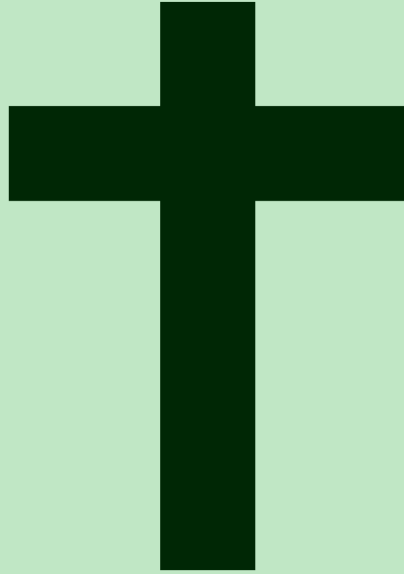

Ta lə Luwə Kunmindi
ki Sigi

New Testament in Gor

Ta lə Luwə Kunmindı ki Sigi
New Testament in Gor

copyright © 2014 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gor

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2025-05-03

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 2 May 2025 from source files dated 3 May 2025
2c67456e-bce1-5ef4-9c95-47d2d9335aa4

Contents

Matiye	1
Marki	57
Luki	93
Jan	151
Kulə'gi lə njekawkulə'gi	193
Rəman'gi	245
1 Korenti'gi	270
2 Korenti'gi	293
Galati'gi	308
Epeji'ti	317
Pilipi'gi	326
Kolosi'gi	332
1 Tesaloniki'gi	338
2 Tesaloniki'gi	343
1 Timote	346
2 Timote	354
Titi	359
Pilemon	362
Ebirə'gi	364
Jaki	384
1 Piyər	391
2 Piyər	398
1 Jan	403
2 Jan	409
3 Jan	411
Judi	413
Ta Nya'gi Kikiyə ki Tekido'a	416

Poyta ki maji ki Matiye ndangi

Ta ki do Poyta'ti ki maji ki Matiye ndangi

Makitu kin or'je Poyta ki maji toki Jeju in Njekaji ki ndoki Luwə un ndu'ne ene n'a n'adi'je kaa ə adi kaa to kin. Matiye toji'je toki koji Jeju Kirisiti toлта kunndu'gi ki toi me Kunmindit'i ki koko. Ningə Jeju in de ki Luwə mbət'ə in Ngonn Luwə ki isi kumngayira ki ndo'gi.

Makitu Matiye el'je poy nya'gi ki Jeju ra'de, tunginn'ə lo koj'o'ti biti te'n doboy mbər'ti ki ində adi njendo'gi li'ə. In ndigi kelta do nya'gi'ti pəti ki rai nya ojidə kisikidətaa lə Jeju el, nan ndigi mannaji do nya'gi'ti ki Jeju ra num, nyando'gi li'ə num to. Nya'gi ki joo kin ə Matiye osi kagi do'ti me makitu'ti lə'ne. Matiye tudə kunəta'gi ki Jeju ndo ojidə Konbe lə Luwə me kunəta'gi'ti asi ginn mi be: 1) nyando ki do mbal'ti (Rowninn'ə 5-7); 2) ta koji ki njendo'gi ki do'gi gidə in joo (10); 3) kujita ki ojidə Konbe lə Luwə (13); 4) in ri'gi ə kadi de ra ta kin ə njendo'ti (18); 5) re konbe (25).

Kon ta'gi ki me'ti: Ginn kaw ki koji Jeju Kirisiti 1-2. Batəm lə Jeju ki nan ki Su nan'a 3-4. Nyando ki do mbal'ti 5-7. Nya'gi ki dum ra ki Jeju ra'de 8-9. Jeju ulə njendo'gi lə'ne 10. Ta'gi ki el ki nje tanro'gi 11-12. Kujita'gi ki ojidə Konbe lə Luwə 13. Nya'gi ki dum ra ki ta'gi ki wal ki Parisi'gi 14-17. In ri'gi ə kadi de ra ta kin ə njendo'ti 18. Kin Galile'ti biti te ki Jerujalem'ti 19-23. Re lə konbe 24-25. Kon, koy ki te lo koy'ti lə Jeju 26-28.

Ginn kaw Jeju (Luk 3.23-38)

¹ Ginn kaw lə Jeju Kirisiti ki ngonnkaw *Dabidi, ki ngonnkaw *Abiraham ə to kin:

² Abiraham oji *Isaki, Isaki oji *Jakobi, Jakobı oji Juda ki ngannkon'a'gi.

³ Juda in ki Tamar oji Peresi ki Jara, Peresi oji Esirom, Esirom oji Aram,

⁴ Aram oji Aminadabi, Aminadabi oji Nason, Nason oji Salmon,

⁵ Salmon in ki Rahabi oji Bowaji, Bowaji in ki Rutı oji Obedi, Obedi oji Jese,

⁶ Jese oji ngar Dabidi.

Dabidi taa ne Uri oji'n Salomon,

⁷ *Salomon oji Robowam, Robowam oji Abiya, Abiya oji Asa,

⁸ Asa oji Jojapa, Jojapa oji Joram, Joram oji Ojiyasi,

⁹ Ojiyasi oji Jowatam, Jowatam oji Akaji, Akaji oji Ejəkiyasi,

¹⁰ Ejəkiyasi Oji Manasa, Manasa oji Amon, Amon oji Jojiyasi,

¹¹ Jojiyasi oji Jekoniyasi ki ngannkon'a'gi. Dokagilo'ə'ti kin ə uwəi de'gi ki Jerujalem awi se'de bər Babilon'ti*.

¹² Loki awi se'de Babilon'ti, Jekoniyasi oji Salatiyel, Salatiyel oji Jorobabel,

¹³ Jorobabel oji Abiyudi, Abiyudi oji Eliyakim, Eliyakim oji Ajor,

¹⁴ Ajor oji Sadoki, Sadoki oji Akim, Akim oji Eliyudi,

¹⁵ Eliyudi oji Eliyajar, Eliyajar oji Matan, Matan oji Jakobi,

¹⁶ Jakobi oji Jisepi ki ngaw Mari. Ningə Mari oji Jeju ki bari'ə Kirisiti, *De ki Luwə mbət'ə.

* 1:11 1.11 2 Ngar'gi 24.12-16

¹⁷ Ulə ngirə dɔ Abiraham'ti bitɪ te'n dɔ Dabidi'ti, ginn koji in dɔgi gidə in sɔ, ə in dɔ Dabidi'ti bitɪ kaw bər Babilon'ti, in ginn koji dɔgi gidə sɔ, taa in dɔ kaw bər Babilon'ti bitɪ koji Kirisiti'ti, in ginn koji dɔgi gidə in sɔ tɔ.

*Koji Jeju
(Luk 2.1-7)*

¹⁸ Gorow koji Jeju Kirisiti ə to kin. Kon'a Mari in njenduwə lə Jisepi ki uwə dɔ'a. Ningə, loki ingəi nan dene ki dingəm el bay ə, Mari in səm ki tɔgi lə Ndil Luwə.

¹⁹ Lo kin'ti non be, Jisepi ki njenduwə lə Mari, in de ki dana, ndigi kadi n'elɔ kin ki taga n'ulə'n rɔsɔl dɔ Mari'ti el, adi ɔji me'ne'ti kadi n'inyəi nan ki Mari gidi kuwə par.

²⁰ Loki ɔji ta kin be me'ne'ti ningə, malayka lə Burəbe te bus me nii'ti el'ə ene: «Jisepi, ngonnkaw Dabidi, bol el kadi taa Mari ne'i'ti, tado ngonni ki to me'i'ti kin, in ngonni ki re ki gorow lə Ndil Luwə.

²¹ Mari a ɔji ngonni ki dingəm, ningə a ində tɔ'a nan Jeju, tado in ə in de ki a aji de'gi lə'ne me majel'gi'ti lə'de.»

²² Nya'gi kin pəti a rai nya be kadi ta ki Burəbe el ki ta njekeltakita'a'ti kete nu kin toltə'ne.

²³ Burəbe el ene:

«Oyi ngonni ki mandɪ ki gər dingəm el bay a in səm,

A ɔji ngonni ki dingəm,

Ningə a bari'ə Emanuwel,

Ki kər ginn'ə nan: "Luwə in se'jet".»

²⁴ Loki Jisepi ndəl dɔ bi'ti, ra toki malayka lə Burəbe el'n'ə, adi taa Mari ne'ne'ti, re si'ə kəy.

²⁵ Nan gər'ə ki dene ki dingəm'ti el, bitɪ kadi Mari ɔji'n ngonni. Oji ngonni ki dingəm, adi Jisepi ində tɔ'a nan Jeju.

2

Nje nyagər'gi ki dɔ mee'gi'ti rei oyi Jeju

¹ Oji Jeju Betilehem*, dɔnangi ki Jude'ti, dɔkagilo konbɛ'ti lə ngar Erodi. Go koj'o'ti, nje nyagər'gi ki dɔ mee'gi'ti, in lo kuwə kadi'ti rei Jerujalem,

² ningə dəji eyina: «Ngar lə *Juwipi'gi ki ɔji'ə kin in ra be ə? J'oo mee li'ə te lo kuwə kadi'ti ə ji re kadi j'osi məkəsi'je nanga non'a'ti.»

³ Loki Ngar *Erodi oo ta kin, me'ə gangi mann, nan'ti ki de'gi ki Jerujalem'ti ba pəti.

⁴ Be ə, ngar kaw kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə, dəji'de ke lo ki ra be ə a ɔji Kirisiti'ti ki in De ki Luwə mbət'ə wa?

⁵ Ə eli'ə eyina: «A ɔji'ə Betilehem'ti, dɔnangi ki Jude'ti, tado ta ki njekeltakita Luwə'ti el ə to kin:

⁶ "In de'gi ki Betilehem ki dɔnangi'ti ki Juda,

Kadi in gəri toki rɔta'ti,

Be lə'se in ki nda'a goto el jagi dann bebo'gi'ti ki dɔnangi ki Jude'ti, ki nda'de to'ti,

Tado ngar ki njekərnon de'gi lə'm, Isirayel'gi a te dann'se'ti†.»

⁷ Lo kin'ti, Erodi bər nje nyagər'gi ki dɔ mee'gi'ti gidi kuwə, dəji'de ke dɔkagilo ki ra inbe bangi ə mee te'n wa?

† 1:23 1.23 Eja 7.14 * 2:1 2.1 1 Samiyel 16.1 † 2:6 2.6 Mis 5.1

⁸ Ningə go'ti, ulə'de Betilehem'ti ene: «Ai dəji ta ki rəta'ti do ngonn'ti kin. Loki ingəi'ə ningə, rei eli'm'in adi m'in kaa m'aw m'osi məkəsi'm nanga non'a'ti to.»

⁹ Go ta'ti lə ngar kin ningə, nje nyagər'gi osi do row'ti isi awi. Ə loki isi awi ningə nyi oyi mee ki oyi'ə lo kuwə kadi'ti kakin ə ra njiyə non'de'ti. Njiyə re te do kəy'ti ki ngonn to'ti ningə, ra lokati.

¹⁰ Loki oyi mee kin, rə'de nəl'de ngayn.

¹¹ Ə uri me kəy'ti ningə, oyi ngonn in ki kon'a Mari, ningə ɔsi məkəsi'de nanga, piti'ə. Go'ti, tei ta bəl'gi lə'de, adi'ə ɔr, ki nduji kagi ki əti maji, ki nom kagi.

¹² Go nya'gi'ti kin, Luwə el'de me nii'ti kadi təli gogi ki row ki do Erodi'ti el. Be ə, təli awi bə lə'de ki row ki rangi.

Anyi nan ki Jeju awi si'ə Ejipiti

¹³ Loki nje nyagər'gi awi ningə, malayka lə Burəbe te me nii'ti el Jisepi ene: «Ində taa un ngonn in ki kon'a, ə anyi aw se'de Ejipiti. Aw si'ti non biti kadi m'in m'el'i bay taa in təl re se'de, tado Erodi a sangi kadi n'tol ngonn kin.»

¹⁴ Jisepi ində taa kondə'ti non, un ngonn in ki kon'a, ningə anyi aw se'de Ejipiti'ti.

¹⁵ Si'ti non biti koy Erodi, adi ta ki Burəbe el ki ndu njekeltakita'a'ti ene: «M'bar ngonn'm kadi te me bə'ti ki Ejipiti kə» kin tolta'ne.

Erodi tol ngann'gi ki kasi me bə'ti ki Betilehem

¹⁶ Loki Erodi oo kadi nje nyagər'gi ədi'ə, wongi ra'a ngayn. Wongi ra'a adi un ndu'ne kadi təli ngann'gi ki kasi ki in do bal ki joo'ti təl ki nanga ne pəti me bə'ti ki Betilehem, ki ngann bə'gi ki gidi'ti. Bal kin in kigo dəkagilo'ti ki nje nyagər'gi ɔji'ə'n'ə.

¹⁷ Be ə, ta lə njekeltakita Luwə'ti Jeremi, ki el təl'n ta'ne. Jeremi ene:

¹⁸ «Ndu'de bar me bə'ti ki Rama, non'gi ki ndingəɔ'gi ki əti bəl ngayn.

Rasel non ngann'ne'gi,

Ndigi kadi de səl me'ne el,

Tado gotoiŝ.»

Jisepi təl Ejipiti aw Najareti

¹⁹ Loki Erodi oy nga ningə, go koy'o'ti, malayka lə Burəbe te ki rə Jisepi'ti, Ejipiti'ti me nii'ti, el'ə ene:

²⁰ «Ində taa, un ngonn ki kon'a, ə təli awi dənangi Isirayel'ti gogi, tado de'gi ki isi sangi kadi n'toli ngonn kaa oyi nga.»

²¹ Jisepi ində taa, un ngonn ki kon'a, ə təli awi dənangi Isirayel'ti gogi.

²² Nan loki oo kadi Arkelosi onbe do Jude'ti tor baw'ne Erodi'ti, bəl ra'a kadi aw Jude'ti. Be ə, Luwə el'ə me nii'ti ad'a aw Galile'ti yo.

²³ Aw isi me bebo'ti ki bari'ə Najareti. Be kadi ta ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli eyina: «A bari'ə de ki Najareti'ti kin təl'n ta'ne.»

3

Jan ki njera de'gi batəm

(Mrk 1.2-6; Luk 3.1-6; Jan 1.19-23)

¹ Bal'gi dər go'ti, Jan Batisi te, iləmbər dilələ'ti ki Jude ene:

² «Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kə, tado Konbe lə Luwə in ndəkba.»

³ Jan Batisi ə, in de ki njekeltakita Luwə'ti Ejay elta do'a'ti ene: «Ndu de madi bar diləlo'ti ene:

“Rai gorow lə Burəbe!

Rai gorow li'ə adi ra njururu*!”»

⁴ Jan ulə ku ki in ki ra ki bin jambal rə'ne'ti, ningə do me'ne ki ndar tə. Nyakuso'a in giwiri'gi ki təji.

⁵ De'gi ki bebo Jerujalem'ti, ki donangi Jude'ti pəti, ki donangi ki kadi ba Jurden'ti pəti, rei rə Jan'ti.

⁶ Rei təri ndu'de do majel'gi'ti lə'de, adi Jan ra'de batəm me ba Jurden'ti.

⁷ Loki Jan oo adi *Parisi'gi ki *Sadusi'gi ngayn rei kadi ra'de batəm ningə, el'de ene: «Ingi ki mann'se majel to mann lii pir'gi be kam, nan oji'se row kadi anyinan wongi lə Luwə ki a re ə?

⁸ Maji kadi kulə ra'se təji kadi in de'gi ki inyəi gorow njiyə'se ki majel kə.

⁹ Ningə, kadi inyəi ta kəji me'se'ti kene: “J'in ngann kaw Abiraham.” Tado, adi m'el'se, Luwə asi kadi a təl gəji mbal'gi kam ngann kaw Abiraham'ti kare.

¹⁰ Ki ngə sine kin, kungə in ndəkba kadi tugə kəgi'gi ngirə'de'ti gangi nga. Kəgi ki ra ki andi maji el ə, a tugəi'ə kadi iləi'ə me por'ti kə.

¹¹ M'in, m'ra'se batəm me mann'ti, kadi təji toki inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kə, nan de ki a re go'm'ti, in nje təgi ki utəm sanyi. M'asi kadi sa ki nja'a'ti kaa m'or el. In a ra'se batəm me Ndil Luwə'ti, ki me por'ti.

¹² Uwə keh to nya ji'ne'ti kadi to'n kandi ko ki maji, oy me dam'ti, ningə ulə tisə por. In por ki a oy el ratata.»

Jeju ra batəm

(Mrk 1.9-11; Luk 3.21-22; Jan 1.29-34)

¹³ Lo kin'ti non, Jeju in Galile'ti, re ta ba Jurden'ti rə Jan'ti, kadi ra'a batəm.

¹⁴ Nan Jan ge kədi el, adi el ene: «In m'in ə kadi in, ra'm batəm, ningə in yo ta in təl re rə'm'ti kadi m'ra'i batəm bay tə wa?»

¹⁵ Nan Jeju el'ə ene: «Ki ngə sine kin, in ra be, tado in kigo'ə kin ə j'a ji təl'n ta ndigi lə Luwə.» Be ə, Jan ndigi do'ti, ra'a'n'ə batəm.

¹⁶ Loki Jeju ra batəm taa par, ə te me mann'ti ningə, low'ə'ti non, dəran te ta'ne, adi oo Ndil Luwə risi to dər dum be re isi do'a'ti.

¹⁷ Ningə, ndu ta madi te dəran'ti, ene: «In kam in Ngonn'm njendigi lə'm, ki rə'm nəl'm do'a'ti ngayn.†»

4

Su nan Jeju

(Mrk 1.12-13; Luk 4.1-13)

¹ Go'ti, Ndil Luwə ornon Jeju aw si'ə diləlo'ti, kadi Su nan'a.

² Jeju ogi rə'ne nyakuso, kondə došo ki kadi, došo, ə go'ti bo ra'a.

³ Lo kin'ti, Su, njenan de'gi oti re rə'a'ti, el'ə ene: «Re in Ngonn lə Luwə ə, adi mbal'gi kin təli mapa adi m'oo.»

⁴ Ə Jeju ilə'ti ene: «Ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: De a isi ki do'ne taa ki takul nyakuso par el, nan ki takul ta'gi pəti ki tei ta Luwə'ti to*.»

⁵ Go'ti, Su aw ki Jeju me bebo'ti ki Jerujalem, ki in bebo ki to ta dangi tado Luwə, aw si'ə jam do Kəy'ti lə Luwə taa,

* 3:3 3.3 Ejay 40.3 † 3:17 3.17 Pa'gi 2.7; Ejay 42.1 * 4:4 4.4 Ndukun ki nja joo 8.3

⁶ ningə el'ə ene: «Re in Ngonn lə Luwə ə, inyə ji'i taa osi adi m'oo. Tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: "Luwə a adi ndu'ne malayka'gi lə'ne kadi a lai'nu dala ji'de'ti, kadi nja'i tugə mbal el†".»

⁷ Jeju təl el'ə ene: «Ndangi me makitu'ti lə Luwə tə eyina: A nan Burəbe Luwə lə'i el‡.»

⁸ Su təl aw ki Jeju də mbal'ti ki ngal taa ngayn bay, əj'ə konbe'gi ki dənangi'ti ne pəti, ki nyakingə'gi ki me'ti,

⁹ ningə el'ə ene: «M'a m'ad'i nya'gi kin pəti, loki re əsi məkəs'i nanga non'm'ti ə ulə təji də'm'ti.»

¹⁰ Jeju təl el'ə ene: «In *Satan, əti kə sanyi. Tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: "A əsikurə Burəbe Luwə'ti lə'i, ningə in ki kar'ne ba par ə a re non'a'ti kadi in gos'o§."»

¹¹ Be ə, Su inyə Jeju ə əti aw. Ningə malayka'gi rei rə Jeju'ti, rai si'ə.

Jeju iləmbər Poyta ki maji Galile'ti

(Mrk 1.14-15; Luk 4.14-15)

¹² Dəkagilo madi, uwəi Jan dangay'ti, ə Jeju oo ta'a ningə, təl ər rə'ne aw Galile'ti.

¹³ Nan kin ə, inyə bebo ki Najareti, ə aw isi Kapernayim'ti yo. Kapernayim ki in bebo ki ra kadi ba'ti ki Galile, dənangi'ti lə Jabulon ge ki Nepitali ge.

¹⁴ Be kadi təlta ta ki njekeltakita Luwə'ti Ejay el ene:

¹⁵ «In de'gi ki Dənangi Jabulon'ti ki dənangi Nepitali'ti,

Ki sii ndəkba kadi babo'ti,

Gidi ba Jurden'ti,

In de'gi ki dənangi Galile'ti,

Ki in de'gi ki in Juwipi'gi el!

Uri mbi'se oyi:

¹⁶ De'gi ki kete sii lo ki ndul'ti,

Oyi kunji kibo,

Ningə de'gi ki kete sii be lə yo,

Ki in lo ki ndul kururu,

Lo kunji te də'de'ti*.»

¹⁷ Də gangi lowə'ti kin, Jeju ulə ngirə kiləmbər ene: «Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kə, tado Konbe lə Luwə in ndəkba rə'se'ti.»

Njendo'gi ki dəkete ki Jeju bar'de

(Mrk 1.16-20; Luk 5.1-11)

¹⁸ Ndə kare, Jeju ra njiyə kadi babo'ti, ki Galile ningə oo ngannkon'a'gi joo: adi in Simon ki bari'ə Piyər ingi ki ngonnkon'ne Andire ki in njendon kanji'gi, a iləi bandi me mann'ti.

¹⁹ Jeju el'de ene: «Rei go'm'ti adi m'ndo'se, kadi in təli nje sangi de'gi adi m'in kadi ingəi kajj.»

²⁰ Kalangiba, inyəi bandi'gi lə'de, ə awi uni go Jeju.

²¹ Jeju əti ki kete nden ningə, oo ngannkon'nan'gi ki rangi joo: Jaki in ki Jan ki in ngann lə Jebede, sii me to'ti ki baw'de, isi rai go bandi'gi lə'de, ə bar'de.

²² Loki Jeju bar'de ningə, kalangi ba, inyəi baw'de Jebede ki to, ə awi uni go Jeju.

† 4:6 4.6 Pa'gi 91.11-12 ‡ 4:7 4.7 Ndukun ki nja joo 6.16 § 4:10 4.10 Ndukun ki nja joo 6.13

* 4:16 4.16 Ejay 8.23, 9.1

²³ Jeju njiyè dɔnangi Galile'ti ba pɛti, ndo nya de'gi me kɛykawnan'gi'ti lɛ Juwipi'gi, ilɛmbɛr Poyta ki maji ki ojido Konbe lɛ Luwɛ, taa aji njemonyi'gi ki njeroto'gi ki dann de'gi'ti tɔ.

²⁴ Tɔbar li'ɛ sanan dɔnangi'ti ki Siri ba pɛti, adi rei ki de'gi pɛti ki rɔ'de ra'de, njeroto'gi ki dangi dangi, nje ki ndil'gi ki majel rai'de ge, njedamsil'gi ge ki njerokoy njururu'gi ge, adi aji'de.

²⁵ Bulɛ de'gi ngayn rei go Jeju'ti. Nje kin dɔnangi Galile'ti ge, dɔnangi Bebo'gi'ti ki Dɔgi ge, bebo Jerujalem ge, ki dɔnangi Jude'ti ge, ki dɔnangi ki gidi ba Jurden'ti ge.

5

Jeju ndo nya njendo'gi lɛ'ne dɔ mbal'ti

(Mrk 3.13; Luk 6.12-13, 20)

¹ Loki Jeju oo bulɛ de'gi kin ningɛ, ɔti aw isi dɔ mbal'ti, adi njendo'gi li'ɛ rei rɔ'a'ti.

² Lo kin'ti, Jeju ilɛ rɔ'ne ndo nya de'gi ene:

Maji ki rɔta'ti

(Luk 6.20-26)

³ «Majikur in lɛ nje ki oyi rɔ'de kadi n'asi el takum Luwɛ'ti, tado Konbe lɛ Luwɛ in yan'de.

⁴ Majikur in lɛ nje ki isi nonyi bone, tado lo ti ɛ Luwɛ a sɔl me'de.

⁵ Majikur in lɛ nje ki sɔli lɔm lɔm, tado Luwɛ a adi'de dɔnangi kadikare'ti.

⁶ Majikur in lɛ nje ki bo ki kundɛ ra nya kigo ndu Luwɛ'ti in me de'ti, tado lo ti ɛ a ndanni.

⁷ Majikur in lɛ nje ki isi oyi kumtondoo lɛ de'gi, tado Luwɛ a ra se'de maji.

⁸ Majikur in lɛ nje ki me'de in kare dɔ Luwɛ'ti, tado a oyi Luwɛ ki kum'de.

⁹ Majikur in lɛ nje ki isi sangi row lapiya, tado a bari'de ngann'gi lɛ Luwɛ.

¹⁰ Majikur in lɛ nje ki de'gi isi adi'de kon tado nyara ki dana, tado Konbe lɛ Luwɛ in yan'de.

¹¹ Majikur in lɛ se loki de'gi isi taji'se ge, isi adi'se kon ge, isi tɛtita dɔ'se'ti ge tado lɛ'm.

¹² Rai rɔnel, tilɛi kole, tado nyakugɛ goji'se in ngayn dɔran'gi'ti.

*Njekeltakita Luwɛ'ti, ki rai kulɛ kete non'se'ti, ingɛi kon kin be tɔ.

Nje kun go Kirisiti in kati ki kunji ki dɔnangi'ti

(Mrk 9.50, 4.21; Luk 14.34-35, 8.16, 11.33)

¹³ «Ingi ɛ in kati ki dɔnangi'ti. Ningɛ kin ɛ mbann kati goto ɛ, de a ra bann ɛ kadi kati tɛl mbann gogi bay wa? Maj'a goto nga; a buki'ɛ kɔ gidi lo'ti kadi de'gi njiyɛi dɔ'ti par nga.

¹⁴ «Ingi ɛ in kunji ki dɔnangi'ti. Ningɛ bebo ki indɛi'ɛ dɔ mbal'ti taa, asi kadi a iyɛ rɔ'ne el.

¹⁵ De a indɛ por lambi'ti re'n kɛy ɛ dow ngo dɔ'ti el. A indɛ dɔ nya'ti taa kadi de'gi ki me kɛy'ti pɛti oyi lo.

¹⁶ Be tɔ ɛ, kadi de'gi pɛti oyi kunji lɛ'se me nyara ki maji'ti. Loki oyi nya ra'se ki maji ningɛ, a ulɛi tɔji dɔ Baw'se Luwɛ'ti ki isi dɔran'ti.

Nyando ki dɔ ndukun'ti lɛ Luwɛ

17 «Maji kadi in mæri toki m're kadi m'buji ndukun'gi læ *Moji eke ta læ njekeltakita Luwæ'ti el. M're tado buji'de el, nan m're tado tol ta'de yo.

18 Toki røta'ti, m'el'se, kete non kadi dōran in ki dōnangi kin a gotoi kō, ngonn kur ta ki nden be, eke ngonn ndaja madi ki me ndukun'ti læ Luwæ ki ndangi ki a ɔr kō goto. A to be biti kadi nya'gi pæti ki ndangi me'ti rai nya.

19 De ki aldo ngonn mbærkikindæ ki nden be dann mad'a'gi'ti, æ ndo de'gi kadi rai toki in ra'n be tō ningæ, a in ki du ngayn me Konbe'ti læ Luwæ tō. Nan de ki tøl rō'ne go'ti, æ ndo de'gi, a in kibo me Konbe'ti læ Luwæ.

20 Adi m'el'se: kin æ nyara ki dana læ'se utø nya njendo ndukun'gi læ Luwæ ki Parisi'gi el æ, a uri me Konbe'ti læ Luwæ el.

Nyando ki dō wongi'ti

(Mrk 11.25; Luk 12.57-59)

21 «Ingi, in gæri maji toki ndu ta el kaw'je'gi ene: “A tøl de el,* de ki tøl madi'ne ningæ, maji kadi awi si'æ non njegangi ta'gi'ti.”»

22 Nan m'in m'el'se: «De ki ra wongi ki ngonnkon'ne, maji kadi awi si'æ non njegangi ta'gi'ti; de ki taji ngonnkon'ne “mbo”, maji kadi awi si'æ non njegangi ta'gi'ti kibo læ Juwipi'gi; æ de ki bar ngonnkon'ne “man”, maji kadi ilæi'æ me por'ti ki biti ki non'ti.

23 Kin æ aw ki kadikare læ'i ringiri lo kilø kadikare'ti kadi Luwæ, æ me'i olo dō'ti kadi ngonnkon'i aw sæ'i ki ta madi ningæ,

24 maji kadi inyæ kadikare kin non ringiri'ti, æ in re aw ulæ noji nan'ti si'æ bay taa in tøl re un kadikare læ'i adi Luwæ.

25 «Kin æ isi awi lo gangita'ti ki nje ta læ'i æ, loki in dō row'ti bay kin æ, in sangi row kadi ndu'se osi go nan'ti si'æ kalangi, nan to aw sæ'i ulæi ji njegangita'ti, adi njegangi ta uni ulæi ji njerō'gi'ti, adi njerō'gi awi sæ'i ilæi'nu dangay'ti.

26 Toki røta'ti adi m'el'i, a te lo kin'ti el biti kadi ugæ dōboy sisi bay taa a inyæi'nu taa.

Nyando ki dō kuwæ marum'ti

(Mat 18.8-9; Mrk 9.43,47-48)

27 «In gæri ndu ki el ene: “A uwæ marum el†,” kin maji.

28 Nan m'in m'el'se: “De ki gon dene ki kumnda æ, uwæ si'æ marum me'ne'ti nga.”

29 Kin æ kum'i ki dōjikøl'i'ti rai adi osi me majel'ti æ, ɔr'ō ilø kō sanyi. Tado in soti kadi ngonn rō'i kare goto, utø kadi ilæi darō'i ba pæti me por'ti ki biti ki non'ti.

30 Kin æ ji køl'i rai adi osi me majel'ti æ, in gang'a ilø kō sanyi. Tado, in soti kadi ngonn darō'i kare goto, utø kadi ilæi darō'i ba pæti me por'ti ki biti ki non'ti.

Ta ki dō gangi nan'ti læ dene ki dingæm

(Mat 19.7-9; Mrk 10.4-5, 10-12; Luk 16.18)

31 «In gæri kadi ndukun el bay tō ene: “Re de tuwæ ne'ne ningæ, kadi ad'a makitu gangi nan‡.”

32 Nan m'in m'el'se toki: “Re de tuwæ ne'ne tado nya ki rangi, um in ta læ kaya ki ra el æ, de'æ kin sur'æ ta kuwæ marum'ti. A re de ta dene ki ngaw'a tuwæ ningæ, de'æ kin tøl njekuwæ marum tō.”

Ta ki dō kiw rō'ti

* 5:21 5.21 Tekitaga 20.13; Ndukun ki nja joo 5.17 † 5:27 5.27 Tekitaga 20.14; Ndukun ki nja joo 5.18 ‡ 5:31 5.31 Ndukun ki nja joo 24.1

33 «Ndu ta el kaw'je'gi kete bay to ene: "Re iw ro'i do nya madi'ti e, ra do'ti, kadi in ra nya ki iw ro'i do'ti non Burøbe'ti§."»

34 Nan m'in m'el'se toki a iw ro'i el to kiw el. A iw ro'i ki doran el, tado in kumbør kisi Luwø;

35 a iw ro'i ki donangi el, tado in kumbør kindø nja'a; a iw ro'i ki Jerujalem el, tado in bebo læ Ngar kibo;

36 a iw ro'i ki jam do'i el, tado in asi kadi in tøl bin do'i kare be kaa ki nda'ti eke ki ndul'ti el.

37 Re ta læ'se in oyo ningø, rai do oyo'ti, re ta læ'se in jagi ningø, rai do jagi'ti par to, e ndøgi ta pøti ki a re go'ti kin in ro Su'ti.

Ta ki do dal ban'ti
(Luk 6.29-30)

38 «In gær kadi ndu ta el ene: "Re de to kum madi'ne ningø, in kadi toki to kum'ø to, a re de tøti ngang'i madi'ne ningø, in kadi toki tøti ngang'a to*."»

39 Nan m'in m'el'se kadi in tanyi ro nje mendul el. Re de indø dow kot'i ki kol e, in yøti dowø ki gøl ad'a indø bay.

40 Re de aw sæ'i non njegangita'ti kadi taa ku ki goji læ'i e, ad'a in ki ngal do'ti.

41 Re de indø togi do'i'ti kadi njiyø nja'i dør e, njiyø si'ø njay dør joo.

42 De ki ra ki døji nya e ad'a, ningø re de tunøi nya e øg'ø el to.

Ta ki do ndigi njeban'gi'ti
(Luk 6.27-28,32-36)

43 «In gæri toki ndu ta el ene: "A in ndigi de mad'i, nan a øsi ta njeban læ'i†."»

44 Nan, m'in m'el'se: In ndigi njeban'gi læ'se, elita ki Luwø tado læ nje ki isi adi'se kon.

45 In rai be kadi in ngann læ Baw'se Luwø ki nje kisi doran'ti. Tado adi kadi øsi do nje memaji'ti ki nje memajel. Adi ndi ødi do njera nya'ti ki dana, ki njera nya'ti ki dana el.

46 Kin e in ndigi nje ki ndigi'se to par e, nyakugø goji ri e Luwø a adi'se wa? *Njetalambo'gi kaa rai be to.

47 Kin e rai lapiya ngannkon'se'gi par e, ri e to ta dangi e rai wa? Tado nje gær Luwø el kaa rai be to.

48 Ningø ingi, maji kadi in ndigi de'gi adi øsi taga panyi toki Baw'se Luwø ki doran'ti ndigi de'gi adi øsi taga panyi kin be to.»

6

Ta ki do ra ki njendoo'gi'ti

1 «Kadi oyi maji, kin e re isi rai nya ki ndu Luwø ndigi kadi rai ningø, maji kadi rai takum de'gi'ti ki kadi oyi'se el. Re rai be ningø, Baw'se ki isi doran'ti, a adi'se nyakugø goji læ'se el.

2 Kin e in ra ki njendoo e, kadi tugø gængi do'ti kadi de'gi oyi el. In rai toki njekedikum de'gi isi rai ginn køykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi kigo row'gi'ti kin el. Rai be kadi de'gi piti'de. Nan ki rota'ti, adi m'el'se, ingøi nyakugø goji læ'de nga.

3 Nan in, loki in ra maji ki njendoo'gi, maji kadi ji gøl'i gær nya ki ji kol'i adi el.

§ 5:33 5.33 Lebitiki 19.12; Kor Isirayel'gi 30.3 * 5:38 5.38 Tekitaga 21.24; Lebitiki 24.20; Ndukun ki nja joo 19.21 † 5:43 5.43 Lebitiki 19.18

⁴ Be ningə, nya lə'i ki adi kin to lo kiyə'ti, ningə Luwə ki oo nya'gi ki to lo kiyə'ti, a ugəi ɓang'a.»

Ta ki do kelta'ti ki Luwə

⁵ «Loki sii elita ki Luwə ningə, ononyi'se kadi rai toki njekədikum de'gi sii rai kin be el. Njekədikum de'gi ki ndigi ngayn kadi rai taa me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi ki ngangı row'gi taa elita ki Luwə. Ingi rai be kadi de'gi oyi'de. Nan ki rəta'ti, adi m'el'se, ingəi nyakugə goji lə'de nga.

⁶ Nan in, loki ge kelta ki Luwə ningə, maji kadi ur kəy to'i'ti, uti takəy do'i'ti, elta ki Luwə lo kiyəro'ti kin, ningə Baw'i Luwə ki isi lo kiyəro'ti, a oo, ə a adi nya ki in dəj'ə.

⁷ «Loki isi elita ki Luwə ningə, elita ki dɔnan'ti, dɔnan'ti to de'gi ki nje gər Luwə el be el. Ingi oyi eyina, me ta'ti ki kel ngayn kin ə Luwə a oo'n do ndu'de.

⁸ Maji kadi rai toki ingi isi rai kin be el, tado Baw'se Luwə gər nya'gi ki awi ki ndoo'ə, kete ɓay taa kadi eli si'ə ta do'ti.

Kuji kelta ki Luwə

(Luk 11.2-4)

⁹ «Ingi ə, kadi elita ki Luwə eli eyina:

“Baw'je ki isi me dɔran'ti taa,

Kadi de ki ra gər to'i toki in Luwə,

¹⁰ Kadi Konɓe lə'i re.

Kadi de'gi rai ndigi lə'i dɔnangi'ti ne

Toki nje ki dɔran'ti isi rai kin be to.

¹¹ Adi'je nyakuso'je ki asi ta'je me ndo'ti ki ɓone.

¹² Inyə go majel'gi lə'je ko,

Toki j'in kaa j'inyəi'n go majel'gi lə nje ki rai se'je majel ko kin be to.

¹³ Inyə'je adi j'osi me nyanan'ti el,

Nan kadi or'je ji Su'ti ko.

[Tado in ə, konɓe, ki togi, ki tobar in lə'i biti ki non'ti.]”

¹⁴ «Kin ə inyəi go majel'gi lə de'gi ko ningə, Baw'se ki isi dɔran'ti a inyə go majel'gi lə'se ko to.

¹⁵ A kin ə re inyəi go majel'gi ki de'gi rai sese ko el ningə, Baw'se a inyə go majel'gi lə'se ko el to.

Ko'gi ro nyakuso

¹⁶ «Loki o'gi ro'se nyakuso ningə, maji kadi in sikiti kum'se sikiti sikiti to njekədikum de'gi kin be el. Ingi, sikiti kum'de kadi de'gi oyi'de toki n'ogi ro'de nyakuso. Nan toki rəta'ti, adi m'el'se, ingəi nyakugə goji lə'de nga.

¹⁷ Ningə in, loki o'gi ro'i nyakuso ningə, maji kadi togi takum'i suki suki, ə ndu do'i bulu bulu.

¹⁸ Tado kadi de'gi gəri, toki o'gi ro'i nyakuso, el. Ningə, Baw'i ki isi lo kiyəro'ti par ə oo, in ki gər nya ki to lo kiyəro'ti a adi'se nya ki in dəji'ə.

Nyakingə ki dɔran'ti

(Luk 12.33-34)

¹⁹ «In mbonyi nyakingə'gi tado lə'se dɔnan'ti dɔnan'ti dɔnangi'ti ne el. Dɔnangi ki in loki nya ki səm'ti a ndusi ge, yon'gi a onyi ge, taa njebogi'gi a mbuti bolo bər kadi bogi ge.

²⁰ Nan kadi in sangi kadi awi ki nyakingə'gi lə'se dɔran'ti taa ki in lo ki nya ki səm'ti a ndusi el num, yon'gi a onyi el num, taa njebogi'gi a mbuti bolo bər kadi bogi el num to.

²¹ Tado lo ki nyakingə lə'i in səm'ti, me'i a in səm'ti to.»

Kum in lambi læ darɔ
(Luk 11.34-36)

²² «Kum de ə in lambi læ darɔ'a. Kin ə re kum'i oo lo maji ningə, darɔ'i pəti in me kunj'i'ti.

²³ A kin ə re kum'i oo lo maji el tɔ ningə, darɔ'i pəti in me lo ki diw'ti tɔ. A kin ə re kunj'i ki to rɔ'i'ti kin təl diw ningə, a in diw ki dum kelta'a.»

Me ki ra sururu
(Luk 16.13, 12.22-31)

²⁴ «De ki a ra kuləbər læ ngar'gi joo goto: eke ɔsi ta ki kare ə, a ndigi ki nungi, eke kidi ki kare ə a uwə ki nje ki nungi tɔ. A asi kadi rai bər læ Luwə num, bər læ nar num el.»

²⁵ In tado kin ə, m'el'se kadi adi me'se ra sururu dɔ nyakusɔ'se'ti ki mann kanyi'se'ti ki kadi sii ki dɔ'se taa el, taa dɔ ku kɔ'se'ti el num tɔ. Tado kisikidɔtaa utə nyakusɔ, taa darɔ de utə ku ki kɔ tɔ.

²⁶ Gonyi yəl'gi ki ra nali dann nəl'ti kin oyi, duwi ko el num, təti ko el num, taa kaw'i nya me dam'ti el num tɔ, nan Baw'se ki isi dɔran'ti taa, adi'de nya ɔsi maji. Eke, ingi, utəi yəl'gi kin gidi banyi banyi el wa?

²⁷ Nan dann'se'ti ə asi kadi a ilə ngonn kadi ki nden be dɔ ndo kisikidɔtaa'ti ki takul me ki ra sururu lə'ne wa?

²⁸ Asi el, nga ra bann be ə me'se ra sururu dɔ ku kɔ'se'ti wa? Gonyi puti kam'gi ki rai me mu'ti kin oyi. Rai kulə madi el num, oji ku el num tɔ, nan

²⁹ ngar Salomon ki tɔ'a bar ngayn me nyakingə'ti kin kaa ɔɔ ku ki ndole asi nan ki ki kare dann'de'ti el*.

³⁰ Ə kin ə Luwə ulə ku rɔ ngann mu'gi'ti ki j'oo'de bɔne, ə lo ti par ə a onyi por kin be ningə, ra bann ə in de'gi taa a ulə ku rɔ'se'ti el wa? In ton'gi me kunme'ti.

³¹ Adi me'se ra sururu kadi eli eyina: «Ri ə j'a j'usoi wa? Ri ə j'a j'anyi wa? J'a j'ingəi ku ra ə j'a j'oi wa?» el.

³² Nya'gi kin pəti, in de'gi ki gəri Luwə el, ə sii sangi ki non kum de'ti. Ningə Luwə ki Baw'se ki isi dɔran'ti gər maji kadi awi ki ndoo'ə tɔ.

³³ Sangi Konbe læ Luwə ki ra nya ki dana takum'ə'ti kete, ningə a adi'se ndəgi nya'gi kin pəti dɔ'ti.

³⁴ Adi me'se ra sururu ɔjidɔ ndo ki lo ti'ti el. Tado ndo ki lo ti'ti aw ki me ki ra sururu lə'ne. Ndo'gi pəti awi ki nya torɔ ki sɔw dɔ'de, um awi ki mad'a dɔ'ti el.

7

Takigangi dɔnan'ti
(Luk 6.37-38,41-42)

¹ Gangita dɔ de'ti el, kadi Luwə gangi ta dɔ'se'ti el tɔ.

² Tado Luwə gangi ta dɔ'se toki in gangi dɔ madi'se'gi'ti be tɔ. Ningə kadi gəri toki nya ki mbɔji adi de'gi kin ə Luwə a mbɔji'n adi'se tɔ.

³ Ra bann be ə, oo bunə mu ki to kum ngonnkon'i'ti yo, ə oo kagi ki boi ki to yan'i'ti kin el wa?

⁴ Kagi ki boi ə to kum'i'ti ne tɔ kin, nga ki gorow ki bann ə a el ngonnkon'i ene: «Ngonnkon'm, adi m'un bunə mu ki to kum'i'ti kin» wa?

⁵ In njekədikum de'gi, un kagi ki boi ki kum'i'ti kin ningə to, a oo lo ar njay kadi un'n bunə mu ki kum ngonnkon'i'ti.

⁶ «Ononyi'se kadi adi nya ki ar njay busi'gi, nan be el ə a təli ki dɔ'se'ti to tonyi'se. Be tɔ'a in buki mədikɔsi'gi lə'se non kɔsongi'gi'ti el, nan be el ə a in njiyəi dɔ'ti, mbisəi ki nja'de.»

* 6:29 6.29 1Ngar'gi 10

Dəji nya Luwə
(Luk 11.9-13)

⁷ «Dəji ə a adi'se, sangi ə a ingəi, indəi takəy ə a tei adi'se.

⁸ Tado de ki dəji ə a adi'ə, de ki sangi ə a ingə, de ki ində takəy ə a tei adi'ə tə.

⁹ Nan dann'se'ti ə ngon'n'o dəj'ə mapa ningə un mbal taa ad'a wa?

¹⁰ Eke dəj'ə kanji ningə un lii taa ad'a wa?

¹¹ A kin ə, ingi ki in de'gi ki majel kin mindi ə gəri row kadi nya ki maji ngann'se'gi ningə ra bann be ə, Baw'se ki isi me dōran'ti taa kin taa a adi nya ki maji de'gi ki dəji'ə el wa?

¹² «Nya'gi pəti ki in ndigi kadi de'gi rai adi'se kin ə rai adi'de tə. Tado inbe kin ə in nyando ki to me ndukun'gi'ti lə Moji num, me ta'gi'ti ki njekeltakita Luwə'ti ndangi num tə.

Ta row'gi ki joo
(Luk 13.23-24)

¹³ «Uri ki tarow ki mbəngirə, tado tarow ki tati panyi te row'ti ki tati panyi'ti ki kun'ə on el, ki nje kaw ki de'gi tuji'ti. Nga ningə, in row'ə kin ə de'gi ngayn uni.

¹⁴ Ningə tarow ki nje kaw ki de'gi kaji'ti ta'a in mbəngirə ba, uwə de'gi. Ningə row'ə kin, njekun'ə'gi in ngayn el.

Nje bar rə'de njekeltakita Luwə'ti ki in nje ngom'gi
(Luk 6.43-44)

¹⁵ «Indəi kumkədi də rə'se'ti ki rə nje bar rə'de njekeltakita Luwə'ti nan ingi el. A rei rə'se'ti, a oyi gidi'de taga ne in bati'gi, nan me de'ti kəy, in jagum'gi ki njetəko nyakul'gi.

¹⁶ A in kigo kulə ra'de'ti nga ə a gəri'de. De a uje kandi nju də konn par'ti el, taa de a uje kandi mbaykote də konn ngan'ti el tə.

¹⁷ Kagi ki maji, ningə a andi kandi ki maji, ə kagi ki majel, a andi kandi ki majel tə.

¹⁸ Kagi ki maji ki kadi a andi kandi ki majel goto, taa kagi ki majel ki kadi a andi kandi ki maji kaa goto tə.

¹⁹ Kagi ki ra ki andi kandi ki majel, a tugəi'ə kadi iləi'ə me por'ti kə.

²⁰ Adi, a in kigo kuləra nje ngom'gi ki nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwə'ti ə a gəri'de.»

Njendo'gi ki rəta'ti
(Luk 6.46, 13.25-27)

²¹ «In nje ki sii bari m'in "Burəbe, Burəbe!" ta'de'ti ne par kin ə a uri pəti Konbe'ti lə Luwə el, nan in nje ki sii rai go ndigi'ti lə Bai ki isi me dōran'ti taa.

²² Ndo gangita'ti ə, de'gi ngayn a eyina: "Burəbe, Burəbe! in me tə'i'ti el ə j'eli'n ta ki ta Luwə'ti wa? In me tə'i'ti el ə ji tuwə'n ndil'gi ki majel wa? In me tə'i'ti el ə ji ra'n nyakəji'gi ngayn ki əti bol bol wa?"

²³ Ningə lo kin'ti, m'a m'el'de ki taga wangi m'ene: "Uri rə'se sanyi nu, m'gər'se nja kare el, in ki in njeramajel'gi*!"

Kəy'gi joo
(Luk 6.47-49)

²⁴ «Be ə, de ki ra ki oo ta'gi ki m'el kin, ə təl rə'ne go'ti ningə, to to de ki njekumkar, ki ra kəy lə'ne də gadi'ti be.

* 7:23 7.23 Pa'gi 6.9

²⁵ Adi loki ndi ədi ningə, mann kon lo re un kəy kakin, taa nəl kaa ulə ki do'ti tɔ, nan kəy budi nanga el, tado ngirə in do gadi'ti.

²⁶ Nan de ki ra ki oo ta'gi ki m'el kin, ə təl rɔ'ne go'ti el ningə, to to de ki mbo, ki ra kəy lə'ne do nangira'ti be.

²⁷ Adi loki ndi ədi ningə, mann kon lo re un kəy kakin, num taa nəl kaa ulə ki do'ti tɔ, ningə kəy budi nanga mur mur, adi tor'o to dilə yiw.»

Tɔgi nyando lə Jeju
(Mrk 1.22; Luk 4.32)

²⁸ Loki Jeju tɔlta ta lə'ne, nyando li'ə əti bulə de'gi bol ki dum.

²⁹ Tado ndo nya to de ki aw ki tɔgi ki in rɔ Luwə'ti, um ndo nya to njendo'de ndukun'gi lə Luwə el.

8

Jeju aji njebanji

(Mrk 1.40-45; Luk 5.12-14)

¹ Loki Jeju in ki do mbal'ti isi ur ki nanga, bulə de'gi ngayn in go'ə'ti.

² Njebanji kare te re rɔ Jeju'ti, ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti, ningə el'ə ene: «Burəbe, re in ndigi ə, a adi banji lə'm ur kadi rɔ'm ar njay.»

³ Jeju ulə ji'ne, ɔdi'n'ə, ningə el'ə ene: «M'ndigi, ə kadi banji lə'i ur, adi rɔ'i ar njay.» Tanan'ti non, banji li'ə ur, adi rɔ'a ar njay.

⁴ Go'ti Jeju el'ə ene: «Ononyi kadi el ta'a de madi, ə aw ɔji rɔ'i njekujənyamosi kadikare ningə adi kadikare kujənyamosi kar rɔ toki ndukun lə Moji dəji'n. Ra be kadi gəri toki banji lə'i ur adi ingə lapiya*.»

Jeju aji njekulə lə kibo lə kuti njerɔ'gi ki bu
(Luk 7.1-10; Jan 4.43-54)

⁵ Jeju isi ur ki me bə'ti ki Kapernayim ningə, de ki Rəm'ti kare ki in kibo lə kuti njerɔ'gi ki bu, re rɔ'a'ti, non ki do'a'ti ene:

⁶ «Burəbe, njekulə lə'm kare to monyi bə non, nja'a oy njururu, adi ingə kon ngayn.»

⁷ Ə Jeju el'ə ene: «M'a m'aw kadi m'aj'a.»

⁸ Nan kibo lə kuti njerɔ'gi ki bu təl el'ə ene: «Burəbe, m'in m'asi kadi ində nja'i ta kəy'ti lə'm el, ə elta kare par ə ngonnn njekulə lə'm a ingə lapiya.

⁹ M'el be tado, m'in ki do'm m'in ginn tɔgi'ti lə nje ki do'm'ti, ningə m'aw ki njerɔ'gi ginn tɔgi'ti lə'm tɔ. Adi re m'el njerɔ kare m'ene: “Aw!”, ningə aw; re m'el ki nungi m'ene: “Re!”, ningə re; kin ə m'el ngonnn njekulə lə'm m'ene: “In ra nya kin be!”, ningə ra nya'a kakin tɔ.»

¹⁰ Loki Jeju oo ta kin ta'a'ti, pit'ə, ə el nje ki ra njiyəi go'ə'ti ene: «Toki rɔta'ti adi m'el'se, ko kunme ki be kin m'ingə rɔ de madi'ti donangi ki Isirayel'ti el bay.

¹¹ Nga ningə, m'el'se bay tɔ, de'gi ngayn in Juwipi'gi el, a in ki lo kuwə kadi'ti, lo kurkadi'ti kadi rei sii ta nyakuso'ti ki Abiraham, Isaki ki Jakobi me Konbe lə Luwə.

¹² Nan nje'gi ki kete ki Konbe ki dɔran'ti sɔw do'de, a buki'de kɔ taga, me lo ki diw'ti. Lo ki a nonyi'ti ge, a ngori ngang'i'de'ti ge.»

¹³ Ningə, Jeju təl el kibo lə kuti njerɔ'gi ki bu kakin ene: «Maji, aw! Ningə kadi ngonnn njekulə lə'i aji kigo kunme'ti lə'i kin.» Ningə do kad'a'ti non, ngonnn njekulə li'ə ingə lapiya tɔ.

* **8:4 8.4** Ki go jibəl ra'a'ti lə Juwipi'gi, njebanji in de ki de'gi oyi'ə kadi ar njay el, adi asi kadi aw lo nyara'gi'ti ki bar tɔ Luwə el, Lebitiki 14.2-32.

*Jeju aji njemonyi'gi ngayn
(Mrk 1.29-34; Luk 4.38-41)*

¹⁴ Go'ti, Jeju aw me kəy'ti lə Piyər ningə, oo məm'ə ki dene to nanga, rə'a on por rigi rigi.

¹⁵ Ə Jeju ɔdi ji'ə, ningə, rə'a ki kete tingə ngayn kakin, təl sol, adi ingə lapiya. Go'ti, ində taa ra nyakuso adi Jeju.

¹⁶ Loki lo sol, de'gi rei ki njemonyi'gi ngayn ki ndil'gi ki majel rai'de, rə Jeju'ti. Adi Jeju tuwə ndil'gi ki majel kakin do'de'ti ko ki ta ki ta'ne'ti, taa aji njemonyi'gi pəti to.

¹⁷ Be kadi ta ki njekeltakita Luwə'ti Ejay el kakin toltə'ne. Ejay ene:

«Oy tuji'gi,

Ki monyi'gi lə'je ki do'ne'ti†.»

*Kun go Jeju
(Luk 9.57-60)*

¹⁸ Ndo kare, Jeju oo bulə de'gi ngayn iləi nan gugi gid'ə, ilə ndu'ne adi njendo'gi lə'ne kadi n'gangi ba, nanyi dowə'ti ki kare.

¹⁹ Lo kin'ti, njendo ndukun lə Luwə kare re rə Jeju'ti el'ə ene: «Njendo de'gi, m'a m'un go'i lo'gi pəti ki a aw'ti.»

²⁰ Ə, Jeju el'ə ene: «Njan'gi ai ki be to'de, taa yəl'gi ai ki kəy lə'de to, nan m'in *Ngonn de m'aw ki lo ki kadi m'ulə do'm'ti el.»

²¹ De kare dann njendo'gi'ti lə Jeju el'ə ene: «Burəbe adi'm tarow adi m'aw m'duw bai bay taa.»

²² Ningə Jeju el'ə ene: «Un go'm, ə inyə njekoy'gi adi duwi njekoy'gi lə'de.»

*Jeju ndangi nəl ad'a ra lo kati
(Mrk 4.35-41; Luk 8.22-25)*

²³ Jeju ala me to'ti, ningə njendo'gi li'ə alai go'ə'ti.

²⁴ Ningə nyi, nəl kibo ngayn uwə'de bus do ba'ti, adi to aw to nduyi mann. Lo'ti kin, Jeju isi to bi.

²⁵ Nga a, njendo'gi li'ə rei rə'a'ti, ndəli'ə ki non ta de'ti eyina: «Burəbe, aji'je, nan j'a j'oyi.»

²⁶ Ə Jeju el'de ene: «Ra bann ə boli be wa? In de'gi ki kunme lə'se in nden ba.» Ningə Jeju ində taa, ndangi nəl ingi ki ba, adi lo təl to jijiji.

²⁷ Nya kin əti de'gi bol ngayn, adi eli eyina: «De'ə inbe kam in de ki bann ə, nəl'gi ki ba'gi kaa təli rə'de go ta'ti li'ə be wa‡?»

*Jeju tuwə ndil'gi ki majel do dingəm'gi'ti joo
(Mrk 5.1-20; Luk 8.26-39)*

²⁸ Loki Jeju re te gidi ba'ti, donangi'ti lə de'gi ki Gadara, dingəm'gi joo, ki ndil'gi ki majel rai'de tei ki doḅadi'gi'ti rei ingəi'ə. De'gi kin rai nya majel ngayn, adi de ki kadi un row kin goto.

²⁹ Lo kin'ti, iləi rə'de uri kəl eyina: «Ngonn lə Luwə, in ri ə in ge rə'je'ti wa? In re ne kadi adi'je kon kete non doḅagilo'ə'ti wa?»

³⁰ Nga ningə, bulə kəsongi'gi ngayn ra soi nya kadi lo'ti non sanyi nden.

³¹ Ə ndil'gi ki majel nonyi do Jeju'ti eli'ə eyina: «Re in tuwə'je ə, adi j'aw j'ur me kəsongi'gi'ti kam.»

³² Nga anyi, Jeju el'de ene: «Awi!» Ningə tei, awi uri me kəsongi'gi'ti, adi bulə kəsongi'gi bingəi nan kadi mbal'ti taa, tosi me ba'ti, anyinan mann oyi.

³³ Nje ngəm kɔsongi'gi anyinan awi me bebo'ti, ɔri poy nya ki ra nya, ki nya ki te do dingəm'gi'ti ki joo ki ndil'gi ki majel rai'de kakin, pəti adi de'gi oyi.

³⁴ De'gi pəti ki me bebo'ti tei awi kadi ingəi Jeju, ə loki oyi'ə ningə, dəji'ə kadi inyə dɔnangi lə'de ə aw.

9

Jeju aji njerɔkoy njururu

(Mrk 2.1-12; Luk 5.17-25)

¹ Jeju al me to'ti, ində ba gangi, aw me bebo'ti lə'ne.

² De'gi madi oti de ki rɔ'a oy njururu ki to me nya koti njemonyi'gi'ti, rei si'ə rɔ Jeju'ti. Loki Jeju oo kunme lə'de ningə, el de ki rɔ'a oy njururu kakin ene: «Ngonn'm, un me'i, majel'gi lə'i in ki kinyə go kɔ.»

³ Lo kin'ti, njendo ndukun'gi lə Luwə ki nungi elita me de'ti eyina: «De kam, elta ki mal do Luwə'ti!»

⁴ Nan Jeju gər mərta lə'de, adi el'de ene: «Tado ri ə isi məri ta'gi ki majel ki be me'se'ti wa?»

⁵ Kel de kene: «Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kɔ» ə ngan ngayn el, eke kel'ə kene: «Ində taa, ə njiyə» ə ngan ngayn el wa?»

⁶ Re in be, m'a m'ɔji'se kadi gəri toki m'in Ngonn de, m'aw ki tɔgi dɔnangi'ti ne, kadi m'inyə'n go majel'gi lə de'gi kɔ.» Ningə, Jeju el njerɔkoy njururu ene: «Ində taa, un tuwə lə'i, ə aw be.»

⁷ Ningə dingəm ində taa, ə un row, aw be.

⁸ Loki kum bulə de'gi oo nya kin, ra'de bol ki dum, adi uləi tɔji do Luwə'ti, ki adi de'gi tɔgi ki ɔti bol be kin.

Jeju bar Matiye kadi un go'ne

(Mrk 2.13-17; Luk 5.27-32)

⁹ Loki Jeju ɔti non isi aw ningə, lo dər'ti ki isi dər, oo dingəm ki bari'ə nan Matiye, isi me kəy taa lambo'ti. Ə Jeju el'ə ene: «Un go'm.» Ningə Matiye ində taa, un go Jeju.

¹⁰ Goti, Jeju isi ta nyakusɔ'ti me kəy'ti lə Matiye. Nga ningə njetalambo'gi ki ndəgi njeramajel'gi, ngayn rei, sii nan'ti ki Jeju ki njendo'gi li'ə ta nyakusɔ'ti.

¹¹ Loki Parisi'gi oyi Jeju isi sɔ nya ki de'gi kin ningə, eli njendo'gi li'ə eyina: «Ra bann ə Njendo'se nya isi sɔ nya ki njetalambo'gi ki njeramajel'gi wa?»

¹² Ə Jeju oo ndu'de, adi el'de ene: «In de'gi ki njemonyi'gi ə a sangi de ki njera de monyi, um in nje rɔ ngan'gi ə a sangi de ki njera de monyi, el.

¹³ Ai sangi kadi gəri me ta kin: Luwə el ene: «In koo kumtondoo ə m'ge, um in kujə mosi kadikare par el*. Tado, m're tado bar nje ki ra dana'gi el, nan m're tado njeramajel'gi yo.»

Jeju elta do kɔgi rɔ nyakusɔ'ti

(Mrk 2.18-22; Luk 5.33-39)

¹⁴ *Njendo'gi lə Jan Batisi rei ingəi Jeju eli'ə eyina: «Ra bann ə j'in ki Parisi'gi j'ɔgi rɔ'je nyakusɔ, ə njendo'gi lə'i ɔgi rɔ'de nyakusɔ el wa?»

¹⁵ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Oyi kadi de'gi ki bari'de lo nyakusɔ taa nan'ti, a in ki rɔnel el, dɔkagilo'ti ki nje taa dene isi'n se'de nan'ti wa? Ndo a re non kadi a uni njetaa dene dann'de'ti ningə, dɔkagilo'ti kin ə a ɔgi rɔ'de nyakusɔ.

* 9:13 9.13 Oje 6.6

16 De a un ta ku ki sigi kadi ilə'n kum ku ki kəkə el. Re in be ə, ta ku ki sigi kakin a in ki ki kəkə raki raki, kadi bolo a to wororo utə ki kete bay.

17 Taa, de a un yiwi kandi nju ki in el bay uti me mbu ndar'gi'ti ki kəkə el tə. Re in be ningə, loki yiwi kandi nju a in ningə, mbu ndar'gi a nduwi, kadi yiwi kandi nju a lo kə num, taa mbu ndar kaa təli nya ki tuji kə num tə. Be ə, re yiwi kandi nju in el bay ningə, maji kadi mbu ndar in ki sigi taa. Be ningə, mbu ndar a ndu el num, yiwi kandi nju ki me'ti kaa a lo kə el num tə.»

*Jeju aji ngonn ki dene ingi ki dene ki njemonyi mosi
(Mrk 5.21-43; Luk 8.40-56)*

18 Loki Jeju ra el'de ta kin ningə, kibo lə Juwipi'gi kare, re ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti, el'ə ene: «Ngonn'm ki dene ki du oy tanan'ti ne bay. Nan re in re ində ji'i dɔ'a'ti ə, a təl tɔsi ndəl.»

19 Jeju ində taa, un go'ə in ki njendo'gi lə'ne.

20 Ningə, dene kare ki monyi mosi ad'a kon bal dɔgi gidə in joo, re ndəkba rə Jeju'ti, ki row ki gidə'ti, ɔdi ta ku li'ə.

21 Tado el me'ne'ti ene: «Kin ə re ku li'ə inbe par mindi ə m'odi kaa, rə'm a ingə lapiya.»

22 Jeju ilə rəti oo'ə, ningə el'ə ene: «Uwə tɔgi ba, ngonn'm, kunme lə'i aj'i.» Ningə dɔ kad'a'ti inbe kin par ə dene ingə lapiya.

23 Loki Jeju re te me kəy'ti lə kibo lə Juwipi'gi kakin ningə, oo nje kəl nal'gi ki bulə de'gi singəi səkitə dɔnan'ti, ə el'de ene:

24 «Ori rə'se gogi, ngonn dene oy el, nan to bi kare.» De'gi uwəi Jeju kogi.

25 Loki adi bulə de'gi tei taga ningə, Jeju ur kəy, uwə ji ngonn, ningə ngonn dene ində taa.

26 Poy nya kin sanan ki dɔnangi ki non ba pəti.

Jeju adi njekumtə'gi joo oyi lo

27 Loki Jeju isi aw, njekumtə'gi joo uni go'ə, elita ki ndu'de ki boi eyina: «Ngonnkaw Dabidi†, oo kumtondoo lə'je.»

28 Jeju re be ningə, njekumtə'gi ki joo kakin rei rə'a'ti ndəkba, ə Jeju el'de ene: «Oyi kadi uwəi kul'm toki m'asi ra nya kin inbe kare wa?» Ə njekumtə'gi iləi'ə'ti eyina: «Oyo, j'oo kadi asi, Burəbe.»

29 Lo kin'ti, Jeju ɔdi kum'de, ə el'de ene: «Maji, kadi nya'gi rai nya kigo kunme'ti lə'se!»

30 Ningə, kum'de oo lo. Ningə, go'ti, Jeju ndəji'de ki tɔgi'ne ene: «Oyi maji, kadi de madi gər nya ki ra nya kin el.»

31 Nan loki tei ki taga be par ə, uləi ngirə kelta ki dɔ'a'ti ki go dɔnangi ki non pəti.

*Jeju tuwə ndil ki majel dɔ de'ti ki elta el
(Luk 11.14-15)*

32 Loki njekumtə'gi tei awi ningə, de'gi rei ki de kare ki ndil ki majel ra'a adi elta el.

33 Jeju tuwə ndil ki majel ningə, dingəm ki kete elta el kakin təl elta. Ningə nya kin ra adi ndil bulə de'gi ngayn te saw, adi eli eyina: «J'oo nya ki be kin dɔnangi Isirayel'ti nja kare el bay!»

34 Nan Parisi'gi eli eyina: «In ki tɔgi lə ngar lə ndil'gi ki majel, ə isi tuwə'n ndil'gi ki majel.»

*Jeju oo kumtondoo lə bulə de'gi
(Mrk 6.6,34; Luk 10.2)*

† 9:27 9.27 Gonyi Mrk 10.47 ki ta ki dɔ'ti ginn makitu'ti nanga.

³⁵ Jeju aw ki ngann be'gi ki bebo'gi, ndo nya me kəykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi, iləmbər Poyta ki maji dɔ Konbe'ti læ Luwə, taa aji njemonyi'gi ki njeroto'gi pəti tɔ.

³⁶ Loki Jeju oo bulə de'gi, oo kumtondoo lə'de, tado kər ra'de, tɔgi'de goto, rai to bati'gi ki njekul'de goto be‡.

³⁷ Be ə, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Ko ki asi kujə, dilə in ngayn, nan njekujə'gi in ngayn el.

³⁸ Ə elita ki Be nje ko, adi ulə ki nje ra ko'gi me ndoo'ti lə'ne.»

10

Njendo'gi læ Jeju ki dɔgi gidə in joo (Mrk 3.16-19; Luk 6.14-16)

¹ Jeju ɓar njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo, adi'de tɔgi kadi tuwəi ndil'gi ki majel'gi, aji njemonyi'gi ki nje rɔto'gi, pəti.

² Tɔ njekawkulə'gi ki dɔgi gidə in joo ə to kin: In ki dɔkete in Simon, ki ɓari'ə nan Piyər in ki ngonkon'ne Andire; Jaki in ki Jan ki ngann læ Jebede;

³ Pilipi in ki Batilemi, Tomasi in ki Matiye, ki njetalambo; Jaki, ki ngonn læ Alpe in ki Tade;

⁴ Simon, ki in mbunə nje rɔ tado kingə dɔ læ be lə'de in ki Judasi Isikariyoti, ki njekundo Jeju.

Jeju ulə njekawkulə'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo (Mrk 6.7-11; Luk 9.2-5; Luk 10.3-12)

⁵ Jeju ulə njekawkulə'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo ki ndu kin ene: «Ai rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, el, taa ai me bebo'gi'ti læ de'gi ki *Samari el tɔ.

⁶ Ai ki rɔ ginn koji'ti ki *Isirayel, ki toi to bati'gi ki ndəmi be kin yo.

⁷ Dɔ row'ti, iləi mbər toki Konbe læ Luwə in ndəkba.

⁸ Ə aj'i njemonyi'gi, adi njekoy'gi indəi taa lo koy'ti, adi banji ur kɔ rɔ njebanji'gi ti adi rɔ'de ar njay, ə tuwəi ndil'gi ki majel dɔ de'gi'ti tɔ. In nya ki ingəi kare, ə adi de'gi kare tɔ.

⁹ Uni ɔr, eke nar, eke silə, iləi dɔ ndar'ti ki ɓədi'se'ti el.

¹⁰ Taa, uni ɓɔl kaw mbah el num, ɔyi ku joo el num, ɔyi sa el num, uni kagi tɔsi el num tɔ. Tado maji kadi nje ra kulə ingə nyakusə'ne ji de'gi'ti ki ra kulə dann'de'ti.

¹¹ Loki uri me ngonn be'ti, eke me bebo'ti ə, dəji ta, ə re ingəi de ki asi kadi uwə'se rɔ'ne'ti ningə, sii be li'ə non biti kadi awi.

¹² Loki uri me kəy'ti ningə, rai de'gi ki me'ti lapiya.

¹³ Kin ə re uwəi'se ki rɔ'de'ti ningə, kadi lapiya lə'se aw ki dɔ'de'ti, a kin ə re uwəi'se ki rɔ'de'ti el tɔ ningə, kadi təli tai lapiya lə'se gogi.

¹⁴ Loki uwəi'se ki rɔ'de'ti el, mbeti koo ta lə'se, ə sii awi, ə inyəi me kəy kin, eke bebo kin ningə, kadi indəi bu ki nja'se'ti kɔ, kadi tɔji toki nya kare ki dɔɔ'se nan'ti se'de goto*.

¹⁵ M'el'se toki rɔta'ti, ndɔ gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki dɔ be'ti kin a utə yan be ki Sɔdɔm ki Gəmər ɓay†.

Kon ki a ingə njendo'gi læ Jeju (Mrk 13.9-13; Luk 12.11-12, 21.12-19)

‡ **9:36 9.36** Kər Isirayel'gi 27.17; 1Ngar'gi 22.17 * **10:14 10.14** Ki go kuji ra'a'ti læ Juwipi'gi, kində bu ki nja'ti kɔ, tɔji toki loki n'in'ti, eke be ki n'tei me'ti ki taga kin, nya kare ki dɔɔ'de si'ə nan'ti goto. † **10:15 10.15** Lo tum ginn nya'gi 18-19

16 «Oyi, m'a m'ulə'se to bati'gi dann jagum'gi'ti. Maji kadi indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti to lii'gi be, ə sɔli lɔm lɔm to dər'gi be tɔ.

17 Adi kum'se ədi dɔ rɔ'se'ti ki rɔ de'gi'ti, tado a awi sese lo gangi ta'gi'ti, a tindəi'se ki ndəy hawlay me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi.

18 A awi sese non nje konbe'gi'ti, ki ngar'gi ki boi tado lə'm. Lokin'ti, ingi ki de'gi ki in Juwipi'gi el, a in tarow ki te kadi a ingəi mannaji ki dɔ'm'ti ki rɔ'se'ti.

19 Loki a uwəi'se kadi a awi sese lo gangita'ti, ononyi'se kadi me'se bɔl, kene ke ta ri ə a eli'de wa, eke a eli'de ki kuji ki bann wa? Ta ki kadi a eli'de ningə, Luwə a ində ta'se'ti low'ə'ti non.

20 Tado in inbe'gi ə a elita el, nan in Ndil Baw'se Luwə ə a un'se kadi el'n ta.

21 «Ngannkon'a'gi a uni dɔ nan awi lo tɔl nan'ti, baw ngonn a aw ki ngonn kadi tɔli'ə kɔ, ningə ngann'gi a ɔsi ta njekoji de'gi, ə a uni dɔ'de awi kadi tɔli'de tɔ.

22 De'gi pəti a ɔsi'se ta tado lə'm, nan de ki uwə tɔgi'ne ba biti dɔboy'ti, ə a ingə kajɪ.

23 Loki a adi'se kon me bebo'ti ki kare ə, anyinan awi ki nungi'ti. Ningə toki rɔta'ti, adi m'el'se, a anyinan uləi ta nja bebo'gi ki Isirayel'ti nan'ti el bay ə Ngonn de a re.

24 Njendo utə njendo'ə nya el, taa bər utə be'ne el tɔ.

25 Njendo, re asi ki njendo'ə nya be ningə, in ngayn; ə bər, re asi ki be'ne ningə in ngayn tɔ. Kin ə, be nje kəy inbe mindi ə, de'gi bari'ə Beljəbul ki in ngar lə ndil'gi ki majel ningə, nje ki me kəy'ti li'ə yan'de a to bann?

Luwə ki kar'ne ba ə in de ki maji kadi de bɔl'ə

(Mrk 8.38; Luk 9.26, 12.2-9)

26 «Boli'de el, tado nyara ki gidi kuwə ki ginn'ə a te el goto, taa nya ki to lo kiyə'ti, ki de a gər el kaa goto tɔ.

27 Nya ki m'el'se me lo ki diw'ti, eli taa kada wangi, ə nya ki de'gi eli kɔtirɔ mbi'se'ti nyəm nyəm, iləi mbər'ə jam dɔ kəy'ti taa tɔ.

28 Boli de'gi ki nje tɔl darɔ'se par, um asi tɔl ndil'se el kin, el. Nan kadi in boli Luwə ki asi kadi tuji ndil'se in ki darɔ'se nan'ti me por'ti ki biti ki non'ti kin.

29 Ke de ndogi yəl'gi joo ki silə kare el wa? Nan in ki kare dann'ti ki kadi osi nanga ki kanji kadi Baw'se Luwə ndigi goto.

30 Ki ɔji dɔ'se, bin dɔ'se inbe kin kaa in ki tudə kare kare gər kər'ɔ.

31 Ə ingi boli nya madi el: ingi, utəi ngann yəl'gi nja banyi banyi.

32 «De ki ra ra ki un ndu'ne takum de'gi'ti wangi, toki n'in de lə'm, m'in kaa m'a m'un ndu'm non Bai'ti, ki isi dɔran'ti, toki in de lə'm tɔ.

33 Nan de ki ra ra ki manji ta gəri'm non de'gi'ti, m'in kaa m'a manji ta gər'ə non Bai'ti, ki isi dɔran'ti tɔ.»

Jeju ene n're ki rɔ dann de'gi'ti

(Luk 12.51-53, 14.26-27)

34 «Məri me'se'ti toki m're ki lapiya dɔnangi'ti el; m're ki lapiya el, nan m're ki rɔ dann de'gi'ti.

35 M're ki ganginan dann ngonn ki dingəm'ti ki baw'ne, ngonn ki dene'ti ki kon'ne, ngonn ki dene'ti ki məm'ne ki dene.

36 De madi, de'gi ki me kəy'ti li'ə inbe, a təli njeban'gi li'ə‡.»

Kər ta rɔ kɔ kadi ndolo'n go Jeju

(Mrk 8.34-35; Luk 14.26-27, 9.23-24)

³⁷ De ki ndigi baw'ne, eke kon'ne utə'm, de'ə kin asi kadi in de lə'm el. De ki ndigi ngonn'ne ki dingəm, eke ki dene utə'm, de'ə kin asi ta kadi in de lə'm el.

³⁸ De ki un kagidəsi lə'ne də'ne'ti el, ə un go'm el tɔ, de'ə kin asi ta kadi in de lə'm el.

³⁹ De ki ge kaji rɔ'ne ə, a il'ə kɔ, nan de ki isi ilə rɔ'ne kɔ tado lə'm ə, a ingə'ə.

Ta ki dɔ nyakugəgoji'ti

(Mrk 9.37,41; Luk 9.48, 10.16; Jan 13.20)

⁴⁰ «De ki uwə'se ki rɔ'ne'ti, in m'in ə de'ə uwə'm ki rɔ'ne'ti. Ningə de ki uwə'm ki rɔ'ne'ti, in njekulə'm ə uwə'ə ki rɔ'ne'ti tɔ.

⁴¹ De ki uwə njekeltakita Luwə'ti ki rɔ'ne'ti, tado kin ki in njekeltakita Luwə'ti ningə, a ingə nyakugə goji ki asi nan ki yan njekeltakita Luwə'ti inbe kin be tɔ. De ki uwə de ki dana ki rɔ'ne'ti, tado kin ki in de ki dana ningə, a ingə nyakugə goji ki asi nan ki yan de ki dana inbe kin be tɔ.

⁴² M'el'se toki rɔta'ti, de ki adi mann ki sɔl me ngonn kala mann'ti, ki kare dann nje ki du'ti, ki dann njendo'gi'ti lə'm kin, tado kin ki in njendo lə'm ningə, a ingə nyakugəgoji'ne um a to kare el.»

11

Jan Batisi in ki Jeju

(Luk 7.18-35)

¹ Lokɪ Jeju adi ndu kin njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo, ginn'ə gangi ningə, ɔti non, aw ndo nya'gi, iləmbər Poyta ki maji me bebo'gi'ti ki dɔnangi'ti ki non.

² Lo kin'ti, Jan Batisi ki to kəy dangay'ti, oo poy nya'gi ki Kirisiti ra, adi ulə njendo'gi lə'ne, kadi dəji ta Jeju eyina:

³ «In ə in de ki Luwə mbət'ə ki kadi re kakin eke, de ki rangi in non bay kadi ji nginə'ə wa?»

⁴ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Ai eli Jan nya'gi ki oyi ki mbi'se ge ki kum'se ge kin:

⁵ Njekumtɔ'gi oyi lo, nje mote'gi njiyəi maji, njebanji'gi rɔ'de ar njay, nje mbiboy'gi oyi ta, ə njekoy'gi indəi taa lo koy'ti tɔ, taa njendoo'gi kaa, in ki kilə'de mbər Poyta ki maji tɔ.

⁶ Majikur in lə de ki m'təl ginn kosi li'ə el.»

⁷ Lokɪ ɔti awi, Jeju el bulə de'gi ta ki dɔ Jan'ti ene: «In ri ə ai isi oyi dilələ'ti wa? In gakira ki nəl isi aw si'ə ki yo ge ki ne ge kin wa?

⁸ Eke in ri inbe par ə awi oyi wa? De ki ɔɔ ku ki ndole ngayn ə ai oyi'ə wa? Nga nje ki ɔyi ku ki ndole ngayn kaa, sii me kəy'ti lə ngar'gi tɔ.

⁹ Eke in ri inbe ə awi oyi wa? In njekeltakita Luwə'ti ə awi oyi'ə wa? Re in in ə, m'el'se m'ene oyo in njekeltakita Luwə'ti ki utə njekeltakita Luwə'ti bay.

¹⁰ In ə makitu lə Luwə elta ki dɔ'a'ti kete ene: “M'a m'ulə ki njekawkita lə'm kete kadi ra gorow nonyi'ti*.”

¹¹ Toki rɔta'ti, m'el'se, dann de'gi'ti pəti ki dene'gi oji'de kin, de kibo utə Jan Batisi goto. Nga ningə, de ki du ngayn me Konbe lə Luwə bo utə.

¹² Lo kulə ngirə dɔkagilo'ti lə Jan Batisi, biti bone, Konbe lə Luwə in ginn nyara ki ki tɔgi'ti, ningə nje tɔgi'gi sangi kadi n'taa'ə ginn tɔgi'de'ti.

¹³ Makitu'gi lə njekeltakita Luwə'ti pəti, ki ndukun'gi lə Moji, elita ki dɔ nya'gi'ti ki a rai nya biti tei dɔ Jan Batisi'ti.

* 11:10 11.10 Mal 3.1

¹⁴ Re in ndigi kadi in gəri ginn'ə maji ningə, Jan in njekeltakita Luwə'ti, Eli ki kadi a təl re.

¹⁵ De ki aw ki mbi'ne tado koo'n do ta ningə, kadi oo ta kin maji!

¹⁶ «Nan ə m'a m'un'ə kadi m'oji'n de'gi ki ngosine kin wa? De'gi ki ngosine kin, toi to ngann'gi ki du ki sii tambalo'ti, bari madi de'gi eyina:

¹⁷ “Ji kəl nal kadi ndami, ə mbəti ndam, j'osi pa yo kadi nonyi, ə mbəti non.”

¹⁸ In be ə, Jan re, so nya el num, anyi mann el num ningə, de'gi eli eyina: “Do'a majel”.

¹⁹ Nga a, Ngonn de re, so nya ge, anyi mann ge ningə, de'gi eli eyina: “In nje kusə nya kədi, in nje kanyi yiwi, in madi njetalambo'gi ki njeramajel'gi,” nan kum kar lə Luwə toji rə'ne kadi in nya ki dana ki gorow kuləra'a.»

Be'gi ki mbeti k'inyə row nya ra'de'gi ki majel kə

(Mat 10.15; Luk 10.12-15)

²⁰ Lo kin'ti, Jeju ilə rə'ne, kəl ki de'gi ki me bebo'gi'ti, ki in ə in de'gi ki, ra nyakoji'gi dann'de'ti ngayn utə ndəgi lo'gi, nan inyəi gorow njiyəi ki majel kə el, ene:

²¹ «Kumtondoo in lə'se, in de'gi ki Korajen! Kumtondoo in lə'se de'gi ki Betisayda! Nyakoji'gi ki əti bəl, ki Luwə oji dann'se'ti kin, re nya'gi kin rai nya me bebo Tir'ti ki bebo Sidon be ə, re de'gi ki me'ti a inyəi kuləra'de'gi ki majel mayinu. Re a inyəi row nyara'de'gi ki majel kə ki gorow kə saki, ki kəy bu por ki do'ti, uwəi ndoo.

²² In be ə, m'el'se kadi in gəri toki, ndo gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki do Tir'ti ki Sidon a ngan to yan'se be el.

²³ Nga ningə in de'gi ki Kapernayim'ti, oyi ene Luwə a un'se aw sese taa kadi dōran'ti wa? Jagi, a təl sese ki nanga, lo ki koo'ti. Tado nyakoji'gi ki rai nya dann'se'ti kin, re rai nya Sədom'ti be ə, re bone kin bebo ki Sədom'ti a ra ki do' ne taa ne bay.

²⁴ In be ə, m'el'se kadi in gəri toki, ndo gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki do de'gi ki Sədom'ti a ngan ngayn to yan'se be el.»

Jeju in ki Baw'ne Luwə

(Luk 10.21-22)

²⁵ Do gangi low'ə'ti kin, Jeju un ta el ene: «Bai, ki in Be nje dōran ki dōnangi, m'ulə toji do'i'ti, toki iyə'n nya'gi kin njetər'gi ki nje nyagər'gi, ə in te ki do'a adi de'gi ki de'gi gəri do'de el.

²⁶ Oyo, Bai†, in ndigi lə'i kadi nya kin to be.»

²⁷ Jeju el de'gi ki rai non ene: «Bai adi'm nya'gi pəti, ningə de kare ki gər Ngonn goto, in Baw ki kar'ne ba par, taa de kare ki gər Baw kaa goto to, in Ngonn ki kar'ne ba par, ningə in de'gi ki Ngonn inbe ə ndigi kadi n'adi gəri'ə par to.

²⁸ «Rei ki rə'm'ti, in pəti ki ɔri rəgi ginn nyakoti'ti ki ɔy, ə m'a m'adi'se ɔri kon.

²⁹ Uni jugi lə'm, ə tai nyando lə'm, tado m'in de ki səl ləm ləm, taa m'in njekulə do'm nanga num to. Re rai be ə, a ingəi lo kərkon lə ndil'se.

³⁰ M'in, jugi lə'm ɔy el, taa nya ki madi'se kadi oti kaa ɔlɔ kəl kəl to.»

12

Ta lə Jeju do ndo kərkon'ti

(Mrk 2.23-28; Luk 6.1-5)

† 11:26 11.26 In to kəsikurə lə kaw'je'gi.

¹ Ndo kare, Jeju ində dər me ndoo geme'gi'ti, ndo kərkon'ti lə Juwipi'gi. Njendo'gi li'ə ki in si'ə, bo ra'de adi gangi do ko'gi do njiyə'ti soi.

² Ə loki Parisi'gi oyi'de ningə, eli Jeju eyina: «Oo njendo'gi lə'i rai nya ki gorow'ə'ti el ndo kərkon'ti.»

³ Ə Jeju təl el'de ene: «In tudəi nya ki ngar Dabidi ra loki bo ra'de ki de'gi ki go'ə'ti kin el biti wa?

⁴ Dabidi ur me *Kəyku'ti lə Luwə, in ki de'gi ki go'ne'ti, soi mapa ki de'gi adi Luwə kadikare'ti. In mapa ki kuso'a in gorow'ə'ti el ki rə'a'ti num, ki rə nje ki go'ə'ti num, nan in njekujənyamosi kadikare par ə in gorow'ə'ti kadi soi*.

⁵ Eke ta ki ndukun lə Moji ki ndangi el ene: ndo kərkon'ti, njekujənyamosi kadikare'gi isi rai nya ki kadi de ra ndo kərkon'ti el, ginn Kəy'ti lə Luwə, nan de tudə do'de'ti kadi in majel el kin, tudəi el wa?

⁶ Nga ningə kadi m'el'se, loki ji ra'ti ne kin, nya kibo ngayn utə *Kəy lə Luwə to'ti ne.

⁷ Ningə kin ə re in gəri me ta ki ene: “In koo kumtondoo ə m'ge, um in kujə mosi kadikare par el†” kin ə, re a in gangi ta do de'gi'ti ki ta lə'de goto kin el.

⁸ Tado Ngonn de aw ki tōgi do ndo kərkon'ti.»

Jeju adi lapiya dingəm ki ji'ə oy njururu
(Mrk 3.1-6; Luk 6.6-11)

⁹ Jeju in non, aw kəykawnan'ti lə Juwipi'gi.

¹⁰ Ningə dingəm kare ki ji'ə oy njururu in me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi non. Ningə, de'gi sangi row kadi n'indəi ta do Jeju'ti, adi dəji'ə ta eyina: «*Ndukun lə Moji adi tarow kadi de aji madi'ne ndo kərkon'ti eke aj'a el wa?»

¹¹ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Nan dann'se'ti ə, aw ki batı kareba, ə batı kakin osi be'ti ndo kərkon'ti, ə aw un'ə te si'ə taga el wa?

¹² Nga ningə re in de ningə, utə batı nja banyi banyi! M'el'se toki ndukun adi tarow kadi de ra maji ndo kərkon'ti.»

¹³ Lo kin'ti non, Jeju el dingəm kakin ene: «Surə ji'i». Ə dingəm surə ji'ne ningə, ji'ə təl to maji asi nan ki ki nungi.

¹⁴ Ə loki Parisi'gi tei taga ningə, ai elinan ta ki do Jeju'ti, ke kadi n'rai bann ə n'a n'toli'ə wa?

Jeju in njekulə lə Luwə

¹⁵ Loki Jeju oo poy nya ki gei ra si'ə, ətı lo kin'ti non kə. De'gi ngayn uni go'ə, ningə aji njemonyi'gi pəti tə.

¹⁶ Ningə, ndəji'de ki tōgi'ne, kadi rai adi de gər'ne el.

¹⁷ Tado kadi ta ki Luwə el ki ta njekeltakita Luwə'ti, Ejay ‡ təlta'ne. Luwə el ene:

¹⁸ «Oyi njekulə lə'm ki m'mbət'ə,
Njendigi lə'm, ki rə'm nəl'm ngayn kadi m'ulə ji'm do'a'ti.
M'a m'ində Ndil'm do'a'ti,

Kadi a iləmbər nyara ki dana rə ginn be'gi'ti ki dangi dangi§.

¹⁹ A koli nan ki de el num, a ində ndu el,

De a oo ndu'ə elta tambalo'ti el*.

²⁰ A tətı gakira ki to se ki kəti'ne nanga el,

Taa, a təl lambi ki isi oy el num tə.

A ra be bitı kadi to nyara ki dana onbet†.

* 12:4 12.4 1Samiyel 21.2-7; Lebitiki 24.9 † 12:7 12.7 Oje 6.6 ‡ 12:17 12.17 Ejay 42.1-4 § 12:18 12.18 Ejay 42.1 * 12:19 12.19 Ejay 42.2 † 12:20 12.20 Ejay 42.3

21 Ginn be'gi ki dangi dangi a indəi me'de do'a'ti.»

*De'gi eyina Jeju in ngar lə ndil'gi ki majel
(Mrk 3.22-30; Luk 11.14-23, 12.10)*

22 De'gi rei ki dingəm kare ki ndil ki majel ra'a adi kum'ə oo lo el num, elta el num ə, Jeju ad'a lapiya adi kum'ə oo lo ningə elta tɔ.

23 Nya kin əti bulə de'gi bol ngayn, adi dəjinan ta eli eyina: «De kam in Ngonn kaw Dabidi el wa?»

24 Nan loki Parisi'gi oyi ta kin ningə, eli eyina: «In kam isi tuwə ndil'gi ki majel ki tɔgi lə Beljəbul, ki in ngar lə ndil'gi ki majel.»

25 Jeju gər mərta lə'de adi el'de ene: «Kin ə de'gi ki me konbe'ti ki kareba, təli dɔnan'ti rɔi nan ningə, konbe'ə kin a tuji. Taa, bebo eke me kəy ki de'gi ki me'ti təli dɔnan'ti, rɔi nan, ki kadi a ra taa kaa goto tɔ.

26 Kin ə re Satan inbe tuwə de'gi lə Satan, inbe adi de'gi li'ə təli dɔnan'ti rɔi nan ə, lo kadi konbe li'ə a aw ki kete goto.

27 Re in ki tɔgi lə Beljəbul ə m'tuwə'n ndil'gi ki majel ə, de'gi ki go'se'ti tuwəi'de ki tɔgi lə nan wa? De'gi ki go'se'ti inbe a tɔji kadi ta lə'se in ta ki gorow'ə'ti el.

28 A re in ki tɔgi lə Ndil Luwə ə m'tuwə'n ndil'gi ki majel tɔ ningə, Konbe lə Luwə re te rɔ'se'ti nga.

29 «Ningə re de uwə de ki nje tɔgi do'a kete el ə, a asi kur me kəy'ti li'ə, kadi kər nyakingə li'ə el. Loki do'a nga ningə, a kər nya ki me kəy'ti li'ə.

30 De ki in sə'm el, in nje kəsi'm ta, taa de ki kaw sə'm nya ki nan'ti el, in nje tində sanan tɔ.

31 Be ə, m'el'se toki, majel'gi pəti ki de'gi a rai'de, eke kelta ki mal ki ra ki de'gi a eli do Luwə'ti, Luwə a inyə go'ə kɔ adi'de, nan kelta ki mal do Ndil Luwə'ti, Luwə a inyə go kɔ adi'de el ratata.

32 Kin ə re de elta ki majel ɔsi'n ta Ngonn de ə, Luwə a inyə go kɔ ad'a, nan re elta ki mal ɔsi'n ta Ndil Luwə ə, Luwə a inyə go kɔ ad'a ki bone'ti el num, ki lo ti'ti el num, ratata.

*Ta ki te ta de'ti in ngar me'de'ti
(Mat 7.16-17; Luk 6.44-45)*

33 «Kin ə re kagi maji ningə, kanda maji tɔ, a re kagi majel ningə, kanda majel tɔ. Tado in ki kandi kagi ə de a gər'n kagi.

34 In nje mann majel to lii'gi be kam, a rai bann be ə ta ki maji a te ta'se'ti, ingi ki in de'gi ki majel wa? Tado in nya'gi ki rosi me'de kin ə sii tei ta'a'ti.

35 De ki maji, kuləra'a te me nya ra'ti ki maji ki uwə me'ə. Ningə de ki majel, kuləra'a ki majel te me nya ra'ti ki majel ki uwə me'ə tɔ.

36 M'el'se, ngann ta'gi ki galala pəti ki isi te ta de'gi'ti kin, a ɔri ginn'ə ndo gangi ta'ti.

37 Tado in ki ta ki ta'i'ti ki dana ə a ɔri ta do'i'ti, ə in ki ta ki ta'i'ti ki dana el tɔ ə ta a uwəi.»

*Parisi'gi dəji Jeju nyakoji
(Mat 16.1-4; Mrk 8.11-12; Luk 11.16,29-32)*

38 Njendo ndukun'gi ki Parisi'gi madi'gi uni ta eli eyina: «Njendo de'gi, ji ndigi kadi in ra nyakoji madi kare adi j'oo.»

39 Ə Jeju ilə'de'ti ene: «De'gi ki dokagilo'ti ki bone, in de'gi ki majel, ki njekuwə marum, ndigi kadi n'oyi nyakoji, nan nyakoji madi ki rangi ki kadi a oyi ore do nyakoji lə njekeltakita Luwə'ti Jonasi, goto nga.

⁴⁰ Tado, to ki kaa ki Jonasi ra kadi mutə, kondə mutə me kanji'ti ki boi kakin ə, Ngonn de a ra'n kondə mutə, kadi mutə ginn dɔnangi'ti tɔɔ.

⁴¹ Ndo gangi ta'ti ə, de'gi ki Ninibi'ti a indəi taa takum de'gi'ti ki dɔkagilo'ti ki bone kin kadi a iləi ta dɔ'de'ti. Tado, loki Jonasi iləmbər Poyta ki maji, de'gi ki Ninibi'ti inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kɔɔ. Nga ningə, ki ngosine kin, de ki utə Jonasi sanyi in ne.

⁴² Ndo gangi ta'ti ə, ngar ki dene ki in holo, a ində taa takum de'gi'ti ki dɔkagilo'ti ki bone kin kadi a ilə ta dɔ'de'ti. Tado, in dɔboy dɔnangi'ti nu ə ndɔki re kadi oo gosita lə Salomon. Nga ningə, ki ngosine kin, de ki utə Salomon sanyi in ne*.

Ndil ki majel ki təl re tor'ne'ti gogi
(Luk 11.24-26)

⁴³ «Loki ndil ki majel te me de'ti, aw ilə ki diləlo ki tuti kadi n'ingə lo kisi ki rangi kadi n'or kon'ti, nan ingə el ningə,

⁴⁴ el ene: "M'a m'təl kadi m'aw lo kisi'm'ti ki kete m'nji'ti ə m'te kakin gogi." Loki təl aw gogi ningə, ingə me lo kakin to kare, utəi, rai adi maji.

⁴⁵ Nga a, təl aw, ɔy ndil'gi ki majel utəi'ə inbe bay siri, ningə rei uri me de'ti kakin sii'ti. Lo kin'ti, ji kisi de kin ki dɔ'a taa a majel ngayn utə in ki kete bay. Be ə, de'gi ki majel ki dɔkagilo'ti ki bone kaa a toi be tɔ.»

Jeju elta lə kon'ne'gi ki ngannkon'ne'gi ki rɔta'ti
(Mrk 3.31-35; Luk 8.19-21)

⁴⁶ Jeju isi elta bulə de'gi' ba bay ningə, kon'a ki ngannkon'a'gi rei rai taga, sangi kadi n'eli'ə ta.

⁴⁷ Nga a de madi el'ə ene: «Oo kon'i ki ngannkon'i'gi rai taga non, ra sangi kadi n'eli nu ta.»

⁴⁸ Ə Jeju təl el de kakin ene: «Nan'gi ə in kon'm ki ngannkon'm'gi wa?»

⁴⁹ Ningə un ji'ne tɔji'n njendo'gi lə'ne, ə ene: «Oyi kon'm ki ngannkon'm'gi ə sii kin.

⁵⁰ Tado de ki njera ndigi lə Bai ki isi me dɔran'ti ə, in ngonnnkon'm, in konnann'm, ki kon'm.»

13

Kujita ki dɔ njeduw nya'ti
(Mrk 4.1-9; Luk 8.4-8)

¹ Ndo'a'ti kin, Jeju te me kəy'ti, aw isi kadi babo'ti.

² Bulə de'gi ngayn kawinan gugɔ dɔ'a, adi aw al isi me to'ti. Ningə bulə de'gi pəti, rai ngangɔ ba'ti ne.

³ Jeju el'de nya'gi ngayn me kujita'gi'ti ene: «Oyi, njendɔ kare aw kadi duw nya.

⁴ Ningə, dɔkagilo'ti ki a ilə ko nya, kandi ko'gi madi tosi ngangɔ row'ti adi yəl'gi rei turi pəti.

⁵ Kandi ko madi'gi, tosi dɔnangi wor'ti, adi lo kadi ingəi dɔnangi asi ta'm uləi ngirə'de'ti goto. Nan kin ə, tɔgi kalangi ba, tado ngirə'de to taa ne.

⁶ Loki kadi ɔsi ningə, ngann ko'gi kakin ndolei mbaw. Ningə go'ti, tuti kurum, tado ngirə'de aw nanga boi el.

⁷ Kandi ko'gi ki nungɔ, tosi dann konn'gi'ti, adi konn'gi tɔgi ndəmi'de mbəl.

⁸ Nan kandi ko'gi madi, tosi donangi'ti ki maji, adi andi. Ki nan'gi andi asi bu kare, nje ki nungi andi asi do mehen, e nje ki nungi bay andi asi do mutə to.»

⁹ Jeju ilə do'ti ene: «Re de ki aw ki mbi'ne tado koo'n do ta ningə, kadi oo do ta kin maji!»

Ginn nya ki Jeju ndo'n nya ki kuji ta'gi
(Mrk 4.10-12; Luk 10.9-10)

¹⁰ Njendo'gi lə Jeju rei ro'a'ti daji'ə eyina: «Tado ri e el'de ta ki kujita'gi wa?»

¹¹ Ə Jeju el'de ene: «M'el'se ta ki kujita tado ingi, Luwə te ki do nya ki to lo kiyə'ti ki ojido Konbe lə Luwə li'ə adi in gəri, nan ingi, Luwə te ki do'a adi'de el.

¹² Tado de ki aw ki nya ji'ne'ti, a adi'ə do'ti bay kadi to mbar mbar ji'ə'ti, nan de ki nya li'ə goto, in ki ndikiri inbe ki awi'n ji'ne'ti kin kaa, a tai ji'ə'ti inbe bay.»

¹³ In tado kin e, m'el'n'de ta ki kujita, tado gonyi lo maji kaa, oyi nya el num, oyi ta maji kaa, gəri me'ə el num.

¹⁴ In be kadi ta ki Luwə el ki njekeltakita'a'ti Ejay kin tolta'ne*. Ejay el ene:

A oyi do ta maji, nan a gəri me'ə el num,
A gonyi lo maji, nan a oyi lo el num,

¹⁵ Tado me de'gi kin təl ngan ngororo.

Uti mbi'de,

Ndəmi kum'de,

Ndigi kadi kum'de oo lo el num,

Kadi mbi'de oo ta el num,

Taa kadi n'gəri nya madi kare el num to,

Nan be el e teli rei ro'm'ti,

Adi m'aji'de†.

¹⁶ «Nan ingi, in nje majikur, tado kum'se oo nya'gi maji num, mbi'se oo ta maji num.

¹⁷ Toki rota'ti, m'el'se, de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ngayn, ki njera nya'gi ki dana ngayn, ndigi kadi kum'de oo nya ki ingi oyi, nan asi koo el, ndigi kadi mbi'de oo ta ki ingi oyi, nan asi koo el to.»

Jeju or me kujita ki ojido nje kilə ko
(Mrk 4.13-20; Luk 8.11-15)

¹⁸ «Ingi, maji kadi gəri me kujita lə nje kilə ko kin maji.

¹⁹ Ngangi row ki kandi ko'gi tosi'ti, in de ki oo ta ki do Konbe'ti lə Luwə, nan gər me'ə el, e Su re or ta ki duw me de'ti kakin ko.

²⁰ Donangi wor ki kandi ko'gi tosi'ti, in de ki oo ta lə Luwə ningə, taa kalangi ba ki ronel,

²¹ nan ta kin, ulə ngirə'ne me'ə'ti el. In de ki njekuwə ki ta lə Luwə dokagilo ki nden be par. Dəgagilo ki nya toro'gi eke kindəkumndoo tado ta lə Luwə re ningə, inyəi kunme lə'de ko kalangi ba.

²² Kandi ko'gi ki tosi dann konn'ti, in de ki oo ta lə Luwə, nan me ki ra sururu do nya'gi'ti ki donangi'ti, ki ra ta nya maji'gi uti do ta ki oyi, adi lo kadi andi goto.

²³ Ningə, donangi ki maji ki kandi ko'gi tosi'ti, in de ki oo ta lə Luwə, gər me'ə adi andi maji. Do'de ki madi'gi andi bu kare ge ki nungi andi do mehen ge, do mutə ge.»

* 13:14 13.14 Eja 6.9 † 13:15 13.15 Eja 6.10

Kujita ki dɔ jene'ti

²⁴ Jeju ində kujita ki rangi non'de'ti bay ene: «Konbe læ Luwə, to to de ki duw kandi nya ki maji me ndoo'ti læ'ne,

²⁵ ə kondɔ, loki de'gi toi bi ningə, njeban li'ə re duw jene dɔ nya'ti ki maji ki duw kakin, ningə ɔti aw.

²⁶ Loki kandi nya ki maji kakin uwə tɔgi, ə kanda'gi sii tei ningə, jene kaa kanda te tɔ.

²⁷ Lo kin'ti, nje ra kulə'gi ai eli be'de eyina: “Be'je, in kandi nya ki maji ə ji duw me ndoo'ti læ'i tɔ, nga jene'gi kin tei ra wa?”

²⁸ Ə be'de el'de ene: “In njeban ə ra nya kin.” Nga a nje ra kulə'gi dəji'ə eyina: “In ndigi kadi ji tori'de kɔ wa?”

²⁹ Nan be nje ndoo el'de ene: “Jagi, lo tɔr jene'gi'ti kin, a tɔri ki ko ki maji ba.

³⁰ Ə inyəi'de adi tɔgi nan'ti biti kagilo kujə ko'ti, ningə ndɔ kuj'ə'ti ningə, m'a m'el nje kuj'ə'gi m'ene: Tɔri jene'gi kin dɔi ki dɔ'a dɔ'a kadi to uləi por bay taa, ujəi inbe ki maji me dam'ti læ'm.”»

Kujita dɔ kandi kagi'ti ki bari'ə mutardə

(Mrk 4.30-32; Luk 13.18-19)

³¹ Jeju ində kujita ki rangi non'de'ti bay ene: «Konbe læ Luwə to to kandi kagi madi ki bari'ə nan mutardə ki de madi un duw me ndoo'ti læ'ne kin be.

³² Kandi mutardə ə in kandi nya ki du utə ndəgi kandi nya'gi pəti, nan loki tɔgi ningə, təl kagi tanyi kibo utə kam tanyi'gi pəti ki me ndoo'ti. Təl kagi kibo, adi yəl'gi rei rai kəy to'de baji'ə'gi'ti.»

Kujita dɔ hum'ti

(Luk 13.20-21)

³³ Jeju el'de kujita ki rangi bay ene: «Konbe læ Luwə to tanan ki hum ki dene madi un lɔy'n nduji ki me keh mutə, adi nduji ki lɔy ba pəti in kin be.»

Jeju el ta'gi pəti ki kujita

(Mrk 4.33-34)

³⁴ Ta'gi kin pəti, Jeju el bulə de'gi ki kujita. Ta ki kadi el'de ki kujita el goto.

³⁵ In be kadi ta'gi ki Luwə el ki ta njekeltakita'a'ti kin tɔlta'ne. Njekeltakita Luwə'ti el ene: «M'a m'te ta'm kadi m'el kujita'gi, m'a m'iləmbər nya'gi ki toi lo kiyə'ti lotum ginn dɔran'ti ki dɔnangi'ti nu kin‡.»

Kɔr ginn kujita ki dɔ jene'ti

³⁶ Jeju inyə bulə de'gi adi'de awi ə aw be. Loki rei be, njendo'gi li'ə rei rɔ'a'ti, dəji'ə eyina: «Ōr'je ginn kujita ki dɔ jene'ti ki ra me ndoo'ti kin adi j'oo.»

³⁷ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «De ki njeduw ko nya ki maji kin, in Ngonn de,

³⁸ ningə ndoo, in dɔnangi; ə kandi ko ki maji, in nje'gi ki ndigi kadi Luwə onbe dɔ'de'ti; jene, in nje'gi ki uni go Su;

³⁹ njeban ki njeduw'ə, in Su; kagilo kujə ko in dɔboy ndɔ; ningə nje kujə ko'gi in malayka'gi tɔ.

⁴⁰ To ki kaa ki, in ki tɔri'n jene buki por'o, dɔboy ndɔ a to be tɔ.

⁴¹ Ngonn de a ulə ki malayka'gi læ'ne kadi ɔr de'gi pəti ki nje kɔsi madi de'gi kadi osi me majel'ti, ki de'gi ki njeramajel kɔ Konbe'ti læ'ne.

⁴² *Malayka'gi a buki'de me por'ti ki dum kelta'a, ki in lo ki a nonyi ge a ngori ngang'i'de ge sëm'ti.

⁴³ Lo kin'ti, njera nya ki dana a unji to kadi be me Konbe'ti læ Baw'de Luwə. De ki aw ki mbi'ne kadi oo'n dɔ ta ningə, kadi oo dɔ ta kin maji.

Kujita ki dɔ nyakingə'ti ki to lo kiyə'ti ki mədikosi

⁴⁴ «Konbe læ Luwə to to nyakingə ki iyəi me ndɔɔ'ti, ə de madi aw te dɔ'ti kin be. De kakin təl iyə gogi, ningə rɔ'a nəl'ə ngayn, adi aw ra gati ki nya maji'gi læ'ne pəti, ə inyə nar'a re ndogi'n ndɔɔ kakin.

⁴⁵ Konbe læ Luwə ki dɔran'ti to to njera gati ki isi sangi mədikosi ki ndole be.

⁴⁶ Loki ingə in ki gat'a in ngayn, təl aw ra gati ki nyakingə'gi læ'ne pəti, ə inyə nar'a re ndogi'n mədikosi kakin.»

Kujita ki dɔ bandi'ti

⁴⁷ «Konbe læ Luwə to to bandi ki de a ilə me ba'ti ə a ɔy dəkɔr kanji'gi ki dangi dangi kam be.

⁴⁸ Loki bandi kakin rosi ningə, njendon ndɔr re'n ngang'i ba'ti, isi nanga, ningə tɔr nje ki maji maji me sukim'ti, ə inyə nje ki tei nya el buki'de kɔ.

⁴⁹ Kah'a'ti kakin ə, dɔboy ndɔ a in be tɔ. Malayka'gi a rei kadi ɔri kum de'gi ki njera nya'gi ki dana ki njera nya'gi ki dana el, nan'ti.

⁵⁰ A buki de'gi ki njera nya'gi ki majel me por'ti ki dum kelta'a, ki in lo ki a nonyi ge a ngori ngang'i'de ge sëm'ti.»

⁵¹ Lo kin'ti non, Jeju dəji njendo'gi læ'ne ene: «In gəri me ta'gi kin pəti wa?» Ə iləi'ə'ti eyina: «Oyo, ji gər.»

⁵² Ningə Jeju el'de ene: «In be ə, njendo de'gi ndukun ki təl nje taa nyando ki dɔ Konbe'ti læ Luwə, to to be nje kəy ki ingə nya'gi ki sigi ki me nya'gi'ti ki kɔkɔ lo ngəm nya'ti læ'ne kin be.»

*De'gi ki Najaretit'ni uni me'de adi Jeju el
(Mrk 6.1-6; Luk 4.16-30)*

⁵³ Loki Jeju el kujita'gi ginn'ə gangi ningə, ɔti lo ki ra'ti kin kɔ.

⁵⁴ ɔti non, aw be ki tɔgi sëm'ti. Jeju ndo nya de'gi ginn kəykawnan'ti læ Juwipi'gi. Ndo'de nyando ki əti'de bɔl, adi eli eyina: «Gosi ta'gi ki nyakɔji'gi kin in'n ra wa?

⁵⁵ Man! Ngonn læ njeragi kagi dɔ kəy'ti inbe kaa am wa? Kon'a el ə in Mari wa? Ə Jaki ge ki Jisepi ge, ki Simon ge ki Judi ge tɔ el ə in ngannkon'a'gi wa?

⁵⁶ Taa, konnann'a'gi kaa sii se'je ne tɔ el wa? Nga nya'gi kin pəti ingə ra dana?»

⁵⁷ Ta ki dəji kin ɔgi'de kadi uni me'de, təl nya tugə jigi'ti rɔ'de'ti. Ə Jeju el'de ene: «Njekeltakita Luwə'ti ningə, in me be koj'o'ti, ki dann noj'o'gi'ti par ə de'gi a kidi'ə'ti.»

⁵⁸ Lo kin'ti, Jeju ra nyakɔji'gi ngayn ki dum kadi de ra el tado mbeti kuni me'de kadi'ə.

14

Koy Jan Batisi

(Mrk 6.14-19; Luk 9.7-9, 3.19-20)

¹ Dɔkagilo'ə'ti kin Erodi ki nje konbe dɔ dɔnangi'ti ki Galile oo ta tɔbar læ Jeju.

² Ə el nje ra kulə'gi læ'ne ene: «De kin in Jan Batisi! In in ə ində taa dann njekoy'gi'ti. Ginn'ə kin ə, awi'n ki tɔgi tado ra'n nyakɔji'gi ki əti bɔl.»

³ Erodi el be, tado ndo ki inbe adi uwæi Jan, doi'ə ki kulə gindi, iləi'ə dangay'ti, tado læ Erodiyadi, ki ne ngonkon'a Pilipi,

⁴ ki Jan el'ə ta do'ti ene: «In gorow'ə'ti el kadi in ta'a ne'i'ti*.»

⁵ Me ta'ti kin, Erodi ndigi tol Jan, nan bol bulə de'gi, tado bulə de'gi oyi Jan kadi in njekeltakita Luwə'ti.

⁶ Nga a, ndo ronel koji Erodi'ti, ngonon læ Erodiyadi ki dene, te la non de'gi'ti ki bari'de lo nyakuso'ti, ə nəl Erodi ngayn,

⁷ adi Erodi un ndu'ne ki kiwro kadi n'a n'ad'a nya'gi pəti ki dəji'ne.

⁸ Lo kin'ti, kon'a sul'ə, adi el ene: «Adi'm, toki ji ra'n ne inbe kin, do Jan Batisi me supira'ti.»

⁹ Me ngar tuji oji'n do nya ki ngonon ki dene dəj'ə kin, nan tado kun mindi ki un ki kiwro, taa tado de'gi ki bar'de lo nyakuso'ti kin to ningə, un ndu'ne kadi adi'ə do Jan.

¹⁰ Be ə, adi de madi aw gangi do Jan me kəy dangay'ti,

¹¹ re'n me supira'ti, adi ngonon ki dene kakin, adi awi'n adi kon'ne.

¹² Njendo'gi læ Jan rei uni ninn'ə awi duwi, ningə awi ori poy'o Jeju ad'a oo.

Jeju adi nyakuso de'gi dər mi soi

(Mrk 6.30-44; Luk 9.10-17; Jan 6.1-15)

¹³ Loki Jeju oo ta kin ningə, un to ə aw ɔsi rə'ne ngərəngi ki kar'ne ba loki de'gi gotoi'ti. Loki bulə de'gi oyi ta'a ningə, in ki bebo'gi ki dangi dangi awi ki nja'de go'ə'ti.

¹⁴ Loki Jeju ur nanga me to'ti, oo bulə de'gi ngayn, loki oo'de, oo kumtondoo lə'de, adi aji njemonyi'gi lə'de.

¹⁵ Loki kadi aw to ur ningə, njendo'gi ɔti ki ro Jeju'ti eli'ə eyina: «Lo ki ji rai'ti ne kin, in lo ki de'gi gotoi'ti, ningə kadi isi ur nga to, ə inyə bulə de'gi kam adi awi ki ngannbe'gi'ti, ndogi nyakuso soi.»

¹⁶ Nan Jeju el'de ene: «Awi ki ndo kadi ai lo el, inbe'gi adi'de nya soi.»

¹⁷ Ə eli Jeju eyina: «Ki ji ra'n ne kin, j'aw ki mapa mi ə kanji joo to par.»

¹⁸ Ningə Jeju el'de ene: «Rei se'de ne adi'm'in m'oo.»

¹⁹ Ningə go'ti, adi ndu'ne kadi bulə de'gi kakin sii nanga do mu'gi'ti. Ningə ɔy mapa'gi ki mi ki kanji'gi ki joo kakin, un kum'ne ki taa, elta ki Luwə kadi njangi'n do nyakuso kin, ningə uwə gangi'de nan'ti, adi njendo'gi, kadi adi bulə de'gi.

²⁰ De'gi pəti soi nya ndanni maji. Ningə, ɔyi ndəgi mapa ki nanyi, kara dəgi gidə in joo.

²¹ De'gi ki soi nya kin asi dingəm'gi dər mi, de tudə dene'gi ki ngann'gi ki soi nya se'de səm'ti el.

Jeju njiyə do mann'ti

(Mrk 6.45-52; Jan 6.16-21)

²² Nden ba go'ti, Jeju ɔsi njendo'gi lə'ne adi ali me to'ti, kadi awi gidi ba'ti kete non'ne'ti, dokagilo'ti ki in a inyə'n bulə de'gi.

²³ Loki Jeju inyə'de adi awi ningə, ɔti al aw do mbal'ti, ɔsi rə'ne ki kar'ne ba tado kelta ki Luwə. Loki kadi ur, Jeju isi low'ə'ti non ki kar'ne ba.

²⁴ Do gangi low'ə'ti kin, to in dann bati, sanyi ki nganggi ba nga. Nəl ulə sur to ki gogi gogi, adi pungum babo ra'de majel.

²⁵ Taginnlo'ti, Jeju in ra njiyə do mann'ti, isi aw ki ro njendo'gi'ti lə'ne.

²⁶ Ə loki njendo'gi oyi'ə ra njiyə do mann'ti ningə, do'de majel, adi eli eyina: «In muwə de,» ningə bol tol'de, adi uri kol.

* 14:4 14.4 Lebitiki 18.16, 20.21

27 Nan kalangi ba, Jeju el'de ene: «Adi me'se osi nanga nan in m'in, ə bəli el!»

28 Lo kin'ti, Piyər ilə Jeju'ti ene: «Burəbe, re in in ə, adi'm ndu'i adi m'njiyə də mann'ti m'aw rə'i'ti.»

29 Ə Jeju el ene: «Re!» Ningə Piyər in me to'ti, ur də mann'ti, njiyə də'ti isi re ki rə Jeju'ti.

30 Nan loki Piyər oo nəl ki isi ulə ningə, bəl ra'a adi ulə ngirə ndu'i mann, adi non ene: «Burəbe, aji'm!»

31 Ə kalangi ba, Jeju ilə ji'ne uwə'n Piyər, ningə el'ə ene: «In de ki kunme lə'i in ndikiri ba, ra bann ə in tadi wa?»

32 Ningə loki ali taa me to'ti ə, ginn nəl gangi.

33 Ə nje ki sii me to'ti əsi məkəsi'de nanga non'a'ti, ningə eli'ə eyina: «Toki rəta'ti, in Ngonn lə Luwə inbəl!»

Jeju adi lapiya njemonyi'gi dənangi Genejareti'ti
(Mrk 6.53-56)

34 Loki Jeju in ki njendo'gi lə'ne indəi babo gangi ningə, tei dənangi Genejareti'ti.

35 De'gi ki low'ə'ti gəri Jeju, adi uləi kulə ki lo lo, dənangi ki Genejareti'ti ba pəti, ə de'gi rei ki njemonyi'gi pəti rə'a'ti.

36 De'gi nonyi də Jeju'ti kadi inyə njemonyi'gi adi ədi ta ku li'ə, ningə de'gi pəti ki ədi ta ku li'ə ingəi lapiya tə.

15

Jeju elta ki də nyajibəlbə'ti
(Mrk 7.1-13)

1 Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə ki madi'gi in Jerujalem'ti, rei ingəi Jeju dəji'ə eyina:

2 «Tadə ri ə njendo'gi lə'i təli rə'de go nyajibəlbə'ti lə kaw'je'gi el wa? Ji dəji be tadə togi ji'de kigo nyajibəlbə'gi el par ə səi nya.»

3 Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Nga ingi, tadə ri ə in təli rə'se go mbərkikində'ti lə Luwə el tadə nyajibəlbə lə'se wa?»

4 Toki rəta'ti, Luwə el ene: “Əsi kurə baw'i ki kon'i.” Taa el bəy ene: “De ki elta ki majel baw'ne eke kon'ne asi ta koy*.”

5 Nan ingi, eli eyina: “De ki el baw'ne eke kon'ne ene: <Nya maji'gi ki re m'a m'əsi'n kəyi in kadikare ki m'ində ta dangi tadə Luwə nga,> ningə,

6 de'ə kin aw ki ndoo kadi əsikurə baw'ne el nga. Lo kin'ti, sii tuji ki ta lə Luwə tadə nyajibəlbə lə'se.”

7 Ingi in njekədikum de'gi, ta ki Luwə el ki ta njekeltakita'ne'ti Ejay də'se'ti in ta ki rəta'ti. Luwə el ene:

8 “Ginn de'gi kin əsikurə'm ki ndar ta'de kare, Nan me'de in sanyi sə'm.

9 Təji ki isi uləi də'm'ti, nda'a goto, Tadə nyando'gi ki isi ndoi de'gi kaa, In mbərkikində'gi ki in rə de'gi'ti†.”

Nya ki nje təl de nya ki to njen'ti
(Mrk 7.14-23)

10 Go'ti ningə, Jeju bə bulə de'gi ki rə'ne'ti, ə el'de ene: «Uri mbi'se maji oyi ta lə'm, ə kadi in gəri me'ə tə.

* 15:4 15.4 Tekitaga 20.12, 21.17; Ndukun 5.16; Lebitiki 20.9 † 15:9 15.9 Eja 29.13

11 Nya madi ki in taga aw ta de'ti ki a töl'ə nya ki to njen takum Luwə'ti goto. Nan nya ki te ta de'ti ə a töl de nya ki to njen'ti.»

12 Lo kin'ti, njendo'gi læ Jeju rei rə'a'ti eli'ə eyina: «Ta ki el kin to me Parisi'gi ngayn, kin in gər wa?»

13 Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Kagi ki ra ki Bai man el, a ɔri'ə kə.

14 Inyəi'de, in njekumtə'gi ə isi ndəri njekumtə'gi. Nga ningə, re njekumtə ndər njekumtə ə, joo pəti a osi be'ti.»

15 Ə Piyər un ta el'ə ene: «Or me kujita kin adi j'oo.»

16 Ningə Jeju el ene: «Adi inbe'gi kaa in gəri nya el tə wa?»

17 Adi m'el'se, nya'gi pəti ki ɔdi ta de, a aw te kanda'a'ti, ningə go'ti ə, te kə, aw be sin'ti.

18 Nan nya ki te ta de'ti, in nya ki in ngarme de'ti, ningə in kin ə in nya ki nje töl de ki to njen'ti.

19 Ngarme'de ə in lo ki mərta'gi ki majel isi tei'ti, ki töl nan, ki kuwə marum, ki kaya ki ra, ki bogi, ki mannaji ki ngom, ki kelta ki majel dənən'ti.

20 Ingi kin ə in nya'gi ki isi təli de nya ki to njen'ti, nan kusə nya par, um togi ji el, a töl de nya ki to njen'ti el.»

Dene ki Kana'ti un me'ne adi Jeju (Mrk 7.24-30)

21 Jeju in low'ə'ti non, ɔr rə'ne aw dənangi'ti ki Tir'ti ki Sidon.

22 Ningə nyi, dene ki Kana'ti kare te non re, ningə un ndu'ne ki taa el ene: «Burəbe, Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo læ'm! Tado ndil ki majel adi kon ngonn'm ki dene ngayn.»

23 Nan Jeju ilə ta'ti el. Ningə njendo'gi li'ə rei rə'a'ti, eli'ə eyina: «In tuwə kə go'je'ti, tado a ində ndu go'je'ti.»

24 Ə Jeju ilə'de'ti ene: «In ngann Isirayel'gi ki toi to bati'gi ki nanyinan be kam par ə Luwə ulə'm ki rə'de'ti.»

25 Nan dene re ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti ene: «Burəbe, re ra sə'm!»

26 Ə Jeju ilə'ti ene: «In gorow'ə'ti el kadi de un nyakusə læ ngann'gi, ilə adi ngann busi'gi.»

27 Ningə dene el Jeju ene: «In rəta'ti Burəbe, nga k'in ə, ngann busi'gi ki ai ginn tabilə'ti a soi bunə nya'gi ki in də tabilə'ti tosi nanga tə.»

28 Lo kin'ti, Jeju el'ə ene: «Dene, kunme læ'i bo ngayn! Ningə kadi ingə nya ki to rə'i kin, toki dəji'n.» Ningə ngonn'o ki dene kakin, ingə lapiya nga də kad'a'ti inbe kin non tə.

Jeju aji njemonyi'gi ngayn (Mrk 7.31-37)

29 Jeju ɔti low'ə'ti non, aw ta ba'ti ki Galile. Al aw də mbal'ti, isi nanga.

30 Bulə de'gi ngayn rei rə Jeju'ti ki nje mote'gi ki njekumtə'gi, ki nje kingə tuji'gi ki nje mbiboy'gi ki elita el, taa njemonyi'gi ki rangi ngayn non bay. Rei ki njemonyi'gi kin buki'de non Jeju'ti, ningə Jeju aji'de.

31 In nya ki əti bulə de'gi bol ngayn, kadi nje mbiboy'gi elita num, nje kingə tuji'gi ingəi lapiya nga num, nje mote'gi njiyəi num, taa njekumtə'gi kaa oyi lo num tə, adi uləi təji də Luwə'ti læ Isirayel'gi.

Jeju adi nyakusə de'gi dər sə soi bay (Mrk 8.1-10; Mat 14.13-21)

32 Jeju bar njendo'gi læ'ne el'de ene: «M'oo kumtondoo læ bulə de'gi kin, tado ndə mutə bone ə in sə'm nan'ti, ningə, nya ki kadi soi goto. Ningə m'ge kadi m'inyə'de ki me'de ki bo ba el, nan to bo ində taa təgi'de row'ə.»

³³ Ə njendo'gi li'ə dəji'ə eyina: «J'a j'in ki mapa ra diləlo'ti ne, ə bulə de'gi ki ətə bol be kin a səi asi'de wa?»

³⁴ Ningə Jeju dəji'de ene: «Mapa ki ji'se'ti in bann wa?» Ə eli'ə eyina: «Mapa in siri ki ngann kanji'gi nden dɔ'ti.»

³⁵ Ə Jeju ilə ndu'ne adi bulə de'gi kadi sii nanga.

³⁶ Ningə ɔy mapa ki siri ki ngann kanji'gi kakın ji'ne'ti, ra oyo Luwə dɔ'ti, ningə gangi nan'ti, adi njendo'gi lə'ne, adi adi bulə de'gi səi.

³⁷ De'gi pəti səi nya ndanni, adi njendo'gi kawi gində'gi ki nanyi rosi kara siri.

³⁸ De'gi ki səi nya, asi dingəm'gi dər sɔ, de tudə dene'gi ki ngann'gi ki səi nya səm'ti el.

³⁹ Go'ti, Jeju inyə bulə de'gi adi awi, ningə al me to'ti, aw dɔnangi Magadan'ti.

16

Parisi'gi ki Sadusi'gi, dəji nyakoji Jeju

(Mrk 8.11-13; Luk 12.54-56)

¹ Parisi'gi ki Sadusi'gi, rei rɔ Jeju'ti dəji'ə kadi ra nyakoji ki in dɔran'ti adi'de n'oyi. Dəji'ə be, to kuləkikiyə tado kuwə'n'ə.

² Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Loki kadi aw to ur ningə eli eyina: “Lo a to maji, tado dɔran kər njoo.”

³ Loki lo ti ki sin ba ningə, eli eyina: “Bone ndi a ədi, tado dɔran kər wuu.” In be ə, asi kadi gəri bal kum dɔran, nga ra bann be ə nyakoji'gi ki isi rai nya dəkagilo'ti ki bone taa asi gər el wa!

⁴ De'gi ki dəkagilo'ti ki bone, in de'gi ki majel, ki njekuwə marum, ndigi kadi n'oyi nyakoji, nan nyakoji madi ki rangi ki kadi a oyi ore dɔ nyakoji lə Jonasi goto nga.» Ningə inyə'de, ə ɔti aw.

Hum lə Parisi'gi ki lə Sadusi'gi

(Mrk 8.14-21; Luk 12.1-6)

⁵ Loki isi awi dow ba'ti ki kare, me njendo'gi oy dɔ mapa'ti ki kadi ɔyi.

⁶ Nga ningə Jeju el'de ene: «Oyi maji! İndəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti, ɔji'n dɔ hum lə Parisi'gi, ki hum lə Sadusi'gi.»

⁷ Nan ingi isi mərta kin yo dɔ'de'ti eyina: «In tado kɔy ki j'ɔyi mapa el!»

⁸ Nan Jeju gər mərta lə'de, adi el'de ene: «In de'gi ki kunme lə'se in ndikiri ba, tado ri ə isi mərta ki dɔ mapa'ti ki ɔyi el wa?»

⁹ In gəri me nya'gi el kaa bay wa? Me'se olo dɔ mapa'ti ki mi ki dingəm'gi dər mi səi kin el wa? Ndəki ɔyi ndəgə ki nanyi kara bann ə in təli wa?

¹⁰ Taa mapa ki siri ki dingəm'gi dər sɔ səi kin kaa me'se olo dɔ'ti el num tɔ wa? Ndəki ɔyi ndəgə ki nanyi kara bann ə in təli wa?

¹¹ Ta ki m'el m'ene: İndəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti, ɔjido hum lə Parisi'gi, ki hum lə Sadusi'gi kin, in ta ki sɔw dɔ mapa el, kin ra bann be ə asi kadi gəri me'ə el wa?»

¹² Lo kin'ti nga a gəri toki el'de kadi n'indəi kumkədi dɔ rɔ'de'ti, ɔjido hum ra mapa el, nan ɔjido nyando lə Parisi'gi ki Sadusi'gi.

Piyər el toki Jeju in de ki Luwə mbət'ə

(Mrk 8.27-30; Luk 9.18-21)

¹³ Loki Jeju aw te dɔnangi Sejarə'ti ki Pilipi, dəji njendo'gi lə'ne ta ene: «De'gi isi elita ki dɔ'm'ti toki, m'in Ngonn de m'in nan wa?»

14 Ə Njendo'gi eli'ə eyina: «De'gi madi eli eyina in Jan Batisi; nje ki nungi eyina in njekeltakita Luwə'ti Eli, nje ki rangi bay eyina in njekelta ki ta Luwə'ti Jeremi eke ki kare dann de'gi'ti ki njekeltakita Luwə'ti.»

15 Lo kin'ti, Jeju el'de ene: «Nga inbe'gi ki dɔ'se, eli eyina m'in nan wa?»

16 Ə Simon Piyər ilə'ti ene: «In Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə, Ngonn lə Luwə ki nje kisi kum ba!»

17 Ningə Jeju el Simon ene: «In nje majikur, Simon ki ngonn Jonasi, tado in de ə te ki dɔ nya kin adi in gər el, nan in Bai ki nje kisi me dɔran'ti taa ə te ki dɔ'a adi.

18 Nga ningə m'a m'el'i m'ene in Piyər (ki kər me'ə nan Mbal), ningə dɔ mbal'ti kin ə m'a m'ində ngirə *Njekawnan'gi lə'm dɔ'ti. Tɔgi koy a ra si'ə nya madi el.

19 M'a m'ad'i lakele Konbe lə Luwə. Ningə nya'gi pəti ki a dɔ dɔnangi'ti ne, a dɔi dɔran'ti tɔ, ə nya'gi pəti ki a tuti dɔnangi'ti ne, a tuti dɔran'ti tɔ.»

20 Ningə ndəji njendo'gi ki tɔgi'ne toki k'in ne Kirisiti, de ki Luwə mbət'ə kin, kadi eli taa de madi el.

Jeju elta koy'ne ki kində'ne lo koy'ti

(Mrk 8.31-9.1; Luk 9.22-27)

21 In dɔkagilo'ə'ti non, Jeju ulə ngirə tɔji njendo'gi adi gəri toki, maji kadi n'aw Jerujalem, n'ingə kon ngayn ji ngatɔgi'gi'ti lə Juwipi'gi, ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi. A tɔli'ne, nan ndɔ ki kon mutə tum ginn'ə ndɔ koy'ne'ti, ə n'a n'te lo koy'ti.

22 Nan dɔ ta'ti kin, Piyər ɔr Jeju aw si'ə gədikare, ningə ulə ngirə ndang'a ene: «Luwə a ngəmi, jagi Burəbe, a adi nya kin te dɔ'i'ti el!»

23 Nan Jeju təl rɔ'ne, el Piyər ene: «Təl gogi Satan, ɔr rɔ'i kɔ sanyi rɔ'm'ti! In jigi ki nje tugə'm, tado mərta lə'i in mərta ki in rɔ Luwə'ti el, nan in mərta lə de'gi.»

24 Ningə go'ti, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Re de madi ndigi njiyə go'm'ti ningə, kadi oo rɔ'ne to nya madi el, kadi in be un kagidəsi koy lə'ne, ə re un go'm.

25 Be ə toki rɔta'ti, de ki ge kaji rɔ'ne inbe dɔnangi'ti ne a ilə rɔ'ne kɔ. Nan de ki ilə rɔ'ne kɔ tado lə'm, a isi ki dɔ'ne taa gogi.

26 Kin ə re de ingə nyamaji'gi ki dɔnangi'ti ne pəti tigə, nan ndil'ə tuji ə, maj'a to ra be wa? Nya madi ki de a adi ɔr'n tor ndil'ne to non wa?

27 M'in Ngonn de m'a m're ki malayka'gi lə'm me tɔji'ti lə Bai Luwə, ningə m'a m'ugə goji de ki ra kigo kulə ra'a'ti.

28 Toki rɔta'ti, adi m'el'se: de'gi madi dann'se'ti ne a oyi el bay ə a oyi m'in Ngonn de ki a re to Ngar kin taa.»

17

Jeju mbəl rɔ'ne

(Mrk 9.2-3; Luk 9.28-36)

1 Ndɔ mehen go'ti, ningə Jeju ɔr Piyər num, Jaki num, taa Jan ki ngonnkon Jaki num tɔ, ə aw se'de, dɔ mbal'ti ki ngal sanyi ki ndəgə'gi.

2 Low'ə'ti non, Jeju mbəl takum'ne. Ta kum'ə unji to kadi be, taa ku ki rɔ'a'ti kaa unji to kadi be tɔ*.

3 Ningə low'ə'ti non, Moji ingi ki Eli tei ki rɔ'de'ti bus, ra elita ki Jeju.

4 Ə Piyər un ta el Jeju ene: «Burəbe, kin ə j'isi lo kin'ti ne be par ə maji ngayn. Re in ge ə, m'a m'ra *kəyku'gi lo mutə: kare in yan'i, kare in nya Moji, ə ki kare in nya Eli tɔ.»

* 17:2 17.2 2Pi 1.16-18

⁵ Loki Piyər ra elta ta'ne'ti ba bay ningə nyi, kilndi ki kunj'ə to, in dow dɔ'de bigum. Ningə ndu ta madi te me kilndi'ti ene: «In kam in Ngonn'm, m'ndig'ə ngayn, in ki nəl'm ngayn kadi m'mbət'ə, ə oyi ta li'ə.»

⁶ Loki njendo'gi oyi dɔ ta kin ningə, osi ki takum'de nanga, bol tɔl'de.

⁷ Ə Jeju re rɔ'de'ti, ɔdi'de ə el'de ene: «Indəi taa, ə adi bol ra'se el.»

⁸ Nga ningə, loki eyina n'uni kum'de ki taa ningə, oyi de madi ki rangi el, oyi Jeju ki kar'ne ba par.

⁹ Loki in dɔ mbal'ti isi uri nanga ningə, Jeju ində ndu kin non'de'ti ene: «Eli nya ki ra nya adi oyi kin de madi el, biti kadi m'in Ngonn de m'te dann njekoy'gi'ti.»

¹⁰ Go'ti, njendo'gi dəji'ə eyina: «Tadɔ ri inbə ə, njendo ndukun'gi eyina maji kadi Eli re kete taa wa?†»

¹¹ Ə ilə'de'ti ene: «In ki rɔta'ti kadi Eli a re kadi ra go nya'gi pəti adi asi nan gogi.»

¹² Ningə m'in, adi m'el'se madi oyi, Eli re ə binəm, ə de'gi gəri el, adi rai si'ə nya ki me'de ge. Be tɔ a, Ngonn de kaa a ingə'n kon ji'de'ti.

¹³ Lo kin'ti, njendo'gi gəri kadi ta ki Jeju el'de kin sɔw dɔ Jan Batisi.

Jeju adi lapiya ngonn ki njedamsil

(Mrk 9.14-29; Luk 9.37-43)

¹⁴ Loki təli isi rei ki rɔ bulə de'gi'ti, dingəm madi kare re rɔ Jeju'ti, ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti, el'ə ene:

¹⁵ «Burəbə, oo kumtondoo lə ngonn'm ki dingəm, ki damsil ra'a adi ingə kon ngayn kin. Dɔkagilo'gi madi, isi tosi ki por'o ge ki me mann'ti ge.

¹⁶ M're si'ə rɔ njendo'gi lə'i, nan asi kadi adi'ə ingə lapiya, el.»

¹⁷ Lo kin'ti Jeju un ta el ene: «In de'gi ki dɔkagilo'ti ki bone ki in nje me ngan, njera nya ki majel, kadi to m'nji sese biti kagilo bann bay taa kadi uni me'se adi m'in wa? Ke kadi m'a m'osi ginn'se biti kagilo bann taa wa? Rei si'ə rɔ'm'ti ne.»

¹⁸ Ningə Jeju ndangi ndil ki majel ad'a te rɔ ngonn'ti, par ə tanan'ti non, ngonn ingə lapiya nga.

¹⁹ Go'ti, njendo'gi rei rɔ Jeju'ti, loki in si'ə ki kar'de ba, dəji'ə eyina: «Tadɔ ri ə kete j'in j'asi kadi ji tuwə ndil kin el wa?»

²⁰ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Asi el, tadɔ kunme lə'se in ndikiri ba. Ningə kadi m'el'se toki rɔta'ti, re awi ki kunme ki in ndikiri ba to kandi kagi ki bari'ə mutardə kin be mindi kaa, a eli mbal kam eyina: “Ɔti, aw ra nu be” ə, a ɔti kadi aw ra. Nya ki a dum dɔ'se goto.» [

²¹ Taa, ko ndil'gi ki be kin, de a tuwə'de ki takul kelta ki Luwə ki kəgi rɔ nyakusɔ ta.]

Jeju təl elta ki dɔ koy'ne'ti ki kində'ne lo koy'ti bay

(Mrk 9.30-32; Luk 9.43-45)

²² Ndɔ kare njendo'gi sii nan'ti pəti Galile'ti, ə Jeju el'de ene: «A uləi m'in Ngonn de ji de'gi'ti.

²³ Kadi a təli m'in, nan ndɔ ki kon mutə go koy'm'ti, ə m'a te lo koy'ti.» Ta kin ɔr təgi njendo'gi ə təl ɔr bay.

Jeju ingi ki Piyər ugəi lambo ki me Kəy'ti lə Luwə

²⁴ Loki Jeju in ki njendo'gi rei tei Kapernayim'ti, nje ki isi taai lambo me Kəy'ti lə Luwə rei rɔ Piyər'ti dəji'ə eyina: «Njendo'se nya ugə lambo ki me Kəy'ti lə Luwə el wa?‡»

²⁵ Ə Piyər ilə'de'ti ene: «Oyo, ugə lambo.» Ningə Piyər re te be ningə, Jeju un ta kete el'ə ene: «Mərta lə'i in ri ə Simon? Nan'gi ə in njetalambo'gi ki nje taa nyagangi'gi dɔ de'gi'ti ki ngar'gi ki dɔnangi'ti ne gangi wa? In ngann nje be'gi eke in mbah'gi wa?»

²⁶ Ə Piyər el'ə ene: «In mbah'gi.» Loki ene: «Mbah'gi», Jeju ene: «Re in be ə, ngann nje be'gi, rai kare ənn.

²⁷ Nan re in be kaa, kadi j'in ə ji təl jigi tugə de'gi kam el, ə aw babo'ti, ilə kuy, uwə'n kanji ki dɔkete ki a re un kuy, ningə te ta'a, ə a ingə silə kare ta'a'ti, kadi ugə'n lambo lə'i, lə'm tɔ.»

18

De ki in kibo me Konbe lə Luwə
(Mrk 9.33-37; Luk 9.46-48)

¹ Dɔ kad'a'ti inbe kin, njendo'gi rei dəji Jeju eyina: «Nan ə in kibo me Konbe'ti lə Luwə wa?»

² Ə Jeju bar ngonn ki du ad'a re ra dann'de'ti,

³ ningə el'de ene: «Toki rɔta'ti, adi m'el'se, re in mbəli təli toi to ngann'gi be el ə, a uri me Konbe'ti lə Luwə el.

⁴ De ki sɔl dɔ'ne ləm ləm to ngonn be ə, de'ə kin a in kibo ngayn me Konbe'ti lə Luwə.

⁵ Re de uwə ngonn ki be kin rɔ'ne'ti, me tɔ'm'ti ə, in m'inbe ə de'ə kin uwə'm rɔ'ne'ti.

Jeju ndəji de'gi dɔ majel'ti
(Mrk 9.42-48; Luk 17.1-2)

⁶ «Kin ə toki de madi ra adi ki kare dann nje ki du'ti kam ki uni me'de adi m'in, osi me majel'ti ə, in soti ngayn bay tado li'ə kadi dɔi mbal kibo ngayn mində'ti, ə osi'ə iləi'ə bu ba'ti.

⁷ Kumtondoo ki dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti ki nje re ki nya'gi ki isi tugəi madi de'gi jigi'ti adi osi. Toki rɔta'ti, maji kadi nya'gi ki nje tugə de'gi jigi'ti toi, nan kumtondoo in lə de ki njera kadi de osi.

⁸ Kin ə ji'i eke nja'i rai nu adi osi me majel'ti ə, gangi'de ilə'de kɔ sanyi. Tado, in soti kadi ingə kaji ki ji'i ki kare eke nja'i kare, utə kadi in ngəm ji'i'gi joo pəti, eke nja'i'gi joo pəti, ə iləi nu me por'ti ki biti ki non'ti.

⁹ Kin ə kum'i kare rai adi osi majel'ti ə, ɔr'ɔ ilə kɔ sanyi. Tado, in soti kadi ingə kaji ki kum'i ki kare, utə kadi in ngəm kum'i'gi joo pəti, ə iləi nu me dilə por'ti ki biti ki non'ti.

¹⁰ Oyi maji! Kadi kidi ki kare dann ngann'gi'ti kin el, tado, toki rɔta'ti, malayka'gi lə'de sii ki dɔkagilo'gi pəti, takum Bai'ti ki isi dɔran'ti taa. [

¹¹ Tado m'in Ngonn de m're tado kaji de'gi ki nanyinan*.]

Kujita dɔ bati'ti ki nanyi
(Luk 15.3-7)

¹² «De madi aw ki bati'gi bu, ə in ki kare nanyi, ningə, inyə ndəgə'gi ki dɔjikara gidə in jikara dɔ mbal'ti, ə aw sangi in ki nanyi kakin. Eke kigo kə'ə'ti lə'se, ta ri ə a eli dɔ lo kin'ti wa?

¹³ Toki rɔta'ti, adi m'el'se, re ingə bati ki nanyi kin ə, rɔ'a a nəl'ə ngayn dɔ'a'ti utə nje ki dɔjikara gidə in jikara ki nanyinan el kin.

¹⁴ Be tɔ ə, Baw'se ki isi me dɔran'ti, ge kadi ki kare dann ngann'gi'ti kaa nanyi kɔ el.»

Row kingə de ki ra majel

* **18:11 18.11** Barta kin goto me makitu'gi'ti madi ki ndangi kete nu ki ndonn ta Gireki.

15 «Loki ngonnkon'i ra majel ə, aw ingə, in si'ə joo ba, ningə ulə ji'i dɔ majel'ti li'ə ki ra, ad'a gər. Re oo ta lə'i ningə, in ingə ngonnkon'i gogi.

16 A re oo ta lə'i el ningə, aw un de ki rangi kare, eke de'gi joo sə'i, aw ingə'n'ə bay. In ra be kadi "nya'gi pəti in ki kun ndu dɔ'ti kigo ta'ti lə de'gi joo eke mutə ki kadi manyinaj'a†".

17 Kin ə re mbəti koo ta lə'de ə, el njekawnan'gi. Ə re mbəti koo ta lə Njekawnan'gi bay tɔ ningə, kadi oo'ə to de ki gər Luwə el, eke to njetalambo be.

18 Toki rɔta'ti, adi m'el'se: nya'gi pəti ki a dɔi dɔnangi'ti ne, a dɔi dɔran'ti tɔ, ə nya'gi pəti ki a tuti dɔnangi'ti ne, a tuti dɔran'ti tɔ.»

19 «Toki rɔta'ti, m'el'se m'adi in gəri bay: re de'gi joo dann'se'ti, indəi ndu'de nan'ti dɔnangi'ti ne, kadi dəji nya ri ki uwə me'de ə, Bai ki isi me dɔran'ti a adi'de.

20 Tado loki de'gi joo eke mutə kawinan, me tɔ'm'ti ə, m'in dann'de'ti non.»

*K'inyə go majel'gi lə nan kɔ
(Luk 17.4)*

21 Lo kin'ti, Piyər ɔti ki rɔ Jeju'ti dəj'ə ene: «Burəbe, kin ə ngonnkon'm ra sə'm majel ə, kadi m'inyə go kɔ nja bann m'ad'a wa? Kadi m'inyə go kɔ biti nja siri wa?»

22 Ə Jeju el'ə ene: «M'el m'ene biti nja siri el, nan biti nja dɔsiri nja siri.»

23 «In be ə, Konbe lə Luwə to to ta kin be: Nɔɔ kare ngar madi ge kadi nje ra kulə'gi lə'ne udəi kər nya'gi lə'ne non'ne'ti adi n'oo.

24 Ə ulə ngirə, adi rei ki in ki kadi a ad'a nar ki dum kudə kər'ɔ.

25 Nan dingəm kakin aw ki nya ki kadi ugə'n bāngi kin el, adi be'ə un ndu'ne kadi ndogi'ə, ne'ə ki ngann'a'gi, ki nya maji'gi li'ə ba pəti tor bāngi'ti kin.

26 Ə nje ra kulə osi nanga non be'ne'ti, non uwə nja'a ene: "Si sə'm dɔ'ti, ə m'a m'ugə'i bāngi kin pəti."

27 Nga a, lo kin'ti, be'ə oo kumtondoo li'ə, adi inyə bāngi ki dɔ'a'ti kin kɔ, ə inyə'ə adi aw kare.

28 «Loki de ki bāngi in dɔ'a'ti kakin ene n'te ki taga ningə, ingə madikulə li'ə kare ki in, aw ki bāngi lə'ne ki nden be par dɔ'a'ti, ə osi si'ə uwə, səkirə mind'ə, ningə el'ə ene: "Ugə'm bāngi ki dɔ'i'ti!"

29 Ə mad'a osi nanga non'a'ti, non dɔ'a'ti ene: "Si sə'm dɔ'ti, ə m'a m'ugə'i bāngi kin."

30 Nan mbəti, adi aw si'ə biti ilə dangay'ti, nginə'n ta bāngi ki kadi ugə'n'ə.

31 Loki madikulə'gi oyi nya ki ra kin ningə, to rɔ'de ngayn adi ai ɔri poy nya'gi kin pəti be'de adi'ə oo.

32 Ə ngar bar'a ad'a re, ningə el'ə ene: "In nje ra kulə ki majel, m'inyə go bāngi ki dɔ'i'ti pəti kɔ tado non ki in non dɔ'm'ti.

33 Nga in, ri ə ɔgi kadi oo kumtondoo lə mad'i toki m'in m'oo'n kumtondoo lə'i kin be tɔ el wa?

34 Lo kin'ti, wongi ra be'ə dɔ'a'ti ngayn, adi ilə dangay'ti, lo ra kulə'ti ki kon, biti kadi ugə'n bāngi ki dɔ'ne'ti pəti tigə.

35 Ningə Jeju ilə dɔ'ti ene: In be tɔ ə, Bai ki isi dɔran'ti taa, a ra'n'se, loki de madi dann'se'ti, inyə go majel kɔ k'inyə ki in ngarme'ə'ti adi ngonnkon'ne, el."»

† 18:16 18.16 Ndukun ki nja joo 19.15

19

Ta ki do gangi nan'ti la dene ki dingam

(Mrk 10.1-12; Luk 16.18)

¹ Loki Jeju tolta ta'gi ningə, ɔti Galile'ti, aw donangi Jude'ti, gidi ba Jurden'ti.

² Bulə de'gi ngayn uni go'ə, adi aji'de do monyi'gi'ti lə'de.

³ Parisi'gi ɔti rei ro Jeju'ti, daji'ə ta to kuləkikiyə tado kuwə'n'ə eyina: «Ndukun lə'je adi tarow kadi dingam tuwə ne'ne, ɔjido nya ki ra ki ra adi nəl'ə el eke adi tarow el wa?»

⁴ Ə Jeju ilə de'ti ene: «In tudəi Makitu lə Luwə ki ndangi kin el biti wa? «Lo kulə ngirə kində nya'gi'ti Luwə ra dingam ki dene*»,

⁵ ningə el ene: in be ə, dingam a inyə baw'ne ki kon'ne, ningə a tinyəi nan ki ne'ne† kadi təli daro ki kare.

⁶ Lo kin'ti, a in joo el nga, nan in daro ki kareba. Ningə nya ki Luwə doo nan'ti, maji kadi de gangi nan'ti el.»

⁷ Ə eli Jeju eyina: «Nga ra bann be ə Moji adi ndu ene re dingam tuwə ne'ne ningə maji kadi ad'a makitu gangi nan ji'ə'ti wa‡?»

⁸ Jeju təl el'de ene: «In tado me ngan lə'se ə Moji adi'n'se tarow kadi tuwəi ne'se'gi, nan lo kulə ngirə nya'gi'ti, in be el.

⁹ Nga ningə, adi m'el'se, re de tuwə ne'ne, tado nya ki rangi um in ta lə kaya ki ra el, ə taa dene ki rangi ə, de'ə kin təl njekuwə marum.»

¹⁰ Lo kin'ti, njendo'gi li'ə eli'ə eyina: «Re in kin ə in ndu ki to do dingam'ti ki ro dene'ti ə, taa dene el in soti.»

¹¹ Ə Jeju el'de ene: «De'gi pəti gəri me ta kin el, nan nje ki Luwə adi'de ta row'ə par.

¹² De'gi madi in non, taai dene el, tado tɔgi'de sangi dene goto, ningə in nya ki tei me kon'de'ti nu; nje ki madi'gi in tado kor ki ɔri'de kuji, ə nje ki nungi, mbeti taa dene tado Konbe lə Luwə tɔ. De ki asi kadi gər me ta kin ningə kadi gər.»

Jeju njangi do ngann'gi ki du

(Mrk 10.13-16; Luk 18.15-17)

¹³ De'gi rei ki ngann'gi ki du ro Jeju'ti kadi njangi do'de, ə elta ki Luwə tado lə'de, nan njendo'gi ndangi'de.

¹⁴ Ə Jeju el ene: «Inyəi ngann'gi ki du adi rei ki ro'm'ti, um ɔgi'de tarow el, tado Konbe lə Luwə in yan de'gi ki toi to ngann'gi ki du be.»

¹⁵ Go'ti, Jeju njangi do'de, ə ɔti ilə do'ne aw lo ki rangi'ti.

Ta ki do ngonni ki basa ki njenyakingə

(Mrk 10.17-31; Luk 18.18-30)

¹⁶ Ndo kare, dingam kare re ro Jeju'ti, ningə dəj'ə ene: «Njendo de'gi, in ri ki maji, ə kadi m'ra, ə m'a m'ingə'n kaji ki to biti ki non'ti wa?»

¹⁷ Ə Jeju el'ə ene: «Tado ri ə daji'm ta do nya ki maji'ti wa? De ki maji in kareba. Re in ge kur me kumngayira'gi ningə, in təl ro'i go mbərkikində'gi'ti.»

¹⁸ Ə dingam kakin dəji Jeju ene: «Mbərkikində'gi ki ra wa?» Ningə Jeju ilə'ti ene: «A təl de el, a uwə marum el, a bogi el, a mannaji ki ngom do mad'i'ti el§,

¹⁹ ɔsi kurə baw'i ki kon'i, taa a ndigi de mad'i to daro'i in be be*.»

* **19:4 19.4** Lo tum ginn nya'gi 1.27, 5.2 † **19:5 19.5** Lo tum ginn nya'gi 2.24 ‡ **19:7 19.7** Ndukun ki nja joo 24.1 § **19:18 19.18** Tekitaga 20.12-16; Ndukun ki nja joo 5.16-20 * **19:19 19.19** Lebitiki 19.18

²⁰ Ningə ngonn ki basa ene: «Nya'gi kin pəti, m'təl rə'm go'ti nga. Nga ki ne kin, in ri bay ə nanyi'm kadi m'ra wa?»

²¹ Ə Jeju el'ə ene: «Re ge kadi asi nan tapi takum Luwə'ti ningə, aw, adi ndogi sə'i nya maji'gi lə'i pəti, lowə nar'a njendoo'gi, ningə a aw ki nyakingə ngayn dōran'ti, ə un go'm.»

²² Nan loki ngonn ki basa oo ta'gi kin ningə, ətə aw ki rōnel el, tado in de ki aw ki nyakingə'gi ngayn.

²³ Ə Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Toki rōta'ti, adi m'el'se, a ngan ngayn ki rō njenyakingə'ti kadi ur me Konbe'ti lə Luwə,

²⁴ ningə m'təl m'el'se bay, in nya ki ngan ngayn kadi jambal ur bolo konn kur nya'ti, nan a ngan ngayn utə in kin bay kadi njenyakingə ur me Konbe lə Luwə.»

²⁵ Ta kin əti njendo'gi bol ngayn, adi eli eyina: «Nga kin ə in be ningə, nan ə asi kadi ingə kaji wa?»

²⁶ Ə Jeju ində manji'de ba ningə el'de ene: «Ki rō de'gi'ti lowə goto, nan ki rō Luwə'ti lo ra nya'gi pəti to.»

²⁷ Ə Piyər un ta el'ə ene: «Nga oo, j'in ki j'inyə nya'gi lə'je pəti, ə j'un go'i kin, ri ə j'a j'ingə wa?»

²⁸ Ə Jeju ilə'ti ene: «Toki rōta'ti, adi m'el'se: ndo ki nya'gi pəti a indəi ngirə'de kində ki sigi, ə m'in Ngonn de m'a m'nji dō kumbər konbe'ti lə'm, ki de'gi a tōji'm'in kin ningə, ingi ki uni go'm kin, ingi kaa a isi dō kumbər konbe'ti ki dōgi gidə in joo kadi gangi ta dō ginn kaw Isirayel'ti ki dōgi gidə in joo.

²⁹ Ningə re de madi, inyə kəy lə'ne, ki ngannkon'ne'gi, ki konnann'ne'gi, ki kon'ne, ki baw'ne, ki ngann'ne'gi eke dōnangi lə'ne tado lə'm ə, a ingə nya'gi kin dō'ti nja bu, taa a ingə kaji ki a to bitə ki non'ti tō.

³⁰ Nga ningə, de'gi ngayn ki kete, a təli nje ki gogi, ə de'gi ngayn ki gogi, a təli nje ki kete tō.»

20

Kujita dō nje ra kulə me ndōo nju'ti

¹ «Konbe lə Luwə to to be nje kəy, ki te ki sin ba kadi n'oy nje ra kulə'gi kadi rai kulə me ndōo nju'ti lə'ne kin be.

² Ndu'de osi nan'ti ki nje ra kulə'gi, kadi adi'de nar ki lo ra kulə'ti ki ndo kare, ningə adi'de awi me ndōo nju'ti.

³ Loki te ki kadi ki jikara ki sin ningə, oo nje ra kulə'gi ki rangi bay, ki rei rai tambalo'ti ki kanji ra kulə,

⁴ ə el'de ene: “Ingi kaa, ai me ndōo nju'ti lə'm rai kulə, ə m'a m'adi'se nyakugə goji ki asi gorow'ə'ti.”

⁵ Ningə ətə awi. Loki te taga ki kadi ki jam dō be'ti num, ki kadi ki kotə be'ti num ningə, ra kah'a'ti kakin bay.

⁶ Go'ti, te re ki kadi ra binyə bilə ningə, oo nje ra kulə'gi ki rangi bay, ki rei rai non, ə el'de ene: “Ra bann ə sii lo kin'ti lo sol, ki kanji ra kulə wa?”

⁷ Ə iləi'ə'ti eyina: “De ki unn'je kulə'ti goto.” Ə el'de ene: “Ingi kaa, awi me ndōo nju'ti lə'm rai kulə tō.”

⁸ «Loki kadi ur ningə, njendōo nju el njengəm nya li'ə ene: “In bar nje ra kulə'gi, ə adi'de nyakugə goji'de, ulə ngirə dō nje re gogi'ti, təl taa dō nje re kete'ti.”

⁹ Nje re ki kadi ra binyə bilə, nan nan kaa ingə nar ki lo kulə'ti ki ndo kare.

¹⁰ Lo kin'ti, nje re do kete rei yan'de nga ningø, mæri kadi n'a n'ingø nar ki utø yan madi'de'gi, nan ingi kaa, ingø nar ki lo kulø'ti ki ndo kare inbe kakin to.

¹¹ Loki isi taai nar kin, barita ki njendoø

¹² eli eyina: "Nje ki rei gogi ne kin, rai kulø kadi kareba par, ningø in adi'de nar ki asi nan ki yan'je, j'in ki ji ra kulø sin biti kadi ur, adi kadi ndaw'je."

¹³ Lo kin'ti, nje ndoo elta ki kare dann'de'ti ene: "Madi'm, nya madi kare ki low'ø'ti el ki m'ra sø'i goto. Ndu'je sø'i osi nan'ti do nar'ti ki lo kulø'ti ki ndo kare el wa?"

¹⁴ Taa nya læ'i, ø aw. M'ge kadi m'adi in ki re gogi nya kin, toki m'ad'i kin be to.

¹⁵ In gorow'ø'ti kadi nya ki me'm ndigi ø m'ra ki nyakingø læ'm el wa? Eke in ta læ'i kadi me'i tuji tado maji ki m'ra wa?"

¹⁶ Nga ningø Jeju ilø'ti ene: In be ø, nje ki gogi a tæli nje ki kete, ø nje ki kete a tæli nje ki gogi to.»

Jeju elta do koy'ne'ti ki te'ne lo koy'ti bay

(Mrk 10.32-34; Luk 18.31-34)

¹⁷ Ta kaw ki Jerujalem'ti, loki in do row'ti, Jeju ujø rø'ne ki njendo'gi ki dogi gidø in joo gædi kare, ningø el'de ene:

¹⁸ «Oyi, j'isi j'awi ki Jerujalem'ti, ningø a uløi m'in Ngonn de ji kibo'gi'ti læ njekujønyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi læ Luwø. A gangi ta koy do'm'ti,

¹⁹ ningø a uløi m'in ji de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, kadi kogi do'm'ti ge, tindøi m'in ki ndøy hawlay ge, bæri m'in kagidøsi'ti ge. Nan ndo mutø tum ginn'ø ndo koy'm'ti ø, m'a m'te lo koy'ti.»

Kon Jaki in ki Jan døji nya Jeju

(Mrk 10.35-45)

²⁰ Go'ti, kon ngann læ Jebede re ki ngann'ne'gi rø Jeju'ti, ningø kon ngann'gi søi mækøsi'ne nanga non Jeju'ti tado døj'ø nya kare.

²¹ Ø Jeju døj'ø ene: «In ri ø in ge wa?» Ningø, el'ø ene: «Un ndu'i kadi ngann'm'gi ki joo kam, de kare isi dojikøl'i'ti, ø in ki nungi isi dojigøl'i'ti to, loki a isi do kumbø Konbe'ti læ'i.»

²² Lo kin'ti non, Jeju ilø'ti ene: «In gæri me nya døji læ'se kin el. A asi kadi ingøi køpi kon ki m'aw to m'ingø kam kare mindi wa?» Ningø eli eyina: «Oyo, j'a j'asi kare.»

²³ Ø Jeju el'de ene: «Kon ki m'aw to m'ingø kam, ø røta a ingøi kare, nan ta ki øjido kisi dojikøl'm'ti eke dojigøl'm'ti; in ta læ'm kadi m'in ø m'adi'se el; lo'gi kin to tado de'gi ki Bai Luwø ra go'ø kete nu tado læ'de.»

²⁴ Ndøgi njendo'gi ki dogi, loki oyi ta'gi kin, rø'de næl'de ki ngann læ Jebede ki joo kin el.

²⁵ Be ø, Jeju bar'de pøti ki rø'ne'ti, el'de ene: «In gæri kadi nje konbe'gi do ginn de'gi'ti ki dangi dangi ki dønangi'ti ne, sii uwøi'de ginn togi'de'ti adi'de kon, taa de'gi ki njetøbar kaa, onyibe do'de'ti bay to.

²⁶ Nan maji kadi to be dann'se'ti el. Re de madi dann'se'ti, ndigi kadi n'in kibo ningø, kadi tæl nje ra kulø læ'se pøti.

²⁷ Taa re de madi ndigi kadi n'in de ki døkete dann'se'ti ningø, kadi tæl njekuløbø læ'se to.

²⁸ In be to ø m'in Ngonn de kin m're kadi de'gi taa rai kulø adi m'in el, nan kadi m'in ø m'ra kulø m'adi'de, taa m'adi rø'm kadi m'ugø'n do bulø de'gi ngayn m'ilø'de taa to.»

Jeju aji njekumto'gi joo
(Mrk 10.46-52; Luk 18.35-43)

²⁹ Loki Jeju in ki njendo'gi la'ne isi tei me be'ti ki Jeriko ki taga, bulo de'gi ngayn njiyoi go'de'ti muki muki.

³⁰ Ningo njekumto'gi joo sii ngang'i row'ti. Loki oyi kadi in Jeju o isi inda dar ningo, uni ndu'ne ki taa eyina: «Burabe, Ngonnkaw Dabidi*, oo kumtondoo la'je!»

³¹ Bulo de'gi ndangi'de kadi uti ta'de, nan njekumto'gi uni ndu'de ki taa inbe bay eyina: «Burabe, Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo la'je!»

³² Lo kin'ti, Jeju ra lokati, bar'de, ningo daji'de ene: «In ri o, gei kadi m'ra madi'se wa?»

³³ O ilai'oti eyina: «Burabe, ji ge kadi kum'je te adi j'oo'n lo!»

³⁴ Jeju oo kumtondoo la'de, o odi kum'de, par o tanan'ti non, kum'de oo lo, adi uni go'o.

21

Jeju ur Jerujalem'ti ki kosikuro
(Mrk 11.1-11; Luk 19.28-40; Jan 12.12-19)

¹ Loki Jeju in ki njendo'gi la'ne indai do be ki Jerujalem ndakba ki be ki Betipaje, ki kadi mbal kagi buni'gi'ti, ula njendo'gi joo,

² el'de ene: «Awi me ngonnbet'i ki ra non'se'ti kam. Lo kur inbe ki a uri ki me be'ti par o, a ingoi kon koro ki doi'o, ngonn koro ra gad'oti, ningo tuti'o, o rei se'de adi'm'in.

³ Re de madi el'se nya madi o, ilai'oti eyina: «Burabe o ge'de,» o a inyod'de kalangi ba kadi tuti'de.»

⁴ Nya kin a ra nya be kadi ta ki Luwo el ki njekeltakita Luwo'ti el kin tolta'ne:

⁵ «Eli de'gi ki Siyon'ti eli eyina:

Oyi ngar la'se a re do'se'ti,

In de ki sol lom lom,

Isi do kon koro'ti, in ki ngonn koro*.»

⁶ Njendo'gi ai, rai toki Jeju el'n'de.

⁷ Rei ki kon koro in ki ngonn koro kakin ningo, lowi ku'gi la'de gidoti, ningo Jeju ala isi do'ti.

⁸ Bulo de'gi ngayn lowi ku'gi la'de go row'ti. Nje ki nan'gi teti mbi kam'gi, tilai do row'ti.

⁹ Bulo de'gi nje njiyo non Jeju'ti ki nje njiyo go'oti uni ndu'de ki taa eyina:

«Ojana, Ngonnkaw Dabidi!

Kadi Luwo njangi do de ki re me to Burabe!

Ojana, toji in ki do Nje kisi doran'ti taa†!»

¹⁰ Loki Jeju ur Jerujalem'ti, loki me be'ti ba pot'i ndigi bir bir. Adi de'gi daji ro'de ta eyina: «In de ki bann wa?»

¹¹ O bulo de'gi ilai'de'ti eyina: «In Jeju, njekeltakita Luwo'ti, ki Najareti, donangi Galile'ti.»

Jeju tuwo njeragati'gi nati Key'ti la Luwo
(Mrk 11.15-19; Luk 19.45-48; Jan 2.13-16)

* **20:30 20.30** Gonyi Mrk 10.47 ki ta ki do'ti ginn makitu'ti nanga. * **21:5 21.5** Ejay 62.11; Jakari 9.9 † **21:9 21.9** Pa'gi 118.25-26

12 Go'ti, Jeju aw ur nati Kəy'ti lə Luwə, ningə tuwə njelaw nya'gi ki njendo'gi nya'gi nati Kəy'ti lə Luwə kə. Jeju sur tabilə'gi lə njembəl nar ki be'ne ki nje ki dəbe'gi'ti tilə, nan'ti ki nya kisi lə njelaw dər dum'gi.

13 Ningə el'de ene: «Ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: Kəy lə'm a bari'ə kəy kelta ki Luwə, nan ingi, təli'ə lokiyəro lə njebogi'gi yo!»

14 Lo kin'ti non, njekumto'gi ki mote'gi, rei ro'a'ti nati Kəy'ti lə Luwə, adi adi'de lapiya.

15 Loki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi oyi nya'gi ki əti bol ki Jeju ra'de, ki ndu ngann'gi ki isi bar nan'ti Kəy lə Luwə ene: «Ojana Ngonkaw Dabidi!» kin ningə, me'de on'de,

16 adi eli Jeju eyina: «Oo ta ki ngann'gi ra eli kam wa?» Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Oyo, m'oo, nan ke in tudəi ndu Luwə ki ndangi eyina: "Ra adi ngann'gi ki du, ki nje to ta mba'ti kaa, ta'de ulə toji do'i'ti" kin el wa?»

17 Ningə lo kin'ti, Jeju inyə'de non, ə te me bebo'ti kə, aw Betani'ti, aw isi nu.

Jeju mann kagi mbaykote

(Mrk 11.12-14,20-24)

18 Lo ti go'ti ki sin, Jeju təl isi re me bebo'ti, bo ra'a.

19 Ə oo kagi mbaykote ki ra kadi row'ti, to kadi n'aw ginn'ti, nan loki re ndəkba ningə, oo mbi'ə'gi par um oo kanda el. Ə Jeju el mbaykote kakin ene: «A andi gogi el biti ki non'ti.» Ningə low'ə'ti non, mbaykote tuti.

20 Loki njendo'gi oyi nya kin, əti'de bol ngayn, adi dəji ta eyina: «Ra bann ə low'ə'ti ne par ə kagi tuti wa?»

21 Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Toki ro'ta'ti, adi m'el'se, re awi ki kunme, ə me'se tosi el ə, in nya ki m'ra ki mbaykote kin par ə a rai el, nan re eli mbal kam eyina: "Əti lo kin'ti rangi, aw osi me ba'ti," kaa nya kin a ra nya.

22 Nga ningə, nya'gi pəti ki a dəji ki kunme, me kelta'ti ki Luwə ə, a ingəi.»

Ta ki dəji do togi'ti ki Jeju awi'n

(Mrk 11.27-33; Luk 20.1-8)

23 Jeju ur me Kəy'ti lə Luwə, isi ndo nya de'gi ningə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatogi'gi lə Juwipi'gi, rei ki ro'a'ti, dəji'ə eyina: «Nan adi tarow kadi ra'n nya'gi kin be wa? Ə nan to ə adi ndu'ne ə isi ra'n wa el'je adi j'oo?»

24 Ə Jeju təl el'de ene: «M'in kaa m'a m'dəji'se ta kareba be to. Re iləi m'in'ti ningə, m'in kaa m'a m'el'se de ki adi'm tarow kadi m'ra'n nya'gi kin to.

25 Nan ə ulə Jan kadi ra de'gi batəm wa? In Luwə eke in de'gi wa?» Nan təli ra elinan ta dann'de'ti eyina: «Re j'eli'ə j'ene: "In Luwə ə ulə'ə", a dəji'je ene ke ra bann ə j'uni me'je j'adi Jan el wa?

26 A kin ə re j'eli j'ene: "In de'gi ə uləi Jan" ə a in ta ki ro bulə de'gi'ti to, tado de'gi pəti oyi Jan kadi in njekeltakita Luwə'ti.»

27 Be ə təli eli Jeju eyina: «Ji gər el.» Ə Jeju təl ilə'de'ti ene: «Re in be ə m'in kaa m'a m'el'se togi ki m'nji m'ra'n nya'gi kin el to.»

Kujita do ngannkonnan'gi'ti ki joo

28 Jeju elta ki rangi bay ene: «Eli'm'in ta lə'se do ta'ti kin adi'm'in m'oo. Dingəm kare aw ki ngann dingəm'gi joo, ə un ta el ki dəkete ene: "Ngonn'm, aw ra kulə me ndəo nju'ti bone.»

²⁹ Ningə ngonn kakin ilə baw'ne'ti ene: "M'a m'aw el," ə isi ba bitı ningə me'ə uwə ki ta, adi ində aw.

³⁰ Dingəm re rə ngonn'ti ki nja joo, el'ə kaa ta ki el ngonnkon'a kakin, ningə in el ene: "Oyo, m'a m'aw bay," ə aw el.

³¹ Eke dann ngann'gi'ti ki joo kin in ki ra ə ra go ndigi'ti lə baw'ne wa?» Ningə iləi Jeju'ti eyina: «In ki dəkete.» Ə Jeju el'de ene: «Toki rəta'ti, adi m'el'se, njetalambo'gi ki dene'gi ki njera kaya a tei Konbe'ti lə Luwə non'se'ti.

³² Tado Jan Batisi re rə'se'ti, toji'se row ki dana, nan in taai me'ə el, nan njetalambo'gi ki dene'gi ki njera kaya'gi uni me'de. Ə ingi, oyi nya kin be kaa, me'se uwə'se ki ta go gogi ə adi inyəi gorow njiyə'gi ki majel kə, ə uni me'se el.»

*Kujita də nje ra kulə me ndəə nju'ti, ki nje me majel
(Mrk 12.1-12; Luk 20.9-19)*

³³ Go'ti, Jeju el'de ene: «Uri mbi'se oyi kujita ki rangi bay. De kare ki njendəə nju in non, ningə ində singə gugi'n gidə gugi. Ur be kadi to mborei nju'ti, ningə ra ngonn kəy ngəmlo səm'ti. Ningə go'ti dəi ta nan'ti ki de'gi ki nje ra kulə nju, kadi to rai kulə ningə a kanyinan nya'a, ningə əti aw mbah.

³⁴ Loki kagilo kujə kandi nju asi ningə, ulə bər'gi lə'ne kadi awi taai kandi nya ndəə kakin, ki in yan'ne ji nje ra kulə nju'ti adi'ne.

³⁵ Nan loki bər'gi rei tei ningə, nje ra kulə'gi uwəi'de tindəi ki kare ngayn, təli ki nungi, ningə ki kon mutə, tiləi'ə ki mbal tə.

³⁶ Njendəə təl ulə ki bər'gi ki rangi, ngayn utə in ki kete inbe kin bay. Nan rai se'de ko nya inbe ki rai ki nje ki kete kakin bay.

³⁷ Ta təl ta'a'ti, dingəm təl ulə ngonn ne inbe rə'de'ti, ene: "A bəli gidi ngonn'm."

³⁸ Nan nje ra kulə nju, loki oyi ngonn kakin ningə elinan dann'de'ti eyina: "Darc'a inbe kam ə a in nje nya nduwə! Rei adi ji təli'ə, ningə nya nduwə li'ə, j'a təli'ə yan'je'ti."

³⁹ In be ə, uwəi ngonn kakin ndəri'ə, awi si'ə gidi lo ndəə'ti taga, təli'ə.

⁴⁰ Lo'ti kin Jeju dəji'de ene: Ndə ki dingəm ki be nje ndəə kin a re ə, ri ə a ra ki nje ra kulə nju kin wa?»

⁴¹ Ə eli'ə eyina: «A təkə de'gi ki majel kin ki təkə ki ki kon ngayn, ə a adi ndəə lə'ne nje ki rangi, ki kadi a adi'ə kanda ki dəkagilo'ə'ti ki oji.»

⁴² Ningə Jeju el'de ene: «In tudəi me makitu'ti lə Luwə oyi el wa?

"Mbal ki njera kəy'gi mbəti'ə,

In ə təl mbal ki in təgi kəy.

In kin in kuləra Burəbe.

In nyakəji ki əti bəl ə to takum'je'ti kin*."»

⁴³ Ningə adi m'el'se bay tə: «A taai Konbe lə Luwə ji'se'ti, kadi təli adi ginn de'gi ki rangi ki kadi a rai kulə ki maji.

⁴⁴ Nga ningə, de ki osi də mbal'ti kin ə, a tətə njeki njeki, a re in ə mbal kin osi də'a'ti tə ningə, a rəkitə'ə rəkitə rəkitə.»

⁴⁵ Loki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi oyi kujita kin ningə, gəri me'ə kadi in ta ki də'de'ti ə Jeju ra el.

⁴⁶ Ə sangi row kadi n'uwəi'ə, nan bəli bulə de'gi, tado bulə de'gi oyi Jeju to njekeltakita Luwə'ti.

* 21:42 21.42 Pa'gi 118.22-23

22

Kujita ki ojido bar de'gi lo nyakuso taa nan'ti
(Luk 14.15-24)

- ¹ Jeju ilə rə'ne el'de ta ki kujita bay ene:
² «Konbe lə Luwə to to ngar ki ra nyakuso kibo tado ngonno' o ki aw to taa dene kin be.
³ Ngar ulə njekulə'gi lə'ne adi awi eli de'gi ki bari'de lo nyakuso'ti, kadi rei, nan de'gi kakin mbəti.
⁴ Ngar təl ində taa ta njekulə'gi'ti ki rangi bay ene: “Ki ngosine kin, nyakuso oy nga, m'tol baw mangi'gi, ki binyə'gi ki bati'gi lə'm, ki boi mbul mbul maji, nya'gi pəti asinan, ə rei lo nyakuso taa nan'ti.”
⁵ Nan de'gi ki bari'de kakin, usi'de do ta'ti li'ə kin el, ki kare aw lo ndoo'ti lə'ne, ki nungi aw lo gati'ti lə'ne ndəgə'gi, uwəi njekulə'gi adi'de kon ningə tōli'de.
⁶ Ə nje ki nungi bay, uwəi njekulə'gi adi'de kon ge, tōli'de ge.
⁷ «Lo kin'ti, wongi təl ngar, adi ulə ki njerə'gi lə'ne adi awi tōi ko njetol nya'gi kakin num, tuləi bebo lə'de por num tō.
⁸ Ningə go'ti, ngar el njekulə'gi lə'ne ene: “Nyakuso taa nan oy nga, nan de'gi ki in ki bari'de, in de'gi ki asi ta te low'ə'ti el.
⁹ Awi ki tatorow'gi, bari de'gi pəti ki ngəi'de, adi'de rei lo nyakuso taa nan'ti.”
¹⁰ Njekulə'gi awi ki gorow'gi, kawo de'gi pəti ki ngəi'de, ki maji ge, ki majel ge, adi de'gi rosi me kəy kadi de'gi so'i nya taa nan'ti.
¹¹ Loki ngar ene n'ur kəy kadi n'oo de'gi ki bari'de kakin ningə, oo dingəm madi kare ki isi ki ku kuso nya taa nan rə'ne'ti el.
¹² Ə ngar el'ə ene: “Madi'm, in ra bann ə ur kəy ne ki kanji ku kuso nya taa nan rə'i'ti wa?” Ningə dingəm kakin ilə'ti el.
¹³ Nga a ngar el njekulə'gi lə'ne ene: “Doi ji'ə'gi ki nja'a'gi, ə iləi'ə taga lo ki diw'ti, ki in lo ki a non'ti ge, a ngor ngang'i'ne'ti ge.”
¹⁴ Toki rəta'ti, Luwə bar de'gi ngayn, nan nje ki mbəti'gi in ngayn el.»

Ta do kugə lambo lə ngar kibo Sejar
(Mrk 12.13-17; Luk 20.20-26)

- ¹⁵ Parisi'gi ingəi nan, elinan ta, kadi n'iyəi kulə n'uwəi Jeju me ta'ti ki n'a dəji'ə ə a te ta'a'ti.
¹⁶ Be ə, uləi njendo'gi lə'de in ki de'gi madi ki me kuti'ti lə Erodi, adi awi eli'ə eyina: «Njendo, ji gər kadi in nje kelta ki rəta'ti, in njendo de'gi row ki rəta'ti ki nəl Luwə num, in bol kum'de el num, tado in bol k'in kibo eke kəti bol lə de'gi el.
¹⁷ Ə el'je adi j'oo ta ki me'i'ti: In gorow'ə'ti eke in gorow'ə'ti el kadi de ugə lambo nje konbe kibo Sejar wa?»
¹⁸ Nan Jeju gər me majel lə'de, adi el'de ene: «In njekədikum de'gi! Tado ri ə iyəi kulə kadi uwəi m'in wa?
¹⁹ Oji'm'in silə ki kadi de a ugə'n lambo adi'm'in m'oo.» Ningə oji'ə silə kare.
²⁰ Nga ə dəji'de ene: «Do nan ə indəi, ə tō nan tō ə ndangi silə'ti kin wa?»
²¹ Ə iləi'ə'ti eyina: «In Sejar.» Ə Jeju təl el'de ene: «Nya lə Sejar ə adi Sejar, nya lə Luwə ə adi Luwə tō.»
²² Ta ki Jeju el'de kin dum do'de, adi inyəi'ə ə oti awi.

Ta do kində taa lə njekoy'gi lo koy'ti
(Mrk 12.18-27; Luk 20.27-38)

23 Ndo'a'ti non, Sadusi'gi ki in de'gi ki oyi kadi njekoy'gi a indøi taa lo koy'ti el, rei ro Jeju'ti døji'ø eyina:

24 «Njendo, Moji el ene: "Re de madi oy, ki kanji k'inyø ngann'gi tor'ne'ti, maji kadi ngonnkon'a taa dene nduwø kin, oji'n ngann'gi, kadi tei tor ngonnkon'a'ti*."»

25 Ki ojido ta kin, toki dann'je'ti, ngannkon nan'gi in siri ge be. Ki døkete taa dene, ningø oji'n ngonn el bay ø oy, adi inyø dene nduwø adi ngonnkon'ne.

26 Nya kin ra nya be, in do ki nja joo'ti, ki ki nja mutø'ti, biti te'n do ki nja siri'ti.

27 Go'de'ti pøti, darø dene inbe re oy to.

28 Eke ndø ki njekoy'gi a indøi taa lo koy'ti ø, nan dann'de ø a in ngaw dene kin wa? Tado in siri pøti taai'ø ne'de'ti.»

29 Ø Jeju el'de ene: «In de'gi ki indømi row, tado in gøri Makitu læ Luwø el num, taa in gøri tøgì læ Luwø el num to.

30 Ndo ki njekoy'gi a indøi taa lo koy'ti, dingøm'gi ki dene'gi a taai nan el nga. Pøti a toi to malayka'gi be me døran'ti.

31 Ki ojido kindø taa lo koy'ti læ njekoy'gi, tudøi ta ki Luwø el'se kin el wa?

32 Luwø el ene: "M'in Luwø læ Abiraham, m'in Luwø læ Isaki, ki Luwø læ Jakobi." Luwø in Luwø læ de'gi ki nje kisi kumngayira, um in Luwø læ njekoy'gi el†.»

33 Bulø de'gi ki oyi ta læ Jeju, nyando li'ø øti'de bol ngayn.

Ndukun ki utø ndøgi ndukun'gi
(Mrk 12.28-34; Luk 10.25-28)

34 Loki Parisi'gi oyi kadi Jeju dum do Sadusi'gi ningø, ingi kawinan.

35 Ø ki kare dann'de'ti, ki in njendo ndukun'gi, iyø kulø me ta'ti, døji Jeju ene:

36 «Njendo, dann mbørkikindø'gi'ti læ Luwø pøti me ndukun'ti, in ki ra ø in do madi'ne'gi'ti wa?»

37 Ø Jeju ilø'ti ene: «A in ndigi Burøbe Luwø læ'i ki ngarme'i ba pøti, ki ndil'i ba pøti, taa ki mørtø læ'i ba pøti to‡.

38 In kin ø in ndukun ki døkete ki utø mbørkikindø'gi pøti.

39 Ningø ndukun ki nja joo ki maj'a to'ti to ø to kin: A ndigi de mad'i to darø'i inbe be to§.

40 Ndukun'gi læ Moji ba pøti, ki ta'gi læ njekeltakita Luwø'ti, ngirø'de in do mbørkikindø'gi'ti ki joo kin.»

De ki Luwø mbøt'ø ki Dabidi
(Mrk 12.35-37; Luk 20.41-44)

41 Loki Parisi'gi kawinan kakin, Jeju døji'de ta ene:

42 «Ki go mørtø'ti læ'se do Kirisiti'ti ki in De ki Luwø mbøt'ø kin, oyi kadi in ginn koji'ti læ nan wa?» Ø eli'ø eyina: «In ngonnkaw Dabidi.»

43 Ø Jeju el'de ene: «Ra bann be ø Dabidi loki Ndil Luwø ra kulø me'ø'ti bar'a "Be'm" wa?

44 Tado Dabidi el ene:

"Burøbe Luwø el Burøbe læ'm ene:

<In re isi døjikøl'm'ti ne,

biti kadi m'tøl njeban'gi læ'i nyakindø nja'i'ti ginn tøgì'ti*»."

* 22:24 22.24 Ndukun ki nja joo 25.5 † 22:32 22.32 Tekitaga 3.6, 15 ‡ 22:37 22.37 Ndukun ki nja joo 6.5 § 22:39 22.39 Lebitiki 19.18 * 22:44 22.44 Pa'gi 110.1

⁴⁵ «Ə re Dabidi ɓar'a Burəbe ə, ra bann taa Kirisiti, ki in de ki Luwə mbət'ə a in ngonnkaw Dabidi wa?»

⁴⁶ Lo kin'ti, de ki asi kadi ilə ta'ti kare be goto. Ningə in dɔ ndɔ'a'ti kin nu, de kaa sangi kadi n'dəj'ə ta el nga.

23

Jeju gangi ta dɔ njendo ndukun'gi ki Parisi'gi'ti (Mrk 12.38-40; Luk 11.39-52, 20.45-47)

¹ Jeju el bulə de'gi ki njendo'gi lə'ne ene:

² «Njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, kulə lə'de in kər ginn ndukun lə Moji.

³ Nga ningə ingi, maji kadi in tɔli rɔ'se go nya'gi'ti ki eli'se, nan ndaji kulə ra'de'gi el, tado rai nya ki inbe'gi sii eli ki ta'de kin, el.

⁴ Dɔi nya ki ɔy indəi dɔ de'gi'ti, nan inbe'gi mbeti kun ngonn ji'de nden be kuwə'n se'de taa.

⁵ Kulə ra'de'gi pəti, rai ki kadi de'gi oyi gidi'de. Ngann ndukun'gi ki ndangi uləi me ngann buwati'gi'ti, ə de'gi dɔi nati non'de'ti ə isi ji'de'ti inbe kin, rai yan'de adi boi, taa kulə'gi ki de'gi ɔsi sil ku'gi'ti kin kaa, rai yan'de adi ngal tɔ*.

⁶ In de'gi ki gei lo kisi ki kete non de'gi'ti lo nyakusɔ'ti num ki nya kisi ki kete non de'gi'ti ginn kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi num tɔ.

⁷ Taa gei kadi de'gi rai'de lapiya ki buki nan'ti lo kingənan'gi'ti lə bulə de'gi'ti num, taa kadi de'gi ɓari'de "Njendo de'gi" num tɔ.

⁸ Nan ingi, adi de ɓar'se "Njendo", el, tado pəti, in ngannkon'nan'gi, ningə Njendo'se in kareba tɔ.

⁹ Bari de madi dɔnangi'ti ne "Baw'se" el, tado Baw'se in kareba, ə isi dɔran'ti.

¹⁰ Taa adi de ɓari'se "De'gi kibo", el tɔ, tado De kibo lə'se in kareba, ə in Kirisiti ki in de ki Luwə mbət'ə.

¹¹ De kibo dann'se'ti, a in nje ra kuləbər lə'se.

¹² De ki un dɔ'ne ki taa, a uləi dɔ'a ki nanga, ə de ki ulə dɔ'ne ki nanga, a uni dɔ'a taa tɔ.

Kumtondoo in lə Parisi'gi ki njendo ndukun'gi

¹³ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Sii uti tarow ki kaw Konɓe'ti lə Luwə dɔ de'gi'ti. Inbe'gi uri me'ti el, ningə de'gi ki gei kur me'ti kaa, ɔgi'de num tɔ.

[
¹⁴ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi. Tai nya maji'gi lə njengawkoy'gi pəti pəti ji'de'ti, ningə ədi kum de'gi ki kelta ki Luwə ki ginn'ə gangi el, kadi de'gi oyi'se, toki in de'gi ki maji. Go kulə ra'gi'ti ki be kin, Luwə a gangi'n ta ki ngan ngayn dɔ'se'ti†.]

¹⁵ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Awi mbah, anyinan ngodi dɔnangi ray'gi'ti ki lo lo, dɔ ba'gi'ti kadi ingəi de kare go'se'ti. Ə loki ingəi'ə ningə, rai'ə adi təl asi ta kaw me por'ti ki biti ki non'ti nja joo utə inbe'gi ɓay tɔ.

¹⁶ «Kumtondoo in lə'se, in nje kər de'gi tarow, ki kum'se tɔ! Sii eli eyina: "Re de iw rɔ'ne ki Kəy lə Luwə ningə, to kare, a re iw rɔ'ne ki lər ki Kəy lə Luwə ə, maji kadi ra nya ki iw'n rɔ'ne."»

* 23:5 23.5 Kər Isirayel'gi 15.38-41 † 23:14 23.14 Barta'gi ki me nya'gi'ti kin [ ] goto me makitu'gi'ti ki njendanga ndangi kete.

¹⁷ In mbo de'gi, njekumto'gi! Lør in nya ki Køy læ Luwə, adi in yan Luwə. Eke lør ə in kibo ngayn eke, Køy læ Luwə ki təl lør nya ki kində ta dangi'ti kin wa?

¹⁸ Təli eli bay eyina: "Re de iw rə'ne ki ringiri lo kində kadikare ə, to kare, a re iw rə'ne ki kadikare ə, maji kadi ra nya ki iw'n rə'ne."

¹⁹ In njekumto'gi! In ri ə in kibo ngayn wa? In kadikare eke in ringiri lo kində kadikare ki təl kadikare nya ki kində ta dangi'ti kin wa?

²⁰ De ki iw rə'ne ki lo kində kadikare ningə, iw rə'ne ki ringiri lo kində kadikare num, ki nya'gi pəti ki isi də'ti num to.

²¹ De ki iw rə'ne ki Køy læ Luwə ningə, iw rə'ne ki Køy læ Luwə num, ki Luwə ki isi me'ti num.

²² De ki iw rə'ne ki dōran ə, iw rə'ne ki kumbər ngar læ Luwə num, ki Luwə ki isi də'ti num‡.

²³ «Kumtondoo in lə'se in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi. Ōri nya kare dann ki dōgi'ti, me mbi kam'gi'ti ki əti maji, ki me mbi kam ndir tanyi'gi'ti, ki me ngann nya ndir tanyi'gi'ti, adi Luwə, ningə indəi nja'se dō nya'gi'ti ki maji'de to me ndukun'ti læ Luwə, to nyara ki dana, ki koo kumtondoo, ki nyara ki low'ə'ti. Ki rōta'ti in kin ə in nya'gi ki kadi re a indəi kum'se go'ti rai, ə inyəi ndəgə'gi ki kō non be el.

²⁴ In nje kōr de'gi tarow, ki kum'se to! Sii uləi nya ta ngoo mann'ti lai mann tado ngann kur'gi ki du, ə isi turi jambal me'se'ti.

²⁵ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Togi gidi kala mann ki gidi kaa kusō nya adi ar, nan me køy rosi ki nya bōgi'gi ki nya ki ingəi ki gorow nyənn nyara ki majel.

²⁶ In Parisi ki njekumto! Togi me kala mann, ningə gidə a ar njay to.

²⁷ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Toi to dōbadi'gi ki de'gi rai pon gidi'ti adi ndai kam be: re oo gidə taga ne ə, ndolo, nan me'ə ki køy rosi ki singə de'gi, ki nya'gi ki ndum ki dangi dangi.

²⁸ In be to ə, gidi'se'ti taga ne, toji adi de'gi oyi toki in nje təl rə'se go ndu Luwə'ti, nan me'se'ti køy ə, kədi kum de'gi ki majel ki ra, rosi.

²⁹ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Indəi dōbadi de'gi ki njekeltakita Luwə'ti adi maji, rai dōbadi de'gi ki dana adi ndolo,

³⁰ ningə eli eyina: "Re dōkagilo'ti læ kaw'je'gi kin j'in non ə, re j'a j'ində rō'je nan'ti se'de kadi ji təl'n de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, el."

³¹ Lo kin'ti, inbe'gi isi toji kadi in ngannkaw nje təl de'gi ki njekeltakita Luwə'ti.

³² In ene, rai ki non'se'ti, toli ta nya ki kaw'se'gi uləi ngirə!

³³ «In de'gi ki mann'se majel to lii pir'gi be, ra bann ə in məri kadi a anyinan, ta ta ki gangi'ti me por'ti ki biti ki non'ti wa?

³⁴ In tado kin ə, m'a m'ulə'n ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ki nje gosi'gi ki njendo de'gi ta læ Luwə, rə'se'ti. A toli'de ge, a bəri'de kagidəsi'gi'ti, a tindəi'de ki ndəy hawlay ginn kəykawnan'ti læ Juwipi'gi, taa a ngodi'de, in se'de bebo'ti ki kare ə a gangi se'de bebo'ti ki nungi ki kete kete.

³⁵ Lo kin'ti, de'gi ki dana ki mosi'de in ki buki kō, ulə ngirə dō Abel'ti, te'n dō Jakari'ti ki ngonn læ Barasi kin, ta mosi'de a in dō'se'ti. In Jakari ki ndō ki toli'ə ngawdann lo'ti ki in Køy'ti læ Luwə re lo ringiri kadikare'ti kin§.

³⁶ Toki rōta'ti, adi m'el'se, ta nya təl'gi kin pəti a in dō de'gi'ti ki dōkagilo'ti ki bone.

‡ 23:22 23.22 Ejay 66.1 § 23:35 23.35 Lo tum ginn nya'gi 4.8; 2Po ta'gi 24.20-22

Jeju elta do bebo Jerujalem'ti
(Luk 13.34-35)

³⁷ «Wah! in de'gi ki Jerujalem'ti, in de'gi ki Jerujalem'ti, in ki nje tol njekeltakita Luwə'ti, in nje tilə de'gi ki Luwə ulə'de adi'se ki mbal tōli'de. Nja bann ə, m'ge kaw'se toki konkunjə a kaw'n ngann'ne'gi ginn bagi'ne'ti kin be, nan ɔdi el ə.

³⁸ Be ə ki ne kin, m'in Luwə m'a m'inyə Kəykawnan lə Luwə lə'se kɔ.

³⁹ Tado adi m'el'se madi oyi, a oyi m'in gogi el nga, biti ndo ki a eli eyina: "Njangi do in do de'ti ki re me to Burəbe'ti*."»

24

Jeju el toki Kəy lə Luwə a tuji
(Mrk 13.1-4; Luk 21.5-7)

¹ Jeju te me Kəy'ti lə Luwə ki taga, isi aw ningə, njendo'gi li'ə, rei rɔ'a'ti, eli'ə kadi oo Kəy lə Luwə ki de'gi indəi adi əti bol kin!

² Ə Jeju un ta el'de ene: «Nya'gi kin pəti, kum'se oo maji, nan toki rɔta'ti, adi m'el'se m'adi oyi, mbal kare ki a nanyi kadi isi do mad'a'ti ne goto, a budi'de mur mur nanga.»

Nya'gi ki a rai nya kete non doboy ndo'ti
(Mrk 13.3-13; Luk 21.7-19)

³ Loki Jeju aw isi do mbal kagi buni'gi'ti, njendo'gi li'ə rei rɔ'a'ti, dəji'ə ta ki kar'de ba eyina: «El'je adi j'oo, dokagilo ki ra'ti ə nya'gi kin a rai nya wa? Ə nyakɔji ki bann ə a toji kadi ji gər toki in dokagilo ki kadi to re'n num, in doboy ndo num to wa?»

⁴ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Indəi kumkədi do rɔ'se'ti, adi de ədi'se el.

⁵ Tado de'gi ngayn a rei ki tɔ'm, a eli eyina: "M'in ə m'in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə", ningə a buki de'gi ngayn mu to.

⁶ A oyi kaa rɔ'gi ki in sese ndəkba ki ngann ta'gi ki do rɔ'gi ki in sanyi, nan oyi maji! Adi bol ra'se el. Kadi nya'gi kin a rei, nan in doboy ndo el bay.

⁷ Ginn be madi a aw rɔ do ginn be madi'ne'ti, konbe madi a aw rɔ do konbe madi'ne'ti. Bo a on ge, donangi a yəki ge, ki lo'gi ki dangi dangi.

⁸ Nan nya'gi kin a toi to lo kulə ngirə to ndo ki a ra dene kin be bay.

⁹ De'gi a uni do'se, awi sese kadi ingəi kon ge, kadi tōli'se ge. De'gi pəti ki in Juwipi'gi el a ɔsi'se ta tado lə'm.

¹⁰ Lo kin'ti, de'gi ngayn a inyəi kunme'gi lə'de kɔ. A uni do nan ki yo ge ki ne ge, a ɔsi nan ta.

¹¹ Nje bar rɔ'de njekeltakita Luwə'ti nan ingi el, a tei, ədi de'gi ngayn buki'de mu.

¹² Majel a taa donangi taa kadi, de'gi ngayn ndiginan lə'de a təl gogi.

¹³ Nan de ki uwə tɔgi'ne ba biti doboy'ti, a ingə kaji.

¹⁴ Poyta ki maji ki do Konbe'ti lə Luwə kin, de'gi a iləi mbər'ə ki donangi pəti, kadi de'gi pəti ki gəri Luwə el oyi mannaji ki do'ti. Ningə go'ti, doboy ndo a re.

Kon kibo ngayn ki a re
(Mrk 13.14-23; Luk 21.20-24)

¹⁵ «Ningə loki a oyi de ki Njeranyakow Njetuji lo, ki njekeltakita Luwə'ti Daniyel elta li'ə kin*, a uwə lo kisi loki ar njay'ti ə, maji kadi de ki nje tudə nya'gi kin, gər ginn'ə maji.

* 23:39 23.39 Pa'gi 118.26 * 24:15 24.15 Daniyel 9.27, 11.31, 12.11

- 16 Ningə nje ki sii Jude'ti a anyinan ki dɔ mbal'gi'ti.
 17 De ki isi dɔ kəy'ti a ur nanga kadi aw me kəy'ti un nya madi te'n el.
 18 De ki a in me ndɔɔ'ti a asi kadi təl re be un ku rɔ'ne el tɔ.
 19 Kumtondoo ki gara goto a in lə dene'gi ki nje səm ki nje kadi mba ngann'gi ili ndɔ'a'ti non kin.
 20 Elita ki Luwə kadi anyinan ngodi kin bar'a el, taa kadi in ndɔ kərkon'ti el tɔ.
 21 Tado dɔkagilo'ə'ti kin, kon ki de'gi a ingəi, in kon ki de oo nja kare el bay. Lo kulə ngirə dɔran ki dɔnangi'ti ki Luwə ində'n nya'gi kin, biti bone, de oo ko kon kin nja kare el, taa de a oo ko kon kin gogi el ratata tɔ.
 22 Re Burəbe uwə ta ndɔ'gi kin gangi el ə, de kare ki a isi ki dɔ'ne ta goto. Nan tado lə de'gi ki inbe mbəti'de ə, a uwə'n ta ndɔ'gi kin gangi.
 23 Nga ningə, re de el'se ene: "Oyi Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə ə in yo am eke in ne am bo" ə, ononyi'se kunme'se kad'a rɔta.
 24 Tado de'gi ki bari rɔ'de toki n'in kirisiti'gi be ki nje ki bari rɔ'de njekeltakita Luwə'ti nan ingi el, a rei non to rai nya'gi ki əti bol bol, ki nyakɔji'gi ki ra bol kadi n'ɓuki de'gi mu'ti. A sangi kadi to nje ki Luwə mbəti'de inbe kin kaa, n'ɓuki'de mu bay, toki ingəi tarow.
 25 In be ə, m'el'se nya'gi kin kete be kadi gəri.

Ndɔ re Ngonn de

(Mrk 13.24-31; Luk 21.25-31)

- 26 «Kin ə re de el'se ene: "De ki Luwə mbət'ə ə a dilələ'ti yo am" ə, ai el. Re el'se ene: "In ə iyə rɔ'ne mbunə lo'ti gogi nu am" ə uni me'se adi'ə rɔta el.
 27 Ningə, toki ndi təl in'n lo kuwə kadi'ti, awi'n lo kurkadi'ti kakin ə, ki re'm m'in Ngonn de kaa in be tɔ.
 28 Loki ninn to'ti, mal'gi a kawinan səm'ti.
 29 Go nya kumtondoo'gi'ti ki dɔkagilo'ə'ti kin, kadi a te kum'ne el, nanyi a nda el, mee'gi a in ki dɔran'ti tosi ki nanga, ningə tɔgi'gi ki dɔran'ti a yəki.
 30 Lo kin'ti, nyakɔji ki dɔ'm'ti m'in Ngonn de a te dɔran'ti, ningə ginn kaw'gi pəti ki dɔnangi'ti ne a ndingəi rɔ'de. Lo kin'ti, a oyi m'in Ngonn de m'a m're me kilndi ki dɔran'ti ki tɔgi, me kunjiti ki əti bol†.
 31 M'a m'ulə ki malayka'gi lə'm ki tow ki bar ɔr lo hɔm dɔ kum dɔnangi'ti ki sɔ kadi kawɪ nje ki Luwə mbəti'de ki nan'ti. A kawɪ'de k'in ngangi dɔnangi'ti ki kare tei in ki nungi'ti.

Nyando ki ɔjido kagi mbaykote

(Mrk 13.28-31; Luk 21.29-33)

- 32 «Maji kadi in gəri nyando ki dɔ kagi mbaykote'ti kin. Loki baji'ə'gi indəi rungirungi, ə mbi'ə iti kin ningə, in gəri kadi nanyi bar in ndəkba nga.
 33 Be tɔ ə, loki oyi nya'gi kin pəti rai nya ningə, maji kadi in gəri toki Ngonn de in takəy'ti ndəkba kadi re rɔ'se'ti.
 34 Ningə toki rɔta'ti, adi m'el'se, de'gi ki sii ki dɔ'de taa ne kin a oyi tigə el bay ə nya'gi kin pəti a rai nya.
 35 Dɔran ki dɔnangi a gotoi ndɔ madi, nan ta'gi lə'm a toi lo to de'ti ba biti ki non'ti.

Luwə ki kar'ne ba ə gər ndɔ ki dɔboy'ti

(Mrk 13.32,35; Luk 17.26-27,34-35, 12.39-40)

† 24:30 24.30 Daniyel 7.13

³⁶ «De kare ki gər ndo eke do kadi ki nya'gi kin a rai nya'ti goto: Malayka'gi ki doran'ti el num, Ngonn lə Luwə inbe el num, nan Luwə ki Baw ki kar'ne ba par ə gər.

³⁷ Ningə, nya ki ra nya dokagilo'ti lə Nuwe kin ə, nya'a a ra nya ndo re'm'ti m'in Ngonn de to.

³⁸ Tado kete non kadi mann kon kibo kin re, de'gi soi nya ge, anyinan ge, taai nan ge, adi ngann de'gi taai nan ge, biti ndo'ti ki Nuwe ur'n me tokibo'ti‡.

³⁹ Usi de'gi el, biti kadi mann kon kibo re tuji'n'de§. Ndo ki m'in ngonn de m'a te'n bus kaa be to'a nya'gi a rai nya to.

⁴⁰ In be ə, dingəm'gi joo a rai me ndoo'ti ningə, a uni kare ə a inyəi ki nungi.

⁴¹ Dene'gi joo a uri nya nan'ti ə, a uni ki kare ə a inyəi ki nungi.

⁴² Ə maji kadi isi do nja'se'ti, tado in gəri ndo ki Burəbe lə'se a re'n'ti el.

⁴³ In gəri maji kadi re be nje kəy gər do kadi ki njebogi a re'n kondot'i ə a isi do nja'ne'ti ba, um a inyə adi mbuti bər kəy li'ə el.

⁴⁴ In tado kin ə, ingi kaa, kadi sii do nja'se'ti to. Tado m'in Ngonn de m'a m're do kadi'ti ki in gəri el.

Njekuləbər ki njera nya ki dana

(Luk 12.42-46)

⁴⁵ «Njekulebər ki nje ra nya ki low'ə'ti, ki kum'ə ədi, ə in de ki be'ə a ində do de'gi'ti ki me kəy'ti lə'ne kadi adi'de nyakuso ki do kadi ki kadi adi'n'de.

⁴⁶ Nje ra kulə kin a in nje majikur, loki be'ə təl ə ingə ta kulə'ti kin, ra ra.

⁴⁷ Toki rəta'ti adi m'el'se, a ində do nya maji'gi'ti lə'ne pəti.

⁴⁸ A kin ə re in nje ra kulə ki majel ə, a el me'ne'ti ene: “Be'm a re kalangi el bay”,

⁴⁹ Ningə ra ta kində madikulə'nə'gi'ti, ra so ge, ra anyi ge ki nje ki yiwi ra'de.

⁵⁰ Lokin'ti, be nje kəy a re ki ndo ki in ində me'ne do'ti el, ki do kadi ki gər el.

⁵¹ Be'ə a oj'ə kum'ə, kadi oo nya kon ki a ra de'gi ki njekədikum de'gi, lo non'ti ki lo ngor ngangit'i.»

25

Kujita do ngann mand'i'gi'ti ki dogi

¹ «Konbe lə Luwə a to to ta lə ngann mand'i'gi ki dogi ki oyi lambi'gi lə'de ə awi kadi tiləi kum de ki aw to taa dene kin be.

² Nje ki mi in mbo'gi ə nje ki mi in njekumkar'gi to.

³ Nje ki mbo'gi oyi lambi'gi lə'de nan uni hu'ə ki rangi do mad'a'ti el,

⁴ nan njekumkar'gi, oyi lambi'gi lə'de ki hu ki rangi do mad'a'ti.

⁵ Nga ningə, loki de ki aw to taa dene kakin re kalangi el, bi ra'de adi toi bi.

⁶ Ə dann lo'ti, ndu de bar ene: “Oyi nje taa dene kaa am, ə tei tiləi kum'ə.”

⁷ Lo kin'ti, ngann mand'i'gi kakin pəti ndəli do bi'ti, indəi do lambi'gi lə'de dana.

⁸ Ningə nje ki mbo'gi eli njekumkar'gi eyina: “Adi'je hu lambi lə'se nden, nan lambi'gi lə'je isi oyi.”

‡ 24:38 24.38 Lo tum ginn nya'gi 6.9-7.6 § 24:39 24.39 Lo tum ginn nya'gi 7.7-24

⁹ Ə njekumkar'gi eli'de eyina: "Jagi, a asi kadi j'ingi sese do'ti el, ə awi ro nje kində nya ndogi'ti ndogi yan'se."

¹⁰ Ə loki mbo'gi awi lo ndogi hu lambi'ti nu ningə, nje taa dene re te. Nje ki sii do nja'de'ti, uri si'ə kəy taa nan'ti, adi uti takəy do'de'ti.

¹¹ Go'ti gogi bay taa nje ki nungi kakin in non rei yan'de, eli eyina: "Burəbe, Burəbe, in te takəy adi'je!"

¹² Nan nje taa dene ilə'de'ti ene: "Tokı rəta'ti, adi m'el'se, m'gər'se el."»

¹³ Lo kin'ti, Jeju ilə do'ti ene: «Be ə, maji kadi sii do nja'se'ti, tado in gəri do ndo'a eke do kad'a el.

*Kujita do njekulə'gi ki mutə
(Luk 19.12-27)*

¹⁴ «Ta ki do konbe'ti lə Luwə to to ta lə dingəm ki isi aw mbah ə bə njekulə'gi lə'ne adi'de nyakingə lə'ne kadi oyi go'ə adi'ne kin be.

¹⁵ Adi de kare saki nar mi, adi ki nungi saki nar joo, ningə adi ki nungi bay saki nar kare to. Adi de ki ra kigo təg'ə'ti, ə ətə aw mbah.

¹⁶ Be ə, njekulə ki ingə saki nar mi, aw ra'n gati ə ingə saki nar mi do'ti.

¹⁷ Be to ə, in ki ingə joo, ra, ingə joo do'ti.

¹⁸ Nan in ki ingə saki nar kare, aw ur be, duw nar'ti ki be'ə ad'a kakin.

¹⁹ «Nga ningə, dəkagilo ngayn go'ti ningə, be nje ra kulə'gi kakin in non re. Loki re ningə, dəji'de kadi oji kandi kulə'gi lə'de ki rai non'ne'ti kadi n'oo.

²⁰ Lo kin'ti, in ki ingə saki nar mi kakin, re non be'ne'ti ki saki nar ki rangi mi do'ti ningə el'ə ene: "Be'm, saki nar ki mi ki adi'm kaa, nyi m'ra be m'ingə mi do'ti kin."

²¹ Ə be'ə el'ə ene: "Maji ngayn, in njekulə ki maji ki nje ra nya ki low'ə'ti. Ningə toki ra'n nya ki low'ə'ti me nya'ti ki nden be, m'a m'indəi do nya'gi'ti ki ngayn. Re, ra sə'm rənel."

²² In ki ingə saki nar joo kakin, re non be'ne'ti ki saki nar ki rangi joo do'ti ningə el'ə ene: "Be'm, saki nar ki joo ki adi'm kaa, nyi m'ra be m'ingə joo do'ti kin."

²³ Ə Be'ə el'ə ene: "Maji ngayn, in njekulə ki maji ki nje ra nya ki low'ə'ti. Ningə toki ra'n nya ki low'ə'ti me nya'ti ki nden be, m'a m'indəi do nya'gi'ti ki ngayn. Re, ra sə'm rənel."

²⁴ Ta təta'a'ti, in ki ingə saki nar kare kakin, re non be'ne'ti el'ə ene: "Be'm, m'gər kadi in de ki ngan ngayn: lo ki duw nya'ti el kaa tətə num, lo ki naji nya'ti el kaa oyi num.

²⁵ Nya kin ə m'bol, adi m'aw m'iyə nar ki adi'm kakin nanga. Ningə ki ngə sine, nya lə'i ə to kin."

²⁶ Lo kin'ti be'ə el'ə ene: "In njekulə ki majel, in njedaw! In gər maji kadi lo ki m'duw nya'ti el kaa m'ujə num, lo ki m'naji nya'ti el kaa m'oyi num.

²⁷ Nga a re be kin ningə, re a ində nar lə'm lo ngəm nar'ti, ə toki m'təl kin ningə, re m'a m'taa ki mann'a do'ti.

²⁸ Tai saki nar ki kare ki ji'ə'ti kin adi in ki aw ki saki nar do'gi kin."

²⁹ Tado de ki aw ki nya ji'ne'ti, a adi'ə do'ti kadi to'ə mbar mbar, nan de ki awi'n el, in ki nden ki awi'n kaa a taai ji'ə'ti.

³⁰ Ningə in ki in njekulə ki nda'a goto, iləi'ə taga lo ki diw'ti ki kadi a non'ti ge ngor ngangi'ne'ti ge.»

Ta ki gangi ki do'boy'ti

³¹ Jeju el bay ene: «Loki m'in Ngonn de m'a m're me toji'ti ki eti bol, ki malayka'gi peti go'm'ti kin ningø, m'a m'nji do kumbør ngar'ti løm me tobar'ti.

³² Ningø ginn be'gi ki dangi dangi a kawinan ki non'm'ti. M'a m'or kum de'gi nan'ti toki nje nyakul'gi a or'n kum bati'gi ki binyø'gi nan'ti kin be.

³³ M'indø bati'gi dojikøl'm'ti, ø binyø'gi dojigøl'm'ti to.

³⁴ Lo kin'ti, ngar a el nje ki do ji kol'ne'ti ene: "Rei, ingi ki Bai indø ji'ne do'se'ti kin, ø tai Konbe ki Luwø indø do'a dana tado læ'se lo kulø ngire doran ki donangi'ti nu kin.

³⁵ Tado bo ra'm ø adi'm'in nya m'njo; kundø ra'm ø adi'm'in mann m'anyi; m'in mbah ø uwøi'm'in ki rø'se'ti;

³⁶ m'ra ki røm kare ø adi'm'in ku m'ulø røm'ti; røm to'm ø rai søm; m'to dangay'ti ø rei oyi'm'in."

³⁷ Nga ø njera go ndu Luwø'ti a iløi'ø'ti eyina: "Burøbe, kadi bann'ti ø j'oo'i bo rai ø j'ad'i nya so wa? Kindø rai ø j'ad'i mann anyi wa?

³⁸ In mbah ø j'uwøi ki rø'je'ti wa? Ra ki rø'i kare ø j'ad'i ku ulø rø'i'ti wa?

³⁹ Rø'i to'i ø ji ra sø'i wa? To dangay'ti ø ji re j'oo'i wa?"

⁴⁰ Ø ngar el nje rago'ti'gi ene: "Toki røta'ti, adi m'el'se, dokagilo'gi peti ki rai nya'gi kin ki ki du ngayn dann ngannkon'm'gi'ti ki oyi'de kam ningø, in m'in ø rai søm."

⁴¹ «Ningø go'ti, ngar a el nje ki rai do ji gøl'ne'ti ene: "Øti sanyi ko røm'ti, in de'gi ki ndøl in do'se'ti! Ai me por'ti ki biti ki non'ti, ki Luwø indø do'a dana tado læ Su in ki malayka'gi li'ø kin.

⁴² Tado bo ra'm, ø adi'm'in nya m'njo el; kundø ra'm, ø adi'm'in mann m'anyi el;

⁴³ m'in mbah ø uwøi'm'in ki rø'se'ti el; m'ra ki røm kare ø adi'm'in ku m'ulø røm'ti el; røm to'm ø rai søm el; m'to dangay'ti ø in rei oyi'm'in el."

⁴⁴ Ningø ingi kaa a iløi'ø'ti eyina: "Nga Burøbe, kadi bann'ti ø j'oo'i bo rai ø j'ad'i nya so el, eke kindø rai ø j'ad'i mann anyi el wa? In mbah, eke ra ki rø'i kare, eke rø'i to'i, eke to dangay'ti ø ji mbøti ra sø'i wa?"

⁴⁵ Ø ngar a ilø'de'ti ene: "Toki røta'ti, adi m'el'se, dokagilo'gi peti ki rai nya'gi kin ki ki du ngayn dann ngannkon'm'gi'ti ki oyi'de kam, el ø, m'in kaa rai søm el jagi to."

⁴⁶ Lo kin'ti, njera go'ti el, a ai lo kon'ti ki ginn'ø a gangi el, ø njera go ndu Luwø'ti a awi lo kaji'ti ki biti ki non'ti*.»

26

Kindø tanan'ti tado tol Jeju

(Mrk 14.1-2; Luk 22.1-2; Jan 11.45-53)

¹ Loki Jeju tolta kelta do nya'gi ningø, el njendo'gi læ'ne ene:

² «In gøri kadi ndo joo par ø ndo ra nanyi Paki a asi, kadi de'gi a uløi m'in Ngonn de ji de'gi'ti kadi a børi m'in kagidøsi'ti.»

³ Lo kin'ti non, kibo'gi læ njekujønyamosi kadikare'gi, ki ngatøgi'gi læ Juwipi'gi, kawinan nati lo'ti læ Kayipi ki in kibo læ njekujønyamosi kadikare'gi.

⁴ Ningø indøi ndu'de nan'ti kadi n'uwøi Jeju gidi kuwø n'toli'ø.

⁵ Ningø elinan eyina: «Adi j'uwøi'ø ndo ra nanyi'ti el, nan to de'gi a indøi ki wongi.»

* 25:46 25.46 Daniyel 12.2

Dene madi ur hu ki ɔti maji do Jeju'ti
(Mrk 14.3-9; Jan 12.1-8)

- ⁶ Jeju in Betani'ti, me kəy'ti lə Simon ki kete in njebanji,
⁷ ningə dene madi re rɔ Jeju'ti ki ku mbal ki hu ki ɔti maji rosi. In hu ki gat'a in ngayn. Ningə loki Jeju isi sɔ nya ə, ur hu kakin do Jeju'ti.
⁸ Ə loki njendo'gi oyi nya kin be ningə, nəl'de el, adi eli eyina: «Ginn ra hu kin kɔ be in ri wa?
⁹ Asi kadi de taa'n nar ki ngayn ə ra'n ki njendoo'gi.»
¹⁰ Jeju oo ta ki isi eli be, ningə el'de ene: «Tado ri ə isi njuwəi dene kin be wa? Nya ki ra do'm'ti kin in kulə ki maji.»
¹¹ Njendoo'gi kam, sii sese ne ki ndo'gi pəti, nan m'in m'a m'nji sese ki non'ti el.
¹² Hu ki ɔti maji ki ur do'm'ti kin, ur ra'n go darɔ'm ki a aw badi'ti.
¹³ Ningə toki rɔta'ti adi m'el'se: lo'gi pəti donangi'ti ne, ki de'gi a iləi mbər Poyta ki maji səm'ti, a ɔri poy nya ki dene ra kin kadi me'de olon do'a'ti.

Judası un do Jeju
(Mrk 14.10-11; Luk 22.3-6)

- ¹⁴ De kare ki mbunə njendo'gi'ti lə Jeju ki dɔgi gidə in joo, ki tɔ'a nan Judası Isikariyoti aw be lə kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi,
¹⁵ el'de ene: «Kin ə m'ulə Jeju ji'se'ti ə a adi'm'in ri wa?» Ningə ingi tudəi nar silə do mutə adi'ə*.
¹⁶ Ulə ngirə low'ə'ti kin non, Judası isi sangi dɔkagilo ki to kadi ulən Jeju ji'de'ti.

Jeju sɔ nya Paki ki njendo'gi lə'ne
(Mrk 14.12-16; Luk 22.7-13)

- ¹⁷ Ndo ki dɔkete lə ra nanyi kusɔ mapa ki hum ɔd'ɔ el, njendo'gi lə Jeju rei dəji'ə eyina: «Lo ki ra be ə in ndigi kadi j'aw ji ra nyakusɔ Paki səm'ti j'ad'i wa?»
¹⁸ Ə Jeju el'de ene: «Ai me bebo'ti kam, kəy lə de ki be, ə eli'ə eyina: «Njendo de'gi ene: dɔkagilo lə'm in ndəkba, ningə in be lə'i ə m'a m'ra Paki'ti ki njendo'gi lə'm.»»
¹⁹ Njendo'gi awi rai toki Jeju el'n'de, adi rai nyakusɔ Paki.

Jeju el toki njendo kare a un do'ne
(Mrk 14.17-21; Luk 22.14; Jan 13.21-30)

- ²⁰ Loki kadi ur, Jeju isi ta nyakusɔ'ti ki njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo.
²¹ Loki isi sɔi nya, Jeju el'de ene: «Toki rɔta'ti, adi m'el'se, de kare dann'se'ti a ulə'm ji de'gi'ti.»
²² Lo kin'ti, me njendo'gi tɔsi, adi dəji ta Jeju kare kare eyina: «In m'in be, Burəbe?»
²³ Ə Jeju təl el'de ene: «De ki ulə ji'ne sə'm nan'ti me ngo kusɔ nya'ti kin ə, de'ə a ulə'm ji de'gi'ti.
²⁴ Tado Ngonn de a oy toki ndangi me makitu'ti lə Luwə oji do'a, nan kumtondoo in lə de ki a ulə ji de'gi'ti. De'ə kin, re oji'ə el kaa in soti†.»
²⁵ Judası ki a ulə Jeju ji de'gi'ti kakin, dəji Jeju ene: «Njendo, in m'in be?» Ə Jeju ilə'ti ene: «Te ta'i'ti.»

Nyakusɔ lə Burəbe
(Mrk 14.22-25; Luk 22.14-20; 1Ko 11.23-25)

* 26:15 26.15 Jakari 11.12 † 26:24 26.24 Ejay 53.7

²⁶ Loki sii ta nyakuso'ti, Jeju un mapa, njangi do'a, uwə tətə nan'ti, adi njendo'gi, ningə el'de ene: «Tai soi, in kin in daro'm.»

²⁷ Go mapa'ti, Jeju un kōpi yiwi kandi nju, ra oyo Luwə do'ti, ningə təl'n adi njendo'gi ene: «Tai, anyinan pəti.

²⁸ In kin in mosi'm, mosi Kunmindi ki sigi ki a anyi tado bulə de'gi, tado k'inyə'n go majel'gi lə'de kə.

²⁹ Ningə adi m'el'se, m'a m'anyi yiwi kandi nju gogi el, biti kadi m'a m'anyi sese ki sigi me Konbe'ti lə Bai.»

Jeju el toki Piyər a manji ta gər'ne

(Mrk 14.27-31; Luk 22.31-34; Jan 13.36-38)

³⁰ Osi pa kulə toji do Luwə'ti‡ ningə tei awi do mbal kagi Buni'gi'ti.

³¹ Ningə Jeju el njendo'gi ene: «Kondo'ti ne inbe kin, ingi a mbeti m'in pəti, tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: “M'a m'tol njekul bati'gi, ningə bulə bati'gi a sananyinan§ ki lo lo.”

³² Nan loki m'a m'ində lo koy'ti, m'a m'aw kete non'se'ti, to nginə'se Galile'ti.»

³³ Lo kin'ti, Piyər un ta el Jeju ene: «Re de'gi pəti inyəi nu kə kaa, m'in m'a m'inyə'i kə el ratata.»

³⁴ Ə Jeju təl el'ə ene: «Toki rota'ti adi m'el'i: me kondo'ti ne inbe kin, kete bay taa kadi kunə kunjə non, a manji ta nja mutə ene in gəri'm el.»

³⁵ Nan Piyər el'ə ene: «Re in koy kaa m'a m'oy sə'i, um m'a manji ta gəri el biti.» Ningə ndəgi njendo'gi pəti eli ko ta inbe ki Piyər el kakin to.

Jeju elta ki Luwə Getisemane'ti

(Mrk 14.32-42; Luk 22.39-46)

³⁶ Go'ti, Jeju in ki njendo'gi lə'ne ɔti rei lo'ti madi ki bari'ə Getisemane. Jeju el'de ene: «Sii lo kin'ti ne be in nginəi m'in, dokagilo'ti ki m'a m'aw nu kadi m'elta ki Luwə.»

³⁷ Jeju adi Piyər in ki ngann lə Jebede ki joo awi si'ə. Lo kin'ti, mekon ki metuji kibo ulə ngirə ra Jeju,

³⁸ adi el'de ene: «Me'm rosi ki metuji ki asi koy, sii lo kin'ti ne be, sii kum ba um toi bi el nan'ti sə'm.»

³⁹ Jeju ɔti ki kete nden ningə, osi ki ta kum'ne nanga, elta ki Luwə ene: «Bai, re to bann ə, ɔsi kōpi kon kin ngərəngi ro'm'ti! Nan k'in ə kadi in kigo ndigi'ti lə'm el, nan kigo ndigi'ti lə'i yo taa.»

⁴⁰ Jeju təl re ro njendo'gi'ti ningə ingə'de, isi toi bi, adi el Piyər ene: «Kin kaa asi kadi sii sə'm kum do kadi ki kare be el biti be?»

⁴¹ Sii kumngayira ba, elita ki Luwə, kadi osi me nyanan'ti el. Ndil de ki me'ə'ti ge ra nya ki maji, nan daro in ki ton.»

⁴² Təl ɔr ro'ne sanyi se'de ki nja joo, ningə elta ki Luwə ene: «Bai, kin ə re kōpi kon kin, maji kadi m'anyi um lo kəs'ɔ ngərəngi ro'm'ti goto ə, kadi ra ndigi lə'i.»

⁴³ Loki təl re ro njendo'gi'ti ningə, ingə'de isi toi bi bay, kum'de ɔy diriri.

⁴⁴ Jeju inyə'de ə təl ɔr ndan'ne bay, elta ki Luwə ki nja mutə, un go mindi'ne ki kete kakin bay.

⁴⁵ Go'ti, təl re ro njendo'gi'ti el'de ene: «In toi ta bi'ti ne, isi ɔri kon bay wa? Asi be nga! Do kadi kulə'm m'in Ngonn de ji njeramajel'gi'ti asi nga.

⁴⁶ Indəi taa adi j'awi, njekulə'm ji'de'ti ə re am!»

Kuwə Jeju

(Mrk 14.43-52; Luk 22.47-53; Jan 18.3-12)

⁴⁷ Loki ta nanyi ta Jeju'ti ba bay ningə, Judasi, ki in ki kare dann njendo'gi'ti ki dɔgi gidə in joo re. Re ki kuti de'gi ngayn go'ne'ti. De'gi ki njekuwə kiyəro'gi ge, njekuwə gɔl'gi ji'de'ti ge. Bulə de'gi kin, in kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki ngatɔgi'gi lə Juwipi'gi ə uləi'de.

⁴⁸ Judasi ki njekundo Jeju, el'de nya ki n'a n'ra kadi to gəri Jeju ene: «De ki m'a m'ində kɔti'm yan'ti kin ə, in darɔ'a inbe, ənn ə, uwəi'ə səm.»

⁴⁹ In be ə, tanan'ti ne ɔti re ki rɔ Jeju'ti el'ə ene: «M'uwə ji'i, Njendo de'gi!» Ningə, ində kɔti'ne yan'a'ti.

⁵⁰ Ə Jeju el'ə ene: «Madi'm, in ra nya ki in re kadi in ra.» Ningə low'ə'ti non, de'gi indəi ji'de dɔ Jeju'ti uwəi'ə.

⁵¹ Ningə nyi, ki kare dann nje ki in nan'ti ki Jeju, ində ji'ne dɔ kiyəro lə'ne, tugə'n mbi paja lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi bati gangi.

⁵² Nan Jeju el'ə ene: «Ulə kiyəro lə'i saw'a'ti gogi, tado de'gi ki nje rɔi ki kiyəro a tuji'de ki kiyəro tɔ.

⁵³ Ke oo kadi m'asi kadi m'dəji tɔgi Bai, ə tanan'ti ne a ulə ki bulə malayka'gi dər dɔgi banyi banyi kadi rei rɔ lə'm el wa?

⁵⁴ Nan kin ə re in be ə, bann ə Makitu lə Luwə ki el ene nya'gi a rai nya be kin tolta'ne wa?»

⁵⁵ Go'ti, Jeju el bulə de'gi ene: «Rei ki kiyəro'gi ki gɔl'gi taa kadi uwəi m'in to nya ki m'in njebogi be! Ndo'gi pəti, m'in sese nan'ti nati Kəy'ti lə Luwə, m'ndo de'gi nya, kaa, uwəi m'in el.

⁵⁶ Nan nya'gi kin rai nya be kadi ta ki njekeltakita Luwə'ti ndangi, tolita'de.» Lo kin'ti, njendo'gi li'ə pəti anyinan ə inyəi'ə.

Jeju ra non njegangi ta'gi'ti lə Juwipi'gi

(Mrk 14.53-65; Luk 22.54-55,63-71; Jan 18.12-18)

⁵⁷ Nje kuwə Jeju, awi si'ə non kibo'ti lə njekujənyamosi kadikare'gi ki tɔ'a nan Kayipi. In lo kin'ti ə njendo ndukun'gi ki ngatɔgi'gi lə Juwipi'gi kawi nan'ti.

⁵⁸ Piyər ra njiyən go'de'ti sanyi nden nden, biti re ur'n go'de'ti, nati lo'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi kakin. Re isi nan'ti ki paja'gi kadi n'oo ke nya kin a tolta'ne bann wa.

⁵⁹ Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njegangita'gi lə Juwipi'gi ba pəti, sangi row kadi n'ingəi de'gi ki nje tətə ta ki ngom dɔ'a'ti, kadi n'gangi ta koy dɔ Jeju'ti,

⁶⁰ nan ingəi el. De'gi ngayn ki nje tətə ta rei elita ki ngom dɔ'a'ti, nan asi nan'ti el. Ta tolta'a, de'gi joo rei eli eyina:

⁶¹ «Dingəm kin el ene: “M'asi kadi m'tuji Kəy lə Luwə kɔ, ə m'təl m'ində gogi me ndɔ'ti ki mutə.”»

⁶² Ə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi indəi taa el Jeju ene: «A elta madi dɔ ta'ti ki de'gi a indəi dɔ'i'ti kin el wa?»

⁶³ Nan Jeju ilə'de'ti el. Lo kin'ti, kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi el Jeju ene: «Ki tɔ Luwə ki nje kisi kumngayira, m'dəj'i kadi el'je ke in, ə in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, ki in Ngonn lə Luwə wa?»

⁶⁴ Ə Jeju el'ə ene: «Te ta'i'ti! Nga ningə m'el'se taga wangi, m'adi oyi toki kaw ki kete non, a oyi m'in Ngonn de m'nji dɔjikɔl Luwə'ti ki nje tɔgi, m'a m'ində dɔran'ti m're me kilndi'ti*.»

⁶⁵ Ə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi til ku'gi ki rɔ'ne'ti, ə el ene: «Elta ki mal dɔ Luwə'ti. In kin, ji sangi kadi de madi ki rangi taa elta dɔ'a'ti el nga. Inbe'gi oyi ndu'ə ki el'n ta ki mal dɔ Luwə'ti ki mbi'se ne.

* 26:64 26.64 Pa'gi 110.1; Daniyel 7.13

⁶⁶ Ta lə'se ki do'a'ti in ri wa?» Ningə de'gi iləi'ə'ti eyina: «In de ki sow do koy.»

⁶⁷ Ningə tuwi mannta'de kum'ə'ti ge, biri ji'de osi'ə'n'ə ge. Taa nje ki nan'gi tindəi kot'ɔ tɔ,

⁶⁸ ningə eli'ə eyina: «J'in ə ji dəji, in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, el'je ke nan ə ndəi wa.»

Piyər manji ta gər Jeju

(Mrk 14.66-72; Luk 22.56-62; Jan 18.15-18,25-27)

⁶⁹ Loki Piyər isi nanga tambalo'ti, taga ne ningə, dene kare ki dann dene'gi'ti ki nje ra kulə me kəy'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi re rɔ Piyər'ti el'ə ene: «In kaa, in ki Jeju, dingəm ki Galile'ti kin tɔ»

⁷⁰ Nan Piyər manji takum de'gi pəti ene: «Jagi, m'gər me ta lə'i ki in ge kel kin el.»

⁷¹ Go'ti, Piyər ɔti isi aw ki ta ndogi'ti be, ningə dene ki rangi kare, ki nje ra kulə me kəy'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi oo'ə, ningə el nje ki rai low'ə'ti non ene: «De kam in ki Jeju ki Najareti'ti tɔ.»

⁷² Ə nja kare bay Piyər manji ene: «Jagi, toki rɔta'ti, m'gər dingəm kin el!»

⁷³ Njaba go'ti ningə, de'gi ki rai se'de non, ɔti ki rɔ Piyər'ti eli eyina: «Toki rɔta'ti, in kaa, in ki kare dann de'gi'ti li'ə tɔ, taa ndu'i ki isi el'n ta inbe kin kaa toji kadi in de li'ə.»

⁷⁴ Ə Piyər ilə rɔ'ne el'de ene: «M'iw rɔ'm kadi Luwə ra sə'm nya ki ngan, re m'elta ki ngom. M'gər dingəm kin el.» Ningə tanan'ti non, kunə kunjə kare non.

⁷⁵ Nga ningə me Piyər olo do ta'ti ki Jeju el'ə ene: «Kete taa kadi kunə kunjə non, a manji ta gəri'm nja mutə» kakin. Piyər te taga non ki mann kum'ne.

27

Awi ki Jeju non Pilati'ti ki in nje konbe

(Mrk 15.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jan 18.28-38)

¹ Ki sin ba, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi pəti, ki ngatɔgi'gi lə Juwipi'gi, indəi ndu'de nan'ti kadi adi toli Jeju.

² Be ə, doi Jeju, awi si'ə uləi'ə ji Pilati'ti, de ki Rɔm'ti ki in nje konbe donangi Jude'ti.

Koy Judasi

(KNK 1.8-9)

³ Loki Judasi ki njekundo Jeju kadi'de oo kadi gangi ta koy do Jeju'ti ningə, me'ə uwə ki ta adi təl ki nar ki silə do mutə awi'n adi kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatɔgi'gi lə Juwipi'gi, kakin,

⁴ ningə el'de ene: «M'ra majel, m'un do de ki ra nya madi el.» Ə ingi eli'ə eyina: «Ta kare ki usi'je'ti non goto. In kin in ta lə'i in.»

⁵ Lo kin'ti non, Judasi ɔti ilə nar ki adi'ə kakin me Kəy'ti lə Luwə, ə aw ilə kulə.

⁶ Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ɔyi nar kakin ningə eli eyina: «In gorow'ə'ti el kadi ji buki nar kin do mad'a'ti ki me Kəy'ti lə Luwə gogi, tado in nar mosi.»

⁷ Be ə, go ndu'de'ti ki osi go nan'ti, uni nar kakin ndogi lo ndɔɔ lə njekuwə ngoo, rai to lo duw mbah'gi.

⁸ In tado kin ə, biti bone kaa isi bari lo kakin «lo mosi».

⁹ Lo kin'ti, ta ki njekeltakita Luwə'ti Jeremi el toлта'ne. El ene: «Taai silə do mutə ba par to nar ki ngann Isirayel'gi oji do'a'ti.

¹⁰ Adi nar kin ndogi lo lə njekuwə ngoo, toki Burəbe el'm*.»

Jeju ra non ngar Pilati'ti

(Mrk 15.2-5, 11-14; Luk 23.1-5; Jan 18.28-38)

¹¹ Jeju ra non nje konbe, Pilati'ti, ə nje konbe dəj'ə ene: «In ngar lə Juwipi'gi wa?» Ə Jeju el'ə ene: «In ta ki te ta'i'ti.»

¹² Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatogi'gi təti ta do Jeju'ti, nan Jeju ilə'de'ti el.

¹³ Ə non be, *Pilati el Jeju ene: «Oo ta'gi pəti ki de'gi a indəi do'i'ti kam el wa?»

¹⁴ Ka Jeju te ta'ne ilə'ti el, adi ndoj'ə ngayn.

De'gi gangi ta koy do Jeju'ti

(Mrk 15.6-14; Luk 23.13-23; Jan 18.39-40)

¹⁵ Do bal'gi pəti, lo ra nanyi Paki'ti, nje konbe a ɔr dangay kare ilə taa, adi in de ki bulə de'gi dəji'ə kadi ɔr'ə dangay'ti.

¹⁶ Ningə dokagilo'ə'ti kin, dangay madi kare ki de'gi elita li'ə ngayn ki to'a nan Barabasi in non.

¹⁷ Pilati dəji bulə de'gi ki kawinan non ene: «Nan ə in gei kadi m'inyə taa m'adi'se wa? Barabasi eke Jeju ki in De ki Luwə mbət'ə wa?»

¹⁸ Pilati dəji ta be tado gər maji kadi in jangi ə ra'de do Jeju'ti ə uləi'ə ji'ne'ti.

¹⁹ Loki Pilati isi lo gangi ta'ti, ne'ə adi eli'ə ene: «Ində rə'i me ta'ti lə de ki dana kam el, tado kondə ne m'ingə kon ngayn me nii'ti tado li'ə.»

²⁰ Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatogi'gi lə Juwipi'gi suləi bulə de'gi adi dəji Pilati kadi ɔr Barabasi adi'de ə tol Jeju kə.

²¹ Nje konbe təl un ta dəji'de ene: «Nan dann de'gi'ti ki joo kin ə gei kadi m'or'ə dangay'ti m'adi'se wa?» Ningə iləi'ti eyina: «Barabasi!»

²² Ə Pilati, dəji'de ene: «Nga ri ə kadi m'ra ki Jeju ki bari'ə De ki Luwə mbət'ə wa?» Ningə pəti eli eyina: «Bər'ə kagidəsi'ti par!»

²³ Ə Pilati təl dəji'de ene: «In ri ki majel ə ra wa?» Nan uləi bilə ngayn bay eyina: «Sow do bər'ə kagidəsi'ti!»

²⁴ Loki Pilati oo kadi nya madi ki kadi n'a n'ra goto, taa de'gi isi rai adi ngan ki do mad'a'ti bay, un mann togin ji'ne takum bulə de'gi'ti, ningə el'de ene: «Ta mosi de ki dana kam in do'm'ti el. In ta lə'se†.»

²⁵ Ningə de'gi pəti iləi'ə'ti eyina: «Kadi ta mos'ə in do'je'ti ki do ngann'je'gi'ti!»

²⁶ Be ə, Pilati ɔr Barabasi adi'de, nga ningə Jeju taa adi indəi'ə ki ndəy hawlay, ə uləi'ə ji njerə'gi'ti kadi bəri'ə kagidəsi'ti.

Njerə'gi uwəi Jeju kogi

(Mrk 15.16-20; Luk 23.11; Jan 19.2-3)

²⁷ Njerə'gi lə Pilati ɔri Jeju awi si'ə me kəy'ti lə ngar Pilati, natilo'ti ki bari'ə piretuwar, ningə in njerə'gi pəti ə kawinan ki do'a'ti.

²⁸ Tado kadi to uwəi'ə kogi, ɔri ku li'ə, ə uləi ku ki kər rə'a'ti.

²⁹ Oji jogi konn uləi do'a'ti ə uləi gakira ji kol'ə'ti to, ningə ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti ə mboi si'ə eyina: «Lapiya ngar lə Juwipi'gi!»

³⁰ Tuwi mann ta'de do'a'ti, taai gakira ji'ə'ti, indəi do'a.

* 27:10 27.10 Jakari 11.12-13; Jeremi 18.2-3, 19.1-2 † 27:24 27.24 Ndukun ki nja joo 21.6-8

³¹ Loki uwəi'ə kogi asi'de ningə, ɔri ku ngal ki kər kakin rɔ'a'ti kɔ, ə təli uləi ku'gi li'ə inbe rɔ'a'ti gogi, ə awi si'ə kadi bəri'ə kagidəsi'ti.

Bəri Jeju kagidəsi'ti

(Mrk 15.21-32; Luk 23.26-43; Jan 19.17-27)

³² Loki njerɔ'gi isi tei me bebo'ti ki taga ningə, ingəi dingəm kare ki Sirenn'ti, ki tɔ'a nan Simon. Uwəi'ə, indəi tɔgi dɔ'a'ti adi oti kagidəsi lə Jeju.

³³ Awi tei lo madi'ti kare to non, bəri'ə nan Golgota, ki kər me'ə nan: «Lo kado.»

³⁴ Adi'ə yiwi kandi nju ki buri nan'ti ki nya ki ati kadi Jeju anyi, ə loki odi ta'a'ti ə, mbəti kanyi.

³⁵ Njerɔ'gi kakin bəri Jeju kagidəsi'ti, ningə tugəi kiri mbara dɔ ku'gi'ti li'ə, lowəi nan‡.

³⁶ Go'ti, təli sii non, isi ngəmi ta'a.

³⁷ Ndangi me bar'ti, nya ki ra ə n'bəri'ə'n'ə kagidəsi'ti, indəi dɔ'a'ti taa eyina: «De kam in Jeju, ngar lə Juwipi'gi.»

³⁸ Low'ə'ti non, bəri njebogi'gi joo kagidəsi'ti. Ki kare doji kol'ɔ'ti ə ki nungi doji gəl'ə'ti tɔ§.

³⁹ De'gi ki nje dər row'ə, tugəi dɔ'de roke roke, ningə taji'ə,

⁴⁰ eyina: «In ki nje tuji Kəy lə Luwə, ə təl ra in ki rangi me ndɔ'ti ki mutə kakin, re in Ngonn lə Luwə ə, aji rɔ'i inbe, ə in dɔ kagidəsi'ti ur nanga adi j'oo!»

⁴¹ Be tɔ ə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun, ngatɔgi'gi lə Juwipi'gi uwəi Jeju kogi eyina:

⁴² «Aji de'gi ki rangi, nan inbe asi kaji rɔ'ne el! Ngar lə Isirayel'gi kaa kam! Ki ra'je inbe ki ji ra ne kin, kadi in dɔ kagidəsi'ti ur nanga adi j'oo, ningə j'a j'un me'je j'ad'i rɔta!

⁴³ Uwə kul Luwə ənn ə, re Luwə ndig'ə ə, kadi taa'a ilə taa adi j'oo. Tado el ene: “M'in Ngonn lə Luwə.”»

⁴⁴ Taa baw kaya'gi ki bəri'de kagidəsi'ti ki kare dojikol'ɔ'ti ki nungi dojigəl'ə'ti kaa taji'ə kah'a'ti inbe kin tɔ.

Koy Jeju

(Mrk 15.33-39; Luk 23.44-49; Jan 19.28-30)

⁴⁵ Ulə ngirə kadi'ti ki ra jam dɔ be'ti, lo diw ndul kururu dɔnangi'ti ba pəti, biti kadi ki mutə ki losɔl'ɔ.

⁴⁶ Dɔ kadi'ti ki mutə, Jeju non ki ndu'ne kibo ene: «Eli, Eli, lama sabakitani?» Kər me'ə nan: «Luwə lə'm, Luwə lə'm, tado ri ə inyə'm kɔ wa*?»

⁴⁷ De'gi madi dann nje'gi'ti ki rai non, oyi ndu'ə, ningə eli eyina: «Oyi de kaa nyi, ra bar Eli!»

⁴⁸ Ningə kalangi ba, de kare dann'de'ti anyi ngodi, un nya ki to hɔm hɔm, ulə me mann kandi nju'ti ki masi, ningə ulə ta gakira'ti adi Jeju kadi anyi.

⁴⁹ Nan ndəgə'gi eli eyina: «In nginə adi j'oo ke Eli a re aj'a wa?»

⁵⁰ Lo kin'ti non be, Jeju ur koo ki ndu'ne kibo bay, ningə kon'a te.

⁵¹ Ningə go'ti, ku gangi lo ki ra me Kəy'ti lə Luwə, til dana joo, ində taa nu biti re nanga. Dɔnangi yəki, taa mbal'gi kaa tanyi dana tɔ.

⁵² Ta dɔbadi'gi tei, adi de'gi ngayn ki uni me'de adi Luwə indəi taa lo koy'ti.

‡ 27:35 27.35 Pa'gi 22.19 § 27:38 27.38 Ejay 53.12 * 27:46 27.46 Pa'gi 22.2

⁵³ Go'ti gogi, loki Jeju te lo koy'ti ə, ingi awi me be'ti ki Jerujalem ki in bebo ki ar njay. De'gi ngayn oyi'de ki kum'de.

⁵⁴ Loki kibo ki do kuti njero'gi'ti ki bu in ki njero'gi ki njengəm Jeju ki in si'ə oyi donangi ki yəki, ki nya ki ra nya kin ə, bol tol'de adi eli eyina: «Toki rōta'ti, de kin in Ngonn lə Luwə.»

Duw Jeju

(Mat 27.57-61; Luk 23.50-55; Jan 19.38-42)

⁵⁵ Dene'gi ngayn in non, rai sanyi, indəi kum'de ra oyi nya'gi ki isi rai nya. In dene'gi ki uni go Jeju Galile'ti nu, kadi rai si'ə.

⁵⁶ Dann de'ti, Mari ki Magidala num, Mari ki kon Jaki in Jisepi num, taa kon ngann lə Jebede num to.

⁵⁷ Loki kadi aw to ur, dingəm ki njenyakingə kare ki Arimate'ti, ki to'a nan Jisepi in non re. In kaa in de ki təl rō'ne njendo'ti lə Jeju to.

⁵⁸ Jisepi aw rō Pilati'ti dəj'ə ninn Jeju, ə Pilati adi ndu'ne kadi adi'ə.

⁵⁹ Jisepi un ninn Jeju, dolo ki ta ku dolo ninn ki nda ki sigi ba,

⁶⁰ ə ilə me be ninn'ti ki adi uri kadi mbal'ti ngosine bay tado lə'ne n'inbe, ningə nduguru mbal kibo ilə ta'ti, ə ətə aw.

⁶¹ Low'ə'ti kin, Mari ki Magidala in ki Mari ki kare in non, sii nanga turi kum'de par ki dojadi'ti.

Njero'gi ngəmi ta dojadi Jeju

⁶² Lo ti go'ti, ki in ndo ki re go ndo kində do nya'gi dana tado ndo kərkon ə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi awi nan'ti be lə Pilati,

⁶³ eli'ə eyina: «De kibo lə'je, me'je olo do'ti toki ndo ki nje ngom de'ə kin el, dokagilo'ti ki ra'n ki do'ne taa bay el ene: “Ndo ki kon mutə lə ndo koy'm ə, m'a m'ində taa lo koy'ti.”

⁶⁴ Ə ilə ndu'i adi de'gi ngəmi dojadi bitə ndo ki kon mutə, nan to njendo'gi li'ə rei bogi ninn'ə, ə təli eli eyina: “Ində lo koy'ti.” Lo kin'ti, a rai kadi ta ngom kin a utə ki kete bay.»

⁶⁵ Ə Pilati el'de ene: «Njero'gi ki kadi ngəmi ta dojadi ə rai am, ə awi se'de adi ngəmi ta'a toki in gei.»

⁶⁶ Lo kin'ti, awi dojadi'ti, tinyəi ta'a, ningə indəi njero'gi kadi ngəmi taa.

28

Jeju in lo koy'ti

(Mrk 16.1-8; Luk 24.1-11; Jan 20.1-2)

¹ Go ndo kərkon'ti, adi in ndo Dəmasi ki ginn lo, Mari ki Magidala in ki Mari ki nungi awi kadi n'oyi dojadi.

² Lo kin'ti non be, donangi yəki yəki ki əti bol ngayn, tado malayka lə Burəbe kare re nduguru mbal ta badi'ti ko, ə təl isi do'ti.

³ Rō'a unji to kadi, taa ku ki rō'a'ti nda to buy be to.

⁴ Loki njero'gi ki njengəm dojadi oyi'ə, bol tol'de adi təli toi to ninn'gi be.

⁵ Nan malayka un ta el dene'gi ene: «Boli el, tado m'gər kadi isi sangi Jeju ki de'gi bəri'ə kagidəsi'ti.

⁶ Goto ne, ində taa lo koy'ti toki inbe el'n. Rei oyi loki iləi'ə'ti ə to kare kin.

⁷ Ningə kadi awi kalangi eli njendo'gi li'ə toki “Ində taa dann njekoy'gi'ti, ə aw kadi nginə'se Galile'ti. Lo kin ə a oyi'ə'ti.” In kin ə in ta ki kadi m'el'se.»

⁸ Dene'gi ɔti ta ɓadi'ti ki ngodi nja'de'ti, ɓol ra'de, nan rɔ'de nəl'de ngayn. Awi ɔri poy nya ki ra nya kin adi njendo'gi li'ə oyi.

⁹ Nden ba go'ti, Jeju aw ingə'de, el'de ene: «M'uwə ji'se!» Ningə ingi ɔti ki rɔ Jeju'ti, uwəi nja'a, ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti.

¹⁰ Ə Jeju el'de ene: «In ɓoli el; ə ai eli ngannkon'm'gi kadi awi Galile'ti. Lo kin ə a oyi m'in'ti.»

Ta'gi ki te ta njerɔ'gi'ti

¹¹ Loki dene'gi njiyəi dɔ row'ti isi ai, njerɔ'gi madi ki dann njengəm dɔɓadi'ti, awi me ɓebo'ti, eli kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi nya'gi pəti ki ra nya kin adi oyi.

¹² Be ə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi kawinan ki ngatɔgi'gi lə Juwipi'gi, uni ndu'de. Ningə go kun ndu'ti, adi njerɔ'gi nar ngayn,

¹³ ə eli'de ene: «Ta ki kadi eli ə to kin, eli eyina: “Njendo'gi li'ə ə rei ɓogi ninn'ə kondɔ'ti ne, loki j'isi ji to ɓi.”

¹⁴ Ə re ta kin osi mbi nje konɓe ki ɓebo'ti ə, j'inɓe j'a gər lo ta ki kadi j'el'ə kadi j'ɔr'n ta dɔ'se'ti.»

¹⁵ Be ə, njerɔ'gi taai nar kakin, ə rai kigo ndu'ti ki adi'de. In be ə, ta kene njendo'gi ɓogi ninn Jeju kin, isi njiyə dann Juwipi'gi'ti biti ɓone.

Jeju ulə njendo'gi lə'ne

¹⁶ Njendo'gi ki dɔgi gidə in kare awi Galile, dɔ mbal'ti ki Jeju el'de kadi awi'ti.

¹⁷ Loki awi ə oyi'ə ningə, ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti, nan ki madi'gi tadi kadi in Jeju.

¹⁸ Ə Jeju ɔti ndəkba ki rɔ'de'ti, el'de ta'gi kin ene: «Luwə adi'm tɔgi'gi pəti me dɔran'ti, ki dɔ dɔnangi'ti ə binəm.

¹⁹ Awi ki rɔ ginn de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne pəti, təli'de njendo'gi'ti lə'm, rai'de batəm me tɔ Baw'ti, ki Ngonn'ti, ki Ndil Luwə'ti*.

²⁰ Ningə ndoi'de kadi ngəmi go nya'gi pəti ki m'dəji'se kadi rai. Nga ningə, m'in, m'a m'in sese nan'ti ki ndo'gi pəti, biti dɔboy ndo'ti.»

---

* 28:19 28.19 Mrk 16.15; KNK 1.8

Poyta ki maji ki Marki ndangi

Ta ki do Poyta Ki maji ki Marki ndangi

Makitu kin inbe, lo tunginn'ə'ti, ɔsi kagi do Makitu Marki'ti toki in «Poyta ki maji la Jeju Kirisiti ki in ngonn la Luwə» (1.1). Njendangi makitu kin ɔsi kagi do nya'gi ki dum kadi de ra ki Jeju ra'de ə inyə ta'gi ki Jeju el. Ra be kadi toji'n toki togi la Jeju Kirisiti in ro Luwə'ti. Marki elta do nya'gi ki rai nya ɔsi gona gona ki kagilo la'de el, nan elta do kulə'gi'ti ki Jeju ra'de Galile'ti, dow lo'ti ki manga be, elta ki do kaw mbah Jerujalem'ti ki nya ki ra nya Jerujalem'ti. Nden nden go'ti, Marki toji Jeju to ngonn de, ki ingə kon, adi ro'ne koy kadi taa'n de'gi ngayn la'de taa (10.45); makitu re te do ta'ti kibo utə ndəgə'gi pəti kagilo'ti ki Jeju ra'n do kagidəsi'ti ningə ki kibo la njero'gi ki Rəm'ti elta do'ti ene: «Rəta, dingəm kam in Ngonn Luwə inbe». Kində taa lo koy'ti la Jeju toji toki ta ki kibo la njero'gi ki Rəm'ti el in rəta.

Kon ta'gi ki me makitu'ti la Marki. Kandi me ta'ti: kulə ki Jan Batisi ra 1.1-13. Kulə'gi ki Jeju ra Galile'ti 1.14-8.30. Jeju elta kete do koy' ne'ti ki kində'ne lo koy'ti 8.31-9.50. Bulə de'gi row'o kaw Jerujalem'ti 10. Ta'gi ki wal Jerujalem'ti 11-12. Ta ki ojido kadi nan kon ki a re 13. Kon la Jeju ki kində'ə taa lo koy'ti 14-16.

Jan ki njera de'gi batəm

(Mat 3.1-12; Luk 3.1-18; Jan 1.19-28)

¹ Poyta ki maji ki ojido Jeju Kirisiti, ki Ngonn la Luwə, ə kulə ngirə to kin.

² Ndangi me makitu'ti la njekeltakita Luwə'ti, Ejay, eyina: «M'in Luwə m'a m'ulə ki njekawkita lə'm kete non'i'ti, Kadi ra gorow non'i'ti.

³ Ndu de madi ɓar diləlo'ti ene: Rai gorow la Burəbe!

Rai gorow li'ə adi ra njururu*.»

⁴ Jan Batisi te diləlo'ti, el de'gi ene: «Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel ko, adi rai'se batəm, kadi Luwə inyə'n go majel'gi la'se ko.»

⁵ De'gi pəti ki dɔnangi Jude'ti ki bebo Jerujalem'ti, rei ro Jan'ti, tɔrindu'de do majel'gi'ti la'de, adi Jan ra'de batəm me ba Jurden'ti.

⁶ Ku ki Jan ulə ro'ne'ti, in ki ra ki bin jambal, ningə do me'ne ki ndar tɔ. Nyakuso'a in giwiri'gi ki toji.

⁷ Jan el bulə de'gi ene: «De madi ki nje togi ki əti ɓol, ki utə'm sanyi, a re go'm'ti non. In de ki kulə sa li'ə kaa m'asi kulə do'm bo m'tuti el.

⁸ M'in, m'ra'se batəm me mann'ti, nan in a ra'se batəm, me Ndil Luwə'ti.»

Jan ra batəm Jeju

(Mat 3.13-17; Luk 3.21-22; Jan 1.29-34)

⁹ Dɔkagilo'ə'ti kin, Jeju in Najareti'ti, ki in ngonn bekon ki Galile'ti, re adi Jan ra'a batəm, me ba Jurden'ti.

* 1:3 1.3 Mal 3.1; Ejay 40.3

¹⁰ Loki Jeju isi te me mann'ti, oo dōran til, ningə oo Ndil Luwə, risi to dər dum be re isi dō'a'ti.

¹¹ Ningə, ndu ta madi te dōran'ti, ene: «In Ngonn'm, m'ndig'ə, ki in nya rōnel lə'm kibo ngayn†.»

¹² Kalangi ba go'ti, Ndil Luwə ɔsi Jeju aw si'ə diləlo'ti.

¹³ Jeju ra ndo dōso diləlo'ti. *Satan re rō'a'ti, nan'a. Jeju in nan'ti ki da'gi ki mu, malayka'gi rai si'ə.

Jeju iləmbər Poyta ki maji Galile'ti

(Mrk 1.12-17; Luk 4.14-15)

¹⁴ Go kuwə'ti ki uwəi Jan dangay'ti, Jeju aw Galile'ti, iləmbər Poyta ki maji lə Luwə ene:

¹⁵ «Dokagilo ki Luwə ɔji kaa re nga, ningə Konbe lə Luwə kaa, in ndəkba rō'se'ti tō. Inyəi gorow njiy'ə'se'gi ki majel kō, ə uni me'se adi Poyta ki maji.»

De'gi ki dōkete ki Jeju bar'de

(Mat 4.18-22; Luk 5.1-11)

¹⁶ Ndo kare, Jeju a dər kadi babo'ti ki Galile ningə, oo Simon in ki ngonnkon'ne Andire ki in njekuwə kanji'gi, ra iləi bandi me mann'ti.

¹⁷ Jeju el'de ene: «Rei go'm'ti adi m'ndo'se, kadi in təli nje sangi de'gi adi m'in kadi ingəi kaji.»

¹⁸ Kalangi ba, inyəi bandi'gi lə'de, ə awi uni go'ə.

¹⁹ Jeju ɔti nden kete ningə, oo Jaki in ki Jan ki in ngann lə Jebede, sii me to'ti, isi rai go bandi'gi lə'de.

²⁰ Kalangi ba, Jeju bar'de, ningə inyəi baw'de Jebede ki nje ra si'ə kulə'gi, me to'ti, ə ai ki Jeju.

Jeju aji de ki ndil ki majel ra'a

(Luk 4.31-37)

²¹ Jeju in ki njendo'gi lə'ne awi Kapernayim'ti. Jeju ur kəykawnan'ti lə *Juwipi'gi ki ndo kōrkon lə'de, ningə ulə ngirə ndo nya.

²² Nyando li'ə, əti de'gi ki isi oyi dō'a bol ki dum, tado ndo nya ki tōgi ki ingə rō Luwə'ti, um ndo nya to njendo ndukun'gi lə Luwə el.

²³ Ningə, de madi kare ki ndil ki majel ra'a, isi me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi non, non ki ndu'ne kibo ene:

²⁴ «Jeju ki Najareti, ri ə, ge rō'je'ti wa? In re kadi tuji'je wa? M'gər'i maji: in ki Kar njay lə Luwə.»

²⁵ Jeju ndangi ndil ki majel ki tōgi'ne ene: «Uti ta'i, ə in te kō rō dingəm'ti kam.»

²⁶ Lo kin'ti, ndil ki majel, ndaji dingəm rururu, ki tōgi'ne, ningə te rō'a'ti ki non ta'ne'ti.

²⁷ Nya kin əti de'gi bol, adi dəji nan ta dann'de'ti eyina: «Ri ə ra nya be wa? Oyi nyando ki sigi, ki aw ki tōgi'ne ngayn kin! Ningə, ndil'gi ki majel kaa, ulə'de ginn tōgi'ne'ti, adi təli rō'de go ndu'ə'ti bay tō.»

²⁸ In be ə, de'gi sananyinan ki tōbar lə Jeju, dōnangi ki Galile'ti kalangi ba.

Jeju adi lapiya njemonyi'gi ngayn

(Mat 8.14-17; Luk 4.38-41)

²⁹ Loki tei kəykawnan'ti lə Juwipi'gi kakin ningə, Jeju in ki Jaki ki Jan num, awi me kəy'ti lə Simon in ki Andire.

† 1:11 1.11 Pa'gi 2.7; Ejay 42.1

³⁰ Məm Simon ki dene, rɔ'a on por rigi rigi adi to nanga. Be ə, loki Jeju ur me kəy'ti ningə, kalangi ba, eli'ə ta rɔto li'ə.

³¹ Jeju re rɔ'a'ti, uwə ji'ə, un'ə ki taa, ningə, rɔ'a ki kete tingə ngayn kakin, təl sɔl, adi ingə lapiya nga. Go'ti, ra nyakusɔ adi'de.

³² Loki lo sɔl, go kadi kur'ti, de'gi rei ki njemonyi'gi ki de'gi pəti ki ndil'gi ki majel, rai'de, rɔ Jeju'ti.

³³ De'gi pəti ki me bebo'ti kawinan ki takəy'ti, takəy'ti.

³⁴ Jeju adi lapiya de'gi ngayn ki monyi ki dangi dangi ra'de, ta tuwə ndil'gi ki majel ngayn dɔ'de'ti kɔ tɔ. Ningə, adi tarow, ndil'gi ki majel kadi eli ta'a el, tado gəri'ə bəti.

Jeju iləmbər Poyta ki maji Galile'ti

(Luk 4.42-44)

³⁵ Taginnlo'ti, loki lo tujə el bay, Jeju ində taa, te me kəy'ti aw diləlo'ti, ningə low'ə'ti non, ulə ngirə kelta ki Baw'ne.

³⁶ Simon in ki ndəgi de'gi ki in si'ə, awi sangi Jeju.

³⁷ Loki ingəi'ə ningə, eli'ə eyina: «De'gi pəti ra sangi nu».

³⁸ Jeju el'de ene: «Adi j'awi ngann be'gi'ti, ki kadi'ti kin nga, tado, maji kadi m'iləmbər Poyta ki maji nu tɔ. Tado, m're kadi m'ra kulə kin.»

³⁹ In be ə, Jeju njiyə dɔnangi Galile'ti ba pəti, ndo ta me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, ningə tuwə ndil'gi ki majel tɔ.

Jeju adi lapiya njebanji

(Mat 8.1-4; Luk 5.12-16)

⁴⁰ Njebanji ɔti re rɔ Jeju'ti, ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti, ningə non dɔ'a'ti ene: «Re in ndigi ə, asi kadi banji lə'm ur adi rɔ'm ar njay.»

⁴¹ Jeju oo kumtondoo li'ə, adi ulə ji'ne ɔdi'n'ə, ningə, el'ə ene: «M'ndigi, ə kadi banji lə'i ur adi rɔ'i ar njay.»

⁴² Tanan'ti non banji li'ə ur, adi rɔ'a ar njay.

⁴³ Ningə kete bay ta kadi Jeju inyə'ə adi aw, ndəj'ə ki tɔgi'ne ngayn,

⁴⁴ ə el'ə ene: «Ononyi kadi el ta'a de madi, ə aw ɔji rɔ'i njekujənyamosi kadikare, ningə adi nya kar rɔ njay toki ndukun lə *Moji dəji'n. Ra be kadi gəri toki banji lə'i ur adi ingə lapiya#S.»

⁴⁵ Nan loki dingəm kakin ɔti aw ningə, iləmbər dɔ nya'ti ki Jeju ra si'ə kin, adi de'gi pəti oyi. Nya kin ra adi Jeju asi kadi ur me bebo'ti ki rangi, takum de'gi'ti jaja el nga. Be ə, isi gidi be'ti, diləlo'ti, ningə de'gi in ki lo'gi ki dangi dangi, rei rɔ'a'ti.

2

Jeju adi lapiya njerəkoy njururu

(Mat 9.1-8; Luk 5.17-26)

¹ Ndo ngayn el go'ti, Jeju təl aw Kapernayim'ti. De'gi gəri kadi in me kəy'ti non.

² De'gi kawinan ngayn, adi lo uwə'de ndingi ndingi, loki kadi de ulə nja'ne'ti kaa goto, biti ki ta kəy'ti taga. Ə, Jeju ndo'de Poyta ki maji lə Luwə.

³ De'gi madi rei ki de ki njerəkoy njururu rɔ'a'ti. Dingəm'gi sɔ, ə oti'ə.

‡ 1:44 1.44 Ki go jibəl ra'a'ti lə Juwipi'gi, njebanji in de ki de'gi oyi'ə kadi ar njay el, adi asi kadi aw lo nyara'gi'ti ki bar tɔ Luwə el. § 1:44 1.44 Lebitiki 14.2-32

⁴ Lo kadi awi si'ə, iləi'ə non Jeju'ti goto, tado, de'gi uwəi lo ndingi ndingi. In be ə, ali taa, ndu'i dow dɔ kəy*, sɔw dɔ lo ki Jeju si'ti, ningə ki bolo kakin ə, iləi nje monyi ki nya koti njemonyi'gi ki dɔi kulə'ti, non Jeju'ti.

⁵ Loki Jeju oo kunme lə'de ningə, el de ki rɔ'a oy njururu kakin ene: «Ngonn'm, majel'gi lə'i in ki k'inyə go kɔ.»

⁶ Njendo ndukun'gi lə Luwə ki nan'gi sii me kəy'ti non, isi mərta eyina:

⁷ «Tado ri ə de'ə kam, elta be wa? Elta ki mal dɔ Luwə'ti. Luwə ki kar'ne ba par ə asi k'inyə go majel'gi lə de'gi kɔ, de ki rangi goto.»

⁸ Tanan'ti non, Jeju gər mərta'gi lə'de kin, adi el'de ene: «Tado ri ə isi mərta ki be kin me'se'ti wa?

⁹ Kel njerokoy njururu kene: “Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kɔ” ə ngan ngayn el eke, kel'ə kene: “Ində taa un tuwə lə'i, ə njiyə”, ə ngan ngayn el wa?

¹⁰ Re in be ə, m'a m'ɔji'se kadi in gəri toki m'in Ngonn De, m'aw ki tɔgi dɔnangi'ti ne, kadi m'inyə'n go majel'gi lə de'gi kɔ.» Ningə, Jeju el njerokoy njururu ene:

¹¹ «Ində taa, un tuwə lə'i, ə aw be.»

¹² Ningə, dingəm indəi taa tanan'ti non, un tuwə lə'ne, ə te takum de'gi'ti pəti aw. Bol ra de'gi pəti, adi uləi tɔji dɔ Luwə'ti, eyina: «Jagi, j'oo nya ki be kin kete el!»

Jeju bar Lebi

(Mat 9.9-13; Luk 5.27-32)

¹³ Jeju təl aw kadi babo'ti gogi. De'gi pəti rei rɔ'a'ti, ningə ndo'de nya.

¹⁴ Loki Jeju isi dər ningə, oo *Lebi ki ngonn lə Alpe, isi me kəy taa lambo'ti. Jeju el'ə ene: «Un go'm.» Ningə Lebi ində taa, un go Jeju.

¹⁵ Go'ti, Jeju isi ta nyakusɔ'ti me kəy'ti lə Lebi. *Njetalambo'gi ki njeramajel'gi ngayn, sii nan'ti ki Jeju ki njendo'gi li'ə, ta nyakusɔ'ti, tado ko de'gi ki be kin ngayn ə njiyəi go'ə'ti, muki muki.

¹⁶ Loki njendo ndukun'gi lə Luwə ki me kuti'ti lə *Parisi'gi oyi Jeju isi so nya ki njetalambo'gi ki njeramajel'gi ningə, eli njendo'gi li'ə eyina: «To, Be'se isi so nya ki njetalambo'gi ki njeramajel'gi wa?»

¹⁷ Jeju oo ndu'de, adi el'de ene: «In de'gi ki njemonyi'gi ə a sangi de ki njera de monyi, um in nje rɔ ngan'gi ə a sangi de ki njera de monyi el. Ningə, m're tado bar de'gi ki dana el, nan m're tado de'gi ki njeramajel'gi yo.»

Kelta ki Luwə ki kɔgi rɔ ta nyakusɔ

(Mat 9.14-17; Luk 5.33-39)

¹⁸ Ndo kare njendo'gi lə Jan Batisi in ki Parisi'gi ɔgi rɔ'de nyakusɔ. Dɔkagilo'ti kin ə de'gi rei rɔ Jeju'ti dɔji'ə eyina: «Ra bann ə njendo'gi lə Jan in ki njendo'gi lə Parisi'gi isi ɔgi rɔ'de nyakusɔ, ə nje ki yan'i'gi ɔgi rɔ'de nyakusɔ el wa?»

¹⁹ Jeju ilə'de'ti ene: «Ke de'gi ki bari'de lo nyakusɔ taa nan'ti, a ɔgi rɔ'de nyakusɔ ki mann kanyi wa? Dɔkagilo'ti ki nje taa dene isi'n se'de nan'ti kin asi kɔgi rɔ'de nyakusɔ el.

²⁰ Nan ndo'gi a rei non kadi a uni'ə ta'de'ti ningə, dɔkagilo'ə'ti kin ə a ɔgi rɔ'de nyakusɔ.»

²¹ De a un ta ku ki sigi kadi ilə'n kum ku ki kɔkɔ el. Re in be ə, ta ku ki sigi kakin a in ki ki kɔkɔ raki raki, kadi bolo a to wororo utə ki kete bay.

²² Taa, de a un yiwi kandi nju ki in el bay uti me mbu ndar'gi'ti ki kɔkɔ el tɔ. Re in be ningə, loki yiwi a in ningə mbu ndar'gi a nduwi. Ningə mbu

* 2:4 2.4 Kəy ki elita dɔ'ti in kəy ki rai adi dɔ'a lay. In kuji ra kəy ki dɔnangi Palesitinn'ti.

ndar'gi ki yiwi kandi nju'gi pəti a təli nya ki tuji kə. Be ə, re yiwi kandi nju in el bay ningə, maji kadi mbu ndar'gi in ki sigi taa.

Ta lə Jeju dɔ ndɔ kərkon'ti

(Mat 12.1-8; Luk 6.1-5)

²³ Jeju ində dər me ndɔɔ game'gi'ti, ndɔ kərkon'ti lə Juwipi'gi. *Njendo'gi li'ə ki in si'ə, gangi dɔ ko'gi dɔ njiyə'ti.

²⁴ Parisi'gi eli Jeju eyina: «Oo nya ki to kin: njendo'gi lə'i rai nya ki gorow'ə'ti el ndɔ kərkon'ti.»

²⁵ Jeju el'de ene: «In tudəi nya ki ngar *Dabidi ra loki ɓo ra'a ki de'gi ki go'ə'ti kin el biti wa?

²⁶ Dabidi ur me *Kəyku'ti lə Luwə, dəkagilo'ti ki Abiyatar ə in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. Dabidi un mapa ki de'gi adi Luwə kadikare'gi'ti, ki njekujənyamosi kadikare'gi par ə in gorow'ə'ti kadi soi, sɔ ə adi de'gi ki go'ne'ti soi tɔ.»

²⁷ Jeju təl el'de bay ene: «Luwə ɔr ndɔ kərkon ində taa dangi tado maji lə de, um ra de tado ndɔ kərkon el.

²⁸ In be ə, *Ngonn de in ɓe nje ndɔ kərkon.»

3

Jeju adi lapiya dingəm ki ji'ə oy njururu

(Mat 12.9-14; Luk 6.6-11)

¹ Jeju təl aw me kəykwannan'ti lə Juwipi'gi gogi bay. Ningə dingəm kare ki ji'ə oy njururu in me kəykwannan'ti non.

² De'gi sii keke isi indəi kum'de kadi n'oyi ke Jeju a adi dingəm kin lapiya ndɔ ta kon'ti lə Juwipi'gi aw? In ta bolo ki isi sangi kadi n'indəi ta dɔ'a'ti.

³ Jeju el dingəm ki ji'ə oy njururu kakin ene: «Ində taa re dana ne, takum de'gi'ti pəti.»

⁴ Ningə Jeju təl dəji ndəgi de'gi ene: «Ri ə in gorow'ə'ti kadi de ra ndɔ kərkon'ti wa? Ra maji eke ra majel? Kadi de nagi madi'ne ta yo'ti eke kadi inyə adi tuji kə wa?» Lo to jijiji, de kare kaa elta el.

⁵ Jeju gon'de ki wongi, me'ə tingə dɔ'de'ti ngayn tado me ngan lə'de. Ningə el dingəm kakin ene: «Surə ji'i». Dingəm surə ji'ne ningə, ji'ə təl to maji kare.

⁶ Loki Parisi'gi tei kəykwannan'ti lə Juwipi'gi kakin ningə, awi kalangi ba ingəi nje ki kuti lə Erodi'ti tado sangi row təl Jeju.

Bulə de'gi rei rɔ Jeju'ti

(Mat 4.25, 12.15-16; Luk 6.17-19)

⁷ Jeju ɔti aw ki njendo'gi lə'ne ta babo Galile'ti. Ningə bulə de'gi ngayn rei go'ə'ti. Bulə de'gi kakin in dɔnangi Galile'ti ge, dɔnangi Jude'ti ge,

⁸ ɓebo Jerujalem'ti ge, dɔnangi Idume'ti ge, dɔnangi ki gidi ba Jurden'ti ge, ta de'gi ki sii gugi gidi ɓebo ki Tir ki Sidon ba pəti kaa rei rɔ'a'ti tɔ. Bulə de'gi kin rei rɔ Jeju'ti, tado oy poy nya'gi ki ra'de.

⁹ Jeju el njendo'gi lə'ne kadi indəi dɔ to madi dana dangi adi'ne, kadi bulə de'gi mborei'ne el.

¹⁰ Toki rɔta'ti, Jeju adi lapiya de'gi ngayn, adi de'gi pəti ki ai ki monyi rɔ'de'ti, nagi rɔ'de kadi n'odi rɔ'a.

¹¹ Loki de'gi ki ndil'gi ki majel uwəi'de ginn tɔgi'de'ti oyi'ə ningə, ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti, uni ndu'de taa ə nonyi eyina: «In Ngonn lə Luwə!»

¹² Nan, ndəji'de ki tɔgi'ne kadi rai adi de'gi gəri'ne el.

Jeju mbəti njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo
(Mat 10.1-4; Luk 6.12-16)

- ¹³ Go nya'gi'ti kin, Jeju aw dɔ mbal'ti, ɓar nje ki ge'de, ningə rei rɔ'a'ti.
¹⁴ Mbunə de'gi'ti ki ɓar'de kin ə Jeju mbəti njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo ki kadi in si'ə nan'ti ki dɔkagilo'gi pəti. In si'ə nan'ti, kadi ulə'de adi awi iləi mbər Poyta ki maji.
¹⁵ Ta awi ki tɔgi kadi tuwəi ndil'gi ki majel tɔ.
¹⁶ Tɔ de'gi ki dɔgi gidə in joo ki Jeju mbəti'de ə to kin: Simon, ki Jeju ində tɔ'a nan Piyər,
¹⁷ Jaki, ki ngonn lə Jebede in ki ngonnkon'ne Jan, ki Jeju ɓar'de joo pəti ene Bowanerjesi, ki kər me'ə nan «ngonn lə ndangindi*»,
¹⁸ Andire, Pilipi, Batilemi, Matiye, Tomasi, Jaki, ki ngonn lə Alpe, Tade, Simon, ki in mbunə nje rɔ tado kingə dɔ lə ɓe lə'de,
¹⁹ ningə Judasi Isikariyoti, ki njekundo Jeju.

Jeju ki noj'o'gi
(Mat 12.24-32; Luk 11.15-23, 12.10)

- ²⁰ Jeju aw ɓe ningə, bulə de'gi rei uti kum lo mbuki mbuki ɓay, adi lo kadi in ki njendo'gi lə'ne ingəi dɔkagilo kadi sɔi nya kaa goto.
²¹ Loki noj'o'gi oyi poyta kin ningə, rei kadi n'ɔri'ə n'awi si'ə ɓe, tado eli eyina: «Dɔ'a isi dana el.»
²² Njendo ndukun'gi lə Luwə ki in Jerujalem'ti eli eyina: «Beljəbul isi me'ə'ti. Ningə in ki tɔgi lə ngar lə ndil'gi ki majel ə isi tuwə'n ndil'gi ki majel.»
²³ Be ə Jeju ɓar'de ki rɔ'ne'ti ningə, ɔr'de ginn nya'gi me kujita'gi'ti ene: «Oyi kadi Satan a tuwə de'gi lə Satan bann wa?
²⁴ Kin ə, de'gi ki me konɓe'ti ki kareba, təli dɔnan'ti rɔ'i nan ə, konɓe kin a ra taa el.
²⁵ Loki de'gi ki me kəy'ti ki kareba təli dɔnan'ti, rɔi nan, me kəy'ə kin a ra tɔgi kaw kete el.
²⁶ Re Satan inɓe təl dɔ'ne'ti ki rɔ, adi re gangi rɔ'ne ə, tɔg'ɔ a aw ki kete el, ginn'ə a gangi.
²⁷ Adi m'el'se, kin ə re de uwə de ki nje tɔgi dɔ'a kete el ə, a asi kur me kəy'ti li'ə, kadi kər nyakingə li'ə el. Loki dɔ'a nga a, a kər nya ki me kəy'ti li'ə.
²⁸ M'el'se toki rɔta'ti: Majel'gi pəti ki de'gi rai, kelta ki mal'gi pəti ki a te ta de'ti ki dɔ Luwə'ti, Luwə a inyə go'ə kɔ adi de.
²⁹ Nan re de elta ki mal dɔ Ndil Luwə'ti ningə, Luwə a inyə go kɔ ad'a el ratata. De kin a oti kəy majel lə'ne kin biti ki non'ti.»
³⁰ Jeju el'de ta kin be tado njendo ndukun'gi lə Luwə eli eyina: «Aw ki ndil ki majel rɔ'ne'ti.»

Kon Jeju ki ngannkon'a'gi ki rɔta'ti
(Mat 12.46-50; Luk 8.19-21)

- ³¹ Kon Jeju ki ngannkon'a'gi rei rai taga, ningə adi de kare ɓar'a adi'de.
³² Bulə de'gi sii nanga gugi dɔ'a gugi. Loki rei eli'ə eyina: «Oo kon'i ki ngannkon'i'gi rai taga non, ra sangi nu.»
³³ Ningə Jeju təl el'de ene: «Nan'gi ə in kon'm ki ngannkon'm'gi wa?»
³⁴ Ningə gon de'gi ki sii gugi dɔ'a gugi kakin, ningə el ene: «Oyi ingi ki sii kin ə in kon'm ki ngannkon'm'gi.

* **3:17 3.17** Bowanerjesi (ngann lə ndangindi) in tɔ ki Jeju ində dɔ Jaki'ti in ki Jan. De gər nya ki ində'n tɔ kin dɔ'de'ti el, nan de'gi madi ndəri ginnə ningə eli eyina Jeju ɓar'de ngann lə ndangindi tado in de'gi ki nyara ki ki tɔgi to mosi'de'ti.

³⁵ Tado, de ki njera ndigi læ Luwə ə in ngonkon'm, konnann'm ki kon'm.»

4

Kujita ki do njeduw nya'ti
(Mat 13.1-9; Luk 8.4-8)

¹ Jeju ulə ngirə kadi ndo de'gi nya kadi babo'ti bay. Bulə de'gi ngayn kawinan gugi gidə, adi al aw isi me to'ti, bo do ba'ti. Bulə de'gi rai ngangı ba'ti ne teli kum'de ki do'a'ti.

² Jeju ndo'de nya'gi ngayn me kujita'gi'ti. Me nyando'ti li'ə, el'de ene:

³ «Oyi, njendoo kare aw kadi duw nya.

⁴ Ningə, dokagilo'ti ki a ilə ko, kandi ko'gi madi tosi ngangı row'ti adi yəl'gi rei onyi maki.

⁵ Kandi ko madi'gi tosi donangi wor'ti, adi lo kadi ingəi donangi asi tam uləi ngirə'de'ti goto. Nan k'in ə togi kalangi ba, tado ngirə'de to taa'ne.

⁶ Loki kadi əsi ningə, ngann ko'gi kakın ndolei mbaw. Go'ti ningə tuti kurum, tado ngirə'de aw nanga boi el.

⁷ Kandi ko'gi ki nungi tosi dann konn'gi'ti. Konn'gi kakın togi ndəmi'de mbol adi lo kadi andi goto.

⁸ Nan kandi ko'gi madi tosi donangi'ti ki maji. Be ə, togi kalangi ba adi andi. Ki nan'gi andi əsi do mutə, nje ki nungi andi əsi do mehen, ta nje ki nungi bay andi əsi bu to.»

⁹ Go'ti ningə, Jeju el'de ene: «De ki aw ki mbi'ne tado koo'n do ta ningə kadi oo do ta kin maji.»

Tado ri ə Jeju ndo nya ki kujita'gi wa?
(Mat 13.10-15; Luk 8.9-10)

¹⁰ Loki bulə de'gi ai ningə, nje ki nje nanyi si'ə, ki njendo'gi li'ə ki dogi gidə in joo, dəji'ə kadi or'de ginn kujita'gi ki ndo'n nya kadi n'gəri.

¹¹ Ə el'de ene: «Ingi, Luwə te ki do nya ki to lo kiyə'ti ki ojido Konbe li'ə adi'se. Nan ndəgi de'gi ki rai taga, ingəi nyando'gi pəti ki kujita.

¹² In be kadi,

“Re gonyi lo maji kaa oyi nya el num,
Re oyi do ta maji kaa gəri me'ə el num,
Tado re gəri me'ə ningə,

A teli ro'de go Luwə'ti kadi Luwə inyə go majel'gi læ'de ko*.”»

Jeju or me kujita ki ojido njeduw ko
(Mat 13.18-23; Luk 8.11-15)

¹³ Jeju el'de ene: «In gəri me kujita kin el wa? A re in gəri me kujita kin el ə a rai bann ə a gəri ndəgə'gi wa?»

¹⁴ Njekilə ko, nya kilə li'ə in Poyta ki maji læ Luwə.

¹⁵ Kandi ko ki tosi ngangı row'ti, ojido de'gi madi ki oyi ta læ Luwə, ningə Satan re or ta ki oyi kakın me'de'ti kalangi ba ko.

¹⁶ Nga ningə, ingi ki tosi donangi wor'ti, in de'gi ki oyi ta læ Luwə ningə, taai kalangi ba ki ronel.

¹⁷ Nan ta kin ulə ngirə'ne me'de el. In de'gi ki njekuwə ki ta Luwə dokagilo ki nden be par. Dokagilo ki nya toro'gi eke kindəkumndoo tado ta læ Luwə, re ningə, inyəi kunme læ'de ko kalangi ba.

¹⁸ Kandi ko ki tosi dann konn'gi'ti, in de'gi ki oyi ta læ Luwə,

* 4:12 4.12 Ejay 6.9-10

19 nan me ki ra sururu do nya'gi'ti ki donangi'ti, ki ra ta nya maji ki donangi'ti, ta bo nya'gi ki rangi ki dangi dangi uti do taa ki oyi, adi lo kadi andi goto.

20 Ningə, ndəgi kandi ko'gi ki tosi donangi'ti ki maji, ojido de'gi ki oy Poyta ki maji, ningə tai me'de'ti, ə tei ki kandi'de to. Ki madi'gi andi do mutə ge, do mehen ge, bu kare ge.

Kujita ki ojido lambi

(Mat 5.15, 10.26; Luk 8.16-18, 11.33, 6.38)

21 Ningə Jeju təl el'de bay ene: «De a re ki lambi kəy ə dow ngo do'ti, eke ində ginn tirə'ti wa? A ində do nya'ti taa.

22 Nya ra ki gidi kuwə, ki ginn'ə a te el goto. Nya kira ki to lo kiyə'ti, ginn'ə a te taga wangi.

23 Re de aw ki mbi'ne tado koo do ta, ningə kadi oo'n maji.»

24 Jeju təl el'de bay ene: «Maji kadi uri mbi'se maji oyi do ta, um oyi ki non be el. Ə kadi in gəri toki nya ki mboji adi de'gi kin ə Luwə a mboji'n adi'se to taa a adi'se ngayn do'ti bay.

25 Be ə de ki aw ki nya ji'ne'ti, a adi'ə do'ti bay. Nan de ki nya li'ə goto kaa, in ki ndikiri inbe ki awi'n ji'ne'ti kin kaa, a tai ji'ə'ti bay.»

Kujita ki ojido kandi nya ki duw

26 Jeju təl el'de bay ene: «Konbe lə Luwə to to de ki aw duw nya me ndoo'ti lə'ne be.

27 Go nya duw'ti kin, re nje ndoo to bi eke, to bi el kaa, kondə ki kada, nya ki duw, uwə ə isi togi to, ki kanji kadi njeduw'ə gəri'n row ki isi togi'n.

28 Nan inbe ki doro'ne, ra adi ko uwə ə togi, kand'a te, ningə go'ti gogi, or do'ne, ə andi.

29 Ningə dokagilo ki do ko gəsirə asi lo kuji'ə'ti, de re ujə ko tado nanyi'a asit'.»

Kujita ki do kandi nya'ti ki bari'ə mutardə

(Mat 13.31-32; Luk 13.18-19)

30 Jeju el'de bay ene: «Ri ə j'a j'uni kadi j'oji Konbe lə Luwə wa? Eke kujita ki bann ə j'a j'uni kadi j'eli'n ta ki do'ti wa?

31 Konbe lə Luwə to to kandi nya ki bari'ə mutardə be. In kandi nya ki du utə kandi nya'gi pəti ki de isi duw donangi'ti ne.

32 Loki de duw'ə ningə, togi ə təl kagi tanyi kibo, utə ndəgi kagi tanyi'gi pəti. Baji'ə'gi ki toi, boi ngayn, adi yəl'gi uwəi lo kisi kum ndil'ə'ti.»

33 Ki kujita'gi ngayn ki toi tanan be ə Jeju ndo'n de'gi ta, ra be kigo lə gər'ə'ti ki de'gi asi gəri me'ə.

34 Ta ki kadi el'de ki kujita el goto. Nan dokagilo ki nanyi ki njendo'gi lə'ne inbe'gi ki kar'de par ə, or'de me'ə pəti.

Jeju ndangi nəl ad'a ra lokati

(Mat 8.18, 23-27; Luk 8.22-25)

35 Me ndo'a'ti non, doji losol'ti ningə, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Adi ji gangi babo j'awi dowə'ti ki kare.»

36 Inyəi bulə de'gi, ningə njendo'gi awi ki Jeju me to'ti ki re in'ti kete. To'gi ki rangi dani'ə.

37 Ningə, nəl kibo ngayn uwə'de bus do ba'ti. Pungum mann'gi indəi kadi to mbingum mbingum adi mann isi rosi to.

38 Jeju lə nya gət'i'n do'ne, ə to bongi to'ti, isi to bi. Njendo'gi li'ə ndəli'ə ki non ta de'ti eyina: «Njendo, j'isi j'oyi be kaa oo el wa?»

³⁹ Jeju ndəl dɔ bi'ti, ndangi nəl, ə el mann ba ene: «Ra lokati! Adi lo to jijiji!» Low'ə'ti non nəl yogiro adi lo to jijiji.

⁴⁰ Ningə, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Ra bann ə boli be wa? Biti bone kaa uni me'se el bay wa?»

⁴¹ Bol ra'de ngayn, adi dəji nan ta dann'de'ti eyina: «De'ə inbe kam in nan ə, nəl ki ba'gi kaa oyi ta li'ə be wa?»

5

Jeju tuwə ndil'gi ki majel dɔ dingəm'ti ki dɔnangi Gerasa'ti (Mat 8.28-34; Luk 8.26-39)

¹ Jeju in ki njendo'gi lə'ne tei gidi ba'ti, dɔnangi'ti lə de'gi ki Gerasa'ti.

² Loki Jeju in me to'ti ur nanga ningə, tanan'ti non, de madi kare ki aw ki ndil ki majel rɔ'ne'ti, te dɔbadi'gi'ti re ingə'ə.

³ De kakin ra be dɔbadi'gi'ti. Re in ki kulə gindi kaa, de kare ki asi dɔ'a lokati goto.

⁴ Dɔi'ə ki kulə gindi nja banyi banyi, ta ləi kangila gindi nja'a'ti tɔ. Nan gangi kulə gindi riw riw ta, tətɔ gindi nɔsi nɔsi tɔ. De ki asi kuwə ginn tɔgi'ne'ti goto.

⁵ Dɔkagilo'gi pəti, kondɔ'ti ki kada, lo njiyə in dɔbadi'gi'ti ki dann mbal'gi'ti ki wuyi ki kur ta'ne'ti. Ningə tujə rɔ'ne gangi bati bati ki gaji mbal'gi.

⁶ Loki oo Jeju sanyi nu bay ningə, anyi ki ngodi re ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti.

⁷ Ningə ur kəl ki tɔgi'ne ngayn ene: «Jeju ki Ngonn lə Luwə ki Nje kisi dɔ nya'gi'ti pəti, ri ə ge rɔ'm wa? Nja'i ba! me tɔ Luwə'ti, adi'm kon el!»

⁸ El ta kin be tado ta ki Jeju el'ə ene: «In ndil ki majel, te kɔ rɔ dingəm'ti kin.»

⁹ Jeju dəj'ə ene: «Tɔ'i nan nan?» In təl el'ə ene: «Tɔ'm nan "bulə njero'gi", tado ji banyi ngayn.»

¹⁰ Non ki dɔ Jeju'ti ki nja nan'ti nan'ti kadi tuwə'de kɔ me be'ti kin el.

¹¹ Dɔkagilo'ə'ti kin, bulə kɔsongi'gi ngayn ra ɔsi nya kadi mbal'ti non.

¹² Ndil'gi ki majel nonyi dɔ Jeju'ti eli'ə eyina: «Tuwə'je adi j'aw dann kɔsongi'gi'ti kam, j'ur me de'ti.»

¹³ Jeju ndigi se'de dɔ'ti, adi tei me dingəm'ti kakin, ə awi uri me kɔsongi'gi'ti. Tanan'ti non, bulə kɔsongi'gi ki asi dər joo kare, bingəi nan kadi mbal'ti taa, tosi me ba'ti, adi anyinan mann oyi.

¹⁴ Njengəm kɔsongi'gi anyinan awi me bebo'ti, ki me ndɔɔ'gi, ɔri poy nya ki ra nya de'gi, adi de'gi awi kadi n'oyi nya ki ra nya kakin.

¹⁵ Loki de'gi kakin rei tei rɔ Jeju'ti ningə, oy dingəm ki aw ki ndil'gi ki majel kakin isi rɔ'a'ti. Oyi'ə kadi isi ki hangal ki maji, taa isi ki ku rɔ'ne'ti tɔ. Nya'gi kin ra adi bol ra'de ngayn.

¹⁶ Ningə de'gi ki awi lo nya'gi'ti ki Jeju ra, ɔri madi de'gi poy nya ki te dɔ dingəm'ti ki aw ki ndil'gi ki majel, ki nya ki te dɔ kɔsongi'gi'ti.

¹⁷ Be ə, uləi ngirə kadi nonyi dɔ Jeju eyina: «Nja'i ba, inyə dɔnangi lə'je, ə aw.»

¹⁸ Dɔkagilo'ti ki Jeju ra ala me to'ti gogi ningə, dingəm ki Jeju tuwə ndil'gi ki majel me'ə'ti kakin dəj'ə kadi n'aw si'ə.

¹⁹ Nan Jeju ɔdi el, ə el'ə ene: «Ōti aw be dann noj'i'gi'ti, ɔr'de poy nya ki Burəbe ra sə'i ki koo kumtondoo ki əti bol ki ɔji dɔ'i'ti kin.»

²⁰ In be ə, dingəm kakin ɔti aw dɔnangi Bebo'gi'ti ki Dɔgi, ɔr poy nya'gi ki Jeju ra si'ə. De'gi pəti ki oyi ta kin, əti'de bol.

*Ta læ ngonn læ Jayrusi ki ta læ dene ki nje monyi mosi
(Mat 9.18-26; Luk 8.40-56)*

²¹ Loki Jeju tæl aw gidə ba'ti ki to ningə, bulə de'gi ngayn kawinan rə'a'ti kadi ba'ti.

²² Ningə dingəm kare ki dann njekundo kəykawnan'ti læ Juwipi'gi ki, tə'a nan Jayrusi re. Loki oo Jeju ningə, osi nanga nja'a'ti,

²³ non də'a'ti ki təgi'ne ene: «Ngonn'm ki dene ki du isi oy. Nja'i ba kadi aw ində ji'i də'a'ti adi ingə kaji, ə oy el.»

²⁴ Jeju ətə aw si'ə, ningə bulə de'gi ngayn njiyəi go'ə'ti, mborei'ə ki yo ge ki ne ge.

²⁵ Dene kare ki monyi mosi ad'a kon ɓal dəgi gidə in joo in dann bulə de'gi'ti non.

²⁶ Monyi kin ad'a kon ngayn, adi anyi ngodi ngayn tə go de'gi'ti ki njera de'gi monyi, nan tuji nyakingə lə'ne də'ti kə kare, ningə ingə kon ji'de'ti to kingə yo. Monyi aw ki kete kete to kaw par, nya ki to sotə goto.

²⁷ Dene kakin oo ta læ Jeju. Be ə, dann bulə de'gi'ti, re ki row ki gidi Jeju'ti, ɔdi ta ku li'ə.

²⁸ Tado el me'ne'ti ene: «Kin ə re ku li'ə par ə m'odi ə rə'm a ingə lapiya.»

²⁹ Ningə tanan'ti non par ə ginn mosi li'ə gangi, adi gər me darə'ne'ti toki darə'ne ingə lapiya nga.

³⁰ Low'ə'ti non, Jeju gər me hangal'ne'ti toki təgi te rə'ne'ti. Be ə, təl kum'ne gogi dann bulə de'gi'ti, dəji'de ene: «Nan ə ɔdi ta ku lə'm wa?»

³¹ Ə Njendo'gi li'ə eli'ə eyina: «Inbe in gər maji kadi bulə de'gi mborei nu ki yo ge ki ne ge, ə in təl dəji ene: “Nan ɔdi'm ɓay wa?”»

³² Nan Jeju nanyi ki lo gon lo'ti gugi gidi'ne kadi n'oo dene inbe ki ra nya kin.

³³ Bol ra dene kakin ngayn, adi dadi par par, tado gər nya ki ra'a me rə'a'ti. Be ə, re osi nanga nja Jeju'ti, el'ə ta'gi ki rəta'ti pətə ki to me'ə'ti.

³⁴ Nan Jeju el'ə ene: «Ngonn'm, kunme lə'i aj'i. Aw ki lapiya, ə kadi ingə lapiya də monyi'ti lə'i.»

³⁵ Loki Jeju ra elta ba ɓay ningə, de'gi madi in me kəy'ti læ Jayrusi, ki in ki njekundo kəykawnan læ Juwipi'gi, rei eli Jayrusi eyina: «Ngonn'i oy, in ndəji Njendo, el nga.»

³⁶ Loki Jeju oo ta kel'de be ningə, usə də'ti el, ə elta ki njekundo kəykawnan læ Juwipi'gi ene: «Adi ɓol rai el, un me'i par!»

³⁷ Jeju ɔgi kadi de'gi dani'ə, nan inyə Piyər num, Jaki num, Jan ki ngonkon Jaki num par ə adi dani'ə.

³⁸ Loki rei tei ɓe læ njekundo kəykawnan læ Juwipi'gi ningə, Jeju oo de'gi ki isi singəi səkitə, isi nonyi ge uri wuyi ge.

³⁹ Jeju ur me kəy'ti ningə, el'de ene: «Ra bann ə de'gi singəi dɔnan'ti səkitə ki non be wa? Ngonn oy el, nan to ɓi kare.»

⁴⁰ De'gi kogi də Jeju'ti, soki'ə'n'ə. Be ə, Jeju adi de'gi pətə tei taga, ningə baw ngonn num, kon ngonn num, njendo'gi li'ə ki dani'ə num par ə ai si'ə me kəy'ti ki ngonn to'ti.

⁴¹ Jeju uwə ji ngonn, el'ə ene: «Talita kumi*!» Adi kər me'ə nan: «ngonn ki dene, m'el'i m'ene, ində taa!»

⁴² Tanan'ti non, ngonn ki dene ində taa, njiyə, tado ɓal'a in dəgi gidə in joo. Nya ki Jeju ra kin ətə de'gi ɓol ki dum.

* **5:41 5.41** Talita kumi: in ta Arame ki Juwipi'gi isi eli tə dəkagilo'ti læ Jeju.

⁴³ Lo kin'ti, Jeju ndəji'de kadi elita nya ki ra nya kin de madi el. Ningə, el'de kadi uni nyakuso adi ngonn ki dene kakin so.

6

De'gi ki Najareti'ti tai me Jeju el (Mat 13.54-58; Luk 4.16, 22, 24)

¹ Jeju in low'ə'ti non aw be ki togi'ti*, nan'ti ki njendo'gi li'ə awi go'ə'ti.

² Loki ndo korikon la Juwipi'gi asi ningə, Jeju ulə ngirə ndo de'gi nya me kəykawnan'ti la Juwipi'gi. De'gi ngayn oyi do ta li'ə, adi əti'de bol, ningə eli eyina: «De kam, ingə nyando kin ra? Ə nan ə ad'a gosi ki əti bol be kin wa? Togi ki ra'n nyakoji'gi ki əti bol be kin ingə ra wa?»

³ Man! Njeragi kagi do kəy'ti inbe ki in ngonn la Mari el wa? Jaki ge, ki Joje ge, ki Judi ge, ki Simon ge, in ngannkon'a'gi el wa? Taa, konnann'a'gi kaa sii se'je ne to el wa?» Nya'gi kin ra nya adi Jeju təl jigi non'de'ti um lo kadi uni me'de adi'ə goto.

⁴ Be ə, Jeju el'de ene: «Lo kadi de'gi a osikurə njekeltakita Luwə'ti, me be koj'o'ti, dann noj'o'gi'ti, ki me kəy'ti li'ə goto.»

⁵ Lo kadi Jeju ra nyakoji ki əti bol me be'ti ki Najareti'ti goto, nan ndə ji'ne do njemonyi'gi'ti ki nan'gi gandi gandi par, adi'de ingəi lapiya.

⁶ Ndəji Jeju ngayn tado mbəti ki mbəti kun me'de kad'a.

Jeju ulə njendo'gi lə'ne ki dogi gidə in joo (Mat 9.35, 10.1, 5-14; Luk 9.1-6)

Jeju njiyə ki ngann be'gi ki gugi do Najareti, ndo de'gi nya.

⁷ Ningə, Jeju bar njendo'gi lə'ne ki dogi gidə in joo ki rə'ne'ti, ə ulə'de joo joo. Adi'de togi do ndil'gi'ti ki majel to.

⁸ Jeju adi'de ndu kadi uni nya kare tado do row el, nan gəl kareba par. El'de ene: «A uni nyakuso el num, bol el num, ta a biri nar me kulə do bədi'se'ti el num to.»

⁹ Uləi sa nja'se'ti, ə ai ki ku kareba.»

¹⁰ Jeju el'de ene: «Lo ki tei lo madi'ti me kəy ki uwə'se rə'ne'ti, ə si'ti biti ndo kaw'se'ti.»

¹¹ Ə re me bebo'ti madi, ə de'gi mbeti kuwə'se rə'de'ti, eke mbeti koyi do ta lə'se, loki isi tei me be'ti kin ki taga ningə, indəi bu sa'gi ki nja'se'ti†, kadi to to nya ndəji ndu'de.»

¹² Njendo'gi ai iləi mbər Poyta ki maji kadi de'gi inyəi gorow njiyə'de ki majel ko.

¹³ Tuwəi ndil'gi ki majel ngayn ta uri hu do njemonyi'gi'ti ngayn, adi'de lapiya to.

Ta koy lə Jan Batisi (Mat 14.1-2; Luk 9.7-9)

¹⁴ Ngar *Erodi oo ta la Jeju, tado tobar li'ə asi lo'gi naki naki. De'gi ki nan'gi eyina: «In Jan Batisi ə ində taa dann njekoy'gi'ti. Ginn'ə kin ə, awi'n ki togi tado ra'n nya'gi ki əti bol bol.»

¹⁵ Nje ki nungi eli eyina: «In Eli ki njekeltakita Luwə'ti.» Nje ki nan'gi bay eli eyina: «In njekelta ki ta Luwə'ti to nje ki rei kete kin be to.»

¹⁶ Loki Erodi oo ta kin ningə, el ene: «In Jan ki ndo ki madi gangi do'a kaa ə ində lo koy'ti.»

* **6:1 6.1** Be ki Jeju togi'ti in Najareti, dənangi'ti ki Galile. † **6:11 6.11** Ta la kində bu ki nja'ti ko ə, gonyi Mat 10.14 ki ta ki do'ti ki in ginn'ti nanga.

17 Erodi el be, tado ndoki inbe adi uwæi Jan, doi'ə ki kulə gindi, iləi'ə dangay'ti, tado Erodiyadi, ki ne ngonkon'a Pilipi, ki ində taa'a ne'ne'ti,

18 ə Jan el'ə ta do'ti ene: «In go'ti el kadi ində taa ne ngonkon'i ne'i'ti‡.»

19 Erodiyadi uwæ Jan me'ne'ti ngayn, adi sangi row təl'ə, nan asi el.

20 Tado Erodi bol Jan, gər kadi in de ki njera nya ki dana, taa in de ki ar njay tə. Be ə, Erodi ngəm'ə maji. Loki Erodi oo ta kel Jan ningə, ta kin uwæ ki ta, nan be kaa, Erodi ge koo ta kel Jan par par.

21 Ndo ki maji ki Erodiyadi isi sangi kete kete kaa re nga. Adi in ndo ronel koji Erodi, ə Erodi adi rai nyakuso. Ningə ndo'a'ti kin, Erodi bar kibo'gi lə'ne num, bar njekundo njero'gi lə'ne num, taa bar njetəbar'gi ki donangi Galile'ti tə.

22 Dogagilo kuso nya'ti, ngonn lə Erodiyadi ki dene, ur kəy go'de'ti, te la. La lə ngonn ki dene kin nəl Erodi ngayn, taa nəl de'gi ki bar'de lo nyakuso'ti ngayn tə, adi ngar el ngonn ki dene kakin ene: «Dəji'm nya ki me'i ge par ə m'a m'ad'i.»

23 Erodi aw biti un ndu'ne ki kiwrə ad'a ene: «Nya'gi pəti ki dəji'm, ə m'a m'ad'i. Re in dow konbe lə'm kaa a ingə.»

24 Ngonn ki dene te aw taga, aw dəji kon'ne ene: «In ri ə kadi m'dəj'ə wa?» Ə kon'a el'ə ene: «Dəj'ə do Jan Batisi.»

25 Ngonn ki dene təl kalangi ba aw rə ngar'ti el'ə ene: «Toki ji ra'n tanan'ti ne inbe kin, kadi adi'm do Jan Batisi me supira'ti.»

26 Me ngar tuji, ojido nya'ti ki ngonn ki dene dəj'ə kin, nan lo kadi og'ə goto tado kun ndu ki un ki kiwrə, taa tado de'gi ki bar'de lo nyakuso'ti tə kin.

27 Be ə tanan'ti non, ngar un ndu'ne adi njero kare ki njengəm'ə kadi aw kəy dangay'ti gangi do Jan re'n.

28 Njero aw gangi do Jan me supira'ti, re'n adi ngonn ki dene. Ningə ngonn ki dene kakin təl'n adi kon'ne.

29 Loki njendo'gi lə Jan oyi poyta kin ningə, rei uni ninn'ə awi duwi.

Jeju adi nyakuso dingəm'gi dər mi soi

(Mat 14.13-21; Luk 9.10-17; Jan 6.1-15)

30 Loki njekawkulə'gi təli lo kulə'gi'ti lə'de ningə, kawinan rə Jeju'ti, ori'ə poy nya'gi ki rai ki nya'gi ki ndoi de'gi adi'ə oo.

31 Bulə de'gi ngayn awi num, təli num adi lo kadi njendo'gi ingəi ngonn dokagilo nden be kadi soi nya kaa goto. Be ə, Jeju el'de ene: «In rei adi j'awi lo ki de'gi gotoi'ti kin kadi ori kon nden.»

32 Be ə, ali me to'ti tado kaw kəsi rə'de ngərəngi, lo ki de'gi gotoi'ti.

33 De'gi ngayn oyi'de lo kaw de'ti, ə gəri'de bəti tə. De'gi in bebo'gi'ti ki dangi dangi, anyinan ki nja'de bur bur awi kete, lo ki Jeju ki njendo'gi isi awi'ti.

34 Loki Jeju ur nanga me to'ti ningə, oo bulə de'gi ngayn. Loki oo'de, oo kumtondoo lə'de, tado rai to bati'gi ki njekul'de goto be. In be ə, Jeju tunginn ndo'n'de nya'gi ngayn.

35 Loki kadi yəti rə'ne ə binəm taa njendo'gi ətə ki rə Jeju'ti eli'ə eyina: «Lo ki ji rai'ti ne kin, in lo ki de'gi gotoi'ti, ningə kadi isi ur tə.

36 Maji kadi inyə bulə de'gi kam adi awi ki lo ndo'gi'ti ki ngannbe'gi'ti ndogi nyakuso soi.»

37 Nan Jeju təl el'de ene: «Inbe'gi adi'de nya soi.» Ningə, njendo'gi dəji'ə eyina: «Kadi j'aw ji ndogi mapa asi silə bujo§ j'adi'de soi wa?»

‡ 6:18 6.18 Lebitiki 18.16, 20.21 § 6:37 6.37 Silə kare, dokagilo'ti lə Jeju, in nar ki lo ra kulə ndo'ti ki kare. Adi silə bu joo in nar ki lo ra kulə ndo'ti ki joo.

³⁸ Jeju təl el'de ene: «Mapa ki ji'se'ti in bann wa? Ai dann de'gi'ti oyi.» Loki ai dann de'gi'ti, dəji ningə, təli eli'ə eyina: «Mapa in mi, ə kanji joo tɔ.»

³⁹ Jeju un ndu'ne adi'de kadi adi de'gi sii nanga ki kut'ə kut'ə dɔ mu'ti ki mbol.

⁴⁰ Be ə, de'gi uwəi nan bu bu ge, dɔmi dɔmi ge, ə sii nanga ki bara bara.

⁴¹ Jeju un mapa ki mi ki kanji ki joo kakin, un kum'ne ki taa, elta ki Luwə kadi njangi dɔ nyakuso kin. Go'ti, uwə mapa'gi kakin gangi'de nan'ti ə adi njendo'gi kadi lowəi bulə de'gi. Kanji'gi ki joo kaa, lowə de'gi pəti tɔ.

⁴² De'gi pəti soi nya ndanni maji.

⁴³ Ningə, njendo'gi oyi ndəgi mapa ki kanji ki nanyi, kara dɔgi gidə in joo.

⁴⁴ De'gi ki soi mapa kin asi dingəm'gi dər mi.

Jeju njiyə dɔ mann'ti

(Mat 14.22-33; Jan 6.16-21)

⁴⁵ Nden ba go'ti, Jeju osi njendo'gi lə'ne kadi ali me to'ti, ai gidi ba'ti kete non'ne'ti, ki kaw ki bebo Betisayda'ti nu. Ningə dɔkagilo'ə'ti kin inbe inyə bulə de'gi kadi awi.

⁴⁶ Loki Jeju adi'de awi ningə, ɔti aw dɔ mbal'ti tado kelta ki Luwə.

⁴⁷ Loki lo ndul nga ningə, to in dann ba'ti, ə Jeju in ki kar'ne ba ə nanyi nanga gogi.

⁴⁸ Jeju oo kadi njendo'gi lə'ne ingəi kon ngayn lo kɔsi to'ti, tado nəl ulə, sur to ki gogi gogi. Taginnlo'ti ningə, Jeju in ra njiyə dɔ mann'ti, isi aw ki rɔ'de'ti, ningə ge kadi dər ta'de bay.

⁴⁹ Ə loki oyi'ə ra njiyə dɔ mann'ti ningə, oyi kadi in muwə de yo, adi uri kɔl.

⁵⁰ Inbe'gi pəti oyi'ə, adi bol tɔl'de. Nan kalangi ba, Jeju el'de ene: «Adi me'se osi nanga nan in m'in! Ə boli el!»

⁵¹ Jeju al go'de'ti me to'ti, ningə nəl yokiro. Loki oyi nya'gi kin ningə ndil'de te saw.

⁵² Tado ki rɔta'ti, njendo'gi gəri kum nya ki Jeju ra ɔjido mapa kin el, tado me ngan lə'de.

Jeju adi lapiya njemonyi'gi dɔnangi Genejareti'ti

(Mat 14.34-36)

⁵³ Loki Jeju in ki njendo'gi lə'ne ali gidi babo ningə, tei dɔnangi Genejareti'ti. Indəi to lə'de ngangı ba'ti.

⁵⁴ Loki uri nanga taa par ə, de'gi gəri Jeju ə binəm.

⁵⁵ Adi, anyinan ngodi asi be'gi ki dɔnangi'ti kin non naki, naki. De'gi iləi rɔ'de, oyi njemonyi'gi lə'de me tuwə to de'ti, rei se'de rɔ'a'ti, loki oyi kadi Jeju si'ti.

⁵⁶ Lo'gi pəti ki awi'ti, ngann be'gi ki bebo'gi ki lo ndɔɔ'gi, de'gi rei ki njemonyi'gi buki'de tambalo'ti, ə nonyi dɔ Jeju'ti kadi inyə njemonyi'gi adi ɔdi ta ku li'ə. Ningə, nje ki ɔdi ta ku li'ə ingəi lapiya tɔ.

7

Jeju ndangi Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə

(Mat 15.1-20)

¹ Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə madi in Jerujalem'ti, kawinan dɔ Jeju'ti.

² Oyi kadi njendo'gi li'ə ki ki madi'gi soi nya ji'de yoro um togi ji'de kigo row ragoti el.

³ Toki rōta'ti, Parisi'gi ki Juwipi'gi ba pōti, togi ji'de ə binəm taa sōi nya, um sōi nya ki ji'de ki yoro el. Adi in kində kum go nyajibəlbē'ti lə kaw'de'gi.

⁴ Be tō ə, re tēli suki'ti ningə, a ndogi mann rō'de suki suki bay ta a sōi nya. Awi ki nyajibəlbē'gi ki rangi ngayn ki isi tēli rō'de go'ti bay to togi nya kaynmann'gi ki ngo'gi ki ngoo ningə kasi, ki gorow ra'a'ti.

⁵ Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə dōji Jeju eyina: «Tadō ri ə njendo'gi lə'i tēli rō'de go nya jibəlbē'ti lə kaw'je'gi el wa? Ra bann ə togi ji'de el par ə sōi nya ki ji'de ki yoro ba wa?»

⁶ Jeju ilə'de'ti ene: «Ta ki Luwə el ki ta njekeltakita'ne'ti Ejay dō'se'ti in ta ki rōta'ti. In njekədikum de'gi, tadō Luwə adi Ejay ndangi ene:

“Ginn de'gi kin osikurəm ki ndar ta'de kare,
Nan me'de in sanyi sə'm.

⁷ Tōji ki isi uləi dō'm'ti, nda'a goto,
Tadō nyando'gi ki isi ndoi de'gi kaa,
In mbərkikində'gi ki in rō de'gi'ti.”*[†]

⁸ Jeju el'de ene: «Inyəi mbərkikində lə Luwə dow kare, ə in tēli rō'se go nya jibəlbē'ti lə de'gi yo.»

⁹ Ningə, Jeju el bay ene: «Tō rō'se el kadi inyəi go mbərkikində lə Luwə kalangi ba kadi ngəmi go nyajibəlbē lə'se!

¹⁰ Tadō, Moji ene: “Ōsi kurə baw'i ki kon'i.” Taa el bay ene: “De ki elta ki majel baw'ne eke kon'ne asi ta koy.”[†]

¹¹ Nan ingi, eli eyina: “Re de madi el baw'ne eke kon'ne ene: <Nya maji'gi ki re m'a m'osi'n kōyi ə in kōrban> (kōr me'ə nan kadikare lə Luwə).”

¹² In kin oji kadi uti tarow kadi de madi ra nya ōsi'n kōy baw'ne eke kon'ne.

¹³ Gonyi row tuji ki isi tuji ta lə Luwə ki nyajibəlbē lə'se kin oyi! Nya ki isi ndoi de'gi ki kete kete. Ta nya'gi ki rangi ki toi be ngayn ki isi rai in non bay.»

*Nya'gi ki a ra de adi ar njay el takum Luwə'ti
(Mat 15.10-20)*

¹⁴ Go'ti ningə, Jeju bar bulə de'gi ki rō'ne'ti bay ə el'de ene: «Ingi pōti uri mbi'se maji kadi oyi dō ta lə'm, kadi gəri me'ə tō.»

¹⁵ Nya madi ki in taga aw me de'ti ki a təl'ə nya ki to njen'ti goto. Nan nya ki in me de'ti te taga ə a təl'ə nya ki to njen'ti.

¹⁶ [Re de madi aw ki mbi'ne kadi oo'n dō ta ningə, kadi oo.]

¹⁷ Loki Jeju inyə bulə de'gi, ə təl aw me kōy'ti ningə, njendo'gi li'ə dōji'ə kadi ōr'de ginn kujita kakin.

¹⁸ Jeju el'de ene: «Adi inbē'gi kaa gəri nya el tō wa? In gəri me ta ki m'ge kel kin el wa? Nya pōti ki in taga ki aw me de'ti, nya kare ki a təl'ə ki njen'ti goto.

¹⁹ Toki rōta'ti, nya'gi kin pōti awi ngarme'ə'ti el, nan awi kanda'a'ti yo, ningə go'ti tei kō awi bē sin'ti. Ta lə Jeju kin tōji kadi nyakuso'gi pōti in ki kar njay.»

²⁰ Ningə Jeju el'de bay ene: «Nya ki te rō de'ti ki taga ə in nya ki nje təl de nya ki to njen'ti.

²¹ In me de'ti kōy, in ngarme de'ti ə, mərta'gi ki majel sii tei'ti, ki kaya ki ra, ki bōgi, ki tōl nan,

* 7:7 7.7 Ejay 29.13 † 7:10 7.10 Tekitaga 20.12; Ndukun 5.16

²² ki kuwə marum, ki ra kumnda nya, ki mendul, ki kədinan, ki nyara ki gorow'ə'ti el, ki kəjirə, taa kulə ra'gi ki to mbo tə.

²³ Nya'gi ki majel kin pəti in me de'ti ə təli'ə nya ki to njen'ti.»

Dene ki mbah un me'ne adi Jeju

(Mat 15.21-28)

²⁴ Jeju in low'ə'ti non ningə aw dənangi'ti ki Tir. Aw ur me kəy'ti madi, ge kadi de'gi gəri go'ne el, nan lowə goto.

²⁵ Re inbe ki Jeju re te bay par ə, dene madi ki ndil ki majel isi adi kon ngonn'o ki dene oo ta li'ə, ə anyi re osi nanga nja'a'ti.

²⁶ In dene ki in Juwipi el, be koj'o in Penesi, dənangi Siri'ti. Non ki do Jeju'ti kadi tuwə ndil ki majel ki isi adi kon ngonn'o kin kə.

²⁷ Nan Jeju el'ə ene: «Inyə adi ngann'gi ki me kəy'ti sɔi asi'de bay ta. Tado in go'ti el kadi de un nyakusɔ lə ngann'gi, ilə adi ngann busi'gi.»

²⁸ Ə dene kakin ilə'ti ene: «In rɔta'ti Burəbe, nan k'in ə ngann busi'gi ki rai ginn tabilə'ti a sɔi bunə nya'gi ki tei ta ngann'gi'ti tosi nanga tə.»

²⁹ Ningə Jeju el'ə ene: «Takul ta ki te ta'i'ti kin, ɔti aw be lə'i, tado ndil ki majel te me ngonn'i'ti ki dene kə nga.»

³⁰ Dene kakin təl aw be ningə, ingə ngonn'ne, to do tirə'ti kare, tado ndil ki majel kakin te rə'a'ti kə.

Jeju adi nje mbiboy oo ta

³¹ Jeju in dənangi Tir, gangi Sidon, ningə ində dənangi Bebo'gi'ti ki Dəgi gangi bay ta re te ta mann ba Galile'ti.

³² De'gi rei ki dingəm kare ki mbi'ə boy, ki lo kelta ngan si'ə, rə Jeju'ti, dəji'ə kadi ində ji'ne də'a'ti, kadi ingə lapiya.

³³ Jeju ɔr'ɔ ki kar'a ba aw si'ə sanyi ki bulə de'gi. Loki tulə ngann ji'ne'gi mbi njemonyi'ti ningə, tuw mann ta'ne ɔdi'n ndonn dingəm kakin.

³⁴ Go'ti ningə, Jeju un kum'ne ki doran'ti, ilə kon puu, ə el ene: «Epata» (kəɔr me ta kin nan: mbuti).

³⁵ Tanan'ti non par ə mbi dingəm kakin mbuti, ə ndonn'o tuti adi elta ar njay njay.

³⁶ Jeju ndəɔr mbi de'gi ki oyi nya kin kadi de el ta'a kete adi de ki rangi oo el. Loki ndəɔr mbi'de ki nja nan'ti nan'ti kadi de ɔr poy nya kin el ningə, kadibe bay ə de'gi ɔri poy nyara'a ki kete kete.

³⁷ Nya ra Jeju əti bulə de'gi bəl ngayn adi eli eyina: «Nya ra'a'gi pəti maji: Ra nje'gi ki mbi'de boy adi oyi də ta, ta ra mbiki'gi adi elita tə.»

8

Jeju adi nyakusɔ de'gi dər sɔ

(Mat 15.32-39; Mrk 6.30-44)

¹ Me ndə'gi'ti kin, bulə de'gi ngayn kawinan toki rangi bay də Jeju'ti. Ningə, nya ki kadi sɔi goto. Be ə Jeju bar njendo'gi lə'ne el'de ene:

² «M'oo kumtondoo lə bulə de'gi kin, tado ndə mutə bone ə in sə'm nan'ti, ningə, nya ki kadi sɔi goto.

³ Re m'inyə'de m'adi awi be ki me'de bə ba a, bə a taa təgi'de row'ə, tado nje ki madi dann'de'ti in sanyi ə rei.»

⁴ Njendo'gi li'ə təli eli'ə eyina: «J'a j'ingəi mapa ra dilələ'ti ne, ə a asi kadi'de sɔi wa?»

⁵ Jeju dəji'de ene: «Mapa ki ji'se'ti in bann wa?» Ə eli'ə eyina: «Mapa in siri.»

⁶ Go'ti ningø, Jeju ilø ndu'ne adi bulø de'gi kadi sii nanga. Oy mapa ki siri kakin ji'ne'ti, ra oyo Luwø do'ti ningø, gangi'de nan'ti, ø adi njendo'gi lø'ne kadi adi bulø de'gi. Be ø, njendo'gi tai adi bulø de'gi tø.

⁷ Ai ki ngann kanji'gi ji'de'ti tø. Jeju njangi do'a ø adi njendo'gi lø'ne kadi lowøi de'gi tø.

⁸ De'gi soi nya ndanni, adi, njendo'gi kawi gindø'gi ki nanyi kara siri.

⁹ De'gi ki soi nya, asi dør so. Go'ti ningø, Jeju inyø'de adi awi.

¹⁰ Kalangi ba go'ti, Jeju in ki njendo'gi lø'ne ali me to'ti, awi dønangi Dalmanuta'ti.

Parisi'gi døji nyakøji Jeju

(Mat 12.38-39, 16.1-4; Luk 11.16-29, 12.54-56)

¹¹ Parisi'gi in non rei ningø, uløi ngirø manjnan ta'ti ki Jeju. Ø døji'ø kadi ra nyakøji madi ki in dørant'i adi n'oyi. Døji'ø be to kulækikiyø tado kuwø'n'ø.

¹² Jeju ilø me'ne hmm, ø el'de ene: «Tado ri ø de'gi ki dokagilo'ti ki bone kin døji kadi n'oyi nyakøji wa? Toki røta'ti, adi m'el'se madi oyi! nyakøji madi ki kadi de a ra tado lø'de goto.»

¹³ Be ø, Jeju inyø'de, ø al me to'ti tado kaw dow ba'ti ki kare.

Hum lø Parisi'gi ki lø Erodi

(Mat 16.5-12; Luk 12.1)

¹⁴ Me njendo'gi oy do mapa'ti ki kadi oyi. In ki ji'de'ti ki sii me to'ti in kareba par.

¹⁵ Jeju ndøji'de, ø el'de ene: «Oyi maji! Oyi go rø'se maji do hum'ti lø Parisi'gi, ki yan Erodi tø*.»

¹⁶ Njendo'gi manjnan ta dann'de'ti eyina: «Jeju el be tado j'aw ki mapa el!»

¹⁷ Jeju gøer ta ki me'de'ti, adi el'de ene: «Tado ri ø isi manjnan ta dann'se'ti do mapa'ti ki oyi el wa? In gøri me nya'gi el kaa bay wa? Ngarme'se ngan kaa bay wa?»

¹⁸ Awi ki kum'se eke oyi lo el wa? Awi ki mbi'se ke oyi do ta el wa? Me'se olo do nya'gi'ti el wa?

¹⁹ Ndøki m'lowø mapa mi, de'gi dør mi, eke ndøgi gindi mapa ki nanyi, oyi rosi kara bann wa?» Eli eyina: «J'oyi rosi kara døgi gidø in joo.»

²⁰ «Nga ndøki, m'lowø mapa siri dingøm'gi dør so kin, gindø'gi ki nanyi, ndøki oyi kara bann tø wa?» Ningø eli'ø eyina: «J'oyi kara siri.»

²¹ Lo kin'ti Jeju el'de ene: «In gøri el bay wa?»

Jeju adi njekumtø kare oo lo me be'ti ki Betisayda

²² Loki Jeju in ki njendo'gi lø'ne rei tei me be'ti ki Betisayda'ti ningø, de'gi rei ki njekumtø kare rø Jeju'ti. De'gi kakin nonyi do Jeju'ti kadi ød'ø.

²³ Jeju uwø ji njekumtø kakin, ø aw si'ø gidi be'ti. Loki nyom kum'ø ki mann ta'ne ningø, indø ji'ne do'a'ti ø døj'ø ene: «Oo nya madi wa?»

²⁴ Njekumtø gon lo ningø ene: «M'oo de'gi, nan to ø toi to kagi'gi ø ra njiyøi be.»

²⁵ Jeju tøl indø ji'ne do kum'ne'ti nja kare bay adi oo lo ar njay njay nga. Ingø lapiya, ta oo nya'gi pøti ar njay njay tø.

²⁶ Go'ti ningø, Jeju inyø adi aw be lø'ne, ø el'ø ene: «Ononyi tøl kaw me be'ti kin gøgi.»

* **8:15 8.15** Hum lø Parisi'gi in nyando lø'de ki ngom, ningø hum lø Erodi in mbøti kunme kadi Jeju.

Piyər gər kadi Jeju in Kirisiti, De ki Luwə Mbət'ə
(Mat 16.13-20; Luk 9.18-21)

²⁷ Jeju ɔti low'ə'ti non ningə, awi ki njendo'gi lə'ne ngann be'gi'ti ki gidi Sejare'ti, ki Pilipi. Loki in dɔ row'ti, Jeju dəji'de ene: «De'gi isi elita dɔ'm'ti toki m'in nan wa?»

²⁸ Ə njendo'gi eli'ə eyina: «De'gi madi eyina in Jan Batisi; nje ki nungi eyina in njekeltakita Luwə'ti Eli; nje ki rangi bay eyina in ki kare dann de'gi'ti ki njekeltakita Luwə'ti.»

²⁹ Ningə, Jeju təl re dəji'de inbe'gi ene: «Nga inbe'gi ki dɔ'se, eli eyina m'in nan wa?» Ə Piyər ilə'ti ene: «In Kirisiti, *De ki Luwə mbət'ə!»

³⁰ Jeju ndəji'de ki togi'ne kadi elita kete kadi de ki rangi oo el.

Jeju elta koy'ne ki kində'ne lo koy'ti
(Mat 16.21-28; Luk 9.22-27)

³¹ Go ta'gi'ti kin ningə, Jeju ulə ngirə kadi ndo'de toki n'in Ngonn de n'a n'ingə kon ngayn. *Ngatogi'gi lə Juwipi'gi ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi mbəti'ə. De'gi tɔli'ə, nan ndɔ ki kon mutə tum ginn'ə ndɔ koy'o, a te lo koy'ti.

³² El'de ta'gi kin pəti ar njay. Piyər ɔr Jeju aw si'ə gədikare, ningə ulə ngirə ndang'a.

³³ Nan Jeju təl rɔ'ne, gon njendo'gi lə'ne ningə ndangi Piyər ki togi'ne ngayn ene: «In təl gogi Satan! Ɔr rɔ'i kɔ sanyi rɔ'm'ti, tado mərta lə'i in mərta ki in rɔ Luwə'ti el, nan in mərta lə de'gi.»

³⁴ Go'ti ningə, Jeju bar bulə de'gi ki njendo'gi lə'ne, ningə el'de ene: «Re de madi ndigi njiyə go'm'ti ningə, kadi oo rɔ'ne to nya madi el, kadi inbe un kagidəsi koy lə'ne, ə re un go'm.

³⁵ Toki rɔta'ti, de ki ge kaji rɔ'ne n'inbe dɔnangi'ti ne a ilə rɔ'ne kɔ. Nan de ki ilə rɔ'ne kɔ tado lə'm, eke tado Poyta ki maji, a aji rɔ'ne.

³⁶ Kin ə re de ingə nyamaji'gi ki dɔnangi'ti ne pəti tigə, nan ndil'ə tuji, ə maj'a to ra be wa?

³⁷ Nya madi ki de a adi ɔr'n tor ndil'ne to non wa?

³⁸ Toki rɔta'ti, re rɔ de madi sɔl'ɔ tado lə'm, eke tado ta lə'm takum de'gi'ti ki nje ra kaya ki njeramajel ki dɔkagilo'ti kin, m'in Ngonn de m'a m'ra rɔsɔl dɔ'a'ti tɔ, ndɔ'a'ti ki m'a m're'n me toji'ti lə Bai, nan'ti ki malayka'gi ki ari njay.»

9

¹ Jeju el'de bay ene: «Toki rɔta'ti adi m'el'se: De'gi madi dann'se'ti ne, a oyi el bay ə, a oyi Konbe lə Luwə ki a re ki togi'ne kam taa.»

Jeju mbəl rɔ'ne
(Mat 17.1-13; Luk 9.28-36)

² Ndɔ mehen go'ti, ningə Jeju ɔr Piyər num, Jaki num, taa Jan num tɔ, ə al aw se'de dɔ mbal'ti ki ngal, ki kar'de ba, sanyi ki ndəgə'gi. Low'ə'ti kin non, Jeju mbəl takum'ne.

³ Ku'gi li'ə ndoloi kənyi kənyi, taa ndai nda ki de ki dɔnangi'ti ne ki kadi a togi ku adi nda be goto.

⁴ Ningə lo kin'ti non, Eli in ki Moji tei ki rɔ'de'ti bus, isi elita ki Jeju.

⁵ Ə Piyər un ta el Jeju ene: «Njendo de'gi, kin ə j'isi lo kin'ti ne be par ə maji ngayn. J'a ra *kəyku'gi lo mutə: kare in yan'i, kare in yan Moji, ə kare in yan Eli tɔ.»

⁶ Toki rɔta'ti, Piyər gər ta inbe ki kadi el el, tado, inbe ki madi'ne'gi ki joo, bol ra'de ngayn.

⁷ Ningə, tanan'ti non, kilndi re dow dɔ'de bigum. Ndu ta madi te me kilndi'ti ene: «In kam in Ngonn'm, m'ndig'ə ngayn, ə oyi ta li'ə.»

⁸ Ki kum ki kində jipi, njendo'gi gonyi lo gugi gidi'de, nan de kare kaa oyi'ə el. Jeju ki kar'ne ba par ə oyi'ə rɔ'de'ti.

⁹ Loki in dɔ mbal'ti isi uri nanga ningə, Jeju ndəji'de kadi ɔri poy nya ki ra nya ə oyi kin de madi el, biti kadi n'in Ngonn de n'te dann njekoy'gi'ti.

¹⁰ Njendo'gi teli rɔ'de go ta'ti ki Jeju el'de, nan k'in ə, gəri me ta ki nan: «Kində taa dann njekoy'gi'ti» kin el, adi manji nan ta dɔ'ti dann'de'ti.

¹¹ Go'ti, njendo'gi dəji'ə eyina: «Tadɔ ri ə njendo ndukun'gi læ Luwə eyina maji kadi Eli re kete ta wa?»

¹² Jeju ilə'de'ti ene: «In rɔta'ti kadi Eli a re kete bay taa, kadi ra go nya'gi adi asi nan gogi. Nga ra bann ə, ndangi me makitu'ti læ Luwə, sɔw dɔ'm m'in "Ngonn de bay toki m'a m'ingə kon ngayn, ta de'gi a kidi m'in tɔ*" ə?»

¹³ Toki rɔta'ti adi m'el'se madi oyi, Eli re, ə de'gi rai si'ə nya ki me'de ge, toki ndangi me makitu'ti sɔw'n dɔ'a.»

Jeju adi lapiya ngonn ki ndil ki majel ad'a kon

(Mat 17.14-21; Luk 9.37-43)

¹⁴ Loki teli rei rɔ njendo'gi'ti ningə, oyi bulə de'gi iləi nan gugi dɔ'de gugi, ningə njendo ndukun'gi ə isi manjinan ta'ti se'de tɔ.

¹⁵ Loki bulə de'gi oyi Jeju, ningə ndəji'de ngayn, adi anyinan bur bur ki rɔ'a'ti, uwəi ji'ə rai'ə lapiya.

¹⁶ Jeju dəji njendo'gi læ'ne ene: «Ta ri ə isi manjinan ta dɔ'ti se'de wa?»

¹⁷ De madi kare dann bulə de'gi'ti el'ə ene: «Njendo de'gi, kete m're ki ngonn'm rɔ'i'ti, tadɔ in ginn tɔgi'ti læ ndil ki ra'a adi elta el.

¹⁸ Lo'gi pəti ki ndil kin in si'ə'ti ningə, ugə ilə nanga, adi pulum taa uwə jugi jugi, ngor ngang'i'ne guru guru, ningə ndaj'a ranyi, ad'a to to kagi be. Be ə, m'dəji njendo'gi læ'i kadi tuwəi ndil ki majel kin dɔ'a'ti kɔ, nan ingəi tɔgi ra'a el.»

¹⁹ Lo kin'ti Jeju un ta el ene: «In de'gi ki dɔkagilo'ti ki bone in nje me ngan kadi to m'nji sese kagilo bann taa uni me'se adi m'in wa? Kadi m'a m'osi ginn'se kagilo bann bay taa wa? In rei si'ə rɔ'm'ti ne.»

²⁰ Loki rei ki ngonn rɔ'a'ti ningə, tanan'ti non inbe ki ndil ki majel oo Jeju par ə, dadi ngonn kakin nangi nangi, ə mann taa in pulum jugi jugi, ningə bi'ə ilə nanga, ad'a nduguru nanga.

²¹ Jeju dəji Baw'a ene: «Dɔkagilo ki ra'a'ti ə nya kin ulə si'ə ngirə wa?» Baw ngonn ilə'ti ene: «Ulə ngirə loki ngonn to du ba bay.

²² Ningə, kagilo'gi madi ndil ki majel kin, isi sur'ə tilə por'o ge ki me mann'ti ge kadi tɔl'ɔ, ə re asi ra nya madi ə, oo kumtondoo læ'je, in ra se'je.»

²³ Jeju təl el'ə ene: «Re asi! ... kin tadɔ ri wa? De ki un me'ne, asi ra nya'gi pəti.»

²⁴ Tanan'ti non, baw ngonn elta ki ndu'ne kibo ene: «M'un me'm, nan kunme læ'm ə in ngayn el, ə in ra sə'm!»

²⁵ Loki Jeju oo kadi bulə de'gi isi anyinan bur bur ki rɔ'a'ti ningə, ndangi ndil ki majel ene: «In ndil ki majel ki nje boy mbi de'gi ki nje kadi de'gi elita el, m'un ndu'm kadi in te rɔ ngonn'ti kin kɔ, ə re gogi el ratata!»

²⁶ Ndil ki majel kakin ur kɔl, ra ngonn adi dadi nangi! nangi! ki tɔgi'ne ngayn, ningə te rɔ'a'ti kɔ. Ngonn təl to toki oy be, adi de'gi pəti ki oyi nya ki ra nya eli eyina: «Oy nga.»

* 9:12 9.12 Ejay 53.3; Pa'gi 22.7-18

²⁷ Nan Jeju uwə ji ngonn un'ə ur'ə taa.

²⁸ Loki Jeju təl re be ə, njendo'gi li'ə sii si'ə ki kar'de ba, dəji'ə eyina: «Tado ri ə kete j'in j'asi kadi ji tuwə ndil kin el wa?»

²⁹ Jeju təl el'de ene: «Ko ndil'gi ki be kin, de a tuwə'de ki takul kelta ki Luwə ta.»

Jeju təl elta ki do koy'ne'ti ki kində'ne lo koy'ti bay
(Mat 17.22-23; Luk 9.43-45)

³⁰ Oti low'ə'ti non ningə, indəi donangi Galile gangi. Jeju ge kadi de madi gər go'ne el.

³¹ Tado un dokagilo kadi ndo'n nya njendo'gi lə'ne. Be ə el'de ene: «A uləi m'in m'in Ngonn de ji de'gi'ti kadi a tōli m'in, ningə loki tōli m'in, ndo ki kon mutə tum ginn'ə ndo koy'm'ti ə, m'a te lo koy'ti.»

³² Njendo'gi gəri me ta li'ə kin el, ningə boli kadi dəji'ə ta do'ti to.

Jeju un ta lə ngann'gi ki du ndo'n nya njendo'gi lə'ne
(Mat 18.1-5; Luk 9.46-48)

³³ Loki rei tei me be'ti ki Kapernayim, ə uri me kəy'ti ningə, Jeju un ta dəji'de ene: «Ta ri ə kete isi manjinan ta do'ti do row'ti wa?»

³⁴ Nan təli sii keke, tado, do row'ti, manjinan ta, kadi n'gəri ke nan ə in kibo wa?

³⁵ Jeju isi nanga, ningə bar njendo'gi lə'ne ki do'gi gidə in joo, el'de ene: «Re de madi ge kadi n'in de ki dokete ningə, maji kadi təl rə'ne do'boy de'gi'ti num, nje ra kuləbər kadi ndəgə'gi pəti num to.»

³⁶ Go'ti, Jeju un ngonn ki du, ur'ə dann'de'ti, ə loki uwə rə'ne'ti ningə, el'de ene:

³⁷ «Re de madi uwə ngonn ki be kin rə'ne'ti me to'm'ti ningə, in m'inbe ə de'ə kin uwə'm rə'ne'ti. Ningə, de ki uwə'm ki rə'ne'ti, in m'in ə uwə'm ki rə'ne'ti el, nan in njekulə'm ə uwə ki rə'ne'ti.»

De ki in nje kosi'm ta el in de lə'm
(Luk 9.49-50)

³⁸ Jan el Jeju ene: «Njendo de'gi, j'oo de madi ki ra tuwə ndil'gi ki majel me to'i'ti, ningə ji ndigi kadi j'og'ə do ra nya kin, tado in njiyə se'je go'i'ti el.»

³⁹ Jeju ilə'de'ti ene: «Ononyi'se kadi o'gi'ə do, tado de kare ki a ra nya ki əti bol me to'm'ti ki kadi a təl kalangi ba elta ki majel do to'm'ti goto.

⁴⁰ Toki rəta'ti, de ki osi'je ta el in de lə'je.

⁴¹ Taa re de madi adi mann kanyi me ngonn kala mann'ti par, tado kin ki in de'gi lə Kirisiti kaa, toki rəta'ti, de'ə kin a nal nyakugə goji lə'ne el.

Ndəji nan do majel'ti
(Mat 18.6-9; Luk 17.1-2)

⁴² «Kin ə toki de madi ra adi ki kare dann nje ki du'ti ki uni me'de adi m'in, osi me majel'ti ə, in soti ngayn bay tado li'ə kadi doi mbal kibo ngayn mində'ti, ə iləi'ə me ba'ti.

⁴³ Kin ə ji'i rai adi osi me majel'ti ə, in gang'a ilə kə. Tado, in soti kadi ingə kaji ki ji'i ki kare, utə kadi in ngəm ji'i'gi joo pəti, ə iləi'nu me por'ti ki biti ki non'ti, me por'ti ki a oy el ratata kin. [

⁴⁴ Lo ki kur ki nje kində de'gi yəngi yəngi oy'ti el num taa por kaa oy'ti el num to†.]

† 9:44 9.44, 46 Barta ki joo kin goto me makitu'gi'ti ki kete ki in ta lə Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi.

⁴⁵ Kin ə nja'i kare rai adi osi majel'ti ə, in gang'a ilə kə. Tado, in soti kadi ingə kaji ki nja'i ki kare, utə kadi in ngəm nja'i'gi joo pəti, ə iləi'nu me dilə por'ti ki biti ki non'ti. [

⁴⁶ Lo ki kur ki nje kində de'gi yəngi yəngi oy'ti el num taa por kaa oy'ti el num tə.]

⁴⁷ Kin ə kum'i kare rai adi osi me majel'ti ə, ɔr'ɔ kə. Tado, in soti kadi ur Konbe'ti lə Luwə ki kum'i ki kare, utə kadi in ngəm kum'i joo pəti, ə iləi'nu me por'ti ki biti ki non'ti.

⁴⁸ Lo'ti ki kode'gi oyi el, ta por ki səm'ti kaa oy el ratata tə.

⁴⁹ Toki rəta'ti, de ki ra kaa por kon'gi a ra'a adi ar njay, toki kati a ra'n nyakusə adi nəl be.

⁵⁰ Kati in nya ki maji, nan loki nəl'ə goto ə, ri ə a rai kadi a təl nəl gogi wa? Nya ki kadi de a ra'n goto. Ningə maji kadi təji hal ki maji ki rə nan'ti, ə sii ki nan ki lapiya dann'se'ti.»

10

Ta ki dɔ gangi nan'ti lə dene ki dingəm

(Mat 19.1-9; Luk 16.18)

¹ Jeju in low'ə'ti non aw dənangi Jude'ti, gidi ba Jurden'ti. Bulə de'gi kawinan gugi gidə gugi bay. Ki go jibəl ra'a'ti lə Jeju, ulə ngirə ndo'de nya.

² Parisi'gi madi ɔti rei rə Jeju'ti, ningə kadi to iyəi kulə uwəi'ə'n'ə me ta'ti, dəji'ə eyina: «Ndukun lə'je adi tarow kadi dingəm tuwə'n ne'ne eke adi tarow el wa?»

³ Jeju dəji'de ene: «Ndukun ri ə Moji adi'se dɔ'ti wa?»

⁴ Ingi təli eli'ə eyina: «Moji ndəki adi tarow kadi dingəm tuwə ne'ne, nan k'in ə, kadi ad'a makitu gangi nan ji'ə'ti*.»

⁵ Jeju təl el'de ene: «In tado me ngan lə'se ə Moji ndangi'n mbərkikində kin adi'se.

⁶ Nan lo kulə ngirə kində nya'gi'ti, Luwə ra dingəm ki dene.

⁷ In be ə, dingəm a inyə baw'ne ki kon'ne, ningə a tinyəi nan ki ne'ne,

⁸ təli darə ki kare. Lo kin'ti a in joo el nga, nan a in darə ki kareba†.

⁹ Ningə nya ki Luwə dɔɔ nan'ti, maji kadi de gangi nan'ti el‡.»

¹⁰ Loki təli rei be, njendo'gi li'ə dəji'ə ta dɔ'ti bay.

¹¹ Ə Jeju el'de ene: «Re de tuwə ne'ne, ə ta in ki rangi, in njekuwə marum par ki rə ne'ne'ti.

¹² A re in dene ə mbəti ngaw'ne ə ta dingəm ki rangi kaa, in njekuwə marum tə.»

Jeju njangi dɔ ngann'gi ki du

(Mat 19.13-15; Luk 18.15-17)

¹³ De'gi rei ki ngann'gi ki du rə Jeju'ti kadi njangi dɔ'de, nan njendo'gi ndangi'de.

¹⁴ Loki Jeju oo kuləra njendo'gi lə'ne ningə, nəl'ə el adi el'de ene: «Inyəi ngann'gi ki du adi rei rə'm'ti, ononyi'se kadi ɔgi'de tarow, tado Konbe lə Luwə in yan de'gi ki toi to ngann'gi ki du be.

¹⁵ Toki rəta'ti, adi m'el'se, de ki ndigi kadi Luwə onbe dɔ'a'ti to ngonn ki du be el ə, a ur konbe'ti lə Luwə el ratata.»

¹⁶ Go'ti, Jeju ɔy ngann'gi ki du kadi'ne'ti, ində ji'ne dɔ'de'ti, ə njangi dɔ'de.

* **10:4 10.4** Ndukun ki nja joo 24.1 † **10:8 10.8** Lo tum ginn nya'gi 1.27, 2.24. ‡ **10:9 10.9** Lo tum ginn nya'gi Jan 1.27, 2.24

*Ta læ Jeju in ki de ki njenyakingø
(Mat 19.16-30; Luk 18.18-30)*

¹⁷ Loki Jeju ɔti osi dɔ row'ti ningø, dingəm madi kare anyi re osi nanga ɔsi məkəsi'ne non'a'ti, døj'ə ene: «Njendo ki nje hal ki maji, in ri ə m'a m'ra ə m'a m'ingə'n kaji ki to biti ki non'ti wa?»

¹⁸ Jeju el'ə ene: «Tadɔ ri ə bari'm de ki maji wa? De kare ki maji goto, nan Luwə ki kar'ne ba par ə in de ki maji.

¹⁹ In gər mbærkikində'gi læ Luwə ki ene: «A tɔl de el, a uwə marum el, a bogi el, a mannaji ki ngom dɔ mad'i'ti el, a ra nya ki majel ki de madi el, ɔsi kurə baw'i ki kon'iš.»

²⁰ Dingəm kakin el'ə ene: «Njendo, m'ra nya'gi kin pəti, m'təl rɔ'm go'ti lo kulə ngirə basa'm'ti nu.»

²¹ Jeju gon dingəm kakin ki rɔnel, ningø el'ə ene: «Nya kare be ə nanyi kadi in ra. Aw, adi ndogi sə'i nya maji'gi læ'i pəti, lowə nar'a njendoo'gi, ningø a aw ki nyakingø ngayn me dɔran'ti, ə un go'm.»

²² Nan loki dingəm kakin oo ta'gi kin ningø, kum'ə diw kururu, ə ɔti aw ki rɔnel el, tadɔ in de ki aw ki nyakingø ngayn.

²³ Jeju gon lo gugi dɔ'ne ningø el njendo'gi læ'ne ene: «A in nya ki ngan ngayn rɔ nje nyakingø'ti kadi ur me Konbe læ Luwə!»

²⁴ Ta læ Jeju kin ndɔji'de, nan Jeju ra dɔ'ti gərərə ba ene: «Ngann'm'gi, in nya ki ngan ngayn kadi de ur Konbe'ti læ Luwə.

²⁵ In nya ki ngan ngayn kadi jambal ur bolo konn kur nya'ti, nan a ngan ngayn utə in kin bay kadi njenyakingø ur me Konbe'ti læ Luwə.»

²⁶ Ta kin, əti'de bol dɔ mad'a'ti bay, adi dɔji nan dann'de'ti eyina: «Nga kin ə in be ningø, nan ə asi kadi ingø kaji wa?»

²⁷ Jeju ində manji'de ba ningø el'de ene: «Ki rɔ de'gi'ti lowə goto, nan ki rɔ Luwə'ti, lo ra'a to. Tadɔ ki rɔ Luwə'ti lo ra nya'gi pəti to.»

²⁸ Piyər ilə rɔ'ne el'ə ene: «Nga oo, j'in ki j'inyəi nya'gi læ'je pəti kɔ, ə j'un go'i kin.»

²⁹ Jeju ilə'ti ene: «Toki rɔta'ti adi, m'el'se, re de madi, inyə kəy læ'ne, konnann'gi ki ngannkon'ne'gi, kon'ne ki baw'ne, ngann'ne'gi eke dɔnangi læ'ne tadɔ læ'm, tadɔ Poyta ki maji ningø,

³⁰ de'ə kin, kagilo ki bone, a ingø kəy'gi, konnann'gi ki ngannkon'gi, kon'gi, ngann'gi, ki lo ndɔɔ nja bu dɔ'ti, nan'ti ki kindəkumndoo dɔkagilo'ti ki bone, ta dɔkagilo'ti ki a re, a ingø kaji ki to biti ki non'ti.

³¹ Nga ningø, de'gi ngayn ki kete, a təli ki gogi, ə de'gi ngayn ki gogi, a təli ki kete tɔ.»

*Jeju elta dɔ koy'ne'ti ki kində'ne lo koy'ti kaa bay
(Mat 20.17-19; Luk 18.31-34)*

³² Jeju in ki njendo'gi læ'ne in dɔ row'ti isi awi ki Jerujalem'ti. Jeju njiyə non'de'ti non'de'ti. Lo kin'ti bol ra njendo'gi li'ə ngayn, taa nje njiyə go'de'ti kaa bol ra'de tɔ. Jeju təl bar njendo'gi ki dɔgi gidə in joo rɔ'ne'ti, ningø ulə ngirə kadi el'de nya'gi ki a ra'a Jerujalem'ti.

³³ «Oyi, j'isi j'awi ki Jerujalem, ningø a uləi m'in m'in Ngonn de ji kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi. A gangi ta koy dɔ'm'ti ningø go'ti, a uləi m'in ji de'gi ki in Juwipi'gi el.

³⁴ A kogi dɔ'a'ti num, a tuwi mann ta'de kum'ə'ti num, a tindəi'ə num, ningø a tɔli'ə tɔ. Nan ndɔ mutə go'ti ə a ində taa lo koy'ti.»

Nya dɔ̄ji læ ngann læ Jebede
(*Mat 20.20-28; Luk 22.25-27*)

³⁵ Go ta'gi'ti kin ningə, ngann læ Jebede, Jaki in ki Jan rei rɔ̄ Jeju'ti ndəkba, eli'ə eyina: «Njendo, ji ndigi kadi in ra nya ki j'aw to dɔ̄j'i kam adi'je.»

³⁶ Jeju dɔ̄ji'de ene: «Ri ə in gei kadi m'ra madi'se wa?»

³⁷ Ningə, tɔ̄li eli'ə eyina: «Re in ndigi dɔ̄'ti se'je ə, adi de kare isi dɔ̄jikɔ̄l'i'ti, ə in ki nungi isi dɔ̄jigɔ̄l'i'ti tɔ̄, loki a isi dɔ̄ konbe'ti ə de'gi a ulɔ̄i tɔ̄ji dɔ̄'i'ti kin.»

³⁸ Jeju el'de ene: «In gəri me nya dɔ̄ji læ'se kin el. Adi a asi kadi ingəi batəm kon ki m'aw to m'ingə kam kare mindi wa? Taa, kɔ̄pi ki to kon ngayn ki m'aw to m'ingə kam a ingəi kare tɔ̄ wa?»

³⁹ Ningə eli eyina: «Oyo, j'a j'asi kare.» Ə Jeju el'de ene: «Tokɔ̄ rɔ̄ta'ti, a ingəi kon ki m'aw to m'ingə kam kare, taa batəm ki to kon ngayn ki m'aw to m'ingə kam a ingəi kare tɔ̄.»

⁴⁰ Nan ta ki ɔ̄jido kisi dɔ̄jikɔ̄l'm'ti eke dɔ̄jigɔ̄l'm'ti; in ta læ'm kadi m'in ə madi'se el; lo'gi kin to tado de'gi ki rai go'ə kete nu tado læ'de.»

⁴¹ Loki ndəgi njendo'gi ki dɔ̄gi oyi ta'gi kin ningə, rɔ̄'de nəl'de ki Jaki in ki Jan el.

⁴² Be ə, Jeju ɔ̄ar'de pəti ki rɔ̄'ne'ti, el'de ene: «In gəri kadi nje'gi ki indəi'de to nje konbe'gi dɔ̄ ginn de'gi'ti ki dangi dangi ki dɔ̄nangi'ti ne, sii uwəi'de ginn tɔ̄gi'de'ti adi'de kon, taa de'gi ki njetɔ̄ɔ̄ar kaa, onyibe dɔ̄'de'ti ɔ̄ay tɔ̄.»

⁴³ Nan maji kadi to be dann'se'ti el. Re de madi dann'se'ti, ndigi kadi n'in kibo ningə, kadi tɔ̄l nje ra kulə læ'se pəti.

⁴⁴ Taa re de madi ndigi kadi n'in de ki dɔ̄kete dann'se'ti ningə, kadi tɔ̄l njekuləɔ̄ɔ̄ar læ'se pəti tɔ̄.

⁴⁵ Tado m'in Ngonn de kin, m're kadi de'gi taa, rai kulə adi m'in el, nan kadi m'in ə m'ra kulə m'adi'de num taa m'adi rɔ̄'m kadi m'ugə'n dɔ̄ bulə de'gi ngayn m'ilə'de taa num tɔ̄.»

Jeju te kum Bartime ki njekumtɔ̄
(*Mat 20.29-34; Luk 18.35-43*)

⁴⁶ Jeju in ki njendo'gi læ'ne rei tei Jeriko'ti. Loki isi tei me ɔ̄ɔ̄ɔ̄'ti ki taga ki bulə de'gi ngayn go'de'ti. Njekumtɔ̄ kare ki tɔ̄'a nan Bartime, in ngonn læ Time, isi ngangɔ̄ row'ti non isi kɔ̄y nya.

⁴⁷ Loki oo kadi in Jeju ki Najareti'ti, ə isi ində dər ningə, un ndu'ne ki taa non ene: «Jeju ki Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo læ'm*.»

⁴⁸ De'gi ngayn ndangi'ə kadi uti ta'ne, nan njekumtɔ̄ un ndu'ne ki taa inɔ̄ɔ̄ ɔ̄ay ene: «Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo læ'm!»

⁴⁹ Lo kin'ti Jeju ra lokati, ene: «Bari'ə adi'm'in.» Ningə ɔ̄ari njekumtɔ̄ kakin, ə eli'ə eyina: «Uwə rɔ̄'i ba, ində taa, nan isi ɔ̄ar'i.»

⁵⁰ Loki oo dɔ̄ ta'gi kin ningə, bi ku læ'ne ilə kɔ̄, ə ində rati aw rɔ̄ Jeju'ti.

⁵¹ Jeju dɔ̄j'ə ene: «Ri ə, ge kadi m'ra mad'i wa?» Njekumtɔ̄ ilə'ti ene: «Njendo, m'ge kadi kum oo lo!»

⁵² Ə Jeju el'ə ene: «Aw! tado kunme læ'i aj'i nga». Par ə, tanan'ti non kum'ə oo lo, adi un go Jeju dɔ̄ row njiyɔ̄'ti.

* **10:47 10.47-48** Ngar Dabidi ra ɔ̄al asi dər kare ɔ̄ay ta oji Jeju, adi ɔ̄ar Jeju k'ene «Ngonnkaw Dabidi», kɔ̄r me'ə nan de ki ginn koji'ti læ Dabidi.

11

Jeju ur Jerujalem'ti ki kɔsikurə

(Mat 21.1-11; Luk 19.28-40; Jan 12.12-19)

¹ Jeju in ki njendo'gi lə'ne indəi dɔ be ki Jerujalem ndəkba, gidi ngann be'gi'ti ki Betipaje ki Betani, ki kaw kadi mbal kagi buni'gi'ti. Jeju ulə njendo'gi lə'ne joo.

² Jeju el'de ene: «Awi me ngonn be'ti ki ra non'se'ti kam. Lo kur inbe ki a uri ki me be'ti par ə, a ingəi ngonn koro ki dɔi'ə adi ra. In ngonn koro ki de ala gidə'ti nja kare el bay. Tuti'ə, in rei si'ə adi'm'in.

³ A re de madi dəji'se ene: «Tadɔ ri ə ra rai nya be wa?» Ə eli'ə eyina: «Burəbe ə ge'ə, ə a təl ulə si'ə ne be kalangi ba.»

⁴ Njendo'gi awi ningə nyi ingəi ngonn koro ki de dɔ'a taga takəy'ti, kadi row'ti. Adi tuti'ə.

⁵ De'gi madi ki oyi'de lo tuti koro'ti dəji'de eyina: «In ri ə ra rai be wa? Tuti ngonn koro kin tadɔ ri wa?»

⁶ Ningə njendo'gi iləi'de'ti toki Jeju el'n'de, ə inyə'de adi rai.

⁷ Loki rei ki ngonn koro kakin ningə, lowi ku'gi lə'de gidə'ti adi Jeju ala isi dɔ'ti.

⁸ De'gi ngayn lowi ku'gi lə'de go row'ti. Nje ki nan'gi in mbikam'gi ki mu ə tətəi tiləi.

⁹ Nje njiyə non Jeju'ti ki nje njiyə go'ə'ti uni ndu'de ki taa eyina: «Ojana! Ningə kadi Luwə njangi dɔ de ki re me tɔ Burəbe'ti.

¹⁰ Kadi Luwə njangi dɔ konbe ki a re, adi in konbe lə kaw'je Dabidi*. Ojana, njangi dɔ in ki dɔ Nje kisi dɔran'ti taa.»

¹¹ Jeju ur Jerujalem'ti, aw me Kəy'ti lə Luwə. Loki ində kum'ne oo nya'gi pəti ki gugi gidə ningə, in ki njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo tei awi Betani'ti, tadɔ lo sol nga.

Jeju mann kagi mbaykote

(Mat 21.18-19)

¹² Loki lo ti go'ti, te'de Betani'ti ki taga, bo ra Jeju.

¹³ Ningə oo kagi mbaykote ki mbi'ə to dɔ'ti sanyi nu, ningə ɔti aw ginn'ti kadi n'oo ke n'a ningə kanda dɔ'ti kadi n'uso wa? Nan loki re ndəkba rɔ kagi'ti ningə, oo mbi'ə'gi par, um de oo kand'a el, tadɔ in nanyi kandi mbaykote el bay.

¹⁴ Be ə Jeju el kagi mbaykote ene: «Kadi de sɔ kand'i gogi el biti ki non'ti.» Njendo'gi li'ə oyi ndu ta ki el.

Jeju tuwə njeragati'gi me Kəy'ti lə Luwə

(Mat 21.10-17; Luk 19.45-48; Jan 2.13-16)

¹⁵ Təli rei tei Jerujalem'ti, nati Kəy'ti lə Luwə, ningə ilə rɔ'ne tuwə njelaw nya'gi ki njendo'gi nya'gi nati Kəy'ti lə Luwə kɔ. Jeju sur tabilə'gi lə njembəl nar ki be'ne ki nje ki dɔbe'gi'ti tilə, nan'ti ki nya kisi lə njelaw dər dum'gi.

¹⁶ Inyə de madi adi un nya re'n me Kəy'ti lə Luwə el.

¹⁷ Ningə ndo'de nya ene: «Ke ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: Kəy lə'm a bari'ə kəy kelta ki Luwə ki to tadɔ ginn de'gi pəti el wa? Nan ingi, teli'ə lokiyəro'ti lə njebogi'gi yo†.»

* **11:10 11.10** Kaw'je Dabidi, kɔr me'ə in Dabidi ki de'gi ki ginn koji'ti li'ə. Tadɔ Dabidi ra bal asi dər kare bay ta oji Jeju Kirisiti. † **11:17 11.17** Ejay 56.7; Jeremi 7.11

18 Loki kibo'gi læ njekujønyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi oyi ta'gi kin ningə, sangi row kadi n'toli Jeju, nan boli tado bulə de'gi ndigi nyando li'ə ngayn.

19 Loki lo sol ningə, Jeju in ki njendo'gi tei me bebo'ti taga.

Kunme ki kelta ki Luwə
(Mat 21.20-22)

20 Loki lo ti ki sin, Jeju in ki njendo'gi isi indəi dər ningə, njendo'gi oyi kagi mbaykote ki tuti do'a'ti ratata ki ngirə'ti.

21 Low'ə'ti non, me Piyər olo do nya'ti ki ndo ki ra nya, adi el Jeju ene: «Njendo kibo, oo kagi ki ndoki in mann'a kaa tuti am.»

22 Ningə Jeju təl el'de ene: «Maji kadi, uni me'se adi Luwə.

23 Toki rōta'ti, adi m'el'se, re de un me'ne adi Luwə um tadi el, re un me'ne toki nya ki dəji kin a ra nya, re el mbal kam ene: "Ōti lo kin'ti rangi, aw osi me babo'ti," Luwə a ra ad'a

24 In be ə, m'el'se kadi in gəri toki nya'gi pəti ki dəji Luwə me kel si'ə ta'ti, maji kadi uni me'se toki ingəi ə binəm, ningə Luwə a ra adi'se.

25 Loki sii elita ki Luwə, re ta to dann'se'ti ki de madi ə, maji kadi inyəi go'ə kə adi'ə, kadi Baw'se ki isi dōran'ti, inyə'n go majel'gi læ'se kə adi'se tō. [

26 Tado, re inyəi go majel'gi læ de'gi ki rangi kə el ningə, Baw'se ki isi me dōran'ti, a inyə go majel'gi læ'se kə el tō.]]»

Ta ki dəji do togi'ti læ Jeju
(Mat 21.23-27; Luk 20.1-8)

27 Jeju in ki njendo'gi læ'ne təli rei Jerujalem'ti bay. Loki Jeju isi njiyə nati Kəy'ti læ Luwə, kibo'gi læ njekujønyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi læ Luwə ki ngatogi'gi, rei rō'a'ti.

28 Rei dəji'ə eyina: «Nan adi tarow kadi ra'n nya'gi kin be wa? Ə nan tō ə adi ndu'ne kadi in ra'n'de wa el'je adi j'oo?»

29 Jeju təl el'de ene: «M'a m'dəji'se ta kare be par. Re iləi m'in'ti ningə m'a m'el'se de ki adi'm tarow kadi m'ra'n nya'gi kin tō.

30 Nan ə ulə Jan kadi ra de'gi batəm wa? In Luwə eke in de'gi wa eli m'in adi m'oo.»

31 Nan təli elinan ta dann'de'ti eyina: «Re j'eli'ə j'ene: "In Luwə ə ulə" ə a dəji'je ene ke ra bann ə j'uni me'je j'adi Jan el wa?

32 Ke j'a j'eli j'ene: In de'gi ə uləi Jan el tō.» Toki rōta'ti, boli bulə de'gi tō, tado de'gi pəti gəri do'de'ti kadi Jan in njekeltakita Luwə'ti ki rōta'ti.

33 Be ə təli eli Jeju eyina: «Ji gər el.» Ə Jeju təl ilə'de'ti ene: «Re in be ə, m'in kaa m'a m'el'se togi ki m'nji m'ra'n nya'gi kin el tō.»

12

Kujita do nje ra kulə ndoo nju'ti ki nje memajel
(Mat 21.33-46; Luk 20.9-19)

1 Go'ti Jeju ilə rō'ne el'de ta ki kujita ene: «Dingəm kare uwə ndoo nju, ningə ində singə gugi'n gidə gugi. Ur be kadi tō mborei nju'ti, ningə ra ngonn kəy ngəmlo səm'ti. Ningə do'i tanan'ti ki de'gi ki nje ra kulə nju, kadi tō rai kulə adi'ə, ə kagilo'ə'ti ningə a kanyi nan nya'a, ningə ōti aw.

2 Loki kagilo kujə kandi nju asi ningə, ulə bər læ'ne kare kadi aw taa kandi nya ndoo nju kakin, ki in yan'ne ji nje ra kulə nju'ti adi'ne.

‡ 11:26 11.[26] Barta kin goto me makitu'ti ki kete nu ki in ta læ Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi.

³ Nan loki bær aw ningə, nje ra kulə'gi uwəi'ə tindəi'ə ngayn, ə tuwəi'ə adi təl ki ji'ne kare.

⁴ Njendoo təl ulə bær ki rangi bay. In kaa, tindəi do'a mbuki mbuki ge, taji'ə ge to.

⁵ Be kaa dingəm kakin təl ulə bær ki rangi bay. Bær kin uwəi'ə toli'ə, ta nje ki go'ə'ti kaa, tindəi ki madi, ə toli nje ki nungi to.

⁶ Lo kin'ti, ngonno' o ki dingəm ki ndig'ə ngayn, in par ə nanyi ki kar'ne ba ji'ə'ti. Un'ə ulə to do'boy de ro'de'ti, ningə merta me'ne'ti ene: "In kin in ngonno'm, adi a boli gidə."

⁷ Nan nje ra kulə nju kakin elinan dann'de'ti eyina: "Daro'a inbe kam ə a in nje nya nduwə, ə adi ji toli'ə, ningə ndoo nju a təl nya lə'je."

⁸ In be ə, uwəi ngonno kakin toli'ə, iləi ninn'ə gidi ndoo'ti taga.

⁹ Lo'ti kin Jeju dəji'de ene: Dingəm ki in nje ndoo nju kin a ra bann wa? A re kadi toko nje ra kulə kin kə ə a ində nje ki rangi ta ndoo nju'ti.

¹⁰ Ndo kare in tudəi ta kin me makitu'ti lə Luwə oyi el wa?

"Mbal ki njera kəy'gi mbəti'ə,

In ə təl mbal ki in togi kəy.

¹¹ In kin in kuləra Burəbe.

In nyakoji ki əti bol ə to takum'je'ti kin*."

¹² Lo kin'ti kibo'gi ki do Juwipi'gi'ti sangi row kadi n'uwəi Jeju, tado gəri maji kadi kujita ki Jeju el kin oji do'de, nan boli bulə de'gi, adi inyəi'ə ə oti awi lo lə'de.

Ta do kugə lambo ngar kibo Sejar'ti

(Mat 22.15-22; Luk 20.20-26)

¹³ Kibo ki do Juwipi'gi'ti uləi Parisi'gi madi ki de'gi ki kuti'ti lə Erodi'ti ro Jeju'ti kadi to n'iyəi kulə n'uwəi'ə'n'ə ki ta ki ta'a'ti.

¹⁴ Rei eli'ə eyina: «Njendo, ji gər kadi in nje kelta ki rəta'ti, ta in bol kum'de el num, in bol k'in kibo eke kəti bol lə de'gi el, in njendo de'gi row lə Luwə kigo'ə ki rəta'ti. Ə el'je adi j'oo: In gorow'ə'ti eke in gorow'ə'ti el kadi de ugə lambo nje konbe kibo Sejar wa? Kadi j'ugəi lambo eke j'ugəi el wa?»

¹⁵ Nan Jeju gər kadi in de'gi ki nje kelta ndar ta'de'ti ne, ki me'de'ti in dangi, adi el'de ene: «Tado ri ə iyəi kulə kadi uwəi'm'in wa? Rei ki silə kare adi'm'in m'oo.»

¹⁶ Rei ki silə kare adi'ə, ningə dəji'de ene: «Do nan ə indəi, ə to nan to ə ndangi silə'ti kin wa?» Eli eyina: «In ngar Sejar.»

¹⁷ Jeju təl el'de ene: «Nya lə Sejar ə adi Sejar, nya lə Luwə ə adi Luwə to.» Ta ki Jeju el'de əti'de bol ki dum.

Ta do kində taa'ti lə njekoy'gi

(Mat 22.23-33; Luk 20.27-38)

¹⁸ *Sadusi'gi ki oyi kadi njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti el, ki mad'i'gi dann'de'ti rei ro Jeju'ti dəji'ə eyina:

¹⁹ «Njendo, Moji ndangi ndu kin me makitu'ti adi'je ene: "Re de madi, ngonno'kon'a taa dene, ə ngonno'kon'a kakin oji ngonno ki dene kakin el bay ə oy ningə, kadi taa dene nduwə kin oji'n ngann'gi kadi tei tor ngonno'kon'a'ti'."

²⁰ Ki ojido ta kin, ngannkon nan'gi in siri, ki do'kete ta dene, ningə oji'n ngonno el bay ə oy.

²¹ Ki nja joo re ta dene nduwə kakin, ningə oji si'ə ngonno el bay ə re oy kaa bay. Ki nja mutə re ə kah'a'ti inbe kakin bay.

* 12:11 12.11 Pa'gi 118.22-23 † 12:19 12.19 Jan 38.8; Ndukun 25.5-10

²² Adi ngannkon'a'gi ki siri kin, taai dene ki kare kin pæti tigə, kaa de kare ki dann'de'ti ki oji si'ə ngonn bay ta oy goto. Go'de'ti pæti, daro dene inbe re oy to.

²³ Eke ndo ki njekoy'gi a indæi taa lo koy'ti, nan dann'de'ti ə a in ngaw dene kin wa? Tado in siri pæti taai dene kin ne'de'ti.»

²⁴ Jeju el'de ene: «In de'gi ki indæmi row, tado in gæri Makitu læ Luwə el taa in gæri togi læ Luwə el to.

²⁵ Ndo ki njekoy'gi a indæi taa lo koy'ti, dingəm'gi ki dene'gi a taai nan el nga. Pæti a toi to malayka'gi be me dōran'ti.

²⁶ Ta ki ojido kində ki njekoy'gi a indæi taa lo koy'ti, ke in tudæi ta me makitu'ti læ Moji kin el wa? Ki ojido por ki on me ngan'ti, ə in ki kelta'a me makitu'ti læ Moji kin el wa? Kagilo'ə'ti kin, Luwə el Moji ene: "M'in Luwə læ *Abiraham, læ *Isaki, ki læ Jakobi‡."

²⁷ Luwə in Luwə læ de'gi ki nje kisi kumngayira, um in Luwə læ njekoy'gi el. Indæmi row ndəm ki uri mu sulə.»

Ndukun ki utə ndukun'gi

(Mat 22.34-40; Luk 10.25-28, 20.39-40)

²⁸ Njendo ndukun kare ki oo ndu'de lo manjinan ta'ti, loki oo adi Jeju ilə ta Sadusi'gi'ti maji ngayn, oti aw ro Jeju'ti dəj'ə ene: «Dann mbærkikində'gi'ti pæti, in ki ra ə in do madi'ne'gi'ti wa?»

²⁹ Jeju el'ə ene: «Ndukun ki dəkete ki utə ndukun'gi pæti ə to kin: "Oo *Isirayel! Burəbe Luwə læ'je in Burəbe ki in kar'ne ba.

³⁰ A in ndigi Burəbe Luwə læ'i ki ngarme'i ba pæti, ki ndil'i ba pæti, ki merta læ'i ba pæti, taa ki togi ba pæti to§."

³¹ Ningə mbærkikində ki nja joo ə to kin: "A ndigi de mad'i to daro'i inbe be to." *Ndukun ki rangi ki utə mbærkikində'gi ki joo kin goto*." »

³² Njendo ndukun'gi læ Luwə el Jeju ene: «Maji ngayn Njendo! ta ki el in ta ki rota'ti: Burəbe Luwə læ'je in kar'ne ba par ə in Luwə, Luwə ki rangi goto.

³³ Ningə, kadi de ndig'ə ki ngarme'ne ba pæti, ki merta læ'ne ba pæti, taa ki togi'ne ba pæti, ə kadi de ndigi de madi'ne to daro'ne inbe be to. In kin in soti ngayn utə kujənyamosi kadikare'gi ki on row raki num kujənyamosi kadikare'gi pæti ki kadi Luwə.»

³⁴ Loki Jeju oo kadi njendangi makitu kin ilə ta'ti ki kumkædi, ningə el'ə ene: «in sanyi el ki Konbe læ Luwə.» Go ta'gi'ti kin, de ki rangi kare ki oji me'ne'ti kadi n'dəji ta Jeju bay goto nga.

Kirisiti ki Dabidi

(Mat 22.41-46; Luk 20.41-44)

³⁵ Loki Jeju isi ndo de'gi nya me Kəy'ti læ Luwə, dəji'de ta ene: «Ra bann be ə njendo ndukun'gi læ Luwə eli eyina Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə in ngonnkaw Dabidi wa?

³⁶ Dabidi inbe ki do'ne, loki Ndil Luwə ra kulə me'ə'ti, el ene: "Burəbe Luwə el Burəbe læ'm ene:

<In re isi dojikol'm'ti ne,

Biti kadi m'təl njeban'gi læ'i nyakində nja'i'ti> ginn tog'i'ti†." »

‡ 12:26 12.26 Tekitaga 3.2,6 De'gi ki mutə kin oyi kete non Moji'ti. Toki Luwə ene n'in Luwə læ'de ə, sii kumngayira dōran'ti non. § 12:30 12.30 Ndukun 6.4-5 * 12:31 12.31 Lebitiki 19.18 † 12:36 12.36 Pa'gi 110.1

³⁷ «Dabidi inbe ki do'ne bar'a Burøbe, nga ki gorow ki bann taa Kirisiti De ki Luwø mbøt'ø in ngonnkaw Dabidi wa?» Bulø de'gi ngayn oyi ta læ Jeju ki rønel.

*Jeju gangi ta do njendo ndukun'gi'ti læ Luwø
(Mat 23.1-12; Luk 20.45-47)*

³⁸ Me nyando'ti læ Jeju ki isi ndo bulø de'gi, el'de ene: «Indøi kumkødi do rø'se'ti ki rø njendo ndukun'gi'ti. In de'gi ki gei njiyø ki ku ngal, taa gei kadi de'gi rai'de lapiya ki buki nan'ti lo kingønan'gi'ti læ bulø de'gi tø.

³⁹ Me køykawnan'ti læ Juwipi'gi, eke lo nyakusø'ti, a gei lo kisi kibo, kete non de'gi'ti.

⁴⁰ Taai nyamaji'gi læ njengawko'y'gi pøti pøti ji'de'ti, ningø ødi kum de'gi ki kelta ki Luwø ki ginn'ø gangi el, kadi de'gi oyi'de toki n'in de'gi ki maji. Go kulø ra'de'gi'ti ki be kin, Luwø a gangi'n ta ki ngan ngayn do'de'ti utø ndøgi de'gi.»

*Kadikare læ njengawko'y ki njendo
(Luk 21.1-4)*

⁴¹ Jeju isi sow non lo kilø kadikare, isi oo kilø ki de'gi isi iløi kadikare. Njenyakingø'gi ngayn adi nar ngayn ngayn.

⁴² Ningø njengawko'y ki njendo kare re ki ngann silø joo, to nya ki te nya el ilø tø.

⁴³ Adi Jeju bar njendo'gi læ'ne el'de ene: «M'el'se toki røta'ti, njengawko'y ki njendo kam re ilø kadikare utø ndøgi de'gi pøti.

⁴⁴ Tado ndøgi de'gi pøti adi bunø nar'gi læ'de, nan njengawko'y kin me ndoo'ti li'ø adi nyakingø ki me køy'ti læ'ne ba pøti. In ø, bay nya ki nanyi ji'ø'ti kadi ra'n ki rø'ne ø un pøti adi kin.»

13

*Jeju elta læ køykawnan ki a tuji kø
(Mat 24.1-3; Luk 21.5-7)*

¹ Loki Jeju isi te me Køy'ti læ Luwø ki taga, njendo li'ø kare el'ø ene: «Njendo, oo mbal'gi ki rai køy, ki køy'gi ki boi boi ki øti bol ki dum kam!»

² Jeju tøl el'ø ene: «Oo køy'gi ki boi boi kam maji, mbal kare ki a nanyi kadi isi do mad'a'ti goto; a budi'de mur mur nanga.»

*Nya'gi ki a rai nya kete non do'boy ndø'ti
(Mat 24.3-13; Luk 21.7-19)*

³ Go'ti, loki Jeju aw isi do mbal kagi buni'gi'ti, sow do *Køy læ Luwø. Piyø num, Jaki num, Jan num, Andire num, døji'ø ta loki in si'ø ki kar'de eyina:

⁴ «El'je adi joo, do'kagilo ki ra'ti ø nya'gi kin a rai nya wa? Ø nyakøji ki bann ø a tøjø kadi ji gøri'n toki nya'gi kin pøti a indøi ngang'i'de wa?»

⁵ Lo kin'ti Jeju ilø rø'ne el'de ene: «Indøi kumkødi do rø'se'ti, adi de ødi'se el.

⁶ De'gi ngayn a rei ki tøm, a eli eyina: “M'in ø m'in Kirisiti”, ningø a buki de'gi ngayn mu tø.

⁷ Loki a oyi kah rø'gi ki in sese ndøkba ki poy rø'gi ki in sanyi, adi bol ra'se el. Kadi nya'gi kin a rei, nan a in do'boy ndø el bay.

‡ 12:37 12.35, 36, 37 Ngonnkaw Dabidi, kør me'ø nan de ki ginn koji'ti læ Dabidi (10.47, 11.10).

⁸ Ginn ße madi a aw rɔ do ginn ße madi'ne'ti, konße madi a aw rɔ do konße madi'ne'ti. Dɔnangi a yeki ki lo lo, ta ßo a on ki lo pɛti tɔ, nan nya'gi kin a toi to lo kulə ngirə to ndo ki a ra dene be.

⁹ Ningə ki ɔji do'se inße'gi, maji kadi sii do nja'se'ti maji, tado de'gi a awi sese lo gangi ta'gi'ti, a tindəi'se ginn kəykawnan'ti lə Juwipi'gi. A awi sese kadi rai non nje konße'gi'ti, ki non ngar'gi'ti ki boi tado lə'm. Lokin'ti a in tarow ki te kadi a ingəi mannaɟi ki do'm'ti ki rɔ'se'ti.

¹⁰ Nga ningə, nya ki doƙete, maji kadi Poyta ki maji osi mbi de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne pɛti.

¹¹ Loki a uwəi'se kadi a awi sese lo gangi ta'ti, ononyi'se kadi me'se ßol, kene ke ta ri ə a eli non njegangita'gi'ti wa? Ta inße ki Luwə a ində ta'se'ti low'ə'ti non kin ə eli'de par. Tado ingi ə a elita el, nan in Ndil Luwə ə a ində ta'se'ti kadi eli.

¹² Ngannkon nan'gi a uni do nan awi lo tɔl nan'ti, baw ngonn a aw ki ngonn kadi tɔli'ə kɔ, ningə ngann'gi a ɔsi ta nje koji'de'gi, ə a uni do'de awi se'de kadi tɔli'de tɔ.

¹³ De'gi pɛti a ɔsi'se ta tado lə'm, nan de ki uwə tɔgi'ne ba bitɪ doboy'ti a ingə kaji.

Kon kibo ngayn ki a re

(Mat 24.15-25; Luk 21.20-24)

¹⁴ «A oyi de ki Njeranyakow Njetuji lo, ki a in lo'ti ki maji kadi in'ti el*. Maji kadi de ki nje tudə nya'gi kin gər ginn'ə maji. Ningə nje ki sii Jude'ti a anyinan ki do mbal'gi'ti†.

¹⁵ Ndo'a'ti kin de ki isi do kəy'ti a ur nanga kadi aw me kəy'ti un nya madi te'n el‡.

¹⁶ De ki a in me ndɔɔ'ti a asi kadi tɔl re ße un ku rɔ'ne el.

¹⁷ Kumtondoo ki gara goto a in lə dene'gi ki nje sɛm ki nje kadi mba ngann'gi ili ndo'a'ti non kin.

¹⁸ Elita ki Luwə kadi nya kin ra nya ßar'a el.

¹⁹ Tado doƙagilo'ə'ti kin, kon ki de'gi a ingəi, in kon ki de oo nja kare el ßay. Lo kulə ngirə dɔnangi'ti ki Luwə ində'n nya'gi kin, bitɪ ßone de oo ko kon kin nja kare el. Taa de a oo ko kon kin gogi el ratata tɔ.

²⁰ Re Burəbe uwə ta ndo'gi kin gangi el ə, de kare ki a isi ki do'ne ta goto. Nan ndigi be kadi n'uwə ta ndo'gi kin gangi tado de'gi ki inße mbəti'de.

²¹ Nga ningə, re de el'se ene: "Oyi, Kirisiti De ki Luwə mbət'ə ə in yo am eke in ne am", ə ononyi'se kun me'se kad'a rɔta.

²² Tado de'gi ki ßari rɔ'de toki n'in kirisiti'gi be ki nje ki ßari rɔ'de to njekeltakita Luwə'ti nan ingi el a rei non to rai nya'gi ki əti ßol ßol, ki nyakɔji'gi ki kadi n'ßuki de'gi mu'ti. A sangi kadi to nje ki Luwə mbəti'de inße kin kaa n'ßuki'de mu ßay, re ingəi row ra'a.

²³ In be ə, kadi, in sii do nja'se'ti. M'el'se nya'gi kin pɛti kadi gəri kete taa.

Ndo re Ngonn de

(Mat 24.29-31; Luk 21.25-28)

²⁴ «Ningə, doƙagilo'ə'ti kakin, go nya kumtondoo'gi'ti kin, kadi a te kum'ne el, nanyi a nda el.

²⁵ Mee'gi a in dɔran'ti tosi ki nanga, ningə tɔgi'gi ki me dɔran'ti a yeki.

²⁶ Lo kin'ti anyi de'gi a oyi m'in Ngonn de m'a m're me kilndi'ti. M'a m're ki tɔgi pɛti, me kunji'ti ki əti ßol.

* **13:14 13.14** Lo ki maji kadi in'ti el: In Kəy lə Luwə. † **13:14 13.14** Daniyel 9.27, 11.31, 12.11
‡ **13:15 13.15** Dɔnangi Palesitinn'ti, de'gi rai kəy adi do'a ta lay, ningə do'a ki ta ki lay kakin ə in lo kisi kɔrkon. Oyi 2.4.

²⁷ M'a m'ulə malayka'gi lə'm kadi to dɔ kum dɔnangi'ti ki sɔ, a kawi nje ki mbəti'de ki nan'ti. A kawi'de in ngangɪ dɔnangi'ti ki kare tei in ki nungi'ti.

Nyando ki ɔjido kagi mbaykote

(Mat 24.32-36; Luk 21.29-33)

²⁸ «Maji kadi in gəri nyando ki dɔ kagi mbaykote'ti kin. Loki baji'ə'gi indəi rungirungi, ə mbi'ə iti kin ningə, in gəri kadi nanyi ɓar in ndəkba nga.

²⁹ Be tɔ ə, loki oyi nya'gi kin pəti rai nya ningə, maji kadi in gəri toki Ngonn de in ta kəy'ti, ndəkba kadi re rɔ'se'ti.

³⁰ Ningə toki rɔta'ti, adi m'el'se, de'gi ki sii ki dɔ'de taa ne kin a oyi tigə el ɓay ə nya'gi kin pəti a rai nya.

³¹ Dɔran ki dɔnangi a gotoi ndɔ madi, nan ta'gi lə'm a toi lo to'de'ti ba biti ki non'ti.

Luwə ki kar'ne ba ə gər ndɔ ki dɔboy'ti

(Mat 24.42, 25.13-15; Luk 12.36-38, 19.12-13)

³² «De kare ki gər ndɔ eke dɔ kadi ki nya'gi kin a rai nya'ti goto: *Malayka'gi ki dɔran'ti el num, Ngonn lə Luwə inbe el num, nan Luwə ki Baw ki kar'ne ba par ə gər.

³³ Maji kadi oyi go rɔ'se, sii dɔ nja'se'ti, tado in gəri dɔ kad'a kin el.

³⁴ A to to ta lə dingəm kare ki inyə me kəy lə'ne ə aw mbah kin be. Kete ɓay ta kadi aw, adi togi kulə'gi ki me kəy'ti ji njekuləɓər'gi'ti lə'ne. Adi nan nan kulə ki sow dɔ'a kadi ra, ningə ndəji njengəm takəy kadi isi dɔ nja'ne'ti.

³⁵ Ə maji kadi sii dɔ nja'se'ti, tado in gəri dɔ kadi ki ɓe nje kəy a təl'n el. A təl lo sol'ɔ, eke danlo'ti, eke ndu non kunjə'ti, eke ki sin kaa, in gəri el.

³⁶ Re te pati ningə, kadi ingəi dɔ ɓi'ti el.

³⁷ Ta ki m'el'se kin, in de'gi pəti ə m'el'de: Sii dɔ nja'se'ti.»

14

Ta kɔji ki dɔ tɔl Jeju'ti

(Mat 26.1-5; Luk 22.1-2; Jan 11.47,49,53)

¹ Nanyi ndɔ joo kete kadi ndɔ ra nanyi Paki ki nanyi mapa ki hum ɔd'ɔ el asi. Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi lə Luwə, sangi row kadi n'uwəi Jeju gidi kuwə n'toli'ə.

² Be'ə, elinan eyina: «Adi j'uwəi'ə ndɔ ra nanyi'ti el nan de'gi a indəi ki wongi.»

Dene madi ur hu ki əti maji dɔ Jeju'ti

(Mat 26.6-13; Jan 12.1-8; Luk 7.36-38)

³ Jeju in me ɓe'ti ki Betani, me kəy'ti lə Simon ki njebanji. Loki Jeju isi sɔ nya, dene madi re ki ku mbal ki ɓari'ə albatir ki hu ki əti maji in me'ti. Hu kin gat'a in ngayn, rai ki mann kagi ki ɓari'ə «nar» inbe dɔrɔ'a. Dene tɔ ku hu, ningə təti hu kakin dɔ Jeju'ti.

⁴ De'gi madi dann nje ki in low'ə'ti non, rɔ'de nəl'de el adi elinan dann'de'ti eyina: «Tuji hu kin kɔ be ginn'ə in ri wa?

⁵ Asi kadi de taa'n nar ki asi silə ɓu mutə*, ə ra'n ki njendoo'gi!» To rɔ'de adi elita dene kakin ngayn.

* **14:5 14.5** Silə kare, dɔkagilo'ti lə Jeju, in nar ki lo ra kulə'ti ndɔ kare. Adi silə ɓu mutə in nar ki lo ra kulə'ti ndɔ ɓu mutə.

⁶ Nan Jeju el'de ene: «Inyæi dene kin keke. Tado ri æ isi njuwæi'æ wa? Nya ki ra do'm'ti in kulø ki maji.»

⁷ Njendoo'gi a in sese ki ndo'gi pæti, adi ndo ki me'se ndigi par æ a rai se'de, nan m'in, m'a m'in sese ki ndo'gi pæti el.

⁸ Dene kin ra nya ki asi go togi'ne: Oj hu ro'm'ti kete nginæn ninn'm ki a aw badi'ti.

⁹ Ningæ adi m'el'se ta ki røta'ti: lo'gi pæti donangi'ti ne ki de'gi a ilæi mbær Poyta ki maji sëm'ti, a ori poy nya ki dene ra kin, kadi me'de oløn do'a'ti.

Judasi un do Jeju

(Mat 26.14-16; Luk 22.3-6)

¹⁰ Judasi Isikariyoti ki in ki kare mbunæ njendo'gi'ti læ Jeju ki do'gi gidø in joo, aw indø ta'ne nan'ti ki kibo'gi læ njekujønyamosi kadikare'gi kadi uløn Jeju ji'de'ti.

¹¹ Loki kibo'gi oyi ta ki ta Judasi'ti, rø'de næl'de ngayn adi uni ndu'de kadi n'adi'æ nar. Low'æ'ti non, Judasi sangi row ki kadi uløn Jeju ji'de'ti.

Jeju so nya Paki ki njendo'gi læ'ne

(Mat 26.17-19; Luk 22.7-13)

¹² Ndo ki do'kete læ ra nanyi kuso mapa ki hum do'ø el, adi in ndo tol ngann bati'gi tado nyakuso Paki, njendo'gi læ Jeju døji'æ eyina: «Lo ki ra be æ ndigi kadi j'aw ji ra nyakuso Paki sëm'ti kadi so wa?»

¹³ Ningæ Jeju ulæ njendo'gi læ'ne joo, el'de ene: «Ai me bebo'ti kam, a tori tanan'ti ki dingøm kare ki oti mann me mbu ndar'ti do'ne'ti, ningæ uni go'æ.

¹⁴ Me køy ki ur'ti æ eli nje køy kin eyina: “Njendo ene: Køy ki ra æ kadi m're m'njo nya Paki'ti ki njendo'gi læ'm wa?”

¹⁵ A oji'se me køy ki boi. Me køy kin to taa, in ki ra go'æ æ binøm, ki nya'gi ki me'ti pæti. Lo kin æ a rai nyakuso Paki sëm'ti kadi j'usoi.

¹⁶ Njendo'gi indøi, awi me bebo'ti kakin, ningæ, ingæi nya'gi pæti asi nan toki Jeju eli'n'de, adi rai nyakuso Paki indøi do'a dana.»

Njendo kare ki a un do Jeju

(Mat 26.20-25; Luk 22.14; Jan 13.21-30)

¹⁷ Loki kadi ur, Jeju re ki njendo'gi læ'ne ki do'gi gidø in joo.

¹⁸ Loki sii ta nyakuso'ti, Jeju el'de ene: «M'el'se toki røta'ti: de kare dann'se'ti ki isi so sëm nya, a uløm ji de'gi'ti.»

¹⁹ Me njendo'gi ulæ ngiræ tuji, adi døji ta Jeju kare kare eyina: «In m'in be?»

²⁰ Jeju el'de ene: «In de kare dann'se'ti in ki do'gi gidø in joo inbe kin. In ki ulø ji'ne sëm nan'ti me ngo kuso nya'ti.»

²¹ Tado Ngonn de a oy toki ndangi me makitu'ti læ Luwæ oji do'a†, nan kumtondoo in læ de ki a ulæ Ngonn de ji de'gi'ti. De'æ kin, re oji'æ el kaa in soti.

Nyakuso ki ar njay læ Burøbe

(Mat 26.26-30; Luk 22.14-20; 1Ko 11.23-25)

²² Loki sii ta nyakuso'ti, Jeju un mapa, njangi do'a, ningæ uwø tæti nan'ti, adi njendo'gi, ningæ el'de ene: «taai, in kin in darø'm.»

²³ Go mapa'ti, Jeju un køpi yiwi kandi nju, ra oyo do'ti, ningæ tæl'n adi njendo'gi anyinan pæti dann'de'ti.

† 14:21 14.21 Pa'gi 22.2; Ejay 53

²⁴ Jeju el'de ene: «In kin in mosi'm, mosi Kunmindi ki sigi ki a anyi tado bulə de'gi.

²⁵ Ningə m'el'se toki rəta'ti, m'a m'anyi yiwi kandi nju ki rangi el, biti kadi m'a m'anyi ki sigi me Konbe lə Luwə.»

²⁶ Osi pa kulə toji dɔ Luwə'ti, ningə tei awi dɔ mbal kagi Buni'gi'ti.

Jeju el toki Piyər a manji ta gər'ne

(Mat 26.31-35; Luk 22.31-34; Jan 13.36-38)

²⁷ Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Ingi a mbəti m'in pəti, tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: "M'a m'tol njekul bati'gi, ningə bati'gi a sananyinan ki lo lo‡."»

²⁸ Nan loki m'a m'ində lo koy'ti, m'a m'aw kete non'se'ti, to nginə'se Galile'ti.»

²⁹ Piyər el Jeju ene: «Re de'gi pəti inyəi nu kɔ kaa, m'in m'a m'inyə'i kɔ el.»

³⁰ Jeju təl el'ə ene: «Toki rəta'ti, adi m'el'i, in, bəne, me kondɔ'ti inbɛ kin, kunə kunjə a non nja joo el bəy ə a manji ta nja mutə ene in gəri'm el.»

³¹ Nan Piyər ra dɔ ndu'ne'ti ene: «Re in koy kaa m'a m'oy sə'i, um m'a manji ta gəri el biti.» Ningə ndəgi njendo'gi pəti eli ko ta inbɛ ki Piyər el kakin tɔ.

Jeju elta ki Luwə Getisemane'ti

(Mat 26.36-46; Luk 22.39-46)

³² Go'ti, Jeju in ki njendo'gi lə'ne ɔti rei lo'ti madi ki tɔ'a nan Getisemane. Jeju el'de ene: «Sii lo kin'ti ne be in nginəi m'in, dɔkagilo'ti ki m'a m'elita ki Luwə.»

³³ Jeju adi Piyər num, Jaki num, Jan num awi si'ə. Lo kin'ti, dadi ki bɔl ki metuji kibo ulə ngirə ra Jeju.

³⁴ Adi Jeju el'de ene: «Me'm rosi ki metuji ki asi koy, sii ne be, sii kum ba um, in toi bi el.»

³⁵ Jeju ɔti ki kete nden, ningə osi ki takum'ne nanga, dəji Luwə kadi re, to lo ra'ti ə, ɔsi dɔ kadi kon kin ngərəngi rɔ'ne'ti.

³⁶ Jeju ene: «Aba! Bai, nya ki dum tɔgi goto, ə ɔsi kɔpi kon kin ngərəngi kɔ rɔ'm'ti, nan k'in ə kadi in kigo ndigi'ti lə'm el, nan kigo ndigi'ti lə'i yo taa.»

³⁷ Jeju təl re rɔ njendo'gi'ti ki mutə, ningə ingə'de, isi toi bi, adi el Piyər ene: «Simon, isi to bi inbɛ biti wa? Asi kadi isi kum dɔ kadi'ti ki kare be el biti wa?»

³⁸ Sii dɔ nja'se'ti ba, elita ki Luwə, kadi osi me nyanan'ti el. Ndil de ki me'ə'ti ge ra nya ki maji, nan darɔ in ki ton.»

³⁹ Təl ɔr rɔ'ne se'de ki rangi bəy, elta ki Luwə, un go mindi'ne ki kete inbɛ kakin bəy.

⁴⁰ Loki təl re rɔ'de'ti ningə, ingə'de isi toi bi bəy. Kum'de ɔy diriri, lo ta ki kadi eli'ə kaa gəri el.

⁴¹ Jeju təl aw, re ki nja mutə, el'de ene: «In toi ta biti ne, isi ɔri kon bəy wa? Asi be nga! Dɔkagilo re. Ngosine a uləi m'in Ngonn de ji njeramajel'gi'ti nga.»

⁴² Indəi taa adi j'awi, njekulə'm ji'de'ti ə a re am!»

Judası ulə Jeju ji de'gi'ti

(Mat 26.47-56; Luk 22.47-53; Jan 18.3-12)

⁴³ Lowə ti non loki ta nanyi ki ta Jeju'ti ba bəy ningə, Judası, ki in ki kare dann njendo'gi'ti ki dɔgi gidə in joo ə isi re. Re ki kuti de'gi ngayn go'ne'ti.

De'gi ki njekuwa kiyero'gi ge, njekuwa gol'gi ji'de'ti ge. Bulə de'gi kin, in kibo'gi lə njekujonyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi lə Luwə, ki ngatogi'gi, ə uləi'de.

⁴⁴ Judasi ki njekundo Jeju, elinan se'de nya ki n'a n'ra kadi to gəri Jeju ene: «De ki m'a m'ində ta'm kot'ɔ kin ə, in darɔ'a inbe, ənn ə, uwəi'ə səm, indəi kum'se go'ə'ti maji ai si'ə!»

⁴⁵ In be ə, te inbe ki Judasi te par ə, ɔti re rɔ Jeju'ti el'ə ene: «Njendo de'gi!» Ningə, ində ta'ne kot'ɔ'ti.

⁴⁶ Nje ki nungi indəi ji'de dɔ Jeju'ti uwəi'ə.

⁴⁷ Loki uwəi'ə, ki kare dann nje ki in si'ə nan'ti, ɔr kiyero lə'ne tugə'n mbi paja lə kibo lə njekujonyamosi kadikare'gi, bati gangi.

⁴⁸ Jeju un ta el'de ene: «To to nya ki m'in kaya de ə, in rei ki kiyero'gi ki gol'gi ta kadi uwəi m'in be?»

⁴⁹ Ndo'gi pəti, m'in sese nan'ti nati Kəy'ti lə Luwə, m'ndo de'gi nya, kaa, uwəi m'in el, nan in kin to be bone kadi ta'gi ki ndangi me makitu'ti lə Luwə tɔli ta'de.»

⁵⁰ Lo kin'ti, njendo'gi li'ə pəti anyinan ə inyəi'ə.

⁵¹ Ngonn ki basa kare, ki dolo rɔ'ne ki ta ku inbe par, un go Jeju. De'gi uwəi ngonn ki basa kakin,

⁵² nan, inyə ta ku ki dolo'n rɔ'ne kakin ji'de'ti, ə anyi ki rɔ'ne kare aw.

Jeju ra non njegangita'gi'ti lə Juwipi'gi

(Mat 26.57-68; Luk 22.54-55,63-71; Jan 18.12-18)

⁵³ Nje kuwə Jeju, awi si'ə non kibo'ti lə njekujonyamosi kadikare'gi. In lo kin ə kibo'gi lə njekujonyamosi kadikare'gi ki ngatogi'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə, pəti kawinan'ti.

⁵⁴ Piyər ra njiyə go'de'ti sanyi, nden nden, re ur go'de'ti, nati lo'ti lə kibo lə njekujonyamosi kadikare'gi kakin. Re isi nan'ti ki paja'gi ta por'ti, isi nduwi.

⁵⁵ Kibo'gi lə njekujonyamosi kadikare'gi ki nje gangi ta'gi lə Juwipi'gi, ba pəti, sangi row təti ta madi kadi n'gangi ta koy dɔ Jeju'ti, nan ingəi el.

⁵⁶ De'gi ngayn təti ta ki ngom dɔ'a'ti, nan ta ki təti'gi lə'de aw go nan'ti el.

⁵⁷ Nje ki nagı indəi rai taa, taa təti ta ki ngom dɔ'a'ti eyina:

⁵⁸ «J'oo ta'a'ti ene: "M'a m'tuji Kəy lə Luwə ki de'gi rai ki ji'de kam kɔ, ningə me ndɔ'ti ki mutə, m'a m'ra in ki rangi ki de ra ki ji'ne el."»

⁵⁹ Dɔ ta'ti inbe kin kaa, ndu nje təti ta'gi osi go nan'ti el.

⁶⁰ Ə kibo lə njekujonyamosi kadikare'gi ində taa dann de'gi'ti ki kawinan, dəji Jeju ene: «A elta madi dɔ ta'gi'ti ki de'gi ra eli dɔ'i'ti kam el wa?»

⁶¹ Nan Jeju ra ta'ne mbo, te ta'ne ilə'de'ti el. *Kibo lə njekujonyamosi kadikare'gi dəji Jeju ta ki rangi bay ene: «In, ə in Kirisiti De ki Luwə mbət'ə, ki in Ngonn lə Luwə ki de'gi isi uləi tɔji dɔ'a'ti kin wa?»

⁶² Ə Jeju el'ə ene: «In m'inbe, ningə a oyi m'in Ngonn de m'nji dɔjikɔl Luwə'ti ki nje tɔgi, a oyi m'in m'ində dɔran'ti m're me kilndi'ti.»

⁶³ Kibo lə njekujonyamosi kadikare'gi til ku'gi ki rɔ'ne'ti, ə el ene: «In kin, ji sangi kadi de madi ki rangi elta dɔ'a'ti bay wa?»

⁶⁴ Inbe'gi oyi ndu'ə ki el'n ta ki mal dɔ Luwə ki mbi'se ne. Ta ri ə in məri dɔ'a'ti wa?» Ə de'gi pəti ki in low'ə'ti kin gangi ta dɔ Jeju'ti, kadi in de ki sɔw dɔ koy.

⁶⁵ Nje ki nan'gi, uləi ginn tuw mannta'de dɔ'a'ti, ndəmi takum'ə, ningə biri ji'de ɔsi'ə'n'ə, ə eli'ə eyina: «in ra rɔ'i to njekeltakita Luwə'ti be ə

ɔji'je de ki ɔsi adi j'oo!» Low'ə'ti non, paja'gi uwəi Jeju, agi ki rɔ'a'ti tindəi kot'ɔ.

Piyər maji ta gər Jeju

(*Mat 26.69-75; Luk 22.56-62; Jan 18.15-18,25-27*)

⁶⁶ Loki Piyər in tambalo'ti, nanga ne bay, dene kare ki dann dene'gi'ti ki nje ra kulə'gi'ti me kəy'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi in non re.

⁶⁷ Oo Piyər isi nduw por ningə, ində manj'a ba, ə el'ə ene: «In kaa, in ki Jeju ki Najareti'ti tɔ el wa?»

⁶⁸ Nan Piyər el'ə ene: «Jagi m'gər'ə el, ta m'gər me ta lə'i inbe ki ra el kam el tɔ.» Go'ti Piyər ɔti aw ra ta ndogi'ti, ningə kunə kunjə non.

⁶⁹ Dene kakin ilə kum'ne oo'n Piyər, ningə təl re dɔ ta'ti kakin bay, el de'gi ki rai se'de non ene: «Dingəm kam in ki kare dann de'gi'ti li'ə tɔ.»

⁷⁰ Piyər təl manji nja kare bay, ene n'gər'ə el. Ningə njaba go'ti, ə de'gi ki rai se'de non, rei eli Piyər bay eyina: «Toki rɔta'ti, in kaa, in ki kare dann de'gi'ti li'ə tɔ, tado in de ki Galile'ti.»

⁷¹ Ə lo kin'ti Piyər iw rɔ'ne ki ta ki ngan ngayn ene: «Kadi Luwə ra sə'm nya ki ngan, re m'elta ki ngom. M'gər dingəm ki a elita li'ə kam el.»

⁷² Ningə tanan'ti non, ki nja joo, kunə kunjə non. Nga ningə, me Piyər olo dɔ ta'ti ki Jeju el'ə ene: «Kete taa kadi kunə kunjə non ki nja joo a manji ta ki nja mutə ene gəri'm el,» adi Piyər non ki mann kum'ne.

15

Jeju ra non ngar Pilati'ti

(*Mat 27.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jan 18.28-38*)

¹ Ki sin ba, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ingəi nan ki ngatɔgi'gi ki njendo ndukun'gi, ki nje gangi ta'gi lə Juwipi'gi ba pəti, uni ndu'de ningə dɔi Jeju, awi si'ə uləi'ə ji Pilati'ti.

² Ə *Pilati dəji Jeju ene: «in ngar lə Juwipi'gi wa?» Jeju el'ə ene: «In ta ki te ta'i'ti.»

³ Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi təti ta'gi ngayn dɔ Jeju'ti.

⁴ Ə, Pilati təl dəji Jeju ta ki rangi bay ene: «A elta madi el wa? oo ta'gi pəti ki de'gi a indəi dɔ'i'ti kam!»

⁵ Nan Jeju te ta'ne ilə'ti el, adi ndɔji Pilati ki dum.

Gangi ta koy dɔ Jeju'ti

(*Mat 27.15-26; Luk 23.13-25; Jan 18.39-19.16*)

⁶ Dɔ bal'gi pəti, lo ra nanyi Paki'ti, Pilati ɔr dangay kare ilə taa, adi in de ki bulə de'gi dəji'ə kadi ɔr'ɔ dangay'ti adi'de.

⁷ Dingəm kare ki bari'ə nan Barabasi in dangay'ti. Uwəi'de dangay'ti in ki madi'ne'gi ɔjido tɔl ki tɔli de, lo wongi'ti ki tɔji taga dɔ nje konbe'gi'ti.

⁸ Bulə de'gi awi rɔ Pilati'ti, ningə dəji'ə kadi ra nya ki isi ra kete kete kakin adi'de.

⁹ Nga a Pilati dəji'de ene: «Gəi kadi m'inyə ngar lə Juwipi'gi taa madi'se wa?»

¹⁰ Pilati dəji ta kin be, tado gəri maji kadi in jangi ə ra kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi dɔ Jeju'ti ə uləi'ə ji'ne'ti.

¹¹ Nan kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi suləi bulə de'gi adi dəji Pilati kadi ɔr Barabasi yo adi'de um Jeju el.

¹² Pilati dəji'de bay ene: «In gei kadi m'ra ri ki in ki in bari'ə ngar lə Juwipi'gi wa?»

¹³ Ningə təli uləi bilə eyina: «In bər'ə kagidəsi'ti!»

14 Pilati dɔji'de ene: «In ri ki majel ə ra wa?» Ningə uləi bilə ngayn bay eyina: «In bər'ə kagidəsi'ti!»

15 In be ə, kadi rɔ bulə de'gi nəl'n'de, Pilati ɔr Barabasi adi'de. Ningə go'ti, adi indəi Jeju ki ndəy hawlay, ə uləi'ə ji njero'gi'ti kadi bəri'ə kagidəsi'ti.

*Njero'gi uwəi Jeju kogi
(Mat 27.27-31; Jan 19.2-3)*

16 Njero'gi ɔri Jeju awi si'ə me kəy'ti lə ngar Pilati, nati lo'ti ki bəri'ə nan piretuwar, me lo'ti lə Pilati inbe non, ə bəri ndəgi njero'gi pəti adi'de rei.

17 Low'ə'ti non, uləi ku ki kər njir njir* rɔ Jeju'ti, ə oji jɔgi konn uləi dɔ'a'ti tɔ.

18 Ningə, iləi rɔ'de rai'ə lapiya eyina: «Lapiya ngar lə Juwipi'gi!»

19 Tindəi dɔ'a ki kagi gakira, tuwi mann ta'de dɔ'a'ti, ə ɔsi məkəsi'de nanga, eyina n'isi n'osi dɔ'de nanga non'a'ti.

20 Loki uwəi'ə kogi asi'de ningə, ɔri ku ki kər njir njir kakin rɔ'a'ti kɔ, ə təli uləi ku'gi li'ə inbe rɔ'a'ti gogi. Go'ti, tei awi si'ə taga kadi bəri'ə kagidəsi'ti.

*De'gi bəri Jeju kagidəsi'ti
(Mat 27.32-44; Luk 23.26-43; Jan 19.17-27)*

21 Dingəm kare ki Sirenn'ti, tɔ'a nan Simon, in baw Alegijandir ki Rupusi, in mu, ningə njero'gi uwəi'ə ki tɔgi adi oti kagidəsi lə Jeju.

22 Awi ki Jeju lo madi'ti kare to non, bəri eyina Golgota, kər me'ə nan: «Lo kado de.»

23 Adi'ə yiwi kandi nju ki buri nan'ti ki nya ki bəri eyina mir†, kadi Jeju anyi, nan mbəti kanyi.

24 Go'ti, njero'gi bəri Jeju kagidəsi'ti. Tugəi kiri mbara dɔ ku'gi'ti li'ə, lowəi nan dann'de'ti‡.

25 In ki kadi ki jikara, ə bəri'ə'n'ə kagidəsi'ti.

26 Ndangi me bar'ti, nya ki ra ə n'bəri'ə'n'ə kagidəsi'ti eyina: «Ngar lə Juwipi'gi.»

27 Bəri njebogi'gi joo nan'ti si'ə kagidəsi'ti. Ki kare dɔjikɔl'ɔ'ti, ki nungi dɔjigəl'ə'ti. [

28 Be kadi ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə tɔl'n ta'ne: «Tudəi'ə dann njeramajel'gi'ti» kin tɔl'n ta'ne§.]

29 De'gi ki nje dər row'ə, ra indəi dɔ'de roke roke, ningə taji'ə, ə eli eyina: «Man, in ki nje tujɔ Kəy lə Luwə, ə təl ra in ki rangi me ndɔ'ti ki mutə kam!

30 Aji rɔ'i inbe, ə in dɔ kagidəsi'ti ur nanga be!»

31 Be tɔ ə nyi, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə, uwəi Jeju kogi dann'de'ti eyina: «Aji de'gi ki rangi, nan inbe asi kaji rɔ'ne el!

32 Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə, Ngar lə Isirayel'gi kaa kam, ki ra'je inbe ki ji ra'n ne kin, kadi in dɔ kagidəsi'ti ur nanga adi j'oo, adi to j'un me'je j'ad'a rɔta!» Nje ki bəri'de kagidəsi'ti ki kare dɔjikɔl'ɔ'ti ki nungi dɔjigəl'ə'ti kaa taji'ə kah'a'ti inbe tɔ.

* 15:17 15.17 Dokagilo'ə'ti kin, ku ki kasi, sɔw dɔ ngar'gi par ə kadi ɔy. † 15:23 15.23 Mir in hu ki rai ki nɔm kagi madi dɔnangi Palesitinn'ti non. Gata in ngayn, ningə loki de ɔy ningə, a ɔyi rɔ ninn'ti bay ta a duwi. Ta loki rɔ de to'ə ngayn ningə, rai adi'ə ə rɔ'a yokiro nden. ‡ 15:24 15.24 Pa'gi 22.19 § 15:28 15.28 Barta kin goto me makitu'gi'ti ki kete nu ki in ta lə Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi.

*Koy Jeju**(Mat 27.45-56; Luk 23.44-49; Jan 19.28-30)*

³³ Loki kadi ra jam do be'ti, lo diw, ndul kururu donangi'ti ba pæti, biti kadi ki mutø ki losol'ɔ.

³⁴ Ningø kadi'ti ki mutø, Jeju non ki ndu'ne kibo ene: «Eloyi, Eloyi, lama sabakitani?» Kør me'ø nan: «Luwø læ'm, Luwø læ'm, tado ri ø inyø'm kò wa?»

³⁵ De'gi madi dann nje'gi'ti ki rai non, oyi ndu'ø, ningø eli eyina: «Oyi de kaa nyi, ra bar Eli!»

³⁶ De kare dann'de anyi ngodi, un nya ki to hem hem, ulø me mann kandi nju'ti ki masi, ningø ulø ta gakira'ti adi Jeju kadi anyi, ø el ene: «In nginø adi j'oyi ke Eli a re ris'ø nanga do kagidøsi'ti wa?»

³⁷ Lo kin'ti non be, Jeju ur koo ki ndu'ne kibo, ningø kon'a te.

³⁸ Go'ti ku gangi lo ki ra me Køy'ti læ Luwø, til dana joo, in ta nu biti re nanga*.

³⁹ Kibo læ kuti njerɔ'gi ki bu, ki ra takum Jeju'ti, oo'ø lo koy'ti ki oy, el ene: «Ki røta'ti, dingøm kin in Ngonn læ Luwø.»

⁴⁰ Dene'gi madi rai non tɔ, rai sanyi, indøi kum'de ra oyi nya'gi ki isi rai nya. Dann'de'ti, Mari ki Magidala num, Mari ki kon Jaki ki bari'ø ngonn ki in kon Joje num, ta Salome num, rai non tɔ.

⁴¹ In ingi kin ø ndolei go Jeju, ta rai si'ø me nya'gi'ti li'ø loki in Galile'ti. Ningø, dene'gi ki rangi ngayn ki rei si'ø Jerujalem'ti kaa in non bay tɔ.

*Jisepi un ninn Jeju duw**(Mat 27.57-61; Luk 23.50-55; Jan 19.38-42)*

⁴² Ndo'a'ti kin, in ndo ki de'gi a ɔsi nja nya'gi nan'ti indøi, adi in ndo ki non ndo kørkon'ti.

⁴³ Loki lo sol, Jisepi ki Arimate'ti, ki in ki kare dann njegangi ta'gi'ti læ Juwipi'gi, in de ki de'gi buki'ø'ti ngayn, uti mosi'ne ku'ti in non re. In inbe kaa isi nginø Konbe læ Luwø ki kadi a re kin tɔ. Bol ra'a el, adi aw rø Pilati'ti døj'ø ninn Jeju.

⁴⁴ Loki Pilati oo kadi Jeju oy ø, øt'ø bol, adi ulø go nje kisi do kuti njerɔ'gi ki bu, ad'a re, ningø døj'ø ene ke Jeju oy mayinu wa?

⁴⁵ Loki oo ta ki ta nje kisi do njerɔ'gi'ti ningø, adi tarow Jisepi kadi un ninn Jeju.

⁴⁶ Jisepi ndogi ta ku dolo ninn, risi ninn Jeju do kagidøsi'ti re'n nanga, dolo ki ku dolo ninn, ilø me be ninn'ti ki uri kadi mbal'ti, ningø nduguru mbal ilø ta'ti.

⁴⁷ Mari ki Magidala in ki Mari ki kon Joje awi, ra oyi loki iløi Jeju'ti.

16*Jeju indø taa lo koy'ti el**(Mat 28.1-8; Luk 24.1-11; Jan 20.1-2)*

¹ Loki ndo kørkon dør, Mari ki Magidala num, ki Mari, ki kon Jaki num, Salome num ndogi hu kagi ki øti mbin, tado kaw koy rø ninn Jeju'ti.

² Ndo Dømasi, ki sin ba, loki kadi isi uwø, anyi awi do badi'ti.

³ Loki isi awi ningø, elinan dann'de'ti eyina: «Nga kin, nan ø to nduguru mbal ta'a'ti rangi adi'je wa?»

* **15:38 15.38** Ku gangi lo kin gangi loki kar njay ki loki kar njay njay nan'ti. Lo ki kar njay njay, in kibo læ njekujønyamosi kadikare'gi par ø a un majel læ bulø de'gi kadi awi'n me'ti non Luwø'ti. Loki Jeju oy, ku kakin til dana joo, adi tarow to tado læ de'gi pæti kadi ai non Luwø'ti. Tekitaga 26.31-33.

⁴ Nan loki uni kum'de ningə, oyi kadi kəkirə mbal kakin, de nduguru'ə rangi.

⁵ Dene'gi kin uri be ninn'ti ningə, nyi, oyi ngonn ki basa madi kare, ulə ku ngal ki nda rə'ne'ti, si'n ki dɔjikol'ti. Lo kin'ti, bol ra dene'gi.

⁶ Nan, ngonn ki basa kakin el'de ene: «In bəli el, m'gər kadi isi sangi Jeju ki Najareti'ti, ki de'gi bəri'ə kagidəsi'ti. Jeju ində taa lo koy'ti, goto ne. Oyi loki iləi'ə'ti ə to kare kin.

⁷ Ningə ki ngəsine kin, awi eli Piyər ki ndəgi njendo'gi toki a aw kadi nginə'se Galile'ti. Lo kin ə a oyi'ə'ti, toki el'n'se kete.»

⁸ Dene'gi tei ki ngodi nja'de'ti ta badi'ti, dadi par par ki bol, gəri row rə'de el. Ta kaa eli de el, tado bol təl'de*.

Jeju ɔji rə'ne Mari ki Magidala

⁹ [Jeju ində taa lo koy'ti ki ndə Dəmasi, sin ba. Loki ində lo koy'ti, de ki dəkete ki toji rə'ne rə'a'ti in Mari ki Magidala, ki ndəki tuwə ndil'gi ki majel siri də'a'ti kə.

¹⁰ Ningə, Mari ə in nje kaw kel njendo'gi li'ə ki sii ta kuwə ndoo'ti ki ta non'ti.

¹¹ Nan loki Mari el'de toki Jeju ində lo koy'ti, adi n'inbe n'oo'ə ki kum'ne, njendo'gi tai me'ə el.

Jeju ɔji rə'ne njendo'gi joo

¹² Go'ti, Jeju ɔji rə'ne kəji ki to ta dangi njendo'gi joo ki in də row'ti, isi awi ki ngannbe'gi'ti.

¹³ Loki Jeju ingə'de, təli awi ɔri poy'o ndəgə'gi, nan ndəgə'gi uni me'de, el tə.

Jeju ɔji rə'ne njendo'gi ki dəgi gidə in kare

¹⁴ Ta təlta'a'ti, Jeju ɔji rə'ne njendo'gi ki dəgi gidə in kare loki isi sɔi nya. Lo kin'ti, Jeju kəl se'de də kunme'ti el lə'de, ki kum kuti lə'de, tado mbeti kun me'de nje ki oyi'ə toki ində lo koy'ti.

¹⁵ Go'ti, el'de ene: «Ai ki də be'gi ki dənangi'ti ne pəti, iləi mbər Poyta ki maji mbi de'gi'ti pəti.

¹⁶ De ki un me'ne, ə rai'ə batəm, ningə a ingə kaji, nan de ki mbəti kunme'ne, ta ki gangi a in də'a'ti.

¹⁷ Nyakəji'gi ki nje ki uni me'de adi Luwə a ɔji ə to kin: me tə'm'ti, a tuwəi ndil'gi ki majel, a eli ndonnta'gi ki mbah.

¹⁸ A uwəi lii'gi ki ji'de, ningə re anyinan nya ki nje təl de kaa, a ra se'de nya madi el. A indəi ji'de də njemonyi'gi'ti, adi nje monyi'gi ingəi lapiya.»

Jeju təl aw dəran'ti

¹⁹ Go ta'gi'ti ki Burəbe Jeju el'de, uni'ə awi si'ə dəran'ti, adi isi dəjikol Luwə'ti.

²⁰ Go kaw'a dəran'ti, njendo'gi awi iləi mbər Poyta ki maji. Burəbe in se'de nan'ti, adi'de təgi adi rai nya'gi ki əti bol bol. Nyakəji'gi kin to be, toji kadi ta lə njendo'gi in ta ki rəta'ti†.]

* **16:8 16.1-8** Be ninn lə'de dənangi Palesitinn'ti in mbal ə uri kada to be ningə, iləi ninn'ti, ningə nduguruyi mbal ki rangi uti ta'a. † **16:20 16.9-20** Barta'gi kin goto me makitu'ti ki kete nu ki in ta lə Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi.

Poyta ki maji ki Luki ndangi Ta ki do Poyta'ti ki maji la Jeju ki Luki ndangi

Poyta ki maji kin toji kadi Jeju in Njekaji de'gi ki Isirayel'ti par el, nan toj'ɔ to Njekaji de'gi ki donangi'ti ne pɛti. Poy nya'gi ngayn ki Luki ɔr el'n ta me makitu'ti lə'ne, Matiye ki Marki kaa rai be to nan k'in ə Luki sangi ginn ta'gi ngayn ta ndangi'de, ilə'n ta'gi madi'gi ki rangi do nje ki Matiye ki Marki ndangi bay. Be ə Luki elta ar njay do koji Jeju'ti, do kaji'ti ki Jeju aji ngonn ki basa ki Nanyi'ti lo koy'ti, poyta'gi la Jaka ki de'gi ki do row'ti ki Emawusi. Makitu kin el bay ɔjido kujita'gi, toki kujita la de ki Samari'ti ki njeramaji, ki kujita la ngonn ki nanyi. Ta on me Jeju adi ra maji ki njemonyi'gi, nje ki isi ingəi kon, nje ki de'gi adi'de kon ki njendoo'gi.

Ronel re ki Njekaji re donangi'ti ki tɛti ki tɛtiro togi'gi la Nje majel, de asi ində manj'a oo me makitu Luki'ti kin pɛti.

Kon ta'gi ki me'ti: Koji Jan Batisi ki Jeju 1-2. Kulə'gi ki Jan Batisi ra 3. Kulə'gi ki Jeju ra ki nyando'gi ki Jeju ndo de'gi donangi Galile'ti 4-9. K'in Galile kaw Jerujalem'ti 9-19. Ta'gi ki Jeju el ki nje tan'a ro'gi Jerujalem'ti 19-20. Ta ki do tuji Jerujalem'ti ki təl Ngonn de 21. Kon, koy, kində taa lo koy'ti ki kaw doran'ti la Jeju 22-24.

Kulə ngirə ta

¹ Tewopil, de'gi ngayn adi ro'de, ndangi nya'gi ki rai nya dann'je'ti ne kin ki go'ə go'ə*.

² Ndangi toki, nje ki oyi nya'gi kin ki kum'de eli'je. Oyi ki kum'de lo kulə ngirə'ti nu, ə tɛli nje kiləmbər Poyta ki maji la Luwə.

³ Be ə, m'in kaa, m'sangi ginn nya'gi pɛti ki rai nya kin, lo kulə ngirə'ti nu maji maji kadi m'oo. Ningə go sang'a'ti ki m'sangi, m'oo maji ngayn kadi, m'ndangi me makitu'ti ki go'ə go'ə mad'i in kibo Tewopil.

⁴ Lo kin'ti, a gər kadi nyando'gi ki ingə'de in nyando ki rɔta'ti.

Ta koji Jan Batisi

⁵ Dɔkagilo'ti ki *Erodi in ngar ki Jude'ti, dingəm kare isi non to'a nan Jakari. Jakari in ki kare me kuti'ti la njekujənyamosi kadikare'gi ki bari'ə Abiya. To ne'ə nan Eljabeti. In ngonn ki dene ki ginn koji'ti la *Aron.

⁶ Jakari ingi ki Eljabeti joo pɛti in de'gi ki dana takum Luwə'ti. Tɛli ro'de maji ngayn go mbərkində'gi'ti ki gorow'gi'ti la Burəbe pɛti.

⁷ Nan ingəi ngonn el, tado Eljabeti in kuji. Ningə in dɔkagilo ki, ingi joo pɛti, bugəi nga.

⁸ Ndo kare Jakari isi ra kulə kujənyamosi kadikare takum Luwə'ti, tado in ndo ra kulə la kuti li'ə.

⁹ Ningə, kigo ra'a'ti la njekujənyamosi kadikare'gi, kagilo osi do Jakari'ti kadi ur me Kəy'ti la Luwə. Ur kəy kadi buki nduji kagi ki ɛti mbin por'o*.

¹⁰ Loki Jakari a buki nduji kagi ki ɛti mbin por'o kin, bulə de'gi ngayn rai taga ne ra elita ki Luwə.

* 1:1 1.1 KNK 1.1 † 1:9 1.9 Tekitaga 30.7-8

¹¹ Low'ə'ti non, malayka læ Burəbe te bus ki rə Jakari'ti, dojikəl'ti læ lo buki nduji kagi'ti.

¹² Loki Jakari oo malayka kakin ningə, ndil'ə te anyi ur kaki, bol təl'ə.

¹³ Nan malayka el'ə ene: «Bol el Jakari, tado Luwə oo do ndu ta ki el si'ə, ne'i Elizabeti a oji ngonni adi, a ində tə'a nan Jan.

¹⁴ A in nya ronel læ'i kibo ngayn, taa de'gi ngayn a rai ronel do koj'o'ti tə.

¹⁵ Tado a in de kibo takum Burəbe'ti. A anyi yiwi kandi nju el num, a anyi ndəgi yiwi'gi ki hum əd'ə el num tə. Loki to'n me kon'ne'ti bay, Ndil Luwə a ros'ə.

¹⁶ A təl ki ngann Isirayel'gi ngayn re se'de rə Burəbe Luwə'ti læ'de.

¹⁷ A njiyə takum Burəbe'ti ki Ndil num, ki togi læ njekeltakita Luwə'ti Eli num tə. A njiyə ki Ndil num ki togi num kadi ulə ngann'gi ki baw'de'gi noji nan'ti. Taa kadi njedongan'gi təli nje kaw ki hal læ de'gi ki dana, kadi de'gi indəi do rə'de dana tado læ Burəbe.»

¹⁸ Jakari dəji malayka ene: «Ki gorow ki bann ə m'a m'gər'n kadi in ta ki rəta'ti wa? Tado m'in ki do'm m'bugə, ta ne'm kaa bal'a al do lo tə nga.»

¹⁹ Malayka təl el'ə ene: «M'in Gabiriyel, ki nje ra kulə takum Luwə'ti. Luwə ulə'm kadi m'el'i ta, m'ilə Poyta ki maji kin mbi'i'ti.

²⁰ Oo maji, a təl mbiki, adi a asi kelta madi el, biti kadi ndo ki nya'gi ki m'el'i ta'a kin rai nya bay taa. A in be, tado kunme læ'i goto do ta'gi'ti ki m'el'i kin. Nya'gi kin a rai nya dokagilo'ə'ti ki Luwə oji.»

²¹ Me lo kin'ti, bulə de'gi toi ta nginə Jakari'ti, ta ndoji'de, tado Jakari un dokagilo ngayn me Kəy'ti læ Luwə.

²² Loki ində lo te ki taga ki rə bulə de'gi'ti ningə, asi kadi el'de ta el. Loki el'de ta el, gəri kadi oo nya me ndil'ti me Kəy'ti læ Luwə. Jakari el'de ta ki ji'ne par, ə isi to mbiki be par.

²³ Loki toltə kulə ningə, təl aw me kəy'ti læ'ne.

²⁴ Ningə ngayn el go'ti, ne'ə Elizabeti in səm. Elizabeti iyə rə'ne kəy, adi de oo'ə el, asi nanyi mi, ə el ene:

²⁵ «Oyi maji ki Burəbe ra sə'm kin. Burəbe ində kum'ne go'm'ti, ə rəsol do'm'ti dann de'gi'ti.»

Ta kojə Jeju Kirisiti

²⁶ Me nanyi'ti ki mehen, Luwə ulə malayka Gabiriyel me bebo'ti ki tə'a nan Najaret, donangi'ti ki Galile.

²⁷ Ulə rə ngonni mandit'iti madi ki gər ngaw el bay, ki dingəm kare ki tə'a nan Jisepi, ki ginn kojit'iti læ *Dabidi ki njenduwə li'ə. Tə ngonni mandit'iti kakin nan Mari.

²⁸ Malayka ur kəy go Mari'ti el'ə ene: «M'uwə ji'i Mari, in ki ingə memaji læ Luwə, Burəbe in nan'ti sə'i.»

²⁹ Ta kin əti Mari bol, adi dəji rə'ne ta ene ke ginn kuwəji kin in ri wa?

³⁰ Malayka el'ə ene: «Bol el Mari, tado ingə maji takum Luwə'ti.

³¹ A in sə'm, a oji ngonni ki dingəm, a ində tə'a nan Jeju.

³² A in kibo, a bari'ə Ngonn læ Njekisi do nya'gi'ti pəti. Ningə, Burəbe Luwə a ad'a kumbər ngar læ kaw'a Dabidi.

³³ A onbe do ginn kojit'iti læ *Jakobi biti ki non'ti. Ningə Konbe li'ə a ində ngangine el tə.»

³⁴ Mari el malayka ene: «Gorow ki bann ə nya'gi kin a rai nya wa? Tado m'gər ngaw el bay.»

³⁵ Malayka el'ə ene: «Ndil Luwə a re do'i'ti, Njekisi do nya'gi'ti pəti a buki togi'ne do'i'ti. In tado kin ə, ngonn ki a oj'o in ro Luwə'ti, a bari'ə Ngonn lə Luwə.

³⁶ Oo noji' Elijabeti ki bugə inbe kin kaa in sə'm to. In ki de'gi bari'ə kuji kaa nyi in sə'm ra nanyi mehen kin.

³⁷ In sə'm tado nya ki dum Luwə goto.»

³⁸ Mari ene: «M'in bər lə Burəbe, maji kadi Luwə ra sə'm toki te'n ta'i'ti.» Low'ə'ti kin, malayka inyə Mari ə ɔti aw.

Mari aw mbah do Elijabeti'ti

³⁹ Me ndo'gi'ti ki go'ti, Mari ində taa, aw kalangi kalangi ki donangi ki mbal'gi in səm'ti, me be'ti ki donangi Juda.

⁴⁰ Aw ur me kəy'ti lə Jakari, uwə ji Elijabeti.

⁴¹ Loki Elijabeti oo ndu Mari ningə, Ngonn ki me'ə'ti ɔdi ro'ne ndur kuti kuti. Ningə Ndil Luwə ros'o to.

⁴² Lo kin'ti, Elijabeti un ndu'ne ki taa, el Mari ene: «Luwə adi njangi do in do'i'ti dann dene'gi'ti pəti. Ningə Ngonn ki to me'i'ti kaa maji ur'ə to.

⁴³ Ra bann ə m'in kin par, Luwə buki'm'ti kədi be biti, adi kon Be'm re me kəy'ti lə'm?

⁴⁴ Loki m'oo ndu'i ki uwə'n ji'm, ngonn ki me'm'ti ɔdi ro'ne ndur ki ronel.

⁴⁵ In nje majikur, tado kunme lə'i adi nya'gi ki Burəbe el'i taa a toli ta'de.»

Pa lə Mari

⁴⁶ Be ə Mari ene:

«Ngarme'm osi pa ulə toji do Burəbe'ti.

⁴⁷ Ndil'm ra ronel do Luwə'ti ki Njekaji'm.

⁴⁸ Tado Luwə təl kum'ne oo'n bər lə'ne ki dene ki asi nya madi el.

In be ə, kaw ki kete non,

De'gi pəti a bari'm'in nje majikur ki do lo'gi'ti ki dangi dangi.

⁴⁹ Tado Luwə ki nje togi pəti,

Ra nya'gi ki əti bol bol tado lə'm.

Maji kadi to'a in ki kar njay.

⁵⁰ Ningə, kadi memaji li'ə to ki do bal'gi do bal'gi do de'gi'ti ki nje bol Ndil'ə.

⁵¹ Luwə oji togi'ne pəti ki taga,

Nje ki ngarme'de rosi ki kojirɔ,

Luwə tində'de sanan'de.

⁵² Sur njetogi'gi tilə'de do kumbər ngar'gi'ti lə'de,

Ningə nje səl do'de, un do'de ki taa to.

⁵³ Adi nyakingə rosi ji njendoo'gi,

Ə tuwə njenyakingə'gi ji'de kare adi awi.

⁵⁴ Ɔsi kəy *Isirayel ki njekulə li'ə,

Adi me'ə olo do memaji'ti tado de'gi li'ə.

⁵⁵ Me'ə olo do'ti toki un'n mindi'ne adi kaw'je'gi kete nu.

Un adi Abiraham ki ginn koji li'ə ba biti ki non'ti.»

⁵⁶ Mari isi ki Elijabeti asi nanyi mutə, ningə təl aw be.

Koji Jan Batisi

⁵⁷ Dəkagilo koji ngonn lə Elijabeti asi, ə oji ngonn ki dingəm.

⁵⁸ Nje gədi kəy'gi li'ə ki noji'gi oyi poy maji ki Luwə ra si'ə adi rai si'ə ronel.

⁵⁹ Loki ndo ki jijoo go koji ngonn'ti asi ningə, rei kadi ujəi mət'ɔ‡. De'gi ndigi kadi n'bari'ə ki to baw'a ki Jakari.

⁶⁰ Nan kon'a el'de ene: «Jagi, a bari'ə Jan.»

⁶¹ Ə de'gi eli Elijabeti eyina: «De ki ginn koji'ti lə'i ki tɔ'a to be goto.»

⁶² Lo kin'ti, dəji baw'a ta ki ji'de eyina ke ge kadi n'bari ngonn kakin nan nan wa?

⁶³ Jakari dəji adi rei ki bar ndangi nya adi'ə, ningə ndangi nya'ti: «Tɔ'a in Jan.» Lo kin'ti, ta ndo'ji de'gi pəti.

⁶⁴ Low'ə'ti non, ta Jakari te, ndonn'o tuti adi elta ulə'n to'ji do Luwə'ti.

⁶⁵ Nya kin ra bol de'gi pəti ki me be'gi'ti ki do lo'ti ki non, taa go donangi mbal'gi'ti ki Jude pəti, de'gi eli ta'a ki lo lo.

⁶⁶ De'gi ki oyi poyta kin ngəmi me'de'ti, ə eli eyina: «Ngonn kin a təl ri wa?» toki rɔta'ti, ji Burəbe in do'a'ti.

Pa lə Jakari

⁶⁷ Ndil Luwə rosi Jakari ki baw ngonn, adi eltakita Luwə'ti ene:

⁶⁸ To'ji ki do Burəbe'ti, ki Luwə lə Isirayel, Tado re oo de'gi lə'ne, taa'de ilə'de taa.

⁶⁹ In ə te ki Njekaji ki nje to'gi ginn koji'ti lə Dabidi ki njekulə li'ə adi'je.

⁷⁰ Te si'ə toki ilə'n mbər ki ta de'gi ki njekeltakita'a'ti ar njay, dokagilo'ti ki mayinu.

⁷¹ Njekaji ki a taa'je ji njeban'gi'ti lə'je pəti, ki ji njekosi'je ta'gi'ti pəti.

⁷² In be ə, Luwə to'ji'n memaji lə'ne ki rɔ kaw'je'gi'ti, Num taa, me'ə olo do kunmindi'ti ki ar njay num tɔ.

⁷³ Kunmindi kigo mində'ti ki un adi kaw'je *Abiraham.

⁷⁴ Kunmindi ki a ra kadi ji ra kulə li'ə ki kanji bol, Loki a ta'je ji njeban'gi'ti lə'je.

⁷⁵ Kadi ji njiyə takum'ə'ti, me kar njay'ti num, me ki ra dana'ti num, Dokagilo pəti ki j'isi'n ki do'je taa.

⁷⁶ In ngonn'm, a bari'nu njekeltakita Luwə'ti ki in nje kisi do nya'gi'ti pəti, Tado a njiyə non Burəbe'ti kadi in ra row li'ə.

⁷⁷ Lo kin'ti, de'gi li'ə a gəri kaji ki aji'de ki gorow k'inyə go majel'gi'ti lə'de kɔ.

⁷⁸ Luwə in nje memaji.

Ki takul memaji ki koo kumtondoo li'ə ə, Kunji ki dɔran'ti unji'n do'je'ti to kadi be.

⁷⁹ Kunji kin unji do de'gi'ti ki sii me lo ki diw'ti num, Me ndil koy'ti num.

Tado kadi ndɔr'je tarow, aw se'je do row kisimaji'ti.

⁸⁰ Ngonn kakin to'gi, təl de ki gəsirə me ndil'ti. Ra be dilə mbo'ti, biti ndo ki te'n taga takum Isirayel'ti.

2

Koji Jeju

(Mat 1.18-25)

¹ Dokagilo'ə'ti kin, nje konbe kibo Sejar Ogusiti un ndu'ne kadi ndangito de'gi ki donangi'ti pəti me makitu'ti.

² Ndagito ki dokete kin in dokagilo'ti ki Kiriniwusi in nje konbe donangi'ti ki Siri.

³ De'gi pəti awi kadi ndangito'de, Nan nan kaa aw be koji'ne'ti.

‡ 1:59 1.59 Lebitiki 12.3

⁴ In be ə, Jisepi kaa in bebo Najareti'ti, donangi Galile'ti, isi aw bebo'ti lə Dabidi, ki bari'ə Betilehem, donangi Jude'ti. Tado Jisepi in de ki ginn koji'ti lə Dabidi.

⁵ Awi kadi ndangito'de nan'ti ki Mari ki njenduwə li'ə, ki ra ki sə'm.

⁶ Loki in Betilehem'ti non bay ningə, ndo koji ngonn lə Mari asi.

⁷ Mari oji ngonn'ne ki dokete to ngonn ki dingəm. Bir ngonn kakin ki ku, ilə me nya ngəm nya kuso'ti lə da'gi, tado lo ki kadi ingəi to'i'ti me key to mbah'gi'ti goto.

Njekul da'gi

⁸ Njekul da'gi in me mu'ti do lo'ti kin non, indəi bi taa isi ngəmi da'gi lə'de kondə.

⁹ Ningə nyi oyi malayka lə Burəbe te bus ki ro'de'ti. Toji lə Burəbe unji gugi do'de, adi bol tol'de.

¹⁰ Nan malayka el'de ene: «Boli el, tado m're ki Poyta ki maji kadi madi'se. Poyta ki maji kin a in nya ronel kibo ngayn tado lə de'gi pəti ki donangi'ti ne.

¹¹ In bone ə oji nje kaji me be'ti lə Dabidi adi'se. Njekaji ki in Kirisiti ki in *De ki Luwə mbət'ə, Burəbe.

¹² Ningə nyakoji ki in a gəri'ə ə to kin: A ingəi ngonn ki kasi ki biri'ə ki ku, ə iləi'ə me nya ngəm nya kuso'ti lə da'gi.»

¹³ Tanan'ti non, bulə de'gi njerə'gi ki dōran'ti, tei, indəi ro'de nan'ti ki malayka ki kare kakin, ningə osi pa piti Luwə eyina:

¹⁴ Toji in ki do Luwə'ti ki nje kisi dōran'ti taa nu. Taa, kisimaji ki do donangi'ti, ki ro de'gi'ti ki Luwə ndigi'de to.

¹⁵ Loki malayka'gi inyəi'de ə təli awi dōran'ti gogi, njengəm da'gi elinan dann'de'ti eyina: «Adi j'awi biti ki Betilehem'ti j'oyi nya ki ra nya ə Burəbe te ki do'a adi'je kin.»

¹⁶ Indəi kalangi awi ningə nyi, ingəi Mari ingi ki Jisepi, nan'ti ki ngonn ki kasi ki iləi'ə me nya ngəm nya kuso'ti lə da'gi.

¹⁷ Loki oyi ngonn ki kasi kakin ningə, go'ti ori ginn nya'gi ki eli'de ojido ngonn ki kasi kin.

¹⁸ De'gi pəti ki oyi ta ki njengəm da'gi ori go'ə, əti'de bol.

¹⁹ Mari ngəm nya'gi kin pəti me'ne'ti, mərta do'ti kigo'ə go'ə.

²⁰ Nje ngəm da'gi təli gogi ki pa, ki kulə toji do Luwə'ti ta'de'ti. Tado Luwə adi'de oyi nya'gi ki mbi'de ge, ki kum'de ge. Ningə nya'gi kakin rai nya ki gorow'ə inbe ki malayka ilə'n'de mbər'ə kakin to.

Toji Jeju me Key'ti lə Luwə

²¹ Loki ndo ki nja jijo go koji ngonn'ti asi, ujəi mət'ə*, ningə indəi to'a nan Jeju. In to ki malayka el'de, loki kon'a ra ki səm'ə el bay, kadi to bari'ə'n'ə.

²² Ningə, loki ndo ki in ndo kar ro kigo ndukun'ti lə *Mojə asi†, Jisepi ingi ki Mari ai ki ngonn kakin Jerujalem'ti kadi toji'ə Burəbe,

²³ kigo ndang'a'ti ki ndangi me ndukun'ti lə Burəbe eyina: «Ngann dər'gi ki dingəm pəti a in ki kində ji do'de'ti tado lə Burəbe‡.»

²⁴ Num taa, rei kadi adi'de kəmosi'gi joo eke ngann dər dum'gi joo kadikare'ti, kigo ndang'a'ti ki ndangi me ndukun'ti lə Burəbe§.

Pa lə Simeyon

* 2:21 2.21 Lebitiki 12.3 † 2:22 2.22 Lebitiki 12.6 ‡ 2:23 2.23 Tekitaga 13.2,12 § 2:24 2.24 Lebitiki 12.8

²⁵ Dingəm kare in Jerujalem non tɔ'a nan Simeyon. In de ki dana taa in de ki njera go ndigi'ti læ Luwə tɔ. Isi nginə ta nje kaji Isirayel mayinu ba. Ningə Ndil Luwə in dɔ'a'ti tɔ.

²⁶ Ndil Luwə el kete ad'a gər toki a oy el biti kadi oo Kirisiti De ki Burəbe mbət'ə, ki kum'ne bay taa a oy.

²⁷ Ndil Luwə ɔs'ɔ kadi aw me Kəy'ti læ Luwə, ningə toki nje koji Jeju awi si'ə me kəy'ti kadi rai kigo ndukun'ti læ Burəbe.

²⁸ Simeyon taa Jeju ji'ne'ti, ningə ulə toji dɔ Luwə ene:

²⁹ «Ngosine, Burəbe, inyə bər lə'i ad'a aw ki lapiya, kigo ta'ti lə'i nga,

³⁰ Tado kankum'm oo njekaji de'gi nga.

³¹ Kaji ki ində dɔ'a dana takum bulə de'gi'ti pəti.

³² In kunji ki kadi unji dɔ ginn de'gi'ti pəti, taa a in toji ki dɔ de'gi'ti lə'i, Isirayel tɔ.»

³³ Ta ki Simeyon el dɔ Jeju'ti əti kon'a'gi ki baw'a'gi bol.

³⁴ Simeyon njangi dɔ'de, ningə el Mari ene: «Maji kadi in gər maji, ngonnn ki oj'o kin a in row kosi læ bulə de'gi num, row kində taa læ de'gi ngayn donangi Isirayel'ti tɔ. Taa, re to nyakoji ki nje re ki takasinan el tɔ.

³⁵ A adi mərta ki ngarme de'gi'ti ngayn, ginn'ə a te taga. Ningə rɔ'i'ti inbe, in kiyəɔ ki a gangi ndil'i dana.»

Ann ra oyo Luwə tado Jeju

³⁶ Dene kare ki njekeltakita Luwə'ti isi non, tɔ'a nan Ann. In ngonnn læ Panuwel, ginn koji'ti læ Aser. Loki taa dingəm mandine'ti, isi si'ə asi bal siri ba par ə ngaw'a oy. Ningə ki ngosine kin, Ann togi ngayn nga.

³⁷ Bal'a in dɔjijoo gidə in sɔ. Njengawkoy kin in me Kəy'ti læ Luwə ki dɔkagilo'gi pəti gos'o. Kondo ki kada in me Kəy'ti læ Luwə, el si'ə ta, ɔgi rɔ'ne nyakusɔ.

³⁸ In be ə, dɔkagilo'ə'ti kin, in kaa te non re tɔ. Osi pa ulə'n toji dɔ Luwə'ti, taa elta ki dɔ ngonnn'ti kin de'gi pəti ki isi nginəi kadi Luwə taa Jerujalem ji njeban'gi'ti ilə taa tɔ.

³⁹ Loki nje koji Jeju rai nya'gi pəti kigo ndukun'ti læ Burəbe ningə, təli awi Galile me bebo'ti lə'de ki Najareti'ti gogi.

⁴⁰ Ningə, ngonnn kakin togi, aw ki singə'ne. Rosi ki tər, taa memaji læ Luwə in si'ə nan'ti tɔ.

Jeju in me Kəy'ti læ Luwə loki bal'a in dɔgi gidə in joo

⁴¹ Dɔ bal'gi pəti, njekoji Jeju awi Jerujalem'ti lo ra nanyi'ti ki bari'ə nanyi Paki.

⁴² Loki Jeju ra bal dɔgi gidə in joo ningə, aw ki nje koji'ne'gi lo ra nanyi'ti toki sii rai kete kete go kuji ra'a'ti*.

⁴³ Ningə, loki ndɔ ra nanyi tigə ə, nje koji'gi læ Jeju isi təli gogi, nan Jeju nanyi gogi Jerujalem ti. Nje koj'o'gi gəri toki nanyi gogi el.

⁴⁴ Njekoji'gi læ Jeju oyi eyina Jeju nanyi nja madi'de'gi'ti ki uni se'de row, adi njiyəi ndɔ kare bay taa uləi ngirə sang'a dann noji'de'gi'ti ki madi'de'gi.

⁴⁵ Sangi'ə, nan sangi'ə pi ingəi'ə el. Loki ingəi'ə el, təli tuwi dɔ'de awi Jerujalem'ti gogi sang'a'ti.

⁴⁶ Sangi'ə biti ndɔ ki kon mutə ningə nyi, ingəi'ə, isi me Kəy'ti læ Luwə dann njendo ndukun'gi læ Luwə. Si dann'de'ti, sii ur mbi'ne oo'n ta'gi ki isi eli tɔ, dəji'n'de ta tɔ.

* 2:42 2.42 Tekitaga 12.1-27; Ndukun ki nja joo 16.1-8

⁴⁷ De'gi pəti ki oyi ta kel Jeju kin, nyagər li'ə, ki ta ki tur li'ə, əti'de ɓol ngayn.

⁴⁸ Loki njekoj'o'gi oyi, əti'de ɓol ngayn, adi kon'a el'ə ene: «Ngonn'm, ra bann be in ra se'je nya be wa? Oo, j'in ki baw'i, ji ra ta sangi'ti ki non kum'je'ti.»

⁴⁹ Ningə el'de ene: «Sangi m'in tado ri wa? Maji kadi m'ra kulə me kəy'ti lə Bai kin, in gəri eke in gəri el wa?»

⁵⁰ Nan njekoj'o'gi gəri me ta li'ə kin el.

⁵¹ Ningə go'ti, Jeju təl aw se'de Najareti'ti gogi. Jeju təl rə'ne go ta'ti lə nje koji'ne'gi. Kon'a ngəm nya'gi pəti ki rai nya kin me'ne'ti.

⁵² Jeju tɔgi darə'ne'ti num, me gosi'ti num tɔ, adi ingə maji takum Luwə'ti num, takum de'gi'ti num pəti.

3

Jan iləmbər Poyta ki maji

(*Mat 3.1-12; Mrk 1.1-8; Jan 1.19-28*)

¹ Dɔkagilo'ə'ti kin, nje konɓe kibo Sejar, ki ɓari'ə Tiber onɓe ɓal dɔgi gidə in mi. Ningə Ponsi *Pilati ə in nje konɓe dɔnangi'ti ki Juda, Erodi in ngar dɔnangi'ti ki Galile, Pilipi ki ngonnkon Erodi in ngar dɔnangi'ti ki Iture ki dɔnangi ki Tirakonitidi, ningə Lisaniyasi in ngar dɔnangi'ti ki Abilen tɔ.

² Hann ingi ki Kayipi ə in kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki rai kulə dɔkagilo'ə'ti non. Ningə, dɔkagilo'ə'ti non kin, Jan ki ngonn lə Jakari in diləlo'ti ə Luwə el'ə ta.

³ Jan aw dɔnangi Jurden'ti pəti, iləmbər ene: «Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kɔ, adi rai'se batəm, kadi Luwə inyə'n go majel'gi lə'se kɔ.»

⁴ Ra toki ndangi me makitu'ti lə njekeltakita Luwə'ti, Ejay, eyina:

«Ndu de madi ɓar diləlo'ti ene:

Rai gorow lə Burəbe!

Rai gorow li'ə adi ra njururu.

⁵ Uti bolo ɓe'gi adi asi nan,

Kusi dɔ mbal'gi ki dɔ gadi'gi adi asi ta nangi rerere;

Rai row'gi ki rugi gondi gondi adi ra njururu;

Rai row wor'gi adi osi nan'ti lay.

⁶ Lo kin'ti, de'gi pəti a gəri kaji ki Luwə aji'je*.»

⁷ Jan el bulə de'gi ki rei rə'a'ti kadi ra'de batəm ene: «In nje mann majel to lii pir be kam, nan ɔji'se row kadi anyinan wongi lə Luwə ki a re wa?»

⁸ Maji kadi kulə ra'se'gi toji kadi in de'gi ki inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kɔ. Ningə, ononyi'se kadi eli me'se'ti eyina: “J'in ngann kaw Abiraham”. Tado adi m'el'se, Luwə asi kadi a təl gaji mbal'gi kam ngann kaw Abiraham'ti kare.

⁹ Ki ngosine kin, kungə in ndəkba kadi tugə kagi'gi ngirə de'ti. Kagi ki ra ki andi maji el ə, a tugəi'ə kadi iləi'ə me por'ti kɔ.»

¹⁰ Bulə de'gi dɔji Jan eyina: «In ri ə kadi ji ra wa?»

¹¹ Jan el'de ene: «De ki aw ki ku joo ə, maji kadi adi kare de ki awi'n el, ningə de ki aw ki nyakusɔ ə, maji kadi ra'n ki in ki awi'n el tɔ.»

¹² *Njetalambo'gi kaa, rei kadi Jan ra'de batəm tɔ. Ningə dɔji Jan eyina: «Njendo, in ri ə kadi ji ra wa?»

¹³ Jan el'de ene: «Tai nar aldo in ki dɔji'se kadi tai kin el.»

* **3:6 3.6** Tekitaga 40.3-5

¹⁴ Njerɔ'gi kaa dɔji eyina: «Nga j'in, in ri ɔ kadi ji ra wa?» Jan el'de ene: «Indɔi tɔgi dɔ de'ti tai nar li'ɔ el, ta, tɔti ta ngom indɔi dɔ'a'ti el tɔ. Rai dɔ nar nanyi'ti lɔ'se inbe kin par.»

Jan iləmbər de ki a re go'ə'ti
(Mat 3.11-12; Mrk 1.7-8)

¹⁵ Dɔkagilo'ə'ti kin, de'gi isi nginɔi de ki a re, adi dɔji rɔ'de ta ke Jan in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə el bitɔ wa?

¹⁶ Ə Jan el de'gi pɔti ene: «M'in, m'ra'se batəm me mann'ti, nan de madi a re go'm'ti non, a ra'se batəm me Ndil Luwə, ki me por'ti. In de ki Tɔg'ɔ utəm sanyi kulə sa li'ɔ kaa, m'asi tuti el.

¹⁷ Uwə keh to nya ji'ne'ti kadi to'n kandi ko ki maji, ɔy me dam'ti, ningə ulə tisə por. In por ki a oy el ratata.»

¹⁸ Jan adi de'gi ta kɔji'gi ki rangi ngayn, iləmbər Poyta ki maji.

¹⁹ Nya kare bay, Jan kɔl ki Erodi ki in nje konbe dɔnangi'ti ki Galile, tado taa ki taa Erodiyadi ki ne ngonnkon'ne, taa ra nya'gi ki rangi ki majel ngayn num tɔ.

²⁰ Nan, nya'gi ki go'ti el pɔti ki Erodi ra kin kaa, tɔl uwə Jan dangay'ti dɔ'ti bay.

Jeju ra batəm
(Mat 3.13-17; Mrk 1.9-11)

²¹ Loki de'gi pɔti rai batəm ningə, Jeju kaa ra batəm tɔ. Loki isi elta ki Luwə ningə, dɔran til.

²² Ndil Luwə, risi to dər dum be isi dɔ'a'ti. Ningə, ndu ta madi te dɔran'ti, ene: «In Ngonn'm ki njendigi ləm, ki in nya rɔnel ləm kibo ngayn.»

Ginn kaw lə Jeju
(Mat 1.1-17)

²³ Jeju ulə ngirə kulə lə'ne, loki bal'a in dɔ mutə. Ki go gər'ə'ti ki de'gi gəri, Jeju in ngonn lə Jisepi, Jisepi ki ngonn lə Eli,

²⁴ Ningə Eli in ngonn lə Mata, Mata in ngonn lə *Lebi, Lebi in ngonn lə Melsi, Melsi in ngonn lə Yanay, Yanay in ngonn lə Jisepi,

²⁵ Jisepi in ngonn lə Matatiyasi, Matatiyasi in ngonn lə Amosi, Amosi in ngonn lə Nahum, Nahum in ngonn lə Esili, Esili in ngonn lə Nagay,

²⁶ Nagay in ngonn lə Mati, Mati in ngonn lə Matatiyasi, Matatiyasi in ngonn lə Semeyinn, Semeyinn in ngonn lə Yosəki, Yosəki in ngonn lə Yoda,

²⁷ Yoda in ngonn lə Yowanan, Yowanan in ngonn lə Resa, Resa in ngonn lə Jorobabel, Jorobabel in ngonn lə Salatiyel, Salatiyel in ngonn lə Neri,

²⁸ Neri in ngonn lə Melki, Melki in ngonn lə Adi, Adi in ngonn lə Kosam, Kosam in ngonn lə Elmadam, Elmadam in ngonn lə Er,

²⁹ Er in ngonn lə Jeju, Jeju in ngonn lə Eliyəjar, Eliyəjar in ngonn lə Yorim, Yorim in ngonn lə Mata, Mata in ngonn lə Lebi,

³⁰ Lebi in ngonn lə Simeyon, Simeyon in ngonn lə Juda, Juda in ngonn lə Jisepi, Jisepi in ngonn lə Yonam, Yonam in ngonn lə Eliyakim,

³¹ Eliyakim in ngonn lə Meleya, Meleya in ngonn lə Mena, Mena in ngonn lə Matata, Matata in ngonn lə Natan, Natan in ngonn lə Dabidi,

³² Dabidi in ngonn lə Jese, Jese in ngonn lə Obedi, Obedi in ngonn lə Bowaji, Bowaji in ngonn lə Sala, Sala in ngonn lə Nason,

³³ Nason in ngonn lə Aminadabi, Aminadabi in ngonn lə Adimin, Adimin in ngonn lə Arni, Arni in ngonn lə Esirom, Esirom in ngonn lə Peresi, Peresi in ngonn lə Juda,

³⁴ Juda in ngonnn læ Jakobi, Jakobi in ngonnn læ *Isaki, Isaki in ngonnn læ Abiraham, Abiraham in ngonnn læ Tera, Tera in ngonnn læ Nawor,

³⁵ Nawor in ngonnn læ Serugi, Serugi in ngonnn læ Rewu, Rewu in ngonnn læ Pelegi, Pelegi in ngonnn læ Eber, Eber in ngonnn læ Sala,

³⁶ Sala in ngonnn læ Kaynam, Kaynam in ngonnn læ Arpasadi, Arpasadi in ngonnn læ Səm, Səm in ngonnn læ Nuwe, Nuwe in ngonnn læ Lemeki,

³⁷ Lemeki in ngonnn læ Matusalem, Matusalem in ngonnn læ Enoki, Enoki in ngonnn læ Yərədi, Yərədi in ngonnn læ Malelel, Malelel in ngonnn læ Kaynam,

³⁸ Kaynam in ngonnn læ Enosi, Enosi in ngonnn læ Seti, Seti ki ngonnn læ Adam, Adam ki ngonnn læ Luwə.

4

Su nan Jeju

(Mat 4.1-11; Mrk 1.12-13)

¹ Go Ndil Luwə'ti ki rosi Jeju, Jeju təl ta ba Jurden'ti re. Təl re ningə, Ndil Luwə ɔr'ɔ aw si'ə dilələ'ti.

² Su nan'a ndo dɔsɔ dilələ'ti. Ndo ki Jeju ra dɔsɔ kin, sɔ nya madi el, adi bo ra'a.

³ Non be, Su el'ə ene: «Re in Ngonnn læ Luwə ə, adi mbal kin təl mapa adi m'oo.»

⁴ Ə Jeju təl el'ə ene: «Ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: De a isi ki do'ne taa ki takul nyakusɔ par el*.»

⁵ Su aw ki Jeju do lo'ti taa, ningə ki kum ki kində jipi, ɔj'ɔ konbɛ'gi ki donangi'ti ne pəti ad'a oo.

⁶ Loki ɔj'ɔ ningə, təl el'ə ene: «M'a m'ad'i togi do konbɛ'gi'ti kin ki nyakingə'gi ki me'ti pəti. Tado in nya ki adi'm'in me ji'm'ti, ningə de ki me'm ndigi ə m'ad'a.

⁷ Re in, ɔsi məkəs'i nanga non'm'ti ə, m'a m'ad'i ba pəti to yan'i.»

⁸ Jeju təl el'ə ene: «Ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: “A ɔsikurə Burəbe Luwə'ti læ'i, ningə in ki kar'ne ba par ə a re non'a'ti kadi gos'o*.”»

⁹ Go'ti gogi, Su aw ki Jeju Jerujalem'ti, aw si'ə jam do Kəy'ti læ Luwə taa. Loki aw si'ə taa, ningə el'ə ene: «Re in Ngonnn læ Luwə ə, inyə ji'i taa osi adi m'oo,

¹⁰ tado ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: “Luwə a adi ndu'ne malayka'gi læ'ne kadi to indəi kum'de go'i'ti.”

¹¹ Bay taa, a lai'nu dala ji'de'ti, kadi nja'i tugə mbal el‡.»

¹² Jeju təl el'ə ene: «Ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: A mbɔji Burəbe Luwə læ'i oo el§.»

¹³ Loki Su tigə ki nyanan'gi ki kadi n'nan'n Jeju ningə, ɔr rɔ'ne gogi sanyi rɔ'a'ti. ɔr rɔ'ne nginə'n dɔkagilo ki rangi.

De'gi ki Najareti'ti mbeti tai nyando læ Jeju

(Mat 4.12-17; Mrk 1.14-15)

¹⁴ Lo kin'ti, Jeju təl re Galile. Re ki togi ki in rɔ Ndil Luwə'ti. To Jeju bar ki do lo'gi ki non pəti.

¹⁵ Ndo nya me kəykawnan'ti læ *Juwipi'gi. De'gi pəti uləi toji do'a'ti.

De'gi ki Najareti'ti mbəti taai nyando læ Jeju

(Mat 13.54-58; Mrk 6.1-6)

* 4:4 4.4 Ndukun ki nja joo 8.3 † 4:8 4.8 Ndu 6.13 ‡ 4:11 4.11 Pag 91.11-12 § 4:12 4.12 Ndu 6.16

¹⁶ Jeju aw Najareti'ti, ki in ße ki tɔgi'ti. Toki isi ra'n kete kete, loki ndo kɔrkon asi ningə, Jeju aw kəykawnan'ti lə Juwipi'gi. Jeju ində taa kadi n'tudə makitu.

¹⁷ Loki ində taa, adi'ə makitu lə njekeltakita Luwə'ti Ejay ki koi. Jeju rirə makitu kakin ningə, ingə ta ki ndangi eyina:

¹⁸ «Ndil Burəbe in dɔ'm'ti,
Burəbe mbəti'm kadi m'iləmbər Poyta ki maji njendo'gi.
Burəbe ulə'm kadi m'el dangay'gi ta te'de kəy dangay'ti,
Kadi m'el njekumtɔ'gi toki, kum'de a oo lo.
Kadi m'taa nje ki de'gi isi indəi kum'de ndoo m'ilə'de taa.

¹⁹ Kadi m'iləmbər ßal memaji lə Burəbe kin.»

²⁰ Go'ti, Jeju ko makitu kakin, ningə təl'n adi njekulə, ə isi nanga kadi elta. De'gi pəti ki me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi ßuki kum'de ki dɔ'a'ti.

²¹ Lo kin'ti, Jeju el'de ene: «Ta ki oyi kin, tɔlta'ne dɔ'se'ti ßone.»

²² De'gi pəti manyinaji lə Jeju, taa mbər memaji ki te ta'a'ti əti'de ßol ki dum tɔ adi elinan eyina: «M'a in ngonon lə Jisepi rɔ'je'ti ne el wa?»

²³ Be ə Jeju el'de ene: «M'gər kadi a eli'm'in kujita ki ene: "In njera de'gi monyi, aji rɔ'i inbe," kin. A eli'm'in eyina: "J'oo poy nya'gi pəti ki in ra Kapernayim'ti kin, ə in ra ße koji'ti ne be tɔ adi j'oo."»

²⁴ Jeju təl el'de ßay ene: «Toki rɔta'ti adi m'el'se, njekeltakita Luwə'ti, ki ßekoj'o uwə rɔ'ne'ti maji goto.

²⁵ Ki rɔta'ti, dɔkagilo'ti lə njekeltakita Luwə'ti Eli, njengawkoy'gi in ngayn Isirayel'ti. Nan loki ndi ədi dɔnangi'ti el ßal mutə ki nanyi mehen, ə ßo on ki dɔnangi pəti*,

²⁶ de kare dann'de'ti ki Luwə ulə Eli rɔ'a'ti goto. In njengawkoy ki Sarepta'ti, dɔnangi ki Sidon'ti yo ə Luwə ulə Eli ki rɔ'a'ti†.

²⁷ Njebanji'gi kaa in ngayn Isirayel'ti dɔkagilo'ti lə Elije tɔ, nan in ki kare ki kadi Luwə ɔr banji rɔ'a'ti ar njay goto. In Naman ki Siri'ti yo ə Luwə ɔr banji rɔ'a'ti‡.»

²⁸ Loki de'gi ki sii me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi oyi ta kin, wongi tɔl'de pəti.

²⁹ Lo kin'ti, indəi taa tuwəi Jeju me ßebo'ti kɔ, ningə ai si'ə jam dɔ mbal'ti ki indəi ßebo'ti. Rai'ti si'ə kadi n'suri'ə n'iləi'ə n'təli'ə kɔ.

³⁰ Nan Jeju ur dann'de'ti aw.

Dingəm ki ndil ki majel ra'a

(Mat 7.28-29; Mrk 1.21-28)

³¹ Jeju aw Kapernayim'ti, ki in ßebo ki dɔnangi Galile'ti. Jeju ndo nya de'gi ndo kɔrkon'ti.

³² Nyando li'ə əti de'gi ßol ki dum. Əti'de ßol ki dum tado elta ki tɔgi ki in rɔ Luwə'ti.

³³ Ningə, de madi kare ki ndil ki majel ra'a, isi me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi non, non ki ndu'ne kibo ene:

³⁴ «Jeju ki Najareti, ri ə ge rɔ'je'ti wa? Re kadi tujij'e wa? M'gər'i maji: in ki Kar njay lə Luwə.»

³⁵ Jeju ndangi ndil ki majel ki tɔgi'ne ene: «Uti ta'i, ə te kɔ rɔ dingəm'ti kin.» Lo kin'ti, ndil ki majel bi dingəm ilə dann'de'ti, ningə te rɔ'a'ti um ad'a kon madi kare el.

³⁶ Nya kin əti de'gi pəti ßol, adi dəji nan ta dann'de'ti eyina: «Ta kin in ta ki bann ə əti ßol be wa? De kam aw ki tɔgi konbe dɔ ndil'gi'ti ki majel, ndangi'de ki tɔgi ki in rɔ Luwə'ti adi tei kɔ!»

* 4:25 4.25 1 Ngar'gi 17.1 † 4:26 4.26 1 Ngar'gi 17.8-16 ‡ 4:27 4.27 2 Ngar'gi 5.1-14

³⁷ In be ə, tɔji lə Jeju sanan ki dɔnangi ki non pəti.

Jeju adi lapiya njemonyi'gi ngayn
(*Mat 8.14-17; Mrk 1.29-34*)

³⁸ Loki Jeju in kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, aw me kəy'ti lə Simon. Məm Simon ki dene, rɔ'a tingə ngayn. Be ə, dəji Jeju kadi ra nya madi tado li'ə.

³⁹ Jeju rugi rɔ'ne dɔ'a'ti, ndangi rɔ ki tingə ngayn kakin adi yokiro. Kalangi ba go'ti, məm Simon ində taa ra nyakuso adi'de.

⁴⁰ Lo sol'ɔ, go kurkadi'ti, de'gi pəti ki awi ki de'gi ki monyi'gi ki dangi dangi rai'de, rei se'de rɔ Jeju'ti. Jeju ində ji'ne dɔ'de'ti kare kare pəti adi ingəi lapiya.

⁴¹ Ndil'gi ki majel kaa tei rɔ de'gi'ti ngayn ki non ta'de'ti eyina: «In Ngonn lə Luwə!» Nan Jeju ndangi'de ki tɔgi ki ngan ngayn, adi'de tarow kadi eli ta'a el, tado gəri'ə bəti kadi in Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə.

Jeju iləmbər Poyta ki maji me kəykawnan'gi'ti
(*Mrk 1.35-39*)

⁴² Loki lo ti, Jeju te me bebo'ti aw diləlo'ti. Bulə de'gi ngayn sangi'ə, awi ingəi'ə. Loki ingəi'ə, ndigi kadi n'uwəi'ə nanga rɔ'de'ti kadi to aw lo el.

⁴³ Nan Jeju el'de ene: «Maji kadi m'iləmbər Poyta ki maji ki ɔjido Konbe lə Luwə ndəgi bebo'gi'ti tɔ, tado in ta kin ə Luwə ulə'm.»

⁴⁴ In be ə, Jeju ndo ta me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi dɔnangi Galile'ti.

5

De'gi ki dɔkete ki Jeju bar'de
(*Mat 4.18-22; Mrk 1.16-20; Jan 21.1-11*)

¹ Ndo kare, loki Jeju in sanyi el ki kadi babo'ti ki Genejareti'ti. Bulə de'gi uwəi nan: a gugi gidə kadi n'oyi ta lə Luwə.

² Lo kin'ti, Jeju oo to'gi joo ki sii ngangı ba'ti. In to'gi ki mbaw'gi ki me'ti indəi'de ə ai to togi bandi'gi lə'de.

³ Jeju ala me to'ti ki kare ki in yan Simon, ningə el Simon ad'a inyə ngangı ba ə aw ki dana nden. Go'ti, Jeju isi nanga me to'ti ndo nya bulə de'gi.

⁴ Loki elta tigə ningə, el Simon ene: «Aw ki dana lo'ti ki mann ur'ti, ə iləi bandi'gi lə'se uwəi kanji'gi»

⁵ Simon təl el'ə ene: «Burəbe, j'ilə bandi kondɔ'ti bitı lo ti, nan kanji kare kaa j'ingə el. Nan toki in in ə dəji'm, m'a m'ilə bandi toki el'm.»

⁶ Loki iləi bandi'gi lə'de, ɔyi kanji kɔy ki əti bol, adi bandi'gi lə'de kaa ge gangi.

⁷ Lo kin'ti, dəji madi'de'gi ki in me to'ti ki nungı kadi rei rai se'de. Madi'de'gi rei, adi ɔyi kanji kakin rosi to'gi ki joo. Kanji rosi to'gi adi to'gi ai to nduyi mann.

⁸ Loki Simon Piyər oo nya kin, osi, ɔsi məkəsi'ne nanga non Jeju'ti el'ə ene: «Burəbe, ɔsi rɔ'i ngərəngi rɔ'm'ti, tado m'in njeramajel.»

⁹ Simon ki mad'a'gi ki in si'ə, bol ra'de ɔji go kanji ki ɔyi me bandi'ti əti bol ngayn.

¹⁰ Jaki ki Jan ki ngann lə Jebede ki in madi nan ki Simon kaa bol ra'de tɔ. Jeju el Simon ene: «Adi bol rai el, kaw ki kete non, in de'gi nga ə a sangi'de.»

¹¹ Lo kin'ti, təli rei ki to'gi ngangı ba'ti, ningə inyəi nya'gi pəti ə uni go Jeju.

Jeju adi lapiya njebanji kare
(Mat 8.1-14; Mrk 1.40-45)

¹² Ndo ki rangi, Jeju in me bebo'ti kare, ningø dingøm kare ki banji rosi rø'a te non re. Loki oo Jeju ningø, osi ki takum'ne nanga non'a'ti, non ki do'a'ti ene: «Burøbe re in ndigi ø a adi banji løm ur, kadi røm ar njay.»

¹³ Jeju ulø ji'ne odi'n'ø ningø el'ø ene: «M'ndigi ø, kadi banji lø'i ur adi rø'i ar njay.» Ningø tanan'ti non par ø banji ur adi rø'a ar njay.

¹⁴ Go'ti, Jeju ad'a ndu'ne ene: «Ononyi kadi elta'a de madi ø aw oji rø'i njekujønyamosi kadikare, ningø adi kadikare kujønyamosi kar rø toki ndukun lø Moji døji'n. Ra be kadi gøri toki banji lø'i ur adi ingø lapiya.»*

¹⁵ Tøbar lø Jeju sanan ki lo lo adi de'gi rei kadi n'oyi ta li'ø ge kadi aji'n'de do monyi'gi'ti lø'de ge.

¹⁶ Nan Jeju ør rø'ne aw lo'gi'ti ki to dilø tado kelta ki Luwø.

Jeju adi lapiya njerøkoy njururu
(Mat 9.1-8; Mrk 2.1-12)

¹⁷ Ndo kare Jeju isi ndo nya de'gi ningø, *Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lø Luwø sii dann de'gi'ti non tø. De'gi in ki ngann be'gi pøti ki dønangi Galile'ti, ki dønangi Jude, ki bebo Jerujalem. Burøbe oji tøg'i'ne me kaji nje monyi'gi'ti.

¹⁸ Lo kin'ti, de'gi madi oti de kare ki rø'a oy njururu me nya koti njemonyi'gi'ti rei si'ø rø Jeju'ti. Sangi row kadi n'awi si'ø køy n'iløi'ø non Jeju'ti.

¹⁹ Nan gøri row ki kadi awi si'ø el, tado de'gi in ngayn. Be ø, alai taa, rai bolo do køy'ti ningø, tuyi njemonyi ki nya koti njemonyi'gi ki kulø, iløi'ø dann bulø de'gi'ti non Jeju'ti.

²⁰ Loki Jeju oo kunme lø'de ningø, el dingøm ene: «Majel'gi lø'i in ki k'inyø go kø.»

²¹ Njendo ndukun'gi lø Luwø ki Parisi'gi iløi rø'de mørita ningø eli eyina: «De'ø kam in nan ø elta ki mal do Luwø'ti be wa? Luwø ki kar'ne ba par ø asi k'inyø go majel'gi lø de'gi kø. De ki rangi goto.»

²² Jeju gøer merta'gi lø'de ki me'de'ti adi el'de ene: «Tado ri ø isi mørita ki be kin me'se'ti wa?»

²³ Nya ki ra ø ngan ngayn el wa? Kel de kin kene: «Majel'gi lø'i in ki k'inyø go kø» ø ngan ngayn el eke kel'ø kene «Indø taa ø njiyø ø ngan ngayn el wa?»

²⁴ Re in be ø, m'a m'oji'se kadi in gøri toki m'in Ngonn De, m'aw ki tøg'i dønangi'ti ne, kadi m'inyø'n go majel'gi lø de'gi kø.» Ningø, Jeju el njerøkoy njururu ene: «Indø taa, un tuwø lø'i, ø aw be.»

²⁵ Tanan'ti non, dingøm kakin indø taa takum de'gi'ti pøti, un tirø ki kete to'ti, ø te aw be ki kulø tøg'i do Luwø'ti ta'ne'ti.

²⁶ De'gi pøti, nya kin øti'de bol adi uløi tøg'i do Luwø'ti. Bol rosi me'de adi eli eyina: «J'oo nya ki mbah bone.»

Jeju ßar Lebi
(Mat 9.9-13; Mrk 2.13-17)

²⁷ Go'ti Jeju te ningø nyi oo de kare ki njetalambo kadi nje konbe'gi ki ßari'ø Lebi isi me køy taa lambo'ti. Loki oo Lebi ningø el'ø ene: «Un go'm.»

²⁸ Ningø Lebi inyø nya'gi pøti ø indø taa un go Jeju.

²⁹ Go'ti, Lebi ra nyakusø kibo ngayn me køy'ti lø'ne ßari'n Jeju. Lo nyakusø'ti kin, njetalambo'gi ki ndøg'i de'gi ki rangi in se'de nan'ti non.

* **5:14 5.14** Ki go jibøl ra'a'ti lø Juwipi'gi, njebanji in de ki de'gi oyi'ø kadi ar njay el, adi asi kadi aw lo nyara'gi'ti ki ßar tø Luwø el.

³⁰ Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lə'de ɓarita, eli njendo'gi li'ə eyina: «Ra bann ə isi soi nya ge anyinan nya ge ki njetalambo'gi ki ndəgi njeramajel'gi wa?»

³¹ Jeju un ta el'de ene: «In de'gi ki njemonyi'gi ə a sangi de ki njera de monyi, um in nje rɔ ngan'gi ə a sangi de ki njera de monyi el.

³² Ningə, m're tado ɓar de'gi ki dana el, nan m're tado ɓar de'gi ki njeramajel'gi yo kadi inyəi gorow njiyə'de ki majel.»

Nyando lə Jeju aw nan'ti ki kɔki nyando lə Parisi'gi el
(Mat 9.14-15; Mrk 2.18-20)

³³ Nje ki madi'gi eli Jeju eyina: «Taa taa, njendo'gi lə Jan Batisi in ki njendo'gi lə Parisi'gi isi ɔgi rɔ'de nyakusɔ taa isi elita ki Luwə tɔ, ə nje ki yan'i'gi isi soi nya ge, anyinan mann ge.»

³⁴ Ə Jeju el'de ene: «Ke de'gi ki ɓari'de lo nyakusɔ tanan'ti a ɔgi rɔ'de nyakusɔ ki mann kanyi wa? Dɔkagilo ki nje taa dene isi'n se'de nan'ti kin, asi kɔgi rɔ'de nyakusɔ el.»

³⁵ Ndo'gi a re non kadi a uni'ə ta'de'ti ningə tɔ, a ɔgi rɔ'de nyakusɔ.

Nyando lə Jeju aw nan'ti ki kɔki nyando lə Parisi'gi el
(Mat 9.16-17; Mrk 2.21-22)

³⁶ Jeju el'de kujita kare ene: «De a gangi ta ku ki sigi kadi ilə'n kum in ki kɔkɔ el. Re in be ə, ku ki sigi in ki gangi kɔ, ningə ta ku ki sigi kakin uwəi nan ki ki kɔkɔ el ɓay tɔ, adi joo pəti təl nya ki tuji.

³⁷ Taa de a un yiwi kandi nju ki in el ɓay uti me mbu ndar'gi'ti ki kɔkɔ el. Re in be ningə, loki yiwi a in ningə mbu ndar'gi a nduwi, kadi yiwi lo kɔ. Ningə mbu ndar'gi təli nya ki tuji kɔ.

³⁸ Be ə, re yiwi kandi nju in el ɓay ningə, maji kadi mbu ndar'gi in ki sigi taa.

³⁹ Loki de anyi yiwi kandi nju ki in mayinu ningə, a ge in ki in ngosine ɓay el nga. Tado de'gi eli eyina: “Yiwi ki in mayinu ə maji”.

6

Ta lə Jeju dɔ ndɔ kɔrkon'ti
(Mat 12.1-8; Mrk 2.23-28)

¹ Ndo kare Jeju ra dər me ndɔɔ geme'gi'ti. In ndɔ kɔrkon lə Juwipi'gi. Ningə, njendo'gi li'ə ki in si'ə, gangi dɔ kɔ'gi ji'de'ti təmi soi.

² Parisi'gi madi eli'de eyina: «Ra bann ə rai nya ki kadi de ra ndɔ kɔrkon'ti el be wa*?»

³ Jeju el'de ene: «Ingi tudəi nya ki ngar Dabidi ra loki ɓo ra'a ki de'gi ki go'ə'ti kin adi gəri maji.

⁴ Dabidi ur me *Kəyku'ti lə Luwə, un mapa ki de'gi adi Luwə kadikare'ti sɔ†, ningə təl'n adi de'gi ki go'ə'ti soi tɔ. Soi mapa ki in nya ki maji kadi njekujənyamosi kadikare'gi par ə soi‡.»

⁵ Jeju təl el'de ɓay ene: «Ngonn de in ɓe nje ndɔ kɔrkon.»

Jeju adi lapiya dingəm ki ji'ə oy njururu
(Mat 12.9-14; Mrk 3.1-6)

⁶ *Ndo kɔrkon ki rangi, Jeju aw kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, ndo nya de'gi. Ningə dingəm kare ki ji'ə oy njururu in me kəykawnan'ti non.

⁷ Njendo ndukun'gi ki Parisi'gi sii keke isi indəi kum'de kadi n'oyi ke Jeju a adi dingəm kin lapiya ndɔ kɔrkon'ti lə Juwipi'gi wa? In ta bolo ki isi sangi kadi lə'i ta dɔ'a'ti.

* 6:2 6.2 Tekitaga 34.21 † 6:4 6.4 1 Samiyel 21.2-7 ‡ 6:4 6.4 Lebitiki 24.9

⁸ Nan Jeju gər mərta'gi lə'de, adi el dingəm ki ji'ə oy njururu kakin ene: «Ində taa, ra dana ne be takum de'gi'ti pəti.» Dingəm ində ra taa.

⁹ Ningə Jeju təl dəji ndəgi de'gi ene: «Ri ə in gorow'ə'ti kadi de ra ndo kərkon'ti wa? Kadi de ra maji eke kadi ra majel? Kadi de nagi madi'ne ta yo'ti eke kadi inyə adi tuji kə wa?»

¹⁰ Jeju ində kum'ne gon'n'de ba pəti, ningə el dingəm kakin ene: «Surə ji'i». Dingəm surə ji'ne, ningə ji'ə təl to maji kare.

¹¹ Wongi təl njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, adi elinan ta dann'de'ti do nya'ti ki kadi n'rai ki Jeju.

Jeju mbəti njendo'gi lə'ne ki dōgi gidə in joo

(Mat 5.1, 10.1-4; Mrk 3.13-19)

¹² Me ndo'a'gi'ti kin, Jeju aw do mbal'ti tado kelta ki Luwə. Elta ki Luwə kondə'ti bitə lo ti.

¹³ Loki lo ti, Jeju ɓar njendo'gi lə'ne. Ningə mbunə njendo'gi'ti kin ə, mbəti'de dōgi gidə in joo, ɓar'de njekawkulə'gi.

¹⁴ Adi in Simon, ki ində tɔ'a nan Piyər, ki ngonnkon'a Andire, ki Jaki, ki Jan, ki Pilipi, ki Batilemi,

¹⁵ ki Matiye, ki Tomasi, ki Jaki, ki ngonn lə Alpe, ki Simon ki ɓari'ə nje rə tado kingə do lə ɓe lə'ne,

¹⁶ ki Judi ki ngonn lə Jaki, taa Judasi Isikariyotə, ki njekundo Jeju tɔ.

Jeju aji njemonyi'gi dann bulə de'gi'ti

(Mat 4.24-25; Mrk 3.7-11)

¹⁷ Jeju in ki njendo'gi do mbal'ti re te lo'ti ki gidə asi nan maji ningə, ingə bulə de'gi njendo'gi lə'ne, ki bulə de'gi ngayn ki in dɔnangi Jude'ti ge, nje k'in ɓebo Jerujalem'ti ge, nje k'in ɓebo'gi'ti ki kadi ba'ti ki Tir ge, ki Sidon ge. Rei tado koo ta lə Jeju ge kadi aji'de do monyi'gi'ti lə'de ge.

¹⁸ Nje ki ndil'gi ki majel yəti hangal'de ingəi lapiya tɔ.

¹⁹ Ningə bulə de'gi pəti sangi kadi n'odi rɔ'a, tado togi madi isi te rɔ'a'ti adi'de lapiya.

Majikur ki kumtondoo

(Mat 5.1-12)

²⁰ Jeju un kum'ne oo'n njendo'gi lə'ne ningə el'de ene:

Majikur in lə njendo'gi, tado Konɓe lə Luwə in yan'se.

²¹ Ingi ki ɓo isi ra'se ɓone, in nje majikur, tado lo ti ə a ndanni.

Ingi ki sii nonyi ɓone, in nje majikur, tado lo ti ə a kogi.

²² Majikur in lə'se loki de'gi isi mbəti'se, de'gi isi tuwəi'se, de'gi isi taji'se, de'gi isi eli ta'gi ki majel dɔ'se'ti, tado lə'm m'in *Ngonn de.

²³ Ndo ki nya'gi kin tei dɔ'se'ti ə, maji kadi rai rɔnel, turi jagira, tado nyakugə goji'se in ngayn dɔran'ti. Tado in be ə kaw'de'gi adi kon njekeltakita Luwə'ti kete.

²⁴ Nan in njenyakingə, in nje kumtondoo. In nje kumtondoo tado ingəi nya solme lə'se nga.

²⁵ Ingi ki ɓone ndanni, in nje kumtondoo, tado lo ti ə ɓo a ra'se.

Ingi ki ɓone isi kogi, in nje kumtondoo, tado lo ti ə a uwəi ndoo ge a nonyi ge.

²⁶ Ingi ki de'gi isi elita ki maji maji dɔ'se'ti, in nje kumtondoo, tado in be ə kaw'de'gi rai ki nje ɓar rɔ'de njekeltakita Luwə'ti nan ingi el.

Ndigi njeban'gi

(Mat 5.39-47)

²⁷ Ningø ingi ki isi oyi ta lə'm, nan m'in m'el'se kadi in ndigi njeban'gi lə'se, rai maji ki nje ki isi osi'se ta.

²⁸ Njangi do nje ki isi manni'se, ə elita ki Luwə tado nje ki isi eli ta'gi ki majel do'se'ti.

²⁹ Re de ində dow kət'i ki kare ə, yəti dowə ki rangi ad'a bay. Re de taa ku ki ngal lə'i ə, ad'a in ki goji do'ti.

³⁰ De ki ra ki dəj'i nya ə ad'a, ningə de taa nya lə'i ə dəji go'ə el to.

³¹ Nya'gi ki in ndigi kadi de'gi rai adi'se kin ə, rai kah'a'ti inbe kin adi'de to.

³² Kin ə in ndigi nje ki ndigi'se to par ə, oyo ri ə kadi de ra'se wa? De a ra'se oyo el, tado njeramajel'gi kaa ndigi nje ki ndigi'de to.

³³ Kin ə rai maji ki nje ki rai'se maji par ningə, oyo ri ə kadi to de ra'se wa? De a ra'se oyo el, tado njeramajel'gi kaa rai toki rai kin be to.

³⁴ Kin ə adi nje ki gəri maji kadi a ugəi'se bang'a par gogi ə tunəi'se nya ningə, oyo ri ə kadi de ra'se wa? De a ra'se oyo el, tado njeramajel'gi kaa, adi nje ki gəri maji kadi a ugəi'de kər nya lə'de gogi par ə tunəi'de nya to.

³⁵ Nan ingi, maji kadi in ndigi njeban'gi lə'se, rai maji ki non par, ə adi de'gi tunəi'se nya nan kanji kadi indəi me'se do kingə'ti gogi el. In be ə a ingəi nyakugə goji kibo, taa a in ngann lə Njekisi do nya'gi'ti pəti to. Tado in njera maji ki de'gi ki gəri ra oyo el ki de'gi ki nje me majel.

³⁶ Maji kadi in njera maji ki ngayn toki Baw'se Luwə in njera maji ki ngayn kin be to.

Gangi ta do de'gi'ti el

(Mat 5.48, 7.1-12, 15.14, 10.24-25, 7.3-5)

³⁷ Gangi ta do de'ti el, ningə Luwə a gangi ta do'se'ti el to. Uwəi de ki ta el, ningə Luwə a uwə'se ki ta el to. Inyəi go majel lə'de kə, ningə Luwə a inyə go majel lə'se kə to.

³⁸ Adi, ə Luwə a adi'se to. Luwə a buki bəl ku'ti lə'se kadi rosi maji: a yəki, mbisə jigi jigi, buki kadi rosi re puu kə. Tado nya ki mboji'n adi de'gi kin ə Luwə a mboji'n adi'se to.

³⁹ Ningə Jeju təl el'de ta kare me kujita'ti bay ene: «Njekumto a ndər njekumto madi'ne bann wa? A ndər'ə el, tado re ndər'ə ə a osi joo pəti me be'ti.

⁴⁰ Njendo in do be'ne'ti el, re in njendo ki be'ə ndo'ə nya berere berere maji ningə, a to to be'ne be.

⁴¹ «Ra bann be ə, oo bunə mu ki to kum ngonkon'i'ti yo, ə oo kagi ki boi ki to yan'i'ti inbe kin el wa?

⁴² Nan in, oo kagi ki boi ki to kum'i'ti kin el par ə, ki gorow ki bann ə a asi kadi el ngonkon'i ene: "Ngonkon'm, adi m'un bunə mu ki to kum'i'ti kin" wa? In njekədikum de'gi, un kagi ki boi ki kum'i'ti kin ningə to, a oo lo ar njay kadi un'n bunə mu ki kum ngonkon'i'ti.

Kagi ki kanda

(Mat 12.33-37, 7.16-21)

⁴³ «Kagi ki maji ki kadi a andi kandi ki majel goto, taa kagi ki majel ki kadi a andi kandi ki maji kaa goto to.

⁴⁴ In ki kandi kagi ki sow do kaga kin ə a gəri'ə'n'ə. De a ujə kandi mbay do konn par'ti el, taa de a ujə kandi kom kagi do dole'ti el to.

⁴⁵ De ki maji, ingə kulə ra'ne ki maji me nyara ki maji'ti ki to me'ə'ti. Ningə de ki majel, ingə kulə ra'ne ki majel me nyara ki majel'ti ki to me'ə'ti to. Tado ta'gi ki te ta de'ti in nya'gi ki rosi ngarme'ə.

Təl rɔ go ndu'ti
(Mat 7.24-27)

⁴⁶ «Ra bann ə ɓari'm'in "Burəbe, Burəbe" ə rai nya ki m'el'se el wa?

⁴⁷ De ki ra ki re rɔ'm'ti, oo ta lə'm, ə təl rɔ'ne go'ti ningə, in de ki to to de ki m'a m'el'se ta li'ə kam be.

⁴⁸ To to de ki njera kəy, ki ur be dɔ gadi'ti adi ow maji, ɓay taa, ində ginn kəy'ti kin be. Loki mann in ningə, mann kon lo re un kəy kakin, nan asi kadi tɔ kəy kakin el, tado ində adi ngan maji.

⁴⁹ Nan de ki oo ta lə'm, ə təl rɔ'ne go'ti el, to to de ki ində kəy lə'ne dɔnangi'ti taa ne kare, ki kanji kur be kində ginn'ə'ti be. Loki mann kon re un kəy kakin ningə, nden ba ɓay par ə kəy budɪ nanga mur mur kɔ.»

7

Jeju aji ngonn njekulə lə kibo ki dɔ njero'gi ki bu
(Mat 8.5-13; Jan 4.46-54)

¹ Loki Jeju el ta'gi kin pəti bulə de'gi ningə, ɔti aw Kapernayim'ti.

² Me be'ti kin, kibo dɔ njero'gi'ti ki bu aw ki njekulə lə'ne kare ki in monyi, to ta koy'ti. Ningə in ngonn njekulə ki be'ə ge ta li'ə ngayn.

³ Be ə, loki kibo lə njero'gi kakin oo ta lə Jeju ningə, ulə ngatɔgi'gi madi, ki in ngatɔgi, lə Juwipi'gi, adi'de awi ingəi Jeju kadi dəji'ə adi re se'de aji ngonn njekulə lə'ne kin.

⁴ Loki rei ingəi Jeju ningə, nonyi dɔ'a'ti ki nja nan'ti nan'ti eyina: «Dingəm kin, in de ki asi kadi in ra si'ə me nya dəji'ti li'ə kin,

⁵ tado ndigi'je j'in Juwipi'gi ngayn, taa in tɔ ə ra kəykawnan lə Juwipi'gi adi'je.»

⁶ Ə Jeju ɔti aw se'de. Awi, loki indəi dɔ kəy ndəkba ningə, kibo lə njero'gi kakin ulə madi'ne'gi madi adi awi eli Jeju eyina: «Burəbe, in ndɔji rɔ'i el. M'in m'asi kadi ur me kəy'ti lə'm el.

⁷ In tado kin ə, m'inbe m'oo rɔ'm kadi m'asi kaw rɔ'i'ti el. Nga ningə, m'dəj'i kadi elta kare par ə ngonn njekulə lə'm a ingə lapiya.

⁸ M'el be tado, m'in ki dɔ'm m'in ginn tɔgi'ti lə nje ki dɔ'm'ti, ningə m'aw ki njero'gi ginn tɔgi'ti lə'm tɔ. Adi re m'el ki kare m'ene: "Aw!" ningə aw; re m'el ki nungi m'ene: "Re!" ningə re; kin ə m'el ngonn njekulə lə'm m'ene: "In ra nya kin be!" ningə ra nya'a kakin tɔ.»

⁹ Loki Jeju oo ta'gi kin ningə, piti kibo lə njero'gi kakin, ningə təl kum'ne ki dɔ bulə de'gi'ti ki a njiyəi go'ə'ti, el'de ene: «Adi m'el'se, ko kunme ki be kin, dɔnangi ki Isirayel'ti inbe kaa, m'ingə el ɓay.»

¹⁰ Loki njekawkulə'gi eyina n'təli be ningə nyi ingəi ngonn njekulə kakin, ingə lapiya adi isi kare.

Jeju adi ngonn ki basa ki Nayim tɔsi ndəl

¹¹ Jeju ɔti non aw ɓebo'ti ki tɔ'a nan Nayim. *Njendo'gi li'ə ki bulə de'gi ngayn uni go'ə ai si'ə.

¹² Loki rei tei ndəkba ki tarow ki ur ki me be'ti kakin ningə, de'gi isi ai ki de ki oy kadi duwi'ə. De ki oy kakin in ngonn lə dene ki njengawkoy kare be. In ngonn'o ki dingəm ki kareba be, adi bulə de'gi ngayn ki me be'ti, isi dani dene kakin lo duw ngonn'o'ti.

¹³ Loki Jeju oo dene kakin ningə, to rɔ'a ngayn adi oo kumtondoo li'ə, adi el ene: «Non el.»

¹⁴ Jeju aw kadi kəsi ninn'ti, ulə ji'ne ɔdi'n. Njekoti ninn'gi rai nangi, ningə Jeju el ene: «Basa, m'el'i kadi ində taa!»

¹⁵ Ningə njekoy in sii taa, ə ulə ngirə kelta. Jeju təl ulə ji kon'a'ti.

16 De'gi pəti, nya'gi kin əti'de ɓol, adi uləi tɔji dɔ Luwə'ti eyina: «Njekeltakita Luwə'ti kare kibo te dann'je'ti ne: Luwə re ra ki de'gi lə'ne.»

17 Nya ki ra nya kin, poy'o asi dɔnangi ki Jude pəti ki ngann be'gi ki gugi dɔ'a.

Jan Batisi dɔji ta ki dɔ Jeju'ti

(Mat 11.2-6)

18 Njendo'gi lə Jan ɔri'ə poy nya ki ra nya kin adi'ə oo, ə Jan ɓar njendo'gi lə'ne joo,

19 ulə'de rɔ Burəbe'ti adi dɔji'ə eyina: «In ə in Kirisiti De ki Luwə mbət'ə ki maji kadi a re kakin eke, in nanyi non ɓay kadi to ji nginə wa?»

20 Loki rei tei rɔ Jeju'ti, eli'ə eyina «In Jan Batisi ə ulə'je ki rɔ'i'ti kadi ji dɔji ke “in in ə in Kirisiti ki maji kadi a re kakin wa ke, in nanyi non ɓay kadi to ji nginə wa?”»

21 Dɔkagilo'ə'ti inbe ki isi dɔji'ə ta kin, Jeju isi aji njemonyi'gi ngayn num, nje mote'gi num, isi tuwə ndil'gi ki majel dɔ de'gi'ti num, taa adi njekumtɔ'gi ngayn oyi lo num tɔ.

22 Ningə ulə njekulə'gi lə Jan ene: «Ai eli Jan nya'gi ki kum'se ki mbi'se oo kin. Oyi ne kadi njekumtɔ'gi oyi lo, nje mote'gi njiyəi maji, njebanji'gi ingəi rɔ ki ar njay, nje mbiboy'gi oyi ta, njekoy'gi indəi taa lo koy'ti, taa Poyta ki maji osi mbi njendoo'gi'ti tɔ.

23 De ki inyə ta kunme'ne el, in nje majikur.»

Jeju elta ki dɔ Jan'ti

(Mat 11.7-11)

24 Loki njekawkita'gi lə Jan təli awi, Jeju ulə ngirə kelta ki dɔ Jan'ti bulə de'gi. Jeju dɔji'de ene: «In ri ə awi gonyi diləlo'ti wa? In gakira ki nəl isi aw si'ə ki yo ge ki ne ge kin wa?»

25 A re in in el ə, in ri ə ai gonyi wa? In dingəm ki ɔɔ ku ki ndole maji kin wa? Nga nje ki ɔyi ku tɔɓar, ə sii lo'gi'ti ki sɔl ləm, sii ginn kəy'ti lə ngar'gi.

26 Eke in ri ə ai gonyi wa? Re in njekeltakita Luwə'ti ə ai oyi'ə ə, m'ene oyo, in de ki utə njekeltakita Luwə'ti ɓay.

27 Tado in ə in de ki njekawkita ki Makitu lə Luwə elta ki dɔ'a'ti ene: “M'a m'ulə ki njekawkita lə'm nonyi'ti. M'ulə kadi te tarow nonyi'ti*.”

28 M'el'se kadi in gəri toki dann de'gi'ti pəti ki dene oji'de kin, de kibo utə Jan goto. Nan ki ngɔsine kin, de ki in ki du ngayn me Konbe lə Luwə bo utə Jan.

29 De'gi pəti ki oyi ta li'ə, nan'ti ki njetalambo'gi gəri kadi Luwə ra nya ki dana, adi adi Jan ra'de batəm.

30 Nan Parisi'gi ki njendo ndukun'gi osi nya ki Luwə ində dɔ'a dana tado lə'de ngərəngi, adi mbeti kadi Jan ra'de batəm.

31 M'oo de ki kadi m'un'ə m'oji'n de'gi ki dɔkagilo'ti ki ɓone kin el, taainan ki nan wa kaa m'gər el.

32 M'oo kadi taainan nan ki ngann'gi ki du ki sii tambalo'ti, ɓari nan ki yo ge ki ne ge eyina: “Ji kɔl nal kadi ndami ə mbəti ndam, j'osi pa yo kadi nonyi ə mbəti non.”

33 Jan Batisi re, ə sɔ mapa el num anyi yiwi kandi nju el num, ningə eli eyina: “Dɔ'a majel.”

34 Ə Ngonn de re, sɔ nya num, anyi num, ningə təli eli eyina: “In ki nje kusɔ nya kədi ki nje nya kanyi, ki uwə madi ki njetalambo'gi ki njeramajel'gi,” ɓay tɔ.

* 7:27 7.27 Mal 3.1

³⁵ Nan nje taa gosi læ Luwə, gəri kadi gosi læ Luwə in gosi ki dana.»

Jeju aw me kəy'ti læ Parisi kare ki bari'ə nan Simon

³⁶ Parisi kare bar Jeju kadi aw so sə'ne nya. Be ə, Jeju aw isi si'ə ta nya kuso'ti.

³⁷ Lo kin'ti, dene kare ki me bebo'ti kin te non re. In dene ki njera kaya, ə gər kadi Jeju isi kəy læ Parisi ki bari'ə Simon kin non. Re ki ku mbal ki hu ki əti maji rosi.

³⁸ Dene isi go Jeju'ti, nja'a'ti, ki mann non kum'ne'ti. Yom nja Jeju ki mann kum'ne, ningə bər ki bisi də'ne. Go'ti, təl njuw nja Jeju, ningə əy hu ki əti maji kakin səm'ti.

³⁹ Lo kin'ti, Parisi ki bar Jeju be lə'ne kakin el me'ne'ti ene: «Kin ə re dingəm kin in njekeltakita Luwə'ti toki rəta'ti ə, asi kadi a gər dene ki isi əd'ə kin, asi kadi a gər toki in njera kaya.»

⁴⁰ Ə Jeju el'ə ene: «Simon, m'aw ki ta kare ne kadi m'el'i.» Nga a Simon ilə Jeju'ti ene: «Njendo de'gi, el'm.»

⁴¹ Ningə Jeju el'ə ene: «Dingəm kare adi nar de'gi joo, ində kirə'ti. Ki kare kadi a ugə kirə ki lo kulə ki ndə bu mi, ə ki nungi kadi in kadi a ugə kirə ki lo kulə'ti ki ndə də mi tə.

⁴² Nan loki asi kadi ugəi kirə kakin də'de'ti el, dingəm ki nje nar kakin inyə kə kigo memaji'ti adi'de joo pəti. Eke dann de'gi'ti ki joo kin, in ki ra a ndigi dingəm ki nje nar kin ngayn wa?»

⁴³ Ningə Simon ilə Jeju'ti ene: «Ta lə'i in rəta. M'oo kadi in in ki nar ki də'a'ti in ngayn ə be'ə inyə kə kigo memaji'ti kin ə a ndigi nje nar kin ngayn.» Ə Jeju el'ə ene: «Ta lə'i in rəta.»

⁴⁴ Ningə təl kum'ne ki də dene'ti kakin, ningə el Simon ene: «Oo dene kin wa? M're be lə'i, ə mann ki kare kaa mbəl də nja'm'ti el, nan in, nyom nja'm ki mann kum'ne, taa bər ki bisi də'ne bay.

⁴⁵ In uwə'm ki rə'i'ti ki kində kətinan nan'ti el, nan in, loki m'ur kəy nu, ra kulə kində kəti'ne yan'm'ti togi'n nja'm uwə'm ki rə'ne'ti.

⁴⁶ In uri hu ki əti maji də'm'ti el, nan in mbəl hu ki əti maji gidi njam'gi'ti.

⁴⁷ Be ningə, m'a m'el'i toki in ki gorow majel'gi li'ə ki ngayn ki k'inyə kin ə, əji'n ndiginan ki əti bol kin. Ningə de ki majel'gi li'ə in ki k'inyə go kə ngayn el, a təji ndiginan ki ngayn el tə.»

⁴⁸ Ə Jeju el dene kakin ene: «Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kə kad'i.»

⁴⁹ Lo kin'ti, de'gi madi ki sii si'ə ta nyakuso'ti uləi ngirə kel me de'ti eyina: «De kin in nan ə aw biti kadi inyə go majel læ de'gi kə wa?»

⁵⁰ Nan Jeju el dene ene: «Kunme lə'i aj'i, aw ki lapiya.»

8

Dene'gi ki njiyəi go Jeju'ti

¹ Go'ti, Jeju aw ki bebo'gi ki bebo'gi, ki ngann be'gi ki ngann be'gi, elta, iləmbər Poyta ki maji ki əjido konbe læ Luwə. Njendo'gi li'ə ki dəgi gidə in joo in si'ə nan'ti.

² Taa, dene'gi madi ki ndəki Jeju tuwə ndil'gi ki majel də'de'ti kə ge, in ki adi'de lapiya də monyi'gi'ti lə'de ge kin kaa in non tə. Adi in Mari ki Magidala ki ndəki Jeju tuwə ndil'gi ki majel siri də'a'ti kə kin num,

³ Jann ki ne Suja, ki in dingəm ki njengəm nya læ Erodi kin num, Sujann num, taa ndəgi dene'gi ki rangi ngayn bay tə. In kin ə in dene'gi ki njera ki Jeju ki nyakingə'gi lə'de.

Kujita ki dɔ njeduw nya'ti
(Mat 13.1-9; Mrk 4.1-9)

⁴ Bulə de'gi ki in ki bebo'gi ki dangi dangi kawinan ki dɔ Jeju'ti, ə Jeju el'de kujita madi ene:

⁵ «Njendɔɔ kare aw kadi duw ko nya. Ningə dɔkagilo ki a ilə'n ko nya, kandi ko'gi madi tosi dɔ row'ti, adi de'gi njiyəi dɔ'ti, yəl'gi turi kaki.

⁶ Kandi ko'gi madi tosi dɔnangi wor'ti, adi loki mbi'ə'gi ene n'tei ningə tɔli tuti kurum, tado loki sɔl ki kadi uləi ngirə'de'ti goto.

⁷ Kandi ko'gi ki nungi tosi dann konn'gi'ti, adi konn'gi tɔgi se'de nan'ti, tɔli ndəmi'de mbɔl.

⁸ Nan kandi ko'gi madi, tosi dɔnangi'ti ki maji, adi tɔgi, kandi'de tei. Dɔ'a ki kare andi asi bu bu.» Nga ningə Jeju tɔlta ta lə'ne kin ene: «De ki aw mbi'ne tado koo'n dɔ ta ningə, kadi oo dɔ ta kin maji!»

Ginn nya ki Jeju el'n ta me kujita'ti
(Mat 13.10-17; Mrk 4.10-12)

⁹ Njendo'gi lə Jeju dəji'ə eyina ke kujita kin me'ə in ri wa?

¹⁰ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Ingi, Luwə te ki dɔ nya ki to lo kiyə'ti ki ɔjido Konbe lə Luwə adi in gəri, nan ndəgə'gi, nya kin in ki kɔji'de ki kujita, tado kadi:

“Re kum'de oo lo maji kaa oyi nya el,

Mbi'de oo dɔ ta maji kaa gəri me'ə el.*”»

Jeju ɔr me kujita ki dɔ njeduw nya'ti
(Mat 13.18-23; Mrk 4.13-20)

¹¹ Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Kujita kin, me'ə ə to kin: Kandi ko, in ta lə Luwə.

¹² In ki tosi dɔ row'ti, in de'gi madi ki oyi ta lə Luwə, ningə Su re ɔr ta ki oyi kakin me'de'ti kɔ, nan to panyata in uni me'de adi Jeju kadi ingəi kaji.

¹³ Kandi ko ki tosi dɔnangi wor'ti, in de'gi ki oyi ta lə Luwə ningə, taai ki rɔnel, nan lo kadi ta kin uləi ngirə'ne me'de ngan goto. Uni me'de ngonni kagilo ki nden be par, nan loki kon'gi rei ningə, inyəi go kunme lə'de kɔ.

¹⁴ Kandi ko ki tosi dann konn'ti, in de'gi ki oyi ta, nan go'ti, me ki ra sururu, ki nya maji'gi, ki koo maji rɔ ki dɔnangi'ti ne ɔgi'de kadi tɔgi gangi me kunme'ti lə'de ə gəsirəi.

¹⁵ Ningə kandi ko ki tosi dɔnangi'ti ki maji, in de'gi ki oyi ta lə Luwə ki ngar me'de ki maji, ngarme ki rɔta'ti, ningə ngəmi me'de'ti, uwəi tɔgi'de ba, adi kandi kulə lə'de te.

Kujita ki dɔ kunj'i'ti
(Mrk 4.21-25)

¹⁶ «De a ində por lambi'ti kadi dow ngo dɔ'ti el, taa ində ginn tirə'ti el tɔ. A ində dɔ nya'ti taa, kadi de'gi uri kəy ningə, oyi lo ki kunj'ə.

¹⁷ Nya ra ki gidi kuwə, ki ginn'ə a te el goto. Tado nya ki to lo kiyə'ti, ki ginn'ə a te el goto tɔ.

¹⁸ Maji kadi uri mbi'se maji oyi dɔ ta ki isi oyi, um kadi oyi ki non be el. Tado de ki aw ki nya ji'ne'ti, a adi'ə dɔ'ti bay. Nan de ki nya li'ə goto kaa, in ki ndikiri inbe ki ində me'ne dɔ'ti kin kaa, a tai ji'ə'ti inbe bay.»

Kon Jeju ki ngannkon'a'gi
(Mat 12.46-50; Mrk 3.31-35)

* 8:10 8.10 Ejay 6.9

¹⁹ Kon Jeju ki ngannkon'a'gi rei kadi n'oyi'ə, nan lo kadi tei ro'a'ti goto tado bulə de'gi ki in ngayn.

²⁰ Ə eli'ə taa eyina: «Kon'i ki ngannkon'i'gi rai taga non, gei koyi nu.»

²¹ Ningə Jeju təl el'de ene: «Kon'm ki ngannkon'm'gi ə in de'gi ki oyi ta lə Luwə, ningə təli ro'de go'ti, ə rai kulə.»

Jeju ndangi nəl adi ra lokati

(Mat 8.18, 23-27; Mrk 4.35-41)

²² Ndo kare, Jeju ala me to'ti in ki njendo'gi lə'ne, ningə el'de ene: «Adi ji gangi babo j'awi dowə'ti ki kare.» Ningə awi.

²³ Loki isi osi to isi gangi ba kin ningə, Jeju to bi kanum. Ə nəl kibo ngayn osi do ba'ti, ra adi mann ro'si to, in ta koy'ti.

²⁴ Lo kin'ti, njendo'gi rei ki ro Jeju'ti, ndəli'ə ki non ta'de'ti eyina: «Njendo de'gi, Njendo de'gi, j'isi j'oyi!» Loki Jeju ndəl, ndangi nəl'gi ki pungum mann'gi adi təli toi keke, lo to jijiji.

²⁵ Ningə el njendo'gi ene: «Kunme lə'se to ra be to bay ə?» Nga ningə bol ra'de, nya kin əti'de bol ngayn adi dəji nan ta dann'de'ti eyina: «De inbe kam in nan ə nəl ki mann kaa el'de ta par ə təli ro'de go'ə'ti be wa?»

Jeju tuwə ndil'gi ki majel do dingəm'ti kare be

(Mat 8.28-34; Mrk 5.1-20)

²⁶ Jeju ingi ki njendo'gi lə'ne rei tei donangi'ti ki Gerasa, ki ra ta be'ti ki Galile.

²⁷ Loki Jeju in me to'ti ur ki nanga ningə, dingəm kare ki me be'ti ki Gerasa, in non re ki ro Jeju'ti. In dingəm ki ndil'gi ki majel rai'ə. Asi dokagilo ngayn, dingəm kin ulə ku ro'ne'ti el num, isi be me kəy'ti el num. Lo kis'ə in do'bad'i'gi'ti par.

²⁸ Loki oo Jeju ningə, osi nangi nja'a'ti, ningə elta ki ndu'ne ki boi ene: «Jeju, ki Ngonn lə Luwə ki njekisi do nya'gi'ti pəti, in ri ə ge ro'm'ti wa? Nja'i ba, adi'm kon el.»

²⁹ El be tado Jeju adi ndu'ne ndil ki majel kadi te ro dingəm'ti kin ko. Nja ngayn ndil ki majel kin in ki dingəm kakin ningə ra'a. De'gi doi'ə ki kulə gindi ge, uləi kangila gindi nja'a'ti ge, nan gangi kulə gindi'gi kin riw riw ə təti kangila gindi'gi kin nosi nosi ro'ne'ti ko, ningə ndil'gi ki majel osi'ə adi aw ki diləlo diləlo.

³⁰ Ə Jeju dəj'ə ene: «Tə'i nan nan?» Anyi ilə Jeju'ti ene: «Tə'm nan bulə njero'gi.» Tado ndil'gi ki majel ngayn uri me'ə'ti.

³¹ Lo kin'ti, ndil'gi ki majel kakin nonyi do Jeju'ti kadi adi'de n'awi bolobe'ti ki do'boy'o goto.

³² Bulə kəsongi'gi rai lo'ti kin non ra soi nya do mbal'ti, ə ndil'gi ki majel kakin nonyi do Jeju'ti kadi adi'de n'awi me'de'ti. Anyi Jeju adi'de tarow kadi awi me'de'ti.

³³ Ndil'gi ki majel tei me dingəm'ti, awi uri me kəsongi'gi'ti kakin. Ningə nyi, kəsongi'gi bingəi nan kadi mbal'ti taa, tosi me ba'ti, anyinan mann oyi.

³⁴ Loki de'gi ki njengəm kəsongi'gi oyi nya ki ra nya kin ningə, anyinan awi me bebo'ti ki ngann be'gi, ori poy nya ki ra nya kin de'gi.

³⁵ De'gi tei ai kadi n'oyi nya ki ra nya kin. Be ə, loki rei tei ro Jeju'ti ningə, oyi dingəm ki ndil'gi ki majel tei me'ə'ti kakin, isi nja Jeju'ti. Oyi'ə kadi isi ki ku ro'ne'ti, ki hangal ki maji, adi əti'de bol.

³⁶ Nje ki rai lo nya'ti ki ra nya kin, ori madi'de'gi poy'o, təji row ki dingəm ki aw ki ndil'gi ki majel kin ingə'n lapiya.

³⁷ Lo kin'ti non be, de'gi ki donangi Gerasa'ti, bol tol'de, adi dəji Jeju kadi inyə donangi lə'de ə aw. Ə Jeju al me to'ti, təl gogi.

³⁸ Dingəm ki Jeju tuwə ndil'gi ki majel do'a'ti kɔ kakin dəji Jeju kadi n'aw si'ə, nan Jeju tuwə.

³⁹ Ene: «In təl aw be, ɔr poy nya'gi pəti ki Luwə ra sə'i kin adi de'gi oyi.» Be ə, dingəm aw iləmbər nya ki Jeju ra si'ə kin me bebo'ti ba pəti.

*Ta lə ngonn lə Jayrusi ki dene ki ta lə dene ki nje monyi mosi
(Mat 9.18-26; Mrk 5.21-43)*

⁴⁰ Loki Jeju təl re, bulə de'gi uwəi'ə ki rɔ'de maji, tado pəti isi nginəi'ə.

⁴¹ Ningə nyi dingəm kare ki tɔ'a nan Jayrusi, ki in njekundo kəykawnan lə Juwipi'gi in non re. Re osi nja Jeju'ti, non do'a'ti kadi re aw be lə'ne.

⁴² Kadi aw be lə'ne tado ngonn'o ki dene ki in kareba, bal'a in dɔgi gidə in joo to ta koy'ti. Loki Jeju isi aw, bulə de'gi mborei'ə ki yo ge ki ne ge, lo kɔrkon goto.

⁴³ Dann bulə de'gi'ti kin, dene kare ki monyi mosi ad'a kon bal dɔgi gidə in joo in non. Dene kin tuji nyakingə lə'ne kɔ pəti ji njera de'gi monyi'ti, nan de ki kadi ad'a lapiya goto.

⁴⁴ Dene re ndəkba rɔ Jeju'ti, ki row ki gidə'ti, ɔdi ta ku lə Jeju par ə, tanan'ti non, mosi gangi rɔ'a'ti.

⁴⁵ Low'ə'ti non Jeju dəji ene: «Nan ə ɔdi'm wa?» Ningə de'gi pəti manji'ə'ti eyina n'odi'ə el. Nga ə Piyər el'ə ene: «Burəbe, in de'gi ki rosi gid'i, ə mborei nu ki yo ge ki ne ge kin ə ɔdi nu.»

⁴⁶ Nan Jeju ene: «De madi ɔdi'm, m'gər kadi tɔgi te rɔ'm'ti.»

⁴⁷ Loki dene oo kadi nya ki n'ra kin Jeju gər ningə, dadi par par, osi nja Jeju'ti. Ningə takum de'gi'ti pəti, ɔr go nya ki ra adi n'od'n Jeju kin. Taa, ɔr'de go kingə ki ingə lapiya tanan'ti non par kin tɔ.

⁴⁸ Ə Jeju el'ə ene: «Ngonn'm, kunme lə'i aj'i. Aw ki lapiya.»

⁴⁹ Loki Jeju ra elta ba bay ningə, de kare in be lə njekundo kəykawnan lə Juwipi'gi re. Re el Jayrusi ene: «Ngonn'i oy, in ndɔji Njendo de'gi el nga.»

⁵⁰ Nan Jeju ki oo do ta kin el Jayrusi ene: «Adi əti bol el, un me'i par, ə a aji.»

⁵¹ Loki rei tei me kəy'ti, Jeju inyə tarow adi de ur kəy go ngonn'ti el. Adi Piyər num, Jan num, Jaki num, baw ngonn ingi ki kon ngonn num tɔ par ə uri si'ə kəy go ngonn'ti.

⁵² De'gi pəti nonyi ge ndingəi rɔ'de ge tado ngonn, nan Jeju el'de ene: «Nonyi el, ngonn oy el, to bi to to.»

⁵³ Anyi uwəi Jeju kogi, tado gəri kadi ngonn oy.

⁵⁴ Nan Jeju uwə ji ngonn, ningə bar'a ene: «Ngonn'm ki dene, ində taa.»

⁵⁵ Lo kin'ti, ngonn ki dene tɔsi ndəl, ndil'ə re rɔ'a'ti adi ində taa tanan'ti non. Anyi Jeju dəji'de kadi adi'ə nya sɔ.

⁵⁶ Nya kin ra bol njekoj'o'gi ngayn. Nan Jeju un ndu'ne kadi eli taa de madi el.

9

*Jeju ulə njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo
(Mat 10.1-9, 11-14; Mrk 6.6-13)*

¹ Jeju bar njendo'gi ki dɔgi gidə in joo, adi'de tɔgi konbe do ndil'gi ki majel'ti pəti, taa kadi aji nje monyi'gi tɔ.

² Jeju ulə'de kadi iləi mbər Poyta ki maji ki ɔjido konbe lə Luwə, taa kadi adi lapiya de'gi tɔ.

³ Ningə el'de ene: «Uni nya madi tado do row el num, uni kagi tɔsi el num, uni bol el num, uni mapa el num, uni nar el num, taa kadi ai ki ku rɔ'se joo el num tɔ.

⁴ Ə me kəy ki ra ki uri'ti ningə, a si səm'ti non biti kadi awi.

⁵ A re de'gi ki me be'ti pəti uwəi'se ki rə'de'ti el ningə, loki isi tei me be'ti kin ki taga ningə, indəi bu sa'gi ki nja'se'ti*, kadi to to nya ndəji ndu'de.»

⁶ Njendo'gi iləi də'de ai ki dəbe dəbe, iləi mbər Poyta ki maji taa aji njemonyi'gi ki lo lo tə.

Ta ndəji Erodi də Jeju'ti
(Mat 14.1-2; Mrk 6.14-16)

⁷ Erodi ki in nje konbe dənangi'ti ki Galile, oo poy nya'gi ki isi rai nya. Loki oo ningə, ta ndəj'ə də Jeju'ti, tado de'gi madi eli eyina: «In Jan Batisi ə ində taa dann njekoy'gi'ti.»

⁸ Nje ki nungi eli eyina: «In Eli ki njekelta ki ta Luwə'ti ə te.» Nje ki rangi bay eli eyina: «In de'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki kete'gi kin ə ki kare ində taa dann njekoy'gi'ti.»

⁹ Lo kin'ti Erodi el ene: «Jan, in m'inbe ə ndəki madi gangi də'a, nga in nan bay ə m'nji m'oo ta'gi ki be kin də'a'ti wa kaa m'gər el.» Anyi sangi kadi n'oo Jeju.

Jeju adi nyakusə dingəm'gi dər mi soi
(Mat 14.13-21; Mrk 6.30-44)

¹⁰ Loki njekawkulə'gi təli non rei ningə, ər Jeju poy nya'gi ki rai adi'ə oo. Ə Jeju ər'de, aw se'de gədikare kadi bebo'ti ki bari'ə Betisayda.

¹¹ Nan bulə de'gi gəri go'de, adi ai go'de'ti. Jeju uwə'de ki rə'ne'ti, el'de ta ki də Konbe'ti lə Luwə, taa aji nje'gi ki sangi lapiya lə rə'de tə.

¹² Ningə loki kadi aw to ur, njendo'gi ki dəgi gidə in joo, rei rə Jeju'ti eli'ə eyina: «Inyə bulə de'gi kam adi awi ki ngannbe'gi'ti ki lo ndə'gi'ti sangi lo to ge ki nyakusə ge, tado lo ki ji rai'ti ne kin, in lo ki de'gi gotoi'ti.»

¹³ Nan Jeju el'de ene: «Inbe'gi adi'de nya soi.» Ə njendo'gi eli eyina: «J'aw ki mapa mi ə kanji joo inbe be tə par, adi re in be el wa ningə kadi j'inbe j'aw ji ndəgi mapa tado lə bulə de'gi kin pəti wa ta.»

¹⁴ Dingəm'gi asi dər mi low'ə'ti non. Nan Jeju el njendo'gi ene: «Adi'de sii nanga, uwəi nan asi də mi də mi be.»

¹⁵ Njendo'gi rai toki Jeju el'n'de, adi adi'de sii nanga pəti.

¹⁶ Ə Jeju un mapa ki mi ki kanji ki joo kakin, ningə un kum'ne ki taa, elta ki Luwə kadi njangi də nyakusə kin. Go'ti, Jeju uwə mapa'gi kakin gangi nan'ti, ə təl'n adi njendo'gi kadi lowəi bulə de'gi.

¹⁷ De'gi pəti soi nya ndanni maji. Ningə, njendo'gi ɔyi ndəgi mapa ki kanji ki nanyi, kara dəgi gidə in joo bay.

Piyər gər kadi Jeju in Kirisiti
(Mat 16.13-21; Mrk 8.27-31)

¹⁸ Ndə kare Jeju isi elta ki Luwə gədikare, njendo'gi li'ə in si'ə nan'ti, ə Jeju dəji'de ene: «Bulə de'gi isi elita ki də'm'ti toki m'in nan wa?»

¹⁹ Ə iləi'ə'ti eyina: «De'gi madi eli eyina in Jan Batisi, nje ki nungi eyina in njekeltakita Luwə'ti Eli, nje ki rangi bay eyina in njekeltakita Luwə'ti ki kete kin, ə in ki kare dann'de'ti ində taa dann njekoy'gi'ti.»

²⁰ Ningə Jeju el'de ene: «Nga inbe'gi ki də'se, eli eyina m'in nan wa?» Anyi Piyər ilə'ti ene: «In Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə.»

²¹ Jeju ilə ndu'ne ki təgi'ne kadi elita kin de madi el.

Jeju elta koy'ne ki kində'ne taa lo koy'ti
(Mat 16.24-28; Mrk 8.34-9.1)

* 9:5 9.5 Ta lə kində bu ki nja'ti kə ə, gonyi Mat 10.14 ki ta ki də'ti ki in ginn'ti nanga.

²² Jeju ilə dɔ ta'ti kin ene: «Maji kadi Ngonn de ingə kon ngayn, ngatɔgi'gi lə Juwipi'gi, ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi a mbəti'ə. De'gi a toli'ə, nan ndɔ ki kon mutə tum ginn'ə ndɔ koy'o ningə, a te lo koy'ti.»

²³ Go'ti, Jeju el de'gi pəti ene: «Re de madi ndigi njiyə go'm'ti ningə, kadi oo rɔ'ne to nya madi el, kadi ndɔ'gi kare kare pəti inbe un kagidəsi koy lə'ne, ə re un go'm.

²⁴ Toki rɔta'ti, de ki ge kaji rɔ'ne n'inbe dɔnangi'ti ne a ilə rɔ'ne kɔ. Nan de ki ilə rɔ'ne kɔ tado lə'm, a aji rɔ'ne tɔ.

²⁵ Kin ə re de ingə nyamaji'gi ki dɔnangi'ti ne pəti tigə, nan kadi inbe ilə rɔ'ne kɔ eke tuji rɔ'ne ningə, maj'a to ra be wa?

²⁶ Toki rɔta'ti, re rɔ de madi sol'ɔ tado lə'm, eke tado ta lə'm ningə, m'in Ngonn de kaa, m'a m'ra rɔsol dɔ'a'ti tɔ, ndɔ'a'ti ki m'a m're'n me toji'ti lə'm, ki me toji'ti lə Bai, ki me toji'ti lə malayka'gi ki ari njay.»

²⁷ Toki rɔta'ti adi m'el'se, de'gi madi dann'se'ti ne a oyi el bay ə, a oyi Konbe lə Luwə taa.

Jeju mbəl rɔ'ne

(Mat 17.1-8; Mrk 9.2-8)

²⁸ Ndɔ jijoo go ta'gi'ti kin ningə, Jeju ɔr Piyər num, Jan num, taa Jaki num tɔ, ə al aw se'de dɔ mbal'ti kadi n'elita ki Luwə.

²⁹ Loki Jeju isi elta ki Luwə ningə, takum'ə mbəl, taa ku li'ə təl nda bal bal tɔ.

³⁰ Ningə low'ə'ti non, dingəm'gi joo a eli si'ə ta. Dingəm'gi kakin in Moji in ki Eli.

³¹ Tei me toji'ti, a eli si'ə ta ɔjido kaw ki a aw Jerujalem'ti kadi oy, təl'n ta kulə lə'ne.

³² Piyər in ki madi'ne'gi, bi təl'de kanum. Ə loki ene n'ndəli ningə, oyi toji lə Jeju ki dingəm'gi ki joo ki rai si'ə.

³³ Loki dingəm'gi kakin inyəi Jeju ə isi awi ningə, Piyər el Jeju ene: «Njendo, kin ə j'isi lo kin'ti ne be par ə maji ngayn. J'a ra *kəyku'gi lo mutə: kare in yan'i, kare in yan Moji, ə ki kare in yan Eli tɔ.» Piyər gər me ta ki isi el kin el.

³⁴ Ə loki a elta to kel ba bay ningə, kilndi in re dow dɔ'de bigum. Lo ki kilndi isi dow dɔ'de kin, bəl təl njendo'gi.

³⁵ Lo kin'ti, ndu ta madi te me kilndi'ti ene: «In kam in Ngonn'm, in ə in de ki m'mbət'ə, ə oyi ta li'ə.»

³⁶ Go ndu ta'ti kin, Jeju təl nanyi ki kar'ne ba, de oo de madi ki rangi kad'a'ti el. Njendo'gi ngəmi ta'de, taa de madi kare ki dann'de'ti non, ki ndɔ'a'ti kin elta dɔ nya'gi'ti ki oyi kin goto.

Jeju aji ngonn ki ndil ki majel ra'a

(Mat 17.14-18; Mrk 9.14-27)

³⁷ Lo ti go'ti, Jeju in ki njendo'gi lə'ne ki mutə in dɔ mbal'ti isi uri ki nanga ningə, bulə de'gi ngayn tiləi kum'ə.

³⁸ Ningə dann bulə de'gi'ti kakin, dingəm kare un ndu'ne ki taa ene: «Njendo de'gi, m'non ki dɔ'i'ti kadi gon ngonn'm kin adi'm, tado in ki kar'ne ba ji'm'ti.

³⁹ Dɔkagilo'gi madi ningə, ndil ki majel a uwə, ra'a adi ur kɔl, ə yək'ə ki tɔgi'ne, adi pulum taa uwə jugi jugi. A ad'a kon ratata, to nya ki a inyə el be bay taa təl inyə.

⁴⁰ Be ə, m'dəji njendo'gi lə'i kadi tuwəi ndil ki majel kin dɔ'a'ti kɔ, nan asi el.»

⁴¹ Lo kin'ti Jeju un ta el ene: «In de'gi ki dokagilo'ti ki bone ki in nje me ngan, njera nya ki majel, ke kadi to m'nji sese biti kagilo bann bay taa kadi uni me'se adi m'in wa? Ke kadi m'a m'osi ginn'se biti kagilo bann bay taa wa? Re ki ngonn'i ro'm'ti ne.»

⁴² Loki ngonn isi re ndakba ki ro Jeju'ti ningə, ndil ki majel kakin un'ə, ot'ot nanga, yak'ə ki togi'ne, nan Jeju ndangi ndil ki majel ki togi'ne ad'a te ro ngonn'ti, adi ngonn ingə lapiya, ningə təl si'ə adi baw'a.

⁴³ Lo kin'ti, de'gi pəti, ndil'de te anyi ur kaki ojido togi Luwə ki əti bol kin.

Jeju təl el bay kadi n'a n'oy
(Mat 17.22-23; Mrk 9.30-32)

Loki de'gi pəti, nya'gi pəti ki Jeju ra, əti'de bol, Jeju el njendo'gi lə'ne ene:

⁴⁴ «Oyi ta ki m'aw to m'el'se kin maji: A uləi m'in Ngonn de ji de'gi'ti.»

⁴⁵ Nan njendo'gi gəri me ta kin el. Ta kin to ki ndəmə ba kadi gəri me'ə el. Ningə boli kadi dəji ta Jeju do'ti to.

Jeju un ta lə ngann'gi ki du ndo'n nya njendo'gi lə'ne
(Mat 18.1-5; Mrk 9.33-37)

⁴⁶ Njendo'gi uləi ngirə manjinan ta'ti kadi n'gəri ke nan dann'de'ti ə in kibo wa?

⁴⁷ Jeju gər ta ki me'de'ti, adi un ngonn ki du, ur'ə ad'a ra gədi'ne'ti,

⁴⁸ ningə el'de ene: «Re de madi uwə ngonn ki be kin ki ro'ne'ti me to'm'ti ningə, in m'inbe ə de'ə kin uwə'm ki ro'ne'ti. Ningə, de ki uwə'm ki ro'ne'ti, in njekulə'm ə uwə ki ro'ne'ti.» Toki rəta'ti, de ki in ə in ki du ngayn dann'se'ti, in de'ə kin ə in kibo dann'se'ti.

De ki in nje kosi'm ta el in de lə'm
(Mrk 9.38-41)

⁴⁹ Jan un ta el Jeju ene: «Njendo de'gi, j'oo de madi ki a tuwə ndil'gi ki majel me to'i'ti, ningə ji ndigi kadi j'og'ot do ra nya kin, tado in njiyə se'je go'i'ti el.»

⁵⁰ Nan Jeju ilə'ti ene: «Ogi'ə do el, tado de ki osi'se ta el in de lə'se.»

Ngonn be kare ki Samari'ti mbəti kuwə Jeju ki ro'ne'ti

⁵¹ Loki dokagilo nanyi ndakba kadi a uni Jeju ai si'ə dōran'ti, Jeju ilə ndu'ne kadi ri ri kaa n'aw Jerujalem'ti.

⁵² Be ə, ulə njekawkulə'gi non'ne'ti kete. Njekawkita'gi awi, uri me ngonnbe'ti ki *Samari kadi rai go re lə Jeju kete.

⁵³ Nan de'gi ki ngonn be'ti kakin mbeti kuwə Jeju ki ro'de'ti tado isi aw ki Jerujalem.

⁵⁴ Loki njendo'gi li'ə, Jaki ingi ki Jan oyi ta kin ningə, eli Jeju eyina: «Burəbe, in ndigi kadi ji dəji por j'ad'a in dōran'ti, osi do'de'ti, row'de ko wa?»

⁵⁵ Ə Jeju təl kum'ne ro'de'ti, ndangi'de ene: Ndil ki ində ta me'se'ti kin ke in gəri in ndil ki to tanan bann wa?

⁵⁶ [Tado Ngonn de re kadi to kaji de'gi um kadi tuji de'gi el†.] Ningə uni row, ai ngonn be'ti ki rangi.

Kun go Jeju
(Mat 8.19-22)

⁵⁷ Loki in do row'ti, de madi el Jeju ene: «M'a m'un go'i lo'gi pəti ki a awi'ti.»

† 9:56 9.56 Barta kin goto me makitu'gi'ti ki kete ki in ta lə Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi.

⁵⁸ Ə Jeju el'ə ene: «Njan'gi ai ki be to'de, ə yəl'gi ai ki kəy lə'de tə, nan m'in Ngonn de m'aw ki lo ki kadi m'ulə də'm'ti el.»

⁵⁹ Go'ti, Jeju el de ki rangi ene: «Un go'm.» Ningə de kakin el ene: «Burəbe, adi'm tarow adi m'aw m'duw bai bay taa.»

⁶⁰ Ə Jeju el'ə ene: «Inyə njekoy'gi adi duwi njekoy'gi lə'de, nan in aw iləmbər Konbe lə Luwə.»

⁶¹ In ki rangi bay el ene: «Burəbe, m'a m'un go'i, nan m'dəj'i kadi adi'm tarow adi m'aw m'elta ki kadi j'inyəi'n nan ki nje ki me kəy'ti lə'm bay taa.»

⁶² Ə Jeju el'ə ene: «De ki uwə də kəsi mangi, ə təl ilə rəti gogi ningə, de'ə kin Konbe lə Luwə in ki ta tə'a el.»

10

Jeju ulə njendo'gi də siri gidə in joo

(Mat 9.37-38, 10.7-16; Mrk 6.8-11; Luk 9.3-5)

¹ Go nya'gi kin, Jeju mbəti njendo'gi ki rangi də siri gidə in joo, ningə ulə'de joo joo ki bebo'gi ki lo'gi ki dangi dangi ki oji kadi re inbe a awi'ti.

² Ningə el'de ene: «Ko ki asi kujə, dilə in ngayn, nan Njekujə'gi in ngayn el. Ə dəji be nje ko kadi ulə ki njekujə ko'gi me ndəw'ti.

³ Ningə ki ngəsine kin, osi row'ə ai! M'ulə'se to ngann bati'gi be dann jagum'gi'ti.

⁴ Uni nar el num, uni bəl el num, uni sa nja'se el num tə. Taa rai row'ə ta lapiya ki ra'ti el num tə.

⁵ Kin ə ai kadi uri me kəy'ti madi ningə, nya ki dəkete, eli eyina: “Lapiya ki də me kəy'ti kin.”

⁶ Ningə kin ə re de ki nje ndigi lapiya isi me kəy'ti kin non ningə, lapiya lə'se a aw ki də'a'ti. A re de goto ningə, lapiya lə'se a təl ki rə'se'ti tə.

⁷ Sii me kəy'ti ki uwə'se ki rə'ne'ti kin non, nyakuso ki adi'se ə soji, mann ki adi'se ə anyinan. Tado de ki ra kulə, maji kadi ingə nyakugəgoji lə'ne. Uri kəy joo el.

⁸ Kin ə re uri me be'ti, ə be uwə'se ki rə'ne'ti be nje nya ki adi'se ə soji par.

⁹ Re de'gi ki monyi ra'de in me be'ti kin non ə, aji'de. Ə eli de'gi ki me be'ti eyina: “Konbe lə Luwə in ndəkba ki rə'se'ti.”

¹⁰ A re uri me be'ti, ə de'gi ki me be'ti kin uwəi'se ki rə'de'ti el ningə, tei ki taga tambalo'ti, ə eli eyina:

¹¹ “Bu ki me be'ti lə'se ki nanyi ginn sa nja'je'ti kaa, j'ində ko gogi j'adi'se. Ningə kadi in gəri toki Konbe lə Luwə in ndəkba.”

¹² Ə kadi m'el'se toki rəta'ti m'adi in gəri toki ndə gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki də be'ti kin a utə yan Sədom sanyi*.

¹³ «Kumtondoo in lə'i in bebo ki Korajen! Kumtondoo in lə'i in bebo ki Betisayda! Nyakəji'gi ki rai nya be lə'se kin, re in Tir'ti ki Sidon'ti ə nya'gi kin rai nya me'ti be ə, de'gi ki me'ti, a inyəi kuləra'de'gi ki majel ko mayinu. Re a uləi ku kuwə ndə rə'de'ti, sii bu'ti.

¹⁴ In tado kin wa, ndə gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki də'se'ti a utə Tir ki Sidon.

¹⁵ Nga ningə in Kapernayim, oo kadi a un də'i taa biti kadi odi dəran, nan Luwə a təl sə'i biti kaw'se'i koo†.»

¹⁶ Jeju təl el njendo'gi lə'ne bay ene: «De oo ta lə'se, in m'in ə de'ə kin oo ta lə'm. Ə de ki osi'se ngərəngi ningə, in m'in ə de'ə kin osi'm ngərəngi tə. Ningə de ki osi'm ngərəngi ə, in njekulə'm tə ə os'ə ngərəngi.»

* **10:12 10.12** Lo tum ginn nya'gi 19.24-28 † **10:15 10.15** Ejay 14.13-15

Təl njendo'gi ki dɔ siri gidə in joo

¹⁷ Njendo'gi ki dɔ siri gidə in joo ki Jeju ulə'de, təli lo kulə'ti ki rɔnel, ningə eli Jeju eyina: «Burəbe, ndil'gi ki majel kaa, loki ji ɓar tɔi ningə, uləi dɔ'de ginn tɔgi'je'ti.»

¹⁸ Jeju el'de ene: «M'oo *Satan in dɔran'ti osi ki dɔnangi'ti to təl ndi be.

¹⁹ Ningə m'adi'se tɔgi kadi njiyɛi dɔ lii'gi'ti, dɔ nii'gi'ti, ki dɔ tɔgi'gi'ti pəti ki njeban awi'n. Nya madi kare ki kadi a tuji'se goto.

²⁰ Nga ningə kadi rai rɔnel tado kulə ki ndil'gi ki majel uləi dɔ'de ginn tɔgi'se'ti kin el, nan kadi rai rɔnel tado tɔ'se ki in ki ndangi me dɔran'ti taa.»

*Rɔnel lə Jeju
(Mat 11.25-27)*

²¹ Dɔkagilo'ə'ti non, Ndil Luwə ra adi rɔnel rɔsi me Jeju, adi el ene: «M'ulə tɔji dɔ'i'ti, Bai, in Burəbe ki nje dɔran ki dɔnangi. M'ulə tɔji dɔ'i'ti tado iyə kum nya kin njetər'gi ki nje nyagər'gi, ningə in te kum'ə adi nje ki de'gi gəri dɔ'de el. Bai, in inɓe ə in ndigi kadi to to be.

²² Nya'gi pəti, in Bai ə adi'm'de, ningə de ki kadi gər Ngonn goto, Baw'a ki kar'ne ba par ə gər'ə, taa de ki gər Baw kaa goto tɔ, Ngonn'o ki kar'ne ba par ə gər'ə, ə de ki Ngonn inɓe te ki dɔ Baw'ne ad'a tɔ par ə a gər'ə.»

²³ Go'ti, Jeju təl kum'ne ki dɔ njendo'gi el'de ki kar'de ba ene: «In nje majikur tado nya ki kum'se oo kin!

²⁴ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti ngayn ki ngar'gi ngayn ndigi kadi n'oyi nya ki kum'se oo kin, nan lo kadi kum'de oo goto, ndigi kadi mbi'de oo dɔ ta ki mbi'se oo kin, nan lo kadi oyi dɔ'a goto.»

*Kujita dɔ de'ti ki Samari ki nje memaji, ki in Juwipi el
(Mat 22.34-40; Mrk 12.28-31)*

²⁵ Njendo ndukun kare ində taa, ningə dɔji ta kare Jeju to ta kuwə nan ki ta ene: «Njendo de'gi, in ri ə maji kadi m'ra kadi to m'ingə'n kaji ki biti ki non'ti wa?»

²⁶ Ə Jeju el'ə ene: «In ta ri ə ndangi me ndukun'ti wa? Ə go gər'ə lə'i in bann wa?»

²⁷ Ningə njendo ndukun kakin ilə Jeju'ti ene: «A in ndigi Burəbe Luwə lə'i ki ngarme'i ba pəti, ki ndil'i ba pəti, ki tɔgi ba pəti, ki ta mər lə'i ba pəti. Ningə a ndigi de mad'i to darɔ'i inɓe be tɔɓ.»

²⁸ Ə Jeju el'ə ene: «Ta ki m'dəj'i, ilə'm'ti maji ki dum. Ə in ra be, ningə a ingə kaji.»

²⁹ Njendo ndukun sangi kadi n'tɔji toki n'in de ki dana, adi təl dɔji Jeju ene: «Nan ə in de madi'm wa?»

³⁰ Ə Jeju el'ə ene: «Dingəm kare in Jerujalem isi aw Jeriko, ningə osi ji kaya'gi'ti ki nje gangi row, adi taai nya'gi li'ə pəti ji'ə'ti, tindəi'ə adi to ta koy'ti, ningə inyəi'ə ə ɔti awi.

³¹ Go'ti ningə, njekujənyamosi kadikare in non re te dɔ'a'ti, nan loki oo'ə, gangi sanyi aw lo lə'ne.

³² Go'ti, de ki ginn koji'ti lə Lebi kare in non re tɔ, nan loki oo dingəm kakin ningə, gangi sanyi aw lo lə'ne.

³³ Go'ti ningə, de ki Samari'ti kare ki isi aw mbah in non re te dɔ dingəm'ti kakin. Loki oo'ə, oo kumtondoo li'ə ki rɔta'ti.

³⁴ Be ə, re rɔ'a'ti, ur hu ki yiwi kandi nju ta dɔ'ti, dɔ'n do li'ə, ningə un'ə ində dɔ koro'ti lə'ne, aw si'ə lo to mbah'gi'ti, ində kum'ne go'ə'ti.

³⁵ Lo ti go'ti, dingəm ki Samari'ti kakin or nar ki asi ra kulə ndo joo adi nje kində kum'ne go kəy to mbah'gi'ti, ningə el'ə do'ti ene: "Ində kum'i go'ə'ti maji, a re nya ki ində'n kum'i go'ə'ti, aldə in ki mad'i kin ningə, ndo təl'm ə, m'inbe m'a m'ugə'i."»

³⁶ Ningə Jeju dəj'ə ta do'ti ene: «Dann de'gi'ti ki mutə kin, in ki ra ə in madi dingəm ki kaya'gi ki nje gangi row gangi'ə kin wa?»

³⁷ Ningə, njendo ndukun ene: «In in ki oo kumtondoo li'ə kin.» Nga ningə Jeju el'ə ene: «Re in be ningə, in kaa kadi aw, ə in ra be to.»

Jeju aw be lə Marti in ki Mari

³⁸ Jeju in ki njendo'gi lə'ne in do row'ti rei tei ngonnn be'ti kare be ningə, dene madi ki to'a nan Marti uwə Jeju ro'ne'ti me kəy'ti.

³⁹ Marti aw ki ngonnnkon'ne ki dene ki to'a nan Mari non. Ə ngonnnkon'a kakin re isi nangi nja Burəbe Jeju'ti, sii oo do ta ki Jeju isi el.

⁴⁰ Nan Marti ra ta ngann kulə'gi'ti, nja'a odi nangi el, aw yo ge ki ne ge. Ningə te pati, re el Jeju ene: «Burəbe, ra bann ə ngonnnkon'm ki dene Mari inyə'm adi m'ra ta kulə'gi'ti ki kar'm ba be kaa usi el par wa? El'ə adi re ra sə'm kulə'gi.»

⁴¹ Ə Burəbe el Marti ene: «Marti, Marti, me'i osi nanga el, adi aw ki yo ge ki ne ge tado nya'gi ngayn.

⁴² Nan nya ki soti in kareba. Ningə Mari mbəti nya ki maji utə nya'gi pəti. In nya ki de a taa ji'ə'ti el.»

11

Jeju ndo njendo'gi row kelta ki Luwə (Mat 6.9-13)

¹ Ndo kare Jeju isi elta ki Luwə lo madi'ti. Loki elta ki Luwə ginn'ə gangi ningə, njendo li'ə kare el'ə ene: «Burəbe, ndo'je kelta ki Luwə toki Jan Batisi ndo'n njendo'gi lə'ne kin be to.»

² Ə Jeju el'de ene: «Loki sii elita ki Luwə ningə, kadi eli eyina: "Baw'je,

Kadi de ki ra gər to'i toki in Luwə,

Kadi Konbe lə'i re.

³ Adi'je nyakuso'je ki asi ta'je ki ndo'gi ndo'gi.

⁴ Inyə go majel'gi lə'je ko, tado j'inbe kaa,

J'inyə'n go majel lə de'gi pəti ki rai se'je majel ko to.

Inyə'je adi j'osi me nyanan'ti el."»

⁵ Anyi Jeju təl el'de bay ene: «Kin ə, de kare dann'se'ti ge be, aw ki madi'ne non, ə in dann lo'ti aw ində takəy do'a'ti ene: "Madi'm, tunə'm mapa mutə,

⁶ tado madi'm kare in mbah'ti re te do'm'ti, nan nya ki kadi m'ra'n'ə mbah goto."»

⁷ Ə re mad'a kakin to ki kəy non ene: "Ndoji'm el, takəy in ki kuti nga, ningə j'in ki ngann'm'gi ji to nanga to, um lo kadi m'a m'ində taa m'ad'i mapa goto."»

⁸ M'el'se kadi in gəri, kin ə re ində taa ad'a mapa kin tado k'in madi nan lə'de el kaa, a ində taa kadi ad'a nya'gi pəti ki ge, tado takəy ki a ində ki nja nan'ti nan'ti kin.

⁹ Ningə m'in, m'el'se: Dəji ə a adi'se, sangi ə a ingəi, indəi takəy ə a tei adi'se.

¹⁰ Tado de ki dəji ə a adi'ə, de ki sangi ə a ingə, de ki ində takəy ə a tei adi'ə to.

11 Baw ngonn ki ra dann'se'ti ə ngonn'o dəj'ə kanji ningə a un lii yo taa ad'a wa?

12 Eke kadi ngonn'o dəj'ə kaw, ə a un nii yo ad'a kaa goto tɔ.

13 Kin ə ingi ki in de'gi ki kuləra'se majel kin mindi ə in gəri kadi nya ki maji ngann'se'gi ningə, ra bann be ə, Baw'je ki isi dɔran'ti taa kin taa, a adi Ndil Luwə de'gi ki dəji'ə el wa?»

Jeju in ki ndil'gi ki majel

(Mat 9.32-34, 12.22-30; Mrk 3.22-27)

14 Ndɔ kare Jeju tuwə ndil ki majel ki in me dingəm'ti ningə ra'a adi elta el. Loki ndil ki majel te ningə, dingəm ki kete elta el kakin təl elta, adi əti bulə de'gi ɓol ngayn.

15 Ningə de'gi madi eli eyina: «In ki tɔgi lə Beljəbul ki in ngar lə ndil'gi ki majel, ə isi tuwə'n ndil'gi ki majel.»

16 Ə nje ki nungi, kadi nanyi'ə'n'ə ningə, dəji'ə kadi ra nyakɔji madi kare ki in dɔran'ti adi de n'oyi.

17 Nan Jeju gər mərta lə'de ɓəti, adi el'de ene: «Kin ə, de'gi ki me konɓe'ti ki kareba, təli dɔnan'ti rɔi nan ə, konɓe'ə kin a tuji, ningə kəy'gi a budi dɔnan'ti mur mur tɔ.

18 Kin ə re Satan inɓe adi de'gi li'ə təli dɔnan'ti rɔi nan ə, lo kadi konɓe li'ə a aw ki kete goto. M'el be tado eli eyina in ki tɔgi lə Beljəbul ki in ngar lə ndil'gi ki majel ə m'nji m'tuwə'n ndil'gi ki majel.

19 Kin ə re m'in m'nji m'tuwə ndil'gi ki majel ki tɔgi lə Beljəbul ə, de'gi ki go'se'ti isi tuwəi'de ki tɔgi lə nan nga? Ingi ə a gangi ta lə'se kin.

20 Re in ki tɔgi lə Luwə ə m'nji m'tuwə'n ndil'gi ki majel ningə, tɔji kadi konɓe lə Luwə re te rɔ'se'ti.

21 Kin ə de ki tɔg'ɔ in ngayn, ki aw ki nya rɔ'gi, ngəm takəy lə'ne ə, nya kare ki a ɔdi kadi nyakingə li'ə goto.

22 A re de madi ki tɔg'ɔ utə re ur go'ə'ti ə tət'ə rɔ ə, a ɔy nya rɔ'gi li'ə ki uwə kul'de kin pəti, taa a kanyi nyakingə'gi li'ə ki taa ji'ə'ti tɔ.

23 De ki in sə'm el ningə, in nje ta lə'm, taa de ki kaw sə'm nya ki nan'ti el, in nje sanan nya kɔ tɔ.»

Təl re ndil ki majel lo kis'ə'ti gogi

(Mat 12.43-45)

24 «Loki ndil ki majel te me de'ti ningə, aw ki yo ge ki ne ge diləlo'ti tado sangi lo kisi. Loki ingə lo el ningə, təl el ene: “M'a m'təl kadi m'aw lo kisi m'ti ki m'te'ti gogi.”

25 Loki təl re ningə, ingə lo ki in ki ra maji, ndolo.

26 Ə təl aw, ɔy ndil'gi ki majel utəi'ə inɓe ɓay siri, rei sii. Lo kin'ti, ji kisi lə de'ə kin a majel utə in ki kete inɓe ɓay.»

Maji ki rɔta'ti

27 Loki Jeju a elta kin ba ningə, dene kare ilə ndu'ne dann bulə de'gi'ti ene: «Majikur in dɔ dene'ti ki nje koj'i ki nje kad'i mba.»

28 Nan Jeju ilə'ti ene: «Majikur in dɔ de'gi'ti ki nje koo ndu Luwə ki nje təl rɔ'de go'ti yo taa.»

De'gi dəji nyakɔji

(Mat 12.38-42)

29 De'gi uwəi nan muki muki gidi Jeju'ti, adi Jeju el'de ene: «De'gi ki dɔkagilo'ti ki ɓone kin in de'gi ki maji el. Dəji kadi to n'oyi nyakɔji madi, nan nyakɔji madi ki rangi ki de a ra ore'n dɔ nyakɔji lə Jonasi, goto nga.

³⁰ Tado, toki Jonasi in nyakoji tado læ de'gi ki Ninibi'ti kakin ə*, Ngonn de a in nyakoji tado læ de'gi ki bone to.

³¹ Ndo gangi ta'ti ə, ngar ki dene ki holo a in ki de'gi ki dokagilo'ti ki bone kin kadi a gangi ta do'de'ti. Tado, in sanyi donangi'ti nu ə re kadi oo gosita læ Salomon†. Nga ningə, ki ngosine kin, de ki utə Salomon sanyi in ne

³² Ndo gangita'ti ə, de'gi ki Ninibi'ti a indəi taa non de'gi'ti ki dokagilo'ti ki bone kin kadi a gangi ta do'de'ti. Tado, loki Jonasi iləmbər Poyta ki maji, de'gi ki Ninibi'ti inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kə‡. Nga ningə, ki ngosine kin, de ki utə Jonasi sanyi in ne.

Kunji læ daro

(Mat 5.15; Mrk 4.21; Luk 8.16)

³³ «De a ində por lambi'ti kadi iyə eke dow ngo do'ti el, nan a ində do nya'ti taa, kadi de'gi uri kəy ningə, oyi lo ki kunj'ə.

³⁴ Kum de ə in lambi læ daro'a, re kum'i oo lo maji ningə, daro'i ba pəti in me kunj'i'ti. A kin ə re kum'i oo lo maji el ningə, daro'i in me lo ki diw'ti to.

³⁵ Ə ində manji ro'i adi kunj'i ki awi'n ro'i'ti təl diw el.

³⁶ Kin ə re daro'i pəti in me kunj'i'ti ki kanji kadi ngonn lo ki diw ndəti kad'a ningə, daro'i a unji njay njay toki lambi a unji'n do'i'ti kin be to.»

Jeju gangi ta do Parisi'gi'ti ki njendo ndukun'gi

(Mat 23.4,6-7,13,25-27,29-31,34-36)

³⁷ Loki Jeju elta tigə ningə, Parisi kare bar'a kadi aw so nya be læ'ne. Be ə, Jeju aw isi si'ə ta nyakuso'ti.

³⁸ Lo kin'ti, ta ndoji Parisi kakin ngayn kadi Jeju togi ji'ne kete non nyakuso'ti el.

³⁹ Nan Jeju el'ə ene: «In Parisi'gi, ki ne kin isi togi gidi kala mann ki gidi supira kuso nya adi ar, nan nyənn bogi ki mendul rosi me'se.

⁴⁰ In de'gi ki mbo, Luwə ra gidi nya, ə ra me nya to.

⁴¹ Maji kadi adi ngarme'se ki kəy kəroki kadikare'ti Luwə, ə nya'gi pəti a ari njay ki ro'se'ti.

⁴² «Kumtondoo in læ'se in Parisi'gi, tado ori nya kare dann ki dogi'ti, me mbi kam'gi'ti ki əti maji, ki me mbi kam'gi ki dangi dangi kadi ndiri tanyi, adi Luwə§, ningə indəi nja'se do nyara ki dana'ti ki do ndigi'ti læ Luwə. Ki ro'ta'ti, in kin ə in nya'gi ki maji kadi indəi kum'se go'ti rai, ə inyəi ndəgə'gi ki kə non be el.

⁴³ Kumtondoo in læ'se, in Parisi'gi, tado ndigi lo kisi ki kete non de'gi'ti me kəykwannan'gi'ti læ Juwipi'gi, taa gəi kadi de'gi rai'de lapiya lo kingənan'gi'ti læ bulə de'gi to.

⁴⁴ Kumtondoo in læ'se ingi, tado toi to do'bad'i'gi ki nya ki toji kadi de gər'n'de goto, adi de'gi njiyəi ki do'de'ti non be par kin be.»

⁴⁵ Lo kin'ti, njendo ndukun kare el Jeju ene: «Njendo de'gi, me ta'ti læ'i ki a el kin, in to ə isi taji'je.»

⁴⁶ Ə Jeju ilə'ti ene: «Kumtondoo in læ'se, in njendo ndukun'gi to, tado indəi nya ki oy ngayn do de'gi'ti, nan ngonn ji'se ki nden be kaa uni taa uwəi se'de nya ki kəy kin el.

⁴⁷ Kumtondoo in læ'se ingi ki isi indəi badi'gi læ de'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki in baw'se'gi inbe'gi ə toli'de.

* **11:30 11.30** Jonasi 3.3-5 † **11:31 11.31** 1 Ngar'gi 10.1-10 ‡ **11:32 11.32** 1 Ngar'gi 10.1-10 § **11:42 11.42** Lebitiki 27.30; Ndukun ki nja joo 14.22

⁴⁸ Lo kin'ti, isi toji toki in ndigi ki baw'se'gi do kulə ra'de'ti ki rai, tado ingi toli njekelta ki ta Luwə'ti, ningə ingi in nje kində doḅadi'de'gi to.

⁴⁹ In tado kin ə, Luwə elta me tər'ti lə'ne ene: "M'a m'ulə ki njekeltakita'm'ti ki njekawkulə'gi m'adi'de, ningə a toli'de ge, a adi'de kon ge."

⁵⁰ In be kadi dəji de'gi ki doḅagilo'ti ki bone, mosi njekeltakita ki ta'm'ti ki buki ko lo kulə ngirə doḅangi'ti nu biti bone.

⁵¹ Mosi ki ulə ngirə do Abel'ti nu biti te'n do Jakari'ti, ki toli'ə ngawdann lo'ti ki in ringiri kadikare'ti re Kəy'ti lə Luwə*. In ki rəta'ti kadi de'gi ki doḅagilo'ti ki bone a udəi kor nya'gi ki rai nya kin non Luwə'ti.

⁵² Kumtondoo in lə'se, ingi njendo ndukun'gi ki, tarow nyagər in ji'se'ti, ə inbe'gi uri me'ti el num, taa de'gi ki ndigi kur me lo'ti ki kadi gəri nya kaa, oḡi'de num to.»

⁵³ Loki Jeju te me kəy'ti kakin ningə, njendo ndukun'gi ki Parisi'gi uləi ngirə ra toḡi do Jeju'ti ge, dəji ta'gi ki dangi dangi ge.

⁵⁴ Sangi row me ta'gi kadi to n'ingəi ta ki go'ti el ta'a'ti ningə n'uwəi'ə'n'ə.

12

Kelta ar njay toki Jeju in Ngonn de (Mat 10.26-33, 19-20)

¹ Doḅagilo'ə'ti kin, de'gi ki dər banyi banyi ə kawinan do Jeju'ti, adi mbisəi nan ki yo ge ki ne ge. Lo kin'ti, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Nya ki doḅete, maji kadi indəi kumkədi do ro'se'ti oji'n do hum lə Parisi'gi, adi in kədikumnan lə'de.

² Tado nyara ki gidi kuwə ki ginn'ə, a te el goto taa nya ki to lo kiyə'ti ki de a gər el goto to.

³ In tado kin ə, ta'gi pəti ki a eli lo ki ndul'ti, de'gi oyi do'a dann kadi nda'ti; ta'gi ki uwəi ta'se mbi nan'ti taa eli, de'gi a rai do kəy'ti to iləi mbər'ə.»

⁴ Ingi ki in madi'm'gi, m'el'se kadi in boli de'gi ki a toli daro'se par, ə go'ti asi ra nya ki rangi el, kin el.

⁵ M'a m'toji'se de ki maji kadi in boli'ə. De ki maji kadi in boli'ə in de ki a tol daro'se, ningə təl aw ki toḡi do'ti non kadi ilə'se me por'ti ki biti ki non'ti bay kin. Toki rəta'ti, in ə maji kadi in boli'ə.

⁶ De'gi isi gati ki yəl'gi mi ə silə joo adi oyi ne, nan ki kare dann'de'ti ki kadi me Luwə oy do'a'ti goto.

⁷ Ki əti bol ngayn inbe bay ki kadi in gəri, bin do'se inbe kin kaa, Luwə tudə'de kare kare gər kor'de, um kadi in boli nya madi el. Ingi kin, Luwə oo tor'se utə tor yəl'gi pəti.

⁸ M'el'se ta ki rəta'ti kadi in gəri toki, de ki elta takum de'gi'ti wangi toki n'in de lə'm, Ngonn de a elta wangi takum malayka'gi'ti lə Luwə toki in de lə'ne.

⁹ Nan de ki manji ta takum de'gi'ti toki n'gər'm el, Ngonn de a manji ta takum malayka'gi lə Luwə toki n'gər'ə el to.

¹⁰ De ki elta ki majel oḡi'n ta Ngonn de ə, Luwə a inyə go majel'gi li'ə ko, nan de ki elta ki mal oḡi'n ta Ndil Luwə, Luwə a inyə go majel li'ə ko el ratata.

¹¹ Loki a uwəi'se kadi awi sese ta kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, non nje konbe'gi'ti ki non njekornon'gi'ti, ononyi'se kadi me'se bol ko kene ke a asi kadi manji ta do'se'ti wa, ke ta ri ə a eli wa.

* 11:51 11.51 Lo tum ginn nya'gi 4.8; 2Poyta'gi 24.20-22

12 Tado, low'ə'ti inbe non kin, Ndil Luwə a ndo'se ta ki kadi eli.

Kujita do njenyakingə'ti ki mbo

13 De kare dann bulə de'gi'ti el Jeju ene: «Njendo de'gi, el ngonkon'm adi, nya nduwə ki baw'je inyə adi'je kin, kadi kanyi yan'm adi'm.»

14 Ə Jeju el'ə ene: «De ki ində'm kadi to m'in njegangi ta dann'se'ti eke kadi to m'in nje kanyi'se nya goto.»

15 Ningə təl el de'gi pəti ene: «Maji kadi indəi kumkədi do rə'se'ti oji'n do mal nyakingə ki donangi'ti. Tado re de ingə'n nya to ri, to ri kaa, nyakingə li'ə kin ə a ra adi si'n ki do'ne taa el.»

16 Ningə Jeju təl el'de kujita madi ene: «Dingəm madi kare ki njenyakingə isi non, lo ndoo'gi li'ə, kandi nya te'ti maji ngayn.

17 Ə dəji rə'ne ta ene: "In ri ə kadi to m'ra dana? Loki kadi to m'kaw nya ndoo'ti lə'm goto."

18 Ningə təl el ene: "Maji, nya ki m'a m'ra ə to kin: m'a m'ndu dam'gi lə'm ki kete kin kə, ningə m'a m'ur dam'gi ki boi ngayn kadi to m'kaw nya ko'gi'ti lə'm pəti pəti, nan'ti ki ndəgi nya maji'gi lə'm.

19 Ningə m'a m'el me'm'ti m'ene: «Ngə sine m'aw ki nyakingə ki to mbar mbar kadi m'ra'n bal banyi banyi, ə kadi m'uwə kor rə'm, m'njo ge, m'anyi ge, m'oo'n maji rə'm.»

20 Nan Luwə el'ə ene: "In mbo de ki isi elta kin, kondə'ti ne inbe kin ndo'i a asi. Eke nya'gi ki isi kaw ki donan'ti kin, a in yan nan wa?"

21 In kin ə in nya ki a te do de'ti ki nje kaw nyakingə'gi ki nan'ti tado lə rə'ne inbe, um tado lə Luwə el.»

*Kində me do Luwə'ti
(Mat 6.25-33)*

22 Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «In tado kin ə, m'el'se kadi adi me'se ra sururu do nyakuso'se'ti ki kadi isi ki do'se taa el, taa do ku ko'se'ti el num to.

23 Tado kisikidəta utə nyakuso, taa darə de utə ku ki kə to.

24 Gonyi kagan'gi oyi, duwi ko el num, təti el num, taa awi ki lo madi ki kadi ngəmi nya'ti tado ndo ki lo ti'ti el num, dam lə'de kaa goto num to, nan Luwə isi adi'de nya so'i maji. Ningə ingi, oyi kadi Luwə oo nda'se utə yəl'gi el wa?

25 Nan dann'se'ti ə asi kadi a ilə ngonk kadi ki nden be do ndo'ne'ti ki takul me ki ra sururu lə'ne wa?

26 Kin ə nya ki nden be kin kaa asi kadi rai dərə'se el ə, maji kadi adi me'se osi nanga do ndəgi nya'gi'ti.

27 Gonyi puti kam'gi ki rai me mu'ti kin oyi, rai kulə madi el num, oji ku el to, nan ngar *Salomon ki to'a bar ngayn me nyakingə'ti kin kaa, do ku ki ndolo asi nan se'de el*.

28 Ə kin ə, Luwə ulə ku rə ngann mu'gi'ti ki j'oo'de bone, ə lo ti par ə por a on'de kin be ningə, ra bann ə in de'gi taa a ulə ku rə'se'ti el wa? In ton'gi me kunme'ti.

29 Adi mərta aldə'se ojidə nyakuso'se eke mann kanyi'se el.

30 Nya'gi kin pəti, in de'gi ki gəri Luwə el ki donangi'ti ne kin ə isi sangi ki non kum'de'ti, nan ingi, Baw'se gər maji kadi awi ki ndoo'ə to.

31 Nya ki kadi sangi, in Konbe li'ə yo, ningə a adi'se ndəgi nya'gi kin do'ti.

32 Adi bol ra'se el, ingi ki toi to ngann nyakul'gi ki isi uni go be'de be kin. Tado Baw'se oo maji ngayn kadi adi'se Konbe.

* 12:27 12.27 1 Ngar'gi 10

Kində nyakingə rɔ Luwə'ti
(Mat 6.19-21)

³³ «Indəi nya maji'gi lə'se ndogi'ti, ə adi nar'a njendoo'gi. Rai ɓɔl nar ki a tuji el, indəi nyakingə'gi lə'se ki a tuji el dɔnan'ti dɔnan'ti dɔran'ti, ki in lo ki njeɓogi a te'ti el num, in lo ki yon ki njetuji nya kaa goto'ti num kin.

³⁴ Tado, lo ki nyakingə lə'se in səm'ti ə me'se a in səm'ti tɔ.

Kujita dɔ kisi dɔ nja'ti
(Mat 24.43-51)

³⁵ «Sii dɔ nja'se'ti ki ku ra kulə, adi por lambi'gi lə'se on maji.

³⁶ Ningə kadi toi to de'gi ki isi nginəi ta təl be'de ki aw lo taa nan'ti be. Isi nginəi taa kadi re təl taa, ə ində takəy ningə tei adi'ə.

³⁷ Majikur in dɔ njekuləɓər'gi'ti ki, be'de təl ningə ingə'de sii dɔ nja'de'ti. Toki rɔta'ti, adi m'el'se, be'de a un ku kulə lə'ne ulə rɔ'ne'ti, ə a adi'de sii nangi kadi adi'de nya sɔi.

³⁸ Kin ə re təl dann lo'ti, eke ta ginn lo'ti, ə ingə de sii dɔ nja'de'ti ə, maji a ur'de.

³⁹ «In gəri maji kadi re be nje kəy gər dɔ kadi ki njeɓogi a re'n'ti ə, a inyə njeɓogi adi mbuti ɓər kəy li'ə el.

⁴⁰ Ə ingi kaa, sii dɔ nja'se'ti tɔ, tado m'in Ngonn de m'a m're dɔ kadi'ti ki in gəri el.»

⁴¹ Lo kin'ti, Piyər dəji Jeju ene: «Burəbe, kujita ki el kin sɔw dɔ'je eke sɔw dɔ de'gi pəti wa?»

⁴² Ə Burəbe el'ə ene: «Njengəm nya ki in de ki nje ra nya ki low'ə'ti, ki kum'ə ədi ə in de ki be'ə a ində dɔ me kəy'ti kadi lowə nyakusɔ de'gi ki dɔ kadi ki kadi adi'n'de.

⁴³ Njerakulə kin a in nje majikur, loki be'ə təl ə ingə ta kulə'ti kin, ra ra.

⁴⁴ Toki rɔta'ti adi m'el'se, a ində dɔ nya maji'gi'ti lə'ne pəti.

⁴⁵ A kin ə re nje ra kulə kin el me'ne'ti ene: “Be'm a re kalangi el ɓay”, ə ra ta tində ndəgi nje ra kulə'gi'ti ki dene ki ki dingəm, ra ta kusɔ'ti ki ta kanyi'ti, adi yiwi ra'a ningə,

⁴⁶ Lokin'ti be nje kəy a re ki ndɔ ki in ində me'ne dɔ'ti el, ki dɔ kadi ki in gər el. Be'ə a ɔj'ɔ kum'ə, kadi oo nya kon ki a ra de'gi ki njera nya ki dana el.

⁴⁷ Njekuləɓər ki gər ndigira lə be'ne maji, nan ində rɔ'ne ta ndigira'ti kin ra el, a ndəi'ə ngayn.

⁴⁸ Nga ningə, njekuləɓər ki gər ndigira lə be'ne el, ə ra nya ki asi ta kində wa, a ingə kində ngayn el. De ki adi'ə ngayn, a dəji'ə ngayn ngayn tɔ, de ki adi'ə me'de adi adi'ə nya ngayn, a gei nya ngayn ji'ə'ti tɔ.

Jeju re ki lapiya el, nan re ki gangi nan

⁴⁹ «M're ki por dɔnangi'ti; ningə k'in ə, m'ndigi kadi por kakin on nga!

⁵⁰ maji kadi m'a m'osi me kon'ti to de ki osi me mann batəm'ti be. Ningə in nya ki adi'm kon me ndil'm'ti, biti kadi nya kin ra'n nya.

⁵¹ Kadi in məri me'se'ti toki m're ki lapiya dɔnangi'ti el. M'el'se, m're ki lapiya el jagi, nan m're ki gangi nan yo.

⁵² Ki ngosine kin, de'gi mi ki sii me kəy'ti ki kare a gangi nan, de'gi ki mutə a ɔsi ta nje ki joo, ə de'gi ki joo a ɔsi ta nje ki mutə.

⁵³ Baw ngonn a ɔsi ta ngonn'ne ki dingəm, ngonn'o ki dingəm a ɔsi ta baw'ne; kon ngonn a ɔsi ta ngonn'ne ki dene, ngonn ki dene a ɔsi ta kon'ne; kon ngonn ki dingəm a ɔsi ta məm'ne; ngonn ki dene a ɔsi ta məm'ne ki dene†.»

Ta dɔ dɔkagilo'ti
(Mat 16.2-3)

⁵⁴ Jeju el bulə de'gi ene: «Loki oyi ndi in lo kuwə‡ kadi'ti ningə, tanan'ti non eli eyina: “ndi a ədi”, ningə ndi ədi tɔ.

⁵⁵ A re oyi nəl ki in holo ə sii ulə ningə, eli eyina: “Lo a tingə”, ningə lo tingə kaa tɔ.

⁵⁶ In de'gi ki njekedikum de'gi, asi gəri kum nya'gi ki isi rai nya dɔnangi'ti ne, eke dɔran'ti, ningə ra bann be ə nyakɔji'gi ki isi rai nya dɔkagilo'ti ki bɔne taa, asi kadi indəi manji nya'gi ki isi rai nya sɛm'ti el wa!

Kulənoji nan'ti ki nje ta lə'i
(Mat 5.25-26)

⁵⁷ «Ra bann be ə inbe'gi, nya ki to kadi gangi ta dana dɔ'ti ə, gangi el wa?

⁵⁸ Kin ə isi awi lo gangi ta'ti ki nje ta lə'i ə, loki in dɔ row'ti bay ə, in sangi row kadi ndu'se osi go nan'ti si'ə, nan to aw sə'i uləi ji njegangita'ti, adi njegangi ta uni uləi ji njerɔ'gi'ti, adi njerɔ'gi iləi'nu dangay'ti.

⁵⁹ Ningə adi m'el'i, a in te lo kin'ti el biti kadi ugə dɔboy sisi bay taa a inyəi'nu taa.»

13

Maji k'inyə panjiyə ki majel kɔ

¹ Dɔkagilo'ə'ti non ə, de'gi madi rei eli Jeju eyina: Pilati adi tɔli de'gi ki Galile'ti dɔkagilo'ti ki isi ujəi mosi kadikare adi Luwə.

² Jeju el de ene: Məri kadi de'gi ki Galile'ti ki ingəi nya ki to ki əti bɔl be kin in tado k'in ə in njeramajel'gi ki ngayn utəi ndəgi de'gi ki Galile'ti wa?

³ Jagi nan inbe'gi kaa adi m'el'se, re mbəli panjiyə'se el ə a oyi pəti tigə tɔ.

⁴ Ke oyi kadi de'gi ki dɔgi gidə in jijoo ki ndogi bɔr ki Silowe osi dɔ'de'ti ə tɔl'de kin, majel lə'de utə ndəgi de'gi ki Jerujalem'ti pəti tigə wa?

⁵ Jagi! Inbe'gi kaa adi m'el'se, re mbəli panjiyə'se el ə, a oyi pəti tigə tɔ.

Kujita dɔ kagi mbaykote'ti ki andi el

⁶ Go ta'gi'ti kin, Jeju el kujita kin: «Dingəm kare aw ki kagi mbaykote kare ki man me ndɔɔ kagi nju'ti lə'ne. Ndɔ kare, re kadi ujə kanda ningə ingə el.

⁷ Be ə, el nje ra kulə me ndɔɔ nju'ti lə'ne ene: “Oo bəl asi mutə nga ə m'sangi kadi m'ujə kandi mbay kam m'njɔ, nan m'ingə el. Maji kadi tugə kɔ, tado ri ə a uti'n kum lo kare wa?”

⁸ Nje ra kulə me ndɔɔ nju'ti kakin el'ə ene: “Be'm, maji kadi inyə adi ra bəl kare bay. M'a m'ɔr ginn'ə ə m'ɔbuki sin binyə nja'ti.

⁹ Re bəl ki a re kam ə andi ə, maji! A re andi el ə, a tugə kɔ mindi.”»

Kingə lapiya lə dene madi ndɔ kɔrkon'ti

¹⁰ Jeju ndo nya de'gi ndɔ kɔrkon'ti, me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi kare.

¹¹ Dene kare ki ndil ki majel budi nja'a asi bəl dɔgi gidə in jijoo isi sɛm'ti non. Ndil kakin dɔ'a ngonni adi lo kadi surə ta goto.

¹² Loki Jeju oo'ə ningə bər'a ə el'ə ene: «Dene in ki ta k'inyə ta dɔ rɔ koy njururu'ti lə'i.»

‡ 12:54 12.54 Jeju el ene kilndi ki lo kurkadi'ti ki nəl ki ki holo tado in be me be'ti li'ə nan ji ndangi nje ki be'ti lə'je ne tɔ kadi ji gər'n maji.

¹³ Jeju ində ji'ne dɔ'a'ti, ningə tanan'ti non par ə, dene ndaji ə in ra ta, ə ulə ngirə kadi ulə tɔji dɔ Luwə'ti.

¹⁴ Ningə njekundɔ kəykawnan'ti lə Juwipi'gi kakin rɔ'a nəl'ə el tado Jeju adi lapiya de ndɔ kərkon'ti, adi el bulə de'gi ene: Ndɔ ra kulə in mehen*. Rei adi adi'se lapiya me ndɔ'gi'ti kin um ndɔ kərkon'ti el!

¹⁵ Burəbe el'ə ene: In njekədikum de'gi! de ki ra dann'se'ti ə tuti mangi lə'ne eke koro lə'ne ndɔ kərkon'ti, lo kusɔ nya'ti aw si'ə lo kanyi mann'ti el wa?

¹⁶ Nga dene kam ki in ngonnkaw Abiraham, ki Satan uwə ginn tɔgi'ti lə'ne asi bal dɔgi gidə in jijoo be kin ə, kadi m'tut'ə m'ilə ta el tado k'in ki in ndɔ kərkon wa?

¹⁷ Dɔkagilo'ə'ti ki Jeju isi elta kin ningə, rɔ njeban'gi li'ə sol'de ngayn. Nan rɔ bulə de'gi nəl'de ngayn tado nya'gi ki maji maji ki Jeju isi ra.

*Kujita dɔ Konbe'ti lə Luwə
(Mat 13.31-33; Mrk 4.30-32)*

¹⁸ Go'ti ningə Jeju ene: «Ri ə tanan ki Konbe lə Luwə wa? Ri ə m'a m'un m'ɔji'n wa?

¹⁹ To tanan ki kandi kagi madi ki a bari'ə mutardə ki de madi un duw me ndɔɔ'ti lə'ne. Kandi kagi kakin uwə ə tɔgi ningə təl kagi, adi yəl'gi uwəi lo kisi baji'ə'gi'ti.»

²⁰ Jeju təl el bay ene: «Ri ə m'a m'un m'ɔji'n Konbe lə Luwə wa?

²¹ To tanan ki hum ki dene madi un lɔy'n nduji ki me keh mutə, ki ra adi nduji ki lɔy ba pəti in kin be.»

*Ta dɔ row'ti ki mbəngirə
(Mat 7.13-14)*

²² Dɔ row kaw'a Jerujalem'ti, Jeju ndo nya de'gi bebo'gi'ti ki ngann be'gi ki ində dana gangi səm'ti.

²³ De madi dəj'ə ene: «Burəbe, de'gi nden ba par ə a aji wa?» Jeju el'de ene:

²⁴ «Uwəi tɔgi'se ba kadi uri kəy ki tarow ki mbəngirə, tado adi m'el'se, de'gi ngayn a sangi kadi n'uri nan a asi el.

²⁵ Loki be nje kəy a ində taa ə a uti takəy. Ningə ingi ki nanyi taga, a uləi ngirə kində takəy eyina: “Burəbe te takəy adi'je!”, ningə a el'de ene: “Ingi m'gər lo ki in səm'ti el.”

²⁶ Ningə a eli'ə eyina: “J'usɔ nya sə'i num, j'anyi sə'i num, ta ndo nya de'gi tambalo'gi'ti me bebo'gi'ti lə'je tɔ.”

²⁷ Ningə, a el'se ene: “M'gər lo ki in səm'ti el, ɔri rɔ'se kɔ rɔ'm'ti. Ingi pəti in njeramajel'gi.”

²⁸ Low'ə'ti kin, a nonyi ge, a ngori ngangise ge, loki a oyi Abiraham ge, Isaki ge, Jakobi ge, ki njekeltakita Luwə'ti pəti me Konbe'ti lə Luwə. Ningə ingi a buki'se kɔ taga.

²⁹ De'gi a indəi lo kuwə kadi'ti ge, ki lo kurkadi'ti ge, manga ge, holo ge, kadi rei sii ta nyakusɔ'ti Konbe'ti lə Luwə.

³⁰ Nan, toki rɔta'ti, nje ki madi ki in nje ki gogi a təli nje ki kete nje ki madi ki in nje ki kete a təli nje ki gogi.»

Jeju elta ki dɔ Jerujalem'ti

³¹ Dɔkagilo'ə'ti inbe kin ə, Parisi'gi madi rei rɔ Jeju'ti eli'ə eyina: «Ɔti kɔ rangi lo kin'ti, tado Erodi ge tɔli.»

* 13:14 13.14 Tekitaga 20.9-10; Ndukun ki nja joo 5.13-14

³² Jeju el'de ene: «Ai eli tal busi kam, toki bone ki lo ti, m'nji m'tuwə ndil'gi ki majel ə m'nji madi de'gi lapiya to. Ningə ndo ki nja mutə ə m'a tola kulə lə'm.

³³ Nan in gorow'ə'ti kadi m'un tarow lə'm me ndo'ti ki bone, ndo ki lo ti'ti ki ndo ki nja mutə, tado in nya ki gorow'ə'ti el kadi njekeltakita Luwə'ti, oyi Jerujalem'ti el.

³⁴ «In de'gi ki Jerujalem'ti, in de'gi Jerujalem'ti, in ki nje tol de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, in nje tilə de'gi ki Luwə ulə'de adi'se ki mbal toli'de. Nja bann ə m'ge kaw'se toki konkunjə a kaw'n ngann'ne'gi ginn bagi'ne'ti kin be nan odi el.

³⁵ Ningə ki ne kin, m'in Luwə m'a m'inyə kəykawnan lə Luwə lə'se ko. Tado adi m'el'se madi oyi, a oyi m'in el nga, biti ndo ki a eli eyina: “Njangi do in do de'ti ki a re me to Burəbe'ti.”»

14

Jeju adi lapiya de ndo karkon'ti

¹ Ndo kare, Jeju aw me kəy'ti lə njekundo Parisi'gi kare tado kuso nya, ndo karkon'ti. Parisi'gi isi ndəi manji Jeju.

² Dingəm kare ki nje monyi ro ti ə ra non'a'ti.

³ Jeju dəji njendo ndukun'gi ki Parisi'gi ene: «Ta row to kadi de adi lapiya de ndo karkon'ti eke goto?»

⁴ Nan teli rai keke, de elta el. Jeju təl ro'ne ro nje monyi ro ti'ti, ad'a lapiya ə el'ə ad'a aw.

⁵ Ningə el'de ene: «Nan dann'se'ti anyi ngonn'o eke mangi li'ə osi bolo be'ti ndo karkon'ti ə un'ə tanan'ti non el wa?»

⁶ Ningə lo kadi iləi'ə ta'ti kin goto.

Ta ki ojido nje kojirə'de lo barnan'ti

⁷ Loki Jeju oo kadi de'gi ki bari'de mbəti lo kisi ki kete ningə el'de kujita ene:

⁸ «Loki de madi bar'i lo nyakuso tanan'ti, ononyi kadi sangi lo ki kete isi'ti, domaji ə, bari de ki kosigon li'ə utə yan'i səm'ti to!

⁹ Ningə kadi nje bar'se joo pəti kakin re, el'i ene: “Ində taa ə inyə lo kisi kin adi mad'i.” Ningə ki rəsəl ki ngayn ə a aw kadi isi'n lo ki gogi'ti.

¹⁰ Nan loki de madi bar'i, maji kadi aw isi lo ki gogi'ti, adi nje bar'i inbe ə re el'i ene: “Madi'm ində taa re isi kete yo.” Be ə a in kosikurə lə'i takum mad'i'gi'ti pəti ki bari'de lo nyakuso'ti sə'i.

¹¹ Toki rəta'ti, de ki un do'ne ta, ə a uləi do'a nanga. Ningə de ki nje sol do'ne ə, a uni do'a ta to.»

Bar njendoo'gi lo nya kuso'ti

¹² Go'ti ningə Jeju el de ki nje bar'a ene: «Loki ra nyakuso ronel ki ngayn be kin, ki kada eke ki losəl'ə, ononyi kadi bar mad'i'gi ki ngannkon'i'gi ki noji'gi, eke nje gədi kəy be lə'i ki njenyakingə'gi. Tado ingi kaa a bari'nu ndo madi'ti ə a adi'nu nya ki ndo ki ra adi'de kin gogi to.

¹³ Nan loki ra nyakuso ronel ki ngayn be kin, maji kadi bar njendoo'gi ki nje'gi ki ta ro'de asi nan el ki nje mote'gi, ki njekumto'gi.

¹⁴ Ningə ro'i a nəli tado a ingəi nya kadi ugəi'nu gogi el. Toki rəta'ti, Luwə a ugəi ndo ki a te ki njera nya ki dana lo koy'ti.»

Bar de'gi kibo lo nyakuso'ti

(Mat 22.1-10)

¹⁵ Loki oyi ta kin ningə, ki kare dann de'gi'ti ki sii lo nyakuso'ti el Jeju ene: «Ronel a in ki de ki a so nya me Konbe'ti lə Luwə!»

¹⁶ Jeju təl el'ə ene: «Ndɔ kare, dingəm madi ra nyakusɔ kibo ɓari'n de'gi ngayn.

¹⁷ Dɔkagilo kusɔ nya'ti, ningə ulə njekulə lə'ne adi el de'gi ki ɓar'de kakin ene: “Rei! Nyakusɔ oy nga.”

¹⁸ Nan de'gi pəti ki ɓari'de kakin, kare kare, uləi ngirə kadi dəji mesɔl. In ki dɔkete el'ə ene: “M'ndogɪ lo ndɔɔ ngɔsine ɓay ə kadi m'aw m'oo. Nja'i ba adi me'i sɔl dɔ'm'ti.”

¹⁹ In ki rangi ene: “M'ndogɪ mangi'gi dɔgi ngɔsine ɓay, m'a m'aw kadi m'nan'de m'oo. Nja'i ba, adi me'i sɔl dɔ'm'ti.”

²⁰ In ki rangi ene: “M'taa dene ngɔsine ɓay, lo kadi m'a m'aw goto.”

²¹ Njekulə təl aw rɔ ɓe'ne'ti, el'ə ta'gi pəti ki eli'ə kin ad'a oo. Lo kin'ti wongi təl ɓe nje kəy kakin adi el njekulə lə'ne ene: “Ində taa kalangi aw tambalo'gi'ti ki go row'gi ɓar njendoo'gi, ki de'gi ki ta rɔ'de asi nan el, ki njekumto'gi, ki de'gi ki nje mote'gi, re se'de.”

²² Nden go'ti ningə njekawkulə re el ene: “Be'm, ji ra nya'gi ki dəji kakin pəti, nan lo kisi nanyi ɓay.”

²³ Be'ə el'ə ene: “Ɔti aw taga dɔ row'gi'ti ki lo ndɔɔ'gi'ti, ində tɔgi dɔ de'gi'ti adi'de rei kadi me kəy lə'm rosi.”

²⁴ Toki rɔta'ti adi m'el'se, de kare mbunə de'gi'ti ki m'ɓar'de kete kin ki, a ɔdi nyakusɔ lə'm kin ta'ne'ti goto.»

*K'inyə nya'gi pəti tado kun go Jeju
(Mat 10.37-38)*

²⁵ Bulə de'gi ngayn isi njiyə ki Jeju dɔ row'ti. Təl ilə rəti ningə el'de ene:

²⁶ «Re de madi re rɔ'm'ti ə ge'm utə ɓaw'ne ki kon'ne el, ne'ne ki ngann'a'gi el, ngannkon'ne'gi ki konnann'ne'gi eke darɔ'ne inɓe el, a asi k'in njendo lə'm el.»

²⁷ Taa de ki un kagidəsi lə'ne ə njiyə go'm'ti el, a asi k'in njendo lə'm el tɔ.

²⁸ Toki rɔta'ti, nan dann'se'ti ə loki aw to kində ndogɪ ɓɔr ki ngal ningə, isi nanga ulə kɔr nyara kulə'gi nan'ti, kadi n'oo ke n'a n'asi kadi n'tolta kulə kin kare inɓe el wa?

²⁹ Nan re ində ginn kəy ə tolta'a el ə, de'gi pəti ki a oy ginn kəy kin, a kogi dɔ'a'ti.

³⁰ A eli eyina: «Oyi, dingəm ki tumginn kadi ində kəy, nan tɔg'ɔ asi kadi tolta'a el kin!»

³¹ Eke ngar ki ra ə loki isi aw kadi rɔ ki ngar madi'ne ki rangi ningə, isi nanga ə dəji ta rɔ'ne oo ke ki njerɔ'gi lə'ne ki dər dɔgi kare kin n'a n'aw n'ilə'n rɔ madi'ne ki isi re ki njerɔ'gi lə'ne ki in dər dɔ joo kin kare inɓe el wa?

³² Re oo kadi tɔgi'ne a asi el ningə, a ulə dəji ta ngar madi'ne, tado sangi row lapiya, loki ndan ngal ɓay.

³³ Ta lə'se kaa to be tɔ. De ki in ndəkba tado k'inyə nyakingə'gi lə'ne el, a asi k'in njendo lə'm el.

*Kati ki nəl'ə goto
(Mat 5.13; Mrk 9.50)*

³⁴ «In gəri kadi kati in nya ki maji, nan loki nəl'ə goto, eke ri ə de a ra'n adi təl nəl gogi wa?

³⁵ Nya ki kadi de a ra'n goto. A maji tado dɔnangi el num, a maji tado nya ki a adi tɔgi dɔnangi kin el num tɔ. A ɓuki'ə kɔ gidi lo'ti. De ki aw ki mbi'ne kadi oo'n ta, ningə kadi oo ta kin maji.»

15

Ta ki ojido ngonn bati ki nanyi
(Mat 18.12-14)

- ¹ Njetalambo'gi ki njeramajel'gi, oti ki ro Jeju'ti kadi n'oyi do ta li'ə.
- ² Parisi'gi ki njendo ndukun'gi barita, eli eyina: «uwə njeramajel'gi ro'ne'ti num so nya se'de num!»
- ³ Ningə, Jeju el'de kujita kin:
- ⁴ Nan dann'se'ti ə re aw ki bati'gi bu ə ki kare nanyi ningə, a inyə ndəgə'gi ki dajikara gidə in jikara do mu'ti, ə aw sangi in ki nanyi kin, biti kadi ingə bay taa el wa?
- ⁵ Loki təl ingə ningə, ki ronel un'ə ilə dam'ne'ti.
- ⁶ Ningə təl aw be. Bar madi'ne'gi ki nje gədi kəy lə'ne, el'de ene: «Rei rai ronel sə'm tado m'ingə bati lə'm ki nanyi!»
- ⁷ Be to ə adi m'el'se, ronel a in ngayn me dərən'ti tado njeramajel kare ki inyə gorow njiyə'ne ki majel kə, utə nje'gi ki dana ki dajikara gidə in jikara ki awi ki ndoo mbəl panjiyə'de el kin.
- ⁸ Ke, dene ki ra ə aw ki silə asi dəgi, ə ki kare nanyi, ningə ində por ta ngəl'ti eke utə me kəy sangi'n silə lə'ne, biti kadi ingə ta el wa?
- ⁹ Loki ingə nga ningə, bar madi'ne'gi, ki nje gədi kəy be lə'ne ə el'de ene: «Rai ronel sə'm tado m'ingə silə lə'm ki nanyi!»
- ¹⁰ Be to ə, adi m'el'se, ronel in ngayn mbunə malayka'gi'ti lə Luwə tado njeramajel kare ki inyə gorow njiyə'ne ki majel kə.

Kujita ki ojido ngonn ki nje kaw kaya

- ¹¹ Jeju təl el bay ene: «Dingəm kare aw ki ngann'gi joo.
- ¹² In ki du el baw'ne ene: “Bai, adi'm nya nduwə lə'm.” Be ə baw'a lowə nyakingə lə'ne ngann'ne'gi ki joo.
- ¹³ Ndo ngayn el go'ti ningə, in ki du adi ndogi si'ə nya'gi pəti ki ingə, ə aw mbah me be'ti ki sanyi. Me be'ti kakin ə tuji ki nar lə'ne kə me kaya'ti ki ra.
- ¹⁴ Loki tuji ki nar lə'ne kakin pəti tigə ningə, fo bo osi me be'ti kakin. Ningə ulə ngirə kadi nya'gi pəti toi ro'a nga.
- ¹⁵ Aw ra kulə be lə de madi kare me be'ti kin non. Dingəm kakin ad'a kulə ngəm kəsongi'gi mu.
- ¹⁶ Bo kusə nyakusə lə kəsongi'gi to me'ə'ti, nan de ki ad'a goto.
- ¹⁷ Be ə ulə ngirə kadi mərta, ningə el ro'ne ene: “Nje ra kulə'gi in bann be lə bai ə so'i nya dum'de dum'de, ə m'in taa m'nji m'oy koy fo be wa!
- ¹⁸ M'a m'ində taa ə m'aw ro bai'ti m'a m'el'ə m'ene: «M'ra majel m'osi'n ta Luwə, ta m'os'i ta to.
- ¹⁹ Masi kadi bari'm ngonn'i el. Ra'm toki kare mbunə nje ra kulə'gi'ti lə'i be.»
- ²⁰ Be ə, ində taa osi row'ə təl kaw ro baw'ne'ti. Loki n'anyi sanyi ki kəy bay ningə baw'a oo ə, oo kumtondoo li'ə, ə ta on me'ə ngayn tado li'ə. Anyi ki ngodi tilə kum'ə, uwə rututu ə njuw ta'a.
- ²¹ Ngonn el baw'ne ene: “Bai m'ra majel m'osi'n ta Luwə num m'os'i inbe ta num to, m'asi ta kadi bari'm ngonn'i el.”
- ²² Nan baw'a el nje ra kulə'gi ene: “In rei ki ku ki maji utə ndəgə'gi kalangi uləi ro ngonn'm'ti. Uləi ningə ngonn ji'ə'ti ə uləi sa nja'a'ti to.
- ²³ Rei ki ngonn mangi kibo mbul mbul təli'ə adi j'usəi ji rai ronel.
- ²⁴ Tado ngonn'm kin oy ə təl isi ki do'ne taa. Nanyi ə in ki kingə!” Ningə uləi ngirə kadi rai ronel.

²⁵ Dɔkagilo'ə'ti kin, ngonkon'a ki ngatɔgi in mu. Loki isi tɔl mu ə in ndəkba ki kəy ningə oo ndu nyakində'gi ki ndam'gi.

²⁶ Bar nje ra kulə kare, ə dəj'ə ene ke ri ə ra nya wa.

²⁷ Nje ra kulə kakin el'ə ene: "Ngonkon'i ə re ə baw'i adi tɔli ngon mangi kibo mbul mbul tado tɔl ki lapiya."

²⁸ Ngonn ki ngatɔgi ra wongi adi mbəti kaw kəy. Baw'a te taga kadi sɔl me'ə ad'a ur kəy.

²⁹ Nan el baw'ne ene: "Oo bal ngayn ə m'nji m'ra kulə mad'i, ndo kare ki m'mbəti tɔl rɔ'm go ta'ti lə'i goto. Nan ndo kare ki adi'm ngon binyə be kaa m'ra'n rɔnel ki madi'm'gi goto.

³⁰ Nan loki ngonn'i ki tuji nyakingə lə'i do kaya dene'gi'ti kin re ningə, tɔl ngon mangi kibo mbul mbul ad'a."

³¹ Ningə baw'a el'ə ene: "In, ngonn'm, in sə'm ne nan'ti, adi nya'gi pəti ki in yan'm in yan'i.

³² Nan in low'ə'ti kadi ji ra nyakuso ji ra'n rɔnel, tado ngonkon'i kam oy ə tɔl isi ki do'ne taa, nanyi ə in ki kingə!"»

16

Kujita ki ojido njengəm nya ki rɔta'ti el

¹ Go'ti ningə Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Dingəm kare ki njenyakingə aw ki njekində kum'ne go nya'gi'ti ki me kəy'ti lə'ne non. De'gi rei eli'ə eyina: "Njengəm nya'gi lə'i isi tuji ki nyakingə lə'i tigə."

² Nje kəy bar nje ra kulə lə'ne el'ə ene: "Ta ri ə m'nji m'oo do'i'ti am wa? Jji'm go nya'gi ki ojido kulə lə'i ki me kəy'ti adi'm m'oo. Tado lo kadi m'a mad'i ində kum'i go nya'gi'ti lə'm ki me kəy'ti goto nga!"

³ Njengəm nya el rɔ'ne ene: "Be'm ge kadi m'ində kum go nyakingə'gi'ti ki me kəy'ti el nga kam, m'a m'ra ri nga am wa? Ndoɔ donangi ə, tɔgi'm asi el. Kaw kəy nya ə rɔ'm a sɔl'm.

⁴ M'gər nya ki m'a m'ra kadi de'gi a uwəi m'in ki rɔ'de'ti me kəy'ti lə'de loki be'm adi m'ində kum'm go nya'ti el."

⁵ Be ə, be nje bāngi ulə bər'gi lə'ne kare kare. El nje bāngi ki dəkete ene: "Bāngi lə be'm in bann do'i'ti wa?"

⁶ Nje bāngi ki dəkete kakin ene: "Ku hu bu kare." Ningə el'ə ene: "Ta makitu bāngi lə'i ə isi nanga kalangi, ndangi me'ti do mi."

⁷ Go'ti ningə el ki nungi ene: "In yan'i in bann wa?" Nje bāngi ki nja joo el'ə ene: "Madi'm in saki game bu kare." Ningə el'ə ene: "Un makitu bāngi lə'i ə ndangi me'ti dojjoo."

⁸ Be njengəm nya ki ngom ulə tɔji do'a'ti tado ra nya ki kumkədi. De'gi ki gəri Luwə el rai nya ki kumkədi ngayn me kulə ra'de'ti dann'de'ti utə ngann'gi lə kunji.»

Luwə in ki nar

⁹ Ningə adi m'el'se: «Rai madi nan ki de'gi ki nyakingə ki ngom kin, kadi ndo ki goto ji'se'ti ningə, uwəi'se rɔ'de'ti lo kisi ki biti ki non'ti.»

¹⁰ De ki ra ki asi ta kadi de uwə kul'ə do nya ki nden'ti, a asi kadi de uwə kul'ə do nya ki boi'ti tɔ. De ki njera nya ki dana el me nya ki nden'ti, a ra nya ki dana el me nya ki boi'ti tɔ.

¹¹ In be ə, re de asi ra nya ki low'ə'ti el tado Mamon lə nyara ki dana el, eke nan a adi nyakingə ki rɔta'ti wa?

¹² Re de ra nya ki low'ə'ti el do nya'ti lə de ki rangi, eke nan a adi yan'i ki sow do'i inbe?

¹³ Nje ra kulə madi, ki a asi ra kuləbər lə ngar'gi joo goto: re ɔsi ta ki kare ə, a ndigi ki nungi, re kidi ki kare ə, a uwə ki ki nungi to. A asi kadi rai bər lə Luwə num bər lə nar num el.

¹⁴ Parisi'gi ki njendigi ta lə nar, uwəi Jeju kogi loki oyi ta'gi kin pəti.

¹⁵ Ningə Jeju el'de ene: «Rai rə'se to de'gi ki njera nya ki dana be takum de'gi'ti. Nan Luwə gər me'se. Tado nya ki de'gi ɔsikurə ngayn takum'de'ti kin in nya kəw takum Luwə'ti.

Ndukun ki Konbe lə Luwə

¹⁶ «Biti dəkagilo'ti lə Jan Batisi, in dəkagilo lə ndukun lə Moji ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti. De'gi iləi mbər Konbe lə Luwə to Poyta ki maji. De ki ra'a, ra ki təgi'ne tado kandi me'ti.

¹⁷ On el kadi dɔran in ki dɔnangi a dəri kə utə kadi de ɔr ngonn kur ta ki me ndukun'ti lə Luwə kə.

¹⁸ Dingəm ki ra ki tuwə ne'ne ə ta in ki rangi, in njekuwə marum. Taa de ki nje taa dene ki ngaw'a tuwə kaa in njekuwə marum to.

Kujita ki ɔjido njenyakingə in ki Lajar

¹⁹ «Dingəm kare ki njenyakingə ki njekulə ku ki ndole kas yəl ki gat'a in ngayn in non. Ndo'gi kare kare pəti, isi ra rənel tado isi maji.

²⁰ Njendoo kare ki tə'a nan Lajar ki dobay ta rə'a, re to ta kəy'ti li'ə.

²¹ Ndigi kadi n'uso bunə nyakuso'gi ki tosi nanga ta tabilə'ti lə njemaji. Nan busi'gi kaa rei tonni ta dobay li'ə.

²² Ndo kare njendoo kakin oy, adi malayka'gi rei uni'ə awi si'ə kadi Abiraham'ti. Njemaji kaa re oy to, adi duwi'ə.

²³ Njemaji ingə kon me lo ki koo'ti ngayn, un kum'ne taa ningə oo Abiraham sanyi nu ki Lajar kad'a'ti to.

²⁴ Njemaji kakin un ndu'ne ki taa ningə non ene: “Bai Abiraham, oo kumtondoo lə'm! Ulə Lajar adi ulə ta ngonn ji'ne mann'ti, kadi re'n səl'i'n ndonn'm tado m'ingə kon ngayn me por'ti kin.”

²⁵ Abiraham el'ə ene: “Ngonn'm, adi me'i olo do'ti toki ndəki ingə maji me dɔnangi'ti, ə Lajar ingə nya ki to to. Ngəsine, bəri mann non kum'ə'ti, nan in, in me nya ki to'ti.

²⁶ Ningə kibo utə, ngəsine bolo bə kibo to dann'je'ti sese, adi re ji ge kaa, lo kadi j'a dər səm'ti j'aw rə'se'ti goto. Taa, ingi kaa, a asi kadi dəri rei rə'je'ti el to.”

²⁷ Njemaji el ene: “Re in be ningə, nja'i ba, bai, ulə Lajar ad'a aw me kəy'ti lə bai.

²⁸ Tado ndəgi ngannkon'm'gi nanyi non in mi bay, ə kadi aw ndər mbi'de kadi rei, tei lo kon'ti kin el nga.”

²⁹ Abiraham el'ə ene: “Ngannkon'i'gi rai ki ndukun ki Moji ndangi ki ta'gi ki njekeltakita Luwə'ti ndangi non. Maji kadi oyi do ndu'de!”

³⁰ Nje maji ene: “In kin asi el bai Abiraham. Nan re, de madi in dann nje koy'gi'ti ne ə aw ingə'de ə a inyəi gorow njiyə'de ki majel kə.”

³¹ Nan Abiraham təl el'ə ene: “Re oyi ta lə Moji el num, ta lə njekeltakita Luwə'ti el num ə, kin ə de in dann njekoy'gi'ti ə aw rə'de'ti kaa, a oyi ta li'ə to ta ki rəta'ti el bay!”»

17

Ta do bulə de'gi'ti

(Mat 18.6, 7; Mrk 9.42)

¹ Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Lo kadi de'gi a osi me majel'ti el goto. Kumtondoo in do de'ti ki majel re ki takul'ə.

² A in soti ngayn bay tado li'ə kadi do'i mbal kusi ko mində'ti, ə iləi'ə me ba'ti, utə kadi ra adi ki kare dann ngann'gi'ti ki du kin osi.»

³ Indəi kumkədi do ro'se'ti! Re ngonkon'i ra majel ə, maji kadi ndang'a do'ti, re inyə kuləra'ne ə, inyə go majel li'ə ko ad'a.

⁴ Re ra majel sə'i nja siri me ndo'ti ki kare kaa, re ro'i'ti nja siri dəji k'inyə go ko ə, inyə go ko ad'a.

*Kunme ki nden to kandi mutardə be
(Mat 17.20)*

⁵ *Njekawkulə'gi eli Burəbe eyina: «Ilə kunme do mad'a'ti lə'je adi'je.»

⁶ Ə Burəbe el'de ene: «Toki ro'ta'ti, re awi ki kunme ki in ndikiri ba to kandi kagi, ki bari'ə mutardə kin be mindi kaa, asi kadi eli kagi mbaykote kam eyina: Ɔr ki ngirə'i ba ə aw man ro'i me ba'ti» ə a təl ro'ne go ta'ti lə'se.

Kulə lə njekuləbər

⁷ «Re de madi dann'se'ti aw ki nje ra kulə madi ki in nje ndoo eke in njengəm bati'gi. Loki təl mu re ningə, ke a el'ə ene: “Re kalangi isi nanga, so nya wa?”

⁸ Jagi, a el'ə ene: “Ra go nyakuso lə'm ki kad'a. Ningə mbəl ku ki ro'i'ti, ə re adi'm nyakuso. Loki m'njo nya num, manyi nya num ningə, so yan'i num, anyi yan'i num to.”

⁹ A ra oyo njekulə lə'ne tado təl ro'ne go ndu'gi'ti lə be'ne? Jagi a in be el!

¹⁰ Ta lə'se kaa to be to. Loki rai nya'gi pəti ki Luwə un ndu'ne kadi rai ningə maji kadi eli eyina: “J'in nje ra kulə'gi ki nda'je goto, ji ra kulə ki maji kadi ji ra.”»

Jeju adi lapiya njebanji'gi dɔgi

¹¹ Do row kaw'a Jerujalem'ti, Jeju dər mbunə bebo Samari ki Galile'ti.

¹² Loki isi ur me ngonon be'ti to kur bay ə, njebanji'gi dɔgi iləi ta'a. Adi ndan'de ngal si'ə jo, ə rai lokati.

¹³ Uləi ngirə kadi nonyi do'a'ti ki ndu'de kibo eyina: «Jeju, njendo, oo kumtondoo lə'je!»

¹⁴ Loki oo'de ningə el'de ene: «Ai oji ro'se njekujənyamosi kadikare'gi*!» Do row kaw de'ti ne bay par ə, ingəi ro'de ar njay.

¹⁵ Ki kare dann'de'ti loki oo kadi ingə lapiya nga ningə, təl do nja'ne'ti, ki kulə toji do Luwə'ti, ki ndu'ne kibo.

¹⁶ Osi nja Jeju'ti, oji nati non'ne nanga, ra'a oyo. Dingəm kakin in de ki Samari'ti.

¹⁷ Jeju el ene: «Njebanji'gi ki dɔgi pəti ki ro'de ar njay, eke nje ki jikara awi ra wa?»

¹⁸ Mbunə'de'ti pəti, de kare ki təl re ulə toji do Luwə'ti goto, nan de ki in Juwipi el kin ki kar'ne ba par!

¹⁹ Ningə Jeju el de ki Samari'ti kakin ene: «Ində taa aw, tado kunme lə'i aj'i.»

*Ta ki ojido Konbe lə Luwə
(Mat 24.23-28,37-41)*

²⁰ Ndo kare Parisi'gi dəji Jeju ta ki ojido dɔkagilo re Konbe lə Luwə. Jeju el'de ene: «Konbe lə Luwə a re to nya ki de'gi a oyi'ə ki kum'de jaja el.

²¹ A in ki k'el k'ene: “Oyi in yo bo”, eke: “In ne bo el.” Toki ro'ta'ti Konbe lə Luwə in dann'se'ti nga.»

* 17:14 17.14 Lebitiki 14.2-3

22 Go'ti ningø el njendo'gi ene: «Ndo madi a re non ki a ndingøi ngayn kadi oyi ndo kare me ndo'gi'ti læ Ngonn De, nan lo kadi a oyi goto.

23 Ningø a eli'se eyina: "Kirisiti in ne", eke "Kirisiti in nu!" kadi ai! Ononyi'se kadi anyinan ngodi ki low'ø'ti!

24 Ningø, toki ndi tøl ø lo ar njay njay in dow dōran'ti ki kare te'n dowø'ti ki nungi kakin ø, ndo re'm m'in Ngonn de kaa a to be to.

25 Nan kete non tøl'ø'ti, maji kadi Ngonn De ingø kon ngayn, kadi de'gi ki dōkagilo'ti ki bone kin mbøti m'in bay taa.

26 Ningø, ko nya'a ki ra nya dōkagilo'ti læ Nuwe kin ø, be to'a a ra'n nya ndo re'm'ti m'in Ngonn de to.

27 De'gi soi nya ge, anyinan nya ge, taai nan ge, adi ngann de'gi taai ngaw ge, biti ndo'ti ki Nuwe ur'n me tokibo'ti. Go'ti ningø mann kon kibo re tuji de'gi pøti†.

28 A to to nya ki ra nya dōkagilo'ti læ Loti be to: De'gi soi nya num, anyinan nya num, ndogi nya'gi num, lawi nya'gi num, manyi kagi'gi num ø rai køy'gi num to.

29 Nan ndo ki Loti te'n me bebo'ti ki Sodom, Luwø adi ndi por ki babur ki in dōran'ti on de'gi tøl'de pøti‡.

30 Ndo ki m'in Ngonn de m'a te'n bus kaa, be to'a nya'gi a rai nya to.

31 Me ndo'a'ti kin de ki in dō køy'ti ø, a ur nanga tado køy nya'gi læ'ne ki me køy'ti te'n taga el. Be to ø, de ki ra me ndo'ti kaa a tøl re be el to.

32 Adi me'se olo dō nya'ti ki te dō ne Loti'ti, ki ilø røti ø ingø koy kin§.

33 De ki sangi kadi n'aji rø'ne ki non'ti, a ilø rø'ne kō. Nan de ki ilø rø'ne kō tado læ'm ø, a ngøm rø'ne ki non'ti to.

34 Adi m'el'se, me kondø'a'ti kin, de'gi joo toi dō tirø'ti ki kareba ningø, a uni ki kare, a inyøi ki nungi.

35 Dene'gi joo, a uri nya nan'ti, a uni ki kare ø, a inyøi ki nungi.

36 [Dingøm'gi joo, a rai kulø me ndo'ti ki kare ø, a uni ki kare ø a inyøi ki nungi.]»

37 Ningø, njendo'gi døji'ø eyina: «Burøbe, lo ki ra'ti ø, nya'gi kin a rai nya'ti wa?» El'de ene: «Lo ki ninn to'ti ø, mal'gi a kawinan søm'ti.»

18

Kujita ki øjido njegangi ta ki dene ki njengawkoy

1 Jezu el kujita njendo'gi læ'ne kadi ndo'n'de, kadi elita ki Luwø ta ta, um kadi wongi ra'de go'ti el.

2 El ene: «Njegangi ta kare isi bebo'ti madi non. Njegangi ta kakin bol Luwø el num, ta ilø koji dō de'ti el num to.

3 Me bebo'ti kakin ø, dene kare ki njengawkoy si'ti non to. Dene kakin re ki dōkagilo'gi pøti el'ø ene: "Gangi ta læ'm ki to mbunø'm'ti ki nje ta læ'm kin adi'm."

4 Njegangi ta kakin mbøti Dōkagilo ngayn. Nan tøl elta rø'ne ene: "Re m'bol Luwø el num, ta m'ilø koji dō'de madi'ti kare el kaa,

5 dene ki njengawkoy kam njuwø'm ngayn. Maji kadi m'gangi ta li'ø mad'a, kadi tøl re gogi ndo ki rangi'ti, to dō'm bay el nga."»

6 Burøbe el dō'ti ene: «Maji kadi oyi dō ta ki njegangi ta ki gorow'ø'ti el kin maji.

7 Ke oyi kadi Luwø a gangi ta ki dana adi nje ki mbøti'de, ki sii nonyi dō'a'ti kada ge kondø ge kin el wa? A isi gørerø ba dō ra se'de'ti wa?

† 17:27 17.27 Lo tum ginn nya'gi 6.9-7.24 ‡ 17:29 17.29 Lotum 18.20-19.25 § 17:32 17.32 Lo tum ginn nya'gi 19.26

8 Adi m'el'se, a gangi ta lə'de kalangi ba. Nan ndo ki Ngonn De a re, ke a ingo kunme donangi'ti bay wa?»

Parisi ki njetalambo

9 Jeju el kujita ki do nje'gi ki oyi ro'de to de'gi ki dana o kidi ndogi de'gi.

10 Ene: «Dingəm'gi joo, rai Kəy'ti lə Luwə tado kelta ki Luwə; ki kare in Parisi, ki nungi in njetalambo to.

11 Parisi in ra ta o elta ki ojido ro'ne me'ne'ti ene: “Luwə lə'm, m'ra'i oyo tado m'in to to ndogi de'gi ki nje bogi'gi eke njera nya'gi ki dana el, ki njekuwa marum, taa to njetalambo kam el.

12 Me ndo'ti ki siri, m'ogi ro'm nyakuso nja joo. Madi Luwə ki kare me ki dogi'ti, me nyakingo'gi'ti lə'm pəti tigə.”

13 Nan njetalambo o si ro'ne ngərangı nu, kun kaa ge kun kum'ne ki doran'ti el. Ningə ində kadi'ne ray ray o, el ene: “Luwə lə'm oo kumtondo lə'm tado m'in njeramajel!”

14 Adi m'el'se, in njetalambo o təl aw be lə'ne ningə Luwə tudə de'ti ki dana, um Parisi el. Tado de ki un do'ne ta, o a uləi do'a nanga; nan de ki sol do'ne o, a uni do'a ta to.»

Jeju ində ji'ne do ngann'gi'ti ki du

(Mat 19.13-15; Mrk 10.13-16)

15 Ngann'gi ki kasi inbe kin kaa de'gi rei se'de ro Jeju'ti kadi njangido'de. Nan loki njendo'gi oyi nya kin ningə, ndangi'de.

16 Nan Jeju adi rei ki ngann'gi ki du ro'a'ti ningə el ene: «Inyəi ngann'gi ki du adi rei ro'm'ti, ononyi'se kadi ogi'de tarow, tado Konbe lə Luwə in nya de'gi ki toi to ngann'gi ki du be.

17 Toki rota'ti adi m'el'se, de ki taa Konbe lə Luwə to ngonn ki du be el o, a ur me'ti el ratata.»

Basa ki njenyakingo

(Mat 19.16-30; Mrk 10.17-31)

18 Kibo lə Juwipi'gi kare, dəji Jeju ene: «Njendo ki nje hal ki maji, in ri o m'a m'ra o m'a m'ingə'n kaji ki to biti ki non'ti wa?»

19 Jeju el'ə ene: «Tado ri o bari'm de ki maji wa? De kare ki maji goto, nan Luwə ki kar'ne ba par o in de ki maji.

20 In gər mbərikikində'gi lə Luwə ki ene: “A uwə marum el, a təl de el, a bogi el, a manaji ki ngom do mad'i'ti el, a osikurə baw'i ki kon'i*.”»

21 Ningə dingəm təl el Jeju ene: «Nya'gi kin pəti m'təl ro'm go'ti dokagilo kulə ngirə basa'm'ti nu biti bone.»

22 Go ta'gi'ti kin Jeju el'ə ene: «Nya kare be o nanyi kadi in ra bay: Aw adi ndogi sə'i nyakingo'gi lə'i pəti tigə, o lowə nar'a njendoo'gi, o a aw ki nyakingo'gi ngayn me doran'ti, o un go'm!»

23 Nan loki dingəm oo ta kin, kum'ə diw kururu, tado in de ki nyakingo li'ə in ngayn.

24 Loki Jeju oo'ə, un kum'ne oo'n'ə ningə el ene: «In nya ki ngan ngayn ki ro njenyakingo'gi kadi uri me Konbe lə Luwə.

25 In nya ki ngan ngayn inbe kadi jambal ur bolo konn kur nya'ti, nan a ngan ngayn utə in kin bay kadi njenyakingo ur Konbe lə Luwə.»

26 Nje ki si oyi do ta lə Jeju eli eyina: «Nga kin o in be ningə, nan o asi kadi ingə kaji wa?»

27 Jeju ilə'de'ti ene: «Nya ki de asi ra el, Luwə asi kadi ra.»

28 Piyər el'ə ene: «Nga j'in, ki j'inyə nyakingo'gi lə'je pəti o j'un go'i.»

* 18:20 18.20 Tekitaga 20.12-16; Ndukun ki nja joo 5.16-20

²⁹ Jeju el'de ene: «Toki rɔta'ti adi m'el'se, re tado Konbe læ Luwə, de madi, inyə kəy lə'ne, ne'ne, ki ngannkon'ne'gi, ki baw'ne kon'ne, ki ngann'ne'gi,

³⁰ ə, a ingə dɔ'ti ngayn utə ki kete bay, dɔkagilo'ti ki bone, taa dɔkagilo'ti ki a re, a ingə kaji ki a to biti ki non'ti.»

Jeju elta ki dɔ koy'ne'ti ki kində'ne lo koy'ti
(Mat 20.17-19; Mrk 10.32-34)

³¹ Jeju bar njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo ki rɔ'ne'ti, ningə el'de ene: «Oyi, j'isi j'awi ki Jerujalem'ti, nya'gi pəti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ndangi ojido'm m'in Ngonn de, a tolita'de.

³² Tado, a uləi m'in ji de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, kadi to kogi dɔ'm'ti ge, a taji m'in ge, taa a tuwi mann ta'de dɔ'm'ti num tɔ.

³³ Go'ti, loki indəi'ə ki ndəy ningə, a tɔli'ə. Ndo mutə tum ginn'ə ndo koy'o'ti a te lo koy'ti.»

³⁴ Nan nya kare ki njendo'gi gəri me ta'ti kin goto. In ta ki to lo kiyəro'ti rɔ'de'ti. Gəri me ta ki Jeju ge kel'de el.

Jeju adi njekumtɔ oo lo Jeriko'ti
(Mat 20.29-34; Mrk 10.46-52)

³⁵ Loki Jeju in ndəkba ki bebo Jeriko ningə, njekumtɔ madi isi ngangɪ row'ti non, isi koy nya.

³⁶ Loki njekumtɔ oo kah bulə de'gi ki isi indəi dəri bur bur ningə, dəji ta ke ri ə ra nya wa.

³⁷ Eli'ə eyina: «Jeju ki Najareti ə isi ində dər.»

³⁸ Njekumtɔ ulə ngirə kadi un ndu'ne ki ta, ə non ki tɔgi'ne, ene: «Jeju ki Ngonnkaw Dabidi†, oo kumtondoo lə'm!»

³⁹ De'gi ki nje njiyə kete non de'gi'ti ndangi'ə kadi uti ta'ne, nan kadibe bay ə njekumtɔ un ndu'ne ki taa dɔ mad'a'ti ene: «Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo lə'm!»

⁴⁰ Jeju ra lokati ə un ndu'ne kadi rei si'ə rɔ'ne'ti. Loki re rɔ'a'ti ndəkba ningə, Jeju dəj'ə ene:

⁴¹ «In ri ə ge kadi m'ra mad'i wa?» Njekumtɔ el'ə ene: «Burəbe, m'ge kadi kum oo lo!»

⁴² Jeju el'ə ene: «Oo lo! Kunme lə'i aj'i nga.»

⁴³ Par ə, low'ə'ti non kum'ə oo lo adi un go Jeju ki kulə tɔji dɔ Luwə'ti ta'ne'ti. Loki bulə de'gi oyi nya kin ningə, uləi ngirə kɔsikurə Luwə.

19

Jeju ingi ki Jaka

¹ Loki Jeju ur me be'ti ki Jeriko ə isi ində dər ningə,

² dingəm ki njenyakingə kare ki tɔ'a nan Jaka, ki in ki boi læ njetalambo'gi isi non.

³ Dingəm kin sangi kadi n'oo ke Jeju in nan dana wa, nan lo kadi oo Jeju goto, tado bulə de'gi, taa in de ki goji tɔ.

⁴ Be ə, anyi ngodi kete, aw ala dɔ kagi mbaykote'ti, kadi n'oo Jeju ki a dər ki row ki low'ə'ti kin.

⁵ Loki Jeju re te low'ə'ti kakin ningə, un kum'ne ki taa, el Jaka ene: «Jaka, ur nanga ne kalangi, tado m'in m'a m'nji me kəy'ti lə'i bone.»

⁶ Lo kin'ti, Jaka ur nanga kalangi, uwə Jeju rɔ'ne'ti ki rɔnel.

† 18:38 18.38 Gonyi Mrk 10.47 ki ta ki dɔ'ti ginn makitu'ti nanga.

⁷ De'gi pəti ki oyi nya kin, ɓarita dɔ Jeju'ti eli eyina: «Aw isi ɓe lə njeramajel.»

⁸ Nan Jaka ra taa, el Burəɓe ene: «Burəɓe, m'a m'adi nusi nyakingə lə'm njendoo'gi. A kin ə re m'taa nya lə'de ki alɔ maji ə, m'a m'təl m'ugə ɓang'a gogi nja so.»

⁹ Lo kin'ti Jeju ene: «Bone Njekaji de'gi ur me kəy'ti lə'i, tado in kaa in ngonn kaw Abiraham to.

¹⁰ Tado ki rɔta'ti, Ngonn de re kadi sangi de'gi ki nanyinan, aji'de.»

*Kujita dɔ ɓər'gi'ti ki mutə
(Mat 25.14-30)*

¹¹ Loki de'gi uri mbi'de sii oyi ta ki Jeju isi el'de ba ɓay ningə, Jeju un kujita kare ta'ne'ti kadi el'de. Jeju in ndəkba ki Jerujalem adi de'gi oyi kadi konɓe lə Luwə a ɔdi rɔ'ne low'ə'ti non.

¹² El'de ene: «Dingəm kare ki oji'ə me maji'ti isi aw ɓe madi'ti ki sanyi kadi indəi jɔgi konɓe dɔ'a'ti ɓay taa to təl.

¹³ Be ə, kete ɓay taa kadi aw, ɓar njekulə'gi lə'ne dɔgi, adi de ki ra dann'de'ti mbal ɔr kare, ningə el'de ene: “Tai, təli ji'se biti kadi m'təl m're m'ingə'n'se.”

¹⁴ Nan de'gi ki me ɓe'ti li'ə mbəti go'ə'ti, in ginn'ə'ti kan, ə uləi de'gi go'ə'ti eli eyina: “Ji ndigi el kadi de kin re isi ngar dɔ'je'ti.”

¹⁵ Be kaa, indəi jɔgi ngar dɔ'a'ti. Be ə, loki təl re ɓe ningə, ɓar nje ra kulə'gi lə'ne ki adi'de nar kakin kadi n'oo ke in ri ə rai wa.

¹⁶ De ki dəkete re, ningə el ene: “Be'm, nar ɔr ki kare ki adi'm kaa, nyi m'ingə dɔgi dɔ'ti kin.”

¹⁷ Ə ngar el ene: “Maji ngayn, in njekulə ki maji. Ningə toki ra'n nya ki low'ə'ti me kində kum go nya'ti ki nden be, m'indəi nje konɓe dɔ ɓebo'gi'ti ki dɔgi.”

¹⁸ De ki nja joo re, ningə el ene: “Be'm, nar ɔr ki kare ki adi'm kaa, nyi m'ingə mi dɔ'ti kin.”

¹⁹ Ə ngar el'ə ko ta inɓe kakin ene: “In isi to nje konɓe dɔ ɓebo'gi'ti mi.”

²⁰ In ki rangi re ningə el ene: “Be'm, oo nar ɔr lə'i ki kare ki adi kaa nyi to kin, m'aw m'ngəm ta ku'ti dangi m'ad'a to.

²¹ Tado m'ɓol'i, in de ki ngan ngayn: nya ki ində el kaa un num, nya ki duw el kaa ujə num.”

²² Lo kin'ti ngar el'ə ene: “In njekulə ki majel. Ningə m'a m'gangi ta dɔ'i'ti ki ta ki te ta'i'ti inɓe. In gər maji kadi m'in de ki ngan ngayn: nya ki m'ində el kaa m'un num, nya ki m'duw el kaa m'ujə num.

²³ Nga ra bann be ə re a ində nar lə'm lo ngəm nar'ti el wa? Re ində lo ngəm nar'ti ə, m'təl m're kin ə m'a m'ingə mann'a dɔ'ti.”

²⁴ Go'ti ngar el de'gi ki rai low'ə'ti non ene: “Tai nar ɔr ki kare ki ji'ə'ti kin adi in ki awi'n dɔgi kin.”

²⁵ Ə de'gi eli ngar eyina: “In kam aw ki nar ɔr dɔgi nga.”

²⁶ Nan ngar el'de ene: “M'el'se toki, de ki aw ki nya, a adi'ə dɔ'ti, nan de ki awi'n el, in ki nden inɓe ki awi'n kin kaa a tai ji'ə'ti ɓay.

²⁷ Ningə njeban'gi lə'm, ki mbeti kadi m'in ngar dɔ'de'ti, rei se'de, tɔli'de takum'ti ne.»»

*Jeju ur Jerujalem'ti ki kɔsikurə
(Mat 21.1-11; Mrk 11.1-10; Jan 12.12-16)*

²⁸ Go ta'gi'ti kin, Jeju gangi kete non bulə de'gi, un row ki kaw ki Jerujalem.

²⁹ Loki Jeju re te ndəkba ki be ki Betipaje in ki be ki Betani, ki kaw ki kadi mbal'gi'ti ki bari'de mbal kagi Buni'gi kin ningə, ulə njendo'gi joo.

³⁰ El'de ene: «Awi me ngonn be'ti ki ra non'se'ti kam. Loki a uri ki me be'ti, a ingəi ngonn koro ki do'i'ə adi ra. In ngonn koro ki de ala gidə'ti nja kare el bay. Tuti'ə, in rei si'ə adi'm'in.

³¹ Ə re de madi dəji'se ene: «Tado ri ə isi tuti ngonn koro kin wa?» Ə a eli'ə eyina: Tado «Burəbe ə ge'ə.»

³² Nje ki Jeju ulə'de kakin awi ningə nyi, ingəi nya'gi inbe toki Jeju el'n'de.

³³ Be ə, tuti ngonn koro kakin ningə, be nje koro'gi dəji'de eyina: «Tado ri ə tuti ngonn koro kin wa?»

³⁴ Ningə njendo'gi iləi'de'ti eyina: «Burəbe ə ge'de.»

³⁵ Loki rei ki ngonn koro kakin adi Jeju ningə, lowi ku'gi lə'de gidə'ti ə adi Jeju ala isi do'ti.

³⁶ Kəti inbe ki isi ətə aw kete kete kin ningə, de'gi mbalayi ku'gi lə'de do row njiyə'ti.

³⁷ Loki Jeju isi re ndəkba ki Jerujalem'ti ki row ki in ki do mbal kagi Buni'gi'ti kin ningə, bulə njendo'gi li'ə pəti, ro'de nəl'de ngayn adi uni ndu'de ki taa, piti Luwə tado nyakəji'gi pəti ki ra adi oyi ki kum'de.

³⁸ Piti Luwə eyina:

«Kadi Luwə njangi do ngar ki re me to Burəbe'ti!

Kadi lapiya re ki do dōran'ti, ə toji in ki do Luwə'ti ki nje kisi dōran'ti to.»

³⁹ Parisi'gi madi ki in dann bulə de'gi'ti eli Jeju eyina: «Burəbe, ndangi njendo'gi lə'i adi uti ta'de.»

⁴⁰ Ə Jeju el'de ene: «M'el'se m'adi oyi, re ingi uti ta'de kaa, gəji mbal'gi a singəi səkitə.»

Jeju non tado bebo Jerujalem

⁴¹ Loki Jeju ində do be ki Jerujalem ndəkba ə un kum'ne oo'n'ə ningə mann non re kum'ə'ti.

⁴² Mann non re kum'ə'ti adi el ene: «Kin ə re dəkagilo'gi ki, bone kin, in kaa in gər row lapiya kin ə re a in soti sə'i, nan kum'i te do'ti el.

⁴³ Ndo'gi ki ngan a rei non kadi njeban'gi lə'i a uləi nan gugi do'i, a iləi nan ki ta to row'gi pəti, a uti nu guy lo kadi a te goto.

⁴⁴ A budi'nu nanga mur mur ki de'gi lə'i. Mbal madi ki kadi de a inyə adi isi do mad'a'ti goto. Tado kum'i te do dəkagilo'ti ki Luwə re'n kadi ra'n sə'i kin el.»

Jeju me Kəy'ti lə Luwə

(Mat 21.12-13; Mrk 11.15-19; Jan 2.13-16)

⁴⁵ Go'ti, Jeju aw ur nati Kəy'ti lə Luwə, ilə ro'ne tuwə njelaw nya'gi səm'ti kə.

⁴⁶ Ningə el'de ene: «Ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: «Kəy lə'm a in kəy kelta ki Luwə, nan ingi, təli'ə lokiyəro'ti lə njebogi'gi yo.»

⁴⁷ Ndo'gi pəti, Jeju ndo de'gi nya me Kəy'ti lə Luwə. Lo kin'ti, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi, ki njekundo de'gi me be, sangi row kadi n'toli Jeju,

⁴⁸ nan gəri row'ə el, tado bulə de'gi indəi mbi'de maji ngayn go ta'ti li'ə.

20

Təgi lə Jeju

(Mat 21.23-27; Mrk 11.27-33)

¹ Ndo kare, Jeju sii ndo de'gi nya me Køy'ti læ Luwə, ilə'n mbər Poyta ki maji ningə, kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi ki ngatogi'gi, tei non rei.

² Loki rei ningə dəji'ə eyina: «El'je adi j'oo, in ki tōgi ki in ra ə isi ra'n nya'gi kin be wa? Ə nan tō a adi ndu'ne ə isi ra'n wa?»

³ Ə Jeju təl el'de ene: «M'in kaa m'a m'dəji'se ta kare kadi eli m'in.

⁴ In nan ə ulə Jan kadi ra de'gi batəm wa? In Luwə eke in de'gi?»

⁵ Nan təli mərta dann'de'ti eyina: «Re j'eli'ə j'ene: “In Luwə ə ulə” a dəji'je ene ke ra bann ə j'un me'je j'ad'a el wa?

⁶ A kin ə re j'eli j'ene: “In de'gi ə uləi Jan” ə, bulə de'gi ba pəti a tiləi'je ki mbal tōli'je, tado gəri maji ngayn kadi Jan in njekeltakita Luwə'ti.»

⁷ Be ə təli eli Jeju toki n'gəri de ki ulə el.

⁸ Ə Jeju ilə de'ti ene: «Re in be ə, m'in kaa m'a m'el'se tōgi ki m'nji m'ra'n nya'gi kin el tō.»

*Kujita do nje ra kulə ndoo nju'ti
(Mat 21.33-46; Mrk 12.1-12)*

⁹ Go'ti, Jeju ilə rō'ne elta bulə de'gi me kujita'ti kin ene: «Dingəm kare uwə ndoo nju ningə; do'i tanan'ti ki de'gi ki nje ra kulə nju kadi to rai kulə adi'ə, ə kagilo'ə'ti ə kanyi nan nya'a ningə, ɔti aw mbah ki go'ə ngal.

¹⁰ Loki kagilo kujə kandi nju asi ningə, ulə bər lə'ne kare kadi aw taa kandi nya ndoo nju kakin, ki in yan'ne ji njerakulə'ti adi ne. Nan loki bər aw ningə, nje ra kulə'gi, tindəi'ə ngayn, ə tuwəi'ə adi təl ki ji'ne kare aw.

¹¹ Njendoo təl ulə bər ki rangi bay. Nan in kaa, tindəi'ə ge taji'ə ge, ə tuwəi'ə adi təl ki ji'ne kare aw.

¹² Be kaa dingəm kakin təl ulə bər ki nja mutə bay. Ningə in ki nja mutə kin, in kaa nje ra kulə'gi kakin tindəi'ə, adi'ə do, ə tuwəi'ə adi'ə aw.

¹³ Lo kin'ti, be njendoo dəji ta rō'ne ene: “In ri ə kadi m'ra wa. M'a m'ulə ki ngonn'm ki dingəm ki njendigi lə'm ngayn kin. Dəmajī, a bōli gid'ə.”

¹⁴ Nan nje ra kulə nju loki kum'de osi do ngonn'on'ti ningə, elinan ta kin dann'de'ti eyina: “Daro'a inbe kam ə a in nje nya nduwə. Ji tōli'ə j'adi ndoo nju kin təl nya lə'je!”

¹⁵ Be ə, ndəri ngonn kakin uwəi'ə awi si'ə gidi ndoo'ti taga, tōli'ə. Lo kin'ti Jeju dəji'de ene: Eke dingəm ki be nje ndoo kin a ra se'de bann wa?

¹⁶ A re kadi tōko nje ra kulə nju kin kō, ə ində nje ki rangi ta ndoo nju'ti.» Loki de'gi oyi ta ki Jeju el kin ningə, eli eyina: «Jagi, nya kin a ra nya be el.»

¹⁷ Nan Jeju gon'de ba ningə el'de ene: «Ta ki makitu læ Luwə el ene “Mbal ki njera køy'gi mbəti'ə,

In ə təl mbal ki in tōgi køy*,” kin me'ə in ri ə?

¹⁸ De ki ra ki osi do mbal'ti kin ə, a təti njəki njəki. A re mbal kin ə osi do'a'ti ningə, de'ə kin a rəkitəi'ə rəkitə rəkitə».

*Ta do lambo'ti læ ngar Sejar
(Mat 22.15-22; Mrk 12.13-17)*

¹⁹ Njendo ndukun'gi ki kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi sangi row kadi n'uwəi Jeju low'ə'ti ne, tado gəri maji kadi kujita ki Jeju el kin ɔji do'de, nan bōli bulə de'gi.

* 20:17 20.17 Pa'gi 118.22

20 Be ə, indəi kum'de go Jeju'ti, ningə uləi de'gi madi ki rai rɔ'de to de'gi ki dana be rɔ'a'ti. Uləi de rɔ'a'ti kadi to me ta'ti ki a te ta'a'ti kin ningə, n'uwəi'ə'n'ə n'uləi'ə ji nje konbe'ti ki aw tɔgi dɔ'a'ti.

21 Ə de'gi kakin dəji Jeju eyina: «Njendo de'gi, ji gər kadi in njekelta ki rɔta'ti taa in njendo nya ki rɔta'ti tɔ. Kər kum'de dana goto rɔ'i'ti, isi ndo de'gi row ki rɔta'ti ki nəl Luwə.

22 Ə el'je adi j'oo: In gorow'ə'ti eke in gorow'ə'ti el kadi j'ugə lambo nje konbe kibo Sejar wa?»

23 Nan Jeju gər kadi ədi kum'ə kare, adi el'de ene:

24 «Tɔji m'in silə kare adi'm'in m'oo, ke dɔ nan ə si'ti, ə tɔ nan tɔ ə ndangi'ti wa?» Ningə eli eyina: «In ngar Sejar.»

25 Nga a Jeju el'de ene: «Nya lə Sejar ə adi Sejar, nya lə Luwə ə adi Luwə tɔ.»

26 Lo kin'ti, lo kadi uwəi Jeju ki ta ki ta'a'ti non bulə de'gi'ti goto. Ta ki ilə'de'ti əti'de bɔl to kəti yo, adi rai ta'de mbo.

Sadusi'gi ki kində lo koy'ti

(Mat 22.23-33; Mrk 12.18-27)

27 *Sadusi'gi ki madi rei rɔ Jeju'ti. Sadusi'gi in de'gi ki nje k'el k'ene njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti el. Rei rɔ'a'ti dəji'ə eyina:

28 «Njendo, Moji ndangi ta kin me makitu'ti adi'je ene: “Re de madi, ngonkon'a taa dene, ə ngonkon'a kakin oji ngonni ki dene kakin el bay ə oy ningə, kadi taa dene nduwə kin oji'n ngann'gi kadi tei tor ngonkon'a'ti.”†

29 Ningə ki ɔjido ta kin, ngannkon nan'gi in siri. Ki dɔkete ta dene, oji'n ngonni el bay ə oy.

30 Ki nja joo re ta dene nduwə kakin, ningə kah'a'ti inbe kakin.

31 Ki nja mutə re in kah'a'ti inbe kakin bay. Adi ngannkon nan'gi ki siri kin, taai dene ki kare kin pəti, ningə oyi adi lo koji ngonni si'ə goto.

32 Ta tɔlta'a'ti, darɔ dene inbe re oy tɔ.

33 Nga ke ndɔ ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, nan dann'de'ti ə dene kakin a in ne'ə wa? Tado in siri pəti taai'ə ne'de'ti.»

34 Jeju el'de ene: «Dɔnangi'ti ne ə dingəm'gi ki dene'gi isi taai nan.

35 Nan de'gi ki Luwə oo'de kadi asi kadi a indəi taa lo koy'ti, kadi sii me bekon'ti ki sigi, a taai nan dene'ti ki dingəm el nga.

36 Taa a oyi el tɔ, tado a toi to malayka'gi be. In ngann Luwə tado Luwə adi'de indəi taa lo koy'ti.

37 Ningə ta k'el k'ene njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, Moji inbe elta ar njay dɔ'ti kadi njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti. Loki elta ɔji'n dɔ por ki on me ngan'ti, Moji bar Luwə ene: “Luwə lə Abiraham, Luwə lə Isaki, ki Luwə lə Jakobi‡.”

38 Ningə Jeju ilə dɔ'ti toki Luwə in Luwə lə de'gi ki nje kisi kumngayira, um in Luwə lə njekoy'gi el. Tado takum Luwə'ti de'gi pəti sii ki dɔ'de taa.»

39 Lo kin'ti, njendo ndukun'gi ki nan'gi eli Jeju eyina: «Njendo de'gi, elta maji ngayn.»

40 Tado sangi kadi n'dəji'ə ta ki rangi el nga.

Kirisiti ki Dabidi

(Mat 22.41-45; Mrk 12.35-37)

41 Jeju dəji'de ta ene: «Ra bann be ə de'gi eli par eyina Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, in ngonnkaw Dabidi wa?

† 20:28 20.28 Lotum 38.8; Ndukun 25.5-10. ‡ 20:37 20.37 Tekitaga 3.2, 6

42 Tado Dabidi inbe ki do'ne el me makitu Pa'gi'ti ene:
 "Burøbe Luwø el Burøbe ləm ene:
 <Re isi dojikol'm'ti ne,

43 biti kadi m'tøl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti ginn tög'i'tiS>."

44 «Ə re Dabidi bar Kirisiti De ki Luwø mbət'ə Burøbe ə, ra bann taa Kirisiti ki in De ki Luwø mbət'ə a in ngonnkaw Dabidi ba par wa?»

*Jeju gangi ta do njendo de'gi ndukun'ti lə Luwø
 (Mat 23.37-39; Mrk 12.38-40)*

45 Jeju el njendo'gi lə'ne takum bulə de'gi'ti ki isi oyi do nyando li'ə ene:

46 «Indəi kumkədi do rə'se'ti ki rə njendo ndukun'gi'ti. In de'gi ki ndigi njiyə ki ku ngal, taa ndigi kadi de'gi rai'de lapiya ki bukinan'ti lo kingənan'gi'ti lə bulə de'gi tə. Me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, eke lo nyakusə'ti, a ndigi lo kisi kibo, kete non de'gi'ti.

47 Taai nyamaji'gi lə njengawkoj'gi pəti pəti ji'de'ti, ningə ədi kum de'gi ki kelta ki Luwø ki ginn'ə gangi el, kadi de'gi oyi'de toki n'in de'gi ki maji. Go kulə ra'de'gi'ti ki be kin, Luwø a gangi'n ta ki ngan ngayn do'de'ti utə ndəgi de'gi.»

21

*Kadikare lə njengawkoj ki njendoo
 (Mrk 12.41-44)*

1 Jeju un kum'ne isi oo'n njenyakingə'gi ki isi iləi kadikare lə'de me nya kadikare'ti.

2 Ningə oo njengawkoj ki njendoo kare re ki ngann silə joo ilə tə.

3 Ə Jeju el ene: «M'el'se toki rəta'ti, njengawkoj ki njendoo kam ilə kadikare utə ndəgi de'gi pəti.

4 Tado ndəgi de'gi pəti kam, adi bunə nar'gi lə'de, nan njengawkoj kin, me ndoo'ti li'ə, nya ki nanyi ji'ə'ti kadi ra'n ki rə'ne ə un ba pəti adi.»

*Jeju elta do kəykawnan'ti lə Juwipi'gi ki a tuji
 (Mat 24.1-2; Mrk 13.1-2)*

5 Go'ti, de'gi madi isi elita do Kəy'ti lə Luwø eli eyina in nya ki əti bol ki dum, tado mbal'gi ki ndolo ki rai, ki nya'gi ki de'gi adi Luwø. Nan Jeju el ene:

6 «Nya'gi pəti ki oyi'de kin, ndə madi a re non ki mbal kare ki a nanyi kadi isi do mad'a'ti goto; a budi'de mur mur nanga.»

*Nyakəji'gi ki a toji do kagilo kon ki a re
 (Mat 24.3-8; Mrk 13.3-8)*

7 Lo kin'ti, de'gi kakin dəji Jeju eyina: «Njendo, do kagilo ki ra'ti ə nya kin a ra nya wa? Nyakəji ki bann ə a toji kadi de'gi gəri do kagilo'ə ki a ra'n nya wa?»

8 Jeju ilə'de'ti ene: «Indəi kumkədi do rə'se'ti, adi de ədi'se el. Tado de'gi ngayn a rei ki tə'm, a eli eyina: "M'in ə m'in Kirisiti", ningə do kagilo'ə kaa re nga, nan maji kadi uni go'de el.

9 Loki a oyi kah rə'gi, de'gi a in ki nan ki rə'gi kin, adi bol ra'se el. Tado kadi nya'gi kin a rei kete bay taa, nan a in do boy ndə tanan'ti non el bay.»

10 Ə Jeju el'de bay ene: «Ginn be madi a aw rə do ginn be madi'ne'ti, konbe madi a aw rə do konbe madi'ne'ti.

11 Dənanği a yəki, yəki ki əti bol, taa me lo'gi ki dangi dangi, monyi kosi'gi ki nje təko de'gi a osi ge, bo a on ge. Ningə nya'gi ki əti bol ngayn a in ki dəran'ti rei, ki nyakəji'gi ki əti bol.

*Dɔkagilo kindəkumndoo**(Mat 10.17-22; Mrk 13.9-13)*

¹² «Nan kete non nya'gi'ti kin pəti, de'gi a indəi ji'de dɔ'se'ti, a adi'se kon. A awi sese lo kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, bʊki'se dangay'ti a awi sese non ngar'gi'ti ki boi, ki non nje konbe'gi'ti tado lə'm.

¹³ Lo kin'ti, in tarow ki te kadi ingəi ə manyinaji lə'm ki rɔ'de'ti.

¹⁴ Ningə nya ki kadi indəi dɔ'se'ti ə to kin. Ononyi'se kadi sangi ta madi indəi dɔ'se'ti kete kadi to eli'de manji ta dɔ'se'ti.

¹⁵ Tado m'inbe m'a m'adi'se ta ki gosi ki kadi eli'de. Ningə njekosi'se ta a asi kadi awi ki ta madi ki kadi ɔsi kum yan'se eke kadi manji el.

¹⁶ A oyi kadi baw'se'gi ki kon'se'gi, ki ngannkon'se'gi, noji'se'gi ba pəti, ki madi'se'gi a uni dɔ'se kadi adi de'gi. Ningə a gangi ta koy dɔ de'gi ngayn dann'se'ti.

¹⁷ De'gi pəti a ɔsi'se ta tado lə'm.

¹⁸ Nan bisi dɔ'se kare kaa a ɔsi kɔ el.

¹⁹ Ningə in me kuwətɔgiba'ti anyi a ingəi kaji.

*Tuji ki a te dɔ bebo Jerujalem'ti**(Mat 24.15-21; Mrk 13.14-19)*

²⁰ «Loki a oyi njerɔ'gi iləi nan gugi dɔ Jerujalem kin ningə, kadi in gəri toki dɔkagilo tuj'ə in ndəkba.

²¹ Be ə, de'gi ki sii Jude'ti, kadi anyinan boi ki dɔ mbal'gi'ti, ə kadi nje ki sii me bebo'ti, tei ki taga rangi, ningə kadi de'gi ki isi mu, kadi uri me bebo'ti el.

²² Tado a in ndɔ gangi ta ki kadi j'in pəti ki Makitu lə Luwə el ta'a a ra nya.

²³ Kumtondoo ki gara goto a in lə dene'gi ki nje səm ki nje kadi mba ngann'gi ili ndɔ'a'ti non kin. Tado kumtondoo ki ngayn a ra de'gi me be'ti, ki wongi lə Luwə ki a re dɔ de'gi'ti ki me be'ti kin tɔ.

²⁴ De'gi a toli'de ki kiyəɔ, a uwəi'de awi se'de bər'ti dɔ be'gi'ti ki dangi dangi. De'gi ki gəri Luwə el a njiyəi dɔ Jerujalem mbisəi'ə mbaraki mbaraki, biti kadi dɔkagilo lə'de ki Luwə ɔji tolta'ne.

*Təl Ngonn de**(Mat 24.29-31; Mrk 13.24-27)*

²⁵ «Dɔkagilo'ə'ti kin, nyakɔji'gi a tei kum kadi'ti ge, ki nanyi ge, ki mee'gi ge*. Dɔnangi'ti, mann ba a in, kah a bər ki taa, adi de'gi ki ginn be'gi'ti ki dangi dangi, bol a tɔl'de.

²⁶ Bol a tɔl'de adi dadi par par, sii nginəi ta tuji'gi ki a tei dɔ'de'ti dɔnangi'ti. Tado tɔgi'gi ki dɔran'ti a yəki.

²⁷ Lo kin'ti anyi de'gi a oyi m'in Ngonn de m'a m're me kilndi'ti. M'a m're ki tɔgi pəti, me kunji'ti ki əti bol†.

²⁸ Loki nya'gi kin rai nya ningə, maji kadi rai rɔ'se, ɔri dɔ'se taa, tado kagilo taa k'ilə taa lə'se in ndəkba.»

²⁹ Ningə Jeju un kujita ndo'n'de nya ene: «Gonyi kagi mbaykote ki ndəgi kagi'gi oyi.

³⁰ Loki mbi'ə ulə ngirə kiti kin ningə, gəri kadi nanyi bər in ndəkba nga.

³¹ Be tɔ ə, loki oyi nya'gi kin rai nya ningə, maji kadi in gəri toki Konbe lə Luwə in ndəkba.

³² Ningə toki rɔta'ti, adi m'el'se, de'gi ki sii ki dɔ'de taa ne kin a oyi tige el bay ə nya'gi kin pəti a rai nya.

* 21:25 21.25 Ejay 13.10; Ejəkel 32.7; Juwəl 3.3-4 † 21:27 21.27 Daniyel 7.13

³³ Dɔran ki dɔnangi a gotoi ndɔ madi, nan ta'gi lə'm a toi lo to'de'ti ba biti ki non'ti.

Kisi dɔ nja'ti

³⁴ «Maji kadi sii dɔ nja'se'ti, um adi gon nyakuso ki gon nyakanyi, ki merta ki dɔ nya ki dɔnangi'ti ne uwə me'se adi ndɔ kin uwə'se nanga bus el.

³⁵ Kadi uwə'se nanga toki bandi a osi'n dɔ kanji'gi'ti kin be el. Tado in nya ki a osi dɔ de'gi'ti pəti ki dɔnangi'ti.

³⁶ Ningə kadi toi bi el, elita ki Luwə ki dɔkagilo'gi pəti kadi to ingəi tɔgi dumi dɔ nya'gi pəti ki a rai nya kin, ə kadi tei rai ki takum Ngonn de'ti.»

³⁷ Re kada kaa, Jeju ndo nya de'gi me Kəy'ti lə Luwə. A re kondɔ'ti to ningə, te aw dɔ mbal'ti ki bari'ə dɔ mbal kagi Buni'gi.

³⁸ Loki lo ti njay tɔ ningə, bulə de'gi rei me Kəy'ti lə Luwə kadi oyi dɔ ta li'ə.

22

Judasi un dɔ Jeju

(Mat 26.1-5, 14-16; Mrk 14.1-2, 10-11)

¹ Nanyi mapa ki hum ɔd'ɔ el, ki bari'ə nanyi Paki in ndəkba*.

² Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi lə Luwə, sangi row kadi n'uwəi Jeju n'toli'ə, nan boli bulə de'gi.

³ Ə Satan ur me Judasi'ti ki bari'ə Isikariyoti ki in ki kare mbunə njendo'gi'ti lə Jeju ki dɔgi gidə in joo.

⁴ Ur me'ə'ti ad'a aw ində ta'ne nan'ti ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njekundo njengəm ta *Kəy lə Luwə, dɔ row'ti ki kadi ulən Jeju ji'de'ti.

⁵ Lo kin'ti, rɔ nje ki Judasi aw ingə'de kakin nəl'de ngayn adi uni mindi'de kadi n'adi'ə nar.

⁶ Judasi ndigi dɔ'ti, nga ningə isi sangi row ki to kadi ulən Jeju ji'de'ti ə kadi bulə de'gi oyi lowə el.

Jeju adi rai go Paki

(Mat 26.17-19; Mrk 14.12-16)

⁷ Ndɔ kuso mapa ki hum ɔd'ɔ el asi, adi in ndɔ tɔl ngann bati'gi tado nyakuso Paki.

⁸ Ə Jeju ulə Piyər ingi ki Jan ene: «Ai rai go nyakuso Paki kadi j'usoi.»

⁹ Ingi tɔli dɔji'ə eyina: «Loki ra be ə in ndigi kadi j'aw ji ra nyakuso səm'ti wa?»

¹⁰ Ningə Jeju ilə'de'ti ene: «Ai, loki isi uri ki me bebo'ti ningə, a tɔri tanan'ti ki dingəm kare ki oti mann me mbu ndar'ti dɔ'ne'ti ningə, uni go'ə, uri me kəy'ti ki ur'ti.

¹¹ Loki uri go'ə'ti ningə, eli be nje kəy kin eyina: “Njendo ene kadi ji dɔji ke kəy ki ra ə kadi n'a n'uso nya Paki'ti ki njendo'gi lə'ne wa?”

¹² Lo kin'ti, de kakin a oji'se me kəy ki boi. Me kəy kin to taa, ki nya'gi pəti me'ti. Lo kin ə a rai nyakuso'ti kadi j'usoi.

¹³ Piyər in ki Jan awi ningə, ingəi nya'gi pəti asi nan toki Jeju eli'n'de kakin, adi rai nyakuso Paki indəi dɔ'a dana.»

Nyakuso lə Burəbe

(Mat 26.26-29; Mrk 14.22-25; 1Ko 11.23-26)

¹⁴ Loki dɔkadi asi, Jeju in ki njekawkulə'gi sii ta nyakuso'ti.

* 22:1 22.1 Tekitaga 12.1-27

15 Ə Jeju el'de ene: «M'ndigi ngayn kadi m'njo nya Paki kin sese bay taa kadi m'ingə kon.

16 Ningə m'el'se toki rəta'ti, m'a m'njo sese ki rangi gogi el, biti dokagilo kuso'a'ti me Konbe'ti lə Luwə.»

17 Go'ti, Jeju un kəpi yiwi kandi nju, ra oyo Luwə də'ti, ningə təl'n adi njekawkulə'gi ə el'de ene: «Tai anyinan dann'se'ti,

18 Tado toki rəta'ti, m'a m'anyi yiwi kandi nju ki rangi el, biti kadi Konbe lə Luwə re'n.»

19 Go'ti, Jeju un mapa, ra oyo Luwə də'ti, uwə tətə nan'ti, təl'n adi'de ene: «In kin in darə'm, ki in ki kun kadi'se. Tai səi kadi me'se olo'n də'm'ti.»

20 Go nyakuso'ti, Jeju un kəpi yiwi kandi nju, ra toki yan nyakuso kakin be tə, ningə el'de ene: «Kəpi kin in kunmində ki sigi me mosi'm'ti ki a anyi tado lə'se†.

21 «Ningə kadi oyi toki de ki a ulə'm ji de'gi'ti, isi ulə ji'ne nan'ti sə'm me ngo kuso nya'ti ne.

22 Tado Ngonn de a oy toki Luwə oji'n kete, nan kumtondoo in lə de kin ki ulə Ngonn de ji de'gi'ti.»

23 Lo kin'ti, njekawkulə'gi iləi rə'de isi dəjinan ta dann'de'ti ke nan dann'de'ti ə kadi a ra nya ki be kin wa?

Nan a in ki boi?

(Mat 20.24-28, 19.28; Mrk 10.41-45)

24 Go'ti, njekawkulə'gi uləi ngirə manjina ta'ti ki təgi'de eyina ke nan ə a in kibo dann'de'ti wa?

25 Ə Jeju el'de ene: «Ngar'gi ki onyibe də ginn de'gi'ti ki dangi dangi ki dənangi'ti ne, rai rə'de kadi n'in burəbe'gi də de'gi'ti, taa nje ki təgi konbe in ji'de'ti, indəi təgi də de'gi'ti kadi bari'de njeramaji'gi lə'de tə.

26 Nan ingi, maji kadi rai toki ingi isi rai kin be el. De ki in ki təgi dann'se'ti, maji kadi təl rə'ne de ki də du'ti, ningə kadi de ki njekundo'se, təl nje ra kulə lə'se tə.

27 Tado de ki nje kisi ta nya kuso'ti num, de ki nje re ki nyakuso num, dann'de'ti ki joo kin, in ki nje kisi ta nyakuso'ti ə in kibo. Ningə m'in, m'nji dann'se'ti to nje re ki nyakuso kadi'se.

28 Ingi ə in de'gi ki uwəi təgi'se ba sə'm me kon'ti.

29 Ningə toki Luwə ki Bai adi'm Konbe kakin ə, m'in m'adi'n'se tə.

30 A səi ge, anyinan ge sə'm me Konbe'ti lə'm. Ningə a sii də kumbər gangi ta'gi'ti kadi gangi ta də ginn kaw Isirayel'ti ki dəgi gidə in joo.»

Jeju el toki Piyər a manji ta gər'ne

(Mat 26.31-35; Mrk 14.27-31; Jan 13.37-38)

31 Jeju el Simon ene: «Simon, Simon, Satan dəji tarow kadi n'siyə'se toki de a siyən ko me yatiya'ti be.

32 Nan m'in, m'el'ta ki Luwə tado'i, kadi ilə kunme lə'i kə el. Ningə loki a təl ki rə'm'ti, maji kadi ulə dingəm me ngannkon'i'gi'ti tə.»

33 Ə Piyər el Jeju ene: «Burəbe, m'nji də nja'm'ti kadi re in dangay kaa m'a m'aw sə'i nan'ti. A re in koy kaa m'a m'oy sə'i.»

34 Ə Jeju el'ə ene: «Piyər, adi m'el'i, bone inbe kin, kunə kunjə non el bay ə, a manji ta nja mutə toki in gəri'm el.»

Nar, ki bəl, ki sa

35 Jeju el njendo'gi ene: «Loki kete m'ulə'se ki kanji kadi uni nar, eke bəl, eke sa nja'se kin nya madi du'se wa?» Ə iləi Jeju'ti eyina: «Jagi, nya madi du'je el.»

† 22:20 22.20 Tekitaga 24.8; Jeremi 31.31-34

³⁶ Nga ə Jeju el'de ene: «Ningə ki ngə sine kin, de ki aw ki nar ningə kadi un ji'ne'ti, in ki aw ki bəl ə kadi un ji'ne'ti. A kin ə re de madi aw ki nya kati el ə kadi ɔr ku ki rə'ne'ti law kadi ndogi ə inyə nar'a ndogi'n nya kati kare uwə ji'ne'ti.

³⁷ Adi m'el'se, maji kadi nya ki makitu lə Luwə el ta'a ene: "Tudəi'ə dann njeramajel'gi'ti‡," kin ra nya. Ningə nya ki kadi a re də'm'ti, a ra nya.»

³⁸ Njendo'gi eli'ə eyina: «Burəbe, nya kati ə in joo kin.» Anyi el'de ene: «In be kin asi.»

Jeju elta ki Luwə dɔ mbal kagi Buni'gi'ti

(Mat 26.36-41; Mrk 14.32-38)

³⁹ Go'ti Jeju te, ningə toki isi ra'n kete kete, un tarow isi aw ki dɔ mbal kagi Buni'gi'ti. Njendo'gi li'ə uni go'ə.

⁴⁰ Loki rei tei dɔ mbal'ti, Jeju el njendo'gi ene: «Elita ki Luwə, kadi osi me nyanan'ti el.»

⁴¹ Anyi ɔr rə'ne sanyi nden, ningə ɔsi məkəsi'ne nanga, elta ki Luwə ene:

⁴² «Bai, re in ndigi ə, ɔsi kəpi kon kin ngərəngi kə rə'm'ti. Nan k'in ə kadi in kigo ndigi'ti lə'm el, nan kadi ndigi'ti lə'i taa.»

⁴³ Lo kin'ti non be, malayka kare in dɔran'ti re ad'a tɔgi.

⁴⁴ Metuji ra Jeju, il'ə nanga el, adi elta ki Luwə ki tɔgi'ne, tut'ə tosi nanga dogro dogro to kər mosi be.

⁴⁵ Go kelta'ti ki Luwə, Jeju ində taa, təl re rə njendo'gi'ti ningə, ingə'de, isi toi bi ki me kon.

⁴⁶ Ə el'de ene: «In ri ə! isi to'i bi inbe biti wa? Indəi taa, ə elita ki Luwə, kadi osi me nyanan'ti el.»

Kuwə Jeju

(Mat 26.47-55; Mrk 14.43-49; Jan 18.3-11)

⁴⁷ Loki Jeju a elta ba bay ningə, kuti de'gi tei non isi rei. Judasi, ki in ki kare dann njendo'gi lə Jeju ki dɔgi gidə in joo ə in non'de'ti. Re ki rə Jeju'ti kadi n'uwə ki rə'ne'ti.

⁴⁸ Ə Jeju el'ə ene: «In Judasi ki kuwə ki a uwə Ngonn de ki rə'i'ti ə a ulə'n'n'ə ji de'gi'ti!»

⁴⁹ Loki nje njiyə ki Jeju oyi nya'gi ki ra ra nya be ningə, dəji Jeju eyina: «Burəbe, maji kadi ji tugə'de ki nya kati eke kadi ji ra bann?»

⁵⁰ Ningə low'ə'ti non, ki kare dann'de'ti ɔr kiyə tugə'n mbi paja lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. Tugə mbi'ə ki dɔjikol'ɔ'ti batɔ gangi.

⁵¹ Nan Jeju el'de ene: «Asi be nga, inyəi'de adi rai.» Ningə ulə ji'ne ɔdi'n mbi paja kakin, adi mbi'ə təl to maji gogi.

⁵² Go'ti, Jeju un ta el kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njengəm ta Kəy lə Luwə, ki ngatɔgi'gi ki rei ki də'a'ti ene: «To to nya ki m'in njebogi ə, rei ki kiyəɔ'gi ki gəl'gi kadi uwəi m'in be?»

⁵³ Ndo'gi pəti, m'in sese nan'ti nati Kəy'ti lə Luwə, nan uwəi m'in el, ningə in ndɔ lə'se bone, in ndɔ ki kadi tɔgi'gi ki majel ɔdi rə'de me lo ki diw'ti.»

Piyər manji ta gər Jeju

(Mat 26.57-27.1; Mrk 14.53-15.1; Jan 18.13-27)

⁵⁴ Lo kin'ti, uwəi Jeju, awi si'ə, uri si'ə kəy lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. Piyər njiyə sanyi nden, ningə un go'de isi aw se'de.

⁵⁵ De'gi iləi por tambalo'ti, sii ta'ti, adi Piyər aw si ta'ti se'de.

‡ 22:37 22.37 Ejay 53.12

⁵⁶ Ningə ngonn ki dene kare ki nje ra kulə me kəy'ti, oo Piyər isi kunjə por'ti, ə ində manj'a ba, ningə el ene: «In ki isi kin kaa, kete in si'ə tɔ.»

⁵⁷ Nan Piyər manji ene: «Dene, m'gər'ə el.»

⁵⁸ Ə nden go'ti ə de ki rangi oo Piyər, ningə təl el bay ene: «In kaa in dann de'gi'ti li'ə tɔ.» Nan Piyər ilə de'ti kakin ene: «Jagi, m'in se'de el.»

⁵⁹ Biti asi kadi kare go'ti, ningə de ki rangi təl re do'ti bay ene: «Ki rɔta'ti, dingəm kin kete in si'ə tɔ, tado in de ki Galile'ti.»

⁶⁰ Ə Piyər ilə'ti ene: «Dingəm, m'gər me ta lə'i ki ge kadi el kin el.» Anyi tanan'ti non inbe ki Piyər isi elta ta'ne'ti ba bay ningə, kunə kunjə non.

⁶¹ Low'ə'ti non, Burəbe ilə rəti gon Piyər, ningə me Piyər olo do ta'ti ki ndoki Burəbe el'ə ene: «Bone inbe kin, kete bay taa kadi kunə kunjə non, a manji ta nja mutə ene gəri'm el§.»

⁶² Piyər ində lo te taga ki mann non ki tingə kum'ne'ti.

De'gi taji Jeju, tindəi'ə

(Mat 26.67-68; Mrk 14.65)

⁶³ De'gi ki njengəm Jeju, mboi si'ə ge, tindəi'ə ge.

⁶⁴ Anyi doi kum'ə ə eli eyina: «Nan ə Indəi wa, in elta ki ta Luwə'ti ə ndon ndil adi j'oo!»

⁶⁵ Taa nyataji'gi ki rangi ngayn tei ta'de'ti ki rɔ'a'ti.

Jeju ra non njegangi ta'gi'ti lə Juwipi'gi

(Mat 26.59-66; Mrk 14.55-64; Jan 18.19-24)

⁶⁶ Loki lo ti ningə, ngatogi'gi lə Juwipi'gi, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi, ingəi nan, awi ki Jeju non njegangi ta'gi'ti lə'de in Juwipi'gi,

⁶⁷ ningə eli'ə eyina: «Re in ə in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə ə el'je adi j'oo.» Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Re m'el'se kaa a uni me'se adi'm'in el.

⁶⁸ Taa re m'dəji'se ta kaa a iləi'm'in'ti el tɔ.

⁶⁹ Ningə ki ji ra'n tanan'ti ne kin, ulə ngirə bone kin, Ngonn de a isi dojikəl Luwə'ti ki nje togi nga.»

⁷⁰ Anyi pəti dəji'ə eyina: «Adi in ngonn lə Luwə wa?» Ə Jeju el'de ene: «Inbe'gi eli ki ta'se toki, m'in Ngonn lə Luwə.»

⁷¹ Lo kin'ti, eli eyina: «In kin ji sangi kadi de madi ki rangi el taa do'a'ti bay wa? J'inbe'gi j'oyi ta ki ta'a'ti inbe ki mbi'je ne nga kin.»

23

Jeju ra non ngar Pilati'ti

(Mat 27.2, 11-14; Mrk 15.1-5; Jan 18.28-38)

¹ Go'ti, indəi taa pəti awi ki Jeju non Pilati'ti.

² Ningə lo kin'ti, iləi rɔ'de isi indəi taa do Jeju'ti eyina: «Dingəm kam j'ingə isi sulə de'gi kadi buki'de mu. El'de kadi ugəi lambo ngar Sejar el. Taa ra do'ti non el bay toki n'in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, n'in ngar.»

³ Ə Pilati dəji Jeju ene: «In ngar lə Juwipi'gi wa?» Ningə Jeju ilə'ti ene: «In ta ki te ta'i'ti.»

⁴ Lo kin'ti, Pilati el de'gi kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki bulə de'gi ene: «M'ingə nya madi ki asi kadi m'gangi'n ta do dingəm'ti kin el.»

⁵ Nan uwəi ta'de ngan eyina: «In nje sulə de'gi ki nyando lə'ne kadi tanyi rɔ. Un donangi ki Jude ba pəti, ulə ngirə Galile'ti biti te'n rɔ'je'ti ne kin.»

Jeju a non Erod'i'ti

6 Loki Pilati oo ta ningə dəji ene ke dingəm kin in de ki Galile'ti wa?

7 Ə loki oo kadi Jeju in ginn konbe'ti lə Erodi ningə, ulə si'ə adi Erodi ki dəkagilo'ə'ti kin in Jerujalem'ti non tə.

8 Loki Erodi oo Jeju ningə, rə'a nəl'ə ngayn tado mayinu ə isi sangi kadi n'oo Jeju ɔji'n də ta li'ə ki de'gi isi eli. Erodi ində me'ne'ti kadi Jeju a ra nyakɔji'gi ad'a oo.

9 Ə dəj'ə ta'gi ngayn, nan Jeju il'ə'ti el.

10 Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki de'gi ki njendo ndukun'gi in non, isi tiləi ta də Jeju ti ki tɔgi'de.

11 Erodi in ki njero'gi lə'ne kidi Jeju, mboi si'ə, ningə uləi ku ki maji ngayn rə'a'ti, nan təl ulə si'ə rə Pilati'ti gogi.

12 Ndo'a'ti non, Erodi in ki Pilati ki kete in njeban'gi lə nan, təli madi nan'gi.

Gangi ta koy də Jeju'ti

(Mat 27.11-26; Mrk 15.1-15; Jan 18.39-19.16)

13 Pilati bar kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njekundo bulə de'gi,

14 el'de ene: «In rei ki dingəm kin adi m'in eyina in nje sulə de'gi buki'de mu, nan me ta'ti ki m'dəj'ə non'se'ti ne kin, m'ingə nya ki majel ki səki'ə'n'ə, ki asi kadi m'gangi'n ta də'a'ti el.

15 Erodi kaa ingə nya madi el tə, tado təl ulə si'ə rə'je'ti gogi. Nya ki asi kadi de təl'ə'n'ə goto.

16 Be ə, m'a m'adi indəi'ə par ə m'a m'inyə taa.» [

17 Tado də bal'gi pəti, lo ra nanyi Paki'ti, maji kadi Pilati ɔr de kare dangay'ti adi'de.]

18 Nan de'gi pəti uni ndu'de ki taa eyina: «In təl'ə kə ə ɔr Barabasi adi'je.»

19 Barabasi in de ki uwəi'ə dangay'ti tado wongi ki de'gi rai də nje konbe'ti, ki tado təl ki təl de.

20 Ningə toki Pilati ndigi'n kadi n'inyə'n Jeju taa, təl dəji'de ta də'ti bay.

21 Nan ingi, uni ndu'de ki taa eyina: «Bər'ə kagidəsi'ti, bər'ə kagidəsi'ti.»

22 Pilati re se'de də'ti bay ki nja mutə ene: «In ri ki majel ə dingəm kin ra wa? M'ingə nya madi rə'a'ti ki asi kadi de təl'n'ə el, adi m'a m'adi indəi'ə ki ndəy hawlay par ə m'a m'inyə taa.»

23 Nan ingi rai də ndu'de'ti, uni ndu'de ki taa, elita ki tɔgi'de ngayn utə ki kete kadi bəri'ə kagidəsi'ti to bər inbe. Ndu'de ɔr lo hom.

24 Be ə Pilati un ndu'ne kadi ra nya ki bulə de'gi ndigi.

25 Adi ɔr Barabasi ki ndigi kadi ɔr'ə, adi'de. Barabasi in de ki uwəi'ə dangay'ti tado wongi ki de'gi rai də nje konbe'ti, ki tado təl ki təl'de. Nga ningə ulə Jeju ji njero'gi'ti kadi rai si'ə nya ki me ndigi'ti lə bulə de'gi.

Awi ki Jeju ki lo bər'ə kagidəsi'ti

(Mat 27.32; Mrk 15.21)

26 Loki njero'gi isi awi ki Jeju ningə, ingəi Simon, de ki Sirenn'ti, ki in mu, ningə indəi kagidəsi lə Jeju də'a'ti, adi oti go'ə'ti.

27 Bulə de'gi ngayn uni go Jeju. Dene'gi indəi kadi'de nonyi, ndingəi rə'de tado li'ə.

28 Be ə, Jeju yəti kum'ne ki də'de'ti, el'de ene: «Dene'gi ki Jerujalem, nonyi m'in el, nan kadi nonyi rə'se inbe'gi, ə nonyi ngann'se'gi.

29 Tado ndə a re non kadi de'gi a eli eyina: “Majikur in də kuji dene'gi'ti, in də nje'gi'ti ki oji ngonndə kare el, ki uləi mba ta ngonndə'ti el.”

³⁰ Lo kin'ti non be, de'gi a eli mbal'gi eyina: "Tosi do'je'ti!" ə a eli do gadi'gi eyina: "Iyə do'je*!"

³¹ Kin ə de ra kagi ki mbol be ningə, kagi ki tuti taa yan'a a to bann wa?»

³² Lo kin'ti, rei ki kaya'gi ki nje tol nya joo kadi toli'de nan'ti ki Jeju.

De'gi bəri Jeju kagidəsi'ti

(*Mat 27.33-44; Mrk 15.22-32; Jan 19.17-24*)

³³ Loki rei tei lo'ti ki bəri'ə «Ka do de» ningə, njerə'gi bəri Jeju kagidəsi'ti, low'ə'ti non. Taa bəri kaya'gi ki joo kakin nan'ti ki Jeju do kagidəsi'ti to: bəri ki kare dojikol'ə'ti, ə bəri ki nungi dojigəl'ə'ti to.

³⁴ Ningə Jeju el ene: «Bai, adi me'i sol do'de'ti, tado gəri nya ki ra rai kam el.» Non be, njerə'gi tugəi kiri mbara do ku'ti li'ə lowəi nan.

³⁵ Bulə de'gi rai ra gonyi'de, ningə njekundo Juwipi'gi uwəi Jeju kogi eyina: «Aji ndəgi de'gi ənn ə, kadi aji rə'ne inbe adi j'oo to, toki re in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə†.»

³⁶ Njerə'gi kakin agi ki rə Jeju'ti, mboi si'ə, ningə adi'ə yiwi kandi nju ki masi kad'a anyi‡.

³⁷ Ningə eli'ə eyina: «Re in ngar lə Juwipi'gi ə, aji rə'i inbe adi j'oo.»

³⁸ Ningə ndangi ta me nya'ti, bəri taa do Jeju'ti eyina: «In kam in ngar lə Juwipi'gi.»

³⁹ Ningə baw kaya kare ki bəri'ə do kagidəsi'ti taji Jeju ene: «In el ə ene in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə wa? Aji rə'i inbe, ə aji'je sə'i to.»

⁴⁰ Nan in ki nungi ndangi madi'ne ene: «In ki ra ingə ko kon ki kare inbe kin, in bol Luwə el wa?

⁴¹ Ki oji do'je, in low'ə'ti, tado in nya ki j'inbe ji duw ə ji tətəi kanda, nan in, nya madi kare ki majel ki ra goto.»

⁴² Ningə in ki nje kol ki madi'ne kakin təl el Jeju ene: «Jeju, ndo ki a re to ngar ə, adi me'i olo do'm'ti.»

⁴³ Ə Jeju ilə'ti ene: «Toki rəta'ti, adi m'el'i, bone inbe kin a in sə'm nan'ti me Paradisi'ti lə Luwə.»

Koy Jeju

(*Mat 27.45-56; Mrk 15.33-41; Jan 19.28-30*)

⁴⁴ Kadi kaw ki jam do be'ti be, ə lo diw ndul kururu donangi'ti biti kadi ki mutə ki losol'ə.

⁴⁵ Kadi ur dana, de oo'ə el nga ningə ku ki gangi lo ki me Kəy'ti lə Luwə gangi dana joo§.

⁴⁶ Ningə Jeju un ndu'ne ki taa ene: «Bai, m'inyə ndil'm me ji'i'ti.» Ningə go ta'ti kin par ə kon'a te.

⁴⁷ Loki kibo lə kuti njerə'gi ki bu oo nya'gi ki rai nya kin be ningə, ulə toji do Luwə'ti ə el ene: «Toki rəta'ti, de kin in de ki dana.»

⁴⁸ Bulə de'gi ki in lo nya'ti kin, loki oyi nya ki ra kin ningə, təli be'gi lə'de ki kadi'de ki kində, ndingəi rə'de.

⁴⁹ De'gi pəti ki gəri Jeju ki dene'gi ki in si'ə Galile'ti, rai sanyi indəi kum'de ra oyi nya'gi ki isi rai nya.

Kulə Jeju be ninn'ti

(*Mat 27.57-61; Mrk 15.42-47; Jan 19.38-42*)

⁵⁰ Lo kin'ti non be ə, dingəm kare ki to'a nan Jisepi in non re. Jisepi in ki kare dann njegangi ta'gi'ti lə Juwipi'gi, in de ki maji, in de ki dana,

* 23:30 23.30 Oje 10.8 † 23:35 23.35 Pa'gi 22.8-9 ‡ 23:36 23.36 Pa'gi 69.22 § 23:45 23.45 Tekitaga 26.31-33

⁵¹ adi nya'gi ki ki madi'gi do'i nan'ti e rai kin, in ndigi se'de do'ti el. Jisepi in de ki Arimate'ti, ki in bebo le Juwipi'gi. In sii ngine ta Konbe le Luwe.

⁵² Jisepi aw ro Pilati'ti, doj' e ninn Jeju.

⁵³ Be e, aw risi ninn Jeju do kagidasi'ti, re'n nanga, dolo ki ku dolo ninn, ninge aw ile me be ninn'ti ki rai kadi mbal'ti. In be ki de ile ninn'ti el bay.

⁵⁴ Ndo'a'ti kin, in ndo ki de'gi isi asi nja nya'gi nan'ti, tado lo ti par e a in ndo koron.

⁵⁵ Dene'gi ki in ki Jeju Galile'ti nu, rei si'e, ndolei go Jisepi. Awi gonyi be ninn ki kadi ile Jeju'ti kakin, e oyi ke tanan bann e ile ninn'e'ti wa.

⁵⁶ Go'ti, teli awi be, indai do hu kagi ki eti mbi, nan'ti, tado koy ro ninn Jeju'ti. Ninge ndo koron, uwai kor ro'de toki mbarkikind e el'n*.

24

Jeju ind e taa lo koy'ti

(Mat 28.1-8; Mrk 16.1-8; Jan 20.1-13)

¹ Ndo Domasi ki sin ba, dene'gi awi dojadi'ti ki hu kagi ki eti mbin ki indai do'a dana tado koy ro ninn Jeju'ti.

² Loke awi ning e, inge mbal ki uti ta be ninn kakin, de nduguru'e rangi.

³ Loke uri me be ninn'ti ning e, oyi ninn Burabe Jeju, el.

⁴ Low'e'ti non, gori nya ki kadi rai el, ning e nyi dingem'gi joo ki ulai ku ki ndole ro'de'ti, tei bus ki ro'de'ti.

⁵ Bol tol dene'gi kin, adi ulai do'de ki nanga, nan dingem'gi kakin eli'de eyina: «Ra bann e isi sangi de ki isi kumngayira dann njekoy'gi'ti wa?»

⁶ Goto ne, ind e taa lo koy'ti. Ninge maji kadi, adi me'se olo do ta'ti ki el'se loki in'n Galile'ti bay kin.»

⁷ El ene: «Maji kadi de'gi a ulai Ngonn de ji njeramajel'gi'ti kadi bari'e kagidasi'ti, ning e go'ti, a ind e taa lo koy'ti ki ndo ki nja mut e tum ginn'e ndo koy'o'ti.»

⁸ Lo kin'ti, me'de olo do ta'ti ki Jeju el.

⁹ Be e, loki teli dojadi'ti, rei ori poy nya'gi kin njendo'gi ki dogi gid e in kare ki ndoge'gi peti adi'de oyi.

¹⁰ Nje kor poy nya kin kadi njekawkul'e'gi oyi in Mari ki Magidala num, Jann num, Mari ki kon Jaki num, ki ndoge dene'gi ki in se'de.

¹¹ Nan njekawkul'e'gi oyi ta kin to ta nii adi tai ta le dene'gi kakin el.

¹² Lo kin'ti non Piyer e ind e ki ngodi, aw ile koti'ne be ninn'ti ning e, oo ta ku'gi ki dolo ninn par e rai nanga. Nya kin ndoji Piyer ngayn, loki isi tel ki be.

Jeju ing e njendo'gi joo do row'ti ki kaw Emawusi

(Mrk 16.12-13)

¹³ Ndo'a'ti inbe kakin, njendo'gi joo isi awi ngonn be'ti kare ki bari'e Emawusi, ki a asi kul e met e dogi gid e in kare ki bebo ki Jerujalem.

¹⁴ Njendo'gi ki joo kakin, ra elinan ta do nya'gi'ti ki ra nya kakin.

¹⁵ Ninge loki ra elinan ta, ra manjinan'ti kakin ning e, Jeju te uw e se'de row.

¹⁶ Nan kum'de uti do'a'ti adi gori'e el.

¹⁷ E Jeju deji'de ene: «In ri e ra manjinan ta do row'ti be wa?» Ninge teli rai lokati, kum'de diw kururu.

* 23:56 23.56 Tekitaga 20.10; Ndukun ki nja joo 5.14

18 Ningə ki kare dann'de'ti ki to'a nan Kilewopasi el Jeju ene: «In ki kariba par ə in de ki isi Jerujalem'ti ne ki kanji kadi oo poy nya'gi ki rai nya me ndo'gi ki ne kin.»

19 Ə təl dəji'de ene: «In ri ə ra nya wa?» Ə iləi'ə'ti eyina: «Nya ki ra nya oji'n do Jeju ki Najareti'ti, ki in njekeltakita Luwə'ti ki aw ki togi ngayn. Aw ki togi me kuləra'ne'ti num, me ta kel'ne'ti num, non Luwə'ti ki non de'gi me be'ti.»

20 Nan kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njekundo'gi lə'je, uwəi'ə, uləi'ə ji de'gi'ti kadi gangi ta koy do'a'ti, ə bəri'ə do kagidəsi'ti.

21 J'in j'oo kadi in ə in de ki kadi a taa Isirayel'gi ilə'de taa. Ningə me nya'gi'ti kin pəti, bone ə in ndo ki nja mutə ki nya'gi kin rai nya.

22 Nan nya kare, dene'gi madi ki me kuti'ti lə'je re eli'je nya ki ndoji'je ngayn. Tei ki ginn lo ba awi do'badit'i,

23 nan oyi ninn'ə el, ningə təli rei eli'je toki malayka'gi tei ro'de'ti eli'de toki ra ki do'ne taa.

24 Ə mad'i'je'gi madi awi do'badit'i ningə, oyi nya'gi toki inbe ki dene'gi eli. Ningə inbe taa, de oo'ə el.»

25 Lo kin'ti, Jeju el'de ene: «In de'gi ki nyagər lə'se goto, ngan sese kadi uni me'se kalangi ba adi de'gi ki njekeltakita Luwə'ti!

26 Maji kadi Kirisiti De ki Luwə mbət'ə a ingə kon be ta kadi a ingə'n to'bar lə'ne.»

27 Be ə, ulə ngirə do ndukun'ti lə Moji ki do de'gi'ti njekeltakita Luwə'ti pəti, or'n'de ginn Makitu'gi lə Luwə pəti ki elta ki do Jeju'ti.

28 Loki indəi do be ki isi awi'ti ndəkba ningə, Jeju ra do kum'ne to nya ki a aw ki kete be.

29 Ə gangi'ə eyina: «Kadi ur nga, adi lo diw, ənn ə isi nangi ro'je'ti.» Be ə, to aw se'de lo kisi de'ti.

30 Loki isi ta nya kuso'ti se'de, un mapa, njangi do'a, ningə uwə təti nan'ti, ningə təl'n adi'de.

31 Lo kin'ti nga a, kum'de te adi gəri'ə toki in Jeju, nan low'ə'ti non, Jeju tənn jipi adi oyi'ə el.

32 Ə təli isi elinan eyina: «Loki isi el'je ta do row'ti, isi or'je ginn nya'gi ki ndangi me Makitu'gi lə Luwə kin, to to nya ki in por ə isi on me'je'ti be el wa.»

33 Ningə low'ə'ti non, indəi taa, təli iləi do'de kaw Jerujalem gogi. Awi ingəi njendo'gi ki do'gi gidə in kare ki ndəgə'gi ki go'de'ti kawinan sii.

34 Ə pəti eli njendo'gi ki joo kakin eyina: «In ta ki ro'ta'ti kadi Burəbe ində lo koy'ti! Te ingə Simon, adi Simon oo'ə ki kum'ne!»

35 Lo kin'ti, njendo'gi ki joo, iləi ro'de ori'de ginn nya'gi ki ingə'n'de do row'ti ə el'de, ki gər ki gəri Jeju lo təti mapa'ti.

Jeju oji ro'ne njendo'gi lə'ne (Jan 20.19-23)

36 Loki si elinan ta ba bay ningə, Jeju inbe te bus dann'de'ti, el'de ene: «Lapiya in sese.»

37 Lo kin'ti, bol təl'de, ndil'de te. Məri kadi in ndil ə n'oyi'ə wa ənn.

38 Ə Jeju el'de ene: «Ra bann ə ndil'se goto ge, me'se tosi ge be wa?»

39 Gonyi ji'm'gi, ki nja'm'gi kin oyi. Ndil aw ki da'ne ge, ki singə'ne ge toki oyi m'in kin el.»

40 Lo kin'ti, toji'de ji'ne ge, ki nja'ne ge adi'de oyi.

41 Ronel dum do njendo'gi ki lo kadi uni me'de goto bay. In nya ki əti'de bol ki dum. Ə Jeju dəji'de ene: «Awi ki ngonn nyakuso ne wa?»

⁴² Ningə adi'ə ngonn dow kanji ki ndaw.

⁴³ Ə Jeju taa, so takum'de'ti.

⁴⁴ Ningə go'ti, el'de ene: «Ta'gi ki ndəki m'el'se loki m'in sese bay ə to kin: Ndəki m'el'se toki, nya'gi pəti ki ndangi me ndukun'ti lə Moji ge, ki me ta'ti lə njekeltakita Luwə'ti, ki me pa kosi'ti kin, maji kadi a təlita'de be.»

⁴⁵ Lo kin'ti nga ə, Jeju adi'de kur də'de, adi gəri me Makitu lə Luwə.

⁴⁶ Ningə el'de ene: «In ta ki ndangi kete, toki m'in Kirisiti De ki Luwə mbət'ə m'a m'ingə kon, de'gi a təli m'in, ningə go'ti, m'a m'ində taa dann njekoy'gi'ti ki ndə ki nja mutə tum ginn'ə ndə koy'm'ti*.

⁴⁷ De'gi a iləi mbər ki tə'm, ulə ngirə Jerujalem'ti, biti ki rə ginn de'gi'ti pəti, kadi de'gi inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kə, kadi Luwə inyə'n go majel'gi lə'de kə tə.

⁴⁸ Ningə ingi in nje mannaji kin.

⁴⁹ Ki əjidə'm, m'a m'ulə ki nya ki Bai un ndu'ne də'ti kadi n'a n'adi'se kin. Ningə a sii bebo'ti ne biti kadi təgi ki in dəran'ti re də'se'ti bay ta.»

Jeju aw dəran'ti

(Mrk 16.19-20; KNK 1.9-14)

⁵⁰ Go'ti, Jeju aw ki njendo'gi lə'ne ndəkba kadi be'ti ki Betani, ningə əy ji'ne ki taa, njangi də'de.

⁵¹ Loki njangi də'de ningə, inyə'de ə or rə'ne kə rə'de'ti, ningə uni'ə awi si'ə dəran'ti.

⁵² Lo kin'ti non, njendo'gi əsi məkəsi'de nanga non'a'ti, ningə təli gogi Jerujalem ki rənel ngayn.

⁵³ Dəkagilo'gi pəti, in ginn Kəy'ti lə Luwə, uləi təji də Luwə'ti.

---

* 24:46 24.46 Ejay 53; Oje 6.2

Poyta ki maji ki Jan ndangi

Ta ki do Poyta'ti ki maji ki Jan ndangi

Poyta ki maji ki Jan ndangi toji Jeju toki in Ta la Luwə ki to biti ki non'ti. Ta kakin «təl de ki isi dann'je'ti» (1.14). Jeju te ki do togi lə'ne, ki tobar lə'ne ki in'n Luwə ki gorow lə nya'gi ki dum ra ki in ra'de ki bari'de nyakoji'gi ningə ndo nya do'ti ar njay to (2-12). Go'ti Jeju elta ki doboy'ti njendo'gi lə'ne (13-17) do kuwə'ti ki de'gi a uwəi'ə, dəji'ə ta, bəri'ə kagidəsi'ti ningə a te lo koy'ti (18-20). Elita nya'gi kin pəti be kadi to uni me'se adi toki Jeju in De ki Luwə mbət'ə, in Ngonn Luwə; ningə re uni me'se adi'ə ə, a ingəi kaji ki takul'ə (20.31).

Makitu Poyta ki maji ki Jan ndangi to dangi ki ndəgə'gi, be ə Jan elta o'si'n kagi do kulə'gi'ti ki Jeju ra'de Jurden ki Galile. Jan un nya'gi ki ji gəri'de maji toki mann, mapa, nje ngəm bati'gi ki nyakul'gi li'ə, nju ki kanda'gi, kadi or ginn rəta'gi kigo ndil'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-18. Jan Batisi ki njendo'gi la Jeju ki dokete 1.19-51. Kulə'gi ki Jeju ra'de taga takum de'gi'ti 2-12. Ta'gi ki Jeju el njendo'gi lə'ne taa inyə'n'de 13-17. Kon ki koy la Jeju 18-19. Kində taa lo koy'ti ki te ki Jeju te bus toji rə'ne adi oyi'ə 20-21.

Jeju in ta ki in rə Luwə'ti

¹ Lotumginn nya'gi'ti pəti, de ki in ta in non nga,

De ki in ta in nan'ti ki Luwə,

De ki in ta in Luwə.

² Lotumginn nya'ti, de ki in ta in nan'ti ki Luwə.

³ In ə Luwə un'ə ra'n nya'gi pəti.

Nya ki Luwə ra'a ki kanj'a in goto*.

⁴ De ki in ta kakin ə in nje kadi de'gi sii ki do'de taa.

Ningə kisikidətaa ki in rə'a'ti kin ə in kunji do de'gi'ti ki dənangi'ti ne.

⁵ Kunji unji do lo ki diw'ti,

nan lo ki diw uwə kunji kakin ki rə'ne'ti el.

⁶ Luwə ulə de kare ki to'a nan Jan ad'a re.

⁷ Re to nje mannaji kadi mannaji la kunji,

Kadi de'gi pəti uni me'de adi kunji ki takul'ə.

⁸ Jan in kunji el, nan in nje mannaji la kunji.

⁹ De ki in ta kin in ə in kunji ki rəta'ti.

Kunji ki rəta'ti ki re dənangi'ti ne,

unji do de'gi'ti pəti.

¹⁰ De ki in ta in dənangi'ti ne.

Ningə in ə Luwə un'ə ində'n de'gi ki dənangi'ti ne,

nan de'gi ki dənangi'ti ne gəri'ə el.

¹¹ De ki in ta kin re dann de'gi'ti li'ə,

nan de'gi li'ə uwəi'ə ki rə'de'ti el.

¹² Nga ningə, nje ki uwəi'ə ki rə'de'ti,

Adi in nje ki uni me'de adi'ə, adi'de togi kadi təli ngann'gi la Luwə.

* **1:3 1.3** Lo tum ginn nya'gi 1.3; Pa'gi 33.6, 9

13 Təli ngann'gi lə Luwə, kigo koji'ti ki mosi toki de'gi isi oji nan kin el num,

Kigo ndigi'ti lə de el num, nan in Luwə inbe ə ra adi təli ngann'a'gi.

14 De ki in ta, təl darə de ki rəta'ti,

Uwə lo kisi dann'je'ti.

Memaji, ki nya ki rəta'ti rosi me'ə.

J'in j'oo təji li'ə. In təji ki Ngonn ki kar'ne ba ingə ki rə Baw'ne'ti.

15 Jan un ndu'ne ki taa, manjaji li'ə ene:

«In ə in de ki m'elta li'ə kete m'ene:

“De ki a re go'm'ti, in kibo də'm'ti,

Tadə in isi ki də'ne taa kete non'm'ti.”

16 «J'ingi pəti, j'ingəi nya maji ki in rə'a'ti, kigo memaji'ti li'ə.

Adi'je majikur ki əsi go nan go nan.

17 Luwə adi'je ndukun ki gorow lə Moji†,

Nan memaji ki nya ki rəta'ti rei ki gorow lə Jeju Kirisiti.

18 De ki oo Luwə goto, nan Ngonn ki kar'ne ba,

Ki in Luwə ə isi kadi Baw'ne'ti, ə ra adi ji gər'ə.»

Ta ki Jan Batisi el də rə'ne'ti

(Mat 3.1-12; Mrk 1.2-8; Luk 3.15-17)

19 Loki *Juwipi'gi ki Jerujalem'ti uləi njekujənyamosi kadikare'gi ki nje'gi ki ginn koji'ti lə *Lebi ki rə Jan'ti dəji'ə ene: «In nan wa?»

20 Ningə, Jan el'de taga wangi, um yəti ta el ene: «M'in Kirisiti ki in *De ki Luwə mbət'ə el.»

21 Nje ki uləi'de kakin təli dəji'de eyina: «Nga in nan dana wa? In njekeltakita Luwə'ti Eli wa?» Ə Jan ilə'de'ti ene: «Jagi, m'in Eli el.» Təli dəji'ə bay eyina: «In *Njekeltakita Luwə'ti ki j'isi ji nginə wa?» Jan ene: «Jagi, m'in Njekeltakita Luwə'ti el‡.»

22 Lo kin'ti non, eli'ə eyina: «Nga in nan dana inbe ə el'je adi j'oo, tado maji kadi j'a ji təl ki ta madi kadi j'aw'n ki rə nje'gi'ti ki uləi'je. Ta ri ə el də rə'i'ti inbe wa?»

23 Non be nga a Jan ilə'de'ti ene:

«M'in ə m'in de ki ndu'ə bar diləlo'ti ene:

“Rai gorow lə Burəbe adi ra njururuŠ!”

Toki njekeltakita Luwə'ti Ejay el'n.»

24 Nje ki uləi'de kakin in *Parisi'gi.

25 Ə təli dəji Jan Batisi bay eyina: «A kin ə re in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə el num, in Eli el num, taa in Njekeltakita Luwə'ti ki j'isi ji nginə kin el num tə ə, ra bann ə isi ra de'gi batəm wa?»

26 Ə Jan el'de ene: «M'in m'ra de'gi batəm me mann'ti, nan de madi in mbunə'se'ti non ki in gəri'ə el.

27 In a re go'm'ti, nan kulə sa ki nja'a'ti kaa m'asi kadi m'tuti el.»

28 Nya'gi kin pəti rai nya Betani'ti, dow ba Jurden'ti, ki Jan ra de'gi batəm'ti.

Ta ki Jan Batisi el də Jeju'ti

29 Lo ti də'ti, Jan oo Jeju ki isi re ki rə'a'ti ningə el ene: «Oyi *Ngonn bati lə Luwə ki nje kər majel lə de'gi ki dənangi'ti ne kə.

30 In ə in de ki m'elta li'ə kete m'ene: “De ki re go'm'ti, in kibo də'm'ti, tado in isi ki də'ne taa kete non'm'ti.”

31 M'in ki də'm m'gər'ə kete el, nan m're m'ra de'gi batəm me mann'ti kadi m'adi Isirayel'gi gəri'ə'n'ə.»

† 1:17 1.17 Tekitaga 31.18, 34.28 ‡ 1:21 1.21 Mal 3.23; Ndukun ki nja joo 18.15, 18 § 1:23 1.23 Eja. 40.3

³² Jan mannaji ene: «M'oo Ndil Luwə in taa, risi to dər dum be re isi dɔ'a'ti.

³³ M'in m'gər'ə el, nan Luwə ki ulə'm adi m're m'ra de'gi batəm me mann'ti ə el'm ene: «De ki a oyi Ndil in taa risi re isi dɔ'a'ti kin ə, a ra de'gi batəm me Ndil Luwə'ti.»

³⁴ Ningə m'in, m'oo nya kin ki kum, adi m'mannaj'a toki de kin in Ngonn lə Luwə.»

³⁵ Lo ti go'ti, Jan təl re low'ə'ti kakin bay, in ki njendo'gi lə'ne joo.

³⁶ Be ə, loki Jeju isi dər, adi kum'ə in ki dɔ'a'ti oo'ə'n'ə, ningə el ene: «Oyi Ngonn bati lə Luwə.»

³⁷ Loki njendo'gi lə Jan oyi dɔ ta kin ningə, uni go Jeju.

³⁸ Loki Jeju ilə rəti ningə, oo'de kadi isi uni go'ə, ə dəji'de ene: «In ri ə isi sangi wa?» Ə ingi iləi'ə'ti eyina: «Rabi, lo ki si'ti in ra be wa?» («Rabi» kər me'ə nan: Njendo de'gi)

³⁹ Jeju el'de ene: «Rei, ə oyi.» Be ə, awi, oyi lo ki Jeju si'ti. Ningə sii, tɔli ta ndɔ lə'de rɔ'a'ti non. Dɔkadi, in kadi ki sɔ ki losɔl'ɔ.

⁴⁰ Andire ki ngonkon Simon Piyər in de kare dann de'gi'ti ki joo ki oyi ta ta Jan'ti ə uni go Jeju.

⁴¹ De ki dɔkete ki Andire ingə, in ngonkon'a Simon. Ə el'ə ene: «J'ingə Mesi.» («Mesi» kər me'ə nan «Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə.»)

⁴² Ningə, aw ki Simon rɔ Jeju'ti. Ə Jeju gon'a ba ningə el'ə ene: «In Simon, ki ngonn lə Jonasi. A bari'nu Sepasi», («Sepasi», kər me'ə nan «mbal».)

Pilipi in ki Nataniyel

⁴³ Lo ti go'ti, Jeju un ndu'ne kadi n'aw dɔnangi Galile'ti. Dɔ row'ti, ingə Pilipi, ningə el'ə ene: «Un go'm.»

⁴⁴ Pilipi in de ki Betsayda'ti, ki in bə lə Andire in ki Piyər.

⁴⁵ Go'ti, Pilipi aw ingə Nataniyel, ningə el'ə ene: «J'ingə de ki *Mojɔ elta li'ə me ndukun'ti, taa de'gi ki njekeltakita Luwə'ti kaa elita li'ə tɔ kakin. In Jeju ki ngonn lə Jisepi ki Najareti'ti.»

⁴⁶ Ə Nataniyel el'ə ene: «Ngonn bə ki Najareti kam nya ki maji a te'ti to wa?» Ə Pilipi el'ə ene: «Re oo.»

⁴⁷ Loki Jeju oo Nataniyel isi re ki rɔ'a'ti, elta dɔ'a'ti ene: «Oyi *Isirayel ki rɔta'ti, ki de asi kingə nya ki kədikumnan rɔ'a'ti el.»

⁴⁸ Lo kin'ti non, Nataniyel dəji Jeju ene: «In ra bann ə gəri'm wa?» Ə Jeju el'ə ene: «Kete taa kadi Pilipi bar'i, loki isi ginn kagi mbaykote'ti kin m'oo'i.»

⁴⁹ Nga a Nataniyel el Jeju ene: «Njendo de'gi, in Ngonn lə Luwə, in ngar lə Isirayel'gi.»

⁵⁰ Jeju ilə'ti ene: «Tadɔ in kel ki m'el'i m'ene m'oo'i ginn kagi mbaykote'ti kin ə un'n me'i, a oo nya'gi ki utə in kin bay.»

⁵¹ Taa Jeju təl ilə dɔ ta'ti kin bay ene: «Tokɔ rɔta'ti, m'el'se, a oyi dɔran a til, ningə malayka'gi lə Luwə a ai ki taa ge, tɔli ki nanga ge dɔ'm'ti m'in *Ngonn de.»

2

Jeju ra mann adi təl yiwi kandi nju lo taa nan'ti ki Kana

¹ Ndɔ joo go'ti, taa nan to Kana'ti ki Galile. Kon Jeju in low'ə'ti non,

² ningə bari Jeju in ki njendo'gi lə'ne low'ə'ti tɔ.

³ Dɔ gangi lo madi ə, yiwi kandi nju goto. Ə kon Jeju el'ə ene: «De'gi anyinan yiwi tigə.»

⁴ Nan Jeju il'ə'ti ene: «In ri ə in ge rə'm'ti ə dene? Də kadi lə'm asi el bay.»

⁵ Ningə kon'a el nje lowə nya'gi ene: «Nya ri ki el'se ə rai.»

⁶ Nga ningə gum'gi mehen ki kuwə ki mbal sii non, to gum'gi ki Juwipi'gi isi ədi mann ki me'ti ari rə'de kigo kuji nyara'gi'ti lə'de kadi to awi ki ta də'de el, takum Luwə'ti. Gum'gi kakin, ki kare me'ə a asi mbul joo ge mutə ge kare.

⁷ Jeju el nje ra kulə'gi ene: «Mbəli mann me gum'ti kin adi rosi» ningə mbəli mann me'ə'ti adi rosi njir.

⁸ Ningə Jeju el'de ene: «Ədi nga, ə awi adi njekində kum'ne go nyakusə'gi'ti,» ə ədi awi adi'ə.

⁹ Njekində kum'ne go nyakusə'ti ədi mann ki təl yiwi kandi nju kakin ta'ne'ti. Gər lo ki yiwi kandi nju kin te'ti el, nan nje ra kulə'gi ki ədi yiwi kandi nju kin gəri maji. Nje kində kum'ne go nyakusə'ti bar nje taa dene

¹⁰ el'ə ene: «De'gi in nje kadi yiwi kandi nju ki nəl de'gi anyinan kete, adi loki de'gi anyinan adi ra'de bay taa təli də in ki nəl el'ti, nga in ra bann ə ingəm yiwi kandi nju ki nəl adi isi biti də kadi ki ne kin wa?»

¹¹ In kin ə in nyakəji lə Jeju ki dəkete ki ra Kana'ti, dənangi Galile'ti. Nga a ra əji'n təji lə'ne, ningə njendo'gi li'ə uni me'de.

¹² Go nya'gi'ti kin, Jeju aw Kapernayim'ti, in ki kon'ne ki ngannkon'ne'gi ki njendo'gi lə'ne; nan k'in ə isi Kapernayim'ti ndə ngayn el.

*Jeju tuwə njera gati'gi me Kəy'ti lə Luwə
(Mat 21.12-17; Mrk 11.15-17; Luk 19.45-46)*

¹³ Ndə ra nanyi Paki lə Juwipi'gi in ndəkba ə Jeju aw Jerujalem'ti*.

¹⁴ Low'ə'ti kin non, ingə njelaw mangi'gi, bati'gi, ki dər dum'gi nati Kəy'ti lə Luwə, taa njembəl nar'gi ki be'ne ki nje ki dəbe'gi'ti sii non tə.

¹⁵ Lo kin'ti, Jeju ra ndəy kulə, tuwə'n'de pəti nati Kəy'ti lə Luwə kə, nan'ti ki mangi'gi ki bati'gi, taa njembəl nar'gi kaa, sanan nar'gi lə'de kə, tində tabilə'gi lə'de tilə tə.

¹⁶ Ningə el njelaw dər'gi ene: «Əyi nya'gi kin pəti kə lo kin'ti rangi, ningə kadi rai me Kəy lə Bai to lo ndogi nya ki lo law nya lə'se el.»

¹⁷ Lo kin'ti, me njendo'gi olo də ta'ti ki ndangi me makitu'ti eyina: «Ta lə Kəy lə'i uwə me'm kuwə ki a təl'm†.»

¹⁸ Nan Juwipi'gi uni ta eli'ə eyina: «Nyakəji ri ə a təji kadi ji gəri'n toki aw ki təgi kadi ra'n nya'gi ki ra kin wa?»

¹⁹ Ə Jeju el'de ene: «Təi *Kəy lə Luwə kam, ə me ndə'ti ki mutə, m'a m'təl m'ində taa gogi.»

²⁰ Ə Juwipi'gi eli'ə eyina: «Ji ra bal dəsə gidə in mehen ə ji ra Kəy lə Luwə kam oy, ningə in a təl ində rangi me ndə'ti ki mutə wa?»

²¹ Kəy ki Jeju elta'a kin in darə'a.

²² Nga ningə, ndəki Jeju ində taa dann njekoy'gi'ti kin, me njendo'gi olo də'ti toki ndəki elta kin, ə uni me'de adi ta lə Luwə ki ndangi num, uni me'de adi ta ki Jeju el kakin num tə.

Jeju gər nya'gi pəti ki me de'ti

²³ Loki Jeju in'n Jerujalem, dəkagilo ra nanyi Paki'ti, de'gi ngayn uni me'de, loki oyi nyakəji'gi ki ra adi oyi ki kum'de.

²⁴ Nan Jeju ə, ta me'de el, tadə gəri'de pəti maji ngayn,

²⁵ taa aw ndoo kadi de mannaji də'de'ti ad'a el tə, tadə inbe gər nya'gi pəti ki to me'de'ti.

* 2:13 2.13 Tekitaga 12.1-27 † 2:17 2.17 Pag 69.10

3

Jeju in ki Nikodem

¹ Me kuti'ti læ Parisi'gi, dingəm kare in non, tɔ'a nan Nikodem. In ki kare dann ki boi'gi'ti læ Juwipi'gi.

² Dingəm kin re rɔ Jeju'ti kondɔ'ti el'ə ene: «Njendo de'gi, ji gər kadi Luwə uləi kadi in re ndo'je nya, tado de ki asi kadi ra nya'gi ki əti bol toki ra'n kin be ki kanji kadi Luwə in nan'ti si'ə el goto.»

³ Jeju el'ə ene: «Toki rɔta'ti, adi m'el'i, de ki asi kadi a oo Konbe læ Luwə ki kanji kadi oji'ə koji ki sigi goto.»

⁴ Lo kin'ti, Nikodem dəji Jeju ene: «De a ra bann be ə a təli oji'ə koji ki sigi, loki tɔgi gangi nga kin wa? A asi kadi təl aw me kon'ne'ti gogi bay kadi oji'ə ki nja joo wa?»

⁵ Jeju ilə'ti ene: «Toki rɔta'ti, adi m'el'i, de ki asi kadi a ur Konbe'ti læ Luwə ki kanji kadi oji'ə me mann'ti, ki me Ndil Luwə'ti goto.

⁶ Darɔ de ki koo ki kum, in ki koji me mosi'ti, ningə darɔ ki ndil, in Ndil Luwə ə oj'o tɔ.

⁷ Ta ki m'el'i m'ene: “Maji kadi oji'se koji ki sigi” kin, adi əti bol el.

⁸ Tado nəl ulə lo'ti ki me'ə ndigi, ningə in oo kah'a ki isi bar, nan in gər lo ki in'ti el num, in gər lo ki isi awi'ti el num tɔ. Be ə, de ki Ndil Luwə oj'o kaa in be tɔ.»

⁹ Lo kin'ti, Nikodem dəji Jeju ene: «Nya kin a ra nya ki gorow ki bann wa?»

¹⁰ Jeju el'ə ene: «In ki in njendo de'gi ndukun ki de'gi gəri dɔ'i Isirayel'ti kaa in gər nya'gi kin el bay wa?

¹¹ Toki rɔta'ti, adi m'el'i, j'elita dɔ nya'ti ki ji gər, taa ji mannaji dɔ nya'ti ki j'oo ki kum'je tɔ, nan in, in ndigi naji ki man læ'je el.

¹² Loki m'el'se ta dɔ nya'gi'ti ki dɔnangi'ti ne ə uni me'se adi'm'in el, ə ra bann be ə a uni me'se adi'm'in dɔ nya'gi'ti ki dɔran'ti ki m'a m'el'se ta'a wa?

¹³ De ki aw dɔran'ti goto. Re in de ə, in m'in Ngonn De ki kar'm ba par ə m'ində dɔran'ti m're dɔnangi'ti.

¹⁴ Ningə toki Moji ulə'n lii ki rai'ə ki ningəkasi ta kagi'ti diləlo'ti kakin ə*, maji kadi uləi m'in Ngonn De taa kagi'ti tɔ.

¹⁵ Tado kadi de ki un me'ne ə, de'ə kin isi ki dɔ'ne taa biti ki non'ti.

¹⁶ Tado Luwə ndigi de'gi ki dɔnangi'ti ne ngayn, ə adi'de Ngonn'ne ki koji kareba, kadi de ki ra ki un me'ne ə, kadi de'ə kin tuji kɔ el, nan kadi isi ki dɔ'ne taa biti ki non'ti.

¹⁷ Nya ki kadi de gər, Luwə ulə Ngonn'ne dɔnangi'ti kadi gangi'n ta dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti el, nan ulə si'ə kadi aji'de!

¹⁸ De ki un me'ne adi Ngonn læ Luwə, Luwə a gangi ta dɔ'a'ti el, nan de ki un me'ne el, de'ə kin Luwə gangi ta dɔ'a'ti nga. Tado un me'ne adi Ngonn Luwə ki kareba kin el.

¹⁹ Gorow ki takigangi re'n ə to kin: Kunji re dɔnangi'ti, nan de'gi ki dɔnangi'ti ndigi lo ki diw yo ə mbeti kunji, tado kulə ra'de'gi in ki majel.

²⁰ De'gi pəti ki in njeramajel, mbeti kunji, awi ki rɔ'a'ti el. Ningə ki rɔta'ti, boli kaw rɔ kunji, nan to kunji tɔji nyara'de'gi ki majel ki taga.

²¹ Nan de'gi ki nje təl rɔ'de go ndu Luwə'ti, rei ki rɔ kunji'ti, kadi kunji tɔji kulə ra'de'gi ki taga wangi. In kulə'gi ki rai'de kigo ndu Luwə'ti.»

Jan Batisi in ki Jeju

* **3:14 3.14** Kɔr Isirayel'gi 21.9

²² Go nya'gi'ti kin, Jeju ingi ki njendo'gi læ'ne ɔti awi dɔnangi Jude'ti. Si'ti se'de non ba, ra'n de'gi batəm.

²³ Jan kaa ra ra de'gi batəm Enon'ti, ki in ndəkba kadi Salim'ti non tɔ. Tado in lo ki mann in'ti ngayn. Ningə de'gi rei ki rɔ'a'ti adi ra'de batəm.

²⁴ Dɔkagilo'ə'ti kin, uwəi Jan dangay'ti el bay.

²⁵ Be ə, njendo'gi læ Jan ki nan'gi, manjinan ta'ti ki Juwipi kare be, do kar rɔ'ti kadi Luwə ɔr'n ta do'de'ti kɔ.

²⁶ Go'ti, awi ingəi Jan eli'ə eyina: «Njendo'je, de ki ndəki awi si'ə dow ba Jurden'ti ki kare, ki ndəki man'n naji li'ə kakin, in kaa ra ra de'gi batəm tɔ, adi de'gi pəti awi ki rɔ'a'ti.»

²⁷ Ə Jan ilə'de'ti ene: «De ki asi kadi ingə nya madi ki rangi ki do'ne do in'ti ki Luwə inbe ad'a kin goto.

²⁸ Inbe'gi kaa asi kadi manyinaji læ'm do ta'ti ki m'el m'ene: "M'in, m'in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə el, nan m'in de ki uləi m'in kadi m're kete non'a'ti."

²⁹ Kadi gəri toki, de ki nje taa dene ə in ngaw dene, ningə ki ɔjido basa madi ngaw dene, in, in kadi basa madi'ne'ti kadi oo ta li'ə, ə loki basa mad'a elta ə osi mbi'ə'ti ə, rɔ'a nəl'ə ngayn do'ti. Nga ningə, in kin ə in rɔnel læ'm, ningə in rɔnel ki ta'a asi nan berere.

³⁰ Maji kadi tɔbar li'ə aw ki do mad'a'ti do mad'a'ti, ə kadi m'in, m'təl ki gogi gogi.

De ki in dɔran'ti

³¹ «De ki in dɔran'ti in do nya'gi'ti pəti, ningə de ki dɔnangi'ti ne in nya ki dɔnangi'ti, adi elta do nya'gi'ti ki dɔnangi'ti ne par. Nan de ki in dɔran'ti in do nya'gi'ti pəti.

³² Mannaji do nya'gi'ti ki oo ki kum'ne ge ki mbi'ne ge. Nan de ki ndigi mannaji li'ə goto.

³³ De ki ndigi naji ki man li'ə ə, de'ə tɔji kadi Luwə elta ki rɔta'ti.

³⁴ Toki rɔta'ti, de ki Luwə ulə, el ta'gi ki ta Luwə'ti, tado Luwə ros'o ki Ndil'ne.

³⁵ Baw Ngonn ndigi Ngonn, adi inyə nya'gi pəti me ji'ə'ti.

³⁶ De ki un me'ne adi Ngonn, a isi ki do'ne taa biti ki non'ti, nan de ki təl rɔ'ne go ndu'ti læ Ngonn el, kisikidɔtaa li'ə goto, wongi læ Luwə in do'a'ti.»

4

Jeju in ki dene ki Samari'ti

¹ De'gi eli adi Parisi'gi oyi toki Jeju ɔyi njendo'gi go'ne'ti utə Jan, taa ra'de batəm utə tɔ,

² nga ningə toki rɔta'ti ə, Jeju inbe ra de'gi batəm el, nan in njendo'gi li'ə.

³ Ə loki Jeju oo kadi Parisi'gi oyi ta kin be ə, inyə dɔnangi Jude ə təl aw Galile'ti.

⁴ Nga ningə kadi aw Galile'ti, maji kadi a ində dɔnangi ki Samari'ti gangi.

⁵ In be ə aw te bebo'ti ki bari'ə Sikar dɔnangi Samari'ti ki in sanyi el ki lo ndɔɔ ki ndəki *Jakobi adi ngonn'ne Jisepi*.

⁶ In low'ə'ti inbe kin ə bolo mann læ Jakobi to'ti. Ə Jeju njiyə ɔr ə, təl isi nanga ta mann'ti kakin. In do kadi'ti ki kaw ki jam do be'ti be.

⁷ Lo kin'ti non, dene ki Samari'ti kare re kadi ɔdi mann ə Jeju el'ə ene: «Adi'm mann m'anyi.»

⁸ *Njendo'gi li'ə ə awi me be'ti kadi ndogi nyakuso.

* 4:5 4.5 Lotum 33.19; Jojuwe 24.32

⁹ Nan dene ki Samari'ti kakin el Jeju ene: «In ta ki bann wa? In Juwipi to, ra bann be ə a dəji'm m'in ki m'in dene ki Samari'ti mann kadi anyi wa?» Dene el be tado Juwipi'gi gei kadi n'in ki Samari'gi n'indəi rə'de nan'ti do nya madi'ti kare el.

¹⁰ Jeju el'ə ene: «Kin ə re kete in gər kadikare lə Luwə num, de ki nje dəji mann kanyi kin num ə, re in ə re a dəj'ə kadi a adi mann kaji kadi anyi.»

¹¹ Dene el'ə ene: «Burəbe! Aw ki nya kodi mann el to, taa bolo mann ow to, nga a ra bann be ə a ingə mann kaji kin wa?»

¹² In oo rə'i kadi utə baw'je Jakobi ki adi'je mann kin num taa inbe in ki ngann'ne'gi anyinan ki da'gi lə'ne num kin wa?»

¹³ Jeju il'ə'ti ene: «De ki anyi mann ki ji ra'n ne kin, kundə a ra'a bay;

¹⁴ nan de ki a anyi mann ki m'a m'ad'a kin, kundə a ra'a gogi el nga. Mann ki m'a m'ad'a kin yo ə a təl ta be mann ki mann kaji ki biti ki non'ti a te'ti.»

¹⁵ Dene el ene: «Burəbe, adi'm mann ki a elta'a kin kadi kundə ra'm gogi el, taa kadi m'təl m're'n ne be gogi m'odi mann el nga to.»

¹⁶ Ə Jeju el'ə ene: «Aw, bar ngaw'i ə təl re ne.»

¹⁷ Ningə dene el Jeju ene: «De oo ngaw'm el.» Ningə Jeju el'ə ene: «Ta lə'i in ta ki rəta'ti kadi el ene de oo ngaw'i el,

¹⁸ tado taa dingəm'gi mi, nan in ki isi si'ə ngə sine kin in ngaw'i el. Lo kin'ti in ta ki rəta'ti ə el.»

¹⁹ Non be nga ə dene el ene: «Burəbe, m'gər kadi in njekeltakita Luwə'ti.

²⁰ Baw'je'gi əsi məkəsi'de nanga non Luwə'ti do mbal'ti kin, ningə ingi eli eyina lo kəsi məkəsi nanga non Luwə'ti in Jerujalem.»

²¹ Jeju el'ə ene: «Dene, un me'i adi'm. Dəkagilo re ki kadi a əsi məkəsi'se nanga non Baw'je Luwə'ti do mbal'ti kam el num, Jerujalem'ti el num.

²² In de'gi ki Samari'ti, əsi məkəsi'se nanga non Luwə'ti ki in gəri'ə el, nan j'in, j'əsi məkəsi'je nanga non Luwə'ti ki ji gər'ə, tado kaji in rə'je'ti j'in Juwipi'gi.

²³ Nga ningə ndo re, in ndo ki kadi nje kəsikurə ki rəta'ti əsi nanga non Luwə'ti, a əsikurə Baw'je Luwə me Ndil'ti ki me nya ra'ti ki rəta'ti. Ingi kin ə in nje kəsikurə ki rəta'ti ki əsi nanga non Luwə'ti ki Baw'je isi sangi'de.

²⁴ Luwə in Ndil, ningə kadi nje kəsikurə, əsikurə me Ndil'ti ki me nya ra'ti ki rəta'ti.»

²⁵ Ə dene el'ə ene: «M'gər kadi "Mesi", De ki Luwə mbət'ə, ki bari'ə Kirisiti kin a re. Ningə ndo ki a re ə, a ər'je me nya'gi pəti.»

²⁶ Ə Jeju el'ə ene: «In darə'm m'inbe ə m'a m'el'i ta am.»

²⁷ Lo kin'ti non be, njendo'gi lə Jeju tei non rei, ningə ndoji'de ngayn kadi oyi Jeju ra elta ki dene de, nan de ki kadi el'ə ene: «In ri ə ge ji'ə'ti wa?» eke «tado ri ə el'ə ta wa?» goto.

²⁸ Dene inyə gum mann lə'ne non be, ə anyi aw me bebo'ti el de'gi ene:

²⁹ «Rei oyi de ki el'm nya'gi pəti ki m'ra kin. A in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə el biti wa?»

³⁰ Ningə de'gi tei me bebo'ti ki taga awi ki rə Jeju'ti.

³¹ Loki dene əti aw kin ə njendo'gi eli Jeju eyina: «Njendo de'gi, so nya!»

³² Nan Jeju el'de ene: «M'in m'aw ki nyakuso ki kadi m'njo ki in nyakuso ki in gəri el.»

³³ Do ta'ti kin njendo'gi dəji nan ta dann'de'ti eyina: «De madi ad'a nya so wa?»

³⁴ Ə Jeju el'de ene: «Nyakuso lə'm in ra go ndigi'ti lə Nje kulə'm, ki tolta kulə li'ə.

³⁵ In eli eyina, ki ne kin: “Nanyi so bay ə koo a asi tət̄i,” nan m’in m’a m’el’sə m’ene: uni kum’sə ki taa gonyi ndoo oyi; koo tuti asi kujə nga!

³⁶ Ki ji ra ne kin, de ki nje tət̄i koo ingə nyakugə goji lə’ne ningə kaw kandi nya ki dōnan’ti tado kisikidōtaa ki bit̄i ki non’ti kad̄i to de ki njeduw nya num nje tət̄’ə num rai rōnel nan’ti.

³⁷ Tado kujita ki ene: “De kare duw ə in ki nunḡi tət̄i” kin in ta ki rōta’ti.

³⁸ M’ulə’sə m’adi awi tət̄i koo me ndoo’ti ki inḡi rai kulə el. Nje ki rangi inḡi kon’a, ningə in rei tət̄i kandi kulə lə’de.»

³⁹ De’gi ki dōnanḡi Samari’ti pət̄i ki me bebo’ti kin uni me’de adi Jeju do naji ki man’ti ki dene man do’a’ti ene: «El’m nya’gi pət̄i ki m’ra.»

⁴⁰ Nga ningə loki rei tei rō’a’ti, de’gi ki Samari’ti dōji’ə kad̄i isi se’de, ə Jeju isi se’de ndo joo.

⁴¹ Ki takul ta ki ta’a’ti, de’gi ki uni me’de in ngayn inbe bay;

⁴² ningə eli dene eyina: «In ki tado ta’gi ki el’je inbe kin par ə j’uni’n me’je el, nan j’inbe j’oo ta ki ta’a’ti ki mbi’je, ningə ji gər kad̄i in Njekaji de’gi toki rōta’ti.»

Nyakōji ki nja joo ki me be’ti ki Kana

(Mat 8.5-13; Luk 7.1-10)

⁴³ Ndo joo go’ti, Jeju ot̄i non təl aw dōnanḡi Galile’ti goḡi.

⁴⁴ Ningə inbe mannaji ene: «De ki njekeltakita Luwə’ti ki ingə kōsikurə me be koj̄i’ne’ti goto.»

⁴⁵ Nan loki re te Galile’ti, de’gi ki dōnanḡi Galile’ti uwəi’ə ki rō’de’ti maji ngayn, tado inbe’gi kaa rai lo ra nanyi’ti ki Jerujalem to adi oyi nya’gi pət̄i ki Jeju ra lo ra nanyi’ti ki kum’de.

⁴⁶ Jeju təl re Kana ki Galile’ti ki lo ki ndoki ra mann adi təl yiwi kandi nju’ti. Ningə dingəm kare ki in de kibo ki isi ra kulə ki ngar, ə rō ngonn’o ki dingəm to’ə Kapernayim’ti non.

⁴⁷ Loki dingəm kak̄in oo kad̄i Jeju in Jude’ti re dōnanḡi Galile’ti, re ingə, non ki do’a’ti kad̄i aw Kapernayim’ti aji ngonn’ne ki to ta koy’ti kin.

⁴⁸ Ə Jeju el’ə ene: «Kin ə re oyi nyakōji’gi ki nya’gi ki əti bol ki kum’sə el ə a asi kad̄i a uni me’sə el ratata.»

⁴⁹ De kibo ki nje ra kulə ki ngar kak̄in el Jeju ene: «Burəbe, toki ngonn’m oy el bay kin in re be lə’m.»

⁵⁰ Nan Jeju el’ə ene: «Aw, ngonn’i aji nga.» Ningə dingəm un me’ne adi taa ki Jeju el do ta’ti kin el, adi osi do row’ti aw.

⁵¹ Ə loki in do row’ti isi təl, bər’gi li’ə ra tiləi kum’ə eli’ə eyina: «Ngonn’i aji!»

⁵² Ningə dōji’de ke kad̄i ki bann ə rō ngonn to’n soti wa? Ningə eli’ə eyina: «In tagine ki kad̄i ki dōgi gidə in mutə ə rō’a ki tingə ngayn kete kak̄in təl səl.»

⁵³ Lo kin’ti, baw ngonn oo kad̄i in do kad̄i’ti inbe ki Jeju el’ə’n’ə ene: «Ngonn’i aji nga» kin. Low’ə’ti non, dingəm un me’ne adi Jeju, nan’ti ki de’gi ki me kəy’ti li’ə ba pət̄i.

⁵⁴ In kin ə in nyakōji ki nja joo ki Jeju ra loki təl’n Jude’ti re Galile’ti.

5

Jeju aji dingəm ki rō’a oy njururu

¹ Go nya’gi’ti kin, Juwipi’gi rai nanyi lə’de adi Jeju aw Jerujalem’ti.

² Nga ningə Jerujalem’ti, lo ndoḡi mann ki bari’ə ki ta Ebirə nan Betisata to non, ndəkba kad̄i tarow ndoḡi bər’ti ki de’gi isi awi ki nyakul’gi me bebo’ti. Tabiti’gi in mi ta lo ndoḡi mann’ti kak̄in,

³ ningə ginn tabiti'gi'ti kakin njemonyi'gi to'i'ti mbar mbar: njekumto'gi, nje mote'gi ki njerokoy njururu'gi. [Toi isi ngingə ta mann ki kadi odi ro'ne;]

⁴ tado malayka læ Burəbe kare a ur me mann'ti kadi bur. Nje monyi ki dokete ki osi me mann'ti ki bur kakin ə, re monyi li'ə to'n bann bann kaa ingə lapiya.

⁵ Low'ə'ti kin, de ki monyi ra'a bal do mutə gidə in jijoo in'ti non.

⁶ Jeju oo'ə to nanga, ningə loki eli'ə toki to me kon'ti kin be bal ngayn, dəj'ə ene: «Ge kingə lapiya wa?»

⁷ Ə nje monyi el'ə ene: «Burəbe, de ki kadi un'm ilə'm me mann'ti loki mann isi odi ro'ne kin goto. Loki m'ene m'aw ə, de ki rangi ur me'ti non'm'ti kete.»

⁸ Ə Jeju el'ə ene: «Ində taa, un tuwə lə'i ə njiyə, aw.»

⁹ Ningə tanan'ti non, dingəm ingə lapiya adi un tuwə lə'ne ə njiyə, aw. Nga ningə ndo'a'ti kin in ndo kərkon.

¹⁰ Ə Juwipi'gi eli dingəm ki ingə lapiya kakin eyina: «Bone in ndo kərkon, in go'ti el kadi oti tuwə lə'i njiyə'n.»

¹¹ Nan el'de ene: «In de inbe ki adi'm lapiya kin ə el'm ene: “Un tuwə lə'i ə aw.”»

¹² Ə dəji'ə ta eyina: «De'ə inbe ki el'i ene: “Un tuwə lə'i ə aw” kin in nan wa?»

¹³ Nan de ki ingə lapiya kaa gər'ə el, tado Jeju ur kaki dann bulə de'gi'ti ki rai low'ə'ti non kin.

¹⁴ Kagilo nden go'ti, Jeju təl ingə nati Kəy'ti læ Luwə ə el'ə ene: «Oo, ngosine kin ingə lapiya nga. Ningə kadi ra majel el ratata nan to nya madi ki ngan ngayn te do'i'ti bay.»

¹⁵ Lo kin'ti, dingəm aw el Juwipi'gi toki in Jeju ə adi'ne lapiya.

¹⁶ In be ə, Juwipi'gi awi ki ta ki Jeju ki ra nya kin ndo kərkon'ti.

¹⁷ Nan Jeju el'de: «Biti bone kaa Bai isi ta ra ki de'gi'ti, ningə m'in kaa maji kadi m'ra ki de'gi to.»

¹⁸ Tado ta ki Jeju el kin, njekundo Juwipi'gi sangi row ki rangi do mad'a'ti kadi n'toli'ə; tado eli eyina Jeju ra nya buji'n ndo kərkon par el, nan el bay ene Luwə in Baw'ne ki oji'ne, adi ra ro'ne kadi n'in de ki n'asi nan ki Luwə.

Təgi konbe ki Ngonn læ Luwə awi'n

¹⁹ Jeju təl un ta el'de ene: «Oyo, toki rəta'ti, adi m'el'se, m'in Ngonn læ Luwə m'ra kadi m'asi ra nya do ro'm el. In nya ki m'oo Bai ra ə m'in m'ra. Nya ki Bai ra ə, m'in Ngonn'o m'ra kah'a'ti inbe kin to.

²⁰ Tado Bai ndigi'm m'in Ngonn'o adi toji'm nya'gi pəti ki inbe ra. A toji'm kulə ra'gi ki əti bol ngayn bay ki kadi a ra'se bol.

²¹ Tado toki kaa ki Bai isi un'n njekoy'gi lo koy'ti adi'de kumngayira kakin ə, m'in Ngonn'o, m'adi kumngayira de ki ra toki m'ge to.

²² Bai gangi ta do de'ti el, nan adi'm təgi m'in Ngonn'o kadi m'gangi'n ta do de'gi'ti,

²³ kadi de'gi pəti osikurə'm toki osikurə Bai be to. De ki osikurə'm m'in Ngonn el, osikurə Bai ki njekulə'm el jagi to.

²⁴ Toki rəta'ti, adi m'el'se, de ki oo ta lə'm, taa un me'ne adi njekulə'm num to ə, de'ə kin a ingə kaji ki biti ki non'ti. Ta ki gangi a osi do'a'ti el, nan dər do koy nga adi in me kaji'ti.

²⁵ Toki rəta'ti, adi m'el'se, ndo a re, ningə ndo'a re nga ki kadi njekoy'gi a oyi do ndu'm m'in Ngonn læ Luwə. Nga ningə de'gi ki a oyi do ndu'm a si kumngayira.

²⁶ Tado toki kaa ki Bai ə in nje kadi de'gi kaji kakin ə, adi'm m'in Ngonn'o togi kadi m'adi de'gi kaji to.

²⁷ Adi'm m'in Ngonn'o togi kadi m'gangi'n ta do de'gi'ti, tado m'in Ngonn de.

²⁸ Ningə kadi adi əti'se bol el, tado ndo re nga ki kadi de'gi pəti ki toi be ninn'ti a oyi do ndu'm.

²⁹ Nje ki rai nya ki maji a tei lo koy'ti tado kaw ki kaji'ti, ə njera nya ki majel a tei lo koy'ti tado kaw ki lo gangi ta'ti to*.

³⁰ M'in m'ra kadi m'ra nya madi do ro'm el. M'in m'gangi ta kigo ndu'ti ki m'ingə ro Luwə'ti. Nga ningə, ta ki gangi lə'm in ta ki gangi ki dana tado m'nji m'sangi ndigi lə'm el nan m'nji m'sangi ndigi lə njekulə'm.»

Naji ki man do Jeju'ti

³¹ Jeju el ene: «Kin ə re in m'inbe ə m'man naji do ro'm'ti ə re de ki a ndigi sə'm do naji ki man'ti lə'm goto.

³² Nan in de ki rangi ə mannaji do'm'ti, ningə m'gər kadi mannaji ki do'm'ti kin in ta ki ro'ta'ti.

³³ In uləi ki de'gi ro Jan Batisi'ti, ə Jan mannaji ki ro'ta'ti do'm'ti.

³⁴ M'in m'aw ndoo kadi de mannaji do'm'ti el, nan m'el be kadi ingəi kaji.

³⁵ Jan Batisi in lambi ki kində por'ti tado koo'n lo, ningə ingi ndigi kadi rai ronel kunj'ə'ti ngonn kagilo kare.

³⁶ Nan nya'gi ki rangi manyinaji do'm'ti utə nya Jan sanyi: kulə'gi ki m'ra'de, adi in kulə'gi ki Bai adi'm kadi m'ra kin manyinaji do'm'ti taa toji kadi Bai ə ulə'm.

³⁷ Bai inbe ki ulə'm, mannaji do'm'ti. Nan k'in ə in oyi ndu'ə ndo kare el num, oyi takum'ə el num.

³⁸ Ngəmi ta li'ə el, tado m'in ki ulə'm kin uni me'se adi'm'in el.

³⁹ Sii sangi ginn ta lə Luwə maji maji tado oyi kadi a ingəi kaji ki biti ki non'ti me'ti; nga ningə in ta lə Luwə inbe kin ə in nje mannaji do'm'ti.

⁴⁰ Nan in mbəti rei ro'm'ti kadi ingəi kaji ki biti ki non'ti.

⁴¹ M'in m'sangi kadi de'gi piti m'in el.

⁴² Ningə nya kare ki m'oo ro'se'ti, m'gər kadi in ndigi Luwə el.

⁴³ M'in m're ki to Bai, nan mbəti kadi uwəi m'in ki ro'se'ti. Ningə kin ə de ki rangi re ki to'ne inbe ə, a uwəi'ə ki ro'se'ti maji.

⁴⁴ Ingi ki isi sangi kadi ingəi toji ki kadi inbe'gi uləi donan'ti ki yo ge ki ne ge yo, um sangi kadi ingəi toji ki in ro Luwə'ti ki in ki kar'ne ba ə in Luwə kin el, ningə a rai bann be ə a uni me'se adi'm'in wa?

⁴⁵ Kadi oyi toki in m'in ə m'a m'un do'se m'aw'n ro Bai'ti el, nan in Moji ki indəi me'se do'a'ti kin ə a ində taa do'se'ti.

⁴⁶ Ningə kin ə re uni me'se adi Moji toki ro'ta'ti do ta'ti ki ndangi ə re a uni me'se adi'm'in to, tado in ta ki do'm'ti ə Moji ndangi†.

⁴⁷ Ə re oyi ta ki ndangi kin to ta ki ro'ta'ti el ə ra bann be ə a uni me'se adi'm'in do ta'ti ki m'el kin wa?»

6

Jeju adi nyakuso de'gi dər mi sɔi

(Mat 14.13-21; Mrk 6.30-44; Luk 9.10-17)

¹ Go nya'gi'ti kin, Jeju ɔti non, aw gidi ba'ti ki Galile, ki bari'ə ba ki Tiberiyadi.

* 5:29 5.29 Daniyel 12.2 † 5:46 5.46 Ndukun ki nja joo 18.15

² Bulə de'gi ngayn uni go'ə, tado de'gi oyi nyakoji'gi ki əti bol ki Jeju ra do nje monyi'gi'ti aji'n'de.

³ Tado nya kin ə Jeju al do mbal'ti taa, ningə isi do'ti nan'ti ki njendo'gi lə'ne.

⁴ Dəkagilo'ə'ti kin, nanyi lə Juwipi'gi ki bari'ə nanyi Paki in ndəkba.

⁵ Loki Jeju un kum'ne ningə, oo bulə de'gi ki isi rei ki rə'a'ti. Ə dəji Pilipi ene: «J'a j'ingəi mapa ra ə j'a ji ndogi kadi bulə de'gi kin pəti soi wa?»

⁶ Jeju dəji ta kin be kadi oo'n ta ki me Pilipi'ti, tado inbe gər nya ki kadi a ra bəti.

⁷ Ə Pilipi ilə'ti ene: «Kin ə re ji ndogi mapa ki nar kulə ki ndo bu joo mindi kaa asi kadi a ədi ta'de nden nden pəti el.»

⁸ Lo kin'ti, njendo lə Jeju kare ki to'a nan Andire, ki in ngonkon Simon Piyər, el Jeju ene:

⁹ «Ngonn ki dingəm kare, aw ki mapa mi, ki in mapa ki rai ki ko ki bari'ə ərji, taa ngann kanji'gi joo to. Nan in kin in nya ki kadi de elta'a kadi de'gi'ti ki banyinan be kin el*.»

¹⁰ Ə Jeju ene: «Adi de'gi pəti sii nanga.» Low'ə'ti kin, mu in ngayn səm'ti, adi de'gi uwəi lo sii'ti nanga. De'gi kin asi dingəm'gi dər mi.

¹¹ Be ə, Jeju un mapa, ra oyo Luwə do'ti, ə lowə de'gi pəti ki rai low'ə'ti non kin. Un kanji lowə'de kah'a'ti kakin to. Adi'de kigo me ge'ti lə'de.

¹² Loki soi asi'de nga a, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Kawi gində'gi ki nanyi kin, kadi de inyə nya madi kə el.»

¹³ Be ə, mapa ki mi ki de'gi soi, njendo'gi kawi gində'gi ki nanyi kara do'gi gidə in joo.

¹⁴ Loki de'gi oyi nyakoji ki əti bol ki Jeju ra kin ningə eli eyina: «Ki rəta'ti, de kin in Njekeltakita Luwə'ti ki maji kadi to re dənangi'ti kakin inbe.»

¹⁵ Nga ningə, Jeju gər kadi a rei to uni'ə ai indəi'ə ngar, adi təl ər rə'ne aw gogi do mbal'ti, ki kar'ne ba.

Jeju njiyə do mann'ti

(Mat 14.22-27; Mrk 6.45-52)

¹⁶ Loki lo sol, njendo'gi lə Jeju awi kadi ba'ti.

¹⁷ Awi ali me to'ti, uni ta'de kaw ki Kapernayim'ti, ki in dow ba'ti ki kare. Lo kin'ti, lo ndul do'de'ti, taa Jeju kaa təl re rə'de'ti el bay to.

¹⁸ Nəl ulə ki to'gi'ne ngayn, adi mann babo in pu pu.

¹⁹ Njendo'gi əsi to asi kulə metər mi be ningə, oyi Jeju kaa ra njiyə do mann'ti isi re ki rə to'ti. Loki oyi Jeju ra njiyə do mann'ti, bol ra'de ngayn.

²⁰ Nan Jeju el'de ene: «In m'in, boli el!»

²¹ Lo kin'ti, ndigi kadi n'uni Jeju me to'ti, nan tanan'ti non par ə, to ədi nangi loki isi awi'ti.

Bulə de'gi sangi Jeju

²² Lo ti go'ti, bulə de'gi ki nanyinan gidi ba'ti, oyi kadi tagine to in kareba par ə njendo'gi lə Jeju ali me'ti ai do rə'de, um Jeju al me'ti se'de el.

²³ Lo kin'ti non, to'gi ki rangi in Tiberiyadi'ti rei, rai lo kati, ndəkba kadi lo'ti ki ndəki Burəbe elta ra'n oyo do mapa'ti ə adi bulə de'gi soi kakin.

²⁴ Loki bulə de'gi oyi Jeju el num, njendo'gi li'ə el num ə, ali me to'gi'ti awi ki Kapernayim sangi Jeju'ti.

Jeju in mapa kusə koy el

²⁵ Loki ingəi Jeju dow ba'ti ki kare, dəji'ə eyina: «Njendo de'gi, in re te ne kadi bann'ti wa?»

* 6:9 6.9 2 Ngar'gi 4.42-44

26 Ə Jeju təl el'de ene: «Rəta, rəta adi m'el'se, isi sangi m'in tado mapa ki soi ndanni, um in tado gər ə in gəri me nyakoji'gi ki m'ra kin el.

27 Maji kadi rai kulə tado nyakuso ki a ndu'm kin el, nan tado nyakuso ki a to biti ki non'ti. In nyakuso ki m'in Ngonn de m'a m'adi'se, tado Luwə ki Baw'je ra ndaja kare rə'm'ti tado toji'm toki m'in de lə'ne.»

28 Lo kin'ti, bulə de'gi təli dəji'ə eyina: «In ri ə maji kadi ji ra taa kadi ji ra'n kulə ki Luwə ndigi wa?»

29 Ə Jeju təl el'de ene: «Nya ki Luwə ge rə'se'ti, in kadi uni me'se adi de ki ulə.»

30 Be ə eli'ə eyina: «Nyakoji ri ə a ra taa kadi j'oo ə j'un me'je wa? Kulə ri ə a ra wa?»

31 Kaw'je'gi soi nyakuso ki in dōran'ti ki bari'ə nan mann. Be ə ndangi me makitu'ti eli eyina: «Adi'de soi mapa ki in dōran'ti taa†.»

32 Lo kin'ti, Jeju təl el'de ene: «Toki rəta'ti, adi m'el'se, in Moji ə adi'se mapa ki in dōran'ti el, nan in Bai Luwə ə adi'se mapa ki rəta'ti ki in dōran'ti taa.

33 Tado mapa lə Luwə ki adi de'gi, in mapa ki in dōran'ti taa ki nje kadi de'gi ki dōnangi'ti ne sii ki dō'de taa.»

34 Be ə, təli eli'ə eyina: «Burəbe, adi'je mapa kin ki ndo'gi ndo'gi adi j'uso.»

35 Jeju el'de ar njay ene: «M'in mapa ki nje kadi de kumngayira. De ki re rə'm'ti bo a ra'a el biti ki non'ti, de ki un me'ne adi'm kaa, kundə a ra'a el biti ki non'ti.»

36 Ningə m'el'se toki oyi m'in, nan uni me'se adi'm'in el.

37 Nje ki Bai adi'm'de a rei rə'm'ti. Ningə de ki re rə'm'ti, m'a m'tuwə el jagi.

38 Tado m'ində dōran'ti, m're dōnangi'ti tado ra ndigi lə'm el, nan kadi m'ra ndigi lə njekulə'm.

39 Ningə nya ki njekulə'm ki ulə'm ndigi kadi m'ra ə to kin: ndigi kadi to madi de kare dann de'gi'ti ki adi'm'de kin nanyi kə el, nan kadi m'te se'de ji koy'ti dōboy ndo'ti.

40 In kin ə in nya ki Bai ndigi: ndigi kadi de'gi pəti ki oyi m'in Ngonn lə Luwə ə uni me'de adi m'in, ingə kaji ki to biti ki non'ti, ə kadi m'te se'de ji koy'ti dōboy ndo'ti.

41 Juwipi'gi bari'ta dō Jeju'ti tado el ene: «M'in mapa ki in dōran'ti taa.»

42 Bari'ta dann'de'ti eli eyina: «Jeju kam, in ngonn lə Jisepi el wa? Ji gər kon'a'gi ki baw'a'gi maji tō, nga ra bann be ə el ene n'in dōran'ti taa ə n're wa?»

43 Jeju təl el'de ene: «barita ta dann'se'ti el.

44 De ki asi kadi re rə'm'ti ki kanji kadi Bai ki ulə'm, or'ə tarow goto. Ningə re Bai te tarow ad'a ə, m'in m'a te si'ə ji koy'ti dōboy ndo'ti.

45 Ndangi me makitu'ti lə ki kare dann Njekeltakita Luwə'ti eyina: «Pəti, Luwə a ndo'de nya‡,» ningə de ki ra ki oo ndu Luwə ki Bai ə taa nyando li'ə, de'ə kin re rə'm'ti.

46 In kin ə toji kadi de oo Bai Luwə el; in nje k'in rə Luwə'ti ki kar'ne ba ə oo Bai Luwə.

47 Rəta, rəta, adi m'el'se, de ki un me'ne taa, ingə kaji ki to biti ki non'ti.

48 M'in mapa ki de sə ə a oy el.

49 Dilə mbo'ti, kaw'se'gi soi nyakuso ki in dōran'ti ki bari'ə nan mann, kaa oyi.

50 Nan mapa ki in dōran'ti kin, in mapa ki kadi de sə ə, de a oy el.

† 6:31 6.31 Tekitaga 16.4, 15; Pa'gi 78.24 ‡ 6:45 6.45 Ejay 54.13

⁵¹ M'in mapa kisikidɔtaa ki in dɔran'ti taa. Re de sɔ mapa kin ə, de'ə a oy el biti ki non'ti. Mapa ki m'a m'adi, in darɔ'm ki kadi de'gi sii kumngayira.»

⁵² Lo kin'ti, Juwipi'gi manjinan ta ngayn dann'de'ti eyina: «De kin a ra bann ta kadi a adi'je darɔ'a kadi j'uso wa?»

⁵³ Ə Jeju el'de ene: «Rɔta, rɔta, adi m'el'se, re sɔi darɔ'm m'in Ngonn de el num, anyinan mosi'm el num ə, a ingəi kaji el.

⁵⁴ De ki sɔ darɔ'm ə anyi mosi'm tɔ ningə, de'ə kin a ingə kaji ki to biti ki non'ti, ningə m'a m'te si'ə ji koy'ti dɔboy ndɔ'ti.

⁵⁵ Tado darɔ'm in nyakuso ki rɔta'ti, ə mosi'm in nyakanyi ki rɔta'ti tɔ.

⁵⁶ De ki sɔ darɔ'm num, anyi mosi'm num tɔ ə, j'in si'ə j'in nan'ti kareba.

⁵⁷ Bai ki ulə'm isi kumngayira adi m'in m'nji kumngayira ki ta kul'ə. Be ə, de ki sɔ darɔ'm a isi kumngayira ki takul'm tɔ.

⁵⁸ In kin ə in mapa ki in dɔran'ti taa. To to mapa ki kaw'se'gi sɔi ə oyi kin el, nan in mapa ki de sɔ ə, de'ə kin a oy el, a isi ki dɔ'ne taa ki ndɔ'gi ndɔ'gi.»

⁵⁹ Ta'gi kin tei ta Jeju'ti loki isi ndo'n nya de'gi ginn kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, me be'ti ki Kapernayim.

Ta ki nje kadi kaji ki biti ki non'ti

⁶⁰ De'gi ngayn dann njendo'gi'ti lə Jeju, loki oyi ta kin ta Jeju'ti ningə, eli eyina: «Ta kin in ta ki ngan ngayn, de ki asi kadi a ində mbi'ne go'ti goto.»

⁶¹ Jeju gər me'ne'ti kadi njendo'gi li'ə isi barita dɔ ta'ti li'ə. Be ə el'de ene: «Ta kin tugə'se jigi'ti wa?

⁶² A kin ə re oyi m'in Ngonn de m'təl m'aw taa lo kis'i'ti ki m'nji'ti kete kin ə a rai bann wa?

⁶³ In Ndil ə in nje kadi de isi ki dɔ'ne taa. De dɔrɔ'ne in nya madi el. Ningə ta'gi ki m'el'se kete kin in Ndil num in kisikidɔtaa num.

⁶⁴ Nan de'gi madi dann'se'ti uni me'de adi'm'in el.» Jeju el be, tado lo kulə ngirə'ti bay, gər de'gi ki a adi'ə me'de el, taa gər de ki njekulə ji njeban'gi'ti tɔ.

⁶⁵ Jeju ilə dɔ'ti bay ene: «In tado kin ə m'el'se m'ene: “De ki Bai ad'a tarow el, asi kadi a re rɔ'm'ti dɔrɔ'ne el.”»

⁶⁶ In dɔ ndɔ'a'ti non kin, ngayn'gi dann njendo'gi'ti li'ə təli go'ə'ti, mbeti njiyəi si'ə.

⁶⁷ Ə Jeju tu rɔ'ne ki rɔ nje ki dɔgi gidə in joo'ti el'de ene: «Nga ingi, a awi el yan'ne wa?»

⁶⁸ Nan Piyər el Jeju ene: «Burəbe, j'a j'aw rɔ nan'ti wa? In ə ta kaji in me ji'ti biti ki non'ti.

⁶⁹ J'in, j'un me'je pəti dɔ'i'ti. Ningə ji gər kadi in Kar njay ki Luwə ulə.»

⁷⁰ Jeju təl el'de ene: «In m'in ə m'mbəti'se in ki dɔgi gidə in joo kin, nan de kare dann'se'ti, ndil Su in me'ə'ti.»

⁷¹ Lo kin'ti, Jeju isi elta ki dɔ Judasi'ti ki ngonn lə Simon Isikariyoti'ti. Tado in ə in ki kare dann njendo'gi'ti ki dɔgi gidə in joo ki a ulə Jeju ji njeban'gi'ti.

7

Ngannkon Jeju uni me'de adi'ə

¹ Go'ti, Jeju nanyi ki lo njiyə'ti dɔnangi Galile'ti, ge el kadi n'njiyə n'aw ə n'təl dɔnangi Jude'ti, tado njekundo Juwipi'gi isi sangi kadi n'toli'ə.

² Nga ningə dəkagilo ra nanyi lə Juwipi'gi ki kadi sii ginn *Kəyku'ti in ndəkba*,

³ ə ngannkon Jeju eli'ə eyina: «In ne ə aw dɔnangi Jude'ti adi njendo'gi lə'i kaa oyi nya'gi ki isi ra'de kin tɔ.

⁴ De ki ndigi kadi de'gi oyi'ne kam a ra nya'gi kuti lo'ti el. Nga ningə, toki isi ra nya'gi ki əti ɓol kin, maji kadi ra adi de'gi pəti oyi'nu.»

⁵ Nan toki rɔta'ti, ngannkon'a'gi inbe uni me'de adi'ə el.

⁶ Ə Jeju el'de ene: «Nɔ lə'm re el ɓay; nan ingi, ndo'gi pəti to maji tado lə'se.

⁷ De'gi ki dɔnangi'ti ne kin a awi sese ki ta el, nan m'in ə, me'de majel sə'm tado m'el kulə ra'de'gi ki majel ki taga.

⁸ Ingi ə awi lo ra nanyi'ti kin. M'in ə, m'a m'aw el, tado ndo lə'm nanyi ɓay.»

⁹ Go ta'gi'ti ki el kin, isi Galile'ti ba.

¹⁰ Nan loki ngannkon'a'gi awi lo ra nanyi'ti, in kaa ɔti osi dɔ row'ti tɔ ki kanji kadi de oo'ə. Aw to lo kaw ki lo kiyə'ti be.

Nyando ki lo ra nanyi kisi ginn Kəy lo'ti

¹¹ Dəkagilo ra nanyi'ti, njekundo Juwipi'gi sangi Jeju ningə dəji eyina: «In lo'ti ki ra be wa?»

¹² De'gi manjinan ta'ti ngayn dɔ'a'ti dann bulə de'gi'ti; nje ki nan'gi eli eyina: «In de ki maji,» ə nje ki nungi eli eyina: «Jagi, isi ɓuki bulə de'gi mu'ti,» tɔ.

¹³ In be kaa de ki kadi elta li'ə ki taga wangi goto, ɓoli njekundo Juwipi'gi.

¹⁴ Ndo'gi ki kadi ra nanyi dər te dana nga ə Jeju aw ginn Kəy'ti lə Luwə, isi ndo nya de'gi.

¹⁵ In nya ki ndo'ji Juwipi'gi ngayn adi dəji nan ta eyina: «In kam de ndo'ə nya el tɔ, nga ra bann ə gər nya əti ɓol be wa?»

¹⁶ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Nya ki m'nji m'ndo kin ngirə in rɔ'm'ti el, nan ngirə in rɔ Luwə'ti ki njekuləm.

¹⁷ Kin ə re de ndigi kadi n'ra nya ki Luwə ndigi ə, lo kin'ti ə a gər ar njay toki nya ki m'nji m'ndo kin ngirə in rɔ Luwə'ti eke in m'inbe ə m'inde ngirə wa.

¹⁸ De ki nje kelta ki tɔ'ne inbe isi sangi tɔɓar lə'ne inbe. Nan de ki sangi tɔɓar lə nje kulə'ne a elta ki rɔta'ti, ningə nya ki gorow'ə'ti el goto rɔ'a'ti tɔ.

¹⁹ Moji adi'se ndukun adi tai maji, nan de ki təl rɔ'ne go'ti goto. Nga ra bann ə isi sangi kadi toli m'in wa?»

²⁰ Ə bulə de'gi eli'ə eyina: «In aw ki ndil ki majel me'i'ti! Nan ə isi sangi kadi n'toli wa?»

²¹ Ə Jeju təl un ta ilə'de'ti ene: «M'ra nya kareba be, ə ingi pəti əti'se ɓol!

²² Moji adi'se ndu kadi ujəi mɔti ngann'gi ningə in ndu ki te rɔ Moji'ti ne par el, nan in kaw'je'gi ki kete nu ə uni ndu kin ə ingi si ujəi mɔti ngann'gi ndo kɔrkon'ti†.

²³ Kin ə re ujəi mɔti ngonn ndo kɔrkon'ti kadi to de kidi ndukun lə Moji el ə, ra bann ə me'se to'se dɔ'm'ti m'in ki m'aji darɔ de ba pəti ndo kɔrkon'ti wa?

²⁴ Inyəi ta gangi ta kigo lo koo'ti lə'se, ə gangi ta ki dana.»

Jeju in Kirisiti ki Luwə mbət'ə

* 7:2 7.2 Lebitiki 23.34-36; Ndukun ki nja joo 16.13 † 7:22 7.22 Lebitiki 12.3; Lotum 17.10-13

²⁵ De'gi ki Jerujalem'ti eli eyina: «De kam el ə de'gi isi sangi kadi n'toli'ə wa?»

²⁶ Nga nyi ra elta taga wangi am, ə de el'ə ta madi el! Kibo'gi lə'je gəri bəti kadi in Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə inbe wa ənn?

²⁷ Ki ne kin, ji gər lo ki de kin in'ti maji, nan ndo ki Kirisiti De ki Luwə mbət'ə a te bus ə, de kare kaa a gər lo ki in'ti el.»

²⁸ Lo kin'ti, Jeju ki isi ndo de'gi nya ginn Kəy'ti lə Luwə un ndu'ne ki taa ene: «In mərita kadi in gəri m'in maji, taa in gəri lo ki m'in'ti tɔ! Ta ri in m'inbe ə m'ulə rɔ'm el, nan Luwə ki njekulə'm in de ki asi kadi de ində me'ne dɔ'a'ti. Ingi, in gəri'ə maji el.

²⁹ M'in m'gər'ə maji tado m'ində rɔ'a'ti, taa in ə ulə'm tɔ.»

³⁰ Lo kin'ti, de'gi isi sangi kadi n'uwəi Jeju, nan de ki kadi ində ji'ne dɔ'a'ti goto, tado ndo li'ə asi el bay.

³¹ Ningə dann bulə de'gi'ti, de'gi ngayn uni me'de adi'ə ə eli eyina: «Dɔkagilo ki Kirisiti De ki Luwə mbət'ə a re ə, a ra nyakoji'gi ki utə nya dingəm kin wa?»

³² Ə ta ki bulə de'gi isi yəmi ginn mindi de'ti ojido Jeju kin osi mbi Parisi'gi'ti, adi Parisi'gi ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi uləi njengəm dɔ lo'gi lə'de kadi awi uwəi Jeju.

³³ Ə Jeju el ene: «M'a m'in sese kagilo nden be bay, ə m'a m'aw ki rɔ nje kulə'm'ti.

³⁴ A sangi m'in nan a ingəi m'in el, tado loki m'a m'in'ti kin a asi kadi a awi'ti el.»

³⁵ Ə dɔ ta'ti kin Juwipi'gi dəji nan ta eyina: «Lo ki ra be ə a awi'ti ə kadi j'a j'ingəi el wa? A aw go ngannkon'ne'gi'ti ki sananyinan dann Gireki'gi'ti kin kadi aw ndo nya Gireki'gi wa?»

³⁶ Ta ki el ene: «A sangi m'in nan a ingəi m'in el, tado loki m'a m'in'ti kin a asi kadi a awi'ti el,» kin kər me'ə nan ri wa?»

Dɔboy ndo ra nanyi

³⁷ Dɔboy ndo ra nanyi, ki in ndo kibo ngayn ə‡, Jeju ində ra taa un ndu'ne ki taa el ene: «Kin ə re de madi kundə ra'a ə, kadi re rɔ'm'ti anyi mann.

³⁸ De ki un me'ne adi'm ə, «mann ba'gi ki nje kadi de'gi si ki dɔ'de taa a uwəi bul bul ngar me'ə'ti,» toki Makitu lə Luwə el'n.»

³⁹ Lo kin'ti, Jeju isi elta lə Ndil Luwə ki kadi de'gi ki uni me'de adi'ə a ingəi, tado dɔkagilo'ə'ti kin Ndil Luwə re dɔ de'gi'ti el bay, tado Jeju ur me toji'ti lə'ne el bay.

Bulə de'gi gangi nan tado Jeju

⁴⁰ Dann bulə de'gi'ti, de'gi madi ki oyi ta kel Jeju eli eyina: «Toki rɔta'ti, de kam in Njekeltakita Luwə'ti ki maji kadi a re kakin ə inbe!»

⁴¹ Nje ki nan'gi eli eyina: «In Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə.» Nan nje ki nungi bay manji eyina: «Kadi Kirisiti in de ki Galile'ti wa?»

⁴² Makitu lə Luwə el toki Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, a in de ki ginn koji'ti lə *Dabidi, ningə a te ki tarow ki Betlehem'ti, ki in ngonn be koji DabidiS.»

⁴³ In be ə, bulə de'gi gangi nan tado lə Jeju.

⁴⁴ De'gi madi dann'de'ti ndigi kuwə, nan de ki kadi ində ji'ne dɔ'a'ti goto.

Me ngan lə njekundo Juwipi'gi

‡ 7:37 7.37 Lebitiki 23.36 § 7:42 7.42 2 Samiyel 7.12; Mis 5.1; Mat 2.5

⁴⁵ Njengəm ta lo læ Juwipi'gi ki awi kadi uwəi Jeju kakin, təli rei rə njekundo njekujənyamosi kadikare'gi'ti in ki Parisi'gi, ə kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi dəji'de eyina: «Nga ra bann ə rei si'ə el wa?»

⁴⁶ Ə njengəm lo'gi eli eyina: «Ndo kare j'oo de elta toki dingəm kin isi el'n el.»

⁴⁷ Ə Parisi'gi dəji'de eyina: «Ingi kaa inyəi rə'se adi ədi'se tə wa?»

⁴⁸ Oyi'de kare be dann nje ki boi'ti eke dann Parisi'gi'ti un me'ne non wa?»

⁴⁹ Bulə de'gi kam in de'gi ki gəri ndukun læ Moji el, in de'gi ki Luwə a tuji'de kə!»

⁵⁰ Nikodem ki in ki kare dann Parisi'gi'ti ki kete aw rə Jeju'ti un ta el'de ene:

⁵¹ «Kin ə re de oo ta ki ta'de'ti el num, taa oo nya ki ra el num ə, ndukun lə'je a gangi ta də'a'ti el*.»

⁵² Nan iləi'ə'ti eyina: «In kaa in de ki Galile'ti tə wa? In sangi ginn'ə maji oo, njekeltakita Luwə'ti ki kadi in de ki Galile'ti goto.»

⁵³ Go'ti, de ki ra kaa ətə aw be lə'ne.

8

Jeju in ki dene ki nje kuwə marum

¹ [Jeju ətə non aw də mbal kagi Buni'gi'ti.

² Nan loki lo ti njay par ə təl re nati Kəy'ti læ Luwə. De'gi pətə rei ki rə'a'ti, ə isi nanga isi ndo'de nya.

³ Lo kin'ti, njendo ndukun'gi ki Parisi'gi rei ki dene ki indəi ji'de də'a'ti lo kuwə marum'ti, adi'ə ra takum de'gi'ti,

⁴ ningə eli Jeju eyina: «Njendo de'gi, dene kam j'ində ji'je də'a'ti lo kuwə marum'ti.

⁵ Nga ningə, Moji el'je me ndukun'ti* kadi koo dene'gi ki be kin ji tilə'de ki mbal ji təl'de kə, ə in, ta lə'i in ri wa?»

⁶ Elita kin be to kuləkikiyə kadi uwəi Jeju to indəi taa də'a'ti. Nan Jeju ulə də'ne nanga ə isi ndangi nya ki ngonn ji'ne nanga.

⁷ Ə loki nanyinan ki lo dəj'ə ta'ti, Jeju ər də'ne taa el'de ene: «De ki dann'se'ti ne ki ra majel nja kare el ə, kadi ilə ki mbal dəkete.»

⁸ Jeju elta be ə təl ulə də'ne nanga gogi, isi ndangi nya nanga.

⁹ Ə loki oyi ta kin ə, ətə kare kare, ulə ngirə də nje ki təgi'ti, təl'n də nje ki du'ti. Ta təta'a'ti, Jeju nanyi ki kar'ne ba. Dene kakin ə ra ngawdann lo'ti;

¹⁰ ə Jeju un də'ne ki taa el'ə ene: «Dene, de'gi kaa rai ra? De kare kaa gangi ta də'i'ti el wa?»

¹¹ Ningə dene el'ə ene: «Burəbe, de kare kaa gangi ta də'm'ti el,» ə Jeju el'ə ene: «M'in kaa m'gangi ta də'i'ti el jagi tə, nga ningə aw, ə ra majel gogi el†.»]

Jeju in kunji ki dənangi'ti

¹² Jeju təl el'de bay ene: «M'in kunji ki dənangi'ti, de ki un go'm, a njiyə me lo ki diw'ti el, kunji ki nje kadi de'gi sii ki də'de taa a unji də'a'ti.»

¹³ Lo kin'ti, Parisi'gi eli'ə eyina: «In inbe ə isi mannaji ki də'i'ti ə, mannaji lə'i in ki rəta'ti el.»

* **7:51 7.51** Ndukun ki nja joo 1.16 * **8:5 8.5** Lbt 20.10; Ndu 22.22-24 † **8:11 8.11** Barta'gi kin goto me makitu'gi'ti ki kete ki in ta læ Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi.

14 Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Re m'inbe m'man naji do rə'm'ti kaa m'gər kadi mannaji lə'm in ta ki rəta'ti, tado m'in m'gər lo ki m'in'ti num, m'gər lo ki m'nji m'aw'ti num, nan ingi, gəri lo ki m'in'ti el num, in gəri lo ki m'nji m'aw'ti el num to.»

15 Ingi isi gangi ta kigo lo koo'ti lə de, nan m'in m'gangi ta do de'ti el.

16 A kin ə re m'gangi ta non ə, in ta ki gangi ki gorow'ə'ti, tado m'in ki kar'm ə m'gangi ta el, Bai ki njekulə'm in sə'm nan'ti.

17 Ningə me ndukun'ti lə'se inbe kaa ndangi eyina: «Kin ə re de'gi joo manyinaji, ə mannaji lə'de aw go nan'ti ə, ta lə'de in ta ki rəta'ti‡.»

18 M'inbe m'man naji do rə'm'ti, ningə Bai ki ulə'm kaa mannaji lə'ne do'm'ti to.»

19 Ningə dəji'ə eyina: «Baw'i in lo ki ra'ti dana wa?» Ə Jeju ilə'de'ti ene: «In gəri m'in el, taa in gəri Bai el to. Kin ə re in gəri m'in ə re a in gəri Bai to.»

20 Ta'gi kin te ta Jeju'ti loki isi ndo'n de'gi nya nati Kəy'ti lə Luwə. Isi lo'ti ki nya'gi ki de'gi isi iləi kadikare'ti adi Luwə'ti. Nga ningə de uwə el, tado ndo li'ə asi el bay.

Jeju elta do kaw'ne rə Baw'ne'ti

21 Jeju el'de ta ki rangi bay ene: «M'a m'aw, ningə a sangi m'in, nan a oyi me majel'gi'ti lə'se. Lo ki m'a m'aw'ti kin a asi kadi a awi'ti el.»

22 Lo kin'ti, Juwipi'gi elinan eyina: «A töl rə'ne ə ra bann ə el ene: “Lo ki m'a m'aw'ti kin a asi kadi a awi'ti el wa?”»

23 Ə Jeju el'de ene: «In, in de'gi ki dənangi'ti ne, ə m'in, m'in de ki dən'an'ti taa nu to; in de'gi lə dənangi, nan m'in, m'in de lə dənangi el.

24 Ningə in tado kin ə m'el'n kete m'ene: “A oyi me majel'gi'ti lə'se.” Kin ə re uni me'se adi'm'in toki in m'in “Nje kisi non” el ə, a oyi me majel'gi'ti lə'se.»

25 Ə dəji'ə eyina: «In be kam in nan wa?» Ningə Jeju ilə'de'ti ene: «M'in de ki m'el'se lo kulə ngirə'ti nu inbe kin.

26 Nga ningə, ki oji do'se, m'aw ki ta ngayn kadi m'el ge, m'gangi ge; nan ta ki m'ingə rə nje kulə'm'ti kin par ə m'a m'iləmbər'ə rə de'gi'ti ki dənangi'ti ne. Ningə ta li'ə in ta ki rəta'ti.»

27 Jeju isi el'de ta ki do Baw'ne Luwə'ti nan ingi gəri me ta kin el.

28 Ə Jeju el'de ene: «Ndo ki a bəri m'in Ngonn de taa kagidəsi'ti kin ə, a gəri kadi m'in “Nje kisi non”; taa a gəri kadi m'ra nya madi do rə'm el to, nan in nya ki Bai ndo'm ə m'nji m'el.

29 Nje kulə'm in sə'm nan'ti; inyə'm ki kar'm el, tado dokagilo'gi pəti m'ra nya ki nəl'ə.»

30 Loki Jeju elta kin be, de'gi ngayn uni me'de adi'ə.

Ngann kaw Abiraham

31 Jeju el Juwipi'gi ki uni me'de adi'ə ene: «Kin ə re rai do nja'se'ti me ta'ti lə'm ə, in njendo'gi lə'm ki rəta'ti.

32 A gəri nya ki rəta'ti, ningə nya ki rəta'ti kin a taa'se ji bər'ti ilə'se taa inbe.»

33 Ə ingi eli Jeju eyina: «J'in ngann kaw *Abiraham, ningə ji ra bər lə de ndo kare el to, nga ra bann be ə in el ene nya ki rəta'ti a taa'je ji bər'ti ilə'je taa wa?»

34 Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Toki rəta'ti, adi m'el'se: de ki ra ki ra majel, in bər lə majel.

‡ 8:17 8.17 Ndu 19.15, 17.6

³⁵ Bør a isi ki de'gi ki isi ra bər lə'de kin biti ki non'ti el, nan ngonn koji'de a isi se'de bitu ki non'ti.

³⁶ Adi re Ngonn lə Luwə taa'se ji bər'ti ilə'se taa ə, a in de'gi ki taa k'ilə taa ki rəta'ti ji bər'ti.

³⁷ Nga ningə, m'gər kadi in ngann kaw Abiraham; nan isi sangi kadi tōli m'in tado mbəti ta lə'm.

³⁸ M'in m'nji m'el nya ki m'oo rə Bai'ti, nan ingi ə, isi rai nya ki baw'se el'se tə.»

³⁹ Ningə iləi Jeju'ti eyina: «kaw'je in Abiraham.» Ə Jeju el'de ene: «Kin ə re in ngann kaw Abiraham toki rəta'ti ə re a rai kuləra Abiraham.

⁴⁰ M'in m'el'se nya ki rəta'ti ki m'ingə rə Luwə'ti, ningə ki ngə sine kin isi sangi kadi tōli m'in. In kin in kulə ki Abiraham ra el jagi.

⁴¹ In isi rai kuləra baw'se.» Ningə iləi Jeju'ti eyina: «J'in ngann'gi ki koji ginn kaya'ti el; Baw'je in kareba ə in Luwə.»

⁴² Ə Jeju el'de ene: «Kin ə re Luwə in Luwə lə'se ə re a in ndigi m'in, tado m'te rə'a'ti ə m're lo kin'ti. In m'inbe ə m're ki də'm el, nan in in ə ulə'm.

⁴³ Tado ri ə in gəri me ta lə'm el wa? In gəri el tado asi kadi uri mbi'se go ta'ti lə'm el.

⁴⁴ Su ə in baw'se, ningə in ndigi kadi rai ndigi lə baw'se. In de ki in nje təl de'gi lo kulə ngirə kosi'ti li'ə nu. In ra me nya ra'ti ki rəta'ti nja kare el, tado nya ki rəta'ti goto rə'a'ti. Kin ə re elta ki ngom ə, in kin ə in ta ki osi bə'ə'ti, tado in nje ngom num, in baw nyara ki ngom num.

⁴⁵ M'in ə, m'in nje kelta ki rəta'ti ə mbeti kun me'se kadi m'in.

⁴⁶ Nan dann'se'ti ə asi kadi toji toki m'ra majel wa? A kin ə re m'elta ki rəta'ti ə, ra bann ə kadi uni me'se adi'm'in el wa?

⁴⁷ De ki in yan Luwə, a oo ta lə Luwə, ningə ingi, oyi ta lə'm el, tado in lə Luwə el.»

Jeju in ki Abiraham

⁴⁸ Lo kin'ti, Juwipi'gi eli Jeju eyina: «In gorow'ə'ti kadi j'eli j'ene: in de ki Samari'ti, taa ndil ki majel isi me'i'ti tə.»

⁴⁹ Ə Jeju el'de ene: «Jagi, ndil ki majel goto me'm'ti, nan nya kare ki m'oo ə, m'in m'osi kurə Bai, ə in mbəti kəsikurə'm tə par.

⁵⁰ M'in m'nji m'sangi kadi de'gi uləi toji də'm'ti el. De ki isi sangi kadi de'gi uləi toji də'm'ti in non, in ə a gangi ta kin taa.

⁵¹ Ningə toki rəta'ti, adi m'el'se, de ki təl rə'ne go ta'ti lə'm ə, de'ə kin a oy el ratata.»

⁵² Lo kin'ti non, Juwipi'gi eli'ə eyina: «Ki ne kin, ji gər maji nga toki ndil ki majel isi me'i'ti. Abiraham oy, taa de'gi ki njekeltakita Luwə'ti kaa oyi tə, ningə in el ene: “De ki təl rə'ne go ta'ti lə'i ə, de'ə kin a oy el ratata.”

⁵³ In utə kaw'je Abiraham ki oy kin wa? Taa njekeltakita Luwə'ti kaa oyi tə! In oo rə'i kadi in nan wa?»

⁵⁴ Ningə Jeju ilə'de'ti ene: «Kin ə re m'toji rə'm m'inbe ningə, in toji ki nda'a goto. Nga ningə, de ki njekulə toji də'm'ti in Bai. In ki isi elita li'ə eyina in Luwə lə'se,

⁵⁵ nan gəri'ə el. M'in m'gər'ə. Kin ə re m'el m'ene m'gər'ə el ə, re m'a m'in nje ngom to ingi be tə. Nan m'in m'gər'ə, taa m'təl rə'm go ta'ti li'ə tə.

⁵⁶ Kaw'se Abiraham ra rənel ngayn tado ində me'ne'ti kadi n'a n'oo ndo ki m'a m're'n. Nga ningə oo ndo re'm, adi rə'a nəl'ə ngayn.»

⁵⁷ Lo kin'ti, Juwipi'gi dəji Jeju eyina: «In ra bal də mi el bay ə kum'i oo Abiraham wa?»

⁵⁸ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Tokı rəta'ti, adi m'el'se, kete non koji Abiraham'ti, "M'in m'nji non".»

⁵⁹ Lo kin'ti non be, kəri mbal kadi n'tiləi Jeju, nan ur dann bulə de'gi, ə te ginn Kəy'ti lə Luwə kə, aw.

9

Jeju aji njekumto kare

¹ Loki Jeju isi ində dər ningə, oo de ki kum'ə tə lo koj'o'ti nu isi.

² Njendo'gi li'ə dəji'ə eyina: «Njendo de'gi, dingəm ki kum'ə tə lo koj'o'ti nu kin, kum'ə tə oji'n də majel li'ə inbe eke, oji'n də majel lə njekoj'o'gi wa*?»

³ Ə Jeju el'de ene: «In ta lə majel li'ə el num, in ta lə majel lə njekoj'o'gi el num, nan kum'ə tə be kadi Luwə oji'n togi'ne taga kadi de'gi gəri.

⁴ Dəkagilo ki kadi to bay, maji kadi ji rai kulə lə de ki njekuləm, tado lo a ndul ə, lo kadi de a ra kulə goto.

⁵ Tokı m'in'n dənangi'ti ne bay, m'in kunji ki dənangi'ti.»

⁶ Loki Jeju el ta'gi kin be ə, go'ti, tuw mann ta'ne nanga, ləy'n nangi, ər gidi kum nje kumto'ti kakin.

⁷ Ningə, el njekumto ene: «Aw togi kum'i lo ndogi mann'ti ki Silowe†.» «Silowe» kər me'ə nan «njekawkulə». Be ə, njekumto aw togi kum'ne low'ə'ti kakin, ə ta təl'ə, kum'ə oo lo maji.

⁸ Nje gədi kəy'gi li'ə, ki nje'gi ki kete isi oyi'ə lo kəy nya'ti, eli eyina: «M'a, in kam in de ki nje kisi nanga, kəy nya kakin el wa?»

⁹ Ningə nje ki nan'gi eli eyina: «In darə'a inbe.» Ə nje ki nungi eli eyina: «Jagi in in el, nan in de ki nje tanan si'ə.» Ningə inbe ki də'ne el ene: «In darə'm m'inbe.»

¹⁰ Nga a dəji'ə ta eyina: «Re inbe ə, ra bann be ə kum'i oo lo wa?»

¹¹ Ə el'de ene: «Dingəm ki tə'a nan Jeju ə ləy nangi ər gidi kum'ti, ə el'm ene: "Aw Silowe'ti togi kum'i", ə m'aw m'togi kum'm, par ə kum'm oo lo maji.»

¹² Ningə dəji'ə eyina: «Dingəm kin in ra be wa?» Ə el'de ene: «M'gər el.»

Parisi'gi dəji ta dingəm ki kete kum'ə tə kakin

¹³ Lo kin'ti, ərı dingəm ki kete kum'ə tə kakin awi si'ə rə Parisi'gi'ti.

¹⁴ Ningə, ndə'a'ti ki Jeju ləy'n nangi ki mann ta'ne ər gidi kum'ə'ti adi kum'ə oo lo kakin in ndə kərkon.

¹⁵ Ə Parisi'gi dəji'ə ta ki yan'de dangi bay ke ra bann ə n'oo'n lo wa? Ə el'de ene: «Jeju ər nangi ki ləy kum'm'ti, ə m'aw m'togi kum'm, ə ngəsi kum'm oo lo.»

¹⁶ Lo kin'ti, Parisi'gi ki madi eli eyina: «De ki ra nya kin in de ki in rə Luwə'ti el, tado ində kum'ne go ndə kərkon'ti el.» Nan nje ki nungi eli eyina: «Nga ra bann be ə, de ki njeramajel par a aw ki togi kadi ra'n nyakəji'gi ki əti bol be kin wa?» Be ə, ta kin re ki gangi nan dann'de'ti.

¹⁷ Ningə təli dəji njekumto kakin bay eyina: «Nga inbe ki də'i, ta ri ə el də de'ti ki te kum'i adi kum'i oo lo kin wa?» Ə njekumto el ene: «In njekeltakita Luwə'ti.»

¹⁸ Juwipi'gi mbeti kun me'de kadi toki in de ki kete kum'ə tə, ə ngəsi de te kum'ə adi kum'ə oo lo. Rai bitı uni njekoj'o'gi rei.

* 9:2 9.2 Tekitaga 20.5 † 9:7 9.7 2 Ngar'gi 20.20; Ejay 8.6

19 Ə dəji'de ta eyina: «De kam in ngonn'se inbe toki rōta'ti wa? A re in ngonn'se inbe ə, kum'ə tō lo koj'o'ti inbe wa? A re kum'ə tō lo koj'o'ti ə, ra bann be ə ngōsine kum'ə oo lo wa?»

20 Ə njekoj'o'gi eli eyina: «Ji gər maji kadi in ngonn'je inbe, taa kum'ə tō lo koj'o'ti nu tō.

21 Nan ki əjido kum'ə ki ngōsine oo lo, eke nan ə te kum'ə adi kum'ə oo lo inbe kin ə, ji gər nya kare me'ti el. Ningə inbe tōgi gangi ənn ə dəji'ə, ə a elta ki dō rō'ne'ti.»

22 Nje koj'o'gi elita kin be tado bol ki boli Juwipi'gi. Tado Juwipi'gi dō'i tanan'ti kadi to de ki re el ene Jeju in Kirisiti De ki Luwə mbət'ə ə, sōw tuwə ginn kəykawnan'ti lə Juwipi'gi kō.

23 In tado kin ə, njekoj'o'gi eli eyina: «Inbe tōgi gangi ənn ə, dəji'ə.»

24 Ə Parisi'gi bari de ki kete kum'ə tō kakin adi'ə re ki nja joo, ningə eli'ə eyina: «Elta ki rōta'ti, əsi'n kurə Luwə. Ji gər kadi dingəm kin in njeramajel.»

25 Lo kin'ti, dingəm ki kete kum'ə tō kakin el'de ene: «In njeramaji, kin ə in njeramajel inbe kaa m'gər nya kare me'ti el, nya kare ki m'gər maji ənn: kete kum'm tō, ningə ngōsine kum'm oo lo.»

26 Ningə təli eli'ə eyina: «In ri ə ra sə'i wa? Ə ra bann tō ə adi kum'i oo lo wa?»

27 Lo kin'ti el'de ene: «Ta kin m'el'se kete nga, ə in mbeti koo ta lə'm, ə ra bann ə in gei kadi m'təl m'el'se bay wa? In ndigi kadi təli njendo'gi li'ə tō wa?»

28 Loki el Parisi'gi ta be ə, ingi taji'ə ə eli'ə eyina: «In ə in njendo li'ə, nan j'in, j'in njendo'gi lə Moji.

29 Ji gər kadi Luwə elta ki Moji, nan de lə'i kin, ji gər lo ki te'ti el.»

30 Ə dingəm kakin el Parisi'gi ene: «In nya ki əti bol ngayn kadi de ki rōta'ti, ingi gəri lo ki te'ti el tō, ə de'ə kakin taa adi kum'm oo lo.

31 Ji gər maji kadi de'gi ki njeramajel, re elita ki Luwə ə, Luwə oo dō ta lə'de el, nan de ki nje bol Luwə, ki nje təl rō'ne go ndu'ə'ti, Luwə oo dō ta li'ə.

32 Ki mayinu inbe kin, ndō kare kadi j'oo nan de madi ə adi kum'de ki tō lo koj'o'ti nu oo lo be kin, m'oo el bay.

33 Kin ə re dingəm kin in rō Luwə'ti el ə, nya madi kare ki asi kadi ra goto.»

34 Lo kin'ti, eli'ə eyina: «In de ki ra me majel'ti lo koj'o'ti nu kam ə, ge kadi in ə ndo'je nya!» Ningə tuwəi'ə adi te taga.

35 Jeju oo kadi tuwəi'ə, ə loki ingə, dəj'ə ene: «In un me'i adi Ngonn de wa?»

36 Ə el Jeju ene: «Burəbe, Ngonn de ə in nan wa el'm adi to m'un me'm m'ad'a wa?»

37 Ningə Jeju el'ə ene: «In oo'ə ki kum'i, in darō'a inbe ə isi elita kin.»

38 Be ə, dingəm kakin el Jeju ene: «Burəbe, m'un me'm m'ad'i.» Ningə əsi məkəsi'ne nanga non'a'ti.

39 Jeju el'ə ene: «M're dōnangi'ti ne tado gangi ta, m're kadi de'gi ki kum'de tō, oyi lo, ə kadi nje ki kum'de oo lo, təli njekumtō'gi tō.»

40 Loki Parisi'gi madi ki rai ki Jeju non, oyi dō ta ki Jeju el kin ningə, dəji'ə eyina: «J'in kaa j'in njekumtō'gi tō wa?»

41 Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Kin ə re in njekumtō'gi toki rōta'ti ə, re majel lə'se a goto, nan toki j'isi'n, ə oyi rō'se kadi kum'se oo lo kin ə, majel lə'se to tor'ne'ti ba.»

10

Kujita ki dɔ be nje bati'gi

¹ Jeju el ene: «Toki rɔta'ti adi m'el'se. Kin ə re de madi ur go bati'gi'ti ki takəy el, nan in bal ki dɔ bɔr ki row ki rangi ə, de'ə kin in njeɓogi, in baw kaya.

² Nan de ki ur kəy go bati'gi'ti ki takəy, in ə njekul bati'gi.

³ Nje ngəm takəy bati'gi te takəy ad'a, ə bati'gi oyi dɔ ndu'ə. Ningə ɓar bati'gi lə'ne kare kare ki tɔ'de, te se'de taga.

⁴ Loki te ki bati'gi lə'ne pəti taga ningə, ɔti njiyə non'de'ti, ə bati'gi uni go'ə, tado gəri ndu'ə.

⁵ Bati'gi a uni go de ki rangi el. Re oyi de ki rangi ə, a anyinan sanyi ko kad'a'ti, tado gəri ndu de'gi ki rangi el.»

⁶ Jeju el'de kujita kin, nan gəri nya ki el'de ta dɔ'ti kin el.

⁷ Ə Jeju təl el'de ɓay ene: «Toki rɔta'ti, adi m'el'se, m'in takəy bati'gi.

⁸ De'gi pəti ki rei rɔ'm'ti, in njeɓogi'gi, ki baw kaya'gi, adi bati'gi oyi ta lə'de el*.

⁹ M'in takəy, re de ur kəy ki row ki rɔ'm'ti ə, de'ə a ingə kaji. A ur kəy num, a te num, taa a ingə nyakuso'ne num tɔ.

¹⁰ Njeɓogi re ə, re tado ɓogi, re tado təl nya, ə re tado tuji nya tɔ par. Nan m'in, m're kadi de'gi ingəi kaji. Ningə kadi in kaji ki to mbar mbar.

¹¹ «M'in nje njekul bati'gi ki maji. De ki njekul bati'gi ki maji, adi rɔ'ne tado bati'gi lə'ne.

¹² Nan de ki in njekul bati'gi tado kingə nar par um in ɓe'de el, loki oo jagum isi re ki dɔ bati'gi'ti, inyə bati'gi ə anyi, adi jagum re uwə'de ge, sanan'de ge.

¹³ Njekul bati'gi tado kingə'n nar kin anyi, tado nya li'ə in nar par ə isi sangi, adi oo lo kadi ində rɔ'ne kon'ti tado lə bati'gi el.

¹⁴ M'in, m'in njekul bati'gi ki maji. M'gər bati'gi lə'm, ə bati'gi lə'm gəri m'in tɔ.

¹⁵ Gəri m'in toki Bai gəri'm ə m'in m'gər'n Bai kin be tɔ. Be ə, m'adi rɔ'm tado bati'gi lə'm.

¹⁶ M'aw ki bati'gi ki rangi non ɓay ki in me kəy'ti ne el. Ingi kaa, maji kadi m're se'de me kəy'ti. A oyi ndu'm ə, a təli nyakul'gi ki kareba ginn nje ngəm bati'gi'ti ki kareba.

¹⁷ Bai ndigi'm, tado m'adi rɔ'm ko kadi to m'təl m'ingə kingə ki rangi.

¹⁸ De ki a ində tɔgi dɔ'm'ti kadi m'ilə rɔ'm ko goto. In m'inbe ə m'adi ki me ndigi lə'm. M'aw ki tɔgi kadi m'adi'n num, kadi m'taa'n num. In kin ə in ndu ki m'ingə ki rɔ Bai'ti.»

¹⁹ Ta lə Jeju kin təl re ki gangi nan ki rangi dann Juwipi'gi'ti ɓay.

²⁰ Ngayn'gi dann'de'ti eli eyina: «Ndil ki majel isi me'ə'ti, dɔ'a ra dana el, ə ra bann ə isi oyi ta li'ə wa?»

²¹ Ə nje ki nungi eli eyina: «De ki ndil ki majel isi me'ə'ti elta be el. De ki ndil ki majel isi me'ə'ti asi kadi a te kum njekumtɔ'gi el.»

Juwipi'gi mbeti koo mbi'de'ti toki Jeju in Ngonn Luwə

²² Dɔkagilo'ə'ti kin, Juwipi'gi isi rai nanyi tɔr ndu dɔ Kəy'ti lə Luwə Jerujalem'ti. In dɔ kagilo kul'ti.

²³ Jeju ulə lo aw ge təl ge ginn tabiti'ti lə *Salomon, nati Kəy'ti lə Luwə.

* 10:8 10.8 Jeremi 23.1-2; Ejəkel 34.2-3

²⁴ Juwipi'gi iløi nan gugì gidø, ningø eli'ø eyina: «Kadi bann'ti ø a el'je ta ki kadi me'je osi nanga wa? Kin ø re in Kirisiti De ki Luwø mbøt'ø ø, el'je wangì adi j'oo.»

²⁵ Jeju el'de ene: «Ta kin m'el'se kete nga, nan uni me'se adi ta løm el. Nya'gi ki m'nji m'ra'de me tø Bai'ti kin manyinaji dø'm'ti.

²⁶ Nan ingi, mbøti kunme'se kadi m'in. Mbøti tado in dann bati'gi'ti løm el.

²⁷ Bati'gi løm oyi ndu'm, m'gør'de, ningø ingi uni go'm tø.

²⁸ M'adi'de kaji ki to biti ki non'ti, um nanyi kø el. Taa de ki kadi indø togì'ne taa'n'de ji'm'ti kaa goto tø.

²⁹ Bai ki nje kadi'm'de aw ki togì dø de'gi'ti pøti, adi de madi ki asi kadi indø togì taa'n'de ji Bai'ti goto.

³⁰ J'in ki Bai j'in kare.»

³¹ Lo kin'ti, Juwipi'gi tøli tiløi'ø ki mbal bay kadi n'tøli'ø.

³² Ø Jeju el'de ene: «M'ra nya'gi ki maji maji ngayn takum'se'ti ki togì ki in rø Bai'ti, nga in ki ra ø in gøi kadi tiløi m'in ki mbal tøli m'in tado'a wa?»

³³ Ø Juwipi'gi eli'ø eyina: «In tado nya maji ki ra ø ji ge kadi ji tiløi ki mbal ji tøli el, nan in tado kelta ki mal. Tado in ki in de kare par ø el ene n'in Luwø†.»

³⁴ Jeju el'de ene: «Ndangi me ndukun'ti lø'se inbe'gi eyina: "M'in Burøbe m'el'se m'ene in luwø'gi".

³⁵ De'gi ki Luwø el'de ta lø'ne ø Luwø bar'de luwø'gi kin. Ningø gøri maji kadi de ra togì buji ta lø Luwø el.

³⁶ M'in, Bai Luwø indø'm ta dangi, ulø'm dønangi'ti, ø m'el'n m'ene m'in Ngonn lø Luwø, ningø ingi eli eyina ke m'in nan ø m'el m'ene m'in Ngonn lø Luwø wa ø, m'in nje kelta ki mal dø tø Luwø'ti, kin in tado ri wa?

³⁷ Kin ø re m'ra kulø lø Bai el ningø to uni me'se adi m'in el!

³⁸ A kin ø re m'nji m'ra kulø lø Bai ningø, re uni me'se adi m'in el kaa, uni me'se adi kulø'gi ki m'ra'de kakin nden taa. Uni me'se kadi gøri ø oyi toki Bai isi me'm'ti, ø m'in m'nji me Bai'ti tø.»

³⁹ Lo kin'ti, sangi row nja kare bay kadi n'uwøi Jeju, nan te mbunø'de'ti aw.

⁴⁰ Jeju tøl aw gidì ba Jurden'ti, lo'ti ki kete Jan ra de'gi batøm'ti. Jeju aw isi low'ø'ti kin non.

⁴¹ De'gi ngayn rei rø'a'ti, ningø elinan eyina: «Jan ra nya madi kare ki øti bøl el, nan nya'gi pøti ki el oji'n dø dingøm kin in nya'gi ki røta'ti.»

⁴² Lo kin'ti non be de'gi ngayn uni me'de adi Jeju.

11

Kindø Lajar lo koy'ti

¹ Dingøm kare ki njemonyi in non, tø'a nan Lajar. Isi me be'ti ki Betani ki in ngonnbø lø Mari in ki ngonnkøn'ne Marti.

² In darø Mari inbe kin ø a ur hu ki øti maji nja Burøbe'ti num, bør nja'a ki bisi dø'ne num. Nga ningø in ngonnkøn'a Lajar tø ø rø'a tø'ø.

³ Konnann'a'gi ki joo kin uløi de madi ad'a aw el Jeju ene: «Burøbe, njendigi lø'i basa mad'i in monyi.»

⁴ Loki Jeju oo ta kin ningø el ene: «Monyi lø Lajar kin a tø'l'ø el, nan in monyi ki re kadi tøji togì Luwø, taa kadi de'gi uløi tøji dø'm'ti m'in Ngonn lø Luwø tø.»

⁵ Jeju ndigi Marti in ki ngonnkøn'a ki dene Mari, taa ndigi Lajar tø.

† 10:33 10.33 Lebitiki 24.16

⁶ Jeju oo maji kadi Lajar in monyi, be kaa isi lo'ti ki si'ti kin ba ndo joo bay.

⁷ Go'ti, el njendo'gi la'ne ene: «Adi ji teli j'awi Jude'ti gogi.»

⁸ Ə Njendo'gi li'ə eli'ə eyina: «Njendo de'gi, ndo ngayn el ne bay ə Juwipi'gi sangi kadi n'tiləi'nu ki mbal n'toli'nu kakin ə, ge kadi təl aw Jude'ti bay wa?»

⁹ Jeju ilə'de'ti ene: «Ngann kadi in dogi gidə in joo me ndo'ti ki kare el wa? Ningə kin ə re de njiyə kada ə a osi el, tado oo lo maji.

¹⁰ A re njiyə kondə ə a osi, tado oo lo maji el.»

¹¹ Go ta'ti kin, Jeju ilə ta ki rangi do'ti ene: «Madi'je Lajar to bi, ningə m'a m'aw kadi m'ndəl'ə.»

¹² Ə njendo'gi eli'ə eyina: «Burəbe, re in bi ə to ə a ndəl bay.»

¹³ Jeju elta lə koy Lajar, nan njendo'gi oyi toki in ta lə bi ki kare.

¹⁴ Ə Jeju el'de ar njay ene: «Lajar oy.

¹⁵ Nga ningə ki oji do'se, ro'm nəl'm ngayn kadi m'goto low'ə'ti, kadi to ingi uni me'se adi'm'in. Ningə ki ne kin, adi j'awi do'a'ti.»

¹⁶ Ə Tomasi ki isi bari'ə «Ndungə» el ndəgi njendo'gi ene: «J'in kaa adi j'awi si'ə to j'oyi si'ə.»

Jeju in nje kadi de'gi teli sii ki do'de taa

¹⁷ Loki Jeju re te Betani'ti, oo kadi duwi Lajar ra ndo so nga.

¹⁸ Betani in ndəkba ki Jerujalem, asi kulə metər mutə be par,

¹⁹ adi Juwipi'gi ngayn rei ro Marti'ti in ki Mari kadi solı me'de oji'n do koy lə ngonkon'de.

²⁰ Loki Marti oo kadi Jeju a re non, in aw tilə kum'ə, ningə Mari taa isi yan'ne nanga me kəy'ti.

²¹ Marti ki aw tilə kum Jeju, el Jeju ene: «Burəbe, kin ə re in se'je ne ə re ngonkon'm a oy el.

²² Nan ki ne inbe kin kaa m'gər kadi nya'gi pəti ki dəji Luwə ə a adi.»

²³ Ə Jeju el'ə ene: «Ngonkon'i a ində lo koy'ti.»

²⁴ Ningə Marti il'ə'ti ene: «In ki rota'ti, m'gər kadi ndo ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti do'boy ndo'ti ə, Lajar a ində taa lo koy'ti to*.»

²⁵ Lo kin'ti, Jeju el'ə ene: «M'in nje kadi de'gi indəi taa lo koy'ti, ki nje kadi de'gi sii ki do'de taa. De ki un me'ne, re oy mindi kaa, a təl isi ki do'ne taa.

²⁶ Nga ningə, de ki isi ki do'ne taa, ə un me'ne ə, de'ə kin a oy el ratata. M'dəj'i ke un me'i do ta'ti kin wa?»

²⁷ Ningə Marti il'ə'ti ene: «Oyo, Burəbe, m'un me'm m'ad'i toki in ə in Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə, in ə in Ngonn lə Luwə, in ə in de ki maji kadi a re donangi'ti.»

Jeju non tado koy lə Lajar

²⁸ Go ta'ti ki Marti el kin ə, oti aw bar ngonkon'ne ki dene Mari, el'ə ta nanga yəgiro be ene: «Njendo de'gi ra non, ə isi dəj'i kadi aw.»

²⁹ Loki Mari oo ta kin taa par ə ində taa kalangi aw ki ro Jeju'ti.

³⁰ Jeju ur me be'ti el bay, in lo'ti inbe ki Marti aw ingə'ti kete kakin bay.

³¹ Juwipi'gi ki sii me kəy'ti ki Mari, isi solı me'ə, loki oyi'ə ində taa kalangi, te taga, oyi ene isi aw ki do'badı'ti kadi non wa, adi indəi taa awi go'ə'ti.

³² Loki Mari aw te lo'ti ki Jeju ra'ti, ə oo Jeju ə, osi nanga nja'a'ti, ningə el'ə ene: «Burəbe, kin ə re in se'je ne ə re ngonkon'm a oy el.»

* 11:24 11.24 Daniyel 12.2

³³ Loki Jeju oo kadi Mari isi non, taa Juwipi'gi ki in go'ə'ti kaa isi nonyi to ningə, me'ə ur mad'a, taa ndil'ə isi nanga el to.

³⁴ Ə dəji'de ene: «Iləi'ə ra be wa?» Ningə eli'ə eyina: «Burəbe, re ə oo.»

³⁵ Lo kin'ti, Jeju non.

³⁶ Ə Juwipi'gi eli eyina: «Oyi tōji ki tōji ndigi ki ndig'ə kin.»

³⁷ Nan nje ki nungi eli eyina: «Te kum njekumto, nga ra bann ə asi kadi ogi Lajar koy el to wa?»

Jeju adi Lajar ində lo koy'ti

³⁸ Lo kin'ti, me Jeju təl ur mad'a kur ki rangi bay, adi oti aw ki doḅadi'ti. Ningə in bolo mbal ə indəi mbal mad'a uti ta'a.

³⁹ Jeju el'de ene: «Ōri mbal kin kə», nan Marti ki konnann nje goto el Jeju ene: «Burəbe, ra ndo so nga, adi a əti.»

⁴⁰ Ə Jeju el'ə ene: «M'el'i m'ene ri wa? M'el'i m'ene re un me'i ə a oo tōji lə Luwə.»

⁴¹ Lo kin'ti, ōri mbal kə, ə Jeju un kum'ne ki taa ningə el ene: «Bai, m'ra'i oyo toki oo do ndu'm.

⁴² M'gər kadi ta'gi ki m'nji m'el'i kin oo do ndu'm dərə, nan m'elta kin be tado bulə de'gi ki gugi gidi'm kin, kadi uni me'de adi m'in toki in in ə ulə'm.»

⁴³ Go ta'ti kin ə, Jeju un ndu'ne ki taa elta ki tōgi'ne ene: «Lajar, te taga!»

⁴⁴ Ningə nje goto Lajar ində lo te taga. Ji'ə'gi ki nja'a'gi in ki ra'gi ki ta ku, taa takum'ə in ki dolo ki ku to. Ə Jeju el'de ene: «Tuti'ə, ə inyəi'ə adi aw.»

De'gi doḅi tanan'ti kadi n'toli Jeju (Mat 26.1-5; Mrk 14.1-2; Luk 22.1-2)

⁴⁵ Juwipi'gi ngayn ki rai rə Mari'ti, ə oyi nya ki Jeju ra, uni me'de adi Jeju.

⁴⁶ Nan nje ki nan'gi awi ingəi Parisi'gi, eli'de nya ki Jeju ra.

⁴⁷ Lo kin'ti, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi, əsi do nje gangi ta'gi lə Juwipi'gi nan'ti, ningə dəji nan eyina: «In ri dana ə kadi ji rai wa? Dingəm kin ra nyakōji'gi ngayn!»

⁴⁸ Kin ə re j'inyəi'ə adi ra nya'gi lə'ne kin ki non'ne'ti ə, de'gi pəti a uni me'de adi'ə, ningə de'gi ki Rəm'ti a rei kadi tuji Kəy lə Luwə, taa a tuji ginn be lə'je to!»

⁴⁹ Ə Kayipi ki in ki kare dann nje kundə Juwipi'gi'ti, ki bal'a'ti non in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, un ta el'de ene: «In gəri nya kare me nya'ti ki isi ra nya kin el!»

⁵⁰ In mərita maji oyi! In soti ngayn tado lə'se kadi ba kal de kare oy tado lə ginn de'gi banyi banyi, ə ginn be ki ta'a ba ingə tuji el.»

⁵¹ Nga ningə in ta ki Kayipi inbe ə el ki do'ne el, nan toki bal'a'ti non in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, Luwə ində taa ta'a'ti adi iləmbər'ə kete toki maji kadi Jeju a oy tado lə ginn be lə Juwipi'gi.

⁵² Ningə a oy tado lə ginn be lə Juwipi'gi par el, nan a oy kadi kaw'n ngann'gi lə Luwə ki sananyinan ki lo'gi dangi dangi kin kadi təli ginn de'gi ki kareba.

⁵³ In do ndo'a'ti non kin, njekundə Juwipi'gi uni ndu'de kadi n'toli Jeju.

⁵⁴ In be ə, Jeju ində ngangi njiyə taga takum Juwipi'gi'ti. Ōr rə'ne aw ndəkba kadi diləlo'ti, me ngonn be'ti ki bari'ə Epirayim. Aw si'ti non ki njendo'gi lə'ne.

⁵⁵ Dɔkagilo ra nanyi lə Juwipi'gi ki bari'ə Paki in ndəkba, adi de'gi ngayn awi Jerujalem'ti kete non'ti kadi to rai nya'gi kigo kuji'ə'ti lə'de in Juwipi'gi kadi ari rɔ'de non Luwə'ti.

⁵⁶ De'gi kakin in ginn Kəy'ti lə Luwə, ningə isi sangi Jeju, ə dəji nan ta dann'de'ti eyina: «Mərta lə'se in ri wa? Kadi a re lo ra nanyi'ti el wa?»

⁵⁷ Nya kare ə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi uni ndu kadi re de madi oo lo ki Jeju in'ti ə, kadi el'de adi n'awi n'uwəi'ə.

12

Mari buki hu ki əti maji nja Jeju'ti
(Mat 26.6-13; Mrk 14.3-9; Luk 7.36-50)

¹ Ndo mehen kete non ra nanyi Paki'ti, Jeju aw Betani'ti ki Lajar si'ti. Lajar ki ndoki ad'a ində taa lo koy'ti.

² Lo kin'ti non, rai nyakuso ki tɔ Jeju. Marti ə in nje kadi'de nyakuso, ningə Lajar in ki kare dann nje kisi ta nyakuso ki Jeju.

³ Mari un hu ki rai ki mann kagi ki bari'ə «nar», a rosi ngonn ku be, ur nja Jeju'ti, ningə go'ti, bɔr nja'a ki bisi dɔ'ne. In hu «nar» dɔrɔ'a ki gat'a in ngayn. Banyi'a taa me kəy.

⁴ Lo kin'ti, Judasi Isikariyoti ki in ki kare dann njendo'gi'ti lə Jeju, in ki a un dɔ Jeju, el ene:

⁵ «Tadɔ ri ə in ki law hu kin ndogi, taa'n nar ki lo kulə'ti ki ndo bu mutə be kaa in ki ra'n ki njendoo'gi el wa?»

⁶ Judasi elta kin be tadɔ to ə ta lə njendoo'gi to rɔ'a el, nan tadɔ in njebogi. In ə bɔl nar in ji'ə'ti, adi isi bogi nar ki isi buki me'ti nden nden.

⁷ Nan Jeju el ene: «Inyəi Mari keke! Nga ra nya kin be nginə'n ndoki kadi m'a m'aw'n badi'ti.

⁸ Njendoo'gi a in sese ki ndo'gi, ndo'gi, nan m'in m'a m'in sese ki ndo'gi, ndo'gi el.»

De'gi dɔi tanan'ti kadi n'tɔli Lajar tɔ

⁹ Bulə de'gi ki Juwipi'gi ngayn oyi kadi Jeju in Betani'ti, adi rei. Ningə rei tadɔ lə Jeju par el, nan rei tadɔ koo Lajar tɔ ki Jeju ad'a ində taa lo koy'ti kakin tɔ.

¹⁰ In be ə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi uni ndu'de kadi n'tɔli Lajar tɔ,

¹¹ tadɔ in ta li'ə ə ra adi Juwipi'gi ngayn inyəi'de ə uni me'de adi Jeju.

Jeju ur me be'ti ki Jerujalem ki kɔsikurə
(Mat 21.1-11; Mrk 11.1-11; Luk 19.28-40)

¹² Lo ti go'ti, bulə de'gi ki ngayn ki rei lo ra nanyi'ti Jerujalem, oyi kadi Jeju isi re me bebo'ti kin,

¹³ ə oyi baji tann'gi, ə tei taga gidi bebo'ti, awi tiləi kum'ə. Ningə lo kin'ti, uni ndu'de ki taa eli eyina: «Ojana! Njangi dɔ in ki dɔ Luwə'ti! Ningə kadi Luwə njangi dɔ de ki re me tɔ Burəbe'ti, kadi Luwə njangi dɔ ngar lə Isirayel'gi!»

¹⁴ Jeju ingə ngonn koro, ningə ala isi dɔ'a'ti toki ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina:

¹⁵ «In bɔl el, bebo *Siyon!
gon lo oo, ngar lə'i isi re,
isi dɔ ngonn koro'ti*.»

* 12:15 12.15 Jaka 9.9

¹⁶ Dɔkete ba, njendo'gi li'ə gəri me nya'gi ki isi rai nya kin el, nan loki de'gi isi uləi toji dɔ Jeju'ti nga a kadi me'de olo dɔ'ti toki makitu lə Luwə elta li'ə kadi nya kin a ra nya dɔ'a'ti be. Ningə in nya'a kaa ə ra nya dɔ'a'ti kin.

¹⁷ De'gi ngayn ki ndɔki in si'ə nan'ti loki ndəl Lajar ad'a te dɔbadi'ti, dann njekoy'gi'ti, manyinaji li'ə.

¹⁸ Ningə in naji ki man lə'de kin ə ra adi bulə de'gi awi tiləi kum'ə, tado oyi kadi ra nyakɔji ki əti bɔl ngayn kin.

¹⁹ Lo kin'ti, Parisi'gi elinan dann'de'ti eyina: «Oyi toki taga takum'se'ti ne kadi asi ra nya madi el; de'gi pəti buki nan ki go'ə'ti!»

Gireki'gi sangi kadi n'oyi Jeju

²⁰ Gireki'gi madi in dann de'gi'ti ki rei Jerujalem lo ra nanyi'ti kadi ɔsi məkəsi'de nanga non Luwə'ti.

²¹ Gireki'gi kakin rei ndəkba rɔ Pilipi'ti ki in de ki ngonn bə'ti ki Betisayda ki Galile'ti, dəji'ə eyina: «Ji ndigi kadi j'oo Jeju.»

²² Ə Pilipi aw el Andire, nga a indəi rɔ'de nan'ti joo pəti ai eli Jeju.

²³ Jeju ilə'de'ti ene: «Ki ne kin ə, ndɔ asi kadi Luwə toji tɔgi'm m'in Ngonn de ki taga nga.

²⁴ Ningə rɔta, rɔta, adi m'el'se, kandi koo ki kare ki ɔsi nanga kin re oy el ə, a tɔ ki kar'ne ba par, a re oy tɔ ə, a te ki kandi ko'gi ki rangi ngayn.

²⁵ De ki ndigi koo maji rɔ'ne, a il'ə kɔ, nan de ki inyə ta koo maji rɔ'ne dɔnangi'ti ne, a ngəm rɔ'ne tado kaji ki biti ki non'ti.

²⁶ Kin ə re de madi ge ra kuləbər lə'm ə, maji kadi un go'm, nga ningə njekuləbər lə'm kin a in sə'm lo'ti ki m'a m'in'ti. De ki nje ra kuləbər lə'm, Bai Luwə a ɔsigonn'o.»

Jeju elta ki dɔ koy'ne'ti

²⁷ Jeju el ene: «Ki ne kin, ndil'm isi nanga el, eke ta ri ə kadi m'el wa? Kadi m'el m'ene: “Bai, aji'm ta dɔ kadi'ti ki ngan ki a re dɔ'm'ti kin wa?” Nga in tado dɔ kadi inbe kin ə m're'n biti m'te'n ne kin.

²⁸ Bai, toji adi de'gi gəri tɔbar lə'i.» Ningə ndu de bər in ki dɔran'ti ene: «M'adi de'gi gəri tɔbar lə'm nga, nan m'a m'adi de gəri bay.»

²⁹ Bulə de'gi ki rai low'ə'ti non ə oyi ndu ta kin ki mbi'de eli eyina: «In ndi ə ndangi nya.» Ningə nje ki nungi eli eyina: «Malayka kare ə el'ə ta.»

³⁰ Ə Jeju el'de ene: «Ndu ta ki oyi kin te tado lə'm m'in el, nan te tado lə'se ingi.

³¹ Ki ne kin, in dɔkagilo ki kadi Luwə a gangi'n ta dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne nga, in dɔkagilo ki kadi Luwə a uwə'n ngar ki isi ində tɔgi'ne dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne, il'ə gidi lo'ti kɔ nga.

³² Nga ningə m'in, ndɔ ki de'gi a uni m'in taa ngərəngi ki dɔnangi'ti kin ə, m'a m'ndɔr de'gi pəti ki rɔ'm'ti.»

³³ Me ta'gi'ti kin, Jeju toji kadi gəri ke gorow ki bann ə a oy wa?

³⁴ Ə bulə de'gi eli'ə eyina: «J'ingəi me makitu ndukun'gi'ti lə'je toki Kirititi ki in de ki Luwə mbət'ə, a isi biti ki non'ti um a oy el[†], nga ra bann be ə in el ene: “Maji kadi a bəri Ngonn de taa dɔ kagidəsi'ti wa?” Ə Ngonn de'ə inbe kin in nan dana wa?»

³⁵ Ningə Jeju el'de ene: «Kunji in dann'se'ti ne dɔkagilo nden bay. Ningə kadi njiyəi ki non'se'ti loki kunji isi unji dɔ'se'ti kin, kadi to lo ki diw ingə'se dɔ row'ti el. Tado de ki njiyə me lo ki diw'ti, gər loki isi awi'ti el.

[†] 12:34 12.34 Pa'gi 110; Ejay 9.6; Daniyel 7.14

³⁶ Dɔkagilo ki kunji in sese kin ə, uni me'se adi kunji, kadi to tɔli de'gi ki me kunji'ti.» Loki Jeju el'de ta be ningə, ɔti aw iyə rɔ'ne sanyi takum de'ti.

Juwipi'gi mbeti kunme'de kadi Jeju

³⁷ Jeju ra nyakɔji'gi ki əti ɓol ɓol takum Juwipi'gi'ti kaa, uni me'de adi'ə el.

³⁸ In kin tɔlta ta ki njekeltakita Luwə'ti Ejay el ene:
«Burəɓe, nan un me'ne dɔ ta'gi'ti ki osi mbi'de'ti kin wa?
In nan'gi ə Burəɓe tɔji'de tɔgi'ne wa‡?»

³⁹ Ningə darɔ Ejay inɓe tɔl ra non ɔr ginn nya ki asi kadi uni me'de el ene:

⁴⁰ «Luwə tɔ kum'de,
Kadi to oyi lo el,
Adi me'de ngan ngororo,
Kadi to gəri nya madi kare el,
Kadi to tɔli kum'de rɔ Luwə'ti el,
Nan to Luwə aji'deŒ.»

⁴¹ Ejay elta kin be tado kunji Jeju ki oo kete nu ə el'n ta dɔ'a'ti.

⁴² Nya kare, dann njekundo Juwipi'gi'ti inɓe kin, ngayn'gi uni me'de adi Jeju, nan mbeti keli ki taga tado lə Parisi'gi ki kadi a tuwəi'de kɔ ginn kəykawnan'ti lə Juwipi'gi*.

⁴³ Oyi maji ngayn kadi de'gi yo ə piti'de utə kadi Luwə ta'a piti'de.

Ta ki ta Jeju'ti ə a gangi'n ta

⁴⁴ Jeju un ndu'ne ki taa ene: «De ki un me'ne ə, in m'in ə un me'ne adi'm el, nan in njekulə'm ə un me'ne ad'a,

⁴⁵ ningə de ki oo'm ə, oo njekulə'm tɔ.

⁴⁶ M'in, m'in kunji, ə m're dɔnangi'ti ne kadi de ki un me'ne adi'm ə, de'ə njiyə me lo ki diw'ti el.

⁴⁷ Kin ə re ta lə'm osi mbi de'ti, ə de'ə ra'n kulə el ə, in m'in ə m'gangi ta dɔ'a'ti el, tado m're dɔnangi'ti ne kadi m'aji de'gi um kadi m'gangi ta dɔ de'ti el.

⁴⁸ De ki mbəti'm num, taa ta lə'm el num ə, aw ki njegangita dɔ'ne'ti nga. Ningə in nya'gi ki m'ndo de'gi inɓe kin ə, a gangi ta dɔ'a'ti dɔboy ndɔ'ti.

⁴⁹ Toki rɔta'ti, m'elta ki dɔ rɔ'm el, nan in Bai ki njekulə'm ə adi'm ndu'gi ki kadi m'el num, m'ndo num.

⁵⁰ Nga ningə, m'gər kadi mbərkikində ki Luwə adi kin ə, in nje re ki kaji ki biti ki non'ti. Ta'gi ki m'el, m'el'de toki Bai el'm.»

13

Jeju togɔ nja njendo'gi lə'ne

¹ Kete non ra nanyi Paki'ti, Jeju gər kadi ndɔ re nga kadi to inyə dɔnangi ə aw rɔ Baw'ne'ti. Jeju ki ndigi nje yan'ne'gi ki dɔnangi'ti mayinu, ndigi'de biti kadi tɔlta'a.

² Jeju in ki njendo'gi lə'ne ta nyakusɔ lo sol'ɔ. Ningə dɔkagilo'ə'ti kin, Su ində mərta kulə Jeju ji njeban'gi'ti me Judasi'ti ki ngonn lə Simon Isikariyoti nga.

³ Jeju inɓe ki dɔ'ne gər kadi Baw'ne Luwə ulə nya'gi pəti ji'ne'ti, ningə gər toki n'in rɔ'a'ti ə n're, adi n'ra n'tɔl n'aw rɔ'a'ti gogi.

⁴ Jeju ində taa ta nya kusɔ'ti, ɔr ku lə'ne ki ulə dɔ mad'a'ti, ə un ta ku dɔɔ'n bədi'ne.

⁵ Go'ti, mbəl mann me nya'ti, ə ilə rɔ'ne togi nja njendo'gi lə'ne, ə bɔr nja'de ki ta ku ki kete dɔɔ'n bədi'ne kakin.

⁶ Loki Jeju re te dɔ Simon Piyər'ti ə, Simon Piyər el'ə ene: «Burəbe, in ə kadi togi nja'm wa?»

⁷ Ə Jeju el'ə ene: «Nya ki m'nji m'ra kin, tanan'ti ne in gər el, nan a gər me'ə bay.»

⁸ Be kaa Piyər el Jeju ene: «Jagi, in a togi nja'm el.» Ə Jeju el'ə ene: «Kin ə re m'togi njay el ə, nya madi ki ore'je nan'ti sə'i goto.»

⁹ Ningə Piyər el ene: «Burəbe, re in be ə, togi nja'm par el, nan kadi togi ji'm'gi ki dɔ'm'gi tɔ.»

¹⁰ Ə Jeju el'ə ene: «De ki ndogi mann, aw ndoo togi nja'ne par, um rɔ'a'gi pəti el, tado ndəgi rɔ'a'gi ar njay. Nga ningə ingi, rɔ'se ar njay, nan in de'gi pəti ə rɔ'de ar, el bay tɔ.»

¹¹ Lo kin'ti, Jeju gər de ki njekulə'ne ji njeban'gi'ti, ə el'n ene: «In ingi pəti ə rɔ'se ar njay el.»

¹² Loki Jeju togi nja'de ginn'ə gangi ningə, un ku lə'ne ulə rɔ'ne'ti, ə təl aw isi ta nyakusɔ'ti gogi, ə el'de ene: «In gəri me nya ki m'ra sese kin wa?»

¹³ Sii bari m'in Njendo de'gi, Burəbe ge, ningə in gorow'ə'ti, tado in m'inbe.

¹⁴ Nga ningə re m'in ki m'in Njendo de'gi, m'in Burəbe ge'ə m'togi nja'se ningə, ingi kaa maji kadi togi nja nan ki yo ge ki ne ge tɔ.

¹⁵ In nya ə m'oji'se, kadi ingi kaa ndaji, rai toki m'ra sese kin be tɔ.

¹⁶ Toki rɔta'ti, adi m'el'se, bər utə bə'ne el, taa ngonn njekawkulə utə njekulə el tɔ.

¹⁷ Toki in gəri nga kin ə, rai kul'ə ə, rɔ'se a nəl'se ngayn.

¹⁸ In ingi pəti ə m'nji m'elta lə'se el; m'gər de'gi ki m'mbəti'de. Nga ningə, maji kadi ta ki makitu lə Luwə el kin ra nya. Makitu el ene: “De ki isi sɔ sə'm nya, tur gaji'ne ɔsi'm*.”

¹⁹ M'el'se ta kin ngɔsine, kadi to ndəki nya'a a ra nya ə, gəri toki m'in “M'in Nje kisi non.”

²⁰ Toki rɔta'ti, adi m'el'se, de ki uwə de ki m'a m'ulə ki rɔ'ne'ti, in m'inbe ə uwə'm ki rɔ'ne'ti, ə de ki uwə'm ki rɔ'ne'ti, uwə njekulə'm ki rɔ'ne'ti tɔ.»

Jeju el toki Judasi a un dɔ'ne

(Mat 26.21-25; Mrk 14.18-21; Luk 22.21-23)

²¹ Go ta'gi'ti kin, ndil Jeju isi nanga el, adi ta te ta'a'ti ki taga ene: «Toki rɔta'ti, adi m'el'se, de kare dann'se'ti ne a ulə'm ji de'gi'ti.»

²² Lo kin'ti, njendo'gi li'ə gonyi kum nan, ningə dəji nan ke nan dana ə isi elta li'ə wa.

²³ Ki kare dann njendo'gi'ti, ki in de ki Jeju ndig'ə, isi kadi Jeju'ti ndəkba.

²⁴ Ə Simon Piyər ra nyakɔji el'n'ə kadi dəji Jeju ke isi elta lə nan dana inbe.

²⁵ Njendo kakin ɔy ki dɔ Jeju'ti see, ningə dəj'ə ene: «Burəbe, de'ə in nan wa?»

²⁶ Ə Jeju ilə'ti ene: «In de ki m'a m'ad'a mapa ki m'gangi, m'ulə me tanyi'ti kin.» Ningə Jeju gangi mapa ulə me tanyi'ti, adi Judasi ngonn lə Simon Isikariyoti.

²⁷ Loki Judasi taa mapa kakin taa par ə, *Satan ur me'ə'ti. Ə Jeju el'ə ene: «Nya ki to me'i'ti kadi ra kakin, ra kalangi!»

* 13:18 13.18 Pa 41.10

²⁸ Dann de'gi'ti ki si si'ə ta nyakuso'ti kin, de ki kadi gər ke tado ri ə el'ə ta kin be wa goto.

²⁹ Toki Judasi in'n nje koti bol nar kakin, ngayn'gi oyi toki Jeju dəj'ə kadi aw ndogi nya ki kadi n'rai nanyi Paki, eke kadi aw adi nya madi njendoo'gi wa be.

³⁰ Judasi taa mapa ki Jeju ad'a kakin taa par ə te taga. Do kad'a'ti kin, lo ndul nga.

³¹ Loki Judasi te ə, Jeju el ene: «Ki ngosine kin, de'gi uləi toji do'm'ti m'in Ngonn de, ningə m'in Ngonn de m'a m'adi de'gi uləi toji do Luwə'ti to.

³² Kin ə re m'a m'adi de'gi uləi toji do Luwə'ti ə, Luwə inbe ki do'ne a adi de'gi uləi toji do'm'ti m'in Ngonn de to. Nga ningə in nya ki a ra nya ngosine.

³³ Ngann'm'gi, m'in sese ne, nan'ti dokagilo ki nden be par. A sangi m'in, ningə toki m'el'n Juwipi'gi, m'el'se bone to toki: "Lo ki m'a m'aw'ti, a asi kadi awi'ti el."

³⁴ M'adi'se mbərkikində ki sigi ki in ta kadi in ndiginan dann'se'ti ki yo ge ki ne ge. Maji kadi in ndiginan dann'se'ti ki yo ge ki ne ge toki m'in m'ndigi'n'se kin be to.

³⁵ Kin ə re in ndiginan dann'se'ti ki yo ge ki ne ge ə, de'gi pəti a gəri toki in njendo'gi lə'm.»

Jeju el toki Piyər a manji ta gər'ne

(Mat 26.33-35; Mrk 14.29-31; Luk 22.31-34)

³⁶ Simon Piyər dəji Jeju ene: «Burəbe, a aw ra wa?» Ə Jeju el'ə ene: «Lo ki m'a m'aw'ti, a asi kadi un go'm ki ngosine'ti kin el, nan a un go'm bay.»

³⁷ Ningə Piyər ilə Jeju'ti ene: «Burəbe, tado ri ə m'a m'asi kadi m'un go'i ki ngosine'ti kin el wa? M'nji do nja'm'ti kadi m'adi ro'm ko tado lə'i!»

³⁸ Lo kin'ti, Jeju ilə Piyər'ti ene: «Adi in isi do nja'i'ti kadi adi ro'i ko tado lə'm inbe ta? Toki ro'ta'ti, adi m'el'i, kunə kunjə non el bay ə, a manji ta nja mutə ene in gəri'm el.»

14

Jeju in row ki kaw ki ro Luwə'ti

¹ Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Maji kadi me'se bol el, uni me'se adi Luwə, ə uni me'se adi'm'in to.

² Me be'ti lə Bai, kəy'gi in ngayn non. Kin ə re in nya ki ro'ta'ti el ə, re m'a m'el'se, tado m'nji m'aw kadi m'ra go lo tado lə'se.

³ Loki m'aw, ə m'ra go lo ginn'ə gangi ningə, m'a m'təl to m're kadi m'oy'se, m'aw sese ro'm'ti, kadi to lo ki m'in'ti, ingi kaa in'ti to.

⁴ In, gəri row ki kaw lo'ti ki m'nji m'aw'ti.»

⁵ Lo kin'ti, Tomasi el Jeju ene: «Burəbe, ji gər lo ki isi awi'ti el to, ə ra bann be ə j'a ji gər row ki kaw'ti wa?»

⁶ Ə Jeju el'ə ene: «M'in row, m'in ro'ta, m'in kisikidətaa. Row ki rangi ki kadi de asi kaw'n ro Bai Luwə'ti goto.

⁷ Re in gəri m'in ə, a in gəri Bai to. Nga ningə, toki ji ra'n ne inbe kin, in gəri'ə num, oyi'ə num to.»

⁸ Ningə Pilipi el Jeju ene: «Burəbe, toji'je Baw'je Luwə adi j'oo'ə par ə, inbe kin asi'je naki.»

⁹ Ə Jeju el'ə ene: «Pilipi, in mayinu ba ə m'in sese ne kin kaa in gəri'm'in el bay wa? De ki oo'm ə, oo Bai Luwə to. Nga ra bann be ə el ene: "Toji'je Baw'je Luwə adi j'oo'ə wa?"

¹⁰ Oo to ta ki rōta'ti el kadi m'in m'nji me Bai'ti, ə Bai isi me'm'ti wa? Ta'gi ki m'nji m'el'se kin, in m'inbe ki dō rō'm ə m'nji m'el el; in Bai ki isi me'm'ti ə isi ra kulə'gi lə'ne.

¹¹ Uni me'se adi'm'in toki m'in m'nji me Bai'ti, ə Bai isi me'm'ti tō kin. A re uni me'se adi'm'in dō ta'gi'ti ki m'nji m'el el ə, kulə ra'gi lə Luwə ki oyi ki kum'se kin yo ə, uni me'se nden.

¹² Toki rōta'ti, adi m'el'se, de ki un me'ne ə, in kaa a ra nya'gi ki m'nji m'ra'de kin tō. A ra nya'gi ki əti bol ngayn bay, tado m'in m'nji m'aw rō Bai'ti.

¹³ Nga ningə, nya'gi pəti ki dəji me tō'm'ti ə, m'a m'ra m'adi'se, kadi m'in Ngonn, m'ra m'adi de'gi uləi toji dō Bai Luwə'ti.

¹⁴ Kin ə re dəji nya madi me tō'm'ti ə, m'a m'ra m'adi'se.»

Jeju un ndu'ne kadi n'a n'ulə ki Ndil Luwə

¹⁵ Jeju ilə ta ki rangi dō'ti bay ene: «Kin ə re in ndigi m'in ə, a təli rō'se go mbərkikində'gi'ti lə'm ə uwəi njarara.

¹⁶ Ningə m'in, m'a m'dəji Bai Luwə kadi ulə ki Njera sese ki rangi, ki a isi sese biti ki non'ti.

¹⁷ In ə in Ndil ki njera nya ki rōta'ti, ki de'gi ki dōnangi'ti ne asi kadi taai'ə me de'ti el, tado oyi'ə el, taa gəri'ə el tō, nan ingi, in gəri'ə, tado isi kadi'se'ti ne, taa a isi me'se'ti tō.

¹⁸ M'a m'inyə'se ki kar'se to ngann hal'gi be el, nan m'a m'təl kadi m're rō'se'ti.

¹⁹ Nanyi ngayn el kadi de'gi ki dōnangi'ti ne a oyi m'in el ratata, nan ingi, a oyi m'in, tado m'nji ki dō'm taa, taa ingi kaa a sii ki dō'se taa tō.

²⁰ Ndo'a'ti kin ə, a oyi kadi m'in me Bai'ti, ningə ingi, in me'm'ti, ə m'in, m'in me'se'ti tō.

²¹ De ki njendigi'm, in de ki ngəm go mbərkikində'gi lə'm maji num, təl rō'ne go'ti num. Bai a ndigi de ki njendigi'm, ningə m'in kaa m'a m'ndig'ə tō, taa m'a m'tōj'ō rō'm ki taga kadi gəri'm tō.»

²² Judi (ki Judasi Isikariyoti el) el Jeju ene: «Burəbe, ra bann be j'in par ə a toji'je rō'i ki taga kadi ji gəri, um a toji rō'i ki taga kadi ndəgi de'gi ki dōnangi'ti ne kin gəri nu el wa?»

²³ Jeju il'ə'ti ene: «De ki ndigi'm ə, a ngəm go ta'gi lə'm. Bai a ndig'ə, ningə j'in ki Bai Luwə joo pəti j'a ji re rō'a'ti, j'a j'ində be nan'ti si'ə.

²⁴ De ki ndigi'm el, təl rō'ne go ta'gi'ti lə'm el. Ta'gi ki isi te ta'm'ti ə isi oyi kin, in ta'gi ki m'inbe m'el ki dō'm el, nan in ta'gi ki in rō Bai'ti ki njekulə'm.

²⁵ M'el'se ta'gi kin dəkagilo ki m'in sese nan'ti ne bay kin.

²⁶ Njera sese, Ndil Luwə ki Bai a ulə'n adi'se me tō'm'ti kin, a ndo'se nya'gi pəti, taa a olo me'se dō nya'gi'ti pəti ki m'el'se tō.

²⁷ M'inyə lapiya m'adi'se, m'adi'se lapiya lə'm. Ningə m'in m'adi'se toki de'gi ki dōnangi'ti ne adi'se el. Adi me'se osi nanga, in boli el.

²⁸ Oyi te ta'm'ti m'el m'ene: “M'a m'aw, ə m'a m'təl m're rō'se'ti”. Ningə kin ə re in ndigi m'in ə, a rai rōnel dō kaw'ti ki m'nji m'aw rō Bai'ti, tado in, in kibo utə'm.

²⁹ M'el'se ta kin ngosine, kete taa kadi nya'gi rai nya, kadi to loki a rai nya ə, uni me'se adi'ə.

³⁰ M'a m'ingə kagilo kadi m'el'se ta ki ne'ti kin el nga, tado, ngar ki isi ində tōgi'ne dō de'gi'ti ki dōnangi'ti ne, re. Ningə in aw ki tōgi madi dō'm'ti el,

³¹ nan a ingə tarow kadi ra adi de'gi gəri toki m'ndigi Bai, ə m'ra nya'gi toki Bai dəji'm kadi m'ra. Indəi taa lo kin'ti adi j'awi.»

15

Jeju in kagi nju ki rōta'ti

¹ Jeju el ene: «M'in, m'in kagi nju ki rōta'ti, ningə Bai in nje ra kulə me ndoo nju'ti to.

² Baji nju ki in rōm'ti, ə andi el ə, Bai a tugə kō, nan in ki andi maji ə, a tugə ngann baji'ə'gi ki majel kō kadi andi ki kete dō mad'a'ti.

³ Ningə in nyando ki m'ndo'se, ra adi in de'gi ki ari njay nga.

⁴ Ə re uwəi rō'se rōm'ti ngan ə, m'in m'a m'uwə'se rōm'ti ngan to. Nga ningə, to ki kaa ki baji kagi a asi kadi andi ki kanji kagi el kakin ə, ingi kaa a asi kadi rai nya madi ki kanji kadi uwəi rō'se rōm'ti, el to.

⁵ M'in kagi nju, ə in baji'm'gi to. De ki uwə rō'ne rōm'ti ngan, ə m'in m'uwə rōm'ti to ə, a ra nya'gi ki maji maji ngayn, tado a asi kadi rai nya madi ki maji ki dōrō'se el.

⁶ De ki uwə rō'ne ngan rōm'ti el, a iləi'ə kō gidi lo'ti to baji kagi be. Baji kagi'gi ki tuti, a kəri'de kadi buki'de por'o kadi onyi por kō.

⁷ Kin ə re uwəi rō'se rōm'ti ngan, ə ta ləm isi me'se to ə, dəji nya ki in ndigi ə a ingəi.

⁸ Nya ki a rai kadi de'gi uləi toji dō Luwə'ti ki taga, in ta kadi rai kulə'gi ki maji, maji, ki dōnan'ti, dōnan'ti num, kadi toji toki in njendo'gi ləm ki rōta'ti num to.

⁹ Toki Bai ndigi'm nga, m'in m'ndigi'se nga be to. Nga ningə, maji kadi rai dō nja'se'ti, me ndigi'ti ki m'ndigi'se.

¹⁰ Kin ə re təli rō'se go mbərkikində'gi'ti ləm ə, a rai dō nja'se'ti, me ndigi'ti ki m'ndigi'se, toki m'təl'n rōm go mbərkikində'gi'ti lə Bai Luwə, ə m'ra'n dō nja'm'ti, me ndigi'ti ki in ndigi'm kin be to.

¹¹ «M'el'se ta'gi kin be kadi rōnel ki me'm'ti in rōnel lə'se to, ningə kadi rōnel lə'se in rōnel ki asi nan rerere.

¹² Mbərkikində ləm ə to kin: In ndiginan ki yo ge ki ne ge dann'se'ti, toki m'ndigi'n'se kin be to.

¹³ Kin ə re de un rō'ne ilə kō tado lə madi'ne'gi ə, nya madi ki rangi ki kadi a ra, toji'n ndiginan ki utə in kin goto nga.

¹⁴ Kin ə re rai nya ki m'dəji'se kadi rai ə, in madi'm'gi.

¹⁵ M'bar'se njekuləbər'gi el ratata, tado njekuləbər gər nya ki be'ə isi ra el. Nga ningə m'in, m'bar'se madi'm'gi, tado m'adi ingi gəri nya'gi pəti ki m'ingə rō Bai Luwə'ti.

¹⁶ In ingi ə mbəti m'in el, nan in m'in ə m'mbəti'se. Ningə, m'adi'se kulə kadi rai, rai kulə'gi ki maji maji, ki a to ratata. Ningə lo kin'ti, Bai a adi'se nya'gi pəti ki dəji'ə me to'm'ti.

¹⁷ Nya kare ki m'dəji'se, in ta kadi in ndiginan ki yo ge ki ne ge dann'se'ti.»

De'gi ki dōnangi'ti ne, me'de majel ki Jeju in ki njendo'gi lə'ne

¹⁸ Jeju el bay ene: «Kin ə re de'gi ki dōnangi'ti ne o'si'se ta ə, kadi in gəri toki in m'in ə o'si m'in ta kete non'se'ti.

¹⁹ Nga ningə, kin re in uwəi ki de'gi ki dōnangi'ti ne ə, re de'gi ki dōnangi'ti ne a ndigi'se; nan ki ne kin, in uwəi se'de el, tado m'mbəti'se, m'te sese kō dann'de'ti. Ningə in tado kin ə, o'si'se ta.

²⁰ Ə adi me'se olo dō ta'ti ki m'el'se kete m'ene: “Bər utə be'ne el” kin. Kin ə re adi m'in kon ə, a adi'se kon to, a re təli rō'de go ta'ti ləm ə, a təli rō'de go ta'ti lə'se to.

²¹ Ki ne kin, a adi'se kon tado ləm, tado gəri de ki njekuləm el.

²² Kin ə re m're el, re m'el'de ta el ə, re de a tudə majel'gi lə'de dɔ'de'ti el; nan ki ne kin, lo kadi a eli eyina: "Gər ə ji gər el," kadi de inyən go majel'gi lə'de kɔ goto.

²³ De ki me'ə majel sə'm ə, me'ə majel ki Bai Luwə tɔ.

²⁴ Kin ə re m'ra kulə madi ki de madi ki rangi ra nja kare el, dann'de'ti el ə, re de a tudə majel'gi lə'de dɔ'de'ti el; nan ki ne kin, oyi kulə ra'm'gi ki kum'de. Be kaa, me'de majel sə'm num, majel ki Bai num.

²⁵ Ningə, in nya ki ra nya be kadi ta ki ndangi me makitu Ndukun'ti lə Luwə ene: "Me'de majel sə'm kare be par*", kin ra nya.

²⁶ «Njera sese ki m'a m'ulə si'ə ki tɔ Bai Luwə, a re. Ningə in ə in Ndil ki nje kel nya'gi ki rɔta'ti dɔ Luwə'ti, ki a in rɔ Luwə'ti. In ə a mannaji dɔ'm'ti.

²⁷ Nga ningə, ingi kaa a manyinaji lə'm tɔ, tado in sə'm nan'ti lo kulə ngirə nya'gi'ti nu.»

16

¹ «M'el'se ta'gi kin kete be pəti kadi to inyəi ta kunme lə'se el.

² De'gi a tuwəi'se kɔ ginn kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi. Ningə ndɔ'gi a rei inbe bay ki kadi nje ki a tɔli'se, a eli me'de'ti eyina in kulə lə Luwə ə nyi n'isi n'rai.

³ A rai be, tado gəri Bai el num, gəri m'in el num.

⁴ Nga ningə, m'el'se ta'gi kin be kete, kadi to ndɔ ki nya'gi a rai nya ə, me'se olo dɔ'ti toki ndɔki m'el'se. M'el'se ta'gi kin lo kulə ngirə'ti nu el, tado m'in sese nan'ti ne.

Kuləra Ndil Luwə

⁵ «Ki ngosine kin, m'nji m'aw ki rɔ nje kulə'm'ti, nan de kare dann'se'ti ki kadi dəji'm ene: "Si aw ra wa kaa," goto.

⁶ Me'se ur mad'a tado ta'gi ki m'el'se.

⁷ Nga ningə, in ta ki rɔta'ti ə m'el'se: maji ngayn tado lə'se kadi m'aw, tado re m'aw el ə, de ki Njera sese ki maji kadi a re kin, a re el. A re m'aw tɔ ə, m'a m'ulə si'ə m'adi'se.

⁸ Ə loki a re ə, a ra kadi de'gi ki dɔnangi'ti ne gəri toki ndəmi ɔjido nyara ki majel, ki nyara ki dana, ki takigangi.

⁹ Kadi gəri toki ndəmi ɔjido majel ki ra, tado mbeti kun me'de kadi'm.

¹⁰ Kadi gəri toki ndəmi ɔjido nyara ki dana tado m'nji m'aw rɔ Bai'ti, ningə ingi a oyi m'in gogi el ratata.

¹¹ Kadi gəri toki ndəmi ɔjido takigangi, tado gangi ta dɔ ngar'ti ki isi ində tɔgi'ne dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne nga.

¹² «M'aw ki ta'gi ngayn bay kadi m'el'se, nan ki ngosine kin, a aldo'se.

¹³ Nga ningə, dɔkagilo ki Ndil ki nje kɔji nya'gi ki rɔta'ti a re ə, a ra kadi in gəri nya'gi pəti ki rɔta'ti. A elta ki tɔ'ne inbe el, nan a el nya'gi pəti ki ingə rɔ Luwə'ti, ningə a ilə'se mbər nya'gi ki a rai nya lo ti'ti tɔ.

¹⁴ In tɔji tobar lə'm ki taga, tado in ta'gi lə'm, ə a ilə'se mbər'ə.

¹⁵ Nya'gi pəti ki in yan Bai, in yan'm tɔ. In tado kin ə, m'el'n m'ene in ta'gi lə'm, ə Ndil a ilə'se mbər'ə.»

Me kon təl rɔnel

¹⁶ Jeju el ene: «Nanyi dɔkagilo nden ba kadi a oyi m'in el, ningə dɔkagilo nden go'ti ə, a təli oyi m'in gogi.»

¹⁷ Ə njendo'gi madi elinan dann'de'ti eyina: «Ta ki el'je ene: "Nanyi dɔkagilo nden ba kadi a oyi m'in el, ningə dɔkagilo nden go'ti ə, a təli oyi

* 15:25 15.25 Pag 35.19, 69.5

m'in gogi," kin me'ə nan ri wa? Taa elta ki kare bay ene: "Tado m'nji m'aw ro Bai'ti."

¹⁸ Ə "dɔkagilo nden" ki elta'a kin me'ə nan ri to wa? Ji gər me ta ki ge kel'je kin el!»

¹⁹ Loki Jeju gər kadi njendo'gi li'ə isi sangi kadi dɔji'ə ta ə, el'de ene: «Sii dɔji nan ta dann'se'ti ɔjido ta ki m'el'se m'ene: "Nanyi dɔkagilo nden ba kadi a oyi m'in el, ningə dɔkagilo nden go'ti ə, a tɔli oyi m'in gogi," kin.

²⁰ Nga ningə, toki rɔta'ti, adi m'el'se: A nonyi ge, a ndingəi ndoo ge, nan de'gi ki dɔnangi'ti ne a rai rɔnel. Me kon a ra'se, nan me kon lə'se kin a tɔl rɔnel.

²¹ Loki dene aw to oji ngonn ə, in me kon'ti, tado dɔkagilo kon li'ə re, nan loki ngonn te rɔ'a'ti nga ningə, me'ə oy dɔ kon'ti, tado rɔnel de ki oj'o il'ə dɔnangi'ti.

²² Ningə, ingi kaa, ki ngɔsine kin, in me kon'ti, nan m'a m'tɔl m'oo'se, kadi rɔnel a rosi me'se, ningə in rɔnel ki de a ɔr me'se'ti gogi el.

²³ Ndo'a'ti kin, a dɔji m'in ta dɔ nya madi'ti el nga. Ningə, toki rɔta'ti, adi m'el'se, Bai a adi'se nya'gi pɔti ki dɔji'ə me tɔ'm'ti.

²⁴ Biti bone kaa, dɔji nya madi me tɔ'm'ti el bay. Dɔji ə a ingəi, kadi rɔnel lə'se asi nan rerere.

Jeju tɔti ro de'gi ki dɔnangi'ti ne

²⁵ «M'el'se ta'gi kin me kujita'ti, nan ndo'gi a rei non kadi m'a m'el'se ta me kujita'ti el nga, nan m'a m'el'se ta ki dɔ Bai Luwə'ti taga wangi.

²⁶ In dɔ ndo'a'ti kin, a dɔji nya Bai me tɔ'm'ti, ningə m'a m'el'se el, toki m'nji m'el'ta ki Bai tado lə'se,

²⁷ tado Bai Luwə ə inbe ndigi'se. Luwə ndigi'se, tado in ndigi m'in, taa uni me'se adi toki m'ində rɔ'a'ti ə m're tɔ.

²⁸ M'ində ro Bai'ti ə m're dɔnangi'ti ne, ningə ki ngɔsine kin, m'a m'inyə dɔnangi ə m'tɔl m'aw ro Bai'ti gogi.»

²⁹ Ə njendo'gi li'ə eli eyina: «Oo, ki ne kin, nyi in el'je ta taga wangi um me kujita'ti el nga kin.

³⁰ Ningə ki ngɔsine kin, ji gər kadi in gər nya'gi pɔti, taa ta'gi ki to me de'ti bay, kadi to de dɔji kaa in gər kete. Lo kin'ti, j'uni me'je toki in ro Luwə'ti.»

³¹ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Uni me'se adi m'in nga wa?

³² Oyi, dɔ kadi isi re, ningə ki ne kin, re te ne nga ki kadi de'gi a sananyi'se ki lo kare kare. A inyəi m'in ki kar'm, nan m'in ki kar'm el, tado Bai Luwə in sə'm nan'ti ne.

³³ M'el'se ta'gi kin pɔti be, kadi lapiya in me'se'ti, me kində ro nan'ti sə'm. A ingəi kon dɔnangi'ti ne, nan kadi uwəi tɔgi'se ba, tado m'tɔti ro nje tɔgi'gi ki dɔnangi'ti ne nga.»

17

Jeju elta ki Luwə tado lə'ne inbe num, tado lə njendo'gi lə'ne num

¹ Go ta'ti ki Jeju el kin ə, un kum'ne ki taa dɔran'ti, ningə el ene: «Bai, dɔkad'a re nga. Tɔji tɔbar lə'm, m'in Ngonn'i ki taga adi de'gi gəri, kadi to m'in Ngonn'i, m'tɔji tɔbar lə'i ki taga madi de'gi gəri tɔ.

² In, adi m tɔgi dɔ de'gi'ti pɔti, kadi to m'adi nje ki inyə'de ji'm'ti, si ki dɔ'de taa biti ki non'ti.

³ Kisikidɔtaa biti ki non'ti, in ta kadi de gəri, in ki in ki kar'i ba ə in Luwə ki rɔta'ti kin num, kadi gər Jeju Kirisiti ki in de ki ulə kin num.

⁴ M'tɔji tɔbar lə'i m'adi de'gi ki dɔnangi'ti ne pɔti gəri, ningə kulə ki adi m kadi m'ra kaa m'tɔl ta'a maji tɔ.

⁵ Ki ngosine kin, Bai, m'dəj'i kadi adi m'ingə kəsikurə takum'i'ti toki ndoki adi'm kete non kində dōran'ti, ki dōnangi'ti kin.

⁶ «M'a m'adi de'gi ki ɔy'de dann madi'de'gi'ti ki dōnangi'ti ne, adi'm kin gəri'nu. In de'gi lə'i, ə inyə'de me ji'm'ti, ningə təli rɔ'de maji go ta'ti lə'i.

⁷ Ki ngosine kin, gəri kadi nya'gi pəti ki adi'm, in rɔ'i'ti.

⁸ Tado m'adi'de ta'gi ki adi'm'de, ningə taai. Loki taai ə, gəri kadi m'ində rɔ'i'ti, adi uni me'de toki in in ə ulə'm.

⁹ Ningə in tado lə'de ə m'el sə'i ta. M'el sə'i ta tado lə de'gi ki dōnangi'ti ne el, nan tado lə nje ki inyə'de me ji'm'ti, tado nje ki inyə'de me ji'm'ti kin in de'gi lə'i.

¹⁰ Ningə nya'gi pəti ki in yan'm, in yan'i, ə nya'gi pəti ki in yan'i, in yan'm tɔ. Nga ningə, ingi, toji tɔbar lə'm ki taga adi de'gi oyi.

¹¹ M'in, m'a m'in dōnangi'ti ne el nga, m'nji m'aw ki rɔ'i'ti, nan in ki dōnangi'ti ne bay. Be ə, Bai Luwə ki nje kar njay, m'dəj'i kadi ində kum'i go'de'ti maji. Ində kum'i go'de'ti ki togi lə'i, ki in togi ki adi'm m'ra'n kulə kin, kadi to in kareba toki j'in sə'i j'in kareba kin be tɔ.

¹² Dɔkagilo ki m'in se'de, m'ində kum go'de'ti maji ki togi lə'i ki adi'm. M'dow bagi'm dɔ'de'ti, adi de kare kaa nanyi kɔ el. De ə, in in ki maji kadi a tuji kadi to ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə tɔl'n ta'ne kakin par*.

¹³ Nga ningə, ki ngosine kin, m'nji m'aw ki rɔ'i'ti, ə m'el'ta kin be toki m'in'n se'de dōnangi'ti ne bay kin, kadi to inbe'gi ingəi rɔnel ki me'm'ti, ki in rɔnel ki asi nan rerere kin.

¹⁴ M'adi'de ta lə'i ningə, de'gi ki dōnangi'ti ne ɔsi'de ta tado k'in ki in de'gi ki dōnangi'ti ne el, toki m'in m'in'n de ki dōnangi'ti ne el kin be tɔ.

¹⁵ Nga ningə, m'dəj'i kadi ɔy'de kɔ dōnangi'ti ne el, nan kadi ɔsi Su ngərangi dɔ'de'ti.

¹⁶ In de'gi ki dōnangi'ti ne el, toki m'in m'in'n de ki dōnangi'ti ne el kin be tɔ.

¹⁷ Maji kadi un'de ki ta ki rɔta'ti, ində taa dangi to de'gi lə'i. Ta lə'i in ta ki rɔta'ti.

¹⁸ Ningə, m'in kaa, m'ulə'de dōnangi'ti, toki ulə'm dōnangi'ti kakin be tɔ.

¹⁹ M'inbe, m'un rɔ'm m'ində ta dangi to de lə'i tado lə'de, kadi to ingi kaa, in ki kində ta dangi me ta ki rɔta'ti to de'gi lə'i tɔ.

Jeju elta ki Luwə tado lə de'gi pəti ki a uni me'de

²⁰ «M'el sə'i ta tado lə nje ki m'ulə'de kin par el, nan tado lə de'gi pəti ki a uni me'de adi'm'in, ki gorow lə ta ki a te ta nje'gi'ti ki m'ulə'de.

²¹ M'dəj'i kadi pəti, təli de'gi ki kare, toki in Bai, ində rɔ'i nan'ti sə'm, ə m'in m'ində rɔ'm nan'ti sə'i kin be. Kadi ingi kaa indəi rɔ'de nan'ti se'je tɔ, kadi to de'gi ki dōnangi'ti ne uni me'de adi toki in in ə ulə'm.

²² M'in m'adi'de kəsikurə ki taa, kadi to in de'gi ki kare, toki j'in sə'i j'in'n de'gi ki kare kin be tɔ.

²³ M'in m'ində rɔ'm nan'ti se'de, ningə in, ində rɔ'i nan'ti sə'm tɔ; ə lo kin'ti, a asi kadi in de'gi ki kareba ki rɔta'ti, kadi de'gi ki dōnangi'ti ne gəri toki in in ə ulə'm num, in ndigi'de toki in ndigi'm be num tɔ.

²⁴ Oyo, Bai, nje ki adi'm'de kin, m'ndigi ngayn kadi in sə'm nan'ti, lo'ti ki m'a m'in'ti, kadi oyi kəsikurə ki m'aw'n, kəsikurə ki in taa. M'el m'ene taa kəsikurə, tado in ndigi'm kete non kində dōran'ti ki dōnangi.

²⁵ Bai ki njera nya ki dana, de'gi ki dōnangi'ti ne gəri nu el, nan m'in m'gər'i, taa nje ki adi'm'de kaa gəri toki in in ə ulə'm tɔ.

* 17:12 17.12 Pag 41.10

²⁶ M'a m'adi gəri'nu, ningə m'a m'adi gəri'nu ki kete bay, kadi to ko ndigi ki in ndigi'm kin to me'de'ti num, kadi m'inbe m'in nan'ti se'de num to.»

18

Kuwə Jeju

(*Mat 26.47-56; Mrk 14.43-50; Luk 22.47-53*)

¹ Go ta'ti ki Jeju el ki Luwə kin ningə, ɔti ki njendo'gi lə'ne, ali do lo, awi dow ngonnn mann'ti madi ki bari'ə Sedron. Low'ə'ti kin, lo ndoo ki de man kagi'gi'ti to non, ə uri me'ti.

² Judasi ki njekundo Jeju, gər lo kin maji, tado in lo ki Jeju in ki njendo'gi lə'ne isi rei'ti taa taa.

³ In be ə, Judasi un do kuti njerɔ'gi lə nje konbe ki Rɔm, aw se'de low'ə'ti kakin. Taa kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi, uləi njengəm takəy lə Luwə adi in se'de non to. De'gi kigo Judasi'ti kin oti kiyəro'gi ki lambi'gi ki por ngəl'gi.

⁴ Lo kin'ti, Jeju ki gər nya pəti ki a re do'a'ti, ɔti ki ro'de'ti, dəji'de ene: «Sii sangi nan wa?»

⁵ Ningə ingi iləi'ə'ti eyina: «J'isi ji sangi Jeju ki Najareti'ti.» Ə Jeju el'de ene: «In m'inbe ə m'ra am.» Judasi inbe ki njekulo Jeju kakin ji'de'ti kaa ra se'de non to.

⁶ Loki Jeju el'de ene: «In m'inbe ə m'ra am» kin ə, gadi gogi, ningə tei tosi.

⁷ Jeju təl dəji'de bay ene: «Sii sangi nan wa?» Ningə ingi iləi'ə'ti eyina: «J'isi ji sangi Jeju ki Najareti'ti.»

⁸ Ə Jeju el'de ene: «M'el'se m'ene, in m'inbe ə m'ra am. Ə re in m'in ə isi sangi m'in ə, inyəi ndəgi de'gi kam adi awi.»

⁹ To be kadi ta ki te ta Jeju'ti ki ro Baw'a Luwə'ti ene: «Nje ki adi'm'de, de kare kaa nanyi ko el» kin, tolta'ne.

¹⁰ Simon Piyər ɔr kiyəro ki ulə saw'a'ti ro'ne'ti, tugə'n mbi paja lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. Tugə mbi'ə ki dojikol'ɔ'ti bati gangi. To paja kakin nan Malkusi.

¹¹ Ə Jeju el Piyər ene: «Ulə kiyə lə'i saw'a'ti gogi! Oo kadi m'a m'anyi kopi kon ki Bai adi'm kin el wa?»

Jeju ra non Hann'ti

(*Mat 26.57-58; Mrk 14.53-54; Luk 22.54*)

¹² Kutu njerɔ'gi lə nje konbe ki Rɔm, nan'ti ki njekundo'de num, ki njengəm ta Kəy lə Luwə ki Juwipi'gi uləi'de kakin num, uwəi Jeju do'i'ə.

¹³ Do kete, awi si'ə be lə Hann* ki in məm Kayipi. Kayipi ə in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi bal'a'ti kin.

¹⁴ Nga ningə in darɔ Kayipi inbe kin ə in nje kel Juwipi kene: «In soti ngayn tado lə'se kadi ba kal de kare oy tado lə ginn bulə de'gi†.»

Piyər manji ta

(*Mat 26.69-70; Mrk 14.66-68; Luk 22.55-57*)

¹⁵ Simon Piyər in ki njendo kare ki dann njendo'gi'ti lə Jeju, uni go Jeju. Njendo kare ki in ki Piyər kakin gər ki kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, adi ur nati kəy'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, nan'ti ki Jeju ki uri si'ə kəy.

* **18:13 18.13** Hann kaa ndoki in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi to ki bal ki 6 te 15'ti go Kirisiti'ti. Go'ti gogi kaa, Juwipi'gi buki'ə'ti to kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi inbe kakin bala'ti. Lo takigangi'ti lə Juwipi'gi ə, in ə de'gi oyi ta li'ə ngayn. † **18:14 18.14** Jan 11.49

¹⁶ Piyər ə isi yan'ne taga, ndəkba takəy'ti. Lo kin'ti, njendo ki kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi gər'ə kakin, te taga, elta ki dene ki njengəm takəy, ə go'ti, dene inyə Piyər ad'a ur kəy.

¹⁷ Dene ki njengəm takəy kakin el Piyər ene: «In kaa in dann njendo'gi'ti lə dingəm kin tɔ el wa?» Ə Piyər ilə'ti ene: «Jagi, m'in se'de el.»

¹⁸ Kul on, adi nje ra kulə'gi ki njengəm ta lo'gi, iləi por ra nduwi. Piyər kaa ra se'de ta por'ti kakin non, a nduw se'de tɔ.

Hann dəji ta Jeju

¹⁹ *Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi dəji ta Jeju dɔ njendo'gi'ti li'ə ki dɔ nyando'ti li'ə ki isi ndo de'gi.

²⁰ Ə Jeju ilə'ti ene: «M'elta de'gi taga wangi, taa ki ndɔ'gi, ndɔ'gi, m'nji m'ndo nya de'gi ginn kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi num, ginn Kəy'ti lə Luwə num, ki in lo'gi ki dɔ Juwipi'gi pəti isi ɔsi nan'ti. Nya madi ki m'el lo kiyə'ti goto.

²¹ Nga ra bann ə dəji'm ta bay wa? Dəji ta nje ki isi oyi m'in lo kelta'ti kin oyi, gəri ta ki m'nji m'el'de maji ngayn.»

²² Dɔ ta'ti kin, njengəm ta lo kare ki ra se'de non, ində kɔti Jeju, ə el'ə ene: «Adi in be ə kadi tur'n ta adi kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi'ti wa?»

²³ Ə Jeju ilə'ti ene: «Kin ə re ta ki m'el kin, majel ə, ɔji maj'a el adi'm m'oo, a re m'el maji tɔ ə, ra bann be ə ində'm wa?»

²⁴ Lo kin'ti, Hann adi awi ki Jeju ki dɔ ki dɔi'ə kin be be lə Kayipi, ki in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi.

Piyər təl manji bay toki n'gər Jeju el (Mat 26.71-75; Mrk 14.69-72; Luk 22.58-62)

²⁵ Piyər isi ta por'ti non, isi nduw por, ə eli'ə eyina: «Man, in kaa in dann njendo'gi'ti li'ə tɔ el wa?» Nan Piyər manji ene: «Jagi, m'in se'de el.»

²⁶ Ki kare dann njerakulə'gi'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki in noji dingəm ki Piyər tugə mbi'ə gangi, el Piyər ene: «De ki m'oo'ə si'ə, lo ndɔɔ'ti ki me kagi'gi'ti kin, in in el ə in nan?»

²⁷ Nan Piyər manji inbe bay. Ningə tanan'ti non, kunə kunjə non.

Jeju ra non Pilati'ti

(Mat 27.1-2, 11-14; Mrk 15.1-5; Luk 23.1-5)

²⁸ Loki in ki Jeju be lə Kayipi ə, awi si'ə kəy'ti ki boi lə nje konbe ki Rəm'ti. In sin ba bay. Ningə njekundo Juwipi'gi mbeti kur me kəy ki boi'ti, kadi to n'təli ki njen, takum Luwə'ti, kadi to n'usoi nya lo ra nanyi Paki'ti.

²⁹ In tado kin ə, *Pilati te ingə'de taga, ningə dəji'de ene: «In ri ə səki dingəm kam wa?»

³⁰ Ningə, ingi iləi'ə'ti eyina: «Kin ə re in de ki njera nya ki majel el ə, re j'a ji re si'ə, j'ulə ji'i'ti el.»

³¹ Ə Pilati el'de ene: «Inbe'gi, taai'ə, awi gangi ta dɔ'a'ti kigo ndukun'gi'ti lə'se, in Juwipi'gi.» Nan eli Pilati eyina: «J'in, de adi'je tarow ki kadi ji gangi'n ta koy dɔ de'ti el.»

³² In be ə, ta ki Jeju inbe el kadi tɔji'n napar koy ki n'a n'oy kin toltə'ne.

³³ Pilati təl ur me kəy'ti ki boi, bar Jeju, ningə dəj'ə ene: «In ngar lə Juwipi'gi wa?»

³⁴ Ə Jeju ilə'ti ene: «Inbe ki dɔi ə elta kin be eke de'gi ki rangi ə eli'nu ta kin ɔjido'm wa?»

³⁵ Ningə Pilati el Jeju ene: «M'in ki oo'm kin m'in Juwipi wa? In de'gi ki ginn be'ti læ'i inbe num, kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi num, ə rei uləi'nu ji'm'ti! Nga ningə m'dəj'i ke in ri inbe ə in ra wa?»

³⁶ Ə Jeju el'ə ene: «M'in ngar ki dənangi'ti ne el, re m'in ngar ki dənangi'ti ne ə, re de'gi ki go'm'ti, a rə'i də'm'ti kadi de ulə'm ji njekundo Juwipi'gi'ti el; nan k'in ə m'in ngar ki dənangi'ti ne el.»

³⁷ Ningə Pilati dəj'ə ene: «Adi in ngar ta?» Ningə Jeju el'ə ene: «In ta ki in ə te tai ene m'in ngar. M'in, oji m'in, ningə m're dənangi'ti ne kadi m'man naji də nya ki rəta'ti. Nga ningə, de ki in me nya ki rəta'ti, təl rə'ne go ta'ti læ'm.»

³⁸ Lo kin'ti, Pilati dəj'ə ene: «In ri ə in nya ki rəta'ti wa?»

Gangi ta koy də Jeju'ti

(Mat 27.15-31; Mrk 15.6-20; Luk 23.13-25)

Go ta'ti ki Pilati dəji kin ə, təl te taga rə Juwipi'gi'ti el'de ene: «M'ingə ta madi kare ki kadi m'gangi'n ta də de'ti kin el.

³⁹ Nga ningə, kigo jibəl ra'a'ti ki isi rai kete, kete, ə dəkagilo ra nanyi Paki ə, m'inyə dangay kare taa m'adi'se kin, in ndigi də'ti kadi m'inyə ngar læ Juwipi'gi'ti taa madi'se wa?»

⁴⁰ Nan ingi, uni ndu'de ki taa eli eyina: «Jagi, in el, in Barabasi ə ji ndigi kadi inyə taa.» Barabasi ki elita li'ə kin, in baw kaya.

19

¹ Pilati adi ndu'ne njerə'gi kadi awi ki Jeju, ningə kadi indəi'ə ki ndəy hawlay.

² Njerə'gi oji jəgi konn, uləi də'a'ti, ningə uləi ku ngal ki kər njir njir rə'a'ti tə.

³ Əti rei rə'a'ti, ningə eli'ə eyina: «Lapiya, ngar læ Juwipi'gi!» Ningə buki ji'de kət'ə'ti, indəi'ə.

⁴ Nja kare bay, Pilati te rə bulə de'gi'ti el'de ene: «Maji, m'a m're si'ə taga rə'se'ti ne, kadi in gəri toki m'ingə ta madi kare ki kadi m'gangi'n ta də'a'ti el.»

⁵ Lo kin'ti non be, Jeju te taga ki jəgi kon də'ne'ti num, ki ku ngal ki kər njir njir rə'ne'ti num. Ningə Pilati el'de ene: «Dingəm kaa nyi ra am!»

⁶ Nan loki, kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki njengəm ta lo'gi læ Juwipi'gi, oyi'ə ə, uləi bilə eli eyina: «In bər'ə kagidəsi'ti! in bər'ə kagidəsi'ti!» Ə Pilati el'de ene: «Inbe'gi, in taai'ə, awi in bəri'ə kagidəsi'ti, tado m'in, m'ingə ta madi ki asi kadi m'gangi'n ta koy də'a'ti el.»

⁷ Ningə Juwipi'gi eli Pilati eyina: «J'aw ki ndukun kare non, ə kigo ndukun'ti kakin, in de ki səw də koy, tado el ene n'in Ngonn læ Luwə*.»

⁸ Loki Pilati oo ta kin ə, ad'a bəl ki də mad'a'ti bay,

⁹ ə təl ur me kəy'ti ki boi, ningə dəji Jeju ene: «In, in ra wa?»

¹⁰ Nan Jeju ilə ta'ti el. Ə Pilati el Jeju ene: «M'in ə m'dəj'i ta ə ilə'm'ti el wa? In gər kadi m'aw ki təgi kadi m'ge ə m'inyə'i taa num, m'ge ə m'bər'i kagidəsi'ti num, eke in gər el wa?»

¹¹ Jeju ilə'ti ene: «Kin ə re in təgi ki Luwə inbe ə adi dərən'ti nu kin el ə, aw ki təgi madi kare də'm'ti el. Ningə in tado kin ə, de ki njekulə'm ji'i'ti, majel li'ə in ngayn utə yan'i.»

¹² Də ta'ti inbe kin ə, Pilati sangi kadi n'inyə Jeju, nan Juwipi'gi uri kəl, ə eli'ə eyina: «Kin ə re inyə taa ə, in madi Sejar ki in ngar kibo kin el. De ki ene n'in ngar ə, de'ə kin in nje ta læ Sejar.»

* 19:7 19.7 Lebitiki 24.16

¹³ Loki Pilati oo ta kin ə, adi awi ki Jeju taga, ningə inbe isi dɔ kumbər ngar'ti, lo'ti ki bari'ə Gaji mbal'gi ki kində nanga, ki ta Ebirə ene «Gabata».

¹⁴ In ndɔ ki kadi lo ti par ə in kulə ngirə ra nanyi Paki, ningə in kadi ki jam dɔ be'ti be. Ə Pilati el Juwipi'gi ene: «Oyi ngar lə'se.»

¹⁵ Nan uni ndu'de ki taa eli eyina: «Kadi oy kɔ! Kadi oy kɔ! Bər'ə kagidəsi'ti!» Ə Pilati el'de ene: «Kadi to m'bər ngar lə'se kagidəsi'ti wa?» Ningə kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi eli eyina: «De oo ngar lə'je ki rangi el, ngar lə'je in Sejar par.»

¹⁶ Lo kin'ti, Pilati ulə Jeju ji'de'ti kadi bəri'ə kagidəsi'ti. Njerɔ'gi uwəi Jeju awi si'ə.

De'gi bəri Jeju kagidəsi'ti

(Mat 27.32-44; Mrk 15.21-32; Luk 23.26-43)

Njerɔ'gi uwəi Jeju awi si'ə.

¹⁷ Inbe oti kagidəsi lə'ne, te'n gidi bebo'ti ki taga, kadi awi'n lo'ti ki to to «Ka dɔ de», ki ta Ebirə ene «Golgota.»

¹⁸ In low'ə'ti kin ə njerɔ'gi bəri Jeju'ti, kagidəsi'ti. Bəri de'gi joo kagidəsi'ti si'ə, ki kare dɔjikɔl'ɔ'ti, ə ki kare dɔjigəl'ə'ti tɔ, ningə inbe ra dana.

¹⁹ Pilati adi rai ngonn bar, ndangi nya me'ti, indəi taa dɔ kagidəsi ki Jeju ra'ti. Nya ki ndangi me'ti nan: «Jeju ki Najareti'ti, ngar lə Juwipi'gi.»

²⁰ Loki bəri Jeju'ti, kagidəsi'ti kakin in ndəkba ki bebo, adi Juwipi'gi ngayn tudəi nya ki ndangi kin. Ndangi ki ta Ebirə num, ki ta Laten num, taa ki ta Gireki num tɔ.

²¹ Ə kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi eli Pilati eyina: «Nya kin, maji kadi re a ndangi “ngar lə Juwipi'gi” be el, nan re a ndangi “dingəm kam el ene n'in ngar lə Juwipi'gi” taa in gorow'ə'ti.»

²² Nan Pilati el'de ene: «Nya ki m'ndangi ningə, ndang'a kaa m'ndangi kin.»

²³ Loki njerɔ'gi bəri Jeju kagidəsi'ti ginn'ə gangi ningə, oyi ku'gi li'ə, kanyi ginn sɔ, sɔw dɔ'de kare kare. Ningə nanyi ku ngal ki de ur el, nan oji tanan'ti be par, ində taa re nanga.

²⁴ Ə njerɔ'gi elinan eyina: «Adi ji tili ku ngal kin el, nan adi ji tugəi kiri mbara dɔ'ti j'oyi ke nan ə a in yan'a wa.» Ningə in nya ki a to be kadi ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina:

«Kanyinan ku'gi li'ə,

Ningə tugəi kiri mbara dɔ ku ngal'ti li'ə tɔ» kin tolta'ne†.

Ningə in nya'a kaa nyi njerɔ'gi rai kin.

²⁵ Kon Jeju in ki ngonkon'ne ki dene num, Mari ki ne Kilewopasi num, taa Mari ki Magidala num rai non, ndəkba kadi kagidəsi'ti ki bəri Jeju'ti.

²⁶ Loki Jeju oo kon'ne, ə oo njendo ki Jeju ndig'ə, ra gəd'ə'ti ə, el kon'ne ene: «Dene, oo ngonni'ə ra am.»

²⁷ Ningə go'ti, el njendo kakin ene: «Oo kon'i ə ra am.» Ningə, ndɔ'a'ti non, njendo kakin aw ki kon Jeju rɔ'ne'ti.

Koy Jeju

(Mat 27.45-56; Mrk 15.33-41; Luk 23.44-49)

²⁸ Go nya'gi'ti kin, Jeju gər kadi ginn nya'gi pəti gangi nga ə, elta kin kadi tolta ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə ene: «Kundə ra'm‡.»

²⁹ Ngoo ki yiwi kandi nju ki masi rosi isi non, ə njerɔ'gi nduyi nya ki to hem hem me yiwi nju'ti ki masi kakin, uləi ta kagi'ti ki bəri'ə ijopi, ə uləi ta Jeju'ti.

³⁰ Ə loki Jeju njuw yiwi kandi nju ki masi kakin ningə, el ene: «Ginn nya'gi pəti gangi nga», ə ulə də'ne nanga, ningə kon li'ə te.

Njerə kare ɔsi kadi Jeju

³¹ In ndo ki kadi lo ti də'ti ə, in ndo kərkon. In ndo kərkon ki to ta dangi, ə, kadi to ninn'gi rai də kagidəsi'ti ba ndo kərkon'ti el§, Juwipi'gi awi dəji Pilati kadi adi budi nja'de, ə ɔri'de kə də kagidəsi'ti.

³² Lo kin'ti, njerə'gi awi budi nja de ki dəkete num, in ki nja joo num, ki bəri'de də kagidəsi'ti nan'ti ki Jeju.

³³ Loki rei tei də Jeju'ti ə, oyi kadi in oy nga, adi budi nja'a el.

³⁴ Ningə njerə kare ə ɔsi kad'a ki ningə, ə tanan'ti non, mosi ki mann tei ta do ningə'ti kakin.

³⁵ De ki ɔr go nya'gi kin, oo ki kum'ne, ningə mannaji li'ə in ki rəta'ti, taa inbe gər kadi in ta ki rəta'ti ə n'el tə, kadi to ingi kaa uni me'se tə*.

³⁶ Toki rəta'ti, nya'gi kin rai nya be kadi to ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: «Singə kare kaa de a tətə el†», kin təta'ne.

³⁷ Taa ndangi ta ki rangi bay me makitu'ti lə Luwə eyina «A gonyi lo ki rə de'ti ki ɔsi kad'a ki ningə‡.»

Uləi Jeju be ninn'ti

(Mat 27.57-61; Mrk 15.42-47; Luk 23.50-56)

³⁸ Go nya'gi'ti kin, Jisepi ki in de ki Arimate'ti, aw dəji tarow Pilati kadi n'or ninn Jeju. Jisepi in njendo lə Jeju ki ra rə'ne lo kiyə'ti, tado bol Juwipi'gi. Pilati ad'a tarow, adi Jisepi aw ɔr ninn Jeju.

³⁹ Nikodem ki ndəki aw ingə Jeju kondə kakin kaa, aw ki nduji kagi'gi ki əti maji joo tado kəy rə ninn'ti. Nduji kagi'gi ki bəri'de mir in ki alowəsi, poləi'de nan'ti asi kiləw dəmutə be.

⁴⁰ De'gi ki joo kin, uni ninn Jeju, doloi ki ta ku len. Lo dole'ti, buki nduji kagi ki əti maji səm'ti nden, nden, taa doloi, kigo kuji ra'a'ti lə Juwipi'gi ki isi rai ki ninn'gi lə'de bay taa uləi be'ti.

⁴¹ Lo ki bəri Jeju'ti, kagidəsi'ti kakin, lo to non me kagi'gi'ti, ningə me lo'ti kakin, be ki to sigi, ki de ilə ninn'ti el bay to'ti non kadi mbal'ti.

⁴² Nga ningə, toki kaa ki lo ti ə a in ndo kərkon lə Juwipi'gi, uləi Jeju me be'ti kakin, tado in ndəkba kad'a'ti.

20

Jeju ində taa lo koy'ti

(Mat 28.1-10; Mrk 16.1-8; Luk 24.1-12)

¹ Ndo Dəmasi ki ginn lo, loki lo to piti piti ba bay, Mari ki Magidala isi aw dəbadi'ti ningə, oo mbal ki uti ta be ninn kakin, de uwə ɔr.

² Ə Mari anyi ngodi, aw ingə Piyər in ki njendo kare ki Jeju ndig'ə, el'de ene: «Uwəi Burəbe ɔri'ə badi'ti, ningə ji gər lo ki iləi'ə'ti el.»

³ Piyər in ki njendo ki kare kakin tei, isi awi ki dəbadi'ti.

⁴ Anyinan ngodi joo pəti, nan njendo ki kare kakin anyi ngodi utə Piyər, adi aw te dəbadi'ti kete non'a'ti.

⁵ Loki aw te, ilə kəti'ne, gon lo ningə, oo ta ku'gi ki doloi ninn ə rai, nan ur me be ninn'ti el.

⁶ Piyər ki in go'ə'ti, in yan'ne non re ə, ur me be'ti, oo ta ku'gi ki doloi ninn ə rai,

§ 19:31 19.31 Ndukun ki nja joo 21.22-23 * 19:35 19.35 Jan 20.31 † 19:36 19.36 Tekitaga 12.46; Pa'gi 34.21 ‡ 19:37 19.37 Jkr 12.10

⁷ taa oo ta ku ki ulæi jam dɔ Jeju'ti tɔ ə to. Ta ku'ə kin to nan'ti ki ingi ki doloï ninn kin el, nan de bir adi to yan'ne dangi.

⁸ Go'ti, njendo ki kare ki re kete kakin, ur me be'ti tɔ, adi oo nya'gi ki kum'ne num, un me'ne kadi in nya ki rɔta'ti num tɔ.

⁹ Nga ningə, biti te low'ə'ti kin kaa, tujə'de'ti kadi Jeju a ində taa dann nje koy'gi'ti el bay, toki Makitu læ Luwə el'n ta'a kete kin*.

¹⁰ In be ə, njendo'gi ki joo, tæli ilæi dɔ'de awi be.

Jeju tɔji rɔ'ne Mari ki Magidala (Mrk 16.9-11)

¹¹ Loki njendo'gi awi, Mari ra taga, kadi badi'ti ndəkba, ra non. Loki ra non, ilə kɔti'ne gon'n lo be ninn'ti ə,

¹² oo malayka'gi joo ki ɔyi ku ki nda, ə ki lo'ti ki kete ilæi ninn Jeju'ti. Ki kare isi tor'o'ti, kaw ki dɔ'a'ti, ə in ki nungi isi kaw ki nja'a'ti tɔ.

¹³ *Malayka'gi dæji'ə eyina: «Dene, ra bann ə ra non wa?» Ə Mari ilə'de'ti ene: «Ōri Burəbe læ'm, ningə m'gər lo ki ilæi'ə'ti el.»

¹⁴ Loki elta be ningə, ilə rəti ə, oo Jeju, nan gər kadi in Jeju el.

¹⁵ Ə Jeju dæj'ə ene: «Dene, ra bann ə ra non wa? Si sangi nan wa?» Ningə Mari oo ene in nje ra kulə me ndɔɔ'ti ki to non kakin wa, adi el'ə ene: «Be'm, re in in ə ɔr'ɔ ə, ɔji'm lo ki ilə'ti, adi m'aw m'un'ə.»

¹⁶ Jeju bar'a: «Mari!» Ə Mari yəti rɔ'ne ki rɔ'a'ti, un ndu'ne ki taa, el'ə ene: «Rabuni!» ki ta Ehirə, ki kər me'ə nan «Njendo de'gi!»

¹⁷ Lo kin'ti, Jeju el'ə ene: «Ōdi rɔ'm el, tado m'aw dɔran'ti rɔ Bai'ti el bay. Nga ningə, ki ngɔsine kin ə, aw rɔ ngannkon'm'gi'ti, el'de toki m'aw rɔ Bai'ti ki in Baw'se tɔ kin, m'aw rɔ Luwə'ti læ'm ki in Luwə læ'se tɔ kin.»

¹⁸ Ə Mari ki Magidala aw ingə njendo'gi el'de ene: «M'oo Burəbe ki kum'm!» Ningə el'de ta'gi ki Jeju el'ə kakin adi'de oyi.

Jeju tɔji rɔ'ne njendo'gi (Mat 28.16-20; Mrk 16.14-18; Luk 24.36-49)

¹⁹ Ndɔ Dɔmasi'ti inbe non losɔl'ɔ, njendo'gi kawinan me kəy'ti madi, ningə uti takəy mbuki dɔ'de'ti, tado boli njekundɔ Juwipi'gi. Ə Jeju re, ra taa dann'de'ti, el'de ene: «M'dæji kadi lapiya in sese!»

²⁰ Ningə lo kin'ti, tɔji'de tor do ki ji'ne'ti ge, kadi'ne'ti ge adi'de oyi. Rɔ njendo'gi nəl'de ngayn, loki oyi Burəbe.

²¹ Jeju tæl el'de bay ene: «M'dæji kadi lapiya in sese! Nga ningə, toki Bai ulə'm, m'in kaa m'ulə'se tɔ.»

²² Ningə go ta'gi'ti kin, Jeju to kon læ'ne dɔ njendo'gi'ti, ə el'de ene: «Tai Ndil Luwə me'se'ti.

²³ De'gi ki a inyæi go majel'gi læ'de kɔ, Luwə a inyə go majel'gi læ'de kɔ tɔ, ə nje ki a mbeti k'inyə go majel'gi læ'de kɔ, Luwə a tudə majel'gi læ'de dɔ'de'ti ba tɔ.»

Jeju in ki Tomasi

²⁴ Loki Jeju re rɔ njendo'gi'ti kin, Tomasi ki bari'ə Ndungə, ki in ki kare dann njendo'gi'ti in se'de low'ə'ti el.

²⁵ Ə ndəgi njendo'gi eli'ə eyina: «J'oo Burəbe ki kum'je.» Nan Tomasi el'de ene: «Kin ə m'oo tor do poynti ki bəri ji'ə kin el num, m'ulə ngonn ji'm tor poynti'ti kin el num, taa m'ulə ji'm m'ɔdi'n tor do ningə ki ɔsi kad'a kin el num ə, m'a m'un me'm el jagi.»

* 20:9 20.9 Pa'gi 16.10

²⁶ Ndo jijoo go'ti, njendo'gi teli ingei nan me key'ti bay, ningə in kin Tomasi in se'de nga. Uti takəy mbuki do'de'ti, ə Jeju re, ra taa dann'de'ti, el'de ene: «M'dəji kadi lapiya in sese!»

²⁷ Ningə el Tomasi ene: «Tomasi, ulə ngonn ji'i lo kin'ti, ə gon ji'm'gi kin oo, taa ulə ji'i odi'n tor do ningə ki kadi'm'ti kin oo to. Ononyi kadi tadi, maji kadi un me'i.»

²⁸ Lo kin'ti non, Tomasi el Jeju ene: «Burəbe lə'm! Luwə lə'm!»

²⁹ Ə Jeju el'ə ene: «In koo ki oo'm ki kum'i ne kin ə adi un me'i. Ningə adi m'el'i m'adi in gər toki nje ronel'gi ə in de'gi ki uni me'de ki kanji koo nya ki kum'de†.»

Ginn ndangi makitu kin

³⁰ Jeju ra nyakoji'gi ki rangi ngayn inbe bay takum njendo'gi'ti lə'ne, ki in ki ndangi me makitu'ti kin el.

³¹ Nan ingi kin, in ki ndangi'de be kadi uni me'se toki Jeju in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, in Ngonn lə Luwə. Ningə loki uni me'se ə a ingei kaji ki biti ki non'ti ki ta kul'ə.

21

Jeju toji ro'ne njendo'gi siri ta ba'ti ki Tiberiyadi

(Luk 5.1-11)

¹ Go'ti gogi, Jeju təl te ingə njendo'gi bay ta ba'ti ki Tiberiyadi. Row ki te ngə'n'de ə to kin:

² Ndo madi, Simon Piyər num, Tomasi ki bari'ə Ndungə num, Nataniyel num ki in de'gi ki Kana'ti ki Galile to, ngann'gi lə Jebede ki joo to, njendo'gi lə Jeju ki rangi in joo to sii nan'ti.

³ Ə Simon Piyər el'de ene: «M'a m'aw ba kadi m'ndon kanji'gi.» Ningə ndəgə'gi eli'ə eyina: «J'in kaa j'a j'aw sə'i to.» Ningə tei, ali me to'ti awi, nan kondə'a'ti kin, ngonn kanji kare kaa uwəi el.

⁴ Loki lo ti, Jeju re ra ta ba'ti non, nan njendo'gi gəri toki in Jeju el.

⁵ Ə Jeju el'de ene: «Ngann'gi, uwəi kanji nden el wa?» Ningə iləi'ə'ti eyina: «Jagi, ngonn kanji kare kaa j'uwə el.»

⁶ Ningə, Jeju el'de ene: «Iləi bandi dow tokibo'ti, ki dojikəl'se'ti kin, ə a uwəi kanji'gi.» Ə loki iləi bandi ə, bandi oy kanji koy ki asi kadi ndəri tei taga el.

⁷ Lo kin'ti, njendo ki Jeju ndig'ə el Piyər ene: «In Burəbe.» Ə loki ta ki el ene: «In Burəbe», kin osi mbi Piyər'ti taa par ə, Piyər ulə ku lə'ne ro'ne'ti, tado kete ra ki ro'ne kare, ningə osi me mann'ti.

⁸ Lo ki rai'ti kin, in sanyi el ki ngangı ba, awi asi kulə buy kare be par, adi ndəgi njendo'gi awi ki to nden nden ki ngangı ba'ti, ndəri bandi ki kanji rosi kakin go'de'ti.

⁹ Loki uri nanga ningə, oyi por ki de ulə kanji'ti, taa mapa kaa to non to.

¹⁰ Jeju el'de ene: «Rei ki kanji'gi ki uwəi'de kakin ne adi j'oo.»

¹¹ Ə Simon Piyər al me to'ti, ndər bandi ki kanji rosi kakin nanga. In kanji'gi ki boi boi inbe ə in bu ki do mi gidə in mutə (153). Kər'de inbe ki əti bol kin ə, bandi gangi el.

¹² Jeju el'de ene: «Rei soi nya.» Nga ningə, de kare dann njendo'gi'ti ki kadi dəji Jeju ene: «In nan wa?» goto, tado gəri maji kadi in Burəbe.

¹³ Jeju oti ro'de'ti, un mapa adi'de, ningə adi'de kanji to.

¹⁴ Loki Jeju ində taa dann njekoy'gi'ti kin, in te ki nja mutə nga a te ki ro njendo'gi'ti lə'ne kin.

Jeju in ki Piyər

¹⁵ Go nya kuso'ti, Jeju dəji Simon Piyər ene: «Simon ki ngonn Jonasi, in ndigi'm utə nje'gi sii kin wa?» Ə Simon ilə'ti ene: «Oyo, Burəbe, in gər kadi m'ndigi.» Ningə Jeju el'ə ene: «Ul ngann bati'gi'ti lə'm.»

¹⁶ Jeju təl dəji Simon bay ki nja joo ene: «Simon ki ngonn Jonasi, in ndigi'm wa?» Ə Simon il'ə'ti ene: «Oyo, Burəbe, in gər kadi m'ndig'i.» Ningə Jeju el'ə ene: «Ul bati'gi'ti lə'm.»

¹⁷ Jeju təl dəji Simon bay ki nja mutə ene: «Simon ki ngonn Jonasi, in ndigi'm wa?» Ningə lo kin'ti, me Piyər tuji do təl'ti ki Jeju təl dəj'ə bay ki nja mutə ene: «In ndigi'm wa?» kin, adi ilə'ti ene: «Burəbe, in gər nya'gi pəti, in gər kadi m'ndig'i.» Ningə Jeju el'ə ene: «Ul bati'gi'ti lə'm.»

¹⁸ Nga ningə, toki rəta'ti, adi m'el'i: dəkagilo basa'i'ti, inbe dɔɔ ndar bəd'i'ti, ə aw loki me'i ndigi, nan dəkagilo ki a bugə ə, a oy ji'i taa kadi de ki rangi ə a dɔɔ ndar bəd'i'ti, ə aw sə'i lo'ti ki me'i ndigi el.»

¹⁹ Ta'gi kin Jeju el be kadi tɔji'n gorow koy ki Piyər a oy kadi ulə'n tɔji do Luwə'ti. Go'ti, Jeju el'ə ene: «Un go'm.»

Njendo ki Jeju ndig'ə

²⁰ Piyər ilə rəti gogi ningə, oo njendo ki Jeju ndig'ə, in ki ndəki, lo nyakuso'ti, ndunə rə'ne ki do Jeju'ti, dəj'ə ene: «Burəbe, nan ə a uləi ji de'gi'ti wa?» kakin.

²¹ Loki Piyər oo'ə ə, dəji Jeju ene: «Burəbe, ə in kam, in ri ə a ra'a wa?»

²² Ə Jeju el Piyər ene: «Kin ə re m'ndig'i kadi isi ki dɔ'ne taa biti kadi to m'təl m're m'ingə'n'ə kaa, in kin ta lə'i goto'ti. In, ta lə'i in ta kadi un go'm par.»

²³ Ta kin sanan dann ngannkon'gi'ti toki njendo kam a oy el. Nan ki rəta'ti, kadi Jeju el Piyər ene: «A oy el» kin, el'ə be el. Ta ki el'ə ə, el'ə ene: «Kin ə re m'ndig'i kadi isi ki dɔ'ne taa biti kadi to m'təl m're m'ingə'n'ə kaa, in kin ta lə'i goto'ti.»

²⁴ In darɔ njendo'ə inbe kin ə mannaji do nya'gi'ti kin, ndangi'de me makitu'ti kin. Nga ningə ji gər kadi mannaji li'ə in ta ki rəta'ti.

²⁵ Jeju ra nya'gi ki rangi ngayn inbe bay. Re de ene n'ində ta'ne inbe nəm n'ndangi'n'de pəti me makitu'gi'ti ə, m'mər kadi dɔnangi inbe kin pəti kaa, makitu'gi kin a uwə.

Kulə'gi læ njekawkulə'gi Ta ki dɔ kulə'gi læ njekawkulə'gi

Makitu kin elta tɔji'n ke toki nan bann ə Burəbe awi'n dɔran'ti, adi'n tɔgi njendo'gi læ'ne ki gorow læ Ndil Luwə kadi to tɔli rɔ'de go mbərkikində'ti li'ə ki dɔboy'ti (1.8). Be ə, njekawkulə'gi manyinaji Jerujalem'ti ɔjido kində ki Jeju ində taa lo koy'ti aw dɔran'ti. Kibo'gi læ Juwipi'gi adi kon njekawkulə'gi. Kadi nan kon kin ra adi njendo'gi tei iləi mbər Poyta ki maji dɔnangi Jude'ti pəti ki Samari bitɔ par ki manga, tei Antiyosi'ti. Dann nya'gi'ti ki rai nya kin, in Piyər, Jaki, Jan, ki Jaki ki ngon kon Jeju ə Ndil un'de ra'n kulə ngayn nan ki utə nje'gi kin, in Pol. J'oo kulə'gi ki Pol ra'de ki gorow kaw mbah'gi tadɔ kiləmbər Poyta ki maji ki low'ə'ti non ə, ində'n ginn Njekawnan'gi ki dɔnangi Aji'ti ki Du, dɔnangi Giresi'ti ki kaw lo kurkadi'ti. Makitu kin tɔlta'ne ki poyta læ Pol ki uwəi'ə dangay'ti Rəm'ti, nan tɔji toki de a ra tɔgi kuwə Ta læ Ndil Luwə dangay'ti el.

Kon ta'gi ki me'ti: Kində kaw dɔran'ti bitɔ te'n buki Ndil dɔ njendo'gi'ti 1-2. Mannaji ki kadi nan kon Jerujalem'ti 3-7. Poyta ki maji te Samari'ti 8. Kunme læ Pol 9. Njekunme'gi ki in Juwipi'gi el ki dɔkete dann Njekawnan'gi'ti 10-11. Tɔl Jaki, te Piyər dangay'ti 12. Kaw mbah kiləmbər Poyta ki maji ki dɔkete læ Pol 13-14. Kawnan kibo læ njekawkulə'gi læ Jeju Jerujalem'ti 15. Kaw mbah kiləmbər Poyta ki maji ki nja joo læ Pol 16-18. Kaw mbah kiləmbər Poyta ki maji ki nja mutə læ Pol 19-21. Uwəi Pol dangay'ti 22-26. Pol in Rəm'ti 27-28.

Kaw Jeju dɔran'ti

¹ Tewopil, me makitu'ti læ'm ki dɔkete*, m'ndangi ta'gi ki ɔjido nya'gi ki Jeju ulə ngirə ra ge, ndo de'gi ge.

² Nya'gi ki ra bitɔ te'n me ndo'ti ki Luwə un'ə'n'ə aw si'ə dɔran'ti. Ningə kete bay ta kadi aw dɔran'ti, Jeju mbəti njekawkulə'gi læ'ne, adi'de mbərkikində'gi læ'ne ki gorow læ Ndil Luwə.

³ Go koy'o'ti, Jeju ɔji rɔ'ne njekawkulə'gi læ'ne. ɔji'de ki row'gi ki dangi dangi kadi gəri toki n'ra ki dɔ'ne taa. Ndo dɔso go'ti ningə, te bus ki rɔ'de'ti el'de ta dɔ Konbe'ti læ Luwə.

⁴ Ndo kare ki isi so nya se'de, Jeju el'de kadi tei gidi bebo Jerujalem'ti el. Nan kadi nginəi bitɔ kadi Baw'ne adi'de kadikare ki un ndu'ne dɔ'ti kadi n'a n'adi kin bay taa†. Ningə el'de ene: «In kadikare ki m'inbe m'el'se ta'a kete nga.

⁵ Jan ra de'gi batəm me mann'ti, nan ingi, me ndo'gi'ti ki ngayn el ne ə, a rai'se batəm me Ndil Luwə'ti.»

⁶ *Njekawkulə'gi læ Jeju ki kawinan rɔ'a'ti dəji'ə eyina: «Burəbe, in dɔkagilo'ti ki ngɔsine inbe kin ə a taa konbe adi *Isirayel wa?»

⁷ Ə el'de ene: «In ta læ'se kadi in gəri dɔ kad'a eke dɔ gangi lo'gi ki Bai ɔji kigo lo tɔgi'ti læ'ne el.»

⁸ Nan a ingəi tɔgi loki Ndil Luwə a re dɔ'se'ti. A tɔli nje mannaji læ'm me bebo Jerujalem'ti num, dɔnangi Jude'ti ba pəti num, Samari'ti num, ratata dɔboy dɔnangi'ti.

* 1:1 1.1 Luk 1.1-4 † 1:4 1.4 Luk 24.49

⁹ Loki Jeju el'de ta'gi kin ginn'ə gangi ningə, oyi'ə isi aw ki taa me nəl'ti. Ningə kilndi re uti kum'de adi oyi'ə el.

¹⁰ Kum'de nanyi ki taa dōran'ti, lo koo go Jeju lo kaw'a'ti, ningə, dingəm'gi joo ki uləi ku'gi ki nda bal bal tei bus ki rō'de'ti, ningə eli'de eyina:

¹¹ «De'gi ki Galile'ti, tado ri ə rai ra gonyi lo ki taa dōran'ti be wa? Daro Jeju inbe ki uni'ə ta dann'se'ti awi si'ə dōran'ti kin ə, a təl re toki oyi go'ə lo kaw'a dōran'ti kin be tō.»

Kuti læ njekawkulø'gi

¹² Be ə njekawkulø'gi læ Jeju təli dō mbal kagi Buni'ti awi Jerujalem'ti gogi. Mbal kagi Buni kin in ndəkba ki bebo Jerujalem.

¹³ Loki rei tei Jerujalem'ti ningə, ali awi me kəy'ti kare ki in dō mad'a'ti taa, loki rai to lo kisi'de kete kete. Adi in Piyər num, Jan num, Jaki in ki Andire num, Pilipi in ki Tomasi num, Batilemi in ki Matiye num, Jaki ki ngonn læ Alpe num, Simon ki nje rō tado ta kingədo læ be lə'ne num taa Judi ki ngonn læ Jaki num tō.

¹⁴ Ingi pəti, ki me'de ki kareba, kawinan nəm nəm kadi elita ki Luwə ta ta, nan'ti ki dene'gi madi. Mari ki kon Jeju in dann'de'ti num taa ngannkon Jeju num tō.

Matiyasi or tor Judasi

¹⁵ Me ndo'gi'ti kin, njekunme'gi kawinan asi bu ki dō joo. Ningə Piyər ində taa dann ngannkon'ne'gi'ti el ene:

¹⁶ «Ngannkon'm'gi, maji kadi nya ki Ndil Luwə elta'a me Makitu'ti læ Luwə tōlta'ne. Tado Ndil Luwə, elta kete ki ta *Dabidi, oji'n dō Judasi ki or non de'gi ki rei uwəi Jeju.

¹⁷ Judasi in ki kare dann'je'ti, ningə aw ki kulə lə'ne ki sōw dō'ne kadi ra dann'je'ti tō.

¹⁸ Ki nar ki adi'ə tado kugə'n goji kulə ki majel ki ra kin ə, Judasi aw ndogi'n lo ndo. Me ndo'ti ki ndogi kakin ə, ində taa osi, dō'a sur ki nanga, me'ə ndu rusi adi ti'ə ala mban dōnangi'ti.

¹⁹ De'gi pəti ki dōnangi Jerujalem'ti oyi ta kin. Be ə bari lo ndo kakin ki ta be lə'de eyina: “Akeldama”, kər me ta kin nan: “Lo ndo mosi”.

²⁰ Ndangi me makitu Pa'gi'ti eyina:

“Kadi kəy li'ə in ki k'inyə kō num,

Kadi de kare ka isi me'ti el num‡,”

Taa ndangi bay eyina:

“Kadi de ki rangi or tor'o.”

²¹ «Be ə, maji kadi ji mbəti de kare mbunə de'gi'ti inbe ki njiyəi se'je nan'ti ki ndo'gi pəti ki Burəbe Jeju awi'n se'je num təl'n se'je num inbe kin.

²² Ulə ngirə dō batəm'ti læ Jan, ratata te'n dō ndo'ti ki Luwə un'n Jeju ta dann'je'ti awi'n si'ə dōran'ti. Kadi de kare dann'de'ti, in nje mannaji, nan'ti se'je toki Jeju ində lo koy'ti.»

²³ Lo kin'ti, rei ki de'gi joo oji'de, ki dəkete in Jisepi ki bari'ə nan Barsabasi, ki indəi tō'a ki rangi nan Jusitusi, ningə ki nja joo in Matiyasi.

²⁴ Ningə eli Burəbe eyina: «Burəbe, in gər ngarme de'gi pəti tigə, ə oji'je ke mbunə de'gi'ti ki joo kin, in ki ra ə mbət'ə wa?

²⁵ Mbət'ə kadi un ta kulə læ njekawkulə ki Judasi inyə ta'a ə aw lo'ti lə'ne ki sōw dō'a kadi awi'ti kin.»

‡ 1:20 1.20 Pa'gi 69.26, 109.8

26 Rai buki buki, ningə buki buki osi dɔ Matiyasi'ti. Adi Matiyasi ore kadi njekawkulə'gi ki dɔgi gidə in kare.

2

Re læ Ndil Luwə

¹ Loki ndɔ nanyi Pantəkoti asi ningə*, njekunme'gi pəti kawinan lo kareba.

² Tanan'ti non, kah nya madi in dɔran'ti, ə to to nəl bo ki ulə ki tɔgi'ne kin be. Kah nya kakin taa lo me kəy'ti ki sii'ti.

³ Oyi nya'gi ki toi to por ə ndonn'o'gi tei bilim bilim be, tei, kanyinan dɔ'de'ti kare kare.

⁴ Ndil Luwə rosi me'de pəti, adi uləi ngirə kel ndonnta'gi ki rangi, kigo kində'ti ki Ndil Luwə ndə'n ta de'ti ki ra kadi el.

⁵ Ningə me ndɔ'a'gi'ti kin, *Juwipi'gi ki nje bol Luwə, in ki dɔ be'gi ki dangi dangi ki dɔnangi'ti ne pəti, rei sii Jerujalem'ti.

⁶ Loki oyi kah nya kin ningə, anyinan ngodi rei mbonyinan banyinan banyinan, ndil'de te saw, tado nan nan dann'de'ti, oo dɔ ndu njekunme'gi ki sii elita ki ndonnta be lə'ne.

⁷ Nya kin əti'de bol ngayn adi ndil'de anyi ur kaki, oyi kadi in nya ki rɔta'ti el, adi eli eyina: «De'gi ki isi elita kin pəti in de'gi ki in Galile'ti,

⁸ Nga bann be nan nan dann'je'ti, oo ta ki te ta'de'ti ki ndonnta be lə'ne wa?

⁹ J'in de'gi ki Parti'ti, ki Medi'ti, ki Elamiti'ti, ki nje k'in dɔnangi Mejopotami'ti num, ki Jude'ti num, Kapadosi'ti num, taa Pon'ti ki in ngonnbə ki dɔnangi Aji'ti num,

¹⁰ Piriji'ti num, Pampili'ti num, Ejipiti, ki dɔnangi Libi'ti ki in ndəkba ki Sirenn, eke nje k'in dɔnangi Rɔm'ti.

¹¹ J'in pəti j'in Juwipi koji'gi ge ki Juwipi təl'gi ge. J'in Kireti'ti ki Arabi'ti. Be ka, j'oo dɔ ndu'de ki elita ki ndonnta be lə'je, ɔjido nya'gi ki əti bol ki Luwə ra.»

¹² Ingi pəti ndil'de anyi ur kaki adi gəri ta inbe ki kadi eli el, ningə elinan mbunə'de'ti eyina: «Kɔr me nya ki ra nya kin nan ri ə?»

¹³ Nan nje ki nan'gi kogi dɔ nje kel ndonnta'gi'ti ki dangi dangi ki ki ra eli, eyina: «In yiwi kandi nju ə anyinan ngayn ə ra'de.»

Piyər elta bulə de'gi

¹⁴ Piyər indəi rai taa ki ndəgi njekawkulə'gi ki dɔgi gidə in kare, ningə un ndu'ne ki taa elta bulə de'gi ene: «Uri mbi'se maji oyi dɔ ta lə'm in Juwipi'gi ki de'gi pəti ki isi Jerujalem'ti ne. Maji kadi gəri nya ki isi ra nya kin tɔ.

¹⁵ De'gi madi dann'se'ti oyi kadi in yiwi kandi nju ə ra de'gi kam. Nan jagi! Ji ra ki sin non kadi nda'ti bay!

¹⁶ Nan ngosine nya ki ndoki njekeltakita Luwə'ti Juwəl elta'a ka ə ra nya kin:

¹⁷ «Nya'gi ki Luwə elta'a kadi a rai nya me ndɔ'gi'ti ki dɔboy'ti kaa ə toi kin:

M'a m'ulə ki Ndil'm dɔ de'gi'ti pəti.

Ngann'se'gi ki dingəm ki nje ki dene a təli njekelta ki ta Luwə'ti,

Basa'gi lə'se a oyi nya'gi me ndil'ti,

Bugə'gi lə'se, a oyi nya'gi ki to lo kiyəro'ti me ni'ti.

¹⁸ Oyo me ndɔ'gi'ti kin,

M'a m'ulə ki Ndil'm dɔ ngann njekulə'gi'ti lə'm ki dingəm ki nje ki dene.

* 2:1 2.1 Lebitiki 23.15-21; Ndukun ki nja joo 16.9-11

A in nje kelta ki ta'm'ti.

¹⁹ M'a m'ra nya'gi ki de asi ra el me dɔran'ti taa nu,
Ningə dɔnangi'ti ne, m'a m'ra nyakoji'gi ki ɔti bol,
Adi in: mosi num, por num, sa ki su luy luy num tɔ,

²⁰ Kete ɓay ta kadi ndɔ ki bo ngayn, ki rosi ki piti læ Burəbe kin a re,
Loki kada a təl lo ki ndul, ningə nanyi a təl mosi.

²¹ Ningə me ndɔ'ti kin, de'gi pəti ki ɓari tɔ Burəbe a ingəi kajjɪ.†

²² «In Isirayel'gi, uri mbi'se maji oyi ta ki m'a m'el'se. In gəri pəti kadi Jeju ki Najareti, dingəm kin ki Luwə ɔj'ɔ ki taga kadi n'ndig'ə, ə Luwə ra nya'gi ki de asi ra el ki nyakoji'gi ki ɔti bol ki takul'ə dann'se'ti ne.

²³ Dingəm kin, uləi'ə ji'se'ti kigo kun ndu'ti ki Luwə un, num kigo kojitara'ti li'ə ki to kete. Ningə ingi adi de'gi ki gəri Luwə ki rɔta'ti el, tɔli'ə ki row ɓər ki ɓəri'ə dɔ kagidəsi'ti.

²⁴ Nan Luwə gangi kulə koy rɔ'a'ti kɔ ad'a ində taa lo koy'ti, tado koy aw ki tɔgi kadi uwə ginn tɔgi'ne'ti ɓe ninn'ti el.

²⁵ Dabidi elta ɔji'n dɔ'a ene:
“M'oo Burəbe ki dɔkagilo'gi pəti non'm'ti,
Tado in dɔjikɔl'm'ti kadi m'te m'osi el.

²⁶ In tado kin ə rɔnel rosi me'm adi m'osi'n pa tɔ.
Be ə, ɓe ninn'ti kaa, darɔ'm a ɔrkon ki kindəmedɔti,

²⁷ In Burəbe, a tusi'm inyə'm kɔ koo el,
A inyə njekuləɓər lə'i ki Ar njay ad'a ndum lo ki koo'ti el tɔ.

²⁸ In ə ɔji'm row kadi m'təl m'nji'n ki dɔ'm taa,
Ningə a adi'm rɔnel me k'in nan'ti sə'm‡.”

²⁹ Piyər təl el ɓay ene: «Ngannkon'm'gi, adi m'el'se ta ki rɔta'ti: kaw'je Dabidi oy toki rɔta'ti adi duwi'ə. Dɔɓad'a to dann'je'ti ne bitɪ ɓone.

³⁰ In njekeltakita Luwə'ti, ə gər kadi Luwə un ndu'ne ad'a ki kiwrɔ kadi n'a n'adi de kare ki ginn kaw'ti li'ə a onɓe tor'o'ti§.

³¹ Dabidi gər nya ki a ra nya lo ti'ti, adi elta kin lo koy'ti læ Kirisiti ki in *De ki Luwə mbət'ə kin kete. In ta li'ə ə Dabidi ene Luwə a inyə lo ki koo'ti el, taa a inyə darɔ'a adi ndum ɓe ninn'ti el tɔ.

³² Jeju ki m'nji m'el'ta li'ə kin, Luwə ad'a ində taa dann njekoy'gi'ti, j'in pəti ji gəri maji.

³³ Go'ti ningə, Luwə un'ə aw si'ə dɔran'ti adi isi dɔjikɔl'ɔ'ti. Ningə ngɔsine Luwə ki Baw ad'a Ndil'ne toki un'n ndu'ne. Ndil kin ə, Jeju ɓuki dɔ'je'ti, toki oyi ngɔsine ki kum'se ge, ki mbi'se ge kin.

³⁴ Toki rɔta'ti, Dabidi aw dɔran'ti el, nan el ene: “Burəbe el Burəbe lə'm ene: <Re isi dɔjikɔl'm'ti,

³⁵ bitɪ kadi m'təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti ginn tɔg'i'ti*.>”

³⁶ In be ə, rɔ Jeju inɓe ki ɓəri'ə dɔ kagidəsi'ti kin ə, Luwə ad'a in Burəbe num, Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə num tɔ. In kin ə in nya ki maji kadi de'gi pəti ki Isirayel'ti gəri maji.»

Nje ki uni me'de adi Kirisiti dɔkete

³⁷ Loki de'gi oyi ta kin ningə, me'de olo wuti wuti adi dɔji Piyər ki ndəgi njekawkulə'gi eyina: «Ngannkon'je'gi, in ri ə kadi ji ra wa?»

³⁸ Piyər təl el'de ene: «Inyəi gorow njiyə'se ki majel kɔ, ningə kadi de ki ra dann'se'ti adi rai'ə batəm me tɔ Jeju Kirisiti'ti, kadi majel'gi lə'se in ki k'inyə go kɔ. Ningə a ingəi Ndil Luwə.

† 2:21 2.21 Juwəl 3.1-5 ‡ 2:28 2.28 Pa'gi 16.8-11 § 2:30 2.30 Pa'gi 132.11; 2Samiyel 7.12-13

* 2:35 2.35 Pa'gi 110.1

³⁹ Toki rəta'ti, kunndu lə Luwə in tado lə'se num, tado lə ngann'se'gi num, tado de'gi ki sii sanyi num. Sow do de'gi pəti ki Burəbe Luwə lə'je a bar'de.»

⁴⁰ Piyər el'de ta'gi ki rangi ngayn go'ti bay kadi man'n naji, ningə ulə dingəm me'de'ti ə el'de ene: «Gangi nan ki ginn de'gi ki majel ki bone kin, kadi Luwə aji'n'se.»

⁴¹ De'gi pəti ki taai ta lə Piyər, rai'de batəm. Ndo'a'ti kakin, de'gi asi dər mutə rei orei kadi njekunme'gi ki kete.

⁴² Ulə ngirə dokagilo'ə'ti kin, rei nəm nəm tado k'oo do nyando lə njekawkulə'gi num, lo ra madi nan'ti num, lo təti mapa'ti num, taa lo kelta'ti ki Luwə num tə.

⁴³ Njekawkulə'gi rai nya'gi ki de asi ra el ki nyakoji'gi ki əti bol ngayn adi de'gi pəti sii ki bol me'de'ti.

⁴⁴ Nje kunme'gi indəi rə'de nan'ti kareba ə kawı nyakingə'gi lə'de dənən'ti kareba tə.

⁴⁵ Ndogi se'de nyakingə'gi ki nya maji'gi lə'de ə lowəi nan nar'a kigo ge'ti lə de ki ra.

⁴⁶ Ndo kare kare pəti, ki me ki kareba, ingəi nan Kəy'ti lə Luwə. Lowəi nan mapa me kəy'gi'ti lə'de, soi nya'gi lə'de ki rənel num, ki me ki sol lom lom num tə.

⁴⁷ Osi pa'gi uləi təji do Luwə'ti, ningə de'gi pəti ndigi ta lə'de tə. Ndo kare kare pəti, Burəbe adi kər de'gi ki aji'de, re do mad'a'ti par par.

3

Piyər adi lapiya de ki nja'a oy

¹ Ndo kare Piyər ingi ki Jan isi awi Kəy'ti lə Luwə tado kelta ki Luwə do kadi'ti ki mutə ki losəl'ə.

² Dokagilo'ə'ti kin ə de'gi ai ki de ki nja'a oy lo koj'o'ti nu, indəi'ə ta Kəy'ti lə Luwə. De kakin, ndo kare kare pəti, a indəi'ə ta Kəy'ti lə Luwə ki bari'ə nan: «Ta Kəy ki Ndolo». Indəi'ə kadi kəy nya de'gi ki isi uri me nati Kəy'ti lə Luwə.

³ Loki oo Piyər ki Jan ki isi uri ki me Kəy'ti ningə, kəy'de nya.

⁴ Piyər ki Jan uri kum'de ki do'a'ti, ningə Piyər el'ə ene: «Gon'je ne!»

⁵ Nje nja koy gon'de, oji me'ne'ti kadi n'a ningə nya madi ji'de'ti.

⁶ Nan Piyər el'ə ene: «M'aw ki nar el num, ki ər el num kadi m'ad'i. Nan nya ki m'aw'n ji'm'ti in təgi Jeju Kirisiti. Be ə kadi me tə Jeju Kirisiti ki Najareti'ti, ində taa ə njiyə!»

⁷ Piyər uwə ji kəl'ə, ə un'ə ki taa. Tanan'ti non par ə nja'a'gi ki gul nja'a'gi təli toi maji kare.

⁸ In bal ra taa ə ulə ngirə njiyə. Aw se'de nati Kəy'ti lə Luwə. Tur jagira ki rənel num ulə təji do Luwə'ti num tə.

⁹ De'gi pəti oyi'ə lo njiyə'ti num, lo kulə təji do Luwə'ti num tə.

¹⁰ De'gi gəri'ə maji kadi in nje mote ki kete in nje kisi ta Kəy'ti lə Luwə ki bari'ə nan: «Ta Kəy ki Ndolo», isi kəy nya inbe ka am. Loki de'gi oyi nya ki te do'a'ti kin ningə, ndil'de anyi ur kaki adi bol ra'de ngayn.

Piyər elta bulə de'gi

¹¹ Nje nja koy kakin inyə go Piyər ki Jan el. Nya kin ra adi ndil de'gi pəti anyi ur kaki. Be ə, de'gi pəti anyinan ngodi kawinan ki do'de'ti do'de'ti takəy'ti ki bari'ə nan: «Tabiti lə Salomon».

¹² Loki Piyər oo nya kin ningə, el bulə de'gi ene: «Ngann Isirayel'gi, bann ə nya ki ra nya kin əti'se bol kədi be wa? Bann ə uri kum'se ki

do'je'ti to nya ki in j'inbe ki togi'je, eke in ki takul kaw ki j'aw ki bol Luwø me'je'ti ø j'adi'n dingøm kam njiyø'n be wa?

¹³ Jagi, in Luwø læ *Abiraham, læ *Isaki, læ *Jakobi, Luwø læ kaw'je'gi in ø ulø toji do bær'ti læ'ne Jeju, ki uløi'ø ji Pilati'ti, *Pilati un ndu'ne kadi n'ilø taa, nan ingi mbøti.

¹⁴ Oyo, ingi manji ta gær nje kar njay ki njera nya ki dana. Ningø døji kadi ji ra maji sese ø j'ilø de ki nje tøl de'gi taa tor'o'ti.

¹⁵ In be ø, adi tøl in ki in nje kadi de'gi sii ki do'de taa. Nan Luwø ad'a indø taa dann njekoy'gi'ti, j'in pøti ji gær maji.

¹⁶ In tado kun ki j'un me'je j'adi Jeju kin ø, togi ki to me to'a'ti, adi togi dingøm ki oyi'ø, taa gæri'ø kin, kadi indø ra'n taa. Oyo, kunme ki to'g'ø to ki takul Jeju, adi dingøm kin lapiya ki røta'ti, in nya ki ra nya takum'se'ti pøti adi oyi.

¹⁷ Ngøsine ngannkon'm'gi, m'gær maji ngayn kadi nya ki rai kin, in kigo gær'ø'ti el, ingi ki njekørnon'se'gi pøti.

¹⁸ Nan, in ki row kin ø, Luwø tøl'n ta nya ki ilømbør'ø kete ki takul njekeltakita'a'ti pøti ene: Kirisiti ki in De ki Luwø mbøt'ø, ki n'un ndu'ne kadi n'a n'ulø, a ingø kon.

¹⁹ Ngøsine, inyøi gorow njiyø'se'gi ki majel kø, ø tøli rei rø Luwø'ti kadi inyø'n go majel'gi læ'se kø.

²⁰ Ningø Burøbe a adi'se døkagilo kørkon, a ulø ki in ki indø do'a nan'ti kete to Kirisiti, ki in De ki Luwø mbøt'ø, adi in Jeju, adi'se.

²¹ Nan ngøsine kin, maji kadi Jeju isi dørän'ti, biti kadi Luwø tøl nya'gi pøti ki dønangi'ti ki sigi gogi, toki ilø'n mbør'ø me bal'gi'ti ki dær, ki takul de'gi ki njekeltakita'a'ti ki ari njay ki mayinu.

²² Be ø, *Møji ene: "Burøbe Luwø læ'se a adi njekeltakita'a'ti, ki to to m'in be, a in dann ngannkon'se'gi'ti, tado læ'se, a oyi do ta'gi pøti ki a el'se.

²³ De ki mbøti tøl rø'ne go ta'ti ki njekeltakita Luwø'ti kin a el ningø, Luwø a tuj'ø kø dann de'gi'ti læ'ne ki koy*."

²⁴ De'gi ki njekeltakita Luwø'ti pøti, ulø ngirø do Samiyel'ti nu ki nje re go'ø'ti, elita do døkagilo'ti ki ji isi me'ti bone kin kete.

²⁵ Ingi, ø in de'gi ki ta ki Luwø el ki ta de'gi ki njekeltakita'a'ti kin sów do'se, taa kunmindi ki Luwø un adi kaw'je'gi loki un ndu'ne adi Abiraham kin sów do'se to. Luwø un mindi'ne ene: "Ginn koji'gi ki dønangi'ti pøti a in ki njangi do ki takul ginn kaw læ'i†."

²⁶ In ki tado læ'se kete, ø Luwø te'n ki njekulø læ'ne, ulø adi'se kadi njangi do'se, ki takul ra ki ra adi nan nan inyø gorow njiyø'gi læ'ne ki majel kø.»

4

Piyør ingi ki Jan rai non njegangita'gi'ti læ Juwipi'gi

¹ Loki Piyør ingi ki Jan isi elita bulø de'gi to kel ba bay ø, njekujønyamosi kadikare'gi ki madi num, kibo ki do Køy'ti læ Luwø num ta ki de'gi madi ki mbunø kuti'ti læ *Sadusi'gi, tei ki rø'de'ti bus.

² Wongi ra njekørnon Juwipi'gi ngayn tado oyi Piyør ingi ki Jan isi ndoi nya bulø de'gi, ningø eli'de eyina: «Toki Jeju indø'n taa lo koy'ti inbe kin ø, njekoy'gi kaa a indøi taa lo koy'ti to.»

³ Uwøi'de iløi'de køy dangay'ti ratata lo ti, tado losøl nga, adi lo kadi gangi ta do'de'ti goto.

* 3:23 3.23 Ndukun ki nja joo 18.15, 18, 19 † 3:25 3.25 Lotum 22.18

⁴ Ningø mbunə nje'gi'ti ki oyi ta lə'de, ngayn'gi dann'de'ti uni me'de. Be ə, ra adi kər dingəm'gi re dɔ mad'a'ti adi asi dər mi kare.

⁵ Lo ti dɔ'ti ningø, njekornon Juwipi'gi num, ngatɔgi'gi num ta njendo ndukun'gi num, kawinan me bebo'ti ki Jerujalem.

⁶ Lo kawnan'ti kin, Hann ki in kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi in'ti non, taa Kayipi num, Jan num, Alegijandir ki ndəgi de'gi pəti ki me kəy'ti læ njekujənyamosi kadikare'ti kibo kakin num kaa in non tɔ.

⁷ Adi rei ki Piyər ki Jan non'de'ti ki non Njekawnan'gi'ti, ə dəji'de ta eyina: «Ki tɔgi ki in ra eke me tɔ nan'ti ə rai nya kin wa?»

⁸ Ningø Piyər, Ndil Luwə rosi me'ə, adi el'de ene: «In njekornon'gi ki ngatɔgi'gi,

⁹ dəji'je ta bone ɔjido nya ki maji ki ji ra ki de ki nja'a oy ki kuji nya ki ji ra ə ingə'n lapiya.

¹⁰ Maji kadi ingi pəti gəri ar njay taa de'gi pəti ki Isirayel'ti kaa, kadi gəri maji tɔ: In me tɔ Jeju Kirisiti ki Najareti'ti ə ji ra'n nya kin. In ki takul Jeju inbe ki bəri'ə dɔ kagidəsi'ti ə Luwə ad'a ində taa dann njekoy'gi'ti inbe kin ə, dingəm kin ra'n ta non'se'ti, ki lapiya nga kin.

¹¹ In mbal ki njera kəy'gi mbəti'ə, nan in ə təl mbal ki maj'a utə mad'a'gi pəti, in mbal ki nje kadi tɔgi kəy*.

¹² Kaji in me tɔ'a'ti ki kar'ne ba. Tɔ ki rangi ki Luwə adi de dɔnangi'ti ne mbunə de'gi'ti kadi j'ingəi kaji goto.»

¹³ Ndoji njegangi ta'gi ki kibo læ Juwipi'gi ngayn loki oyi Piyər ingi ki Jan elita ki kanji bol, tado gəri'de kadi in de'gi ki kare ki kanji nyando. Nan k'in ə gəri kadi in de'gi ki in nan'ti ki Jeju mayinu.

¹⁴ Nan loki oyi dingəm ki adi'ə lapiya kakin ra taa gədi'de'ti ningø gəri lo ta ki kadi eli'de el.

¹⁵ Be ə uni ndu'de adi Piyər ingi ki Jan, taa dingəm kakin num kadi tei taga, ningø manjinan ta mbunə'de'ti eyina:

¹⁶ «Ri ə j'a rai ki de'gi kam wa? Tado rai nyakɔji ki əti bol ki to ndalo'ti ar njay adi de'gi ki Jerujalem oyi poy'o. Lo kadi ji manji goto.

¹⁷ Nan k'in ə kadi poyta kin aw ki kete kete mbunə de'gi'ti el nga. Adi j'uləi ji'je kum'de'ti kadi kaw ki kete non kam, eli'de madi ta me tɔ Jeju'ti el nga.»

¹⁸ Go ta'gi'ti kin, ai ki Piyər ingi ki Jan kəy gogi ə ɔgi'de ki tɔgi'de kadi elita eke ndoi nya me tɔ Jeju'ti el nga.

¹⁹ Nan Piyər ingi ki Jan eli'de eyina: «Eli'je adi j'oo, ke in gorow'ə'ti, takum Luwə'ti, kadi ji təl rɔ'je go ta'ti lə'se yo ə j'inyə ta læ Luwə wa?

²⁰ Ki ɔjido'je, j'in j'asi manji ta dɔ nya'ti ki j'oo ki kum'je num, ki mbi'je num kin el.»

²¹ Loki uləi ji'de kum'de'ti ki nja joo bay ningø, inyəi'de adi ai. Toki rɔta'ti, ingəi nya madi rɔ'de'ti ki asi kuwə'n'de dangay'ti el, tado de'gi pəti piti Luwə tado nya ki ra nya kin.

²² Bal dingəm ki ingə lapiya ki takul nyakɔji ki əti bol kin, utə dɔsɔ.

Nje kunme'gi elita ki Luwə

²³ Go k'inyə de'ti, Piyər ingi ki Jan ai ingəi madi'de'gi ki njekunme'gi, ɔri'de poy nya'gi pəti ki kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatɔgi'gi eli'de.

²⁴ Loki madi'de'gi oyi ta lə'de ginn'ə gangi nga ningø, pəti ki me ki kare, elita ki Luwə eyina: «Burəbe, in ə ra dɔran ki dɔnangi, taa ra babo ki nya'gi pəti ki me'ti tɔ†.

* 4:11 4.11 Pa'gi 118.22 † 4:24 4.24 Tekitaga 20.11; Pa'gi 146.6

25 In ə adi Ndil Luwə elta ki ta kaw'je Dabidi ki bər lə'i ene: Ginn be'gi ki dangi dangi tonyi rə ki ndangi kare be. Taa kəjitarə'gi lə'de to rə'de'ti kare!

26 Ngar'gi ki dənangi'ti ne indəi də rə'de dana tado kaw rə, nje konbe'gi indəi rə'de nan'ti, əsi ta Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə to Ngar.

27 Toki rəta'ti, in me bebo'ti kin ə, *Erodi ingi ki Ponsi Pilati, nan'ti ki ginn de'gi ki dangi dangi ki ngann Isirayel'gi indəi rə'de nan'ti əsi ta njekulə lə'i ki ar njay, ki in Jeju ki mbət'ə to Kirisiti‡.

28 Nya'gi lə'de ki rai kin, in təl ə təlita kəjitarə'gi lə'i pəti ki oji kete, ki togi, me ndigi'ti lə'i.

29 Ngəosine Burəbe, oo ji'de ki isi uləi kum'je'ti kadi indəi'je bol'ti kin! Adi bər'gi lə'i togi kadi iləi mbər ta lə'i ki me ki tinyi kati.

30 Ningə, kadi oji togi me to njekulə'ti lə'i ki ar njay Jeju, kadi njemonyi'gi ingəi lapiya num, taa kadi nyakəji'gi ki nya'gi ki de asi ra el rai nya num to.

31 Loki tai kon ta kelta'ti ki Luwə ningə, dənangi yəki yikiti yikiti ginn nja'de'ti, lo ki ki kawinan'ti. Ningə Ndil Luwə rosi me'de pəti adi iləi mbər ta lə Luwə ki rə ki tinyi kati.»

Nje kunme'gi indəi rə'de nan'ti

32 Nje kunme'gi pəti indəi rə'de nan'ti ki ngarme ki kare ki mərta ki kare. De kare ki ində gu'ne ki nyakingə lə'ne ki səw də'ne goto, nya'gi pəti in dənən'ti kareba.

33 Ki togi ki əti bol ngayn ə njekawkulə'gi manyinaji kin lo koy'ti lə Burəbe Jeju. Ningə, kare kare pəti, Luwə njangidə'de njangi də ki əti bol ngayn.

34 Be ə de kare dann'de'ti ki nya to rə'a goto. Tado nje'gi ki awi ki lo ndəə'gi ki kəy'gi, uni ndogi ə rei ki nar'a,

35 adi njekawkulə'gi. Ningə njekawkulə'gi lowəi nar kakin dann'de'ti pəti, nan nan ingə kigo nya ge'gi'ti li'ə.

36 De madi kare ki to'a nan Jisepi, ki in ginn kəji'ti lə *Lebi, ki dənangi Sipir'ti, ki njekawkulə'gi indəi to'a nan Barnabasi, kər me'ə nan: «De ki njekulə dingəm me de'gi'ti,»

37 in kaa, aw ki lo ndəə, ə un lo ndəə lə'ne kakin ndogi, ə re ki nar'a adi njekawkulə'gi.

5

Ta ki ngom læ Ananiyasi in ki Sapira

1 Dingəm madi kare ki to'a nan Ananiyasi in ki dene lə'ne Sapira, ndogi lo lə'de to.

2 Ananiyasi ingi ki dene lə'ne Sapira indəi ndu'de nan'ti, iyəi nusi nar, ə awi ki ndəgə adi njekawkulə'gi.

3 Piyər el'ə ene: «Ananiyasi, ra bann ə inyə *Satan adi ur me'i'ti əti bol be wa? Ɔr nusi nar lo ndəə lə'i ngəm, ə elta ki ngom Ndil Luwə!

4 Ri ə ɔgi kadi ngəm nyakingə lə'i wa? A re ndogi'n ə binəm kaa, ri ə ɔgi kadi nar ki ingə kin, ra'n nya ki me'i ge wa? Nya ki mər me'i'ti kin in nya ki majel. In de'gi ə el'de ta ki ngom el, nan in Luwə ə el'ə ta ki ngom.»

5 Loki Ananiyasi oo ta kin par ə, əsi nanga, oy. De'gi pəti ki oyi poyta kin, bol ra'de ngayn.

6 Basa'gi rei ragi ninn'ə, ə uni'ə, ai duwi'ə.

‡ 4:27 4.27 Luk 23.7-11; Ejay 61.1

⁷ Asi ngirə kadi mutə go'ti, dene li'ə re ur kəy ki kanji kadi gər nya ki ra nya.

⁸ Piyər dəj'ə ene: «El'm ta adi m'oo, ke kər nar ki ndogi sese lo ndoə lə'se inbe ənn be?» Ə dene el'ə ene: «Oyo, kər nar ki j'ingə in be inbə.»

⁹ Lo kin'ti, Piyər el'ə ene: «Nga ra bann ə indəi ndu'se nan'ti kadi soki Ndil Burəbe wa?» Oo kah nja de'gi ki awi ki ngaw'i duwi'ə ə bar takəy'ti kin, in kaa a ai sə'i tə.

¹⁰ Tanan'ti non par ə Sapira osi nja Piyər'ti nanga, oy. Loki basa'gi ki nje kaw duw ngaw'a uri kəy ningə, ingəi ninn'ə adi uni'ə awi si'ə duwi'ə kadi ngaw'a'ti.

¹¹ Nya ki ra nya kin, ra adi *Njekawnan'gi pəti, bol ra'de ngayn, taa de'gi pəti ki oyi poyta kin kaa, bol ra'de ngayn tə.

Njekawkulə'gi rai nya'gi ki əti bol bol

¹² Njekawkulə'gi rai nya'gi ki əti bol ki nya'gi ki de asi ra el ngayn dann de'gi'ti. Nje kunme'gi pəti, kawinan lo kareba, ginn tabiti'ti læ *Salomon, ta Kəy'ti læ Luwə.

¹³ De'gi ki rangi ki uni me'de adi Luwə el bay boli kadi rei rə'de'ti. Be kaa, piti njekunme'gi ngayn.

¹⁴ Dingəm'gi ki dene'gi ngayn ngayn uni me'de adi Burəbe, adi kər'de ore də njekunme'gi ki də'ti də'ti.

¹⁵ De'gi ai bitə oyi njemonyi'gi ki taga kadi row'ti, tiləi'de də tirə'gi'ti eke də kagi'ti ki oti'de, kadi re Piyər dər ningə, ndil'ə ur də in ki ra'ti wa kare dann'de'ti.

¹⁶ De'gi ngayn indəi be'gi'ti ki gidi bebo Jerujalem'ti, rei bur bur ki njemonyi'gi ki de'gi ki ndil'gi ki majel yəti də'de. Ningə pəti ingəi lapiya.

Uwəi njekawkulə'gi dangay'ti

¹⁷ Go nya'gi'ti kin, kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi ki de'gi ki go'ə'ti ki in me kuti'ti læ Sadusi'gi, jangi ra'de ngayn də njekawkulə'gi'ti. Adi uni ndu'de kadi n'a rai nya madi.

¹⁸ Be ə, uwəi njekawkulə'gi iləi'de kəy dangay'ti.

¹⁹ Nan dann lo'ti, malayka læ Burəbe re te takəy dangay, loki adi tei taga ningə, el'de ene:

²⁰ «Awi me Kəy'ti læ Luwə, iləi mbər ta ki nje kadi de təl isi ki də'ne taa kin adi de'gi pəti oyi!»

²¹ Njekawkulə'gi təl rə'de go'ti, adi lo ti ki sin ba par ə, awi Kəy'ti læ Luwə, uləi ngirə kadi ndoi nya de'gi. Kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi'ti ki de'gi ki go'ə'ti, bari ngatəgi'gi ki njegangi ta, ki ngatəgi'gi læ ngann Isirayel'gi pəti. Ningə uləi kəy dangay'ti kadi rei ki njekawkulə'gi tə.

²² Nan loki njekulə'gi awi ningə, ngəi'de kəy dangay'ti el, adi təl rei ər'i'de poy'o eyina:

²³ «J'ingə takəy dangay in ki kuti mbuki maji num, njengəm takəy'gi ka rai takəy'ti non num tə, nan loki j'ur me kəy'ti ningə, j'ingə de madi el.»

²⁴ Loki kibo ki də njengəm ta Kəy'ti læ Luwə ingi ki kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi oyi ta kin ningə, ndil'de anyi ur kaki, adi dəji nan ta də nya'ti ki a ra nya go nya'ti kin.

²⁵ Ningə de madi re el'de ene: «Dingəm'gi ki adi uwəi'de dangay'ti kakin, nyi rai Kəy'ti læ Luwə non, ra ndoi nya de'gi.»

²⁶ Kibo ki də Kəy'ti læ Luwə aw ki de'gi lə'ne uwə'n njekawkulə'gi re se'de, nan k'in ə ində təgi də'de'ti el tado boli kadi bulə de'gi ki kawinan də nyando'ti læ njekawkulə'gi a tiləi'de ki mbal təl'i'de.

27 Loki rei se'de ningə, awi se'de kəy gangita'ti kibo. Ə kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi el'de ene:

28 «J'əgi'se ki təgi'je kadi ndoi nya bulə de'gi ki to dingəm kin. Ə in təli rə'se go ta'ti lə'je el, asi dənangi Jerujalem naki ki nyando lə'se, ningə gəi kadi mos'o in də'je'ti bay.»

29 Nan Piyər ingi ki ndəgi njekawkulə'gi eli'de eyina: «Təl rə go ta'ti læ Luwə in soti utə təl rə go ta'ti læ de'gi.

30 Luwə læ kaw'je'gi adi Jeju ki töl'i'ə ki row bər'ə də kagidəsi'ti kin, te lo koy'ti.

31 In ə Luwə un'ə, ində ad'a isi taa, dəjikəl'ne'ti to Ngar ki utə ngar'gi pəti taa to Njekaji de'gi to. Luwə ində kadi ki, tarow li'ə, Isirayel'gi inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kə, adi n'inyən go majel'gi lə'de kə to.

32 J'in nje manjaji də nya'gi'ti ki rai nya kin, nan'ti ki Ndil Luwə ki Luwə adi nje'gi ki təli rə'de go ta'ti li'ə.»

33 Loki njegangi ta'gi oyi ta kin ningə, wongi ra'de ngayn də njekawkulə'gi'ti, adi ndigi töl'i'de.

34 Nan in ki kare ki mbunə'de'ti ki to'a nan Gamaliyel əsi nangi ində taa. In Parisi ki njendo de'gi ndukun, in de ki de'gi pəti gei ta li'ə ngayn. Loki ində taa dann'de'ti ningə, dəji kadi adi njekawkulə'gi ujəi rə'de dow kare jə.

35 Ningə go'ti, el'de ene: «Isirayel'gi, indəi manji nya ki gei kadi rai ki de'gi kam maji taa.

36 Dəkagilo ngayn el ne bay ə, de madi ki to'a nan Teda toji rə'ne kadi n'in de ki tuwəl. Ər de'gi asi bu sə go'ne'ti. Nan de'gi rei töl'i'ə adi de'gi ki go'ə'ti kakin sananyinan. De oo ta li'ə el bone.

37 Go'ə'ti ningə, Judasi ki Galile'ti, te dəkagilo ndangito de'gi me makitu'ti, buki de'gi ngayn go'ne'ti ra'n wongi. Nan inbe kaa de'gi töl'i'ə to, adi de'gi ki go'ə'ti sananyinan to.

38 Ngəsine, ta ləm ə to kin: Ononyi'se kadi rai nya madi ki de'gi kam, inyəi'de adi awi lo lə'de. Nya ki kadi in gəri ə to kin, re kəjitara'gi lə'de ki kulə ra'de'gi in rə de'gi'ti ə, ginn nya'gi kin a gangi to yan ndəgə'gi be to.

39 Nan re nya'gi kin in rə Luwə'ti ə, lo kadi ingi a əgi'de də goto. Ononyi'se kadi ai rə də Luwə.»

Lo kin'ti, njegangi ta'gi ndigi go'ə'ti.

40 Be ə, təli bari njekawkulə'gi kəy gogi, ə, adi tindəi'de, ə əgi'de ki təgi kadi elita me to Jeju, ningə inyəi'de adi awi.

41 Njekawkulə'gi tei lo gangi ta'ti ki rənel tado k'oo ki Luwə oo'de adi asi gaki kadi ingəi kon tado læ Jeju.

42 Ningə ki ndə kare kare pəti, me Kəy'ti læ Luwə eke me kəy'gi'ti madi, njekawkulə'gi nanyi ki lo ndo nya de'gi'ti num, ki lo kiləmbər Poyta'ti ki maji, toki Jeju in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə.

6

Kində nje k'oo go nyamaji'gi læ njekawnan'gi

1 Dəkagilo'ə'ti kin, kər njendo'gi in ki də mad'a'ti ki kete kete. Be ə Juwipi'gi ki nje kelta Gireki bərita də Juwipi'gi'ti ki nje kelta Ebirə. Nje kel ta Gireki bərita tado njengawko'gi lə'de ingəi nyakusə ki de'gi isi lowəi ki ndə kare kare pəti kin, to ndəgə'gi el.

2 Be ə, njekawkulə'gi ki dəgi gidə in joo kawi njendo'gi ki nan'ti, eli'de eyina: «A in nya ki go'ti el kadi j'inyə ta kelta læ Luwə, ə ji təl ji nanyi ta nya lowə'ti.

³ Tado in kin ə, ngannkon'gi, maji kadi mbəti de'gi siri dann'se'ti, ki de'gi manyinaji lə'de maji num, Ndil Luwə rosi me'de num, taa ai ki kumkədi num to, kadi j'uləi kulə kin ji'de'ti.

⁴ Be kadi j'uni'n rə'je j'ində ta dangi tado kelta ki Luwə ki ndo nya de'gi.»

⁵ Ta kəji'gi kin nəl njendo'gi pəti. Be ə, mbəti Etiyenn ki in de ki rosi ki kunme num, ki Ndil Luwə num to. Ta mbəti Pilipi num, Pirokər num, Nikanər num, Timon num, Parmenasi num, taa Nikola ki in de ki Antiyosi'ti, ki təl Juwipi num to.

⁶ Rei se'de oji'de njekawkulə'gi, adi elita ki Luwə tado lə'de num, indəi ji'de də'de'ti, njangidə'de num to.

⁷ Ta lə Luwə aw ki kete par par. Kər njendo'gi in də mad'a'ti ngayn me bebo'ti ki Jerujalem. Taa njekujənyamosi kadikare'gi inbe ngayn kaa uni me'de adi Jeju to.

Awi ki Etiyenn lo gangi ta'ti

⁸ Etiyenn in de ki rosi ki memaji num, ki togi lə Luwə num, taa ra nya'gi ki dum ra ki nyakəji'gi ki əti bol bol dann de'gi'ti num to.

⁹ Ningə de'gi madi uləi ngirə kadi manjinan ta'ti ki Etiyenn. De'gi kin in nje ki me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi. In nje'gi ki bari rə'de: «De'gi ki taa k'inyə taa.» Adi in Juwipi'gi ki in Sirenn'ti num, Alegijandiri'ti num, ki nje ki in Silisi'ti num taa ki dənangi Aji'ti num to,

¹⁰ nan togi ta kel'de osi go yan Etiyenn'ti el, tado Etiyenn elta ki kumkədi ki Ndil Luwə ad'a.

¹¹ Lo kin'ti, awi ndogi de'gi ki nar ki ji'de'ti kadi eli eyina: «J'inbe j'oo ki mbi'je kadi Etiyenn elta ki mal də ndukun'ti lə Moji num, də Luwə num to.»

¹² Be ə, suləi bulə de'gi num, ngatəgi'gi num, taa njendo ndukun'gi num adi rei uwəi Etiyenn də ji'ə'ti, awi si'ə lo gangi ta'ti kibo.

¹³ Indəi nje mannaji'gi ki ngom adi təti ta də'a'ti, eli eyina: «Dingəm kam ta kon ta kelta ki mal də Kəy'ti lə Luwə ki in lo ki ar njay kin el num, taa də ndukun'ti lə Moji el num to.»

¹⁴ Toki rəta'ti, j'inbe j'oo ndu'ə ki el'n kadi Jeju ki Najareti'ti a tuji kəy kin, ə a yəti nya kagi be'gi ki Moji adi'je.

¹⁵ De'gi pəti ki sii lo gangi ta'ti kibo, turi kum'de pəti ki də Etiyenn'ti, ningə oyi kadi takum'ə to to yan malayka be.

7

Etiyenn elta non njegangita'gi'ti

¹ *Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi dəji ta Etiyenn ene: «Ta'gi ki de'gi eli də'i'ti kin, in ki rəta'ti inbe wa?»

² Etiyenn ilə'ti ene: «In baw'm'gi ki ngannkon'm'gi, uri mbi'se oyi də ta ki m'a m'el'se kam maji. Me ndə'gi'ti ki kete, Luwə ki nje piti oji rə'ne adi kaw'je Abiraham, dəkagilo'ti ki si'n me be'ti ki Mejopotami'ti bay, kete bay ta kadi aw uwə lo kisi dənangi Aram'ti,

³ Luwə el'ə ene: “Ində taa inyə be lə'i ki nje kəji'gi ə aw me be'ti ki m'a m'əji'.”

⁴ In be ə, Abiraham inyə'n me be ki Kalde ə re uwə lo kisi Aram'ti. Ningə go koy baw'a'ti, Luwə ad'a ində re me be'ti ki isi'ti ngəsi sine kin†.

⁵ Nya nduwə ki Luwə adi Abiraham me be'ti kin goto. Ngonn nusi lo ki ndikiri be kaa ad'a el. Nan un ndu'ne ad'a kadi n'a n'ad'a be kam ba

* 7:3 7.3 Lotum 12.1 † 7:4 7.4 Lotum 11.32, 12.5

pəti. Taa n'a n'adi ngann kaw'a'gi tor'o'ti tɔ. Dɔkagilo'ti ki Luwə isi elta Abiraham kin, Abiraham oji ngonn el bay‡.

6 Ta ki Luwə el'ə ə to kin: “Ngannkawi'gi a sii to mbah'gi dɔnangi'ti ki rangi num, de'gi a rai'de bər'ti num, taa de'gi a adi'de kon asi bal bu so num tɔ.”

7 Go ta'gi'ti kin Luwə el ene: “Ginn de'gi ki rai'de bər'ti kin, m'inbe m'a m'gangi ta dɔ'de'ti. Go'ti ningə, a tei me be mbah'ti ki ra'de bər'ti kin kɔ, ə a tɔli rei me be'ti ki indəi'ti ə awi bər'ti kin kadi rei gosi m'inŠ.”

8 Ningə Luwə ad'a nya kunmindɔ ki in kujə mɔti. Be ə, loki Abiraham oji Isaki ningə ndɔ jijo go'ti, par ə ujə mɔt'ɔ. Isaki ra be tɔ tado ngonn'o Jakobi. Jakobi kaa ra be tɔ tado ngann'a'gi ki in ginn Isirayel'gi ki dɔgi gidə in joo*.

9 «Ningə ni ki me ngann'gi'ti læ Jakobi ra adi ndogi ngonnkon'de Jisepi adi awi si'ə to bər me be'ti ki Ejipiti'ti. Nan Luwə in si'ə nan'ti†.

10 Be ə, ɔr'ɔ me kon'gi'ti pəti. Ningə memaji læ Luwə ki in si'ə, ad'a kumkədi takum Parawon'ti ki in ngar ki Ejipiti'ti. Adi Parawon un'ə ində to nje konbe dɔnangi ki Ejipiti'ti, dɔ me kəy'ti lə'ne pəti tɔ‡.

11 Dɔkagilo'ə'ti kin ə, bo ki bo osi dɔnangi Ejipiti'ti ba pəti, taa dɔnangi Kana'ti tɔ. In dɔkagilo kumtondoo ki əti bol ngayn. Lo kadi baw'je'gi ingəi nya ndikiri soi gotoŠ.

12 Loki Jakobi oo kadi nyakusɔ to me be'ti ki Ejipiti'ti ningə, ulə ngann'ne'gi ki in kaw'je'gi adi awi ki dɔkete.

13 Loki təl ulə'de ki nja joo ningə, Jisepi ra adi ngannkon'a'gi gəri'ə. Lo kin'ti, Parawon kaa, gər'n ginn koji læ Jisepi tɔ*.

14 Go'ti ningə, Jisepi ulə go baw'ne Jakobi'ti ad'a re ki ginn koji li'ə ba pəti, asi de'gi dɔsiri gidə in mi†.

15 Jakobi aw Ejipiti'ti ningə oy ki kete non. Kaw'je'gi kaa oyi non num tɔ‡.

16 Təli ki singə'de rei dɔnangi Kana'ti, me bebo'ti ki tɔ'a nan Sisem. Duwi'de be ninn'ti ki Abiraham ndogi ki nar ji ngann læ Hamɔr me be'ti ki SisemŠ.

17 «Dɔkagilo təl kon kunndu ki Luwə un adi Abiraham in ndəkba. Ningə kɔr ngann Isirayel'gi banyi ki dɔ mad'a'ti dɔ mad'a'ti dɔnangi Ejipiti'ti,

18 bitɔ dɔkagilo'ti ki ngar ki rangi ki gər Jisepi el on'n be dɔnangi Ejipiti'ti*.

19 Ngar kakin uwə de'gi lə'je ra'n kulə ki aldɔ maji num, adi'de kon num, ta indəi tɔgi dɔ'de'ti adi inyəi ngann'de'gi ki kasi kɔ, bitɔ kadi oyi†.

20 Dɔkagilo'ti kin ə, oji Moji ki memaji læ Luwə in dɔ'a'ti adi oti'ə me kəy'ti læ baw'a asi nanyi mutə‡.

21 Ningə loki dum dɔ'de adi iləi'ə kɔ, ngonn læ Parawon ki dene te dɔ'a'ti, ə un'ə ot'o to ngonn'ne inbe beŠ.

22 Be ə Moji ingə'n nyando ki ojido kumkədi pəti ki dɔnangi Ejipiti'ti. Adi aw ki tɔgi me ta kel'ne'ti num, me kulə ra'ne'ti num tɔ.

23 «Loki bal'a in dɔsɔ ningə, mərta re dɔ'a'ti kadi n'aw n'oo ngannkon'ne'gi ki in ngann Isirayel'gi.

‡ 7:5 7.5 Lotum 12.7, 13.15, 17.8 § 7:7 7.7 Tekitaga 3.12 * 7:8 7.8 Lotum 17.10-14, 21.4 † 7:9 7.9 Lotum 37.11, 28, 39.2, 21 ‡ 7:10 7.10 Lotum 41.39-41 § 7:11 7.11 Lotum 41.54-57 * 7:13 7.13 Lotum 45.1-4, 16 † 7:14 7.14 Lotum 45.9-10, 17-18 ‡ 7:15 7.15 Lotum 46.1-7 § 7:16 7.16 Lotum 23.3-16; Jojuwe 24.32 * 7:18 7.18 Tekitaga 1.7-8 † 7:19 7.19 Tekitaga 1.10-11,22 ‡ 7:20 7.20 Tekitaga 2.2 § 7:21 7.21 Tekitaga 2.3, 5, 10

24 Dəkagilo'ti ki in'n ki ngannkon'ne'gi ə, oo de kare ki Ejipiti isi tində ki kare dann'de'ti. Be ə, re rə də ngonkon'ne'ti adi ində de ki Ejipiti'ti kakin təl'ə.

25 Moji mər kadi ngannkon'a'gi a gəri toki Luwə ə ulə'n'ə kadi n'ta də'de. Nan ngannkon'a'gi gəri el.

26 Ndə ki go'ti, oo ngannkon'nan'gi joo ki in Isirayel'gi ra rə'i nan. Re ra dann'de'ti kadi ulə'de noji nan'ti. El'de ene: "In ngannkon nan'gi tə, ə bann ə ra tindəi nan be wa?"

27 Ningə in ki nje tində ngonkon'ne kakin əs'ə ngərəngi, ə el'ə ene: "Nan ə indəi də'je'ti to kibo lə'je, eke njegangi ta dann'je'ti wa?"

28 In ge təl'm toki tagine təl'n de ki Ejipiti'ti kakin be bay wa?"

29 Loki Moji oo də ta kin ningə, bəl ra'a, adi aw uwə lo kisi to mbah dənangi Madiyan'ti. Dənangi Madiyan'ti ə Moji ta dene oji'n ngann'gi joo*.

30 «Bal dəsə go'ti ningə, malayka te bus rə'a'ti dilələ'ti, ndəkba ki də mbal Sinay, dann ndonn por'ti me ngan'ti ki isi on por.

31 Loki Moji oo nya kin ningə, ndil'ə anyi ur kaki. Moji ge kadi n'oo nya kin maji adi əti re ndəkba si'ə. Low'ə'ti non ə oo'n də ndu Burəbe ene:

32 "M'in Luwə læ kaw'gi, Luwə læ Abiraham, Luwə læ Isaki, Luwə læ Jakobı." Moji bəl dadi par par adi lo kadi un kum'ne ki taa goto.

33 Ə Burəbe el'ə ene: "Ər sa nja'i'ti tado lo ki ra'ti kam in lo ki ar njay.

34 M'oo kumtondoo læ de'gi læ'm me be'ti ki Ejipiti'ti. M'oo də tumə ki sii tuməi um um, ə m'ur nanga m're kadi m'taa'de m'ilə'de taa. Ningə ki ngəsiine kin re adi m'uləi Ejipiti gogi†."

35 «Oyi maji! In Moji ki ngannkon'a'gi əsi'ə ngərəngi, ə eli'ə eyina: "Nan indəi də'je'ti to kibo lə'je eke njegangi ta dann'je'ti wa", inbe kin ə, Luwə ulə to ngar num, taa nje taa'de ilə'de taa num, ki takul təgi læ malayka ki te si'ə bus me ngan'ti, kin num tə.

36 In ə te se'de ki takul nyara'gi ki de asi ra el num, ki takul nyakəji'gi num, me be'ti ki Ejipiti'ti. Taa dəkagilo ki isi indəi babo kasi gangi num ta dəkagilo'ti ki rai bəl dəsə dilələ'ti kin num tə‡.

37 Taa in darə Moji ki kare inbe kin bay ə, el ngann Isirayel'gi ene: "Luwə a te ki njekeltakita'ne'ti kare dann'se'ti inbe'gi, ki a to to m'in beš."

38 Loki ngann Isirayel'gi kawinan dilələ'ti kaa, in Moji inbe kin ə taa ta ta malayka'ti də mbal Sinay'ti, el kaw'je'gi. In ə taa ta kaji kin rə Luwə'ti, kadi adi'je*.

39 Nan kaw'je'gi mbeti kadi təli rə'de go ta'gi'ti li'ə. Ningə ki bo utə, əsi'ə ngərəngi. Me'de in də təl kaw dənangi Ejipiti'ti gogi.

40 Dəkagilo'ti ki Moji nanyi də mbal Sinay'ti bay, rei rə Aron'ti eli'ə eyina: "In ra kagi yo'gi ki kadi əri non'je, tado ji gər nya ki ra Moji ki nje te se'je me be'ti ki Ejipiti'ti kin el."

41 Be ə me ndə'gi'ti kin, rai ngonn yo madi ki to to ngonn baw mangi be, ə iləi kadikare adi'ə. Ningə rai rənel ngayn əsikurə nya ki inbe'gi rai ki ji'de kin†.

42 Nan Luwə təl gidi'ne adi'de, inyə'de kə adi sii ta ra yo'ti, ki kəsikurə nya'gi ki dəran'ti to nanyi'gi ki kadi'gi ki mee'gi to kagi yo'gi lə'de, toki ndangi me makitu'ti læ njekeltakita Luwə'ti: "In de'gi ki Isirayel, bəl dəsə

* 7:29 7.29 23-29; Tekitaga 2.11-15, 21-22, 18.3-4 † 7:34 7.34 30-34; Tekitaga 3.1-10 ‡ 7:36 7.36 35-36; Tekitaga 2.14, 7.3, 14.21 § 7:37 7.37 Ndukun ki nja joo 18.15-18 * 7:38 7.38 Tekitaga 19.1-20.17; Ndukun ki nja joo 5.1-33 † 7:41 7.41 39-41; Kor Isirayel'gi 14.3; Tekitaga 32.1-6

ki rai dilølo'ti kin ke da'gi ki tōli'de ki ndøgi kadikare'gi adi, in m'in ø adi m'in wa?

⁴³ Jagi, oti køy yo læ kagi yo læ'se Moloki yo, ki mee kagi yo læ'se Repan, yo'gi ki inbe'gi rai'de ki ji'se kadi øsi mækøsi'se non'de'ti. Tado in nya ra'se'gi kin ø, m'a m'adi njeban'gi læ'se a uwøi'se, awi sese sanyi to mbah'gi gidi Babilon'ti bay‡.

⁴⁴ «Me dilølo'ti, kaw'je'gi rai *køyku kingø nan ki Luwø. Moji ra køyku kakin toki Luwø un'n ndu'ne ad'a. In ra kigo kōji'ti ki øj'ø ad'a oo.

⁴⁵ Ingøi køyku kakin uni ginn koji'gi læ'de ki rangi, ki in kaw'je'gi ki rei go'de'ti. Køyku kin in ji'de'ti, loki Jojuwe ørnon'de adi rei tai dønangi læ ginn de'gi ki dangi dangi ki Luwø tuwø'de non'de'ti. Køyku kakin, to biti døkagilo'ti læ Dabidi§.

⁴⁶ Memaji læ Luwø øsi Dabidi adi døji tarow kadi n'ra Køy n'adi Luwø læ Jakobi*.

⁴⁷ Nan in Salomon yo ø ra køy adi Luwø†.

⁴⁸ «Nan Luwø ki in nje kisi dø nya'gi'ti pøti, a isi me køy'ti ki de ra ki ji'ne el. Toki njekeltakita'a'ti ene:

⁴⁹ «Døran in kumbør ngar læ'm, ningø dønangi in nyakindø nja'm.» Burøbe el bay ene: «Køy ki bann ø, a rai adi m'in wa? Lo ki ra a in lo kuwø rø læ'm wa?

⁵⁰ Ke in m'in el ø, nan to bay ø, ra nya'gi kin pøti wa‡?»

⁵¹ «In de'gi ki nje tanrø'gi, tei me'se el num, boyi mbi'se num dø ta'ti læ Luwø to de'gi ki nje gør Luwø el be. Toi to baw'se'gi inbe be. Nya kin ø ra adi, sii ta rø ki Ndil Luwø'ti, ki døkagilo'gi pøti.

⁵² *Njekeltakita Luwø'ti ki ra ø baw'se'gi adi'ø kon el wa? Ingøi ø tōli njekilømbør kete, ki øjidø re læ in ki kareba, ki in ki dana. Ningø ngøsi, loki Kirisiti re, ingøi uni dø'a, ø tōli'ø tō.

⁵³ Oyo, ingøi ndukun læ Luwø ki takul malayka'gi, nan lo kadi tōli rø'se go'ti goto.»

Tiløi Etiyenn ki mbal tōli'ø

⁵⁴ Loki njegangi ta'gi kibo læ Juwipi'gi oyi dø ta ki Etiyenn el ningø, wongi ra'de ngayn adi ngori ngang'i'de mur mur dø'a'ti.

⁵⁵ Nan Etiyenn ki rosi ki Ndil Luwø, un kum'ne ta ki døran'ti ningø oo piti læ Luwø num, taa oo Jeju ki ra taa døjikøl Luwø'ti num tō.

⁵⁶ El ene: «Oyi, m'oo døran til, ningø m'oo Ngonn De ra taa døjikøl Luwø'ti.»

⁵⁷ Loki oyi dø ta kin ningø, uri køl ki ndu'de ki bo ø uti mbi'de dø ta'ti li'ø, ø buki nan dø'a'ti.

⁵⁸ Ndøri'ø ai si'ø taga gidi bebo'ti, tiløi'ø ki gagi mbal tōli'ø. De'gi kakin inyøi ku'gi læ'de rø ngonn ki basa'ti ki tō'a nan Sol.

⁵⁹ Døkagilo'ti ki isi tiløi'ø ki gagi mbal, Etiyenn elta ki Luwø ene: «Burøbe Jeju, taa ndil'm ki rø'i'ti.»

⁶⁰ Go'ti ningø øsi mækøsi'ne nanga, ø elta ki ndu'ne kibo ene: «Inyø go majel kin kō adi'de!» Go ta'gi'ti kin, ningø Etiyenn oy.

8

Kindøkumndoo ki ra Njekawnan'gi

‡ 7:43 7.43 42-43; Amosi 5.25-27 § 7:45 7.45 44-45; Tekitaga 25.9, 40; Jojuwe 3.14-17 * 7:46 7.46 2 Samiyel 7.1-16; 1Poyta'gi 17.1-14 † 7:47 7.47 1 Ngar'gi 6.1-38; 2Poyta'gi 3.1-17 ‡ 7:50 7.50 49-50; Ejay 66.1-2

1 Sol in mbunə de'gi'ti ki ndigi kadi tōli Etiyenn. Me ndo'a'ti kin kindəkumndoo kibo ngayn te do Njekawnan'gi'ti ki Jerujalem. Adi njekunme'gi pəti sananyinan kigo lo'gi. Awi ki Jude'gi'ti ki Samari'gi'ti. Njekawkulə'gi inbe par ə nanyinan Jerujalem'ti.

2 De'gi ki nje bol Luwə duwi Etiyenn, nonyi'ə ki kuwəndoo ki ngayn.

3 Nan Sol, or Njekawnan'gi njan. Aw ki takəy takəy uwə dingəm'gi ki dene'gi buki'de dangay'ti.

4 Nje ki sananyinan kakin awi ki lo lo iləi mbər Poyta ki maji.

Pilipi me be'ti ki Samari

5 In be ə, Pilipi ki aw me bebo'ti ki *Samari, ilə de'gi mbər Poyta ki maji læ Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə.

6 Bulə de'gi ba pəti, loki oyi ta'gi ki Pilipi el ge ki nyakoji'gi ki ra adi oyi ki kum'de ningə, uri mbi'de ki do ta'ti li'ə.

7 Tado ndil'gi ki majel tei me njemonyi'gi'ti ngayn ki non ki boi ta'de'ti. Taa, de'gi ki ro'de oy ki nje mote'gi ngayn ingəi lapiya to.

8 Rōnel ki bo ngayn to me bebo'ti kin.

9 Kete taa kadi Pilipi re, dingəm madi ki to'a nan Simon isi me bebo'ti kin non. In njera mboli, adi or ndil de'gi ki me be'ti ki Samari ngayn. Nga ra ro'ne kadi n'in de madi ki əti bol ngayn.

10 Adi de'gi pəti: in do ngann'gi'ti ki du, biti ki do de'gi'ti ki togi'ti, hangal'de in ki do'a'ti. Eli eyina dingəm kam aw ki togi læ Luwə ki in togi ki əti bol ngayn.

11 Hangal de'gi in ki do'a'ti, tado in mayinu ə isi or ndil'de ki mboli ki ra lə'ne.

12 Nan loki de'gi uni me'de Pilipi ki ilə'de mbər Poyta ki maji ki ojido Konbe læ Luwə num, ki Jeju Kirisiti num to ningə, dingəm'gi ki dene'gi adi Pilipi ra'de batəm.

13 Simon inbe ki do'ne kaa un me'ne to. Loki Pilipi ra'a batəm ningə, inyə go Pilipi el. Loki oo nyakoji'gi ki nya'gi ki əti bol ngayn kakin ningə, inbe təl re ət'ə bol ngayn bay.

Piyər ingi ki Jan me be'ti ki Samari

14 Loki njekawkulə'gi ki sii Jerujalem'ti oyi kadi de'gi ki Samari'ti taai ta læ Luwə ningə, uləi Piyər ingi ki Jan ro'de'ti.

15 Loki rei tei Samari'ti ningə, elita ki Luwə kadi njekunme'gi ingəi Ndil Luwə.

16 Tado Ndil re do de madi'ti kare dann'de'ti el bay. In batəm par ə rai'de me to Burəbe Jeju'ti.

17 In be ə, Piyər ingi ki Jan indəi ji'de do'de'ti kadi ingəi Ndil Luwə.

18 Loki Simon oo kadi in ki gorow læ ji ki kində do'ti læ njekawkulə'gi ə Ndil Luwə re'n do nje kunme'gi'ti ningə, adi Piyər ingi ki Jan nar,

19 ə el'de ene: «M'in kaa adi'm'in togi kin to kadi to de ki m'a m'ində ji'm do'a'ti ə, ingə Ndil Luwə to.»

20 Ə Piyər el'ə ene: «Kadi nar lə'i kin tuji nan'ti ki daro'i. Tado ində me'i'ti kadi a ndogi kadikare læ Luwə ki nar.

21 Nya ki bar to'i, eke nya ki sow do'i goto me nya'ti ki ji ra'n kam, tado me'i in dana non Luwə'ti el.

22 Maji kadi tər ndu'i do majel'ti lə'i, ə elta ki Burəbe adi re to bann ə, inyə go kojitara'gi ki me'i'ti kin kə.

23 Tado m'oo kadi me'i ati kangi, taa nya ki gorow'ə'ti el doloi dolo to.»

24 Nga a, Simon el Piyər ingi ki Jan ene: «Kadi inbe'gi elita ki Burəbe tado lə'm, kadi nya madi kare me nya'gi'ti ki elita'a kin te do'm'ti el.»

²⁵ Loki Piyər ingi ki Jan manyinaji, ə ndoi ta lə Burəbe tə ningə, təli ki Jerujalem'ti gogi. İləi mbər Poyta ki maji me ngann be'gi'ti ki Samari ngayn ki gorow gorow.

Ta lə Pilipi ingi ki kuji dingəm ki in de ki boi ki Etiyopi'ti

²⁶ Ndo kare malayka lə Burəbe el Pilipi ene: «İndə taa aw ki holo be, do row'ti ki in Jerujalem aw ki Gaja'ti, ki in row ki diləlo'ti kin.»

²⁷ Pilipi ində taa kalangi aw ningə, ingə dingəm kare ki dənangi Etiyopi, ki in ki boi, ki njengəm nya maji'gi lə ngar ki dene ki Etiyopi'ti, ki to'a nan Kandası. Dingəm kin aw Jerujalem'ti əsi də'ne nanga non Luwə'ti ə isı təl ki be gogi.

²⁸ İsi me pusi'ti lə'ne, isı tudə makitu lə njekeltakita Luwə'ti Ejay.

²⁹ Lo kin'ti, Ndil Luwə el Pilipi ene: «Əti aw ndəkba ki rə pusi'ti kin.»

³⁰ Pilipi anyi ngodi aw ningə, oo ndu dingəm ki Etiyopi'ti kakin isı tudə makitu lə njekeltakita Luwə'ti Ejay. Pilipi dəj'ə ene: «İn gər me ta ki isı tudə kin maji inbe wa?»

³¹ Dingəm kakin el'ə ene: «Re nje kər me'ə kadi'm goto ə m'a m'gər me'ə bann wa?» Ningə dəji Pilipi ad'a ala taa go'ə'ti, isı gəd'ə'ti me pusi'ti.

³² Ta ki isı tudə ə to kin:

«Ori'ə to bati ki de isı aw si'ə kadi təl'ə be;
To ngonn bati ki ra ta'ne mbo non nje kujə bin'ne'ti be.
In be ə, te'n ta'ne el.

³³ Uləi rəsəl də'a'ti, gangi ta li'ə ki gorow ki dana el.
Nan a ər ginn koji li'ə wa?

Tadə indəi ngangı ndə kisikidətaa li'ə*.»

³⁴ Ningə, kuji dingəm un ta el Pilipi ene: «M'dəj'i kadi el'm adi m'oo, nan ə njekeltakita Luwə'ti isı elta li'ə be wa? Si elta ki də rə'ne'ti inbe eke isı elta də de madi'ti ki rangi wa?»

³⁵ Lo kin'ti nga a, Pilipi ingə row adi un ta ta'ne'ti, ningə ki row lə makitu lə njekeltakita Luwə'ti Ejay kin, ilə'n mbər Poyta ki maji lə Jeju.

³⁶ Loki njiyəi isı awi ningə, tei ta mann'ti, ə kuji dingəm kakin el ene: «Mann ə ra'm, nga ri ə əgi kadi m'ra batəm wa?»

³⁷ [Pilipi el'ə ene: «Re un me'i adi Luwə toki rəta'ti ə, nya ki əgi ra batəm goto.» Kuji dingəm ene: «M'un me'm toki Jeju Kirisiti in Ngonn Luwə.»]

³⁸ Lo kin'ti, adi pusi ra lokati, ningə ingi ki Pilipi joo pəti, uri me mann'ti adi Pilipi ra'a batəm.

³⁹ Loki tei me mann'ti ki taga ningə, Ndil Burəbe un Pilipi aw si'ə adi kuji dingəm oo'ə el. Nan in ulə row lə'ne ki rənel aw.

⁴⁰ Pilipi aw te me be'ti ki Ajoti, iləmbər Poyta ki maji me bebo'gi'ti pəti ki te'ti, biti te'n Sejure'ti.

9

Sol un me'ne adi Burəbe Jeju
(KNK 22.6-16, 26.12-18)

¹ Dəkagilo'ə'ti kin, mərta ki də kadi kon njendo'gi'ti lə Burəbe ki də təl de'ti to də Sol'ti bay. Be ə, aw rə kibo'ti lə njekujənyamosı kadikare'gi,

² dəj'ə makitu kadi n'aw'n kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi ki me be'ti ki Damasi, kadi re n'ingə dingəm'gi ki dene'gi ki nje ndolo go nyando ki sigi kin ə n'uwə'de n're se'de Jerujalem'ti.

³ Loki Pol in də row'ti, ində də be ki Damasi ndəkba ningə, kunji madi te bus, in ki dərən'ti, unji gugi də'a.

* 8:33 8.33 32-33; Ejay 53.7-8

⁴ Te osi nanga ningə, oo do ndu ta madi el'ə ene: «Sol, Sol, tado ri ə isi adi'm kon be wa?»

⁵ Sol dəj'ə ene: «In nan Burəbe?» Ningə, Burəbe el'ə ene: «In m'in Jeju ki isi adi'm kon.»

⁶ Ində taa aw me bebo'ti ə, a eli'nu nya ki kadi a ra.

⁷ Nje ki isi ai ki Pol təli rai lokati. Bol təl'de adi lo kadi elita goto. Oyi do ndu ta, nan oyi de madi el.

⁸ Sol ində taa, te kum'ne maji, nan oo lo el, adi mad'a'gi uwəi ji'ə, ndəri'ə to ndə, ə awi si'ə Damasi.

⁹ Si low'ə'ti non ndə mutə ki kanji kadi oo lo. So nya el num, anyi mann el num tə.

¹⁰ Ningə njendo læ Jeju kare isi Damasi'ti non, tə'a nan Ananiyasi. Burəbe bar'a me nya koo me ndil'ti ene: «Ananiyasi», ningə Ananiyasi ndigi ene: «M'in ne Burəbe.»

¹¹ Burəbe təl un taa el'ə ene: «Aw un row ki bari'ə row ki kəl'ti, ə dəji me kəy'ti læ Judasi, de ki tə'a nan Sol ki Tarsi'ti, isi non isi elta ki Luwə.

¹² Oo de madi ki tə'a nan Ananiyasi me nya koo me ndil'ti, ur kəy go'ə'ti ningə, ində ji'ne do'a'ti kad'a oo lo gogi.»

¹³ Ə Ananiyasi el ene: «Burəbe, m'oo ta læ de kin ta de'gi'ti ngayn, ojido kon'gi pəti ki adi de'gi læ'i ki me be'ti ki Jerujalem.

¹⁴ Ningə, ki ne kin, re ki təgi ki ingə rə kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi, kadi uwə de'gi ki isi eli sə'i ta, doo'de.»

¹⁵ Nan Burəbe el'ə ene: «Aw, tado dingəm kin in nyara kulə ki m'mbət'ə kadi elta læ'm non ginn de'gi'ti ki dənangi'ti, ki non ngar'gi'ti, ki non Isirayel'gi'ti.

¹⁶ M'inbe m'a m'oj'ə kon'gi pəti ki a te do'a'ti tado læ'm.»

¹⁷ Ananiyasi aw, ur kəy ində ji'ne do'a'ti, ningə el'ə ene: «Ngonnkon'm Sol, in Burəbe ə ulə'm, in Jeju ka ki te ingəi do row'ti ki isi re'n kakin ə ulə'm kadi m'ad'i oo lo. Ningə kadi Ndil Luwə rosi tə.»

¹⁸ Tanan'ti non, nya'gi ki toi to ngəy kanji'gi be tei kum Sol'ti tosi, adi təl oo lo gogi, ningə ində taa adi rai'ə batəm.

¹⁹ Go'ti, so nya ə, təl ingə təgi'ne gogi. Sol təl isi ki njendo'gi læ Jeju ki me be'ti ki Damasi ndə'gi jə bay.

Sol ndo ta læ Luwə Damasi'ti

²⁰ Tanan'ti non, Sol aw iləmbər me kəykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi ene: «Jeju in Ngonn læ Luwə.»

²¹ De'gi pəti ki oyi do ta kin ta Sol'ti, ndəji'de ngayn adi eli eyina: «In kam el ə in nje kadi kon de'gi ki Jerujalem'ti ki nje bari tə kin wa? Re ra un girə kadi uwə'de, doo'de aw se'de rə kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi el biti wa?»

²² Nan Sol uwə rə'ne ngan adi kum'ə in kete me kunme'ti li'ə. Juwipi'gi ki Damasi'ti gəri lo ta ki kadi eli'ə el, loki təji'de kadi Jeju in Kirisiti De ki Luwə mbət'ə.

²³ Nga ndə'gi go'ti ngayn el ə, Juwipi'gi ojinan ta kadi n'toli'ə

²⁴ Nan ta kəji læ'de te mbi Sol'ti. Ngəmi tarow kada ge kondə ge kadi n'toli'ə.

²⁵ Be ə, me kondə'ti madi, njendo'gi læ Sol, uni'ə me kara'ti, tuyi'ə adi osi gidi ndogi bər'ti.

Sol me be'ti ki Jerujalem

²⁶ Go'ti, Sol aw te me be'ti ki Jerujalem ə, sangi kadi n'ində rə'ne nan'ti ki njendo'gi, nan pəti boli'ə, tado de ki un me'ne ad'a kadi in njendo ki rəta'ti goto.

²⁷ Be ə, Barnabasi un'ə me ji'ne'ti, aw si'ə rə njekawkulə'gi'ti, ɔr'də go kingə ki Jeju ingə Sol də row'ti, ki k'oo ki oo Jeju el'ə ta, ki ta ki el ki taga wangi Damasi'ti me tə Jeju'ti.

²⁸ Dəkagilo'ə'ti gangi low'ə'ti non, Sol aw se'de ge, təl se'de ge nan'ti me be'ti ki Jerujalem. Elta ki kunme me tə Burəbe'ti.

²⁹ Elta ki Juwipi'gi ki nje kelta Gireki, manjinan se'de ta'ti. Nan sangi row kadi n'toli'ə.

³⁰ Loki ngannkon'gi oyi ta'a ningə, ɔri'ə awi si'ə Sejure'ti. Ningə adi'ə aw me be'ti ki Tarsi.

³¹ Njekawnan'gi pəti ki dənangi Jude'ti, ki dənangi Galile'ti, ki dənangi Samari'ti, sii ki lapiya. Ingəi təgi, njiyəi me bəl Burəbe'ti, taa kər'de in ki də mad'a'ti də mad'a'ti ki takul təgi læ Ndil Luwə tə.

Piyər aji Ene

³² Toki Piyər a njiyə'n ki lo'gi pəti oo'n de'gi læ Luwə, ndə kare aw te rə nje'gi'ti ki me be'ti ki Lida.

³³ Lo kin'ti, ingə dingəm kare ki tə'a nan Ene, ki tə də tirə monyi'ti ra bəl jijoo. Tadə rə'a oy.

³⁴ Piyər el'ə ene: «Ene, Jeju Kirisiti adi lapiya, ində taa, kaw nya toi.» Ningə Ene ində taa tanan'ti non.

³⁵ De'gi pəti ki me be'ti ki Lida ki Saron oyi'ə, ə uni me'de adi Burəbe.

Piyər ndəl Dorkasi lo koy'ti

³⁶ Dene madi in dann njendo'gi'ti ki me bebo'ti ki Jope non, tə'a nan Tabita. Tə kin ki ta Gireki nan Dorkasi. In dene ki nje ra kulə'gi ki maji maji ngayn, taa in njera ki njendoo'gi ki nya ki me ji'ne'ti tə.

³⁷ Monyi ra'a dəkagilo'ə'ti kin adi oy. Loki ndogi'ə mann ningə, ai iləi'ə me kəy'ti ki kare taa.

³⁸ Be ki Lida in ndəkba ki Jope. Be ə, loki njendo'gi oyi kadi Piyər in me be'ti ki Lida non ningə, uləi dingəm'gi joo rə'a'ti kadi re kalangi ingə'de.

³⁹ Piyər ində taa aw se'de. Loki re te rə'de'ti ningə, ɔri'ə awi si'ə me kəy'ti ki taa. Njengawkoy'gi pəti iləi nan gugi də'a ki non, ningə təji ku'gi ki dangi dangi ki koji tanan'ti ki Dorkasi oji dəkagilo'ti ki si'n se'de ki də'ne taa bay.

⁴⁰ Piyər adi de'gi pəti tei taga, ə ɔsi məkəsi'ne nanga elta ki Luwə, ningə yəti rə'ne ki rə ninn'ti el ene: «Tabita ində taa.» Loki te kum'ne oo Piyər ningə, ndu rə'ne, ində isi taa.

⁴¹ Piyər ulə ji'ne un'ə'n'ə ki taa, ə, bər de'gi læ Luwə ki njengawkoy'gi, ɔji'de Tabita ki də'a taa.

⁴² Poy nya kin sanan ki dənangi ki Jope ba pəti, adi de'gi ngayn uni me'de adi Burəbe.

⁴³ Piyər ra ndə asi tati me be'ti ki Jope, me kəy'ti læ nje kər gidi ngirə ki tə'a nan Simon.

10

Korney ki in de ki Rəm'ti oo nya me ndil

¹ Dingəm madi isi me be'ti ki Sejure non, tə'a nan Korney. In ki boi də kuti njerə'gi'ti ki bu kare, ki bəri'ə «kuti ki Itali'ti.»

² In de ki njera nya kigo ndu Luwə'ti, taa, nan'ti ki de'gi pəti ki me kəy'ti li'ə, in nje kəsi məkəsi'de nanga non Luwə'ti tə. Nga ra maji ki njendoo'gi ngayn, taa elta ki Luwə taa taa tə.

³ Ndə kare, ki kadi ki mutə ki losəl'ə, oo malayka læ Luwə me nya koo me ndil'ti ur me kəy'ti li'ə, ningə bər'a ene: «Korney.»

⁴ Korney ur ki kum'ne do'a'ti ki bol, ningə el'ə ene: «In ri ə Burəbe?» Nga a malayka el'ə ene: «Kelta ki Luwə lə'i ki maji ki isi ra ki njendoo'gi kin te ro Luwə'ti, ə Luwə ra maji oji'n do'i.

⁵ Ningə ki ngosine kin, ulə dingəm'gi me be'ti ki Jope adi bari Simon ki bari'ə nan Piyər ad'a re.

⁶ Isi me kəy'ti læ Simon ki nje kər gidi ngirə ki kəy li'ə in kadi bati.

⁷ Loki malayka ki el'ə ta kin oti ningə, Korney ulə ngann nje kulə'gi lə'ne joo ki nje ro lə'ne kare ki nje bol Luwə mbunə nje ki in nan'ti si'ə ki dokagilo'gi pəti adi'de rei.

⁸ Rei adi or'de go nya'gi pəti ki ra nya adi'de oyi ningə, ulə'de adi ai Jope'ti.»

Piyər oo nya me ndil'ti me be'ti ki Jope

⁹ Lo ti go'ti, loki in do row'ti isi awi, indəi do bebo ndəkba ningə, Piyər ala do kəy'ti ki taa ki kadi ki dann be'ti tado kelta ki Luwə.

¹⁰ Bo ra'a adi ge kusə nya. Ningə loki isi rai nyakusə kadi sə ə, oo nya me ndil'ti.

¹¹ Oo dōran ra tagira, ningə oo nya madi ki to to ta ku ki tati ki de uwə silə'gi ki sə be ə in ki taa isi re ki nanga.

¹² Me nya'ti kin non, da'gi ki dangi dangi in səm'ti: da'gi ki nja'de in so ge ki nje kagi nanga ge ki yəl'gi.

¹³ Ningə, ndu ta madi te el'ə ene: «Piyər, ində taa tol sə.»

¹⁴ Nan Piyər ene: «Jagi Burəbe, m'in m'njo nya ki majel od'ə, eke nya ki to njen nja kare el*.»

¹⁵ Ndu ta təl re el Piyər kel ki nja joo bay ene: «Nya ki Luwə təl'ə ki kar njay'ti, kadi in oo'ə to in nya ki to njen el.»

¹⁶ Nya kin ra nya be nja mutə, ningə tanan'ti non təli ndəri'ə ki dōran'ti gogi.

¹⁷ Piyər gər me nya ki oo me ndil'ti kin el, adi isi dəji ro'ne ta do'ti, ningə nyi dingəm'gi ki Korney ulə'de ki ra sangi kəy læ Simon rei rai ta kəy'ti.

¹⁸ Ningə dəji ta ki ndu'de ki boi eyina: «In me kəy kin ə Simon ki bari'ə nan Piyər isi səm'ti wa?»

¹⁹ Piyər isi mərta do nya'ti ki oo me ndil'ti kin ba bay ningə, Ndil Luwə el'ə ene: «Oo dingəm'gi mutə ra sangi'nu.

²⁰ Ində taa, ur nanga, ə aw se'de ki kanji kadi me'i tosi, tado in m'in ə m'ulə'de.»

²¹ Piyər re ro dingəm'gi'ti kakin el'de ene: «In m'in ə m'in de ki isi sangi'ə, eke in ri ə isi sangi m'in to wa?»

²² Eli'ə eyina: «In Korney ki in ki boi do kuti njerə'gi'ti ki bu, ki in de ki dana, taa in nje bol Luwə to kin ə ulə'je. In de ki Juwipi'gi pəti elita li'ə maji. Malayka ki ar njay re te ki do ta ro'a'ti el'ə kadi ulə go'i'ti kadi re me kəy'ti li'ə kadi oo do ta ki ta'i'ti.»

²³ Piyər aw se'de ra'de mbah, adi'de lo toi'ti. Loki lo ti go'ti ningə, ində taa aw se'de. Ngannkon'gi madi ki me be'ti ki Jope dani'ə.

²⁴ Lo ti ki rangi ningə tei Sejare'ti. Korney bar noji'ne'gi ki madi'ne'gi isi nginə'n'de kete.

²⁵ Loki Piyər ur me kəy'ti ningə, Korney ində taa tilə kum'ə, ə osi nanga nja'a'ti, ulə do'ne nanga.

²⁶ Nan Piyər el'ə ene: «Ində taa, tado m'in ka m'in de to.» Ningə osi kəy'ə un'n'ə ki taa.

²⁷ Wali nan taa uri ki kəy ningə, Piyər oo bulə de'gi ngayn kawinan sii.

* 10:14 10.14 Lebitiki 11.1-47; Ejəkel 4.14

28 Lo kin'ti Piyør el'de ene: «Ingi, in gøri maji toki ndukun læ'je ogi kadi de ki in Juwipi indø rø'ne nan'ti ki de ki in Juwipi el, eke kadi ur me køy'ti li'ø. Nan Luwø el'm kadi m'oo de madi to nya ki majel, eke nya ki to njen el.

29 Tado kin ø, m'mbøti'n ðar læ'se el, m're ki kanji kelta madi ki rangi. Ningø toki ðari'm'in, m'døji'se m'oo ke in ri ø uløi go'm'ti wa?»

30 Kørney ene: «Asi ndø so ðone, ki dø kadi ki toki mad'a inbe kin be, adi in kadi ki mutø ki losøl'ø, ø m'nji m'elta ki Luwø me køy'ti læ'm, ningø dingøm madi ki ulø ku ki nda bal bal te ra non'm'ti, el'm ene:

31 “Kørney, Luwø oo dø ta ki isi el si'ø, taa ojidø maji'ti ki isi ra ki njendoo'gi kin tø.

32 Ø kadi ulø de madi Jope'ti, ðar Simon ki ðari'ø nan Piyør adi re. Si me køy'ti læ Simon ki nje ra kulø ngirø, ki isi kadi ba'ti ndøkba.”

33 Be ø, tanan'ti non par, m'ulø de rø'i'ti, ø nyi ra maji adi in re tø kin. Ningø ki ngøsine kin, j'in pøti j'isi non Luwø'ti ne kadi j'oo dø ta'gi pøti ki Burøbe indø ta'i'ti kadi el'je.»

Piyør elta læ Luwø me køy'ti læ Kørney

34 Lo kin'ti, Piyør un ta ta'ne'ti el ene: «To ki røta'ti, m'gør kadi kør kum'de dana goto rø Luwø'ti.

35 De ki ra ra, dann ginn de'gi'ti ki dangi dangi, ki in nje ðol ndil'ø, ki njera nya ki dana ø, uwø ki rø'ne'ti.

36 Ulø ki ta læ'ne ki rø ngann Isirayel'gi'ti, ilø'n'de mbør Poyta ki maji ki ojidø lapiya ki takul Jeju Kirisiti ki in Burøbe læ de'gi pøti.

37 Toki in gøri, in nya ki ulø ngirø'ne Galile'ti, go batøm'ti ki Jan ilømbør'ø ø ra nya dønangi Jude'ti ba pøti.

38 In gøri kadi Luwø adi Jeju ki Najaret'i'ti Ndil Luwø ki togi kin maji. Jeju aw ki lo lo, ra maji ki de'gi, taa aji de'gi pøti ki sii ginn togi'ti læ Su tø. Tado Luwø in si'ø nan'ti.

39 J'in nje mannaji dø nya'gi'ti pøti ki ra dønangi'ti læ Juwipi'gi ki Jerujalem'ti. Børi'ø dø kagidøsi'ti, tøli'ø.

40 Nan Luwø ad'a indø taa lo koy'ti ndø ki nja mutø læ ndø koy'ø. Ad'a tarow adi toji rø'ne taga,

41 ki rø de'gi pøti el, nan ki rø nje mannaji'gi'ti ki Luwø mbøti'de kete. Adi in j'in ki j'usøi si'ø ge, j'anyi si'ø ge go te'ø dann nje koy'gi'ti†.

42 Jeju un ndu'ne adi'je kadi j'ilø mbør ki rø ginn de'gi'ti, ø kadi ji toji toki in n'in anyi Luwø indø'ne to njegangi ta dø nje kisikidø'de ta'a'ti ki nje koy'gi.

43 De'gi ki nje keltakita Luwø'ti pøti manyinaji dø'a'ti eli eyina: “De ki ra ki un me'ne ad'a ø, Luwø a inyø go majel'gi li'ø kø me to'a'ti‡.”»

44 Loki Piyør isi el ta'gi kin ba ðay ningø, Ndil Luwø ur ki dø de'gi'ti ki isi oyi dø ta li'ø.

45 Nya kin øti ðol nje kunme'de kadi Luwø ki in Juwipi'gi ki dani Piyør, loki oyi kadi Luwø ðuki Ndil'ne dø ginn de'gi'ti ki in Juwipi'gi el tø.

46 Tado oyi ndu'de isi elita ki ta ðe'gi ki dangi dangi uløi toji dø Luwø'ti.

47 Ningø Piyør el ene: «Toki ingøi Ndil Luwø to j'in be tø kin, nya ki ogi'de dø ra batøm goto.»

48 Be ø Piyør un ndu'ne adi rai'de batøm me tø Jeju Kirisiti'ti, ø go'ti, døji Piyør kadi isi se'de nan'ti ndø'gi nden ðay taa kadi to tø.

† 10:41 10.41 Luk 24.30, 42 ‡ 10:43 10.43 Ejay 53.5-6; Jeremi 31.34

11

Jerujalem'ti, Piyər ɔji nya'gi ki rai nya

¹ Njekawkulə'gi ki ngannkon'gi ki sii Jude'ti oyi kadi de'gi ki in Juwipi'gi el ka oyi ta læ Luwə tɔ.

² Loki Piyər aw Jerujalem'ti, njekunme'de kadi Luwə, ki in nje kujə mɔti'de'gi gaki'ə ngayn,

³ eyina: «Aw rɔ de'gi'ti ki ujəi mɔti'de el, aw sɔ se'de nya!»

⁴ Lo kin'ti, Piyər ilə rɔ'ne ɔr'de go nya'gi ki rai nya ki go'ə go'ə adi'de oyi.

⁵ Piyər el ene: «M'in me bebo'ti ki Jope, ningə loki m'nji m'elta ki Luwə, m'oo nya me ndil'ti. In nya madi ki to to ta ku ki tati ki de uwə silə'gi ki sɔ be ə in dɔran'ti, risi biti re non'm'ti.

⁶ M'ur kum ki dɔ ta ku'ti kakin m'nji m'gon, ningə m'oo da'gi ki nja'de in sɔ, ki nje kagi nanga, ki da'gi ki mu'ti ki yəl'gi ki nje nal kadi dɔran'ti.

⁷ Ningə m'oo ndu ta madi el'm ene: "Piyər, ində taa, tɔl ə sɔ."

⁸ Ə m'el m'ene: "Jagi Burəbe, nya ki to njen ɔdi ta'm nja kare el."

⁹ Nja joo, ndu ta təl te dɔran'ti bay ene: "Nya ki Luwə təl'ə ki kar njay'ti ə, kadi oo'ə to nya ki to njen el."

¹⁰ Nya kin ra nya be asi nja mutə, ningə təli tuyi'ə dɔran'ti.

¹¹ Ningə tanan'ti non, dingəm'gi mutə ki uləi'de me be'ti ki Sejure'ti, ki rɔ'm'ti rei rai takəy'ti ki m'nji'ti.

¹² Ndil Luwə el'm kadi m'aw se'de um m'mbətə el. In be ə ngannkon'm'gi ki mehen kam dani'm'in, ə j'uri'n me kəy'ti læ Korney.

¹³ Korney ɔji'je gorow ki n'oo'n malayka ki te ki rɔ'ne'ti, me kəy'ti læ'ne, el ene: "Ulə de madi me be'ti ki Jope kadi el Simon ki bari'ə Piyər kadi re.

¹⁴ A eli nya'gi ki a rai sə'i kadi ingə'n kaji nan'ti ki nje ki me kəy'ti læ'i."

¹⁵ Loki m'a m'elta ba bay ningə, Ndil Luwə risi re dɔ'de'ti toki ndoki re'n dɔ'je'ti lo kulə ngirə'ti kakin be.

¹⁶ Nga ra adi me'm olo dɔ ta'ti læ Burəbe ki ene: "Jan ra batəm me mann'ti, nan ingi, a rai'se batəm me Ndil Luwə'ti*."

¹⁷ Eke, toki Luwə adi'n'de kadikare ki kare inbe toki adi'n'je, j'in ki j'uni me'je j'adi Burəbe Jeju Kirisiti kin, kadi m'in m'tanrɔ Luwə wa?»

¹⁸ Loki oyi dɔ ta kin ningə, hangal'de osi nanga adi uləi tɔji dɔ Luwə'ti eyina: «Ginn de'gi ki dɔnangi'ti kaa Luwə adi'de kaji ki gorow k'inyə go majel kɔ.»

Kində ginn Njekawnan'gi me be'ti ki Antiyosi

¹⁹ Kindəkumndoo ki te dɔ Etiyenn'ti ra adi njendo'gi sananyinan†, ai biti tei me be'ti ki Penesi, ki Sipir, ki Antiyosi. Loki ai, elita læ Luwə Juwipi'gi par um de ki rangi el.

²⁰ De'gi madi'gi dann'de'ti non, ki in njekunme'gi ki in ginn koji'ti ki Sipir, ki Sirenn ki awi Antiyosi'ti, eli Poyta ki maji læ Burəbe Jeju ginn de'gi ki in Juwipi'gi el ki bari'de Gireki'gi tɔ.

²¹ Tɔgi Burəbe in se'de nan'ti adi de'gi ngayn təli ki rɔ Burəbe'ti uni me'de adi'ə.

²² Poy nya'gi ki ra nya kin te rɔ Njekawnan'gi'ti ki sii Jerujalem, adi uləi Barnabasi adi'ə aw Antiyosi'ti.

²³ Loki aw te rɔ'de'ti, ə oo memaji læ Luwə ki ra kulə ningə, rɔ'a nəl'ə ngayn adi ulə dingəm me'de'ti pəti kadi rai dɔ nja'de me kində rɔ nan'ti ki Burəbe.

* 11:16 11.16 1.5 † 11:19 11.19 8.1-4

²⁴ Barnabasi in de ki dana, Ndil Luwə ros'ə, taa aw ki kunme tɔ, adi bulə de'gi ngayn rei ki rɔ Burəbe'ti.

²⁵ Barnabasi aw me be'ti ki Tarsi kadi n'sangi Sol.

²⁶ Loki ingə ningə, aw si'ə Antiyosi'ti, rai bal kare səm'ti. Kawinan ki Njekawnan'gi, ndoi ta læ Luwə bulə de'gi ngayn. In me be'ti ki Antiyosi'ti ə nyi de'gi uləi ngirə bar njendo'gi de'gi læ Kirisiti'ti.

²⁷ Dɔkagilo'ə'ti non, de'gi ki njekeltakita Luwə'ti in Jerujalem'ti ai biti ki Antiyosi'ti.

²⁸ In ki kare dann'de'ti, tɔ'a nan Agabusi‡, ində taa ningə elta ki takul Ndil Luwə toki bo ki bo ngayn a on dɔnangi'ti ki ta'a ba. Ningə nya kakin ra nya dɔkagilo'ti læ nje konbe kibo ki bari'ə nan Kilodi tɔ.

²⁹ *Njendo'gi uni ndu'de kadi n'uləi ki nya ki ji'de'ti, nan nan kigo tɔg'ɔ'ti kadi n'osi ginn ngannkon'de'gi ki sii Jude'ti.

³⁰ Adi nya maji'gi læ'de kakin Barnabasi in ki Sol adi awi adi ngatɔgi'gi.

12

Kindəkumndoo ki ra Njekawnan'gi ki Jerujalem

¹ Dɔkagilo'ə'ti inbe kin ə ngar Erodi ulə ngirə kadi kon Njekawnan'gi ki nan'gi.

² Tɔl Jaki ki ngonnkon Jan ki kiyərə.

³ Nan Loki oo kadi nəl Juwipi'gi ngayn, ningə təl adi uwəi Piyər bay. In dɔkagilo ra nanyi mapa ki hum ɔd'ɔ el*.

⁴ Loki uwə ilə dangay'ti ningə, adi nje rɔ'gi sɔ sɔ nja sɔ ngəmi'ə. Nga ra be kadi to n'te si'ə taga non bulə de'gi'ti go pəti Paki'ti.

⁵ Piyər to dangay'ti, nan Njekawnan'gi inyəi ta kelta ki Luwə el tado li'ə.

⁶ Me kondɔ'a'ti ki kadi re lo ti ə, Erodi te si'ə non bulə de'gi'ti kakin ningə, Piyər to bi mbunə njerɔ'gi, dɔi'ə ki kulə gindi joo. Ningə njengəm lo'gi, rai ta kəy'ti, ra ngəmi takəy dangay tɔ.

⁷ Lo kin'ti, malayka læ Burəbe kare te pati, adi kunjə taa lo me kəy dangay'ti, lo ki Piyər to'ti. Malayka ində Piyər kad'a'ti ndəl'n'ə ene: «Ində taa kalangi!» Ningə kulə gindi'gi ki ji'ə'ti tei tosi.

⁸ Malayka el'ə ene: «Dɔɔ ndar ki bəd'i'ti, ə tulə sa nja'i'ti.» Ningə Piyər ra toki el'n'ə. Malayka el'ə bay ene: «Ulə ku læ'i rɔ'i'ti ə un go'm.»

⁹ Piyər te go'ə'ti, nan gər toki in malayka ə re te si'ə toki rɔta'ti, el. Oo toki in nya ki oo me ndil'ti.

¹⁰ Loki indəi njengəm lo ki dɔkete, ki ki nja joo dəri ningə, rei tei ta tarow gindi'ti ki aw ki bebo'ti, tarow inbe te dɔrɔ'ne par non'de'ti, adi tei taga awi dɔ row'ti. Loki tei dɔ row'ti ningə, tanan'ti non, malayka inyə ə aw.

¹¹ Loki hangal'a re rɔ'a'ti ningə el ene: «M'oo toki rɔta'ti kadi in Burəbe ə ulə malayka læ'ne adi re te sə'm ji Erodi'ti, ki ta nya'gi'ti ki majel pəti ki bulə Juwipi'gi ɔji kadi rai sə'm.»

¹² Loki ɔji ta be ningə, ilə dɔ'ne aw be læ Mari ki kon Jan ki bari'ə nan Marki. De'gi ngayn kawinan me kəy'ti non isi elita ki Luwə.

¹³ Loki ində takəy ningə, ngonn njekulə ki dene ki tɔ'a nan Rodi ɔti re kadi n'oo.

¹⁴ Gər ndu Piyər adi tarow kaa te el bai par ə, rɔ'a nəl'ə ngayn adi təl ki ngodi aw el'de ene Piyər ra takəy'ti non.

¹⁵ Eli'ə eyina: «In nje woy.» Nan ra dɔ ndu'ne'ti toki in ta ki rɔta'ti. Nga a təli eli eyina: «In malayka li'ə.»

‡ 11:28 11.28 21.10 * 12:3 12.3 Tekitaga 12.1-27

¹⁶ Low'ə'ti kin, Piyər ra ta kində takəy'ti par par. Ə loki rei tei takəy ningə, in Piyər inbe, adi gəri lo ta ki kadi eli el.

¹⁷ El'de ta ki ji'ne kadi elita el, ningə ɔr'de go te ki Burəbe te sə'ne dangay'ti adi gəri. Go'ti, el'de ene: «Awi eli Jaki ki ndəgi ngannkon'je'gi adi oyi.» Ningə te aw lo ki rangi'ti.

¹⁸ Loki lo ti ningə, do njerə'gi isi dana el. Dəji nan ke ri dana ə Piyər təl wa?

¹⁹ Ngar Erodi sang'a ngayn nan ingə el. Go'ti, dəji ta njerə'gi, ə un ndu'ne kadi tōli'de kə. Piyər inyə dənangi Jude ə in aw Sejarə'ti, aw isi səm'ti nu.

Koy læ ngar Erodi

²⁰ Erodi aw ki ta ki de'gi ki Tir'ti, ki Sidon. Ə de'gi ki Tir ki Sidon indəi ndu'de nan'ti rei ingəi'ə. Loki ndogi me Bilasitusi ki nje k'oo go ta læ ngar Erodi taai ningə, dəji kadi lapiya to dann'de'ti. Kadi lapiya to tado nya maji'gi ki dənangi'ti lə'de ngirə in me be'ti læ ngar Erodi.

²¹ Loki te me ndə'ti ki ɔji ningə, Erodi ulə ku konbe lə'ne rə'ne'ti, isi do kumbər ngar'ti lə'ne, el bulə de'gi ta kongi kongi.

²² Bulə de'gi uləi tɔji də'a'ti eyina: «In ndu luwə madi um in ndu de el.»

²³ Low'ə'ti non malayka læ Burəbe ində ɔj'ɔ tado adi kəsikurə Luwə el. Go'ti kode'gi indəi'ə nyəngi nyəngi adi oy.

²⁴ Nan ta læ Luwə taa lo aw ki kete kete, adi kər njendo'gi re ki do mad'a'ti.

²⁵ Loki Barnabasi in ki Sol tōli konn kulə lə'de ki awi kadi rai ningə, inyəi bebo ki Jerujalem ə awi. Uni Jan ki bari'ə Marki nan'ti se'de ə tōli awi me be'ti ki Antiyosi gogi.

13

Njekawnan'gi indəi Barnabasi in ki Sol ta dangi tado kulə læ Burəbe

¹ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki njendo de'gi nya læ Luwə sii dann Njekawnan'gi'ti ki Antiyosi'ti non. Adi in: Barnabasi ki Simeyon ki bari'ə Nijer, ki Lisiyusi ki be li'ə in Sirenn'ti, ki Manaye ki oti'de nan'ti ki Erodi ki isi do dənangi'ti ki Galile*, ki Sol tə.

² Ndo kare be ɔsi məkəsi'de nanga non Luwə'ti ə elita si'ə ki kogi ro nyakusə tə. Ningə Ndil Luwə el'de ene: «Kadi ɔri Barnabasi ingi ki Sol indəi'de ta dangi tado kulə ki m'bari'de kadi rai.»

³ Nga a, loki ɔgi rə'de nyakusə ə elita ki Luwə ningə, indəi ji'de də'de'ti ə inyəi'de adi awi,

⁴ toki Ndil Luwə el'n'de. In be ə, Barnabasi in ki Sol awi me be'ti ki Seləsi. Ningə rai non gangi awi Sipir'ti.

⁵ Loki tei Salaminn'ti, elita læ Luwə me kəykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi. Jan in kadi'de'ti to njera se'de tə.

⁶ Loki indəi do dor'gi ki be'ti ki Sipir'ti gangi ningə, ai tei me be'ti ki Paposi. Low'ə'ti non, ingəi Juwipi kare be ki tə'a nan Bar-Jeju ki in njera mboli, ki bar rə'ne njekeltakita Luwə'ti.

⁷ Isi nan'ti ki de ki boi ki tə'a nan Serjiyusi Polusi ki in nje nyagər. Serjiyusi Polusi ə Barnabasi in ki Sol ɔji'de adi gəri toki n'aw ki bo k'oo ta læ Luwə ta'de'ti.

⁸ Nan Elimasi ki kər ginn tə'a nan nje mboli tan'de rə. Ge kadi de ki boi kin un me'ne adi Kirisiti el.

⁹ Be ə, Sol ki bari'ə Pol, Ndil Luwə ros'ə adi ur kum'ne ki də'a'ti,

* 13:1 13.1 Erodi Antipasi; Luk 3.1

10 el'ə ene: «In ngonn læ Su, to de ki nje bal de'gi, in rosi ki mendul. In nje kosi ta nya ra'gi ki dana pəti. A inyə taa mbir row'gi ki dana læ Burəbe el wa?»

11 Ki ngosine kin, Burəbe a indəi ɔji, kum'i a oo lo el, ningə a oo kum kadi el biti dəkagilo madi. Ningə tanan'ti non par ə kum'ə ndul kururu adi oo lo el, ra mam lo. Sangi de ki kadi ɔr'ɔ tarow.

12 Loki de ki boi oo nya ki ra nya kin ningə, un me'ne ad'a, tadɔ nyando ki dɔ Burəbe'ti ki adi'ə, əti bol ngayn.

Pol elta Lə Luwə me be'ti ki Antiyosi ki Pisidi

13 Pol in ki madi'ne'gi ali me to'ti me be'ti ki Paposi, awi me be'ti ki Perji ki Pampili'ti, ningə Jan Marki† inyə'de ə təl aw Jerujalem'ti gogi.

14 Loki ɔti me be'ti ki Perji ningə, awi tei me be'ti ki Antiyosi ki Pisidi'ti, ai me kəykawnan'ti læ Juwipi'gi ki ndɔ kɔrkon, sii nanga.

15 Loki nje tudə makitu'gi, tudəi makitu ndukun ki makitu læ njekeltakita Luwə'ti ningə, ki boi ki dɔ njengəm kəykawnan'ti læ Juwipi'gi uləi eli'de eyina: «Ngannkon'je'gi, kin ə awi ki ta kadi eli uləi dingəm me de'gi, ə kadi eli.»

16 Ə Pol ində taa, yəki ji'ne ta'de'ti kadi sii keke, ningə el'de ene: «In Isirayel'gi ki de'gi ki nje bol Luwə, kadi oyi dɔ ta lə'm.

17 Luwə lə'je, j'in bulə Isirayel'gi, mbəti baw'je'gi, ningə ra se'de adi oji nan ki kete kete, loki sii me be'ti ki Ejjipiti. ɔr'de te se'de ki taga ki takul tɔg'ɔ ki ngayn.

18 Asi bal dɔsɔ ki adi'de nya sɔi dilələ'ti‡.

19 Loki tɔko ginn de'gi siri ki dɔnangi'ti ki Kana non'de'ti ningə, təl ki dɔnangi kakin adi'de to nya nduwəš.

20 Nya'gi pəti ki rai nya kin, a ra bal asi bu sɔ ki dɔmi. Go'ti ningə, adi'de njegangi ta'gi biti te'n dɔ njekeltakita Luwə'ti Samiyel.

21 Ningə, dəji ngar adi Luwə adi'de Sol ki ngonn læ Kisi, ki in ginn kaw'ti læ Benjamen, adi onbe dɔ'de'ti bal dɔsɔ.

22 Loki ɔr'ɔ kɔ ningə, ində Dabidi ngar'ti tor'o'ti. Dabidi ki Luwə mannaji li'ə ene: "M'ingə Dabidi ki in ngonn læ Jese, ki in de kigo me ndigi'ti lə'm. A təl kon nya'gi pəti ki me'm ndigi*."

23 In ginn kaw'ti li'ə ə, Luwə adi Jeju ki Njekaji Isirayel te'ti, kigo ndukun'ti li'ə.

24 Kete non re Jeju'ti, Jan iləmbər kadi de'gi tɔri ndu'de, ningə kadi rai batəm. Iləmbər kin ki rɔ bulə Isirayel'gi'ti ba pəti.

25 Loki Jan aw kadi tɔlta kulə lə'ne ningə, el ene: "M'in de ki isi mərta dɔ'a'ti kin el. Nan in a re go'm'ti non ki kulə sa ki nja'a'ti ka m'in m'asi tuti el†."

26 «Ngannkon'm'gi ki ginn kaw'ti læ Abiraham, ki nje bol Luwə ki dann'se'ti, in j'ingi ə Luwə ulə ki ta kaji kin rɔ'je'ti.

27 De'gi ki nje kisi Jerujalem'ti ingi kibo'gi lə'de gəri de ki in Jeju kin el, taa gəri me ta'gi læ de'gi ki njekeltakita ki ta Luwə'ti, ki isi tudəi ki ndɔ kɔrkon'gi pəti kin el tɔ. Be ə loki gangi ta dɔ Jeju'ti, tɔlita ta'gi ki njekeltakita Luwə'ti ndangi.

28 Ingəi nya madi kare ki asi kadi tɔli'ə el, nan dəji Pilati kadi tɔl'ɔ par.

† 13:13 13.13 Jan Marki; 12.12,25, 13.5 ‡ 13:18 13.18 17-18; Tekitaga 1.7, 12.51; Kər Isirayel'gi 14.34; Ndukun ki nja joo 1.31 § 13:19 13.19 Ndukun ki nja joo 7.1; Jojuwe 14.1 * 13:22 13.22 21-22; 1 Samiyel 8.5, 19, 10.21, 13.14, 16.12 † 13:25 13.25 Jan 1.20,27; Mat 3.11; Mrk 1.7; Luk 3.16

29 Loki tōli kon nya'gi pōti ki ndangi me makitu'ti ojidō'a ningø, adi risi'ø dō kagidəsi'ti nanga, il'ø me ße ninn'ti‡.

30 Nan Luwø ad'a indø taa dann njekoy'gi'ti.

31 Asi ndō ngayn ki te ki rō de'gi'ti ki in si'ø dōnangi Galile'ti nu, ø rei si'ø biti Jerujalem'ti, ingi kin ø in nje mannaji li'ø ki non bulø de'gi'ti§.

32 J'in kaa j'isi j'ilø'se mbør Poyta ki maji kin tō. Poyta ki maji ki in ta kun mindi ki Luwø un ndu'ne dō'ti adi baw'je'gi.

33 Luwø tōlta kun mindi kin ki rōta'ti j'in ngann de'gi ki gorow te ki adi Jeju te lo koy'ti toki ndangi me makitu Pa'gi'ti eyina:

“In Ngonn'm,
ki m'oj'i ßone*.”

34 «Luwø ad'a indø taa lo koy'ti um ad'a ndum me ße ninn'ti el, toki el'n ene:

“M'a m'adi'se nya,
Ki m'un mindi'm dō'ti m'adi Dabidi,
Ki in nya ki asi kadi awi ki kunme dō'ti†.”

35 «In tado kin ø, el'n me makitu'ti lo madi'ti ßay ene: “A inyø njekulø læ'i ki ar njay kadi ndum ße ninn'ti el‡.”

36 Nan Dabidi, loki ra kulø dōkagilo'ti læ'ne kigo kōjitara'ti læ Luwø ningø, oy adi duwi'ø gēdi kaw'a'gi'ti, ningø ndum me ße ninn'ti.

37 Nan in ki Luwø ad'a indø taa lo koy'ti ndum me ße ninn'ti el.

38 «Kadi gəri maji ngannkon'm'gi, toki in ki takul'ø ø isi iløi'se mbør ki ojidō k'inyø go majel kō, ki tøl de ki dana takum Luwø'ti ki asi kadi ingøi me ndukun'ti læ Moji el.

39 In ki takul'ø tō ø, re de ki un me'ne ningø, Luwø tøl'ø de ki dana takum'ne'ti.

40 Tado in kin ø, kadi oyi go rō'se maji nan to ta ki de'gi ki njekeltakita Luwø'ti eli kin ta'a tøl dō'se'ti:

41 De'gi ki njekeltakita Luwø'ti eli eyina:

“In nje kōji rō'se,
Kadi oyi go rō'se maji,
A oyi nya ki a øti'se ßol biti kadi a gotoi kō.
Tado dōkagilo'ti læ'se, m'a m'ra nya madi.
Nya ki re de ør'se poy'o ka, a uni me'se dō'ti el§.”»

42 Loki Pol in ki Barnabasi isi tei taga ningø, dōji'de kadi ndō kōrkon ki gogi ø kadi tōli rei ndoi'de ta kin ßay.

43 Loki bulø Njekawnan'gi sananyinan ningø, Juwipi'gi ki de'gi ki tōli Juwipi'gi ki nje ßol Luwø, dani Pol ki Barnabasi, a wali nan ta se'de. Ningø Pol ki Barnabasi uløi dingøm me'de'ti kadi uwøi rō'de ba me memaji'ti læ Luwø kin.

Pol ki Barnabasi yøti rō'de ki rō ginn de'gi'ti ki in Juwipi'gi

44 Ndo kōrkon'ti ki gogi ningø, bulø de'gi ngayn ki me ßebo'ti kawinan ki nan'ti kadi n'oyi dō ta læ Burøbe.

45 Loki Juwipi'gi oyi bulø de'gi ningø, ni ra'de adi taji Pol, ø eli ta'gi ki majel ndōri ta li'ø.

46 Pol ki Barnabasi eli'de ki me ki tinyi kati eyina: «In ingi ø kadi j'ilø'se mbør ta læ Luwø kin kete, nan toki mbøti ø oyi toki ingi asi ta kaji ki biti ki non'ti el, j'a ji tøl ji yøti rō'je ki rō ginn de'gi'ti ki in Juwipi'gi el'ti.

‡ 13:29 13.29 28-29; Mat 27.22-23, 57-61; Mrk 15.13-14,42-47; Luk 23.21-23, 50-56; Jan 19.15, 38, 42

§ 13:31 13.31 1.3 * 13:33 13.33 Pa'gi 2.7 † 13:34 13.34 Ejay 55.3 ‡ 13:35 13.35 Pa'gi 16.10

§ 13:41 13.41 Abakuki 1.5

⁴⁷ Tado Burəbe lə'je un ndu'ne adi'je ene:
 "M'indəi kadi in kunji tado ginn de'gi ki donangi'ti,
 Ki kadi aw ki ta kaji biti ki doboy donangi'ti*."»

⁴⁸ Loki ginn de'gi ki in Juwipi'gi el oyi do ta kin ningə, rai ronel ngayn do'ti, adi uləi toji do ta'ti lə Burəbe, adi de'gi pəti ki Luwə mbəti'de tado kaji ki biti ki non'ti, uni me'de.

⁴⁹ Ta lə Burəbe sanan ki donangi ki Antiyosi'ti ki ta'a ba.

⁵⁰ Nan Juwipi'gi suləi dene'gi ki in dene'gi ki njetobar ki me be'ti, ki nje kosikurə Luwə, ki de'gi ki boi ki me be'ti adi indəi kum Pol ki Barnabasi ndoo, ningə tuwəi'de me be'ti lə'de ko.

⁵¹ Pol ki Barnabasi indəi bu ki nja'de'ti ki do be'ti lə'de ningə, ɔti ai me be'ti ki Ikoniom†.

⁵² Ki rə njendo'gi'ti lə Jeju ə, rə'de nəl'de ngayn, taa Ndil Luwə kaa rosi me'de to.

14

Pol ki Barnabasi me be'ti ki Ikoniom

¹ Loki Pol ki Barnabasi awi Ikoniom'ti, awi me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi ki Ikoniom'ti to. Awi eli de'gi ta lə Luwə ki ra adi de'gi ngayn ki in Juwipi'gi ki nje ki in Gireki'gi uni me'de adi Luwə.

² Nan Juwipi'gi madi ki nje me ngan, indəi taa ki majel me de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, suləi'de do ngannkon'gi'ti.

³ Be kaa, Pol ki Barnabasi sii Ikoniom'ti ndo banyi banyi. Eli ta lə Luwə ki me ki tinyi kati, indəi togi'de do Burəbe'ti ki mannaji do memaji'ti li'ə ki isi iləi mbər'ə, adi'de togi adi rai nyakoji'gi ki nya'gi ki əti bol.

⁴ Lo kin'ti, de'gi ki me bebo'ti gangi nan lo joo, nje ki madi'gi in go Juwipi'gi'ti, nje ki nungi in go njeakawkulə'gi'ti to.

⁵ Nje ki in Juwipi'gi el, ki nje ki in Juwipi'gi ki kibo'gi lə'de indəi do rə'de dana kadi n'adi kon Pol in ki Barnabasi, kadi n'tiləi'de ki mbal n'toli'de.

⁶ Nan Pol ki Barnabasi oyi ta kin, adi anyinan awi iyəi rə'de bebo'gi'ti ki Likawoni, ki Lisitir, ki Dərbi, ki ngann lo'gi ki gidi'ti.

⁷ Lo'gi'ti kin kaa, iləi mbər Poyta ki maji səm'ti to.

Pol ki Barnabasi me be'ti ki Lisitir

⁸ Me be'ti ki Lisitir, dingəm kare ki nja'a oy ta ginn'ə'ti isi non. Nja'a oy lo koj'o'ti nu, adi njiyə nja kare el.

⁹ Ə ndo kare, ur mbi'ne isi oo'n ta ki Pol ra el. Ningə, Pol uwə kum'ne ki do'a'ti oo'ə'n ba, ningə oo kadi aw ki kunme ki kadi ingə'n kaji.

¹⁰ Lo kin'ti, Pol el'ə ta ki togi'ne ene: «In, ra taa do nja'i'ti!» Ningə Dingəm uwə nangi ra ta, ra njiyə.

¹¹ Lo ki bulə de'gi oyi nya ki Pol ra kin ningə, uni ndu'de ki taa, elita ki ta Likawoni eyina: «Oyi, luwə'gi təli rə'de de'gi'ti, rei uri nanga dann'je'ti.»

¹² Be ə, bari Barnabasi «Jəsi», ə bari Pol «Ermesi» to, tado Pol ə in njekelta.

¹³ Njekujənyamosi kadikare lə Jəsi, ki isi ta lo'ti taga gidi bebo'ti, re ki baw mangi'gi ki do'i nya'gi ki ndolo rə'de'ti. Re se'de, ningə, ndu'de in nan'ti ki bulə de'gi, kadi n'iləi mosi n'adi Pol ki Barnabasi.

¹⁴ Nan loki, njeakawkulə'gi, Pol in ki Barnabasi oyi poyta kin, gangi ku rə'de'ti, ə anyinan ki rə bulə de'gi'ti, uni ndu'de ki taa, eli'de eyina:

* 13:47 13.47 Ejay 49.6 † 13:51 13.51 Marki 6.11

15 «Madi'je'gi, ra bann ə ra rai nya be wa? J'in kaa j'in de'gi to ingi be to, ningə, re j'ilə'se mbər Poyta ki maji ningə, in kadi inyəi kagi yo'gi ki nda'de goto ki isi rai'de, ə kadi təli rə'se go Luwə'ti ki nje kisi kumngayira, Luwə ki njera dōran ki dōnangi ki nya'gi pəti ki me'ti*.

16 Dōkagilo'gi'ti ki dər kete, Luwə inyə de'gi pəti adi uni row ki me'de ndigi.

17 Be kin kaa inyə ta toji memaji lə'ne el: Ulə ki mann ndi dōran'ti adi'se ge, adi'se dōkagilo ki maji adi ingəi kandi nya ge, adi'se nyakusə ki to mbar ge, adi rōnel rosi me'se ge.»

18 Ta'gi ki eli kin kaa, ngan se'de ngayn kadi ōgi bulə de'gi kilə mosi nanga kadi'de.

19 Lo kin'ti, Juwipi'gi ki in Antiyosi ki Pisidi'ti, ki Ikoniom, rei, suləi bulə de'gi kakin, buki'de go'de'ti, adi tiləi Pol ki mbal kadi n'təli'ə, ə ndəri'ə, awi si'ə, iləi'ə gidi be'ti, oyi eyina oy.

20 Nan loki njendo'gi kawinan ki dō'a'ti, ində taa, təl aw me bebo'ti gogi. Ningə lo ti go'ti, in ki Barnabasi awi ki Dərbi'ti.

Pol ki Barnabasi təli gogi ki Antiyosi'ti ki Siri

21 Loki Pol ki Barnabasi iləi mbər Poyta ki maji Dərbi'ti, de'gi ngayn təli njendo'gi læ Kirisiti. Ningə ingi, təli uni dō nja'de, tei Lisitir ki Ikoniom, ki Antiyosi ki Pisidi'ti.

22 Uləi dingəm me njendo'gi'ti, adi'de ta kōji kadi uwəi tōgi'de ba me kunme'ti lə'de. Ningə, rai dō'ti non eli'de eyina: «In ki kon ki ngayn ə j'a j'oo'n Konbe læ Luwə.»

23 Pol ki Barnabasi indəi ngatōgi'gi dō Njekawnan'gi'ti pəti ki tei dann'de'ti. Ōgi rə'de nyakusə, elita ki Luwə, ə go'ti, inyəi'de ji Burəbe'ti ki uni me'de adi'ə.

24 In non, indəi me be ki Pisidi gangi, awi tei Pampili'ti†.

25 Iləi mbər poyta læ Luwə me be'ti ki Perji, ə awi tei ta ba'ti ki Atali.

26 Lo kin'ti non, uni tokibo kaw Antiyosi'ti. Antiyosi ki in be ki ndōki njekərnon Njekawnan'gi ki me'ti, inyəi'de ji Luwə'ti. Inyəi'de ji Luwə'ti kadi memaji li'ə in dō'de'ti tado kulə ki in lo ra'a'ti kin.

27 Loki tei Antiyosi'ti, kawi Njekawnan'gi, eli'de nya'gi pəti ki Luwə un'de ra'n. Ōji'de te ki Luwə te tarow kunme adi de'gi ki in Juwipi'gi el.

28 Sii ki njendo'gi dōkagilo ngayn Antiyosi'ti.

15

Kingə nan ki Jerujalem dō ta kujə mōti'ti

1 De'gi ki nan'gi in Jude'ti rei Antiyosi'ti ndoi ngannkon'je'gi nya eyina: «Kin ə re adi ujei mōti ki kigo ndu'ti læ Moji el ə, a ingəi kaji el*.»

2 Nyando kin re ki ta kasi nan el, ki gaki nan kibo ngayn mbunə njendo'ə'ti ki Pol ki Barnabasi. Lo kin'ti non be, uni ta'de kadi Pol ki Barnabasi, nan'ti ki ngannkon'gi madi, awi Jerujalem'ti ingəi njekawkulø'gi ki ngatōgi'gi læ Njekawnan'gi tado ta kin.

3 Njekawnan'gi ki Antiyosi adi'de nya ki kadi ra se'de dō row'ti. Uni row, tei Penesi'ti in ki Samari, eli de'gi kigo'ə go'ə, gorow ki de'gi ki in Juwipi'gi el təli uni me'de adi Kirisiti. Ta kin adi rōnel ngannkon'gi pəti.

* 14:15 14.15 Tekitaga 20.11; Pa'gi 146.6 † 14:24 14.24 13.14 * 15:1 15.1 Lebitiki 12.3

⁴ Loki rei tei Jerujalem'ti, Njekawnan'gi ki njekawkulø'gi, ki ngatøgi'gi læ Njekawnan'gi uwøi'de ki rø'de'ti. Pol ki Barnabasi eli poy nya ki Luwø ra se'de adi'de oyi.

⁵ Nan de'gi ki nan'gi, ki uni me'de dann Parisi'gi'ti uni ta eli eyina: «Maji kadi de'gi ki in Juwipi'gi el, adi'de ujøi møti'de ø ngømi go ndukun'gi læ Moji bay tø taa.»

⁶ Lo kin'ti, njekawkulø'gi ki ngatøgi'gi læ Njekawnan'gi kawinan kadi indøi manji ta kin.

⁷ Loki manjinan ta adi ndan'de ngal, ø Piyør osi nangi indø taa el'de ene: «Ngannkon'm'gi, toki in gøri, in mayinu ø Luwø mbøti'm dann'se'ti kadi m'ilø mbør Poyta'ti ki maji rø de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, kadi oyi ø uni me'de.

⁸ Luwø ki gøer me de'gi, mannaji læ'de maji ki gorow Ndil Luwø ki adi'de toki adi'n'je be tø†.

⁹ Ingi ø j'in tø, Luwø ør kum'de dana el, tado in ki takul kunme læ de ø Luwø adi ngarme de ari'n njay.

¹⁰ Ningø ki ngøsine kin, tado ri ø isi sangi ta Luwø ki jugi ki iløi mindi njekunme'gi'ti wa? Nya ki j'inbe eke baw'je'gi ka j'awi ki tøgi kadi j'oti el.

¹¹ Nya ki j'uni me'je dø'ti ø to kin: In ki takul memaji læ Burøbe Jeju ø nyi j'ingøi kaji, j'in ki j'in Juwipi'gi, kah'a'ti læ'de in Juwipi'gi el kakin tø.»

¹² Ningø, de'gi pøti uti ta'de, uri mbi'de kadi oyi dø ta læ Barnabasi ingi ki Pol ki ra eli'de øjido poy nyakøji'gi ki nya'gi ki øti bol'gi ki Luwø ra'de ki takul Pol ingi ki Barnabasi dann de'gi'ti ki in Juwipi'gi el.

¹³ Loki iløi ta nanga ningø, Jaki un ta el ene: «Ngannkon'm'gi, uri mbi'se oyi ta læ'm ngøsine‡.

¹⁴ Simon indø taa el'je ne, adi j'oyi row ki lo tunginn'ø'ti inbe nu, Luwø indø'n kum'ne go'ti maji, kadi ør de'gi ki nan'gi dann de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, indø'de dangi to de'gi læ'ne.

¹⁵ Ta'gi læ de'gi ki njekeltakita Luwø'ti osi go nan'ti lo kareba ki ta kin. Tado ndangi me makitu'ti læ Luwø eyina:

¹⁶ "Go nya'gi'ti kin, m'a m're kadi m'ra køy læ Dabidi ki budi kin rangi. M'a m'ra in ki sigi gogi, m'a m'ra tor'o'ti gogi tø, M'a m'indø taa gogi.

¹⁷ Tado kadi ndøgi de'gi sangi Burøbe, Adi in ginn de'gi pøti ki uni tøm dø'de'ti. Burøbe elta kin be.

¹⁸ Burøbe ki nje te ki ginn nya ki indø dø'a nan'ti mayinu adi de'gi gøri§."

¹⁹ «In tado kin ø, m'in m'oo maji ngayn kadi j'iløi kagi non de'gi'ti ki in Juwipi'gi el el, ki uni me'de adi Luwø.

²⁰ Adi ji ndangi makitu par j'adi'de kadi njeni ki rø'de lo kusø da ki de ilø kadikare'ti adi yo'gi el, kadi sangi nan lo kaya'ti el, kadi søi da ki de mbir m'indø el, kadi søi mosi da el tø*.

²¹ Nga ningø, ulø ngirø mayinu biti bone, de'gi ki njendo madi'de'gi ndukun læ Moji in me bebo'gi'ti kare kare, num ndø kare kare ki in ndø kørkon læ Juwipi'gi, de'gi a tudøi ndukun kin me køykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi tø.»

Makitu tado kulø'n kadi njekawnan'gi ki Antiyosi

²² Be ø, ngatøgi'gi læ Njekawnan'gi, ki njekawkulø'gi ki Njekawnan'gi, ndigi kadi n'mbøti de'gi ki nan'gi dann'de'ti kadi øri tor'de dani Pol ingi

† 15:8 15.8 7-8, 10.44, 11.15 ‡ 15:13 15.13 12.17 § 15:18 15.18 16-18; Amosi 9.11-12 * 15:20 15.20 Tekitaga 34.15-16; Lebitiki 17.10-16; Lebitiki 18.6-23

ki Barnabasi awi se'de Antiyosi'ti. Mbəti Judasi ki bari'ə nan Barsabasi in ki Silasi. In joo pəti, ngannkon'de'gi tai me'de maji.

²³ Ta ki ndangi Makitu'ti adi'de ə to kin:

«J'in njekawkulə'gi ki ngatəgi'gi læ Njekawnan'gi, ji ndangi makitu kin j'adi'se in ngannkon'je'gi ki sii bebo Antiyosi'ti ki dənangi'gi ki Siri'ti ki Silisi ki in ginn koji læ Juwipi'gi el, ji ra'se lapiya.

²⁴ J'oo poy de'gi madi in dann'je'ti ne awi rə'se'ti tuji me'se, təli sese gogi ki ta'gi lə'de, ningə in ingi ə j'ulə'de el.

²⁵ Be ə, j'oyi maji kadi j'ində ta'gi nan'ti kareba ji mbəti de'gi j'ulə'de ki rə'se'ti, nan'ti ki Barnabasi ki Pol ki in njendigi'gi lə'je.

²⁶ In ki iləi rə'de kə tado tə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti.

²⁷ In kin ə, j'ulə'n Judasi ki Silasi. De'gi ki joo kin a eli'se nya'gi kin ki ta'de.

²⁸ Tado in Ndil Luwə num, j'inbe num, j'uni ndu'je kadi de ində nya ki rangi gidi nya'ti ki in nya ki nda'a to'ti kin, do'se'ti ki togi el nga.

²⁹ Ningə nya ki kadi rai ə to kin: kadi səi da ki de ilə kadikare'ti adi yo'gi el, səi mosi da el, səi da ki de mbir m'ində el, sangi nan lo kaya'ti el. Pəti toi be ningə, a rai nya ki maji. Tai lapiya lə'je j'in ngannkon'se'gi.»

³⁰ Inyəi nje ki mbəti'de adi awi Antiyosi'ti. Loki awi tei Antiyosi'ti, kawi njekunme'gi ki nan'ti, ə uləi makitu kakin ji'de'ti.

³¹ Loki tudəi makitu kakin ningə, rə'de nəl'de ngayn tado ingəi ta'gi ki adi'de togi me'ti.

³² Toki Judasi ki Silasi inbe'gi in njekeltakita Luwə'ti, uni dəkagilo ngayn uləi dingəm me ngannkon'gi'ti, mbisəi nja'de me kunme'ti.

³³ Sii se'de dəkagilo nden ə, ngannkon'gi uwəi ji'de, indəi'de ta row'ti kadi awi ki lapiya, təli ki rə njekulə'de'gi'ti gogi.

³⁴ [Nan Silasi oo maji ngayn kadi n'isi Antiyosi'ti].

³⁵ Pol ki Barnabasi sii Antiyosi'ti, nan'ti ki ndəgi de'gi ki rangi, ndoi de'gi, iləi'de mbər Poyta ki maji læ Burəbe.

Pol ki Barnabasi inyəi nan

³⁶ Nden go'ti, Pol el Barnabasi ene: «Adi ji təli j'uni də nja'je me bebo'gi'ti pəti ki j'elita læ Burəbe səm'ti kin, ə ji gon ngannkon'je'gi j'oo ke təli toi bann wa?»

³⁷ Lo kin'ti, Barnabasi ndigi kadi Jan Marki aw se'de.

³⁸ Nan Pol oo kadi in low'ə'ti el kadi Jan Marki ki ndəki inyə'de Pampili'ti, um aw se'de lo kaw kulə'ti el kin, kadi aw se'de bone bay†.

³⁹ Mindi kasinan el ki bo ngayn to dann'de'ti adi inyəi nan non be. Barnabasi un Jan Marki, ə uni tokibo aw ki Sipir'ti.

⁴⁰ Nga Pol ə un Silasi ə awi. Ngannkon'je'gi inyəi'de ji Burəbe'ti.

⁴¹ Pol njiyəi dənangi Siri'ti ki dənangi Silisi'ti uləi dingəm me Njekawnan'gi'ti ki lo lo.

16

Pol ingə Timote

¹ Pol re te Dərbi'ti, go'ti aw Lisitir'ti. Lo kin'ti ə, ingə njendo kare ki to'a nan Timote. Kon'a in njekunme ki in Juwipi, ə baw'a in Gireki to*.

² Ngannkon'je'gi ki Lisitir ki Ikoniyyom elita li'ə maji ngayn.

³ Adi Pol ndigi kuwə ji'ne'ti kaw si'ə. Be ə, aw si'ə ujə mət'ə, tado Juwipi'gi ki rai be lo'gi'ti kin, gəri'ə bəti kadi baw'a in Gireki.

† 15:38 15.38 13.13 * 16:1 16.1 14.8,21

⁴ Bebo'gi pəti ki tei'ti, ɔji ngannkon'de'gi ndukun'gi ki njekawkulə'gi ki ngatɔgi'gi læ Njekawnan'gi ki Jerujalem'ti uni. Ningə eli'de kadi rai go ndu'gi'ti kakin.

⁵ Njekawnan'gi ingəi tɔgi me kunme'ti læ'de, ningə kər'de in dɔ mad'a'ti ki ndɔ'gi ndɔ'gi.

Pol aw Maseduwann'ti

⁶ Ndil Luwə ɔgi'de kiləmbər Poyta ki maji ngann be'gi'ti ki Aji. Adi ɔti non, indəi dɔnangi Piriji ki dɔnangi Galasi dəri.

⁷ Loki rei tei ndəkba ki Misi, sangi row kadi n'awi Bitini'ti, nan Ndil Jeju ɔgi'de row.

⁸ Be ə, indəi dɔnangi ki Misi gangi, awi tei ta ba'ti ki Tirowasi.

⁹ Low'ə'ti kin ə, kondɔ ə, Pol oo de kare ki Maseduwann'ti me ndil'ti re ra dɔ'a'ti. De kakin el Pol ene: «Nja'i ba, re Maseduwann'ti ra se'je.»

¹⁰ Go nya k'oo me ndil'ti læ Pol, tanan'ti non, ji sangi row kadi j'aw Maseduwann'ti, tado ji gər maji toki Luwə inbe ə bar'je kadi j'aw j'iləmbər Poyta ki maji səm'ti.

¹¹ J'al to Tirowasi'ti non, ə j'ɔsi ji te dɔ dor Samotirasi'ti. Lo ti go'ti ningə, ji te Neyapolisi'ti.

¹² J'in low'ə'ti non, j'aw Pilipi'ti, ki in bebo ki dəkete ki dɔnangi'ti ki Maseduwann, ki in ginn konbe'ti ki Rəm. J'isi non, ji ra ndɔ'gi asi tati.

¹³ Ningə ndɔ kərkon'ti læ Juwipi'gi, ji te gidi bebo'ti taga, kadi j'aw kadi mbo'ti. J'aw'ti tado ji mərta kadi j'a j'ingə lo kelta ki Luwə səm'ti. Loki j'aw ningə, j'isi nanga rɔ dene'gi'ti ki kawinan low'ə'ti, j'el'de ta.

¹⁴ Dann dene'gi'ti kakin, in ki kare isi non, tɔ'a nan Lidi. In dene ki bebo'ti ki Tiyatir. In nje law ta ku ki kər njir njir. Ningə in de ki nje bɔl Luwə tɔ. Si oo ta, ə Burəbe te ngarme'ə, adi ində mbi'ne maji go ta'gi'ti ki Pol isi el.

¹⁵ Nga a adi ra'a batəm nan'ti ki nje ki me kəy'ti li'ə. Ningə bar'je kadi j'aw be lə'ne ene: «Kin ə re oyi m'in kadi m'in njekunme kadi Burəbe ə, rei sii be lə'm.» Ra dɔ ta'ti kin ngan, kadi ji ndigi go'ne'ti.

Uwəi Pol in ki Silasi dangay'ti Pilipi'ti

¹⁶ Ndɔ kare ji isi j'aw ki lo kelta'ti ki Luwə ə, dene ki nje ra kuləbər me kəy'ti kare re ingə'je. Dene kin aw ki ndil ndonte, adi loki ində gara ə, ingə'n nya ngayn adi be'ne'gi.

¹⁷ Un go'je ki Pol ə, elta ki ndu'ne ki boi ene: «De'gi ki rai kam in njekuləbər'gi læ Luwə ki nje kisi dɔ nya'gi'ti pəti. Rei ra iləi'se mbər row kaji.»

¹⁸ Dene ra nya kin be ndɔ'ne banyi banyi go'je'ti. Be ə, ta tɔlta'a'ti, wongi ra Pol dɔ'a'ti, adi təl ta'ne el ndil ki isi me dene'ti kakin ene: «Me tɔ Jeju Kirisiti'ti, m'un ndu'm kadi te kɔ me'ə'ti.» Ningə tanan'ti non, ndil te kɔ me dene'ti.

¹⁹ Loki be'ə'gi oyi kadi nyakingə nya læ'de ki indəi me'de dɔ'ti, ka ginn'ə gangi ə, uwəi Pol ki Silasi awi se'de tambalo'ti, non nje konbe'gi'ti.

²⁰ Awi se'de non njegangi ta'gi'ti eli'de eyina: «De'gi ki oyi'de kam in Juwipi'gi, ə rei ki ndu ki majel me bebo'ti lə'je.

²¹ Rei ki nya jibəlbe'gi ki j'in de'gi ki Rəm'ti, sɔw dɔ'je el, kadi to ji taa, ji ra'n kulə.»

²² Bulə de'gi indəi, buki nan dɔ Pol'ti ki Silasi. Ningə, njegangi ta'gi, adi nginyəi ku rɔ'de'ti, tindəi'de ki gɔl.

²³ Loki indəi'de maji ə, awi buki'de dangay'ti, ningə adi ndu njengəm dangay'gi kadi ngəmi'de maji.

²⁴ Loki njengəm dangay'gi ingə ndu kin be ə, aw se'de kəy dangay'ti ki duni nu, taa ulə kangila nja'de'ti.

²⁵ Kondə dann lo'ti, Pol ki Silasi elita ki Luwə, osi pa uləi toji də Luwə'ti, ə ndəgi dangay'gi oyi ndu'de.

²⁶ Ningə, ki kum ki kində jipi, dənangi yəki ki togi'ne ngayn. Yəki yəki ki ra adi ngirə kəy dangay kaa in baki baki. Ningə tanan'ti non, takəy'gi tei num, kulə gindi'gi ki dəi dangay'gi pəti kaa tuti num tə.

²⁷ Lo kin'ti non, njengəm dangay'gi ində də bi'ti. Loki ində taa də bi'ti ə oo takəy'gi rai tagira, oo ene dangay'gi anyinan wa, adi ər kiyəɔ lə'ne kadi to n'təl'n rə'ne kə.

²⁸ Ə Pol un ndu'ne ki taa ngayn el'ə ene: «Tuji rə'i el, nan j'isi ne pəti.»

²⁹ Lo kin'ti, njengəm dangay'gi dəji por, ə nagi rə'ne ur kəy, osi non Pol'ti ki Silasi ki rə dadi.

³⁰ Go'ti, adi'de tei taga, ningə dəji'de ene: «Be'm'gi, in ri ə kadi m'ra ə m'a m'ingə'n kaji wa?»

³¹ Ə eli'ə eyina: «Un me'i adi Burəbe Jeju, ə a ingə kaji in ki nje ki me kəy'ti lə'i.»

³² Lo kin'ti, iləi'ə mbər ta lə Burəbe, nan'ti ki nje ki me kəy'ti li'ə.

³³ Dann kondə'ti inbe kin non, njengəm dangay'gi aw ki Pol in ki Silasi, togi də'gi lə'de, ə kalangi ba go'ti, adi rai'ə batəm nan'ti ki de'gi ki me kəy'ti li'ə.

³⁴ Go'ti, təl aw se'de me kəy'ti lə'ne, adi'de nyakusə soi, rai rənel me kəy'ti tado kun ki uni me'de adi Luwə.

³⁵ Loki lo ti ningə, njegangi ta'gi uləi paja'gi lə'de ki rə njengəm dangay'gi'ti eyina: «Inyə de'gi kin adi awi.»

³⁶ Ə njengəm dangay'gi re el Pol ta kin ene: «Njegangi ta'gi eyina kadi m'inyə'se madi awi, ene tei awi lo lə'se ki lapiya.»

³⁷ Nan Pol el paja'gi ene: «J'in de'gi ki Rəm'ti to†, ə adi de'gi indəi'je takum bulə de'gi'ti, ki kanji gangi ta də'je'ti. Ə go'ti, buki'je dangay'ti be par tə. Ningə ngə'sine, inyəi'je taa kidi kuwə be par wa? A in be el! Adi inbe'gi rei ki rə'de inyəi'je taa!»

³⁸ Ə paja'gi təli ki ta kin awi rə njegangita'gi'ti, adi bol ra njegangi ta'gi ngayn. Bol ra'de, loki oyi kadi Pol in de'gi ki Rəm'ti.

³⁹ Be ə, indəi, rei rə'de'ti, dəji'de mesol, ə inyəi'de kadi awi, ə dəji'de kadi tei me bebo'ti kin kə nga.

⁴⁰ Loki Pol in ki Silasi tei dangay'ti ə, awi be lə Lidi. Awi oyi ngannkon'gi ki njekunme'gi, uləi dingəm me'de'ti ə awi.

17

Pol ki Silasi me be'ti ki Tesaloniki

¹ Pol in ki Silasi indəi Ampipolisi ki Apoloni gangi, ə awi tei Tesaloniki'ti. Ningə Tesaloniki'ti, Juwipi'gi awi ki lo kəykawnan lə'de non.

² Be ə, Pol awi'ti, toki isi ra'n ki lo'gi pəti. Asi ndə kərkon mutə go nan'ti, Pol manjinan ta ki Juwipi'gi də ta'gi'ti ki me Makitu'ti lə Luwə.

³ Ɔr'de ginn ta'gi, toji'de adi gəri toki, makitu lə Luwə el kadi Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə a oy, ə go'ti, a ində taa dann njekoy'gi'ti. Ningə, Pol el'de toki in darə Jeju inbe ki n'isi n'el'de mbər ta li'ə kin ə in Kirisiti.

⁴ Juwipi'gi ki nan'gi, ta kin ra kulə rə'de'ti, adi indəi rə'de nan'ti ki Pol ki Silasi. Bulə Gireki'gi ki nje kəsikurə Luwə ki dene'gi ngayn ki in dene ki nje təbar'gi kaa indəi rə'de nan'ti se'de tə.

† 16:37 16.37 22.25-29, 23.27

⁵ Ə lo kin'ti, jangi ra Juwipi'gi, adi kawi de'gi ki ra uløi lo ki gorow kare, adi osi do de'gi nan'ti, rai ndu ki me be. Awi tei me kəy'ti læ Jason, sangi Pol ki Silasi kadi n'uwəi'de, n'awi se'de taga, non bulø de'gi'ti.

⁶ Nan loki ingəi'de el, uwəi Jason ki ngannkon'gi ki madi'gi, awi se'de non njegangi ta'gi'ti. Ningə elita ki ndu'de ki boi eyina: «De'gi ki tuji dɔnangi ki ta'a ba kaa, rei tei ne.

⁷ Rei ə, Jason uwə'de rɔ'ne'ti be lə'ne. De'gi kin pəti, nya ra'de in nyara ki osi ta ndukun'gi læ Nje konbe ki bo Sejar. In eli toki ngar madi ki rangi in non tɔ'a nan Jeju.»

⁸ Ta kin adi wongi bulø de'gi ki njegangi ta'gi,

⁹ adi uwəi Jason ki ndəgi njekunme'gi adi ugəi nar bay taa inyəi'de taa.

Pol ki Silasi me be'ti ki Bere

¹⁰ Loki lo ene n'gonyi par ə, ngannkon'gi adi Pol ki Silasi awi Bere'ti. Lo ki rei tei Bere'ti ə, awi kəykawnan'ti læ Juwipi'gi.

¹¹ Juwipi'gi ki Bere'ti, awi ki mərta ki maji ngayn utə nje ki Tesaloniki'ti. Taai ta læ Luwə ki ndigi ra ki maji ngayn. Ndəri ginn ta læ Luwə ki ndo'gi pəti, kadi n'oyi ke ta'gi ki Pol eli'de kin in ta ki rɔta'ti inbe.

¹² Be ə, ngayn'gi dann'de'ti uni me'de, taa dann Gireki'gi'ti, dene'gi ki nje tobar, ki dingəm'gi ngayn uni me'de tɔ.

¹³ Nan loki Juwipi'gi ki Tesaloniki'ti, oyi kadi Pol isi iləmbər ta læ Luwə Bere'ti non ningə, təli awi go'de'ti bay, awi suløi bulø de'gi adi rai ndu.

¹⁴ Lo kin'ti ngannkon'gi, sangi row kalangi ba adi Pol aw ki kadi babo'ti. Nga ningə, Silasi ki Timote ə nanyinan Bere'ti.

¹⁵ Nje ki dani Pol, dani'ə biti, awi tei si'ə Atenn'ti. Nga a, loki isi təli, Pol adi'de ndu'ne kadi Silasi ki Timote rei kalangi ingəi'ne.

Pol me be'ti ki Atenn

¹⁶ Loki Pol isi nginə Silasi ki Timote, Atenn'ti hangal'a tuji tado yo'gi ki de'gi isi rai'de, rosi me bebo kin.

¹⁷ Pol manjnan ta'ti ki Juwipi'gi, ki de'gi ki nje kəsikurə Luwə, me kəykawnan'ti læ Juwipi'gi, taa ki ndo'gi pəti, tambalo'ti, ki de'gi ki ingə'de.

¹⁸ Nje nyagər'gi ki bari'de Epikir'gi ki Sətoyisi'gi kaa manjnan ta'ti se'de tɔ. Ə nje ki madi'gi eli eyina: «Nje ta'gi kam ta ri ə ra eli indəi ndu be wa?» Ningə nje ki nungi eli eyina: «To to nya ki in nje kelta ki do luwə'gi'ti ki mbah ə am.» Eli be tado oyi kadi Pol isi iləmbər Poyta ki maji læ Jeju num, isi iləmbər kində taa lo koy'ti num.

¹⁹ Be ə, uwəi Pol, awi si'ə rɔ njegangi ta'gi'ti, ə eli'ə eyina: «To kadi el'je ta do nyando'ti ki sigi ki isi ndo kin adi ji gər wa?»

²⁰ Tado in isi el'je ta'gi ki mbi'je oo nja kare el, ə kadi ɔr ginn'ə maji adi j'oo.»

²¹ Ningə nya kare ki maji kadi in gər, de'gi ki Atenn'ti pəti, ki mbah'gi ki sii dann'de'ti, dɔkagilo lə'de ki ngayn in tado k'el'n ta'gi ki sigi ə k'oo'n ta'gi ki mbah.

²² Lo kin'ti, Pol ində ra taa, dann njegangi ta'gi'ti, ə un ta el ene: «In de'gi ki Atenn'ti, m'oo kadi in de'gi ki, bar yo lə'se əti bol ki dum. Bari yo me nya'gi'ti pəti.

²³ Tado, loki m'njiyə me be'ti, m'oo nya'gi ki isi osi məkəsi'se nanga non'de'ti. M'oo lo bar yo madi inbe bay ki indəi nya do'ti eyina in lo læ "luwə ki in gəri'ə el," ningə in ki isi osi məkəsi'se nanga non'a'ti ki kanji gər'ə kakin ə m'nji m'ilə'se mbər ta li'ə.

²⁴ In Luwə ki njera dɔran ki dɔnangi ki nya'gi pəti ki me'ti, in ki in Be nje dɔran ki dɔnangi. In nje kisi me kəy'ti ki de ra ki ji'ne el.

25 Taa aw ki ndoo kadi de ra kulə madi ad'a el to, tado in ə in nje kadi de isi kumngayira num, nje kadi de kon ki nya'gi pəti num to*.

26 Ki de ki kareba be ə ində'n de'gi pəti adi taai dɔnangi. Ində dɔkagilo adi'de num, ində gangi lo kisi'de num to.

27 Luwə ində nya'gi kin be kadi de'gi sangi'ə'n'ə. Dɔ maji ə a ingəi'ə me mam lo'ti lə'de. Ki rɔta'ti, Luwə in sanyi el ki de ki ra dann'je'ti.

28 Tado kisikidɔtaa lə'je in me ji'ə'ti. In ə in nje kadi j'ɔdi rɔ'je, ki nje kadi ji isi kumngayira. In tado kin ə njegosita'gi lə'se ki madi'gi eli eyina: "J'in kaa j'in ngann'a'gi to."

29 Ə re j'in ngann'gi læ Luwə ə, maji kadi j'oo Luwə kadi in de ki to to yo ɔr'gi, ki yo nar'gi ki de'gi lenyi'de, eke yo mbal'gi ki de'gi toli'de ki gosi ki dɔ'de'ti kin be el.

30 Luwə inyə go nya ki de'gi rai kete ki go lo gər'ə'ti el, dɔkagilo'ti ki gəri el bay kin kɔ, nan ki ngosine kin, Luwə iləmbər kadi de'gi pəti, ki lo'gi pəti, inyəi gorow njiy'ə'de ki majel kɔ.

31 Tado ɔr ndɔ kare ində non kadi to a gangi'n ta dɔ de'gi ki dɔnangi'ti ne pəti ki row ki dana. A gangi ta kin ki row lə de kare ki mbət'ə tado kulə kin, in toj'ɔ ki taga adi de'gi pəti gəri'ə ki row kində taa dann njekoy'gi'ti.»

32 Loki Pol elta kində taa lo koy'ti, ə osi mbi'de'ti ningə, nje ki madi'gi uwəi'ə kogi, ə nje ki nungi eli eyina: «J'a j'oo ta lə'i kin ndɔ ki rangi'ti.»

33 In be ə, Pol te'n dann'de'ti, aw.

34 Nan be kaa, ki madi'gi dann'de'ti nanyinan go Pol'ti, uni me'de adi Jeju Kirisiti. Dann'de'ti kin, Denisi ki in ki kare dann njegangita'gi'ti in se'de non, taa dene ki bari'ə nan Damarisi ki ndəgi de'gi ki rangi kaa in se'de non to.

18

Pol me be'ti ki Korenti

1 Loki Pol in Atenn'ti ningə, aw Korenti'ti.

2 Lo kin'ti non, ingə Juwipi kare ki to'a nan Akilasi, ki ginn'ə in Pon'ti, in Itali'ti ki ne'ne Pirisil rei ngosine bay. Rei tado nje konbe kibo ki Rɔm'ti ki to'a nan Kilodi un ndu'ne kadi Juwipi'gi pəti tei Rɔm'ti kɔ. Pol aw ingə Akilasi'gi non,

3 ningə toki kulə ki kadi rai ingəi nya in kulə ki kareba, adi in kulə koji ku ra kəy, Pol isi se'de, adi rai kulə kin nan'ti.

4 Ndɔ kɔrkon'gi pəti, Pol un ta, el me kəykawnan'ti læ Juwipi'gi. El ki kujə ki sangi kadi Juwipi'gi ki Gireki taai to ta ki rɔta'ti.

5 Nan loki Silasi ki Timote in Maseduwann'ti rei ingəi'ə*, Pol un dɔkagilo lə'ne pəti tado k'elta læ Luwə. Toji Juwipi'gi kadi gəri toki Jeju in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə.

6 Nan Juwipi'gi tanyi'ə rɔ, taji'ə, adi Pol jəngi bu ku lə'ne ta de'ti, ə el'de ene: «Ta mosi'se in dɔ'se'ti! M'ar njay. Ningə ki ngosine kin, de'gi ki in Juwipi'gi el ə m'a m'aw ki rɔ'de'ti nga.»

7 Be ə, Pol in non, aw be læ Titusi Jusitisi, ki in de kare ki nje kɔsikurə Luwə, ki kəy li'ə ndunə nan ki kəykawnan læ Juwipi'gi.

8 Kirisipusi, ki in njekundɔ kəykawnan læ Juwipi'gi in ki de'gi ki me kəy'ti lə'ne ba pəti, uni me'de adi Burəbe. Taa de'gi ki Korenti ngayn, ki oyi ta læ Pol kaa uni me'de to, adi rai'de batəm.

9 Ndɔ kare kondɔ, Burəbe el Pol ta me nii'ti ene: «Bol el, elta ki nonyi'ti, um uti ta'i el.

* 17:25 17.25 24-25, 7.48; 1Ngar'gi 8.27; Ejay 42.5 * 18:5 18.5 17.15

10 Tado m'in sə'i nan'ti, de madi kare ki a ulə ji'ne kadi odi toki majel goto. De'gi ki in de'gi lə'm in ngayn me bebo'ti kin ne.»

11 Be ə Pol isi'n Korenti'ti bal kare ki nanyi mehen, ndo'n de'gi ta lə Luwə.

Pol ra non Galiyon'ti

12 Dəkagilo'ti ki Galiyon in'n nje konbe ki Akay'ti, Juwipi'gi dōi ta nan'ti dō Pol'ti, adi awi si'ə non nje gangi ta'gi'ti,

13 eyina: «De kam isi aw ki de'gi kadi oši dō'de nanga non Luwə'ti, kigo ndukun'ti el.»

14 Pol ra kadi to n'el ta ningə, Galiyon un ta ta'ne'ti kete el Juwipi'gi ene: «Kin ə re in ta lə nya təl, eke ta lə majel madi ki ngan ngayn ə to be ə, re m'a m'oo ta lə'se, in Juwipi'gi.

15 Nan toki in ta ki manjnan'ti ki ojido ta'gi, ki togi ki ndukun'gi lə'se ki sōw dō'se kin ə, rai dann'se'ti non. M'in m'a m'gangi ta ki be kin el.»

16 Ningə tuwə'de lo gangi ta'ti kō.

17 Ə low'ə'ti non, de'gi pəti uwəi Sositenn ki in nje kundo kəykawnan lə Juwipi'gi, tindəi'ə lo gangi ta'ti non, nan usi Galiyon nya kare dō'de'ti el.

Pol təl aw Antiyosi'ti

18 Pol təl isi Korenti'ti non dəkagilo asi ta'ti bay. Ningə go'ti, inyə ngannkon'gi, ə un tokibo kaw ki Siri'ti, nan'ti ki Pirisil ki Akilasi. Pol adi ngisəi dō'a Sankire'ti, tado un mindi'ne adi Luwə†.

19 Awi tei Epeji, Pol inyə Pirisil ki Akilasi ə aw kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, manjnan ta'ti se'de.

20 Juwipi'gi kin dəji Pol kadi isi se'de ndō'gi nden bay, nan Pol ndigi el.

21 Ningə loki oti isi aw el'de ene: «Ndo ki rangi, ə Luwə ndigi ə, m'a m'təl to m're rō'se'ti bay,» ningə inyə'de Epeji'ti ə in me tokibo'ti ə aw.

22 Ningə un to Epeji'ti, aw Sejure'ti. Lo ki te Sejure'ti, aw uwə ji Nje kawnan'gi, ə un row aw Antiyosi'ti.

23 Pol ra ndō'gi non nden, ə təl ilə dō'ne gogi. Aw te Galasi'ti ki Piriji'ti, adi togi njendo'gi pəti.

Apolosi me be'ti ki Epeji ki me be'ti ki Korenti

24 Juwipi kare ki tō'a nan Apolosi, ki in de ki ginn'ə in Alegijandiri'ti re Epeji'ti. In de ki bal ta to ta'a'ti, taa gər ta lə Luwə maji tō.

25 Ndoi'ə row ta lə Burəbe, adi iləmbər ta lə Jeju ki ronel ki ngayn, ndo de'gi nya ki dō Jeju'ti ki gorow'ə'ti. Nan k'in ə, gər batəm lə Jan par.

26 Ilə rō'ne, elta lə Luwə kəykawnan'ti lə Juwipi'gi ki me ki tinyi kati. Nan loki Pirisil ki Akilasi oyi'ə lo kelta'ti, bari'ə rō'de'ti, oji'ə gorow lə Luwə ar njay, adi'ə gər.

27 Go'ti, ndigi kaw Akay'ti, ə ngannkon'je'gi ndigi dō'ti si'ə, adi rai makitu adi njendo'gi ki Akay'ti kadi uwəi'ə rō'de maji. Loki aw te Akay'ti, kigo memaji'ti lə Luwə, ra ki nje ki uni me'de adi Luwə ngayn.

28 Tado dum dō Juwipi'gi ki togi ta lə'ne, taga wangi takum de'gi'ti. Toji, ki ta lə Luwə ji'ne'ti, toki Jeju in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə.

19

Pol in me be'ti ki Epeji

1 Dəkagilo'ti ki Apolosi in'n Korenti'ti, Pol ində dōnangi ki mbal'gi in'ti ki dōnangi Aji'ti gangi, ə re te Epeji'ti. Ingə njendo'gi lə Jeju ki nan'gi'ti non. Adi dəji'de ene:

† 18:18 18.18 Kər Isirayel'gi 6.5-18

² «Loki uni me'se adi Jeju kin, ingəi Ndil Luwə wa?» Ə təli iləi'ə'ti eyina: «Jagi, k'oo ka j'oo kete kadi Ndil Luwə in non el.»

³ Pol təl dəji'de bay ene: «Batəm ki bann ə ingəi wa?» Eli eyina: «J'ingə batəm læ Jan Batisi.»

⁴ Be ə, Pol el'de ene: «Oyo, Jan ra batəm Isirayel'gi kadi təri ndu'de do majel'gi'ti lə'de. Ə təl el'de bay kadi to uni me'de adi de ki a re go'ne'ti non, adi de'ə kin in Jeju*.»

⁵ Loki oyi ta'gi kin ningə, adi rai'de batəm me tə Burəbe Jeju'ti.

⁶ Be ə, Pol ində ji'ne do'de'ti, ə Ndil Luwə risi do'de'ti. Ningə tunginn kadi elita ki ndonnta'gi ki dangi dangi num, ta elita ki ta Luwə'ti num tə.

⁷ Dingəm'gi pəti ki rai lo nya'gi'ti kin asi dəgi gidə in joo.

⁸ Go'ti, asi nanyi mutə go nan'ti, Pol te ə aw kəykawnan'ti læ Juwipi'gi, el'de ta ki me ki tinyi katı kibo. İləmbər konbe læ Luwə, sangi uwə'de ki ta, kadi oyi to ta ki rəta'ti kadi tai ta kin tə.

⁹ Nan Juwipi'gi ki nan'gi dann'de'ti me'de ngan, adi mbeti kadi uni me'de. Elita kidi nyando læ Pol ki ɔji gorow ta læ Burəbe kin takum bulə de'gi'ti. Be ə, Pol inyə'de ə ɔti aw ki njendo'gi me kəy ndo nya'ti læ de ki tə'a nan Tiranusi. Ningə ki ndo'gi kare kare pəti, ndo'de nya.

¹⁰ Nyando kin, Pol ra kul'ə asi bal joo. Be ə, ra adi Juwipi ki de'gi ki in Juwipi'gi el ki isi dənangi Aji'ti, oyi ta læ Burəbe.

¹¹ Luwə ra nyakoji'gi ki əti bol ki takul Pol.

¹² Adi, de'gi ɔyi ta ku'gi ki kare ki ta ku ki ji'ə ɔdi, awi ɔdi njemonyi'gi adi ingəi lapiya num, ndil'gi ki majel kaa anyinan kə num tə.

¹³ Juwipi'gi ki nan'gi ki nje njiyə kigo be'gi, kadi n'tuwəi ndil'gi ki majel, ingi kaa gei kadi n'bari tə Burəbe Jeju do de'gi'ti ki in ginn təgi'ti læ ndil'gi ki majel tə. Adi eli eyina: «Me tə Jeju'ti ki Pol isi iləmbər ta li'ə, m'dəji'se kadi tei kə.»

¹⁴ De'gi ki njera nya be kakin, in siri. In ngann'gi læ Juwipi kare ki tə'a nan Seba ki in kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi.

¹⁵ Ndil ki majel təl ilə'de'ti ene: «M'gər Jeju, taa m'gər de ki in Pol tə, nan ingi, in nan'gi wa?»

¹⁶ Lo kin'ti, de ki ndil ki majel sii me'ə'ti kakin ində ur do'de'ti uwə'de təɔɔɔ. Ningə ində'de kində ki de oo go madi'ne el, adi tei me kəy'ti ki kanyi ki rə'de kare, ki ku ki gangi rə'de'ti bati bati ki mosi.

¹⁷ De'gi pəti ki bebo Epeji'ti, ki Juwipi'gi nan'ti ki de'gi ki in Juwipi'gi el, gəri go nya ki ra nya kin maji. Ingi pəti bol ra'de, adi ɔsikurə Burəbe Jeju.

¹⁸ De'gi ngayn ki in njekunme'gi rei tərindu'de, ə eli kulə ra'de'gi ki majel ki taga non de'gi'ti.

¹⁹ Nje ki nan'gi ngayn dann njera mboli'gi'ti, rei ki makitu ra mboli'gi lə'de, kawı ki dənən'ti ə uləi por takum de'gi'ti. Ndogi se'de makitu'gi lə'de kin asi silə dər do mi†.

²⁰ In be ə, ki takul təgi læ Burəbe, ta læ Luwə sanan ki lo'gi'ti ki kete kete ki təgi'ne tə.

²¹ Go nya'gi'ti kin, Ndil Luwə ɔsi Pol adi un ndu'ne kadi n'aw bebo Jerujalem'ti. Do row kaw'a'ti, ində dənangi Maseduwann ki Akay gangi. Ningə Pol el ene: «Re m'aw m'te bebo Jerujalem'ti ə, maji kadi m'aw m'oo dənangi Rəm tə.»

²² Pol ulə ki njera si'ə kulə'gi joo, Timote ingi ki Erasi adi'de awi dənangi Maseduwann'ti. Ningə inbe, isi dənangi Aji'ti ba njaba bay.

Nya ki ra nya Epeji'ti

* 19:4 19.4 Mat 3.11; Mrk 1.4,7-8 † 19:19 19.19 Mrk 6.37

²³ Dɔkagilo'ə'ti kin, ta kasi nan el kibo ngayn in dɔ row ta'ti læ Burəbe me be'ti ki Epeji.

²⁴ De kare ki tɔ'a nan Demetriyusi, in kodi ki njera ningə kasi'gi. In njera ngann kəy yo ki dene ki a bari'ə nan Artemisi. Kulə kin ra adi in soti ki njekulə'gi li'ə ngayn.

²⁵ Be ə, Demetriyusi kaw kodi'gi ki de'gi pəti ki isi ki dɔ'de taa ki takul kulə kin nan'ti, ə el'de ene: «Madi'm'gi, in gəri kadi in ki takul kulə kin ə, j'isi j'ingəi nya maji.

²⁶ Ingi oyi ki kum'se taa ki mbi'se tɔ, kadi in Epeji'ti ne par el, nan dɔnangi Aji'ti ba pəti, ə dingəm ki tɔ'a nan Pol kam təl dɔ bulə de'gi basi. In el'de ene: «Kagi yo'gi ki de'gi rai ki ji'de in Luwə el.»

²⁷ In kulə'gi ki j'isi rai kin par ə de'gi a oyi to nya ki kare el, nan kəy læ luwə ki dene kibo ki in Artemisi kin kaa, de'gi a oyi'ə nya madi'ti el tɔ. Lo kadi de'gi a eli eyina: «Artemisi in yo ki dene ki bo,» goto. Artemisi ki de'gi ki dɔnangi Aji'ti ki ndəgi dɔnangi ba pəti ɔsikurə kin.»

²⁸ Loki kodi'gi oyi ta'gi kin ningə, wongi ra'de ngayn, adi tunginn kadi elita ki ndu'de ki boi eyina: «Artemisi læ Epeji'ti, in kibo.»

²⁹ Kalangi ba go'ti ningə, lo singə səkitə ki ta tat'a ba me bebo'ti. De'gi ndəri Gayusi in ki Arisitarki, de'gi ki Maseduwann'ti, ki in madi mbah læ Pol kum'de'ti, ə ngodi təl'de ki tambalo'ti.

³⁰ Pol ndigi kadi n'tɔji rɔ'ne bulə de'gi, nan njendo'gi ɔgi'ə.

³¹ Ningə basa madi Pol madi ki in de kibo ki dɔnangi Aji'ti, uləi kulə rɔ'a'ti, eli'ə kadi aw tambalo'ti el.

³² Tambalo'ti, nya ki to ar njay dɔ de'gi'ti goto: Ta'gi ki isi te ta de'gi'ti in ta'gi ki dangi dangi. Ningə de'gi ngayn dann madi'de'gi'ti gəri ginn nya ki kawinan el.

³³ De'gi ki nan'gi dann bulə de'gi'ti ɔri ginn nya ki ra nya kin adi Alegijandir ki Juwipi'gi indəi'ə to njekundo'de kin ad'a oo. Alegijandir ulə ji'ne taa, dəji'n de'gi kadi rai keke, tado ge k'elta, ɔrta dɔ'de'ti.

³⁴ Loki gəri'ə kadi in Juwipi ningə, ingi pəti uləi bilə ki ndu'de kibo asi ngirə kadi joo ge be eyina: «Artemisi læ Epeji'ti, in kibo.»

³⁵ Ta tɔlta'a'ti ningə, njendo ndukun ki me bebo'ti, re ra adi lo to jijiji, bay taa el'de ene: «In de'gi ki Epeji'ti, nan ə gər kadi be ki Epeji'ti, in njengəm kəy læ Artemisi ki in yo ki dene ki in kibo kin el ə, eke nan ə gər kadi in nje ngəm mbal ki in banakum'ə ki in dɔran'ti osi el wa?»

³⁶ In kin in nya ki dum manji. Maji kadi uwəi hangal'se indəi nanga, ə in mərta ta rai nya.

³⁷ Ingi ə ɔri de'gi kam rei se'de ne, nga, nya madi ki majel ki rai ɔsi takəy kin goto, taa elita ki mal dɔ luwə'ti læ'je ki dene Artemisi el tɔ.

³⁸ Re Demetriyusi in ki de'gi ki nje ra kulə'gi læ'ne, rai ta ki de madi ningə, ndɔ gangi ta'gi to'i non, ə maji kadi awi oyi njegangi ta'gi.

³⁹ Re nya madi ki rangi to non kadi dəji ə, ndɔ ki kadi nje kində manji ta'gi kin ki gorow'ə'ti to non.

⁴⁰ Nya'gi ki rai nya bone kin, asi kadi de'gi iləi ta dɔ'je'ti to nje k'aldo ndu'gi, tado ta madi ki j'a j'eli ə j'a j'ɔri ta dɔ'je'ti, ki ɔji go kawnan læ de'gi ki bone kin goto. Be ə, go ta'gi'ti ki njendo ndukun el, tuwə de'gi adi sananyinan.

20

Pol aw dɔnangi Maseduwann'ti

¹ Loki wongi læ de'gi yokiro ningə, Pol ulə bar njendo'gi, ulə dingəm me'de'ti bay ta ra'de lapiya ə ɔti aw Maseduwann'ti.

² Pol ingə dəkagilo'gi ngayn ulə'n dingəm me njeakunme'gi'ti loki isi ində dɔnangi kakin gangi. Ningə gangi ki kete non aw Giresi'ti.

³ Pol isi'ti non nanyi mutə. Dəkagilo'ti ki kadi un tokibo kaw ki dɔnangi Siri'ti ningə, gər kadi Juwipi'gi uləi ta'de nanga kadi n'rai si'ə nya ki majel. Be ə, təl un row ki Maseduwann'ti.

⁴ Mbunə de'gi'ti ki dani'ə a ingə Sopater ki ngonn læ Pirusi ki Bere'ti num, Arisitarki in ki Segondusi ki in de'gi ki Tesaloniki'ti num, Gayusi ki Dərbi'ti num, Timote num, taa Tisiki num in ki Tiropim ki in de'gi ki dɔnangi Aji'ti num tɔ.

⁵ De'gi kin ɔti kete non'je'ti, awi nginəi'je Tirowasi'ti.

⁶ J'in ə, go ndo'gi'ti læ mapa ki ra ki hum ɔd'ɔ el, ə j'al me to'ti me be'ti ki Pilipi j'isi j'aw. J'aw, ji ra ndo mi row'ə, ə j'aw j'ingə madi'je'gi Tirowasi'ti, ji ra ndo siri.

Pol me be'ti ki Tirowasi

⁷ Ndo Dɔmasi, ji kawnan tado kuso mapa, Pol a aw lo ti'ti, adi elta ki njendo'gi. Be ə, elta ratata dann lo dɔ'a'ti.

⁸ Ji kawnan me kəy'ti ki in dɔ mad'a'ti taa. Ningə me kəy'ti kakin, lambi'gi ngayn in səm'ti non.

⁹ Loki Pol isi elta adi ngal, Basa kare ki to'a nan Etikusi isi penetir'ti, to bi kanum, adi bi un'ə, in kəy'ti ki nja mutə dɔ mad'a'ti, te osi. Loki de'gi eyina n'uni'ə ə, basa oy.

¹⁰ Pol ur nanga, dow rɔ'ne dɔ'a'ti ə un'ə ji'ne'ti ə el'de ene: «Adi me'se gangi mann el nan to kum bay!»

¹¹ Go'ti, Pol təl ala taa gogi, gangi mapa sɔ. Un ta ki ta'ne'ti gogi biti taginnlo'ti, ə ɔti aw.

¹² Nga ningə, de'gi ɔri basa awi si'ə be kumngayira, adi de'gi pəti me'de osi nanga.

Pol in Tirowasi'ti aw Mile

¹³ J'in j'aw kete ki to me be'ti ki Asosi. Me be'ti kin ə, j'a j'uni Pol nan'ti se'je. Tado kigo kɔjitarat'li'ə, ge kadi n'un row ki nja'ne.

¹⁴ Loki re ingə'je Asosi'ti, j'uni'ə me tokibo'ti nan'ti se'je ə j'awi Mitilene'ti.

¹⁵ Lo ti go'ti ningə, j'ɔti non me tokibo'ti ka bay, ji re ji te ta lo'ti ki Kiyō. Ndo ki go'ti ningə, ji te Samosi. Ndo ki nja sɔ bay ta ji te Mile'ti.

¹⁶ Pol ndigi kadi n'ra lo kati Epeji'ti el nan pa nya ta dəkagilo dər dɔ'ne'ti dɔnangi Aji'ti. Ge kadi n'aw kalangi kadi re to'n bann inbe kaa, ndo Pantəkoti osi dɔ'ne'ti Jerujalem.

Pol elta ngatɔgi'gi me be'ti ki Mile

¹⁷ Loki Pol in me be'ti ki Mile ə, ulə bar ngatɔgi'gi læ Njeakawnan'gi ki Epeji'ti.

¹⁸ Loki rei tei rɔ'a'ti ningə, el'de ene: «In gəri row panjiyə'm dəkagilo'gi pəti ki m'in'n sese nan'ti, tunginn'ə dɔ ndo ki dəkete'ti ki m're'n dɔnangi Aji'ti.

¹⁹ M'ra kuləbər læ Burəbe ki dɔ ki sɔl ləm ləm, me mann non'ti ki me nya nan'gi'ti ki m'ingə ki row'gi ki dangi dangi ki gorow kulə ta nanga ki in rɔ Juwipi'gi'ti ki madi.

²⁰ Gəri bəti, m'iyə'se dɔ nya madi kare el. M'ilə'se mbər Poyta ki maji ta m'ndo'se nya'gi pəti ki a ra sese maji tɔ, taga dann bulə de'gi'ti num, me kəy'gi'ti num tɔ.

²¹ M'iləmbər m'bar'n Juwipi'gi num, Gireki'gi num kadi təli rə'de go Luwə'ti ə inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kin kə, taa kadi uni me'de adi Burəbe lə'je Jeju Kirisiti tə.

²² Ki ngəsine kin, Ndil Luwə ində də'm'ti, adi m'nji m'aw Jerujalem'ti ki kanji kadi m'gər nya ki a ra'm nu.

²³ Nya ki m'gər, me bebo'gi'ti kare kare ki m'te'ti Ndil Luwə el'm ta adi m'gər toki dangay'gi ki kon'gi isi nginəi m'in non.

²⁴ Ki ojido'm, kisikidətaa lə'm in nya madi takum'ti el. Nya ge lə'm in kadi m'aw ratata m'tolta ngodi lə'm, ə kadi m'ra kuləbər ki m'ingə ji Burəbe Jeju'ti kin maji. Adi in kulə kiləmbər Poyta ki maji ki ojido memaji lə Luwə.

²⁵ Ningə ngəsine, m'gər kadi ingi pəti ki m'njiyə dann'se'ti ə m'ilə'se mbər Poyta ki maji ki ojido konbe lə Luwə kin, de kare kaa a oo'm el ratata nga.

²⁶ In be ə, m'elta lə'm taga ar njay bone, ta mosi'se pəti goto də'm'ti.

²⁷ Tado kojitara'gi lə Luwə pəti, m'iləmbər də'ti madi oyi. Nya ki m'iyə də'a rə'se'ti goto.

²⁸ Indəi kumkədi də rə'se'ti inbe'gi, taa də nyakul'gi'ti ki in Njekawnan ki Ndil Luwə adi'se kadi ngəmi'de kin tə. Maji kadi indəi kum'se go Njekawnan'gi'ti lə Luwə ki ndogi'de ki mosi'ne, to njekul nyakul'gi ki maji.

²⁹ M'gər kadi loki m'a m'goto dann'se'ti, de'gi madi ki a toi to jagum'gi ki nje mendul, a rei uri dann'se'ti ə a rai Njekawnan'gi majel.

³⁰ Ningə mbunə'se'ti inbe'gi kaa, de'gi madi a təli nje rugi ta ki rəta'ti kadi təli nje kawnan madi'gi njendo'gi'ti lə'de.

³¹ Maji kadi sii də nja'se'ti, adi me'se olo də'ti, toki me bal'ti ki mutə ki m'ra dann'se'ti, kondə'ti ki kada, kare kare pəti, m'inyə ta kulə dingəm me'se'ti el, ki mann non ki kum'ti.

³² Ningə ngəsine, m'ulə'se ji Luwə'ti, taa m'ndəji'se ki ta li'ə kigo memaji'ti li'ə tə. Ta kin aw ki təgi kadi adi təgi me kunme'ti, taa Luwə a adi'se nya maji'gi pəti ki isi ngəm tado lə de'gi pəti ki ində'de ta dangi.

³³ Lo ki m'in dann'se'ti, m'ra kumnda nar, eke ər eke ku lə de madi dann'se'ti el.

³⁴ Inbe'gi gəri bəti, kadi ki ojido kisikidətaa lə'm, eke yan madikulə'm'gi, m'ra kulə ki ji'm m'inbe.

³⁵ M'oji'se ki lo'gi pəti, eke ki dəkagilo'gi pəti kadi rai kulə be kadi indəi kum'se go nje yai'gi'ti. Ningə maji kadi me'se olo də ta'ti ki Burəbe Jeju inbe el ki ta'ne ene: "Majikur in ngayn də de'ti ki adi utə de ki isi taa."»

³⁶ Go ta'gi'ti ki Pol el kin ningə, əsi məkəsi'ne nanga, ə elta ki Luwə nan'ti se'de pəti.

³⁷ Ningə go'ti, ingi pəti, buki nan ki non'ti, ə əsi mindi Pol'ti uwəi'ə, ə ərəi'ə ki rə'de'ti.

³⁸ Ta li'ə ki el'de ene: «A oyi kum gogi el,» kin ər təgi'de ngayn. Ningə dani'ə bitə awi si'ə ta to'ti.

21

Kaw Pol ki Jerujalem'ti

¹ Go k'inyə nan'ti ki ngatəgi'gi lə Njekawnan'gi ki Epeji'ti, j'al me to'ti, ə j'aw njururu də dor'ti ki tə'a nan Bulə de'gi. Lo ti go'ti ningə, ji te me bebo'ti ki Rodi. J'əti Rodi'ti ə j'aw bebo'ti ki Patara.

² J'ingə tokibo isi aw Penesi'ti adi j'al me'ti j'aw si'ə.

³ Loki j'oo dɔ dor Sipir ki kum'je be ningə, j'inyə ki holo be ə j'or taa ki dɔnangi Siri'ti. J'awi j'ur nanga Tir. Lo kin'ti non ki a ɔri nya'gi ki me to'ti nanga.

⁴ J'ingə njendo'gi me be'ti kakin non, adi j'isi se'de asi ndo siri. Njendo'gi kakin, Ndil Luwə ɔsi'de adi eli Pol kadi aw Jerujalem'ti el.

⁵ Nan loki dɔkagilo lə'je asi ningə, j'ində taa, j'un tarow lə'je. Njendo'gi pəti, ki ne'de'gi ki ngann'de'gi dani'je biti tei se'je gidi bebo'ti. Low'ə'ti non, j'osi məkəsi'je nanga ta ba'ti, j'elta ki Luwə.

⁶ Go'ti, loki j'el nan ta'gi ki dɔboy'ti ki kadi j'inyə'n nan, ə j'ala me to'ti ə ingi teli ki be'gi lə'de tɔ.

⁷ J'ində nganggi kaw mbah lə'je ki tokibo, loki j'in Tir'ti ji re ji te Tolemaysi'ti. Me bebo'ti kin non, j'uwə ji ngannkon'je'gi, ə j'isi se'de ndo kare.

⁸ Lo ti dɔ'ti ningə, ji re ji te Sejare'ti. J'aw me kəy'ti lə Pilipi ki in nje kiləmbər Poyta ki maji, ki in mbunə de'gi'ti ki siri ki nje kində kum'de go nya maji'gi'ti lə Njekawnan'gi ki Jerujalem'ti*. J'isi rɔ'a'ti non.

⁹ Me kəy'ti li'ə, ngann dene'gi sɔ ki gəri dingəm el bay, ki in njekelta ki ta Luwə'ti sii səm'ti non.

¹⁰ J'isi me kəy'ti lə Pilipi kakin ji ra ndo ngayn nga a kadi njekeltakita Luwə'ti ki tɔ'a nan Agabusi in Jude'ti re ingə'je non†.

¹¹ Njekeltakita Luwə'ti kakin un ndar dɔ bədi lə Pol dɔ'n ji'ne'gi ki nja'ne'gi, ningə el ene: «Ndil Luwə ene, me bebo'ti ki Jerujalem, Juwipi'gi a dɔi'ə to ndar dɔ bədi kin be. Ningə a iləi'ə ji de'gi'ti ki in Juwipi'gi el.»

¹² Loki j'oo ta kin ningə j'in ki ngannkon'je'gi ki Sejare'ti j'uwə nja Pol, ji dəj'ə kadi aw Jerujalem'ti el.

¹³ Nan Pol ilə'je'ti ene: «Ononyi'se kadi nonyi adi me'm gangi mann. M'in Pol m'in ndəkba kadi de'gi dɔi m'in par el, nan re ɔjido koy kaa, m'in ndəkba kadi m'oy tado tɔ Burəbe Jeju Jerujalem'ti.»

¹⁴ Loki j'oo kadi Pol təl rɔ'ne go ta'gi'ti ki j'el'ə el, j'in kaa ji təl ji ta kon tɔ, ə ji təl ji dəji kadi Luwə ra ndigi lə'ne par.

¹⁵ Go ndo'gi'ti ki ji ra dɔnangi Sejare'ti, ji ra go rɔ'je ə j'ɔti j'aw Jerujalem'ti.

¹⁶ Njendo'gi ki madi ki Sejare'ti awi se'je nan'ti Jerujalem'ti. Loki ji te Jerujalem'ti ningə dani'je me kəy'ti ki de madi ki tɔ'a nan Minason, adi j'isi'ti. In de ki Sipir'ti. In ki kare mbunə njendo'gi'ti ki dɔkete.

¹⁷ Loki ji re ji te Jerujalem'ti, ngannkon'gi uwəi'je rɔ'de'ti ki rɔnel ki ətɪ bol.

¹⁸ Lo ti dɔ'ti, Pol aw se'je me kəy'ti lə Jaki. Lo kin'ti ə, j'ingə ngatɔgi'gi lə njekawnan'gi pəti, səm'ti non.

¹⁹ Go kuwə ji'ti ki Pol uwə ji'de ningə, ɔr'de poy nya'gi ki Luwə ra tado ginn de'gi ki in Juwipi'gi el, ki takul kulə li'ə kin, bere bere adi'de oyi.

²⁰ Go nya'gi'ti ki Pol ɔr'de poy'o kin ningə, uləi tɔji dɔ Luwə'ti, ə eli Pol eyina: «Ngonnkon'je, ində kum'i oo, Juwipi'gi dər banyi banyi ə uni me'de adi Jeju, nan pəti uwəi go ndukun lə Moji ngan.

²¹ Ningə ki ngosine kin oyi ta dɔ'i'ti toki isi ndo Juwipi'gi pəti ki sii to mbah'gi dɔnangi'gi'ti ki rangi kadi inyəi go ndukun'gi lə Moji kɔ num, el'de kadi ujəi mɔti ngann de'gi el num, taa nya jibəlbe'gi lə Juwipi'gi ka kadi uni go'ə el num tɔ.

²² Adi ji mər dɔ nya'ti kadi ji ra, tado a oyi poy'i kadi in re ka par am!

²³ Be ə, maji kadi ra nya'gi ki j'a j'eli kam. J'aw ki de'gi sɔ mbunə'je'ti ne ki uni mindi'de kadi n'indəi rɔ'de ta dangi tado lə Luwə.

* 21:8 21.8 6.5, 8.5 † 21:10 21.10 11.28

²⁴ Maji kadi ɔr de'gi kin go'i'ti, ə ra se'de nyajibəlbe kar rə dɔ majel'ti, ə ugə dɔ'de kadi ngisəi dɔ'de‡. Ningə de'gi pəti a gəri kadi poy ta'gi pəti ki oyi ɔjido'i in ta'gi ki ngom. Tado inbe ki dɔ'i, təl rə'i go ndukun'gi'ti lə Moji.

²⁵ Ki ɔjido de'gi ki in Juwipi'gi el ki uni me'de, ndukun'gi ki ji ndangi j'ulə'n j'adi'de, in kadi sɔi da ki iləi kadikare'ti bari'n yo el num, kadi sɔi mosi el num, da ki de mbir m'ində el, ə kadi sangi nan kigo lo kaya'ti kaa, kadi goto dann'de'ti tɔŋ.»

²⁶ In be ə, lo ti go'ti ningə, Pol aw ki de'gi ki sɔ kakin, ar rə'ne se'de, ningə go'ti ur nati Kəy'ti lə Luwə, ɔji ndɔ ki ginn kar rə lə'de a gangi'n, ə kadi de ki ra dann'je'ti a re'n ki kadikare, kadi adi Luwə.

De'gi uwəi Pol

²⁷ Loki nanyi ndəkba kadi ginn ndɔ ki siri gangi, Juwipi'gi madi ki in dɔnangi Aji'ti, oyi Pol Kəy'ti lə Luwə kakin. Suləi bulə de'gi dɔ'a'ti ə osi si'ə uwəi'ə,

²⁸ ningə elita ki ndu'de ki bo eyina: «In de'gi ki Isirayel, rei ɔsi ginn'je! De kam ə, in njendo de'gi ki lo'gi pəti kadi ɔsi ta de'gi lə'je num, ndukun'gi lə'je num taa kəykawnan kin num tɔ. Ningə ki rangi bay, re ur ki de'gi ki ujəi mɔti'de el nati Kəy'ti lə Luwə kadi təl'n lo ki ar njay kin, lo ki to njen'ti.»

²⁹ Elita kin be, tado kete oyi Tiropim, de ki bebo Epeji'ti si'ə me bebo Jerujalem'ti, adi məri me'de'ti toki Pol re ur si'ə Kəy'ti lə Luwə.

³⁰ De'gi rai njir dɔnan'ti me bebo'ti ki Jerujalem'ti ba pəti. Ningə de'gi tei ki lo njon njon isi rei bur bur. Rei uwəi Pol tei si'ə Kəy'ti lə Luwə ki taga. Ningə tanan'ti non uwəi takəy'gi uti.

³¹ De'gi sangi kadi n'toli Pol. Ningə kete bay taa kadi tɔli'ə, poyta osi mbi ki boi'ti ki dɔ njerɔ'gi'ti ki Rəm'ti kadi bebo Jerujalem ba pəti ra ki nja'ne taa.

³² Tanan'ti non par ə, indəi taa buki njerɔ'gi kibo'gi ki dɔ kuti njerɔ'gi'ti ki bu, ə anyi ngodi ki rə bulə de'gi'ti. Loki bulə de'gi kakin oyi kibo ki dɔ njerɔ'gi'ti ki njerɔ'gi ningə, tai kon ta kində Pol'ti.

³³ Loki re te rə bulə de'gi'ti, kibo ki dɔ njerɔ'gi'ti kakin ɔti ndəkba ki rə Pol'ti, un ndu'ne adi uwəi'ə, ə adi dɔi'ə ki kulə gindi joo. Ningə təl dəji ta ene: «Nan in dingəm kam wa? Ə ri ə ra wa?»

³⁴ Ningə ta ki yəti to dangi dangi dann bulə de'gi'ti, ta lə'de un go nan el. Adi lo kadi kibo ki dɔ njerɔ'gi'ti kakin oo ta ki rɔta'ti goto. Be ə un ndu'ne kadi ai ki Pol me ndogi bɔr'ti ki ngal, lo kisi njerɔ'gi'ti

³⁵ Loki Pol re te rigi lo njiyə'gi'ti kin ningə, lowə goto adi njerɔ'gi uni'ə, tado bulə de'gi bətirəi'ə ki wongi ngayn.

³⁶ Bulə de'gi ki sii njiyəi go'ə'ti muki muki eli ki ndu'de ki boi eyina: «Kadi tɔli'ə!»

Pol elta ngannkon'ne Juwipi'gi

³⁷ Kete bay taa kadi njerɔ'gi awi si'ə me ndogi bɔr'ti ki ngal ki lo kisi'de'ti, Pol dəji ta kibo ki dɔ njerɔ'gi'ti ene: «A adi'm tarow kadi m'a m'elta kare wa?» Kibo ki dɔ njerɔ'gi'ti kakin dəj'ə ene: «In gər kelta Gireki bəti wa?»

³⁸ M'gər el adi m'ɔji m'ene in de ki Ejipiti ki ndɔki me ndɔ'gi'ti ki gogi ne kin, sulə de'gi adi rai wongi, ə ɔr'de asi de'gi dər sɔ ki nyakati'gi ji'de'ti, ə ur'n mu kin.»

³⁹ Ə Pol ene: «Jagi, m'in Juwipi ki bebo'ti ki Tarsi ki dɔnangi Silisi'ti, m'in de ki me bebo'ti ki tɔ'a bar, ə nja'i ba inyə'm taa adi m'el de'gi ta.»

⁴⁰ Be ə, kibo ki dɔ njerɔ'gi'ti ad'a tarow. Pol ində ra taa dɔ rigi lo njiyø'ti, ɓuki ji'ne dɔji'n bulə de'gi kadi uri mbi'de. Loki lo to jijiji ningə, el'de ta ki ta Ebirə.

22

¹ Pol el ene: «Ngannkon'm'gi ki bai'gi, uri mbi'se maji kadi oyi ta ki m'aw to m'el'se ngosine kadi m'manji'n ta dɔ rɔ'm'ti kin.»

² Loki oyi kadi Pol el'de ta ki ta Ebirə ningə, tɔli adi lo to jijiji inbe ɓay kadi n'oyi ta li'ə.

³ Be ə Pol el'de ene: «M'in Juwipi ki oji'm'in Tarsi'ti, ki dɔnangi Silisi'ti. Nan oti'm'in Jerujalem'ti ne. Gamaliyel* ə in njendo'm ndukun læ kaw'je'gi kadi m'gər maji maji. Kete m'tingə bil tado læ Luwə toki rai ngosine kin be to.

⁴ M'adi kon de'gi ki nje kun go nyando ki m'nji m'ndo kin kadi ki asi ta koy'de. M'uwə'de: dene'gi ki dingəm'gi, m'tɔ'de m'tilə'de dangay'ti.

⁵ Kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatogi'gi pəti asi kadi a manyinaji læm dɔ ta'ti kin. Inbe'gi ə m'taa makitu ji'de'ti kadi m'aw m'uwə'n ngannkon'gi ki Damasi'ti ki nje kun go nyando kin. M'uwə'de kadi m're se'de Jerujalem'ti ne m'ɓuki'de dangay'ti†.

⁶ Loki m'in dɔ row'ti, m're ndəkba ki Damasi'ti, ningə ki kadi ki in ndəkba ki jam dɔ ɓe ə, tanan'ti non par ə, kunji kibo ngayn in dɔran'ti re unji gugi dɔ'm.

⁷ M'osi ki takum nanga, ningə m'oo ndu ta madi el'm ene: “Sol, Sol, tado ri ə isi adi'm kon be wa?”

⁸ Ə m'ilə'ti m'ene: “In nan ə Burəbe?” Ningə tɔl el'm ene: “In m'in Jeju ki Najaret'i'ti ki isi ad'a kon.”

⁹ Nje ki in sə'm oyi kunji kakin maji, nan oyi ndu'de ki isi el'm ta el.

¹⁰ Lo kin'ti, m'dəj'ə m'ene: “Burəbe, in ri ə kadi m'ra wa?” Nga a Burəbe el'm ene: “Ində taa aw Damasi'ti non, ə a eli'nu nya'gi pəti ki kadi ra.”

¹¹ Kunji ki əti ɓol ngayn kakin ra adi kum oo lo el, adi de'gi ki in sə'm ndɔri m'in to ndɔr ə ai sə'm Damasi'ti.

¹² Ningə Damasi'ti, dingəm kare ki ɓari'ə nan Ananiyasi isi non. In de ki njera go ndukun'ti, adi Juwipi'gi pəti ki Damasi'ti ndigi ta li'ə ngayn.

¹³ In ə aw rɔ'm'ti el'm ene: “Ngonnkon'm Sol, kadi kum'i oo lo.” Ningə tanan'ti non par ə kum oo lo adi m'oo'ə.

¹⁴ Ningə el'm ene: “Luwə læ kaw'je'gi mbəti kete nu kadi in gər ndigi li'ə, ə kadi oo Nje ki ra dana, taa kadi oo ta ki ta'a'ti tɔ.

¹⁵ Tado a in nje mannaji li'ə dɔ nya'gi'ti ki oo ki kum'i num, oo ki mbi num, ki rɔ de'gi'ti pəti.

¹⁶ Ningə ki ngosine kin, nya ki nanyi kadi de ra goto nga. Ə ində taa, ɓar tɔ Luwə, ə ra'a batəm, adi majel'gi læ'i in ki togi kɔ.”»

Pol elta dɔ kulə'ti ki ingə

¹⁷ «Loki m'tɔl m're Jerujalem'ti, m'nji m'elta ki Luwə me Kəy'ti læ Luwə ningə, m'oo nya me ndil'ti.

¹⁸ M'oo Burəbe el'm ene: “In taa kalangi kadi te kɔ Jerujalem'ti, tado a taai naji læ'i ki a man dɔ'm'ti el.”

¹⁹ Lo kin'ti, m'el'ə m'ene: “Burəbe, de'gi kin gəri maji kadi in m'in ə kete m'in nje kaw ki lo kəykawnan'ti læ Juwipi'gi, m'uwə nje ki uni me'de adi'nu, m'tində de'gi m'tilə'de dangay'gi'ti.

* 22:3 22.3 5.34 † 22:5 22.5 4-5, 8.3, 9.1-2

20 Taa loki ndəki isi tōli nje mannaji læ'i Etiyenn kin ka, m'in low'ə'ti non tō. Adi ndu'm in nan'ti ki nje tol'ō'gi, m'inbe m'nji ta ku'gi'ti læ'de m'ngəm‡.”

21 Nan Burəbe el'm ene: “Aw, tado m'a m'uləi sanyi rō de'gi'ti ki in Juwipi'gi el.”»

Pol el toki n'in de ki Rəm'ti

22 Loki uri mbi'de oyi ta læ Pol biti tei dō ta'ti kin ə, uni ndu'de ki taa eli eyina: «De ki be kin in de ki kadi goto kō dōnangi'ti. In de ki kadi isi ki dō'ne taa el.»

23 Uri kōl ningə, tōri ku'gi læ'de tiləi kō, ə kəri bu sananyi ki taa.

24 Lo kin'ti, njekundo njerō'gi un ndu'ne kadi awi ki Pol me ndogi bōr'ti ki ngal kadi dəji'ə ta ki ndəy kadi el nya ki ra nya ə adi de'gi isi ungi bilə dō'a'ti kin.

25 Nan, loki dōi Pol kadi indəi'ə ə, Pol el kibo læ njerō'gi kare ki ra non ene: «Adi ai ki tōgi kadi indəi de ki Rəm'ti ki ta kaa de gangi dō'a'ti el waš?»

26 Loki kibo læ njerō'gi oo ta kin ningə, aw el kibo ki dō'de'ti ene: «Ra nya ki aw to ra kin el, de kam in de ki Rəm'ti.»

27 Lo kin'ti, kibo ki dō njerō'gi'ti re rō Pol'ti dəj'ə ene: «El'm adi m'oo, in de ki Rəm'ti wa?» Ə Pol el'ə ene: «Oyo, m'in de ki Rəm'ti.»

28 Ə kibo ki dō njerō'gi'ti el Pol ene: «M'in m'adi nar ngayn bay taa kadi m'təl'n de ki Rəm'ti.» Nan Pol el'ə ene: «Yan'm m'in, oji m'in to koji.»

29 Par ə, tanan'ti non, de'gi ki kete kadi indəi Pol, dəji'ə'n'ə ta kakin tōri rō'de gogi. Kibo ki dō njerō'gi'ti inbe kaa bōl ra'a tō, loki oo kadi Pol in de ki Rəm'ti, ə n'adi dōi'ə ki kulə gindi.

Pol ra non njegangita'gi'ti læ Juwipi'gi

30 Kibo ki dō njerō'gi'ti sangi kadi n'gər nya inbe ki Juwipi'gi səki Pol kin ar njay. Be ə, lo ti dō'ti ningə, adi tuti Pol, ə adi ndu'ne kadi kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki njegangi ta'gi læ Juwipi'gi kawinan, ə aw ki Pol non'de'ti.

23

1 Pol gon njegangi ta'gi læ Juwipi'gi ba, ə el'de ene: «Ngannkon'm'gi, me'm uwə'm ki ta nden el, dō ki ra'm'ti ki m'ra non Luwə'ti biti bone.»

2 Ningə kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi ki bari'ə nan Ananiyasi adi ndu'ne de'gi ki rai kadi Pol'ti kadi indəi ta'a.

3 Ə Pol el'ə ene: «In in ə Luwə a indəi, in bōr ki kōy pon gidi'ti kadi nda kare. Si ne kadi gangi ta dō'm'ti kigo ndukun'ti, ningə təl aldō ndukun, adi ndu'i kadi indəi m'in bay.»

4 Nje ki rai kadi Pol'ti ndəkba eli'ə eyina: «Taji kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi læ Luwə wa?»

5 Pol el'de ene: «Ngannkon'm'gi, m'gər kadi in kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi læ Luwə el. Tado ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: “A elta ki majel dō ngar'ti læ de'gi læ'i el*.”»

6 Loki Pol gər kadi de'gi ki kawinan kin, nje ki nan'gi in Sadusi'gi, ə nje ki nungi in *Parisi'gi ningə, un ndu'ne ki taa dann njegangita'gi'ti ene: «Ngannkon'm'gi, m'in Parisi, nje koji'm in Parisi†. Ningə in tado kində ki m'ində me'm dō kində taa lo koy'ti læ njekoy'gi kin ə rei sə'm lo gangi ta'ti.»

‡ 22:20 22.20 7.58, 8.1 § 22:25 22.25 16.37 * 23:5 23.5 Tekitaga 22.27 † 23:6 23.6 26.5; Plp 3.5

⁷ Loki Pol elta kin ə, ta ki manjinan'ti in dann Parisi'gi'ti ki Sadusi'gi, adi de'gi gangi nan.

⁸ Tado Sadusi'gi eli eyina de'gi a indəi taa lo koy'ti el, taa malayka'gi, ki ndil'gi kaa gotoi tɔ. Nan Parisi'gi eli toki nya'gi kin toi non‡.

⁹ Lo singə səkitə, ə njendangi ndukun'gi ki me kuti'ti læ Parisi'gi indəi taa elita ki tɔgi'de eli eyina: «J'in j'oo nya madi kare ki majel rɔ dingəm'ti kin el. Dɔmaji ə in ndil eke malayka inbe ə el'ə ta.»

¹⁰ Loki takasinan el aw ki kete kete, kibo læ njerɔ'gi bɔl kadi de'gi kin in uwəi Pol. Be ə, un ndu'ne adi njerɔ'gi kadi rei ɔri Pol awi si'ə me ndogi bɔr'ti ki ngal gogi.

¹¹ Kondɔ go'ti ə, Burəbe te bus rɔ Pol'ti el'ə ene: «Uwə tɔgi ba. Toki mannaji læ'm Jerujalem'ti, maji kadi mannaji kin Rɔm'ti tɔ.»

De'gi dɔi ta nan'ti kadi n'toli Pol

¹² Loki lo ti, Juwipi'gi uni mindi'de kadi n'usɔi nya el num, n'anyi nan mann el num, biti kadi n'toli Pol binəm taa.

¹³ Nje ki dɔi ta nan'ti kin ali dɔ dɔsɔ kare.

¹⁴ Ningə ai eli kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi, ki ngatɔgi'gi eyina: «J'un mindi'je ki ngan ngayn kadi j'usɔ nya el num, j'anyi mann el num, biti kadi ji tɔl Pol binəm taa.»

¹⁵ Ningə ki ngɔsine kin, ingi kadi ndu'se in nan'ti ki njegangi ta'gi, ə kadi awi ingəi kibo læ njerɔ'gi, eli'ə toki gəi kadi re ki Pol non'se'ti kadi indəi manji ta li'ə maji maji oyi. Nga a, loki Pol a re ə, te rɔ'se'ti el bəy ə j'in j'a ji tɔl'ɔ.

¹⁶ Ngonn læ konnann Pol kare oo ta kin, adi aw go Pol'ti me ndogi bɔr'ti ki ngal el'ə.

¹⁷ Be ə, Pol bər njekundɔ kuti njerɔ'gi ki bu kare el'ə ene: «Aw ki ngonn kin rɔ kibo'ti læ njerɔ'gi. Aw ki ta kare non kadi el'ə.»

¹⁸ Njekundɔ njerɔ'gi ki bu aw ki ngonn kakin rɔ kibo'ti ə el'ə ene: «Dangay ki bari'ə Pol ə bari'm, ene m're ki ngonn kin rɔ'i'ti, toki aw ki ta kare non kadi el'i.»

¹⁹ Kibo læ njerɔ'gi, uwə ngonn kakin ji'ne'ti, ɔr'ɔ aw si'ə dow kare, ə dəj'ə ene: «Ta ri ə awi'n kadi el'm wa?»

²⁰ Ngonn kakin el'ə ene: «Juwipi'gi dɔi ta nan'ti kadi n'dəji nu kadi in te ki Pol lo ti'ti, non njegangita'gi'ti læ'de, toki gei kadi n'indəi manji ta li'ə maji maji n'oyi.

²¹ Nan maji kadi oo ta læ'de el. Tado de'gi ki tei dɔ sɔ kare a toi row'ə kadi uwəi'ə. Uni ndu'de ki ngan ngayn be kadi n'usɔi nya el num, n'anyi nan mann el num, biti kadi n'toli'ə ə binəm taa. Ki ngɔsine kin, sii dɔ nja'de'ti, isi nginəi ndu par.»

²² Kibo læ njerɔ'gi, ilə ndu'ne adi ngonn ki basa kakin kadi elta kin kete adi de ki rangi oo el, ə inyə adi aw.

²³ Go'ti, kibo læ njerɔ'gi, bər njekundɔ njerɔ'gi ki bu in joo el'de ene: «Osi nja njerɔ'gi bu joo nan'ti, nje kal sində'gi dɔ siri, ə nje ki nungi'gi bu joo tɔ. Ningə sii dɔ nja'se'ti kadi ki dɔjoo gidə in kare ə, uni tarow ki kaw ki Sejure'ti.

²⁴ Indəi dɔ sində'gi nan'ti uni Pol tɔ. Ə kadi awi tei si'ə rɔ nje konbe'ti Pelisi, ki kanji kadi nya madi ra'a.»

²⁵ Kibo læ njerɔ'gi ndangi makitu kin be adi nje konbe ene:

²⁶ «M'in Kilodi Lisiyasi ə m'ndangi makitu kin m'ad'i kibo læ'm, nje konbe Pelisi. Nya ki dɔkete, m'uwə ji'i!

‡ 23:8 23.8 Mat 22.23; Mrk 12.18; Luk 20.27

²⁷ Ningø dingøm kin, Juwipi'gi uwøi'ø kadi re a tøl'i'ø, ø loki m'oo kadi in de ki Røm'ti, m'aw ki njerø'gi m'taa'ø'n ji'de'ti.

²⁸ M'sangi kadi m'gør nya inbe ki ra ø Juwipi'gi sèki'ø'n'ø, adi m'aw si'ø non njegangi ta'gi'ti læ'de in Juwipi'gi.

²⁹ Lo kin'ti ø, m'oo kadi sèki'ø øjidø ndukun'gi læ'de, nan nya madi kare ki majel ki ra ki asi kadi de tøl'ø'n'ø eke uwø'n dangay'ti goto.

³⁰ Eli m'in kadi Juwipi'gi isi sangi row kadi n'toli'ø, be ø, m'un'ø kalangi m'ulø si'ø m'ad'i. Ningø m'un ndu'm kadi awi sèki'ø rø'i'ti nu.»

³¹ Njerø'gi rai toki kibo læ'de øji'n'de, adi awi ki Pol kondø'ti ratata tei si'ø Antipatirisi'ti.

³² Lo ti dø'ti, njerø'gi ki nje nja tøl'i gogi lo kisi'de'ti, ø inyøi nje sindø'gi adi awi ki Pol.

³³ Loki tei Sejare'ti, nje sindø'gi uni makitu læ nje konbe, ø øji'ø Pol tø.

³⁴ Nje konbe tudø makitu kakin, ø døji Pol ke in de ki dønangi'ti ki ra wa? Ningø oo kadi Pol in de ki Silisi'ti.

³⁵ Ø el Pol ene: «M'a m'oo ta ki ta'i'ti, ndø ki nje sèki'gi inbe a rei.» Ningø adi ndu'ne kadi ngømi Pol me køy ngar'ti læ Erodi.

24

Juwipi'gi indøi taa dø Pol'ti

¹ Ndø mi go'ti, kibo læ njekujønyamosi kadikare'gi ki bari'ø nan Ananiyasi re Sejare'ti. De'gi ki dani'ø rei si'ø in ngatøgi'gi taa njenaji dø de'gi'ti ki bari'ø nan Tertulusi tø. Ananiyasi ki de'gi ki go'ø'ti kin awi sèki Pol rø nje konbe'ti ki dønangi Sejare'ti*.

² Loki bari Pol ø, Tertulusi ulø ngirø kindø ta dø'a'ti non nje konbe'ti ene:

³ «In kibo, Pelisi, ki takul'i, ki takul gosi konbe læ'i, ki takul nya'gi ki tur ginn'de ki tado maji læ de'gi me be ø, j'isi'n ki lapiya. In kin in maji ki ji gø'ø ki lo'gi pøti me nya'gi'ti pøti, ø j'isi rai oyo.

⁴ Ningø, kadi j'indøi kør'ti ngayn el, ji døji kadi ur mbi, kigo me maji'ti læ'i kadi oo'n dø ta ki j'a j'eli ta'gi kare ke joo.

⁵ J'oo kadi dingøm kam in nje tuji be. Re ki ganginan dann Juwipi'gi'ti ki lo'gi pøti dønangi'ti ne. In njekundo kuti læ de'gi ki Najareti'ti†.

⁶ Aw biti kadi n'tøl ki *Køy læ Luwø lo ki to njen'ti, ø j'uwø. [

⁷ Ji ndigi kadi ji gangi ta dø'a'ti kigo ndukun'ti læ'je, nan njekundo njerø'gi ki bari'ø nan Lisiyasi, re indø tøgi ta'ø'n'ø ji'je'ti.

⁸ Ningø un ndu'ne kadi nje kindø ta dø'a'ti rei nonyi'ti.] Kin ø el'je ta ø, inbe a oo kadi ta'gi ki j'el dø'a'ti kin in ta ki røta'ti.»

⁹ Juwipi'gi indøi rø'de nan'ti ki Tertulusi eyina, ta'gi ki el dø Pol'ti in ta ki røta'ti.

Pol un ta ta'ne'ti non Pelisi'ti ki nje konbe

¹⁰ Nje konbe ra nya madi adi'n tarow Pol kadi elta. Be ø, Pol un ta ta'ne'ti ene: «M'gør kadi asi bal ngayn ø isi gangi ta me be'ti læ'je ne. Ningø, in kigo taa ki m'taa me'i ø m'a m'manji'n ta dø'm'ti non'i'ti.

¹¹ Asi kadi inbe in sangi ginn'ø ø a gø'ø maji. Kaw ki m'aw Jerujalem'ti m'øsi dø'm nanga non Luwø'ti kin, m'aldø ndø ki døgi gidø in joo el bay.

¹² Ningø, loki m'aw kin, in me Køy'ti læ Luwø, eke me køykawnan'ti læ Juwipi'gi, eke lo madi'ti ki rangi me bebo'ti non, de ki oo'je, j'isi ji manji nan ta ki de madi, eke oo'm m'nji m'sulø de'gi goto.

* 24:1 24.1 23.24 † 24:5 24.5 Mat 2.23

¹³ Taa de'gi inbe ki rai ne kam, asi kadi oji nya madi kare do ta'ti ki indəi do'm'ti kin, kadi in ta ki rōta'ti, el tō.

¹⁴ Ningə, m'gər non'i'ti ne toki, m'nji m'ra kuləbər læ Luwə læ bai'gi. M'ra kulə kin ki gorow ki ingi ki indəi taa do'm'ti kin, oyi kadi in gorow ki low'ə'ti el. M'in m'oo kadi kunme do nya'gi pəti ki ndukun læ Moji elta'a, ki nya'gi pəti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti elita'a in nya'gi ki rōta'ti.

¹⁵ M'ində me'm do nya'ti kin rō Luwə'ti. Ningə ingi kaa, indəi me'de do'ti tō. Pəti, j'ində me'je'ti kadi de'gi ki njera nya ki dana ki njera nya ki dana el, a indəi taa lo koy'ti.

¹⁶ In tado kin ə, m'ində tōgi do rō'm'ti kadi me'm uwə'm ki ta non Luwə'ti el num, non de'gi'ti el num tō.

¹⁷ Go bal'gi'ti ki banyi banyi ki m'goto, m're ki nar kadi m'ra'n ki de'gi læ'm, taa ki kadikare kadi m'adi Luwə tō.

¹⁸ Lo kin'ti, in Juwipi'gi ki Aji'ti, ə ingəi m'in m'a m'ra kuji nya ra'gi ki tado kar rō njay me Kəy'ti læ Luwə. Lo ki ingəi m'in kin, de'gi uwəi nan gidi'm'ti el num, taa de ra nya ki biriri el num tō‡.

¹⁹ Nga ningə, in Juwipi'gi ki Aji'ti kakin ə re a rei non'i'ti ne kadi to indəi taa do'm'ti, loki re ai sə'm ki ta madi.

²⁰ A re in be el tō ningə, nje kində ta do'm'ti ki rai nya kakin, elita nya ki m'tol ə oyi ta'a, loki m'ra'n non nje gangi ta'ti læ Juwipi'gi kakin adi j'oo.

²¹ Ta kare ki m'un ndu'm taa non'de'ti m'ene: «In ki kadi ki m'un me'm kadi njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti ə m'ra'n non'se'ti lo gangi ta'ti ne§», kin inbe ə in ta ki kareba ki kadi rai do'ti inbe taa.»

²² Pelisi ki gər row læ Kirisiti maji*, or ndo kete, ningə el'de ene: «Ndo ki Lisiyasi ki njekundo njerō'gi re ə to m'ində manji ta lə'se kin bay».

²³ Ningə adi ndu'ne adi kibo læ njerō'gi ki bu, kare ki njengəm Pol kadi ngəm'ə dangay'ti. Nan k'in ə kadi inyə Pol adi ilə rō'ne, taa kadi inyə tarow adi de li'ə ki ra ki ge kadi n'ra si'ə kaa, kadi ra si'ə tō.

Pol ra non Pelisi'ti in ki ne Dirusil

²⁴ Asi ndo'gi go'ti, Pelisi təl rei ki ne'ne Dirusil ki in Juwipi. Loki rei, ulə adi rei ki Pol adi el'ə ta ki do kunme'ti, me tō Jeju Kirisiti'ti.

²⁵ Nan loki Pol elta te'n do nyara ki dana'ti, ki kuwə rō ginn tōgi'ti, ki ta ki gangi ki a re ningə, bol ra Pelisi adi el Pol ene: «Asi nga, ə aw to ndo ki m'ingə dokagilo ki rangi ə m'a m'bar'i bay.»

²⁶ Ningə oji me'ne'ti toki Pol a adi'ne nar wa be, adi taa taa, bar Pol adi re wal si'ə ta.

²⁷ Bal joo dər do Pol'ti, ningə Pərsiyusi Pəsitusi or tor Pelisi. Pelisi ndigi kadi n'ra nya ki nəl Juwipi'gi adi inyə Pol dangay'ti ba.

25

Pol ndigi kadi n'aw non nje konbe'ti kibo ki Rōm

¹ Ndo mutə go k'un kulə konbe do dōnangi'ti ki kadi a onbe do'ti, Pəsitusi in Sejare'ti aw Jerujalem.

² Lo kin'ti, kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki kibo'gi læ Juwipi'gi, rei səki do Pol rō'a'ti.

³ Me səki'ti, dəji Pəsitusi ki non kum'de'ti kadi ra se'de ə ulə ki Pol Jerujalem. Nan ki rōta'ti ə, indəi do ta nan'ti kadi to gangi Pol do row'ti tōli'ə.

⁴ Non be, Pəsitusi el'de ene: «Pol in dangay'ti Sejare, taa m'inbe ki do'm kaa ndo ngayn el ə m'a m'təl kadi m'aw Sejare'ti.

⁵ Nan, re dingəm kin ra nya ki go'ti el non ə, maji kadi kibo'gi læ'se awi sə'm nan'ti səki'ə.»

⁶ Pəsitusi ra ndo ki asi jijoo, a re ngayn ə dōgi be par, ə təl aw Sejarə'ti gogi. Loki təl re ə, lo ti ki rangi go'ti ningə, aw lo gangi ta'ti, un ndu'ne adi rei ki Pol non'a'ti.

⁷ Loki Pol re, Juwipi'gi ki in Jerujalem'ti iləi nan gugi do'a, indəi ta'gi ki ngan ngan ngayn do'a'ti. Nan asi kadi oji nya'gi ki rōta'ti ki ar njay be do'ti el.

⁸ Be ə, Pol manji ta do'ne'ti ene: «M'ra nya madi ki majel ki ndukun læ Juwipi'gi el num, ki Kəy læ Luwə el num, taa m'osi'n ta Sejar el num tō.»

⁹ Pəsitusi ki ndigi ra nya ki nəl Juwipi'gi, el Pol ene: «In ndigi kadi aw Jerujalem'ti kadi gangi ta do'i'ti do ta'ti kin takum'ti wa?»

¹⁰ Ə Pol ene: «Jagi, in non lo gangi ta'ti læ nje konbe ki bo Sejar ə m'ra'ti, ə in lo ki a gangi ta do'm'ti səm'ti. Toki inbe gəri'n maji, nya madi kare ki low'ə'ti el ki m'ra ki Juwipi'gi goto.

¹¹ Kin ə re m'ra nya ki dana el eke m'tol nya ki asi koy'm, ə m'a mbəti koy el. Nan re ta'gi ki indəi do'm'ti in ta'gi ki rōta'ti el ə, de ki a ingə tarow kadi ulə'm ji'de'ti goto. M'dəji kadi m'oo Sejar.»

¹² Lo kin'ti, Pəsitusi elinan ta ki njekoji ta'gi læ'ne, ə go'ti el Pol ene: «Dəji kadi oo Sejar ə, a aw non Sejar'ti».

Pol ra non Agiripa'ti ki Berenisi

¹³ Asi ndo'gi go'ti, ngar Agiripa in ki konann'ne Berenisi rei Sejarə'ti tado kuwə ji Pəsitusi.

¹⁴ Rai ndo'gi asi ta'ti rō'a'ti non, adi Pəsitusi ində taa læ Pol non ngar Agiripa'ti el'ə ene: «Pelisi inyə dingəm madi dangay'ti non.

¹⁵ Adi loki m'aw Jerujalem'ti, kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi, ki ngatōgi'gi læ Juwipi'gi rei səki'ə rō'm'ti, ə dəji'm'in kadi m'gangi ta koy do'a'ti.

¹⁶ Ə m'el'de toki row ra'a læ de'gi ki Rōm'ti in be el. De ki Rōm'ti a ulə'de ji nje sək'ə'gi'ti ki kanji kadi de'ə ingə tarow manji'n ta do'ne'ti non nje sək'ə'gi'ti el.

¹⁷ Be ə, rei ne, ningə, m'ndigi kadi ndo'gi dər kare el, adi lo ti ki rangi go'ti par ə m'aw lo gangi ta'ti m'adi rei ki dingəm kakin.

¹⁸ M'mər me'm'ti kadi nya madi ki ngan ki ra to non, nan loki nje sək'ə'gi rei ningə, de oo lo nya madi ki ngan ki ra kadi indəi ta do'a'ti be el.

¹⁹ In ta ki manji par ə manji nan'ti se'de ojido row ra Luwə læ'de ingi be num, oji do de madi ki to'a nan Jeju ki oy ə Pol ene isi kumngayira.

²⁰ Ta læ'de kin, m'gər lo kujə ki kadi m'ra'ti el, adi m'dəji Pol inbe m'ene ke ndigi kadi aw Jerujalem'ti kadi in ki gangi ta kin do'a'ti wa.

²¹ Nan Pol ndigi kadi nje konbe kibo ki Rōm'ti taa oo ta læ'ne. Be ə, m'un ndu'm kadi ngəmi'ə dangay'ti, biti kadi to m'ulə si'ə madi nje konbe kibo ki Rōm'ti, Sejar.»

²² Agiripa el Pəsitusi ene: «M'ndigi ngayn kadi m'oo ta læ dingəm kin tō.» Ə Pəsitusi el'ə ene: «Lo ti ə a oo ta ki ta'a'ti.»

²³ Lo ti ki rangi, Agiripa in ki Berenisi rei ki de'gi ngayn go'de'ti, uri lo gangi ta'ti. Kibo læ njero'gi ki kibo'gi ki me bebo'ti in se'de. Nga a, Pəsitusi un ndu'ne adi rei ki Pol.

²⁴ Loki Pol re, Pəsitusi un ta el ene: «In ngar Agiripa ki de'gi pəti ki sii ne, oyi de kin. In ə bulə Juwipi'gi ngayn rei səki'ə rō'm'ti, ne ge ki Jerujalem'ti ge. Loki səki'ə, uni ndu'de ki taa eyina in de ki maji kadi aji el.

²⁵ Ki rō'm'ti, m'in m'oo nya madi ki ngan ki ra ki asi koy el. Ningə, toki inbe dəji kadi n'oo nje konbe kibo ki Rōm'ti, m'un ndu'm kadi m'ad'a aw.

²⁶ M'gør ta inbe ki kadi to m'ndangi me makitu'ti m'adi nje konbe kibo ki Røm'ti ojido ta li'ə kin el. In be ə, m'adi re non'se'ti ne, kibo utə, m'adi re non'i'ti in ngar Agiripa kadi to go ta'ti ki a el'je ə, m'ingə nya ki kadi to m'ndangi.

²⁷ Tado m'oo kadi in nya ki gorow'ə'ti el kadi m'ulə ki dangay Røm'ti, kanji kelta ki de'gi indəi do'a'ti.»

26

Pol ojita do rə'ne'ti non Agiripa'ti

¹ Agiripa el Pol ene: «Tarow in læ'i kadi manji'n ta do rə'i'ti.» Lo kin'ti, Pol un ji'ne ki taa, ningə ta ki el do rə'ne'ti ə to kin:

² «Ngar Agiripa, rə'm nəl'm ngayn kadi m'ingə tarow bone, m'el'n ta do rə'm'ti oji'n do ta'gi pəti ki Juwipi'gi indəi do'm'ti.

³ M'el be tado in gər nyajibəlbe'gi læ Juwipi'gi ki ta ki manji'gi læ'de pəti kin maji. Ningə, m'dəj'i kadi ilə me'i nanga pon, kadi oo'n ta ki m'a m'el'i kin maji.

⁴ Juwipi'gi pəti gəri nya ra'm'gi, tunginn'ə basa'm'ti nu. Gəri maji tado m'togi dann de'gi'ti læ'm, Jerujalem'ti.

⁵ Gəri m'in mayinu. Ningə re ndigi ə, asi kadi a manyinaj'a. Manyinaji toki m'təl rə'm gorow ra'a'ti læ Parisi'gi, ki in kuti ki ngan ngayn dann kuti'gi'ti ki njera ta læ Luwə læ'je*.

⁶ Ningə ki ngə sine kin, rei sə'm lo gangi ta'ti, tado m'ində me'm maji do nya'ti ki Luwə un ndu'ne adi kaw'je'gi kadi n'ra n'adi'de.

⁷ Ginn koji læ'je ki dōgi gidə in joo, indəi me'de'ti kadi kunndu kin a tolta'ne. Be ə, rai kulə læ Luwə ki togi'de kondə'ti ki kada. Ningə in tado kindəmedəti kin ə Juwipi'gi indəi taa do'm'ti, ngar!

⁸ Ra bann be ə in Juwipi'gi oyi kadi in ta ki rəta'ti el kadi Luwə a tōsi njekoy'gi ndəl lo koy'ti wa?

⁹ «M'inbe ki do'm, kete m'oo kadi in go'ti ngayn, kadi m'ro ki togi'm, ki row ki dangi dangi kadi de bar to Jeju ki Najaret'i'ti kin el.

¹⁰ Ningə in kin ə in kuləra'm ki m'ra Jerujalem'ti. Be ə, ki togi ki m'ingə ki rə kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi, m'buki'n njekunme'gi ngayn dangay'ti. Nga ningə loki gangi ta koy do'de'ti ə, m'ndigi do'ti.

¹¹ Taa taa, m'aw ki lo kəykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi pəti, m'adi'de kon. Ningə m'ində togi do'de'ti kadi manji ta gər Kirisiti. Me'm tingə'm ngayn do'de'ti, adi m'aw biti go'de'ti, ki do be'gi ki rangi, m'adi'de kon†.

¹² In go'ə'ti kin ə, m'ində'n m'nji m'aw Damasi'ti kadi m'uwə'de. Kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi adi'm'in togi'gi, adi'm'in ndu'de'gi, kadi m'ra'n kulə kin.

¹³ Ngar, loki m'in do row'ti, ki kadi ki jam do be'ti, m'oo kunji madi ki unji utə kadi in dōran'ti re gugi do'm ki nje ki go'm'ti.

¹⁴ Ji te j'osi nanga, ningə, m'oo ndu'de madi el'm ta ki ndonn ta Ebirə ene: “Sol, Sol, tado ri ə isi adi'm kon be wa?” Tado ri ə uwə rə'i ngan to mangi ki uwə rə'ne ngan ta kində'ti læ be'ne be wa? In nya ki pasira kare!

¹⁵ Lo kin'ti m'dəj'ə m'ene: “In nan Burəbe?” Ningə, Burəbe el'm ene: “In m'in Jeju ki isi adi'm kon.”

¹⁶ Ningə ində ra taa do nja'i'ti. Nya ki m'te m'ingə'i ə to kin: M'mbəti kadi təl njekuləbər læ'm, ningə kadi mannaji do koo'ti ki oo'm kin ge, do koo'ti ki a oo'm bay kin ge.

* 26:5 26.5 23.6; Plp 3.5 † 26:11 26.11 9-11, 8.3, 9.1-2, 22.4-5

¹⁷ M'a m'taa'i m'iləi taa ji Juwipi'gi'ti ki ji ndəgi de'gi'ti ki m'a m'uləi ki rə'de'ti.

¹⁸ Tado kadi te kum'de, ɔr'de lo ki ndul'ti, te se'de lo kunji'ti. Kadi ɔr'de konbe'ti læ Satan, re se'de Konbe'ti læ Luwə, kadi Luwə inyə go majel'gi læ'de kə, kadi ingəi lo mbunə de'gi'ti ki Luwə ində taa dangi me kunme kadi Jeju'ti.

¹⁹ Lo kin'ti, Ngar Agiripa, m'tanrə nya k'oo me ndil'ti ki in dɔran'ti kin el.

²⁰ M'iləmbər kunme kadi Kirisiti, ki mbər k'inyə go nya ra'gi ki majel kə. M'iləmbər kin ki rə de'gi'ti ki Damasi, ki rə de'gi'ti ki Jerujalem, ki rə de'gi'ti ki dɔnangi Jude'ti ba pəti, ki ki rə de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. Ningə m'dəji'de kadi kulə ra'de tɔji toki rəta'ti, inyəi gorow njiyə'de ki majel kə ə təli ki rə Luwə'ti.

²¹ In tado kin ə, Juwipi'gi uwəi m'in nati Kəy'ti læ Luwə kadi n'toli'm'in.

²² Nan Luwə dow bagi'ne dɔ'm'ti biti bone, adi m'ra ki dɔ'm taa, m'nji mannaji ki dɔ'm'ti non de'gi'ti ki boi ki non de'gi'ti ki du. M'iləmbər nya ki rangi el, nan in mbər nya ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki Moji ge elita'a.

²³ Eli toki Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə a ingə kon, a in de ki dəkete ki a ində taa dann njekoy'gi'ti tɔ. Ningə a ində taa kadi iləmbər kunji kaji ki rə Juwipi'gi'ti ki ki rə de'gi'ti ki in Juwipi'gi el.»

²⁴ Pol ra mannaji ki dɔ'ne'ti ba bay ningə, Pəsitusi un ndu'ne ki taa el'ə ene: «Pol, dɔ'i majel! Nyagər læ'i ki ngayn tuji dɔ'i wa.»

²⁵ Nan Pol təl el'ə ene: «Kibo Pəsitusi, dɔ'm majel el, ta'gi ki m'el, in ta ki rəta'ti, ki kum'ə to.

²⁶ Ngar Agiripa gər ginn nya'gi kin maji, adi asi kadi m'tinyi rə'm kati m'el'ə ta. M'gər kadi nya ki dum'ə goto, tado in nya'gi ki rai nya lo kiyə'ti el.

²⁷ Ngar Agiripa, un me'i dɔ ta'gi'ti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti elita'a kin eke un el wa? M'gər kadi m'un me'm m'adi dɔ ta'gi'ti kin.»

²⁸ Ningə Ngar Agiripa el Pol ene: «Nanyi ngayn el par ə a yəti hangal'm kadi m'təl njekun go Kirisiti ə ra am!»

²⁹ Pol ilə'ti ene: «Re in ki ngəsine'ti, eke ki biti bay ta kaa, m'dəji Luwə kadi ra be. Ningə kadi in ki kar'i par el, nan kadi in ki de'gi pəti ki isi oyi ndu'm ne kin, təli toi to m'in be tɔ. K'in ə kadi rai me dangay'ti kin el.»

³⁰ Lo kin'ti, Ngar Agiripa ge ki nje konbe ki dɔnangi'ti ki non kin ge, Berenisi ge, ki ndəgi de'gi pəti ki in se'de, ɔri rə'de gogi.

³¹ Loki isi ɔri rə'de gogi, eli nan dann'de'ti eyina: «Dingəm kin ra nya madi kare ki asi kadi de təl'ɔ'n'ə eke uwə'n'ə dangay'ti el.»

³² Ə ngar Agiripa el Pəsitusi ene: «Dingəm kin, in dəji ki dəji kadi n'aw non Sejar'ti kin el ə asi kadi inyə taa.»

27

Kaw Pol Rəm'ti

¹ Loki uni ndu'de kadi j'aw ki tokibo Itali'ti, inyəi Pol ki ndəgi dangay'gi ki rangi ji njekundo kuti njero'gi ki bu, me kuti'ti læ Ogusiti, ki bari'ə nan Juliyusi kadi ngəm'de.

² J'in me to'ti ki Adirami'ti, ki a un row ki aw ngangi lo ki Aji'ti ki du. Loki j'oti j'isi j'aw, Arisitarki ki Tesaloniki ki dɔnangi Maseduwann'ti in se'je nan'ti.

³ Lo ti go'ti, ji re ji te Sidon. Lo kin'ti non, Juliyusi ki ində kum'ne go Pol'ti maji ngayn, inyə tarow ad'a kadi aw rə madi'ne'gi'ti kadi rai si'ə.

⁴ Go'ti, j'in j'ilə də'je, j'un kadi dor ki bari'ə nan Sipir. Ji təl be, tado nəl osi'je ki gogi gogi.

⁵ J'awi j'ində babo ndəkba kadi Silisi'ti in ki Pampili gangi. J'awi ji te Mira, dənangi'ti ki Lisi.

⁶ Lo kin'ti, njeakaw kuti njerə'gi ki bu, ingə tokibo ki Alegijandiri'ti, ki isi aw Itali'ti, ə adi j'in me'ti.

⁷ Ji ra ndə ngayn də ba'ti. Tokibo anyi ngodi nden nden ba be, ningə j'ingə kon ngayn bay taa ji te bebo'ti ki Nidi. Nəl əgi'je kaw ki kete, adi ji te ki row ki ginn dor'ti ki Kireti, kaw ki kadi Salmone'ti.

⁸ Lo kəti kete in lo təl nan. J'əti nden nden j'ində kadi lo biti taa ji re ji te lo'ti madi ki bari'ə nan ta ba ki Maji, ndəkba kadi bebo'ti ki bari'ə nan Lase.

⁹ Kagilo dər ngayn də'je'ti. Dəkagilo kəgi rə nyakusə ki nanyi kul'ti kaa dər tə*, adi kaw ki kete lə tokibo kaa təl re ngan ki asi koy bay tə.

¹⁰ In tado kin ə, Pol ndəji'de ene: «Kaman'gi, m'oo kadi kin ə re ji ndigi kadi j'uni ta mbah lə'je ki kete ə, in mbah ki nya'gi a tuji'ti. Ningə in to ki nya'gi ki me'ti par ə a tuji el, darə'je'gi inbe ka a tuji tə.»

¹¹ Nan kibo lə kuti njerə'gi ki bu oo ta lə Pol el, nan oo ta lə njeakuwə ngandi to in ki be nje to yo.

¹² Ta ba kin maji kadi de isi səm'ti dəkagilo kul'ti el, adi de'gi ngayn ndigi kadi n'awi to re to bann wa ningə n'tei Penisi, ki ra də dor'ti ki Kireti. Ta ba kin tu rə'ne ki lo kurkadi'ti, in holo biti ki manga. In ə kadi n'isi'ti kadi to kagilo kul gangi də'de'ti.

¹³ Lo kin'ti, ngonn nəl madi ulə, in ki holo be re, adi oyi kadi ndigi ra lə'de a təltə'ne maji. Be ə, indəi taa tuti tokibo, ə iləi də'de ki kadi dor'ti ki Kireti ndəkba isi awi.

¹⁴ Nan nden ba go'ti par ə, nəl kibo madi ki bari'ə nan Erakilon in ki də dor'ti, re osi də'de'ti.

¹⁵ Nəl un to də'ne'ti. Lo kuwə tokibo nanga ta'a'ti goto, j'inyə rə'je ki ji'ə'ti adi aw se'je ki non par.

¹⁶ J'awi ji te holo lə dor'ti, ki bari'ə nan Koda. Lo kakin taa nəl də'je'ti, adi j'ingə tarow j'ində'n ji'je də ngonn tokibo'ti.

¹⁷ Loki nje ra kulə me tokibo'ti uni'ə indəi'ə me tokibo'ti ə, doloitokibo kakin ki kulə bindi bindi. Ji bol kadi j'aw j'osi də'je nangira'ti ki Sirti, adi uni gindi ngə ki dəi tokibo'ti iləi'ə də mann'ti, go tokibo'ti. In be ə, nəl aw se'je ki non.

¹⁸ Nəl rə se'je ki təgi'ne ngayn, adi lo ti də'ti, dum də'de ə, buki nya'gi madi ki me to'ti kə.

¹⁹ Ndə ki nja mutə go'ti, əyi nya ki rə to'ti ki ji'de buki'de kə.

²⁰ Ndə ngayn, j'asi kadi j'oo kadi el num, j'asi kadi j'oo mee'gi el num. Nəl nanyi ki lo kulə'ti ki təgi'ne, adi de ki ində me'ne də te'ti goto.

²¹ J'usə nya el kagilo ngayn, ə Pol in ra taa dann de'gi'ti, el'de ene: «Kaman'gi, kin ə re oyi ta lə'm ə j'isi Kireti'ti ba ə, nya'gi a tuji ge, a nanyi kə ge be el.

²² Ningə ki ngəsine kin, m'ulə dingəm me'se'ti kadi uwəi təgi'se ba, tado de ki a tuji dann'se'ti goto. Nya ki a tuji, in tokibo ki ginn'je'ti.

²³ Luwə lə'm ki m'nji m'ra kulə li'ə kin, malayka li'ə kare te bus ki rə'm'ti kondə'ti ne el'm ene:

²⁴ "Pol, in bol nya madi el. In bol el tado, maji kadi a ra non Sejar'ti. Ningə Luwə a aji de'gi pəti ki in me tokibo'ti adi."

* 27:9 27.9 Lebitiki 16.29-34

²⁵ In be ə ngannkon'm'gi, m'dəji'se kadi iləi me'se nanga. M'un me'm m'adi Luwə lə'm kadi a te se'je toki el'n.

²⁶ Nan j'a ji toli ta'je majel dɔ dor'ti.»

²⁷ J'in me kondɔ'ti ki nja dɔgi gidə in sɔ, nəl un'je aw se'je ki dɔ babo'ti ki bari'ə Adiriyatiki. Loki ji te dann lo'ti, nje ra kulə me to'ti oyi kadi j'in ndəkba ki dɔnangi.

²⁸ Loki iləi nya ki kadi de gər'n kow mann ningə, ɔdi nangi asi tati ji'de dɔ joo. Loki awi ki kete sanyi nden ningə, iləi bay ə, ɔdi nangi asi lo tati ji de dɔgi gidə in mi.

²⁹ Boli kadi j'aw j'osi rɔ'je mbal madi'ti, adi buki gindi ki dɔi tokibo sɔ kɔ, ə isi nginəi dfele kadi lo ti kalangi.

³⁰ Nje ra kulə me tokibo'gi'ti sangi row k'inyə tokibo kadi nanyinan, adi uni ngonn to indəi dɔ ba'ti ningə, uni girə eyina n'ra n'awi kadi n'dɔi go kulə gindi ki dɔi non to'ti.

³¹ Nan Pol el njekundɔ kuti njerɔ'gi ki bu num, njerɔ'gi inbe num ene: «Kin ə de'gi kin sii se'je me tokibo'ti ba el ə, de kare kaa a te dann'je'ti el.»

³² Be ə, njerɔ'gi gangi kulə ngonn to'ti kakin ə inyəi'ə adi aw.

³³ Kete bay taa kadi lo ti, Pol ulə dingəm me de'gi'ti pəti ene: «Oyi, ndɔ dɔgi gidə in sɔ bone ki isi ngəmi, ki kanji kadi sɔi nya.

³⁴ Ningə ki ngəsine kin, m'dəji'se kadi uni nya sɔi, tadɔ in kin ə a ra sese kadi to tei kaji'ti. M'el'se toki ngonn bisi dɔ'de kare dann'se'ti a osi kɔ el.»

³⁵ Loki Pol el'de ta ba ningə, un mapa ra oyo Luwə dɔ'ti takum de'gi'ti pəti ə sɔ.

³⁶ Lo kin'ti non nga a, de'gi pəti uwəi rɔ'de ngan sɔi nya.

³⁷ De'gi pəti in bu joo ki dɔ siri gidə in mehen me tokibo'ti.

³⁸ Loki sɔi nya ndanni maji ə, buki ndəgi geme kɔ kadi to ɔlɔ kel.

³⁹ Loki lo ti, njekuwə ngandi to'gi gəri lo el. Nan nya ki oyi in ngangɔ ba ki aw tɔlta'ne dɔ nangira'ti par. Ə uni ndu'de kadi n'rai nden nden to re to bann ə n'awi ki to səm'ti.

⁴⁰ Ningə tuti gindi'gi ki dɔi tokibo'ti, buki ba, ə rai dɔ'ti non tuti kulə ki dɔi nya ləl tokibo'gi tɔ. Go'ti, ɔyi ku ki nje kuwə nəl taa. ɔyi taa kadi to nəl sur tokibo aw si'ə, ki dɔ'de nangira'ti kakin.

⁴¹ Loki isi awi ə, ɔsi tokibo adi duw nangira'ti ki tɔgi mann ki in yo ge ne ge re ɔsi nan adi ra. Non tokibo duw nangira'ti tɔti tɔti adi lo kadi ɔti kete goto. Ningə go'ə ki gogi, mann re ki tɔgi'ne ində tujj'n tɔ.

⁴² Njerɔ'gi uni ndu'de asi nan kadi to n'tɔli dangay'gi nan to ki madi'gi dann'de'ti indəi ur me mann'ti anyinan awi.

⁴³ Nan njekundɔ kuti njerɔ'gi ki bu ndigi kaji Pol, adi ɔgi'de dɔ kadi rai kɔjitarə lə'de. Adi ndu'ne kadi de'gi ki gəri kala mann tosi me mann'ti kete, awi ki dɔ nangira'ti.

⁴⁴ Ningə kadi ndəgə'gi sii dɔ kagi'gi'ti, dɔ nusi tokibo'gi'ti, uni go'de. In be ə, de'gi pəti awi tei dɔ nangira'ti ki kanji kadi nya madi ra'de.

28

Pol me be'ti ki Malti

¹ Go te ki ji te ta koy'ti nga a j'oo kadi tɔ dor ki j'in'ti kakin nan Malti.

² De'gi ki sii dɔ dor'ti kakin uwəi'je ki rɔ'de'ti ki rɔnel ki de oo gara nja kare el. Rai por ki bo ngayn adi ji ra ta'ti pəti, tadɔ ndi ədi adi kul on ngayn.

³ Pol sangi ngəngirə kadi n'bukɔ por'o ə, por ra adi lii pir te'ti dolo ji'ə'ti.

⁴ Loki de'gi ki me ðe'ti oy lii nan ji Pol'ti ningø, eli nan dann'de'ti eyina: «Ki røta'ti, dingøm kin in nje tøl de'gi. Be ø, te ta mann'ti aji kaa, ta ki gangi læ Luwø ndigi kadi ra ki dø'ne taa el.»

⁵ Nan Pol siyø lii ilø me por'ti, ø ngonn rø'a ki nden kaa to'ø el.

⁶ De'gi pøti nginøi kadi rø Pol ti eke osi wati oy wa be. Nan loki nginøi pi nya madi ra'a el, eli eyina: «De kam in luwø.»

⁷ Lo læ kibo ki dø dor'ti kakin, ki tø'a nan Pibilusi, to kadi lo'ti non ndøkba. Ø Pibilusi uwø'je ki rø'ne'ti maji ngayn, adi'je køy ji to'ti ndo mutø.

⁸ Ningø baw Pibilusi to monyi nanga: rø'a tingø ge, ndøngi mosi ge. Ø Pol indø taa aw indø ji'ne dø'a'ti adi ingø lapiya.

⁹ Go'ti, ndøgi njemonyi'gi ki me ðe'ti rei ingøi Pol adi adi'de lapiya tø.

¹⁰ De'gi øsi kurø'je non be. Nga ningø, loki kagilo asi kadi j'awi nga a, adi'je nya'gi ki j'aw ndoo'de kadi rai se'je dø row mbah'ti.

Kaw Pol Røm'ti

¹¹ Ji ra nanyi mutø non be ðay taa kadi j'ilø dø'je ki tokibo ki in Alegijandiri'ti ki bari'ø nan Kasitør num, Polusi num. Tokibo kin, kagilo kul dør dø'a'ti me ðe'ti kin.

¹² Loki j'aw ji te Sirakusi, j'isi'ti non ndo mutø.

¹³ Lo kin'ti non, j'in j'un kadi ba, j'aw ji te Rejiyo. Lo ti go'ti, nøl ki in holo tunginn kulø, ø ji ra ndo joo ø ji te Pujol.

¹⁴ Me ðe'ti kin ø j'ingø ngannkon'je'gi ki døji'je adi ji ra ndo siri se'de ðay taa j'aw. In be ø j'aw'n ki nja'je kadi ji te'n Røm'ti.

¹⁵ Ngannkon'je'gi ki Røm'ti ki oyi poy'je, rei tiløi kum'je biti lo suki'ti ki Apiyusi ki lo køy kusø nya'gi ki mutø. Loki Pol oo'de, ra oyo Luwø, ø tøl ingø tøgi.

¹⁶ Go te'je Røm'ti, adi tarow Pol kadi isi lo læ'ne ki njerø kare ki kadi indø kum'ne go'ø'ti.

Pol mannaji læ Jeju Kirisiti Røm'ti

¹⁷ Ndo mutø go'ti, Pol ðar kibo'gi læ Juwipi'gi kadi rei ingøi'ø. Loki kawinan, Pol el'de ene: «Ngannkon'm'gi, m'ra nya madi m'øsi'n ta de'gi læ'je el num, m'øsi'n ta nya jibølbe læ kaw'je'gi el num tø. Nan Juwipi'gi uwøi m'in Jerujalem'ti iløi m'in dangay'ti ji de'gi ki Røm'ti.

¹⁸ Go ta'ti ki de'gi ki Røm'ti døji m'in, ingøi nya madi ki asi kadi de gangi'n ta koy dø'm'ti el, adi ndigi kadi inyøi m'in.

¹⁹ Nan Juwipi'gi ødi el. Lo kin'ti, tøgi isi dø'm'ti kadi m'døji ki ra non Sejar'ti, ki kanji kadi m'indø'n ta dø de'gi'ti læ'm*.

²⁰ In tado kin ø, m'døji kadi m'ingø'se, m'el'se ta. Tado in nya kindømedøti læ Isirayel ø m'to'n dangay'ti kin.»

²¹ Lo kin'ti, Juwipi'gi eli'ø eyina: «J'ingø makitu madi ki in Jude'ti ki elta ki dø'i'ti el, taa ngannkon'gi madi ki kadi rei eli'je ta'gi ki dø'i'ti eke bari tøi majel ka goto tø.

²² Nan ji ndigi kadi el'je ta læ'i ki øjido kuti ki in me'ti kin adi j'oo. Tado ji gør kadi ki lo'gi pøti, de'gi ødi ta læ kuti kin el.»

²³ Be ø, øji nan ndo ø rei ngayn ingøi Pol lo kis'ø'ti. Pol ilø'de mbør konbe læ Luwø. Ra dø ndukun'ti læ Moji ki de'gi ki njekeltakita Luwø'ti, manyinaji læ Jeju. Taa sangi kadi n'bukide go'ne'ti øjido tø Jeju tø. Eli nan ta sin biti lo søl'de.

²⁴ De'gi madi oyi kadi ta ki el'de in ta ki røta'ti, nan nje ki nungi mbeti kunme'de tø.

* 28:19 28:19 25:11

²⁵ Lo ki indəi sananyinan ki ndu kasi nan el, Pol el'de ene: «Ta ki Ndil Luwə el baw'se'gi ki ta njekeltakita Luwə'ti Ejay in ta ki rəta'ti.

²⁶ Ndil el'ə ene:

“Aw ingə de'gi kam ə el'de ene:

A oyi ta ki mbi'se, nan a in gəri me'ə el;

A gonyi lo ki kum'se, nan a oyi lo el.

²⁷ Tado ngar me'de ngirə ngororo.

Boyi mbi'de'gi, ndəmi kum'de'gi,

Tado kadi kum'de oo lo el num, mbi'de oo ta el num.

Tado kadi n'gəri nya kare el, nan to n'in n'təli rə'de go'm'ti adi m'aji'de†.”»

²⁸ Pol təl ilə'ti bay ene: «Kadi in gəri toki, ta kaji læ Luwə kin, ulə'n adi de'gi ki in Juwipi'gi el. Ningə ingi a uri mbi'de kadi oyi.»

²⁹ [Loki Pol elta kin ningə, Juwipi'gi indəi taa, ai ki ta ki manji nan dann'de'ti.]

³⁰ Pol ra bal joo asi nan me kəy'ti ki uwə nanyi'ti. Ningə de'gi pəti ki rei rə'a'ti, uwə'de ki rə'ne'ti.

³¹ Pol iləmbər Konbe læ Luwə num, ndo de'gi ta ki do Burəbe Jeju Kirisiti'ti ki me ki kare ki kanji kadi nya madi əg'ə do num.

---

† 28:27 28.27 26-27 Ejay 6.9-10

Makitu ki Pol ndangi adi Rōman'gi Ta ki dō makitu'ti ki Pol ndangi adi Rōman'gi

Pol ndangi makitu kin adi njekunme'gi ki Rōm'ti. Rōm in bebo ki nje konbe kibo onbe dō'ti nan'ti ki ndөгә'gi dōnangi'ti li'ə. Pol ndangi makitu kin adi'de kadi el'de ta ojidō Poyta ki maji num, dō kōji'ti ki oji kadi n'aw n'oo'de num tō.

Makitu kin rowninn'ə in joo: rowninn'ə ki kare in nyando (1-11), ningə rowninn'ə ki nungi in rakulə nyando kakin tō (12-15). Me rowninn'ə ki dōkete, Pol tōji toki de'gi pəti, Juwipi'gi eke Juwipi'gi el kaa, pəti in njeramajel'gi, rai tōgi kaji rō'de ki gorow təl rō go ndukun'ti el. Luwə adi'de kaji kare kitakul memaji li'ə ki təl'n de'gi ki njekunme'de kad'a de'gi ki dana kitakul Kirisiti (3.24-25). Be ə kandi nyando kin a adi kisikidōtaa ki sigi ki Ndil adi'n'je lapiya ki tətirō. Juwipi'gi ki kete mbeti Kirisiti rai tōgi kingə kisikidōtaa ki sigi kin ki gorow kunme'de kadi Kirisiti toki de'gi ki in Juwipi'gi el rai kin be tō (9-11). Me rowninn makitu'ti ki nja joo, Pol oji ta dō panjiyət'i lə njekunme'gi dann'de'ti inbe'gi num, par ki rō nje konbe'gi'ti ki de'gi pəti. Ta kibo ngayn in ndigi Luwə ki ndigi madibe lə'i.

Makitu kin tōlta'ne ki kuwə ji nan ki Pol inbe uwə'n ji de'gi ngayn Rōm'ti nu, piti'n Luwə nu (16).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-17. Maji kadi de sangi kaji 1.18-3.20. Re de un me'ne adi Jeju Kirisiti ə ingə kaji 3.21-4.25. Kisikidōtaa ki sigi in me Kirisiti 5-8. Ndigi lə Luwə ki kadi Isirayel ra 9-11. Ta kōji'gi ki ojidō kisikidōtaa lə njekunme 12-15. Kōjitara kaw mbah ki kuwə ji nan 16.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekuləbər lə Jeju Kirisiti ə m'ndangi ta kin m'adi'se. M'in ki Luwə bari'm to njekawkulə, ində'm ta dangi kadi m'iləmbər Poyta ki maji li'ə.

² Poyta ki maji ki Luwə un ndu'ne ki de'gi ki njekeltakita'a'ti kete, adi eli ta'a me Makitu'ti li'ə ki ar njay*.

³ In Poyta ki maji ki ojidō Ngonn'o ki oji'ə ginn kaw'ti lə ngar Dabidi†.

⁴ Adi in Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki Luwə un dō'a taa adi in Ngonn'o, ki tōgi lə Ndil Luwə, loki ində'n taa dann njekoy'gi'ti.

⁵ In ki takul Jeju Kirisiti ə, Luwə ra'n sə'm maji adi m'təl'n njekawkulə li'ə kadi de'gi pəti ki dōnangi'ti ne, uni me'de, təli rō'de go ta'ti li'ə kadi tō'a bər.

⁶ Ingi kaa in mbunə de'gi'ti kin tō. In de'gi ki Luwə bər'se kadi in de'gi lə Jeju Kirisiti.

⁷ Ingi pəti ki sii Rōm'ti, ki Luwə ndigi'se ə bər'se to de'gi lə'ne, kadi maji ki kisimaji lə Luwə ki Baw'je in ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in sese nan'ti.

Pol ndigi ngayn kadi n'aw n'oo njekunme'gi ki Rōm'ti

⁸ Nya ki dōkete, m'ra oyo Luwə lə'm me tō Jeju Kirisiti'ti tado lə'se pəti. Tado de'gi elita ki dō kunme'ti lə'se ki dō dōnangi ba pəti.

* 1:2 1.2 Ejay 52.7, 61.1 † 1:3 1.3 Mat 1.1

⁹ Luwə ki m'nji m'ra kulə li'ə ki me ki kare, ki gorow kiləmbər Poyta ki maji lə Ngonn'ō, asi kadi a mannaji lə'm toki m'nji m'elta lə'se ki dōkagilo'gi pəti.

¹⁰ Ningə m'nji m'dəj'ə ki ndo'gi pəti, kadi re in ndigi li'ə ə, kadi adi'm tarow adi m'aw'n rō'se'ti.

¹¹ M'ndigi ngayn kadi m'aw m'oo'se, m'adi'se kadikare lə Ndil Luwə ki kadi ra sese adi nganyi me kunme'ti lə'se.

¹² Taa, kisi'je nan'ti, kadi kunme ki kare ki j'awi kin, a ra adi j'uləi dingəm me nan'ti yo ki ne.

¹³ Ngannkon'm'gi ki dene ki ki dingəm, m'ndigi kadi in gəri toki, m'sangi row ngayn kadi m'aw rō'se'ti, nan biti bone kaa m'ingə row el. M'ndigi kadi m'aw, adi m'ingə kandi kulə rō'se'ti toki m'ingə'n rō ndəgi de'gi'ti ki dōnangi'ti ne kin be tɔ‡.

¹⁴ Maji kadi m'ində kum go de'gi'ti pəti, njekumte'gi ki njekumte'gi el, nje nyagər'gi ki nje nyagər'gi el.

¹⁵ In tado kin ə, m'ndigi ngayn kadi m'aw m'ilə'se mbər Poyta ki maji, ingi ki sii Rōm'ti tɔ.

¹⁶ Tado m'in Pol, rō'm sōl'm el kadi m'iləmbər Poyta ki maji. Poyta ki maji kin in tōgi lə Luwə ki kadi aji de ki ra ki un me'ne adi Jeju Kirisiti. Kaji ki ulə ngirə'ne dō Juwipi'gi'ti kete, taa re te'n dō de'gi'ti ki in *Juwipi'gi el.

¹⁷ Ki rōta'ti, Poyta ki maji tōji row ki Luwə ɔr'n ta dō de'gi'ti ki uni me'de adi'ə. In ki gorow kində me dō me maji'ti lə Luwə toki makitu lə Luwə el'n ene: «De ki Luwə tudə de'ti lə'ne ki gorow kunme li'ə, a isi ki dō'ne taa§.»

Majel lə de'gi ki in Juwipi'gi el

¹⁸ Luwə isi dōran'ti taa nu, tōji wongi lə'ne dō de'gi'ti ki njeramajel, njera nya ki low'ə'ti el. Kulə ra'de'gi ki dana el uti dō nya ki rōta'ti.

¹⁹ Kuləra Luwə tōji taga wangi kadi de gər. Luwə inbe tōji de'gi kulə ra'ne ki taga.

²⁰ Toki rōta'ti, lo kulə ngirə kində nya'gi'ti nu, nya'gi ki to rō Luwə'ti, ki de oo'de ki kum'ne el, ki tōgi ki to biti ki non'ti, ki k'in ə Luwə, nya'gi kin toi ki taga me kulə ra'a'ti kadi de gər ki nyagər ki awi'n dō'ne'ti. Adi nya ki kadi me Luwə a sōl'n dō de'ti goto.

²¹ De'gi gəri Luwə maji, nan mbeti kadi ɔsikurə num, mbeti təl ki oyo kad'a num, toki maji kadi rai. Mərta lə'de ur'de mu yo, nyagər lə'de goto, adi uləi rō'de me lo ki ndul'ti.

²² Oyi rō'de to nje gosi'gi, nan təli mbo'gi.

²³ Kadi ɔsi məkəsi'de nanga non Luwə'ti ki nje koy el ningə, ɔsi məkəsi'de nanga non nya'gi'ti ki de'gi rai'de to banakum de'gi'ti ki ndo madi ə a gotoi, təli'de yel'gi'ti, təli'de da'gi'ti ki nja'de in sɔ, ki nje ki nje kagi nanga.

²⁴ In tado kin ə, Luwə inyə'n de me nyara'gi'ti ki majel ki me'de ndigi, njenyi ki rō'de, adi uləi rōsōl dō darō'de'ti inbe'gi.

²⁵ Uni nya ki rōta'ti lə Luwə mbəli nya ki ngom. Ningə gosi ə rai kulə adi nya'gi ki Luwə ində'de kin yo, ə inyəi Luwə ki nje kində nya'gi ki kōsikurə in li'ə biti ki non'ti kin. *Amen.

²⁶ In tado kin ə, Luwə inyə'n'de me nyənn darō'ti ki to rōsōl. Ne'de'gi, inyəi ta sa nan lə dene ki dingəm ki gorow'ə'ti, ə təli nanyinan ta sanginan'ti ki gorow'ə'ti el.

²⁷ Dingəm'gi kaa inyœi taa sangi ne'de'gi, œ nanyinan ta sanginan'ti dann'de inbe'gi. Rai nya ki kow ki nan, adi ingœi nyakugœ go kulœ ra'de ki ur se'de mu.

²⁸ Loki mbeti kadi n'gœri row læ Luwœ, Luwœ inyœ'de adi uni row kigo nya gœri'ti læ'de ki rugi, ki asi kadi œr'de tarow el. Lo kin'ti, sii ta nya ra'ti ki kadi de ra el.

²⁹ Nya ra ki dana el rosi me'de, in njeramajel'gi, in njera kumnda nya læ de'gi, in nje mendul, jangi rosi me'de, in nje tœl de'gi, in nje kœl, nje kœdi de'gi, nya ra'de in ki gorow'œ'ti el, in nje tœti ta dœ de'gi'ti,

³⁰ inbe'gi isi elita ki majel dœnan'ti, in njeban'gi læ Luwœ, nje ta ki to, nje kun dœ'de taa, nje kœji rœ'de, mœrta læ'de pœti in dœ majel'ti ki ra, in nje tanrœ nje kœji'de'gi,

³¹ nyagœr læ'de goto, in de'gi ki oyi tor mindi'de el, in de'gi ki usi'de dœ de'ti el, taa oyi kumtondoo læ de el tœ.

³² Gœri ta ki gangi læ Luwœ maji, kadi de'gi ki njera nya ki be kin, in de'gi ki asi ta koy, nan toi ta ra'a'ti par par. Ningœ in ra'a par œ rai el, nan de'gi ki rangi ki isi rai kaa, ndigi se'de dœ'ti tœ.

2

Ta ki gangi læ Luwœ

¹ In ki isi gangi ta dœ mad'i'gi'ti, re in'n nan nan kaa, de a inyœ go kœ adi el, tado isi gangi ta dœ de'gi'ti ki njera nya'gi ki majel, nan kulœ rai to to kulœ ra'de be tœ. Adi ta ki isi gangi kin, isi gangi ta dœ rœ'i'ti inbe.

² Ji gœr maji, kadi Luwœ isi gangi ta, ki gorow ki rœta'ti, dœ de'gi'ti ki njera nya'gi ki majel ki be kin.

³ Nga in ki isi gangi ta dœ de'gi'ti ki njera nya'gi ki majel, ningœ isi ra nya'gi ki isi rai kakin tœ kin, kadi œœ ene, in a goto me ta ki gangi'ti læ Luwœ, el.

⁴ In, isi kidi ra maji læ Luwœ ki œti bœl, ki koreme li'œ, ki kisidœti li'œ num, ki kadi in gœr toki, ra maji li'œ kin isi œsi kadi inyœ gorow njiyœi ki majel kœ el.

⁵ Isi ta ra me ngan'ti, mbœti k'inyœ row nyara ki majel kœ. Lo kin'ti, isi kaw wongi ki ngan dœ'i'ti, isi nginœ'n ndœ ki, Luwœ ki njegangita ki dana, a re'n kadi œji'n wongi læ'ne dœ de'gi'ti ki njera nya ki majel.

⁶ Luwœ ki nje kugœ de ki ra bœngi kulœra'a*.

⁷ De'gi ki uwœi tœgi'de ba me nya ra'ti ki maji, isi sangi tœbœr, ki kœsikurœ, ki isi sangi kadi n'oyi el, Luwœ a adi'de kisikidœtaa ki biti ki non'ti.

⁸ Nan nje ki nje kur mu, nje tanrœ ta ki rœta'ti, œ tœli rœ'de go nya ra'ti ki dana el, Luwœ a mbœti'de, a adi wongi li'œ kibo œsi dœ'de'ti.

⁹ A adi me kon ki œti bœl a ra de'gi pœti ki njeramajel. A ulœ ngirœ dœ Juwipi'gi'ti bay taa re'n dœ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el'ti.

¹⁰ Ningœ de'gi ki njera maji, Luwœ a adi'de tœbœr, ki kœsikurœ, ki kisimaji, a ulœ ngirœ dœ Juwipi'gi'ti bay taa re'n dœ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el.

¹¹ Tado kœr kum nan goto rœ Luwœ'ti.

¹² De'gi ki in Juwipi'gi el ki rai majel ki kanji gœr ndukun læ *Moji, a tuji kigo lo gœr'œ'ti el inbe kin tœ, nan Juwipi'gi ki gœri ndukun læ Moji bœti œ rai majel, ndukun a gangi ta dœ'de'ti tœ.

¹³ Ningœ, in nje ki isi oyi ndukun mbi'de'ti be par œ Luwœ isi œr ta dœ'de el, nan in nje ki isi oyi, œ tœli rœ'de go'ti œ, Luwœ tœl'de de'gi ki dana takum'ne'ti.

* 2:6 2.6 5; Sœponi 1.14-18, 2.2-3

¹⁴ De'gi ki in Juwipi'gi el, ki gəri ndukun læ Moji el, nan isi rai nya ki ndukun dæji, ki kanji gər kin, inbe'gi in ndukun ki njegangita dō rō'de'ti.

¹⁵ Me lo'ti kin, toji kadi nya ki ndukun dæji kadi de ra kin, in ki ndangi ngarme'de'ti. Ningə, me'de ki uwə'de ki ta kaa mannaji dō ta'ti kin, taa gangi ki isi gangi ta dō rō'de'gi'ti, isi ori ta dō rō'de'gi'ti kin kaa mannaj'a tō.

¹⁶ Ningə toki mbər Poyta ki maji ki m'nji m'ilə, el'n, in kin ə in nya ki a ra nya ndō'ti ki Luwə a un Jeju Kirisiti kadi a gangi'n ta dō nya'ti pəti ki de'gi iyəi me'de'ti.

Juwipi'gi ki ndukun læ Moji

¹⁷ Ningə in ki isi bər rō'i Juwipi, ki ra dō ndukun'ti ngan, rō'i isi n'eli dō Luwə'ti lə'i;

¹⁸ ki in gər nya ki in ndigi li'ə maji, ndukun ndoi nya kadi mbəti nya ki maji dann ki majel'ti.

¹⁹ In oo rō'i maji ngayn kadi asi kər njekumtō'gi tarow, oo rō'i kadi in kunji læ de'gi ki rai loki ndul'ti,

²⁰ in nje ndonya nje nyagər el'gi, nje ndonya ngann'gi ki du. In isi ra nya'gi kin be, tado oo kadi me ndukun'ti, ingə nyagər, ki ta ki rōta'ti nga.

²¹ In isi ndo nya de'gi, nan asi kadi ndo rō'i inbe el, isi iləmbər kadi de'gi bogi el, ə inbe isi bogi.

²² Isi el de'gi kadi uwəi marum el, nan inbe isi uwə marum, isi elta læ yo'gi ki ra majel, ə isi kər nya me kəy'ti lə'de.

²³ Isi ra rōnel dō ndukun'ti, nan isi aldo'a, adi mbəti kəsikurə Luwə.

²⁴ Lo kin'ti, toki ndangi me makitu'ti læ Luwə, de'gi ki in Juwipi'gi el isi elita ki mal dō Luwə'ti tado kulə ra'se in ki in Juwipi'gi†.

²⁵ Ningə kadi in gəri maji toki kujə mōti in nya ki nda'a to, loki de isi təl rō'ne go ndukun'ti, nan loki in təl rō'i go ndukun'ti el ə, in ki de ki ujə mōti'ne el, asi nan.

²⁶ Kin ə de ki ujə mōti'ne el, təl rō'ne go ndukun'ti ə, Luwə a oo'ə to de ki ujə mōti'ne.

²⁷ De'ə ki, ujə mōti'ne kigo darō'ti el, nan təl rō'ne go ndukun'ti kin, a gangi ta dō'i'ti. A gangi ta dō'i'ti, in ki aw ki ndukun ki ndangi me ji'ti, taa ujə mōti tō, nan in təl rō'i go ndukun'ti el kin.

²⁸ Toki rōta'ti, k'in Juwipi, in ba gidi'ti taga ne el, taa kujə mōti in me ndaja ki rō'ti kin el tō,

²⁹ nan k'in Juwipi ki rōta'ti in me'ti kəy. Ningə kujə mōti, in kujə mōti ki ngarme'ti. In kujə mōti ki in rō Ndil Luwə'ti, um me ndukun'ti ki ndangi el. De ki ujə mōti'ne, in de ki ingə toji ki rō Luwə'ti um rō de'gi'ti el.

3

De ki dana goto

¹ K'in Juwipi, maj'a to'ti, kujə mōti, nda'a to'ti.

² Maj'a in ngayn me nya'gi'ti pəti, tado, in Juwipi'gi ə Luwə ulə ta lə'ne ji'de'ti kete.

³ Ə re ki madi'gi in nje ra nya ki low'ə'ti el ə, ra nya ki low'ə'ti el lə'de a ra kadi Luwə yəti ndu'ne el.

⁴ Luwə a yəti ndu'ne el jagi! Ningə maji kadi de'gi gəri toki Luwə in nje kelta ki rōta'ti, ə de'gi pəti in nje kelta ki ngom, toki ndangi me makitu'ti eyina:

«Maji kadi de'gi gəri ki ra dana lə'i me ta keli'ti,

† 2:24 2.24 Ejay 52.5

A re awi kadi gangi ta do'i'ti ə,

Kadi ta uwəi el, kadi in te me'ti to nje tətəi rɔ*.»

⁵ Kin ə re nya ki dana el ki j'isi ra, ra adi de gər toki Luwə in de ki dana ə, de oo ta ki kadi j'eli el. Ke Luwə in de ki dana el loki ra se'je wongi loki ji ra majel wa? M'elta kin be kigo k'oo'ə'ti lə de.

⁶ Ningə kadi in gəri toki, Luwə in de ki dana el, el jagi. Kin ə Luwə in de ki dana el ə, a asi kadi gangi ta do de'gi'ti ki donangi el.

⁷ Ningə kin ə, me ta ngom'ti ki isi te ta'm'ti, ra adi ta ki rɔta'ti lə Luwə te ki taga, kadi Luwə ingə'n tɔji ningə, ginn'ə in ri ə kadi de a gangi ta do'm'ti to njeramajel bay wa?

⁸ J'a j'eli ki kete par j'ene: «Ji rai majel j'adi nya ki maji te me'ti.» Toki de'gi madi indəi taa do'm'ti eyina: m'in ə m'ene ji ra majel kadi nya ki maji te me'ti kakin be. Degə'gi ki elita kin asi ta kadi de gangi ta koy do'de'ti.

⁹ Ningə in nya ki kadi de el'n ene: j'in ki j'in Juwipi'gi, j'utəi ndəgi de'gi, el. J'utəi'de el, ningə j'elita do'ti nga j'ene: Juwipi'gi ki de'gi ki in Juwipi'gi el, pəti, in ginn tɔgi'ti lə majel.

¹⁰ Toki makitu lə Luwə el'n ene:
«De kare be ki kadi in de ki dana goto.

¹¹ De kare be ki kadi gər nya goto,
De kare be ki kadi sangi Luwə goto.

Pəti inyəi row ki maji, ndəmi row.

¹² De kare ki njera maji goto†,
Ki kare be kaa goto.

¹³ Row mindi'de to to be ninn ki ta'a to tagira,
Ndonn'de in ndonn kelta ki ngom,
Ndar ta'de rosi ki kəngi lii‡,

¹⁴ Isi manni de'gi mann ki to kelta'a el,
Ta'de ati kangi do de'gi'ti§.

¹⁵ Nja'de in nja kanyi kalangi ki lo tɔl de'ti,

¹⁶ loki dəri'ti ningə, do nja'de in nya ki tuji ki me kon.

¹⁷ In de'gi ki gəri row lapiya el*.

¹⁸ Bol Luwə ki nden goto me'de'ti†.»

¹⁹ Ji gər kadi nya'gi pəti ki ndukun el, el de'gi ki in ginn ndukun'ti, kadi ta de madi te elta do rɔ'a'ti el, ə kadi de'gi pəti gəri go majel'gi lə'de non Luwə'ti.

²⁰ In tado kin ə, de ki Luwə a təl'ə de ki dana takum'ne'ti ki gorow təl rɔ go ndukun'ti goto‡. Tado ndukun to kadi ɔji de'gi adi gəri nya ki bari'ə majel.

Luwə təl de'gi, de'gi'ti ki dana ki takul kunme kadi Jeju Kirisiti

²¹ Ki ngosine kin, Luwə tɔji'je gorow ki təl'n de'gi, de'gi'ti ki dana§ ki kanji ndukun. Ningə in, ndukun lə Moji ki ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti manyinaj'a.

²² Luwə təl de'gi, de'gi'ti ki dana ki gorow kunme kadi Jeju Kirisiti. Tarow kin to tado lə de'gi pəti ki uni me'de adi Jeju Kirisiti, tado de'gi pəti asi nan:

²³ de'gi pəti in njeramajel'gi, adi tɔbar lə Luwə nal'de.

* 3:4 3.4 Pa'gi 51.6 † 3:12 3.12 Röm 10-12; Pa'gi 14.1-3, 53.2-4 ‡ 3:13 3.13 Pa'gi 5.10 § 3:14 3.14 Pa'gi 10.7 * 3:17 3.17 Röm 15-17; Ejay 59.7-8 † 3:18 3.18 Pa'gi 36.2 ‡ 3:20 3.20 Pa'gi 143.2 § 3:21 3.21 Röm 1.17

²⁴ Nan Luwə təl'de de'gi'ti ki dana takum'ne'ti kare. In kigo memaji'ti li'ə, me tɔ Jeju Kirisiti'ti ki taa'de ilə'de taa ginn togi'ti lə majel.

²⁵ In Jeju Kirisiti ə, Luwə un'ə to nya kugə dɔ majel, me mos'o'ti ki anyi, ki gorow kunme. Luwə ra be kadi toji'n nyara ki dana lə'ne, tado majel'gi ki de'gi rai'de kete, tudə go'ə el,

²⁶ dɔkagilo kisidoti li'ə. Luwə toji nyara ki dana lə'ne dɔkagilo'ti ki bone, kadi in nje ki ra dana, taa kadi tudə'n de'gi ki uni me'de adi Jeju təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti.

²⁷ Nya kare ki kadi de ində'n gu'ne goto, tado nya ki Luwə ra dɔ'ti, in təl rɔ go ndukun'ti el, nan in kunme kadi Jeju Kirisiti.

²⁸ Ji gər maji kadi Luwə təl'de de'ti ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme kadi Jeju Kirisiti, um in ki gorow təl rɔ go ndukun'ti el.

²⁹ Luwə in Luwə lə Juwipi'gi par el. Ki rɔta'ti, in Luwə lə'de par el, nan in Luwə lə ndəgi de'gi pəti tɔ.

³⁰ Tado Luwə in kareba. In ə təl Juwipi'gi de'gi'ti ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme num de'gi ki in Juwipi'gi el ka təl'de de'gi'ti ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme tɔ.

³¹ Loki j'uni me'je j'adi Kirisiti kin, toji kadi nda ndukun goto wa? Lo kin'ti, ji toji kadi nda'a in ngayn to kin yo.

4

Luwə tudə Abiraham de'ti lə'ne

¹ Kadi j'elita lə kaw'je *Abiraham ningə, nya madi ki ingə kigo tog'o'ti inbe goto.

² Kin ə Luwə tudə Abiraham de'ti ki dana takum'ne'ti ki takul kulə ra'a'gi ə, asi kadi Abiraham a ində'n gu'ne inbe, nan a ində gu'ne non Luwə'ti el.

³ Tado, ta ki makitu lə Luwə el ə to kin: «Abiraham un me'ne adi Luwə, ə Luwə tudə kunme li'ə ə oo'n'ə de'ti ki dana takum'ne'ti*.»

⁴ Ningə nya kare, de ki ra kulə ingə'n nyakugə goji, nya ki ingə kin, ingə kare el, nan in nya ki ingə tor kulə'ti ki ra.

⁵ Kin ə de ra kulə madi el, nan un me'ne adi Luwə ki in nje təl de ki njeramajel, de'ti ki dana takum'ne'ti ə, Luwə a təl'ə de'ti ki dana, kigo tudə kunme li'ə ki ində dɔ me maji'ti lə Luwə.

⁶ In be ə, *Dabidi un'n ndu'ne ki taa el'n ta lə maji ki ingə ki rɔ Luwə'ti. Adi in de ki Luwə tudə de'ti lə'ne ki kanji gon kulə ra'a'gi.

⁷ Dabidi ene: «De'gi ki Luwə inyə nyara'de'gi ki go'ti el, kɔ, Luwə bɔr majel'gi lə'de kɔ, in nje majikur'gi.

⁸ De ki Luwə tudə majel li'ə dɔ'a'ti el in nje majikur†.»

⁹ Maji kin in tado lə njekujəmɔti par el, nan in tado lə njekujəmɔti'gi el tɔ. Tado j'eli j'ene: Luwə təl Abiraham de'ti ki dana takum'ne'ti, tudə'n kunme li'ə oo'n'ə de'ti ki dana.

¹⁰ Eke nya kin ra nya dɔkagilo'ti ki ra wa? Ke in kete non kujə mɔti Abiraham'ti eke in go'ti wa? Nya kin ra nya kete non'ti, um in go'ti gogi el.

¹¹⁻¹² Ningə nyakɔji ki dɔ kujə mɔti'ti re go'ti gogi to ndaj'a, ki kadi toji toki Luwə təl Abiraham de'ti ki dana takum'ne'ti, ki takul kun ki un me'ne adi Luwə, dɔkagilo'ti ki ujə'n mɔti'ne el bay. Lo kin'ti, de'gi ki ujəi mɔti'de el kaa Luwə təl'de de'gi'ti ki dana takum'ne'ti num, de'gi ki ujəi mɔti'de kaa təl'de de'gi'ti ki dana takum'ne'ti num tɔ. Ningə Abiraham təl baw de'gi pəti ki ujəi mɔti'de el, ki uni me'de, taa təl baw de'gi ki ujəi mɔti'de tɔ.

* 4:3 4.3 Lotum 15.6 † 4:8 4.8 Pa'gi 32.1-2

Adi in nje'gi ki uwæi kul kujø mōti par el, nan uni dō nja baw'je Abiraham ki un, ə un me'ne adi Luwə kete non kujø mōti'ne'ti kin‡.

Luwə un ndu'ne tado læ de'gi pəti ki uni me'de

¹³ Luwə un ndu'ne adi Abiraham ki de'gi ki ginn koji'ti li'ə toki dōnangi in nya nduwə læ'de. Ningə in tado təl ki Abiraham təl rō'ne go ndukun'ti el, nan in tado təl ki Luwə təl'ə de'ti ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme kadi Luwə§.

¹⁴ Kin ə re nya nduwə kin in tado læ de'gi ki nje təl rō'de go ndukun'ti par ningə, kar kunme goto, taa kunndu ki un adi Luwə kaa təl nya ki kum'ə goto to.

¹⁵ Tado ndukun ə in nje re ki wongi læ Luwə. Tado lo ki ndukun goto'ti, k'aldō ndukun kaa goto'ti to.

¹⁶ Lo kin'ti, nya nduwə ki Luwə un ndu'ne kadi n'a n'adi'de kin, de a ingə ki gorow kunme kadi Luwə. Be kadi in nya kadikare ki Luwə adi, ki nda'a to'ti tado læ de'gi pəti ki uni me'de to Abiraham be, um tado læ de'gi ki nje təl rō'de go ndukun'ti par el. Abiraham ki in baw de'gi pəti.

¹⁷ Makitu læ Luwə elta dō Abiraham'ti ene: «M'ra'i to baw de'gi ngayn ki dōnangi'ti ne*.» Abiraham in baw'je takum Luwə'ti ki un me'ne ad'a. Luwə ki nje kadi njekoy'gi indəi taa lo koy'ti, ki nje kadi nya'gi ki kete gotoi, toi.

¹⁸ Abiraham un me'ne adi Luwə, adi təl baw de'gi ngayn ki dōnangi'ti ne toki makitu læ Luwə el'n ene: «Ginn de'gi læ'i a banyinan to mee'gi ki dōran'ti be‡.» Lo kin'ti, nya ki kadi de ində me'ne dō'ti goto, nan Abiraham aw ki kindəmedōti.

¹⁹ Abiraham aw ki bal ki asi ndəkba ki bu kare, ningə gər kadi n'tōgi, tōgi'ne goto, taa ne'ə Sara kaa in kuji to, nan gon lo kin el, un me'ne kadi kun mindi læ Luwə ki un kin a ra nya‡.

²⁰ Abiraham ilə kunme læ'ne kō el, taa me'ə tōsi dō kunndu ki Luwə un ad'a el to. Ingə tōgi to kingə me kunme'ti læ'ne, ulə'n tōji dō Luwə'ti.

²¹ Ningə gər dō'ne'ti maji ngayn kadi nya ki Luwə un ndu'ne kadi n'ra kin, aw ki tōgi kadi a ra'n.

²² In tado kin ə, Luwə tudə'n Abiraham de'ti ki dana.

²³ Ningə loki makitu ene: «Luwə tudə Abiraham de'ti ki dana», kin, in tado læ Abiraham ki kar'ne par el.

²⁴ Nan in ta ki sōw dō'je to. J'in ki kadi Luwə a tudə'n'je de'gi'ti ki dana, ki takul kunme læ'je. J'un me'je j'adi Luwə ki ində ki Burəbe læ'je Jeju dann njekoy'gi'ti.

²⁵ Jeju ki Luwə un'ə adi koy tado majel'gi læ'je§, ningə un'ə dann njekoy'gi'ti te si'ə kadi tudə'n'je de'gi'ti ki dana takum'ne'ti.

5

Kulə noji nan'ti ki Luwə

¹ Loki Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme, dann'je si'ə in ki lapiya ki takul Burəbe læ'je Jeju Kirisiti.

² In ki takul Jeju Kirisiti, ki gorow kunme ə, j'ingə'n majikur læ Luwə. Majikur ki ji ra me'ti, j'isi ji ra rōnel, tado j'ində me'je dō'ti kadi j'a j'in ginn tōbar'ti læ Luwə.

³ In ki utə, me kon'ti kaa ji ra rōnel, tado ji gər kadi kon a re ki koreme,

‡ 4:11-12 4.11-12 Lotum 17.9-14 § 4:13 4.13 Lotum 12.2-3, 17.4-6, 22.15-18 * 4:17 4.17 Lotum 17.5 † 4:18 4.18 Lotum 15.5 ‡ 4:19 4.19 Lotum 17.1, 15-22 § 4:25 4.25 Ejay 53.4-6

⁴ ningə de ki nje koreme'ne, a ra do nja'ne'ti me nya'gi'ti ki to, ə de ki nje ki ra do nja'ne'ti, in de ki aw ki nya kindəmedoti,

⁵ ningə nya ki ində me'ne do'ti kin, a in nya ki ngom el. Tado Luwə buki ndiginan ki ində ngarme'je'ti ki gorow lə Ndil Luwə ki kar njay ki adi'je.

⁶ Kirisiti re oy tado lə njeramajel'gi, loki j'asi kadi ji ra nya madi ki do'ro'je el. Ningə oy ki dokagilo ki Luwə inbe oji.

⁷ De ki dana inbe mindi kaa, ngan ngayn kadi de a adi ro'ne koy'ti tado li'ə. Re dum inbe ningə, de ki njera nya ki maji, ə de mad'a ki rangi, a uwə ro'ne ba kadi oy tado li'ə.

⁸ Lo kin'ti, Luwə toji'je ndigi ki ndigi'je ki taga adi j'oo. Luwə adi Kirisiti re oy tado lə'je, dokagilo'ti ki ji nanyi'n me majel'ti ki ra bay.

⁹ Ningə, toki ngosine, kadi ro koy'ti lə Kirisiti, təl'je de'gi'ti ki dana takum Luwə'ti takul mos'o kin ningə, kibo ngayn bay, Kirisiti a aji'je ta wongi'ti lə Luwə ki a re.

¹⁰ Kete ki j'in njeban'gi lə Luwə bay mindi ə, inbe ulə'je noji nan'ti sə'ne ki gorow koy Ngonn'o. Ningə ki ngosine kin ulə'je noji nan'ti ki ro'ne taa, inbe a aji'je me kisikidotaa'ti lə Ngonn'o el wa.

¹¹ Ningə, in in kin par el, ro'je nəl'je ngayn takum Luwə'ti, tado lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki un'ə ulə'n'je noji nan'ti ki ro'ne.

Adam in ki Kirisiti

¹² In ki gorow lə de ki kare be ki in Adam, ə majel re'n do donangi'ti, ningə majel re'n ki koy, koy odi de'gi pəti, tado de ki ra majel el goto, de'gi pəti rai majel*.

¹³ Ningə, kete taa kadi Luwə te ki do ndukun adi Moji, majel ki ra to me donangi'ti ne nga, nan toki in dokagilo ki ndukun goto bay, Luwə tudə majel'gi ki de'gi isi rai el.

¹⁴ Nya kare, koy onbe do de'gi'ti pəti, ulə ngirə do Adam'ti biti te'n do Moji'ti. Nje ki alido ndu Luwə el, toki Adam aldo ndu Luwə kin be kaa, koy onbe do'de'ti. Adam in banakum de ki maji kadi a re.

¹⁵ Nga ningə, nya ki kadi de a oji'n majel lə Adam in ki kadikare memaji lə Luwə kin nan'ti goto. In ki rəta'ti kadi de'gi ngayn oyi koy majel lə de ki kare ki in Adam kin, nan memaji lə Luwə in kibo ngayn. Ningə nya ki Luwə adi bulə de'gi ngayn kare, ki gorow lə de kare be par, ki in Jeju Kirisiti kin, nda'a in ngayn.

¹⁶ Kadikare lə Luwə ki adi kin, kand'a to ta dangi ki kandi majel lə de ki kareba kin. Majel lə de ki kare kin, ndu ki osi do'ti in ta ki gangi, nan kadikare ki re go nyara go'ti el ki ngayn, kand'a in ta ki kor do'ti.

¹⁷ Kin ə re, ki tarow lə de ki kare be par, ki tarow majel li'ə, koy onbe do de'gi'ti pəti ningə, ki tarow lə Jeju Kirisiti ki kare inbe kin, j'a j'ingə'n nya ki maji ngayn ki ro Luwə'ti bay. De'gi pəti ki Luwə adi'de majikur ki to mbar, ki kadikare kortadoti, a onyibe ki takul Kirisiti.

¹⁸ Nga ningə, toki ki gorow majel lə de ki kareba ki in Adam, ta ki gangi osi'n do de'gi'ti pəti kakin ə, ki gorow nyara ki dana lə de ki kareba, ki in Jeju Kirisiti, de'gi pəti asi kadi Luwə təl'n'de de'gi'ti ki dana, kadi sii ki do'de taa biti ki non'ti.

¹⁹ Toki, ki gorow təl ro go ta'ti el lə de ki kareba, de'gi pəti osi me majel'ti kakin ə, ki gorow təl ro go ta'ti lə de ki kareba, Luwə a or'n ta do bulə de'gi'ti ngayn to.

²⁰ Loki ndukun te ningə, majel oji'n nan ki do'ti, nan loki majel ojinan ningə, memaji lə Luwə to mbar mbar inbe bay.

* 5:12 5.12 Lotum 2.17, 3.6, 17-19

²¹ Toki majel onbe ki koy kakin ə, memaji læ Luwə onbe ki kaji kadi de'gi sii ki dɔ'de taa biti ki non'ti, ki takul Burəbe læ'je Jeju Kirisiti tɔ.

6

Koy dɔ majel'ti, ə kisi kumngayira me Kirisiti'ti

¹ Ta ri ə kadi j'eli nan me lo kin'ti wa? Ke kadi to ji nanyinan ki lo ra majel'ti kadi to memaji læ Luwə to'n mbar mbar ki dɔ'je'ti wa?

² Jagi, in be el. Tado j'in de'gi ki j'oyi, ji gangi nan ki majel, nga ra bann be ə kadi to ji tɔli j'isi me majel'ti bay wa?

³ In gəri maji kadi j'in pəti ki ji rai batəm me tɔ Jeju Kirisiti'ti, batəm kin toji kadi j'in de'gi ki j'oyi nan'ti ki Kirisiti.

⁴ Ki gorow læ batəm kin, duwi'je nan'ti si'ə, me koy'o'ti. Nga ningə, toki Kirisiti ində taa dann njekoy'gi'ti ki tɔgi ki əti bol ngayn læ Baw'je Luwə kakin ə, j'in kaa j'isi ki dɔ'je taa kisi ki sigi tɔ.

⁵ Ningə, kin ə re, j'ində rɔ'je nan'ti ki Kirisiti toki rɔta'ti me koy'o'ti ə, j'a j'ində taa lo koy'ti, toki ndə'n lo koy'ti kin be tɔ.

⁶ Kadi ji gər maji toki, hal de ki to kete kin, in ki bər'ə kagidəsi'ti ki Kirisiti nga, kadi rɔ'je ki to majel kin in ki tuji kɔ, kadi j'in'n ginn tɔgi'ti læ majel el nga.

⁷ Tado de ki oy, majel onbe dɔ'a'ti el nga.

⁸ Kin ə re j'oyi nan'ti ki Kirisiti ə, j'uni me'je kadi j'a j'isi ki dɔ'je taa nan'ti si'ə.

⁹ Ji gər kadi Kirisiti ki ində taa dann njekoy'gi'ti kin, tɔl oy gogi el; koy aw ki tɔgi dɔ'a'ti el nga.

¹⁰ Kirisiti ki oy, oy koy majel, ningə in koy ki nja kare par, tado majel'gi pəti. Ningə ki ngosine kin, isi ki dɔ'ne taa tado læ Luwə.

¹¹ Be tɔ ə, ingi kaa, maji kadi oyi rɔ'se to de'gi ki oyi dɔ majel, ningə sii ki dɔ'se taa tado læ Luwə, me tɔ Jeju Kirisiti'ti.

¹² Maji kadi adi majel onbe dɔ rɔ'se'ti el. Kadi in tɔli rɔ'se go ndigi'ti læ darɔ el.

¹³ Adi ngonn rɔ'se madi kare ra nya ki majel el, kadi tɔl nyara kulə ki gorow'ə'ti el, el. Nan kadi uni rɔ'se ba pəti tado kulə læ Luwə, to de'gi ki indəi taa dann njekoy'gi'ti. Kadi darɔ'se ba pəti in tado kulə læ Luwə, kadi tɔl nyara kulə ki dana.

¹⁴ Lo kin'ti, majel a onbe dɔ'se'ti el, tado in ginn tɔgi'ti læ ndukun el, nan memaji læ Luwə ə in dɔ'se'ti.

Gangi nan ki majel tado təl'n rɔ go ndu Luwə'ti

¹⁵ Ta ri ə kadi j'eli dɔ lo kin'ti wa? Ke j'a ji ra majel tado k'in ki j'in ginn tɔgi'ti læ ndukun el, nan j'in ginn tɔgi'ti læ memaji læ Luwə yo wa? Jagi, in be el.

¹⁶ In gər bəti kadi kin ə re un rɔ'i kadi in ra kulə adi de madi ningə, in tɔl bər læ de'ə kin. Adi re uni rɔ'se'ti kadi rai majel ningə, in bər læ majel kadi aw sese koy'ti, a re in tɔli rɔ'se go ndu Luwə'ti tɔ ningə, tɔl rɔ go'ti kin a aw sese me nya ra'ti ki dana tɔ.

¹⁷ Ji ra oyo Luwə tado kete in bər'gi læ majel, nan ki ngosine kin, in tɔli rɔ'se ki me ki kare gorow nyando'ti ki maji ki ingəi.

¹⁸ Luwə taa'se ji majel'ti ilə'se taa, adi in tɔli, in ginn tɔgi'ti læ nyara ki dana nga.

¹⁹ M'elta be to ta k'el de'gi, tado re in be el ə, kasi el læ'se a ra kadi in gəri me ta kin el. Toki kete uni ngann rɔ'se'gi ba pəti to bər'gi indəi ta nya'ti ki to njen, ki nyara ki majel, ki ki lo kaya'ti ki a aw ki de kadi tanrɔ

Luwə kakin ə, maji kadi, ki ngosine kin, uni ngann rö'se'gi to bər'gi indəi ta nya ra'ti ki dana, ki a aw sese kadi ari njay.

²⁰ Dökagilo'ti ki in bər lə majel kin, usi'se dö nya ra'ti ki dana el.

²¹ Nga ningə, in ri ə kadi a ingəi me nya'ti kin bay wa? Nya kin in nya ki me'se olo dö'ti ə adi'se rösöl, tado ta tölta'a in koy.

²² Ningə ki ngosine kin, toki Luwə taa'n'se ilə'se taa, adi in təli bər'gi li'ə, kulə ra'se a aw sese me kar njay'ti, kadi ta tölta'a ə ingəi kaji ki biti ki non'ti.

²³ Tado nyakugə bəngi majel in koy, ningə nya kadi ki Luwə adi'je kare in kaji ki biti ki non'ti, me to Jeju Kirisiti ki Burəbe lə'je.

7

Njekunme kadi Kirisiti in de ki in ginn tōgi'ti lə ndukun el

¹ Ngannkon'm'gi ki konnann'm'gi, in gəri maji kadi ta ki m'nji m'el'se kin, m'el'se to de'gi ki gəri ndukun maji. Ningə ndukun aw ki tōgi dö de'ti loki de isi'n ki dö'ne taa bay kin par.

² In be ə, dene ki taa ngaw, ndukun döc'a nan'ti ki ngaw'a, loki ngaw'a isi'n ki dö'ne taa bay kin par. A kin ə re ngaw'a oy ningə, ndukun ki döc'a nan'ti ki ngaw'a kin in dö'a'ti el nga.

³ Re ngaw'a isi ki dö'ne taa bay ə təl taa dingəm ki rangi ningə, de'gi a oyi'ə to njekuwə marum. A re ngaw'a oy ningə, ndukun in dö'a'ti el nga, adi re taa dingəm ki rangi kaa, de a oo'ə to njekuwə marum el.

⁴ Nya kin to be ki rö'se'ti tō. In ngannkon'm'gi ki oyi nan'ti ki Kirisiti, me darö'ti, in gangi nan ki ndukun, adi in lə de ki rangi nga. De'ə kin in Kirisiti ki nje kində taa dann njekoy'gi'ti, kadi kulə ra'a'gi in nya Luwə.

⁵ Toki rota'ti, dökagilo'ti ki kete j'isi ji ra'n ndigi lə darö'je, nyənn nya ra'gi ki majel, ki ndukun ndu'de ki taa, ödi rö'ne rö'je'ti, adi ji ra nya ki aw se'je ki koy'ti.

⁶ Nan ki ngosine kin, ji goto ginn ndukun'ti, tado j'oy, ji gangi nan ki nya ki kete uwə'je dangay'ti. Adi ji ra kulə ginn tōgi'ti ki sigi, ki in tōgi lə Ndil Luwə, um ji ra kulə ginn tōgi'ti ki kete ki in tōgi lə ndukun ki ndangi kin el nga.

⁷ Ta kin kər me'ə nan ri wa? Tōji kadi ndukun in majel wa? Jagi, ndukun in majel el, nan k'in ə, in ndukun ə in nje köji'm majel kadi m'gər'ə. Kin ə re ndukun el'm ene: «A in ra kumnda el,» el ə, re m'a m'gər nya ki bari'ə kumnda el*.

⁸ Lo kin'ti, majel ingə row ki ndukun te ad'a kin kadi ində'n kumnda'gi ki dangi dangi me'm'ti. Tado kin ə re mbərkikində goto ə, majel a təl nya ki koy tō.

⁹ Kete loki ndukun goto bay, m'nji kumngayira. Nan loki mbərkikində re, majel nga a təl nje kisi kumngayira.

¹⁰ Ningə m'in, m'oy, adi mbərkikində ki kadi aw sə'm ki kaji'ti kakin, ki öjido'm, təl aw sə'm koy'ti yo.

¹¹ Tado majel, ingə row ki mbərkikində te ad'a kakin, adi ədi'm ki gorow lə mbərkikində, aw sə'm adi koy.

¹² Lo kin'ti, ndukun ar njay, mbərkikində ar njay, in nya ki dana, in nya ki maji tō.

De in ginn tōgi'ti lə majel

* 7:7 7.7 Tekitaga 20.17; Ndukun ki nja joo 5.21

¹³ *Ndukun ki in nya ki maji, a təl kadi in row kingə koy lə'm el jagi. Ningə in majel ə in nje re ki koy dɔ'm'ti, ki gorow lə nya ki maji, kadi toji'n rɔ'ne ki taga, taa kadi toji'n togi'ne ki rɔ'je'ti ki in majel tɔ, ki gorow lə mbərkikində.

¹⁴ Ji gər kadi ndukun in nya lə Ndil, nan m'in, m'in de ki me darɔ'ti, ki majel ndogi'm.

¹⁵ Toki rɔta'ti, m'gər kum nya'gi ki m'nji m'ra'de el. Nya ki m'ndigi ra kin ə, m'ra el, ningə nya ki nəl'm el kin taa m'ra tɔ.

¹⁶ Kin ə re in nya inbe ki m'ndigi ra el kin taa m'ra ningə, m'ndigi dɔ'ti ki ndukun kadi in nya ki maji.

¹⁷ Lo kin'ti, in m'inbe m'nji ra nya el, nan in majel ki isi me rɔ'm'ti.

¹⁸ Tado m'gər kadi darɔ'm'ti ki in darɔ ki ton kin, nyara ki maji a isi səm'ti el.

¹⁹ Tado m'ra nya ki maji ki m'ndigi ra kin el, ə nya ki majel ki m'ndigi ra el kin yo taa m'ra.

²⁰ Kin ə, in nya ki m'ndigi ra el yo ə m'ra ningə, in m'in ə m'nji ra el, nan in majel ki isi me darɔ'm'ti ə isi ra.

²¹ M'gər nya ki isi ra nya be ki kagilo'gi pəti nga: loki m'in, m'ndigi kadi m'ra maji nan, majel yo ə to adi m'ra.

²² Me'm'ti kəy kərɔki ningə, m'ingə rɔnel me ndukun'ti lə Luwə.

²³ Nan m'gər me rɔ'm'ti kadi togi madi ki rangi isi non, isi rɔ ki ndigi ra ki in rɔ'm'ti. Togi kin ra adi m'təl bər lə majel ki isi rɔ'm'ti.

²⁴⁻²⁵ Ki nyagər lə'm, m'nji m'ulə dɔ'm ginn togi ndukun'ti lə Luwə, nan me darɔ'ti ki ton, m'nji m'ulə dɔ'm ginn togi'ti lə majel ki ndə togi'ne dɔ'm'ti. M'in de ki nje kumtondoo, de ki kadi a taa'm ilə'm taa ji darɔ'ti ki in nya lə koy kin goto. Toji in ki dɔ Luwə'ti ki aji'm ki gorow lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti!

8

Kisikidɔtaa ki togi lə Ndil Luwə

¹ Ki ngosine kin, de'gi ki indəi rɔ'de nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti, ta ki gangi goto dɔ'de'ti nga.

² Tado togi lə Ndil Luwə ki nje kadi de isi'n ki dɔ'ne taa me kində rɔ nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti, taa'je ilə'je taa ji togi'ti lə majel ki togi lə koy.

³ In nya ki ndukun lə Moji asi kadi ra el, tado darɔ de ki ton ra adi togi'ɔ goto. Nan Luwə ra nya kin ki gorow lə Ngonn'o inbe, ad'a kadi ɔr majel. Re ki darɔ ki tanan ki yan de ki njeramajel, gangi'n ta dɔ majel'ti ki aw ki togi dɔ darɔ de'ti.

⁴ Luwə ra be kadi ndigi ra ki dana lə ndukun lə Moji tolta'ne dɔ'je'ti, j'in j'isi njiyə kigo ndigi'ti lə'je el, nan j'isi njiyə kigo ndigi'ti lə Ndil Luwə yo kin.

⁵ Toki rɔta'ti, de'gi ki sii ginn togi'ti lə darɔ'de, isi rai ndigi lə darɔ de, nan de'gi ki sii ginn togi lə Ndil Luwə, isi rai ndigi lə Ndil Luwə tɔ.

⁶ Ra ndigi lə darɔ, a aw ki de bə lə koy, nan ra ndigi lə Ndil Luwə, a aw ki de ad'a ingə kaji, a ad'a ingə lapiya.

⁷ Ra ndigi lə darɔ, in təl de njeban'ti lə Luwə. De ki njera ndigi lə darɔ, in de ki ulə dɔ'ne ginn ndukun'ti lə Luwə el, tado asi kadi a ra el.

⁸ De'gi ki sii ginn togi'ti lə darɔ'de, asi kadi a rai nya ki nəl Luwə el.

⁹ Nga ningə ingi, sii ginn togi'ti lə darɔ'se el, nan sii ginn togi'ti lə Ndil Luwə. Tado Ndil Luwə isi me'se'ti. Re de aw ki Ndil Kirisiti me'ne'ti el ə, in de lə Kirisiti el.

10 Re Kirisiti isi me'se'ti ə, daro'se kin a oy inbe, tado lə majel, nan Ndil Luwə adi'se kisikidōtaa, tado in de'gi ki Luwə təl'se de'gi ki dana takum'ne'ti.

11 A re Ndil Luwə ki nje te ki Jeju dann njekoy'gi'ti isi me'se'ti ə, Luwə ki nje te ki Jeju Kirisiti dann njekoy'gi'ti a adi daro'se ki koy təl isi kumngayira ki takul Ndil'ə ki isi me'se'ti.

12 Lo kin'ti, ngannkon'm'gi ki dene ki ki dingəm, j'awi ki bāngi dō'je'ti, ningə in bāngi lə daro kadi to ji ra'n ndigi lə daro el.

13 Tado re sii ta ra nya'ti kigo ndigi'ti lə daro'se ə a oyi. A re uni Ndil Luwə, tōli kulə ra'gi ki majel lə daro'se ningə, a sii ki dō'se taa tō.

14 Tado de'gi pəti ki Ndil Luwə isi or'de tarow in ngann'gi lə Luwə.

15 Tado Ndil ki ingəi'ə, in kadi ra'se bər'ti el, taa kadi təl ində bōl me'se'ti bay el tō. Nan in njera'se ngann kotit'i. In ki tarow li'ə kin ə j'isi ji bari'n nya ki ndu'je ki taa boi j'ene: «Aba, Baw'je*.»

16 Ndil inbe kin ə in nje toji ndil'je kadi gər toki j'in ngann'gi lə Luwə.

17 Ə re j'in ngann'gi lə Luwə ningə, j'in kaa j'a j'ingəi nya maji'gi ki Luwə un ndu'ne dō'ti kadi n'a n'adi de'gi lə'ne kin tō. J'a j'ingəi nya maji'gi kin nan'ti ki Kirisiti, tado j'ingəi kon nan'ti si'ə, kadi j'in nan'ti si'ə me toji'ti li'ə.

Toji ki a re

18 M'gər maji kadi kon ki dōkagilo'ti ki bōne kin asi nan ki toji ki Luwə a te ki dō'a kadi ji gər kin el.

19 Nyakində'gi pəti sii dele, isi nginəi dōkagilo ki Luwə a toji'n toji lə ngann'gi lə'ne.

20 Tado nyakində'gi osi ginn togi'ti lə togi'gi ki nda'de goto. In ki me ndigi lə'de inbe el, nan in Luwə inbe ə ndigi be kadi in ginn togi'gi'ti kin.

21 Ningə isi indəi me'de dō'ti kadi ndo kare ə, a tei ginn togi'ti ki nje tui'de ki uwə'de bər'ti kin. A tei ginn'ti kō kadi ingəi dō'de nan'ti ki ngann'gi lə Luwə, taa kadi in me tobar'ti lə ngann'gi lə Luwə tō.

22 Ki ngosine kin, ji gər kadi nyakində'gi kin pəti isi tuməi um um to dene ki ndo ra'a be.

23 Ningə in nyakində'gi par doro'de el, j'in ki j'ingəi Ndil Luwə to nya ki dōkete dann kadikare'gi'ti lə Luwə ka, ji tuməi um um tō, j'isi ji nginə kadi Luwə təl'je ngann'ne'gi'ti, kadi taa daro'je ilə taa.

24 Tado Luwə aji'je, nan in ki j'isi ji nginə ta'a to nginə bay. Nga ningə, re de oo nya ki isi nginə ta'a ki kum'ne ningə, in nya ki isi nginə ta'a el nga. De ki kadi oo nya ki kum'ne, ə təl isi nginə taa to nginə bay goto.

25 A re ji nginə ta nya ki j'oo ki kum'je el ningə, ji nginə ta'a ki koreme.

26 In be tō ə, Ndil Luwə isi re ra'n se'je, me togi goto'ti lə'je. Tado ji gər kelta ki Luwə toki maji kadi j'el'n el, nan Ndil Luwə inbe isi el si'ə ta tor'je'ti ki ndu ki de asi gər me'ə el.

27 Ningə Luwə ki gər ngarme'je, gər nya ki Ndil ndigi kadi el'ə, tado Ndil isi elta ki Luwə, tado maji lə de'gi lə Luwə, toki Luwə inbe ndigi'n.

28 Ji gər kadi nya'gi pəti rai nya tado maji lə de'gi ki ndigi Luwə, adi in de'gi ki inbe bār'de kigo kōji'ti lə'ne.

29 Tado nje ki Luwə gər'de kete, ə un ndu'ne dō'de'ti kadi toi to Ngonn'o Kirisiti be, kadi Kirisiti in ngonn ngatōgi lə bulə ngannkon'gi.

30 Adi in nje ki Luwə mbəti'de kete, Luwə bār'de tō, nje ki Luwə bār'de, Luwə təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti tō, ningə nje ki Luwə təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti, adi'de toji tō.

* 8:15 8.15 Mrk 14.36

Ingi ki Luwə ndigi'de, in ndigi kibo ngayn

³¹ Ta ki kadi j'eli do lo'ti kin goto. Re Luwə in se'je ə, de ki kadi a ɔsi'je ta goto.

³² Luwə ki un kon do Ngonn'ne'ti inbe ko el, nan un'ə ilə ko tado lə'je pəti, a adi'je nya'gi pəti kare nan'ti ki Ngonn'o.

³³ De ki kadi a ində ta do de'gi'ti ki Luwə mbəti'de goto, tado in Luwə inbe ə təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti.

³⁴ De ki kadi a gangi ta do'de'ti goto, tado Kirisiti in nje koy. Kibo ngayn, in ə ində taa dann njekoy'gi'ti, isi dojikol Luwə'ti, isi elta ki Luwə tado lə'je.

³⁵ De ki asi kadi a gangi'je nan'ti ki ndigi ki Kirisiti ndigi'je kin goto. In kumtondoo, eke me kon asi el, kindəkumndoo, eke ɓo, eke ndoo, eke tuji, eke koy, asi el.

³⁶ Makitu lə Luwə el ene:

«Tado lə'i,

koy in kadi'je'ti ndəkba ki sin ge, kada ge ki losol'ɔ ge.

De'gi oyi'je to da'gi ki de isi aw se'de lo təl'de'ti be†.»

³⁷ Nan me nya'gi'ti kin pəti, j'a ji təti rɔ ki togi ki ngayn ki nje ndigi'je adi'je.

³⁸ Tado m'gər maji, toki rɔta'ti, kadi in koy el num, in kisikidɔtaa el num, in malayka'gi el num, in togi lə ndil'gi ki majel el num, in nya ki ɓone el num, nya ki lo ti'ti el num, in togi'gi ki me donangi'ti el num,

³⁹ in togi'gi ki taa el num, in ki nanga el num, in nyakində madi el num, nya madi kare ki asi kadi a gangi'je nan'ti ki ndigi ki Luwə ndigi'je me to Jezu Kirisiti ki Burəbe lə'je kin goto.

9

Luwə mbəti ngann Isirayel'gi to de'gi lə'ne

¹ Me kində rɔ nan'ti me to Kirisiti, ta ki m'aw to m'el kin in ta ki rɔta'ti um in ta ngom el. Nga ningə, me'm ki kəy inbe kaa, ki togi lə Ndil Luwə, mannaji do ta'ti kin kadi in ta ki rɔta'ti.

² Me kon kibo ngayn ra'm, ningə me'm to'm ki do ndo'gi tado

³ lə ngannkon'm'gi ki ginn koji'ti lə'm. M'ndigi kadi daro'm inbe, Luwə man'm, kadi m'gangi nan ki Kirisiti tado maji lə'de.

⁴ Adi in ngann Isirayel'gi ki Luwə təl'de ngann'ne'gi'ti, toji'de tɔbar lə'ne adi gəri, un mindi'ne adi'de, adi'de ndukun, adi isi kawinan non'a'ti, ilə ndu'ne adi'de*,

⁵ taa in ginn koji'ti lə burəbaw'gi ki Luwə ɓar'de kete. Ingi ə Kirisiti *De ki Luwə mbət'ə te ginn koji'ti lə'de to. Kirisiti ki in do nya'gi'ti pəti. Maji kadi toji in do Luwə'ti ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi†. Amen.

⁶ In kin toji kadi ndu Luwə təl nya ki nda'a goto el. Toki rɔta'ti, de'gi ki ginn koji'ti lə *Isirayel in ngann Isirayel'gi doro el,

⁷ taa de'gi ki ginn koji'ti lə Abiraham in ngann me'ə'gi pəti el, tado Luwə el Abiraham ene: «In ki ginn koji lə *Isaki ə in a ingə'n de'gi ki ginn koji'ti lə'i‡.»

⁸ Nya kin toji kadi ngann Abiraham pəti ə in ngann Luwə el, nan in ngann'gi ki oji'de kigo kun ndu'ti lə Luwə ki un adi Abiraham ə in ngann'a'gi ki rɔta'ti.

† 8:36 8.36 Pa'gi 44.23 * 9:4 9.4 Tekitaga 4.22; Ndukun ki nja joo 7.6; Oje 11.1 † 9:5 9.5 KNK 2.29 ‡ 9:7 9.7 Lotum 21.12

9 Tado Luwə un ndu'ne be ene: «Dokagilo'ə inbe kin be ə, m'a m're, ningə Sara a ingə ngonn kareš.»

10 Lo kin'ti, ginn'ə gangi el bay, Rebeka kaa in non bay tɔ. In ki Isaki ki kare inbe kakin tɔ ə oji'n ndungə'gi ki joo.

11 Nga ningə, kete non koji ngann'gi'ti kin, loki rai nya ki maji ki nya ki majel el bay ə, Luwə mbəti ki kare kigo me ndigi'ti lə'ne kadi ndigi ra li'ə tɔl'n ta'ne.

12 Luwə mbəti ngonn kare kigo ndigi'ti lə de madi el, nan in kigo ndigi'ti li'ə in Luwə ki bar'de, ə el'n Rebeka ene: «Ngonn ki ngatogi a ra bər lə in ki du*.»

13 Ta kin te toki makitu lə Luwə el'n ene: «M'ndigi *Jakobi, ə m'mbəti Esuwa†.»

14 Ta ki kadi j'eli dɔ lo kin'ti goto, Luwə in njera nya ki dana, nyara ki dana el goto rɔ'a'ti jagi.

15 Tado el Moji ene: «M'a m'ra maji ki de ki kadi m'ra si'ə maji, ə m'a m'oo kumtondoo lə de ki kadi m'oo kumtondoo li'ə tɔ‡.»

16 In kin in kigo ndigi'ti lə de madi el, taa in kigo kulə'ti ki ra ngayn el tɔ, nan in kigo ndigi'ti lə Luwə ki nje k'oo kumtondoo.

17 In be tɔ ə, Luwə el'n ta ngar Parawon me Makitu'ti lə'ne ene: «In m'inbe ə m'indəi lo kin'ti kadi m'oji'n tɔgi'm ki rɔ'i'ti, ə kadi tɔ'm bari'n ta de'gi'ti pəti ki dɔnangi'ti ne tɔš.»

18 Lo kin'ti, kadi ji gər toki Luwə oo kumtondoo lə de kigo me ge'ti li'ə, ə adi me de ngan kigo me ndigi'ti li'ə tɔ.

Wongi ki k'oo kumtondoo lə Luwə

19 De madi a el'm ene re Luwə ra nya ki me ndigi ningə, ke ra bann ə isi aw ki ta ki de'gi bay wa? Tado de ki kadi tanrɔ ndigi li'ə goto.

20 Nan in de kare par in nan ə kadi manji ta Luwə'ti wa? Ngoo asi kadi a el be'ne ene: «Tado ri ə ra'm adi m'to be el wa?»

21 Nje kuwə ngoo, asi kadi, ki hanji ki kare inbe kin, uwə'n ngoo ki gat'a in ngayn, ə ki hanji ki kare inbe kin, uwə'n in ki gat'a in ngayn el tɔ.

22 Lo kin'ti, Luwə ndigi ngayn kadi oji wongi lə'ne, ə adi de'gi gəri tɔg'ɔ tɔ, nan ore me'ne ə təl ore bay dɔ de'gi'ti ki asi tuji, kadi buki wongi lə'ne dɔ'de'ti, tuji'n'de kɔ.

23 Nan, Luwə ndigi ngayn tɔ kadi n'toji tɔbar lə'ne ki rɔ de'gi'ti ki asi k'oo kumtondoo, ki ra go'de kete kadi sii sə'ne me tɔbar'ti lə'ne.

24 Nga ningə, de'gi kin in j'ingi ki Luwə bar'je. Bar'je dann Juwipi'gi'ti par el, nan bar'je dann ndəgi de'gi'ti ki in Juwipi'gi el tɔ.

25 Ningə in ta ki Luwə inbe el me makitu'ti lə Oje ene:

«De'gi ki kete in de'gi lə'm el,
M'bar'de de'gi lə'm bone,
Ə de'gi ki kete in njendigi'gi lə'm el,
M'bar'de njendigi'gi lə'm bone*.

26 Nga ningə, lo'ti inbe ki de'gi eli'de'ti eyina:

“In de'gi lə Luwə el kin”,

A bari'de ngann'gi lə Luwə ki nje kisi kumngayira†.»

27 Ejay iləmbər ki yan'ne tɔ, oji'n dɔ ngann Isirayel'gi ene: «Kin ə re ngann Isirayel'gi banyinan to nangira ki ta ba'ti be kaa, in nje ki madi'gi par ə a ingəi kaji.

§ 9:9 9.9 Lotum 18.10 * 9:12 9.12 Lotum 25.23 † 9:13 9.13 Mal 1.2-3 ‡ 9:15 9.15 Tekitaga 33.19 § 9:17 9.17 Tekitaga 9.16 * 9:25 9.25 Oje 2.25 † 9:26 9.26 Oje 2.1

28 Tado Burəbe el ene ta lə'ne n'a n'tol ta'a kadi osi taga panyi num, kalangi ba num to dōnangi'ti ne‡.»

29 Ningə in toki ta ki Ejay inbe kaa el kete ene:
«Kin ə re Burəbe lə njero'gi,
Inyə de'gi madi to ginn koji lə'je el nga a,
Re j'a ji to to Sodom be,
Re j'a to tanan ki Gōmər be§.»

Isirayel in ki kaji ki re ki gorow kində me dō ramaji'ti lə Kirisiti

30 Ta ki kadi j'eli dō ta'ti kin ə to kin: de'gi ki gəri Luwə el, ki sangi row kadi n'in de'gi ki dana el, nan Luwə ɔr ta dō'de'ti adi teli de'gi ki dana. Teli de'gi ki dana ki gorow kunme kadi Kirisiti.

31 Nga ningə, ngann Isirayel'gi ki sangi kadi n'in de'gi ki dana ki gorow lə ndukun taa, tei lo ndukun'ti kakin el.

32 Tei low'ə'ti el tado oyi kadi in nya ki n'a n'ingəi ki row kulə ki ra yo um ki row kunme dō ramaji'ti lə Kirisiti el. Lo kin'ti, awi tugəi nja'de mbal'ti, awi to kosi.

33 Toki makitu lə Luwə el'n ene:
«Oyi, me bebo'ti ki Siyon,
M'ində mbal ki nje tugə de non,
In mbal ki nje tugə de k'ilə,
Nan de ki un me'ne adi, nan rɔ'a a sol'ɔ el*.»

10

Juwipi'gi ki de'gi ki in Juwipi'gi el, Be'de in kareba

1 Ngannkon'gi, nya ki uwə me'm ngayn ki m'nji m'dəji Luwə tado lə Juwipi'gi, in kadi ingəi kaji.

2 Tado m'asi kadi m'mannaji lə'de, toki tingəi bil tado lə Luwə, nan k'in ə in tingə ki nyagər goto me'ti.

3 Toki rɔta'ti, gəri row ki Luwə isi ɔr'n ta dō de'gi'ti el, adi isi sangi row kin ki dō'de inbe'gi. Lo kin'ti, ingi, gotoi dō row'ti ki Luwə isi ɔr'n ta dō de'gi'ti.

4 Tado Kirisiti ə in ta tɔlta ndukun, kadi de ki ra un me'ne ningə, Luwə ɔr ta dō de'ə'ti.

Kaji to tado de ki ra ki un me'ne adi Burəbe

5 Moji inbe elta ɔji'n dō kər ta dō'ti ki gorow lə ndukun ene: «De ki təl rɔ'ne go ndukun ningə, de'ə a aji ki row lə ndukun kakin*.»

6 Ningə ta ki ɔjido kər ta dō'ti ki row kunme ə to kin: «Ononyi kadi el me'i'ti ene: nan ə a aw dɔran'ti wa?» Tado Kirisiti in dɔran'ti ə re.

7 Taa, nan ə a aw koo wa kaa, el be el tɔ, tado Kirisiti ində taa lo koy'ti dann njekoy'gi'ti.

8 Makitu lə Luwə el ene: «Ta lə Luwə in kad'i'ti ndəkba, to ta'i'ti kadi el, in ngarme'i'ti. In ta kunme kin ə j'isi j'ilə mbər'ə†.»

9 Toki rɔta'ti, re ta te ta'i'ti toki Jeju in Burəbe, ə re un me'i toki Luwə un'ə taa dann njekoy'gi'ti ningə, a ingə kaji.

10 Tado kunme ki in ngarme'de'ti ə Luwə a ɔr ta dō de'ti, ningə ta ki te ta de'ti ə a aji'de tɔ.

11 Tado makitu lə Luwə el ene: «De ki ra ki un me'ne ad'a ə, rɔ'a a sol'ɔ el‡.»

‡ 9:28 9.28 27-28; Ejay 10.22-23 § 9:29 9.29 Ejay 1.9 * 9:33 9.33 Ejay 8.14-15 * 10:5 10.5 Lebitiki 18.5 † 10:8 10.8 6-8; Ndukun ki nja joo 9.4, 30.12-14 ‡ 10:11 10.11 Ejay 28.16

¹² Lo kin'ti, dangi dangi goto dann Juwipi'gi'ti ki de'gi ki in Juwipi'gi el. Pəti Burəbe ki kare inbe kin ə in Burəbe lə'de. In ki nje kadi nya maji de'gi pəti ki bari tɔ'a.

¹³ Tado makitu lə Luwə el ene: «De ki ra ki bar tɔ Burəbe a ingə kaji§.»

¹⁴ Nga ningə, kin ə de'gi uni me'de adi'ə el ə, lo kadi a bari tɔ'a goto, a kin ə de el'de ta li'ə el ə, lo kadi a uni me'de adi'ə goto, a kin ə de ki nje kiləmbər ta li'ə goto ə, lo kadi a oyi ta li'ə goto tɔ.

¹⁵ A kin ə de'gi ki njekawkulə'gi gotoi ə, lo kadi de a iləmbər ta li'ə goto tɔ. Makitu lə Luwə elta dɔ'ti be ene: «In nya ki ronel ngayn kadi de oo nja nje kiləmbər Poyta ki maji*.»

¹⁶ Nan de'gi madi mbeti təli rɔ'de go Poyta'ti ki maji. Nga ningə, Ejay dəji ta dɔ lo kin'ti ene: «Burəbe, de ki un me'ne dɔ mbər'ti ki j'ilə kin goto†.»

¹⁷ Ji gər toki de a un me'ne ki gorow lə Poyta ki maji ki oo, nga ningə, Poyta ki maji kin, in mbər ta lə Kirisiti.

¹⁸ Ə kadi m'dəji m'oo ke Juwipi'gi oyi ta kin el biti wa? Oyi ta kin maji. Tado makitu lə Luwə elta dɔ'ti ene:

«Ndu nje kiləmbər Poyta ki maji aw ki dɔ be'gi pəti, taa, de'gi ki sii dɔboy lo'gi'ti ki dɔnangi'ti ne pəti kaa, ta ki ta'de'ti osi mbi'de'ti tɔ‡.»

¹⁹ Ə kadi m'dəji m'oo ke ngann Isirayel'gi gəri me ta ki bar kin el wa? Moji elta ki ta Luwə'ti dɔ lo kin'ti ene:

«M'a m'adi jangi ra'se dɔ de'gi'ti ki de gər ginn'de el, M'a m'adi wongi ra'se ngayn dɔ de'gi'ti ki in de'gi ki nyagər lə'de goto§.»

²⁰ Ejay aw biti elta ki ta Luwə'ti ene:

«De'gi ki sangi kaa sangi'm'in el, ingəi m'in, M'te ki dɔ'm taga m'adi de'gi ki dəji'm'in nya madi el.»

²¹ Nan ki ɔjido ngann Isirayel'gi, Moji ilə dɔ'ti ene:

«Ndo'gi pəti, m'ulə ji'm m'adi de'gi ki nje təl rɔ'de go ta'ti el, De'gi ki nje tanrɔ*.»

11

Luwə mbəti ngann Isirayel'gi el

¹ M'dəji kadi m'oo ke Luwə mbəti de'gi lə'ne ki in ngann Isirayel'gi kin wa? Jagi, Luwə mbəti ngann Isirayel'gi el. Tado m'in ki dɔ'm, m'in ngonn Isirayel, m'in ginn koji'ti lə Abiraham, me koji'ti lə Benjamen.

² Luwə mbəti de'gi lə'ne el, in de'gi ki mbəti'de kete mayinu. Ingi, ta ki njekeltakita Luwə'ti Eli, el me makitu'ti lə Luwə, səki'n dɔ ngann Isirayel'gi rɔ Luwə'ti kin, in gəri maji.

³ Eli el ene: «Burəbe, toli njekeltakita'i'gi'ti pəti tigə, lo'gi ki de'gi isi iləi kadikare'ti adi'nu kin, budi'de nanga mur mur, in m'in ki kar'm par ə m'nanyi, ningə isi sangi kadi n'toli'm'in tɔ.»

⁴ Nan ta ki Luwə ilə'ti ə to kin: «M'ngəm de'gi dər siri m'ində ta dangi, to de'gi lə'm, ki ɔsi məkəsi de nanga non yo Bal'ti el*.»

⁵ Be tɔ ə, dɔkagilo'ti ki bone, ngonn kuti ngann Isirayel'gi madi nanyinan, kadi sii to de'gi ki Luwə mbəti'de kigo memaji'ti lə'ne.

⁶ Luwə mbəti'de kigo me maji'ti lə'ne, um in kigo kulə ra'de'ti el. Re be el ningə, memaji lə Luwə kin a in memaji ki rɔta'ti el.

§ 10:13 10.13 Juwəl 3.5 * 10:15 10.15 Ejay 52.7 † 10:16 10.16 Ejay 53.1 ‡ 10:18 10.18 Pa'gi 19.5 § 10:19 10.19 Ndukun ki nja joo 32.21 * 10:21 10.21 Ejay 65.1-2 * 11:4 11.4 3-4; 1 Ngar'gi 19.10, 18

7 Me ta kin ene ri wa? M'ene nya ki ngann Isirayel'gi sangi, ingöi nya'a el, ningö in de'gi ki Luwö inbe mböti'de ö ingöi. Ningö ndögö'gi, töli nje me ngan.

8 Nje me ngan toki makitu lö Luwö el'n ene:

«Luwö adi hangal'de oy njum,
Adi kum'de oo lo el,
Ningö adi mbi'de boy ndöngirö tö.
Nya kin ra nya biti bonet.»

9 Nga ningö Dabidi kaa elta dö lo kin'ti tö ene:

«Kadi nyakusö rönel lö'de töl kulökikiyö kuwö'de,
Kadi töl jigi tugö'de ki kadi osi,
Kadi in row kindököji lö bulö de'gi, kadi in nyakugö goji'de ki majel öjido kulö ra'de.

10 Kadi kum'de diw adi oyi lo el,
Adi rugi gidi'de bo ki dökgilo'gi pöti#.»

11 M'döji kadi m'oo ke jigi ki tugö Juwipi'gi ilö'de adi osi kin kadi a indöi taa el biti wa? Jagi, a indöi taa, nan ki gorow lö nya ra ki go'ti el ki rai, ö ndögö de'gi ingöi kaji. Ingöi kaji kadi jangi ra'n de'gi ki Isirayel.

12 Nga ningö, kin ö re nya ra ki go'ti el lö Juwipi'gi ki rai, töl maji lö de'gi pöti ki döngi'ti ne, kin ö ton lö'de töl maji lö de'gi ki in Juwipi'gi el ningö, töji kadi re indöi rö'de ta kaji'ti ki rö tinyi'de ningö, maji lö'de a to mbar mbar gogi bay.

Kaji lö de'gi ki in Juwipi'gi el

13 Ingi ki in Juwipi'gi el, toki m'in'n njekawkulö ki rö de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, m'el'se kadi in geri toki m'piti kulö ki to ji'm'ti.

14 Kulö kin to kadi ke a ösi de'gi ki ginn köji'ti lö'm adi jangi ra'de, be kadi toki madi'gi ingöi kaji.

15 Kin ö kör ki Luwö ör Juwipi'gi gogi, in row kulö noji nan'ti lö Luwö in ki de'gi ki döngi'ti ne ningö, töl'de ki rö Luwö'ti gogi a in nya ki maj'a in ngayn. A in kindö taa lo koy'ti kaw lo kisikidötaa'ti.

16 Ningö kin ö re dow mapa ki rai ki ko ki döketö in yan Luwö ningö, ndögö mapa ba pöti in li'ö tö, a kin ö ngirö kagi in yan Luwö ningö, baji'ö'gi in yan Luwö tö.

17 Ningö Isirayel to to kagi buni ki be be: Luwö gangi baji'ö'gi madi kö, ö uni in ki in ginn köji lö Isirayel el, ki in kagi buni ki mu, re tinyöi'nu tor'de'ti dann ndögö'gi'ti, adi ra dö ngirö buni'ti ki be, isi njuw bote'ö tö.

18 Ningö in, in nya ki kadi in kidi'n baji kagi'gi ki gangi'de kö kin el. Kin ö re inyö kadi kidi'de ö, kadi me'i olo dö'ti toki, in in ö ra dö ngirö'de'ti um in ngirö'de ö rai dö'i'ti el.

19 Dömaji ö, a el ene: «Gangi baji'ö'gi ö tinyöi'm'in tor'de'ti.»

20 Ningö in ki röta'ti kadi gangi'de tado ingi, oyi tor ra maji lö Kirisiti el, ningö in, tinyöi'nu tor'de'ti tado un me'i adi Kirisiti. Nan re in be kaa, kadi indö gu'i el, adi bol rai to ra yo.

21 Tado kin ö, kagi ki be inbe mindi ka Luwö gangi baji'ö'gi ningö, kadi oo rö'i maji nan in taa a inyöi el jagi.

22 Kadi in gër toki Luwö in njera maji ö kadi in gër toki in de ki ngan ngayn tö: Luwö in de ki ngan ki rö de'gi'ti ki osi, ö in de ki njera maji ki rö'i'ti in tö. Nan k'in ö, kadi ra dö nja'i'ti me ramaji'ti li'ö kin. A re in be el ö, a gangi ilöi kö to baji kagi ki be kin be tö.

† 11:8 11.8 Ndukun ki nja joo 29.3; Ejay 6.10 ‡ 11:10 11.10 9-10; Pa'gi 69.23-24

²³ Nga ningə, ki ɔjido ngann Isirayel'gi, kin ə inyəi ta me ngan lə'de ə, Luwə a təl kadi tinyəi'de tor'de'ti gogi tado aw ki togi kadi tinyəi'n'de gogi.

²⁴ Kin ə in ki in baji kagi buni ki mu mindi, ə Luwə gangi re tinyəi ta kagi buni'ti ki be ki in lo lə'i el kin ə, ngann Isirayel'gi ki in baji kagi buni ki be kin ningə, Luwə a təl tinyəi'de maji gogi lo tor'de'ti el wa.

Ta ki do kaji'ti lə ngann Isirayel'gi

²⁵ Ngannkon'gi, m'ndigi kadi in gəri ginn ta lə Luwə ki to lo kiyə'ti kin, um kadi sii day el. Be el ə a oyi ro'se'ti to nje gosi ki ngayn. Ningə kadi in gəri toki dow Isirayel'gi madi, me'de a ngan biti kadi de'gi ki gəri Luwə el pəti, tei kaji'ti.

²⁶ Lo kin'ti nga a nyi Isirayel'gi pəti a ingəi kaji toki makitu lə Luwə el'n ene:

«Nje taa do de'gi a in Siyon'ti ə a re,
a ɔr k'aldo ta lə de'gi ki ginn koji'ti lə Jakobi kə.

²⁷ In kin ə in kunmindi ki a do'je nan'ti se'de,
loki m'a m'ɔr majel lə'de kəS.»

²⁸ Kin ə ji gon mbəti ki Juwipi'gi mbəti Poyta ki maji kin ningə, j'a j'ene in njeban'gi lə Luwə. Ningə in kin ə in kaji lə'se. Nan re ji gon mbəti ki Luwə mbəti'de kin tə ningə, j'a j'ene Luwə ndigi'de bay tado lə kaw'de'gi tə.

²⁹ Tado Luwə adi de nya ə təl taa ji'ə'ti el, taa bar de ə təl tuwə el tə.

³⁰ Kete mayinu, ali ta ta Luwə'ti, nan ngəsine, Luwə oo kumtondoo lə'se, tado kal ki Juwipi'gi ali do ta.

³¹ Be tə ə, ingi kaa alido ta bone, kadi Luwə oo'n kumtondoo lə'se. Lo kin'ti nga ningə, ingi kaa Luwə a oo kumtondoo lə'de tə.

³² Tado Luwə adi tarow de'gi pəti ali do ta, kadi ɔji'n'de memaji lə'ne.

Təji ki do Luwə'ti

³³ Ki rəta'ti, nyakingə lə Luwə aldo lo, gosi, ki nyagər li'ə əti bol ki dum! De ki kadi gər me ta ki gangi li'ə goto, de ki kadi gər kəji ra li'ə goto.

³⁴ In ə Makitu lə Luwə el'n ene:

«De ki gər ta ki me Burəbe'ti goto,

De ki kadi ɔj'ɔ ta goto*.»

³⁵ «Taa de ki kadi un nya adi Luwə kete,

Kadi to go'ti ə Luwə ugə ɓang'a ka goto tə†.»

³⁶ Tado in Luwə ə ində nya'gi pəti, nya'gi pəti toi ki takul'ə, tado li'ə. Kadi təbar in lə Luwə ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi! Amen!

12

Njiyə ki nəl Kirisiti

¹ Ngannkon'm'gi, toki Luwə ɔji'n'je memaji lə'ne ki taga adi ji gəri, m'ulə dingəm me'se'ti kadi uni darə'se inbe to kadikare ki kumngayira, indəi taa dangi to nya ki nəl Luwə, adi Luwə. In kin ə in gosi Luwə kigo ndil'ti ki kadi ɔsikurə.

² Ningə kadi uni gorow nyara ki de'gi isi rai dokagilo'ti ki bone kin el, nan kadi inyəi ro'se'ti adi nyagər ki sigi ki Luwə adi'se kin, mbəl'se. Lo kin'ti, a gəri kum nya ki in nya ki Luwə ndigi: adi in nya ki maji, nya ki nəl'ə, nya ki gorow'ə'ti.

³ Ki takul kadikare ki Luwə adi'm, m'el de ki ra dann'se'ti kadi uni ta rō'se ki aldō maji el, nan kadi oyi ta rō'se ki gorow'ə'ti, de ki ra, kigo tōgi kunme'ti li'ə ki Luwə ad'a.

⁴ Darō'je in kareba, nan ngann rō'je'gi in dangi dangi. Ningə nan nan aw ki kulə lə'ne ki sōw dō'ne.

⁵ Be tō ə ji banyi, nan j'in kareba me kində rō nan'ti me tō Kirisiti. J'in ki dō'je dō'je, nan j'in ngann rō'gi lə nan.

⁶ Ningə, Luwə adi'je kadikare'gi ki dangi dangi kigo memaji'ti li'ə ki adi'n'je. Kin ə re in kadikare kelta ki ta'a'ti ə adi ə, kadi ra'n kulə kigo kunme'ti.

⁷ Kin ə re de madi aw ki kadikare ra kulə dann de'gi ə, kadi ra kulə; kin ə de madi aw ki kadikare ndo nya de'gi ə, kadi ndo'de nya.

⁸ Kin ə de madi aw ki kadikare kulə dingəm me de'gi'ti ə, kadi ulə dingəm me'de'ti; kin ə de madi aw ki kadikare kadi nya de'gi ə, kadi adi ki menda, kin ə de madi aw ki kadikare kōrnōn de'gi ə, kadi or ornon'de ki rō ki tinyi kati; kin ə de madi aw ki kadikare k'oo kumtōdoo lə de'gi ə, kadi oo kumtōdoo lə'de ki rōnel.

⁹ Maji kadi ndiginan ki dann'se'ti in ndiginan ki rōta'ti. Ningə kadi oyi nya ki majel ngərəngi, ə kadi uwəi go nyara ki maji ngan tō.

¹⁰ Maji kadi in ndiginan dann'se'ti ndiginan lə ngannkon nan'gi. Ningə kadi de ki ra sangi kadi n'in taa n'buki madi'ne'gi'ti.

¹¹ Kadi in de'gi ki njerakulə, daw goto rō'se'ti, ə rai kulə lə Burəbe ki rō ki tingəbil.

¹² Ningə kadi rai rōnel dō nya'ti ki isi nginəi ta'a, kadi orei me'se dō kon'ti, ə uwəi tōgi'se ba me kelta'ti ki Luwə tō.

¹³ Kadi kanyi ki ngannkon'se'gi me nya'gi'ti ki to rō'de, ə kadi uwəi mbah'gi ki rō'se'ti maj'a.

¹⁴ Njangi dō de'gi ki nje kadi'se kon; njangi dō'de um manni'de el.

¹⁵ Rai rōnel ki de'gi ki isi rai rōnel, ə nonyi ki de'gi ki isi nonyi tō.

¹⁶ Maji kadi hal'se osi go nan'ti. Sangi row nyara ki tōbar el, nan kadi sangi row nyara ki dō'a du. Ningə kadi oyi rō'se to nje gosi ki ngayn el tō.

¹⁷ Re de ra'se'i majel ə, ugə'ə bāngi majel ki ra sə'i kin ki majel el nga. Indəi dō rō'se'ti kadi rai maji takum de'gi'ti pəti.

¹⁸ Kin ə re tarow lapiya in rō'se'ti, ə to kadi sangi ə, sangi adi lapiya to dann'se'ti ki de'gi pəti.

¹⁹ Njendigi'm'gi, kadi inbē'gi ugəi bāngi majel ki de ra sese el, nan inyəi wongī lə Luwə adi dōi de'ə. Tado Luwə el me makitu'ti lə'ne ene:

«M'in ə m'in nje kugə bāngi majel ki de ra ki madi'ne.

De ki ra nya ki majel ki madi'ne,

M'in ə m'a m'oj'ō kum'ə tor'ti*.»

²⁰ Luwə ilə dō'ti bay tō ene:

«Re bō ra nje ban lə'i ə, ad'a nya sō,

Re kundə ra'a ə, ad'a mann anyi.

Re in ra be ningə,

A to to yal por ə oy buki dō'a'ti be†.»

²¹ Adi majel dum dō'i el, nan kadi dum dō majel ki maji ki ra.

13

Təl rō go ndu'ti lə nje konbē'gi

* 12:19 12.19 Ndukun ki nja joo 32.35 † 12:20 12.20 Tərta'gi 25.21-22

¹ Kadi de ki ra kaa təl rō'ne go ndu'ti lə nje konbe'gi ki sii dō be'ti. Tado konbe ki to bann bann kaa in Luwə ə in nje kadi de, ningə nje ki sii dō be'ti, in Luwə ə ində'de.

² In tado kin ə, de ki ində gu'ne ki nje konbe, isi ɔsi ta ndu Luwə. Nje ki isi indəi gu'de ki nje konbe'gi'ti, si ndori ta ki gangi lə Luwə rei ki dō'de'ti.

³ Ningə, de'gi ki njera nya ki maji ə, isi bōli nje konbe'gi el, nan in de'gi ki njera nya ki majel ə isi bōli'de. Ə re ge kadi in bōl nje konbe el ningə, ra nya ki maji par ə a piti.

⁴ Tado nje konbe in de ki isi ra kulə adi Luwə kadi kulə ra'se in kuləra ki maji. A kin ə re isi ra nya ki majel ningə, in bōl nje konbe, tado in kare ə aw ki nya katı el. Loki nje konbe gangi ta dō de'ti ningə, isi ra kulə lə Luwə, ində ɔ'ɔ ə ɔji wongi lə'ne dō de'ti ki njera nya ki majel ad'a gər.

⁵ In tado kin ə, maji ngayn kadi de ulə dō'ne ginn tōgi'ti lə nje konbe'gi. Ningə kadi ulə dō'ne ginn tōgi'ti tado bōl wongi lə Luwə par kareba el, nan tado kadi me de uwə ki ta el.

⁶ In ginn'ə kin tō ə isi ugəi lambo, tado de'gi ki isi taai lambo ji'se'ti, in de'gi ki Luwə adi'de kulə kin kadi rai.

⁷ Lo kin'ti, maji kadi adi de ki ra nya ki maji kadi adi'ə: Adi lambo de ki maji kadi adi'ə, adi nyagangi'gi ki dō'se'ti de ki maji kadi adi'ə, in bōli de ki maji kadi in bōli'ə, ə ɔsikurə de ki maji kadi ɔsikurə tō.

Ndiginan ki yo ge ki ne ge

⁸ Adi bāngi nya lə'de madi to dō'se'ti el. Bāngi ki kadi to dō'se'ti ningə, kadi in bāngi ndiginan ki kadi in ndiginan dann'se'ti ki yo ge ki ne ge par ta. Tado de ki nje ndigi madi'ne, in de ki ra go ndukun'ti lə Luwə ilə taga bal.

⁹ M'el be, tado ndukun'gi lə Luwə el ene: «A uwə marum el, a tōl de el, a bōgi el, a ndingə nya lə mad'i el». Ningə ndukun'gi kin, ki ndəgi ndukun'gi ki rangi pəti, a ingə'de me ndukun'ti ki kare ki ene: «A ndigi de mad'i to darɔ'i inbe be» kin*.

¹⁰ De ki nje ndigi de, a ra nya madi kare ki majel ki de madi'ne el. Tado de ki nje ndigi madi'ne, in de ki ra go ndukun'ti lə Luwə'ti lə taga bal.

Kisi dō nja'ti tado təl Kirisiti

¹¹ In gəri dəkagilo ki j'isi'ti ne kin maji, kadi in dəkagilo ki kadi ndəli dō bi'ti nga. Tado dəkagilo ki kete ki j'uni me'je dō ra maji'ti lə Luwə kin, kaji in sanyi se'je bay, nan ki ngosine kin, kaji in rō'je'ti ndəkba nga.

¹² Lo ki konndō'ti nanyi ngayn el nga, lo ki ti in ndəkba, ə maji kadi j'osi nya ra'gi ki me lo ki diw'ti ngərəngi, ə adi j'oti nya rō'gi ki kadi ji rōi kada.

¹³ Adi panjiyə'se in kigo row'ti ki maji, to de'gi ki nje njiyə kada wangi. Kadi in de'gi ki nje kusɔ nya kədi el num, gon kanyi yiwi el num, kadi in nje kaya ki ra el num, nje k'oo maji rō'de el num, nje kōl ki njera jangi el num.

¹⁴ Maji kadi oti Burəbe Jeju Kirisiti rō'se'ti to nya rō lə'se. Ningə kadi adi ndigi ra lə darɔ uwə me'se el, nan to in rai majel ki in ndigi rai el.

14

Kadi de gangi ta dō ngonkon'ne'ti el

¹ De ki in ton me kunme'ti, maji kadi uwəi'ə ki rō'se'ti hum kadi in gangi ta dō nya'ti ki to me'ə'ti el.

* 13:9 13.9 Tekitaga 20.13-17; Ndukun ki nja joo 5.17-21; Lebitiki 19.18

² Dɔmaji ə de madi, aw ki kunme ki sɔ'n nya'gi pəti kare, um kadi me'ə uwə ki ta el, ningə in ki nungi, ki kunme li'ə in ki ton, on mbi kam par tɔ.

³ Lo kin'ti, maji kadi de ki nje kusɔ nya'gi pəti, kidi de ki nje kusɔ nya'gi madi el kin el, ningə de ki nje kusɔ nya'gi madi el, maji kadi kidi de ki nje kusɔ nya'gi pəti el tɔ, tado in kaa Luwə uwə ki rɔ'ne'ti tɔ.

⁴ In nan ə kadi gangi ta dɔ nje ra kulə'ti lə de ki rangi wa? Re uwə rɔ'ne ba ta kulə'ti eke osi nanga kaa, in kin in ta lə be'ə. Ningə a uwə rɔ'ne ba taa, tado Burəbe aw ki tɔgi kadi ad'a uwə'n rɔ'ne ba.

⁵ De madi a el ene ndɔ'gi madi utə nan, ə de ki nungi a ene ndɔ'gi asi nan pəti tɔ. Nan maji kadi de ki ra kaa aw ki me ki kare dɔ ndu'ti li'ə ki ra dɔ'ti.

⁶ De ki oo kadi ndɔ madi utə ndəgi ndɔ'gi madi kin, el tado kɔsi'n kurə Burəbe, ə de ki sɔ nya'gi pəti, sɔ kadi ɔsi'n kurə Burəbe tɔ, tado ra oyo Luwə dɔ'ti. Taa de ki sɔ nya'gi pəti el kaa, ra tado kɔsigon Burəbe, tado ra oyo Luwə dɔ'ti tɔ.

⁷ Toki rɔta'ti, de ki dann'je'ti ki kadi isi ki dɔ'ne taa kisi lə'ne inbe goto, taa de ki dann'je'ti ki kadi oy koy lə'ne inbe ka goto tɔ.

⁸ Re j'isi ki dɔ'je taa ə in tado lə Burəbe, a re j'oyi ə j'oyi tado lə Burəbe tɔ. Adi kin ə re in kisikidɔtaa, eke in koy kaa, j'in nya lə Burəbe.

⁹ Tado Kirisiti oy, ində taa lo koy'ti kadi in be njekoy'gi ki nje kisi kumngayira'gi.

¹⁰ Nga in, ra bann ə isi gangi ta dɔ ngonkon'i'ti wa? Ra bann ə isi kidi ngonkon'i wa? Kare kare pəti, j'a ji tei j'awi takum Luwə'ti kadi a gangi ta dɔ'je'ti.

¹¹ Tado ndangi me Makitu'ti eyina:
«M'in Burəbe, toki m'nji'n ki dɔ'm taa, m'el'se toki:
De'gi pəti a ɔsi məkəsi'de nanga non'm'ti,
de'gi pəti a uləi tɔji dɔ Luwə'ti*.»

¹² Lo kin'ti, de ki ra a tudə kɔr kuləra'ne ki sɔw dɔ'ne inbe non Luwə'ti.

¹³ Adi ji tai kon ta gangi ta dɔnan'ti. Ningə kadi sangi row kadi iləi jigi non ngonkon'se'ti el. Iləi jigi adi tugə ilə, eke aw si'ə adi osi me nya ki majel'ti el.

¹⁴ M'gər, ar njay ki takul Burəbe Jeju, toki nya ki to njen goto. A re de madi oo kadi nya madi in ki to njen ningə, to njen tado lə de'ə inbe kin.

¹⁵ Re tuji me ngonkon'i tado lə nya ki isi sɔ ningə, isi njiyɔ ki gorow ndiginan'ti el jagi. Gon rɔ'i maji, kadi ta lə nyakusɔ par ə adi de ki Kirisiti oy tado li'ə kin awi'n tuji'ti el.

¹⁶ Kadi nya ki in nya ki maji ki rɔ'se'ti, təl nya ki kadi ndəgi de'gi elita ki majel dɔ'ti el.

¹⁷ Tado Konbe lə Luwə in ta lə nyakusɔ ki nya kanyi el, nan in ta lə nyara ki dana, ta lə lapiya ki rɔnel ki Ndil Luwə ki ar njay adi'je.

¹⁸ De ki isi ra kulə lə Kirisiti kigo row'ə kin, in de ki njera nya ki nəl Luwə num, de'gi ndigi ta li'ə num tɔ.

¹⁹ Adi ji sangi row ki kadi re ki lapiya num, row ki kadi ji tɔgi nan'ti me kunme'ti num.

²⁰ Maji kadi tuji kulə lə Luwə tado lə nyakusɔ el. In ki rɔta'ti kadi nyakusɔ'gi pəti de a sɔ, nan in gorow'ə'ti el kadi de sɔ nya ki kadi təl jigi tugə ngonkon'a ilə me nya ki majel'ti.

²¹ Maj'a ki ngayn, in kadi de sɔ da el num, anyi yiwi kandi nju el num, kadi ra nya madi kare ki kadi tugə ngonkon'a lə adi osi el.

* 14:11 14.11 Ejay 45.23

²² Kunme læ'i ki ra dö'ti kin, in ngöm'ə to yan'i non Luwə'ti. Majikur in dö de'ti ki me'ə uwə ki ta dö row'ti li'ə el.

²³ Nan de ki me'ə uwə ki ta dö nya'ti ki isi so, ta ki gangi in dö'a'ti, tado in de ki kuləra'a in kigo kunme'ti el. Nga ningə, ji gər kadi nya'gi pəti ki de ra'de kigo kunme'ti el, in majel.

15

Kadi de sangi row nya ki kadi adi ronel madi'ne

¹ J'in ki j'awi ki tōgi me Ndil'ti, maji kadi ji gəti nje'gi ki in ton, ki kanji sangi row nya ki nəl me'je.

² Maji kadi de ki ra dann'je'ti sangi kadi ra nya ki nəl ngonkon'ne. Ra nya ki nəl'ə ki tado maji li'ə kadi tōgi'n me ndil'ti.

³ Kirisiti ki dö'ne, sangi nya ki nəl rō'ne el, nan toki Makitu læ Luwə el'n: «Nya taji'gi ki maji kadi aw ki dö'i'ti, təl ki dö'a'ti yo*.»

⁴ Nga ningə, nya'gi pəti ki ndangi me Makitu'ti dōkagilo'ti ki kete kin, ndangi kadi to təl nyando tado læ'je. Makitu ndo'je kadi koreme ki kuwətogiba læ'je re ki kindəmedōti.

⁵ Maji kadi Luwə ki nje re ki koreme ki kuwətogiba ra adi ta'se asinan maji toki Jeju Kirisiti ndigi'n.

⁶ Lo kin'ti, a uləi tōji dö Luwə'ti ki in Baw Burəbe læ'je Jeju Kirisiti ki me ki kare ki ndu ki kare.

Poyta ki maji tado læ de'gi pəti

⁷ Uwəi nan rō nan'ti yo ge ne ge toki Kirisiti uwə'n'se rō'ne'ti kin be, kadi Luwə ingə'n tobar.

⁸ Toki rōta'ti, m'el'se, Kirisiti təl nje ra kulə læ Juwipi'gi kadi təl'n ta ndukun ki Luwə un adi kaw'de'gi.

⁹ Taa re kadi de'gi ki in Juwipi'gi el, uləi tōji dö Luwə'ti tado memaji li'ə, toki Makitu læ Luwə el ene: «M'a m'pit'i dann ginn be'gi'ti ki dangi dangi, Taa m'a m'osi pa m'ulə'n tōji dö'i'ti tō†.»

¹⁰ Ningə təl el bay ene: «In ginn be'gi ki dangi dangi, rai ronel ki de'gi læ Burəbe‡.»

¹¹ Bay to: «Uləi tōji dö Burəbe'ti, in ginn be'gi pəti, Osi pa, piti'ə'n'ə, in ginn de'gi pəti§!»

¹² *Njekeltakita Luwə'ti Ejay el to ene: «De ki ginn koji'ti læ Jese kare a re, In ə a ində taa kadi a onbe dö ginn be'gi'ti ki dangi dangi, Ningə in to ə ginn be'gi kin a indəi me'de dö'a'ti*.»

¹³ Kadi Luwə ki in nje re ki nya kindəmedōti, adi ronel, ki lapiya li'ə tan'se binyə'ti, me kunme'ti. Ningə kadi tōgi Ndil Luwə adi kindəmedōti læ'se aw ki kete kete to.

Kulə læ Pol

¹⁴ Ngannkon'm'gi ki oji dö'se, m'in ki dö'm, m'gər maji, kadi mərta ki maji rosi me'se, nyagər ki dum'se goto, taa asi gaki kadi adinan ta kōji yo ge ki ne ge to.

¹⁵ Be kaa, ki madi'gi, m'ndangi makitu ki tōg'ō to'ti m'adi'se kadi m'olo'n me'se. Ningə m'ra be ojido maji ki Luwə ra sə'm.

* 15:3 15.3 Pa'gi 69.10 † 15:9 15.9 Pa'gi 18.50; 2 Samiyel 22.50 ‡ 15:10 15.10 Ndukun ki nja joo 32.43 § 15:11 15.11 Pa'gi 117.1 * 15:12 15.12 Ejay 11.10

¹⁶ Luwə ra adi m'un rō'm m'ilə kə tado kulə lə Jeju Kirisiti ki rō de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. Ində'm ta dangi kadi m'iləmbər Poyta ki maji li'ə, kadi de'gi ki in Juwipi'gi el təli kadikare ki nəl Luwə, kadikare ki Ndil Luwə in dō'ti.

¹⁷ Asi kadi m'ində gu'm me tō Jeju Kirisiti'ti ɔji'n dō kulə lə Luwə.

¹⁸ Nga ningə, re m'elta ningə, m'elta dō nya'ti kareba par, adi in kun ki Kirisiti un'm ra'n kulə adi de'gi ki in Juwipi'gi el təli rō'de go ndu'ə'ti kin. Kirisiti ra kulə ki ta ki ta'm'ti num, ki kuləra'm num,

¹⁹ taa ki tōgi nyakōji'gi ki nya'gi ki ətə bəl, ki tōgi lə Ndil Luwə. Be ə, in Jerujalem'ti bitə te Iliri'ti, m'iləmbər Poyta ki maji lə Kirisiti ki lo'gi pətə.

²⁰ Ningə m'ndigi ngayn kadi m'iləmbər Poyta ki maji lo ki tō Kirisiti bər'ti el bəy par, kadi m'ində ngirə kulə lə'm dō kulə'ti ki de madi ində ngirə kete el.

²¹ Loki m'ra be kin ningə, m'ra toki Makitu lə Luwə el'n ene:
«De'gi ki de ilə'de mbər ta li'ə el a oyi'ə,
ə de'gi ki ta li'ə osi mbi'de'ti el, a gəri me ta kin tō†.»

Kōji ra lə Pol

²² In kin ə in nya ki ɔgi'm tarow ki dōkagilo'gi pətə kadi m'aw rō'se'ti.

²³ Nan ki ngosine kin, m'aw ki lo madi ki kadi m'ra kulə'ti go lo'gi'ti kin el nga. In be ə, asi bəl ngayn bone, m'ndingə kadi m'aw rō'se'ti.

²⁴ M'a m'aw dōkagilo'ti ki m'a m'aw'n Esipanyi'ti. Tado, m'ində me'm'ti kadi kaw'm ə, m'a m'te dō'se'ti kadi m'oo'se, ningə kadi rai sə'm adi m'aw m'te'ti. Nan k'in ə, m'a m'oo'se kadi nyənn'ə ɔr dō'm'ti nden bəy taa m'a m'gangi m'aw.

²⁵ Ningə ki ndəkba ne kin, m'nji m'aw Jerujalem'ti tado ra ki de'gi lə Luwə ki sii nu.

²⁶ Tado de'gi lə Luwə ki sii dōnangi Maseduwann'ti ki dōnangi Akay'ti uni ndu'de kaw'i nya kadi n'rai ki njendoo'gi ki dann de'gi'ti lə Luwə ki sii Jerujalem'ti.

²⁷ Uni ndu'de rai nya kin, ningə in nya ki maji kadi rai se'de be inbe. Tado kete, de'gi ki in Juwipi'gi el ingəi nya maji kigo Ndil'ti rō'de'ti in ki in Juwipi'gi, ningə ngosine maji kadi de'gi ki in Juwipi'gi el, rai ki Juwipi'gi ki nya ki in nya maji lə daro ki to ji'de'ti tō.

²⁸ Be ə, re m'ra kulə kin ginn'ə gangi, adi m'ulə kandi nyakaw kin ji de'gi'ti lə Luwə ki Jerujalem ningə, m'a m'aw Esipanyi'ti ki row ki dō'se'ti.

²⁹ M'gər kadi kaw'm ki m'a m'aw ki rō'se'ti, m'a m'aw ki njangi dō lə Kirisiti ki to mbar mbar.

³⁰ Ngannkon'gi, m'ulə dingəm me'se'ti ki takul Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, ki takul ndiginan lə Ndil Luwə, kadi indəi rō'se'ti nan'ti sə'm, rōi ki kelta ki Luwə tado lə'm.

³¹ Elita ki Luwə kadi taa'm ji nje me ngan'gi'ti ki Jude, taa kadi to kadikare ki m'a m'aw'n Jerujalem kin kaa, de'gi lə Luwə tai ki rōnel tō.

³² Lo kin'ti, m'a m'aw m'te rō'se'ti ki rōnel, ningə re Luwə ndigi ningə, m'a m'uwə'n kər rō'm rō'se'ti nden tō.

³³ Kadi Luwə ki nje kadi lapiya in nan'ti sese pətə. Amen!

16

Kuwə ji nan

¹ M'ulə konnann'je Pebe ki in nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi dann njekawnan'gi'ti ki me be'ti ki Sankire kin ji'se'ti*.

† 15:21 15.21 Ejay 52.15 * 16:1 16.1 KNK 18.18

2 M'döji'se kadi uwæi'ə ki rō'se'ti me tō Burəbe'ti, uwæi'ə rō'se'ti kuwə ki asi ta tō de lə Luwə. Adi rō'se, rai si'ə me nya'gi'ti pəti ki aw ki ndoo'ə, tado in dene ki ra ki de'gi ngayn, taa m'inbe ki dō'm kaa ra sə'm tō.

3 Uwæi ji Pirisika in ki Akilasi adi m'in, in madikulə'm'gi me tō Jeju Kirisiti†.

4 Ingi ə uni rō'de, iləi kō, aj'i m'in. Ningə in m'in ki kar'm ə m'ra'de oyo el, nan in *Njekawnan'gi pəti, ki in Juwipi'gi el ə rai'de oyo.

5 Uwæi ji Njekawnan'gi ki sii me kəy'ti lə'de adi'm'in tō. Uwæi ji njendigi lə'm Epayineti adi'm'in, in ə in de ki dōkete ki un me'ne adi Kirisiti dōnangi Aji'ti.

6 Uwæi ji Mari ki in de ki ra kulə ngayn tado lə'se kin adi'm'in.

7 Uwæi ji noji'm'gi Andironikus i in ki Juniyasi ki in madi dangay'gi lə'm kin adi'm'in. In njekawkulə'gi ki de'gi gəri go'de maji ngayn dann madi'de'gi'ti, taa dōyinan nan'ti me tō Kirisiti non'm'ti inbe bay.

8 Uwæi ji nje ndigi lə'm me tō Burəbe'ti Ampilyatusi adi'm'in.

9 Uwæi ji madikulə'je me tō Kirisiti, Urben in ki njendigi lə'm ki ngayn Setasi adi'm'in.

10 Uwæi ji Apelesi ki in de ki tōji kadi ki adi dōyinan me tō Kirisiti ki taga kin adi'm'in. Uwæi ji de'gi ki me kəy'ti lə Arisitobul adi'm'in tō.

11 Uwæi ji noji'm Erodiyōn adi'm'in, taa uwæi ji de'gi ki me kəy'ti lə Narsisi ki uni me'de adi Burəbe adi'm'in tō.

12 Uwæi ji Tirpen in ki Tirpoji ki in dene'gi ki rai kulə lə Luwə ngayn kin adi'm'in, taa uwæi ji njendigi'm Persidi ki in dene ki ra kulə lə Luwə ngayn tō kin adi'm'in.

13 Uwæi ji Rupusi‡ ki in de ki Luwə mbət'ə kin adi'm'in, taa uwæi ji kon'a ki in kon'm tō kin adi'm'in.

14 Uwæi ji Asenkirti num, Pilegon num, Ermesi num, Patirobasi num, Ermasi num, ki ndəgi ngannkon'je'gi ki in se'de kin adi'm'in.

15 Uwæi ji Pilologi in ki Juli adi'm'in, uwæi ji Nere in ki konnann'a adi'm'in, taa uwæi ji Olimpasi ki de'gi lə Luwə pəti ki in si'ə adi'm'in tō.

16 Uwæi ji nan kare kare ki kuwə nan rō nan'ti ki tōji kadi in ngannkon'nan'gi ki me Kirisiti'ti. Njekawnan'gi lə Kirisiti pəti uwæi ji'se.

Ta ki dōboy'ti

17 Ngannkon'gi, m'ulə dingəm me'se'ti kadi indəi kumkədi dō rō'se'ti oji'n dō de'gi ki nje re ki gangi nan dann'se'ti, ki nje buki de'gi mu kadi tanyi rō nyando ki ingəi. Maji kadi ori rō'se rō'de'ti kō.

18 Tado ko de'gi ki be kin, isi rai kulə lə Burəbe lə'je Kirisiti el, nan isi rai kulə tado kanda'de yo. Ki kujita'gi ki ta'de'ti, ki to nan pe pe, ə isi ədi de'gi ki kum'de tujə dō nya ki majel'ti el.

19 Ki oji dō'se, de'gi pəti gəri təl rō go ta'ti lə'se. Lo kin'ti, m'ra rōnel oji'n dō'se. Nga ningə m'ndigi kadi kum'se tujə dō nya ki maji'ti, ə kadi kum'se ar njay kadi ori rō'se kō me nya ki majel'ti.

20 Ningə Luwə ki nje re ki lapiya a rəkitə dō *Satan ginn nja'se'ti ngōsine. Maji kadi memaji lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

21 Madikulə'm Timote§ uwə ji'se, taa noji'm'gi Lusiyusi num, Jason in ki Sosipater num uwæi ji'se.

22 Ningə m'in Tertiyusi ki nje ndangi makitu lə Pol kin, m'uwə ji'se me kində rō nan'ti lə Burəbe.

† 16:3 16.3 KNK 18.2 ‡ 16:13 16.13 Mrk 15.21 § 16:21 16.21 KNK 16.1-3

²³ Gayusi* ki m'nji be li'ə uwə ji'se, ki Njekawnan ki sii me kəy'ti li'ə. Erasi† ki m'nji be li'ə uwə ji'se. Erasi ki in njengəm nar ki me bebo'ti ki ne uwə ji'se, taa ngonkon'je Kartusi kaa uwə ji'se tɔ. [

²⁴ Kadi memaji lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese pəti.]

Kulə tɔji ki dɔ Burəbe'ti

²⁵ Tɔji ki dɔ Luwə'ti ki asi kadi adi'se tɔgi ki gorow lə Poyta ki maji lə Jeju Kirisiti ki m'ilə'se mbər'ə. Ki row lə Poyta ki maji kin, Luwə te ki dɔ nya ki to lo kiyə'ti lo kulə ngirə'ti mayinu,

²⁶ nan ngosine ginn'ə te taga wangi kin. Ginn'ə te ki taga wangi ki ro de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, ki takul makitu ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti ndangi. Ndangi kigo ndu'ti lə Luwə ki njekisi biti ki non'ti kadi de'gi ki in Juwipi'gi el adi indəi me'de dɔ ra maji'ti lə Luwə, ə kadi təli rɔ'de go ndu'ə'ti kigo kunme'ti.

²⁷ Tɔji ki dɔ Luwə'ti ki in ki kar'ne ba ə in nje gosi, ki dɔkagilo ki dɔkagilo me tɔ Jeju Kirisiti'ti. Amen! Ta goto nga!

---

* 16:23 16.23 KNK 19.29; 1Ko 1.14 † 16:23 16.23 2Ti 4.20

**Makitu ki dɔkete ki Pol ndangi adi
Korenti'gi
Ta dɔ makitu'ti ki dɔkete ki Pol ndangi adi
korenti'gi**

Makitu kin, Pol ndangi adi Korenti'gi to njekul de'gi lə Luwə ə ndigi kul njekawnan ki inbe ində ginn'de bebo Korenti'ti be. Kagilo'ə'ti kin, Korenti in burəɔ ngann be'gi ki Rɔm on dɔ'de dɔnangi Akay'ti. Korenti in bebo ki gati ki ra ki me'ti to mbar mbar. Nyamaji ki ɔjido nyajibəlbe'gi to'i'ti ngayn tɔ. Ra yo'gi ki dangi dangi num, ra kaya kaa ɓar tɔ'de ki dum tɔ. Me nya'gi'ti ki majel kin ə, njekawnan ki indəi ginn'de ngəsine ɓay kin a sangi row kadi panjiyə'de to ki go Poyta ki maji'ti ki ingəi. Ginn'ə kin ə ndangi makitu uləi adi Pol kadi tɔji'de gorow taa nan, ki ta ki dɔ kuso da ki de'gi ɓari yo, ta ki dɔ kadikare'gi ki dangi dangi ki Ndil Luwə kanyi njekawnan'gi kadi rai kulə dɔnan'ti dann'de'ti. Njekawkulə Pol təl lə'de'ti ɔjido nya'gi kakin ningə təl ra dɔ'ti non el'de ta dɔ ganginan ki dann njekawnan'ti, hal kaya ki ra, səkinan lə njekunme'gi dann'de'ti non njegangita ki dɔnangi'ti ne, kon mudɔ nam lə Burəbe, ki kində taa lo koy'ti. Me nya'gi'ti kin pəti Pol tɔji hal ki panjiyə ki ndigi to'ti ki kadi njekunme'de kadi Kirisiti awi'n (13).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-9. Ganginan'gi ki dann njekawnan'ti 1.10-4.21. Panjiyə ki majel lə njekunme'gi dann njekawnan'ti 5-6. Ta dɔ taa nan'ti 7. Taa k'inyə taa lə njekunme ngang'a to non 8-10. Kadi burnan goto lo kawnan'ti, ningə ndiginan 11-14. Te lo koy'ti 15. Mbon nyamaji'gi ki nan'ti tado nje ki Jerujalem, kɔjitarə kaw mbah ki kuwə ji nan 16.

Kuwə ji nan

¹ Par ki rɔ'm'ti m'in Pol ki Luwə ɓari'm kigo me ndigi'ti li'ə kadi m'in njekawkulə lə Jeju Kirisiti. Nan'ti ki ngonkon'je Sositenn*,

² j'uwə ji njekawnan'gi ki sii Korenti'ti†, j'uwə ji nje ki Luwə ɔr'de me majel'ti kɔ ki gorow kində rɔ nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti, j'uwə ji nje ki Luwə ɓar'de to de'gi ki kar njay lə'ne, j'uwə ji de'gi pəti ki, me lo'gi'ti ki dangi dangi, isi ɓari tɔ Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, Burəbe lə'de ki Burəbe lə'je.

³ Kadi memaji ki kisimaji lə Baw'je Luwə ingi ki Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

Ramaji Lə Luwə me Kirisiti'ti

⁴ M'ra oyo Luwə lə'm ki ndɔ'gi ndɔ'gi tado lə'se. M'ra'a oyo ɔjido memaji li'ə ki to dɔ'se'ti me kində rɔ nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti.

⁵ Tado me kində rɔ nan'ti ki Kirisiti kin ə maji uri'n'se me kujita'ti ki me nya gər'ti.

⁶ Naji ki man ki dɔ Kirisiti'ti in ki man ki tɔgi dann'se'ti,

⁷ adi kadikare madi kare ki du'se goto. Isi nginəi ndɔ ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti a te'n bus.

⁸ Kirisiti inbe ki dɔ'ne a adi'se tɔgi kadi uwəi rɔ'se ba biti dɔboy ndɔ'ti. A adi uwəi rɔ'de ba kadi ndɔ təl Burəbe Jeju Kirisiti ə in ki ta dɔ'se'ti el.

⁹ Tado Luwə ki nje ɓar'se, ulə'se nan'ti ki Ngonn'o Jeju Kirisiti ki Burəbe lə'je, in Luwə ki nje ra nya ki low'ə'ti.

* 1:1 1.1 KNK 18.17 † 1:2 1.2 KNK 18.1

10 Ngannkon'm'gi, m'ndəji'se me tɔ Burəbɛ'ti lə'je Jeju Kirisiti kadi adi ndu'se in nan'ti. Adi gangi nan goto dann'se'ti. Maji kadi adi ta mər'se'gi ki hangal'se'gi in nan'ti kareba.

11 Tado ri ə m'el'ta kin be wa ngannkon'm'gi? M'el be tado de'gi ki Kolowe'ti eli m'in ta gakinan lə'se adi'm'in m'oo.

12 Ningə nya ki m'ge kadi m'el'se, m'oo toki dann'se'ti de madi ene: «M'in de lə Pol», ki nungi ene: «M'in de lə Apolosi†», ki rangi ene: «M'in de lə Piyər», ə in ki rangi bay ene: «M'in lə Kirisiti».

13 Eke Kirisiti gangi rɔ'ne'gi dana wa? Ke in Pol ə bəri'ə dɔ kagidəsi'ti tado lə'se wa? Ke rai'se batəm me tɔ Pol'ti wa?

14 M'ra oyo Luwə toki ra adi m'ra batəm de madi kare dann'se'ti el. De'gi ki m'ra'de batəm in Kirisipusi§ ingi ki Gayusi par.

15 De madi kare ki a ene rai'ne batəm me tɔ'm'ti goto.

16 De'gi ki m'ra'de batəm bay tɔ ə in nje ki me kəy'ti lə Stepanasi. Ki rangi to non ningə, m'oo el nga.

17 In tado kiləmbər Poyta ki maji ə Kirisiti uləm, um in tado ra batəm el. Kiləmbər Poyta ki maji kin in ki gosita ki ta'ti el. Re in ki gosita ki ta'ti ningə, koy Kirisiti dɔ kagidəsi'ti a təl nya ki nda'a goto.

Kirisiti in tɔgi ki tər lə Luwə

18 Mbər koy Kirisiti dɔ kagidəsi'ti in ta mbo ki rɔ de'gi'ti ki isi awi tuji'ti. Nan ki rɔ'je'ti j'in ki j'ingəi kaji ningə in tɔgi lə Luwə.

19 Makitu lə Luwə ene: «M'a m'tuji tər lə nje tər'gi, ningə nje nya gəri'gi, m'a m'row ta nyagər lə'de kadi təl nya ki kare*.»

20 Nje tər in ra be? Njendo ndukun in ra be? Nje manji ta in ra be dɔkagilo'ti kin? Tər lə de ki dɔnangi'ti ə Luwə təl'ə nya ki mbo'ti.

21 In be tado tər ki dɔnangi'ti ne asi kadi aw ki de'gi adi gəri tər lə Luwə el. In be ə Luwə ndigi ngayn kadi n'aji de'gi ki uni me'de adi'ə. De'gi ki adi'ə me'de ki gorow kiləmbər Poyta ki maji ki de oo ə to to ta mbo yo.

22 *Juwipi'gi dəji kadi n'oyi nyakɔji, Gireki sangi tər tɔ.

23 Ki sɔw dɔ'je ningə, j'iləmbər Kirisiti ki bəri'ə dɔ kagidəsi'ti. Mbər kin təl jigi tugə Juwipi'gi, ə in ta mbo ki rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el tɔ.

24 Nan ki rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el ki Luwə bar'de ningə, mbər lə Kirisiti kin ə in tɔgi ki tər lə Luwə tado lə'de.

25 Tado ta mbo lə Luwə kin in tər ki utə tər lə de'gi, ə tɔgi goto lə Luwə kin in tɔgi ki utə tɔgi lə de'gi tɔ.

26 Ngannkon'gi, indəi kum'se maji oyi. Dann'se'ti ki Luwə bar'se kin, nje tər'gi kigo darɔ'ti in ngayn el, nje tɔgi'gi in ngayn el, nje tɔbar'gi in ngayn el tɔ.

27 Ningə kadi in gəri toki Luwə mbəti nya'gi ki nje tɔgi el ki dɔnangi'ti ne kadi ulə'n rɔsɔl dɔ nya'gi'ti ki nje tɔgi.

28 Luwə mbəti nya'gi ki kum'ə goto, nya ki de'gi kidi'de dɔnangi'ti, nya'gi ki in nya madi el, tado row'n ta nya'gi ki de'gi oy nda'de.

29 Be kadi de madi ində gu'ne non Luwə'ti el.

30 In Luwə ə ulə'se nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti. Nan ki bone in tər lə'je ki in rɔ Luwə'ti. In ə, ki gorow li'ə, Luwə ɔri'n ta dɔ'je'ti, adi j'ar njay, taa'je ilə'je taa ji majel'ti.

31 In be toki Makitu lə Luwə el'n ene: «De ki ge kində gu'ne ningə, maji kadi un Burəbɛ ə ində'n gu'ne†.»

2

Kiləmbər Poyta ki maji læ Pol

¹ Ngannkon'gi, loki m'aw dann'se'ti, m'ilə'se mbər poyta ki rəta'ti læ Luwə, ki to lo kiyə'ti, in ki nyagər ki aldə'se eke ki tərta ə m'ilə'n'se mbər kin el.

² Tado loki m'in dann'se'ti, nya ki rangi ki m'un ndu'm də'ti goto. M'sangi kadi gəri Kirisiti par kareba. Adi in Kirisiti ki bəri'ə kagidəsi'ti.

³ Loki m'in dann'se'ti, m'in me tōgi goto'ti. M'el'se ta me dadi'ti ki bol.

⁴ Nya ki m'ndo'se ki mbər Poyta ki maji ki m'ilə'se kin, in ki ta nyagər læ de el. In kigo kōji tōgi'ti læ Ndil Luwə.

⁵ Be kadi kunme kadi læ'se ulə ngirə'ne də nya gər'ti læ de el, nan də tōgi'ti læ Luwə yo ta.

⁶ Ningə, j'in kaa ji ndo njekunme'gi ki tōgi me ndil'ti ki me tər tə. Nan k'in ə in tər læ de'gi ki dənangi'ti ne el. Taa in tər læ njetōgi'gi ki dənangi'ti ne ki ndə madi ə a tuji kin el tə.

⁷ J'iləmbər tər læ Luwə. Tər ki to lo kiyə'ti biti bone. In tər ki Luwə ində də'a dana kete non kində dənangi'ti tado təbar læ'je.

⁸ Tər ki de kare ki dann nje tōgi'gi'ti ki dənangi'ti ne ki gər goto. Re kum'de te də tər'ti kin ə re a bəri Burəbe ki nje təbar kagidəsi'ti el.

⁹ Ningə, toki makitu læ Luwə el'n, in nya ki kum'de oo el, in nya ki mbi de oo el, in nya ki de mər me'ne'ti el tə. In nya ki Luwə ində də'a dana tado læ de'gi ki ndigi'ə*.

¹⁰ Nga ningə, Luwə te ki də'a adi'je ki gorow læ Ndil. Tado Ndil oo ginn nya'gi pəti. Ndigi ra'gi læ Luwə ki to lo kiyə'ti kaa Ndil oo.

¹¹ Ki ojidə de, de madi ki gər nya'gi ki to rə madi'ne'ti goto. In ndil ki to rə de'ti kin par ə gər nya'gi ki to rə'a'ti. In be ə, yan Luwə kaa to be tə. Ndil Luwə ki kar'ne ba par ə gər nya'gi ki to rə Luwə'ti.

¹² Nga ningə, ndil ki in me'je'ti j'ingi kin in ndil ki dənangi'ti ne el, nan in Ndil ki in ta rə Luwə'ti nu, kadi ji gəri'n nya'gi ki Luwə adi'je kigo memaji'ti li'ə.

¹³ Ningə, j'el taa ki row nyagər læ de el, nan ki row læ Ndil Luwə. In be ə, j'isi j'or ginn nya ki rəta'ti læ Ndil, j'adi de'gi kigo Ndil'ti.

¹⁴ De ki aw ki Ndil Luwə me'ne'ti el, asi kadi ingə nya ki rəta'ti ki in rə Luwə'ti el. Tado in Ndil Luwə par kareba ə adi de gər nya'gi ki rəta'ti kin.

¹⁵ De ki aw ki Ndil Luwə me'ne'ti asi gangi ta də nya'gi'ti pəti, ningə de ki rangi asi gangi ta də'a'ti el.

¹⁶ Makitu el ene: «Nan ə gər mərta læ Burəbe wa? Ke nan ə asi kōj'ə ta wa†?» De'ə goto, nan j'in, j'awi ki mərta læ Kirisiti.

3

Gangi nan ki to dann nje kawnan'gi'ti ki Korenti

¹ Ngannkon'gi, ki rəta'ti ə, ta ki m'el'se kete kin m'el'se to de'gi kigo darə'ti, to de'gi ki in ngann'gi ki du me kunme me tə Kirisiti'ti. M'el'se ta to de'gi kigo ndil'ti el.

² In tado kin ə, m'adi'n'se nyakusə ki ngan el, m'adi'se mba yo. Tado tōgi'se asi kadi soi nya ki ngan el. Biti bone kin kaa asi kadi soi nya ki ngan el,

³ tado in de'gi kigo darə'ti bay. Toki ni ki gakinan in dann'se'ti, in de'gi ki go darə'ti el wa? Ningə panjiyə'se to to panjiyə de ngəndul be tə el wa?

* 2:9 2.9 Ejay 64.3, 52.15 † 2:16 2.16 Ejay 40.13

⁴ Loki de madi ene n'in de læ Pol, ningə ki nungi ene n'in de læ Apolosi kin ke in njiyə kigo darɔ'ti el eke in ri wa?

⁵ Apolosi ki Pol in nan'gi wa? Apolosi ki Pol in njekuləbər'gi læ Luwə. In njekuləbər'gi ki gorow lə'de ə uni me'se adi Burəbe. De ki ra dann'je'ti ra kulə lə'ne toki Luwə adi'n'ə.

⁶ M'in m'duw ko, Apolosi in njera mann dɔ'ti, ningə Luwə ə in njera kadi uwə.

⁷ Nje man ko ki njera mann dɔ'ti in nya madi el. De ki kadi tɔ'a ɓar dɔ'ti in Luwə ki njera kadi tɔgi.

⁸ Nje duw'ə ki njera mann dɔ'ti asi nan. Ningə de ki ra dann'de'ti a ingə nyakugə goji ki asi ta kulə li'ə ki ra.

⁹ Tado j'in madikulə'gi læ nan me kulə'ti læ Luwə. Ningə ingi, in ndoo læ Luwə, in kəy kində'gi li'ə.

¹⁰ Kigo memaji'ti læ Luwə ki ulə'n kulə lə'ne ji'm'ti, m'ində ngirə kulə dann'se'ti to nje kində ngirə kulə ki maji. Ningə ki ngosine kin de ki rangi ində ta ji'm. K'in ə, kadi de ki ində ta kulə kin ə, ində kum'ne go kində'ti ki a ində maji.

¹¹ De a ində ngirə kulə kin rangi el nga. Ngirə kulə kaa ə to ne ə in Jeju Kirisiti par.

¹² Nga ningə re de ində ta kulə kin ki nar ɔr, eke nar arjan, eke ki mbal ki ndolo, ində ki kagi, eke bunə mu, eke ki kadi nya kaa, a to ki taga.

¹³ Tado ndo gangi ta'ti ə, nya'gi pəti ginn'de a te, ningə por a nan tɔgi kulə'gi pəti kadi de'gi a oy maj'a ki maj'a el.

¹⁴ Re kulə ki de ində dɔ ngirə'ti kin, ngan ra taa ningə, ɓe'ə a ingə nyakugə goji'ne.

¹⁵ A kin ə, kulə kin por on'a tɔ ningə, ɓe'ə a ingə nyakugə goji'ne el. De kin a ingə kaji, nan in kaji ki a te'n ta por'ti jati jati.

¹⁶ Gəri toki in kəy kisi Luwə el wa, ningə Ndil Luwə isi me'se'ti el wa?

¹⁷ Re de tuji *Kəy læ Luwə ningə, Luwə a tuji de'ə kin tɔ. Tado Kəy læ Luwə ar njay, ningə ingi ə in Kəy læ Luwə.

¹⁸ Maji kadi de ndam ki rɔ'ne el. Kin ə re dann'se'ti, de madi oo rɔ'ne to nje tər kigo tamər'ti ki dɔnangi'ti ne ningə, maji kadi de'ə kin təl rɔ'ne mbo'ti. Təl rɔ'ne mbo'ti kadi to ingə'n tər ki rɔta'ti.

¹⁹ Tado tər ki dɔnangi'ti ne Luwə oo kadi in dɔ majel. Be ə makitu læ Luwə ene: «Luwə uwə nje tər'gi ki ta me ta ngom'gi'ti lə'de.»

²⁰ Taa təl el ɓay tɔ ene: «Luwə gər mərta læ nje tər'gi, ningə oo kadi in nya madi el.»

²¹ Maji kadi de madi un de'gi ində'n gu'ne el, tado nya'gi pəti in yan'se.

²² In Pol, eke Apolosi, eke Piyər, eke dɔnangi, eke kisikidɔtaa, eke koy, eke nya'gi ki ɓone eke ki lo ti'ti, nya'gi kin pəti in yan'se.

²³ Ningə ingi, in nya Kirisiti, ə Kirisiti in yan Luwə tɔ.

4

Kuləra njekawkulə'gi

¹ Ningə, maji kadi oyi'je, m'in eke Apolosi, to njekuləbər'gi læ Kirisiti. Oyi'je to njengəm nya'gi læ Luwə, nya ki rɔta'ti ki to lo kiyə'ti.

² Nga ningə, nya ki ɓe nje nya a ge rɔ njengəm nya'ti, in nje ra nya ki low'ə'ti par.

³ Ki ojido'm, ta kadi ingi, eke njegangita dɔ de'gi'ti, gangi ta ki dɔ'm'ti kin ra'm ɓol el. Ta m'inbe ki dɔ'm, m'gangi ta dɔ rɔ'm'ti el tɔ. Tado m'ra nya ki majel el.

⁴ Ningə, in kin ə a ra kadi m'in de ki Luwə təl'm de ki dana takum'ne'ti el. Burəbe inbe ə a gangi ta do'm'ti.

⁵ Nya kin ə, maji kadi in gangi ta do de'ti kete non dokagilo'ə'ti el. Nginəi dokagilo ki Burəbe a re ə, nya'gi ki toi lo kiyə'ti me lo ki diw'ti, a ulə kunji do de'ti kadi toi taga wangi takum de'gi'ti. Ningə a te ki ginn ndigira lə de ki ra ki to me'i'ti. Lo kin'ti, Luwə a ulə taji do de'ti ki ra, kigo kulə ra'a'ti.

⁶ Ngannkon'gi, m'el'se ta kigo kuj'ə'gi ki dangi dangi ojido Apolosi num, ojido'm m'inbe num, kadi ndoi nya rə'je'ti. M'ra be kadi de ra yan'ne adi aldə ndu ki makitu lə Luwə el kin el. Be kadi uni de indəi kadi'se, ndəri nan el.

⁷ Ke nan ə in njera kadi in to dangi dann de'gi'ti wa? Ke in Luwə ə in nje kadi nya'gi pəti ki awi'n kin el wa? Nga ə re in Luwə ə adi nya'gi pəti ki awi'n kin ningə, ra bann be ə isi ində'n gu'i to nya ki in inbe ə ingə ki dərə'i be wa?

⁸ Ki ngə sine kin, ingəi nya asi'se nga, in njenyakingə'gi. Kin isi onyibe ki kanji kadi j'in sese do'ti. M'ndigi kadi in bekon ki rəta'ti inbe ə onyibe ə, adi j'on'n sese.

⁹ Ningə, to toki j'in ki madi'gi ki njekawkulə'gi kin, Luwə ində'je go de'gi'ti gogi be. Ji to to de'gi ki gangi ta koy do de'ti be. Tado Luwə inyə'je ji de'gi'ti adi ji təl nya ko'gi takum de'gi'ti pəti. Takum malayka'gi'ti ki takum de'gi'ti.

¹⁰ J'in, ji təl mbo'gi tado lə Kirisiti, ningə ingi, in nje kumkar'gi me to Kirisiti'ti. J'in nje təgi el, nan ingi, in nje təgi'gi. J'in, de'gi isi kidi'je, ningə ingi, de'gi isi buki'se'ti.

¹¹ Biti bone ka j'isi j'ingə kon. Nyakuso'je goto, mann kanyi'je goto, ku ko'je goto. De'gi isi adi'je kon, j'ilə mbir mbir ki lo.

¹² Darə'je j'inbe, ji ra kulə j'or rəgi ta j'ingəi nyakuso'je me'ti*. De'gi taji'je kaa, ji njangi do de, rai'je kon kaa j'uwə təgi'gi ba.

¹³ Eli ta'gi ki majel do'je'ti kaa, j'ulə dingəm me nan'ti. Biti bone kaa de'gi oyi'je to sin ki k'osi k'ilə kə. Oyi'je to ton de'gi ki nda de goto.

¹⁴ M'el'se ta to ngann'm'gi ki njendigi lə'm. In tado kulə'n rəsol do'se'ti ə m'ndangi'n ta kin m'adi'se el, nan in kadi m'te'n kum'se maji do nya'gi'ti.

¹⁵ Ningə, re nje kərnən'se'gi ki me kunme to Kirisiti'ti in dər dəgi kaa, baw'se kigo ndil'ti in kareba. Tado m'in ə m'in baw'se ki nje kilə'se mbər Poyta ki maji me to Jeju Kirisiti'ti.

¹⁶ In be ə, m'dəji'se kadi oy go nja'm maji.

¹⁷ M'ulə Timote† ki rə'se'ti tado ta kin. Timote ki in ngonn'm ki njendigi lə'm, ngonn'm ki nje ra nya ki low'ə'ti me ta'ti lə Burəbe. Timote a olo me'se do nyando'ti lə'm me kisikidəta me to Kirisiti'ti. Kujə ki m'nji m'ndo'n Njekawnan'gi ki lo'gi pəti.

¹⁸ De'gi madi taji rə de kadi n'in de'gi ki tuwel, oy toki m'a m'təl to m'te rə'se'ti gogi el nga.

¹⁹ Nan re Luwə ndigi ə dokagilo ngayn el par ə m'a m'te rə'se'ti non. Ningə degə'gi ki nje taji rə de kadi n'in de'gi ki tuwel kin, m'a m'oo'n ta kel de par el, nan m'oo'n kulə ki təgi de asi ra to.

²⁰ Tado Konbe lə Luwə in me ta ki kel'ti el, nan in me təgi'ti.

²¹ In ri ə in ndigi dana wa? In ndigi kadi m'aw rə'se'ti ki gəl ji'm'ti eke kadi m'aw ki ngarme ki rosi ki ndiginan, ki in ngarme ki səl ləm ləm wa?

* 4:12 4.12 KNK 18.3, 20.34 † 4:17 4.17 KNK 16.1

5

Kaya ki to dann nje kawnan'gi'ti ki Korenti

¹ De'gi eli ki lo lo adi m'oo toki kaya ki maji kelta'a el to dann'se'ti. De'gi ki gəri Luwə el kaa, de ingə ko kaya ki be kin dann'de'ti el. J'oo kadi de kare dann'se'ti isi sangi ne baw'ne*.

² Ə ingi, isi toji rə'se. Nya kin, in nya ki kadi adi'se ndingə rə. Ningə kadi de ki be kin a tuwəi'ə dann'se'ti kə.

³ Ki ojido'm, m'in sanyi sese, nan toki m'in sese nan'ti me ndil'ti, m'gangi ta də de'ə'ti kin me to Jeju Kirisiti'ti. M'gangi ta də'a'ti toki m'in sese nan'ti be.

⁴ Ningə loki a kawinan ə m'in sese nan'ti me ndil'ti, togi Burəbe lə'je Jeju a in nan'ti se'je də ta ki gangi'ti kin.

⁵ De ki be kin, maji kadi inyəi'ə ji Satan'ti, kadi tuji nyənn'gi lə darə'a ko ningə ndil'ə ingə kaji ndə təl Burəbe Jeju'ti.

⁶ Nya ki kadi toji rə'se, m'in m'oo el jagi. Ke in gəri el wa? Hum ki nden be ki de ləy'n nduji, a ra adi nduji in.

⁷ Maji kadi əri hum ki kəkə dann'se'ti kə, kadi in nduji ki ləy ki sigi. In nduji ki ləy ki sigi tado hum goto dann'se'ti. Hum ki kəkə goto dann'se'ti, tado Kirisiti ngonn bati ra nanyi taa k'ilə taa lə'je in ki kujə m'ində.

⁸ Adi ji rai nanyi taa kulə ta kin ki hum ki kəkə el. Adi ji rai ki hum majel el, adi ji rai ki hum mendul el. Nan adi ji rai ki nduji ki ləy ki hum goto me'ti, ki in nduji ki ar njay, ki rəta'ti.

⁹ Me makitu'ti ki m'ndangi kete madi'se kin, m'el'se kadi ndoləi nan ki de'gi ki njera kaya'gi el.

¹⁰ Ningə, m'el be tado lə de'gi pəti ki dənangi'ti ne ki njera kaya'gi, eke njekuyi'gi, eke nje bogi'gi, eke nje kəsi də'de nanga non yo'gi'ti, el. Re in be ningə, a tei kə dann'de'ti.

¹¹ Nya ki m'el'se, səw də de ki ene n'in ngonkon, ningə isi ta ra kaya'ti, isi ta ra mal nar'ti, isi ta kəsi də'ne nanga non kagi yo'ti madi, isi ta taji nya'ti, eke gon yiwi eke isi ta bogi'ti. De ki be kin ə kadi indəi rə'se nan'ti si'ə el.

¹² In ta lə'm m'in kadi m'gangi ta də de'gi'ti ki in njekunme'gi el el. Ningə, in nje ki in dann njekawnan'gi'ti ə kadi gangi ta də'de'ti.

¹³ Nje ki in njekunme'gi el, in Luwə ə a gangi ta də'de'ti. Tuwəi de ki nje mendul dann'se'ti kə†.

6

Ta ki gangi ki dann nje kunme'gi'ti

¹ Loki ta to dann'se'ti, ingi ki uni me'se adi Jeju, in təli uni ta lə'se awi non njegangi ta'gi'ti ki nje kunme'de el yo, nan non de'gi'ti lə Luwə el wa? Ra bann ə boli el wa?

² Ke in gəri kadi de'gi ki kar njay lə Luwə ə a gangi ta də de'gi ki dənangi'ti ne el wa? Kin ə in gəri kadi in ingi ə a in gangi ta də de'gi'ti ki dənangi'ti ne ningə, ra bann be ə asi kadi in gangi ngann ta'gi ki majel be ki toi dann'se'ti kin el wa?

³ Ke in gəri kadi in j'ingi ə j'a ji gangi ta də malayka'gi'ti el wa? Ə kin ə in be ningə, ra bann be ə j'asi kadi ji gangi ngann ta'gi ki toi dann'je'ti bone kin el wa?

⁴ Ginn'ə in ri ə, loki ngann ta'gi ki be kin toi dann'se'ti ningə, uni ai rə de'gi'ti ki usi'de el kadi gangi ta dann njekawnan'gi'ti wa?

* 5:1 5.1 Lebitiki 18.8; Ndukun ki nja joo 23.1 † 5:13 5.13 Ndukun ki nja joo 17.7

⁵ M'el'se ta kin be kadi rɔ'se sɔl'se. Ningə, ke de madi kare be ki njekumkar, ki kadi gangi ta dann ngannkon'ne'gi'ti ki njekunme'gi goto biti wa?

⁶ Ə kadi ngannkon nan'gi ki me Kirisiti'ti uni nan rei non de'gi'ti ki gəri Luwə el!

⁷ Ki rɔta'ti ə, kaw inbe ki ai ki nan lo gangi ta'ti kin, tɔji kasi el lə'se ki taga nga. Ke ra bann ə in ndigi kadi sii dɔ'ti ki nje ki rai sese nya ki low'ə'ti el kin el wa? Ke ra bann ə inyəi adi tuji nya lə'se par el wa?

⁸ Ə, ingi yo ta in təli isi rai nya ki low'ə'ti el, isi bɔgi ngannkon'se'gi ki me Kirisiti'ti.

⁹ In gəri kadi njera nya'gi ki dana el, a oyi Konbe lə Luwə el, eke in gəri el wa? Maji kadi ədi rɔ'se el, tado njera kaya'gi, ki njera yo'gi, ki njekuwə marum'gi, ki dingəm'gi ki nje sanginan'gi,

¹⁰ ki nje bɔgi'gi, ki njekuyi'gi, ki gon yiwi'gi, ki nje taji nya'gi, ki nje taa nya lə de'gi dɔ tɔgi'ti ge, de'gi kin pəti a oyi Konbe lə Luwə el.

¹¹ Nya'gi kin ə in kuləra de'gi madi dann'se'ti kete. Nan ngəsine, in de'gi ki Luwə togi'se adi ari njay, Luwə ində'se ta dangi tado li'ə, Luwə təl'se de'gi ki dana takum'ne'ti ki tɔ Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, taa ki takul Ndil'ə tɔ.

Darɔ'je in Kəy kisi Ndil Luwə

¹² De'gi madi eli eyina: «Ta row to kadi m'ra nya'gi pəti ki me'm ndigi kare.» In ki rɔta'ti, «tarow to kadi m'ra nya'gi pəti ki me'm ndigi kare, nan nya'gi pəti maji sə'm dɔrɔ el. Ta row to kadi m'ra nya'gi pəti ki me'm ndigi kare.» Nan m'ndigi kadi nya madi aw ki tɔgi dɔ'm'ti el.

¹³ Nyakusɔ in tado me'de, ə me'de to tado nyakusɔ tɔ, nan Luwə a tuji'de joo pəti kɔ. Nan darɔ de in tado kaya el. Darɔ de in tado Burəbe, ningə Burəbe kaa isi tado de tɔ.

¹⁴ Toki Luwə adi Burəbe ində taa lo koy'ti kakin ə, a adi j'in kaa j'a j'ində taa lo koy'ti tɔ. A adi j'ində taa lo koy'ti ki takul tɔg'ɔ.

¹⁵ Ke in gəri kadi darɔ'se'gi in ngann rɔ Kirisiti el wa? Ke m'a m'un ngann rɔ Kirisiti kadi m'təl'ə ngann rɔ kaya dene'ti wa? Jagi m'a m'ra be el.

¹⁶ Ke in gəri kadi de ki ulə rɔ'ne nan'ti ki kaya dene, təli darɔ ki kareba si'ə el wa? Tado makitu lə Luwə ene: «De'gi ki joo kin a təli darɔ ki kare*.»

¹⁷ Nan, de ki ulə rɔ'ne nan'ti ki Burəbe, in nan'ti si'ə kareba me ndil'ti tɔ.

¹⁸ In tado kin ə, kadi mbəti sangi dene kaya'ti. Tado, ndəgi majel'gi ki de ra'de, in gidi rɔ'a'ti taga ne, nan de ki isi sangi dene kaya'ti, isi ra majel osi'n ta darɔ'ne inbe.

¹⁹ Ke in gəri kadi darɔ'se'gi in Kəy lə Ndil Luwə el wa? Ndil ki in me'se'ti kin in rɔ Luwə'ti. Darɔ'se in yan Luwə, um in yan'se el.

²⁰ Luwə ugə dɔ'se ki gati ki ngayn. Be ə maji kadi uləi tɔji dɔ Luwə'ti me darɔ'se'ti.

7

Ta ki dɔ taa nan'ti

¹ Ta ki ɔjido ta'gi madi ki eli'm'in me makitu'ti ki ndangi adi m'in. M'oo maji ngayn kadi dingəm te kadi dene'ti el.

² Nan kadi de osi me kaya ki ra'ti el, maji kadi dingəm ki ra kaa aw ki dene lə'ne ki ɔji dɔ'ne, ə dene ki ra kaa kadi aw ki dingəm lə'ne ki ɔji dɔ'ne tɔ.

* 6:16 6.16 Lotum 2.24

³ Maji kadi dingəm ki ra kaa adi ne'ne nya ki maji kadi ad'a, ningə kadi dene kaa adi ngaw'ne nya ki maji kadi ad'a tɔ.

⁴ Tado dene aw ki tɔgi dɔ darɔ'ne'ti el, nan in ngaw'a ə aw ki tɔgi dɔ'ti. Be tɔ ə, dingəm kaa aw ki tɔgi dɔ darɔ'ne'ti el, nan in ne'ə ə aw ki tɔgi dɔ'ti.

⁵ Maji kadi ɔgi nan rɔ'se el. Re ɔgi nan rɔ'se ningə, kadi in kigo mindi'se ki osi nan'ti kadi uni rɔ'se elita ki Luwə. Ningə go'ti ə, in tɔli ai nan'ti gogi. Be kadi *Satan ingə row nan'se el. Ingə row nan'se loki asi kuwə rɔ'se ngan el.

⁶ Ta ki m'el'se kin, in ndu ə m'adi'se el, nan in gorow madi ə m'ɔji'se.

⁷ M'ndigi ngayn kadi dingəm'gi pəti toi to m'in be, nan k'in ə, nan nan kaa aw ki kadikare lə'ne ki Luwə ad'a. *Kadikare'gi in dangi dangi: de kare aw ki kadikare nya madi, ə in ki nungi aw ki kadikare nya ki rangi tɔ.

⁸ M'el buwə'gi ki njengawkoj'gi, toki to maji ngayn kadi isi dɔrɔ'de to m'in be.

⁹ Nan kin ə re, asi kadi uwəi rɔ'de ngan el ə, maji kadi taai dene, eke taai dingəm ki rangi. Tado, taa nan in soti kadi de ində tɔgi dɔ nyənn'ti lə darɔ.

¹⁰ Ki ɔjido de'gi ki taai nan ə binəm, maji kadi dene te ji ngaw'ne'ti el. Ningə, ndu kin in m'in ə m'un el, nan in Burəbe ə un.

¹¹ A re dene te ji ngaw'ne'ti ə, a taa dingəm ki rangi el. Re in be el tɔ ningə, kadi təl aw ji ngaw'ne'ti gogi. Ə kadi dingəm kaa tuwə'n ne'ne el tɔ*.

¹² Ki ɔjido ndəgi de'gi ningə, in m'in ə M'el'de ta, um in Burəbe el. M'el kadi re, ngonkon ki un me'ne adi Kirisiti, aw ki dene ki gər Kirisiti el, ə dene kakin ndigi kadi n'isi si'ə ə, maji kadi tuwə el.

¹³ Ə re dene ki un me'ne adi Kirisiti, aw ki ngaw'ne ki gər Luwə el, ə ngaw'a kakin ndigi kadi n'isi si'ə kaa, maji kadi mbət'ə el tɔ.

¹⁴ Tado, dingəm ki gər Luwə el a in ki kar njay ki takul ne'ne. Ningə dene ki gər Luwə el kaa, a in ki kar njay ki takul ngaw'a tɔ. Re in be el ningə, ngann'de'gi a in ki kar njay el. Nan ki rɔta'ti, in ki kar njay.

¹⁵ A kin ə re, in ki gər Luwə el, ndigi mbəti nan ningə, tarow to tado li'ə. Tado go'ə'ti kin, nya madi ki dɔ ngonkon eke konnann nan'ti ki nje gər Luwə el goto. Luwə bar'se kadi sii ki nan ki lapiya.

¹⁶ De gər el, ki gorow kisi nan'ti kin, dɔmaji ə, in dene a aji ngaw'i, eke in dingəm a aji ne'i.

Ki ra dɔ nja'ti me bar'ti lə Luwə

¹⁷ Kadi nyara de ki ra in kigo kadikare'ti li'ə. Kadikare ki Burəbe ad'a kigo kisə'ti ki dɔ'a taa, kete taa kadi Luwə bari'n'ə. In kin in ta ki m'ndangi madi *Njekawnan'gi pəti.

¹⁸ Kin ə re de madi ujə mɔti'ne kete taa kadi Luwə bar'a ningə, kadi təl ra rɔ'ne to nje kujə mɔti el bay be el. A kin ə re de madi ujə mɔti'ne el bay, ə Luwə bar'a ningə, kadi təl aw ujə mɔti'ne el nga.

¹⁹ Madi in gəri toki kujə mɔti in nya madi kare el. Taa kujə mɔti el kaa in nya madi el tɔ. Nya ki maji kində kum go'ti, in ngəm go mbərkikində'gi lə Luwə.

²⁰ Maji kadi, nan nan kaa isi me ji kisi'ti lə'ne ki isi'n kete taa kadi Luwə bari'n'ə.

* 7:11 7.11 10-11; Mat 5.32; Mrk 10.11-12; Luki 16.18

21 Kin ə in bər kete taa kadi Luwə bər'i ə, kadi in mərta dɔ k'in bər'ti kin el. Re tarow to kadi ɔr kuləbər mindi'ti kaa, maji kadi ra me bər'ti inbe kin ra'n kulə ki maji.

22 Tado bər ki Burəbe bər'a, in de ki kuləbər ɔr mində'ti nga, in de lə Burəbe. Be tɔ ə, de ki in be rɔ'ne ki Luwə bər'a, təl bər lə Kirisiti.

23 Kadi in gəri toki ugəi dɔ'se ki gati ki ngayn, um kadi in təli bər'gi lə de'gi el.

24 Ngannkon'gi, kadi nan nan kaa, isi ki goji kisə'ti ki si'n kete taa kadi Luwə bəri'n'ə.

Ta ki dɔ de'gi'ti ki taai nan el bay, ki njengawkoy'gi

25 Ki ɔjido de'gi ki taai nan el bay, m'ingə ndu madi rɔ Burəbe'ti kadi m'adi'de el. Ningə, m'a m'el'de ta kigo k'oo'ə'ti lə'm ki m'oo. M'in ki Luwə oo kumtondoo lə'm, ə təl'm de'ti ki asi kadi uwəi kul'ə.

26 Nya ki m'in m'oo maji ngayn kadi de ra ə to kin: Dɔkagilo ki j'isi'ti nya kin ə dingəm isi ki kar'ne par ə, m'oo kadi in so'ə'ti, tado in dɔkagilo ki ngan ngayn.

27 Be ə, re in taa dene nga a maji kadi isi si'ə par. A kin ə re in taa dene el bay ə, isi par um in sangi row taa dene el.

28 Ningə, kin ə in taa dene ə, in majel ə in ra el. Ta re ngonn ki mandi taa dingəm kaa, in majel ə ra el tɔ. Nan de'gi ki nje taa nan a ingəi kon ki ndɔ'gi pəti me kisikidɔtaa'ti lə'de. In be ə, m'ndigi kadi uri me kon'ti kin el.

29 Ngannkon'gi, nya ki kadi m'el'se ə to kin: dɔkagilo ki non'je'ti nanyi ngayn el nga. Ə kadi kaw ki kete non kam, nje taa dene'gi toi to nje taa dene'gi el be.

30 Kadi nje ki isi nonyi nan toi to de'gi ki nonyi nan el be, kadi nje ki isi rai rɔnel toi to de'gi ki isi rai rɔnel el be, kadi nje ki ndogi nya'gi toi to de'gi ki ai ki nya madi el be,

31 kadi nje ki sii maji ki nyakingə ki dɔnangi'ti toi to de'gi ki sii maji el be. Tado dɔnangi ki nya maji ki me'ti ba pəti a gotoi.

32 Ningə, m'ndigi kadi adi me'se ra sururu dɔ nya madi'ti el. Tado de ki taa dene el bay isi adi me'ə ra sururu dɔ kulə'ti lə Burəbe. Isi sangi kadi n'ra nya ki nəl Burəbe.

33 Nan de ki taa dene, isi adi me'ə ra sururu tado nya'gi ki dɔnangi'ti ne. Isi sangi kadi n'ra nya ki nəl ne'ne yo tɔ. Adi in de ki mərta li'ə tɔ joo.

34 Be tɔ ə, dene ki taa dingəm el, eke ngonn ki mandi kaa to be tɔ. Isi adi me'se ra sururu tado kulə lə Burəbe, kadi n'in de'gi ki maji me darɔ'de'ti num, me ndil'de'ti num. Nan dene ki taa dingəm, isi adi me'ə ra sururu tado nya'gi ki dɔnangi'ti ne. Si sangi kadi n'ra nya ki nəl ngaw'ne yo tɔ.

35 In tado maji lə'se ə m'el'n'se ta kin um in kadi m'ɔgi'n'se dɔ nya madi el. Ningə, m'ndigi kadi rai in ki gorow'ə'ti ki maji, kadi tinyi rɔ'se kati me kində rɔ nan'ti ki Burəbe, um ki me ki joo el.

36 Kin ə re, dingəm in njenduwə lə ngonn ki mandi nga, ə oo kadi re n'taa el ə, lo kadi uwə darɔ'ne ginn tɔgi'ne'ti goto ə, ra si'ə nya ki majel ə, maji kadi taai nan par um in majel el.

37 Nan kin ə re, go nduwə'ti ə, de un ndu'ne kadi n'taa dene el, ə uwə rɔ'ne ngan sangi dene kin el tɔ, ki kanji tɔgi ki kində dɔ'ti num, ki go ndigi'ti li'ə inbe num ə, de'ə ra maji.

38 In be ə, re dingəm ki njenduwə lə ngonn ki mandi ə taai nan si'ə par kaa maji. A kin ə re, təl inyə go'ə adi taai nan el ə maji ngayn bay tɔ.

³⁹ Dɔkagilo ki dingəm isi ki dɔ'ne ta bay ə, kadi dene inyə ngaw'ne el. Nan re ngaw'a oy ningə, kulə goto mində'ti. Tarow to kadi taa dingəm ki me ndigi. Nan k'in ə kadi in dingəm ki me Kirisiti'ti taa.

⁴⁰ Ningə, kigo k'oo'ə'ti lə'm, m'oo kadi re njengawkoy kin isi dɔ'ne'ti par ə maji ngayn. M'el be tado, m'in kaa m'gər kadi m'aw ki Ndil Luwə me'm'ti tɔ.

8

Ta dɔ da'ti ki bari yo

¹ Ki ɔjidɔ da ki iləi kadikare'ti bari yo ningə, m'oo kadi j'ingi pəti, j'in nje nyagər toki rɔta'ti. Nan nyagər in nje re ki kɔjirɔ. Ndigi nan anyi in njera ki de kad'a tɔgi me kunme kadi'ti li'ə.

² Re de madi oo rɔ'ne to nje nyagər ningə, de'ə kin gər nya ki rɔta'ti el bay.

³ Nan re de ndigi Luwə ningə, Luwə gər de'ə kin.

⁴ Eke kadi de sɔ da ki iləi kadikare'ti bari yo eke sɔ el wa? Ta ki kadi j'eli ənn: Ji gər kadi yo madi kare goto dɔnangi'ti ne. Taa, Luwə ki rangi goto, Luwə in kar'ne ba par ə isi non.

⁵ De'gi isi bari nya'gi madi dɔran'ti, eke dɔnangi'ti ne yo'gi. Ə re, isi bari'de luwə'gi, ə adi luwə'gi ki burəbe'gi banyi nan kaa*,

⁶ ki rɔ'je'ti j'ingi ə, Luwə in kar'ne ba ə isi non. Luwə ki Baw, ki nje kində nya'gi pəti, ki j'isi ki dɔ'je taa ki takul'ə. Taa Burəbe in kareba tɔ, in Jeju Kirisiti. In ki gorow li'ə ə Luwə ində'n nya'gi pəti. Taa, j'isi ki dɔ'je taa ki gorow li'ə tɔ.

⁷ Nan de'gi ki nan'gi gəri ki be kin el. Ki madi'gi, rai yo'gi ki ndɔ'a ndɔ'a, adi ki bone inbe kin kaa, loki isi soi da ki iləi kadikare'ti bari yo ningə, soi toki in da lə yo'gi ki rɔta'ti kakin tɔ. Mərta lə'de, tɔg'ɔ goto, adi oy rɔ'de to de'gi ki to njen.

⁸ In nyakusɔ ə in nje kaw se'je rɔ Luwə'ti el. Re j'usoi el ə, nya kare ki du'je goto; a re j'usoi ə, nya kare ki j'ingəi dɔ mad'a'ti goto tɔ.

⁹ Re in be kaa, kadi oy go rɔ'se maji. Oy go rɔ'se maji, kadi taa ki Kirisiti taa'se ilə'se taa kin, təl row ki kadi adi nje ki in ton'gi, tosi me majel'ti el.

¹⁰ Toki de ki ton, oyi in ki gər nya maji, isi sɔ nya kəy ra yo'ti. Loki oyi kin, ke a ra kadi mərta lə de aw ki kete kete me kusɔ da'gi'ti ki iləi kadikare'ti bari yo el wa?

¹¹ In be ə, ngonkon ki yai, ki Kirisiti oy tado li'ə kin, a tuji ki gorow nyagər lə'i.

¹² Majel ki isi rai ɔsi ta ngannkon'se'gi, isi rai adi do mərta'gi lə'de kin, in majel ki isi rai ndəri Kirisiti tɔ.

¹³ In be ə, re in ki tado nyakusɔ ə kadi ngonkon ɔsi me majel'ti wa ningə, m'a m'njɔ da el, kadi m'adi ngonkon ɔsi me majel'ti el.

9

Nya ki maji kadi de ra ki nya ki maji kadi de ingə

¹ M'dəji'se m'oo ke m'in de dɔrɔ'm el wa? Ke m'in njekawkulə el wa? Ke m'oo Jeju ki Burəbe lə'je ki kum el wa? Ke ingi, in kandi kulə lə'm me tɔ Burəbe'ti el wa?

² Re ndəgi de'gi ə oy m'in to njekawkulə el kaa, ki rɔ'se'ti m'in njekawkulə. Tado nya ki toji kadi m'in njekawkulə, in kində rɔ nan'ti lə'se ki Kirisiti kin.

* 8:5 8.5 10.20-21

3 Ta ki kadi m'ro'n ki nje kində ta do'm'ti ə to kin:

4 Ke maji kadi kulə ki j'isi rai kin, j'ingəi nya low'ə'ti j'usoi ki j'anyi el wa?

5 Ke maji kadi j'ingəi dene madi to ne'je toki ndəgi njekawkulə'gi ki ngannkon Burəbe ki Piyər isi rai el wa?

6 Ke sow do'je j'in ki Barnabasi* par kadi to ji ra kulə taa j'ingəi nya j'usoi wa?

7 Eli'm'in adi m'oo: ke ndo kare oyi njerə ki ra kulə ro lə'ne ki nyakingə lə'ne inbe in non wa? Eke nan ə ndoo nju ningə so kandi nya ndoo kakin el wa? Eke nan ə ul bati'gi ningə anyi mba'de el wa?

8 Ta kin m'el kigo ta kel de'gi'ti par wa? *Ndukun lə *Mojì kaa elta kin be to ene:

9 «Ndukun lə Mojì ene: De a doo ndugidu ta mangi'ti el, dokagilo'ti ki ra njiyə do ko'ti kadi kanda tet.†» In tado lə mangi'gi ki da kin ə Luwə awi'n ki mərta kin wa?

10 Ke in tado lə'je j'inbe kin ə Luwə el'n ta kin el wa? Ki rəta'ti in tado lə'je ə el'n ta kin. Tado maji kadi de ki nje ndoo, ində me'ne do'ti toki ndoo kin n'a n'ingə nya low'ə'ti. Taa kadi de ki nje kində ko gər toki n'a ningə nya do ji'ne.

11 Toki ji duw nya lə ndil dann'se'ti kin, in go'ti el kadi ji tətì kanda ki kadi maji ki darə'je rə'se'ti wa?

12 Re de'gi madi ingəi nya kin ningə, ra bann be ə j'in kin bay taa kadi j'a j'ingə el wa?

Re in be kaa, j'ində togi kin do'se'ti el. J'ore me'je do nya'gi'ti pəti kadi j'ilə kagi non Poyta'ti ki maji lə Kirisiti kin el.

13 In gəri maji kadi de'gi ki nje ra kulə me Kəy'ti lə Luwə, soi nya ki me Kəy'ti lə Luwə. In gəri maji nje ra kulə kadi njekujənyamosi kadikare, soi nya kadikare kin‡.

14 Be to ə, de'gi ki nje kiləmbər Poyta ki maji, Burəbe un ndu'ne kadi ingəi nyakuso'de me kulə kiləmbər Poyta'ti ki maji kin§.

15 Nan m'in, m'ində togi kin do de'ti el. M'ndangi ta kin kadi m'dəji'n go nya madi el to. Re in koy kaa, m'ndigi koy par. In nya rənel lə'm, de madi ki kadi taa ji'm'ti goto.

16 Ningə, Poyta ki maji ki m'iləmbər'ə kin in nya ki kadi m'a m'ində'n gu'm el. In kulə ki isi do'm'ti, maji kadi m'ra. Ningə kumtondoo in lə'm, loki m'iləmbər Poyta ki maji kin el.

17 Re in kulə ki m'ra ki do'm m'inbe ə, maji kadi m'a m'ingə nya kugəgoji'm. Nan toki in kulə ki uləi ji'm'ti kadi m'ra, m'ra toki si'n do'm'ti kadi m'ra'n kakin.

18 Nya kugəgoji lə'm in ri wa? Nya kugəgoji lə'm in Poyta ki maji ki m'iləmbər'ə. M'iləmbər ki kanji kadi m'ingə nya ki maji kadi m'ingə low'ə'ti.

19 M'in de dərə'm, m'in bər el. Nan be kaa, m'ra rə'm bər'ti lə de'gi pəti kadi m'ingə'n de'gi ngayn m'adi Kirisiti.

20 Loki m'in dann Juwipi'gi ə, m'təl rə'm Juwipi'ti kadi m'ingə'n Juwipi'gi. M'in ginn ndukun'ti lə Mojì el, nan loki m'in dann de'gi'ti ki in ginn ndukun'ti lə Mojì ə, m'ra rə'm to de ki in ginn ndukun'ti se'de kadi m'ingə'n'de,

* 9:6 9.6 KNK 9.27, 11.22-25, 30 † 9:9 9.9 Ndukun ki nja joo 25.4; 1Ti 5.18 ‡ 9:13 9.13 Lebitiki 6.9, 19; Ndukun ki nja joo 18.1-3 § 9:14 9.14 Mat 10.10; Luk 10.7

²¹ Re m'in dann de'gi'ti ki gəri ndukun læ Moji el ə, m'ra rə'm to de ki gər ndukun læ Moji el be kadi to m'ingə'n'de. Nan ki rə'ta'ti ə, m'in ginn ndukun'ti læ Luwə, tado m'təl rə'm go ndukun'ti læ Kirisiti.

²² Re m'in dann nje yai'gi'ti ə, m'ra rə'm nje yai'ti kadi m'ingə'n nje yai'gi m'adi Kirisiti. M'təl rə'm nya'gi'ti pəti rə de'gi'ti pəti kadi to de'gi madi ingəi kaji.

²³ M'ra nya'gi kin pəti tado læ Poyta ki maji. M'ra kadi m'ingə'n nya maji ki el ta'a tə.

²⁴ In gəri kadi de'gi ki nje kanyi ngodi, pəti anyinan ngodi də bangi'ti, nan kareba dann'de'ti par ə ingə nyakugəgoji, eke in gəri el? Maji kadi anyinan ngodi ki gorow'ə'ti kadi ingəi nya ngodi læ'se.

²⁵ Nje kanyi ngodi'gi, lo nanrə'ti læ'de, de ki ra kaa ində də rə'ne'ti kadi to n'ingə'n jəgi kəsikurə. Ningə in jəgi kəsikurə ki ndə madi ə a tuji, nan j'in, jəgi kəsikurə læ'je a tuji el biti.

²⁶ In be ə, m'in m'nji m'anyi ngodi, ningə, m'anyi ngodi læ njekumtə'gi ki non be el. Taa m'nji m'rə tə, ningə rə ki m'nji m'rə, m'bir ji'm m'ndə'n nəl el tə.

²⁷ M'nji m'ində də rə'm'ti, kadi m'ul'ə ginn təgi'm'ti. M'ulə ginn təgi'm'ti kadi, mbər Poyta ki maji ki m'nji m'ilə kin, lo ti ə ər'i'm'in kə el.

10

Nyakəji də Isirayel'ti dilələ'ti

¹ Ngannkon'gi, m'ndigi kadi in gəri toki kaw'je'gi pəti njiyəi ginn kilndi'ti*, ta gangi dann Babo Kasi'ti tə†.

² Luwə ra'de batəm me kilndi'ti num, me babo'ti num, tado indəi rə'de nan'ti ki Moji.

³ Pəti, səi nyakusə ki in dərən'ti‡.

⁴ Ta ingi pəti, anyinan mann ki in dərən'ti tə. Anyinan mann ki te me mbal'ti ki in dərən'ti, ki isi dann go'de§. Mbal kakin in Kirisiti.

⁵ Be kaa, ngayn'gi dann'de'ti, kulə ra'de nəl Luwə el, adi oyi, ninn'de ra dərən'ti dilələ'ti.

⁶ Nya'gi kin pəti rai nya be, kadi in nyando læ'je. In nyando læ'je, kadi, bo nya ki majel ra'je toki ra'n'de kete kin el nga*.

⁷ Rai yo toki de'gi madi dann'de'ti rai, el. Makitu læ Luwə el ene: «De'gi sii nanga səi ge anyinan ge, ningə go'ti, indəi taa ndami nan†.»

⁸ Ji buki rə'je me kaya'ti ki ra el, toki de'gi madi dann'je'ti rai. Kaya ki ra kin ə adi de'gi dər də joo gidə in mutə oyi ndə kareba be‡.

⁹ Ononyi'se kadi ji nanyi Kirisiti toki nje ki madi dann kaw'je'gi'ti nanyi'ə'n'ə, ə adi lii'gi tonyi'de təli'de kin, el§.

¹⁰ Ononyi'se kadi ji barita toki, nje ki madi'gi dann'de'ti rai, adi malayka ki nje tuji de'gi, tə'n ko'de kin el*.

¹¹ Nya'gi kin te də kaw'je'gi'ti be, kadi təl nyando læ'je. Ningə, ndangi me makitu'ti be, kadi oji'je, j'in ki j'in ndəkba ki dəkagilo ki dəboy'ti.

¹² In be ə, de ki oo kadi n'ra də nja'ne'ti maji ningə, kadi ində kumkədi də rə'ne'ti. Ində kumkədi kadi osi me majel'ti el.

¹³ Nya nan ki a te də'se'ti ki kadi in nya nan ki isi te də ndəgi de'gi'ti pəti el goto. Ningə, Luwə ki nje ra nya ki low'ə'ti, a inyə tarow kadi nya

* **10:1 10.1** Tekitaga 13.21-22, 14.19-20
 § **10:4 10.4** Kər Isirayel'gi 20.8-11
 ‡ **10:8 10.8** Kər Isirayel'gi 25.1-18
 Isirayel'gi 17.6-14

† **10:1 10.1** Tekitaga 14.22-29
 * **10:6 10.6** Kər Isirayel'gi 11.4
 § **10:9 10.9** Kər Isirayel'gi 21.5-6
 ‡ **10:3 10.3** Tekitaga
 † **10:7 10.7** Tekitaga
 * **10:10 10.10** Kər

nan ki aldo'se te do'se'ti el. Dokagilo ki nya nan te do'se'ti ningə, a adi'se togi kadi uwəi ro'se ba me'ti. A ilə row kadi tei me'ti ko.

Kadi njekunme'gi rai madi nan ki yo ki ra el

¹⁴ In be ə, njendigi lə'm, maji kadi anyinan sanyi kadi yo'ti ki ra.

¹⁵ M'el'se ta to nje tər'gi. Kadi inbe'gi indəi manji ta ki m'el'se kin oyi.

¹⁶ Loki j'isi j'anyinan mann nju, ji njangi do'a taa j'anyinan. Eke in kin, in ra madi nan do mosi Kirisiti'ti el wa? Eke mapa ki j'isi ji lowəi nan dann'je'ti j'usoi kin in madi nan do daro Kirisiti'ti el wa?†

¹⁷ Be ə, mapa in kareba, ningə re ji banyi kaa, ji təli daro ki kare me mapa'ti ki ji ra madi nan do'ti.

¹⁸ Oy ta lə ngann *Isirayel kigo daro'ti: Nje ki soi da'gi ki kujə mindi'de kadikare'ti kin, ke rai madi nan ki Luwə non ringiri'ti ki adi kadikare'ti kin el wa‡?

¹⁹ Ta ki m'ndigi kadi m'el do lo kin'ti ə to kin: Da ki iləi kadikare'ti bari yo eke yo inbe ki do'ne, ke in nya madi wa?

²⁰ In nya madi el. Ningə, toki de'gi adi kadikare kin ndil'gi ki majel§, um adi Luwə el*, m'ndigi kadi rai madi nan ki ndil'gi ki majel el.

²¹ In go'ti el kadi anyinan me kəpi'ti lə Burəbe, ningə in təli anyinan me kəpi'ti lə ndil'gi ki majel bay to. Taa in go'ti el kadi soi nan'ti ki Burəbe, ə in təli soi ki ndil'gi ki majel bay to.

²² Ke ji ndigi soki Burəbe kadi jangi ra'a do'je'ti wa? Eke togi'je utə yan Burəbe wa?

Me nya'gi'ti pəti, kadi Luwə ingə kosikurə'ti

²³ De'gi madi eli eyina: «Tarow to tagira non de'ti kadi de ra nya'gi pəti ki me'ə ge.» In ki ro'ta'ti, nan nya'gi pəti maji ki de daro el. «Tarow to tagira non de'ti kadi de ra nya'gi pəti ki me'ə ge.» Nan nya'gi pəti maji ki njekawnan'gi el.

²⁴ Kadi de madi dann'se'ti sangi maji lə ro'ne par el, nan kadi sangi maji lə ndəgə'gi to taa.

²⁵ Nya'gi pəti ki de'gi isi indəi ndogi'ti suki'ti, kadi soi ki kanji kadi me'se uwə'se ki ta.

²⁶ Tado, donangi ki nya'gi ki me'ti pəti in yan Burəbe†.

²⁷ Re de ki njekunme el, bar'se ki nyakuso, ə re ai low'ə'ti ningə, kadi soi nya'gi pəti ki adi'se um dəji ginn'ə, nan to me'se uwə'se ki ta do'ti.

²⁸ A re de madi el'se ene in da ki iləi kadikare'ti bari yo ningə, kadi soi el. Soi el tado lə de ki el'se, taa tado lə me'se ki uwə'se ki ta to.

²⁹ Me kuwə ki ta ki m'el ta'a kin, in ingi el, nan in me kuwə ki ta lə de'ə ki nje kelta kin. Ra bann be ə, me kuwə ki ta lə de ki rangi par a ilə kagi non nya'ti ki tarow to kadi m'ra wa?

³⁰ Re nyakuso to, ə m'ra oyo do'ti taa m'njo ə, ra bann be ə de a el'm ta ki majel do'ti wa?

³¹ In be ə, re in nyakuso ə soi, re in nya kanyi ə anyi, eke nya ri ki rai, maji kadi rai adi Luwə ingə kosikurə me'ti.

³² Maji kadi nya madi kare me kulə ra'se'ti, təl jigi tugə Juwipi'gi el num, tugə de'gi ki in Juwipi'gi el el num, taa tugə Njekawnan'gi lə Luwə el num to.

† 10:16 10:16 Mat 26.26-28; Mrk 14.22-24; Luk 22.19-20 ‡ 10:18 10:18 Lebitiki 7.6, 15-16 § 10:20 10:20 1Ti 4.1 * 10:20 10:20 Ndukun ki nja joo 32.17 † 10:26 10:26 Pa'gi 24.1

³³ In tado ki be kin ə, m'inbe ki do'm, m'ində togi do ro'm'ti, kadi m'nəl de'gi pəti me nyara'm'gi'ti pəti. M'sangi maji lə'm m'inbe el, nan kadi to de'gi ingəi kaji.

11

¹ Ndaji'm'in toki m'in kaa m'ndaji'n Kirisiti be to.

Maji kadi dene dɔɔ do'ne dokagilo kawnan'ti

² M'ulə toji do'se'ti, tado taa taa, me'se isi olo do'm'ti. M'ulə toji do'se'ti bay to, tado ngəmi go nya'gi ki m'ndo'se maji toki m'el'n'se.

³ Ningə nya ki m'ndigi kadi in gəri ə to kin: Kirisiti in do dingəm'ti, dingəm in do dene'ti, ningə Luwə in do Kirisiti'ti to.

⁴ Ə re dingəm ki ra, ki isi elta ki Luwə, eke isi elta ki ta Luwə'ti ki do'ne ki dɔɔ ningə, ulə rɔsɔl do de'ti ki isi do'a'ti.

⁵ A kin ə re in dene ki ra ki isi elta ki Luwə, eke elta ki ta Luwə'ti ki kanji dɔɔ do'ne ningə, ulə rɔsɔl do ngaw'ne'ti. Tado to toki ngisə do'ne be.

⁶ Re dene dɔɔ do'ne el ningə, kadi ujə do'ne. A re in nya ki rɔsɔl kadi dene ujə yingə do'ne ningə, maji kadi dɔɔ do'ne.

⁷ In go'ti el kadi dingəm dɔɔ do'ne, tado in banakum Luwə, taa in nya kɔsikurə li'ə to*. Ningə dene in nya kɔsikurə lə dingəm to.

⁸ In be, tado in dingəm ə Luwə ɔr dow ro'a ra'n dene um in dene ə Luwə ɔr dow ro'a ra'n dingəm el.

⁹ Ningə, Luwə ra dingəm tado lə dene el, nan in dene ə Luwə ra'a tado lə dingəm†.

¹⁰ In tado kin ə, kadi dene dɔɔ do'ne tado malayka'gi. Do ki dɔɔ, toji kadi dene in ginn togi'ti.

¹¹ Ningə, ki takum Burəbe'ti, dene a isi ki kanji dingəm el, taa dingəm a isi ki kanji dene el num to.

¹² Tado Luwə ɔr dene ro dingəm'ti, ningə dene ə oji dingəm to. Ningə nya'gi pəti in ro Luwə'ti.

¹³ Ningə, inbe'gi in mərita do'ti oyi ke in gorow'ə'ti kadi dene elta ki Luwə ki kanji dɔɔ do'ne wa?

¹⁴ Ke ji gəri kadi in nya ki gorow'ə'ti el kadi dingəm aw ki bin do ki ngal el wa?

¹⁵ Nan ki ro dene'ti ə, bin do ki ngal in nya kɔsikurə li'ə, tado Luwə ad'a bin do ki ngal kadi in nya dɔɔ do'a.

¹⁶ A kin ə re, de madi manji ta kin ningə, kadi de'ə gər toki j'awi ki jibəl ra'a ki rangi el. J'in be el num, njekawnan'gi lə Luwə el num to.

Nyakusɔ lə Burəbe

¹⁷ M'aw to m'ulə ji'm do nya'ti kare ki to kin. Ningə in nya ki m'a m'ulə'n toji do'se'ti el, tado loki kawinan ningə, nya'gi ki to lo ra'ti el yo ə sii ta'ti isi rai, um rai nya ki kadi aw sese ki kete kete el.

¹⁸ Nya kare, m'oo kadi loki mbonyinan k'in'se njekawnan ə, gangi nan to dann'se'ti. Ningə, m'gər kadi ta'gi ki m'oo kin, in ki rɔta'ti a to dann'ti non.

¹⁹ Maji kadi gangi nan to dann'se'ti inbe to ta. Tado gangi nan kin ə, a ra kadi de'gi gəri, nje'gi ki in de'gi lə Luwə toki rɔta'ti dann'se'ti.

²⁰ Ningə, loki in kawinan, in nyakusɔ lə Burəbe ə isi soi el.

* **11:7 11.7** Lotum 1.26-27 † **11:9 11.9** 8-9; Lotum 2.18-23

²¹ In nyakuso læ Buræbe el tado, dokagilo kuso nya'ti ə, nan nan nagi rō'ne ki ta nya kuso'ti lō'ne ki in be kadi so. Ra adi nje ki nan'gi sii ki bo, ə nje ki nungi, yiwi ra'de to.

²² Eke me kəy'gi lə'se ki kadi sii'ti soi ge anyinan ge goto wa? Ke in k'oo ə oyi nda njekawnan'gi læ Luwə el wa? Ke rai be kadi uləi rōsol do nje'gi'ti ki nya lə'de goto wa? Ta ri ə kadi to m'el'se me lo kin'ti wa? Kadi m'ulə toji do'se'ti wa? Jagi, ki ojido lo kin ningə, m'a m'ulə toji do'se'ti el.

²³ Tado nyando ki m'ingə rō Buræbe'ti ə m'ndo'se ə to kin: Me kondō'ti ki kadi uləi Buræbe Jeju ji nje tōl'ō'ti, Jeju un mapa, ra oyo Luwə do'ti.

²⁴ Loki ra oyo Luwə do'ti nga ningə, uwə tətəi nan'ti ə el'de ene: «In kin in darō'm ki to tado lə'se. Rai in kin be kadi me'se olo'n do'm'ti.»

²⁵ Go nyakuso'ti, Jeju un kōpi yiwi kandi nju, ra kah'a'ti læ mapa kakin bay, ningə el'de ene: «Kōpi kin in kunmindi læ Luwə ki sigi me mosi'm'ti. Dokagilo'gi pəti ki a anyinan ningə, kadi me'se olo'n do'm'ti.»

²⁶ Ningə, dokagilo'gi pəti ki a soi mapa kin, eke a anyinan kōpi kin ə, iləimbər koy Buræbe biti kadi re'n.

²⁷ In tado kin ə, de ki so mapa eke anyi kōpi læ Buræbe ə ndər ginn rō'ne kete el ningə, aw ki ta do'ne'ti do darō Buræbe'ti ki do mos'ō'ti.

²⁸ Be ə, maji kadi de ki ra ndər ginn rō'ne kete bay taa so darō Buræbe num anyi mos'ō num.

²⁹ Tado de ki so num anyi num ki kanji mərta me'ne'ti kadi in darō Buræbe ningə, inbe ə isi or ta ki gangi re'n do'ne'ti.

³⁰ Nya kin ə ra adi nje monyi'gi ki nje togi goto'gi in ngayn dann'se'ti. Ningə ngayn'gi dann'se'ti oyi to.

³¹ Re j'inbe ji gangi ta do rō'je'ti ningə, j'a j'osi me ta ki gangi'ti læ Luwə el.

³² Ningə, ki gorow læ ta ki gangi kin, Luwə ində'n'je oji'je kadi ta uwə'je nan'ti ki njekunme'gi el.

³³ In be ə, ngannkon'm'gi, loki in kawinan kadi soi nya ningə, nginəi nan.

³⁴ Re de madi bo ra'a ə, maji kadi so nya me kəy'ti lə'ne. Be kadi kawnan lə'se or ta ki gangi re'n do'se'ti el. Ki ojido ndəgi ta'gi, ndo ki m'te dann'se'ti ə m'a m'ində do'a nan'ti bay.

12

Kadikare læ Ndil

¹ Ki ngosine kin ngannkon'm'gi, m'ge kadi in gəri kadikare'gi ki dangi dangi læ Ndil, um kadi sii day do'ti el.

² Dokagilo'ti ki in gəri Luwə el bay, njiyəi to njekumto'gi go yo'gi'ti ki mbi boy.

³ In be ə, m'el'se kadi ari njay. De kare ki Ndil Luwə or non'a ki a ene: «Ndol in do Jeju'ti» goto. Taa de madi ki a ene: «Jeju in Buræbe» kanji kadi Ndil Luwə or non'a kaa goto to.

⁴ Kadikare'gi in dangi dangi nan Ndil Luwə ki nje kadi'de in kareba.

⁵ Kuləbər'gi to dangi dangi, nan Buræbe in kareba.

⁶ Kulə ra'gi to ta dangi dangi, nan Luwə ki kareba ə ində me njera'a'ti pəti.

⁷ Luwə adi kadikare kigo Ndil'ə'ti de ki ra kadi ra maji ki bulə de'gi pəti.

⁸ In be ə, ki gorow læ Ndil Luwə ki kare inbe kin, Luwə adi de madi kuji kelta ki kumkədi, ə adi ki nungi kuji kelta ki nyagər.

⁹ Ki madi, Luwə ad'a kunme kadi, ningə ki nungi adi kadikare kadi lapiya nje monyi'gi ki gorow læ Ndil ki kare inbe kin.

¹⁰ Adi ki madi, kadikare ra nya'gi ki eti bol bol; adi ki nungi, kadikare kelta ki ta Luwə'ti; ki nungi, kadikare kor row ninn Ndil Luwə ki ndil'gi ki ngom nan'ti; adi ki nungi, kadikare kel ndonnta'gi ki dangi dangi; ningə adi ki nungi bay, kadikare kor ginn ta'gi ki dangi dangi to.

¹¹ Kadikare'gi inbe pəti kin, in ki gorow lə Ndil ki kare inbe kin ə Luwə adi'n de ki ra kigo me ndigi'ti lə'ne.

¹² Toki daro de in kareba, nan aw ki ngann ro'gi ngayn, ngann ro'gi ki ngayn kin, re banyi nan to ri kaa, in daro ki kare. De'gi pəti ki indəi ro'de nan'ti ki Kirisiti kaa toi be to.

¹³ Tado j'in pəti, Juwipi'gi ki Gireki'gi; bər'gi ki de'gi ki in de'gi do ro'de; j'ingəi batəm me Ndil'ti ki kareba. Taa j'anyinan mann me Ndil'ti ki kare inbe kin to.

¹⁴ Daro de in ngonn ro ki kareba el, nan in ngann ro'gi ki dangi dangi.

¹⁵ Kin ə re nja ene: «M'in ji el, adi m'in ki kare dann ngann rogi'ti el», ningə k'el'ə ki be kin par ə or nja ko dann ngann ro'gi'ti el.

¹⁶ Kin ə re mbi ene: «M'in kum el, adi m'in ki kare dann ngann ro'gi'ti el», ningə k'el'ə ki be kin par ə or mbi ko dann ngann ro'gi'ti el.

¹⁷ Kin ə re daro pəti in kum ə, de a oo ta bann wa? Kin ə re daro pəti in mbi ə, de a eti banyi nya bann wa?

¹⁸ Ki rota'ti, Luwə ində ngann ro'gi kare kare ki kulə ki sow do'de kigo ndigi'ti lə'ne.

¹⁹ Kin ə re ngann ro'gi pəti in ngonn ro ki kareba ningə, de a elta lə daro el.

²⁰ Ngann ro'je'gi in ngayn nan daro'je in kareba.

²¹ Ningə lo kadi kum el ji ene: «M'ge'i el», goto; taa lo kadi do el nja ene: «M'ge'i el», goto to.

²² Ngann ro'je'gi madi ki toi to nya ki togi'de goto be kin, ai ki nda'de ngayn.

²³ Ningə, ngann ro'je'gi ki j'oyi'de to nya madi el me ro'gi'ti kin ə, j'oyi go'de ngayn. Ə nje ki j'oyi'de to nya ki maji kelta'a el kin ə ji ngəmi'de maji to.

²⁴ Ngann ro'je'gi ki ingəi kosikurə, gəri kosikurə el nga. Luwə ində'je ki ngann ro'je'gi ki dangi dangi, ningə ngann ro'je'gi ki kosikurə du'de, Luwə osi kurə'de ngayn.

²⁵ Luwə ra be kadi gangi nan goto me daro'ti. Ningə kadi ngann ro'je'gi ki dangi dangi indəi kum'de go nan'ti pəti.

²⁶ Adi re ngonn ro kare ingə kon ningə, ndəgi ro'je'gi pəti ingəi kon si'ə nan'ti. A re ngonn ro kare ingə kosikurə ningə, ndəgi ro'gi pəti ingəi kosikurə si'ə nan'ti to.

²⁷ Ngosine in daro Kirisiti, ningə ingi kare kare pəti, in ngann ro daro ki sow do'se.

²⁸ In be ə, dann njekawnan'gi'ti, Luwə ində njekawkulə'gi to de'gi ki dokete do njekawnan'gi'ti; ki nja joo, ində njekeltakita'a'gi'ti; ki nja mutə, ində njendo de'gi nya. Ningə go'ti, Luwə adi kadikare'gi ki dangi dangi, adi in kadikare ra nyakoji'gi ki eti bol bol, ki kadikare kadi lapiya nje monyi'gi, ki kadikare ra ki nje kawnan'gi, ki kadikare kor non de'gi, ki kadikare kel ndonnta'gi ki dangi dangi.

²⁹ Pəti in njekawkulə'gi el, pəti in de'gi ki njekeltakita Luwə'ti el, pəti in njendo de'gi nya el, pəti in njera nyakoji'gi ki eti bol bol el.

³⁰ Pəti ai ki kadikare kadi lapiya nje monyi'gi el, pəti ai ki kadikare k'el ndonnta'gi ki dangi dangi el, pəti in nje kor ginn ta'gi ki dangi dangi el.

³¹ Indæi tɔgi dɔ rɔ'se'ti kadi ingæi kadikare ki bo utæ ndægə'gi, ningə m'a m'ɔji'se row ki maji ngayn utæ ndægə'gi.

13

Ndigi nan

¹ Kin ə m'el ndonn ta læ de'gi ki dangi dangi, eke ndonn ta læ malayka'gi mindi kaa, re ndiginan goto rɔ'm'ti ə m'to to ningə kasi ki ɓar kənyi kənyi eke gal ki siyə saki saki kam be par.

² Re m'aw ki kadikare k'elta ki ta Luwə'ti, eke kadikare gər ginn nya'gi ki to lo kiyə'ti pəti tigə, eke m'aw ki nyagər'gi pəti, eke m'aw ki kunme kadi ki tɔg'ɔ in ngayn asi kadi m'ɔri'n mbal lo ki ra'a'ti kete kaa, re m'aw ki ndiginan el ə m'in nya madi el.

³ Re m'adi nyakingə'gi lə'm pəti njendoo'gi, re m'ulə darɔ'm por tado kingə'n tɔbar kaa, re ndiginan goto rɔ'm'ti ə, nya kare ki m'a m'ingə me'ti goto.

⁴ De ki nje ndigi aw ki koreme, in nje ramaji, in njera ta nya el, in nje tɔji rɔ'ne el, in nje kində gu'ne el tɔ.

⁵ De nje ndigi a ra nya ki rɔsɔl el, a sangi nya tado maji læ rɔ'ne par el, a ra wongi kalangi el, taa a uwə de me'ne'ti el tɔ.

⁶ De nje ndigi a ra rɔnel dɔ nyara ki dana el'ti el, nan a ra rɔnel dɔ nya ki rɔta'ti yo.

⁷ De ki nje ndigi in nje k'inyə go majel kɔ, in njengəm go kunme kadi, aw ki kindəmedɔti, in nje koreme'ne dɔ nya'gi'ti pəti.

⁸ Ndigi nan a tuji el. Keltakita Luwə'ti a goto ndɔ madi, kelta ki ndonnta'gi ki dangi dangi a goto ndɔ madi, gər ginn nya'gi ki dangi dangi a goto ndɔ madi tɔ.

⁹ Ningə nyagər lə'je asi nan berere el, taa ta ki ta Luwə'ti ki j'isi j'eli kaa asinan berere el tɔ.

¹⁰ Loki nje kasi nan pəti a te bus ningə, nya'gi pəti ki asinan el a gotoi.

¹¹ Loki m'in ngonn ɓay, ta kel'm in ta kel ngonn ki du, mərta lə'm in mərta læ ngonn ki du, eke kɔjita lə'm in kɔjita læ ngonn ki du. Nan loki m'təl de ki tɔgi, m'inyə nyara læ ngonn ki du kɔ.

¹² Ki ɓone kin, j'isi j'oyi nya'gi to nya ki k'oo me kɔtirongi'ti be, adi j'oyi piti piti ba ɓay, nan ndɔ madi a re non kadi j'a j'oyi'ə ki kum'je jaja. Dɔkagilo'ti ki ɓone m'gər nya'gi pəti el ɓay, nan ndɔ madi a re non kadi m'a m'gər toki Luwə gər'm rɔta'ti be tɔ.

¹³ Ki ɓone kin nya'gi ki mutə kin toi lo tor'de'ti, adi in: kunme kadi num, kindəmedɔti num, ndiginan num tɔ, nan in ki bo ngayn dann'de'ti in ndiginan.

14

Kadikare'gi ki dangi dangi ki Luwə adi njekunme'gi

¹ Kete non nya'gi'ti pəti, sangi row ndiginan ki rɔ ki tinyi kati. Ningə, kadi sangi row kadikare'gi kigo Ndil'ti tɔ. Kibo utæ, in kadikare keltakita Luwə'ti.

² De ki isi elta ki ndonnta'gi ki rangi ki de'gi gəri el, isi elta ki de'gi el, nan isi elta ki Luwə, tado de ki gər dɔ ta li'ə ki isi el goto. In ki takul Ndil Luwə ə isi el'n ta ki to lo kiyə'ti kin.

³ Ningə, de ki isi elta ki ta Luwə'ti, isi elta ki de'gi kadi awi ki kete kete me kunme kadi'ti lə'de. Si ulə dingəm me'de'ti taa isi sɔl me'de tɔ.

⁴ De ki nje kelta'gi ki dangi ki de gər dɔ'a el, isi ra rɔ'ne inbe me kunme'ti lɔ'ne, nan de ki nje keltakita Luwə'ti isi ra ki njekawnan'gi pəti adi tɔgi me kunme'ti lɔ'de.

⁵ M'ndigi kadi ingi pəti eli ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər dɔ'a el, nan ndigi lə'm ki ngayn in kadi elitakita Luwə'ti. Tado de ki njekeltakita Luwə'ti, in dɔ de'ti ki nje kel ndonnta'gi ki rangi ki de gər dɔ'a el. A re de madi ɔr me ta lə nje kel ndonnta'gi ki dangi dangi kakin adi njekawnan'gi pəti tɔgi me kunme'ti lɔ'de inbe taa.

⁶ Ngannkon'gi, kin ə bone m're rɔ'se'ti ə m'elta ki ndonnta'gi ki in gəri el ningə, maj'a in ri tado lə'se wa? Kin ə re ta lə'm ki m'el, te ki dɔ nya ki to lo kiyə'ti adi'se el num, adi'se nyagər el num, ɔji'se nya ki a ra nya lo ti'ti el num, ta adi'se nyando el num tɔ ningə, nya kare ki maji ki m'ra madi'se goto.

⁷ In kah'a'ti lə nyakində'gi toki pa'gi ki tow nal'gi ki kende'gi kakin be tɔ. Kin ə ndu'de bar dangi dangi maji el ə, ra bann ə de a gəri'n ndu nal ki ndu kende wa?

⁸ Kin ə nje kəl tow kəl adi ar njay el ə a ində dɔ rɔ'ne dana kadi aw rɔ wa?

⁹ Be tɔ ə, in nje kel ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər el kaa toi be tɔ. Kin ə ta ki eli, de gər dɔ'a el ə, ra bann be ə a gər me'ə wa? A gər me'ə el tado isi elita lə'se me nəl'ti kɔ kare.

¹⁰ Kadi in gəri toki ndonnta'gi in ngayn me dɔnangi'ti. Ningə ta'gi ki dangi dangi kin pəti, kɔr me'de to non.

¹¹ Kin ə re m'gər me ta ki de a el'm el ningə, de'ə kin a oo'm to mbah rɔ'ne'ti, ə m'in kaa m'a m'oo'ə to mbah rɔ'm'ti tɔ.

¹² Be tɔ ə, toki isi sangi kadikare'gi kigo Ndil'ti, sangi ki rɔ ki tinyi kati, nan k'in ə kadi in kadikare ki a ra ki njekawnan'gi adi tɔgi ki taa me kunme'ti lɔ'de.

¹³ Ningə de ki nje kel ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər dɔ'a el kin, maji kadi dəji Luwə kumkədi kɔr ginn'ə kadi de'gi gəri.

¹⁴ Tado re m'elta ki Luwə ki ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər me'ə el ə, me Ndil'ti m'elta ki Luwə, nan nyagər lə'm ra kulə el.

¹⁵ Ningə nya ki kadi m'ra ə to kin: M'a m'elta ki Luwə me ndil'ti, nan m'a m'elta ki nyagər tɔ. M'a m'osi pa me ndil'ti, nan m'a m'osi pa ki nyagər tɔ.

¹⁶ Kin ə m'ra oyo Luwə me ndil'ti par, ki kanji kadi de ki isi mbunə nje kawnan'gi'ti gər dɔ'a el ningə, bann be ə a ra «Amen» dɔ'ti wa?

¹⁷ Re in ra oyo Luwə lə'i maji ngayn kaa, lo kadi ra maji ki de ki isi mbunə njekawnan'gi'ti goto.

¹⁸ Ki takul Luwə ə m'gər'n kel ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər dɔ'a el mutə'se pəti.

¹⁹ Nan non njekawnan'gi'ti ə, m'ndigi k'el kur ta'gi mi ki de'gi gəri dɔ'a kadi m'ndo'n nya njekawnan'gi, maji utə kadi m'elta ngayn ki ndonnta'gi ki de gər dɔ'a el.

²⁰ Ngannkon'm'gi, ononyi'se kadi ta kel'se to to ta kel ngann'gi ki du be. Re ɔjido majel ningə, toi to ngann'gi ki du, nan re ɔjido ta ki k'el ə, maji kadi ta kel'se in ta kel de'gi ki tɔgi gangi.

²¹ Ndangi me makitu Ndukun'ti lə Luwə eyina: «M'a m'elta ginn de'gi kin ki ndonn ta ki mbah, m'a m'ndumə ta mbah'gi kadi m'el'n'de ta. Be kaa, a oyi dɔ ta lə'm el*.»

* 14:21 14.21 Ejay 28.11-12

22 In be ə kadikare k'elta ndonnta'gi ki dangi dangi ki de oo dɔ'a el in nyakɔji tado de'gi ki gəri Luwə el, um in tado nje ki uni me'de el. Ningə, kadikare k'elta ki ta Luwə'ti in nyakɔji tado nje ki uni me'de um in tado de'gi ki gəri Luwə el el.

23 Kin ə toki Njekawnan'gi pəti kawinan, ningə eli ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər dɔ'a el, ə de'gi madi ki gəri ta lə Luwə maji el bay, eke nje ki uni me'de adi Luwə el, rei lo kawnan'ti kin ə a bari'se mbo'gi el wa?

24 Kin ə re njekunme'gi pəti elitakita Luwə'ti, ə njekunme'gi el, eke de ki gər ta lə Luwə maji el bay ur kəy kaa, ta'gi ki ta Luwə'ti ki de'gi pəti eli kin a uwə ki ta, taa a ra kadi gər toki n'in njeramajel tɔ.

25 Mərta'gi ki me'ə'ti a kujəi ki taga. Ningə a osi nanga non Luwə'ti ene: «Ki rɔta'ti, m'gər kadi Luwə in dann'se'ti ne.»

Maji kadi njekunme'gi rai nya'gi ki row'ə row'ə lo kawnan'gi'ti lə'de

26 Ngannkon'm'gi, ri'gi ə maji ra lo kawnan'gi'ti lə'se wa? Loki kawinan, de madi osi pa, de madi ndo nya, de madi ɔr ginn nya ki to lo kiyə'ti, de madi el ndonnta'gi ki de gər dɔ'a el, ningə de madi ki rangi isi non to nje mbəl ta kakin tɔ. Kadi nya'gi kin pəti ra ki njekawnan'gi adi tɔgi me kunme'ti lə'de.

27 Re de'gi madi gei k'el ndonnta'gi ki de gər dɔ'a el ningə, maji kadi in joo el ə mutə be par taa. Ningə kadi elita osi go nan go nan, ə kadi nje kər ginn ta kakin to tɔ taa.

28 Re de ki kadi ɔr ginn ta lə'de kin goto dann njekawnan'gi'ti ningə, maji kadi sii ta'de mbo. Elita ki darɔ de inbe num ki Luwə num me'de'ti par.

29 Ki ɔjido de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, maji kadi de'gi joo eke mutə inbe elita dann'de'ti, ningə ndəgə'gi indəi manji ta lə'de oy.

30 Re Luwə elta ki de madi ki rangi dann nje kawnan'gi'ti ningə, maji kadi njekeltakita Luwə'ti ki kete uti ta'ne dɔ kelta'ti.

31 Tado ingi pəti, asi kadi elitakita Luwə'ti osi go nan go nan kadi ndoi nan nya, uləi dingəm me nan'ti.

32 *De'gi ki njekeltakita Luwə'ti awi ki tɔgi dɔ kadikare'ti ki Luwə adi'de.

33 Tado Luwə in Luwə ki njera nya ki ta'a ala mban el, nan in Luwə ki nje kadi de'gi kisimaji. Toki njekawnan'gi isi rai dann'de'ti lo'gi'ti ki dangi dangi,

34 maji kadi dene'gi sii ki ta'de mbo dann njekawnan'gi'ti. De adi'de tarow kadi elita el. Ningə, kadi uləi dɔ'de ginn tɔgi'ti toki ndukun el'n.

35 Re nya madi ki gəri ginn'ə ar njay el to ningə, kadi dəji ngaw'de'gi me kəy'ti. Tado in nya ki gorow'ə'ti el kadi dene elta dann njekawnan'gi'ti.

36 In ingi par ə ta lə Luwə ulə ngirə'ne rɔ'se'ti kete wa? Eke ingi par ə re te dann'se'ti wa?

37 Re de madi mər me'ne'ti kadi n'in njekeltakita Luwə'ti, eke n'in nje kaw ki kadikare lə Ndil ningə, maji kadi de'ə gər toki nya'gi ki m'ndangi m'adi'se kin in rɔ Burəbe'ti.

38 Re de madi mbəti kadi gər nya'gi kin ningə, to taga kadi Luwə gər de'ə kin el tɔ.

39 Be ə, ngannkon'm'gi, sangi row kadi elita ki ta Luwə'ti, ningə ononyi'se kadi ɔgi dɔ kel ndonnta'gi ki de gər dɔ'a el.

40 Nan k'in ə kadi nya'gi pəti rai nya gorow'ə'ti um alai mban el.

15

Ta kində taa lə Jeju Kirisiti lo koy'ti

1 Ngannkon'm'gi, m'olo me'se do Poyta'ti ki maji ki ndo ki m'il'ose mbər'ə kete kakin. In ta ki taai ə uwəi go'ə sə'm biti bone.

2 In Poyta ki maji kin ə adi'se kaji, loki uwəi go'ə sə'm toki ndoki m'ilə'n'se mbər'ə. Re in be el ningə, kunme lə'se in nya ki pasira kare.

3 Tado nyando ki dəkete ki madi'se in nyando ki m'inbe ə m'taa. Adi in Kirisiti ki oy tado majel'gi lə'je toki makitu lə Luwə el'n*.

4 Duwi'ə ra ndo mutə ningə te lo koy'ti toki ndangi me Makitu'ti lə Luwə†.

5 Te bus ki ro Piyər'ti taa ki ro njendo'gi'ti ki do'gi gidə in joo to‡.

6 Go'ti gogi ningə, te bus ki ro ngannkon'nang'gi'ti ki asi bu mi ki gidə ki kawinan. De'gi ngayn dann de'gi'ti kin sii ki do'de taa bay. Ki madi'gi dann'de'ti ə oyi.

7 Go'ti bay, te bus ki ro Jaki'ti taa ki ro njekawkulə'gi'ti pəti to.

8 Go'de'ti pəti ningə, te ki ro'm'ti bus, m'in ki m'in ngon ki korš.

9 M'in ki du dann njekawkulə'gi'ti pəti, tado m'asi kadi de bari'm nje kawkulə el. M'asi el, tado m'in nje kadi kon Njekawnan'gi lə Luwə*.

10 Nan in ki takul memaji lə Luwə ə m'təl'n de ki be kin bone. Ningə memaji li'ə tado lə'm in nya ki pasira el to. Tado m'ra kulə m'utə ndəgi njekawkulə'gi pəti. K'in ə in m'in ki do'm ə m'ra kulə kin el, nan in memaji lə Luwə ə in sə'm.

11 In be ə, re in m'in eke ndəgi njekawkulə'gi kaa, in Poyta ki maji ki kare inbe kin ə j'isi j'il'ose mbər'ə kadi uni me'se.

Ta kində taa lə nje koy'gi lo koy'ti

12 J'in j'isi j'iləmbər kində taa lə Kirisiti lo koy'ti, ə de'gi madi dann'se'ti eyina: «Nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el» to kin, in ta ki bann dana?

13 Re nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el ningə, Kirisiti kaa ində taa lo koy'ti el to.

14 Ə re Kirisiti ində taa lo koy'ti el ningə, j'iləmbər pasira kare, taa kunme lə'se ka in nya ki pasira to.

15 Re in ki ro'ta'ti, kadi nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el, ə j'ingi j'eli j'eyina: «Luwə te ki Kirisiti lo koy'ti» ningə, lo kin'ti, ji təl nje mannaji ki ngom do Luwə'ti. Tado Luwə te ki Kirisiti lo koy'ti el.

16 Re nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el ningə, Kirisiti ka ində taa lo koy'ti el to.

17 Ə re Kirisiti ində taa lo koy'ti el ningə, kunme kadi lə'se in nya ki pasira kare, sii me majel'ti lə'se ba bay.

18 Ningə nje'gi ki oyi me to Kirisiti'ti kaa ta'de tinyi ko to.

19 Re nya kindəmedəti lə'je ki j'uni me'je do'ti me to Kirisiti in tado nya'gi ki bone par ningə, j'in nje kumtondoo ki utə ndəgi de'gi pəti.

20 Nan k'in ə, Kirisiti ində taa dann njekoy'gi'ti toki ro'ta'ti. In kandi ki dəkete lə nje'gi ki oyi.

21 Ningə, toki in ki gorow lə de ki kare ə koy re'n do de'gi'ti me donangi'ti kakin ə, ki gorow lə de ki kare, nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti to.

22 Toki koy ori'n go de'gi'ti pəti me to Adam'ti kakin ə, de'gi pəti a təli kadi sii ki do'de taa me to Kirisiti to†.

23 Kin ə, kində taa lo koy'ti kin a in kigo lowə go lowə. Kirisiti a ində taa kete to kandi ki dəkete, ningə dəkagilo təl'ə'ti, nje'gi ki uni me'de adi'ə a indəi taa lo koy'ti to.

* 15:3 15.3 Ejay 53.5-12 † 15:4 15.4 Pa'gi 16.10; Oje 6.2 ‡ 15:5 15.5 Luk 24.34, 36; Mat 28.16-17; Mrk 16.14; Jan 20.19 § 15:8 15.8 KNK 9.3-6 * 15:9 15.9 KNK 8.3 † 15:22 15.22 Lotum 3.17-19; Rom 5.12-21

24 Go nya'gi'ti kin pəti ningə dɔboy nya'gi a re. Kirisiti a tuji ndil'gi ki majel, ki tɔgi konbe'gi, ki tɔgi ndil'gi ki majel, ɓay taa a təl ki konbe adi Luwə ki Baw.

25 Tado, maji kadi Kirisiti a onbe biti kadi Luwə ulə njeban'gi li'ə ginn nja'a'ti‡.

26 Ningə, njeban ki dɔboy'ti ki a tuj'ə in koy.

27 Tado makitu lə Luwə ene: «Luwə ulə nya'gi pəti ginn nja'a'ti§.» Ningə k'el k'ene «nya'gi pəti in ginn tɔg'ɔ'ti» kin ɔji kadi Luwə in ginn tɔgi'ti lə Kirisiti tɔ el. In Luwə ə ulə nya'gi pəti ginn tɔgi'ti lə Kirisiti.

28 Dɔkagilo ki nya'gi pəti in ginn tɔgi'ti lə Kirisiti ningə, Ngonn inbe ki dɔ'ne a ulə dɔ'ne ginn tɔgi'ti lə Luwə ki njekulə nya'gi pəti ginn tɔg'ɔ'ti, kadi Luwə in nya'gi pəti me nya'gi'ti pəti tɔ.

29 Re in be el ningə, nje'gi ki adi isi rai'de batəm tado njekoy'gi'ti kin a rai be tado kingə ri me'ti wa? A ingəi ri me'ti loki nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el wa?

30 Taa j'inbe kaa, ki tado ri ə ki ndɔ'gi pəti j'uləi rɔ'je ji koy'ti wa?

31 Ki rɔta'ti, ngannkon'm'gi, ki ndɔ'gi kare kare pəti m'ra ta koy'ti. Ningə m'ingə rɔnel ki takul'se ki kində rɔ nan'ti lə'je me tɔ Jeju Kirisiti, ki in Burəbe lə'je.

32 Me bebo'ti ki Epeji, m'ro ki da'gi ki mu. Ningə re in ki gorow nyara lə darɔ par ə, in ri ə m'a m'ingə me'ti wa? Re nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el ningə, adi «j'usɔi ge j'anyinan ge nan lo ti ə j'a j'oyi*.»

33 Ədi rɔ'se el, «Ndole nan ki njeramajel ə a təl njeramajel tɔ».

34 Maji kadi in təli mərta ki maji, ə inyəi ta ra majel. Tado de'gi madi ngayn dann'se'ti gəri Luwə el. M'elta kin be kadi adi'se rɔsɔl.

Darɔ ki ində taa lo koy'ti

35 De'gi madi a dəji ta eyina ke ki gorow ki bann ə de'gi a indəi taa lo koy'ti wa? Eke a indəi taa ki darɔ ki bann wa?

36 In mbo de'gi, kandi ko ki diw kin, re oy el ə, a uwə el tɔ.

37 Ningə in darɔ nya inbe ki diw kin ə a uwə el, nan in kanda ki me'ti. Dɔmaji ə in kandi tei, eke kandi nya madi ki rangi.

38 Luwə inbe ad'a darɔ kigo me ndigi'ti lə'ne. Ningə kandi nya ki ra ra kaa, Luwə ad'a kadi rɔ ki sɔw dɔ'a.

39 Darɔ'gi pəti toi dangi dangi um taainan el. Darɔ de'gi to ta dangi, darɔ da'gi to ta dangi, darɔ yəl'gi to ta dangi, taa darɔ kanji'gi to ta dangi tɔ.

40 Nyakində'gi ki dɔran'ti, ndolo'de in dangi taa nyakində'gi ki dɔnangi'ti ne ndolo'de in ta dangi tɔ.

41 Kadi ɔsi ta dangi, nanyi nda ta dangi, taa mee'gi ndonyi'de to ta dangi tɔ. Ningə darɔ mee'gi inbe kin kaa ndonyi'de to dangi dangi ɓay tɔ.

42 Be ə, kində taa lə koy'ti lə nje koy'gi kaa to be tɔ. Darɔ de ki duw in darɔ ki a ndu'm, nan darɔ ki a ində taa lo koy'ti in darɔ ki a ndu'm el.

43 Duwi'ə to darɔ ki dangi'ti, nan a te lo koy'ti ki darɔ ki kɔsikurə; duwi'ə to darɔ ki tɔg'ɔ goto, nan a te ki darɔ ki tɔgi.

44 Duwi'ə to darɔ de, nan a te lo koy'ti ki darɔ kigo Ndil'ti. Toki darɔ kigo lo de'ti to kakin ə, darɔ kigo ndil'ti kaa to non tɔ.

45 In be ə, makitu lə Luwə ene: «Adam ki dɔkete in de ki nje kisi ki dɔ'ne taa†», ningə Adam ki dɔboy'ti in Ndil ki nje kadi de'gi kaji.

46 In Adam kigo Ndil'ti ə re kete el, nan in in kigo darɔ'ti ə re kete, ningə in kigo Ndil'ti uti go'ə.

‡ 15:25 15.25 Pa'gi 110.1 § 15:27 15.27 Pa'gi 8.7 * 15:32 15.32 Ejay 22.13 † 15:45 15.45 Lotum 2, 7

⁴⁷ Adam ki dɔkete in de ki dɔnangi'ti ne, tado in bu dɔnangi ə Luwə uwə. Nan Adam ki nja joo in dɔran'ti taa ə re.

⁴⁸ Be ə, de ki Luwə ra'a ki bu dɔnangi ta nan ki nyakində'gi ki dɔnangi'ti ne, ə de ki in dɔran'ti taa, ta nan ki nyakində'gi ki dɔran'ti taa tɔ.

⁴⁹ Ningə, toki ji tai nan ki de ki rai'ə ki bu dɔnangi kakin ə, j'a tai nan ki in ki in dɔran'ti taa tɔ.

⁵⁰ Ngannkon'm'gi, m'el'se madi oy toki darɔ ki mosi asi kadi oo Konbe lə Luwə el, taa darɔ ki ndum asi kadi te lo'ti ki dum ndum, el tɔ.

⁵¹ M'ge kadi in gəri nya ki to lo kiyə'ti kin: J'in pəti j'a j'oyi el, nan j'in pəti j'a mbəli rɔ'je.

⁵² Tow ki dɔboy'ti a ɓar ningə, to to bəlkum ki kində sipi be par ə de'gi pəti a mbəli. Loki tow a ɓar ningə, nje koy'gi a indəi taa ki rɔ ki a dum ndum, ningə j'in, j'a mbəl rɔ'je.

⁵³ Tado maji kadi rɔ ki ndum təl rɔ ki dum ndum, taa rɔ ki koy kadi təl rɔ ki dum koy num tɔ.

⁵⁴ Loki rɔ ki ndum a təl rɔ ki dum ndum, ə rɔ ki koy a təl rɔ ki dum koy ningə, ta ki makitu lə Luwə ene:

«Rɔ təti koy bitɪ‡» kin tɔlta'ne.

⁵⁵ «In koy, təti rɔ lə'i in ra wa?

In koy, kəngi in ra wa§?»

⁵⁶ Kəngi koy in majel, ningə tɔgi majel in ndukun tɔ.

⁵⁷ Adi ji rai oyo Luwə ki adi ji təti rɔ ki takul Burəbe lə'je Jeju Kirisiti.

⁵⁸ Lo kin'ti, ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, uwəi tɔgi'se ba, rai dɔ nja'se'ti me kulə'ti lə Burəbe kanji kər kɔ. Tado kon ki isi ingəi me kulə'ti lə Luwə kin in kare pasira el.

16

Nyakaw tado njekawnan'gi ki Jerujalem

¹ Ki ojido nyakaw tado lə de'gi lə Luwə ki sii Jerujalem'ti*, m'dəji'se kadi rai toki m'oji'n Njekawnan'gi ki dɔnangi Galasi'ti kin be tɔ.

² M'el'se kadi ndɔ ki dɔkete lə ndɔ'gi ki siri pəti, kadi de ki ra dann'se'ti, ɔr nya me nya'ti lə'ne ində taa dangi tado kulə kin. Kadi ɔr kigo tɔg'ɔ'ti ki Luwə adi'n'ə. Rai be kadi m're ɓay taa in kawi nya, el.

³ Ningə, dɔkagilo ki m'a m'te dann'se'ti ə, m'a m'ulə ki de'gi ki inbe'gi mbəti'de, Jerujalem'ti. M'a m'adi'de makitu ji'de'ti kadi awi ki kadikare'gi lə'se.

⁴ A kin ə re to kadi m'inbe m'aw ki rɔ'm ningə, a awi sə'm nan'ti tɔ.

Kɔji kaw mbah lə Pol

⁵ M'a m'te rɔ'se'ti non ki tarow ki Maseduwann'ti. Tado, m'a m'ində dɔnangi ki Maseduwann gangi†.

⁶ Dɔmaji ə, m'a m'ra ndɔ'gi rɔ'se'ti. Be el ə ɓar kaa a gangi dɔ'm'ti rɔ'se'ti, kadi to indəi m'in ta row'ti adi m'aw lo ki maji kadi m'aw'ti.

⁷ Kaw'm kin, m'ge kadi re Luwə ndigi sə'm dɔ'ti ningə, m'ra sese ndɔ'gi asi tati. Kadi m'oo'se ki nja'm taa par el.

⁸ Ningə, m'a m'nji me ɓebo'ti ki Epeji bitɪ dɔkagilo Pantəkoti'ti.

⁹ Nje bangi lə'm in ngayn Epeji'ti, nan tarow to tagira non'm'ti bətəngi kadi m'ra kulə lə'm‡.

‡ 15:54 15.54 Ejay 25.8 § 15:55 15.55 Oje 13.14 * 16:1 16.1 Rɔm 15.25-26 † 16:5 16.5 KNK 19.21 ‡ 16:9 16.9 8-9; KNK 19.8-10

¹⁰ Re Timote re te dann'se'ti ningə§, rai'ə adi in ki ronel dann'se'ti, tado in ka isi ra kulə lə Burəbe to m'in be to.

¹¹ Kadi de madi kare dann'se'ti kid'ə el. Ningə kadi indəi'ə ta row'ti kadi re te rō'm'ti ki maji. Tado m'nji m'nginə ki ndəgi ngannkon'je'gi.

¹² Ki ojido ngonkon'je Apolosi, m'ulə dingəm me'ə'ti ngayn kadi aw rō'se'ti, ində rō'ne nan'ti ki ngannkon'gi ki isi awi ki rō'se'ti, nan me'ə ndigi kaw ki ngosine'ti kin el bay*. Ndo ki ingə row ə a aw bay.

Ta ki kōji ki dōboy'ti ki kuwə ji nan

¹³ Sii do nja'se, ə rai lo ra'se'ti me kunme'ti lə'se, rai dingəm ə uwəi tōgi'se ba.

¹⁴ Maji kadi rai kulə'gi pəti me ndigi nan'ti.

¹⁵ Ngannkon'm'gi, m'gər kadi in gəri Stepanasi ki de'gi ki me kəy'ti li'ə maji†. In de'gi ki dōkete ki uni me'de dōnangi'ti ki Akay. Ningə, kigo me ndigi'ti lə'de, uni rō'de kadi rai ki de'gi lə Luwə. Be ə, m'dəji'se nya kare bay.

¹⁶ Maji kadi, in təli rō'se go ta'ti lə de'gi ki be kin, ə in təli rō'se go ta'ti lə de'gi ki indəi rō'de ta kulə'ti isi rai se'de to.

¹⁷ Rō'm nəl'm ngayn do re'ti lə Stepanasi, ki Portunatus, ki Akaykus. Tado, rai nya'gi ngayn adi m'in tor'se'ti.

¹⁸ Uwəi hangal'm indəi nanga toki rai sese kakin be to. Maji kadi gəri kōsikurə de'gi ki be kin.

¹⁹ Njekawnan'gi ki dōnangi Aji'ti uwəi ji'se. Akilasi in ki Pisisil‡, nan'ti ki njekawnan'gi ki sii me kəy'ti lə'de uwəi ji'se ngayn to.

²⁰ Ngannkon'gi pəti uwəi ji'se. Maji kadi uwəi ji nan mbunə'se'ti ki ronel.

²¹ Ningə, in m'in Pol inbe ə m'ndangi ta kuwə ji kin ki ji'm.

²² Re de madi dann'se'ti ndigi Luwə el ningə, kadi Luwə man'a. Maranata, Burəbe re.

²³ Kadi memaji lə Burəbe Jeju in nan'ti sese.

²⁴ M'ndigi'se kare kare pəti me kində rō nan'ti me to Jeju Kirisiti.

Makitu ki nja joo ki Pol ndangi adi Korenti'gi Ta ki do makitu'ti ki nja joo ki Pol ndangi adi Korenti'gi

Makitu ki nja joo ki Pol ndangi adi Korenti'gi kin toji toki lo ngan mbunə Pol'ti ki njekawnan. Takasinan el ində mbunə njekawnan'ti ki Pol ojido kojitara kaw mbah lə Pol ki inbe yəti rangi num ta ojido togi ki ingə kadi in njekawkulə. Ki gorow təm go ta, rai adi takasinan el kakin goto mbunə'de'ti nga. Kulənoji ki maji yo ə təl to dann Pol'ti ki njekawnan gogi nga. Be ə Pol ndangi makitu kadi ɔr'n ginn nya ki ra ta adi kulənoji ki dann'de'ti ki njekawnan ngan ki adi yəti'n kojitara kaw mbah lə'ne. Elta rənel lə'ne ki ojido noji ki uləi nan'ti ningə elta ra'n rə ndoo tado nyamaji'gi ki kadi rai ki njekunme'gi ki donangi Jude'ti ki sii me ndoo'ti. Go'ti elta ɔrta do'ne'ti toki n'in njekawkulə. Togi ki kadi n'ra'n kulə to njekawkulə kin n'ingə ki rə Burəbe'ti (10.8).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-11. Kulənoji ki to mbunə Pol'ti ki njekawnan 1.12-7.16. Mbon nyamaji'gi kinan'ti tado njekunme'gi ki sii Jude 8-9. Pol un ta el ɔr'n ta do'ne'ti toki n'in njekawkulə 10-13.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti lə Luwə, nan'ti ki ngonkon Timote, j'uwə ji'se in *Njekawnan'gi lə Luwə ki sii Korenti'ti, taa j'uwə ji de'gi lə Luwə ki sii donangi'ti ki Akay'ti ki ta'a ba pəti to*.

² Kadi memaji ki kisimaji lə Baw'je Luwə in ki Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

Pol ra oyo Luwə

³ J'ulə toji do Luwə'ti ki Baw Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. Baw'je ki memaji li'ə to mbar mbar, ki in Luwə ki nje solme me nya'gi'ti pəti.

⁴ In ə in nje sol me'je do kon'gi'ti ki dangi dangi, kadi j'in kaa ji sol me de'gi ki kon'gi ki dangi dangi tei do'de'ti to. Kadi ji sol me'de ki me sol ki j'ingə rə'a'ti.

⁵ Be to ə, toki j'ingə'n kon lə Kirisiti ngayn, Kirisiti sol me'je ngayn to.

⁶ Re j'isi j'ingə kon ə, in kadi me'se sol'n, taa in tado kaji lə'se to. Re me'se sol ə, in kadi adi'se me sol to. Nga ningə, me sol kin a ra kadi to uwəi togi'se ba me kon'ti toki j'isi j'ingə kon kin be to.

⁷ Lo kin'ti, j'ində me'je do'se'ti njiriri, tado ji gər kadi loki isi indəi rə'se nan'ti se'je do kon'ti, isi indəi rə'se nan'ti se'je do me sol'ti ki j'isi j'ingə to.

⁸ Ngannkon'm'gi, ji ndigi kadi in gəri go kon ki te do'je'ti donangi Aji'ti kin. De'gi adi'je kon kadi ki dum kelta'a, in kon ki aldo singə'je. De ki ində me'ne do'ti kadi n'a n'isi ki do'ne taa goto.

⁹ J'in j'ində me'je'ti kadi j'in de'gi ki gangi ta koy do'je'ti nga. Ningə in be kadi j'uwə'n kul rə'je'gi inbe el, nan kadi j'uwə'n kul Luwə ki nje kadi njekoy'gi indəi taa lo koy'ti.

¹⁰ In in ə taa'je ta ko koy'ti kin, ningə a nanyi ki lo taa'je kilə taa'ti bay. In ə j'ində me'je do'a'ti, kadi a taa'je ta ko koy'ti kin bay.

* 1:1 1.1 KNK 18.1

¹¹ Ningə, inbe'gi kaa isi indəi rə'se ta'ti tə, me kelta'ti ki Luwə tado lə'je. Luwə a ra se'je maji ki row nya ki de'gi ngayn dəji tado lə'je. Lo kin'ti, maji kin a təl nya ra oyo lə de'gi ngayn tado lə'je tə.

Pol yəti ndu'ne ojido kaw mbah lə'ne

¹² Nya ki adi'je rənel, me'je uwə'je ki ta el, ji gər kadi njiyə'je dann de'gi'ti ki gəri Luwə el, in ki hal ki səl ləm ləm, ki nya ra ki rəta'ti ki in rə Luwə'ti. Ningə in njiyə ki ji njiyə ki gosi lə de el, nan ki ra maji lə Luwə. Kibo ngayn, in ki panjiyə kin ə ji njiyə'n ki rə'se'ti.

¹³ Ta ki ji ndangi j'adi'se kin, in ta madi ki rangi el, nan in nya ki tudəi ə in gəri me'ə inbe kin par. Nga ningə, m'gər kadi a gəri me'ə ar njay bay.

¹⁴ Toki in gəri nden nga kin, a in gəri ar njay, ndə təl Burəbe Jeju'ti ki j'a j'in nya rənel lə'se toki a in nya rənel lə'je kin be tə.

¹⁵ Ki me ki tinyi kati kin ə, m'ndigi kadi in gəi ə m'te də'se'ti kete, kadi m'adi'se ingəi ra maji ki nja joo.

¹⁶ Nga ningə kadi m'ində də'se'ti taa, m'aw dənangi Maseduwann'ti, ə m'ində Maseduwann'ti ə†, m'təl m're də'se'ti gogi bay kadi to rai sə'm me nya ge'gi'ti lə'm kadi m'aw Jude'ti.

¹⁷ Ndu'm ki m'un kin, m'un ki non be par el, taa ndigi ra'gi lə'm in kigo mərta'ti lə de kadi to m'el m'ene «oyo» ə m'təl m'ene «jagi» el.

¹⁸ Luwə in nje ra nya ki low'ə'ti asi kadi manjaji lə'm: ta'gi ki j'eli sese in «oyo» num «jagi» num el.

¹⁹ Tado Jeju Kirisiti, Ngonn lə Luwə ki j'in ki Silasi ge ki Timote ge‡ j'ilə'se mbər ta li'ə kin in «oyo» num «jagi» num el. In de ki ta ki a ingə rə'a'ti in «oyo» par.

²⁰ Ningə kun ndu'gi lə Luwə pəti, Kirisiti ə in nje toji de k'ene «oyo» in ki rəta'ti, taa in ki gorow li'ə tə ə j'isi j'eli'n j'ene «Amen», tado kulə'n toji də Luwə'ti tə.

²¹ Ningə in Luwə ə in nje kadi'je num, ingi num, togi me kində rə nan'ti me tə Kirisiti'ti. In ə mbəti'je ində'je ta dangi tado lə'ne.

²² In in tə ə ində ndaja lə'ne rə'je'ti to nya lə'ne, taa ində Ndil'ne me'je'ti to nya ki adi'je dəkete dann nya maji'gi'ti ki ində taa dangi tado lə'je, kadi a adi'je.

²³ M'in m'dəji Luwə kadi gangi ta ndə'm, re m'ngom: ningə in kadi m'tuji me'se el, ə m'təl m're'n Korenti'ti gogi el.

²⁴ Ningə ji sangi row kadi j'ində togi də'se'ti kadi uni me'se el jagi, tado isi uwəi togi'se ba me kunme'ti ne nga. Nya ki j'isi ji sangi, in kində rə nan'ti sese də kulə'ti kadi ingəi rənel.

2

¹ Ki ojido'm, m'oo maji ngayn kadi m'təl m'aw rə'se'ti gogi el, nan to m'tuji me'se.

² Tado re m'tuji me'se ə, de ki a adi'm rənel goto. De ki a adi'm rənel ə, in ingi ka ki m'a m'tuji me'se kakin par.

³ Ningə, in ginn'ə kin ə, m'ndangi'n makitu'ti to ndangi m'adi'se* kadi to m'aw ki rə'm el. M'aw ki rə'm el nan to de'gi ki kadi adi'm'in rənel, təli tuji me'm to tuji yo. M'gər maji ngayn, ki oji də'se, kadi rənel lə'm in rənel lə'se pəti.

⁴ In ki me kon ki ngayn, ki me ki ur mad'a, ki mann non ki tə kum ə m'ndangi'n makitu m'adi'se. Ningə in kadi m'tuji'n me'se el, nan kadi in gəri ndigi ki m'ndigi'se.

† 1:16 1.16 KNK 19.21 ‡ 1:19 1.19 KNK 18.5 * 2:3 2.3 7.8

Me Pol sɔl dɔ de'ti ki nje tuji me'ə

⁵ Re de madi in nje ginn me ki tuji nga ə, in m'in ə tuji me'm el nga, nan in ingi pəti ə tuji me'se. Ki kadi j'eli j'adi aldɔ maji el ə, tuji me de'gi madi dann'se'ti nga.

⁶ Ningə ko de ki be kin, ta bulə de'gi ki kawinan ki dɔ'a'ti inbe kin ka as'a naki.

⁷ In be ə, ki ngɔsine kin, kadi adi me'se sɔl dɔ'a'ti, ə uləi dingəm me'ə'ti, nan to metuji ki aldɔ maji in uti dɔ'a.

⁸ Lo kin'ti, m'dəji'se kadi ɔji'ə ndigi ki in ndigi'ə adi gər.

⁹ Nga ningə, ginn ndangi ki m'ndangi makitu m'adi'se in kadi m'nan me'se m'oo ke təli rɔ'se go ta'ti me nya'gi'ti pəti wa.

¹⁰ Loki me'se sɔl dɔ de'ti ki ra nya ki majel, m'in kaa me'm sɔl dɔ'a'ti tɔ. Nga ningə, re me'm sɔl, loki nya madi to kadi me'm sɔl dɔ'ti ə, in tado lə'se ə me'm sɔl'n takum Kirisiti'ti.

¹¹ Tado kadi *Satan ingə tarow dɔ'je'ti el, tado ji gəri ndigi ra'gi li'ə bəti.

Me Pol ra sururu

¹² Loki m'aw m'te Tirowasi'ti kadi m'iləmbər Poyta ki maji lə Kirisiti, m'oo kadi Burəbe te tarow ta'ti panyi adi'm,

¹³ nan me'm ra sururu, tado m'ingə ngonkon'm Titi el. In be ə, m'inyə njekunme'gi, ə m'un tarow kaw Maseduwann'ti†.

Təti rɔ me kində rɔ nan'ti ki Kirisiti

¹⁴ J'uləi toji dɔ Luwə ki ɔy'je ki dɔkagilo'gi pəti adi j'in me rɔ'ti ki Kirisiti tətə kin. Luwə un'je ilə'n mbər lə Kirisiti ki lo'gi pəti adi de'gi gəri'ə to nɔm kagi ki bany'a əti maji ki sanan ki lo lo be.

¹⁵ Lo kin'ti, ji to to nɔm kagi ki bany'a əti maji, ki Kirisiti un adi Luwə be. J'əti maji, tado de'gi ki isi sangi kaji num, tado de'gi ki isi ai tuji'ti num tɔ.

¹⁶ Ki rɔ de'gi madi'ti, in banyi koy ki isi aw se'de koy'ti, nan ki rɔ nje ki nungi'ti, in banyi kaji ki isi aw se'de kaji'ti tɔ. Eke nan ə asi kadi ra kulə kin wa?

¹⁷ J'in ji to to ndəgi de'gi ngayn ki isi uni ta lə Luwə to nyara gati kin el. J'eli ta ki rɔta'ti, ki in rɔ Luwə'ti, takum Luwə'ti me kində rɔ nan'ti me tɔ Kirisiti'ti.

3*Bərkulə'gi ki me kunmindit'i ki sigi*

¹ Kadi m'dəji m'oo ke j'isi ji sangi kadi ji toji rɔ'je inbe kaa bay wa? Ke kadi ji rai toki de'gi madi isi rai, isi taai makitu lo ki rangi'ti kadi mannaji dɔ'de'ti ki rɔ'se'ti, ingi ki taai makitu ji'se'ti awi ki lo rangi'ti kin be wa?

² Makitu ki kadi mannaji dɔ'je'ti ə, in darɔ'se inbe'gi. In makitu ki ndangi ngarme'je'ti, ki de'gi pəti gəri num isi tudəi num.

³ To ki taga kadi in makitu ki Kirisiti ndangi, adi'je ji'je'ti, ulə'n'je. Kirisiti ndangi ki mann ndangi nya makitu'ti el, nan ndangi ki Ndil Luwə ki nje kisi kumngayira; in makitu ki ndangi dɔ mbal'ti el, nan ndangi ngarme de'ti*.

⁴ In kin ə in me tinyi kati ki j'aw'n takum Luwə'ti ki takul Kirisiti.

⁵ Ningə j'a j'el j'ene in ki tɔgi'je'gi inbe ə ji ra'n nya madi el, nan in ki tɔgi ki in rɔ Luwə'ti.

⁶ In Luwə inbe tɔ ə adi'je tɔgi, adi ji təl'n nje ra kuləbər'gi me kunmindit'i ki sigi. In kunmindit'i in ginn Ndukun'ti el, nan in ginn Ndil

† 2:13 2.13 12-13; KNK 20.1 * 3:3 3.3 Tekitaga 24.12; Jeremi 31.33; Ejəkel 11.19, 36.26

Luwə'ti. Tado *Ndukun ki ndangi in nje re ki koy, nan Ndil Luwə in nje re ki kaji.

⁷ Kete ndukun in ki ndangi ki gaji ta'gi kare kare go nan'ti do bar mbal'ti, ə kunji tɔbar lə Luwə unji do'ti kin. *Moji ki nje re ki ndukun kakin, takum'ə on por wor wor, ki lo kadi ngann Isirayel'gi gonyi takum'ə goto†. Ningə takum'ə ki on por kin, unji dɔkagilo nden be par ə ginn'ə gangi. Ə re ra kulə ki Ndukun ki nje re ki koy adi kunji be ningə,

⁸ ra kulə ki Ndil Luwə a əti bol ki dum bay.

⁹ Re kulə lə Ndukun ki a aw ki de'gi me ta ki gangi'ti adi kunji ningə, kulə ki kadi Luwə təl'n de'gi de'gi'ti ki dana takum'ne'ti a adi kunji ki əti bol ngayn bay.

¹⁰ J'asi kadi j'eli j'ene, tɔbar ki dɔkete, kunj'ə goto non tɔbar'ti ki bone kin, ki in kunji ki utə in ki kete sanyi.

¹¹ Kin ə nya ki lo ti ə a ində dər ə ingə tɔbar ningə, nya ki a to biti ki non'ti tɔbar li'ə a əti bol ki dum.

¹² Nya ki j'isi nginə ta'a kin ə ra adi j'awi ki me ki tinyi kati.

¹³ J'in ji ra toki Moji ra'n kin el. Moji ki ilə ku takum'ne'ti kadi ngann Isirayel'gi oyi ta tɔlta kunji ki lo ti ə a goto kin el‡.

¹⁴ Nyagər lə ngann Isirayel'gi goto, do'de boi boi. Ningə biti bone kin ka, loki isi tudəi Kunmində ki kəkə ə, ku kin to ba inbe bay. To ba, de un kum'de'ti el, tado in ki kində rɔ nan'ti ki Kirisiti ə ku kin a goto'n ko takum'de'ti.

¹⁵ Biti bone kin ka, loki isi tudəi makitu'gi ki Moji ndangi kin ə, ku madi uti kum'de do nyagər'ti inbe bay.

¹⁶ Nan toki ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: Loki Moji tur rɔ'ne ki rɔ Burəbe'ti par ə un ku kɔ takum'ne'ti§.

¹⁷ Tado Burəbe in Ndil, ningə loki Ndil Burəbe in səm'ti, low'ə'ti kin ə taa k'inyə taa in səm'ti tɔ.

¹⁸ Ningə j'in pəti, ku in ki goto kum'je'ti kɔ, adi ji toji tɔbar lə Burəbe rɔ'je'ti toki kɔtirongi a toji'n ndil de be. Lo kin'ti, ji mbəl ji to to Burəbe inbe be. Burəbe ki in Ndil adi tɔbar li'ə unji do'je'ti unji kunji ki əti bol ki do mad'a'ti, do mad'a'ti.

4

Kirisiti in nan'ti ki njekawkulə'gi

¹ Toki in kulə ki Luwə ə adi'je kigo memaji'ti li'ə, togi'je goto ta'ti el.

² J'in ji mbəti nyara ki lo kiyə'ti, ki nya ki to rɔsɔl ki de'gi isi rai. Panjiyə'je in ki lo kədikum nan'ti el, taa ji mbir ta lə Luwə dow kare el tɔ. Loki ji toji nya ki rɔta'ti ki taga ə, ji sangi kadi ji taa me de'gi takum Luwə'ti to taa yo.

³ Nga ningə, re Poyta ki maji ki j'isi j'iləmbər'ə kin, to lo kiyə'ti ə, to lo kiyə'ti tado de'gi ki isi awi tujj'ti,

⁴ tado nje ki uni me'de el. Ingi ki ngar nje kində togi'ne do dɔnangi'ti ne, uti kum nyagər lə'de nga adi lo kadi oyi kunji Poyta ki maji lə nje toji tɔbar lə Kirisiti kin goto. Kirisiti ki in banakum Luwə inbe.

⁵ Toki rɔta'ti, j'isi j'iləmbər rɔ'je j'inbe el, nan in Jeju Kirisiti ki Burəbe ə j'isi j'iləmbər'ə. Nga ningə j'inbe j'in bər lə'se tado lə Jeju.

† 3:7 3.7 Tekitaga 34.29 ‡ 3:13 3.13 Tekitaga 34.33 § 3:16 3.16 Tekitaga 34.34

⁶ Tado Luwə ki nje k'el k'ene: «Kadi kunji unji dann lo ki diw'ti*» kin ə adi kunjə unji ngann me'je'ti, kadi ji gəri'n tɔbar li'ə ki unji takum Kirisiti'ti kin.

⁷ Ningə nya maji lə Ndil kin, j'oti darɔ'je'ti ki yai ki to to ngoo ki kuwə ki hanji be kin. In be kadi to ar njay toki tɔgi ki ətɔ bol kin in rɔ Luwə'ti um in rɔ'je'gi'ti el.

⁸ Kon'gi ki dangi dangi kawinan ki dɔ'je'ti, nan budi singə'gi el; me'je gangi mann, nan j'ore me'je ngan inbe kin.

⁹ De'gi indəi kum'je ndoo, nan Luwə inyə'je kɔ el; tɔti'je nanga, nan tɔli'je el.

¹⁰ Darɔ'je isi oti koy lə Kirisiti ki lo'gi dɔkagilo'gi pəti, kadi de'gi oyi toki Kirisiti isi ki dɔ'ne taa darɔ'je'ti.

¹¹ Tado j'in ki j'isi ki dɔ'je taa, j'isi ta koy'ti ki dɔkagilo'gi pəti tado lə Kirisiti. In be kadi de'gi oyi toki Kirisiti isi ki dɔ'ne taa darɔ'je'ti ki ndo madi ə a oy kin.

¹² Lo kin'ti, j'in j'a j'ində taa lo koy'ti kadi to j'isi'n kumngayira ba tɔ.

¹³ Toki in ndil kunme ki kareba ə isi ra kulə me'je'ti, makitu lə Luwə el ene: «In tado kun ki m'un me'm m'adi Luwə ə m'elta li'ə†.» Ningə j'in kaa in tado kun ki j'uni me'je j'adi Luwə ə j'elita li'ə tɔ.

¹⁴ Tado ji gər kadi, Luwə ki te ki Burəbe Jeju lo koy'ti kin, a te se'je lo koy'ti ki Kirisiti tɔ. A te se'je kadi ində'je num, ingi num kadi'ne'ti.

¹⁵ Nya'gi pəti ki te dɔ'je'ti in tado maji lə'se. Ningə, lo kin'ti, ra maji lə Luwə a to mbar mbar kadi aw ki dɔ de'gi'ti ki kete kete. Aw ki kete kete kadi to de'gi ki nje kelta ki Luwə, rai'ə oyo ge, piti'ə ge, toi mbar mbar ki dɔ'ti.

¹⁶ In tado kin ə, j'ingə'n tɔgi par par. Re darɔ'je ki k'oo ki kum ne kin ə tɔg'ɔ isi təl ki gogi kaa, ndil'je isi ingə tɔgi ki rangi ki ndɔ'gi ndɔ'gi.

¹⁷ Tado kon'gi ki j'isi j'ingəi'de bone kin, in kon ki dɔkagilo li'ə in nden be par, taa ɔlɔ kəl kare tɔ, loki j'un j'ində kadi tɔji ki ətɔ bol, ki bitɔ ki non'ti ki a re go nje'gi'ti kin.

¹⁸ Nya ki j'isi j'anyi ngod'o, in nya ki de oo ki kum'ne kin el, nan in nya ki de oo ki kum'ne el yo. Nya ki de oo ki kum'ne, ndɔ'a in ngayn el, nan nya ki de oo ki kum'ne el, a to bitɔ ki non'ti.

5

Darɔ ki sigi

¹ Ji gər maji kadi re darɔ'je ki j'in me'ti dɔnangi'ti ne, ki to to *kəyku be kin tuji ə, j'awi ki darɔ ki sigi ki in kəy ki Luwə ra adi'je me dɔran'ti non, ki in kəy ki de ra ki ji'ne el. In kəy ki a to bitɔ ki non'ti.

² Tado kisi ki j'isi me darɔ'ti ki in kəyku kin, j'isi tuməi um um, tado ji ge ngayn kadi j'uləi darɔ'je ki dɔran'ti rɔ'je'ti ki to to kəy ki bitɔ ki non'ti dɔ mad'a'ti.

³ Be ə loki re darɔ'je ki dɔnangi'ti goto ə de a oo'je ki rɔ'je kare el.

⁴ Tado kisi'je me darɔ'ti, ki in kəyku kin, ji tumə um um, nya aldo singə'je. Ningə ji ndigi kadi j'ori rɔ'je kɔ me darɔ'ti kin el, nan ji ndigi kadi j'uləi darɔ ki dɔran'ti dɔ'ti, kadi darɔ ki kumngayira tu dɔ darɔ ki koy.

⁵ Ningə in Luwə inbe ə ində kadi nya'gi kin a rai nya be dɔ'je'ti. In in ə ində Ndil'ne me'je'ti to nya ki adi'je dɔkete dann nya maji'gi'ti ki ində taa dangi tado lə'je, kadi a adi'je.

* 4:6 4.6 Lotum 1.3 † 4:13 4.13 Pa'gi 116.10

⁶ Lo kin'ti, j'uwəi tōgi'je ba ki dōkagilo'gi pəti. Ningə ji gər kadi loki j'in me daro'ti ki dōnangi'ti ne kin bay ə, j'in gidi kəy'ti lə'je, sanyi ki Burəbe.

⁷ Toki rōta'ti, in ki takul kunme ə j'isi j'aw'n, um in kum'je ə oo lo ə j'isi j'aw'n el.

⁸ J'uwə tōgi'je ba ə j'isi j'aw'n, ningə ji ndigi ngayn kadi j'inyə daro kin, ə j'aw j'ində be kadi Burəbe'ti.

⁹ Nga ningə, re j'isi'n me daro'ti kin, eke ji tus'ə j'inyə, nya ki uwə me'je, in ta kadi ji nəl Burəbe.

¹⁰ Tado maji kadi j'a ji te kare kare kadi ji ra non Kirisiti'ti, lo gangi ta'ti li'ə. De ki ra kaa a ingə nya ki sōw dō'ne, kigo kulə ra'a'ti ki un daro'ne ra'n: ki re in'n kulə ki maji eke kulə ki majel.

¹¹ Ginn nya ki kadi ji bol'n Burəbe, ji gər maji, in ə j'isi sangi row kadi ji buki'n de'gi go'je'ti. Luwə gər'je ar njay, ningə m'gər kadi ingi kaa, ki kadi elita ki ngom el ə, in gəri m'in ar njay tō.

¹² Ji ndigi kadi ji təl j'elita dō rō'je'ti rangi bay taa kadi in gəri'je, el, nan j'un sese tarow kadi rō'se nəl'se dō'je'ti. Lo kin'ti, a ingəi ta ki kadi a turi de'gi'ti ki isi indəi gu'de ki nyara ki gidi'de'ti ne kare, um nyara ki ngarme'de'ti el kam.

¹³ Re in rōta'ti kadi j'in de'gi ki dō'je goto ə, in tado lə Luwə ə dō'je goto'n, a re j'in nje kumkar'gi tō ə, in tado lə'se ə j'in'n nje kum kar'gi tō.

¹⁴ Toki rōta'ti, ndiginan lə Kirisiti onbe dō'je'ti, j'in ki ji gər toki de kareba oy tado de'gi pəti, adi de'gi pəti oyi kin.

¹⁵ Oy tado de'gi pəti, kadi de'gi ki sii ki dō'de taa, sii tado lə'de inbe'gi el nga, nan tado lə de ki oy ə ində taa lo koy'ti tado lə'de kin.

¹⁶ Nga ningə, j'a j'oo'de kigo k'oo'ə'ti lə'de el biti nga. Re kete j'in, j'oo Kirisiti kigo k'oo'ə'ti lə'de ka, ki ngosine kin, j'a j'oo'ə be el ratata nga.

¹⁷ Re de ində rō'ne nan'ti me tō Kirisiti'ti ə, in nyakində ki sigi. Nya'gi ki kōkō dəri kō, nya'gi ki rō'a'ti pəti, tēli nya ki sigi.

¹⁸ Ningə nya'gi kin pəti in rō Luwə'ti, ki nje təl kulə'je noji nan'ti sə'ne, ki row lə Kirisiti. Luwə ki adi'je kulə kulə de'gi noji nan'ti si'ə inbe.

¹⁹ Tado in Luwə ə, ki row lə Kirisiti, ulə'n de'gi ki dōnangi'ti, noji nan'ti sə'ne, ki kanji tudə majel'gi lə'de ki rai. Nga ningə, ində taa kulə noji nan'ti ta'je'ti kadi j'iləmbər'ə.

²⁰ J'in de'gi ki Luwə ulə'je to nje ra kulə tor Kirisiti'ti. Nga ningə, Luwə un'je bari'n'se ki rō'ne'ti. Me tō Kirisiti'ti, j'uwə ngonn mbay nja'se ba, uləi noji nan'ti ki Luwə.

²¹ Kirisiti ki ra majel el, nan Luwə buki majel'gi lə'je ki dō'a'ti. Oy ki dō'a'ti, kadi ki row li'ə, Luwə təl'n'je de'gi'ti ki dana takum'ne'ti.

6

¹ Toki j'ində rō'je nan'ti ki Luwə dō kulə'ti, ji dəji'se kadi kidi ra maji lə Luwə ki ingəi kin el.

² Tado Luwə inbe el ene:

«Dōkagilo'ti ki maji, m'oo dō ndu'i,

Ndō ki in ndō kaji de'gi, m're m'osi kil'i.»

Nga ningə, dōkagilo ki maji nga ə to kin, ndō kaji de'gi nga ə re kin*.

³ Kadi to kulə ki j'isi ra kin ta goto dō'ti, ji sangi row kadi ji tugə de madi jigi'ti el.

* 6:2 6.2 Ejay 49.8

⁴ Nya ki j'isi sangi, ji sangi kadi ji toji me nya'gi'ti pæti, toki røta'ti, j'in njekuløbær'gi læ Luwæ. J'uwæ togi'je ba ø ji tøl j'uwæ bay, me kon'gi'ti, me kumtondoo'ti, me bol'ti,

⁵ ginn kindø'ti læ de'gi, me dangay'ti, ki me sulø'ti ki de'gi suløi bulø de'gi dø'je'ti. Me kulø'ti ki aldø singø'je, lo to bi goto, me bo'ti, kaa j'uwæ togi'je ba†.

⁶ Ji toji kadi j'in njekuløbær'gi læ Luwæ me kar njay'ti, me gær Luwø'ti, me koreme'ti, me ramaji'ti. Ndil Luwæ in se'je nan'ti, ji ndigi de'gi ndigi ki røta'ti, ki kødinan goto'ti.

⁷ Ji toji kadi j'in njekuløbær'gi læ Luwæ me kilømbær ta'ti ki røta'ti, ki j'ilø ki togi læ Luwæ. Nya kati læ'je, ki dær rø læ'je, in nyara ki dana takum Luwø'ti.

⁸ De'gi øsi kurø'je ge uløi røsol dø'je'ti ge, elita ki majel dø'je'ti ge, elita ki maji ge. J'isi j'elita ki røta'ti kin ka oyi'je to nje ngom'gi,

⁹ gæri'je bøti, nan oyi'je to de'gi ki gæri'de el be, j'a ji njiyø ki dø'je taa, nan oyi'je to njekoy'gi. Uwøi'je dangay'ti ki kanji tøl'je,

¹⁰ tuji me'je ka rø'je nøl'je par par. J'in njendoo'gi, nan ji tøl de'gi ngayn nje nyakingø'ti, to to nya ki nya læ'je goto be, nan ki røta'ti ø, nyakingø'gi pæti in yan'je.

¹¹ In de'gi ki Korenti'ti, j'el kann kumta, ji te me'je ki rø'se'ti.

¹² Ji toji'se ndigi ki ji ndigi'se ki taga, nan in ingi ø tei me'se adi'je el.

¹³ Lo kin'ti, m'el'se ta toki baw ngann'gi a el'n ngann'ne'gi ta kin be. Ningø ji dø'je'se kadi ingi kaa, tei me'se adi'je toki j'in ji te'n me'je j'adi'se kakin be tø.

Gangi nan ki majel

¹⁴ Maji kadi uløi dø'se ki non be par ginn jugi'ti ki kareba ki nje ki gæri Luwæ el kam el. Nya ki røta'ti ki nya ki majel a indøi rø'de nan'ti el; kunji ingi ki lo ki diw asi kadi a indøi rø'de nan'ti el.

¹⁵ Lo kadi Kirisiti ingi ki Su ta'de asi nan goto; de ki njekunme kadi Luwæ ingi ki de ki nje kunme'ne kadi Luwæ el, nya ki a uwøi nan dø'ti goto.

¹⁶ Nya ki a oro *Køy læ Luwæ ki kagi yo'gi nan'ti goto. Tado j'in ø, j'in Køy læ Luwæ ki nje kisi kumngayira ba toki Luwæ inbe el'n ene:

«M'a m'ra be dann'de'ti, ø m'a m'njiyø se'de nan'ti, m'a m'in Luwæ læ'de, ø in a in de'gi læ'm tø‡.»

¹⁷ In tado ki be kin ø, Burøbe el'n ene:

«In gangi nan ki de'gi ki gæri m'in el, odi nya ki to njen el,

ø m'in m'a m'uwø'se ki rø'm'ti§.»

¹⁸ Burøbe ki Nje togi pæti el bay ene:

«M'a m'in Luwæ ki Baw'se, ø in, a in ngann'm'gi ki dingøm ki ki dene k'el Burøbe ki nje togi pæti*.»

7

¹ Nje ndigi'gi læ'm, toki j'ingøi kunndu'gi ki Luwæ un adi'je be kin, maji kadi j'inbe'gi, j'ari rø'je njay dø nya'ti ki a njenyi ki darø'je ki ndil'je. Ningø adi j'indøi rø'je ta dangi me bol Luwø'ti.

Rønel læ Pol

² Indøi'je ngarme'se'ti! De madi ki ji ra si'ø nya ki low'ø'ti el goto, de ki ji tø ko nya li'ø goto, taa de ki j'ødi'ø ji taa nya li'ø kaa goto tø.

† 6:5 6.5 KNK 16.23, 19.29, 21.30 ‡ 6:16 6.16 Lebitiki 26.12; Ejækøl 37.27 § 6:17 6.17 Ejay 52.11; Ejækøl 20.34 * 6:18 6.18 2 Samiyel 7.14; Ejay 43.6

³ Ningə m'elta kin be kadi m'gangi'n ta do'se'ti el, tado m'el kete nga toki j'ində'se ngarme'je'ti kadi re in koy ə koy, kaji ə kaji.

⁴ M'tinyi me'm kati ngayn ki ro'se'ti, m'ində gu'm ngayn tado lə'se. M'ingə mesol ngayn, ro'm nəl'm ki dum, me kon'gi'ti ki j'ingəi'de.

⁵ Loki ji re ji te donangi Maseduwann'ti nu kin, lo karkon goto, j'ingəi kon'gi ki dangi dangi: ro gugi gidi'je, bol rosi me'je.

⁶ Nan Luwə ki njekulə dingəm me de'gi'ti ki nje sol do'de, adi'je togi ki row re lə Titi.

⁷ Nga ningə, in re lə Titi par ə adi'je togi el, nan in togi ki adi'ə kin to ə adi'je togi. Titi el'je toki in ndigi ngayn kadi oyi m'in, taa mann non re kum'se'ti num, ta on me'se num tado lə'm. Lo kin'ti, m'ingə ronel ngayn do mad'a'ti bay.

⁸ Re makitu ki m'ndangi m'adi'se kete kin tuji me'se kaa, m'ndingə ro'm do'ti el. Re m'ndingə ro'm do'ti ə, in tado k'oo ki m'oo kadi tuji me'se dokagilo madi'ti*.

⁹ Ningə ki ngosine kin, ro'm nəl'm tado me'se ki tuji kin el, nan tado k'in ki metuji lə'se aw sese adi inyəi gorow njiyə'se ki majel kə. Me'se ki tuji kin ə in nya ki Luwə ndigi, adi j'in j'el toki nya madi ki majel kare ki ji ra sese goto.

¹⁰ Tado metuji ki nəl Luwə, re ki k'inyə gorow njiyə ki majel kə, kadi te ki de kaji'ti, ki kanji kadi de ndingə ro'ne do me'ti ki tuji kin. Nan metuji ki de inyə'n row nya ra'ne ki majel kə el, a re ki koy.

¹¹ Ki ngosine kin, inbe'gi oyi kandi metuji ki nəl Luwə kin ki kum'se: Ra adi toi bi do ro'se'ti el! Dəji me sol ki ro tinyi'se num, ndingəi ro'se ngayn num, bol təl'se num, in ndigi ngayn kadi oyi m'in num, ta on me'se tado lə'm num, taa ta'se in do de'ti ki ra nya ki gorow'ə'ti el kakin num to. Toji me nya'gi'ti pəti toki ojido ta kin ingi, ari njay.

¹² Nga ningə, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado lə de ki ra nya ki low'ə'ti el kin el num, taa tado lə de ki nya ki gorow'ə'ti el kin tuji me'ə el num to. Nan in kadi inbe'gi, oyi tingə ki in tingəi bil tado lə'je kin ki kum'se, takum Luwə'ti.

¹³ In kin ə in nya ki adi'je togi. Ningə j'ingə togi par el, nan j'ingə ronel kibo ngayn inbe bay to, loki j'oo nəl ki ro Titi nəl'ə tado kuwə ki ingi pəti uwəi hangal'a indəi nanga me hal'se'ti ki toji.

¹⁴ Kində ki m'un'se m'ində'n gu'm ki ro'a'ti kin, ro'm sol'm el. To ki ka ki j'el'se ta ki rəta'ti ki ndo'gi, piti ki ji piti'se non Titi'ti toji ro'ne ki taga kadi in ta ki rəta'ti.

¹⁵ Lo kin'ti, ro'a nəl'ə ngayn bay do'se'ti, loki me'ə olo do təlro go ta'ti lə'se pəti, ki kuwə ki uwəi'ə ki ro'se'ti ki buki nan'ti ki bol.

¹⁶ Rom nəl'm ngayn adi m'ində me'm do'se'ti me nya'gi'ti pəti.

8

Kaw nya tado ra'n ki njekunme'gi ki Jerujalem

¹ Ngannkon'm'gi, ji ndigi kadi in gəri maji ki Luwə ra ki Njekawnan'gi ki donangi Maseduwann'ti kin.

² Kon'gi ki dangi dangi te do'de'ti, nan be kaa ro'de nəl'de ki aldo maji, adi me ndoo'ti lə'de ki ngayn inbe kin kaa, uni nya maji'gi lə'de ngayn ki me ki kare.

³ M'man naji lə'de do'ti toki uni kigo togi'de'ti, ki madi'gi uni ki aldo togi'de inbe bay. Ningə in ki me ndigi lə'de inbe ə adi.

* 7:8 7.8 2.3

⁴ Døji'je ə təl dəji ɓay, kadi j'adi'de tarow kadi n'ingi kaa n'uləi ji'de me nyakaw'ti tado lə de'gi lə Luwə ki sii Jerujalem'ti kin tɔ*.

⁵ Rai nya ki aldo in ki j'ində me'je dɔ'ti kadi a rai. Uni rɔ'de inbe adi Burəbe kete, ningə go'ti, uni adi'je tɔ, kigo ndigi'ti lə Luwə.

⁶ In tado kin ə, j'ulə'n dingəm me Titi'ti kadi təl aw tɔlta kulə nyakaw tado ra maji kin, toki ulə'n ngirə dann'se'ti nga kin.

⁷ Nga ningə, toki in nje nya ki to mbar me nya'gi'ti pəti, adi in me kunme'ti lə'se, me kuji kelta'ti lə'se, me nyagər'ti lə'se, me tingə bil'ti ki kanji to ɓi dɔ rɔ'se'ti, ki me ndigi nan'ti ki ji toji'se row'ə, maji kadi toji toki kuləra maji'gi lə'se kin in nyakingə lə'se ki to mbar mbar.

⁸ Ningə m'el'se toki in ndu ə m'un madi'se el; re m'el'se ta tingəbil lə madi'se'gi ə, in kadi ingi, oji ndiginan lə'se ki rɔta'ti adi de'gi gəri, me nyakaw'ti kin.

⁹ Tado in gəri memaji lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti maji. Kirisiti ki in njenyakingə, nan ra rɔ'ne njendoo'ti tado lə'se, kadi me ndoo'ti li'ə, ingi, təli nje nya'gi.

¹⁰ In ta kigo k'oo'ə'ti lə'm ki m'oo ə m'el dɔ'ti. Ningə in ta ki sɔw dɔ'se inbe'gi maji, tado ingi, ə in de'gi ki dɔkete ki rai kulə kin ɓal'ti ki dər. In de'gi ki dɔkete me ra'a'ti par el, nan in de'gi ki dɔkete me kun ndu'ti tado ra'a.

¹¹ Ə ki ngosine kin, maji kadi tɔlita kulə kin, tado kadi, kigo togi'se'ti, kulə ki rai nga num, ndigi ra'a num, sii nan'ti lay.

¹² Tado, loki de adi nya ki me ki kare, Luwə taa nya li'ə ki adi kin kigo tɔg'ɔ'ti ki me kəy'ti, um nya ki awi'n el par ə, Luwə a ində me'ne dɔ'ti el.

¹³ Ningə in ta kadi ji ra'se kadi osi me ndoo'ti el. Osi me ndoo'ti kadi in soti ki madi'se'gi el, nan in ta kadi asi nan yo.

¹⁴ Ki ngosine kin, ki nya lə'se ki to mbar kin, asi kadi a rai ki nje ki yan'de to rɔ'de, ningə ndɔ ki nya lə'de a to mbar ə nya to rɔ'se ə, a rai sese tɔ. Lo kin'ti ə a asi nan,

¹⁵ toki makitu lə Luwə el'n ene:
«De ki ɔy ngayn, de oo pa nya li'ə el, ningə de ki ɔy ngayn el, nya ki du'ə goto†.»

Titi ki madi'ne'gi madi awi Korenti'ti

¹⁶ J'uləi toji dɔ Luwə'ti ki ra adi ta lə'se to rɔ Titi toki to'n rɔ'm kin be tɔ.

¹⁷ Titi ndigi ta ki j'ində non'a'ti kadi təl aw rɔ'se'ti. Ningə kete ɓay taa ka, inbe ki dɔ'ne to rɔ'a ngayn tado lə'se, adi in ki me ndigi li'ə inbe ə isi awi'n rɔ'se'ti.

¹⁸ J'ulə ngonnkon'je kare j'adi aw si'ə. In ngonnkon'je ki Njekawnan'gi ki dangi dangi elita li'ə maji oji'n dɔ kadi rɔ li'ə tado Poyta ki maji.

¹⁹ Bay tɔ, in de ki Njekawnan'gi ki dangi dangi uləi ji'de dɔ'a'ti kadi aw se'je tado tado kulə nyakaw tado ra maji kin. In kulə ki j'un rɔ'je tado'a kadi tɔ Burəbe ingə'n kɔsikurə, taa kadi ji toji'n ndigi ra maji ki rosi me'je kin tɔ.

²⁰ Ki ojidɔ nar ki de'gi adi'je ngayn kadi j'in ə j'ində kum'je go kulə'ti ki kadi rai, j'ində kumkədi dɔ'ti kadi de'gi oyi'je to de'gi ki rɔta'ti el, el.

²¹ Ji sangi kadi ji ra nya ki nəl Luwə par el, nan ji sangi kadi ji ra nya ki nəl de'gi tɔ.

²² Nje kaw ki rɔ'se'ti kin, j'ulə ngonnkon'je kare si'ə non ɓay. In de ki nja ngayn, ji nan'a, adi j'oo tingəbil li'ə. Ningə ki ngosine kin, to rɔ'a ngayn kadi n'in me kulə'ti kin tɔ, tado taa ki taa me'se.

* 8:4 8.4 1-4; Rɔm 15.26 † 8:15 8.15 Tekitaga 16.18

²³ Ningə ki ɔjido Titi, in madi njiyə lə'm, taa in madikulə'm ki rɔ'se'ti tɔ. Ningə, ngannkon'je'gi ki dani'ə, in ngann njekawkulə'gi lə njekawnan'gi ki dangi dangi ki kadi Kirisiti ingə'n kɔsikurə tɔ.

²⁴ Tɔji de'gi kin adi gəri toki in ndigi'de ndigi ki rɔta'ti. Lo kin'ti, njekawnan'gi ki dangi dangi a gəri toki in ndigi de ndigi ki rɔta'ti, taa tɔji ki j'isi j'uləi dɔ'se'ti takum'de'ti kin kaa in ki rɔta'ti tɔ.

9

Luwə ndigi de ki adi nya ki rɔnel

¹ Ki ɔjido nyakaw ki kadi ji ra'n ki de'gi lə Luwə ki sii Jerujalem'ti, maji kadi m'ndangi ta dɔ'ti m'adi'se, m'oo ta ki kadi m'ndangi bay el nga.

² M'gər ndigi ramaji ki rosɪ me'se kin, adi m'piti'se ki taga takum de'gi'ti ki dɔnangi Maseduwann'ti*. M'el'de m'ene: «Ngannkon'je'gi ki dɔnangi Akay'ti sii dɔ nja'de'ti bal'ti ki dər.» Ningə tingəbil lə'se kin ra adi Njekawnan'gi ngayn ndəli.

³ Lo kin'ti, m'ulə ngannkon'je'gi ki rɔ'se'ti kadi piti ki ji piti'se ɔji'n dɔ lo kin, təl nya ki kare el. Ningə toki m'el'n, m'ndigi ngayn kadi sii dɔ nja'se'ti toki rɔta'ti inbe tɔ.

⁴ Tado kin ə re de'gi ki dɔnangi Maseduwann'ti awi sə'm rɔ'se'ti, ə sii dɔ nja'se'ti el ningə, j'in ki ji taa me'se kin, j'a təl de'gi ki rɔ'de sɔl'de, nga ningə, rɔsɔl kibo ngayn a in dɔ'se'ti inbe'gi.

⁵ In tado kin ə, m'oo maji ngayn kadi m'dəji ngannkon'je'gi madi kin kadi awi kete non'm'ti, rɔ'se'ti, kadi kawɪ nja kadikare me ndigi ki uni ndu'se dɔ'ti kin. Loki in ki kɔsi nja'a nan'ti pəti ə de oo ə, a in nya kadi ki me ndigi, um in nya ki de ində tɔgi dɔ madi'ne'ti ə adi'n el.

⁶ Ningə kadi in gəri toki:

De ki duw nya nden be,
a təti nden be tɔ;
ə de ki duw nya ngayn,
a təti ngayn tɔ.

⁷ Kadi de ki ra adi kigo kɔj'ɔ'ti ki ɔji me'ne'ti, um ki ndingə rɔ eke ki tɔgi madi ki kində dɔ'ti el. Tado Luwə ndigi de ki adi ki rɔnel.

⁸ Luwə aw ki tɔgi kadi adi maji'gi ki dangi dangi ndogi'se mann'ti. Lo kin'ti, a awi ki nya'gi pəti ki kadi ra sese ki dɔkagilo'gi pəti. A to'se mbar mbar kadi uni rai kulə'gi ki maji.

⁹ Toki makitu lə Luwə el'n ene:
«Kanyi nyakingə lə'ne ki me ndigi adi njendoo'gi,
ramaji li'ə to ki ndɔ'gi ndɔ'gi†.»

¹⁰ Luwə ki nje kadi ko nya njeduw nya ki nje kadi nyakusɔ de sɔ, a adi'se ko nya ki to mbar mbar, taa a ra kadi tɔgi tɔ. Lo kin'ti, ramaji lə'se a te ki dɔ'ne ki taga wangi.

¹¹ Nga ningə a in njenyakingə'gi me nya'gi'ti pəti, kadi rai maji ki me ndigi lə'se ki kete kete. Ningə a ra kadi de'gi ki a uləi ji'se adi j'adi'de kin, a təli ki oyo adi Luwə tɔ.

¹² Kadikare lə'se kin, a ra ki njekunme'gi par el, nan a ra kadi de'gi təli ki oyo ngayn adi Luwə tɔ.

¹³ Loki in oyi maji lə kulə kin ə, a uləi tɔji dɔ Luwə'ti tado təl ki təli rɔ'se go Poyta'ti ki maji lə Kirisiti, manyinaj'a ki taga kin, ki maji ki rai se'de ə kanyi nya maji'gi lə'se adi'de num adi ndəgi de'gi pəti num kin tɔ.

* 9:2 9.2 1.16 † 9:9 9.9 Pa'gi 112.9

¹⁴ A elita ki Luwə tado lə'se, toji ndiginan lə'de ki rə'se'ti, oji'n do maji lə Luwə ki ində nangi ripi ripi ki do'se'ti kin.

¹⁵ Toji in ki do Luwə'ti tado kadikare li'ə ki de oo ngang'a el kin.

10

Pol rə do kulə'ti ki to me ji'ə'ti

¹ De'gi eyina m'in Pol, loki m'oo kum'se ə m'sol do'm, a re m'in sanyi to ningə, m'un do'm taa, m'ra madi ngan sese. Nan m'dəji'se ki takul sol lom lom ki memaji lə Kirisiti,

² kadi rai m'in adi m'ra m'adi ngan sese el, dokagilo'ti ki m'a m're'n dann'se'ti. Tado m'ində do'm'ti kadi m'a m'ra m'adi ngan ki de'gi madi ki isi eli eyina j'isi ji ra kulə lə de'gi kare kin.

³ In ki rəta'ti kadi j'in de'gi, nan j'isi rə ko rə ki de'gi si rəi nan kin el.

⁴ Nan nyarə'gi ki j'isi rə'n, in ki in rə de'ti el, nan in nyarə'gi ki təg'ə in rə Luwə'ti, kadi tuji təgi'gi ki ngan ngan. Ji tuji'n mərta'gi lə de'gi ki in mərta'gi ki gorow'ə'ti el,

⁵ ji budi nya'gi pəti ki re ki kundəta a ki ogi gər Luwə. J'a ji ra kadi mərta'gi lə de'gi in mərta ki kadi təl re se'de go ndu'ti lə Kirisiti.

⁶ Nga ningə, j'in ndəkba kadi j'ində ba kal de'gi madi ki a təli rə'de go ta'ti el j'oji'de, ndə'ti ki ingi pəti a təli rə'se maji go ta'ti.

⁷ Gonyi nya'gi ki to takum'se'ti ne kin! Re de madi gər ar njay kadi n'in de lə Kirisiti ə, maji kadi ində nya kare kin do'ne'ti to: re in de lə Kirisiti ə, j'in kaa j'in de'gi lə Kirisiti to.

⁸ A re m'ra rənel ki aldo lo nden, oji'n do təgi ki Burəbe adi'je kadi j'osi'n ginn'se ki kete, um kadi ji tuji'n'se el kin kaa, rə'm sol'm el.

⁹ M'ndig'i kadi de oo'm m'to to de ki nje kadi'se bol me makitu'gi'ti lə'm ki m'ndangi m'adi'se kin el.

¹⁰ Tado de'gi madi eli eyina: «Pol, re oo makitu'gi ki ndangi ə, in ta'gi ki ngan ngan, təgi'de to, nan loki re ki darə'ne ə, de oo təg'ə el, taa ta k'el'ə ka nda'a goto to.»

¹¹ Ningə kadi de ki elta kin gər do'ne'ti maji toki, kah'a'ti inbe ki oo'n'je me makitu'ti ki j'isi sanyi ji ndangi kakin ə, re ji re ki rə'je ka, kulə ki j'a ji ra a to be to.

¹² Toki rəta'ti ə, j'in j'asi nan ki de'gi madi ki inbe'gi oyi rə'de nya madi'ti kin el, eke j'a j'uni rə'je j'oji kadi de'ti el to. Nya kare, kun ki isi uni ndu'de inbe'gi par ə rai kulə, isi gonyi loki rə'de inbe'gi par kin, ra adi nyagər lə'de goto.

¹³ Nga ningə, ki ojido'je, j'a j'oji rə'je ki aldo lowə el, nan j'a j'oji rə'je kigo ngang'i kulə'ti ki Luwə adi'je ə adi j'aw biti ji te'n rə'se'ti kin.

¹⁴ Toki re j'ene j'aw biti ji te rə'se'ti ə, ji toji rə'je ki aldo ngang'i lowə el. Tado j'aw biti ji te rə'se'ti dokete ki Poyta ki maji lə Kirisiti, toki rəta'ti.

¹⁵ Lo kin'ti, ji toji rə'je ki aldo ngang'i kulə lə'je el, j'ində gu'je ki kulə lə de'gi ki rangi el. Nan j'ində me'je'ti kadi kunme lə'se a aw ki do mad'a'ti, kadi j'ingəi row ji ra'n kulə'gi ki əti bol ngayn dann'se'ti. J'a ra kigo ngang'a'ti ki Luwə oji'je kadi ji ra.

¹⁶ J'a j'iləmbər Poyta ki maji go donangi'gi'ti ki sanyi gidi'se'ti, ki kanji kadi ji toji rə'je ki kulə lə de'gi ki rangi ki rai ngang'i lo'ti lə'de ki sow do'de.

¹⁷ De ki ge kində gu'ne ningə, maji kadi un Burəbe ə ində'n gu'ne*.

¹⁸ In de ki Burəbe ə oo'ə nya madi'ti ə nda'a to'ti um in de ki inbe oo rə'ne nya madi'ti ə nda'a to'ti el.

* 10:17 10:17 Jeremi 9.23; 1Ko 1.31

11

Pol ingi ki njekawkulø'gi ki nje ngom

¹ Re asi kadi òsi ginn'm nden me dɔ majel'ti lə'm ningə, m'ene oyo òsi ginn'm be!

² Jangi ra'm tado lə'se, ningə in jangi ki in rɔ Luwə'ti. M'uwə dɔ'se tado lə dingəm kareba be, ki in Kirisiti, kadi to m'te sese non'a'ti to ngonn ki mandi ki ar njay, ki gər ngaw el bay.

³ Nan m'bol kadi mərta'gi lə'se, təl mərta'gi ki tuji, kadi indəi ngangi dɔɔ ki dɔi nan nan'ti ki Kirisiti maji ar njay, adi òsi'se ngərangi, toki lii ədi'n Ebi ki ta ngom lə'ne kin be*.

⁴ De madi ki rangi a in non kadi re ilə'se mbər Jeju ki rangi ki in ki j'ilə'se mbər'ə kete, a adi'se ndil ki rangi ki in ki ingəi kete kin, eke a adi'se Poyta ki maji ki rangi ki in ki taai kete kin kaa, a in kadi òsi ginn'ə ki tɔgi'se par.

⁵ Nya kare, m'in m'oo nya ki njekawkulø'gi ki oyi rɔ'de toki ngayn kin utəi m'in el.

⁶ Dɔmaji ə m'aw ki kuji kelta ngayn el, nan ki ɔji do nyagər ə, m'in me'ti non. In nya ki j'ɔji'se taga wangi me nya'gi'ti pəti ki row'gi ki dangi dangi.

⁷ Ningə kadi m'dəji'se m'oo ke Poyta ki maji lə Luwə ki m'inbe m'ilə'se mbər'ə ki dɔ ki kulə nanga kadi m'un dɔ'se taa, taa m'ilə'se mbər'ə kare ki kanji kingə nya low'ə'ti kin, in nya ki low'ə'ti el ə m'ra wa?

⁸ M'taa nya ji Njekawnan'gi'ti ki rangi, ki ingi ə rai sə'm ə m'ra'n kulə dann'se'ti.

⁹ Dɔkagilo'ti ki m'ində'n dann'se'ti, ə nya to'n rɔ'm kin, de madi ki m'iyə goto. In ngannkon'je'gi ki in dɔnangi Maseduwann'ti ə rai sə'm me nya'gi'ti ki to rɔ'm. Me nya'gi'ti pəti, m'uwə tɔgi'm ba kadi m'oy de madi el, ningə, m'a m'nanyi ki lo kuwə tɔgi'm ba'ti inbe kin.

¹⁰ M'el wangi toki de madi ki kadi a ɔgi'm kində gu'm ki ta kin dɔnangi Akay'ti goto. Ningə m'el ki row lə ta ki rɔta'ti ki in rɔ Kirisiti'ti ə isi me'm'ti kin.

¹¹ Tado ri ə m'elta kin be wa? M'el be tado in ndigi ə m'ndigi'se el, el. Luwə gər maji kadi m'ndigi'se!

¹² Nya ki m'ra kin, m'a m'nanyi ki lo ra'a'ti ki non'm'ti, kadi m'ɔgi'n de'gi madi kin row. De'gi ki isi sangi row kadi indəi gu'de toki n'asi nan se'je.

¹³ Ko de'gi kin in njekawkulø'gi ki nje ngom'gi, in njerakulø'gi ki rɔta'ti el, ki təli rɔ'de njekawkulø'gi'ti lə Kirisiti.

¹⁴ Ningə in nya ki əti de bol el, tado Satan inbe ki dɔ'ne kaa isi təl rɔ'ne malayka'ti ki aw ki kunji.

¹⁵ In nya ki mbah el, kadi njerakulø'gi lə Su təli rɔ'de to njekuləbər'gi'ti lə Luwə ki rɔta'ti. Nan a təli ta'de kigo kulə ra'de'ti ki majel.

Kon'gi ki ingə Pol

¹⁶ M'təl m'el bay, kadi de oo'm to de ki dɔ'a goto el. A re be el ningə, in ndigi kadi m'in de ki dɔ'm goto, kadi m'in kaa m'ində'n gu'm nden tɔ, toki isi rai ki de'gi madi ki isi indəi gu'de, ə in ndigi se'de kin be tɔ.

¹⁷ Ta ki m'aw to m'el kin, m'el kigo ndigi'ti lə Burəbe el, nan m'el kigo dɔ majel'ti lə'm. Ningə m'gər kadi in nya ki asi kində tɔgi.

¹⁸ Tado de'gi ngayn isi indəi gu'de kigo k'oo'ə'ti lə'de, adi m'in kaa m'a m'ində kuləkikiyə tɔ.

¹⁹ Ingi ki in de'gi ki kum'se ar njay, ə ki me ndigi lə'se inbe, təli isi òsi ginn de'gi ki dɔ'de majel.

* 11:3 11.3 Lotum 3.1-6, 13

20 Ɔsi ginn'de adi sii rai'se bər'ti, adi isi soi'se, adi isi taai nya ji'se'ti, oyi tor'se el, buki ji'de kum'se'ti indəi'se.

21 M'elta kin ki rəsəl, ningə in nya ki toji kadi j'in de'gi ki togi'je goto. Lo kin'ti, m'elta to de ki dɔ'a majel be: nya ki de'gi madi oyi to nyakində gu'de, m'in kaa m'ində'n gu'm tɔ.

22 Re eyina n'in Ebirə'gi wa? M'in kaa be tɔ. Re eyina n'in ngann Isirayel'gi wa? M'in kaa be tɔ. Re eyina n'in ngann kaw *Abiraham wa? M'in ka be tɔ.

23 Re eyina n'in njekulə'gi lə Kirisiti wa? M'a m'elta to de ki dɔ'a goto be m'ene m'utə'de me'ti sanyi. Tado m'ra kulə m'utə'de num, m'ra dangay m'utə'de num, m'ingə kində m'utə'de num, m'in ta koy'ti ndəkba ki dɔkagilo'gi pəti num tɔ.

24 Asi nja mi, *Juwipi'gi indəi m'in ta dɔ mutə gidə in jikara†,

25 asi nja mutə, de'gi ki Rəm'ti tindəi m'in ki gəl, de'gi tiləi m'in ki mbal nja kare kadi n'toli m'in, mann uwə'm nja mutə, m'ra kondɔ kare ki kadi kare ginn mann'ti‡.

26 Me kaw mbah'gi'ti lə'm ki ngayn, asi kadi mann mbo a uwə'm, asi kadi kaya'gi ki nje gangi row rai m'in, asi kadi ngannkon'm Juwipi'gi tei ta'm'ti ə rai m'in, asi kadi nje gər Luwə el tei ta'm'ti ə rai m'in, asi kur me bebo'ti, nya ki majel te dɔ'm'ti, asi kadi nyara'm dilələ'ti, asi kadi ba uwə'm, asi kadi ngannkon'm'gi ki in ngannkon'm'gi ki rɔta'ti el rai m'in§.

27 M'ra kulə'gi madi ki m'ɔr rɔgi me'ti, nya'gi ki ngan ingəm; dɔkagilo'gi ngayn bi ɔdi kum el, bo ra'm num, kundə ra'm num, taa taa m'ɔgi rɔ'm nyakusɔ, kul on'm, m'aw ki rɔ'm kare.

28 Ki kanji k'el nya'gi madi, nya ki uwə me'm ki ndɔ'gi, m'mər ta dɔ Njekawnan'gi'ti ki dangi dangi pəti.

29 Kin ə togi de madi goto ə, m'in kaa togi'm goto tɔ, kin ə de madi inyə row lə Kirisiti ə, sɔ'm singə'm'ti mur mur.

30 Kin ə re in ta kində togi ə, m'ində gu'm ki togi goto lə'm.

31 Ningə Luwə ki Baw Burəbe Jeju, Luwə ki kɔsikurə in dɔ'a'ti biti ki non'ti, gər kadi m'elta ngom el.

32 Loki m'te Damasi'ti, nje konbe ki ginn ngar Aretasi'ti adi de'gi toi tatɔrow'gi'ti ki bebo'ti kadi uwəi m'in.

33 Nan uni m'in me kara'ti, tuwi m'in ki bolo bər adi m'in taa ki ngal ndogɔ bər ki gugɔ gidə bebo m'osi nanga. In be ə m'te'n ji'ə'ti*.

12

Nya'gi ki Burəbe adi Pol oo me ndil'ti

1 M'gər toki kində gu in nya ki nda'a goto yan'ne, be kaa m'a m'elta dɔ nya'gi'ti ki Burəbe adi m'oo me ndil'ti ki nya'gi ki te ki dɔ'a adi m'gər.

2 M'gər dingəm kare ki njekunme'ne me tɔ Kirisiti, ki asi bal dɔgi gidə in sɔ bone, Luwə un'ə aw si'ə biti me dɔran'ti ki nja mutə. Ningə dingəm kin, Luwə un'ə ki darɔ'a inbe kin be eke in me ndil'ti inbe kaa m'gər el, nan Luwə gər*.

3 M'gər kadi dingəm kin Luwə un'ə, nan un'ə ki darɔ'a inbe kin be eke in me ndil'ti inbe kaa m'gər el, nan Luwə gər bəti.

4 Luwə un'ə aw si'ə biti Paradisi'ti lə'ne, adi oo ta'gi ki dum kelta'a. In ta'gi ki adi de madi tarow kadi təl el rangi el†.

† 11:24 11.24 Ndukun ki nja joo 25.3 ‡ 11:25 11.25 KNK 16.22, 14.19 § 11:26 11.26 KNK 9.23, 14.5 * 11:33 11.33 32-33; KNK 9.23-25 * 12:2 12.2 KNK 9.30, 11.25; Gal 1.21 † 12:4 12.4 3-4; Luk 23.43

⁵ M'a m'ində gu'm ki ɔjido de'ə kin, nan ki ɔjido'm, m'a m'ində gu'm ə, m'ində me togi goto'ti lə'm kin par.

⁶ A re kadi m'ində gu'm kaa, de a oo'm to de ki do'a goto el, tado in ta ki rota'ti ə m'a m'el. Nan m'mbəti kində gu'm, nan panyata de oo'm to de ki ngayn ki aldo nya ki oo'm m'nji m'ra eke oo ta'm'ti.

⁷ Ningə kadi m'ində gu'm ki nya k'oo me ndil'ti ki əti bol kin el, m'ingə mote madi ro'm'ti: malayka lə Satan kare ə ingə kulə kadi to ində'm kadi m'ində gu'm el.

⁸ Asi nja mutə, m'non do Burəbe'ti kadi ɔr kon kin ro'm'ti ko.

⁹ Nan Burəbe el'm ene: «Memaji lə'm asi naki, tado m'nji m'oji togi'm me togi goto'ti lə'i.» Adi m'a m'ində togi'm ki togi goto lə'm, kadi togi Kirisiti in do'm'ti.

¹⁰ In tado kin ə, togi'm goto kaa m'ra ronel num, de'gi taji m'in ge, adi m'in me kon ge, indəi kum ndoo ge, adi m'in kon ge tado lə Kirisiti kaa, m'ra ronel par, tado loki togi'm goto kin ə, in ə m'ingə togi'ti.

Me Pol osi nanga el tado lə Korenti'gi

¹¹ Ngosine m'təl de ki do'a majel, ningə in ingi ə indəi togi do'm'ti adi m'təl njedo majel. Ingi ə re a manyinaji do'm'ti, tado re m'in nya madi el kaa, nya ki njekawkulə'gi ki nganyi ngayn kam utəi m'in goto.

¹² Nya'gi ki toji kadi m'in njekawkulə rai nya dann'se'ti adi oyi: m'uwə togi'm ba me nya'gi'ti ki ngan, m'ra nyakoji'gi ki nya'gi ki əti bol, ki togi'gi ki əti bol takum'se'ti.

¹³ In ri ə ndəgi Njekawnan'gi ki rangi ingəi utəi'se wa? Nya kare ki m'gər ə, in koy ki m'in nya ki koy do'se'ti el kin par. Nga ningə, kadi me'se sol do'm'ti ki ɔjido nya ki low'ə'ti el kin!

¹⁴ Ki ngosine kin, nja'm in ta row'ti kadi m'aw m'oo'se ki nja mutə‡. Ningə kaw'm ki m'a m'aw kam, m'a m'in nya ki koy do'se'ti el, tado in daro'se inbe ə m'nji m'sangi, um m'sangi nyakingə lə'se el. Toki rota'ti, in baw ngann'gi ə a ngəmi nyakingə tado lə ngann'de'gi, um in ngann'gi ə a ngəmi nyakingə'gi tado lə baw'de'gi el.

¹⁵ Ningə ki ɔjido'm, m'in ndəkba ngayn kadi m'ra nya ko do'se'ti. Daro'm inbe ba pəti, m'in ndəkba ngayn kadi m'ra ko tado lə'se. M'gər kadi re m'ndigi'se ngayn be kin ə, ingi a in ndigi m'in ngonndigi el.

¹⁶ De'gi madi a eli eyina in ki rota'ti kadi m'in nya koy ki do'se'ti el, nan a eli toki m'in njekədikum de'gi, m'te sese ki ta ngom m'taa nya lə'se.

¹⁷ Eke dann de'gi'ti ki m'ulə'de ki ro'se'ti kin, de madi ki m'un girə do'a'ti m'taa'n nya ji'se'ti in non wa?

¹⁸ M'dəji Titi m'ad'a aw dann'se'ti, ningə m'ulə ngonkon'je kare m'adi aw si'ə to§. Eke Titi un girə taa'n nya madi ji'se'ti wa? Titi a un girə ta nya ji'se'ti el, tado j'in se'de'gi kin, j'in de'gi ki ndil ki kareba ə isi ɔr'je tarow, taa j'isi j'un gorow ki kareba to.

¹⁹ Mayinu ba, isi oyi ene j'isi ji sangi kadi j'ɔr ta do'je'ti ki non'se'ti, nan jagi, in non Luwə'ti, me kində ro nan'ti me to Kirisiti ə j'isi j'el'n ta. Ningə nya'gi kin pəti, njendigi'gi lə'm, in kadi ɔsi ginn'se ki kete me kunme'ti lə'se.

²⁰ Toki rota'ti, m'bol kadi loki m'aw m'te dann'se'ti ə, m'ingə'se ta nya ra'ti ki nəl'm el. Ə re m'ingə'se ta nya ra'ti ki nəl'm el ə, nya ki m'ra a nəl'se el to. M'bol kadi m'aw ə, m'tər ta kolnan'ti, ki ta jangi ki ra'ti, ki ta wongi'ti, ki ta nii'ti, ki nya taji'ti, ki ta kel nan ta'ti, ki ta kɔji ro'ti, ki ta nyara ki biriri'ti.

‡ 12:14 12.14 Kaw'a ki dokete to ə ki nja joo to. KNK 18; 2Ko 13.2 § 12:18 12.18 8.18

²¹ M'bol kadi ki re'm dann'se'ti me ndo'gi'ti ki a re kin, Luwə ulə rɔsɔl do'm'ti takum'se'ti. M'bol kadi m'aw m'ra ta non'ti tado de'gi madi ngayn ki kete rai majel, nan inyəi gorow njiyə ki to njen kɔ el ə, sii ta nyakow'ti, ki ta sangi nan kaya'ti, ki ta nya ki to lo ra'ti el ba.

13

Ta kɔji'gi ki doboy'ti ki kuwə ji nan

¹ In kaw ki nja mutə* nga ə m'a m'aw dann'se'ti am. Nga ningə, j'a j'oo go ta lə de'gi ki rai majel toki Makitu lə Luwə el'n ene: «Ta'gi pəti a in ki kunndu do'ti ki mannaji lə de'gi joo eke mutə†» kakin.

² Ə m'el de'gi ki ndoki rai majel kete ki nje'gi ki rangi pəti, toki re m'təl m'aw dann'se'ti gogi ə, de ki m'a m'nji si'ə do majel'ti li'ə goto. Ningə ta kin in ta ki ndoki m'el kete, kaw'm dann'se'ti ki nja joo kin nga, nan ki bone m'in sanyi sese kin kaa, m'təl m're do'ti bay.

³ M'a m'nji sese do'ti el, tado isi sangi kadi oyi nya ki toji kadi Kirisiti elta ki row ki rɔ'm'ti. Kirisiti ki, ki rɔ'se'ti aw ki togi, isi oji togi'ne dann'se'ti.

⁴ In ki rɔta'ti kadi de'gi bəri Kirisiti kagidəsi'ti tado tog'ɔ ki goto, nan isi ki do'ne taa ki togi lə Luwə. Be to ə, j'in kaa, togi'je goto me kində rɔ nan'ti ki Kirisiti, nan j'a j'isi ki do'je taa, nan'ti si'ə ki togi lə Luwə, takum nan'ti.

⁵ Indəi manji rɔ'se inbe'gi oyi ke isi njiyəi to njekunme'gi inbe wa? A gəri kadi Kirisiti in dann'se'ti non. A re be el ningə, asi kadi oyi lo inbe ki rai'ti dana me kində manji rɔ'ti lə'se kin el to ənn.

⁶ M'gər maji kadi a gəri toki j'in ji gər lo ki ji ra səm'ti.

⁷ J'elta ki Luwə kadi rai nya madi kare ki majel el. Ji sangi kadi j'oji toki j'in ə j'ingə me'ti el, nan ji sangi kadi j'oo'se rai nya ki maji. Toki re to to nya ki j'in j'osi'ti be kaa, kadi j'oo'se rai nya ki maji.

⁸ Tado j'aw ki togi madi ki kadi j'osi'n ta ta ki rɔta'ti el. J'aw ki togi ki kadi ji ra'n kulə ki rɔta'ti par.

⁹ Loki togi'je goto nan ingi togi'se in ngayn ə j'ingə rɔnel. Ningə nya ki j'isi dəji Luwə, in ta kadi togi ki kete.

¹⁰ In tado kin ə, m'in sanyi sese kaa, m'ndangi makitu kin m'adi'se kadi to re ndo ki m'te dann'se'ti ə, m'ra madi ngan sese ki togi ki Burəbe adi'm kin el. Togi ki Luwə adi'm kadi m'osi'n ginn'se kadi awi ki kete yo, um kadi m'tuji'n'se el.

¹¹ Ki ne kin, ngannkon'm'gi, maji kadi sii ki rɔnel, rai kulə kadi awi ki kete kete, kadi uləi dingəm me nan'ti, adi ndu'se osi go nan'ti, ə sii ki lapiya, ningə Luwə ki nje ndigi de'gi ki nje kadi lapiya a in nan'ti sese.

¹² Uwəi ji nan kare kare pəti ki kore nan rɔ'ti. Nje kunme'gi pəti uwəi ji'se.

¹³ Kadi memaji lə Burəbe Jeju Kirisiti, Luwə ki nje ndigi de'gi, ki Ndil Luwə ki njekuwə de'gi nan'ti, in nan'ti sese pəti. Ta goto nga!

* 13:1 13.1 12.14 † 13:1 13.1 Ndukun ki nja joo 19.15; Mat 18.16; 1Ti 5.19; Ebr 10.28

Makitu ki Pol ndangi adi Galati'gi

Ta do makitu'ti ki Pol ndangi adi Galati'gi

Pol ndangi makitu kin kadi ndəji'n Njekawnan'gi ki donangi Galati'ti ojido kulə'gi lə de'gi madi ki in lo ki rangi'ti ə rei eke nje ki tandi mbunə njekawnan'ti ə isi ndoi nyando'gi ki ngom. Degə'gi kin tanyi ro tōgi Pol ki in njekawkulə. Ningə eli toki de'gi ki in Juwipi'gi el, row kareba ki a ingəi kaji in təlro go ndukun lə Moji. Pol ilə'de ta'ti ki tōgi; el'de toki k'in ki n'in'n njekawkulə ki n'ra'n ne kam n'ingə njerəngi ki ro Kirisiti'ti taa de a ingə kaji ki row lə kunme kadi Kirisiti (3.7) um ki row təlro go ndukun'ti lə Moji el. Kirisiti ta njekunme'gi ji təlro go ndukun'ti lə Moji ilə'de taa, ningə ngosine maji kadi kandi Ndil Luwə kujə ro'ne taga wagila wagila me kisikidətaa'ti lə'de. Konta'gi ki nan'gi ki toi me makitu Galati'ti sii nan'ti nər ki nje ki me makitu'ti ki Pol ndangi adi njekawnan'gi ki Rəm'ti.

Ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-10. Pol elta or'n ta do'ne'ti tōji'n toki n'in njekawkulə inbe 1.11-2.21. Nje ki uni me'de adi Luwə, Luwə təl'de to de'gi ki dana takum'ne'ti 3-4. Taa nan kilə nan taa ki kulə ki to do njekunme'de kadi Kirisiti'ti kadi to rai 5-6.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti in ki Luwə ki Baw ki adi Jeju Kirisiti ində taa dann nje koy'gi'ti. M'in njekawkulə kigo ndigi'ti lə de'gi el, taa ki takul de madi el to.

² J'in ki ngannkon'm'gi pəti ki in sə'm nan'ti ne, ji ndangi makitu kin j'adi'se in *Njekawnan'gi ki sii donangi Galasi'ti*.

³ Ji dəji kadi memaji ki kisimaji lə Baw'je Luwə in ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in sese nan'ti.

⁴ Jeju ki, inbe ilə ro'ne ko ugə'n do'je kadi Luwə inyə'n go majel'gi lə'je ko, kadi to nya'gi ki majel ki donangi'ti ne awi ki tōgi do'je'ti el. Jeju Kirisiti ra be tado in go ndigi'ti lə Luwə ki Baw'je.

⁵ Kadi tōji in lə Luwə ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi. *Amen!

Poyta ki maji in kareba

⁶ Luwə ə in nje bar'se ki takul memaji lə Kirisiti, nga kin, in təli gidi'se kalangi ba adi'ə, ə in təli ro'se go Poyta'ti ki maji ki rangi yo†. In nya ki əti'm bol ngayn.

⁷ A oy toki Poyta ki maji ki rangi to non bay, nan Poyta ki maji ki rangi goto. In de'gi par ə isi yəti do'se ki nyando'gi lə'de ki rangi, kadi n'yəti ginn Poyta ki maji lə Jeju Kirisiti.

⁸ Kin ə re de madi ki rangi, eke in j'inbe, eke malayka'gi ki dōran'ti, re ilə'se mbər Poyta ki maji ki to dangi ki in ki j'ilə'se mbər'ə kin ningə, kadi de'ə kin Luwə mann'a.

⁹ Ta kin m'el'se kete nga, nan m'təl m're do'ti ngosine kadi m'el'se bay: re de madi re ilə'se mbər Poyta ki maji ki to dangi ki in ki m'ilə'se mbər'ə kin ningə, kadi de'ə kin Luwə mann'a.

¹⁰ Ningə ki ngosine kin, m'nji m'sangi kadi m'ingə maji ro Luwə'ti um m'nji m'sangi kingə maji ro de'gi'ti el. M'nji m'sangi kadi m'nəl de'gi

* 1:2 1.2 KNK 16.6 † 1:6 1.6 2.3-5, 12-14

el. Re m'nji m'sangi kadi m'nəl de'gi bay ningə, m'a m'in njekuləbər lə Kirisiti el.

Poyta ki maji ki in rə Kirisiti'ti

¹¹ M'el'se madi in gəri ngannkon'm'gi, toki Poyta ki maji ki m'ilə'se mbər'ə kin in rə de'ti el.

¹² In Jeju Kirisiti ə te ki do'a adi'm m'gər, um in de madi ə adi'm el num, ndo'm el num tə.

¹³ Dəkagilo'ti ki kete m'in me kun go Luwə'ti lə *Juwipi'gi, m'gər kadi oyi poy kulə ra'm'gi ki m'ra bəti. M'ində kum Njekawnan'gi ndoo kində ki aldo maji, taa m'sangi kadi m'tuji'de kə tə.

¹⁴ Me kun go Luwə'ti lə Juwipi'gi, m'ra yan'm ki kete kete madi utə yan madi'm Juwipi'gi ki bal koji'de in nan'ti sə'm. M'ra m'utə'de tado m'tingə bil tado nyajibəlbe lə kaw'm'gi‡.

¹⁵ Nan Luwə ki ɔri'm ində'm ta dangi loki m'in me kon'm'ti bay, bari'm kigo memaji'ti li'ə.

¹⁶ Loki oo maji ngayn kadi te ki do Ngonn'o adi'm, kadi m'iləmbər Poyta ki maji li'ə ginn de'gi ki in Juwipi'gi el, m'aw m'taa ta koji rə de madi'ti el§.

¹⁷ Taa, m'aw Jerujalem'ti m'ingə nje'gi ki in njekawkulə'gi ki kete non'm'ti el tə. Kalangi ba, m'ində taa m'aw dənangi Arabi'ti, taa m'təl m're Damasi'ti.

¹⁸ Bal mutə go'ti bay taa, m'aw Jerujalem'ti kadi m'ingə Piyər m'gər'ə. M'ingə m'nji si'ə ndə dɔgi gidə in mi*.

¹⁹ Ningə lo kin'ti, m'oo njekawkulə ki rangi el. De ki m'oo'ə in Jaki† ki ngonkon Burəbe lə'je Jeju Kirisiti par.

²⁰ Ki non Luwə'ti, ta ki m'ndangi m'adi'se kin in ta ki rəta'ti um m'elta ngom el.

²¹ Go'ti m'ɔti m'aw dənangi Siri'ti ki dənangi Silisi'ti.

²² Ningə dəkagilo'ə'ti kin, Njekawnan'gi lə Kirisiti ki dənangi Jude'ti oyi darɔ'm ki kum'de el.

²³ Poyta lə'm par ə oyi ki ndu mbər eyina: «De ki kete isi ində kum'je ndoo kaa, ngə'sine kin in nga ə a iləmbər Poyta ki maji ki ndəki ndigi kadi n'tuji kə kaa.»

²⁴ Lo kin'ti, uləi tɔji do Luwə'ti tado lə'm.

2

Kingə nan lə njekawkulə'gi Jerujalem'ti

¹ Bal dɔgi gidə in sɔ go'ti, m'təl m'aw Jerujalem'ti gogi bay. J'aw nan'ti ki Barnabasi. M'adi Titi aw se'je nan'ti tə*.

² M'təl m'aw Jerujalem'ti gogi tado Luwə te ki do adi'm kadi m'aw gogi. M'aw m'bar ngatɔgi'gi lə njekawnan'gi ki Jerujalem'ti gədi kare, m'or'de ginn Poyta ki maji ki m'nji m'iləmbər'ə dann de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. M'or'de ginn'ə be kadi kulə'gi ki m'ra kete ki in ki nanyi kadi m'ra bay kin in ki ndangi kare el.

³ Ningə, madikulə'm Titi ki in sə'm in Gireki. Nan de ki asi kində tɔgi do'a'ti ad'a ujə mɔti'ne goto.

⁴ Ta lə kujə mɔti, in ta lə de'gi ki rai rə'de to ngannkon'gi be nan in ngannkon'je'gi el†, rei uri dann'je'ti kigo ngəin'ti ndigi kadi Titi ujə mɔti'ne. Degə'gi kin ndigi kadi n'oyi ke ki gorow ki bann ə ji təl'n de'gi

‡ 1:14 1.14 13-14; KNK 8.3, 22.3-5, 26.9-11 § 1:16 1.16 15-16; KNK 9.3-6, 22.6-10, 26.13-18 * 1:18 1.18 KNK 9.26-30 † 1:19 1.19 2.9; KNK 15.13 * 2:1 2.1 KNK 11.30, 15.2 † 2:4 2.4 1.7

ki taa k'inyə taa wa? Ji təl de'gi ki taa k'inyə taa me kində rə nan'ti ki Kirisiti. Ndigi kadi to j'isi ba to bər'gi ginn ndukun'ti.

⁵ J'in j'inyə'de kadi dumi dɔ'je el, kadi ta ki rəta'ti lə Poyta ki maji kin to'n tado lə'se.

⁶ Ningə de'gi ki in kibo lə njekawnan'gi, ki adi ta lə'de ə de'gi isi rai kulə in non. K'in ə usi'm dɔ k'in kibo'ti lə'de el. Tado Luwə oo de madi toki in ki ngayn utə mad'a el. Taa de'gi kakin ndəi tɔgi dɔ'm'ti el tɔ.

⁷ Nya ki gəri ənn: gəri kadi in Luwə ə ulə kulə kiləmbər Poyta ki maji dann de'gi'ti ki in Juwipi'gi el ji'm'ti. Adi'm toki adi'n Piyər in nje kiləmbər Poyta ki maji dann Juwipi'gi'ti kakin be tɔ.

⁸ Luwə ində Piyər adi in njekawkulə rə Juwipi'gi'ti, ə ində'm adi m'in njekawkulə rə de'gi'ti ki in Juwipi'gi el tɔ.

⁹ Jaki in ki Piyər ki Jan in de'gi ki de'gi gəri'de kadi in kagi ngawdann ki adi tɔgi njekawnan'gi. Ningə inbe'gi kin ka gəri kadi to ki rəta'ti, Luwə ə ulə kulə kin ji'm'ti m'in ki Barnabasi, kigo me maji'ti li'ə. In be ə, ji rai madi nan se'de ji tɔji'n k'in kare lə'je kadi j'in j'aw rə de'gi'ti ki in Juwipi'gi el ə ingi awi rə Juwipi'gi'ti tɔ.

¹⁰ Nya ki dəji'je, in kində kum go njendoo'gi'ti. Ningə in kin in nya ki m'ində kum go'ti maji m'nji m'ra tɔ‡.

Pol ndangi Piyər me bebo'ti ki Antiyosi

¹¹ Nan loki Piyər re Antiyosi'ti§, ra nya ki gorow'ə'ti el, adi m'ndang'a takum de'gi'ti.

¹² Nya ki ra nya, kete non kadi de'gi madi ki Jaki ilə'de'ti rei tei, Piyər so nya nan'ti ki de'gi ki in Juwipi'gi el. Nan loki rei tei, Piyər ɔr rə'ne gogi, mbəti kuso nya ki de'gi ki so se'de nya kete kakin. Mbəti kuso se'de, tado bol njekujəmɔti'de ki oo'de.

¹³ Ra adi nje kawnan'gi ki nan'gi ki in Juwipi'gi, ndangi Piyər me tulə rə nan'ti kin tɔ. Biti kadi Barnabasi inbe ki dɔ'ne osi me hal kədikumnan'ti lə'de kakin tɔ.

¹⁴ Loki m'oo kadi nya ra'de un gorow ki rəta'ti lə Poyta ki maji el, m'ndangi Piyər takum'de'gi pəti m'ene: «Re in ki in Juwipi, inyə nyara Juwipi'gi, ə in ra nya lə Juwipi'gi el, ə ra bann ə in ge kində tɔgi dɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el kadi rai nya lə Juwipi'gi.»

¹⁵ J'in ningə, j'in Juwipi kojibe'gi, um j'in ndəgi de'gi ki njeramajel'gi kam el.

¹⁶ Ji gər kadi Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki takul kunme kadi Jeju Kirisiti par, um ki gorow ra go ndukun'ti lə *Moji el. In be ə, j'in kaa, j'un me'je j'adi Jeju Kirisiti kadi Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti. Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme kadi Kirisiti um ki gorow təl rə go ndukun'ti lə Moji el. Tado de kare ki Luwə a ɔrta dɔ'a'ti ki gorow təl rə go ndukun'ti lə Moji goto*.

¹⁷ Ki ngəsine kin, j'in Juwipi'gi, toki ji sangi row kadi Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme me tɔ Kirisiti. Toki ji ra be ə de'gi oyi'je to ki j'in njeramajel'gi tado ji təl rə'je go mbərkikində'ti lə Moji el ə lo kin'ti, Kirisiti in nje ra kulə lə majel wa? Jagi in be el.

¹⁸ Nya kin tɔji kadi, re m'təl m'aw go ndukun'gi'ti ki m'inyə'de kə kete kin ningə, m'inbe m'nji m'gangi ta dɔ'm'ti to nje k'aldə ndukun.

¹⁹ Ki ɔjido ndukun ə, m'oy koy ki in ndigi lə ndukun, kadi m'nji ki dɔ'm taa tado lə Luwə. M'in ki bər kagidəsi'ti nan'ti ki Kirisiti.

‡ 2:10 2.10 KNK 11.29-30 § 2:11 2.11 KNK 11.19-26 * 2:16 2.16 Röm 1.17, 3.20,22; Pa'gi 143.2

²⁰ Ningə kisi'm ki do'm taa, in m'in ə m'nji ki do'm taa el, nan in Kirisiti ə isi me daro'm'ti. Kisikidotaa lə'm ki me de'ti, m'nji me kunme kadi Ngonn lə Luwə'ti. Ngonn Luwə ki ndigi'm ə adi ro'ne tado lə'm.

²¹ M'a mbəti memaji lə Luwə el. Tado re in ki gorow təl ro go ndukun'ti lə Moji ə Luwə ori'n ta do de'ti ningə, koy lə Kirisiti in nya ki ndangi pasira kareba.

3

Ndukun ki kunme kadi

¹ In nje do ki ra dana el ki Galati'ti! Ori ginn koy lə Kirisiti do kagidəsi'ti ar njay adi oyi to, nga de ki bann ə yəti do'se be wa?

² M'el'se nya kare m'adi gəri: In tado Poyta ki maji ki taai, ə uni me'se adi kin, ə Luwə adi'n'se Ndil'ne um in tado ra go ndukun'ti lə Moji el.

³ Ra bann ə do'se ra dana el be wa? Lo kulə ngirə'ti, uwəi kul Ndil Luwə, ningə ki ngosine kin in gei kadi uwəi kul daro nga wa?

⁴ Nga kon ki ingəi kədi be kin in kareba ki ndangi wa? Re in kareba ningə, Luwə ki nje kadi'se Ndil ki kar njay adi'se tado ri wa?

⁵ Luwə adi'se Ndil'ne taa ra nyakoji'gi ki əti bol dann'se'ti to. Eke ra be tado təl ki in təli ro'se go ndukun'ti lə Moji wa? Jagi in be el, ra tado kun ki j'un me'je j'adi Poyta ki maji ki j'oo.

Kunme lə Abiraham

⁶ Be ə *Abiraham un me'ne adi Luwə, ə Luwə tudə kunme li'ə ə oo'n'ə de'ti ki dana takum'ne'ti*.

⁷ Maji kadi in gəri maji toki de'gi ki uni me'de adi Luwə ə in ngann'gi lə Abiraham ki rəta'ti†.

⁸ Makitu lə Luwə el bal ngayn kete toki de'gi ki in Juwipi'gi el, Luwə təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti ki takul kunme lə'de. Poyta ki maji kin in ki k'el Abiraham toki Luwə a njangi do de'gi pəti ki donangi'ti ne ki takul'ə‡.

⁹ In be ə, nje kunme'de, Luwə a njangi do'de toki njangi'n do Abiraham ki nje kunme'ne be.

¹⁰ De'gi pəti ki oyi kadi Luwə a orta do'de'ti ki takul təl ro go ndukun'ti, ta ki gangi in do'de'ti. Ta ki gangi in do'de'ti, tado makitu lə Luwə ene: de ki ra ki ində kum'ne go ndukun'gi'ti ki in ki ndangi me makitu'ti lə Luwə kin ki dokagilo'gi pəti el ningə, ta ki gangi in do'a'ti§.

¹¹ Ji gər maji kadi de ki Luwə təl'ə ki dana takum'ne'ti ki takul təl ro go ndukun'ti goto. Tado makitu lə Luwə ene: «De ki un me'ne adi Luwə ə in de ki dana, ningə ki takul kunme li'ə ə a ingə'n kaji to*.»

¹² Ki rəta'ti, ndukun in ki kunme kadi in nya'gi ki dangi dangi. *Ndukun ene: «De ki ra go ndukun'gi'ti ə a ingə kaji kigo təl ro go'ti†.»

¹³ Kirisiti taa'je ilə'je taa ta mann'ti lə ndukun. Kirisiti or ton'gi, mann ki re a osi do'je'ti, Kirisiti un do'ne'ti tor'je'ti. Tado makitu lə Luwə ene: «De ki bəri'ə do kagidəsi'ti in de ki Luwə mann'a‡.»

¹⁴ In be kadi njangi do ki Luwə un mindi'ne kadi n'adi Abiraham kin, de'gi ki in Juwipi'gi el kaa ingəi ki takul memaji lə Jeju Kirisiti. Ningə, kadi ki gorow lə kunme kadi, j'ingəi Ndil ki Luwə un ndu'ne kadi n'adi'je.

Ndukun in ki kunmindi

* **3:6 3.6** Lotum 15.6; Ròm 4.3 † **3:7 3.7** Ròm 4.16 ‡ **3:8 3.8** Lotum 12.3 § **3:10 3.10** Ndukun ki nja joo 27.26 * **3:11 3.11** Abakuki 2.4 † **3:12 3.12** Lebitiki 18.5; Ròm 10.5 ‡ **3:13 3.13** Ndukun ki nja joo 21.23

¹⁵ Ngannkon'm'gi, m'a m'un nya kare ki j'isi j'oyi ki ndo'gi pəti donangi'ti ne kadi m'oji'n'se nya kin: loki de ilə ndu'ne, do'ti, de mad'a ki rangi ki asi kadi tuji kunndu kin, eke kadi ilə ki rangi do'ti goto.

¹⁶ Ningə, kunndu ki Luwə un adi Abiraham, ki de ki ginn koji'ti li'ə kaa in be tɔ. Makitu lə Luwə ene: «Luwə un mindi'ne adi de ki ginn koji'ti lə Abiraham§,» adi in de ki kareba, ki in Jeju Kirisiti, um makitu ene: «Luwə un mindi'ne adi de'gi ki ginn koji'ti lə Abiraham,» to de'gi ki banyinan el.

¹⁷ Nya ki m'ge kadi m'el ə to kin: Luwə un mindi'ne adi Abiraham, kadi n'ra do'ti. Ningə asi bal bu sɔ ki do mutə go'ti bay taa, ndukun re. Ndukun ki re go gogi kin ra togi kadi tuji kunndu ki Luwə ulə'n adi Abiraham kete kin el.

¹⁸ Re Luwə adi nya de'gi ki gorow təl rɔ go ndukun'ti ningə, toji kadi in kigo kunndu'ti ə Luwə adi'n nya de'gi el. Nga j'oo kadi in ki gorow kun mindi ə Luwə adi'n majikur re do Abiraham'ti.

Kulə lə ndukun

¹⁹ Re in be ningə, ke kuləra ndukun ki Luwə adi Juwipi'gi in ri wa? Luwə adi ndukun kadi gəri majel ra'de'gi ki isi rai takum Luwə'ti. Biti kadi nginən re ngonn ki ginn koji'ti lə Abiraham. Ə re ngonn ki ginn koji'ti lə Abiraham kakin re tɔ ningə, ndukun aw ki togi el nga. Loki Luwə ndigi kadi ndukun, in malayka'gi ə Luwə ulə'n'de ki gorow lə de ki kare ki ra mbunə Luwə'ti ki de'gi*.

²⁰ Nan loki Luwə un ndu'ne kadi n'a n'ulə ki njangi do n'adi Abiraham, in Luwə inbe ə ra ki rɔ'ne, um in de madi ə ra mbunə'de'ti ki Abiraham el.

²¹ Eke in kin oji kadi ndukun osi ta kunndu lə Luwə wa? Jagi os'ɔ ta el. Re ndukun madi to non, asi kadi adi de'gi kaji ningə, m'gər kadi re ndukun a ɔrta do de'gi'ti non Luwə'ti. K'in ə ndukun ki be kin goto.

²² Makitu lə Luwə ene: De'gi pəti ki donangi'ti in ginn togi'ti lə majel. To be kadi kunndu ki Luwə un adi nje k'un me'de k'ad'a, toltə'ne me kunme kadi Kirisiti'ti.

²³ Kete taa kadi dokagilo kunme kadi Jeju Kirisiti re, j'isi to dangay'gi ginn togi'ti lə ndukun. J'isi ginn'ti biti kadi Luwə te ki do kunme kadi Jeju Kirisiti adi'je.

²⁴ Dokagilo'ə'ti kin ndukun to to nje kində kum'ne go'je'ti biti kadi Kirisiti re'n. Lo kin'ti nga a Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki takul kunme kadi Kirisiti.

²⁵ Go kunme'ti, j'in ginn togi'ti lə ndukun ki kete isi ində kum'ne go'je'ti kakin el nga.

²⁶ Tado ingi pəti, in ngann'gi lə Luwə ki takul kunme me tɔ Jeju Kirisiti.

²⁷ Ingi pəti, rai'se batəm lə Kirisiti, adi toi to Kirisiti inbe be.

²⁸ Ngosine, dangi dangi goto mbunə de'gi'ti. Juwipi eke Gireki goto; bər eke bər el goto; dene eke dingəm goto. Pəti, in kareba me kində rɔ nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti'ti.

²⁹ Re in de'gi lə Jeju Kirisiti ningə, in ginn koji lə Abiraham tɔ. A ingəi nya'gi pəti ki Luwə un ndu'ne kadi n'adi Abiraham ki de'gi ki ginn koji'ti li'ə tɔ.

4

In bər el nga, nan in ngonn Luwə

¹ Nya ki kadi m'adi in gəri ə to kin: ta lə ngonn ki kadi ndo'a ə in ə a ingə nya nduwə lə baw'ne. In ə in be nyakingə'gi pəti, nan loki nanyi ngonn bay, oo rə'ne kadi n'to ta dangi ki bər el.

² In ginn tōgi'ti lə njekində kum'de go'ə'ti kigo nya'gi'ti li'ə, biti kadi dəkagilo ki baw'a ɔji asi bay taa, a adi'ə nya'gi li'ə.

³ J'ingi kaa to be tɔ. Loki ji gəri Jeju Kirisiti el, ji nanyinan ginn bər'ti lə tōgi ndil'gi ki dangi dangi ki donangi'ti ne*.

⁴ Nan loki dəkagilo asi, Luwə ulə Ngonn'o adi re. Ngonn ki dene oj'o ginn ndukun'ti lə Juwipi'gi.

⁵ Re kadi taa dɔ de'gi ki sii ginn tōgi'ti lə ndukun ilə'de taa, kadi to təl'de ngann'gi'ti lə Luwə.

⁶ In ngann'gi lə Luwə ki rɔta'ti, be ə Luwə ulə Ndil ngonn'o me'de'ti. Ndil ki isi bər nya Aba! Bai†.

⁷ In be ə, in bər'gi el nga, in ngann'gi lə Luwə. Ə re in ngann'gi lə Luwə ningə, Luwə a adi'se nya nduwə'gi pəti ki ngəm tado lə ngann'ne'gi kigo memaji'ti li'ə.

Pol bol kadi Galati təli awi ginn ndukun'ti gogi

⁸ Kete, loki in gəri Luwə el bay, isi rai bər lə yo'gi ki dangi dangi, nan ki rɔta'ti ə in luwə'gi el.

⁹ Nga ki ngosine kum'se te dɔ Luwə'ti, adi Luwə gər'se to yan'ne'gi nga, ə ra bann be ə in ndigi təli kaw ginn tōgi ndil'gi ki tōgi'de goto kakin bay wa? Tado ri ə in ndigi təl k'aw ra bər lə'de bay wa?

¹⁰ Sii ndəi kum'se go ndo'gi madi'ti, go nanyi ko'ti, go dəkagilo'gi'ti, kigo bal'gi madi'ti bay!

¹¹ M'bol kadi kulə ki m'ra dann'se'ti be kin to kare rɔ'm'ti ki ndangi.

¹² Ngannkon'm'gi, m'uwə ngonn mbay nja'se ba, toi to m'in be, tado m'in ka m'to to ingi be tɔ. In gəri maji, nya madi ki low'ə'ti el kare ki rai sə'm goto.

¹³ Kadi me'se olo dɔ'ti, toki in ki gorow lə monyi ə m'ilə'n'se mbər Poyta ki maji ki m'ilə'se dəkete.

¹⁴ Me rɔto'ti lə'm, asi kadi re a kidi'm'in ge, inyəi'm'in ge, nan rai nya kin sə'm el. In uwəi'm'in rɔ'se'ti to kuwə yo. Nan oyi m'in to malayka lə Luwə eke Jeju Kirisiti inbe ki dɔ'ne be yo.

¹⁵ Dəkagilo'ə'ti kin rɔ'se nəl'se ngayn, nga ngosine rɔnel kakin aw ra be. M'gər maji kadi dəkagilo'ə'ti kin re ingəi row kadi ɔri kan kum'se adi m'in ka re a ɔri adi m'in.

¹⁶ Ningə ke bone m'təl njeban lə'se tado k'el ki m'el'se ta ki rɔta'ti wa?

¹⁷ De'gi ki isi ədi'se kin, mərta lə'de tado lə'se ki isi rai nya kin in mərta ki majel. Isi ndigi kadi gangi'se nan'ti sə'm kadi n'awi sese go'de'ti yo.

¹⁸ Maji kadi ji tingəi me nyara'gi'ti ki maji ki dəkagilo'gi pəti. Dəkagilo ki m'goto sese kaa maji kadi uwəi nyara ki maji ba um inyəi taa el.

¹⁹ Ngann'm'gi, m'ingə kon ki rangi bay tado lə'se to dene ki nje ndo be, biti kadi in təli de'gi ki tōgi gangi me ta'ti lə Kirisiti.

²⁰ M'ndigi kadi m'in sese nan'ti ki ngosine inbe kin, kadi m'el'se ta ki ndu ki sɔw kel'n'se ta. Tado me'm ra sururu tado lə'se.

Kunmindi ki joo, Agar in ki Sara

²¹ Ingi ki in ndigi kadi sii ginn tōgi'ti lə ndukun, eli'm'in nya kin adi m'oo: Oyi ta ki ndukun el kin el wa?

* 4:3 4.3 4.9; Kol 2.8, 20 † 4:6 4.6 Mrk 14.36; Rɔm 8.15

²² Ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: «Abiraham oji ngann'gi ki dingəm joo: ki kare, kon'a in bər ə ki nungi kon'a in bər el tɔ. Dene ki bər tɔ'a nan Agar, ə in ki bər el tɔ'a nan Sara tɔ‡.»

²³ Ngonn læ dene ki bər, oji'ə toki oji ndəgi ngann'gi pəti ki dɔnangi'ti, nan ngonn læ dene ki bər el, koj'o to ta dangi. Luwə un ndu'ne adi kete dɔ koji ngonn'ti kin§.

²⁴ Me ta'gi'ti kin Luwə oji'je nya kare kadi ji gər. Dene'gi ki joo kin oji dɔ kunmindi'gi joo ki Luwə un: Kunmindi ki dɔ mbal Sinay'ti in Agar ki a oji bər'gi.

²⁵ Agar in mbal Sinay ki Arabi'ti, to to bəbo ki Jerujalem ki dɔkagilo'ti ki bone kin be. To be tado Jerujalem ki de'gi ki me'ti pəti in bər'gi ginn tɔgi'ti læ ndukun.

²⁶ Nan Jerujalem ki taa, in ki taa k'inyə taa. In ə in kon'je tɔ.

²⁷ Tado ndangi eyina: «In kuji de ki dene ki oji ngonn el, in ra rɔnel, in ki gər to ndo ngonn el, ra rɔnel, turi jagira tado dene ki ngaw'a mbət'ə a aw ki ngann'gi ngayn utə in ki isi ki ngaw'ne*.»

²⁸ Nan in ngannkon'm'gi, in ngann'gi ki oji'se kigo kunndu'ti læ Luwə to Isaki be.

²⁹ Nan mayinu ngonn ki oji'ə ki gorow ki de'gi isi oji nan ində kum ngonn ki de'gi oji'ə kigo Ndil Luwə'ti ndoo. To tanan be bone tɔ.

³⁰ Eke ta ri ə makitu læ Luwə el wa? Makitu læ Luwə el ene: «Tuwə dene ki bər ki ngonn'o kɔ, tado ngonn læ dene ki bər a in to kingə nya nduwə nan'ti ki ngonn læ dene ki bər el‡.»

³¹ Ngannkon'm'gi, ki ojidɔ'je, j'in ngann'gi læ dene ki bər el, nan j'in ngann'gi læ dene ki kare ki in de dɔrɔ'ne yo.

5

Kirisiti taa'je inyə'je taa

¹ Kirisiti taa'je ilə'je taa kadi j'in ki taa k'ilə taa ki biti ki non'ti. Rai dɔ nja'se'ti, inyəi rɔ'se kadi de madi təl ilə jugi bər mindi'se'ti el nga.

² Oyi maji, m'in Pol m'el'se ta taga wangi: Re adi ujəi mɔti'se bay ningə, Kirisiti a təl nya ki kare.

³ M'ndər mbi'se ki nja joo bay, de ki ra ki adi ujəi mɔt'ɔ, maji kadi ində ta'ne dəm go ndukun'gi'ti.

⁴ In de'gi pəti ki oyi kadi Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki gorow læ ndukun læ Juwipi'gi, in ki gangi nan'ti ki Kirisiti. A asi kingə ramaji læ Luwə el biti.

⁵ Ki sɔw dɔ'je, j'ində me'je'ti kadi Luwə a ɔr ta dɔ'je'ti tado j'uni me'je j'adi Jeju Kirisiti. In kin ə j'isi ji nginə ki tɔgi læ Ndil Luwə.

⁶ Re de madi ində rɔ'ne nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti'ti, ə ujə mɔti'ne, eke ujə mɔti'ne el kaa, in nya ki kar'a goto. Nya kibo ngayn in ta læ kunme, me kulə ndigi nan'ti.

⁷ Lo kulə ngirə'ti, rai kulə ki maji awi ki kete kete, nga ki ngɔsine kin nan ə ɔgi'se ra kulə ki rɔta'ti kakin nga wa?

⁸ Luwə ki bər'se kadi in de'gi li'ə, oji'se kadi rai be el.

⁹ De'gi eli eyina: «Ngonn hum ki nden ra nduji ki lɔy adi in.»

¹⁰ Tado ingi ki j'indəi rɔ'je nan'ti ki Burəbe Jeju Kirisiti, m'gər maji kadi ingi kaa mərta to m'in be tɔ. Taa m'gər maji kadi de ki yəti dɔ'se kin, re de'ə in nan nan kaa Luwə a gangi ta dɔ'a'ti.

‡ 4:22 4.22 Lotum 16.15, 21.2 § 4:23 4.23 Lotum 17.16; Rɔm 9.7-9 * 4:27 4.27 Ejay 54.1 † 4:30 4.30 29-30; Lo tum ginn nya'gi 21.9-10

¹¹ Ngannkon'm'gi, ki sɔw dɔ'm, re m'nji m'ilɔmbɔr kadi, ri ri kaa, de ujɔ mɔti'ne ɔay taa Luwɔ ɔr ta dɔ'a'ti ningɔ, Juwipi'gi a indɔi kum'm ndoo el nga. A indɔi kum ndoo el, taa re koy lɔ Kirisiti dɔ kagidɔsi'ti a in nya kɔw tado lɔ'de el tɔ.

¹² Ki rɔ nje yɔti dɔ'se'ti, maji kadi re a ujɔi yan'de to kujɔ inbe ba pɔti par.

Adi Ndil ki ar njay ɔr non'se

¹³ Ngannkon'm'gi, yan'se ki sɔw dɔ'se ɔnn: Luwɔ ɔar'se kadi in ki taa k'ilɔ taa. K'in ɔ, kadi taa k'ilɔ taa kin in row ki kadi rai nya lɔ darɔ toki me'se ndigi el. Nan kadi rai kulɔbɔr adi nan ki yo ki ne me ndigi nan'ti.

¹⁴ Tado ndukun'gi pɔti tolita'de me ta'ti ki ene: «A in ndigi de mad'i to darɔ'i inbe be» kin*.

¹⁵ Re rai nya to da'gi ki mu be, donyi nan, adi nan do'gi ɔ, gonyi rɔ'se maji nan a tuji nan.

¹⁶ In be ɔ, m'el'se m'ene: Inyɔi Ndil Luwɔ ki ar njay adi ɔr non'se ningɔ a rai nyɔnn'gi lɔ darɔ el.

¹⁷ Tado nyɔnn'gi lɔ darɔ kakin isi rɔi ki Ndil Luwɔ, ningɔ Ndil Luwɔ isi rɔ ki nyɔnn'gi lɔ darɔ tɔ. Tɔgi'gi ki joo kin isi rɔi nan dann'de'ti, ningɔ lɔ kadi rai nya ki me'se ndigi goto.

¹⁸ Re Ndil Luwɔ ɔr'se tarow ɔ, ndukun aw ki tɔgi dɔ'se'ti el.

¹⁹ Nya'gi ki majel lɔ darɔ toi taga wangi: Adi in nya ki to njen, ki kaya,

²⁰ ra yo'gi, ra mboli, kɔsinan ta, kotanan el, jangi, wongi, nii, gangi nan, kɔr kum nan,

²¹ kumnda, gon yiwi, kuso nya kɔdi ki ndɔgi nyara'gi ki tanan be kin. M'el'se toki m'el'n kete, njera nya'gi ki be kin a oy Konbe lɔ Luwɔ el.

²² Ningɔ, kulɔra lɔ Ndil Luwɔ in: ndiginan, rɔnel, kisimaji, kisidɔti ki nan, memaji, ramaji ki ra nya in low'ɔ'ti,

²³ ki sɔl lɔm lɔm, kulɔ darɔ ginn tɔgi'ti. Ndukun ɔsi ta kulɔ ra'gi kin el.

²⁴ De'gi pɔti ki in yan Kirisiti, tɔti rɔ darɔ ki ndigi ra'gi li'ɔ pɔti dɔ kagidɔsi'ti.

²⁵ Re in Ndil Luwɔ ɔ adi'je kisikidɔtaa ningɔ, maji kadi j'adi Ndil ɔ ɔr'je tarow.

²⁶ Ononyi'se kadi j'in nje kundɔ taa. Maji kadi j'adinan wongi el, taa kadi jangi ra'je dɔnan'ti el tɔ.

6

Ki ra ki nan yo ki ne

¹ Ngannkon'm'gi, re oyi de madi isi ra nya ki go'ti el, ingi ki awi ki Ndil Luwɔ me'se'ti, rai si'ɔ kadi tɔl re dɔ row'ti ki maji. Nan k'in ɔ kadi ɔji'ɔ ki mindi ki sɔl lɔm taa. M'elta kin de ki ra dann'se'ti kadi oo rɔ'ne maji nan a ɔsi me nyanan'ti.

² Rai kadi tai nya ki koy dɔnan'ti yo ki ne. Re rai be ningɔ, a in nje tɔl rɔ go ndukun'ti lɔ Kirisiti.

³ Re de madi oo rɔ'ne to n'in de ki tuwɔl nan in de ki kare ningɔ de'ɔ kin isi ɔdi rɔ'ne to kɔdi.

⁴ Kadi nan nan ka indɔ manji kulɔ ra'ne oo. Re maji ningɔ, kadi ra rɔnel dɔ kulɔ'ti ki inbe ra um kadi un rɔ'ne indɔ kadi ndɔgi de'gi'ti tado kulɔ ra'de el.

⁵ Oyo, kadi ji gɔri toki nan nan ra ta kulɔ ra'ne'ti.

⁶ Maji kadi de ki nje taa nyando ki in rɔ Luwɔ'ti, kanyi nyakingɔ'gi lɔ'ne pɔti ki de ki njendo'ɔ nya.

* 5:14 5.14 Lebitiki 19.18

⁷ Ədi rə'se el, de a mbo ki Luwə el. Nya ki de duw a tətəi kand'a.

⁸ Kin ə re de duw nya kigo darə'ti ningə, kand'a ki a tətəi in koy. A kin ə re de duw nya kigo Ndil Luwə'ti tə ningə, kand'a ki a tətəi in kajəi ki to bitəi ki non'ti.

⁹ Lo kin'ti, majəi kadi j'inyəi ta ramajəi el. Loki j'uwəi rə'je lo ra'a'ti ningə, j'a jəi tətəi kand'a ki majəi dəkagilo'ə'ti.

¹⁰ In be ə, loki j'ingə dəkagilo ramajəi ningə, majəi kadi jəi rai majəi ki de'gi pətəi. Kibo ngayn in nje ki uni me'de adi Jeju Kirisiti.

Ta ki dəboy'ti ki kuwə jəi nan

¹¹ Gonyi nya ki m'ndangi m'adi'se kin. M'ndangi boi guri guri ki jəi m'inbe.

¹² In nje ki ndigi kadi n'nəli de'gi ki dənangi'ti ne ə isi indəi təgi də'se'ti kadi ujəi mətəi'se. Rai be kadi de'gi adi'de kon tadə ta koy lə Kirisiti də kagidəsi'ti el.

¹³ Inbe'gi ki nje kujə mətəi kin, uni go ndukun'gi lə Juwipi'gi ba pətəi el. Ndigi kadi ingi yo ə ujəi mətəi'se kadi in nya kəjirə lə'de də'se'ti.

¹⁴ Ki əjido'm m'inbe, m'ində gu'm ki kagidəsi lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, um m'ində gu'm ki nya ki rangi el. Tadə ki takul koy lə Jeju Kirisiti də kagidəsi'ti, nya'gi ki dənangi'ti ne təli nya ki koy tadə lə'm, toki m'inbe m'təl nya ki koy tadə lə nya'gi ki dənangi'ti ne be tə.

¹⁵ Ningə re de ujə mətəi'ne eke ujə mətəi'ne el ka, in nya ki kar'a goto. Nya ki bo ngayn in ta kadi de təl nyakində ki sigi.

¹⁶ Kadi kisimajəi ki memajəi lə Luwə in də de'gi'ti pətəi ki uni gorow ki sigi, ki de'gi pətəi ki in de'gi lə Luwə.

¹⁷ K'aw ki kete kin, kadi de tulə'm nan'ti el nga. Tadə m'aw ki ndunə də'gi ki əjə go kon lə Kirisiti darə'm'ti.

¹⁸ Ngannkon'm'gi, kadi memajəi lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese. Amen.

Makitu ki Pol ndangi adi Epeji'gi

Ta ki do makitu'ti ki Pol ndangi adi Epeji'gi

Makitu kin to to makitu ki Pol ndangi ul' n kadi njekawnan'gi ki dangi dangi ki sii donangi Aji'ti ki Du tudai be. Mbunə njekawnan'gi'ti kin Epeji in'ti non. Me makitu'ti kin Pol osi kagi do ta'ti ki Luwə oji me'ne'ti kadi «n'mbon'n nya'gi ki dōran'ti ki nya'gi ki donangi'ti pəti ginn Burədo'ti ki kareba ki in Kirisiti» (1.10). Me njekawnan'ti lə Kirisiti Juwipi'gi ki Juwipi'gi el indai ro'de nan'ti to de'gi ki kareba, daro ki kare ki Kirisiti in do. Kində ro nan'ti ki ulə ngirə'ne do bar ki Kirisiti bari'n de'gi kete non nya'gi'ti pəti kadi in lə'ne, ki kaji ki aji'de kitakul memaji lə'ne. Kində ro nan'ti kin in rōta ki row lə Ndil Luwə ki isi me njekunme'gi'ti ningə njekuləbər'gi lə Kirisiti rai kində ro nan'ti kin adi togi ki taa. Rowinn makitu ki nja joo toji gorow ki maji kadi kində ro nan'ti to'n dann njekawnan'ti ki njekunme'gi'ti ki ndo'gi ndo'gi. Maji kadi njekunme'gi ndiginan, iləi koji donan'ti yo ki ne ningə rai oyo Luwə me nya'gi'ti pəti.

Ta'gi ki me'ti: Kaji in ki row lə Kirisiti 1-2. Kində ro nan'ti lə njekawnan 3.1-4.16. Kisikidotaa ki sigi me Kirisiti in ndigi 4.17-6.24.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti lə Luwə ə m'ndangi makitu kin madi'se in de'gi lə Luwə ki nje ra nya ki low'ə'ti me to Jeju Kirisiti, ki sii me be'ti ki Epeji.

² M'dəji kadi Luwə ki Baw'je in ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti adi memaji ki lapiya in do'se'ti.

Ramaji lə Luwə ki takul Kirisiti

³ Piti ki do Luwə'ti ki Baw Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, ki adi'je majikur, adi in majikur ki dangi dangi kigo Ndil'ti ki in dōran'ti, me to Kirisiti'ti.

⁴ Be ə, loki Luwə ra dōran ki donangi ki nya'gi ki me'ti el bay, mbəti'je me Kirisiti'ti to ngann koti lə'ne kadi j'ari njay ki kanji ta madi do'je'ti takum'ə'ti. Nya'gi kin toji kadi Luwə ndigi'je.

⁵ Toki Luwə ndigi'n'je kakin ə, ində'n'je kete non dokagilo'gi'ti, kadi ji teli ngann'a'gi ki takul Jeju Kirisiti, kigo memaji'ti li'ə tado lə'je. Nya kin ə Luwə ge.

⁶ Adi j'osi pa j'uləi toji do Luwə'ti, tado memaji li'ə ki əti bol. Memaji kin, adi'je kare ki takul Ngonn'o ki ndig'ə ngayn.

⁷ Me Kirisiti'ti, ki takul mosi ki anyi do kagidəsi'ti, j'in ki taa k'ilə taa, ningə majel'gi lə'je in ki k'inyə go ko to. Be ə, Luwə oji'n'je memaji lə'ne ki ngayn me nyakingə'ti pəti.

⁸ Oyo, Luwə adi ramaji li'ə ki to mbar mbar nanyi sə'je, nanyi ki əti bol. Be ə, adi'n'je tər ki nyagər ki ngayn.

⁹ Ningə kigo ra maji'ti lə Luwə ki ngayn, adi ji gəri kojitara li'ə ki to lo kiyə'ti. Kojitara kin, rago'ə kete kadi n'a ra ki takul Kirisiti.

¹⁰ Kojitara lə Luwə kin, in kadi kaw nya'gi ki dōran'ti ki nya'gi ki donangi'ti ne pəti, ginn togi'ti lə nje konbe ki kareba ki in Kirisiti. Nya kin, a ra nya dokagilo'ti ki Luwə inbe oji.

¹¹ Luwə adi nya'gi pəti rai nya toki inbe oji'n eke ndigi'n kete. Be ə, mbəti'n'je kete kigo kəjitara'ti li'ə, adi ji təli de'gi li'ə kigo kində rə nan'ti lə'je ki Kirisiti. Ningə adi'je nya ki un'n mindi'ne kadi n'adi'je tə.

¹² Luwə ra be kadi j'osi pa j'uləi toji də kəti bol'ti li'ə, J'ingi ki j'indəi me'je də Kirisiti'ti ki in Mesi De ki Luwə mbət'ə dəkete.

¹³ In me Kirisiti'ti tə ə, ingi kaa, oyi də ta ki rəta'ti, ki in Poyta ki maji ki aji'se. Ningə go'ti, uni me'se adi Kirisiti, ə Luwə ində ndunə ki ndaja lə'ne rə'se'ti. Ndunə kakin in Ndil Luwə ki un'n ndu'ne də'ti kete nu.

¹⁴ Ndil Luwə kin toji kadi j'a j'ingəi ndəgi nya nduwə'gi pəti ki Luwə a adi'je. Nya nduwə'gi kin j'a j'ingəi pəti ndə ki Luwə a taa'je ilə'je taa ji majel'ti ratata. Adi j'osi pa j'uləi toji də Luwə'ti ki əti bol.

Pol elta ki Luwə tado kunme lə nje ki Epeji'ti

¹⁵ In kin ə, m'in ka loki m'oo poy kunme lə'se ki uni adi Burəbe Jeju, ki poy ndigi lə'se ki isi ndigi de'gi lə Luwə pəti,

¹⁶ ndə ki m'oo'n ta inbe kin nu, ra adi m'inyə ta ra oyo Luwə tado lə'se el me kelta'gi'ti lə'm ki m'nji m'el si'ə. M'nji m'bar tə'se ta ta.

¹⁷ M'dəji kadi Luwə lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, Baw ki nje toji, adi'se ki takul Ndil Luwə, tər, ki gər ginn nya ki to lo kiyə'ti, kadi in gəri'ə'n'ə ar njay.

¹⁸ M'dəj'ə kadi ra adi hangal'se to ar njay, kadi in gəri nya kindəmedəti ki adi'se dəkagilo'ti ki bari'n'se. Ta kadi in gəri nya nduwə ki a adi'se ki in nya nduwə ki maji ngayn. In nya nduwə ki ində ta dangi tado lə'se, ki ndəgi de'gi pəti ki in yan'a'gi.

¹⁹ Ningə a gəri təgi ki əti bol utə təgi'gi pəti ki Luwə oji tado lə'je j'in ki j'uni me'je j'adi'ə. Ningə təgi kakin, Luwə oji ki taga me təgi'ti ki əti bol.

²⁰ Təgi ki əti bol kin, Luwə toji taga, dəkagilo'ti ki adi Jeju Kirisiti ində taa dann njekoy'gi'ti, ə ad'a isi dəjikəl'ə'ti me dərən'ti.

²¹ Low'ə'ti kin, Jeju onbe ki təgi lə nje konbe'gi pəti ki me dərən'ti, təgi ki utə, ta tə'a in də təgi'ti pəti tə, təgi lə nje konbe'gi pəti ki me dərən'ti, tado dəkagilo ki ngəsi sine kin par el, nan biti dəkagilo'ti ki a re.

²² Oyo, Luwə ulə nya'gi pəti ginn təgi'ti lə Kirisiti. Loki ində də nya'gi'ti pəti ningə, mbət'ə ad'a in ki boi də Njekawnan'gi'ti.

²³ *Njekawnan'gi toi to ngann rə'a'gi be. Kasi nan gaki lə Kirisiti rosi Njekawnan'gi ki dəkagilo'gi pəti. Ningə Kirisiti kaa, kasi nan gaki lə Luwə ros'ə tə.

2

Kaji in ki takul memaji

¹ Ki ojidə'se, kete in de'gi ki koy tado nyara'gi ki gorow'ə'ti el, tado majel'gi lə'se.

² Majel'gi lə'se kin ra adi mayinu gorow nya ra'se'gi in go hal nyara lə de'gi ki dənangi'ti, uni go ngar lə təgi lə ndil'gi ki majel ki me nəl'ti. Ndil ki majel kin ə, isi ra kulə ngəsi sine me de'gi'ti ki nje kəsi ta Luwə.

³ J'ingi kaa, ndəki mayinu j'in mbunə de'gi'ti kin tə. Adi ji njiyəi kigo ndigi'ti lə nyənn'gi darə, j'isi ta nya ra'ti ki kadi ji təli kon ndigi ra lə darə, ki mərta'gi lə'je ki majel yo. Be ə kigo jibəl kisi'je ki də'je taa'ti, ji toi to ndəgi de'gi kin be, adi wongl lə Luwə in də'je'ti tə.

⁴ Nan Luwə in nje k'oo kumtondoo ki əti bol, adi ndigi'je ngayn.

⁵ Be ə, j'ingi ki ndəki j'in de'gi ki koy ki takul majel'gi lə'je kin, təl'je adi j'in nje kisi ki də'je taa ki Kirisiti. Oyo in ki takul memaji ə ingəi kaji.

⁶ Ki takul kində rɔ nan'ti lə'je me tɔ Jeju Kirisiti'ti, Luwə adi j'ində taa si'ə nan'ti dann nje koy'gi'ti, ə adi j'oniyibe nan'ti si'ə me dɔran'ti tɔ.

⁷ Luwə ra be kadi oji'n kadi de'gi pəti gəri tado dɔkagilo'gi ki a rei, memaji li'ə ki dɔboy'o goto, ki oji ki takul Jeju Kirisiti ki gorow ramaji li'ə tado lə'je.

⁸ In takul memaji ki gorow lə kunme ə, ingəi kaji um in kigo kɔji ta ra'ti lə'se el. Nan in Luwə ə adi'se kaji kin kare.

⁹ Kaji kin in ki takul kulə ra'se madi ki maji el. In be el, kadi de madi ində'n kadi'ne el.

¹⁰ Oyo, j'in kuləra ji Luwə. Ində'je kigo kində rɔ nan'ti lə'je me tɔ Jeju Kirisiti kadi ji rai kulə'gi ki maji me kisikidɔtaa'ti. Ningə kulə'gi kakin, inbe ində dɔ'a nan'ti kete kadi ji rai'de.

K'in kare me Kirisiti'ti

¹¹ Adi me'se olo dɔ'ti, toki ndɔki kete, in Juwipi kɔji'gi el, adi *Juwipi'gi ki nje ɓar rɔ'de nje kujə mɔti'de, ki in nya ki de'gi rai ki ji'de adi awi ki ndunə rɔ'de'ti, ɓar'se nje kujə mɔti'de'gi el.

¹² Kadi me'se olo dɔ'ti toki dɔkagilo'ə'ti kin, in ki gangi nan'ti ki Kirisiti. In mbunə de'gi'ti lə Luwə ki in Isirayel'gi el. Ingi gotoi me kunmindi'ti ki Luwə un adi de'gi lə'ne kin. Sii dɔnangi'ti ne, indəi me'se dɔ nya madi'ti el num, dɔ Luwə'ti el num.

¹³ Nan ngɔsine ki takul kində rɔ nan'ti lə'se me tɔ Jeju Kirisiti, ingi ki ndɔki mayinu in sanyi, in tɔli de'gi ki ndəkba ki takul mosi Kirisiti.

¹⁴ Tado in Kirisiti inbe ə re ki kisi ki nan ki lapiya mbunə'je'ti. In ə ra adi Juwipi'gi ki de'gi ki in Juwipi'gi el tɔli de'gi ki kareba. Koy'o dɔ kagidəsi'ti ɔr ban ki to dann'je'ti kete kɔ.

¹⁵ Jeju Kirisiti tɔl ndukun'gi lə *Mojɔ nya'gi ki kare'ti, ki row ra kulə'gi. Ningə, un ginn de'gi ki joo kin tɔl ində'n ginn de'gi ki kare ki sigi ki gorow kində rɔ nan'ti si'ə lə'de. Be ə, adi lapiya to'n mbunə'de'ti.

¹⁶ Jeju ndigi kadi ginn de'gi ki joo kin ulə'de noji nan'ti ki Luwə, kadi tɔli darɔ ki kareba. Ningə ki takul koy'o dɔ kagidəsi'ti, tujɔ'n nya ki ra adi in njeban'gi lə nan kin kɔ.

¹⁷ Re iləmbər Poyta ki maji ki ojido lapiya adi ingi ki in sanyi, taa tado lə nje'gi ki in ndəkba tɔ.

¹⁸ In ki takul Jeju ə j'in pəti ki j'in, Juwipi'gi eke Juwipi'gi el, j'asi kadi ji rei takum Luwə'ti ki takul Ndil ki kareba inbe kin.

¹⁹ Be ə, ingi ki in Juwipi'gi el, in mbah'gi el, eke nje dər ki nja'de ta el nga. Nan ngɔsine, in ngann nje ɓe ki mbunə de'gi'ti lə Luwə. In ngann'gi ki me Kəy'ti lə Luwə.

²⁰ Ingi toi to mbal'gi ki Luwə ində'n kəy be. Ningə ngirə kəy kakin in ki kində dɔ njekawkulə'gi'ti ki njekeltakita Luwə'ti. Ə Kirisiti inbe ə in mbal ki dɔ kum kəy'ti.

²¹ In me kində rɔ nan'ti lə'je ki Kirisiti'ti ə mbal ra kəy'gi kare kare uwəi nan maji. Ningə kəy kakin aw ki taa mad'a'ti ki kete kete kadi tɔl kəy ki ar njay me Burəbe'ti.

²² In me kində rɔ nan'ti ki Jeju Kirisiti ə, ingi ki in Juwipi'gi el ka, indəi rɔ'se nan'ti ki ndəgi de'gi lə Luwə kadi tɔli kəy ki Luwə sii me'ti ki takul Ndil'ə.

3

Pol nje kiləmbər Poyta ki maji rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el

¹ In ki tado kin ə, m'in Pol, m'in dangay tado Poyta ki maji læ Jeju Kirisiti, tado læ'se in de'gi ki in Juwipi'gi el.

² M'gər maji kadi oyi poy kuləbər ki Luwə, kigo me maji'ti li'ə, ulə ji'm'ti tado maji læ'se.

³ Luwə te ki do nya'gi ki to lo kiyə'ti adi'm m'gər. In nya'gi kin ə m'ndangi'de m'ulə'n madi'se.

⁴ Loki tudəi makitu ki m'ndangi m'ulə'n madi'se kin ningə, inbe'gi a oyi nyagər ki ojido Kirisiti ki to lo kiyə'ti, ki Luwə te ki do'a adi m'gər ar njay kin.

⁵ Toki rota'ti, nya'gi ki Luwə te ki do'a adi njekawkulə'gi, ki de'gi ki njekeltakita'a'ti ki ində'de ta dangi to nje ra kulə læ'ne, ki takul Ndil Luwə kin, te ki do'a be adi kaw'je'gi ki kete el.

⁶ Ningə nya ki to lo kiyə'ti kakin, ki takul kində rə nan'ti læ'de ki Jeju Kirisiti ə, de'gi ki in Juwipi'gi el, a ingəi nya nduwə nan'ti se'je j'in ki j'in Juwipi'gi; in se'je nan'ti me darə'ti ki kare, taa kunndu ki kare inbe kin to tado læ'de me tə Kirisiti'ti, ki takul Poyta ki maji.

⁷ M'təl njekuləbər læ Poyta ki maji kin. In kin in kadikare ki Luwə adi'm kigo memaji'ti li'ə ki takul kuləra təg'ə.

⁸ M'in ki nda'a'm goto utə njekunme'de kadi Kirisiti pəti tigə. Ningə re in be kaa, Luwə oo maji ngayn kadi m'in ə, ulə kulə kiləmbər Poyta ki maji læ Kirisiti ji'm'ti tado de'gi ki in Juwipi'gi el. In nyakingə kibo ki utə nyagər læ de'gi læ Kirisiti pəti tigə.

⁹ Ningə m'ingə kadikare ki kadi m'toji'n de'gi pəti ar njay, ke gorow ki bann ə, Luwə a təl'n ta nya ki un ndu'ne do'ti, ki to lo kiyə'ti kin wa. Luwə ki njera nya'gi pəti, iyə do nya kin ki de'gi ki dokagilo'ti ki mayinu.

¹⁰ Ningə ngə sine ki takul Njekawnan'gi, nje konbe'gi ki nje togi'gi ki me nəl'ti taa, asi kadi gəri nyagər læ Luwə. Nyagər kin, Luwə toji ki row'gi ki dangi dangi.

¹¹ Nya kin təltə'ne kigo kojitara'ti læ Luwə ki to ki biti ki non'ti ki takul Burəbe læ'je Jeju Kirisiti. Kojitara kakin, təltə'ne ki takul Burəbe læ'je Jeju Kirisiti.

¹² Me kində rə nan'ti læ'je ki Kirisiti ə, j'ingəi tarow ki gorow læ kunme kadi ji ndəti ki rə Luwə'ti ki me ki tinyi kati.

¹³ In be ə, m'dəji'se kadi adi me'se tuji tado læ kon'gi ki m'nji m'ingə tado læ'se kin el. Nan kadi in ginn rənel læ'se yo taa.

Ndigi ki Kirisiti ndigi'je

¹⁴ Tado kin ə, m'nji m'osi məkəsi'm nanga non Baw'je ki dərən'ti,

¹⁵ ki takul'ə ki kar'ne ba ə, ginn koji'gi ki dərən'ti eke ki dənangi'ti ne sii ki do'de taa.

¹⁶ M'dəji Luwə kigo nyakingə'ti li'ə ki ngayn kigo Ndil'ti, kadi adi'se in njekunme'gi togi kadi nganyi ki takul Ndil'ə me'se'ti.

¹⁷ Kadi Kirisiti ra lo kisi læ'ne ngarme'se'ti ki takul kunme. Nya dəji læ'm in kadi ndiginan ra sese adi nganyi, ningə kadi ginn'se uwə nangi ngan me'ti tə.

¹⁸ Be ə, a asi kadi in gəri ki ndəgi de'gi læ Luwə pəti, kadi ndigi læ Kirisiti in ndigi ki əti bol, ki de asi kadi a mbəji ngal'a ge tat'a ge kow'ə ge ki ngal'a ki ta ge el ratata.

¹⁹ Oyo, a asi kadi in gəri ndigi læ Kirisiti ki utə nyagər'gi pəti, ningə kadi Luwə inbe rosi'se ki rosi ki betete læ'ne.

²⁰ Luwə ra nya'gi ki takul togi ki isi me'je'ti. Ningə, loki ji dəji'ə nya madi ə, ra utə nya ki ji dəji'ə, eke, in ki j'isi məri to mər bay.

21 Kadi toji in do'a'ti mbunə Njekawnan'gi'ti ki takul Jeju Kirisiti, tado ginn de'gi'ti pəti, ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi. *Amen!

4

K'in daro ki kare me Kirisiti'ti

1 M'ulə dingəm me'se'ti, m'in ki m'in dangay tado lə Burəbe, kadi gorow kisikidətaa lə'se asi ta bar ki Luwə bar'se.

2 Kadi awi ki səl do, ki hal ki səl ləm ləm, ki koreme, ə kadi sii do'ti ki nan me ndigi nan'ti.

3 Uwəi rə'se ngan kadi ngəmi go k'in'se kare me Ndil Luwə'ti, ki gorow kisi nan ki lapiya.

4 Daro in kareba, taa Ndil Luwə kaa, in kareba to. In be to ə, Luwə bar'se kadi awi ki nya kindəmedəti kareba to.

5 Burəbe in kareba, kunme in kareba, ta batəm kaa in kareba to.

6 Luwə in kareba, ningə in ə, in Baw'je pəti, taa in do nya'gi'ti pəti, ra kulə ki takul de'gi pəti, ningə isi me de'gi'ti pəti to.

7 Nan, de ki ra ra dann'je'ti, ingə kadikare ra kulə ki sow do'ne, kigo kadi'ti ki Jeju Kirisiti ndigi kadi'n'je.

8 In be ə, ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina:
«Loki in aw me lo'gi'ti ki taa nu, uwə dangay'gi,
Adi aw se'de kum'ne'ti,
Ningə adi kadikare de'gi.»

9 Ningə k'el kene: «In aw me lo'gi'ti ki taa», kin, to ar njay kadi kete bay ta kadi aw taa, Kirisiti ur aw ginn dənangi'ti, me lo'gi'ti ki bo nu to.

10 Nje k'aw nanga inbe kin ə, in nje k'aw lo'gi'ti ki taa gidi dəran'gi'ti to. Nya kin ra nya be kadi Ndil'ə in me nya'gi'ti pəti. Ta kadi onbe do nya'gi'ti pəti me lo'gi'ti pəti to.

11 In ə adi kadikare de'gi, nje ki nan'gi adi in njekawkulə'gi, nje ki nan'gi kadi in de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, nje ki nan'gi kadi in de'gi ki nje kiləmbər Poyta ki maji, nje nan'gi kadi in de'gi ki njekul Njekawnan'gi, ningə kadi nje ki nan'gi in njendo de'gi to.

12 Ki gorow kin ə, ra adi de'gi lə Luwə a asi kadi rai kulə li'ə, kadi Njekawnan'gi toi to daro Kirisiti ki togi ki kete kete be.

13 Ki row kin ə, j'in pəti, j'a tei k'in kare me kunme'ti, ki gər Ngonn lə Luwə'ti. Ningə j'a təli Njekawnan'gi ki togi gangi, ə j'a togi par par biti kadi j'a toi to Kirisiti be.

14 Be ə, j'a toi to ngann'gi ki nəl nyando'gi ki ngom isi aw se'de ki yo ge ki ne ge be el, to tokibo ki pungə mann ba si ra'a be el nga. Ningə de'gi ki nje kədi de'gi ki ta'gi ki ngom'gi lə'de kin, a rai'je kadi ji ndəm row ki takul nyando'gi lə'de ki ngom kin el to.

15 Nan kadi ji ndiginan yo ge ki ne ge me k'el nan ta ki rəta'ti, kadi ji togi me nya'gi'ti pəti, biti kadi ji toi to Kirisiti inbe be, in ki in ki boi ki do Njekawnan'gi'ti.

16 Me Kirisiti'ti ə daro ba pəti in ki rəti nan'ti maji ki takul dokur'gi lə ngirə ki ra. Loki ngonn rə ki ra, ra kulə lə'ne maji ningə, a ra kadi daro ba pəti a togi taa taa ningə gəsirə me ndigi nan'ti.

Kisikidətaa me Kirisiti'ti

17 In be ə, m'el'se ta kin, ə m'təl m're do'ti bay me to Burəbe'ti. Ononyi'se kadi row njiyə'se to to nya de'gi ki gəri Luwə el kam be, tado kulə ra'de in kigo mərta'gi'ti lə'de ki nda'a goto.

18 Lo ki ndul onbe do nyager'ti la'de. In sanyi kadi kisikidotaa'ti ki sigi ki Luwe adi. Toki rota'ti, gari el tado me ngan la'de.

19 In de'gi ki nya ki majel ki a rai o ro'de a sol'de do'ti goto. Dokagilo'gi la'de peti in kadi rai nya'gi ki majel. Be o, nyara'de ki dangi dangi ki to njen kin, dego'gi kin, nanyi ki lo ra'a'ti ki non'de'ti.

20 Nan ingi, in kigo row'gi ki be kin o, ndoi kadi gari Kirisiti el.

21 Toki rota'ti oyi ta ki sow do'a nga, ningo, ingi ki in njekunme'gi, ndoi'se nya'gi ki awi nan'ti ki rota ki de a ingo ro Jeju'ti.

22 Re in be ningo, sow kadi mboti nya ra'se'gi ki mayinu kigo lo koki de'ti, ki ndigi ra'gi li'o ki majel ki a aw ki de tuji'ti.

23 Maji kadi inyoi adi Ndil Luwe yeti merta la'se.

24 Maji kadi teli de'gi ki sigi ki Luwe indo'de kigo merta'ti la'ne, kadi kisikidotaa la'se in dana o ar njay ki row la rota.

25 Tado kin o, kadi inyoi ta kel ta ki ngom ko, o kadi de ki ra, elta ki rota'ti madi'ne, tado j'in peti j'in ngann ro ki kare.

26 Re wongi ra'se o, kadi wongi kin aw sese adi rai majel el. Ononyi'se kadi isi me wongi'ti ba biti kadi kadi ur do'se'ti.

27 Adi tarow Su kadi dum do'se el.

28 Kadi de ki in njebogi kete o inyoi ta bogi la'ne, ningo kadi ra kuloe ki ji'ne kadi ingo'n nya o ra'n ki de ki nya to ro'a

29 Kadi ta ki majel ki a tuji me madi'se'gi te ta'se'ti el. Nan kadi ta ki maji ki a ra ki njekunme'gi ki rangi o te ta'se'ti. Ta ki be kin o a ra maji ki de'gi ki nje k'oo do ta la'se.

30 Ononyi'se kadi adi me Ndil Luwe tuji. Ndil Luwe kin o Luwe adi'se kadi toji kadi in yan'a'gi. Ningo Ndil kin adi me'je tinyi kati toki ndo madi a re non, ki Luwe a taa'je ilo'je taa ki ratata me majel'ti.

31 Ori hal'gi ki kati bangi peti me'se'ti ko. Ngami majel madi me'se'ti el, ki wongi, ki kol nan, ki taji nan. Ningo kadi hal mendul goto me'se'ti to goto.

32 Kadi rai maji ki nan ki yo ki ne. Ningo kadi ta on me'se tado la nan, o inyoi go majel ki madi'se'gi rai sese ko toki Luwe inyoi'n go majel'gi la'se ko, me to Kirisiti be to.

5

Kisikidotaa me kunji'ti

1 Ingi ngann'gi ki Luwe ndigi'se o, maji kadi ndaji'o.

2 Maji kadi isi ki do'se taa me ndigi nan'ti, toki Kirisiti ndigi'je o adi ro'ne Luwe koy'ti tado la'je, to kadikare eke nya mosi ki oti Luwe maji be.

3 Be o, ta k'in se de'gi'ti la Luwe, kadi kaya ki ra ki ndogi nya'gi ki toi njen kaa gotoi dann'se'ti num to. Elita nya'gi ki be kin dann'se'ti el to k'el el. Taa kadi kumnda goto dann'se'ti to.

4 In gorow'o'ti el kadi ta'gi ki to njen ki ta ki mino madi'gi te ta'se'ti. Nan kadi ta ki a te ta'se'ti, in ta ra oyo Luwe yo taa.

5 Maji kadi in gari nya'gi kin maji: njera kaya'gi num, njera nya'gi ki to njen num, njera kumnda nya'gi ki asi nan ki yo ki ra num kin, a oy Konbe la Kirisiti eke la Luwe el.

6 Kadi adi de madi odi'se ki ta'gi ki nda'de goto el. Tado in ki takul nya'gi ki be kin o, wongi la Luwe isi re'n do de'gi'ti ki nje tol ro'de go ta'ti li'o el.

7 Be o, maji kadi indoi ro'se nan'ti se'de do nya madi'ti el.

⁸ Toki rɔta'ti, ndɔki mayinu sii me lo ki ndul'ti, nan ngɔsine, ki takul kindɔ rɔ nan'ti lɔ'se ki Burɔbe, in de'gi ki lo ki ar njay'ti, ɔ maji kadi nya ra'se in nyara lɔ ngann'gi ki lo ki ar njay'ti.

⁹ Tado kandi kulɔra ki maji lɔ de ki in lo ki ar njay'ti in: nya ra'gi ki maji, ki nya ra'gi ki dana, ki nya ra'gi ki rɔta'ti.

¹⁰ To ngann'gi ki lo ki ar njay'ti, maji kadi indɔi tɔgi dɔ rɔ'se'ti kadi ɔri mbunɔ nya ki nɛl Burɔbe ki nya ki nɛl'ɔ el nan'ti.

¹¹ Kadi nya madi ki ore'se nan'ti ki nya ra'gi ki majel ki lo ndul'ti kin goto. Nan tei ki ginn'de taga to te yo taa.

¹² Tado nya'gi ki ko de'gi kin isi rai lo kiyɔ'ti, in nya'gi ki to rɔsɔl ngayn kadi de elta'a.

¹³ Ningɔ loki de ɔr ginn nya'gi ki isi rai ɔ, kulɔ ra'de'gi ki majel to taga ar njay njay.

¹⁴ Tado nya'gi pɔti ki ginn'de te lo kunji'ti tɔli lo kunji. In be ɔ, makitu lɔ Luwɔ ene:

«Ndɔl dɔ bi'ti, in nje to bi,

Indɔ taa dann njekoy'gi'ti,

ɔ Kirisiti a adi kunji lɔ'ne a unji dɔ'i'ti.»

¹⁵ Kadi indɔi kumkɔdi dɔ rɔ'se'ti me ji kisikidɔtaa'ti lɔ'se. Kadi nya ra'se in nyara lɔ de'gi ki nje tɔr'gi um, nyara lɔ mbo'gi el.

¹⁶ Dɔkagilo ki j'isi'ti kin in dɔkagilo ki majel, ɔ kadi dɔkagilo'gi pɔti ki Luwɔ adi'se ɔ, rai nya'gi ki maji ta ta um adi dɔr kare el.

¹⁷ Tado kin ɔ, kadi toi to de'gi ki kur dɔ'de goto be el, nan kadi in gɔri nya ki in ndigi lɔ Burɔbe.

¹⁸ Adi yiwi kandi nju ra'se el tado yiwi ki ra a aw ki de kaya ki ra'ti. Nan kadi rosi ki Ndil Luwɔ ki ar njay yo taa.

¹⁹ Maji kadi elinan ta me pa'gi'ti, osi pa'gi lɔ Luwɔ ki ndɔgi pa'gi ki Ndil adi'se. Osi pa'gi kin ulɔi tɔji dɔ Burɔbe'ti ki ngarme'se ba pɔti.

²⁰ Dɔkagilo'gi pɔti, kadi rai oyo Luwɔ ki Baw me nya'gi'ti pɔti, me to Burɔbe'ti lɔ'je Jeju Kirisiti.

Kulɔ noji ki to mbunɔ dene'gi'ti ki dingɔm'gi

²¹ Ulɔi dɔ'se ginn tɔgi'ti lɔ nan ki yo ki ne, tado koji ki k'ilɔ dɔ Kirisiti'ti ki awi.

²² In dene'gi, kadi nan nan ulɔ dɔ'ne ginn tɔgi'ti lɔ ngaw'ne toki isi ulɔi dɔ'se ginn tɔgi'ti lɔ Burɔbe be.

²³ Tado ngaw in ki boi dɔ dene'ti, toki Kirisiti in ki boi dɔ Njekawnan'gi'ti kin be tɔ. Kirisiti in Njekaji Njekawnan'gi ki in darɔ'a'gi.

²⁴ Be ɔ, toki Njekawnan'gi ulɔi dɔ'de ginn tɔgi'ti lɔ Kirisiti kakin ɔ, dene'gi kaa, kadi ulɔi dɔ'de ginn tɔgi'ti lɔ ngaw'de'gi me nya'gi'ti pɔti tɔ.

²⁵ Ningɔ in ngaw dene'gi, maji kadi in ndigi ne'se'gi toki Kirisiti ndigi'n Njekawnan'gi ɔ adi rɔ'ne koy'ti tado lɔ'de kin be.

²⁶ Adi rɔ'ne koy'ti kadi tɔl Njekawnan'gi de'gi ki ar njay ta k'in'de de'gi'ti lɔ Luwɔ, go togi ki togi'de ki mann num ki ta lɔ'ne num tɔ.

²⁷ Jeju ge kadi n'te ki Njekawnan'gi takum'ne'ti ki kɔsikurɔ ki ɔti ɓɔl, ki kanji yoro num, ki ngirɔ rɔ'de'gi ra ju ju el num, kadi nya madi ki asi nan el goto rɔ'de'ti num tɔ. Ge kadi Njekawnan'gi ari njay ki kanji ta madi dɔ'de'ti.

²⁸ Be tɔ ɔ, maji kadi ngaw dene'gi ndigi ne'de'gi toki isi ndigi darɔ'de in be be. De ki nje ndigi ne'ne, ndigi darɔ'ne inbe.

29 Toki rɔta'ti, de ki ɔsi rɔ'ne ta nja kare goto. Nan j'in pɔti j'uli'de ki nyakusɔ, ɔ j'indɔi kum'je go'de'ti to kindɔ yo taa. In be ɔ, Kirisiti isi ra'n ki Njekawnan'gi,

30 tado j'in ngann darɔ'a'gi.

31 Tado kin ɔ, dingɔm a inyɔ'n baw'ne in ki kon'ne, ningɔ tinyɔi nan ki ne'ne, ɔ in joo pɔti tɔli darɔ ki kare.

32 Nyando kibo to me ta'ti kin, nan m'el'se kadi in ta ki ɔjido Kirisiti ki Njekawnan'gi.

33 Nya ki maji kadi de ra ɔ to kin, kadi ngaw dene ki ra ndigi ne'ne to darɔ'ne inbe be, ɔ kadi dene tɔl rɔ'ne go ta'ti lɔ ngaw'ne tɔ.

6

Ta lɔ ngann'gi ki baw de'gi

1 Ngann'gi, ingi ki ndɔi rɔ'se nan'ti ki Burɔbe, maji kadi tɔli rɔ'se go ta'ti lɔ nje koji'se'gi, tado in kulɔra ki maji.

2 ɔsi kurɔ baw'i ki kon'i, tado in kin in mbɔrkikindɔ ki dɔkete ki Luwɔ adi ki kunndu dɔ'ti ki ene:

3 «A isi maji me dɔnangi'ti ningɔ ndɔ'i a in ngayn tɔ.»

4 Ningɔ in baw'gi, kadi ndɔji ndu ngann'se'gi indɔi'de bɔl'ti el, nan kadi ngɔmi'de me nyando'ti ki maji, ki me kindɔ koji'ti kigo ta'ti lɔ Burɔbe.

Ta lɔ bɔr'gi ki be'de'gi

5 In bɔr'gi, maji kadi tɔli rɔ'se go ta'ti lɔ be'se'gi ki dɔnangi'ti ne ki kɔsikurɔ ki ngayn, ki bɔl, ki ngarme ki ar njay toki in Kirisiti inbe ɔ, isi tɔli rɔ'se go ta'ti li'ɔ be.

6 Ononyi'se kadi rai kulɔ lɔ'se dɔkagilo'ti ki de'gi indɔi kum'de go'se'ti par, toki isi rai kulɔ kadi ingɔi maji takum de'gi'ti yo be. Nan maji kadi rai kulɔ to bɔr'gi lɔ Kirisiti ki isi rai ndigi lɔ Luwɔ ki me'de ki kareba be.

7 Maji kadi rai kulɔ ki rɔnel, to nya ki in kulɔ lɔ Burɔbe ɔ isi rai be, um in kulɔ lɔ de'gi el.

8 In gɔri bɔti toki nan nan a ingɔ nyakugɔ goji lɔ'ne rɔ Burɔbe'ti kigo maji'ti ki ra, re in bɔr eke in de dɔrɔ'ne.

9 In be bɔr'gi, ingi kaa, kadi adi row nya ra'se maji ki rɔ'de'ti tɔ. Maji kadi inyɔi ta kindɔ'de bɔl'ti kɔ, ɔ kadi in gɔri toki be'de num, be'se num in kareba, ɔ isi me dɔran'ti taa nu, ɔ kɔr kum de dana goto rɔ'a'ti.

Rɔ dɔ kunme'ti

10 Kadi ji tɔl'n ta ta'gi, maji kadi tɔli de'gi ki nje tɔgi'gi ki takul kindɔ rɔ nan'ti lɔ'se ki Burɔbe ki in nje tɔgi ki ngayn.

11 Maji kadi in tulɔi nyakati'gi ki Luwɔ adi'je ba pɔti rɔ'se'ti, kadi rai dingɔm non kɔdinan'gi'ti lɔ Su.

12 Tado in de'gi ki awi ki darɔ ki mosi ɔ j'a ji rɔ'i se'de el, nan j'isi rɔ'i ki ndil'gi ki majel ki nje'gi kibo ki dɔ'de'ti, ki nje konbe dɔnangi'ti ki rɔsi ki majel. J'isi rɔi ki ndil'gi ki majel ki dangi dangi pɔti ki nje konbe me lo'gi'ti ki dɔran'ti nu.

13 Tado kin ɔ, maji kadi in tulɔi nyakati'gi ki Luwɔ adi'je ba pɔti rɔ'se'ti, kadi loki ndɔ'gi ki majel rei ningɔ, rai gɔrɔrɔ ba. Ningɔ kadi go rɔ'ti ɔ, rai taa ba.

14 Maji kadi rai taa ba! Ningɔ kadi ta ki rɔta'ti ɔ dɔi bɔdi'se'ti to ndar be, ɔ kadi nyara ki dana to to bar handi ki kadi dɔi gu'se'ti be.

15 Maji kadi kindɔ kalangi kaw kilɔmbɔr Poyta ki maji ki nje kadi lapiya, to to sa kulɔ nja'ti lɔ'se be.

¹⁶ Me nya'gi'ti pəti, maji kadi uni kunme adi to to dər lə'se be, in ki takul'ə ə a ndəi nyakati'gi lə Su ki sii te to por be toli kə.

¹⁷ Kaji ki Luwə aji'je to to jəgi rə ki j'uləi də'je'ti be, ə kadi j'uni ta lə Luwə to kiyəro ki Ndil Luwə adi'je be tə.

¹⁸ Nya'gi kin pəti, dəji Luwə me kel si'ə ta'ti. Eli si'ə ta ki dəkagilo'gi pəti ki takul Ndil Luwə ki ar njay. Rai ki kisi də nja'ti, ə kadi nanyi ki lo ra'a'ti par par. Elita ki Luwə tado lə de'gi lə Luwə pəti.

¹⁹ Elita ki Luwə tado lə'm tə, kadi loki m'te'n ta'm ningə kadi inbe ində taa ta'm'ti, kadi m'ilə'n mbər Poyta ki maji li'ə ki to lo kiyəro'ti, kanji bol.

²⁰ In tado Poyta ki maji kin ə, m'taa'n tor Kirisiti m'to'n ki kulə gindi ji'm'ti kəy dangay'ti. Be ə, elita ki Luwə kadi m'elta ki kanji bol, toki maji kadi m'eli'n.

Kuwə ji nan ki dəboy'ti

²¹ M'ndigi kadi in gəri nya ki səw də'm, ki nya m'nji m'ra. In be ə, Tisiki ki in ngonkon'm ki njendigi lə'm, ki in njekuləbər ki nje ra nya ki low'ə'ti me Burəbe'ti, a el'se nya'gi pəti ki ojido'm.

²² In tado kin ə, m'ul'ə rə'se'ti kadi in gəri ji kisi'je, ningə kadi ulə dingəm me'se'ti tə.

²³ Kadi lapiya, ki ndiginan, ki kunme lə Luwə ki Baw ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, in də ngannkon'je'gi'ti.

²⁴ Kadi, memaji lə Luwə in nan'ti ki de'gi pəti ki nje ndigi Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki ndigi ki to ki dəkagilo'gi pəti.

Makitu ki Pol ndangi adi Pilipi'gi

Ta ki do makitu'ti ki Pol ndangi adi Pilipi'gi

Njekawnan ki Pilipi'ti ə in njekawnan ki dokete ki Pol ndə ginn'de donangi Eropi'ti. Pol ndangi makitu kin adi'de kagilo'ti ki in dangay'ti. Njekawkulə Pol elta do nya'gi'ti ki tei do'a'ti kagilo ki isi'n ki do'ne ta ne kin ningə təl ra oyo njekawnan'gi tado ra ki rai si'ə ki nyamaji'gi ki ji'de'ti. Ta lə k'in kare ki kisimaji lə Njekawnan'gi uwə me Pol tado njendo nya ki ngom yəki Njekawnan'gi. De'gi ki uni me'de adi Jeju Kirisiti ingəi kisikidotaa ki sigi ki rə Luwə'ti. Kisikidotaa ki sigi kin utə nya'gi ki rangi pəti. Re njekunme'gi sii dann kagilo'ti ki ngan mindi kaa, kisikidotaa kin adi'de lapiya ki ronel. Ginn'ə kin ə njekawkulə, re in dangay'ti kaa, ra tōgi ndangi'n makitu adi njekawnan ki Pilipi'ti el'de kon ta kin ene: «Rai ronel ki ndo'gi ndo'gi me Burəbe'ti» (4.4).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1: 1-11. Nya'gi ki tei do Pol'ti inbə 1.12-26. Kirisiti in nyandaji lə njekunme'gi 1.27-2.18. Ta ki do Timote'ti ki Epapiroditə 2.19-30. Kirisiti ə asi pəti um ndukun lə Moji el 3.1-4.9. Ra oyo tado ra ki nan ki nyamaji ki ji'ti 4.10-23.

Kuwə ji nan

¹ In m'in Pol, nan'ti ki Timote, j'in njekuləbər'gi lə Jeju Kirisiti ə ji ndangi makitu kin j'adi'se in de'gi lə Luwə ki me kində rə nan'ti me tə Kirisiti'ti, ki sii Pilipi'ti*. Makitu kin sow do'se, ingi ki njekornon'se'gi, ki diyakirə'gi.

² Ningə kadi memaji ki kisimaji lə Baw'je Luwə ingi ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

Pol elta ki Luwə tado lə njekunme'gi ki Pilipi'ti

³ Dokagilo'gi pəti ki me'm olo do'se'ti ə, m'ra oyo Luwə.

⁴ Taa dokagilo'gi pəti ki kadi m'el'n ta ki Luwə tado lə'se pəti ə, m'el si'ə ki ronel tə.

⁵ Ronel lə'm in tado ra ki rai sə'm me kulə kiləmbər Poyta'ti ki maji, lo kulə ngirə'ti nu biti bone†.

⁶ M'gər maji kadi Luwə ki ində ngirə kulə ki maji me'se'ti kin, a awi'n biti ta toltə'a'ti, ndo təl Jeju Kirisiti'ti.

⁷ In gorow'ə'ti kadi m'aw ki mərta ki be kin tado lə'se pəti, tado m'ində'se dann me'm'ti. Ingi, indəi rə'se nan'ti sə'm do maji'ti ki Luwə ra sə'm. Indəi rə'se nan'ti sə'm pəti me k'in'm dangay'ti, ki me rə'ti ki m'ro ki tōgi'm tado Poyta ki maji‡.

⁸ Luwə asi kadi mannaji lə'm toki, ingi pəti m'ndigi'se ndigi lə Jeju Kirisiti, m'or mann do'ti soti.

⁹ Nga ningə, nya ki m'dəji Luwə, in kadi ndiginan lə'se in ki do mad'a'ti do mad'a'ti, nan'ti ki nya gər ki rəta'ti ki me kər kum nya ki maji ki nya ki majel nan'ti kadi ar njay.

¹⁰ Lo kin'ti, a gəri go nya ki nda'a to'ti ki maji ra. Ə a in de'gi ki kar njay, ki ndo təl Kirisiti'ti, de asi kadi aw ki ta madi do'se'ti el.

¹¹ Ningə a in de'gi ki nyara ki dana, ki in rə Kirisiti'ti a to mbar mbar rə'se'ti, tado tobar ki toji lə Luwə.

* 1:1 1.1 4.15; KNK 16.12 † 1:5 1.5 KNK 16.13-15 ‡ 1:7 1.7 1.13

Poyta ki maji aw ki kete kete

¹² Ngannkon'm'gi, m'ndigi kadi in gəri toki nya ki te do'm'ti kin ra adi Poyta ki maji aw ki kete to kaw yo.

¹³ In be ə, de'gi pəti ki nje ra kulə ki nje konbe ki boi, ki ndəgi de'gi, gəri kadi in tado kulə lə Kirisiti ə m'to'n dangay'ti.

¹⁴ Nga ningə, to'm dangay'ti, ra adi ngannkon'm'gi ngayn, uni me'de adi Burəbe, ə ingəi tōgi do mad'a'ti kadi elita lə Luwə ki kanji bol.

¹⁵ In ki rōta'ti kadi de'gi madi iləimbər to Kirisiti ki hal ta ki ra, ki hangal n'in, nan de'gi ki nan'gi, iləimbər'ə ki hangal ki maji to.

¹⁶ De'gi ki awi ki hangal ki maji kin, rai kulə kin ki ndiginan. Ningə gəri kadi m'in lo kin'ti ne, m'nji m'ro tado Poyta ki maji.

¹⁷ Nje ki awi ki hal ta ki ra, isi iləimbər to Kirisiti ki ndigi ra ki sow do'de. Ningə nya ki me'de'ti ki osi'de adi isi iləimbər to Kirisiti kin in nya ki dana el. Sangi kadi n'adi m'in kon do mad'a'ti, me dangay'ti ki m'in'ti.

¹⁸ Ningə re in ki me ki maji eke in ki majel ə isi iləimbər to Kirisiti ə, in kin de aw go'ti el. M'gər kadi isi iləimbər to Kirisiti, ningə m'ra ronel do'ti, ə m'nanyi ki lo ra ronel do'ti.

¹⁹ Tado m'gər kadi in nya ki isi ra nya kadi ta təl ta'a ə m'ingə'n kaji. M'ingə'n kaji ki takul k'el ki isi elita ki Luwə tado lə'm num, ki takul tōgi ki Ndil Jeju Kirisiti adi'm num.

²⁰ Ki oji go nya ki m'nji m'ngəm ta'a dele, ki m'nji m'ində me'm do'ti, nya ki rō'm a sol'm do'ti goto. M'tinyi me'm kati kadi re in bone eke ndo'gi pəti, m'a m'toji k'in kibo lə Kirisiti kadi de'gi oyi daro'm'ti. Re in me kisidōtaa'ti lə'm eke me koy'm'ti.

²¹ Ki daro'm'ti, kisikidōtaa lə'm in tado Kirisiti, ə koy'm in maji lə'm to.

²² Ningə, re kisi'm ki do'm taa bay, a adi'm tarow kadi m'ra kulə madi ki to soti ə, lo kin'ti, m'gər nya ki kadi m'mbəti el, ke in kisikidōtaa eke in koy wa kaa m'gər el.

²³ Nan nya'gi joo isi ndəri'm'in yanan: m'ndigi kadi m'tusi dōnangi kin m'inyə, ə m'aw m'nji kadi Kirisiti'ti. In kin ə in nya ki to soti ngayn.

²⁴ Ningə kisi'm dōnangi'ti ne, maj'a to'ti ngayn tado lə'se.

²⁵ Nga ningə, m'gər maji, ujem roy kadi m'a m'nji dōnangi'ti ne bay, m'a m'in kadi'se'ti ne pəti bay tado kaw kete lə'se, tado ronel lə'se me kunme'ti.

²⁶ Lo kin'ti, loki m'təl m'te dann'se'ti ə, ki takul'm, a gəri row tōji ki isi me to Kirisiti'ti kin ar njay.

²⁷ Nan k'in ə, kadi panjiyə'se in kigo Poyta'ti ki maji lə Kirisiti, kadi re m're dann'se'ti, eke m'in sanyi sese kaa, m'oo ta ki do'se'ti maji. Kadi m'oo poy'se toki uwəi tōgi'se ba me ndil'ti ki kare, indəi rō'se nan'ti, roi ki me ki kare kigo me'se'ti ki uni adi do Poyta'ti ki maji.

²⁸ Ningə inyəi tarow adi njeta'gi lə'se uləi bol kare me'se'ti el. Loki inyəi tarow adi uləi bol me'se'ti el, a to taga kadi in de'gi ki uni row ki kaw tuji'ti, ə ingi, uni row kaji to. Ningə pəti, in ndigi lə Luwə kadi to to be.

²⁹ Tado ki ojido Kirisiti, Luwə ra sese maji adi uni me'se adi'ə par el, nan adi ingəi kon tado li'ə to.

³⁰ Ningə ki ngosine kin, ingi uləi rō'se me rō'ti ki kete m'nji m'ro kakin to. Rō kin, bone ge kin kaa m'nji ta'ti ne m'nji m'ro toki in gəriš.

2*Kirisiti təl rō'ne njekuləbər'ti*

¹ Toki ka ki Kirisiti ulə'n dingəm me'se'ti, toki ingəi tɔgi me ndigi nan'ti, toki Ndil dɔ'n'se nan'ti, toki me'se to'n dɔ nan'ti, isi oji k'oo kumtondoo lə'se ki rɔ nan'ti,

² m'dəji'se kadi adi'm'in rɔnel me kuwə nan me'se'ti lə'se kin. Adi ndiginan ki kare inbe kin ə uwə me'se, adi me'se in kare, indəi rɔ'se nan'ti.

³ Rai nya madi kare ki hal ni ki ra el, taa hal kɔji rɔ el tɔ. Nan ki dɔ ki sɔl lom, kadi de ki nungi oo madi'ne to kibo dɔ'ne'ti.

⁴ Kadi de madi sangi maji lə rɔ'ne inbe par el, nan kadi sangi maji lə ndəgə'gi tɔ taa.

⁵ Kadi panjiyə'se ki rɔ nan'ti in panjiyə de'gi ki nje kində rɔ'de nan'ti me tɔ Kirisiti.

⁶ Kirisiti ki, lo kulə ngirə'ti nu, re oo nya'gi ki rɔ'a'ti pəti ə, in Luwə inbe par, nan sangi kadi n'uwə majirɔ'ne ki ji kasi ki asi nan ki Luwə kin el.

⁷ Ɔr tɔɓar kin dɔ'ne'ti kɔ to k'ɔr yo,

Ra rɔ'ne njekuləɓər'ti,

Təl rɔ'ne to de'ti,

Adi de'gi gəri'ə me nya'gi'ti pəti toki in de.

⁸ Sɔl dɔ'ne,

Təl rɔ'ne go ta'ti bitɔ oy'n,

Koy ki dɔ kagidəsi'ti.

⁹ In tado kin ə, Luwə un dɔ'a taa ad'a ra ngaw,

Ad'a tɔ ki in dɔ tɔ'gi'ti pəti.

¹⁰ Tado kunme me tɔ Jeju'ti,

Nyakinde'gi pəti ki dɔran'ti,

Dɔnangi'ti ki ginn dɔnangi'ti

Ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti,

¹¹ Ə kadi ta te ta de'gi'ti pəti toki Jeju Kirisiti in Burəbe,

Kadi tɔ Luwə ki Baw'je ɓari'n*.

Kulə lə njekunme'gi dɔnangi'ti ne

¹² Njendigi'm'gi ki maji, to ki ka ki rai go ndu'm'ti ki ndo'gi ndo'gi, dɔkagilo ki m'in'n dann'se'ti, kadi rai ki dɔkagilo ki oyi m'in dann'se'ti par el, nan dɔkagilo ki m'goto'n dann'se'ti ne inbe kin kaa, kadi rai kulə dɔ kaji'ti lə'se ki ɓol Luwə, ki dɔ ki sɔl.

¹³ Tado Luwə inbe ə ində ndigira me'se'ti num, ɔsi'se adi rai num, kigo kɔjira'ti li'ə.

¹⁴ Rai nya'gi pəti ki kanji ɓarta ki kanji kɔl,

¹⁵ kadi ta madi goto dɔ'se'ti, kadi in de'gi ki kar njay, kadi in ngann'gi lə Luwə ki inyəi adi nya ki majel kare be ka rati rɔ'je'ti el, dann de'gi'ti ki uri mu sulə ki, de'gi ki ndigi kuləra ki majel par, ki me dɔnangi'ti ne. Kadi unji dann'de'ti to por ki unji dɔ dɔnangi'ti†,

¹⁶ loki a iləi'de mbər ta kaji. Lo kin'ti, m'a m'un'se kadi m'ində'n gu'm, ndo təl Kirisiti'ti. Tado m'anyi ngodi ki rɔ'm to'm ki ndangi kare el.

¹⁷ Re kadi mosi'm osi nanga dɔ kulə'ti ki m'ra, kadi ki m'un'n kunme lə'se to kadikare m'adi Luwə ə, m'ra rɔnel, ningə kadi rɔnel lə'm kin in rɔnel lə'se pəti.

¹⁸ Ningə ingi kaa, kadi rai rɔnel tɔ, ə adi rɔnel lə'se in rɔnel lə'm tɔ.

Pol ulə Timote ingi ki Epapiroditɔ ki rɔ njekunme'ti ki Pilipi

* 2:11 2.11 10-11; Ejay 45.23 † 2:15 2.15 Ndukun ki nja joo 32.5

¹⁹ M'gər dɔ'm'ti maji kadi me tɔ Burəbe Jeju'ti, nanyi ngayn el kadi m'a m'ulə ki Timote rɔ'se'ti non kadi re ki poy'se adi'm kadi m'in kaa m'ingə'n tɔgi tɔ.

²⁰ Timote ki kar'ne ba ə kanyi sə'm ta ki uwə me'm, adi ta on me'ə ə isi mərta dɔ'se'ti.

²¹ Ndəgə'gi pəti, kanyi ngodi tado maji lə rɔ'de inbe par ə uwə me'de, um ngodi lə Jeju Kirisiti el.

²² Nan in, tɔji ki taga adi de'gi gəri'ə to ngonn ki nje njiyə nja baw'ne'ti. Ində rɔ'ne ta kulə kiləmbər Poyta'ti ki maji sə'm.

²³ M'gər kadi in ə m'a m'ulə ki rɔ'se'ti loki m'a m'oo ta ki dɔ'm'ti ar njay.

²⁴ Taa m'gər dɔ'm'ti maji, kadi me tɔ Burəbe'ti, dɔkagilo ngayn el ə, darɔ'm m'inbe, m'a m're kadi m'oo'se.

²⁵ Ningə ki ngosine kin, m'oo maji ngayn kadi m'təl m'ulə ngonnkon'je Epapiroditɔ, ki in madikulə'm ki madi rɔ lə'm rɔ'se'ti gogi. In ki uləi'ə kadi re ki nya'gi ki m'aw ndoo'ə, kadi ra sə'm‡.

²⁶ Epapiroditɔ ndigi ngayn kadi n'oo'se pəti, ningə sangi ki rɔ tinyi'ne, tado monyi ra'a, adi oyi ta'a.

²⁷ Monyi ra'a, ki koy'o in ndəkba, nan Luwə oo kumtondoo li'ə. Ningə in kumtondoo li'ə par el, nan in kumtondoo lə'm tɔ ə Luwə oo, kadi m'ingə metuji ki rangi dɔ mad'a'ti bay el.

²⁸ M'sangi kadi m'ulə rɔ'se'ti gogi kalangi, kadi re oyi'ə ə, ingəi rɔnel, ə kadi m'in kaa me'm osi'n ki nanga tɔ.

²⁹ Lo kin'ti, maji kadi uwəi'ə ki rɔ'se'ti ki rɔnel ngayn, me tɔ Burəbe'ti. Ko de'gi ki to in be kin, maji kadi ɔsigonn'de.

³⁰ Tado nanyi nden ba kadi ingə koy tado kulə lə Kirisiti. Un rɔ'ne ilə kɔ, kadi re ra sə'm tor'se'ti, me nya'ti ki inbe'gi asi kadi rai adi'm'in el.

3

Row ki ra dana ki rɔta'ti non Luwə'ti

¹ Ki ngosine kin ngannkon'm'gi, maji kadi rai rɔnel me kində rɔ nan'ti ki Burəbe. Nya ki a ɔgi'm kadi m'təl m'el'se ko ta ki kare ki m'el'se kete nga kin goto. Ningə ki rɔ'se'ti ə, in nya ki maji sese to maji yo.

² Maji kadi indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti ki rɔ de'gi'ti ki rai rɔ'de to busi'gi be kam, ki rɔ de'gi'ti ki in nje ra kulə ki me'de ki majel, ki rɔ de'gi'ti ki nje k'oo mɔti ki kujə to nya ki ngayn.

³ Njekujəmɔti'de'gi ki rɔta'ti in j'ingi, tado j'isi ji gosi Luwə ki row lə Ndil'ə, rɔ'je nəl'je ngayn kadi j'ində rɔ'je nan'ti ki Jeju Kirisiti, ningə j'uwəi kul rɔ'je el tɔ.

⁴ Nan ki rɔta'ti, m'aw ki ta ki asi kadi m'uwə'n kul rɔ'm. Kin ə de madi oo kadi n'asi kuwə kul rɔ'ne ə, m'in m'asi kuwə kul rɔ'm m'utə de'ə kin.

⁵ Ujəi mɔti'm ndɔ ki kon jijoo lə ndɔ koji'm, m'in ngonn *Isirayel, ginn koji'ti lə Benjamen, m'in Ebirə ki me mosi'ti, ningə ki ɔjido ndukun, m'in me kuti'ti lə *Parisi'gi.

⁶ Ki ɔjido tingəbil, m'in njekində kum njekawnan'gi ndoo, ki ɔjido təl rɔ go ndukun'ti, m'in ki kanji ta madi dɔ'ti*.

⁷ Nga ningə, nya'gi kin ki kete m'oo'de to nya ki ngayn, ngosine m'oo'de to nya ki kɔ kare tado lə Kirisiti.

⁸ M'oo'de to nya ki kɔ kare, loki m'un'de m'ɔji kadi nyamaji'ti ki əti bol ki in gər ki m'gər Jeju Kirisiti ki Burəbe lə'm. Tado lə Kirisiti, m'inyə

nya'gi pəti kə, m'oo'de to nya ki də yiwi be. M'ra be kadi m'in'n nan'ti ki Kirisiti,

⁹ kadi m'in me ji'ə'ti. Ningə kadi in ki takul ki ra wa m'ra dana me ndukun'ti el, nan kadi in ki takul kuləra Kirisiti. Kadi in ki takul kortadoti ki Luwə or ki gorow kunme kadi Kirisiti.

¹⁰ Nya ki uwə me'm, ində'n ta kadi m'gər Kirisiti, taa kadi m'gər togi kin ki ində'n taa lo koy'ti. Ningə kadi m'ingə ko kon li'ə kin, ə kadi m'oy ko koy li'ə kin tə.

¹¹ Be kadi to re to bann ə, m'ində taa lo koy'ti, dann njekoy'gi'ti.

Kanyi ngodi sɔw dɔ nya ki j'isi j'anyi ngod'o

¹² Toki rəta'ti, nya ki m'nji m'anyi ngodi tado'a kin, m'ində ji'm dɔ'ti el bay, taa m'in de ki gəsirə gəsirə el bay tə. M'nanyi ki lo kanyi ngodi'ti kadi m'ində ji'm dɔ'ti, tado m'inbe ki dɔ'm, Jeju Kirisiti ində ji'ne dɔ'm'ti.

¹³ Ngannkon'm'gi, m'gər kadi m'ində ji'm dɔ nya'ti ki m'nji m'anyi ngod'o kakin el bay, ningə nya kare ki m'ra, me'm oy dɔ nya'gi ki go'm'ti, m'ində togi dɔ rɔ'm'ti kadi ji'm ɔdi nya ki in non'm'ti kin yo.

¹⁴ M'anyi ngodi sɔw dɔ nya ki in non'm'ti, kadi m'ingə nya kugəgoji ki Luwə bar'je kadi adi'je dɔran'ti ki gorow lə Kirisiti.

¹⁵ J'in ki ji togi gangi me ndil'ti, maji kadi mərta lə'je ra nanga dɔ loki m'el ta'ti kin. Nga ningə, kin ə re nya madi to, ə ndu'se asi nan dɔ'ti el ningə, Luwə a te kum'se dɔ'ti.

¹⁶ Re in ri ə ra nya kaa, adi ji njiyəi nan'ti toki j'in nu biti ji tei ne kin.

¹⁷ Ngannkon'm'gi, maji kadi ndaji'm'in, ə kadi kum'se in go nja de'gi'ti ki isi njiyəi kigo lo njiyə'gi'ti toki in gəri.

¹⁸ Tado ngayn'gi, njiyə'de ɔsi ta koy Kirisiti dɔ kagidəsi'ti. Ningə in ta ki m'el'se ki dəkagilo'gi pəti, nan m'təl m'el'se bone bay, ki mann non kum'ti.

¹⁹ In de'gi ki ta tɔlta'de in tuji, tado luwə lə'de in kanda'de, taa tɔbar lə'de in me nya'ti ki to rɔsol'ti tə, ningə nya ki uwə me'de, in nya ki dɔnangi'ti ne par.

²⁰ Nan j'in ə, j'in ngannjebe'gi ki dɔran'ti. Dɔran ki in lo ki j'isi ji nginə njekaji'je, Burəbe lə'je Jeju Kirisiti kadi ində'ti to re ingə'je.

²¹ Jeju a mbəl darɔ'je ki tɔg'ɔ goto, ki a oy kin, kadi təl to to darɔ'a ki aw ki toji ki ətə bol kin be. A ra kulə kin ki togi ki awi'n kadi uwə'n nya'gi pəti ginn togi'ne'ti.

4

¹ Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, m'ndigi ngayn kadi m'təl m'oo'se. Ingi, in nya rɔnel lə'm, in jɔgi kəsikurə ki isi dɔ'm'ti. Lo kin'ti, njendigi lə'm, maji kadi uwəi togi'se ba to kin be, njiyəi nan'ti ki Burəbe.

Ta kɔji tado kisi ki nan ki lapiya

² M'uwə nja Ebodi in ki Sentisi, m'dəji'de kadi adi me'de in kare me kində rɔ nan'ti ki Burəbe.

³ Nga ningə in madikulə'm ki maji, m'dəji'ki kadi ra se'de adi ndu'de osi go nan'ti, tado in dene'gi ki indəi rɔ'de nan'ti sə'm, rɔi tado Poyta ki maji. Rɔi, nan'ti ki Kileman ge ki ndəgi madikulə'm'gi ki rangi pəti ki Luwə ində tɔ'de me makitu kaji'ti.

⁴ Rai rɔnel ki dəkagilo'gi pəti me njiyə nan'ti ki Burəbe. M'təl m'el'se bay, rai rɔnel!

⁵ Maji kadi de'gi pəti gəri ra maji lə'se. Burəbe a re ngəsine.

⁶ Ningə, kadi adi me'se ra sururu do nya madi'ti el. Me nya'gi pəti ki to ro'se, maji kadi indəi non Luwə'ti, eli si'ə ta, nonyi do'a'ti, ə rai'ə oyo to.

⁷ Nga ningə, lapiya lə Luwə ki utə nyagər lə de, a ngəm ngarme'se ki mərta'gi lə'se me kində ro nan'ti ki Jeju Kirisiti.

⁸ Ki ngə sine kin ngannkon'm'gi, maji kadi nya'gi pəti ki in nya ki ro'ta'ti, nya ki de'gi piti, nya ki in nya ki dana, nya ki ar njay, nya ki de'gi ndigi, nya ki de'gi osikurə, nya ki to'a bar, nya ki de'gi uləi toji do'ti, ə kadi uwə me'se.

⁹ Nya ki m'ndo'se, nya ki ingəi ro'm'ti, nya ki oyi ta'm'ti, ki nya ki oyi ro'm'ti, maji kadi uni rai kulə. Ningə Luwə ki nje kadi lapiya a in nan'ti sese.

Pol ra oyo Pilipi'gi tado nya ki uləi adi'ə

¹⁰ Ro'm nəl'm ngayn me kində ro nan'ti ki Burəbe, loki m'oo toji ki taga bone toki me'se to do'm'ti. Me'se kin to do'm'ti be mayinu, nan tarow ki kadi toji'm'in adi m'gər ə ingəi el.

¹¹ Nga ningə, m'el'ta kin be tado nya ki to ro'm, el jagi. Tado m'in de ki m'gər lo ra ronel do nya'ti ki to ji'm'ti.

¹² M'gər kisi me ndoo'ti, taa m'gər kisi me nyakingə'ti to. Me nya'gi'ti pəti, ki lo'gi pəti, m'gər kisi me ndann'ti ki me bo'ti, me nya tombar'ti ki me nya toro'ti.

¹³ M'asi kadi m'doo me'm me nya'gi'ti pəti ki takul Kirisiti ki nje kadi'm togi.

¹⁴ Nga ningə, in nya ki maji ə rai kadi indəi ro'se nan'ti sə'm do kon'ti lə'm.

¹⁵ In Pilipi'gi, inbe'gi gəri maji toki, lo kulə ngirə kiləmbər Poyta'ti ki maji, loki m'aw kadi m'inyə dənangi ki Maseduwann'ti*, Njekawnan madi ki rangi ki kadi un nya adi'm tor nya ki m'in m'un m'adi kin goto. De'ə, in ingi par.

¹⁶ Loki m'in Tesaloniki'ti, uləi ki nya ki m'aw ndoo'ə asi nja joo kare, rai sə'm†.

¹⁷ Ningə in kadikare ə m'nji m'sangi ji'se'ti el, nan m'nji m'sangi kadi kor ramaji lə'se aw ki do mad'a'ti do mad'a'ti.

¹⁸ Ki ngə sine kin, nya'gi ki m'aw ndoo'ə ka m'ingə pəti to nga. M'ingə ki to mbar mbar ro'm'ti, nya ki nal'm goto, loki Epapirodititi adi'm nya ki adi'ə kadi adi'm kin. Nya ki adi'm'in kin to to kadikare ki banyinan əti maji, ki Luwə taa, kadikare ki nəl'ə.

¹⁹ Lo kin'ti, Luwə a adi'se nya'gi pəti ki ai ndoo'ə, kigo nyakingə'ti li'ə ki əti bol ki gorow lə Jeju Kirisiti.

²⁰ Ningə kadi kosikurə in ki do to Luwə'ti ki Baw'je ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi. *Amen!

Kuwə ji nan ki doboy'ti

²¹ Uwəi ji njekunme'gi pəti me to Jeju Kirisiti'ti adi'm'in. Ngannkon'm'gi ki in sə'm ne uwəi ji'se.

²² Taa njekunme'gi pəti uwəi ji'se to. Kibo ngayn in nje ki isi rai kulə me kəy'ti lə nje konbe ki boi Sejar.

²³ Kadi memaji lə Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese pəti. Ta goto nga.

* 4:15 4.15 2Ko 1.16 † 4:16 4.16 15-16; KNK 17.1; 2Ko 11.9

Makitu ki Pol ndangi adi Kolosi'gi

Ta ki do Makitu ki Pol ndangi adi Kolosi'gi

Makitu kin tanan ki nje ki Pol ndangi adi njekawnan'gi ki Epeji'ti me lo'gi madi'gi'ti: Makitu ki ndangi adi nje ki Kolosi eke nje ki Epeji, Pol ndangi'de kagilo'ti ki in dangay'ti. Ta'gi ki toi me makitu'gi'ti ki joo kin nu, nya'gi ki rai nya kagilo ndangi'de'ti nu taainan.

To toki njendo de'gi nya ki ngom uri dann njekawnan'gi'ti be, rei ki burnanmbukitu dann'de'ti. Kigo nyando'ti la'de, eli toki togi'gi kigo ndil'ti rai kulə ngayn ningə de a ra togi tət'i'de rə, konbe do'de'ti ki row təlro go ndukun'ti la Moji taa. Makitu la Pol el toki ndukun'gi la Moji asi konbe do nyənn'gi'ti la daro de el (2.23). Ki takul koy Ngonn Luwə do kagidəsi'ti kareba ə de a ingə'n kaji (1.20). Njekunme'gi in ngann rə daro ki in njekawnan'gi ki Kirisiti in do'de. Ningə kadi njekunme'gi ndiginan yo ki ne. Ndiginan yo ki ne kin doo'de nan'ti doo ki asi nan berere (3.14-15).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-8. Kirisiti inbe ki do'ne me hal'a'ti ki kuləra'a 1.9-2.19. Kisikidətaa ki sigi me Kirisiti'ti 2.20-4.6. Dəboy ta 4.7-18.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə la Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti la Luwə, nan'ti ki ngonkon'je Timote ə ji ndangi makitu kin,

² j'adi'se in de'gi la Luwə ki sii me be'ti ki Kolosi, in ngannkon'je'gi ki nje ra nya ki low'ə'ti me to Kirisiti'ti. Kadi Luwə ki Baw'je adi'se ramaji ki lapiya.

Pol ra oyo Luwə tado la Kolosi'gi

³ Ji ra oyo Luwə ki Baw Burəbe la'je Jeju Kirisiti, dokagilo'gi pəti ki j'isi j'el si'ə ta tado la'se.

⁴ Ji ra'a oyo tado j'oo poy kunme la'se ki uni adi Jeju Kirisiti, ki ndigi ki in ndigi de'gi pəti ki in de'gi la Luwə.

⁵ Kunme ki ndiginan kin, ginn'de in do nya kindəmedəti la'se ki Luwə isi ngəm me dərən'ti adi'se. In gəri nya kindəmedəti kin ki takul kiləmbər Poyta ki maji ki in ta ki rəta'ti kin.

⁶ Poyta ki maji kin aw biti te rə'se'ti. Ningə asi dənangi ba pəti, te ki kandi nya, ə aw ki kete kete toki to'n dann'se'ti kin be to, ulə ngirə me ndo'ti inbe ki oyi poyta ki ojido memaji la Luwə, taa gəri memaji kin toki nya ki rəta'ti.

⁷ In Epapirasi, ki in madi'je ki ngayn me kulə'ti ə ndo'se nya'gi kin. In de ki nje ra nya ki low'ə'ti me k'in ə njekuləbər la Kirisiti dann'se'ti.

⁸ Ningə in ə el'je ta do ndigi nan'ti ki Ndil Luwə adi'se.

Kelta ki Luwə tado la Kolosi'gi

⁹ Be ə, j'in kaa, ndo'ti inbe ki j'oo'n poyta la'se kin, j'inyə ta kelta ki Luwə tado la'se el. Ji dəj'ə kadi adi'se gəri ndigi li'ə maji ki takul gosi ki nyagər ki Ndil'ə adi'se.

¹⁰ Lo kin'ti, panjiyə'se a in panjiyə de'gi la Burəbe ki nəl'ə me nya'gi'ti pəti, a in panjiyə ki aw ki kete kete me kuləra ki maji'ti, ə a togi me gər Luwə'ti par par to.

11 Ji dɔ̃ji Luwə kadi adi'se tɔ̃gi me nya'gi'ti pɛti ki takul tɔ̃g'ɔ̃ ki ɛti ɓol, kadi uwɛi tɔ̃gi'se ba me nya'gi'ti pɛti, ki kisidɔ̃ti ki koreme tɔ̃.

12 Rai oyo Luwə ki Baw'je ki rɔ̃nel toki adi'se asi kingə nya nduwə ki isi ngəm me bekon'ti li'ə ki ndolo, tado de'gi ki in yan'a'gi.

13 In ə, ɔ̃r'je ginn tɔ̃gi'ti lə lo ki diw, re se'je me Konɓe'ti lə Ngonn'o ki njendigi li'ə.

14 Ki takul Ngonn'o kin ə, j'in'n ki taa k'ilə taa, ningə majel'gi lə'je in ki k'inyə go kɔ̃ tɔ̃.

15 Ngonn kin, in banakum Luwə ki de asi k'oo'ə el. In Ngonn dər nyakində'gi pɛti.

16 Toki rɔ̃ta'ti, in ki takul'ə ə Luwə ra'n nya'gi pɛti ki me dɔ̃ran'ti num, ki dɔ̃nangi'ti ne num tɔ̃. Nya'gi ki de oo'de ki kum'ne, ki nya'gi ki de oo'de ki kum'ne el, re in ngar'gi, eke nje konɓe'gi ba pɛti kaa, ki tɔ̃gi ki utə, in ki takul'ə ə Luwə ra'n nya'gi kin pɛti num, taa in ki tado li'ə num tɔ̃.

17 Kirisiti in non nyakində'gi'ti pɛti. Ningə in ki takul'ə ə, nya'gi pɛti ki Luwə ra'de, rai ki dɔ̃'de taa tɔ̃.

18 Kirisiti inbe in kibo dɔ̃ Njekawnan'gi'ti, ki in darɔ̃'a. Inbe ə in kulə ngirə nya, in de ki dɔ̃kete ki te dann nje koy'gi'ti. Be tado me nya'gi'ti pɛti, in ki dɔ̃kete.

19 Tado Luwə ge kadi nya'gi pɛti ki rɔ̃'ne'ti asi nan berere rɔ̃ Kirisiti'ti.

20 Ningə in ki takul Kirisiti ə Luwə ndigi kadi de'gi pɛti ki dɔ̃nangi'ti ne uləi noji nan'ti sə'ne. In ki takul mosi Ngonn'o ki anyi dɔ̃ kagidəsi'ti kin ə, Luwə adi lapiya re'n dɔ̃nangi'ti ne eke dɔ̃ran'ti.

21 Ningə ingi ki kete in mbah'gi takum Luwə'ti, in njeban'gi li'ə tado ta mərta'gi lə'se, ki nya ra'se'gi ki majel.

22 Nan ngɔ̃sine Luwə ulə noji nan'ti sese ki takul darɔ̃ Kirisiti ki gorow koy'o, kadi ra adi tei takum Burəbe'ti to de'gi ki ar njay num, ki kanji yoro num, ta ki kanji ta madi dɔ̃'se'ti num tɔ̃.

23 Ningə, maji kadi rai dɔ̃ nja'se'ti me kunme'ti. Kunme kin ə in ginn kəy ki ngan ki rai dɔ̃'ti, ki kanji kadi nya madi ɔ̃r'se aw sese sanyi ki nya kindəmedɔ̃ti lə'se ki Poyta ki maji adi'se kin. Poyta ki maji ki in ki kiləmbər'ə kadi de'gi pɛti ki dɔ̃nangi'ti ne kin. Ningə in ə m'in Pol m'in njerakulə.

Kon lə Pol tado Njekawnan'gi

24 Ngɔ̃sine, rɔ̃'m nəl'm tado kon'gi ki m'nji m'ingə tado lə'se. Toki rɔ̃ta'ti, me rɔ̃'m'ti, ki tado maji lə *Njekawnan'gi ki in darɔ̃ Kirisiti, m'tolta kon'gi ki nanyi kadi Kirisiti ingə.

25 Ki tado Njekawnan'gi ə m'təl'n njekuləbər lə'de. In Luwə ə ulə kulə kin ji'm'ti kadi m'ra'n sese. Kulə kin in kadi m'iləmbər Poyta ki maji lə Luwə kin ba pɛti madi'se.

26 In nya ki to lo kiyə'ti ki rɔ̃ ginn de'gi'ti pɛti ki dɔ̃kagilo'gi pɛti, nan ngɔ̃sine te ki dɔ̃ adi de'gi lə'ne gəri.

27 Tado Luwə ndigi kadi gəri nya ki ɔ̃ji kadi ra ə in nya ki maji ki ɛti ɓol kin. In nya ki k'ində dɔ̃'a dana tado maji lə de'gi pɛti ki in Juwipi'gi el. Nya ki to lo kiyə'ti ki Luwə te ki dɔ̃'a in Kirisiti ki isi me'se'ti; ki ta kin ə me'se in ki k'ində dɔ̃ tɔ̃ji'ti ki ɛti ɓol ki a re.

28 In Kirisiti kin ə, j'isi j'iləmbər Poyta ki maji li'ə ki row ndɔ̃r mbi de'gi pɛti, ki row ndo'de nya ki takul kumkədi ki Luwə adi'je. Tado kadi ingi pɛti tɔ̃li de'gi ki tɔ̃gi gangi me tɔ̃ Kirisiti'ti.

29 Tado kin ə, m'nji m'ra'n kulə num, m'nji rɔ̃'n num, ki tɔ̃gi Kirisiti ki isi ɔ̃di rɔ̃'ne rɔ̃'m'ti.

2

¹ Toki rōta'ti m'ndigi ngayn kadi in gəri rō ki ngan ngayn ki m'nji m'ro tado lə'se, tado lə Lawodise'gi, taa tado lə ndəgə'gi pəti ki oyi m'in ki kum'de el kin tō*.

² Rō kin, m'ro kadi m'ulə'n dingəm me'de'ti, ə kadi indəi rō'de nan'ti kareba me ndigi nan'ti, taa kadi ingəi nyagər ki a adi'de me ki tinyi kati, kadi gəri nya lə Luwə ki to lo kiyə'ti, ki in Kirisiti kin num tō.

³ In rō Kirisiti'ti kin ə de a ingə gosi'gi ki nyagər'gi'ti.

⁴ M'elta kin be kadi de madi ədi'se ur'se ki bal ta ki ta'ne'ti el.

⁵ In ki rōta'ti, kadi darō'm in sanyi sese, nan ndil'm in nan'ti sese. Ningə rō'm nəl'm ngayn kadi m'oo'se, rai dō nja'se'ti, taa uwəi tōgi'se ba me kunme kadi Kirisiti'ti tō.

Nya'gi pəti in rō Kirisiti'ti

⁶ Nga ningə, toki taai Jeju Kirisiti, ki Burəbe me'se'ti, maji kadi njiyəi si'ə nan'ti.

⁷ Uləi ngirə'se rō'a'ti, ə adi kisikidōtaa lə'se in kəy ki indəi dō'a'ti. Ningə kadi rai dō nja'se'ti me kunme'ti kigo nyando'ti ki ingəi, ə kadi rai oyo Luwə ki dōnan'ti dōnan'ti tō.

⁸ Indəi kumkədi dō rō'se'ti, kadi de madi ədi'se ki nyagər ki ngom, ki nda'a goto ki in nyagər lə de'gi ki dōnangi'ti ne kin el. In nyagər ki ngirə in dō nyajibəlbə'ti lə de'gi ki dō tōgi ndil'gi'ti ki majel ki dōnangi'ti ne, um in dō Kirisiti'ti el†.

⁹ Tado nya'gi pəti ki rō Luwə'ti, ta'de asi nan berere darō Kirisiti'ti.

¹⁰ Nga ningə ingi ingəi nya'gi kin pəti asi nan rō Kirisiti'ti, nya ki du'se goto. Kirisiti ki in kibo dō nje konbe'gi'ti pəti, ki tōgi'gi'ti ki utə pəti.

¹¹ In me kində rō nan'ti ki Kirisiti kin ə təli de'gi ki nje kujə mōti'de. Ningə in kujə mōti ki de ə ujə ki ji'ne el, nan in kujə mōti ki Kirisiti inbe ə ujə, kadi ɔri'n nyənn lə darō ki isi aw sese ki majel'ti kin kō.

¹² Ki row lə batəm ki rai, duwi'se nan'ti ki Kirisiti, ningə uni'se nan'ti si'ə taa lo koy'ti tō tado uni me'se dō tōgi'ti lə Luwə ki te si'ə dann njekoy'gi'ti.

¹³ Ingi ki kete, in de'gi ki koy tado majel'gi lə'se, in de'gi ki in *Juwipi'gi el, ujəi mōti'se el tō, nan ngəsine, Luwə təl adi sii kumngayira nan'ti ki Kirisiti. Luwə inyə go majel'gi lə'se pəti kō.

¹⁴ Luwə buji nyara'je'gi ki to me makitu'ti, ki isi səki dō'je, taa ɔsi'je taa ki gorow lə ndukun'gi kin tō; Luwə tuji'de kō ki gorow bər'de dō kagidəsi'ti.

¹⁵ In be ə, Luwə ɔr'n tōgi ndil'gi ki majel ki tōgi ki isi onyibe kō‡, ulə rōsəl dō'de'ti takum de'gi'ti, adi me njiyə təti rō'ti lə Ngonn'o, ki in Kirisiti, njiyəi to dangay'gi.

¹⁶ Lo kin'ti, adi de madi gangi ta dō'se'ti tado nyakuso eke nya kanyi el, taa ɔjido ndō ko nanyi eke ndō kərkon lə Juwipi'gi el.

¹⁷ Nya'gi kin pəti in ndil nya'gi ki a rei, nan nya ki rōta'ti, in darō Kirisiti.

¹⁸ Ononyi'se kadi adi de madi təl rō ki təti lə'se kin yan'ne'ti. Adi in de'gi ki njera rō'de njedō səl, isi ɔsi dō'de nanga non malayka'gi'ti, in de'gi ki nje k'oo nya ki koo me ninn'ti to nya ki ngayn. In de'gi ki mərta lə'de in mərta ki ra dō'de'ti inbe par, adi isi indəi gu'de.

¹⁹ Degə'gi kin, mbeti kuwə ki Kirisiti ki in kibo, in dō kin. Nan toki rōta'ti, in ki takul Kirisiti ki in dō kin ə ngann rō'gi pəti ingəi nya ki kadi ra se'de. In ki takul'ə ə dōkur'gi ki ngirə'gi sii tanan'ti isi rai kulə. Ningə in Luwə ə in njera kadi darō kin tōgi.

* 2:1 2.1 4.13 † 2:8 2.8 Gal 4.3 ‡ 2:15 2.15 1.16

20 Ingi ki koy nan'ti ki Kirisiti, adi'se taa k'inyə taa ji togi ndil'gi'ti ki majel ki me donangi'ti. Nga ra bann ə, to toki ji kisikidotaa lə'se, sii ginn togi'ti lə nya'gi kin bay be wa? Tado ri ə təli rə'se ginn ndu'gi'ti ki ene:

21 «Un nya kin el! Ɔdi nya kin ta'i'ti el! Adi ji ɔdi nya kin el! ...» bay wa?

22 Nya'gi kin pəti in nya'gi ki a tuji kə go kulə'ti ki de ra'n. Ningə in mbərkikində'gi ki nyando'gi kigo nya gəri'ti lə de'gi.

23 Toki rəta'ti, kunndu'gi kin, toki oo ə, in nya ki toji gosi, tado toji row kəsi də nanga lə de ki ra, row soldo ki row kində togi də daro rə'ti, nan k'in ə in ndukun'gi ki nda'de goto, toi tado təl nyənn daro par.

3

Kisikidotaa ki sigi ki Kirisiti

1 Toki uni'se taa lo koy'ti nan'ti ki Kirisiti, maji kadi sangi nya'gi ki taa doran'ti, ki in lo ki Kirisiti si'ti, dojikol Luwə'ti kin*.

2 Mərta də nya'gi'ti ki doran'ti, um də nya'gi'ti ki donangi'ti ne el.

3 Tado in de'gi ki oyi, ningə kaji lə'se in ki kiyə nan'ti ki Kirisiti ro Luwə'ti.

4 Dəkagilo ki Kirisiti ki in kisikidotaa lə'se a te ningə, ingi kaa a tei si'ə me toji'ti ki taa lo.

Kisikidotaa ki kete ki in ki bone

5 Maji kadi adi nya'gi pəti ki donangi'ti ne, ki to rə'se'ti oyi: adi in sangi nan ki lo kaya'ti, ki nyara ki to njen, ki nyənn lə daro ki əti bol, ki bo nya'gi ki majel, ki ra ta nyakingə, ki in yo ki ra.

6 In nya'gi kin ə isi re ki wongi lə Luwə də de'gi'ti ki nje tanro.

7 In kin ə, in panjiyə'se'gi ki kete, loki sii me majel'ti bay.

8 Nan ngəsine, maji kadi mbəti nya'gi kin pəti, adi in wongi ki ra, ki nyara ki də togi'ti, ki mendul, ki nya taji, ki ta'gi ki gorow'ə'ti el ki isi te ta'se'ti.

9 Ononyi'se kadi elinan ta ngom. Tado in de'gi ki ɔri kəki de rə'se'ti kə, ki kulə ra'a'gi nga.

10 Ningə ngəsine uləi de ki sigi rə'se'ti, de ki Luwə ki njekində nya'gi isi təl'ə ki sigi'ti taa taa, kadi taainan si'ə, kadi te gər'ə'ti ki rəta'ti.

11 Me kisikidotaa'ti ki sigi kin, kər kum nan goto, mbunə de'gi'ti ki in Juwipi'gi eke nje'gi ki in Juwipi'gi el, mbunə njekujəməti'de'gi ki njekujəməti'de'gi el. K'el k'ene mbah eke de ki kum'ə te el, goto, k'el k'ene bər eke de də rə'ne, goto. In Kirisiti par ə in nya'gi pəti me nya'gi'ti pəti.

12 In de'gi ki Luwə mbəti'se, in de'gi li'ə ki ndigi'se. In tado kin ə, maji kadi ai ki k'oo kumtondoo lə nan rə'se'ti, kadi in nje ramaji, nje səl də'de, kadi in de'gi ki səl ləm ləm, nje kore me'de.

13 Maji kadi sii də'ti ki nan. A re de madi aw ki ta ki to rə'a də ngonkon'ne'ti ə, maji kadi inyəi go kə yo ki ne adi nan, toki Kirisiti inyən go majel'gi lə'se kə kin be tə.

14 Nya ki in də nya'gi'ti pəti, in kadi ndiginan in ku rə'se. In ə a ra kadi kində rə nan'ti lə'se a in ki rəta'ti.

15 Kadi lapiya lə Kirisiti onbə ngarme'se'ti. In tado lapiya kin ə Luwə bəri'n'se, kadi in təli daro ki kare. Ningə kadi in njera oyo Luwə.

16 Maji kadi ta lə Kirisiti rosi me'se ki maji li'ə ki əti bol. Ningə kadi ndoi nan nya'gi ki ndəji nan'gi ki yo ki ne ki gosi ki ngayn. Nga ningə, kadi

* 3:1 3.1 Pa'gi 110.1

osipa, ulæi tɔji dɔ Luwə'ti ki oyo ki ra me Pa'gi'ti, ki me pa kulə dingəm me nan'ti, ki me pa'gi'ti ki Ndil Luwə adi'se.

¹⁷ Nya'gi pæti ki isi rai, ki ta'gi pæti ki isi eli, maji kadi in me tɔ Burəbe Jeju'ti, nga ningə kadi rai oyo Luwə ki Baw ki takul'ə.

Kisi njekunme'gi me kəy'ti

¹⁸ In dene'gi ki nje ngaw, maji kadi ulæi dɔ'se ginn tɔgi'ti læ ngaw'se'gi toki maji kadi rai takum Burəbe'ti.

¹⁹ In ngaw dene'gi, maji kadi in ndigi ne'se'gi. Adi rɔ'se ati'se dɔ'de'ti el.

²⁰ In ngann'gi, maji kadi tæli rɔ'se go ta'ti læ njekoji'se'gi me nya'gi'ti pæti, tado in nya ki nəl Burəbe.

²¹ Ningə in baw ngann'gi, ononyi'se kadi ndæji ndu ngann'se'gi indæi'de bol'ti el, tado re in be ə, me'de a tuji.

²² In bær'gi, maji kadi in tæli rɔ'se go ta'ti læ be'se'gi'ti ki dɔnangi'ti ne kin. Ningə, ononyi'se kadi rai to kulə kədikum nan taga ne par kadi næli'de, nan kadi rai ki me ki kare, ki bol Ndil Burəbe.

²³ Kulə ki to bann ki isi rai ə, kadi rai ki me ki maji to kulə læ Burəbe ə sii rai, um to kulə læ de, el.

²⁴ Ningə kadi in gæri toki Burəbe a adi'se nyamaji ki ngəm tado læ de'gi læ'ne kin, to nyakugə go ji'se. Tado Burəbe ki rɔta'ti in Jeju Kirisiti.

²⁵ Ki rɔta'ti, de ki ra nya ki low'ə'ti el, a tæti kandi nya ki low'ə'ti el læ'ne kin, tado kɔr'de dana goto rɔ Luwə'ti.

4

¹ Ingi ki awi ki bær'gi, maji kadi rai'de maji, ki gorow ki dana. Ningə kadi ingi kaa in gæri toki, awi ki Be'se dɔran'ti non tɔ.

Ta kɔji ki dɔ kawkul'ti

² Maji kadi uwæi tɔgi'se ba me kelta'ti ki Luwə, kadi kelta ki Luwə ra adi sii dɔ nja'se'ti, rai oyo Luwə ki dɔnan'ti dɔnan'ti.

³ Nga ningə, elita ki Luwə ki tado læ'je tɔ, kadi Luwə te tarow non'je'ti kadi j'elta li'ə, kadi j'ilə'n mbær nya ki to lo kiyə'ti ɔjido Kirisiti, ki m'to'n dangay'ti kin.

⁴ Elita ki Luwə kadi m'elta læ Kirisiti kin ar njay, toki maji kadi m'el'n.

⁵ Maji kadi kum'se ədi dɔ panjiyə'se'ti ki rɔ de'gi'ti ki uni me'de adi Kirisiti, el. Ningə kadi dɔkagilo ki Luwə adi'se kin, rai kulə, um adi dær kɔ kare el.

⁶ Maji kadi ta kel'se in ta kel ki maji ki dɔkagilo'gi pæti, ki kadi de ingə nya ki to si'ə soti me'ti. Kadi in gæri lo kuji yæti ta kadi de'gi'ti ki uni me'de adi Kirisiti, el.

⁷ Ngonnkon'm ki njendigi læ'm, Tisiki a el'se ta'gi pæti ki dɔ'm'ti adi oyi. Tisiki* in njekuləbær ki ra dɔ nja'ne'ti, taa in madikulə'm me kulə'ti læ Burəbe num tɔ.

⁸ Nga ningə, m'ul'ə rɔ'se'ti be kadi adi'se poy'je adi oyi num, taa kadi ulə dingəm me'se'ti num tɔ.

⁹ Onejim† ki in ngonnkon'je ki nje ra nya ki low'ə'ti, ki ji ndig'ə ngayn kin, a uwə si'ə row. Onejim in de rɔ'se. Ingi ki Tisiki a eli'se nya'gi pæti ki isi rai nya rɔ'je'ti ne adi oyi.

Kuwə ji nan ki dɔboy'ti

* 4:7 4.7 KNK 20.4; Epe 6.21-22 † 4:9 4.9 Plm 10-15

¹⁰ Madi dangay lə'm Arisitarki[‡] uwə ji'se, taa Marki[§] ki ngonnann Barnabasi^{*}, ki ingəi takoji'gi ki ojido'a kin kaa uwə ji'se tɔ. Re aw te rɔ'se'ti ə, kadi uwəi'ə ki rɔ'se'ti maji.

¹¹ Jeju, ki isi bari'ə Jusitusi uwə ji'se tɔ. Mbunə Juwipi'gi'ti ki uni me'de adi Kirisiti kin, ingi kin par ə sii rai sə'm kulə ki oji dɔ konbe lə Luwə. Ingi kin ə in togi'm ki ngayn.

¹² Epapirasi[†] ki in de lə'se uwə ji'se tɔ. Epapirasi in njekulə lə Jeju Kirisiti, ki inyə ta rɔ el ki tado lə'se, me kelta'ti ki Luwə. Elta ki Luwə kadi rai dɔ nja'se'ti, kadi in de'gi ki togi gangi me Ndil'ti, taa kadi rai dɔ nja'se'ti ba kadi rai ndigira'gi lə Luwə pəti tɔ.

¹³ M'mannaji lə Epapirasi toki adi rɔ'ne kon ngayn tado lə'se, tado lə Njekawnan'gi ki Lawodise'ti num, taa nje ki Iyerapolisi'ti num tɔ.

¹⁴ Madi'je ki ngayn, Luki, ki in nje ra de'gi monyi ingi ki Dəmasi uwəi ji'se tɔ[‡].

¹⁵ Uwəi ji ngannkon'je'gi ki Lawodise'ti, nan'ti ki Nimpa ingi ki Njekawnan'gi me kəy'ti li'ə adi'je tɔ.

¹⁶ Loki tudəi makitu kin ningə, uləi adi Njekawnan'gi ki Lawodise'ti kadi tudəi tɔ. Nga ningə in ki nje ki Lawodise'ti a uləi adi'se kin, in kaa tudəi tɔ.

¹⁷ Ningə kadi eli Arsipi[§] adi ində kum'ne go kulə'ti lə Burəbe ki ingə kin, kadi ra kul'ə maji.

¹⁸ Ta kuwəji kin in m'in Pol inbe ə m'ndangi. Kadi me'se oy dɔ'm'ti el, toki m'to dangay'ti ne. Kadi memaji lə Luwə in nan'ti sese. Ta goto nga!

[‡] 4:10 4.10 KNK 19.29, 27.2   [§] 4:10 4.10 KNK 12.12, 25, 13.13, 15.37-39   ^{*} 4:10 4.10 KNK 9.27, 11.22, 30   [†] 4:12 4.12 1.7   [‡] 4:14 4.14 2Ti 4.10, 11; Plm 24   [§] 4:17 4.17 Plm 2

Makitu ki dɔkete ki Pol ndangi adi Tesaloniki'gi

Ta ki dɔ makitu'ti ki dɔkete ki Pol ndangi adi Tesaloniki'gi

Pol ndangi makitu kin adi Njekawnan'gi ki indɔ ginn'de kagilo ngayn el bay me bebo'ti ki Tesaloniki. Tesaloniki in burɔdɔ be'gi ki dɔnangi Maseduwann'ti ki Rɔm onbe dɔ'de. Go k'ɔr ki Timote ɔr poyta ki maji ki ɔjido njekawnan, Pol ndangi makitu kadi ra'n oyo Luwɔ tado kuwɔtɔgiba lɔ'de me kunme'ti, me ndigi'ti me kindɔmedɔti tɔ. Ta ki dɔ tɔl Jeju Kirisiti'ti tulɔ de'gi nan'ti. Be ɔ Pol un ta el ɔr'n ginn'ɔ adi ar njay. Njekawnan'gi indɔi me'de dɔ tɔl Burɔbe'ti nan tɔl el bay ɔ ra adi de'gi dɔji nan ta ki ta'a ta'a eyina: «Nɔdɔ ki ra'ti ɔ Burɔbe a tɔl re wa? Ri ɔ a te dɔ njekunme'gi'ti ki oyi kete non re'ɔ'ti wa?» Pol indɔ hangal Njekawnan'gi bo toki Burɔbe a tɔl re inbe (4.16), ningɔ njekunme'gi pɔti a sii ki dɔ'de taa nan'ti si'ɔ (5.10). Kagilo ki re'n el bay, Luwɔ ndigi kadi njekunme'gi rai kulɔ adi'ne kum'de in kete ki rɔnel. (5.14,15).

Kon ta'gi ki me'ti: Ra oyo ki piti 1-3. Kisikidɔtaa kigo ndigi'ti lɔ Luwɔ 4.1-12. Tɔl Burɔbe 4.13-5.11. Kulɔ'gi ki kadi njekunme'gi rai 5.12-22. Dɔboy ta 5.23-28.

Kuwɔji nan

¹ M'in Pol, nan'ti ki Silasi ingi ki Timote*, ɔ ji ndangi makitu kin j'adi'se in Njekawnan'gi lɔ Luwɔ ki Baw'je, ki indɔi rɔ'se nan'ti ki Burɔbe Jeju Kirisiti, ki sii Tesaloniki'ti†. Kadi memaji ki kisimaji lɔ Luwɔ in nan'ti sese.

Pol ra oyo Luwɔ tado kunme lɔ Tesaloniki'gi

² Ji ra oyo Luwɔ ta ta tado lɔ'se pɔti, loki j'isi j'elta ki Luwɔ ji ɔar tɔ'se.
³ Takum Luwɔ'ti ki Baw'je, me'je sii olo dɔ kunme'ti lɔ'se ki sii kum ba, ki ndiginan lɔ'se ki tingɔbil, ki kuwɔtɔgiba me kindɔmedɔ Burɔbe'ti lɔ'je Jeju Kirisiti‡.

⁴ Tado ji gɔr kadi Luwɔ mbɔti'se, in ngannkon'je'gi ki ndigi'se.

⁵ Toki rɔta'ti, Poyta ki maji ki j'ilɔmbɔr'ɔ dann'se'ti, in me ta ki kel'ti par el, nan in ki tɔgi ki Ndil Luwɔ adi'je ki me ki tinyi katɔ ki uwɔ'je ki ta el. Ingi in gɔri panjiyɔ'je ki ji njiyɔ'n dann'se'ti tado maji lɔ'se kin ɔti.

⁶ Ningɔ ingi, ndaji'je j'in num, Burɔbe num nga, tado taai ta lɔ Luwɔ ki rɔnel ki Ndil'ɔ adi'se, me kon'gi'ti ki ngayn nga§.

⁷ Lo kin'ti, in tɔli nyandaji tado lɔ njekunme'gi ki dɔnangi Maseduwann'ti* ki dɔnangi Akay'ti†.

⁸ Kah ta lɔ Burɔbe ɔar in rɔ'se'ti, te dɔnangi Maseduwann'ti ki dɔnangi Akay'ti par el, nan poy kun ki uni me'se adi Luwɔ kin sanan ki lo'gi pɔti. Sanan sanan ki j'awi ki ndoo kadi j'elita'a bay taa el.

⁹ De'gi kare kare elita ki dɔ'ti ɔjido kuwɔ ki uwɔi'je ki rɔ'se'ti, ki tɔl ki in tɔli gidi'se adi kagi yo'gi lɔ'se, ɔ tur kum'se dɔ Luwɔ'ti ki rɔta'ti, ki nje kisi kumngayira ba, kadi rai ɔer li'ɔ kin.

¹⁰ Kadi rai ɔer li'ɔ, nginɔi ngonn'ɔ ki un'ɔ taa dann njekoy'gi'ti. Ngonn'ɔ Jeju ki nje taa'je ta wongi'ti ki a re.

* 1:1 1.1 KNK 15.22, 16.1 † 1:1 1.1 KNK 17.1-9; 1Te 2.1-2 ‡ 1:3 1.3 1Ko 13.13 § 1:6 1.6 KNK 17.5-9 * 1:7 1.7 2Ko 1. 16 † 1:7 1.7 2Ko 1.1

2

Kulə ki Pol ra Tesaloniki'ti

¹ Ngannkon'm'gi, inbe'gi in gəri maji kadi in kare ki ndangi ə j'awi'n rə'se'ti el.

² Taa in gəri maji bay tə kadi kete non kaw'je ki rə'se'ti, de'gi adi'je kon ge taji'je ge Pilipi'ti, nan be kaa Luwə adi'je tōgi adi j'ilə'n'se mbər Poyta ki maji lə Luwə me rə'gi'ti ki ngayn*.

³ Toki rəta'ti, ta lə Luwə ki j'isi j'ilə'se mbər'ə, ngirə in də nya ki go'ti el'ti el num, in də row nyara'ti ki ar njay el'ti el num, taa ji sangi row kadi ji to de madi pe pe el num tə.

⁴ Ningə in Luwə ə oo'je kadi j'asi, ə ulə kiləmbər Poyta ki maji ji'je'ti kadi j'ilə mbər'ə. Nga ningə, j'ilə mbər'ə kilə ki kadi ji nəl'n de el, nan kadi nəl Luwə ki nje k'oo ngarme de maji maji.

⁵ Inbe'gi in gəri maji kadi ndə kare j'eli'se ta ki ji to'n'se pe pe el jagi, ke ji to'se ki ta'gi kadi j'ingəi'n nya madi ji'se'ti el num tə. Lo kin'ti, Luwə asi kadi mannaji lə'je.

⁶ Ji sangi kadi de piti'je el. Ji sangi piti lə'se el num, ji sangi piti lə de'gi madi ki rangi el num tə.

⁷ Ningə ki rəta'ti, k'in'je njekawkulə'gi lə Kirisiti kin, asi kadi j'a j'ində'n tōgi də'se'ti, nan loki j'in dann'se'ti, ji təl ji səl ləm ləm. Ji ra rə'je kon ngann'gi'ti ki sii indəi kum'de go ngann'de'gi'ti be.

⁸ Ji ndigi'se ndigi ki j'isi'n də nja'je'ti kadi j'adi'se Poyta ki maji lə Luwə par el, nan j'isi'n də nja'je'ti kadi j'un rə'je inbe j'adi'se. Ingi, in təli nya ki gat'a in ngayn ki rəta'ti.

⁹ M'gər kadi ngannkon'gi, me'se a olo də kon'ti ki j'ingəi me kulə ki ra'ti ki də k'ər rəgi'ti lə'je. Ji ra kulə kondə ge kada ge kadi ji təl nya k'oy də de madi'ti dann'se'ti el. Ji ra be ə j'ilə'n'se mbər Poyta ki maji lə Luwə.

¹⁰ Asi kadi in manyinaji lə'je, taa Luwə kaa asi kadi mannaji lə'je tə toki, panjiyə'je ki rə'se ingi ki uni me'se adi Kirisiti, in panjiyə ki ar njay, in panjiyə ki dana, ki kanji ta madi də'ti.

¹¹ In gəri toki ndəki, kare kare pəti, ji ra'se toki baw ngann'gi a ra'n ki ngann'ne'gi be.

¹² Ndəki j'ulə dingəm me'se'ti, j'adi'se tōgi, taa ji dəji'se ki nja nan'ti nan'ti kadi panjiyə'se in panjiyə ki tōji kadi in de'gi lə Luwə. Luwə ki bar'se kadi indəi rə'se nan'ti sə'ne də Konbe'ti ki də təbar'ti lə'ne.

Kunme ki kon lə de'gi ki Tesaloniki'ti

¹³ Ginn nya ki j'isi ji ra'n oyo Luwə ki ndə'gi ndə'gi ə to kin: loki j'ilə'se mbər Poyta ki maji lə Luwə ə osi mbi'se'ti, taai ta kin to ta lə de par kare el, nan taai'ə toki in ta lə Luwə toki rəta'ti. Ningə ta kin isi ra kulə me'se'ti ingi ki uni me'se adi Kirisiti.

¹⁴ Ngannkon'm'gi, ingi uni də nja *Njekawnan'gi lə Luwə, me tə Kirisiti Jeju'ti, ki sii Jude'ti. Ingi kaa ingəi kon ji ngannkon'se'gi'ti ki bekoji'se'ti, ko kon ki ingi ingəi ji Juwipi'gi'ti†.

¹⁵ *Juwipi'gi ki təli Burəbe Jeju ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, taa j'in k adi'je kon tə. Kulə ra'de nəl Luwə el, in njeban'gi lə de'gi pəti‡.

¹⁶ Ōgi'je kadi j'ilə mbər Poyta ki maji de'gi ki in Juwipi'gi el, kadi ingəi kajji. Rai be təli ta majel'gi lə'de ki rai ki dəkagilo'gi pəti pəti. Nan ta təl ta'a'ti, wongi lə Luwə osi də'de'ti.

* 2:2 2.2 KNK 16.19-24, 17.1-9 † 2:14 2.14 KNK 17.5-6 ‡ 2:15 2.15 KNK 9.23-29, 13.45, 50, 14.2, 5, 19, 17.5, 13, 18.12

Pol ndigi kadi n'təl n'aw Tesaloniki'ti bay

¹⁷ Ngannkon'm'gi, ki ɔjido'je, j'in'yəi'se dɔkagilo ki nden be, ningə j'in sanyi sese, kum'je ə oo nan el, nan me'je in nan'ti. Ji sangi ki rɔ tinyi'je kadi ji təl j'oo'se, tado j'aw ki bo'ə ngayn.

¹⁸ In tado kin ə, ji sangi kadi j'aw rɔ'se'ti, ningə m'in Pol inbe ki do'm, m'sangi row nja ngayn, nan *Satan ilə kagi non'je'ti.

¹⁹ Nya ki in nyakindəmedoti lə'je, nya rɔnel lə'je, jɔgi kɔsigon ki j'a j'ində'n gu'je non Burəbe Jeju'ti ndo re'ə'ti, in ingi kin.

²⁰ Toki rɔta'ti, ingi in nya tɔbar lə'je ki nya rɔnel lə'je.

3

Timote aw kulə Tesaloniki'ti

¹ J'asi kadi j'ore me'je, ji nginə biti el, adi j'un ndu'je kadi j'isi ki kar'je ba Atenn'ti*,

² ə j'ulə ki ngonkon'je Timote, ki in madi kulə'je me kulə'ti lə Luwə, ɔji'n do kiləmbər Poyta ki maji lə Kirisiti, kadi adi'se tɔgi ə ulə dingəm me'se'ti me kunme'ti lə'se.

³ In be kadi de madi dann'se'ti inyə rɔ'ne adi kon ki ngɔsine isi ingəi kin dum do'a el. Tado inbe'gi in gəri maji kadi in nya ki sow do'je kadi a ra'je.

⁴ Dɔkagilo ki j'in sese bay, j'eli'se kete j'ene de'gi a indəi kum'je ndoo, ningə in nya kakin ə isi ra nya kin, adi in gəri maji.

⁵ In tado kin ə, toki ka ki m'asi kadi m'ore me'm, m'nginə biti el, m'ulə Timote ki rɔ'se'ti kadi dəji ta do kunme'ti lə'se oo. M'bol kadi Su, njenan de'gi, nan'se adi kulə lə'je təl nya ki kare rɔ'je'ti.

⁶ Ningə ki ngɔsine kin, Timote təl rɔ'se'ti re te rɔ'je'ti ne†, ə adi'je poyta ki maji ngayn ɔjido kunme lə'se ki ndiginan ki to dann'se'ti. Timote el'je toki me'se to do'je'ti maji ngayn ki ndo'gi pəti, taa el'je bay kadi in ndigi ngayn kadi oyi'je toki j'in kaa j'isi sangi ngayn kadi j'oo'n'se kakin be tɔ.

⁷ Lo kin'ti ngannkon'gi, me ndigəro'gi'ti, ki me kon'gi'ti lə'je pəti, j'ingə tɔgi ki rɔ'se'ti ɔjido kunme lə'se.

⁸ Ki ngɔsine kin, ji təl j'ingə tɔgi kisi kumngayira, tado uwəi tɔgi'se ba me kində rɔ nan'ti ki Burəbe.

⁹ Ji gər nya inbe ki kadi ji ra taa kadi ji ra'n oyo Luwə ngayn ɔji'n do'se, ɔjido rɔnel ki adi j'ingə takum Luwə'ti kin el.

¹⁰ Kondɔ ki kada, j'isi ji dəji Luwə ki rɔ tinyi'je kadi adi'je tarow adi ji təl j'oo'se, ə kadi ji təl'n ta nya ki du'se me kunme'ti lə'se tɔ.

¹¹ Kadi Luwə ki Baw'je, ingi ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, tei tarow ki kaw rɔ'se'ti adi'je.

¹² Ningə kadi Burəbe ra adi ndiginan ki to dann'se'ti, ki isi ndigi de'gi pəti kin aw ki kete kete, to to ndigi ki j'in j'isi ji ndigi'se kin be.

¹³ Taa kadi adi me'se bol el, kadi ndo ki Burəbe Jeju a re ki malayka'gi lə'ne ə, kadi ari njay, ta goto do'se'ti non'a'ti in Luwə ki Baw'je.

4

Pa njiyə ki nəl Luwə

¹ Ngannkon'gi, do ndəgi ta'gi'ti, ji ndo'se panjiyə ki kadi njiyəi kadi nəl Luwə, ningə in panjiyə kakin tɔ ə isi njiyəi, nan ji təl ji dəji'se bay, taa j'ulə dingəm me'se'ti me kində rɔ nan'ti ki Burəbe Jeju, kadi rai adi maji ki do mad'a'ti bay.

² Ingi, in gəri ndu ki in rɔ Burəbe Jeju'ti ki j'adi'se kin maji.

* 3:1 3.1 KNK 17.15-16 † 3:6 3.6 KNK 18.5

³ Nya ki Luwə ndigi rɔ'se'ti, in ta kadi ari rɔ'se njay, ɔgi rɔ'se sangi nan kaya'ti.

⁴ Kadi de ki ra dann'se'ti, gər lo taa dene ki gorow ki ar njay, ki adi kɔsigon,

⁵ ki kanji kadi nyənn darɔ aw si'ə adi ra toki de'gi ki gəri Luwə el isi rai kin be.

⁶ Ki ɔjido lo kin, kadi de madi ra majel ki ngonkon'ne eke kadi əd'ə el, tado de'gi ki njera nya ki be kin, ban'a a uwə'de ki rɔ Luwə'ti, adi j'el'se kete, ə ji təl j'el bay nga.

⁷ Tado Luwə ɓar'je kadi j'ar njay, um ɓar'je kadi ji sangi nan kaya'ti el.

⁸ In be ə, de ki ɔsi nyando kin ngərangi, in de ə ɔs'ɔ ngərangi el, nan in Luwə ə ɔs'ɔ ngərangi. Luwə inbe ki nje kadi'se Ndil'ne kin.

⁹ Ki ɔjido ndigi ki kadi ngannkon nan'gi ndiginan, awi ki ndo kadi ji ndangi makitu dɔ'ti j'adi'se el, tado inbe'gi, Luwə ɔji'se row ndiginan dann'se'ti yo ki ne adi in gəri.

¹⁰ Ningə in ka tɔ ə isi ɔji ki rɔ ngannkon'je'gi'ti pəti ki dɔnangi Maseduwann'ti ki ta'a ba kin*, nan ngannkon'm'gi, j'ulə dingəm me'se'ti kadi rai adi maji ki dɔ mad'a'ti bay.

¹¹ Kadi nya ki uwə me'se ngayn, in kisi ki nan ki lapiya, kadi de ki ra dann'se'ti ore kum'ne dɔ kulə'gi'ti lə'ne, ningə kadi rai kulə ki ji'se inbe'gi ə ingəi nya toki j'ilə'n ndu'je j'adi'se.

¹² Lo kin'ti, de'gi ki in njekunme'gi el, a piti'se me kulə ra'se'ti, ningə a awi ki ndoo nya madi ki to rɔ'se ji de madi'ti el tɔ.

Njekoy'gi ki nje kisi kumngayira ndo təl Burəbe'ti

¹³ Ngannkon'gi, ji ndigi kadi sii day dɔ ta'ti ki dɔ njekoy'gi'ti el. Kadi sii day el, ndingəi rɔ'se to ndəgi de'gi ki awi ki nya kindəmedɔti el kin el.

¹⁴ Toki ka ki j'un me'je j'adi Jeju ki oy, ə ində taa lo koy'ti kakin ə, j'un me'je kadi nje ki oyi nan'ti ki Jeju, Luwə a un'de lo koy'ti ki nan'ti ki Jeju.

¹⁵ Ningə ta ki kadi j'eli'se ə to kin, in ta lə Burəbe. J'in ki j'a j'isi kumngayira ba ndo təl Burəbe'ti, j'a j'aw dɔran'ti non nje ki oyi'ti el.

¹⁶ Tado Burəbe inbe a ində mbər loki ndu njekundo malayka'gi, ki ndu tow lə Luwə a ɓar ə, Burəbe inbe a ində dɔran'ti re, ningə de'gi ki uni me'de me tɔ Kirisiti ki oyi, a indəi taa lo koy'ti kete,

¹⁷ nga ningə go'ti, j'ingi ki j'isi ki dɔ'je taa bay, Luwə a ɔy'je nan'ti se'de me kilndi'ti, kadi j'ingə Burəbe ngaw dann ran'ti. Lo kin'ti, j'a j'isi nan'ti ki Burəbe ki ndo'gi ndo'gi†.

¹⁸ Maji kadi uləi dingəm me nan'ti yo ge ki ne ge ki ta'gi kin.

5

Kisi dɔ nja'ti nginə ndo təl Burəbe

¹ Ngannkon'gi, ki ɔjido dɔkadi ki dɔkagilo ki kadi nya'gi kin a rai nya, awi ki ndoo kadi ji ndangi makitu dɔ'ti j'adi'se el.

² Inbe'gi in gəri maji ngayn kadi ndo lə Burəbe a re to njeɓogi ki a re ɓogi kondɔ'ti kin be.

³ Loki de'gi a eli eyina nan: «Lapiya to nga, j'isi maji nga!» kin ningə, in ə tuji a te uwə'de nanga bus, toki to ndo a ra'n dene ki nje sə'm kin be. Ningə de ki a te anyi ta nya'ti kin goto.

⁴ Nan in ngannkon'm'gi, sii me lo ki diw'ti ə kadi to nya kin a uwə'se nanga bus to njeɓogi be el.

* 4:10 4.10 2Ko 1.16 † 4:17 4.17 1Ko 15.51-52

⁵ Tado pəti, in ngann'gi ki me kunji'ti, ngann'gi ki lo ki kad'a. J'in de'gi lə lo ki kondɔ el num, j'in de'gi lə lo ki diw el num.

⁶ Ə adi ji toi bi to ndəgi de'gi be el, adi j'isi dɔ nja'je'ti, j'adi kum'je ar.

⁷ Nje to bi'gi, toi bi kondɔ, ə nje kanyi yiwi'gi, yiwi ra'de kondɔ tɔ.

⁸ Nan j'ingi ki j'in de'gi lə lo ki kad'a, maji kadi j'in nje kum kar'gi. Adi j'uləi kunme ki ndiginan to bar handi be gu'je'ti, ə kindəmedɔ kajit'i to jɔgi taa nya dɔ'je'ti be.

⁹ Tado Luwə bar'je kadi wongi li'ə ində'je el, nan kadi j'ingəi kaji ki gorow lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti.

¹⁰ Kirisiti ki oy tado lə'je, kadi re j'isi kumngayira, eke j'oy kaa, ji təl j'ində be nan'ti si'ə.

¹¹ In tado kin ə, maji kadi uləi dingəm me nan'ti ge, rai ki nan ki yo ge ki ne ge kadi tɔgi me kunme'ti lə'se, toki isi rai kete nga kin be.

Ta kɔji ki dɔboy'ti ki kuwəji nan

¹² Ngannkon'gi, ji dəji'se kadi oyi tor de'gi ki isi rai kulə dann'se'ti, adi in nje ki isi indəi kum'de go'se'ti kigo ndu Burəbe'ti, isi ndəji'se kin.

¹³ Maji kadi tɔji'de ge ki gei ta lə'de ki taga wangi, ki ndiginan adi'de gəri, tado kulə ki isi rai. Maji kadi sii ki nan ki lapiya dann'se'ti.

¹⁴ Ngannkon'gi, ji dəji'se kadi ndəji de'gi ki sii njiyəi ngalala, uləi dingəm me nje ki me'de tuji'ti, ɔsi ginn nje ki tɔgi'de goto, ə sii dɔ'ti ki de'gi pəti.

¹⁵ Kadi oyi maji, kadi de madi ugə kirə majel ki mad'a ra si'ə ki majel el, nan kadi adi kum'se in go maji ki ra'ti ki ndɔ'gi pəti. Rai maji ki nan dann'se'ti inbe'gi num, ki rɔ de'gi'ti pəti num.

¹⁶ Adi rɔ'se nəl'se ki ndɔ'gi pəti,

¹⁷ elita ki Luwə ki kanji k'inyə taa,

¹⁸ rai' oyo Luwə me nya'gi'ti pəti. In kin ə in nya ki Luwə ndigi rɔ'se'ti, ingi ki indəi rɔ'se nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti.

¹⁹ Ningə maji kadi, Ndil Luwə ki isi me'se'ti kin, ɔgi'ə el, kadi ɔr'se tarow,

²⁰ taa ta ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli kaa, kadi kidi el tɔ.

²¹ Nan kadi indəi manji nya'gi pəti, ningə uni ki maji dann'ti.

²² ɔgi rɔ'se ra majel'gi ki dangi dangi.

²³ Maji kadi Luwə inbe ki nje kadi de'gi lapiya, ɔr'se ki ta'a ba, ində'se ta dangi tado li'ə. Ningə kadi ngəm ndil'se, ki rɔ'se, ki darɔ'se, kadi ndɔ təl Burəbe Jeju Kirisiti'ti ə, in ki ta madi dɔ'se'ti el.

²⁴ Luwə ki bar'se in njera nya ki low'ə'ti, adi inbe bay ə a ra nya'gi kin.

²⁵ Ngannkon'gi, elita ki Luwə tado lə'je.

²⁶ Uwəi ji ngannkon'je'gi pəti ki kuwə nan rɔ'ti rututu.

²⁷ M'dəji'se me tɔ Burəbe Jeju Kirisiti'ti, kadi tudəi makitu kin mbi ngannkon'je'gi'ti pəti.

²⁸ Ningə kadi memaji lə Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese pəti.

Makitu ki nja joo ki Pol ndangi adi Tesaloniki'gi

Ta do makitu'ti ki nja joo ki Pol ndangi adi Tesaloniki'gi

Pol ndangi makitu kin asi nanyi'gi bann wa ba be go nje ki kete'ti. Takasinan el ki ojido tøl Burøbe tulø njekunme'gi ki Tesaloniki nan'ti bay. Njekunme'gi kin isi nginøi tøl Burøbe kagilo kisikidøtaa lø'de; Ki madi'gi eli eyina Burøbe re ø binøm nga. Pol toji toki kete ta kadi Burøbe a re, «nje mendul» ki isi tanrø Luwø, ki el toki n'inbe ø n'in Luwø, a te bus ø binøm ta. A ra adi tanrø Luwø rosi dønangi. Be ø maji kadi njekunme'gi uwøi togi'de ba, rai kulø lø'de kum'de in kete um inyøi ta ra maji el (3.12-13).

Kon ta'gi ki me'ti: Takigangi ki doboy'ti lø njeramajel'gi 1. Tøl Burøbe 2. Bar nan ki lo kelta'ti ki Luwø kum ki kete ki ki lo kulø'ti to 3.1-15. Majikur 3.16-18.

Kuwøji nan

¹ M'in Pol, nan'ti ki Silasi ki Timote, ø ji ndangi makitu kin j'adi'se in *Njekawnan'gi lø Luwø ki Baw'je, ki Burøbe lø'je Jeju Kirisiti, ki sii Tesaloniki'ti*.

² Kadi memaji ki lapiya lø Luwø ki Baw'je ki Burøbe lø'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

Takigangi ki a re ndø tøl Jeju'ti

³ Ngannkon'gi, maji kadi ji ra oyo Luwø ki dokagilo'gi pøti tado lø'se. Ningø in gorow'ø'ti kadi ji ra be tado kunme lø'se aw kete ki togi'ne ngayn, taa ingi pøti, ndiginan ki dann'se'ti kaa in ki do mad'a'ti do mad'a'ti to.

⁴ Ningø in tado kin ø, j'un'se j'isi j'indø'n gu'je ki rø Njekawnan'gi'ti lø Luwø, tado kuwøtogiba ki kunme lø'se me kindøkumndoo'ti ki me kon'ti ki te do'se'ti.

⁵ Kon'gi kin toji kadi Luwø in njegangi ta ki dana, ningø a toji kadi in de'gi ki asi ta kadi oyi Konbe lø Luwø ki isi ingøi kon'a kin to.

⁶ Toki røta'ti, Luwø in de ki dana, adi a adi kon de'gi ki nje kadi'se kon to,

⁷ ningø ingi ki adi'se kon, a ingøi lo kørkon se'je, loki Burøbe Jeju a te dørnan'ti bus to re ki malayka'gi lø'ne ki nje togi.

⁸ A re me por'ti ki on bilim bilim kadi adi kon de'gi ki gøri Luwø el, ki de'gi ki nje mbøti Poyta ki maji li'ø, in Burøbe lø'je Jeju.

⁹ Kon ki a ingø'de, in tuji ki biti ki non'ti. A in sanyi ngayn takum Burøbe'ti, ki gidi togi'ti li'ø,

¹⁰ loki a re ndø'a'ti kin kadi de'gi li'ø uløi toji do'a'ti, kadi de'gi pøti ki a uni me'de adi'ø piti'ø. Nga ningø, ingi kaa a in dann'de'ti non to, tado ingi taai manaji ki ji man dann'se'ti.

¹¹ In tado kin ø, ji isi j'elta ki Luwø ki ndø'gi pøti tado lø'se, kadi Luwø oo'se to de'gi ki asi ta kulø ki bar'se tado'a. Kadi Luwø ra sese ki togi'ne kadi ndigi ra maji ki to me'se'ti kin tølta'ne maji ø kadi kunme lø'se isi kumngayira ba to.

¹² Lo kin'ti, a uløi toji do Burøbe Jeju'ti, ningø in a ulø toji do'se'ti to, kigo memaji'ti lø Luwø lø'je ki, Burøbe Jeju Kirisiti.

* 1:1 1.1 1Te 1.1

2

Nya ki a ra nya kete non re Burəbe'ti

¹ Ngannkon'gi, ki ojido re lə Burəbe Jeju Kirisiti, ki do'je ki a ɔsi nan ro'a'ti, nya ki ji dəji'se ə to kin:

² loki de madi a el'se ta ene in ta ki in ro Luwə'ti, eke a el'se ene in ta eke makitu ki in ro'je'ti ene: ndo lə Burəbe re nga ə, adi ta kin yəti do'se el num, adi ra'se ɓol el num.

³ Adi de madi ədi'se ki gorow madi el. Maji kadi tanro Luwə, ki in tanro ki do'boy'ti kin do'a te, ta de ki njeban lə Luwə ki in de ki tuji sow do'a kin ka, do'a te taga ɓay to ta ndo kin a re.

⁴ De ki nje tanro kin a ində kadi ro ki nya'gi pəti ki to Luwə ɓar do'ti, eke nya ki de'gi isi ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti. De kin a aw biti kadi isi me Kəy'ti lə Luwə, a ene n'inbe ə n'in Luwə.

⁵ M'gər kadi me'se a olo do'ti toki ndoki m'in'n sese nan'ti ɓay kin, m'el'se ta kin.

⁶ Nga ningə, ki ngosine kin, in gəri nya ki uwə de ki nje tanro Luwə kakin nanga kadi to dokagilo'ə ɓay taa a te ki do'ne taga.

⁷ Tado togi ki majel ki nje tanro Luwə isi ra kulə ne, nan nanyi kadi de ki uwə nje tanro kin nanga inyə row ad'a ɓay taa,

⁸ nje tanro a te ki do'ne taga. Ningə lo kiyə'ti kin, Burəbe Jeju a to kon ki ta'ne'ti tuji'n'ə ko, a təl'ə nya ki ko kare'ti ki togi ki a re'n.

⁹ Ki ojido nje tanro Luwə, in a re ki togi lə *Satan, a te ki togi'gi ki dangi dangi, a ra nyakoji'gi, ki nya mboli'gi ki ngom.

¹⁰ A ra nya'gi ki gorow'ə'ti el ki dangi dangi tado kədi'n kum de'gi ki kadi a awi tuji'ti. De'gi ki kadi awi tuji'ti tado mbeti ta nya ki rota'ti, mbeti ndigi nya ki rota'ti ki kadi aji'de.

¹¹ In tado kin ə, Luwə ulə ki togi ki kadi ur se'de mu, kadi uni me'de adi nyara ki ngom.

¹² Lo kin'ti, takigangi a osi do de'gi'ti pəti ki uni me'de do ta ki rota'ti, ə oyi maji ro'de me nyara ki dana el'ti yo kin.

Kuwəto'giba me kunme'ti

¹³ Ngannkon'gi njendigi lə Burəbe, ki ojido'je, maji kadi ji nanyi ki lo ra oyo Luwə'ti tado lə'se, tado Luwə mbəti'se lo kulə ngirə'ti nu kadi ingəi kaji ki row lə Ndil ki nje kor majel ko num, ki row lə kunme kadi ta ki rota'ti num.

¹⁴ In tado nya kin ə Luwə ɓari'n'se ki row lə Poyta ki maji ki j'ilə'se mbər'ə, kadi ingəi kəsigon lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti.

¹⁵ In be ə, ngannkon'gi, maji kadi rai do nja'se'ti, ə kadi uwəi nyando ki ji ndo'se ki ta'gi eke ki makitu ki ji ndangi j'adi'se kin do'se'ti maji.

¹⁶ Maji kadi Burəbe lə'je Jeju Kirisiti inbe ki Luwə ki Baw'je, ki ndigi'je ə adi'je mesol ki kindəmedoti ki maji ki gorow memaji li'ə kin,

¹⁷ sol me'se ə kadi adi'se togi kadi rai maji me nya'gi'ti pəti ki isi rai ki me ta'gi'ti pəti ki isi eli.

3

Elita ki Luwə tado lə'je

¹ Ngannkon'gi, ki kadi m'tol'n do ta, elita ki Luwə tado lə'je, kadi ta lə Burəbe sanan aw kalangi kalangi ki lo'gi, ə kadi ingə kəsigon toki ingə'n ro'se'ti kin be to.

² Elita ki Luwə ɓay kadi taa'je ilə'je ta ji de'gi'ti ki nje do majel ki nje mendul kin to, tado in de'gi pəti ə awi ki kunme, el.

³ Ningə Burəbe in de ki nje ra nya ki low'ə'ti, adi a adi'se togi num, a ngəm Su do'se'ti num.

⁴ J'in ji ta me'se, me to Burəbe'ti kadi isi rai nya ki j'ilə'n ndu'je j'adi'se kadi rai, ningə sii ta'ti isi rai ki kete bay.

⁵ Maji kadi Burəbe adi me'se in ki do ndigi Luwə'ti num ki do kuwətəgiba'ti lə Kirisiti num to.

Maji kadi de ki ra ra kulə

⁶ Ngannkon'gi, j'ilə ndu'je j'adi'se me to Burəbe Jeju Kirisiti'ti kadi ɔsi rə'se ngərəngi kə kadi ngannkon'je'gi'ti pəti ki isi njiyəi galala, təli rə'de go nyando'ti ki ji ndo'se kin el.

⁷ Ingi in gəri row ki kadi ndaji'je maji. Ji njiyə dann'se'ti galala to nje daw'gi el.

⁸ De madi ki ji dəj'ə kadi adi'je nyakuso'gi goto. Kondo ki kada, ji ra kulə me kon'ti ki me kər rəgi'ti, kadi j'in nya ki ɔy do'de madi'ti el.

⁹ Toki rəta'ti, in nya ki maji kadi j'ingə rə'se'ti inbe, um səw wa səw do'je el, el. Nan ji ra be kadi j'in nya ndaji ki rə'se'ti.

¹⁰ Ji gər kadi loki j'in dann'se'ti, j'adi'se ndu kin j'ene re de madi ge ra kulə el ə, kadi sə nya el to.

¹¹ Nga ningə j'oo kadi de'gi madi dann'se'ti isi njiyəi galala, mbeti ra kulə, ə rai ta kində rə'de me nya'gi'ti lə madi'de'gi.

¹² Ko degə'gi kin, j'ilə ndu'je j'adi'de, ə j'adi'de ta kəji me to Burəbe Jeju Kirisiti'ti kadi tinyi rə'de kati, rai kulə toki de'gi isi rai, kadi ingəi nyakuso me'ti, sɔi.

¹³ Ningə ki ɔji do'se, ngannkon'gi, kadi ɔri el ta ramaji'ti.

¹⁴ Re de madi mbəti təl rə'ne go ndu'gi'ti ki j'adi'se kin ningə, maji kadi oyi de'ə kin maji, ə kadi de madi te kad'a'ti el, adi rə'a səl'ɔ.

¹⁵ Nga ningə kadi oyi'ə to njeban lə'se el, nan kadi ndəji'ə to ngonnkon'se.

Ta'gi, ki dəboy'ti

¹⁶ M'dəji kadi Burəbe ki nje lapiya, inbe adi'se lapiya ki dəkagilo'gi pəti, me nya'gi'ti pəti. Kadi Burəbe in nan'ti sese pəti.

¹⁷ Ta kuwə ji nan kin, in m'in Pol inbe ə m'ndangi ki ji'm. In be ə m'nji m'ində'n ji'm ginn makitu'gi'ti lə'm pəti; in nya ndangi lə'm m'inbe.

¹⁸ Ningə kadi memaji lə Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese pəti. Ta goto nga.

Makitu ki dɔkete ki Pol ndangi adi Timote Ta ki dɔ makitu'ti ki dɔkete ki Pol ndangi adi Timote

Makitu'gi ki joo ki Pol ndangi adi Timote eke nje ki kare ki adi Titi in makitu'gi ki Pol ulə'n sow dɔ'de inbe'gi ki joo kin um njekawnan'gi el. Makitu'gi ki mutə kin eli ta'gi ki ɔjido nya'gi ki maji kadi njekornon njekawnan'gi rai dann njekawnan'gi'ti. Ginn'ə kin ə bari makitu'gi kin eyina «makitu'gi lə njekul njekawnan'gi» adi in makitu'gi ki ndangi kadi njekul njekawnan'gi.

Me makitu'ti kin Pol ulə dingəm me Timote'ti kadi uwə tɔgi'ne ba me kunme'ti ə oro rɔ'ne nan'ti ki njendo de'gi nya ki ngom ki isi tuləi njekawnan'gi nan'ti kin el. Maji kadi oo go rɔ'ne maji adi de'gi ki ta goto dɔ'de'ti ki asi rai kulə ə mbəti'de to njekornon'gi ki nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi, ningə kadi dene'gi ki de'gi manyinaji dɔ'de'ti maji, rai se'de me kulə'ti. Təl ɔji ta Timote kadi gəri'n toki bann ə a ra'n kulə ki ɔjido'a ta k'in ə njekuləbər lə Kirisiti.

Kon ta'gi ki me'ti; Kandi me ta'ti 1.1-2. Ndəjinan ɔjido njendo de'gi nya ki ngom 1.3-20. Ta ki dɔ kelta'ti ki Luwə ki re non Luwə'ti 2. Ta ki ɔjido njekornon'gi ki nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi 3. Mbərkində'gi kadi Timote 4. Ta ki ɔjido dene'gi ki njengawkoy ki ngatɔgi'gi 5. Sangi go nyakingə ki rɔta'ti 6.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti lə Luwə ki Njekaji'je kigo ndu'ti lə Jeju Kirisiti ki in nya kindəmedɔti lə'je.

² M'ndangi makitu kin m'ulə'n m'ad'i in Timote* ki in ngonn'm ki rɔta'ti, ki gorow kunme ki un adi Jeju Kirisiti. M'uwə ji'i, ningə kadi memaji ki k'oo kumtondoo ki kisimaji lə Baw'je Luwə ingi ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sə'i.

Ta dɔ nyando'ti ki ngom

³ Toki ndɔki m'ilə'n ndu'm m'ad'i, loki m'un tarow ki dɔnangi Maseduwann'ti†, isi bebo Epeji'ti non‡. Isi'ti non kadi ndɔr mbi de'gi madi ki njendo de'gi nya ki ngom, kadi inyəi ta'a.

⁴ Kadi ko de'gi kakin inyəi taa su'gi'ti ki kudə ki kər ginn noji§ ki ginn'ə gangi el, tado lo tolta nya kin pəti in gakinan par. A ra se'je maji dɔ kulə'ti ki Luwə ulə ji'je'ti ne, ki gorow kunme kin el.

⁵ Ndu kin a re ki ndiginan ki ngarme'ti ki ar njay njay, ki me ki maji ki uwə de ki ta el, ki kunme ki rɔta'ti tɔ.

⁶ De'gi madi mbeti gorow ta kɔji ki maji kin ə təli nanyinan ta ta ki manji'ti ki nda'a goto.

⁷ Rai rɔ'de njendo de'gi ndukun'ti lə Luwə, nan toki rɔta'ti, inbe'gi kaa gəri me ta ki isi eli el num, taa gəri ginn nyando ki isi ndoi ki tɔgi'de kin el num tɔ.

⁸ Ji gər kadi ndukun lə Luwə in ndukun ki maji loki de gər lo ra'n kulə ki gorow'ə'ti.

* 1:2 1.2 KNK 16.1 † 1:3 1.3 2Ko 1.16 ‡ 1:3 1.3 2Ko 1.8 § 1:4 1.4 Lotum 4-5; 9-11

⁹ Maji kadi ji gəri ta kin maji: In de'gi ki njera nya ki dana ə ndukun re'n tado lə'de el, nan re tado lə nje mendul, ki nje tanrɔ, ki nje mbəti Luwə, ki njeramajel, ki de'gi ki njera nya ki nəl Luwə el, ki nje ki boli nya'gi ki ar njay lə Luwə el, ki njetɔl baw'de'gi ki kon'de'gi. *Ndukun re tado njetɔl de'gi.

¹⁰ Nje ra kaya'gi, ki dingəm'gi ki nje sanginan, ki nje ndogi de'gi bər'ti, ki nje ngom'gi, ki de'gi ki njetəti ta'gi. Re tado lə de'gi pəti ki njera nya ki ɔsi ta nyando ki rɔta'ti lə Luwə.

¹¹ Nyando kin in kigo Poyta'ti ki maji ki Luwə ulə ji'm'ti. In Poyta ki maji ki tɔji tɔbar lə Luwə ki nje maji.

Memaji lə Luwə tado lə Pol

¹² M'ra oyo Burəbe Jeju Kirisiti ki adi'm tɔgi kadi m'ra'n kulə li'ə. M'ra'a oyo tado k'oo ki oo adi m'in nje ra nya ki low'ə'ti ə ulə kulə kin ji'm'ti.

¹³ M'in ki kete m'in njekelta ki mal dɔ tɔ Luwə'ti, m'in nje kadi kon de'gi li'ə, ki nje taj'a. Nan Luwə, oo kumtondoo lə'm, tado m'ra nya kin pəti kigo gər'ə'ti el, me kunme'ti el*.

¹⁴ Burəbe lə'je, kigo memaji'ti li'ə ki to mbar mbar tado lə'm adi'm kunme ki ndiginan ki gorow kində rɔ nan'ti ki Jeju Kirisiti.

¹⁵ Ta kin in ta ki rɔta'ti ki maji kadi de'gi pəti taai ki me ki kareba: Jeju Kirisiti re dɔnangi'ti tado kaji njeramajel'gi. Njeramajel'gi kin, m'in majel lə'm utə'de pəti.

¹⁶ Nan Luwə oo kumtondoo lə'm. Ra be kadi Jeju Kirisiti tɔji kisidɔti li'ə sə'm, m'in ki majel lə'm utə de'gi pəti. Tado kadi in nya ndaji lə de'gi ki a uni me'de adi'ə kadi ingəi kaji ki to biti ki non'ti.

¹⁷ Kadi tɔji ki tɔbar in

lə Ngar ki nje kisi ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi,

Ki njekoy el,

Ki dum k'oo ki kum,

Ki in kar'ne ba in Luwə. Amen.†

Pol ulə dingəm me Timote'ti

¹⁸ Ngonn'm Timote, ndu ki m'ad'i ə to kin: Kigo ta'gi'ti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli dɔ'i'ti kete, m'ndigi kadi uwə ta'gi kin sə'm, rɔ'n rɔ ki maji.

¹⁹ Rɔ rɔ ki maji, ki me ki maji ki uwə de ki ta el. De'gi madi mbeti kadi me'de uwə'de ki ta, adi kunme lə'de tuji.

²⁰ Dann de'gi'ti kin, Imene ingi ki Alegijandir in'ti non. M'ulə Imene‡ ingi ki Alegijandir§ ji Satan'ti, kadi ndoi kelta ki mal dɔ Luwə'ti gogi el nga.

2

Nyando ki dɔ kelta'ti ki Luwə

¹ Kete non nya'gi'ti pəti, m'dəji kadi de'gi dəji nya Luwə, kadi eli si'ə ta, kadi kɔyi'ə nya, kadi rai'ə oyo tado de'gi pəti.

² Maji kadi elita ki Luwə tado ngar'gi, ki nje konbe'gi pəti, kadi j'isi maji jøge me bə'ti, me dɔnan'ti ki Luwə, ki buki nan'ti.

³ In kin ə in nya ki maji ki nəl Luwə lə'je ki Njekaji'je.

⁴ Tado Luwə lə'je ge kadi de'gi pəti ingəi kaji ə tei me gər ta'ti ki rɔta'ti.

* **1:13 1.13** KNK 8.3, 9.4-5 † **1:17 1.17** Amen in ta Ebirə ki kər me'ə nan in rɔta'ti, kadi in be.

‡ **1:20 1.20** 2Ti 2.17 § **1:20 1.20** 2Ti 4.14

⁵ Toki rōta'ti Luwə in kareba, taa Nje ra mbunə de'gi'ti ki Luwə in kareba to. In de, in Jeju Kirisiti.

⁶ In ki re adi rō'ne koy'ti kadi ugə'n dō de'gi pəti. In kin ə in mannaji ki Jeju man dōkagilo'ti ki Luwə oji.

⁷ In ki tado kin ə, Luwə ində'm nje kiləmbər taki njekawkulə. Ta ki m'el kin in ta ki rōta'ti um in ta ngom el. Luwə ində'm kadi m'in njendo ta ki ojido kunme ki ta ki rōta'ti ginn de'gi ki dangi dangi ki in *Juwipi'gi el.

Ta ki ojido dingəm'gi ki dene'gi me kəykawnan'ti

⁸ In be ə, m'ndigi kadi dingəm'gi elita ki Luwə ki lo'gi pəti ki ji ki koy taa* ki me ki ar njay ki wongi goto'ti, ki gaki goto'ti.

⁹ Be to ə, maji kadi dene'gi kaa ku kō'de in kigo row'ti ki dana, ki ndojita el, kadi to low'ə'ti. Ningə kadi parei rō'de ki kuwə bisi dō'de nəm nəm ki or ki gat'a in ngayn, mēdi ki gat'a in ngayn, ki ku ki gat'a in ngayn el.

¹⁰ Nan kadi uləi kulə ra'gi ki maji ki toji maji kadi dene'gi ki eyina n'in njera kuləbər lə Luwə yo taa.

¹¹ Dōkagilo nyando'ti me kəykawnan'ti, maji kadi dene isi keke oo do nyando um elta el, ki kulə dō ginn togi'ti.

¹² Bay taa, madi tarow dene kadi ndo nya de ki dingəm el num, kadi aw ki togi dō'a'ti el num, nan kadi isi keke um elta el.

¹³ Tado Adam ə Luwə ra'a kete bay ta ra Ebi.

¹⁴ In Adam ə Su əd'ə el, nan in dene ə əd'ə adi aldo ndu Luwə†.

¹⁵ Be kaa, dene a aji ki gorow lə ngonni ki koji, toki re uwə togi'ne ba me kunme'ti, me ndiginan'ti, ki me kar njay'ti, ki hal ki aldo maji el.

3

Njekərnon njekawnan'gi

¹ Ta ki m'aw to m'el kam in ta ki rōta'ti: Re de madi sangi kadi n'in njekərnon njekawnan'gi ningə, in kulə ki maji ə ndigi ra.

² Ningə maji kadi de ki njekərnon njekawnan'gi in de ki kanji ta madi dō'ne'ti, in ngaw dene ki kareba, in de ki njekuwə rō'ne ginn togi'ne'ti, in de ki njegosita, in njera nya ki gorow'ə'ti, in de ki njera mbah, taa maji kadi in de ki asi ndo nya de'gi to.

³ Maji kadi in gon kanyi yiwi kandi nju el num, in de ki njetonro el num, nan in de ki sol lom lom, de ki nje ge kol el. Taa kadi in njera ta nar el to.

⁴ Maji kadi in de ki asi kində kum'ne go me kəy'ti lə'ne, ningə kadi ra adi ngann'a'gi in nje təl rō'de go ta'ti, ki njebukinan'ti.

⁵ Tado re de asi kində kum'ne go me kəy'ti lə'ne el ə, ra bann ə a ində kum'ne maji go njekawnan'gi'ti lə Luwə wa?

⁶ Maji kadi in njekunme ki sigi el, nan to kōjiro aw si'ə adi osi me takigangi'ti toki Su osi'n me'ti be.

⁷ Maji kadi de'gi ki njekunme'gi el kaa, elita ki maji dō'a'ti, kadi təl nya kidi el, taa kadi osi me kuləkikiyə'ti lə Su el to.

Nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi

⁸ *Nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi kaa, maji kadi in de'gi ki njera nya ki rōta'ti, maji kadi in de'gi ki njekelta mindi'de joo el. A in gon kanyi yiwi kandi nju el, ke a in njera ta nyakingə ki gorow'ə'ti el, el to.

⁹ Maji kadi ngəmi ta lə Luwə ki te ki dō'a me kunme'ti kin ki ngarme ki ar njay kanji kuwə de ki ta.

* 2:8 2.8 Tekitaga 9.29; 1Ngar'gi 8.22 † 2:14 2.14 Lotum 2.7-22, 3.1-6

¹⁰ Kete non kulə'ti, maji kadi nanyi'de oyi taa. Go nan koo'ti, re in ki kanji ta madi do'ti ningə, asi kadi in nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi kare.

¹¹ Dene'gi ki nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi kaa, maji kadi in njera nya ki asi kadi de'gi buki'de'ti, in nje kel de'gi ta ki majel ndil de'ti el, ta kadi in de'gi ki asi kuwəi ro'de ginn togi'de'ti to. A in de'gi ki nje ra nya ki low'ə'ti me kulə ra'de'gi'ti pəti.

¹² Maji kadi de'gi nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi in nje dene ki kare, kadi in de'gi ki indəi kum'ne go ngann'de'gi'ti, kigo me kəy'ti lə'de maji.

¹³ Tado nje ki rai kulə kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi maji, ingəi kəsikurə, ta asi kadi elita ki me ki tinyi kati kibo ki ulə ngirə'ne do kun'ti ki, uni me'de me to Jeju Kirisiti'ti.

Nya ki Luwə te ki do'a

¹⁴ M'ində me'm do'ti kadi me ndo'gi'ti ki ngayn el ne, m'a m'aw m'ingə'i. Nan m'ndangi makitu kin m'ulə'n m'ad'i,

¹⁵ kadi re nja'm nanyi bay kaa, gəri'n row ra kulə lə'i me Kəy'ti lə Luwə. Adi in njekawnan'gi lə Luwə ki nje kisi kumngayira. Toki kagi ngawdann kəy ingi ki ngirə kəy in togi kəy, be to ə, njekawnan'gi in togi nyando ki rəta'ti lə Luwə.

¹⁶ Nya ki Luwə te ki do'a adi'je ə j'ində me'je do'ti in nya kibo ngayn ki dum manji,

Nya'gi ki in ki te do'a ojido Jeju Kirisiti ə toi kin:

Oji ro'ne to de kigo daro'ti,

Ningə, Ndil Luwə bar'a de ki dana,

Malayka'gi oyi'ə,

De'gi iləimbər ki ojido'a dann ginn de'gi'ti ki dangi dangi,

De'gi uni me'de adi'ə ki lo'gi pəti donangi'ti.

Luwə un'ə aw si'ə dōran'ti me kəsikurə'ti.

4

Ta do njendo de'gi nya ki ngom

¹ Ndil Luwə elta ar njay ene: Dəkagilo ki doboy'ti, de'gi madi a inyəi go kunme lə'de kə, kadi doyanan ki ndil'gi ki nje kədi de'gi. Taa a doyanan ki nyando ki in ro ndil'gi'ti ki majel.

² Njendo de'gi nya ki ngom ki njekədikum de'gi ki ta ki ndar ta'de'ti ne, ki me'de uwə'de ki ta do majel'ti el, a ədi'de kadi buki'de mu. Njendo de'gi nya ki ngom kakin in de'gi ki me'de ri tonni.

³ Ko degə'gi kakin ogi kadi de'gi taai nan, taa ogi kadi de'gi so'i nya'gi madi to. Nan Luwə ində nyakuso'gi pəti kadi de'gi ki uni me'de adi'ə, ki gəri ta ki rəta'ti, so'i nya'gi kin ki oyo ki ra.

⁴ Ki rəta'ti, nya'gi pəti ki Luwə ra'de maji. Nya ki kadi de mbəti goto. K'in ə kadi kuso'a in ki oyo ki ra Luwə.

⁵ Tado ta lə Luwə, ki kelta ki Luwə təli nya'gi kin pəti ki kar njay'ti.

⁶ Loki re or ginn nya'gi kin ki taga adi ngannkon'i'gi oyi ningə, a in njekuləbər ki maji lə Jeju Kirisiti. A toji kadi in de ki ul ro'i ki ta'gi ki ojido kunme, ki nyando ki rəta'ti ki ndolo go'ə maji.

Pol ulə dingəm me Timote'ti

⁷ Maji kadi osi su'gi ki kudə ki kum'ə goto ngərəngi. In su'gi ki osi ta ta lə Luwə. Ində do ro'i'ti kadi isi'n me bol Luwə'ti.

⁸ K'ində dɔ rɔ'ti tado k'ingə nya me'ti, to ngodi ki kanyi kin maj'a in non, nan k'in ə, in ngayn el. Nya ra kigo ɓol Luwə'ti a ra maji ki de me nya'gi'ti pəti. Tado kunndu in səm'ti, adi in kaji ki dɔnangi'ti ne ki in ki dɔran'ti.

⁹ Ta kin in ta ki rɔta'ti ki maji kadi de'gi taai ki me ki kare.

¹⁰ Rɔ'je ki j'isi j'adi kon, ki rɔ ki j'isi ji rɔi, in tado me'je ki j'ində dɔ Luwə'ti ki nje kisi kumngayira. In ə in Njekaji de'gi pəti ki dɔnangi'ti ne, adi in nje'gi ki uni me'de adi Jeju Kirisiti.

¹¹ In kin ə in nya ki kadi ində mbər'ə adi de'gi ə ndo'de tɔ.

Nyandaji tado njekunme'gi

¹² Adi de madi kidi tado k'in ki in basa el. Nan kadi in nyandaji tado njekunme'gi, me takel'ti, me panjiyə'ti, me ndiginan'ti, me kunme'ti, ki me kar njay'ti.

¹³ Biti kadi m'təl'n m're m'ingə'i, m'ndəj'i kadi ində rɔ'i ta tudə Makitu'ti lə Luwə, ta kiləmbər ta'ti, ki ta ndo de'gi ndu Luwə'ti.

¹⁴ Ononyi kadi kidi kadikare ki Luwə adi kigo memaji'ti lə'ne. Adi ki gorow lə de'gi ki njekeltakita'a'ti, ki elita dɔ'i'ti, ki gorow lə ngatɔgi'gi ki njekornon njekawnan'gi, ki indəi ji'de dɔ'i'ti.

¹⁵ Maji kadi ində rɔ'i ta kulə'ti kin ra ki me ki kareba. Ra be kadi de'gi oyi kaw ki kete lə'i to taga takum'de'ti.

¹⁶ M'ndəj'i kadi kum'i ədi dɔ rɔ'i'ti inbe, taa dɔ nyando'ti lə'i num tɔ. Uwə tɔgi ba me'ti. Re ra be ningə, a aji rɔ'i inbe taa a aji de'gi ki nje k'oo dɔ nyando lə'i tɔ.

5

Hal Timote ki rɔ njekawnan'gi'ti

¹ Ononyi kadi ndangi de ki bugə, nan kadi oj'ɔ ta ki ndu'i ki sɔl to baw'i ə isi el'ə ta be. Basa'gi kaa, maji kadi in ra'de to ngannkon'i'gi ki me darɔ'ti be tɔ.

² In ra ki dene'gi ki bugəi to kon'i'gi ta nganmandi'gi to konnann'i'gi be tɔ. In ra nya kin pəti ki mərta ki ar njay non'de'ti.

Njengawkoy'gi

³ Maji kadi ində kum'i go njengawkoy'gi'ti ki rɔta'ti ki ɓukinan'ti, ingi ki de ki njera se'de goto.

⁴ Re njengawkoy aw ki ngann'ne'gi eke ngannkaw'ne'gi non ningə, maji kadi, ngann'a'gi eke ngannkaw'a'gi ndoi nyara kigo row'ti lə Luwə dɔ njekoji'de'gi'ti. Sow dɔ'de kadi oyi go njekoji'de'gi toki njekoji'de'gi oyi go'de kete be tɔ. Tado nyara ki be kin ə nəl Luwə.

⁵ Njengawkoy ki rɔta'ti, in in ki de ki njera si'ə goto, ki isi ki kar'ne ba, ində me'ne dɔ Luwə'ti par. Dɔkagilo'gi pəti, kondɔ ki kada, isi elta ki Luwə, dɔj'ə kadi ra si'ə.

⁶ Nan njengawkoy ki isi ta koo majiro'ne'ti me kaya'ti ki ra, re ra'n ki dɔ'ne taa non kaa, in de ki koy me ndil'ti.

⁷ Nya'gi ki kadi ində'de mbər'ə ə tokin, kadi sii ki dɔ'de taa ki kanji ta madi dɔ'ti.

⁸ Re de madi oo go noji'ne'gi el, kibo utə, oo go de'gi ki me kəy'ti lə'ne el, in de ki ilə kunme lə'ne kɔ. De ki gər Luwə el kaa in soti utə bay.

⁹ Njengawkoy, kete taa kadi ndangi tɔ'a mbunə nje'gi'ti ki njekawnan'gi isi oyi go'de, maji kadi ɓal'a asi dɔ mehen k'aw ki kete non, taa kadi in dene nje ra nya ki low'ə'ti ki kete in nje ngaw ki kare.

¹⁰ Maji kadi de'gi gəri'ə oji go kuləra'a ki maji. Maji kadi in de ki kete in nje koti ngann'gi num, njerambah'gi num, nje togi nja de'gi ki kar njay lə Luwə num*, in njera ki de'gi ki nya ki to te do'de'ti num. Taa in nje ra kulə'gi ki maji ki gorow'gi ki dangi dangi num to.

¹¹ Ononyi kadi ndangi to njengawkoj'gi ki ro'de to mbol bay me makitu'ti. Ndangi to'de el tado loki bo ta dingəm ra'de ningə, a inyəi k'un ro lə'de tado kun go Kirisiti ko, ə a taai ngaw.

¹² Ra'a ki be kin a re ki ta ki gangi do'de'ti, tado manji ta kunme lə'de ki kete.

¹³ Nya ki rangi bay a təli njedaw'gi. Ningə kulə ra'de kibo ngayn in kulə lo galala ki takəy lə de'gi par. In njedaw'gi par el, nan indəi taa bar go daw'ti, taa in nje kində gəngi do ta'ti lə de'gi to. Nya ki lagi'de el kaa, iləi ta'de səm'ti. Ningə takel'de kaa to biriri to.

¹⁴ In tado kulə ra'gi ki be kin ə, maji kadi njengawkoj'gi ki ro'de to mbol bay taai dingəm ki rangi. Kadi oji ngann'gi ə indəi kum'de go me kəy'ti lə'de to kadi njeban ingə row el'n takimal do'je'ti el.

¹⁵ M'elta kin be tado njengawkoj'gi ngayn ki ro'de to mbol bay iləi kunme lə'de ko ə uni go *Satan.

¹⁶ Re njekunme ki dene madi aw ki njengawkoj'gi me kəy'ti lə'ne non ningə, maji kadi inbe ngəm'de. Loki ra be ningə in nya koti ki oy ə un do njekawnan'gi'ti, kadi njekawnan'gi rai ki njengawkoj'gi ki ro'ta'ti ki de ki njera se'de goto.

Njekornon njekawnan'gi

¹⁷ Maji kadi ngatogi'gi ki nje ra kulə maji dann njekawnan'gi'ti ingəi kosikurə ki nyakugə goji ki asi ta kulə lə'de nja joo. Kibo utə, in nje'gi ki sii adi ro'de kon tado kojitara, ki ndo de'gi ta lə Luwə.

¹⁸ Tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: «De a doo ndugidu ta mangi'ti el, dokagilo'ti ki a njiyə do ko'ti kadi kand'a te.» Taa makitu lə Luwə el bay to ene: «Maji kadi de ki nje ra kulə ingə nyakugə goji ki asi ta kulə ki ra†.»

¹⁹ Re de madi elta ki majel do ngatogi'ti, ə de'gi joo eke mutə manyinaj'a el ningə, ononyi kadi in ndigi si'ə do'ti.

²⁰ Nje ki rai majel, maji kadi in ndangi'de takum kosi'gi'ti kadi ndəgə'gi boli.

²¹ M'ndəj'i takum Luwə'ti ki takum Jeju Kirisiti'ti, taa takum malayka'gi'ti ki Luwə mbəti'de, kadi in təl ro'i go ta'gi'ti ki m'el'i. In təl ro'i go'ti ki kanji kun ki madi'gi ə k'inyə nje ki nungi, ki kanji kor kum de'gi dana.

²² Nya ki maji kadi in gər ə to kin: Oti kadi ində ji do de'ti kalangi ba kadi təl nje ra kulə dann njekawnan'gi'ti. Maji kadi ində ro'i nan'ti ki de do majel'ti li'ə el. Ningə, inbe ar ro'i njay do majel'ti.

²³ Ningə, maji kadi anyi mann ki ndul inbe kareba par el, nan kadi anyi yiwi kandi nju nden be nden be to kinyi tado monyi ki me'i'ti ki ra adi ro'i ta kati el ki dokagilo'gi pəti kin.

²⁴ De'gi madi'gi ginn majel lə'de to taga kete bay taa kadi ta ki gangi re do'de'ti. Nan nje ki nungi, majel lə'de to lo kiyə'ti biti kadi ta ki gangi taa a or ginn'de ndo ki gogi'ti.

²⁵ Kuləra'gi ki maji kaa to be to. Nje ki madi to taga wangi. Ningə nje ki nungi, re to taga wangi el kaa, a toi lo kiyə'ti ratata el to.

* 5:10 5.10 Luk 7.44 † 5:18 5.18 Ndukun ki nja joo 25.4; 1Ko 9.9; Mat 10.10; Luk 10.7

6

Ta do bær'gi'ti

¹ De'gi pæti ki uni me'de ki in bær'gi, maji kadi ulæi do'de ginn tægi'ti læ be'de'gi. Ulæi do'de ginn tægi'ti læ be'de'gi kadi de elta ki mal do to Luwæ'ti el, taa do nyando'ti ki ji ndo'se kin el to.

² In go'ti el kadi bær'gi ki be'de'gi in njekunme'gi, uni giræ do k'in ngannkon me ta'ti læ Luwæ æ mbeti kadi ulæi do'de ginn tægi'ti læ be'de'gi. K'in'de ngannkon nje ndiginan me ta'ti læ Luwæ kakin æ maji kadi rai kulæ adi'de ki kete non bay, tado in ngannkon de'gi ki njekunme'gi æ sii rai kulæ adi'de.

Njendo de'gi nya ki ngom ki ra ta nyakingæ

³ Ta ki m'aw to m'el'i kam, in ta ki maji kadi in ndo de'gi æ ndæji'de kadi rai kul'æ. Re de madi ndo de'gi nya ki rangi, æ inyæ gorow ta ki ræta'ti læ Buræbe læ'je Jeju Kirisiti, ki gorow nyando kigo kunme'ti læ'je kin ningæ,

⁴ in de ki k'un do taa tæl'æ, taa in de ki isi day to. Nya ki gær in ta ki manji ki to ræ'a'ti to monyi. In nje sangi ta me ta ki manji do ta'gi ki kar'de goto. Ningæ lo kin æ, jangi'gi, ki gakinan'gi, ki tajinan'gi, ki ta ki tæti dænan'ti tei'ti.

⁵ Ta ki manji ki ginn'æ gangi el, mbunæ de'gi'ti ki kur do'de goto, ki ngonn mæta ki nden ki ojidæ ta ki ræta'ti goto do'de'ti, te lo kin'ti non. Ningæ mæri kadi, kunme kadi Luwæ in row k'ingæ nya.

⁶ Toki ræta'ti, kunme kadi Luwæ in nyakingæ kibo ngayn, re de ra rænel do nya ki to me ji'æ'ti.

⁷ Toki ji re'n me dænangi'ti ki ji'je kare, be to'a j'a ji tæl'n ki ji'je kare.

⁸ In be æ, re j'ingæi nyakusæ'je ki ku ræ'je ningæ, kadi ji ra rænel do'ti.

⁹ De'gi ki sangi kadi n'tæli njenyakingæ ki ngayn ki row'gi ki dangi dangi, osi me kulækikiyæ'ti me nyanan'ti. Osi me kulækikiyæ'ti ki gorow ra ta nya ki to mbo, ki ki majel, ki aw ki de'gi me nya'ti ki majel, ki me tuji'ti.

¹⁰ Tado ra ta nar in ngiræ majel'gi pæti. Nje ki madi uni ræ'de ba pæti indæi taa sangi nar'ti, adi ndæmi sanyi gorow kunme'ti. Ningæ inbe'gi ki do'de adi kon ndil'de.

Ræ ræ ki maji

¹¹ Nan in ki in de læ Luwæ, anyi rangi kadi nya'gi'ti kin, maji kadi in sangi row nyara ki dana, ki bøl Luwæ, ki kunme, ki ndiginan, ki koreme, ki söl löm löm.

¹² Ræ ræ ki maji ki ojidæ kunme, uwæ kisikidætaa ki to biti ki non'ti sëm, tado Luwæ bari kadi ingæ kisikidætaa kin, dækagilo'ti ki un ndu'i taa man'n naji ki maji do'ti non bulæ de'gi'ti.

¹³ M'ndæj'i takum Luwæ'ti ki njekindæ nya'gi pæti, taa ki non Jeju Kirisiti ki un ndu'ne ki taa mannaji ki ræta'ti non Ponsi Pilati'ti*,

¹⁴ kadi in ngæm go mbærkikindæ ki ingæ kin maji, me kar njay'ti ki kanji ta madi do'i'ti biti kadi Buræbe Jeju Kirisiti tæl re'n.

¹⁵ Buræbe Jeju Kirisiti a re dækagilo'ti ki Luwæ æji, Luwæ ki nje majikur, ki in ki kar'ne ba aw ki tægi konbe, In Ngar læ ngar'gi ki Buræbe læ buræbe'gi,

¹⁶ In ki kar'ne ba in Njekoy el,

Isi me kunji'ti ki de asi kadi te kadi'ti el.

De kare ki dænangi'ti ne ki oo'æ ki kum'ne goto.

De ki asi k'oo'æ goto.

* 6:13 6.13 Jan 18.36-37, 19.11

Tɔɔbar ki togi ki to biti ki non'ti in li'ə! Amen!

Ta ki ɔjido njenyakingə'gi

¹⁷ In njenyakingə'gi ki donangi'ti ilə ndu'i adi'de kadi indəi gu'de el. El'de kadi uwəi kul nyakingə'gi ki a tuji kam el, nan kadi uwəi kul Luwə ki nje kadi'je nya'gi pəti, ji'ə ɔy el, kadi j'isi'n me rɔnel'ti.

¹⁸ El'de kadi rai maji, kadi ki nyakingə'de in kuləra ki maji. Ningə kadi in de'gi ki ji'de ɔy el, kadi lowəi nyakingə'gi lə'de adi de'gi ki rangi.

¹⁹ Re rai be ningə, isi kawi nyamaji'gi lə'de indəi lo ngəm nya'ti ki maji ki ngan tado ndo ki lo ti'ti, kadi ingəi kaji ki rota'ti.

Ta ki doɔboy'ti ki kuwə ji nan

²⁰ In Timote, maji kadi ngəm nya'gi pəti ki Luwə ulə me ji'i'ti kin səm. ɔsi rɔ'i ngərəngi kadi ta'gi'ti ki k'el ki nda'a goto, ki ɔsi ta ta lə Luwə, ɔsi rɔ'i ngərəngi kadi ta'gi'ti ki manji kigo nya gər'ti ki ngom ki donangi'ti ne.

²¹ De'gi madi uwəi kul nyagər kin, adi ndəmi gorow kunme lə'de.

Kadi memaji lə Luwə in sese.

Makitu ki nja joo ki Pol ndangi adi Timote Ta ki do makitu'ti ki nja joo ki Pol ndangi adi Timote

Pol ndangi makitu kin kagilo ki in key dangay'ti. Pol ulə dingəm me Timote'ti kadi uwə tōgi'ne ba me kagilo'ə'ti ki nje tusi kunme lə'de k'inyə kə banyinan ki do mad'a'ti do mad'a'ti. Maji kadi Timote elta lə Luwə ningə ndo'de nya ulə'n dingəm me'de'ti ningə kadi inbe ore me'ne. Maji kadi in ngəm makitu ki ndangi ki ar njay lə Luwə kadi ori tarow me kisikidōtaa'ti lə'i nu kadi in nyando lə'i nu (3.14-16). Maji ndaji kunme, kuwətoḡiba, kisidoti, ki ndigi lə Pol ki te doḡoy ndo kisikidōtaa'ti li'ə (4.6-7).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti ki oyo ki ra Luwə 1.1-7. Poyta ki maji in kon 1.8-2.13. Kulə dingəm me nan'ti tado kiləmbər Poyta ki maji ki ronel 2.14-4.8. Ta'gi ki ojido Pol inbe ki kuwə ji nan 4.9-22.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti lə Luwə. Kulə ra'm in kadi m'iləmbər ta kaji ki Luwə un ndu'ne adi do'ti ki takul kində ro nan'ti me to Jeju Kirisiti.

² M'ulə ki makitu kin mad'i in Timote* ki in ngonndigi lə'm. M'uwə ji'i ə m'dəji kadi memaji ki k'oo kumtondoo ki kisimaji lə Luwə ki Baw'je ingi ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sə'i.

Pol ra oyo Luwə

³ M'ra oyo Luwə ki m'nji m'ra kulə mad'a ki ngarme ki ar njay ki uwə'm ki ta toki kaw'm'gi† rai kete be to. Kondo ki kada loki m'nji m'elta ki Luwə ningə, me'm olo do'i'ti.

⁴ Loki me'm olo do non'ti lə'i‡, bo k'oyi ra'm ngayn kadi ronel lə'm rosi.

⁵ Me'm olo do kunme'ti lə'i ki rōta'ti. Kunme kin in ro kawī Loyisi'ti kete bay taa to ro kon'i Enisi'ti to. M'tadi el kadi kunme kin in ngarme'i'ti to.

Pol dəji Timote kadi ingə kon sə'ne tado Poyta ki maji

⁶ Tado kin ə, m'olo me'i do ta'ti kin kadi ində kum'i maji go kadikare'ti lə Luwə ki ingə kigo memaji'ti li'ə, loki m'ində ji'm do'i'ti.

⁷ Toki rōta'ti, Ndil ki kar njay ki Luwə adi'je, in Ndil bol el, nan in Ndil ki rosi ki tōgi ki ndiginan. Taa in Ndil kində do ro'ti to.

⁸ Adi ro'i sol'i tado man naji do Burəbe'ti lə'je el. Taa adi ro'i sol'i do'm'ti, m'in ki m'in key dangay'ti tado li'ə kin el to. Nan kadi ingə kon sə'm tado Poyta ki maji kigo tōgi'ti ki Luwə adi.

⁹ Luwə ki aji'je in be'je, kadi kisikidōtaa lə'je in kisikidōtaa ki ar njay. Ra nya kin be tado kulə ra'je'gi el, nan in kigo ndigi'ti ki memaji'ti li'ə. Memaji kin Luwə adi'je me to Jeju Kirisiti'ti kete taa kadi ində donangi.

¹⁰ Memaji kakin j'oyi ki kum'je ngosine ki takul re lə Njekaji'je Jeju Kirisiti. In ə koy təl nya ki kare'ti. Ningə ki takul Poyta ki maji, ra adi ji gəri kaji ki kisi kumngayira ki ar njay njay to.

¹¹ In tado Poyta ki maji kin ə Luwə ində'm to nje kiləmbər num, njekawkulə num, taa njendo de'gi nya num to.

* 1:2 1.2 KNK 16.1 † 1:3 1.3 Plp 3.4-5 ‡ 1:4 1.4 1Ti 1.3

¹² In kin ə, in ginn k'ingə kon lə'm ki ngosine kin. Nan rə'm səl'm də'ti el. Toki rəta'ti, m'gər Luwə ki m'un me'm m'ində də'a'ti kin bəti. M'gər maji kadi tōgi Luwə asi gaki kadi ində kum'ne go nya'ti ki adi'm biti dəboy ndə'ti.

¹³ Nyando ki ingə rə'm'ti, un to nyandaji me kunme'ti ki me ndigi nan'ti me tō Jeju Kirisiti ki adi'je me kində rə nan'ti si'ə.

¹⁴ In ngəm go nyando ki adi'nu ki takul Ndil Luwə ki isi me'je'ti maji.

Kuwə rə ba lə Onejipər

¹⁵ In gər kadi nje ki dənangi Aji'ti mbeti m'in. Pijel in ki Hermojenn in mbunə'de'ti tō.

¹⁶ Ki ojido Onejipər, kadi ra maji lə Burəbe in də me kəy'ti li'ə. Toki rəta'ti, ulə dingəm me'm'ti taa taa. Ta rə'a səl'ə də'm'ti me k'in'm kəy dangay'ti kin el tō.

¹⁷ Dəkagilo ki te Rəm'ti, sangi'm ki rə ki tinyi kati kadi ingə'm.

¹⁸ M'kəy Burəbe Jeju kadi adi Burəbe Luwə oo kumtondoo lə Onejipər ndə gangi ta'ti. Taa inbe ki də'i, in gər utə ndəgi de'gi pəti, kulə'gi pəti ki Onejipər ra adi'm dənangi Epeji'ti.

2

Njerə lə Kirisiti ki maji

¹ In ngonn'm Timote, maji kadi uwə tōgi ba me memaji'ti ki j'ingəi ki takul kində rə nan'ti me tō Kirisiti kin.

² Ningə nyando ki ingə rə'm'ti takum bulə de'gi'ti, maji kadi in ndo de'gi ki nje ra nya ki low'ə'ti ki asi gaki kadi ingi kaa, uni ndoi de'gi ki rangi kete tō.

³ Ingə kon sə'm to njerə ki maji lə Jeju Kirisiti.

⁴ Njerə madi dann njerə'gi'ti ki ge kadi n'nəl kibo ki də'ne'ti, ki ində rə'ne ta nya'gi'ti ki rangi yo goto.

⁵ Nje kanyi ngodi ki a ingə nya kugə goji'ne loki re anyi ngodi kigo ndukun'ti el goto.

⁶ Nje ndə ki nje ra kulə ki tōgi'ne ə a ra rənel də kandi ko'ti kete.

⁷ Maji kadi in mərta də ta'ti ki m'el'i kin maji ningə, Burəbe a adi tər kadi in gər'n ndəgi nya'gi pəti tigə.

Adi me'i olo də Jeju Kirisiti'ti

⁸ Adi me'i olo də Jeju Kirisiti'ti ki in ginn kaw'ti lə *Dabidi, Jeju Kirisiti ki ində taa dann nje koy'gi'ti kigo Poyta'ti ki maji ki m'nji m'ilə mbər'ə.

⁹ In tado Poyta ki maji inbe kin ə, m'nji m'ingə'n kon. Dəi m'in ki kulə gindi to de ki nje təl de be. Nan ta lə Luwə de ki asi də'a goto.

¹⁰ Be ə, m'tugə ta'm njaki də nya'gi'ti pəti tado nje'gi ki Luwə mbəti'de, kadi ingi kaa, ingəi kaji ki in me tō Jeju Kirisiti'ti, nan'ti ki kəsikurə ki ratata tō.

¹¹ Ta ki m'a m'el kam in ta ki asi kadi de uwə kul'ə:

Re j'oyi nan'ti ki Kirisiti ə,
J'a j'isi kum ba nan'ti si'ə tō.

¹² Re j'uwəi tōgi'je ba si'ə ə,
J'a j'onyibe nan'ti si'ə tō.

Re j'ene ji gəri'ə el ə,
In kaa a ene n'gər'je el tō.

¹³ Re j'in nje ra nya ki low'ə'ti el ə,
In nje ra nya ki low'ə'ti.

Tado a manji ta gər rə'ne el ratata.

Njera kulə ki rə'a səl'ɔ el

¹⁴ Maji kadi nanyi ki lo kolo me'de dɔ ta'gi'ti kin taa taa. Ki non Luwə'ti, el'de ki tɔgi kadi gakinan dɔ ta'gi'ti ki nda'de goto kin el. In kin a ra nya madi el, nan a tuji de'gi ki nje ko dɔ'a to tuji yo.

¹⁵ Ində dɔ rɔ'i'ti kadi in te non Luwə'ti to de ki asi, njera kulə ki rə'a səl'ɔ dɔ kulə'ti li'ə el, iləmbər Poyta ki maji ki rɔta'ti lə Luwə ki gorow'ə'ti.

¹⁶ Mbəti ta ki manji'gi ki nda'de goto ki ɔsi ta kunme. Toki rɔta'ti, nje'gi ki ta'gi ki be kin nəl'de, ndan'de ngal ki Luwə par par.

¹⁷ Nyando lə'de to to dobay ki aw ki kete kete kin be. Imene* ingi ki Pileti in mbunə de'gi'ti kin tɔ.

¹⁸ In sanyi kadi ta'ti ki rɔta'ti. Ningə eli eyina, nje koy'gi indəi taa lo koy'ti nga. In be ə, tuji ki kunme lə nje ki nan'gi.

¹⁹ Be kaa, ngirə kəy ki ngan ki Luwə ində kin isi lo kisə'ti. Luwə ndangi ta'gi kin dɔ'ti ene: Burəbe gər de'gi lə'ne bəti. Maji kadi de ki ra ki bar tɔ Burəbe, kadi anyi sanyi kadi majel'ti.

²⁰ Me kəy ki bo'ti, de a ingə ngoo'gi ki ra ki ɔr eke ki ningə kasi par el, nan a ingə nje ki madi'gi ki rai'de ki kagi eke hanji tɔ. Nje ki nan'gi, in tado ra kulə ndɔ madi'gi par. Nje ki nungi, in tado ra kulə ki ndɔ'gi pəti tɔ.

²¹ Re de madi ar rə'ne njay dɔ majel'gi'ti kin, a to to nyara kulə kɔsigon, ki kində ta dangi, ki nda'a to'ti tado be'ə, ki ra go'ə kete tado kulə'gi pəti ki maji.

Nje ra kulə lə Burəbe

²² Maji kadi ɔr rɔ'i kɔ me nyənn'gi'ti lə darɔ ki dɔkagilo basa'ti. In sangi row ra nya ki dana, ki kunme, ki ndiginan, ki kisi ki nan ki lapiya, ki nje ki isi elita ki Burəbe ki me ki ar njay.

²³ Mbəti ta ki manji'gi ki pasira ki nda'a goto. Ta ki manji'gi ki be kin a re ki gaki nan.

²⁴ Toki rɔta'ti, de ki nje ra kuləbər kadi Burəbe, in de ki a gaki el. Nan in de ki a ɔji ndiginan lə'ne ki rɔ de'gi'ti pəti num, de ki asi ndo de'gi nya num. A in de ki a isi dɔ ta'ti ki njeramajel'gi tɔ.

²⁵ Ki mindi ki səl ləm ə a ilə'n ta de'gi'ti ki nje kɔs'ɔ ta. Dɔmaji ə Luwə a ra adi inyəi gorow njiyə'de kadi tei me gər ta ki rɔta'ti, taa a təli uni hangal ki maji gogi.

²⁶ A tei me kuləkikiyə'gi'ti lə Su ki uwə'de dangay'ti, ginn tɔgi'ne'ti kadi rai ndigi li'ə.

3

Nya'gi ki a rai nya dɔboy ndɔ'gi'ti

¹ Maji kadi in gər toki me ndɔ'gi ki dɔboy'ti, kagilo'gi ki ngan a rei.

² De'gi a təli nje ra ta nya, nje ndigi nar. A in nje kində gu'de, nje kun dɔ'de taa, ki nje kelta ki mal dɔ tɔ Luwə'ti. A in nje təl rɔ'de go ta'ti lə nje koji'de'gi el. Ningə, a asi kadi rai oyo Luwə el tɔ. Taa a iləi koji dɔ nya'gi'ti lə Luwə el tɔ.

³ K'oo tor de goto rɔ'de'ti, k'oo kumtondoo goto rɔ'de'ti, elita ki majel ndil de'ti, panjiyə'de a ala mban. In nje ra nya ki to ki de'gi kanji koo kumtondoo, taa a in nje kɔsi ta nyara ki maji tɔ.

⁴ A in njekundo nan, nje ra nya ki dɔ tɔgi'ti, kundo ta a təl'de njekumtɔ'gi'ti. A ndigi ronel ki dɔnangi'ti utə Luwə.

* 2:17 2:17 1Ti 1.20

⁵ A oji gidi ro'de'ti toki n'in nje bol Luwə, nan toki rōta'ti, manji ta gər togi lə kunme. Or ro'i kə kadi ko de'gi'ti ki be kin.

⁶ Mbunə ko de'gi'ti kin, a ingə nje ki isi uri me kəy'ti lə dene'gi ki nje togi goto, uwəi'de me kuləkikiyə'gi'ti lə'de. Dene'gi kakin rosi ki majel, inyəi ro'de adi nyənn'gi ki dangi dangi lə daro.

⁷ Si ta ndo nya'gi'ti ki dəkagilo'gi pəti, nan lo kadi asi tei me gər ta ki rōta'ti goto ratata.

⁸ Toki dəkagilo'ti ki kete, Janesi ingi ki Jambiresi osi ta *Moji kakin ə*, nje'gi kin kaa osi ta, ta ki rōta'ti to. In de'gi ki nya'gi lə'de aw se'de me nyara ki majel'ti yo, ki kunme lə'de kaa, nda'a goto to.

⁹ Lo k'aw kete lə'de ki ngayn a goto, tado de'gi a gəri nyara'de'gi ki majel toki ndo'gi'ti ki kete, de'gi gəri nya ra'gi ki majel lə Janesi ingi ki Jambiresi kin be to.

Pol ndəji Timote kadi ngəm go nyando ki ingə ro'ne'ti

¹⁰ Nan in, ində kum'i oo'm me nya'gi'ti pəti: Me nyando'ti lə'm, me panjiyə'm'ti, me kojitara'gi'ti lə'm, me kunme'ti lə'm, me kisidoti lə'm, me ndigi nan'ti lə'm, taa me kuwətogiba'ti lə'm to.

¹¹ In gər row ki de'gi indəi kum ndo tado Poyta ki maji, ki kon'gi ki ngayn ki m'ingə me bebo'ti ki Antiyosi, ki Ikoniyom, taa me be'ti ki Lisitir to†. To ki rōta'ti m'ingə kon ngayn inbe, nan taa taa, Burəbe isi ori'm me nya'gi'ti kin kə.

¹² To ki rōta'ti, de'gi pəti ki gei njiyə me bol Luwə'ti ki takul kində ro nan'ti lə'de me to Jeju Kirisiti a ingəi kon.

¹³ Nan de'gi ki nje mendul, ki njendon te'gi a awi kete kete me majel ki ra'ti par par. Me kuləra'de'gi'ti, a ədi ndəgi de'gi toki inbe'gi kaa de'gi ki rangi ədi'de be to.

¹⁴ Nan ki ojido'i, maji kadi uwə go nya'gi pəti ki in ndo ə in ta to nya'gi ki rōta'ti kin sə'm. Tado in gər de'gi ki ingə nyando kin ro'de'ti bəti‡.

¹⁵ Dəkagilo ki in ki du'i ba bay ə in gər ta'gi ki ndangi ki ar njay lə Luwə kin. Ta'gi kin a asi kadi'nu nyagər ki rōta'ti, ki a te sə'i kaji'ti ki takul kunme kadi Jeju Kirisiti'ti.

¹⁶ Tado Makitu ki ndangi lə Luwə pəti, Luwə adi Ndil'ne ki ar njay ra ki de'gi adi ndangi. Ningə nda'a to'ti tado ndo nya de, kadi oji'de adi mbəti nyara ki majel, tado ndaji de ad'a ra dana, tado ndo nya de kadi panjiyə in dana non Luwə'ti.

¹⁷ In be kadi de lə Luwə in ki kasinan berere me nya'gi'ti, kadi ra'n kulə'gi pəti ki maji.

4

Iləmbər Poyta ki maji

¹ In be ə, takum Luwə'ti ki takum Jeju Kirisiti'ti ki a gangi ta do de'gi'ti ki sii ki do'de taa ke nje koy'gi, ki tado təl re li'ə ki Konbe li'ə:

² m'dəj'i kadi iləmbər Ta kin par par, dəkagilo'ti ki maji eke in ki majel. Or de'gi tarow, ndəji'de do hal'ti ki majel, ulə dingəm me de'gi'ti ki takul nyando lə'i, ki kisidoti ki kanji k'inyə ta.

³ Tado dəkagilo a re non, de'gi a mbeti nyando ki rōta'ti, ə a rai nya'gi kigo me ge'gi'ti lə'de. A sangi njendo de'gi nya ngayn ki a gugi do'de gugi kadi ndoi'de nya'gi ki mbi'de ndigi k'oo.

⁴ A uti mbi'de do ta'ti ki rōta'ti, ə təli ro'de go Su ki kudə'ti yo.

* 3:8 3.8 Tekitaga 7.11, 22 † 3:11 3.11 KNK 13-14 ‡ 3:14 3.14 1.5, 2.2

⁵ Nan in, maji kadi ində dɔ rɔ'i'ti me nya'gi'ti pəti. Uwə rɔ'i ba me kon'gi'ti. Maji kadi in ra kulə kiləmbər Poyta ki maji lə'i kin maji. Ində kum'i go ra kuləbər'ti lə Luwə maji tɔ.

Pol tolta ngodi

⁶ Ki ɔjido'm, dɔkagilo re kadi m'ilə rɔ'm kadikare'ti m'adi Luwə nga. Dɔkagilo koy lə'm re nga.

⁷ M'ro rɔ ki maji, m'tol ta ngodi lə'm, m'ngəm go kunme lə'm.

⁸ Ngosine, nya kugəgoji nje tətɔ rɔ'gi, adi in nyara ki dana ki a to ratata isi nginə'm. Burəbe ki in njegangita ki dana, a adi'm ndo gangita'ti. A adi'm m'in par el, nan de'gi pəti ki ndigi təl'ə, ə sii nginəi ndo'a dele.

Poyta'gi ki dɔboy'ti

⁹ M'dəj'i kadi ində dɔ rɔ'i'ti, ə re kalangi ingəm.

¹⁰ Tado Dəmasi inyə'm kɔ, ə aw Tesaloniki'ti, tado nya maji'gi ki dɔnangi'ti, ki dɔkagilo'ti ki bone uwə me'ə. Kiresansi aw dɔnangi Galasi'ti. Ningə Titi aw Dalmasi'ti tɔ*.

¹¹ Luki ki kar'ne ba par ə nanyi sə'm ne. In re ki Marki kum'i'ti adi'm tado a ra sə'm maji ngayn me kuləbər'ti ki in ji'm'ti†.

¹² M'ulə Tisiki me bebo'ti ki Epeji‡.

¹³ Dɔkagilo ki a re ə, un ku kul lə'm ki m'inyə me kəy'ti lə Karpusi, me be'ti ki Tirowasi§ kin ji'i'ti re'n adi'm. ɔy makitu'gi lə'm ji'i'ti tɔ. Kibo utə, in makitu ndar'gi kin.

¹⁴ Alegijandir* ki kodi ko nya'gi adi'm kon ngayn, nan Burəbe a ugə kigo kulə ra'a'ti.

¹⁵ In kaa, maji kadi ində kumkədi dɔ rɔ'i'ti rɔ'a'ti tɔ, tado mbəti ta'gi lə'je ki tɔgi'ne ngayn.

¹⁶ Ndo gangi ta'ti lə'm ki dɔkete, de kare ki re ra go'm'ti goto: de'gi pəti inyəi m'in kɔ. Kadi Luwə tudə majel kin dɔ'de'ti el.

¹⁷ Nan Burəbe in sə'm nan'ti. In ə adi'm tɔgi kadi m'ilə'n mbər Poyta ki maji li'ə m'tol'n ta'a, kadi de'gi pəti ki in *Juwipi'gi el oyi dɔ'a. In ə ɔri'm kɔ ta bɔl'ti.

¹⁸ Burəbe a ɔri'm kɔ ta nya'gi'ti ki majel pəti. Ningə a aji'm tado Konbe li'ə ki dɔran'ti tɔ. Tɔji in li'ə ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi! *Amen.

Kuwə ji nan ki dɔboy'ti

¹⁹ Uwə ji Pirisika num, Akilasi num adi'm. Taa uwə ji de'gi ki me kəy'ti lə Onejipɔr tɔ†.

²⁰ Erasi nanyi bebo Korenti'ti. Tiropim in ki monyi adi m'inyə Mile'ti‡.

²¹ In sangi row kadi re kete non nanyi kul'ti. Ebulu, ki Pudansi, ki Linusi, taa Kilodiya ki ndəgi ngannkon'je'gi pəti uwəi ji'i.

²² Kadi Burəbe in sə'i, ningə kadi memaji li'ə nanyi sese pəti tɔ.

* **4:10 4.10** Kol 4.14; Plm 24; 2Ko 8.23; Gal 2.3; Tit 1.4 † **4:11 4.11** KNK 12.12,25; Kol 4.10 ‡ **4:12 4.12** KNK 20.4; Epe 6.21-22; Kol 4.7-8 § **4:13 4.13** KNK 20.6 * **4:14 4.14** 1Ti 1.20 † **4:19 4.19** KNK 18.2; 2Ti 1.16-17 ‡ **4:20 4.20** KNK 19.22, 20.4, 21.29; Rəm 16.23

Makitu ki Pol ndangi adi

Titi

Ta ki do makitu ki Pol ndangi adi Titi

Pol ndangi makitu kin adi Titi ki in Juwipi el nan un me'ne adi Kirisiti. Titi isi Kireti'ti kadi oo go njekawnan'gi ki gorow'ə gorow'ə ningə kadi ində de'gi ki ta goto do'de'ti to ngatogi'gi dann Njekawnan'gi'ti. Kadi ndangi nje ki sii mbiri Poyta ki maji, yəti'ə basi nya ki rangi'ti ningə inbe in təl nyandaji ki rə njekawnan'gi'ti pəti me takel'i'ti num, me kuləra'i'ti num. Luwə aji de'gi ki uni me'de kitakul k'oo kumtondoo li'ə, ningə adi'de Ndil. Be ə, njekunme ki ra ra kadi togi me kində rə'ne rigi rigi ta ramaji'ti kadi ra.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-4. Ta ki ojido ngatogi'gi 1.5-9. Nyando ki dana 1.10-2.15. Kulə dingəm me njekawnan'gi'ti 3.1-11. Dəboy ta 3.12-15.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekuləbər lə Luwə, m'in ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti ə m'ndangi makitu kin. M'in njekawkulə kadi de'gi ki Luwə mbəti'de uni me'de. Taa kadi m'oji'de kadi gəri nya ki rəta'ti kigo ndu Luwə'ti tə.

² Be kadi indəi me'de do kaji'ti ki biti ki non'ti, ki Luwə ki nje ngom el, un ndu'ne adi'je do'ti kete non nya'gi'ti pəti.

³ Luwə oji ta lə'ne adi de'gi gəri ki takul kulə ki ulə ji'm'ti kadi m'ilə mbər dokagilo'ti ki inbe; oji. M'ilə mbər kigo ndu'ti li'ə in ki Njekaji'je.

⁴ M'ndangi makitu kin m'ad'i in Titi* ki in ngonn'm ki rəta'ti. In ngonn'm ki rəta'ti me kunme'ti, ki j'in kareba do'ti. Kadi memaji ki kisimaji lə Luwə ki Baw ingi ki Jeju Kirisiti ki Njekaji'je in nan'ti sə'i.

Kulə ki kadi Titi ra me be ki Kireti'ti

⁵ M'inyə'i gogi donangi'ti ki Kireti kadi to toлта kulə'gi ki nanyi. Ningə kadi ində ngatogi'gi do nje kawnan'gi'ti me bebo'gi'ti kare kare pəti. Ində'de kigo kəji'ti ki ndəki m'oji.

⁶ Ningə maji kadi ngatogi in de ki kanji ta do'ti, in ngaw dene ki kareba, kadi in de ki ngann'a'gi in njekunme'gi, ki kadi de ində taa do'de'ti ojido hal ki majel eke do ngan el.

⁷ Maji kadi njekornon njekawnan'gi in de ki kanji ta madi do'ti, tado in njengəm nya lə Luwə. Kadi in nje toji rə'ne el, in nje wongi el, in gon kanyi yiwi kandi nju el, in nje rə el, taa kadi in nje ge nya kigo row'ti ki dana el, el tə.

⁸ Maji kadi in njera mbah, kadi in nje ndigi nyara ki maji, in nje kelta ki gorow'ə'ti, in de ki dana, in de ki ar njay, in njekuwə rə'ne ginn togi'ne'ti.

⁹ Maji kadi uwə rə'ne ngan me ta'ti ki rəta'ti, ki aw nan'ti ki nyando ki ingə. Lo kin'ti, a asi kadi ulə dingəm me ndəgi de'gi'ti ki nyando ki rəta'ti. Taa a asi kadi oji nje'gi ki sii ndoi nya'gi ki rangi kadi gəri toki ndəmi row tə.

¹⁰ De'gi ngayn dann Juwipi'gi'ti in nje mbəti təl rə'de go ta'ti ki rəta'ti, sii tudəi ta'gi ki biriri, sii ədi de'gi ki ta ki nda'a goto.

¹¹ Adi uti ta'de do ta'gi'ti lə'de. Tado turi do de'gi me kəy'gi'ti ngayn ki nyando ki kadi de ndo el. Rai be kadi ingəi nyakingə ki gorow'ə'ti el ji de'gi'ti.

* 1:4 1.4 2Ko 8.23; Gal 2.3; 2Ti 4.10

¹² De kare dann'de'ti, adi in njekeltakita'de'ti inbe'gi ene: «De'gi ki Kireti'ti in nje kelta ki ngom ki ndo'gi pöti, in de'gi ki mann'de majel, in njera ta me'de, ki njedaw'gi.»

¹³ Ningö ta ki el kin in ta ki röta'ti, ö maji kadi ndangi'de ki rö tinyi, kadi in njekunme ki röta'ti.

¹⁴ Um kadi töli rö'de go su'gi ki kudö'ti lä *Juwipi'gi kigo mbërkikindö'ti lä de'gi ki nje mböti ta ki röta'ti kam el.

¹⁵ Ki rö de'gi'ti ki ar njay, nya'gi pöti ari njay tö, nan ki rö de'gi'ti ki ari njay el, ki de'gi ki njekunme'de el, nya ki ar njay goto rö'de'ti. Nya ki ar njay goto rö'de'ti, tado nyagör lä'de, ki me'de'ti uwö'de ki ta adi tuji.

¹⁶ De'gi kin, elita ta'de'ti ne toki n'göri Luwö, nan kulö ra'de manji ta gөр'ö. In njera nya ki to njen, in nje tanrö'gi, asi kadi rai nya madi kare ki maji, el.

2

Ta dö de'gi'ti ki tögi, ki ngann basa'gi ki mandi'gi, ki bөр'gi

¹ Ningö ki söw dö'i, maji kadi in ndo nya ki aw nan'ti ki nyando ki röta'ti.

² In bugö'gi kadi in de'gi ki njekuwo rö'de ginn tögi'de'ti, kadi asi ta kösikurö, kadi in de'gi ki njera nya ki gorow'ö'ti, kadi awi ki kunme ki tög'ö to, kadi in de'gi ki awi ki ndiginan me'de'ti, kadi in nje kore me'de.

³ El bugö dene'gi kah'a'ti inbe kin be tö. El'de kadi panjiyö'de in panjiyö de'gi ki ari njay, kadi in nje kelta ki majel dö de'gi'ti el, taa kadi in gon kanyi yiwi kandi nju el tö. Ningö, kadi in njendo nya ki maji.

⁴ Maji kadi ndoi dene'gi ki dö du'gi kadi ndigi ngaw'de'gi ki ngann'de'gi.

⁵ Kadi in njera nya ki gorow'ö'ti, in nje ngöm rö'de ar njay, in nje kindö kum'de go me käy'gi'ti lä'de maji, in de'gi ki maji, in njekulö dö'de ginn tögi'ti lä ngaw de'gi. Re rai be ningö, de'gi elita ki mal dö ta'ti lä Luwö el.

⁶ El ngann basa'gi ki ngann mandi'gi tö, kadi awi ki hal ki maji me nya'gi'ti pöti.

⁷ Ningö inbe ki dö'i, maji kadi in nyandaji me nyara'gi'ti ki maji tado lä'de. Kadi nyando lä'i in nyando ki low'ö'ti ki a re ki bukinan'ti.

⁸ Kadi ta keli in ta kel ki ar njay, ki de asi kadi a el yan'ne ösi'n kad'a el. Re in ra be ningö, nje kösi ta a göri nya ki kadi rai el, kadi awi ki ta ki majel kare kadi eli dö'je'ti el.

⁹ El bөр'gi kadi ulöi dö'de ginn tögi'ti lä be'de'gi me nya'gi'ti pöti. Kadi be'de'gi ingöi maji rö'de'ti. Kadi manji ta be'de'gi'ti el,

¹⁰ taa kadi bögi'de el tö. Kadi nanyinan ki lö ki ra dann'ti ki asi nan berere, kadi be'de'gi adi'de me'de. Be ö, me nya'gi'ti pöti, a adi de kösikurö dö nyando'ti lä Luwö ki Njekaji'je.

Memaji lä Luwö

¹¹ Luwö töji memaji lä'ne, ki in ginn kaji lä de'gi pöti ki taga wangi.

¹² Memaji lä Luwö kin ndö'je kadi ji tusi nyara kigo bölö Luwö'ti el, ki nyönn nya lä dönanögi j'inyöi kö. J'inyöi kö kadi j'isi ki dö'je taa dökgilö'ti ki böne kin me njiyö'ti kigo row'ti ki dana, ki töl rö go ndu Luwö'ti.

¹³ Ji rai be ta kadi ji nginöi maji ki j'indöi me'je dö'ti, kadi ji nginöi ndö ki Luwö lä'je kibo, ki Njekaji'je Jeju Kirisiti a te'n me töji'ti lä'ne.

¹⁴ Kirisiti ki un rö'ne adi tado lö'je, kadi ugön dö'je ta nya ra'ti ki majel pöti. Gangi dö'je kadi ji töli de'gi lä'ö ki k'ar njay. De'gi ki k'ar njay, ki tingöi bil me nyara'gi'ti ki maji.

¹⁵ In kin ə, in nya ki kadi in ndo de'gi, kadi ulə'n dingəm me'de'ti. Tɔgi kɔrnon de'gi ki awi'n kin, kadi ndangi'n'de ki rɔ tinyi kati. In ra adi de madi kid'i el.

3

Panjiyɔ njekunme'gi

¹ Olo me njekunme'gi kadi uləi dɔ'de ginn tɔgi'ti lə ngar'gi ki nje konbe'gi. Kadi tɔli rɔ'de go ta'ti lə'de, ningə kadi rai dɔ nja'de'ti ta ra nya'gi'ti ki maji maji pəti.

² El'de kadi elita ki majel dɔ de madi'ti el, kadi in nje ge kɔl el, kadi in njekulə de'gi noji nan'ti, kadi de'gi pəti gəri sɔl lɔm lɔm lə'de tɔ.

³ Tado j'inbe kaa, kete dɔ'je goto, j'in nje tɔl rɔ go ta'ti el, ji ndəm row, j'in ginn tɔgi'ti lə nyənn'gi lə darɔ, ki k'oo majirɔ'gi ki dangi dangi. J'isi ta ra me ndul'ti ki ta ndingə nya'ti, de'gi mbeti'je taa j'inbe kaa ji mbəti nan tɔ.

⁴ Nan loki Luwə ki Njekaji'je tɔji maji ki ndigi lə'ne ki taga tado lə de'gi kin ə j'ingəi kaji.

⁵ Luwə aji'je ki gorow kulə ra'je'gi ki dana el, nan in kigo k'oo kumtondoo li'ə inbe. Aji'je ki tarow lə mann batəm koji ki sigi, ki tarow lə Ndil Luwə ki təl'je de'gi ki sigi'ti*.

⁶ Ndil Luwə buki Ndil ki kar njay kin dɔ'je'ti ki ta'a ba, ki takul Jeju Kirisiti ki Njekaji'je.

⁷ Luwə buki Ndil ki k'ar njay dɔ'je'ti kigo memaji li'ə, kadi təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti kadi ji nginə'n kaji ki to biti ki non'ti ki j'ində me'je dɔ'ti.

⁸ Ta kin ə in ta ki asi kadi ra kul'ə. Ningə m'ndigi kadi ra dɔ'ti ngan, kadi de'gi pəti ki uni me'de adi Luwə, indəi rɔ'de ta nyara'gi'ti ki maji maji. In kin ə in nya ki maji ki nda'a to'ti tado lə de'gi pəti.

⁹ Ningə, ta ki manji nan'ti ki to mbo, ki k'or ginn noji'gi, ki gangi nan, ki kɔl nan dɔ ndukun'gi'ti kin, in nya ki nda'de goto, ə maji kadi ɔsi rɔ'i ngərəngi kɔ kadi'de'ti†.

¹⁰ De ki nje re ki gangi nan dann njekawnan'gi'ti, maji kadi ndɔr mbi'ə nja kare, ndɔr ki nja joo, a re oo ta lə'i el ningə, maji kadi ɔs'ɔ ngərəngi.

¹¹ In gər maji kadi de ki be kin, in de ki ndəm row. Ə re nanyi ki lo ra majel'ti ningə, isi gangi ta dɔ rɔ'ne'ti inbe.

Ta'gi ki dɔboy'ti

¹² Ndo ki m'a m'ulə Artemasi eke Tisiki‡, ə te rɔ'i'ti ə, kadi in kalangi re ingə'm Nikopolisi'ti. Tado m'un ndu'm kadi nanyi kul osi dɔ'm'ti Nikopolisi.

¹³ Maji kadi ində kum'i go Jinasi'ti, ki nje gər ndukun'gi ingi ki Apolosi§ maji. Ra se'de dɔ row mbah'ti lə'de. Ra se'de kadi nya madi du'de el.

¹⁴ Maji kadi de'gi ki in de'gi lə'je, ndoi k'aw kete me nyara'gi'ti ki maji. Be ə, a gəri lo ra ki de'gi ki nya to rɔ'de. Ningə, kisikidɔtaa lə'de a in kare ki ndangi el tɔ.

¹⁵ De'gi pəti ki in sə'm nan'ti ne uwəi ji'i. Uwə ji njendigi'gi madi'je'gi, ki in njekunme'gi.

Kadi memaji lə Luwə in nan'ti sese pəti.

* 3:5 3.5 Jan 3.5 † 3:9 3.9 1Ti 1.4 ‡ 3:12 3.12 2Ti 4.12 § 3:13 3.13 KNK 18.24; 1Ko 16.12

Makitu ki Pol ndangi adi Pilemon

Ta ki do makitu'ti ki Pol ndangi adi Pilemon

Makitu kin in makitu ki Pol ndangi adi Pilemon ki ojido'a inbe ta dangi. Pilemon in njekunme, in ngatogi me be'ti. Onejim in ber le Pilemon e te key le be'ne anyi. Dokagilo madi ingei nan ki Pol. Kitakul Pol e Onejim un me'ne adi Kirisiti. Ngosine Pol ad'a tel aw ro Pilemon'ti gogi ninge el Pilemon kadi uwae ki ro'ne'ti um oo'e to ber par el nga, nan oo'e to ngonkon me Kirisiti'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1-3. Oyo ki Pol ra Luwae ojido kunme le Pilemon 4-7. Pol naji Onejim 8-22. Dobby ta 23-25.

Kuwae ji nan

¹ M'in Pol ki m'in dangay'ti tado Poyta ki maji le Jeju Kirisiti, nan'ti ki ngannkon'gi Timote, j'ule ki makitu kin j'uwae'n ji'i in Pilemon. In njendigi ki ngayn ta in madikul'e to*.

² J'uwae ji konnann'je Apiya, taa Arsi pi ki in madi ro le'je tado le Kirisiti kin to†. Ningae j'uwae ji Njekawnan'gi ki sii me key'ti le'i in Pilemon to.

³ Kadi memaji ki kisimaji le Baw'je Luwae in ki Burabe le'je Jeju Kirisiti in sese.

Ndigi nan ki kunme le Pilemon

⁴ M'ra oyo Luwae le'm tado dokagilo'gi peti ki m'nji m'el si'e ta ningae, me'm olo do'i'ti in Pilemon.

⁵ Tado m'oo poy'i kadi in ndigi ngann'gi le Luwae peti. Kunme ningae, adi me'i Burabe Jeju Kirisiti to.

⁶ M'in daji kadi kindae ro nan'ti le'i se'je do kunme'ti te ki kandi nya ngayn. Kunme kin a toji kadi de'gi gari kul'e'gi peti ki maji ki j'asi ra ki takul kindae ro nan'ti le'je ki Jeju Kirisiti.

⁷ Ngonnkon'm, m'ingae ronel ki mesol ngayn tado ndigi le'i, tado ngann'gi le Luwae ingae mesol ki gorow ndigi le'i kin.

Nya daji le Pol tado Onejim

⁸ In be e, re m'ingae togi me to Kirisiti'ti kadi m'oj'i nya ki maji kadi ra kaa,

⁹ m'ge kadi, ki takul ndiginan ki to dann'je'ti, m'in daji nya to daji yo. Toki oo'n, m'in Pol m'bugae, ta dokagilo'ti kin m'in me key dangay'ti tado le Jeju Kirisiti,

¹⁰ m'daj'i nya kare tado ngonm'ki me Kirisiti'ti Onejim. Ngosine, m'in tel baw'a kigo ta'ti le Jeju me key dangay'ti ne‡.

¹¹ Kete in de ki nda'a goto takum'i'ti, ningae ngosine tel de ki nda'a to tado le'je joo peti.

¹² M'tel m'ule ki ro'i'ti gogi, in ki in de darom.

¹³ M'ge ngayn kadi m'in ngem'e ro'm'ti ne kadi ra kulae adi'm tor'i'ti, dokagilo'ti ki m'in'n dangay'ti tado Poyta ki maji le Jeju.

¹⁴ Ningae m'ndigi ra nya madi ki kanji ko yan'i, el. Merta le'm in kadi ra maji le'i in kigo me ndigi'ti le'i inbe, um in ki togi ki kindae do'ti el.

* 1:1 1.1 13, 22, 23 † 1:2 1.2 Kol 4.17 ‡ 1:10 1.10 Kol 4.9

¹⁵ Dɔmajɪ ə, Onejim gangɪ nan sə'i dɔkagilo ki nden be, kadi re ingə gogi ningə, isi sə'i bitɪ.

¹⁶ A ingə gogi to bər el nga. A oo'ə to de ki gat'a in ngayn utə bər. A oo'ə to ngonnkon'i ki nje ndigi lə'i me Kirisiti'ti. M'ndig'ə ngayn, nan m'in gər kadi ndigi ki in a ndig'ə a utə yan'm bay, kigo darɔ'ti, eke kigo row'ti lə Luwə.

¹⁷ In be ə, re oo'm to madikulə'i ningə, uwə rɔ'i'ti toki in m'inbe ə uwə'm rɔ'i'ti be.

¹⁸ Re ra sə'i nya madi ki low'ə'ti el, eke aw ki bəngɪ lə'i dɔ'a'ti kaa, ində dɔ'm'ti.

¹⁹ M'in Pol inbe ə m'in ndangɪ ta kin ki ji'm. M'a m'ugə'i bəngɪ kin. Maji kadi in gər toki m'aw ki bəngɪ dɔ'i'ti, adi in darɔ'i inbe.

²⁰ Oyo Ngonnkon'm, m'dəj'i kadi ra kulə kin adi'm me tɔ Burəbe'ti. In ra adi me'm sɔl me tɔ Kirisiti'ti.

²¹ Me'm olo dɔ təl rɔ go ta'ti lə'i dɔkagilo'ti ki m'nji m'ndangi'n makitu kin mad'i. Ningə m'gər kadi a ra toki m'dəj'i. Be el ə, a ra utə in ki m'dəj'i kin bay.

²² Ningə m'dəj'i kadi ində dɔ kəy madi dana adi'm. Tado m'ində me'm dɔ'ti kadi, takul k'el ki isi elita ki Luwə tado lə'm kin, a ra adi nje konbe'gi a inyəi m'in ta adi'se.

Kuwə ji nan ki dɔboy'ti

²³ Epirasi uwə ji'se. In sə'm nan'ti kəy dangay'ti ne tado lə Jeju Kirisiti§.

²⁴ Madi kulə'm'gi, Marki* in ki Arisitarki†, ta Dəmasi‡ in ki Luki§ uwəi ji'se tɔ.

²⁵ Kadi maji lə Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

§ 1:23 1.23 Kol 1.7, 4.12 * 1:24 1.24 2Ti 4.11 † 1:24 1.24 KNK 19.29, 27.2; Kol 4.10 ‡ 1:24 1.24 Kol 4.14; 2Ti 4.10 § 1:24 1.24 Kol 4.14

Makitu ki ndangi kadi Ebirə'gi

Ta ki do makitu'ti ki ndangi kadi Ebirə'gi

Makitu kin in ki ndangi kadi kuti njekunme'gi ki in Juwipi koji'gi. Njendanga ndigi ndəji'de kadi uwəi go kunme lə'de ba um inyəi go'ə ko el. Jeju utə malayka'gi. In ngonn lə Luwə. In memaji lə Luwə ki te ki do'a kagilo'ti ki do'boy'ti. Luwə ində burədo njekujənyamosi kadikare ki biti ki non'ti. Ta k'in'ə kibo lə njekujənyamosi kadikare kakin ə, ulə'n'je noji nan'ti ki Luwə ki gorow kadi ki adi rə'ne nja kareba. Be ə ində'n ngangi kujənyamosi kadikare da'gi ki ra kulə me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi. Maji kadi ji ra kaji jagi jagi el. Kagilo kindəkumndoo'ti, nya ki te do njekunme'gi'ti ki me Kəki Kunmindi'ti, in nyakəji ki ra təgi kulə dingəm me njekunme'gi'ti ki do'kagilo'ti lə Kirisiti, kadi uwəi təgi'de ba. Maji kadi j'uri kum'je ki do Jeju'ti, in ki j'ində kunme lə'je do'a'ti lo tumginn'ə'ti biti do'boy'o'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti: Kirisiti in tekido ki do'boy'ti lə Luwə 1.1-3. Kirisiti utə malayka'gi ki njekeltakita Luwə'ti 1.4-4.13. Kirisiti in kibo lə njekujənyamosi kadikare ki rəta'ti 4.14-7.28. Kirisiti in nje ra mbunə'je'ti ki Luwə ojido kunmindi ki sigi 8.1-9.22. Kirisiti in njekujənyamosi kadikare ki asi nan berere. 9.23-10.39. Maji lə kunme kadi Kirisiti 11-12. Kisikidətaa lə njekunme 13.1-19. Kelta ki Luwə ki kuwə ji nan 13.20-25.

Luwə elta de'gi ki takul Ngonn'ne

¹ Do'kagilo'ti ki kete, Luwə elta ki kaw'je'gi nja banyi banyi, taa ki row'gi ki dangi dangi to ki takul de'gi ki njekeltakita'a'ti.

² Ningə ki ngəsine kin, do'kagilo ki do'boy'ti, Luwə el'je ta ki takul Ngonn'ne. In ki takul'ə ə Luwə ra'n dəran ki dənangi ki nya'gi pəti ki me'ti, taa ad'a inbe nya'gi pəti to.

³ Kunji ki əti bol lə Luwə oji rə'ne ki taga rə Ngonn'on'ti. Ningə taainan ki darə Baw'ne inbe ar njay njay. Kitakul ta li'ə ki aw ki təgi, ra adi nya'gi toi lo to'de'ti me dənangi'ti ne. Loki ar rə de'gi njay do majel'gi'ti lə'de nga ningə, aw isi do'jikəl Luwə'ti ki nje təgi ki əti bol, me dəran'ti*.

⁴ Be ə, Ngonn Luwə in kibo utə malayka'gi sanyi. Taa Luwə ad'a to ki in do'de'ti pəti to.

Ngonn Luwə in do malayka'gi'ti

⁵ Malayka madi kare ki Luwə el'ə ta dann mad'a'gi'ti ene:

In ngonn'm,

Adi m'in m'təl baw'i bone goto.

Taa, ta ki ene:

M'a m'in baw'a

ə in, a in ngonn'm kin, te ta'a'ti ki rə malayka'ti madi el ratata to†.

⁶ Nan do'kagilo'ti ki Luwə aw kadi ulə Ngonn'ne ki kareba me dənangi'ti ningə, el ene:

Kadi malayka'gi lə'm pəti əsi məkəsi'de nanga non'a'ti.

⁷ Luwə elta ki ojido malayka'gi ene:

Malayka'gi rai kulə adi m'in to nəl'gi be,

* 1:3 1.3 Pa'gi 110.1 † 1:5 1.5 Pa'gi 2.7; 2 Samiyel 7.14

taa to ndonn por'gi be to‡.

⁸ Ningə ki ɔjido Ngonn'o, Luwə ene:

«In Luwə, a onbe ratata.

Nya ra ki dana in gɔl Konbe ki a on'n be do de'gi'ti lə'i.

⁹ In nje ndigi nyara ki dana, ə nje mbəti nyara ki go'ti el to.

Be ə, in ki in Luwə, Luwə lə'i, mbəti dann ngar mad'i'gi'ti,

Ur hu ronel do'i'ti§.»

¹⁰ Ningə təl el bay to ene:

«In in Burəbe ə, lo kulə ngirə nya'gi'ti, ra donangi,

ningə dɔran in nyara ji'i to.

¹¹ Nya'gi kin pəti a gotoi, nan in, a isi lo kisi'ti ratata.

Dɔran ki donangi a ngisi to ku be.

¹² A ko'de toki de a ko'n tuwə kam be,

oyo, a mbəli'de toki de a mbəl'n ku kam be.

Nan in, a mbəl el ratata.

Ningə a isi ki do'i taa, ki do bal'gi, ki do bal'gi*.»

¹³ Malayka madi kare ki Luwə el'ə ta dann mad'a'gi'ti ene:

«Re isi dojikol'm'ti,

biti kadi m'təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti ginn tog'i'ti goto.»

¹⁴ Ki ɔjido malayka'gi, in ndil'gi ki nje ra kulə kadi Luwə par. Luwə ulə'de kadi rai ki de'gi ki a aji'de.

2

Adi ji kidi ta ki Luwə el'je el

¹ Be ə, maji kadi nyando'gi ki j'ingəi kin, adi ji rai ji ndami el, re ji rai ji ndami ə, j'a ndəmi row.

² Ji gər kadi ta ki ndoki malayka'gi rei eli kaw'je'gi in ta ki rɔta'ti*. Ningə de'gi pəti ki nje kaldɔ ndu kin num, nje təl rɔ'de go'ti el num, Luwə adi'de kindəkɔji ki maji kadi ingəi.

³ Toki rɔta'ti, j'inbe'gi kaa j'a n'ali kindəkɔji lə Luwə kin el, re j'oyi ta kaji ki əti bol be kin to nya ki kare. Ta kaji kin, Burəbe Jeju inbe ə iləmbər'ə dəkete. Ningə nje'gi ki oyi ta'a'ti, rei manyinaj'a adi'je, toki in ta ki rɔta'ti.

⁴ Luwə inbe ki do'ne mannaji do ta kel'de'ti kadi in ta ki rɔta'ti ki takul nyakɔji'gi ki əti bol num, nya ra'gi ki de asi ra el num, ki mboli'gi ki ra ki row'gi ki dangi dangi num to. Taa Luwə toji nya ki rangi bay, adi nje mannaji'gi kakin, kadikare'gi ki dangi dangi kigo Ndil Luwə, kigo ndigi'ti li'ə.

Jeju oyi tado de'gi ki donangi'ti ne pəti

⁵ J'isi j'elita dəkagilo'ti ki sigi ki a re. Ningə dəkagilo ki sigi kakin, in malayka'gi ə, Luwə a adi togi do'ti el.

⁶ Makitu lə Luwə ene:

«In Luwə, nda de in ri ə kadi to me'i olo do'a'ti be wa?

Eke, ngonn de in ri kadi ində kum'i go'ə'ti wa?

⁷ Ra'a adi malayka'gi in do'a'ti me ngonn dəkagilo ki nden be,

Ningə ulə jɔgi piti ki kɔsikurə do'a'ti.

⁸ Ɔsi kurə kadi onbe do nyakində'gi'ti pəti†.»

Loki Luwə ulə nya'gi pəti ginn togi'ti lə de, nya madi kare ki inyə taga goto. Ningə ki ngɔsine kin, j'oo kadi onbe do nya'gi'ti pəti el bay.

‡ 1:7 1.7 6-7; Ndukun ki nja joo 32.43; Pa'gi 104.4 § 1:9 1.9 8-9; Pa'gi 45.7-8 * 1:12 1.12 10-12; Pa'gi 102.26-28 * 2:2 2.2 10-12; Pa'gi 102.26-28 † 2:8 2.8 6-8; Pa'gi 8.5-7

⁹ Nan j'oo Jeju ki kete, malayka'gi utəi'ə tado dokagilo nden, kadi ki takul memaji lə Luwə, ki ad'a oy tado lə de'gi pəti. Ningə in tado kon ki koy ki Jeju ingə kin ə, Luwə ulə'n jəgi piti ki kəsikurə do'a'ti.

¹⁰ Toki rəta'ti, Luwə in njera nya'gi pəti, taa nya'gi pəti in yan'a'gi tə. Luwə təl Jeju de ki asi nan berere'ti ki gorow kon'gi ki ingə, kadi de'gi ngayn ki təli ngann'a'gi, indəi rə'de nan'ti si'ə do təji'ti li'ə tə. Tado Jeju in nje kərnən'de k'aw se'de kaji'ti.

¹¹ Ningə Jeju ki nje təl de'gi ki kasi nan berere'ti do majel'gi'ti lə'de, taa nje'gi ki təli'de ki kar njay'ti ba pəti, Baw'de in kareba, adi in Luwə. Be ə, rə Jeju səl'ə el kadi bar'de ngannkon'ne'gi.

¹² Jeju el Luwə ene:

«M'a m'elta ki ojidə'i ngannkon'm'gi,
Takum bulə de'gi'ti lə'i, m'a m'osi pa m'ulə'n təji do'i'ti#.»

¹³ Ningə el bay:

«M'a m'un me'm m'adi Luwə ba pəti, bay taa:
m'ra nya ki de'gi pəti ki Luwə adi'm'de, ki toi to ngann'm'gi beS.»

¹⁴ Toki de'gi kakin awi ki darə ki mosi kakin ə, Jeju inbe kaa, təl rə'ne de'ti ki rəta'ti to in be tə. Nga ra be kadi ki takul koy'o, Su ki aw ki təgi lə koy ji'ne'ti, təl nya ki kare.

¹⁵ Jeju oy kadi taa de'gi ilə'de taa tə. De'gi ki dokagilo kisikidəta lə'de pəti, sii to bər'gi me bol koy'ti.

¹⁶ Toki rəta'ti, Jeju re kadi ra ki malayka'gi el, nan re kadi ra ki de'gi ki ginn koji'ti lə *Abiraham.

¹⁷ In be ə, me nya'gi'ti pəti, maji kadi in to to ngannkon'ne'gi be, kadi təl kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi lə'de ki oo kumtəndoo lə de'gi, taa in nje ra nya ki low'ə'ti do kulə'ti ki Luwə ad'a tə. In ə, a bər majel lə de'gi num.

¹⁸ Oyo, Jeju inbe ki do'ne ingə nya nan num, ingə kon num tə. Be ə, ngə sine kin, asi kadi a ra ki nje'gi ki nyanan'gi tei do'de'ti.

3

Jeju in kibo do Moji'ti

¹ Ngannkon'm'gi ki njekunme'gi, ingi ki Luwə bar'se nga kadi uwəi nan do maji'gi'ti li'ə ki in dərən'ti, maji kadi uri kum'se ki do Jeju'ti. In ə, Luwə ulə to njekawkulə adi'je, adi in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. In ki takul'ə ə, j'uni'n me'je, ə j'isi j'elita do'ti taga takum de'gi'ti.

² Toki rəta'ti, Luwə mbəti Jeju kadi in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. In nje ra nya ki low'ə'ti ki rə Luwə'ti ki nje mbət'ə, kadi ra kulə kin, toki ndəki *Moji ra'n do nja'ne'ti me kulə'gi'ti pəti ki ra me Kəy'ti lə Luwə kin be tə*.

³ Toki rəta'ti, Jeju asi ta piti ki utə nya Moji sanyi toki ji gəri kadi nje kində kəy aw ki kəsikurə utə kəy kin be.

⁴ Kəy ki aw ki nje kində ne el goto. Nga ningə njera nya'gi pəti in Luwə.

⁵ Moji in nje ra nya ki low'ə'ti me kulə'gi'ti pəti ki ndəki ra me Kəy'ti lə Luwə. Nan k'in ə in ngonn njekulə kare. Kulə li'ə in kadi el de'gi ta ojidə nya'gi ki Luwə a el me ndə'ti ki lo ti'ti.

⁶ Nan Kirisiti ra do nja'ne'ti, asi kadi j'uwə kul'ə to Ngonn lə Luwə, ki Luwə un'ə ində do kəy'ti lə'ne. J'in ə, j'in kəy'gi li'ə, re j'uwəi təgi'je ba, taa ji rai rənel do nya kindəmedəti lə'je tə.

Korkon læ de'gi læ Luwə

- ⁷ Maji kadi uri mbi'se oyi do ta ki Ndil Luwə el:
 Dɔkagilo ki bone kin, re oyi ndu Luwə ningə,
⁸ ononyi'se kadi adi me'se ngan toki ndɔki kaw'se'gi tanyi m'in ro kin be,
 dɔkagilo'ti ki nanyi m'in me diləlo'ti.
⁹ Oyo in dɔkagilo'ti ki kaw'se'gi indəi kadi'de sə'm ə nanyi m'in
 go bal'ti ki dɔso'ti ki m'ra nya'gi m'adi oyi ki kum'de kin.
¹⁰ In be ə, wongi ra'm ngayn ki ginn koji kin,
 Adi m'el m'ene, me'de nanyi ki lo ndəm ta row'ti.
 Lo kadi gəri nya ki m'nji m'nginə ro'de'ti goto.
¹¹ Be ə, me wongi'ti lə'm, m'un'n mindi'm m'ene:
 A uri me be korkon'ti ki m'nji m'ra tado lə'de kam el ratata†.
¹² Be ə, ngannkon'm'gi, maji kadi indəi kumkədi do ro'se'ti, kadi de madi
 kare dann'se'ti aw ki me ki majel eke me ngan ki kadi aw si'ə adi təl gidi'ne
 adi Luwə ki nje kisi kumngayira el.
¹³ Toki bone Luwə nanyi ki lo kel'se ta'ti bay kin, maji kadi uləi dingəm
 me nan'ti ki ndo'gi kare kare pəti, dɔkagilo'ti ki isi oyi do ndo bar bone
 bay kin. Rai be kadi majel ədi de kare dann'se'ti adi təl nje me ngan el.
¹⁴ Toki rɔta'ti, j'in ki kində ro nan'ti ki Jeju Kirisiti. Nan k'in ə, kunme ki
 ndɔki j'uni me'je j'adi'ə, ji təli njekunme'gi kin, kadi j'uwəi ba bita ta toltə
 nya'gi'ti.
¹⁵ Makitu læ Luwə ene:
 Dɔkagilo'ti ki bone kin, re oyi ndu Luwə ə,
 ononyi'se kadi adi me'se ngan toki ndɔki kaw'se'gi tanyi'n ro diləlo'ti kin
 be.
¹⁶ Ke nan'gi ə, oyi ndu Luwə ə təli tanyi ro diləlo'ti wa? In nje'gi ki Moji
 ornon'de ə te se'de me be'ti ki Ejipiti inbe kin.
¹⁷ Eke nje'gi ki ra to ə, wongi ra Luwə se'de bal do so wa? Wongi ra
 Luwə ki nje'gi ki rai majel ə ninn'de ra donan'ti bisiri bisiri diləlo'ti kin.
¹⁸ Eke nje ki ra to ə, Luwə iw ro'ne kadi a uri be korkon'ti el ratata wa?
 In nje ki mbeti kadi təli ro'de go'ə'ti kin‡.
¹⁹ J'oo kadi asi kur me be korkon'ti læ Luwə el, tado mbeti kadi uni me'de
 adi'ə.

4

- ¹ Be ə, toki dɔkagilo kunmindi kur me be korkon'ti læ Luwə nanyi bay
 kin ə, maji kadi j'indəi kumkədi do ro'je'ti kadi de madi kare nja'a nanyi
 gogi el.
² Tado j'in kaa, toki iləimbər Poyta ki maji adi kaw'je'gi inbe kin to ə,
 iləimbər kin adi'je to. Nan k'in ə, Poyta ki maji ki kaw'je'gi oyi kin, to to
 nya ki kare ro'de'ti, tado taai ki kunme el.
³ Ningə j'in ki j'uni me'je, j'a j'asi kadi j'uri me be korkon'ti kin, toki
 Makitu læ Luwə el'n ene:
 Me wongi'ti lə'm, m'iw ro'm m'ene:
 A uri me be korkon'ti lə'm el ratata*.
 Nga ningə, toki rɔta'ti, Luwə toltə kulə lə'ne mayinu lo tunginn
 donangi'ti.
⁴ Toki rɔta'ti, makitu læ Luwə elta oji'n do ndo ki nja siri ene: «Luwə or
 kon me ndo'ti ki nja siri do kulə'gi'ti pəti ki ra'de†.»

† 3:11 3.11 7-11; Pa'gi 95.7-11 ‡ 3:18 3.18 16-18; Kər Isirayel'gi 14.1-35; Pa'gi 95.11 * 4:3 4.3
 Pa'gi 95.11 † 4:4 4.4 Lotum 2.2

⁵ Makitu læ Luwə el bay ene: «A uri me bə kərkon'ti læ'm ki m'nji m'ra tado læ de kin el ratata‡.»

⁶ Nje'gi ki iləimbər Poyta ki maji adi'de kete, uni me'de do ta'ti ki Luwə el'de el. Adi lo kadi a uri me bə kərkon'ti læ Luwə kin goto. Re to be kaa, tarow to tagira bay kadi nje ki rangi a uri'ti.

⁷ In be ə, Luwə ində do ndo ki rangi dana, bar'a ene: «Ndo ki bone». Luwə el ta'gi kin bal ngayn kete go ta'gi'ti ki kaw'je'gi mbeti ta'a'ti. El ta'gi kakin ki ta *Dabidi, me makitu Pa'gi'ti li'ə ki ndangi kete ene:

«Bone kin ə, oyi ndu Luwə ə,
ononyi'se kadi adi me'se ngan,» toki m'el'n'se kete.

⁸ Toki rōta'ti, re Jojuwe ɔr non Isirayel'gi aw se'de me bə kərkon'ti læ Luwə ə, Luwə a elta læ ndo kərkon ki rangi gogi el nga§.

⁹ Be ə, ndo kərkon ki rangi læ de'gi læ Luwə to non bay. A in ndo kərkon ki tanan ki ndo ki nja siri ki Luwə ɔr'n kon kin be.

¹⁰ Tado de ki ur lo kərkon'ti læ Luwə ə, a ɔr kon do kulə'ti læ'ne, toki Luwə ɔr'n kon do kulə'ti læ'ne kin be tɔ.

¹¹ Be ə, maji kadi j'indəi tɔgi do rɔ'je'ti kadi j'uri me bə kərkon'ti kin. Adi j'indəi kumkədi do rɔ'je'ti kadi de madi kare dann'je'ti təl nje mbəti ta ki ta Luwə'ti adi osi toki kaw'je'gi osi kete kin be el nga.

¹² Ta læ Luwə in ta kisi kumngayira, aw ki tɔgi ngayn tɔ. Ta'a ati utə kiyəɔ ki ta kat'a in dow joo. Ta læ Luwə a ur rɔ'je'ti miriki miriki. A aw ɔdi dann ngarme'je ki ndil'je nu. Ningə ta rɔ'je'gi ki rōti ta nan, ki mbiti kaa aw ɔdi tɔ. Kɔjitarə'gi læ'je ki maji, ki ki majel ki mərta'gi ki do ngarme'je'ti kaa, ta læ Luwə te ki ginn'ə.

¹³ Nya kare ki mbunə nyakində'gi'ti læ Luwə ki iyə rɔ'ne takum'ə'ti goto. Nya'gi pəti naji rɔ'de takum'ə'ti ar njay njay. Ningə in non Luwə'ti tɔ ə nan a ɔr ginn kulə ra'ne'gi.

Jeju in kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi

¹⁴ Adi j'uwəi kunme læ'je ki j'eli ta do'ti non de'gi'ti taga kin ba, tado, toki rōta'ti, j'awi ki kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi ki aw ki tɔgi, ki ində dɔran gangi. Adi in Jeju Kirisiti ki Ngonn læ Luwə.

¹⁵ *Kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi læ'je kakin, asi gaki kadi ingə kon se'je do tɔgi kasi'gi'ti el læ'je. Toki rōta'ti, inbe kaa, nanyi'ə me nya'gi'ti pəti to j'in be tɔ. Nan k'in ə, in osi me majel'ti nja kare el.

¹⁶ Adi j'ɔti ndəkba ki non kumbər konbə'ti læ Luwə ki nje memaji, ki me ki tinyi kati. Lo kin'ti ə, Luwə a inyən go majel'gi læ'je kɔ num, taa memaji li'ə kaa a nanyi se'je num, kadi to ra se'je dɔkagilo'ti ki me'je ge.

5

¹ Toki rōta'ti, kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi, kare kare pəti, Luwə ə mbəti'de dann de'gi'ti. Ningə Luwə ində'de kadi rai kulə læ'ne tado maji læ de'gi kakin. Kulə læ'de in kadi adi kadikare num, taa ujəi nyamosi kadikare adi Luwə tado majel'gi læ de'gi ki rai num tɔ.

² Kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi inbe ki do'ne kaa, aw ki kasəl'gi læ'ne ngayn tɔ. Be tɔ ə, a asi kadi oo kumtondoo læ nje ki gəri el ə rai majel ki de'gi ki ndəmi tarow.

³ In tado kasəl'gi li'ə kakin ə, a ujə mosi kadikare adi Luwə tado majel'gi læ'ne inbe num, taa tado majel'gi læ de'gi num tɔ*.

‡ 4:5 4.5 Pa'gi 95.7-8 § 4:8 4.8 Ndukun ki nja joo 31.7; Jojuwe 22.4 * 5:3 5.3 Lebitiki 9.7

⁴ Ra kulə to njekujənyamosi kadikare in kəsigon, nan k'in ə de a ində rə'ne ki də rə'ne tado k'ingə'n kəsigon kin el. De a ingə kəsigon kin ki takul bar ki Luwə bar'a taa. Nya kin ə ra, dəkagilo'ti ki bari'n *Aron.

⁵ Be tə ə, yan Kirisiti kaa to be tə. In inbe ə adi rə'ne təbar kadi n'təli'n kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki utə ndəgə'gi el. Nan ingə ji Luwə'ti ki el'ə ene:

«In ə, in ngonn'm,

Ulə ngirə bone, m'in m'təl Baw'i.»

⁶ Me Makitu'ti lə Luwə, loki rangi'ti, Luwə el bay ene:

«In njekujənyamosi kadikare ki a isi ratata,

To Melkisedeki be†.»

⁷ Dəkagilo'ti ki Jeju in dənangi'ti ne bay, elta ki Luwə ki row'gi ki dangi dangi, taa el si'ə ta nja banyi banyi ki səl də, ki ndu'ne kibo taa ki mann non kum'ne'ti, Luwə ki asi kadi ta'a ta koy'ti‡. Ningə Luwə oo də ndu'ə tado kulə ki ulə də'ne ginn təg'ə'ti.

⁸ Toki rəta'ti, In Ngonn Luwə inbe, nan ki gorow kon'gi'ti kin pəti, ndo kadi təl rə'ne go Luwə'ti.

⁹ Loki Jeju təta kulə'gi pəti ki ra kadi ra nga ningə, Jeju təl row kaji ki a to ratata tado de'gi pəti ki nje təl rə'de go'ə'ti.

¹⁰ Toki rəta'ti, Luwə ində kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi to Melkisedeki be.

Ndangi nan tado tusi row ki maji k'inyə kə el

¹¹ Nya'gi toi ngayn kadi j'eli də ta'ti kin, nan k'in ə, lo kadi j'or me'ə kadi ar njay də'se'ti adi gəri goto, tado ngan sese ngayn kadi in gəri me nya'gi kalangi.

¹² Toki rəta'ti, dəkagilo ki rai me ta'ti lə Luwə kin in ngayn nga, adi maji kadi təli njendo de'gi ndu Luwə nga. Nan biti bone kaa, in gei kadi de'gi ki rangi ə ndoi'se nya əjido ta lə Luwə ki ndoi lo kulə ngirə'ti nu inbe kin bay. Gei mba to ngann'gi ki kasi be bay um nyakusə lə ngatəgi'gi ki təg'ə to'ti el.

¹³ De ki nanyi ki lo kanyi mba kon'ne'ti in ngonn ki kasi. Gər k'elta də nya'ti ki rəta'ti el.

¹⁴ Nga ningə, nyakusə ki təg'ə to'ti in tado ngatəgi'gi. Tado kigo kulə'gi'ti ki isi rai ki ndə'gi kare kare pəti me kisikidəta'ti lə'de, asi kadi ori mbunə nya ki maji ki nya majel nan'ti.

6

¹ Tado nya kin ə, maji kadi ji rai də nya'gi'ti ki ndəki ji ndoi'de kete lo kulə ngirə'ti nu əjido Kirisiti par el nga. Nan ki ngəsine kin, adi ji turi kum'je də nya'ti lə de'gi ki təgi gangi. Adi ji təli ji rei kadi ndoi'je nya'gi ki lo kulə ngirə'ti adi in: tusi kinyəi gorow njiyə'gi ki majel ki a aw se'je koy'ti kə,

² ki kunme kadi Luwə kin el nga to nyando'gi ki əjido batəm'gi ki dangi dangi, ki kində ji də'ti, ki kində njekoy'gi taa lo koy'ti, ki takigangi ki biti ki non'ti lə Luwə.

³ J'a ji ndoi nan nya lə de'gi ki təgi gangi nga, re Luwə adi'je tarow.

⁴ Adi j'uni to nyando, ta lə nje'gi ki təli osi me panjiyə'de'ti ki kete: kum'de in ki te ki takul kunji lə Luwə. Nanyi kadikare ki dəran'ti oyi num, taa ingəi Ndil Luwə num tə.

† 5:6 5.6 5-6; Pa'gi 2.7, 110.4 ‡ 5:7 5.7 Mat 26.36-46; Mrk 14.32-42; Luk 22.39-46

⁵ Ndigi Poyta ki maji læ Luwə kadi in ta ki maji ngayn, taa gəri nya ki ɔjido togi'gi ki a rei nan'ti ki dokagilo ki Luwə a ulə'n ngire konbe ki a re num to.

⁶ Nan re in be kaa, tæli osi me panjiyə'de'ti ki majel ki kete kin gogi. Ko de'gi kakin, lo kadi de a tæl re se'de ki nja joo bay kadi inyæi gorow njiyə'de goto. Toki rɔta'ti, bəri Ngonn læ Luwə do kagidəsi'ti toki rangi bay. Ningə ulæi rɔsol do'a'ti takum de'gi'ti.

⁷ Adi j'uni nyando ki do lo ndoo'ti, loki donangi anyi mann ndi ki isi ædi ki dokagilo'gi pæti, æ te ki kandi ki maji adi nje'gi ki de'gi ndoi adi'de to ningə, toji ki taga kadi Luwə njangi do lo ndoo kakin.

⁸ Nan re donangi uwə tone'gi ki konn'gi yo ningə, in donangi ki nda'a goto. Luwə a mann'a telta donangi kin in kadi ulæi por do'a'ti par.

⁹ Ngannkon'je'gi ki njendigi'gi læ'je, re j'elita kin be mindi kaa, ji gər me'je'ti maji kadi in, in do row ki maji'ti. Do row ki a te sese kaji'ti.

¹⁰ Toki rɔta'ti, Luwə in njera nya ki dana ki dokagilo'gi pæti. Adi me'ə a oyi do nya ki maji'ti ki rai el. Rai ki njekunme madi'gi, ningə sii ta ra'a'ti ne bay. Nya ra'gi ki maji ki isi rai kin toji kadi in ndigi Luwə.

¹¹ Nan ndigi læ'je in kadi de ki ra dann'se'ti uwə togi'ne ba, æ nanyi ki lo ra maji'ti toki sii rai kin biti ndo ki doboy'ti. Ningə a ingæi nya'gi pæti ki indæi me'se do'ti.

¹² Ji ndigi kadi tæli nje yai'gi el. Nan kadi ndaji panjiyə nje'gi ki uni me'de adi Luwə æ ai ki koreme. Nje'gi kin æ, ingæi nya maji'gi ki Luwə un'n ndu'ne kadi n'adi'de.

Nyakində me do'ti ki rɔta'ti

¹³ Loki Luwə un ndu'ne adi Abiraham, dann go kunndu læ'ne kakin ki kiw rɔ me to'ne'ti inbe. Toki rɔta'ti, de ki rangi ki utə kadi iw rɔ'ne ki to'a goto.

¹⁴ Luwə ene: «M'a m'njangi do'i toki rɔta'ti, æ m'a m'adi ginn kawi'gi banyinan*.»

¹⁵ Abiraham ngəm go ndukun læ Luwə ki koreme. Be æ, ingə'n nya ki Luwə un ndu'ne ad'a.

¹⁶ Loki de'gi iwi rɔ'de ningə, iwi rɔ'de ki to de ki boi utə'de. Kiw rɔ kakin a toji kadi ta'gi ki n'eli in ta'gi ki rɔta'ti. Adi a ində gangi ta'gi ki ta'de asi nan do'ti el.

¹⁷ Ningə Luwə ge toji nje'gi ki a ingæi nya maji'gi ki un'n ndu'ne kakin ki taga ar njay bay, kadi ndukun'gi læ'ne a yæti el. Be æ, dann go kun mindi læ'ne ki kiw rɔ bay.

¹⁸ Kun mindi in ki kiw rɔ in nya'gi ki joo ki de a yæti'de el. Be æ me kun mindi'ti eke me kiw rɔ'gi'ti læ Luwə kin, a in ta'gi ki ngom el ratata, adi ta'gi kin ulə dingəm me'je'ti ngayn, j'ingi ki j'inyæi nya'gi pæti kadi j'uwæi nya kindəmedoti, ki adi'je kin ba.

¹⁹ Nyakində me do'ti kin ra adi kisikidɔtaa læ'je to to kəy ki kində do mbal'ti be. In nya ki de a tadi do'ti el num, taa in nya ki ngan num to, ningə ində ku gangi loki me Kəy'ti læ Luwə ki to dɔran'ti gangi, æ ur me lo'ti ki ar njay njay utə mad'a'gi.

²⁰ In lo kin æ, Jeju ur'ti kete non'ti ge to nje te tarow non'ti ge. Jeju tæl kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi ki ratata to Melkisedeki be.

7

Melkisedeki njekujənyamosi kadikare

* 6:14 6.14 Lotum 22.16-17

¹ Melkisedeki kakin in ngar ki bebo Salem'ti, taa in njekujonyamosi kadikare lə Luwə ki in do nya'gi'ti pəti. In ə ingə Abiraham loki təl lo təti rə'ti ki təti ngar'gi, ə njangi do'a tə.

² In ə, Abiraham ad'a ki kare me nya ki do'gi'ti, me nya'gi'ti pəti ki təl'n ta rə'ti. Ki do'kete, kər me tə ki nan Melkisedeki in «ngar ki njera nya ki dana». Bay taa, Melkisedeki in ngar ki bebo Salem'ti tə, kər me tə kakin nan: «Ngar ki nje lapiya*.»

³ Makitu lə Luwə elta lə baw Melkisedeki eke ta lə kon'a el, num taa elta lə ginn kaw'gi el num tə. Bay taa, elta do koj'o'ti eke do koy'o'ti el ratata num tə. Tanan ki Ngonn lə Luwə, ningə in njekujonyamosi kadikare ki a isi ki dokagilo'gi pəti.

⁴ In gəri maji kadi Melkisedeki in de ki nda'a in ngayn. Be ə, kaw'je Abiraham inbe kaa, ad'a ki kare me ki do'gi'ti, me nya'gi'ti pəti ki təl'n lo rə'ti†.

⁵ Nan de'gi ki ginn koji'ti lə *Lebi, ki sii rai kulə kujonyamosi kadikare, to'gi isi do'de'ti, kigo ndukun'ti lə Moji, kadi taai ki kare me ki do'gi'ti me nya'gi'ti pəti ki ingəi ji ngann Isirayel'ti adi in ngannkon'de'gi, ki in ginn kaw'ti lə Abiraham.

⁶ Melkisedeki in ginn koji'ti lə Lebi el, nan Abiraham ad'a nya kare me ki do'gi'ti me nya'gi pəti ki ingə. Adi Melkisedeki njangi do Abiraham ki Luwə un ndu'ne ad'a.

⁷ Ningə toki rəta'ti, ngatogi ə a njangi do ngonn ki du.

⁸ Ginn kaw'gi lə Lebi ki nje taa ki kare me ki do'gi'ti, me nya maji'gi'ti ji ndəgi Isirayel'gi'ti, in de'gi ki a oyi. Nan ki ojido Melkisedeki, Makitu lə Luwə el kadi in, isi kumngayira.

⁹ Ki do'boy'ti, ta ki kadi j'eli ənn: dokagilo'ti ki Abiraham adi ki kare me ki do'gi'ti me nyakingə'ne'gi'ti pəti kin, Lebi ki ginn kaw'a'gi in nje taa ki kare me ki do'gi'ti me nya'gi'ti pəti kin kaa, adi tə.

¹⁰ Toki rəta'ti, dokagilo'ti ki Melkisedeki ingə'n Abiraham kin, oji Lebi el bay, nan k'in ə, in mosi kaw'ne Abiraham'ti nga.

¹¹ Me ndukun'ti lə ngann Isirayel'gi, in de'gi ki ginn koji'ti lə Lebi ə maji kadi de'gi mbəti'de adi rai kulə kujonyamosi kadikare'gi. In njekujonyamosi kadikare'gi to Aron be. Nan row ra kulə kujonyamosi kadikare lə'de to asi nan berere el. Re in be el ə, de a sangi njekujonyamosi kadikare ki rangi to Melkisedeki be bay el nga.

¹² Nga ningə, re row ra kulə kujonyamosi kadikare ki ginn kaw'ti lə Lebi yəti ningə, in go'ti kadi ndukun kaa yəti tə.

¹³ Ningə Burəbe lə'je ki ta'gi kin ojido'a, in ginn kaw'ti lə Lebi el, nan in ginn kaw'ti ki rangi. Ningə ginn kaw'ti kin, de madi ki ra kulə to njekujonyamosi kadikare do ringiri lo'ti goto.

¹⁴ De'gi pəti gəri kadi oji Burəbe lə'je ginn koji'ti lə Juda. Ningə ki ojido ginn koji kin, Moji elta madi do'ti el, loki elta ki ojido njekujonyamosi kadikare'gi.

Njekujonyamosi kadikare ki rangi ki tanan ki Melkisedeki

¹⁵ Ngosine nya'gi toi ar njay nga. Njekujonyamosi kadikare ki rangi ki in ginn koji'ti lə Lebi el, ki to to Melkisedeki be re.

¹⁶ In təl njekujonyamosi kadikare ki gorow lə ndukun kigo koji ki darə'ti el, nan kigo to'gi kisikido'ta'a'ti ki a to ratata.

¹⁷ Toki rəta'ti, Makitu lə Luwə el ene:
«In njekujonyamosi kadikare ki ratata,

* 7:2 7.2 1-2; Lotum 14.17-20 † 7:4 7.4 KNK 2.29

toki ndo ki Melkisedeki isi'n be.»

¹⁸ Be ə, kunndu'gi ki kete, in ki buji ko tado tog'ɔ goto, taa nda'a kaa goto to.

¹⁹ Ndukun'gi lə Moji asi kadi rai adi de'gi asi nan berere takum Luwə'ti el. Nga ningə nya kindəmedoti ki maji utə ndukun'gi lə Moji in ki kadi'je. Ningə ki takul'ə j'asi kadi ji re ki ro Luwə'ti.

²⁰ Nya ki rangi bay, nya'gi kin pəti rai nya ki takul kiw ro lə Luwə. Nan ndəgə'gi tei njekujənyamosi kadikare ki kanji kun mindi lə Luwə.

²¹ Nan ki ɔjido Jeju, Luwə iw ro'ne, loki el ene:
«M'in Burəbe m'a m'iw ro'm m'a m'ɣətə mindi'm el,
nan m'a m'el m'ene:
in njekujənyamosi kadikare ki ratata.»

²² Be ə, ki row kiw ro lə Luwə kin, ji tinyi me'je kati kadi j'ingəi kunmindi ki sigi ki maji utə in ki kete kin sanyi ki takul Jeju.

²³ Nya ki rangi bay, njekujənyamosi kadikare ki ginn koji'ti lə Lebi banyinan. Nan k'in ə, koy tol'de taa taa adi lo kadi rai kulə kujənyamosi kadikare kin ratata goto.

²⁴ Nan Jeju in nje kisi ratata, ningə kulə kujənyamosi kadikare li'ə a toki non'ne'ti to.

²⁵ In be ə, Jeju asi kadi kaji ki ratata de'gi ki nje re ki ro Luwə'ti ki takul'ə. Toki rəta'ti, in nje koy el adi a elta ki Luwə ki dokagilo'gi pəti tado lə'de.

²⁶ Jeju in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki maji kadi j'ingəi. In ar njay num, ra nya ki majel nja kare el num, taa Luwə ɔs'ɔ ngərəngi kadi njeramajel'gi'ti num to. Ningə, un'ə ində adi isi ngərəngi dərən'ti nu, do nya'gi'ti pəti.

²⁷ Jeju to to ndəgi kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi kam el, adi in nya ki nda'a goto ro'a'ti kadi uə nya mosi ki ndo'gi kare kare'gi pəti ki kadi Luwə inyə'n go majel'gi lə'ne inbe num, taa kadi inyə'n go majel'gi lə bulə de'gi pəti ko to. Jeju uə nya mosi kadikare nja kareba par ə asi naki. Adi in kadikare darə'a inbe ki adi do kagidəsi'ti kin.

²⁸ Tado ndukun lə Moji ində ji'ne do de'gi'ti madi ki kulə ra'de asi nan el, to njekujənyamosi kadikare'gi kibo. Nga ningə kiw ro lə Luwə ki re go ndukun'ti, ində ji'ne do Ngonn'o'ti to kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, in ki asi nan biti ki non'ti.

8

Jeju in njekujənyamosi kadikare kibo

¹ Ta ki bo utə ki kadi j'eli do ta'ti kin ə to kin: J'awi ki kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki be kin non, ki isi me dərən'ti, dojikol lo kisi Konbe'ti lə Luwə, ki nje tog'i ki əti bol*.

² Isi nje ra kulə lə'ne adi Luwə me lo'ti ki ar njay, ki me *kəyku ki rəta'ti ki Burəbe inbe ə ra um in de ə ra el.

³ Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, kare kare pəti, kulə lə'de in kadi adi nya'gi Luwə num, rei ki kadikare mosi'gi num to. Be to ə, in gorow'ə'ti kadi Jeju kaa, aw ki nya kadi adi kadikare'ti to.

⁴ Toki rəta'ti, re Jeju in dənangi'ti ne ningə, a in njekujənyamosi kadikare el, tado njekujənyamosi kadikare'gi ki isi rai kulə kin kigo ndukun'ti lə Moji, sii dənangi'ti ne ə binəm nga.

⁵ *Njekujənyamosi kadikare'gi kakin, isi ra kulə me kəyku'ti lə Luwə. Nan kəy kin in ndil nya par ki rəta'ti ki to dərən'ti. Toki rəta'ti, loki Moji ulə ngirə kadi ra kəyku lə Luwə, Luwə el'ə ene: «Ur mbi maji oo'n do ta

ki m'a m'el'i kam: maji kadi ra kayku la Luwe kin toki ndoki m'oj'i do mbal'ti†.»

⁶ Nan ngosine, Jeju aw ki kulə ki nda'a in ngayn utə kulə la njekujənyamosi kadikare'gi. Adi in ə, in nje ra mbunə lo'ti tado kunmindi ki maji utə, ki ngirə in ki kində do kunndu'ti ki maji utə to.

Kunmindi ki kəkə ki ki sigi

⁷ Re kunmindi ki kete asi kadi tolta'ne ndaki nga ə‡, Luwe a aw ki ndoo kində kunmindi ki rangi ki njajoo el nga.

⁸ Nan, Luwe kol ki de'gi lə'ne tado majel'gi ki rai, ene:

Oyi ndo'gi a rei non,
ki m'a m'un mindi'm ki sigi,
ki de'gi ki Isirayel'ti num,
ki de'gi ki Jude'ti num to.

⁹ Kunmindi kin, a to to kunmindi,
ki ndoki m'un ki kaw'de'gi el,
ndoki m'uwə'n ji'de
kadi m'te'n se'de donangi Ejipiti'ti ki taga kin.
Lo kadi rai do nja'de'ti sə'm me kunmindi'ti kin goto.
Be ə, m'in Burəbe, m'a m'təl gidi'm madi'de to.

¹⁰ Burəbe ene:
Kunmindi ki m'a m'un madi
de'gi ki Isirayel'ti go ndo'gi'ti kin ə to kin:
M'a m'adi'de nyagər
kadi gəri ndukun'gi lə'm,
M'a m'ndangi ndukun'gi kakin ngarme'de'ti.
M'a m'in Luwe lə'de,
ə a in de'gi lə'm to.

¹¹ De madi kare ki a aw
ndo'de ki me be'ti lə'ne,
eke ngonkon'ne kadi gəri'm goto,
tado de'gi pəti,
ulə ngirə do de'gi ki togi'ti biti te'n do ngann'gi ki du'ti,
a gəri m'in.

¹² M'a m'inyə go ra go'ti el'gi lə'de kə,
me'm a oyi do majel'gi'ti lə'de ratataŦ.

¹³ Loki Luwe elta do kunmindi ki sigi'ti ningə, in kin oji kadi təl in ki kete to nya ki kəkə'ti. Ningə j'in pəti ji gəri kadi re nya to kəki ningə nanyi ngayn el kadi a goto.

9

Row kəsi məkəsi nanga non Luwe'ti ki kete

¹ Kunmindi ki kete kaa, aw ki ndukun'gi ki toji de'gi gorow gosi Luwe, eke aw ki lo kay ki donangi'ti ne to.

² *Kayku la Luwe ki gangi me'ə joo in ki ra. Me kay'ti ki dokete, ki bari'ə lo ki ar njay, lo kində lambi ki baji'ə in siri isi me'ti. Taa, tabilə ki mapa kadikare ki kadi Luwe in do'ti, isi'ti non to.

³ Ningə kay ki nja joo ki ku gangi lo ra ta'ti, in lo ki bari'ə Lo ki ar njay njay njay utə ndəgi lo'gi.

⁴ Lo kin'ti ə buki nduji kagi'ti ə iləi por do'ti adi on ningə bany'a əti mbin in ki k'ilə nya'ti ki ra ki or. Sanduki kunmindi ki gidə in ki ra ki or

in'ti. Me sanduki'ti kakin ə, ku madi ki nyakuso ki bari'ə mann rosi me'ə in səm'ti. Ku kakin gidə in ki ra ki ɔr tɔ. Ə kagi tɔsi lə Aron ki ndoki uwə mbi'ne in me'ti tɔ. Ningə bar mbal'gi ki ndangi ta'gi ki ojido kunmindi'gi in me'ti tɔ.

⁵ Dɔ sanduki'ti kakin ə, tɔli kagi'gi joo ki toi to *Malayka'gi ki bari'de eyina seruben'gi, ki ai ki kɔsigonn ngayn indəi'de dɔ'ti. Malayka'gi kakin naji bagi'de dɔ lo siyə mosi kadikare ki oji go k'inyə go majel'gi lə de'gi kɔ. Nan k'in ə, in dɔkagilo ki kadi de ɔr'n ginn ta'gi kin pəti el bay.

⁶ Kəyku kakin in ki gangi lo joo. Njekujənyamosi kadikare'gi uri me kəy'ti ki dɔkete ki ndo'gi kare kare pəti tado ra kulə lə'de*.

⁷ Nan me kəy'ti ki nja joo, kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki kar'ne ba par ə, a ur'ti nja kare me bal'ti ki kare. Lo kin'ti ə a re ki mosi da kadi adi kadikare'ti Luwə kadi inyə'n go majel'gi lə njekujənyamosi kadikare kibo inbe kin kɔ num, ta nya ndəgi bulə de'gi ki rai kigo me ndigi'ti lə'de el num tɔ†.

⁸ Ndil Luwə ki ndo'je ki takul nya'gi kin kadi dɔkagilo'gi pəti ki me kəyku lə Luwə ki dɔkete kin to'n ba bay ningə, takəy kur me lo'ti ki ar njay njay njay utə mad'a'gi kin in ki te el bay.

⁹ Nyakɔji'gi kin in ndil nya'gi ki dɔkagilo'ti ki bone. Kɔr me'ə nan: kadikare'gi ki nya mosi'gi ki j'isi j'adi Luwə kin asi kadi rai adi me de ki nje ra kulə kadi Luwə ki asi nan berere el.

¹⁰ Toki rɔta'ti, nya'gi kin in ndukun'gi ki ojido nyakuso eke nya kanyi ki kuji nyara'gi ki ojido togi ji ki mann par. Nya'gi kin in kuji nyara lə de'gi ki dɔnangi'ti ne. Nda'de to'ti tado dɔkagilo ki nden be par, biti dɔkagilo'ti ki Luwə a ində'n ginn ndukun'gi ki sigi.

Kirisiti adi rɔ'ne kadikare'ti

¹¹ Nan Kirisiti re to kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi kadi adi'je nya maji'gi ki toi ne nga. Kirisiti ur me kəyku'ti kibo ngayn num, asi nan berere num tɔ. In kəyku ki de'gi ə rai ki ji'de el num, taa in kəy ki goto dɔnangi'ti ne num tɔ.

¹² Kirisiti ur me kəy'ti ki ar njay njay njay utə mad'a'gi kakin nja kareba par. Ur me kəy'ti kakin ki mosi bal binyə eke ki mosi ngann mangi'gi el, nan ki mosi'ne inbe. In ki row kin ə, Kirisiti ugə'n dɔ'je nja kareba par ratata dɔ majel'gi'ti.

¹³ Toki rɔta'ti, kigo nyajibəlbə'ti, de'gi a tɔli bal binyə'gi ki ngann mangi'gi, ə a siyəi mosi'de'gi ki bu ngonn kon mangi ki kulə por dɔ'ti dɔ de'gi'ti ki rai majel‡. Rai nya'gi kin be kadi de'gi kakin tɔli ki kar njay gogi kigo nyajibəlbə'ti.

¹⁴ Re nya kin in ki rɔta'ti kadi mosi da'gi awi ki togi ningə, mosi Kirisiti, tɔg'ɔ a utə mosi da'gi sanyi ngayn bay. Nan Kirisiti inbe un rɔ'ne adi Luwə to nya kadikare ki ar njay ki togi lə Ndil Luwə ki nje kisi ratata. Mos'o kakin a togi ngarme'je adi ar njay kadi ji ra nya'gi ki majel ki a aw se'je koy'ti el. Nga ningə, j'a j'asi kadi j'a ra kulə j'adi Luwə ki nje kisi kumngayira ba.

Kunmindi ki sigi me mosi'ti

¹⁵ Be ə, Kirisiti in nje ra mbunə de'gi'ti ki Luwə ki row kunmindi ki sigi. Tado kadi nje'gi ki Luwə bar'de ingəi nya nduwə ki a to ratata ki Luwə un ndu'ne adi'de. Nya kin a ra nya, tado Kirisiti oy ningə mos'o taa de'gi

* 9:6 9.6 Kɔr Isirayel'gi 18.2-6 † 9:7 9.7 Lebitiki 16.2-34 ‡ 9:13 9.13 Lebitiki 16.14-16; Kɔr Isirayel'gi

ilə'de taa ta nya'gi'ti ki majel ki isi rai nya dɔkagilo'ti ki in ginn tɔgi'ti lə ndukun ki kete.

¹⁶ J'ingəi kadi re de ra makitu kunmindi ki ɔjido lowə nya nduwə tor'ne'ti ningə, maji kadi de'ə kakin a oy bay taa, noj'o'gi a lowəi nan nya nduwə.

¹⁷ Toki rɔta'ti, re de in ki dɔ'ne taa bay ə, nda makitu kunmindi ki ɔjido nya nduwə goto. Loki de'ə kakin oy nga ningə nda'a to.

¹⁸ Be tɔ ə, kunmindi ki kete ka, lo kadi aw ki tɔgi ra kulə kete goto non mosi'ti ki anyi.

¹⁹ Loki Moji ɔr me ndukun'gi pəti toki ndangi'n me makitu'gi'ti ki mi non bulə de'gi ki Isirayel'ti pəti ningə, un mosi ngann mangi'gi ki mosi bal bati'gi ki pote'de ki mann ji'ne'ti. Ningə un baji kagi madi ki ul njuki ki əti maji ngayn ki bari'ə nan ijopi. Baji kagi kakin in ki bir ginn'ə ki ku ki rai ki bin bati'gi adi sɔl ləm ləm ə kər njir njir tɔ. Ningə kagi kakin ə, ulə me mosi'ti ə siyə dɔ makitu'gi'ti ki ndangi ndukun'gi me'ti num taa dɔ bulə de'gi'ti num tɔ.

²⁰ Dɔkagilo siyə mosi'ti, Moji ene: «In kin in mosi Kunmindi ki Luwə un ndu'ne dɔ'ti adi'se, kadi təli rɔ'se go'tiS.»

²¹ Be tɔ ə, siyə'n mosi kakin dɔ kəyku'ti lə Luwə ki dɔ nyara kulə'gi'ti pəti ki me'ti tɔ.

²² Toki rɔta'ti, kigo ndukun'ti, nya'gi pəti nje ki nanyi in boi el, a təli'de ki k'ar njay'ti ki takul mosi par. Ningə ki kanji mosi ki siyə, k'inyə go majel'gi a goto tɔ.

Kun rɔ kadi lə Kirisiti ɔr majel'gi kɔ

²³ Nya'gi ki taainan ki nya'gi ki rɔta'ti ki dɔran'ti pəti maji kadi in ki təl'de ki k'ar njay'ti ki row kin. Ningə ki ɔjido nya'gi ki rɔta'ti ki me dɔran'ti inbe kaa, gei nya kadikare mosi ki maji utə mosi da'gi sanyi.

²⁴ Toki rɔta'ti, Kirisiti ur me kəyku'ti lə Luwə ki de'gi rai ki ji'de el ki in ndil nya ki rɔta'ti ki me dɔran'ti. Nan in aw me dɔran'ti, ɔji rɔ'ne takum Luwə'ti, isi el si'ə ta tado lə'je.

²⁵ Jeju aw me dɔran'ti kadi adi rɔ'ne kadikare'ti Luwə nja banyi banyi el. Nan kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ur me kəy'ti ki ar njay njay njay utə mad'a'gi kakin ki bal'gi kare kare pəti, ki mosi da'gi.

²⁶ Re in be el ə, Kirisiti a ingə kon nja banyi banyi lo kulə ngirə dɔran ki dɔnangi'ti nu. Nan toki rɔta'ti, Kirisiti re nja kareba dɔkagilo ki dɔboy'ti, kadi bɔr majel kɔ, ki takul darɔ'a ki un adi Luwə nya mosi'ti.

²⁷ Ningə in ki kində dɔ'a dana kete, kadi de ki ra ra a oy nja kare par, ningə go koy'o'ti, Luwə a gangi ta dɔ'a'ti.

²⁸ Be tɔ a, Kirisiti adi rɔ'ne nja kareba par, kadi bɔr majel lə bulə de'gi. Ningə a ɔji rɔ'ne ki nja joo bay, nan k'in ə, in tado bɔr majel el nga, nan kadi aji nje'gi ki isi nginəi ndɔ təl'ə.

10

Kirisiti adi rɔ'ne nya mosi'ti nja kareba par

¹ Ndukun'gi lə Moji in ndil nya'gi ki rɔta'ti ki a rei, um in darɔ nya'gi inbe el. Be ə, lo kadi ari de'gi ki isi rei rɔ Luwə'ti njay goto. Re ujəi nya mosi kadikare ki bal'gi kare kare pəti ka lowə goto.

² Re in be el ə, nje'gi ki isi ujəi nyamosi kadikare adi Luwə gosi'ə kin, Luwə a ar'de njay dɔ majel'gi lə'de kɔ pəti nja kareba par. Lo kadi me'de

a olo do majel'gi'ti la'de gogi bay a goto. Ningə ginn kujonyamosi kadikare kaa, a gangi to.

³ Nan toki rota'ti, ki row kujonyamosi inbe kin ə, me de'gi olo'n do majel'gi'ti la'de bal'gi kare kare pəti.

⁴ Tado mosi ngann mangi'gi ki mosi bal binyə'gi asi kadi bor majel'gi ko el.

⁵ In be ə, loki Kirisiti isi re me donangi'ti, el Luwə ene:

«In ge nyamosi el num, kadikare el num to, nan uwə daro'm.

⁶ In ra ronel do kujonyamosi kadikare'gi ki on row raki el num, taa kujonyamosi kadikare'gi tado bor majel n'eli el num to.

⁷ Ningə m'el m'ene:

Oo Luwə m'in ne, m're donangi'ti kadi m'ra ndigi la'i,

Toki ndangi me makitu'ti ki kar njay oji'n do'm*.»

⁸ Ta ki dokete ki Kirisiti el ə to kin: «Ndoki kete in ge kujonyamosi kadikare'gi el num, kadikare'gi el num, kujonyamosi kadikare'gi ki on row raki el num, taa kujonyamosi kadikare'gi tado bor majel'gi el num to, nya'gi kin pəti neli nu el». Nga kin ə, kujonyamosi kadikare'gi kin pəti, in ki ra'de kigo ta'gi'ti ki in ki ndangi kigo ndukun'ti.

⁹ Kirisiti təl el bay ene: «Oo, m're donangi'ti kadi m'ra go ndigi la'i». Kirisiti buji nya mosi'gi ki kete, ə un ro'ne to nya mosi ki sigi ində tor'ti.

¹⁰ Jeju Kirisiti ra nya ki Luwə ndigi. Be ə, adi daro'ne nya mosi'ti, nja kareba par, kadi taa'n'je ilə'je taa do majel'ti.

¹¹ Ningə njekujonyamosi kadikare'gi kare kare pəti, awi ki nja'de taa, ndo kare kare pəti tado ra kulə la'de non Luwə'ti. Adi kadikare nya mosi ki kare inbe kin ki dokagilo'gi pəti. Nan nya mosi kin asi bor majel'gi la de'gi el ratata†.

¹² Nan Kirisiti, adi ro'ne nya mosi'ti nja kareba par tado bor majel'gi, ə aw isi dojikol Luwə'ti ki non'ne'ti.

¹³ Ngosine ki isi dojikol Luwə'ti, biti kadi Luwə təl njeban'gi la'i nyakində nja'i'ti ginn togi'ti be.

¹⁴ Be ə, ki takul nya mosi ki kare inbe kin, təl'n de'gi ki ar'de njay do majel'ti ki kasi nan berere'ti ratata.

¹⁵ Ndil Luwə ka mannaj'a ar njay to, ningə ta ki dokete ki el ə to kin:

¹⁶ «Burəbe ene;

Kunmindi ki m'a m'un se'de,

Go ndo'gi'ti kin ə to kin:

M'a m'ində ndukun'gi la'm do ngarme'de'ti,

M'a m'ndangi'de me'de'ti, me mərta'gi'ti la'de.»

¹⁷ Ningə təl el bay ene:

«M'a m'adi me'm olo do majel'gi'ti la'de el num,

taa do kulə ra'de'gi'ti ki gorow'ə'ti el num to‡.»

¹⁸ Nga ningə loki majel'gi in ki k'inyə go ko, nda'a nya mosi ki kadi de a ra bay taa a bor'n majel goto.

Ji rei ndəkba ki ro Luwə'ti

¹⁹ Be ə, ngannkon'm'gi, ji gər kadi tarow in ki te non'je'ti kadi j'uri loki ar njay njay njay'ti utə mad'a'gi ki takul mosi Jeju Kirisiti ki anyi.

²⁰ Te tarow ki sigi ki a to ratata ki takul ku gangi lo ki ində gangi, adi in daro'a inbe ki adi nya mosi'ti do kagidəsi'ti.

* 10:7 10.7 5-7; Pa'gi 40.7-9 † 10:11 10.11 Tekitaga 29.38 ‡ 10:17 10.17 Jeremi 31.33-34

21 J'awi ki kibo læ njekujønyamosi kadikare'gi ki in ki kindø dø Køy'ti læ Luwø.

22 Adi ji rei ndøkba ki rø Luwø'ti ki me ki røta'ti, ki kunme, ki tadi el, ki me ki ar njay ki uwø'je ki ta el, ki darø ki togì ki mann ki ar njay.

23 Adi ji nanyi dø nya kindømedøti ki j'isi j'iløi mbør'ø kin ngan, tado nya'gi ki Luwø un ndu'ne kadi n'ra n'adi'je, a ra tado in nje ra nya ki low'ø'ti.

24 Adi j'indøi kum'je go nan'ti yo ge ki ne ge, ki gorow kulø dingøm me nan'ti kadi ji ndiginan num, ji rai nya'gi ki maji num tø.

25 Adi j'inyøi ta re lo kawnan'gi'ti læ'je el toki nje ki nan'gi isi rai be kin. Nan adi j'uløi dingøm me nan'ti yo ge ki ne ge, tado toki oyi, ndø re læ Burøbe in ndøkba.

26 Ji gør ta ki røta'ti ø binøm. Ningø, go gør ta ki røta'ti kin ø, ji ra majel kigo me ndigi'ti læ'je ø, kadikare mosi ki rangi ki a bør majel'gi læ'je goto nga.

27 Nya kareba ki nanyi tado læ'je, in nginø ki rø dadi par par takigangi læ Luwø ki por ki øti bol ki a on nje mbøt'ø'gi.

28 Re de madi mbøti kadi tøl rø'ne go ndukun'gi'ti ki Moji ndangi ø, a ingø koy ki kanji k'oo kumtøndoo, re de'gi joo eke mutø manyinaji dø mbøti tøl rø go ndukun'gi'ti li'ø kin.

29 Toki røta'ti, de ki kidi Ngonn læ Luwø ø, a ingø kindø koji ki ngan ngayn bay. Nya ki ra kin øji kadi ilø koji dø mosi kunmindì ki ar'a njay. Taji Ndil Luwø ki ra'je adi ji gør memaji li'ø.

30 Toki røta'ti, ji gør Luwø ki ene:

«M'in ø, m'in nje dal ban num, taa nje kadi nya de ki ra ra kigo kulø ra'a'ti num tø!

«Taa ilø dø'ti bay ene:

Burøbe a gangi ta dø de'gi'ti læ'ne§.»

31 In nya ki øti bol ngayn kadi de øsi me takigangi'ti læ Luwø ki nje koy el.

32 Adi me'se olo dø nya'ti ki ra nya kete, døkagilo'ti ki ingøi lo kunji læ Luwø. Kalangi ba go'ti par ø, ingøi kon ngayn, nan k'in ø uwøi togì'se ba ta rø'ti kibo kin.

33 Nje ki nan'gi dann'se'ti, de'gi taji'de ge adi'de kon ge takum bulø de'gi'ti. Ningø nje ki nungi in ndøkba kadi øsi ginn nje'gi ki isi ingøi ko kon'gi kin.

34 Toki røta'ti, ingøi kon ki nje'gi ki in køy dangay'ti. Taa ndigi ki rønøl kadi de'gi taai nya maji'gi læ'se dø togì'ti, tado in gøri kadi awi ki nya'gi ki Luwø un mindi'ne kadi n'ra n'adi'se, ki nya'gi ki nda'de utø nya maji'gi læ'se, taa a toi ratata tø.

35 Ononyi'se kadi inyøi ta kunme læ'se, tado ki gorow kunme kin, a ingøi nyakugø goji kibo ngayn.

36 Maji kadi nanyi ki lo kuwøtøgiba'ti, kadi rai nya ki Luwø ndigi ø ingøi nya ki un'n ndu'ne kadi n'a n'ra.

37 Toki røta'ti, makitu læ Luwø el ene:

«Døkagilo ki gøji ngayn'ti, nanyi ngayn el nga, nje re a re toki røta'ti, a ør ndø awi'n kete el.

38 Ningø, Luwø ene, de ki njera nya ki dana ta kum'ne'ti, a isi ki dø'ne taa ki takul kunme.

Nan re tøl gogi me majel'ti ø, rø'm a nøl'm si'ø el*».

³⁹ Nan, j'in dann'de'gi'ti ki nje təl gogi ki tado nanyi kə el. Nan j'in mbunə nje'gi'ti ki uni me'de, ə in dɔ row kaji'ti kin.

11

Ta dɔ kunme'ti lə kaw'gi Isirayel'gi

¹ Tado kunme kadi Luwə, in gorow k'ingə nya ki de ində me'ne dɔ'ti, taa in nya ki ra adi de tinyi me'ne kati dɔ nya'gi ki rɔta'ti ki oo ki kum'ne el.

² In ki takul kunme lə'de ə, kaw'je'gi ki kete, me Luwə nəl'ə dɔ'de'ti.

³ Ki takul kunme ə, ji gəri'n kadi dɔran ki dɔnangi ki nya'gi ki me'ti, Luwə ra'de ki ta ki ta'ne'ti. Be ə, Luwə ra nya'gi ki j'oo'de, ki takul nya'gi ki j'oo'de el.

⁴ Ki takul kunme ə, Abel adi'n kadikare Luwə. Kadikare li'ə maji utə yan Kanyi. Ki takul kunme lə Abel ə, Luwə ndigi'n kadikare'gi li'ə, ə mannaji li'ə kadi in de ki njera nya ki dana. Toki rɔta'ti Abel oy inbe, nan ki takul kunme li'ə, nya'gi ki ra'de isi eli'je ta biti bone*.

⁵ Ki takul kunme ə Luwə un'n Enəki ki rɔ'ne'ti ki kanji kadi oy. Lo kadi de ingə goto, tado Luwə un'ə aw si'ə rɔ'ne'ti dɔran'ti nu. Makitu lə Luwə ene: «Kete bay taa kadi Luwə un'ə aw si'ə dɔran'ti, Enəki nəl Luwə†.»

⁶ De ki a nəl Luwə ki kanji kunme goto. Ningə de ki isi re ndəkba ki rɔ Luwə'ti, kadi gər me'ne'ti maji toki Luwə isi non toki rɔta'ti num, taa isi ugə goji nje'gi ki isi sangi'ə num tɔ.

⁷ Ki takul kunme ə, Nuwe ra'n tokibo kadi aji'n rɔ'ne num, aji'n ginn de'gi ki me kəy'ti lə'ne num. Ra be tado Luwə ndəj'ə dɔ nya'gi'ti ki a rai nya, ki de'gi oyi ki kum'de el bay nan Nuwe un me'ne dɔ ta'ti ki Luwə el'ə. Ki gorow kunme lə Nuwe kin ə, ta ki gangi re'n dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti. Ningə ki takul kunme li'ə ə, Luwə tel'n'ə de'ti ki njera nya ki dana‡.

⁸ Ki takul kunme lə Abiraham ə, loki Luwə bar'a ningə, ndigi ta'a'ti. Abiraham ndigi ta bar'ti lə Luwə ə ində taa osi dɔ row'ti ə aw me be'ti ki gər nja kare el, ki un ndu'ne kadi n'a n'ad'a nya nduwə'ti.

⁹ Ki takul kunme ə, in aw isi'n to mbah dɔnangi'ti ki Luwə un ndu'ne kadi n'a n'ad'a. Abiraham aw isi ginn *kəyku'ti nan'ti ki *Isaki in ki *Jakobi. Ingi kaa, in nje k'ingə nya nduwə inbe ki kare ki Luwə un'n ndu'ne adi Abiraham kin tɔ§.

¹⁰ Abiraham nginə kadi n'isi me bebo'ti ki ngirə ngan maji, ki Luwə inbe mərta dɔ row ra'a'ti kete bay taa, ində bebo kakin ki darɔ'ne inbe tɔ.

¹¹ Ki takul kunme lə Sara ki in kuji dene tɔ ə, dəkagilo'ti ki bugə yipi ə binəm mindi kaa, Luwə ad'a tɔgi ad'a oji ngonn, tado tadi el toki Luwə in nje ra nya ki low'ə'ti ə un ndu'ne kadi n'a n'ra.

¹² In be ə, ki takul de ki kare inbe ki bugə yipi adi ndɔ'a nanyi ngayn el dɔnangi'ti inbe kin ə, ginn koji ki banyinan to mee'gi ki dɔran'ti eke nangira ki ta ba'ti ki dum tudə kər'de, tei'ti.

¹³ De'gi pəti ki uni me'de adi Luwə kakin oyi ki kanji kadi ingəi nya maji'gi ki Luwə un'n ndu'ne kadi n'ra n'adi'de kakin. Nan k'in ə, oyi nya'gi ki ndɔ ki a rai nya num, rai rɔnel dɔ'ti ngayn num tɔ. Ningə gəri maji kadi n'in mbah'gi ki nje njiyə ki nja'de taa dɔnangi'ti ne.

¹⁴ Nje bar rɔ'de mbah'gi ki nje nji'ə mbah'gi dɔnangi'ti kin, oji ki taga ar njay kadi isi sangi be ki sɔw dɔ'de toki rɔta'ti.

* 11:4 11.4 Lotum 4.3-10 † 11:5 11.5 Lotum 5.24 ‡ 11:7 11.7 Lotum 6.13-22 § 11:9 11.9 8-9; Lotum 12.1-5, 23.4, 35.12,27

15 Məri ta dɔ be'ti ki tei me'ti kin el, tado re mərta dɔ'ti ə, nya ki a ɔgi'de kadi təli awi me'ti gogi goto.

16 Toki rɔta'ti, isi sangi be ki sɔw dɔ'de ki maji utə be ki tei me'ti, adi in be ki dɔran'ti. In be ə, rɔ Luwə sɔl'ɔ el kadi bari'ə Luwə lə'de, be ə, ində dɔ bebo madi dana tado lə'de.

17 Ki takul kunme lə Abiraham ə, Luwə ge kadi n'a n'oo nya ki Abiraham a ra, adi dɔj'ə kadi adi Isaki nya mosi'ti. Be ə, Abiraham in ndəkba kadi adi ngonn'o ki kareba inbe kin. Nya'gi kin rai nya go kun'ti ki Luwə un'ndu'ne ad'a kin*.

18 Toki rɔta'ti Luwə el'ə ene:
«In ki takul Isaki ə, a ingə'n ginn koji lə'i ki m'un mindi'm mad'i†.»

19 Abiraham el toki Luwə asi gaki kadi a ndəl Isaki lo koy'ti. In be ə, Luwə təl ki ngonn'o ad'a, to nya ki Isaki oy ə ndəl lo koy'ti be.

20 Ki takul kunme ə, Isaki njangi'n dɔ Jakobi'ti in ki Esuwa ɔjido ji kisi'de ki lo ti'ti.

21 Ki takul kunme ə, Jakobi, loki in ndəkba kadi oy, njangi dɔ ngann'gi lə Jisepi kare kare pəti. Ində tɔgi'ne dɔ kagi tɔsi'ti lə'ne, ɔsi'n məkəsi'ne nanga non Luwə'ti.

22 Ki takul kunme ə, loki Jisepi in ndəkba kadi oy, elta te'ti ki ngann Isirayel'gi a tei dɔnangi Ejipiti'ti kɔ. Ningə adi ngann Isirayel'gi ndu'gi ki ɔjido singə ninn'ne‡.

23 Kitakul kunme lə njekoji Moji ə, iyəi'ə nanyi mutə go ndɔ koj'o'ti. Njekoj'o'gi oyi kadi ngonn kakin kurə ngayn. Be ə, bɔli el kadi mbəti ra go ndukun'ti lə ngar.

24 Ki takul kunme lə Moji ə, loki tɔgi gangi nga ningə, mbəti kadi de'gi gəri'ə to ngonn koji Parawon ki dene.

25 Moji oo maji ngayn ta kum'ne'ti kadi n'ingə kon nan'ti ki de'gi lə Luwə, utə kadi n'isi me maji'ti dann majel ki ra'ti, tado ngonn dɔkagilo ki nden be.

26 Moji oo kadi de'gi kidi'ə to Kirisiti be, in nya ki nda'a to'ti ngayn utə nya maji'gi ki Ejipiti'ti, tado ur kum'ne dɔ nyakugə goji'gi'ti ki a ingə me ndɔ'gi'ti ki a re.

27 Ki takul kunme ə, Moji ɔti'n me be ki Ejipiti kɔ, ki kanji kadi bɔl wongi lə ngar. Ningə kum'ə in kete dɔ row'ti li'ə to nya ki oo Luwə ki dum k'oo ki kum kin, ki kum'ne be.

28 Ki takul kunme kadi Luwə ə, Moji ində'n ndɔ ki a bari'ə nan Paki, ə adi Isirayel'gi siyəi mosi takəy'gi'ti lə'de, kadi malayka ki nje tuji ngann dər'gi ki Ejipiti'ti, tuji ngann dər'gi lə Isirayel'gi el.

29 Ki takul kunme lə Isirayel'gi ə, gangi Babo Kasi to dɔnangi ki tuti kurum be. Ningə, loki de'gi ki Ejipiti nanyi kadi n'rai to Isirayel'gi be ningə, mann ba kakin, tuw dɔ'de penəm.

30 Ki takul kunme lə Isirayel'gi ə, loki njiyəi gugi dɔ ndogi bɔr ki dɔ bebo Jeriko'ti ndɔ siri ningə, ndogi bɔr kakin budi nanga mur mur.

31 Ki takul kunme ə, Rahabi ki in kaya dene ingə koy ki nje kɔsi ta Luwə el, tado uwə nje kində manji be'gi ki rɔ'ne'ti maji.

32 Ningə ngɔsine m'aw ki ndoo kadi m'el nya ki rangi dɔ'ti el nga. M'asi kadi m'el m'aw'n ki kete bay nan dɔkagilo asi'm el kadi m'el ta'gi ki ɔjido Jedyon, Baraki, Samson, Jepite, Dabidi, Samiyel ki de'gi njekeltakita Luwə'ti.

* 11:17 11.17 Lotum 22.1-14 † 11:18 11.18 Lotum 21.12 ‡ 11:22 11.22 Lotum 50.24-25; Tekitaga 13.19

³³ Ki takul k'un ki de'gi kin uni me'de adi Luwə ə, tətəi rə ginn de'gi ki rangi'gi, gangi ta ki dana ge, ingəi nya'gi ki Luwə un'n ndu'ne adi de'gi, taa təli bəl'gi nje tōgi goto'gi'ti num tō.

³⁴ Təli por'gi ki kon'de əti bəl adi oyi bəm bəm num, tei ta koy'ti lə kiyəro ki de'gi gei təli'de num tō. Taa me tōgi goto'gi'ti lə'de ki ngayn, ingəi tōgi ki aldə maji. Dəkagilo rə'gi'ti, təli gon rə'gi ki əti bəl, adi indəi ngodi nja nje rə'gi'ti ki mbah.

³⁵ Ki takul kunme ki dene'gi madi uni me'de adi Luwə kin ə, ingəi de'gi lə'de ki oyi ə ndəli.

Ningə nje ki nan'gi mbeti taa k'ilə taa, adi de'gi adi'de kon bitəi te'n koy də'de'ti. Rai be kadi ingəi te lo koy'ti ki dəboy'ti ki maji utə in ki tanan'ti ne kin.

³⁶ Nje ki madi'gi təli nyakogi'gi, tindəi'de ki ndəy'gi. Dəi nje ki nungi ki kulə gindi, ə buki'de kəy dangay'ti.

³⁷ Tiləi'de ki gajəi mbal'gi təli'de ge, tujəi'de gangi'de dana joo ge, təli'de ki kiyəro ge. Nje ki nan'gi uləi lo ta gəngi gəngi, ningə ku kə'de'gi in ngirə binyə'gi eke ngirə batəi'gi. Nya'gi pətəi nal'de. Adi'de kon ngayn num, taa rai'de majel ki əti bəl num tō.

³⁸ De'gi kakin in de'gi ki maji ngayn, nan k'in ə de'gi ki dənangi'ti ne oyi'de to de'gi ki nda'de goto be. Adi toi to de'gi ki rə tuwə'de bə lə'de be adi njiyəi ki dilələ'gi'ti ki də mbal'gi'ti, awi ki bolo mbal'gi'ti ki bolo bə'gi'ti.

³⁹ Ingi pətəi Luwə mannajəi lə'de maji ki takul kunme lə'de, nan k'in ə, ingəi nya'gi ki Luwə un'n ndu'ne adi'de kin el bay.

⁴⁰ Toki rəta'ti, Luwə ində də nya madi dana ki maji utə tadə lə'je. In be ə, lo kadi Luwə təl'de ki kasi nan berere'ti ki kanji j'in kete goto.

12

Kuwətəgiba me ngodi'ti

¹ J'ingi kaa, toki nje mannajəi də kunme'ti lə'je gugi gidi'je gugi kakin ə, adi jə mbeti nya'gi pətəi ki a əgi'je kaw kete. Kibo utə adi jə mbeti majel ki isi bindi'je bindi bindi kin. Adi j'anyi nan ngodi ki kuwətəgiba me nan k'oo ngodi'ti ki to non'je'ti kin.

² Adi j'uri kum'je də Jeju'ti, ki in nje kində ginn kunme lə'je, taa in njera'a kadi asi nan berere tō kin. Ndigi kadi oy də kagidəsi'ti ki kanji kadi gon rəsəl ki ko koy'gi ki be kin ki a rei. Toki rəta'ti, oo rənəl ki a ingə kete. Be ə, ngəsine kin isi dəjikəl Luwə'ti ki isi də kumbər ngar'ti lə'ne.

³ Oyo, adi me'se olo də Jeju'ti, ki de'gi ki njeramajel'gi adi'ə kon ki əti bəl, nan oo to nya ki kare. Jeju ra be kadi inyəi rə'se adi me tujəi'gi taai tōgi'se el.

⁴ Me rə'ti lə'se ki isi rəi ki majel ki ra, uwəi tōgi'se ba me rə'ti bitəi te koy də'se'ti el bay.

⁵ Me'se oyi də ta kəji'ti ki Luwə adi'se ki to me makitu'gi'ti ki ar njay, to to ta kəji ki baw ngonn adi ngonn'o ki ene:

«Ngonn'm, ononyi kadi kidi kində kəji ki Luwə isi indəi əji,
Ningə, loki kəl sə'i ə, adi ər tōgi el.

⁶ De ki Luwə ndig'ə, a əj'ə nya'gi ki ra majel ad'a oo ki kində kəji,
Ningə de'gi pətəi ki Luwə gəri'de to ngann'ne'gi,
Ində'de ki ndəy tō*.»

* 12:6 12.6 Tər ta'gi 3.11-12

⁷ In kadi kum'se te do nyara'gi'ti ki majel ki isi rai, e isi ingoi kon. Luwə ra'se to ngann'ne'gi be. Tado in nya ki gorow'ə'ti kadi baw ngonn oji Ngonn'ne nya'gi ki majel ki isi ra.

⁸ Luwə isi ində ngann'ne'gi pəti oji'de, re ində'se oji'se el ningə, toji kadi in ngann'a'gi ki rəta'ti el, nan in ngann lə'de ki rangi yo.

⁹ Adi me'je olo do baw'je'gi kigo daro'ti ki donangi'ti ne, ki indəi'je oji'je, e j'isi teli ro'je go ta'gi'ti lə'de tado kində ki indəi'je oji'je. Be e, maji kadi ji teli ro'je go Baw'je ki doran'ti ki utə baw'je'gi ki donangi'ti bay, kadi j'ingoi kaji.

¹⁰ Baw'je'gi indəi'je oji'je tado ngonn dokagilo ki ndikiri ba par, kigo koo'ti ki oyi maji takum'de'ti. Nan Luwə ində'je oji'je tado maji lə'je ki rəta'ti. Ge kadi ji teli de'gi ki ari njay to in be to.

¹¹ Toki rəta'ti, tanan'ti ne, kində kəji a adi'de rənel el, a re ki metuji yo. Nan me ndo'gi ki rangi'ti, nje'gi ki nje təl ro'de go'ti, a teli de'gi ki njera nya ki dana num, de'gi ki nje kisi ki lapiya num to.

¹² In be e, maji kadi mbəti kadi in de'gi ki nje togi goto'gi, e kadi teli de'gi ki nje togi'gi.

¹³ Maji kadi uni gorow ki ra njururu, kadi nje mote'gi toi do row'ti el, nan kadi ingoi lapiya.

Kisikidətaa ki maji lə njekunme

¹⁴ Maji kadi indəi togi do ro'se'ti kadi sii ki lapiya ki de'gi pəti. Ningə kadi kisikidətaa lə'se in me nya ra'ti ki ar njay. Re njiyəi me nya ra'ti ki ar njay el e, de madi ki a oo Luwə goto.

¹⁵ Indəi kumkədi do ro'se'ti, kadi de madi dann'se'ti tur gidi'ne adi memaji lə Luwə kin el. Kadi de madi kare dann'se'ti təl to to kagi ki ati ki mann'a majel, ki a togi ningə, a tuji de'gi ngayn ki mann'ne ki majel kin be el.

¹⁶ Kadi de madi kare dann'se'ti in njera kaya el. Taa kadi de madi kare dann'se'ti in nje kidi nya'gi ki kər kində ta dangi tado Luwə el. Ononyi'se kadi rai to Esuwa ki, un k'in ngonn dər lə'ne ndogi'n nyakuso ki nja kare par kin el.

¹⁷ In gəri bəti ndo'gi'ti ki rangi go nya'ti ki ra kin, ge kadi n'ingə njangi do ji baw'ne'ti, nan lowə goto. Esuwa sangi row ki mann non ki kum'ne'ti kadi n'aw ki baw'ne kadi yəti kojitara lə'ne, nan lowə goto.

¹⁸ In rei ndəkba kadi nya madi'ti ki de asi kədi, to mbal Sinay ki tingə to to por ki on bilim bilim, eke kilndi ki ndul kururu, eke lo ki ndul, eke nəl ki ulə ki togi'ne,

¹⁹ eke ndu tow, eke ndu ta madi, el. Loki Isirayel'gi oyi do ndu kin ningə, dəji kadi n'oyi ta ki rangi kare do mad'a'ti gogi el nga.

²⁰ Toki rəta'ti, togi Isirayel'gi asi kadi rai go ndukun'ti ki Luwə adi'de ene: «De ki ra ra, de eke da, ki odi mbal e, a tiləi'ə ki gaji mbal teli'ə†,» kin el.

²¹ Nya ki oyi əti bol ngayn adi Moji ene: «Bol ra'm ngayn adi m'dadi‡.»

²² Nan ingi rei e, rei ndəkba ki ro mbal Siyon'ti, taa ki ro bebo'ti lə Luwə ki nje kisi kumngayira ba. In Jerujalem ki doran'ti, loki malayka'gi dər banyi banyi isi rai rənel'ti.

²³ Rei ndəkba ki lo kawnan'ti lə nje'gi ki toi to ngann'gi ki ngatogi'gi lə Luwə, ki to'de in ki ndangi me doran'ti. Rei ndəkba ki ro Luwə'ti ki njegangita do de'gi'ti pəti. Taa rei ki ro de'gi'ti ki njera nya ki dana ki ndoki kete ki oyi, ki teli asi nan berere toki Luwə be.

²⁴ Rei ndəkba ki rɔ Jeju'ti ki buki mosi'ne kadi təl'n'je ki k'ar njay'ti. In nje ki ra mbunə de'gi'ti ki Luwə tado kunmindɪ ki sigi ki Luwə uləm adi'je. Ningə mos'o ki buki kakin elta ki togi'ne utə yan Abel.

²⁵ Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti, Ononyi'se kadi mbəti k'oo dɔ ta lə nje kel'se ta! Isirayel'gi ki dɔkagilo'ti ki kete, mbeti k'oo dɔ ta lə Moji ki nje k'el'de ta dɔnangi'ti ne, kində kɔji nal'de el. Ningə j'ingi, Luwə ki isi me dɔran'ti nu ə isi el'je ta. Re ji təli gidi'je ta ta'ti li'ə ə, kindəkɔji a ɔdi'je kodi ki rɔta'ti!

²⁶ Luwə ki dɔkagilo'ti ki kete ndu'ə yəki dɔnangi kakin ə, un ndu'ne dɔkagilo'ti ki bone bay ene: «Nja kare bay m'a yəki dɔnangi bay, nan k'in ə, a in dɔnangi par el, dɔran kaa m'a yək'ə tɔS.»

²⁷ Kur ta ki ene: «Nja kare bay» kin tɔji kadi nya'gi ki Luwə ində'de kin a tuji'de pəti kɔ kadi gotoi. Ningə nya'gi ki dum tuji par ə a nanyi.

²⁸ Ningə j'ingi, konbɛ ki j'ingəi in konbɛ ki de ki a asi tuwə'je me'ti goto, ə adi ji rai oyo Luwə, ə ji rai kulə kunme lə'je j'adi'ə kigo row'ti ki nəl'ə, ki tɔji ki kulə dɔ'a'ti ki bol.

²⁹ Toki rɔta'ti, Luwə lə'je in por ki nje row nya'gi raki.

13

Kulə dingəm me nan'ti ki dangi dangi

¹ Maji kadi nanyi ki lo ndigi nan'ti ki yo ge ki ne ge to ngannkon nan'gi be.

² Adi me'se oy dɔ kuwə mbah'gi ki rɔ'se'ti el. Tado nje ki madi'gi, lo kuwə mbah'gi'ti kin ə, uwəi malayka'gi ki rɔ'de'ti kanji kadi gəri go*.

³ Adi me'se olo dɔ de'gi'ti ki toi kəy dangay'ti, to nya ki inbɛ'gi kaa, in dangay'gi nan'ti se'de be tɔ. Adi me'se olo dɔ nje'gi'ti ki de'gi adi'de kon, to nya ki inbɛ'gi ə darɔ'se si ingə kon be tɔ.

⁴ Maji kadi taa nan ingə kɔji ki k'ilə dɔ'ti rɔ de'gi pəti. Ningə kadi nje taa nan'gi, dingəm ki dene ngəmi rɔ'de tado lə nan. Tado Luwə a gangi ta dɔ njera kaya'gi'ti ki njekuwə marum'gi.

⁵ Me kisikidɔtaa'ti lə'se, ononyi'se kadi rai ta nar ki aldɔ maji. Rai rɔnel dɔ nya'ti ki awi ji'se'ti. Tado Luwə inbɛ, ene: «Jagi, m'a m'inyə'i kɔ el ratata†.»

⁶ In be ə, j'a j'asi kadi j'eli ta ki me ki tinyi kati j'ene:

«Burəbɛ in njera sə'm,
nya ki a ra'm bol goto,
nya ki de a ra sə'm goto‡!»

⁷ Adi me'se olo dɔ nje kɔr non'se'gi'ti ki eli'se ta lə Luwə kete. Nanyi ki lo mərta dɔ ji kisi'de ki dɔ'de ta'a'ti biti koy'de'ti, ə ndaji kunme lə'de.

⁸ Jeju Kirisiti isi non be tor'ne'ti ba, kete nu bone ki lo ti, biti ki non'ti.

⁹ Ononyi'se kadi nyando'gi ki mbah ki dangi dangi ədi'se adi tɔi dɔ row'ti ki maji. Nya ki a maji, in kunme kadi maji lə Luwə ə ulə dingəm me'se'ti um in ndukun'gi ki ɔjido nyakusɔ, ki a ulə dingəm me'se'ti el kin el. Tado ndukun'gi kin, nje'gi ki isi njiyəi go'ti, nya ki ra se'de maji me'ti non goto.

¹⁰ J'awi ki ringiri lo kadikare lə'je non. Njekujənyamosi kadikare'gi ki ra rai kulə me *Kəyku'ti lə Luwə, awi ki togi kadi sɔi nya ki in ki k'ilə dɔ ringiri'ti lə'je kin el.

¹¹ Toki rɔta'ti, kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, re ki mosi da'gi lo'ti ki ar njay njay njay utə ndəgə'gi, kadi adi kadikare k'inyə go majel lə de'gi kɔ. Nan darɔ ninn da'gi in ki k'ilə por dɔ'ti gidi bɛ'ti.

§ 12:26 12.26 Aje 2.6 * 13:2 13.2 Lotum 18.1-8, 19.1-3 † 13:5 13.5 Ndukun ki nja joo 31.6, 8; Jojuwe 1.5 ‡ 13:6 13.6 Pa'gi 118.6

¹² Be ə, Jeju kaa, oyi gidi bebo Jerujalem'ti, kadi ar de'gi njay do majel'ti lə'de ki mosi'ne§.

¹³ Adi j'awi j'ingəi'ə gidi be'ti, ə adi ji ndigi kidi'gi lə de'gi to in be.

¹⁴ Tado donangi'ti ne j'awi ki be lə'je ki kadi j'isi'ti ratata el. Be ə, j'isi sangi kadi j'ingəi in ki a re lo ti'ti.

¹⁵ Ki row lə Jeju Kirisiti, adi j'uləi toji do Luwə'ti ki dokagilo'gi pəti, to nya mosi be, adi in kadikare pa'gi ki tei ta'je'ti, ə gəri'ə kadi in Burəbe.

¹⁶ Adi me'se olo do ra nya'gi ki maji'ti taa taa, ə maji kadi kanyi nya maji'gi lə'se ki madi'se'gi to. Tado kadikare'gi ki be kin ə, maji takum Luwə'ti.

¹⁷ Maji kadi təli rə'se go nje kər non'se'gi'ti, ə uləi do'se ginn togi'ti lə'de. Sii indəi kum'de go'se'ti ki dokagilo'gi pəti, tado Luwə a dəji'de kadi oji'ə go k'ində ki isi indəi kum'de go'se'ti kin kad'a oo. Be ə, re təli rə'se go'de'ti ningə, a rai kulə lə'de ki ronel. Re in be el ə, a rai kulə lə'de ki barta, adi nya ki a ra sese maji me'ti non goto.

¹⁸ Elita ki Luwə tado lə'je. Ji gər ar njay kadi me'je uwə'je ki ta do nya madi'ti el. Toki rəta'ti, ndigi lə'je in kadi panjiyə'je'gi maji ki dokagilo'gi pəti.

¹⁹ M'dəji'se ki ngarme'm ba pəti kadi elita ki Luwə ki kadi m'təl m're dann'se'ti gogi kalangi ba.

Kuwə ji nan

²⁰ Luwə ki nje kadi lapiya, adi Jeju Kirisiti ində taa dann njekoy'gi'ti ki gorow mosi kunmindi ki a to ratata. Kirisiti ki in Burəbe lə'je, in ki in njekul ba'gi'ti kibo.

²¹ Kadi Luwə kakin ra adi asi rai kulə ki maji par par, kadi rai ndigi li'ə. Kadi ində kuləra ki nəl'ə me'je'ti ki takul Jeju Kirisiti. Ningə kadi de'gi piti'ə ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi! *Amen!

²² Ngannkon'm'gi, m'dəji'se kadi tai ta kulə dingəm me nan'ti kin ki kisidəti. Toki rəta'ti, makitu lə'm ki m'ndangi m'ulə'n m'adi'se inbe kaa, ngal ngayn el to.

²³ M'ge kadi m'el'se madi in gəri toki ngonnkon'je ki me kunne'ti Timote te kəy dangay'ti*. Re re kalangi ingəm ə, m'a m'aw si'ə nan'ti kadi m'oo'se.

²⁴ Rai lapiya njekornon'se'gi ki *Njekawnan'gi pəti. Njekawnan'gi ki donangi Itali'ti kaa uwəi ji'se to.

²⁵ Kadi memaji lə Luwə in sese nan'ti pəti.

Makitu ki Jaki ndangi Ta ki do makitu'ti ki Jaki ndangi

Makitu kin in ki kulə'n sow do «ginn kaw ki doḡi gidə in joo pəti ki sananyinan donangi'ti» (1.1) adi in njekawnan pəti ki in de'gi lə Luwə ki sii to mbah be donangi'ti. Njendanga adi gosi ra'a, ki takoji'gi kadi uwəi toḡi'de ba me panjiyə'ti lə njekunme dann de'gi'ti ki njeramajel ki nje kadi kon de'gi. Makitu kin elta do kisikidotaa ki ndo kare kare lə de, ke toki bann ə de a uwə'n toḡi'ne ba me nyanan'gi'ti to nyakingə be, ndoo be, k'oo go ndonn lo kelta'ti, kibo ngayn, in ta lə kunme ningə rakul'ə'gi.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1. Kunme ə tər 1.2-8. Ndo ə nyakingə 1.9-11. Nan k'oo ə nyanan 1.12-18. K'oo do ta ə ra go'ti 1.19-27. Ndəji nan do karkum nan'ti 2.1-13. Kunme ə ra kul'ə 2.14-26. K'oo go ndonn lo kelta'ti 3. Njekunme ə nya'gi ki donangi'ti 4.1-5.6. Mbərkində'gi ki dangi dangi 5.7-20.

Kuwə ji nan

¹ M'in Jaki, ki njekuləbər lə Luwə ki lə Burəbe Jeju Kirisiti, m'ndangi makitu kin madi ginn kaw lə *Isirayel ki doḡi gidə in joo pəti*, ki sananyinan me donangi'ti ki ta'a ba, m'uwə ji'se.

Kuwətogiba me nyanan'gi'ti

² Ngannkon'm'gi, loki nya'gi ki dangi dangi tei do'se'ti ningə, maji kadi oy to nya ronel kibo.

³ Tado inbe'gi gəri bəti, loki kunme kadi Luwə lə'se, utə toḡi nyanan'gi kin ningə, a te ki kuwətogiba.

⁴ Ningə maji kadi kuwətogiba lə'se, tolta'ne maji, kadi in de'gi ki kasinan berere, kadi nya ki majel ilə bal ro'se'ti el, taa kadi nya kare kaa du'se el to.

⁵ Re de kare dann'se'ti, tər duw'ə ningə, kadi dəji Luwə, ningə a ad'a. Tado Luwə in nje kadi de'gi pəti nya kare ki non, ki menda, ki kanji ndor mbi'de.

⁶ Ningə kadi de'ə kin dəji ki tadi el, nan ki kunme ta. Tado de ki nje tadi, to to pulum mann, ki nəl un'ə, isi aw si'ə ki yo ge ki ne ge be.

⁷ Kadi de ki be kin gər me'ne'ti, toki a ingə nya madi kare ro Luwə'ti el.

⁸ Tado in nje me joo, gər row nya ra'ne el.

Njendoo ki njenyakingə

⁹ Maji kadi in ngonkon'm ki njekunme ki in njendoo, in ra ronel do kun'ti ki Luwə un do'i ki taa.

¹⁰ Be to ə, kadi in njekunme ki in njenyakingə, in ra ronel do sol'ti ki Luwə sol do'i to. Tado njenyakingə a joro to puti kam be.

¹¹ Loki kadi osi ki toḡi'ne ningə, kam ndolo, put'ə joro adi maji li'ə goto, be to ə njenyakingə a goto'n, ta nya'gi'ti li'ə ki isi ra†.

Nyanan'gi

* **1:1 1.1** Ginn kaw lə Isirayel ki doḡi gidə in joo, in njekunme'de kadi Jeju Kirisiti pəti ki sii lo'gi'ti ki dangi dangi. † **1:11 1.11** Tekitaga 40.6-7

¹² Nje rɔnel in de ki uwə tɔgi'ne ba me nyanan'ti. Tado loki dum do nya'gi pəti ningə, a ingə jɔgi kaji ki Luwə un ndu'ne adi de'gi ki ndigi'ə.

¹³ Loki nyanan te do de'ti ningə, kadi ene: «In Luwə ə nan'm el, tado majel asi nan Luwə el, ta Luwə inbe a nan de el tɔ.»

¹⁴ Toki nyanan te do de'ti ningə, in kumnda li'ə inbe ə əd'ə, ɔr'ɔ aw si'ə me'ti.

¹⁵ Nga ningə kumnda in səm toki dene in'n səm be ə oji majel, nga ningə loki majel tɔgi gangi ə te koy.

¹⁶ Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, kadi ədi rɔ'se ki ta'gi ki ngom, el.

¹⁷ Nya kadi ki maji ki kadikare ki asinan berere, in rɔ Luwə'ti ki njera kunji'gi ki dɔran'ti. Luwə mbəl rɔ'ne el, taa kumndil'ə a yəti rɔ'ne el, toki kum ndil a yəti'n rɔ'ne kigo kadi be el tɔ.

¹⁸ In kigo me ndigi li'ə inbe, ə oji'n'je koji ki sigi ki ta ki rɔta'ti. Oji'je koji ki sigi kadi j'in nyakində'gi ki dɔkete dann nyakində'gi'ti li'ə.

K'oo do ta ə ra go'ti

¹⁹ Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, kadi oyi ta ki m'a m'el'se kam maji: kadi de ində kalangi oo do ta, nan kadi elta kalangi el, taa ra wongi kalangi el tɔ.

²⁰ Tado wongi lə de a ra nya ki dana non Luwə'ti el.

²¹ Ginn nya kin ə, kadi mbəti nyara'gi ki to njen, ki kulə ra'gi ki majel ki aldo maji, ki re kigo mendul. Ningə taai ta lə Luwə ki duw me'se'ti, ki do ki sol lom, tado in ta ki asi kaji'se.

²² Ta lə Luwə kin kadi oyi mbi'se'ti par el, nan kadi oyi ə təli rɔ'se go'ti taa. Loki sii ta k'oo do'ti to k'oo par ningə, in kədi ə sii ədi rɔ'se inbe'gi.

²³ Tado re de oo do ta, ə ra go'ti el ningə, to to de ki gon ta kum'ne me kətirongi'ti be.

²⁴ Loki gon rɔ'ne ə ɔti aw ningə, tanan'ti non par ə me'ə oy do rɔ'a'ti ki kete oo.

²⁵ Nan de ki ndər ginn ndukun lə Luwə ki asinan berere, ki ta'gi lə'je, taa isi uwə rɔ'ne ba me'ti um ra rɔnel do k'oo do'a'ti par, adi me'ə oy do'ti el, nan ra go'ti, de'ə kin a ingə majikur me kulə'ti pəti ki a ra.

²⁶ Loki de madi oo rɔ'ne to nje kun go Luwə, nan asi kuwə ndonn'ne ginn tɔgi'ne'ti el ningə, isi ədi rɔ'ne to kədi, kun go Luwə li'ə in nya ki kareba.

²⁷ M'el'se kadi in gəri toki kun go Luwə ki ar njay ki ki rɔta'ti ki Luwə ki Baw'je ndigi, in k'oo go ngann hal'gi ki njengawkoy'gi me kon'gi'ti, ki isi te do'de'ti, ki k'osi rɔ ngərəngi kadi nya'gi'ti ki to njen ki dɔnangi'ti ne.

2

Kɔr de dana in majel

¹ Ngannkon'm'gi, ingi ki uni me'se adi Burəbe Jeju Kirisiti ki toji in li'ə, maji kadi kɔr kum nan goto dann'se'ti, tado in nya ki uwə nan ki kunme el.

² To kin ə bone, de ki njenyakingə kare, ulə ku ki ndolo maji rɔ'ne'ti, ki ningə ki ra ki ɔr ji'ne'ti, re ur lo kawnan'ti lə'se. Ningə de ki njendoo, ki ulə ngisi ku rɔ'ne'ti, re ur me'ti tɔ.

³ Loki iləi kum'se oyi njekulə ku ki ndolo ningə, buki'ə'ti ə eli'ə eyina: «Re, isi nanga lo ki maji'ti kin». Ningə eli njendoo eyina: «Ra ki taa non» eke «Isi nja'm'ti nanga ne be.»

⁴ Toki isi rai be ningə, ke oyi kadi in k'or ə isi ɔri kum nan dann'se'ti, ə isi təli nje gangi ta do de'gi'ti ki kojitara'gi lə'se ki majel el wa?

⁵ Ngannkon'm'gi ki njendigi ləm, uri mbi'se oyi ta kin: Ke oyi kadi Luwə mbəti njendoo'gi ki donangi'ti ne kadi teli njenyakingə kigo k'un ki uni me'de adi Jeju Kirisiti, el wa? Mbəti'de kadi ingəi Konbe ki Luwə un ndu'ne adi de'gi ki ndigi'ə.

⁶ Ningə ingi isi kidi'de. Ke njenyakingə'gi kakin ə isi adi'se kon el wa? Taa isi ai sese non nje gangita'gi'ti tɔ el wa?

⁷ In inbe'gi kin ə isi elita ki mal dɔ tɔ'ti ki maji ki Luwə ində dɔ'se'ti el wa?

⁸ Toki rɔta'ti, re tolita ndukun lə Luwə ki utə ndəgə'gi ki ndangi me Makitu'ti ene: «A in ndigi de mad'i to rɔ'i inbe be ningə, rai gorow'ə'ti.»

⁹ Nan re rai kigo kɔr kum nan dann nan'ti ningə, in majel ə isi rai, ndukun lə Luwə uwə'se ki ta to nje kaldɔ ta'gi.

¹⁰ Tado re de təl rɔ'ne go ndukun'gi'ti lə Luwə pəti, nan aldɔ ndukun ki kare ningə, təl nje kaldɔ ndukun'gi pəti.

¹¹ Tado nje k'el k'ene: «A uwə marum el,» kakin ə el ene: «A təl de el tɔ.» Ə re uwə marum el, nan təl de ningə in təl nje kaldɔ ndukun*.

¹² Ginn'ə kin ə, kadi ta kel'se'gi, ki nya ra'se'gi, tɔji kadi in de'gi ki maji kadi gangi ta dɔ'se'ti ki ndukun ki nje taa k'ilə taa.

¹³ Tado de ki nje k'oo kumtondoo lə de'gi el, Luwə a oo kumtondoo li'ə ndɔ gangi ta'ti el tɔ. Ningə k'oo kumtondoo in nya ki uti dɔ takigangi.

Kunme kadi Luwə ki kanji ra kul'ə in ki koy

¹⁴ Ngannkon'm'gi, loki de madi ene n'in n'aw ki kunme, ningə tɔji kunme kadi Luwə lə'ne, ki kuləra'a, el, ke maj'a in ri wa? Maj'a goto. Kunme kadi Luwə ki be kin asi kaj'a el.

¹⁵ To kin ə bone, ngonkon ki dingəm eke ki dene awi ki rɔ'de kare, taa asi kingə nyakusɔ'de ki ndɔ'gi pəti el tɔ.

¹⁶ Ningə de madi dann'se'ti el'de ene: «Ai ki maj'a, kadi rɔ'se tingə rututu, ə sɔi nya me'se ndann.» Ki kanji kadi adi'de nya ki kadi ra se'de, ke maj'a in ri wa?

¹⁷ Kunme kadi Luwə kaa to be tɔ, re tɔji rɔ'ne me kulə ki ra'ti el ningə, in nya ki koy.

¹⁸ De madi ene: «In aw ki kunme kadi Luwə, m'in m'aw ki kulə'gi ki ra. M'a m'el'ə m'ene: Maji kadi ɔji'm kunme kadi Luwə lə'i ki kanji kulə'gi ki ra adi'm m'oo, ə m'in m'a m'ɔj'i kunme kadi Luwə ləm ki kulə'gi ki m'ra m'adi oo.»

¹⁹ Un me'i toki Luwə in kareba el wa? In nya ki maji, ningə kadi gər toki ndil'gi ki majel kaa uni me'de be tɔ. Bol ra'de adi dadi non'a'ti.

²⁰ In de ki dɔ'i goto, in ndigi kadi gər ke in tado ri ə kunme ki kulə goto a ra nya kare el wa?

²¹ Ke oo kaw'je *Abiraham, Luwə təl'ə de'ti ki dana takum'ne'ti ki takul kulə ra'a'gi, tado ndigi kadi n'təl ngonn'ne *Isaki non ringiri'ti lə Luwə, n'ad'a kadikare'ti el wa?

²² Oo, kunme kadi Luwə li'ə ai nan'ti ki kulə ra'a'gi. Kulə ra'a'gi tolita kunme kadi Luwə li'ə adi asi nan berere.

²³ In be ə təl'n ta ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: «Abiraham un me'ne adi Luwə, loki Luwə oo kunme li'ə ningə tudə to de ki dana.» Adi bar'a madi'ne†.

²⁴ Oyi maji nga, toki Luwə təl'ə de ki dana takum'ne'ti ki takul kulə ra'a'gi, um in ki takul kunme li'ə par kareba el.

* 2:11 2.11 Tekitaga 20.13, 14; Ndukun ki nja joo 5.17, 18 † 2:23 2.23 Lotum 15.6; Ejay 41.8

²⁵ Adi me'se, olo do Rahabi'ti ki in kaya dene. Uwə njekawkita'gi læ Isirayel ro'ne'ti, ningə ra se'de adi tei uni row ki rangi anyinan awi. In tado kuləra'a kin ə Luwə təl'n'ə de'ti ki dana takum'ne'ti‡.

²⁶ Be ə, toki j'oo'n kadi daro ki kon goto'ti in ki koy kakin ə, kunme kadi Luwə ki kulə ra'a'gi gotoi kaa in ki koy to.

3

Kadi njendo de'gi nya oy go ndonn'de

¹ Ngannkon'm'gi, kadi njendo de'gi nya in ngayn dann'se'ti el, tado in gəri kadi Luwə a gangi ta ki ngan ngayn do'je'ti, j'in njendo de'gi nya, utə ndəgi de'gi.

² J'in pəti ji rai majel ki gorow'gi ki dangi dangi. Re de madi ra majel me ta kel'ne'ti el biti ningə, in de ki asi nan berere, asi kuwə ro'ne ba pəti ginn togi'ne'ti.

³ Re j'uləi jam ta sində'gi'ti kadi təli ro'de go ndigi'ti lə'je ningə, j'awi ki togi do ro'de'ti ba pəti to.

⁴ Oyi tokibo'gi, re in tokibo ki bo to ri kaa, ə nəl kibo os'ə ki togi'ne to ri kaa, ki ngonn ngaw'a ki nden ki bari'ə tole inbe kin ə njekuwə ngaw tokibo, a awi'n ki tokibo lo'ti ki me'ə ndigi kaw'ti si'ə.

⁵ In be ə, ndonn de kaa to be to. In ngonn ro ki nden ba, nan oji ro'ne kadi asi ra nya'gi ki əti bol. Toki oy kadi ngonn por ki nden be par asi kadi on ku kibo.

⁶ In be to ə, ndonn de kaa to to por be, in lo kisi læ majel dann ngann ro'je'gi'ti, isi təl daro'je ba pəti nya ki to njen'ti, isi ində por ndo kisikidəta'a'ti læ de, por kin in lo por'ti ki nje kon biti ki non'ti.

⁷ De asi kuwə ginn da'gi ki dangi dangi pəti ki me mu'ti, ki ginn yəl'gi, ki ginn da'gi ki nje kagi nanga, ki ginn da'gi ki sii me ba'ti, ginn togi'ne'ti.

⁸ Nan ndonn'je, de kare ki asi kuwə ginn togi'ne'ti goto, in nya ki nje tuji loki dum kuwə nanga ginn togi'ti. Kəngi ki nje təl de rosi ndonn'je betete.

⁹ Ki ndonn'je ə j'isi j'uləi toji do Burəbe'ti ki Baw'je, ningə ki ndonn'je ki kare inbe kakin ə j'isi ji manni de'gi ki Luwə ində'de adi taainan si'ə to*.

¹⁰ Ta'je ki kare inbe kin ə j'isi j'uləi toji do Luwə'ti, ningə ta'je ki kare inbe kakin ə isi mann de'gi to. Ngannkon'm'gi, maji kadi rai be el.

¹¹ Ke mann ki nəl ingi ki mann ki ati a tei nan'ti ta bolo'ti ki kare wa? Jagi a tei ta bolo'ti ki kare el.

¹² Ngannkon'm'gi, ke oyi kadi kagi mati asi kadi andi sinyə eke mbaykote asi kadi andi mati wa? Re in be el ningə, in be to ə ta bolo ki mann ki ati isi te'ti, mann ki nəl asi kadi a te'ti el nga.

Kumkədi ki dɔnangi'ti ki kumkədi ki dɔran'ti

¹³ Nan dann'se'ti ə in nje kumkədi ki nje nyagər wa? De'ə kin kadi toji kulə ra'ne me panjiyə'ti ki maji, ki do ki sol lom ki kumkədi.

¹⁴ Nan kin ə re, ni ki ati kangi ki jangi in me'se'ti ningə, oji ro'se kare el, ta kadi elita ki ngom əsi ta, ta ki rəta'ti el to.

¹⁵ Ko kumkədi ki be kin, in kumkədi ki dɔnangi'ti ne, in kumkədi læ de, in læ Su, um in kumkədi ki in ro Luwə'ti el.

¹⁶ Tado loki ni ki jangi in'ti ningə, nyara ki gorow'ə'ti el, ki ko nya ra'gi ki majel pəti in'ti non to.

¹⁷ Nan ki ojido kumkədi ki in ro Luwə'ti, dəkete, in kumkədi ki ar njay, taa in kumkədi togi el, in kumkədi ki sol lom, in kumkədi kulə noji nan'ti,

in kumkædi ki rosi ki k'oo kumtondoo, isi te ki kandi ki maji maji, gangi nan goto ro'a'ti, taa kœdikum nan ka goto ro'a'ti to.

¹⁸ De'gi ki nje sangi row kisimaji, isi duwi ko nya me kisi maji'ti, ningœ kandi læ'de ki a ujœi in nyara ki dana.

4

Ndigi nya'gi ki dœnangi in kœsi ta Luwœ

¹ Nga ingi, rœnan'gi, ki kœlnan'gi ki toi dann'se'ti tei ra wa? Loki tei sœm'ti, in me nyœnn'gi'ti læ darœ'se ki toi me ro'se'ti, œ isi roi nan.

² Sii rai kumnda nya'gi, nan asi kadi ingœi el, ningœ isi toli de'gi, isi ndingœi nya, nan lo kadi ingœi goto, lo kin'ti, tœli nje kœlnan ki nje rœnan. In kœyi nya, œ ingœi el, tado in gœri kœy Luwœ el.

³ œ re kœyi nya Luwœ kaa, adi'se el, tado nya kœy læ'se in nya kœy ki majel, isi kœyi nya Luwœ kadi re ingœi ningœ, in tindœi sananyi kœ do k'oo majiro'ti læ darœ.

⁴ In njekuwœ marum! Gœri kadi ndigi nya'gi ki dœnangi'ti in ban læ Luwœ el wa? Re de madi isi uwœ madi ki nya'gi ki dœnangi'ti ningœ, isi ra ro'ne njeban'ti læ Luwœ.

⁵ Oyi kadi ta læ Luwœ ki ndangi me Makitu'ti in kare ki ndangi wa? Makitu læ Luwœ el ene: «Jangi ra Luwœ ngayn do Ndil'ti ki indœ me'je'ti.»

⁶ Nan memaji ki adi'je, in nya kibo ngayn utœ nya'gi pœti. Tado makitu læ Luwœ el ene: «Luwœ tanro de'gi ki nje kun do'de taa, œ adi memaji læ'ne de'gi ki nje sol do'de*.»

⁷ In be œ, kadi soli do'se ginn tœgi'ti læ Luwœ, tanyi ro Su, œ a anyi kœ sanyi ro'se'ti.

⁸ Rei ndœkba ro Luwœ'ti, œ Luwœ a re ndœkba ro'se'ti to. In njeramajel'gi, togi ji'se adi ar njay; in nje me joo, œri majel me'se'ti kœ.

⁹ Maji kadi in gœri toki in nje kumtondoo, uwœi ndoo ro'se œ nonyi ki mann kum'se; kadi ko'gi læ'se tœl non, kadi rœnel læ'se tœl ndoo ki kuwœ.

¹⁰ Maji kadi soli do'se non Luwœ'ti œ Luwœ a un do'se taa.

Kadi de gangi ta do ngonkon'ne'ti el

¹¹ Ngannkon'm'gi, maji kadi elita ki majel dœnan'ti el, de ki isi elta ki majel do ngonkon'ne'ti, eke isi gangi ta do'a'ti ningœ, in ndukun læ Luwœ œ isi elta ki majel do'ti num, isi gangi ta do'ti num. Ningœ re isi gangi ta do ndukun'ti læ Luwœ œ, in nje tœl ro'i go ndukun'ti el, nan in njegangita do'ti yo.

¹² Ji gœr toki Luwœ ki kar'ne ba par œ in nje kadi ndukun ki njegangita. In ki kar'ne ba œ aw ki tœgi kadi aji'n de num tuji'n de num to. Nga in, in nan kadi in gangi ta do ngonkon'i'ti wa?

Nje k'aw ki kœjitarã

¹³ Ki œji do'se nga, ingi ki nje k'el k'ene: «Bone eke lo ti œ j'a j'awi me bebo'ti ki be, j'a ji ra bal kare sœm'ti, j'a ji ra gati, j'ingœi'n nar.»

¹⁴ Eli be, nga in de'gi ki gœri nya kare ki a ra nya me ndœ ki lo ti'ti do kisikidœtaa'ti læ'se el to. Toi to kunji mann ki su luy luy adi œœ, ningœ njaba par œ goto kin be†.

¹⁵ Ta ki re a eli œ to kin: «Toki re Luwœ ndigi, œ j'isi ki do'je ta œ, j'a ji ra nya ki yo, j'a ji ra nya ki ne.»

¹⁶ Nan ngœsine, isi œji ro'se me kœjitarã'ti læ'se ki do'se. Kœji ro ki be kin in kœji ro ki majel.

* 4:6 4.6 Tœr ta'gi 3.34 † 4:14 4.14 13-14; Tœr ta'gi 27.1

17 Re de gər row ra maji bəti, nan ra el ningə, in majel ki ra.

5

Kon ki a re do nje nyakingə'gi'ti

1 Ingi ki in njenyakingə! ki oji do'se nga ningə, maji kadi nonyi ə ndingəi ro'se ki ndu'se ki boi, tado kon'gi ki a rei do'se'ti.

2 Nyakingə'gi lə'se ndumi kə, yon'gi onyi ku'gi lə'se.

3 Or'gi ki nar'gi lə'se nonyi niki, ningə non'de a mannaji osi'n'se ta. A on daro'se to por be. In mbonyi nyakingə'gi ki donan'ti donan'ti, dokagilo ki j'in'ti, ki in dokagilo ki doboy'ti.

4 De'gi ki nje ra kulə me ndoo'ti lə'se, ogi'de nyakugə goji lə'de, adi nonyi, ndu non'de aw biti osi mbi Burəbe'ti lə njerə'gi.

5 Kisi'se donangi'ti ne, sii me k'oo maji ro'ti, soi ge anyinan ge me maji'ti. Boi, mbol'se to to da'gi ki uli'de adi a nginəi ndo tol'de be.

6 De'gi ki rai nya madi el, gangi ta do'de'ti, toli'de, ə tanyi'se ro el.

Koreme nginə'n re Burəbe

7 Ngannkon'm'gi, maji kadi orei me'se biti, kadi Burəbe re'n. Oyi nje ndoo, a nginə kandi nya ki maji ngayn ki a te donangi'ti, ki koreme do'ti ngan. A ore me'ne biti kadi ndi binə ədi, ndi ki doboy'ti ədi, bay ta kadi ujə ko lə'ne.

8 Be to ə, ingi kaa, kadi orei me'se, uwəi togi'se ba, tado Burəbe in ndəkba.

9 Ngannkon'm'gi, barita donan'ti el, kadi Luwə gangi'n ta do'se'ti el. Oyi njegangita ra takəy'ti.

10 Ngannkon'gi, maji kadi oyi go nja njekeltakita Luwə'ti ki kete nu ki elita me to Burəbe'ti to nyandaji lə'se, ki ojido kon ki koreme.

11 J'elita do njekuwa togi'de ba me kon'gi'ti j'ene in nje ronel. Kadi me'se olo do kuwətohiba'ti lə Jobi dann kon'gi'ti pəti ki te do'a'ti. Oyi kadi go'ti gogi Luwə ad'a ingə maji, tado Luwə in nje memaji ki ngayn, ki nje k'oo kumtondoo*.

12 Ngannkon'm'gi nya kibo ngayn, ki kadi gəri ə to kin: maji kadi iwi ro'se el, ke in ki ndi, ke in goji ki kuso, ke in kiw ro madi ki rangi. Re in oyo ə eyina oyo, re in jagi ə eyina jagi to par, kadi osi me takigangi'ti lə Luwə el.

13 Re, de madi dann'se'ti, ingə kon wa? Kadi non do Luwə'ti. Eke re ro'a nəl'ə wa? Kadi osi pa ulə'n toji do Luwə'ti.

14 Re, de madi dann'se'ti, ro'a to'ə ə, kadi bar ngatogi lə Njekawnan kadi elita ki Luwə tado li'ə ki oyi'ə ki hu me to Burəbe'ti.

15 Kelta ki Luwə ki kunme a aji de ki nje ro to, Burəbe a un'ə taa, ningə re ra majel kaa, Luwə a inyə go majel'gi li'ə kə.

16 Be ə, kadi təri ndu'se do majel'gi'ti lə'se ki ro nan'ti. Ningə elita ki Luwə tado lə nan, kadi ingəi lapiya do roto'gi'ti lə'se. Kelta ki Luwə lə de ki dana, tog'ə in ngayn.

17 Oy Eli in de to j'in be to, nan elta ki Luwə ki ro tinyi'ne kadi ndi ədi el, ningə ndi ədi donangi'ti el bal mutə ki nanyi mehen to.

18 Ə, təl elta ki Luwə gogi toki sigi, ə Luwə adi ndi təl ədi donangi'ti, adi donangi te ki kandi nya'gi†.

Doboy ta

* 5:11 5.11 Jobi 1.20-22, 2.10, 42.10-17 † 5:18 5.18 1 Ngar'gi 17.1, 18.1, 18.42-45

¹⁹ Ngannkon'm'gi, toki re de madi dann'se'ti ndem gorow ki rɔta'ti, ur mu, ɛ de madi ki rangi ɔr'ɔ tɛl re si'ɛ dɔ row'ti ki dana gogi ningɛ,

²⁰ kadi gɛri toki de ki tɛl ki njeramajel dɔ row'ti ki ndem re si'ɛ go row'ti ki dana kin, a aji njeramajel ta koy'ti, taa Luwɛ a inyɛ go majel'gi li'ɛ ngayn kɔ.

Makitu ki dɔkete ki Piyər ndangi

Ta ki dɔ makitu'ti ki dɔkete ki Piyər ndangi

Makitu kin in ki ndangi kadi njekunme'gi ki sii dow lo'gi'ti ki manga lə Aji ki Du. Ginn ndangi makitu kin in kadi ulə dingəm me'de'ti dann kindəkumndoo'ti ki kadi nan kon tado kunme. Koy, kində taa lo koy'ti ki təl Jeju Kirisiti, in ə in ngirə ki ngan ki rai dɔ'ti kadi uwəi tɔgi'de ba me kunme'ti ki kindəmedɔti. Toki in njekujənyamosi kadikare'gi lə Ngar ə in ginn de'gi ki ari njay, maji kadi tinyəi nan ki Njekaji'de ki ndogi'de ki gati ki ngayn. Maji kadi uwəi tɔgi'de ba me panjiyə'ti lə njekunme. Loki Burəbe a re ningə a ugə goji'de.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-2. Ta ki ɔjido kindəmedɔti, kunme ə ndiginan 1.3-12. Bar nan kadi kisikidɔtaa in ki ar njay 1.13-2.10. Hal lə njekunme, kibo ngayn in ki isi'n dann kon'ti 2.11-4.19. Ra kulə ki maji dann njekawnan'ti 5.1-11. Kuwə ji nan 5.12-14.

Kuwə ji nan

¹ M'in Piyər ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti, m'ndangi makitu kin madi'se in nje ki Luwə mbəti'se, ki sananyinan, adi sii to mbah'gi dɔnangi'gi'ti ki Pon, ki Galasi, ki Kapadosi, ki Aji, ki Bitini.

² Luwə ki Baw mbəti'se kete, kigo kojitarə'ti li'ə, kadi in de'gi lə'ne ki takul Ndil'ə, kadi təli rɔ'se go Jeju Kirisiti'ti, ə kadi mos'o tɔgi'se adi ari njay*. Kadi memaji ki kisimaji lə Luwə to mbar mbar ki dɔ'se'ti.

Ra oyo Luwə tado kaji ki te ki dɔ'a ki takul Jeju Kirisiti

³ Tɔji in ki dɔ Luwə'ti ki Baw Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, tado memaji li'ə ki ngayn ki oji'n'je k'oji ki sigi, ki gorow k'ində Jeju Kirisiti taa dann nje koy'gi'ti. Lo kin'ti, j'awi ki nya kindəmedɔti ki to biti ki non'ti,

⁴ tado j'awi ki nya maji'gi ki Luwə ngəm dɔran'ti tado lə'je. In nya ki a ndum el num, a uwə yoro el num, taa ndolo'ə a goto el num tɔ.

⁵ Nya'gi kin Luwə ngəm'de dɔran'ti tado lə'se, ingi ki tɔg'ɔ isi ngəm'se ki takul kunme tado kaji, adi in kaji ki in ndəkba kadi dɔ'a a te ndo ki dɔboy'ti.

⁶ Re dɔkagilo'ti ki bone, kadi nyanan'gi ki dangi dangi adi mekon isi ra'se dɔkagilo'ti nden be mindi kaa, in kin ə isi adi'se rɔnel.

⁷ Lɔr ki in nya ki a tuji kaa, nanyi'ə me por'ti kadi oyi'ə ke inbe dɔrɔ'a wa. Be tɔ ə, nyanan'gi kakin isi nanyi kunme kadi Luwə lə'se ki gat'a utə lɔr, kadi oyi ke in ki rɔta'ti inbe wa. Re in ki rɔta'ti ningə, a ingəi piti, ki tɔbar, ki kɔsikurə loki Jeju Kirisiti a te busi.

⁸ Jeju ki oyi'ə ki kum'se el, nan in ndigi'ə, oyi'ə el bay, nan uni me'se adi'ə. Ningə isi rai rɔnel, adi in rɔnel kibo ngayn, ki dum kelta'a.

⁹ Tado ingəi nya ki uni me'se adi tado'a, adi in kaji rɔ'se.

¹⁰ Ki ɔjido kaji kin, de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ndəri ginn'ə, taa dɔji ta dɔ'ti ngayn tɔ. Adi in de'gi ki njekeltakita Luwə'ti dɔ kadikare'ti ki Luwə ində dɔ'a dana kete adi'se.

* 1:2 1.2 Tekitaga 24.3-8; Lebitiki 16.14-15

11 De'gi ki *njekeltakita Luwə'ti sangi kadi n'gəri ke dökagilo ki ra, ə nya'gi ki bann ə a rai nya dökagilo'ə'ti ki Ndil Kirisiti oji'de wa? Tado Ndil Kirisiti ki me'de'ti toji'de dökagilo kin kete, loki elta do kon'gi'ti ki Kirisiti ki in *De ki Luwə mbət'ə a ingə ki toji ki a re go kon'ti†.

12 Luwə adi njekeltakita'a'ti gəri toki, mbər ki n'ində ta'de'ti kin in tado maji lə'de inbe'gi el, nan in tado maji lə'se ə iləimbər kin. Ngə sine nje kiləmbər Poyta ki maji iləi'se mbər kin ki takul togi lə Ndil Luwə ki Luwə ulə'n adi in dōran'ti re. Mbər kin, malayka'gi ki do'de kaa sangi kadi n'gəri ginn'ə to.

Kindəmedoti ki a ge nyara ki ar njay

13 Tado kin ə, kadi adi mərta'gi lə'se isi kum, adi kum'se ar njay kadi ori mbunə nya ki maji ki nya ki majel nan'ti. Kadi kindəmedoti lə'se ba pəti in do kadikare'ti ki Luwə a adi'se, loki Jeju Kirisiti a te bus.

14 Maji kadi in nje təl rə'se go ta'ti lə Luwə, um uni go nyənn lə daro ki kete ki isi ndor'se, loki sii day do rə'se'ti bay kin el.

15 Ningə, toki Luwə ki bar'se in nje k'Ar Njay kakin ə, ingi kaa, kadi ari njay me panjiyə'se'gi'ti pəti to.

16 Tado Makitu lə Luwə el ene: «A in de'gi ki k'ar njay, tado m'in ki k'Ar Njay‡.»

17 Re me kelta'gi'ti lə'se ki Luwə, isi bari'ə Baw'se, in ki in Luwə ki njegangita do de'ti ki ra kigo kulə ra'a'ti um, or kum'de dana el ningə, maji kadi nya ra'se in kigo bol Luwə'ti, dökagilo'ti ki sii to mbah'gi dōnangi'ti ne kin.

18 Ningə in gəri maji toki in ki nar eke lər ki in nya'gi ki a tuji kin, ə Luwə ugə'n do'se me nyara'gi'ti ki majel, ki kaw'se'gi inyəi adi'se kin el.

19 Nan in ki mosi Kirisiti ki gat'a dum ndogi, ə Luwə ugə'n do'se. Kirisiti ki to to ngonn bati ki nya madi ra'a el, ta nya ki majel od'ə el to.

20 Luwə mbət'ə, ində do'a dana kete non kulə ngirə dōnangi'ti nu tado kadikare kin, ningə te ki do'a dökagilo'ti ki dōboy'ti, tado maji lə'se.

21 Ingi ki takul Kirisiti ə, uni me'se adi Luwə, ki te si'ə dann nje koy'gi'ti, ə ad'a tobar, kadi kunme, ki kindəmedoti lə'se in ki do Luwə'ti.

Njiyə to ngann'gi lə Luwə me ndiginan'ti

22 Toki ari rə'se njay, ki gorow təlro go ta'ti ki rəta'ti, kadi in ndigi ngannkon'se'gi ki me Kirisiti'ti, ki kanji kədikum nan, maji kadi in ndiginan dann'se'ti, ki yo ki ne, ki me ki k'ar njay.

23 Koji ki oji'se sigi, in ki tarow lə baw'se'gi ki njekoy'gi kin el, nan in ki takul nya duw ki a oy el, ki takul ta lə Luwə ki isi kumngayira biti ki non'ti.

24 Tado Makitu lə Luwə el ene:
«De'gi pəti toi to mbi mu be,
ningə maji'de pəti, to to puti kam be to:
Mu tuti, put'ə joro,

25 Nan ta lə Burəbe to lo to'ne'ti biti ki non'ti§.» Ta kin in Poyta ki maji ki iləi'se mbər'ə.

2

Mbal koy el ki de'gi ki k'ar njay

1 Maji kadi mbəti nyara'gi ki majel pəti, ki ta'gi ki ngom, ki kədikumnan, ki jangi, ki kel nan ta ndil nan'ti.

† 1:11 1.11 Pa'gi 22; Ejay 53; Luk 24.25-26 ‡ 1:16 1.16 Lebitiki 19.2 § 1:25 1.25 Ejay 40.6-8

² Adi bo ta læ Luwə ra'se, toki bo mba a ra'n ngann'gi ki kasi kin be. Ta læ Luwə to to mba ki doro'a ki a ra'se adi togi, ə tei kaji'ti.

³ Toki makitu læ Luwə el'n: «Nanyi Burəbe ki ro'se adi oyi maj'a ki ngayn*.»

⁴ Rei ki ro Burəbe'ti ki in mbal ki isi kumngayira, in ki de'gi mbəti'ə to nya ki majel, nan Luwə mbət'ə tado gat'a in ngayn ki ro'a'ti.

⁵ Ingi kaa, in mbal'gi ki sii kumngayira. Kadi osi ro'se ki nan'ti kadi in teli *Kəy læ Luwə kigo ndil'ti, kadi in kuti njekujənyamosi tado kujənyamosi kadikare kigo ndil'ti ki nəl Luwə ki takul Jeju Kirisiti.

⁶ Tado ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: «Oyi m'mbəti mbal ki gat'a in ngayn, m'ində bebo Siyon'ti. In mbal ki dokum lo'ti. De ki un me'ne ad'a ə nya ki rosol a te do'a'ti el†.»

⁷ Mbal kin in mbal ki gat'a in ngayn ro'se'ti ingi ki uni me'se adi'ə. Nan ki ro de'gi'ti ki uni me'de adi'ə el, in mbal ki njera kəy'gi mbəti'ə, ki təl mbal ki dokum kəy'ti. In mbal ki nje tugə de jigi'ti ki nje kadi de osi‡.

⁸ Tugəi'ə jigi'ti osi tado mbeti kunme'de kadi ta ki rota'ti. Ningə in nya ki maji kadi a re do'de'ti be§.

⁹ Nan ingi, in ginn de'gi ki mbəti'se, in njekujənyamosi'gi læ Ngar, in ginn de'gi ki k'ar njay, in de'gi ki Luwə ində'se doji'ne kadi iləimbər kulə'gi ki əti bol ki ra. In ki bar'se lo ki ndul'ti te sese lo ki kunji'ti lə'ne ki ar njay*.

¹⁰ Ingi ki kete in de'gi læ Luwə el, nan ngəsine in de'gi li'ə, ingi ki kete ingəi k'oo kumtondoo læ Luwə el, nan ngəsine ingəi k'oo kumtondoo li'ə†.

Kisi njekunme dann de'gi'ti ki gəri Luwə el

¹¹ Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, toki in mbah'gi ki sii donangi'ti to be lə'se el, m'ulə dingəm me'se'ti kadi mbəti nyənn nyara læ daro ki to ro'se'ti, isi ro ki ro'se ki me'ti.

¹² Maji kadi awi ki hal ki maji dann de'gi'ti ki uni me'de el, kadi re isi təti ta do'se'ti to njeramajel'gi be mindi kaa, oyi kulə ra'se'gi ki maji ningə uləi toji do Luwə'ti ndo'ti ki a re.

¹³ Tado læ Luwə, maji kadi uləi do'se ginn togi'ti læ de'gi pəti ki sii do konbe'ti, adi in ngar kibo ki isi do konbe'ti pəti,

¹⁴ ki nje konbe'gi ki ginn'ə'ti, ki ində'de kadi indəi njera nya'gi ki majel oji'de, ə osikurə njera nya'gi ki maji.

¹⁵ Tado in ndigi læ Luwə kadi rai nya ki maji uti ta ta ki kel ki do day'ti læ de'gi ki mbo.

¹⁶ Kadi kulə ra'se in kuləra de'gi ki taa k'ilə taa, ningə kadi taa k'ilə taa lə'se təl nya kuti do majel el, nan kadi kulə ra'se in kuləra njekulə'gi læ Luwə.

¹⁷ Kadi osikurə de'gi pəti, ndigi ngannkon'se'gi ki njekunme, awi ki bol Luwə, osikurə ngar.

Bər'gi ki njekunme

¹⁸ In njekuləbər'gi, kadi uləi do'se ginn togi'ti læ be'se'gi ki bol ki rota'ti. Kadi uləi do'se ginn togi'ti læ nje ki hal'de maji ki sol lom lom par el, nan kadi uləi do'se ginn togi'ti læ nje ki hal'de ngan to.

¹⁹ Tado in nya ki maji kadi, ki takul bol Luwə, de doo me'ne ngan me kon'gi'ti ki isi ingə ki kanji kadi ra nya madi ki dana el.

* 2:3 2.3 Pa'gi 34.9 † 2:6 2.6 Ejay 34.9 ‡ 2:7 2.7 Pa'gi 118.22 § 2:8 2.8 Ejay 8.14 * 2:9 2.9 Tekitaga 19.5-6; Ejay 43.20-21; Ndukun ki nja joo 4.20, 7.6. † 2:10 2.10 Oje 1.6,9, 2.1,23,25

²⁰ Loki indəi'se k'ində nyara ki majel, ə doi me'se ngan, eke tɔbar ri ə to'ti non wa? Nan kin ə re in nyara ki maji ki isi rai ə re ki kon do'se'ti, ə doi me'se ngan me'ti ningə, in nya ki maji ki non Luwə'ti.

²¹ In tado nya kin ə Luwə bari'n'se, tado Kirisiti inbe ki do'ne kaa ingə kon tado lə'se. Ningə inyə nyakəji kin adi'se kadi to uni do nja'a.

²² Kirisiti ki ra majel el, taa ta ki ngom te ta'a'ti nja kare el to.

²³ Loki de'gi taji'ə, təl taji'de gogi el; loki de'gi adi'ə kon, təl tan'de rə el. Nan inyə rə'ne ji Luwə'ti ki njegangita ki dana.

²⁴ Kirisiti ki oy majel'gi lə'je darə'ne'ti do kagidəsi'ti kadi j'oyi do majel'ti ə j'isi ki do'je taa tado nyara ki dana. In ki takul ndunə do'gi li'ə ə ingəi lapiya.

²⁵ Tado kete toi to bati'gi ki ndəmi row be‡, nan ngə sine, in təli ki rə njekul'se'ti ki njengəm rə'se gogi.

3

Ta ki ojido dene'gi ki ngaw'de'gi me kəy'ti

¹ Be to ə, in dene'gi, maji kadi uləi do'se ginn togi'ti lə ngaw'se'gi, kadi re nje ki nan'gi dann'de'ti mbeti kunme kadi ta lə Luwə kaa, ingəi'de adi Luwə ki takul panjiyə'se, ki kanji kadi eli'de ta.

² Tado isi oyi nya ra'se'gi ki to ar njay ki buki ki isi buki'de'ti.

³ Maji kadi mandi ki ra lə'se in ki gidi rə'ti taga ne el. Adi in do ki kuwə ki ndəji ta, ki ningə'gi ki ra ki ɔr, ki ku'gi ki gati'de in ngayn.

⁴ Maji kadi mandi ki ra lə'se in ki ngarme'ti kəy, ki in mandi ki a tuji el ki hal ki səl ləm ləm, ki kisimaji ki in nya ki gat'a in ngayn non Luwə'ti.

⁵ In be ə, dene'gi ki k'ar njay ki kete nu, ki indəi me'de do Luwə'ti rai mandi, uləi do'de ginn togi'ti lə ngaw'de'gi.

⁶ J'oo dene kare to Sara ki təl rə'ne go ta'ti lə *Abiraham adi bar'a be'ne. Ngə sine in təli ngann'a'gi, toki re rai nyara ki maji, ki kanji kadi nya madi kare ində'se bol'ti.

⁷ Be ə, in ngaw dene'gi kaa maji kadi sii ki ne'se'gi, indəi kum'se go'de'ti maji, tado in de'gi ki togi'de goto. Ɔsi kurə'de tado a ingəi kadikare kisikidotaa lə Luwə nan'ti sese. Rai be kadi nya madi kare ogi'se tarow kelta ki Luwə el.

Row ndiginan lə ngannkon'nan'gi

⁸ Ta tɔlta'a, maji kadi ingi pəti, mərta lə'se in kare, taa kadi ta on me'se tado lə nan, kadi in ndiginan to ngannkon'nan'gi, kadi in nje k'oo kumtondoo lə nan, ki nje səl do'de.

⁹ Maji kadi ugəi bəngi majel ki majel el, ta bəngi nya taji ki nya taji el to. Maji kadi in nje njangi do yo taa, tado in kin ə in nya ki Luwə bar'se tado'a. Luwə bar'se kadi ingəi njangi do ki un mindi'ne kadi n'adi'se.

¹⁰ Ningə nya ki Makitu lə Luwə el ə to kin:

«De ki ndigi kadi n'isi ki do'ne taa maji,
ə n'oo maji ndə'ne'gi ki dənangi'ti ne ə,
maji kadi ngəm ndonn'ne do kelta'ti ki majel,
ə ngəm ta'ne do kelta ngom'ti to.

¹¹ Kadi ɔsi rə'ne ngərəngi kadi majel'ti ə ra nya ki maji, kadi sangi kisimaji ə uwə rə'ne ba me'ti.

¹² Tado kum Burəbe in do de'gi'ti ki dana, taa mbi'ə to tagira kadi oo'n do ta ki isi eli si'ə to,

nan isi ɔsi ta njera nya ki majel*.»

Kuwətɔgiba me kon'ti

¹³ Nan ə a ra'se majel, loki tingəi bil me ramaji'ti wa?

¹⁴ Re de'gi adi'se kon tado nyara ki dana ki rai ningə, in nje ronel, ə kadi boli'de el, taa kadi mərta lə'se aw ki yo ge ne ge el.

¹⁵ Nan kadi ɔsikurə Kirisiti ki in Burəbe me'se'ti. Kadi in ndəkba ki dɔkagilo'gi pəti kadi de ki ra ki dəji'se ginn kindəmedɔti lə'se ə eli'ə.

¹⁶ Ningə kadi eli'de ki mindi ki sɔl lom, ki bukinan'ti. Kadi awi ki mekuwə me tɔ Kirisiti'ti ki ta ki ar njay, kadi re isi təti ta dɔ'se'ti to njeramajel'gi be ka, nje kelta ki majel dɔ nya ra'ti ki maji ki isi rai kin, rɔ'de sɔl'de.

¹⁷ Re in kin ə in ndigi lə Luwə ningə, k'ingə kon tado nyara ki maji in soti utə nyara ki majel.

Jeju Kirisiti ingə kon tado de'gi pəti

¹⁸ Tado Kirisiti inbe ingə kon nja kareba ki non'ti tado majel'gi lə de'gi. In ki in de ki dana, nan ingə kon tado lə njera nya ki dana el, kadi re se'de rɔ Luwə'ti. Toli'ə me darɔ'a'ti, nan Ndil Luwə təl tɔs'ɔ ndəl adi isi ki dɔ'ne taa.

¹⁹ In ki tɔgi Ndil kakin ə awi'n bitɔ ilə'n mbər Poyta ki maji ndil de'gi ki sii dangay'ti koo.

²⁰ Adi in ndil de'gi ki ndɔki kete tanyi rɔ Luwə, loki isi'n se'de dɔ'ti dɔkagilo'ti ki Nuwe isi ra'n tokibo. Me tokibo'ə'ti kin, kɔr de'gi nden ba, adi de'gi jijoo par ə awi'ti ə aji ki takul mann ki un'de ki taa†.

²¹ Mann kin ɔjidɔ batəm ki isi aji'se ngɔsine. In tado k'ɔr yoro'gi ki rɔ de'ti kɔ el, nan in k'un rɔ kadi Luwə ki me kuwə ki ta ar njay. Aji'se ki takul kində Jeju Kirisiti taa lo koy'ti.

²² Ində taa lo koy'ti aw dɔran'ti, isi dɔjikɔl Luwə'ti, onbe dɔ malayka'gi, ki konbe'gi, ki tɔgi'gi.

4

Gangɔ nan ki majel

¹ Toki Kirisiti ingə kon me darɔ'ne'ti, ingi kaa kadi awi ki mərta kin me'se'ti to nya kati lə'se. Tado de ki ingə kon me darɔ'ne'ti in de ki goto me majel'ti ki ra nga.

² Goto me'ti kadi ndəgi ndɔ'gi ki nanyi non'a'ti, kisikidɔtaa li'ə in kigo ndigi'ti lə Luwə um ki ndigi'ti lə darɔ el.

³ Adi asi be, dɔkagilo ngayn sii ta nya ra'ti ki majel to de'gi ki gəri Luwə el be. Rai majel me kaya'ti, me nyənn'ti lə darɔ, me gon yiwi ki kanyi'ti, me kusɔ nya kədi'ti ki me kanyi nya kədi'ti, ki me yo ki ra'ti ki in nyara el.

⁴ Nje kunme'de kadi Luwə el, oyi kadi in nya ki go'ti el kadi mbəti buki rɔ'de me nya ra'ti ki majel ki aldo lo kin se'de, ə isi taji'se.

⁵ Nan a ɔri ginn nya ra'de ki majel non Luwə'ti ki in ndəkba kadi a gangi ta dɔ nje kisi ki dɔ'de taa ki nje koy'gi ba pəti.

⁶ In tado kin ə nje koy'gi kaa iləi'de mbər Poyta ki maji lə Luwə kadi go ta ki gangi'ti ki Luwə gangi dɔ'de'ti to de'gi pəti, kadi sii ki dɔ'de taa ki takul Ndil toki Luwə inbe isi'n ki dɔ'ne taa be.

Maji kadi njekawnan'gi sii kumngayira

* 3:12 3.12 10-12; Pa'gi 34.13-17 † 3:20 3.20 Lotum 6.1-7.24

⁷ Dɔboy nya'gi pɛti in ndəkba, ɔ kadi sii ki kumkədi ki kum ki ar njay kadi elita ki Luwə.

⁸ Ningə kete non nya'gi'ti pɛti, kadi in ndiginan ndigi ki tingəbil dann'se'ti yo ki ne. Tado ndiginan uti dɔ bulə majel'gi*.

⁹ Maji kadi uwəi nan ki rɔ nan'ti me kəy'ti lə nan ki yo ki ne, ki kanji barta.

¹⁰ Toki Luwə adi'n de ki ra dann'se'ti kadikare, maji kadi nan nan kaa un kadikare ki Luwə ad'a ra'n kulə tado maji lə ndəgə'gi, to de'gi ki njengəm nya ki maji, adi in njengəm kadikare'gi ki dangi dangi lə Luwə.

¹¹ Re de isi elta ningə, kadi elta ki ta Luwə'ti, re de isi ra kuləbər ningə, kadi ra ki tɔgi ki Luwə ad'a, kadi Luwə ingə tɔbar me nya'gi'ti pɛti ki takul Jeju Kirisiti ki tɔbar ki tɔgi in li'ə ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi. *Amen.

¹² Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, re nyanan ki ngan ngayn te dɔ'se'ti kaa, kadi ɛti'se bɔl adi oy to nya ki mbah el.

¹³ Nan kadi rai rɔnel yo tado kon ki ingə Kirisiti, ɔ isi ingəi si'ə, kadi to in me rɔnel'ti kibo ngayn, ndɔ'ti ki a re me tɔbar'ti lə'ne.

¹⁴ Re de'gi taji'se tado lə Kirisiti ningə, in nje rɔnel, tado Ndil tɔbar, ki in Ndil Luwə isi dɔ'se'ti.

¹⁵ Maji kadi de madi dann'se'ti ingə kon ki be kin el, adi in kon tɔl de, eke kon bɔgi, eke kon nyara ki majel, eke kon k'ində rɔ ta'ti lə de'gi.

¹⁶ Nan re ingə kon tado k'in ki in njekunme ningə, kadi rɔ'a sol'ɔ el, kadi ulə tɔji dɔ Luwə'ti to kulə tado tɔ Kirisiti ki bar dɔ'a'ti.

¹⁷ Tado in dɔkagilo kadi ta ki gangi ulə ngirə'ne, ningə a ulə ngirə dɔ de'gi'ti lə Luwə. Nga kin ɔ re a ulə ngirə'ne dɔ'je'ti ningə, de'gi ki nje mbəti tɔl rɔ'de go Poyta'ti ki maji lə Luwə kam dɔboy'de a to bann wa?

¹⁸ Makitu lə Luwə ene: «Re ngan ki de ki dana ngayn bay taa kadi ingə kaji, ningə de ki nje mendul ki njeramajel, ke yan'a a to bann wa?»

¹⁹ Be ɔ, kadi nje ki isi ingəi kon kigo ndigi'ti lə Luwə, inyəi rɔ'de ji Nje kində nya'gi'ti, ki in nje ra nya ki low'ə'ti ɔ nanyinan ki memaji ki ra'ti.

5

Kulə lə njekornon njekawnan'gi

¹ Ki ngɔsine kin, m'ulə dingəm me ngatɔgi'gi'ti ki sii dann'se'ti. M'in ki m'in ngatɔgi madi'de, ki m'oo lo kon'gi ki ingə Kirisiti ki kum'm, m'in, m'a m'in lo tɔbar'ti ki dɔ'a a te tɔ.

² Kadi uli njekawnan'gi to bati'gi ki Luwə ulə'de ji'se'ti. Kadi uli'de kigo kində dɔ'ti el, nan kigo me ndigi'ti toki Luwə ndigi'n. Uli'de tado k'ingə'n nar el, nan kadi in ki kadi rɔ ki tingəbil.

³ Kadi rai ngar dɔ nje'gi'ti ki Luwə ulə'de ginn ji'se'ti kin el, nan kadi in nyandaji tado lə'de yo taa.

⁴ Ningə loki Njekul bati'gi kibo a ində lo te bus ningə, a ingəi jɔgi tɔbar ki ndolo'ə a goto el.

⁵ Be tɔ ɔ, in ngann'gi, maji kadi uləi dɔ'se ginn tɔgi'ti lə ngatɔgi'gi. Ningə ingi pɛti, kadi dɔ sol to dann'se'ti ki rɔ nan'ti. Tado makitu lə Luwə el ene: «Luwə tanrɔ de'gi ki nje kun dɔ'de taa, ɔ adi memaji lə'ne de'gi ki nje sol dɔ'de*.»

⁶ Maji kadi soli dɔ'se ginn tɔgi ji Luwə'ti ki nje tɔgi, kadi to un dɔ'se taa dɔkagilo'ə'ti ki ɔji.

⁷ Ɔri merta'gi lə'se buki dɔ Luwə'ti, tado in ɔ isi ində kum'ne go'se'ti.

* 4:8 4.8 Tər ta'gi 10.12; Jak 5.20 † 4:18 4.18 Tər ta'gi 11.31 * 5:5 5.5 Tər ta'gi 3.34

⁸ Maji kadi sii do nja'se'ti ki kum ki k'ar njay, tado njeban la'se, Su a njiye ki lo lo, non to bol ki a sangi de kadi to n'ruwe be.

⁹ Rai do nja'se'ti ngan me kunme'ti la'se, tanyi'ə ro. Tado gəri bəti, ngannkon'se'gi ki njekunme'gi pəti ki donangi'ti, isi ingəi ko kon ki isi ingəi kin to.

¹⁰ A ingəi kon dokagilo nden be, nan Luwə ki memaji pəti in li'ə, ki bar'se ki me toji'ti la'ne ki doboy'o goto, ki me to Kirisiti'ti, a təl ində'se maji gogi, a adi ngirə'se ngan, a adi'se togi, taa a adi rai do nja'se'ti ba to.

¹¹ Kadi togi in li'ə ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi. Amen!

Doboy ta ki kuwə ji nan

¹² Ngonn makitu ki m'ndangi m'adi'se kin, njera sə'm kadi m'ndangi in Silben†, ki m'oo'ə to ngonnkon'je ki nje ra nya ki low'ə'ti. M'ndangi m'adi'se kadi m'ulə'n dingəm me'se'ti, ə m'oji'se m'adi in gəri toki doyanan ki memaji ki rota'ti la Luwə.

¹³ *Njekawnan'gi ki Babilon'ti, ki in nje ki Luwə mbəti'de, uwəi ji'se, taa ngonn'm Marki‡ kaa uwə ji'se to.

¹⁴ M'dəji'se kadi uwəi ji nan kuwə ji ki toji ndigi la ngannkon'nan'gi. Ningə kadi kisimaji la Luwə in sese nan'ti, pəti me to Kirisiti'ti.

Makitu ki nja joo ki Piyər ndangi

Ta ki do makitu'ti ki nja joo ki Piyər ndangi

Makitu kin in ki ndangi kadi njekunme'gi ki njendo de'gi nya ki ngom sangi tuji kunme lə'de ningə ko degə'gi kakin ɔsi ginn'de kadi njenyi ki rɔ'de tɔ. Kadi rɔi ki nyando ki a tuji'de kin, njendangi makitu ndigi kadi njekunme'gi uwəi tɔgi'de ba me gər Luwə'ti ki rɔta'ti ki Burəbe Jeju Kirisiti; ndoi rɔ'a'ti ki row lə njemanaji'gi ki oyi'ə nu oyi do ta li'ə nu. Maji kadi oyi toki re lə Jeju Kirisiti ki in kalangi el, in nya ki tɔji kisidoti ki ndigi lə Luwə. In ndigi kadi de'gi pəti mbəli ji kisikidɔta lə'de me Kirisiti'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-2. Bar ki Kirisiti bar njekunme 1.3-21. Tanrɔ njendo de'gi nya ki ngom 2. Təl Burəbe 3.

Kuwə ji nan

¹ M'in Simon Piyər ki nje ra kuləbər, ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti ə m'ndangi makitu kin. M'ndangi makitu kin m'ulə'n madi'se in nje'gi, ki gorow nyara ki dana lə Luwə, eke Njekaji'je Kirisiti, ingəi kunme ki maji ngayn to yan'je be.

² Kadi memaji ki kisimaji lə Luwə to mbar mbar ki do'se'ti, ki gorow gər ki in gəri Luwə in ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti.

Bar ki Luwə bar'je ki mbəti ki mbəti'je

³ Me tɔgi Luwə'ti kin ə Burəbe adi'n'je nya'gi pəti ki j'awi ndoo'ə tado kisikidɔta lə'je me kində rɔ nan'ti lə'je si'ə. Toki rɔta'ti, ra adi ji gər in ki bar'je kadi j'in nan'ti si'ə do kɔsikurə'ti li'ə ki kuləra'a ki maji.

⁴ In be ə, ki takul kɔsikurə ki tɔgi kin, Luwə adi'je kunmindi'gi ki ɔjido nya'gi ki bo bo ki maji'de in ngayn tɔ. Ningə loki ingəi nya ki Luwə un'n ndu'ne ə, a aji rɔ'se me nyənn nya'ti ki nje tuji de'gi ki dɔnangi'ti ne. Ningə a indəi rɔ'se nan'ti ki Luwə do ji kis'ə'ti.

⁵ Tado kin ə, uwəi tɔgi'se ba pəti do kunme'ti lə'se, iləi panjiyə ki maji do'ti, ningə do panjiyə'ti ki maji, iləi gər Luwə ki rɔta'ti do'ti.

⁶ Do gər Luwə'ti ki rɔta'ti, maji kadi iləi kində do rɔ'se'ti do'ti, do kində do rɔ'se'ti, iləi kuwətɔgiba do'ti, ningə do kuwətɔgiba'ti, iləi nyara kigo lo bol Luwə'ti do'ti.

⁷ Do nyara kigo bol Luwə'ti, maji kadi iləi ra madi ki nan ki ngannkon'gi do'ti, ningə iləi ndiginan do ra madi ki nan ki ngannkon'gi do'ti.

⁸ Re awi ki hal'gi kin me'se'ti ngayn ningə, a adi'se tɔgi me kulə ki ra'ti. Ə a asi kadi awi ki kete kete me gər Burəbe lə'je Jeju Kirisiti'ti.

⁹ Nan re de madi aw ki hal'gi kin rɔ'ne'ti el ə, lo kadi a oo lo ar njay goto. Ə a to to de ki njekumtɔ be. Me'ə oyi do'ti kadi Luwə ar rɔ'a do majel'gi'ti li'ə ki sii me'ə'ti kete kɔ.

¹⁰ In be ə, ngannkon'gi ki dingəm ki nje ki dene, uləi rɔ'se ki nan'ti ki tɔgi'se ba pəti kadi uwəi bar ki Luwə bar'se ki mbəti ki mbəti'se ində'se ta dangi kin ngan. Re rai be ningə, nya ki a ra nya kadi a osi me majel'ti a goto.

¹¹ Be ə, tarow Konbe ki a to ratata, adi in Konbe lə Burəbe lə'je eke Njekaji'je Jeju Kirisiti a te tati panyi panyi non'se'ti.

¹² Tado kin ə, m'ge kadi m'olo me'se do nya'gi'ti kin ta ta. Toki rōta'ti in gəri'de nga adi in nganyi me ta ki rōta'ti ki taai kin ə binəm.

¹³ Nan m'oo kadi in nya ki gorow'ə'ti kadi m'tosi hangal'se ndəl ki row kolo ki m'nji m'olo me'se do nya'gi'ti kin ki dōkagilo'gi pəti, ki m'nji'n ki do'm taa dōnangi'ti ne bay.

¹⁴ M'gər kadi dōkagilo koy'm nanyi ndəkba. Burəbe lə'je Jeju Kirisiti adi'm gər.

¹⁵ M'a m'ində togi do rō'm'ti ki row'gi ki dangi dangi kadi re go koy'm'ti kaa, asi kadi oloi me'se do nya'gi'ti kin par par.

Ta lə de'gi ki nje k'oo toji lə Kirisiti

¹⁶ Toki rōta'ti, loki j'adi in gəri ta lə re me togi'ti lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, j'ində ngirə'je do su'gi'ti ki kudə ki ngom lə de'gi kam ə j'eli'n'se ta'gi kin el. Nan j'oo ndolo li'ə ki əti bol ki kum'je.

¹⁷ Oyo, Luwə ki Baw'je ad'a kōsikurə num, taa ulə toji do'a'ti num to, dōkagilo'ti ki ndu Luwə ki nje togi kin ene: «In kam in Ngonn'm, njendigi lə'm, ki rō'm nəl'm do'a'ti ngayn.»

¹⁸ Ningə ndu ki in dōran'ti kin, j'inbe j'oo do ndu kin ki mbi'je, loki j'in ki Jeju nan'ti do mbal'ti ki ar njay*.

¹⁹ Bay taa, ji tinyi me'je kati do ta'ti lə Luwə ki te ta de'gi ki njekeltakita'a'ti to. Maji kadi uri mbi'se go ta'ti kin maji, tado a adi rai nya'gi ki maji. Toki rōta'ti, ta kin to to por lambi ki unji lo ki ndul kururu'ti. Unji ratata ta ginn lo'ti ningə kunji lə Kirisiti a unji ngarme'se'gi toki mee ki taginnlo'ti adi lo unji'n do dōnangi'ti kin be.

²⁰ Kete non nya'gi'ti pəti, maji kadi in gəri ta kin ar njay: de madi kare ki asi kadi or me ta ki in ki ndangi me Makitu'ti lə Luwə kin dōrō'ne goto.

²¹ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki eli, eli kigo ndigi lə'de madi kare ki elta ki ta Luwə'ti kigo me ndigi lə'ne ki sōw do'ne goto. Nan in ki takul Ndil Luwə ə de'gi eli ta ki ta Luwə'ti.

2

Njendo de'gi nya ki ngom

¹ Dōkagilo'ti ki kete kaa, nje bar rō'de de'gi ki njekeltakita ki ta Luwə'ti nan ingi el in dann ngann Isirayel'gi'ti non; be to ə, njendo de'gi nya ki ngom a tei dann'se'ti to. A rei ki nyando'gi ki ngom dann de'gi'ti ki kanji kadi gəri, kadi a buki'de kō, ningə a mbəti Burəbe ki nje taa'de ilə'de taa ji majel'ti. Lo kin'ti, a ndōri tuji ki a re tanan'ti ne ki do'de'ti.

² De'gi ngayn a uni go'de me kaya'gi'ti lə'de, ningə kulə ra'de a ra adi de'gi a indəi nja'de do nya ki rōta'ti, uwəi nanga.

³ Ningə toki gəi nyakingə ki ngayn, a ədi'se ki ta'gi ki ta'de'ti kadi ingəi nya ji'se'ti. Nan maji kadi gəri toki ta ki gangi ki do'de'ti, Luwə ində do'a nan'ti mayinu nga, taa isi do nja'ne'ti kadi a tuji'de to.

⁴ Toki rōta'ti, malayka'gi ki nje ra majel, Luwə un kum'ne do majel'gi'ti lə'de el, nan buki'de me boləbe'ti ki dōboy'o goto lo ki diw'ti, dō'de ki kulə gindi adi toi sii nginəi takigangi.

⁵ Ningə de'gi ki dōkagilo'ti ki dōkete kin kaa, Luwə un kum'ne do majel'gi'ti lə'de kō el to. Loki adi mann kon lo kibo ngayn re kadi tuji de'gi ki nje me majel'gi kō kin, Nuwe ki nje kiləmbər nya ki rōta'ti num, de'gi ki me kəy'ti li'ə ki in siri kin num par to ə or'de kō me tuji'ti*.

* 1:18 1.18 17-18; Mat 17.1-5; Mrk 9.2-7; Luk 9.28-35 * 2:5 2.5 Lotum 6.1-7.24

⁶ Luwə gangi ta koy dɔ de'gi'ti ki Sodom ki Gəməɾ, row'de ki por raki kadi de'gi ki in nje ɓol Luwə el oyi toki in nya ki a ra'de lo ti'ti†.

⁷ Nan Loti ki in de ki dana, Luwə te si'ə me tujɪ'ti kin kɔ. Loti ingə kon me ndil'ne'ti ɔji'n dɔ de'gi ki nje sangi nan kaya'ti, ki kaya'gi ki njera nya ki me'de ndigi‡.

⁸ De'gi ki, in ki in de ki dana isi dann'de'ti, loki oo kulə ra'de'gi ki to kadi rai el ki isi rai, ki ta kel de'gi ki isi eli ə, ki ndɔ'gi pəti lapiya lə ndil'ə goto.

⁹ In be ə, Luwə gər'n lo te ki de'gi ki nje təl rɔ'de go ndu'ə'ti me kon'ti tɔ, gər'n lo kuwə de'gi ki njera nya ki dana kadi adi'de kon ndɔ gangi ta'ti tɔ.

¹⁰ Kibo ngayn, de'gi ki kadi a adi'de kon in nje k'oo maji rɔ'de'gi ki sii kidi tɔgi konɓe lə Luwə. In de'gi ki njekuwə kul rɔ'de, ningə nya ində taa ki ngan ta'de'ti, adi ɓoli el kadi eli ta'gi ki mal dɔ nyakində'gi'ti lə Luwə ki sii dɔran'ti to tɔji'gi li'ə.

¹¹ *Malayka'gi inbe ki in dɔ nya'gi'ti pəti num, awi ki tɔgi ngayn num kin kaa eli ta'gi ki mal dɔ'de'ti takum Burəbe'ti el.

¹² Nan ko degə'gi kin rai nya to da'gi ki hangal'de goto, adi awi ki non be par, kadi de uwə'de tɔl'de kam be. Elita ki mal dɔ nya'gi'ti ki gəri'de el. Ningə a ingəi koy oyi to da'gi ki mu be.

¹³ A ujəi kandi kulə ra'de'gi ki dana'ti el. In de'gi ki nəl'de ngayn kadi oyi maji rɔ'de dann kadi nda'ti. Kisi'de ta nyakusɔ'gi'ti sese, loki isi ədi'se ki ngann ta'gi ki ta'de'ti kin in nya ki to njen, in nya ki to rɔsɔl.

¹⁴ Re ene gon kum'de ə, ɓo sangi nan kaya'ti ə rosi me'de. Ningə rai majel pi asi'de el; uwəi de'gi ki tɔgi'de kigo ndil'ti goto kuləkikiyɔ'ti lə'de num. Nya ki uwə me'de in ra ta nyakingə ki ngayn. In de'gi ki Luwə mann'de.

¹⁵ Loki tusi row ki rɔta'ti inyəi kakin ə, uri mu, uni row kigo Balam'ti ki ngonn lə Bewor. Balam ki nəl'ə ngayn kadi ta nar ki gorow'ə'ti el,

¹⁶ nan Luwə ndɔr mbi'ə tado kaldɔ ta li'ə. Koro ki in da, elta el, nan eltakita Luwə'ti to de be, gangi'n ta dɔ kulə ra'ti ki majel li'ə§.

¹⁷ De'gi kin toi to mann ki in kam be, toi to kilndi ki nəl ndɔr'ɔ aw si'ə kam be. Luwə ində dɔ lo ki diw kururu dana tado lə'de.

¹⁸ Eli ta'gi ngayn ki kum kar'a goto ki dɔnan'ti. Uni kulə ra'de'gi kigo k'oo nyənn darɔ'ti, ədi de'gi ki ngɔsine ɓay, tei pati pati ta kuwə madi'ti ki de'gi ki nje njiyə njiyə ki gorow'ə'ti el.

¹⁹ Uni ndu'de toki in row kingə dɔ, nga ningə inbe'gi in ɓər'gi lə nyara ki nje tujɪ lo. Tado de ki ra kaa in ɓər lə nya ki uwə ginn tɔgi'ne'ti.

²⁰ Ki ɔjidɔ de'gi ki tei kɔ ginn nyara'gi'ti ki to njen ki dɔnangi'ti ne ki gorow gər Burəbe lə'je ki in Njekaji'je Jeju Kirisiti kin, re tɔli awi uləi dɔ'de ginn nya'gi'ti kin gogi ɓay, adi onyɪɓe dɔ'de'ti ə, ji kisi'de ki gogi ne kin a majel ngayn utə in ki kete ɓay.

²¹ Tado in soti ngayn tado lə'de kadi gəri row nyara ki rɔta'ti el, kadi gəri ɓay taa tɔli tusi mbərkikində ki ar njay ki ingəi kin inyəi.

²² Ningə in kujita ki rɔta'ti ki ene: «Busi təl aw ta tomon'ti lə'ne gogi*,» eke «kɔsongi, te ki lo ndogi mann'ti be par ə təl aw rogi ɓər'ti gogi.»

3

Burəbe Jeju Kirisiti a təl re

† 2:6 2.6 Lotum 19.24 ‡ 2:7 2.7 Lotum 19.1-16 § 2:16 2.16 Kɔr isirayel'gi 22.4-35 * 2:22 2.22 Təta'gi 26.11

¹ Nje ndigi'gi lə'm ki ngayn, in kin in makitu ki nja joo nga ə m'ndangi m'adi'se kin. Ningə me makitu'gi'ti ki joo ki m'ndangi m'adi'se kin, m'sangi kadi m'olo me'se do mərta'ti ki maji ki nyando'gi.

² M'dəji'se kadi adi me'se olo do ta'gi'ti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ki in de'gi ki dana eli kete kin num, taa do mbərkikində'ti lə Burəbe lə'je, Njekaji'je, ki njekawkulə'gi adi'se kin num to.

³ Nya ki dokete, maji kadi indəi do'se'ti maji toki me ndo'gi'ti ki doboy'ti ə, a oyi de'gi ki kulə ra'de in kulə mbo ki nan par ki a tei kadi mboi sese. A rai nya'gi kigo nyənn'gi ti lə daro'de,

⁴ ningə a eli eyina: «In el ə el ene n'a n're wa? Nga ra bann be ə j'oo'ə el wa? Kaw'je'gi oyi mayinu, nan nya'gi pəti toi toki toi lo kulə ngirə'de'ti nu inbe kin ba ə toi kin!»

⁵ Lo kin'ti, gəri bəti, nan mbəti kadi gəri toki in Luwə ə ində dōran ki dōnangi ki ta ki ta'ne'ti mayinu. Luwə gangi dōnangi nan'ti ki mann, ningə adi dōnangi te ra dangi dann mann'ti.

⁶ Ə in be to ə, ndo ki Luwə tuji'n de'gi ki kete ko ki mann kon kibo ngayn*.

⁷ Nga ningə ki ojido dōran ki dōnangi ki bone kin, ta lə Luwə ki kare inbe kin el toki Luwə ində'de adi sii nginəi por ki kadi a on'de. Toi isi nginəi ndo gangi ta ki kadi Luwə a tuji'n de'gi ki nje mbəti təl ro'de go ndu'ə'ti.

⁸ Nga ningə nya kare ki kadi in njendigi'gi lə'm indəi do'se'ti maji, in kadi in gəri toki ki ro Burəbe'ti, ndo kare to to bal ki dər, ə bal ki dər to to ndo ki kare be to.

⁹ Burəbe oy diriri lo toltə kunndu'ti lə'ne el, toki de'gi madi məri kin el. In kisi ə isi do'ti sese, tado ndigi kadi de madi kare kaa tuji el, nan kadi de'gi pəti ingəi dokagilo kadi inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel ko.

¹⁰ Ndo lə Burəbe a re toki njeboji a re'n kam be. Ningə ndo'a'ti kin, dōran a goto ko ki togi ki kah ki əti bol ngayn. Nyakində'gi ki dōran'ti por a row'de ko, ningə dōnangi ki nya'gi ki de'gi rai'de me'ti kin, Luwə a gangi ta do'de'ti.

¹¹ In be ə, toki nya'gi kin pəti a gotoi, eke kadi ingi a in de'gi ki toi bann wa? A in de'gi ki panjiyə'se in dana, de'gi ki nje bol Luwə.

¹² Maji kadi ingi a nginəi ndo lə Luwə, ningə kadi sangi row kadi re kalangi. Ndo'a'ti kin, in ndo ki por a on dōran row'ə raki, ningə nyakində'gi ki dōran'ti a lenyi me por'ti.

¹³ J'ingi ə, toki Luwə un'n ndu'ne adi'je, j'a ji nginəi dōran ki sigi ki dōnangi ki sigi† ki kadi nyara ki rōta'ti a onbe me'ti.

¹⁴ In tado nya kin ə, njendigi'gi lə'm, me nginə ndo re Burəbe'ti kin, maji kadi indəi togi do ro'se'ti kadi in de'gi ki k'ar njay, de'gi ki ta goto do'de'ti non Luwə'ti, kadi lapiya in dann'se'ti si'ə.

¹⁵ Maji kadi in gəri toki kisidoti lə Burəbe kin adi'se dokagilo kadi ingəi kaji. Ningə in ko ta inbe kin to ə ngonkon'je, njendigi lə'je Pol ndangi'n makitu adi'se ki gosi ki Luwə ad'a.

¹⁶ Ningə inbe kin to ə in ta ki ndangi me makitu'gi'ti lə'ne pəti, loki elta ki do ta'gi'ti ki m'el kin. Ta'gi li'ə ki madi, lo gər me'ə ngan ngayn, adi de'gi ki isi day, de'gi ki rai do nja'de'ti me kunme'ti el, mbiri me ta li'ə toki mbiri ndəgi ta'gi ki me Makitu'ti lə Luwə kakin be to. Ra'a ki be kin a re ki tuji do daro'de'ti inbe'gi.

Ta kōji ki doboy'ti

* **3:6 3:6** 5-6; Lotum 1.6-9, 7.11 † **3:13 3:13** Ejay 65.17, 66.22

¹⁷ Ki ɔji do'se, in njendigi'gi lə'm ki ngayn, m'ndəji'se nga. Ningə maji kadi adi kum'se ədi do ro'se'ti, um adi de'gi ki nje mbəti təl ro'de go ndu Luwə'ti, ki uri mu kam, ndəri'se go'de'ti, ki ta ngom'gi lə'de, adi inyəi do row ki maji ki rai'ti kin kɔ el.

¹⁸ Nya ki kadi rai, in ta kadi awi ki kete kete me nya ra'ti ki nəl Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki in Njekaji'je, ki me gər'ə'ti. Ningə kadi de'gi uləi tɔji do'a'ti, ɓone ki lo ti, biti ki non'ti! *Amen!

Makitu ki dɔkete ki Jan ndangi

Ta ki dɔ makitu'ti ki dɔkete ki Jan ndangi

Makitu kin tɔji toki nya to rɔ Jan, ɔ ta'a on me'ɔ tado de'gi madi'gi isi tulɔi njekunme'gi nan'ti. Ko degɔ'gi kin eli eyina ngonn Luwɔ tɔl de el ningɔ eyina Jeju in de ki Luwɔ mbɔt'ɔ el tɔ. De ki un me'ne adi ta kin, ra tɔgi kindɔ rɔ'ne nan'ti ki Luwɔ ki Jeju Kirisiti el taa ra tɔgi kindɔ rɔ'ne nan'ti maji ki ndɔgi njekunme'gi el tɔ. Kirisiti Jeju in ngonn Luwɔ ki tɔl de. De ki gɔr ta kin el in njeta lɔ Kirisiti. Luwɔ in kunji nu in ndigi nu: De ki in lɔ Luwɔ ɔ isi me kunji'ti ki me ndigi'ti. In kin ɔ, in tarow ki kadi de uwɔ'n nam ki Luwɔ ki ndɔgi njekunme'gi.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-4. Kunji ki lo ki diw 1.5-2.27. Ngann'gi lɔ Luwɔ 2.28-3.24. Njekeltakita Luwɔ'ti ki ngom 4.1-6. Ndiginan me kunme'ti ki kulɔ'ɔ'gi 4.7-5.12. De ki un me'ne ɔ in lɔ Luwɔ 5.13-21.

Ta Kaji

¹ Nya ki in lo kulɔ ngirɔ nya'gi'ti*, nya ki j'oo ki mbi'je, nya ki j'oo ki kum'je, nya ki ji gon maji maji, nya ki ji'je ɔdi, in ta kaji ki biti ki non'ti.

² Kaji kin ɔdi rɔ'ne adi j'oo'ɔ ki kum'je; ji mannaji li'ɔ. Ningɔ in tado kin ɔ, j'isi j'ilɔ'se mbɔr kaji ki kete in rɔ Baw'je Luwɔ'ti, ɔ go'ti, in ki te ki dɔ'a k'adi'je.

³ Nya ki j'oo ki kum'je num, j'oo ki mbi'je num, ɔ in kaa j'ilɔ'se mbɔr'ɔ tɔ. Lo kin'ti, ji rai madi nan'ti se'de dɔ me kasi nan'ti ki j'aw'n ki Baw'je Luwɔ num, ki Ngonn'o Jeju Kirisiti num kin.

⁴ Ningɔ ji ndangi makitu kin j'adi'se kadi rɔnel lɔ'je asi nan rerere.

Njiyɔ me kunji'ti

⁵ Luwɔ in kunji, ngonn lo ki duw ki nden be ka goto rɔ'a'ti, ningɔ in kin ɔ in ta kilɔmbɔr'ɔ ki j'ingɔi ta Jeju Kirisiti'ti ɔ j'in j'ilɔ'se mbɔr'ɔ.

⁶ Kin ɔ re j'eli j'eyina me'je in nan'ti ki Luwɔ, ningɔ j'awi non ji njiyɔi me lo ki diw'ti bay ɔ, j'in nje ngom'gi, nya ki rɔta'ti goto rɔ'je'ti.

⁷ A re ji njiyɔi me kunji'ti toki Luwɔ inbe in'n me kunji kin be ɔ, ji rai madi nan ki nan num, taa mosi Jeju ki Ngonn'o ar'je njay dɔ majel'gi'ti lɔ'je pɔti ko tɔ.

⁸ Kin ɔ re j'eli j'eyina ji rai majel el ɔ, j'isi j'ɔdi rɔ'je j'inbe'gi, taa nya ki rɔta'ti goto rɔ'je'ti tɔ.

⁹ Nan re ji tɔr ndu'je dɔ majel'gi'ti lɔ'je ɔ, Luwɔ ki in de ki nje ra nya ki low'ɔ'ti num, in de ki dana num kin a inyɔ go majel'gi lɔ'je ko, taa a ar'je njay dɔ ra go'ti'el'gi lɔ'je pɔti ko tɔ.

¹⁰ A kin ɔ re j'eli j'eyina j'in njeramajel'gi el ɔ, ji bari Luwɔ nje ngom, ningɔ ta li'ɔ ka goto me'je'ti tɔ.

2

Kirisiti, njera se'je

---

* 1:1 1.1 Jan 1.1

¹ Ngann'm'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se kadi osi me majel'ti el. A kin ə re de madi osi me majel'ti ə, j'awi ki njenaji'je ki ta do'je ki isi kadi Baw'je'ti non, adi in Jeju Kirisiti, ki in de ki dana.

² Tado in in ə, un ro'ne ilə kə adi koy to kujənyamosi kadikare'ti tado k'ugə do majel'gi lə'je. Ningə in tado majel'gi lə'je par el, nan tado majel'gi lə de'gi pəti ki donangi'ti.

Təl rə go ndukun'ti kibo ngayn, ki in ndiginan

³ Re ji təl rə'je go ndukun'gi'ti ə, j'asi kadi j'eli ki me ki tinyi kati toki ji gəri Luwə.

⁴ De ki el ene: «M'gər Luwə», nan təl rə'ne go mbərkikində'gi'ti li'ə el, de'ə kin in nje ngom, ta ki rəta'ti goto rə'a'ti.

⁵ Nan re de təl rə'ne go ndu Luwə'ti ə, ndigi Luwə adi asinan rerere ki rəta'ti. Lo kin'ti, j'a ji gəri ki me ki tinyi kati kadi me'je in nan'ti ki Luwə.

⁶ De ki el ene me'ne in nan'ti ki Luwə ə, maji kadi de'ə kin njiyə toki ndo ki Jeju njiyə'n kin be.

⁷ Madi'm'gi, njendigi'gi lə'm ki ngayn, in mbərkikində ki sigi ə m'ndangi m'adi'se el, nan in mbərkikində ki to mayinu, ki ingəi lo kulə ngirə kində nya'gi'ti nu inbe kin*. Mbərkikində ki mayinu kin, in ta inbe ki osi mbi'se'ti kete nu kin.

⁸ Nan m'təl m'el bay to m'ene in mbərkikində ki sigi ə m'ndangi m'adi'se. Ningə k'in ə ki rəta'ti, de oo ki rə Kirisiti'ti num ki rə'se'ti num, tado lo ki diw dər kə, adi kunji ki rəta'ti nga ə isi unji.

⁹ De ki ene n'isi n'njiyə me kunji'ti, nan ra do'ti non isi osi ngonkon'ne ta ə, de'ə kin in me lo ki diw'ti inbe bay.

¹⁰ De ki ndigi ngonkon'ne, in me kunji'ti, nya madi kare ki to rə'a'ti ki kadi a ra adi osi goto.

¹¹ Nan de ki isi osi ta ngonkon'ne, in me lo ki diw'ti; isi njiyə me lo ki diw'ti, gər loki isi awi'ti el, tado lo ki diw diw kum'ə'ti.

Kosi rə ngərəngi ki nya ra'gi ki donangi'ti ne

¹² Ngann'm'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado majel'gi lə'se in ki k'inyə go kə ki takul Jeju Kirisiti.

¹³ Nje koji'm'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado in gəri de ki in kete lo kulə ngirə nya'gi'ti. Ngann basa'gi ki ngann mandi'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado təti rə Su.

¹⁴ Ngann'm'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado in gəri de ki in Baw'je. Nje koji'm'gi, m'ndangi makitu m'adi'se tado in gəri de ki in kete lo kulə ngirə nya'gi'ti. Ngann basa'gi ki ngann mandi'gi, m'ndangi makitu m'adi'se tado togi'se in ngayn, ta lə Luwə uwə lo kisi me'se adi təti rə Su.

¹⁵ Adi nya ra'gi ki majel ki donangi'ti ne kin uwə me'se el, taa adi mərta'gi ki donangi'ti ne uwə me'se el num to. Kin ə re nya ra'gi ki donangi'ti ne uwə me de ə, de'ə kin lo kadi a ndigi Luwə goto.

¹⁶ Tado, nya ra'gi ki majel ki donangi'ti ki in: nyənn ra ndigi lə darə, ki kumnda, ki kində gu ki nyakingə'gi ki donangi'ti ne kin, nya'gi kin pəti in rə Baw'je Luwə'ti el, nan in donangi'ti ne.

¹⁷ Nga ningə donangi ki nyənn nya ra'gi ki majel ki me'ti kin pəti a dəri, nan de ki njera go ndigi'ti lə Luwə a isi ki do'ne taa biti ki non'ti.

¹⁸ Ngann'm'gi, j'in doboy ndo'ti nga. Ningə eli adi oyi toki njeban lə Kirisiti a re, nga ningə ki ngosine kin, de'gi ngayn ki in njeban'gi lə Kirisiti a njiyəi ne. Lo kin'ti, ji gər kadi j'in doboy ndo'ti nga.

* 2:7 2.7 Jan 13.34

19 In de'gi ki tei dann'je'ti ne ə awi, nan k'in ə in de'gi lə'je ki rōta'ti el. Kin ə re in de'gi lə'je ki rōta'ti ə re a sii se'je ne. Nan tusi'je inyəi'je be ə awi, kadi toji ki taga toki de kare dann'de'ti ki in de lə'je ki rōta'ti goto.

20 Ingi ə, ingəi Ndil Luwə ki Kirisiti ur'se, ə ra adi in gəri nya ki rōta'ti.

21 Nga ningə, kin ə m'ndangi makitu m'adi'se ə, in tado gər ə in gəri nya ki rōta'ti el el, nan in tado gər ki in gəri nya ki rōta'ti kakin ə m'ndangi'n makitu m'adi'se. Ningə in gəri maji kadi nya ki ngom a te me nya ki rōta'ti el tō.

22 Nan ə in nje ngom wa? Nje ngom in de ki nje k'el k'ene: «Jezu in Kirisiti *De ki Luwə mbət'ə el» kin. Njeban lə Kirisiti, in de ki mbəti Baw in ki Ngonn.

23 Nga ningə, de ki mbəti Ngonn, de'ə kin uwə Baw Ngonn ki rō'ne'ti el jagi tō.

24 Ingi ə, maji kadi ngəmi ta ki osi mbi'se'ti lo kulə ngirə nya'gi'ti nu kin maji. Kin ə re ngəmi ta ki osi mbi'se'ti lo kulə ngirə nya'gi'ti nu kin maji ə, a in nan'ti kareba ki Ngonn num ki Baw'a num.

25 Ningə kunndu ki Kirisiti un adi'je in kaji ki biti ki non'ti.

26 Nya ki m'ra dō'ti ngayn ə m'ndangi'n makitu kin m'adi'se in ta lə de'gi ki isi sangi kadi n'bukise me mu'ti kin.

27 Nga ningə ingi, Ndil Luwə ki Kirisiti ur'se kin isi me'se'ti, adi awi ki ndoo kadi de ndo'se nya el. Ki rōta'ti, Ndil Luwə ndo'se nya'gi pəti, ningə ndo'se nya ki rōta'ti um ndo'se ngom el. In tado kin ə, kadi rai nya ki ndo'se, dōyinən ki Kirisiti.

28 Oyo, ngann'm'gi, uni me'se in nan'ti ki Kirisiti, kadi ji tinyi me'je kati loki a te bus, taa kadi j'uləi dō'je nanga ki rōsəl non'a'ti, ndo re'ə'ti el tō.

29 Toki in gəri kadi Kirisiti in de ki dana, maji kadi indəi dō'se'ti tō toki de ki njera nya ki dana in ngonn lə Luwə.

3

1 Oyi ndigi ki əti bəl ki Baw'je Luwə ndigi'je kin! Ndigi'je ndigi ki bari'n'je ngann'ne'gi. Ningə j'in ngann'a'gi toki rōta'ti inbe kaa tō! Kin ə re de'gi ki gəi nya'gi ki dōnangi'ti ne ngayn gəri'je el, toji kadi gəri Luwə el.

2 Nje ndigi'gi lə'm ki ngayn, ki ngosine kin j'in ngann'gi lə Luwə, nan nya ki j'a ji təl, to lo kiyə'ti bay. Ningə nya kare, ji gər kadi ndo ki Kirisiti a te bus ə, j'a ji tanan si'ə, tado j'a j'oo darō'a inbe toki rōta'ti.

3 Nga ningə, de ki ra ki aw ki kindəmedəti me Kirisiti ki be kin ar njay toki Kirisiti inbe ar njay kin be.

4 De ki ra ki ra majel, əsi ta ndukun lə Luwə, tado majel ki ra in tanro ndukun lə Luwə.

5 In gəri maji kadi Kirisiti re tado k'ər majel'gi lə'je, ningə in, de oo majel rō'a'ti el.

6 Lo kin'ti, de ki ra dō Kirisiti'ti, in de ki a nanyi ki lo ra majel'ti el, nan de ki nanyi ki lo ra majel'ti, in de ki oo Kirisiti el num, gər'ə el num tō.

7 Ngann'm'gi, indəi kumkədi dō rō'se'ti, adi de ədi'se el. Kin ə re de ra nya dana ə, in de ki dana toki Kirisiti in de ki dana kin be tō.

8 De ki nanyi ki lo ra majel'ti, in de lə Su, tado Su in njeramajel lo kulə ngirə nya'gi'ti nu. Ningə ki re Ngonn lə Luwə in kadi tuji kulə ra'a'gi.

9 De ki təl rō'ne ngonn Luwə'ti, in de ki a inyə ta majel ki ra, tado tōgi ki in rō Luwə'ti in rō'a'ti. Asi kadi a nanyi ki lo ra majel'ti el, tado Luwə in Baw'a.

¹⁰ Row ki kadi de a gər'n ngann'gi læ Luwə ar njay dann ngann'gi'ti læ Su ə to kin: De ki mbəti ra nya ki dana num, mbəti ndigi ngonnkon'ne num in de læ Luwə el.

Ndigi nan

¹¹ Mbər ta ki osi mbi'se'ti lo kulə ngirə nya'gi'ti, in ta kadi in ndiginan ki yo ge ki ne ge*.

¹² Ningə kadi rai toki Kanyi ra'n kin el. Kanyi in de læ Su ə töl ngonnkon'ne. Ningə in tado ri ə töl ngonnkon'ne wa? Töl'ə tado kuləra'a in Kanyi majel, nan kuləra ngonnkon'a in kuləra ki dana†.

¹³ Ngannkon'm'gi, kin ə re de'gi ki nya ki dɔnangi'ti ne nəl'de ngayn ɔdi ta læ'se el ə, adi əti'se bol el.

¹⁴ J'in, ji gəri kadi ji tei me koy'ti j'uri me kaji'ti, tado ji ndigi ngannkon'je'gi. In be tado de ki ndigi ngonnkon'ne el, in de ki isi ginn togi'ti læ koy.

¹⁵ De ki me'ə majel ki ngonnkon'a in de ki nje töl de'gi. Nga ningə gəri maji kadi de ki nje töl de'gi, kaji ki biti ki non'ti goto rə'a'ti.

¹⁶ Nya ki kadi ji gər'n nya ki bari'ə ndiginan ə to kin: Jeju Kirisiti un rə'ne læ kə tado læ'je, in be ə, j'in kaa maji kadi j'uni rə'je j'iləi kə tado læ ngannkon'je'gi tɔ.

¹⁷ Nya kare, kin ə re de aw ki nyakingə'gi ki dɔnangi'ti ne, ə oo ngonnkon'ne me ndoo'ti, nan uti kum'ne dɔ'a'ti oo kumtondoo li'ə el ningə, ndigi Luwə to ra be rə'a'ti wa?

¹⁸ Ngannkon'm'gi, adi ji ndiginan ki bal ta ki ta'gi ki ta'je'ti ne par el, nan adi ji ndiginan ki kulə ji kadi nan, me nya ra'ti ki rəta'ti.

¹⁹ Lo kin'ti, j'a ji gəri kadi j'in de'gi læ ta ki rəta'ti, nga ningə, takum Luwə'ti, j'a j'iləi me'je nanga.

²⁰ Toki rəta'ti, re me'je uwə'je ki ta kaa, ji gər kadi Luwə utə'je taa, gər nya'gi pəti tɔ.

²¹ Nje ndigi'gi læ'm ki ngayn, kin ə re me'je gangi ta dɔ'je'ti el ə, j'a j'elita ki Luwə ki me ki tinyi kati.

²² Nya'gi pəti ki ji dəj'ə, j'a j'ingəi rə'a'ti, tado ji təl rə'je go mbərkikində'gi'ti li'ə num, ji ra nya'gi ki nəl'ə num.

²³ Nga ningə, ndu ki un adi'je ə to kin: in ta kadi j'un me'je j'ad'a ki tɔ Ngonn'ə Jeju Kirisiti, taa kadi ji ndiginan ki yo ge ki ne ge toki Kirisiti adi'n'je ndu'ne‡.

²⁴ De ki ngəm mbərkikində'gi kin, in de ki ra dɔ Luwə'ti num, Luwə isi me'ə'ti num tɔ. Nya ki kadi ji gər'n toki Luwə isi me'je'ti, in ki takul Ndil'ə ki adi'je.

4

Gər Ndil Luwə ki ndil ki majel

¹ Nje ndigi'gi læ'm, de'gi ki isi eli eyina n'awi ki ndil me'de'ti kin, uni me'se pəti adi'de el, nan kadi nanyi'de oyi bay taa ke ndil ki awi in ndil ki in rə Luwə'ti wa. Tado nje ngom'gi ngayn ki nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwə'ti, sananyinan dɔnangi'ti ne.

² De ki ra ki gər kadi Jeju Kirisiti təl rə'ne de'ti aw ki Ndil Luwə me'ne'ti, ningə in kin ə in row ki kadi gəri Ndil Luwə.

³ Ningə de ki mbəti kadi gər toki Jeju Kirisiti təl rə'ne de'ti, aw ki Ndil Luwə me'ne'ti el, nan in ndil njeban læ Kirisiti yo ə awi'n me'ne'ti. Eli

* 3:11 3.11 13.34 † 3:12 3.12 Lotum 4.1-8 ‡ 3:23 3.23 Jan 13.34, 15.12,17

adi oyi ki mbi'se toki njeban læ Kirisiti a re, ningø ki ngøsine kin, re in ðonangi'ti ne nga.

⁴ In ngann'm'gi, in de'gi læ Luwø, ningø in tæti rø de'gi ki nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwø'ti kin, tado Ndil ki awi me'se'ti utø nje ki isi ðonangi'ti ne.

⁵ Nje kakin in læ ðonangi, nya kin ø, elita to de'gi ki ðonangi'ti ne be, adi de'gi ki ðonangi'ti oyi ta læ'de.

⁶ Nga ningø, j'in, j'in de'gi læ Luwø adi de ki gær Luwø ø a oo ta læ'je, nan de ki in de læ Luwø el, a oo ta læ'je el. Lo kin'ti, j'a ji gæri Ndil ki røta'ti ki ndil ki ngom.

Ndigi nan in rø Luwø'ti

⁷ Nje ndigi'gi læ'm ki ngayn, j'in ji ndiginan ki yo ge ki ne ge, tado ndiginan in rø Luwø'ti. De ki nje ndigi madi'ne in ngonnn læ Luwø, taa in de ki gær Luwø tø.

⁸ Nan de ki ndigi madi'ne el, gær Luwø el, tado Luwø in de ki nje ndigi de'gi.

⁹ Oyi taji ki Luwø taji'je ndigi ki ndigi'je kin: Luwø ulø Ngonn'o ki kareba be ðonangi'ti ne kadi toki gorow li'ø ø j'isi'n ki dø'je taa.

¹⁰ Oo nya ki in ndigi ø tokin: in j'in ø ji ndigi Luwø el, nan in in ø ndigi'je, ø ulø Ngonn'o ki un rø'ne ilø kø adi koy to nya kujønyamosi kadikare'ti tado kugø'n dø majel'gi læ'je*.

¹¹ Nje ndigi'gi læ'm ki ngayn, kin ø Luwø ndigi'je be ningø, maji kadi j'in kaa ji ndiginan ki yo ge ki ne ge tø.

¹² De ki oo Luwø ki kum'ne goto, nan kin ø ji ndiginan ki yo ge ki ne ge ø, Luwø isi me'je'ti, ningø ndigi de'gi li'ø taji rø'ne ki taga rø'je'ti tø.

¹³ Nya ki a ra kadi ji gæri'n toki j'isi me Luwø'ti num Luwø isi me'je'ti num in Ndil'ø ki adi'je.

¹⁴ Nga ningø, j'in j'oo ki kum'je num, ji man naj'a num toki Baw'je Luwø ulø ki Ngonn'o kadi in Njekaji de'gi ki ðonangi'ti ne.

¹⁵ Kin ø re de gær kadi Jeju in Ngonn læ Luwø ø, Luwø isi me'ø'ti num, in isi me Luwø'ti num.

¹⁶ Ningø j'in, ji gæri maji num, j'uni me'je j'adi num toki Luwø ndigi'je. Luwø in nje ndigi de'gi, adi de ki njiyø me ndigi nan'ti, Luwø in me'ø'ti num, in in me Luwø'ti num tø.

¹⁷ Kin ø re ji ndiginan j'adi osi row bal ø, j'a ji tinyi me'je kati ndø gangi ta'ti. J'a ji tinyi me'je kati tado ji kisikidøtaa læ'je ðonangi'ti ne to to nya Kirisiti be tø.

¹⁸ Bol goto me ndigi nan'ti, ndiginan ki røta'ti ør bøl kø. Bol in nya ki taji kindø kaji ki kadi a re, ningø de ki nje bøl in de ki ndiginan goto rø'a'ti.

¹⁹ J'in ø, ji ndig'ø tado in Luwø ø ndigi'je kete.

²⁰ Kin ø re de madi el ene: «M'ndigi Luwø», ningø tøl øsi ta ngonnnkon'ne ø, in de ki nje ngom kare. Kin ø re ngonnnkon'i ki oo'ø ki kum'i ne kin in ndigi'ø el ø, Luwø ki oo'ø ki kum'i el kin asi kadi a in ndigi'ø el tø.

²¹ Mbærkikindø ki j'ingøi rø Luwø'ti el ene: «De ki ndigi Luwø ø, maji kadi ndigi ngonnnkon'ne tø.»

5

Kunme kadi Ngonn Luwø in ngirø ndiginan

¹ De ki ra un me'ne adi Jeju Kirisiti De ki Luwø mbæt'ø in ngonnn læ Luwø. Nga ningø, de ki ndigi baw ngonnn, ndigi ngonnn'o ki oj'ø tø.

* 4:10 4.10 2.2

² Kin ə re ji ndigi Luwə, ə ji rai kulə ki mbərkikində'gi li'ə ningə, lo kin'ti ə j'a ji gər'n toki ji ndigi ngann'a'gi.

³ Tado ndigi Luwə in ta kadi ji ngəmi go mbərkikində'gi li'ə. Ningə mbərkikində'gi li'ə oy el tɔ,

⁴ tado ngann'gi lə Luwə pəti təti rɔ ndigi ra ki dɔnangi'ti ne. Ningə nya ki ji tət'i'n rɔ ndigi ra ki dɔnangi'ti ne in kunme lə'je.

⁵ Nan ə asi kadi tət'i rɔ ndigi ra ki dɔnangi'ti ne wa? De'ə ə in de ki un me'ne adi Jeju in Ngonn lə Luwə kin par.

Naji ki man ki dɔ Jeju'ti

⁶ In Jeju Kirisiti ə re dɔnangi'ti ne ki mann batəm lə'ne num ki mosi koy'ne num. Re ki mann par el, nan re ki mann in ki mosi. Ningə Ndil Luwə ə in nje mannaji, tado Ndil in ta ki rɔta'ti.

⁷ Ningə ki ne kin, nje mannaji'gi in mutə,

⁸ adi in Ndil Luwə num, mann num, taa mosi num tɔ. Ningə nya'gi ki mutə kin ndu'de in nan'ti.

⁹ Ji taa mannaji lə de'gi maji, nan mannaji lə Luwə tɔg'ɔ in ngayn inbə bay tɔ; ningə in mannaji ki man dɔ Ngonn'on'ti.

¹⁰ De ki un me'ne adi Ngonn lə Luwə aw ki mannaji kin me'ne'ti, nan de ki taa ta lə Luwə el, ra'a nje ngom'ti, tado taa naji ki man ki Luwə man dɔ Ngonn'on'ti kin el.

Kaji ki biti ki non'ti

¹¹ Naji ki man ki kadi ji gəri maji in kaji ki biti ki non'ti ki Luwə adi'je kin. Ningə in kaji ki adi'je ki takul Ngonn'o.

¹² De ki in me Ngonn'ti ingə kisikidɔtaa, nan de ki in me Ngonn lə Luwə'ti el, kisikidɔtaa li'ə goto.

¹³ Nga ningə, ki ne kin, m'ndangi makitu kin m'adi'se, in ki uni me'se adi Ngonn lə Luwə, kadi in gəri toki ingəi kaji ki biti ki non'ti.

Kelta ki Luwə tado njeramajel'gi

¹⁴ Kin ə re ji dəji Luwə nya kigo ndigi'ti li'ə ə, a oo dɔ ndu'je, ningə lo kin'ti, j'a ji tinyi me'je kati.

¹⁵ Toki ji gər kadi oo dɔ ndu'je, ji tinyi me'je kati kadi j'a j'ingəi nya ki ji dəj'ə tɔ.

¹⁶ Kin ə de madi oo ngonnkon'ne me majel'ti ki asi kadi te koy ə el, maji kadi elta ki Luwə ə Luwə a aj'a. In de'gi ki majel'gi lə'de a te koy el ə ta kin sɔw dɔ'de. Ta kare, majel madi in non a te koy, ningə in ko majel ki be kin ə m'dəji'se kadi elita ki Luwə dɔ'ti el.

¹⁷ Nya ra ki gorow'ə'ti el pəti in majel, nan majel pəti ə te koy el.

¹⁸ Ji gər kadi de'gi ki in ngann'gi lə Luwə, a nanyinan ki lo ra majel'ti el, tado Ngonn Luwə ngəm dɔ'de, Su asi ra se'de nya madi el.

¹⁹ Ji gər kadi j'in de'gi lə Luwə, nan dɔnangi ba pəti in ginn tɔgi'ti lə Su.

²⁰ Ji gər bay tɔ kadi Ngonn Luwə re, adi'je nyagər ki kadi ji gər'n Luwə ki rɔta'ti. Ningə j'in, j'ində rɔ'je nan'ti ki Luwə ki rɔta'ti ki takul Ngonn'o Jeju Kirisiti. In ə in Luwə ki rɔta'ti, in ə in kaji ki biti ki non'ti.

²¹ Ngann'm'gi, ɔgi rɔ'se kun go kagi yo'gi.

Makitu ki nja joo ki Jan ndangi

Ta ki do makitu'ti ki nja joo ki Jan ndangi

Makitu kin in ki kulə'n kadi mbəti ki Dene lə Luwə ki ngann'a'gi adi to to ki in njekawnan lo madi'ti ki njekunme'gi ki me'ti be. Maji kadi in ndiginan yo ki ne ningə kadi uwəi tōgi'de ba me rō'ti ki isi roi ki de'gi ki isi ndoi de'gi nyando'gi ki ngom ki lo lo.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1-3. Maji ki ur mad'a lə ndigi 4-6. Ndəji nan ki ojido nyando'gi ki ngom 7-11. Dəboy ta 12-13.

Kuwə ji nan

¹ M'in Ngatōgi lə njekawnan'gi, m'ndangi makitu kin mad'i in Dene ki Luwə mbəti, taa madi ngann'i'gi ki in se'de'gi, m'ndigi'se ndigi ki rōta'ti. Ningə in m'in par ə m'ndigi'se el, nan in de'gi pəti ki gəri nya ki rōta'ti ə ndigi'se.

² Ji ndigi'se tado nya ki rōta'ti uwə me'je, ningə in nya ki a to me'je'ti biti ki non'ti.

³ Ningə ji dəji kadi memaji, ki k'oo kumtondoo, ki lapiya lə Baw'je Luwə in ki Ngonn'o Jeju Kirisiti in sese nan'ti kadi isi me nyara ki rōta'ti ki me ndigi nan'ti.

Nya ra ki rōta'ti in ki ndiginan

⁴ Rōm nəl'm ki dum biti kadi m'oo toki ngann'i'gi madi isi njiyəi do row'ti ki rōta'ti, toki Baw'je Luwə dəji'n'je.

⁵ Ningə ki ngosine kin, Dene ki njendigi lə'm, nya ki m'dəj'i, in ta kadi ji ndiginan ki yo ge ne ge. In mbərkikində ki sigi ə m'ad'i el, nan in ndukun ki j'ingəi lo kulə ngirə'ti nu inbe kin*.

⁶ Ndigi nan in njiyə go mbərkikində'gi'ti lə Luwə. Nga ningə, mbərkikində ki osi mbi'se'ti lo kulə ngirə'ti nu, in ta kadi njiyəi me ndigi nan'ti.

⁷ Nje kədi de'gi k'ilə'de kə ngayn sananyinan ki lo pəti dōnangi'ti ne, ningə mbeti kadi n'eli toki Jeju Kirisiti təl'de toki rōta'ti. Lo kin'ti a oyi'de ki nje ngom'gi, ki njeban lə Kirisiti.

⁸ Indəi kumkədi do rō'se'ti inbe'gi, kadi kandi kulə ra'se nanyi kə kare el, nan kadi ingəi nyakugə goji'se ki asi low'ə'ti berere.

⁹ Ningə de ki ra do nja'ne'ti me nyando'ti ki ojido Kirisiti el, nan to ra dow kare, in de ki nya madi ki dō'a nan'ti ki Luwə goto ne. De ki ra do nja'ne'ti me nyando'ti ki ojido Kirisiti, in de ki dōyinan nan'ti ki Luwə ki Baw ki Ngonn'o num.

¹⁰ Kin ə re de madi re rō'se'ti ki nya ki rangi um ki nyando kin el ə, uwəi'ə ki rō'se'ti el num, uwəi ji'ə el num.

¹¹ Tado re uwəi ji'ə ə, rai madi nan si'ə do kulə ra'a'ti ki majel.

Ta ki doboy'ti

¹² M'aw ki nya'gi ngayn bay kadi m'el'se, nan m'ndigi kadi m'ndangi ki mann ndangi nya me makitu'ti el. Tado m'ində me'm'ti kadi m'a m'aw rō'se'ti kadi m'el'se ta ki ta'm, kadi to rōnel lə'je osi taga bal.

* 1:5 1.5 Jan 13.34, 15.12,17

¹³ Ngann'gi læ konnann'i ki in njekawnan'gi ki ne, ki in de'gi ki Luwə mbəti'de uwəi ji'i.

Makitu ki nja mutə ki Jan ndangi

Ta ki do makitu'ti ki nja mutə ki Jan ndangi

Makitu kin, in ki ndangi k'ulə'n kadi njekornon njekawnan, ki in Gayusi, kadi piti'n ra maji li'ə ki ra ki ndəgi njekunme'gi ningə kadi təl ndəji'n'ə ojido Diyotirəpi to.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1-4. Piti ki Jan piti Gayusi 5-8. Ndəji nan ki ojido Diyotirəpi 9-10. Mbər ki Jan ində adi Gayusi ojido Demetriyusi 11-12. Dəboy ta 13-15.

Kuwə ji nan

¹ M'in Ngatəgi lə *Njekawnan'gi, m'ndangi makitu kin mad'i in njendigi lə'm ki ngayn Gayusi, ki m'ndig'i ndigi ki rəta'ti.

² Madi'm ki ngayn, m'ndig'i kadi nya'gi pəti ki rə'i'ti awi maji ki kete kete. M'dəji kadi darə'i in ki lapiya toki ndil'i in'n ki lapiya kin be to.

Gayusi in njera nya ki maji

³ Toki rəta'ti, rə'm nəl'm ngayn, tado ngannkon'je'gi ki rei tei ne, manyinaji do nya ki rəta'ti ki oyi rə'i'ti. Elita do njiyə'ti ki isi njiyə me nya ki rəta'ti.

⁴ Nya ki adi'm rənel ngayn in ta kadi m'oo toki ngann'm'gi isi njiyəi do row'ti ki rəta'ti.

⁵ Madi'm ki ngayn, isi toji toki in nje ra nya ki low'ə'ti me k'ində'ti ki isi ində kum'i go ngannkon'je'gi'ti, ki in mbah'gi inbe bay.

⁶ Ngannkon'je'gi kin, manyinaji ndigi ki in ndigi'de kin ki takum Njekawnan'gi'ti. Kadi nanyi ki lo ra'ti se'de ra ki asi ta to Luwə kadi uni ta mbah lə'de ki kete.

⁷ In tado to Kirisiti ə osi do row'ti ki kanji taa nya ji de'gi'ti ki gəri Luwə el.

⁸ J'ingi ə, maji kadi j'osi ginn de'gi ki be kin, kadi j'indəi rə'je nan'ti se'de do kulə kiləmbər nya ki rəta'ti ki isi rai.

Hal Diyotirəpi

⁹ M'ndangi ngonn makitu m'adi Njekawnan'gi, nan Diyotirəpi ki in de ki ge kadi n'in taa n'isi do de'gi'ti ra kulə ki ta lə'm el.

¹⁰ In kin ə, ndo ki m'a m'te rə'se'ti ə, m'a m'el kuləra'a ki majel kin ki taga, in ki isi ində do'je lo'ti wor wor ki ta'gi ki majel. Ningə nya kare ki to ngayn, inbe mbəti kuwə ngannkon'je'gi ki mbah ki rə'ne'ti, taa de'gi ki ndigi kadi n'uwəi'de ki rə'de'ti kaa ogi de do'a to. De'gi ki uwəi'de ki rə'de'ti ə, in tuwə'de ko dann Njekawnan'gi'ti.

¹¹ Nje ndigi lə'm ki ngayn, ndaji majel ki ra el, nan kadi ndaji maji ki ra. De ki njera maji in de lə Luwə, nan de ki njeramajel in de ki gər Luwə el.

¹² Re in Demetriyusi ə, in de'gi pəti ə manyinaji ki maji do'a'ti. Nya ra ki rəta'ti ki in rə Luwə'ti, ki isi təl rə'ne go'ti inbe kin kaa mannaji li'ə. Taa j'inbe kaa ji mannaji li'ə to. Ningə in gər kadi naji ki man lə'je in mannaji ki rəta'ti.

¹³ M'aw ki nya'gi ngayn kadi to m'el'i, nan m'ndigi kadi m'ndangi ki mann ndangi nya ki kagi ndangi nya el.

¹⁴ Tado m'ində me'm'ti kadi kagilo ngayn el ə j'a j'oo nan, kadi j'eli nan ta ki ta'je.

¹⁵ M'dəji kadi isi ki lapiya. Madi'je'gi ki ne uwəi ji'i. Ningə kadi uwə ji madi'je'gi ki non kare kare adi'je tɔ.

Makitu ki Judi ndangi Ta ki do makitu'ti ki Judi ndangi

Makitu kin in ki kulə'n kadi njetudə'ə'gi ki in de'gi ki de gər ta'gi ki ojido'de ar njay el. De'gi madi'gi in non in nje sanan nyando ki ngom tuləi de'gi ki Judi ulə ki makitu adi'de kakin nan'ti. Ko degə'gi kakin rai ro'de to njekunme'gi ki ro'ta'ti be. Njendangi makitu ulə dingəm me njetudə'ti kadi tinyəi ki kunme kadi Luwə toki njekawkulə'gi ndoi'de. Maji kadi rai ki nan yo ki ne ki togi lə Ndil Luwə.

Ta ki me makitu'ti kin tanan ki ta ki me makitu'ti lə Piyər ki nja joo ki rowninn'ə in 2 kin be.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1-2. Nje sanan nyando ki ngom ki takigangi ki ojido'de 3-16. Uwəi kunme ki ndiginan səm 17-23. Toji in do Luwə'ti 24-25.

Kuwə ji nan

¹ M'in Judi, njekuləbər lə Jeju Kirisiti, ki m'in ngonkon Jaki*, ə m'ndangi makitu kin m'adi ingi ki Luwə bər'se, ki Baw'je Luwə ndigi'se, ki Jeju Kirisiti ngəm'se to nya lə'ne kin.

² Ningə kadi k'oo kumtondoo, ki lapiya, ki ndiginan lə Luwə to mbar mbar ki do'se'ti.

Njendo de'gi nya ki ngom

³ Nje ndigi'gi lə'm ki ngayn, m'ndingə ngayn kete kadi m'ndangi makitu madi'se ojido kaji ki j'in kareba do'ti kin. Ningə ki ngosine kin, in togi madi ki isi do'm'ti kadi m'ndangi makitu kin m'adi'se, m'ulə'n dingəm me'se'ti kadi roi do kunme'ti ki Luwə adi de'gi lə'ne nja kareba par go'ə gangi kin.

⁴ M'el be tado de'gi madi ki takigangi ki do'de'ti in ki ndangi me makitu'ti lə Luwə kete nu kin, turi dann'se'ti, isi mbiri ta memaji lə Luwə kin, təli'ə ta ra kaya'ti lə'de, taa mbeti de ki in kar'ne ba ə in Njekundo'je, ki in Burəbe lə'je Jeju Kirisiti kin to.

⁵ M'gər kadi in gəri nya'gi pəti maji, nan m'ndigi kadi m'olo me'se do'ti toki, loki Burəbe te ki de'gi lə'ne be bər'ti Ejipiti, go'ti, to ko nje'gi ki rai ro'de to njekunme el†.

⁶ Ningə m'ndigi kadi m'olo me'se do'ti bay toki, malayka'gi ki rai do togi'ti ki Luwə adi'de kin el, nan mbeti lo kisi'de, Luwə uwə'de dangay'ti lo'ti ki diw, doo'de ki kulə gindi ki kadi a toi biti ki non'ti, tado takigangi ki boi ki a re.

⁷ In be to ə, Sədom ki Gəməṛ‡ ki be'gi ki gugə gidi'de, ki uni ro'de uləi me kaya ki ra'ti, kah'a'ti lə malayka'gi inbe kakin to, adi sangi nan ki lo sangi nan'ti el kin, Luwə uwə'de dangay'ti me por'ti ki biti ki non'ti. Ningə in kin in ndəji nan ki to tado lə de'gi pəti.

⁸ In be ə, njendo de'gi nya ki ngom kakin, me do majel'ti lə'de, buri ki ro'de, kidi togi lə Luwə, taji malayka'gi ki eyina toji'gi.

* **1:1 1.1** Mat 13.55; Mrk 6.3 † **1:5 1.5** Tekitaga 12.51; Kər Isirayel'gi 14.29-30 ‡ **1:7 1.7** Lotum 19.1-25

⁹ Nya kare, Misel ki in kibo læ malayka'gi§, loki isi manjinan ta'ti ki Su, isi køli nan dø ninn Moji'ti kin kaa*, sangi kadi n'gangi ta madi to nya taji dø'a'ti el, nan ta ki el ə, el ene: «Kadi Burəbe indəi oji†.»

¹⁰ Nan de'gi ki njendo de'gi nya ki ngom kin, nya ki gəri'ə el kaa taji'ə, nga ningə, nyagər ki oji'de to yan da'gi be par kin ə, in nya ki kadi tuji'de to tuji yo.

¹¹ Tuji in dø'de'ti, tado uni row læ Kanyi‡; tado ta læ nar ə uri mu to Balam§ be; tuji tado tanyi rə to Kore* in ki de'gi læ'ne be.

¹² Kisi'de sese ta nya kuso'ti læ ngannkon nan'gi, ra adi nyakuso læ'se tøl nya ki to njen. Soi ge anyinan ge adi asi'de ki kanji rəsøl, gonyi ta rə'de inbe'gi. Toi to kilndi ki nəl ər'ə aw si'ə adi lo kadi ədi goto kin be, toi to kagi'gi ki nanyi kandi'de'ti kaa andi el, adi loki de ər'de ki ngirə'de ba kø ə, tøl i oyi koy ki nja joo kin be.

¹³ Manji kulə ra'de'gi ki to rəsøl ki taga to pungı ba ki buki pulum'ne ngangı ba'ti kin be. Taa toi to mee'gi ki gəri lo k'aw'de el, ki lo ki diw kururu to tado læ'de biti ki non'ti kin be.

¹⁴ In ingi ə njekeltakita Luwə'ti Enəki† ki in kaw'je ki nje nja siri go Adam'ti elta ki ta Luwə'ti ndon ndil dø'de'ti ene: «Oyi, Burəbe a re ki malayka'gi ki ar njay dər dögi banyi banyi,

¹⁵ kadi gangi ta kibo dø de'gi'ti pəti. A uwə njeramajel'gi pəti dangay'ti oji'n dø kulə ra'de'gi ki majel pəti ki rai əsi ta Luwə, taa oji'n dø ta'gi ki maji k'el el pəti ki eli dø Luwə'ti tə.»

¹⁶ In de'gi ki rənel læ'de goto, isi bərita ki dəkagilo'gi pəti. Rai nya'gi ki me'de ndigi, ta ki isi te ta'de'ti in rə ki køji, ningə re oo'de isi toi'de pe pe kin ə, in kadi ingəi nya ki to soti ki darə'de rə de'ə'ti kin.

Ta køji ki rə nje ndolo go Kirisiti'ti

¹⁷ Nga ningə, ki oji dø'se, in njendigi'gi læ'm ki ngayn, m'dəji'se kadi adi me'se olo dø ta'ti ki njekawkulə'gi læ Burəbe læ'je Jeju Kirisiti eli'se kete nu kin.

¹⁸ Eli'se eyina: «Dəkagilo ki döboy'ti ə a ingəi de'gi ki a uwəi'se kogi num, a njiyəi kigo ndigi ra'ti ki majel ki me'de'ti num tə.»

¹⁹ Kadi in gəri, in ingi ə in nje re ki gangi nan. Ningə mərta'gi læ'de in mərta kigo darə'ti, um in mərta ki in rə Ndil Luwə'ti el.

²⁰ Nan ingi, njendigi'gi læ'm ki ngayn, m'dəji'se kadi adi ngirə kisikidətaa læ'se in dø kunme'ti ki rəta'ti læ'se kin. Elita ki Luwə ki təgi Ndil'ə.

²¹ Ningə kadi uwəi təgi'se ba me ndigi'ti ki Luwə ndigi'je. Uwəi təgi'se ba in nginəi re Burəbe læ'je Jeju Kirisiti ki me memaji'ti li'ə, a adi'se kaji ki biti ki non'ti kin.

²² Nje ki me'de isi təsi, maji kadi oyi kumtondoo læ'de.

²³ Aji'de ki row nagi nan ta por'ti taa. Nje ki rangi bay, maji kadi oyi kumtondoo læ'de, nga ningə oyi rə'se maji kadi rati rə'se ki kulə ra'de'gi ki majel kin el, nan kadi əsi kulə ra'de'gi ki majel ngərəngi. Əsi ngərəngi, biti kadi ku rə'de ki kulə kigo darə'ti təl'ə nya ki to njen'ti kin kaa kadi əsi ngərəngi bay.

Kulə təji dø Luwə'ti

²⁴⁻²⁵ Kadi kulə təji in ki dø Luwə'ti ki in ki kar'ne ba ə in Luwə, in ki asi kadi ngəm'se adi əsi me majel'ti el, in ki kadi a ra adi tei rei me kunj'ə'ti ki rənel kadi nya madi ra'se el, in ki Njekaji'je ki row læ Burəbe læ'je Jeju

§ 1:9 1.9 1Te 4.16; Daniyel 10.13,21, 12.1; TNT 12.7 * 1:9 1.9 Ndukun ki nja joo 34.6 † 1:9 1.9 14-15 ‡ 1:11 1.11 Lotum 4.3-8 § 1:11 1.11 Kər Isirayel'gi 22.1-35 * 1:11 1.11 Kər Isirayel'gi 16.1-35 † 1:14 1.14 Lotum 5.18, 21-24

Kirisiti kin, kadi tɔɔar, ki k'ɔti ɓol, ki tɔgi, ki konɓe, in li'ɔ, dɔkagilo'ti ki dɔr, ki dɔkagilo ki ɓone, ki dɔkagilo ki a re biti ki non'ti! *Amen.

Ta Nya'gi Kikiyø ki Tekido'a Ta ki do makitu'ti læ Ta nya'gi kikiyø ki tekido'a

Makitu kin elta do nyakoo me ndil'ti ki Jeju Kirisiti toji Jan do dor'ti ki Patimosi. Ki gorow læ nyatoji'gi ki kun nyakoji'n ø kelta'a, makitu kin elta solme ki ro njekunme'gi'ti ki isi ingøi kon tado kindækumndoo ki kadi nan kon. Makitu kin adi me'de tinyi kati toki in Luwø ø uwø nya'gi pøti ki rai nya donangi'ti ne me ji'ne'ti. Døboy'ti, a tøtiro njeban'gi læ'ne nan'ti ki Satan ningø a budi'de mur mur kitakul Burøbe ki in Kirisiti. De'gi læ Luwø ki tinyøi nan si'ø, a ingøi doran ki sigi ki donangi ki sigi. A in nan'ti ki Ngonn Bati lo nyakuso taa nan'ti ningø a sii si'ø Jerujalem'ti ki sigi biti ki non'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti ki nyakoo me ndil'ti ki do'kete 1. Makitu ki ndangi kadi njekawnan'gi ki siri 2-3. Makitu ndar ki bir kutita'a ki nyakosidonya ki siri 4.1-8.1. Tow gaji'gi ki siri 8.2-11.19. Køki lii ki da'gi ki joo 12-13. Ki ro Ngonn Bati'ti do mbal Siyon'ti 14.1-5. Takigangi 14.6-20. Tuji'gi ki do'boy'ti 15. Køpi wongi ki siri læ Luwø 16. Bulø de'gi læ Babilon 17.1-19.4. Nyakuso taa nan læ Ngonn Bati 19.5-10. Takigangi do da'gi'ti ki joo 19.11-20. Ro tøti Satan 20. Doran ki sigi, donangi ki sigi ki Jerujalem ki sigi 21.1-22.5. Jeju a tøl 22.6-21.

¹ Makitu kin in nya ki to lo kiyø'ti ki Jeju Kirisiti te ki do'a. Ningø in Luwø ø ad'a kadi toji kuløbør'gi læ'ne, kadi gøri nya ki a ra nya ndøkba. In be ø, Jeju Kirisiti ulø ki malayka læ'ne kare adi aw te ki do'a adi njekulø li'ø Jan gø.

² Jan mannaji do nya'gi'ti pøti ki oo kin toki in ta læ Luwø, toki in ta ki ro'ta'ti ki Jeju Kirisiti te ki do'a.

³ Majikur in do de'ti ki tudø makitu kin, ki do de'gi'ti ki nje koo do ta'gi ki te ta Luwø'ti kin, ø tøli ro'de go'ti. Tado do'kagilo ki nya'gi kin a rai nya in ndøkba.

Ta ki sow do Njekawnan'gi ki Siri ki donangi Aji'ti

⁴ M'in Jan, ø m'ndangi makitu m'adi'se in *Njekawnan'gi ki Siri ki sii donangi Aji'ti*.

M'døji kadi Luwø ki isi non bone, ki isi mayinu, ki in nje re num, kadi ndil'gi ki Siri ki rai non kumbør ngar'ti li'ø num,

⁵ taa kadi Jeju Kirisiti ki in nje mannaji ki in nje ra nya ki low'ø'ti, ki in de ki do'kete ki indø taa dann njekoy'gi'ti, ki in Ngar læ ngar'gi ki donangi'ti ne kin num, pøti kadi memaji ki lapiya in sese nan'ti.

Jeju Kirisiti ndigi'je, ø taa'je ginn togi'ti læ majel ki mosi'ne,

⁶ ør'je indø'je ta dangi to ngar'gi, tøl'je njekujønyamosi kadikare'ti kadi ji ra kulø j'adi Luwø ki Baw'a. M'døji kadi toji ki togi in li'ø ki do'kagilo'gi ki do'kagilo'gi, *Amen!

⁷ Oyi'ø, isi re me kil ndi'ti,
de'gi pøti a oyi'ø ki kum'de†,

nje inbe ki nje køsi kad'a ki ningø kin ka a oyi'ø ki kum'de,
ginn kaw'gi ki dangi dangi ki donangi ne a nonyi ndoo tado li'ø.

* 1:4 1.4 2Ko 1.8 † 1:7 1.7 Daniyel 7.13; Jakari 12.10

Oyo, Amen!

⁸ Burøbe Luwø ene: «M'in Alpa ki Omega, nje kisi non bone, Nje kisi mayinu, ki nje re, m'in Nje togi pøti.»

Jan oo Kirisiti me ndil'ti

⁹ M'in ngonkon'se Jan, ki m'in sese nan'ti me kon'ti, m'in dann'se'ti ingi ki Luwø indø'se to ngar'gi, m'in m'uwø togi'm ba sese me kindø rø nan'ti ki Kirisiti. De'gi iløi m'in dangay'ti dø dor'ti ki Patimosi tado ta lø Luwø ki m'ilømbør'ø, taa tado manna'gi ki m'man dø ta ki røta'ti ki Jeju Kirisiti te ki dø'a.

¹⁰ Ndo'a'ti kin, in ndø lø Burøbe, ø Ndil Luwø re ur døm'ti, adi m'oo ndu ta madi te go'm'ti ki togi'ne to ndu tow be,

¹¹ el'm ene: «Nya ki oo kin, ndangi me makitu'ti, ø go'ti, uløn adi Njekawnan'gi ki Siri, adi in Epeji, ki Simirnø, ki Pergam, ki Tiyatir, ki Sardi, ki Piladelpi, ki Lawodise.»

¹² Lo kin'ti, m'yøti røm kadi m'oo de inbe ki ra el'm ta kin ø, m'oo lambi'gi ki rai'de ki ør in Siri.

¹³ Ningø dann lambi'gi'ti kakin, de madi ki to to *Ngonn de be isi'ti non. Ulø ku ngal røn'e'ti, ø dø bødi'ne ki kulø ki rai ki ør.

¹⁴ Dø'a ge, ki bisi dø'a ge, ndai bal bal to buy, eke bu wa be. Kandi kum'ø on to por be.

¹⁵ Nja'a'gi toi to handi ki ndolo, ki kodi ho kam be, ø ndu'ø ø to to pungi ba kam be to‡.

¹⁶ Uwø mee'gi siri ji kol'ne'ti, ningø kiyøro ki ta'a ati kol kol, taa ta kat'a in dow joo num, te ta'a'ti. Kum'ø unji to kadi ki dann kada kam be.

¹⁷ Loki m'oo'ø ø, m'osi nja'a'ti to de ki oy, m'to. Nan indø ji kol'ne døm'ti ene: «Bol el, m'in ki døkete, ø m'in ki døboy'ti to§,

¹⁸ m'in nje kisi kumngayira ba, m'oy, nan m'tøl m'nji kumngayira ba, kadi m'nji biti ki døkagilo'gi ki døkagilo'gi. M'aw ki lakele lø koy ki lo ki koo ji'm'ti.

¹⁹ Ningø, kadi ndangi nya ki oo, nya ki isi ra nya ngøsine, ki nya ki a ra nya go'ti gogi.

²⁰ Nga ningø, ki ojido mee'gi ki siri ki oo ji kol'm'ti, ki lambi'gi ki siri ki rai'de ki ør, k'ør me'de ø to kin: mee'gi ki siri, in malayka'gi lø Njekawnan'gi ki siri, ningø lambi'gi ki siri, in Njekawnan'gi ki siri to.»

2

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Epeji'ti

¹ Nje kuwø mee'gi ki siri ji kol'ne'ti, nje njiyø dann lambi'gi'ti siri ki rai'de ki ør el'm m'in Jan ene: «Ndangi makitu kin adi malayka lø Njekawnan'gi ki Epeji'ti, el'ø toki nje kuwø mee'gi ki siri ji kol'ne'ti, nje njiyø dann lambi'gi'ti ki siri ki rai'de ki ør el ene:

² M'gør nya ra'gi lø'i, m'gør kulø rai, ki kuwøto'giba lø'i. M'gør kadi in ilø bandi tanan'ti ki nje me majel'gi el. De'gi madi ki isi bari rø'de njekawkulø'gi, nan in njekawkulø'gi el kin, nan'de adi gø'r'de to nje ngom'gi.

³ In nje kuwø togi ba, ingø kon tado løm, nan be kaa, inyø ta'a el.

⁴ Nga ningø, nya kare ki m'aw'n sø'i ki ta dø'ti, in ta lø k'inyø ki inyø ta ndigi ki in ndigi'm kete kin kø.

‡ 1:15 1.15 13-15; Daniyel 7.9, 13, 10.5-6 § 1:17 1.17 16-17; Ejay 44.6, 48.12, 49.2; Ebr 4.12.

⁵ Ə adi me'i olo dɔ lo ki osi'ti, tɔr ndu'i ki ngɔsine kin, ə tɔl re dɔ nja'i'ti ki kete gogi. Re inyø panjiyø'i ki ngɔsine kin kɔ el ə, m'a m're kadi m'un lambi læ'i lo kis'ə'ti kin kɔ.

⁶ Ningø ki ngɔsine kin, nya kare ki m'oo maji, rɔ'i'ti, mbəti kuləra Nikolayiti'gi, toki m'in m'mbəti'n kulə ra'de kakin be tɔ.

⁷ De ki aw ki mbi'ne ə, kadi oo'n dɔ ta ki Ndil Luwə el Njekawnan'gi kin!
«De ki nje təti rɔ, m'a m'ad'a sɔ kandi kagi koy el ki ra me Paradisi'ti læ Luwə*.»

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Simirnə'ti

⁸ Makitu kin ndangi adi malayka læ Njekawnan'gi ki Simirnə'ti: Ta ki de ki dɔkete, ki in de ki dɔboy'ti tɔ, de ki oy nan tɔl isi kumngayira ba, el me'ti ə to kin:

⁹ M'gər kon læ'i ki ndoo læ'i, nan ki rɔta'ti, in njenyakingø. Taa m'gər ta'gi ki majel ki nje ki bari rɔ'de eyina n'in *Juwipi'gi, nan ki rɔta'ti, in Juwipi'gi el, isi eli dɔ'i'ti: in kəykawnan læ *Satan.

¹⁰ A ingø kon, nan maji kadi in bɔl el. Su a buki de'gi madi dann'se'ti dangay'ti kadi nan'n tɔgi'se, a ingøi kon asi ndɔ dɔgi, nan uwəi kul'ə biti koy, ə m'a m'adi'se jɔgi təti rɔ, ki in kaji ki biti ki non'ti.

¹¹ De ki aw ki mbi'ne ə, kadi oo'n dɔ ta ki Ndil Luwə isi el njekawnan'gi kin maji!

De ki nje təti rɔ, koy ki nja joo a te kad'a'ti el.

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Pergam'ti

¹² Makitu kin ndangi adi malayka læ Njekawnan'gi ki Pergam'ti: Ta ki de ki nje koti kiyəro ki ta'a ati kol kol, taa ta kat'a in dow joo num tɔ, el me'ti ə to kin:

¹³ M'gər lo ki isi'ti kin; in lo ki Satan onbe səm'ti, nan be kaa, biti bone, in uwə rɔ'i rɔ'm'ti adi ngan, tusi kunme læ'i inyø el. Dɔkagilo inbe ki ndo ki tɔli njekuləbər læ'm ki nje ra nya ki low'ə'ti, Antipasi, lo'ti inbe ki Satan isi'ti kin kaa, manji ndu'i el.

¹⁴ Ningø, nya kare ki m'aw'n sə'i ki ta dɔ'ti, in ta læ de'gi læ'i ki madi ki uwəi go nyando ki to to yan Balam be ngan kin. Balam ki nje kɔji ngar Balaki kadi iyø kulə uwə'n ngann Isirayel'gi ki row kusɔ da ki iləi kadikare'ti bari yo'gi num, sangi nan kaya'ti num†.

¹⁵ In be tɔ ə, in kaa aw ki de'gi ki nje kuwə go nyando læ Nikolayiti'gi non tɔ.

¹⁶ Ə kadi tɔr ndu'i. A re in be el ə, m'a m're ngɔsine kadi m'rɔ ki degø'gi kin ki kiyəro ki te ta'm'ti kin.

¹⁷ De ki aw ki mbi'ne ə, kadi oo'n dɔ ta ki Ndil Luwə isi el Njekawnan'gi kin!

De ki nje təti rɔ, m'a m'ad'a mann ki in nyakusɔ ki kiyə lɔki, m'a m'ad'a kɔsi mbal ki nda, ki in ki ndangi tɔ'ti ki sigi‡, ki in tɔ ki de gər el səm'ti. De ki mbal kin ɔdi ji'ə par ə gər tɔ kin.

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Tiyatir'ti

¹⁸ Makitu kin ndangi adi malayka læ njekawnan'gi ki Tiyatir'ti: Ta ki Ngonn læ Luwə el ki in de ki kandi kum'ə on to por be, taa nja'a'gi toi to handi ki ndolo, ki kɔdi ho kam be, el ə to kin:

¹⁹ M'gər kulə ra'i'gi, ki ndiginan ki to rɔ'i'ti, ki kunme læ'i, ki ra kulə kadi de'gi, ki kuwətɔgiba læ'i. Nya ra'i'gi ki gogi ne banyinan utø in ki kete'gi.

* 2:7 2.7 Lotum 2.8-9 † 2:14 2.14 Kør Isirayel'gi 31.16; Kør Isirayel'gi 22-24 ‡ 2:17 2.17 Tekitaga 16.14-15,33-34; Ejay 62.15

20 Nan nya kare ki m'aw sə'i ki ta do'ti, in k'inyø ki inyø Jejabel, ki ene n'in dene ki njekeltakita Luwø'ti kin, adi isi buki njekulø'gi ləm mu'ti: isi oši'de ki me kaya ki ra'ti, ki me kuso da'ti ki iløi kadikare'ti bari yo.

21 M'inyø dokagilo m'ad'a kadi inyøn gorow njiyønne ko, nan mbøti k'inyø gorow kaya ki ra.

22 In be ø, m'a m'ilø nanga do tirø ro kon'ti, nan'ti ki nje sangi nan kaya'gi'ti. A re inyøi ta panjiyø'de'gi ki majel kin ko wa taa, to m'inyø ta nya ki m'oji kadi m'ra se'de kin.

23 M'a m'adi ngann'a'gi oyi. Ningø, lo kin'ti, Njekawnan'gi pøti a gøri kadi m'in de ki m'gør mørtø'gi, ki ndigi ra'gi lø de'gi. De ki ra dann'se'ti, m'a m'ra'a kigo kulø ra'a'ti§.

24 Nga ningø, in ndøgi Njekawnan'gi ki Tiyatir'ti, ki uwøi go nyando ki ngom kin, el, taa mbøti taai nyando ki ingi bari'ø «nya kiyø kuruki lø Satan» kin el to, m'el'se kadi in gøri toki m'a m'indø nya ki k'oy madi ki rangi do'se'ti el nga.

25 Nga ningø, nya kare ø, maji kadi, nya ki rai do'ti kin, uwøi ba, biti kadi m're.

26 De ki nje tøti ro, de ki uwø go kulø'gi ləm biti doboy'ti, m'a m'ad'a togi konbe do ginn de'gi'ti ki dangi dangi.

27 A on'de be ki gøl gindi, a to'n do'de toki de a to'n ngoo hanji kin be.

28 In be ø, m'inbe kaa m'ingøn togi ki ro Bai'ti. Taa m'a m'ad'a mee ki njekuwø ta ginn lo'ti to*.

29 De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n do ta ki Ndil Luwø si el Njekawnan'gi kin!

3

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Sardi'ti

1 Makitu kin ndangi adi malayka lø Njekawnan'gi ki Sardi'ti: Ta ki nje ndil'gi ki siri lø Luwø ki mee'gi ki siri el me'ti ø to kin: M'gør kulø ra'i'gi: ra ro'i adi de'gi oyi'nu to de ki isi kumngayira, nan ki røta'ti ø, in de ki koy.

2 Isi do nja'i'ti, adi togi ndøgø'gi ki isi oyi, tado m'oo kulø rai kare ki asi nan takum Luwø'ti goto.

3 Adi me'i olo do nyando'ti ki oo do'a ge ingø ge kin, ningø kadi ra do nja'i'ti ø to'r ndu'i. Kin ø re ndøl do bi'ti el ø, m'a m're m'uwøi nanga bus to njebogø be ki kadi in gør do kad'a el.

4 Nga ningø, de'gi madi'gi dann'se'ti Sardi'ti non inbe, njenyi ku'gi lø'de ki majel ki ra. A uløi ku ki nda ro'de'ti kadi dani'm'in, tado in de'gi ki asi.

5 De'gi ki nje tøti ro, a uløi ku ki nda ro'de'ti, ningø m'a m'buji to'de ko me makitu kaji'ti el. M'a m'gør'de to de'gi ləm takum Bai'ti ki takum malayka'gi'ti li'ø.

6 De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n do ta ki Ndil Luwø isi el Njekawnan'gi kin!

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Piladelpi'ti

7 Makitu kin ndangi adi malayka lø Njekawnan'gi ki Piladelpi: Ta ki nje k'ar njay, de ki røta'ti, in ki uwø lakele lø *Dabidi ji'ne'ti, in ki uwø te ø de asi kut'ø el, in ki uwø uti ø de asi te el, el me'ti ø to kin:

8 M'gør kulø rai, m'gør kadi togi in ngayn el, nan ngøm ta ləm maji, manji ndu'i el. Nga ningø, ki ne kin, m'te takøy non'i'ti nga, de ki asi kadi uti goto.

§ 2:23 2.23 Pa'gi 7.10, 62.13; Jeremi 17.10 * 2:28 2.28 26-28; Pa'gi 2.8-9; Kor Isirayel'gi 24.17

⁹ Ningø nya ki m'a m'ra ki de'gi ki køykawnan'ti læ Satan, ki in nje ngom'gi, ki eyina n'in Juwipi'gi, nan in Juwipi'gi ki røta'ti el ø to kin. M'a m'indø tøgi dø'de'ti kadi rei øsi dø'de nanga non'i'ti. Lo kin'ti, a gøri kadi m'ndig'i.

¹⁰ Toki ngøm'n ndu ki m'ad'i kadi uwø'n tøgi ba, m'in kaa m'a m'ngøm'i døkagilo kon'ti ki a re dø de'gi'ti ki dønanngi'ti ne pøti kadi nan'de kin tø.

¹¹ M'a m're ndøkba, ø uwø nya ki to ji'i'ti kin ngan, kadi de madi taa nyakugø goji læ'i el.

¹² De ki nje tøti rø, m'a m'ra'a to kagi ngawdann køy me Køy'ti læ Luwø læ'm, ningø a te taga el ratata. M'a m'indø tø Luwø læ'm num tø ðebo li'ø ki in Jerujalem ki sigi kin num dø'a'ti. Jerujalem ki in døran'ti rø Luwø'ti læ'm, re ur nanga. Taa m'a m'indø tøm ki sigi dø'a'ti tø.

¹³ De ki aw ki mbi'ne ø, kadi øø'n dø ta ki Ndil Luwø isi el Njekawnan'gi kin!

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Lawodise'ti

¹⁴ Makitu kin ndangi adi malayka læ Njekawnan'gi ki Lawodise'ti: Ta ki de ki in Amen, de ki nje mannaji ki nje ra nya ki low'ø'ti, de ki røta'ti ki in dø nyakindø'gi'ti læ Luwø pøti, el me'ti ø to kin:

¹⁵ M'gør kulø rai; m'gør kadi sol el num, in tingø el num. Kin ø re sol el ø, re a tingø!

¹⁶ Nan ki ne kin, sol el num, in tingø el num, to hoy hoy, adi m'a m'tømon'i kø.

¹⁷ In el ene in njenyakingø, ra gati ingø'n nya ngayn, aw ndoo nya madi el. Nga ningø, in nje kumtøndoo, in dangiti, nya læ'i goto, ra ki rø'i kare, kum'i øø lo el kin ø, øø el.

¹⁸ In be ø, m'ad'i ta køji kadi re ndogi søm ør ki øør nðir'ø maji kin kadi ndu'n, kadi ndogi søm ku ki nda uti'n dø rø'i ki to kare kin kadi rø'i sol'i el, ø kadi ndogi nya k'ilø kum'ti ilø kum'i'ti kadi kum'i øø lo maji gogi.

¹⁹ De'gi pøti ki m'ndigi'de, m'ndangi'de ø m'indø'de m'øji'de. Maji kadi in tingøbil, ø tør ndu'i.

²⁰ Øø maji, m'in m'ra takøy'ti, m'indø takøy. Re de øø dø ndu'm ø te takøy ø, m'a m'ur køy go'ø'ti, m'a m'njø si'ø num in a sø søm num.

²¹ De ki nje tøti rø, m'a m'ad'a isi søm dø kumbør ngar'ti læ'm, toki m'in m'tøti rø ø m'aw m'nji ki Bai dø kumbør ngar'ti li'ø kin be tø.

²² De ki aw ki mbi'ne ø, kadi øø'n dø ta ki Ndil Luwø isi el Njekawnan'gi kin!

4

Kulø tøjì dø Luwø'ti me døran'ti

¹ Go nya'gi'ti kin ø, m'oo nya ki rangi me ndil'ti bay: m'oo tarow te døran'ti, ningø ndu de ki el'm ta kete kakin, tøl ðar to tow be el'm ene: «Re taa ne, ø m'a m'tøj'i nya ki a ra nya lo ti'ti».

² Tanan'ti non, Ndil Luwø tøti'm uwøm aw søm døran'ti. Ningø nyi, m'oo kumbør ngar te isi, ø de madi isi dø kumbør ngar'ti kakin.

³ De'ø ndolo to mbal'gi ki ðari'de jasipi ki sarduwann be. Ngabirøndi ki kunj'ø to to mbal emerodi be unji gugi kidi kumbør ngar kakin.

⁴ Ningø kumbør'gi dø joo gidø in sø sii gugi gidi kumbør ngar kakin, ø ngatøgi'gi dø joo gidø in sø ki øy ku ki nda sii dø kumbør'gi'ti ki dø joo gidø in sø kakin, uløi jøgi køsikurø ki rai ki ør dø'de'ti.

⁵ Kunji'gi, ki ndu de'gi, ki ndangindi'gi tei kumbør ngar'ti. Lambi'gi siri onyi takum Ngar'ti, adi in ndil'gi læ Luwø ki siri.

⁶ Non kumbør ngar'ti, nya madi ki tanan ki mann ba ki ar njay to bær be ra sëm'ti.

Nya'gi ki nje kisi kumngayira in so, kum'de rosi rø'de ki kete ge ki gogi ge, sii dana non kumbør ngar'ti num, gugi gid'ø num.

⁷ Nya ki nje kisi kumngayira ki døkete tanan ki bøl, in ki nja joo tanan ki ngonn baw mangi, in ki nja mutø, takum'ø to to takum de be, ningø in ki nja so, to to kore ki isi nal be to.

⁸ Nya'gi ki nje kisi kumngayira kin, ki kare aw ki bagi'ne mehen mehen, ø kum'ø rosi lo dø bag'a'ti ge ginn bag'a'ti ge. Kondø ge ki kada ge sii ta k'osi pa'ti eyina: Nje k'Ar njay, nje k'Ar njay, nje k'Ar njay in Burøbe Luwø ki nje tøgì pøti. In ki isi mayinu, isi bone, in ki a re.

⁹ Døkagilo'gi pøti ki nya'gi ki nje kisi kumngayira ki so kakin osi pa, uløi tøjì dø nje kisi dø kumbør ngar'ti, døkagilo'gi ki døkagilo'gi, øsikurø, rai'ø oyo,

¹⁰ ngatøgì'gi ki dø joo gidø in so øsi mækøsi'de nanga non nje kisi dø kumbør ngar'ti, øsikurø nje kisi ki døkagilo'gi ki døkagilo'gi, buki jøgi køsikurø'gi lø'de non Ngar'ti ningø eli'ø eyina:

¹¹ Burøbe Luwø lø'je, in asi kadi de'gi uløi tøjì dø'i'ti, øsikurø'i, taa asi k'ingø tøgì to, tado in ø ra nya'gi pøti, nya'gi ki k'oo ki kum kin toi kigo ndigi'ti lø'i.

5

Makitu læ Ngonn bati

¹ M'oo makitu ki kur gidi nan'ti to dala jikøl nje kisi dø kumbør ngar'ti. In makitu ki ndangi nya me'ti ge gidi'ti ge, ningø uwøi lo siri ki nya kuwø makitu'gi.

² M'oo malayka ki nje tøgì kare un ndu'ne ki taa ene: «Nan asi kadi tøti nya kuwø makitu'gi ø te makitu kin wa?»

³ Nan ki me døran'ti, ki dønangi'ti eke ginn dønangi'ti, de ki asi kadi te makitu kin, eke kadi ilø kum'ne me'ti ø tudø goto ne.

⁴ Lo kin'ti, m'non ngayn, tado de asi k'ingø de ki asi kadi te makitu kin ø ilø kum'ne me'ti el.

⁵ Ningø de kare dann ngatøgì'gi'ti el'm ene: «Non el, oo bøl ki ginn koji'ti læ Juda, de ki te ginn Dabidi'ti, ki tøti rø, in asi kadi ør nya kuwø makitu'gi ki siri ø te makitu kin.»

⁶ Lo kin'ti non, m'oo Ngonn bati ra taa dana non kumbør ngar'ti, ningø nya'gi ki nje kisi kumngayira ki so ki ngatøgì'gi ki dø joo gidø in so gugi gid'ø. Ngonn bati kakin to to nya ki de ujø mind'ø be. Gaj'a'gi in siri, taa kum'ø'gi in siri to, to ndil'gi ki siri læ Luwø ki ulø'de ki dønangi'ti ba pøti.

⁷ Ngonn bati isi re ndøkba ki rø nje kisi dø kumbør ngar'ti kadi taa makitu ji'ø'ti.

⁸ Tanan'ti non, ki nje kisi kumngayira ba ki so ki ngatøgì'gi ki døjoo gidø in so øsi mækøsi'de nanga non Ngonn bati'ti. De ki ra uwø kende ki køpi'gi ki rai ki ør ki nduji kagi ki øti maji ji'ne'ti. Nya'gi kin in ta'gi ki de'gi læ Luwø isi eli ki Luwø.

⁹ Nje kisi kumngayira ba ki so ki ngatøgì'gi ki dø joo gidø in so, osi pa ki sigi eli eyina:

«In asi kadi un makitu,

Ø ør nya kuwø'gi.

Tado de'gi toli'nu, in ugø dø ginn kaw'gi ki dangi dangi,

Ndonn ta'gi ki dangi dangi,

De'gi ki dangi dangi,

Ginn be'gi ki dangi dangi ki mosi, adi Luwø.

¹⁰ Ginn de'gi ki dangi dangi kin,
Indø'de taa dangi to ngar'gi,
Tøl'de njekujønyamosi kadikare'ti tado Luwø lø'je,
Ningø ingi onyibe dønangi'ti ne*.»

¹¹ Lo kin'ti, m'gon lo ø, m'oo ndu bulø malayka'gi ngayn, ki in dør banyi banyi dør døggi bigum†, gugi gidi kumbør ngar, ki nya'gi ki nje kisi kumngayira ba, ki ngatøgi'gi.

¹² Ningø uni ndu'de ki taa eli eyina:
«Ngonn bati ki de'gi toli'ø,
asi kadi ingø tøggi, ki nyakingø, ki gosi, ki nganggi, ki køsikurø, ki tøbar, ki kulø tøjji!»

¹³ Taa m'oo ndu nyakindø'gi pøti ki dørøan'ti, ki dønangi'ti, ginn dønangi'ti, ki me babo'ti osi pa eyina:
«Kulø tøjji, ki køsikurø, ki tøbar, ki tøggi,
in lø nje kisi dø kumbør ngar'ti in ki Ngonn bati ki døkagilo'gi ki døkagilo'gi!»

¹⁴ Lo kin'ti non be, nya'gi ki nje kisi kumngayira ba ki sø eli eyina:
«Amen!» Ningø ngatøgi'gi osi mækøsi'de nanga non nje kisi dø kumbør ngar'ti in ki ngonn bati, osi kurø'de.

6

Ngonn bati in ki nya kuwø makitu'gi siri

¹ M'oo Ngonn bati uwø nya kuwø makitu ki døkete lø nya kuwø makitu'gi ki siri ør, ningø m'oo ndu nya ki nje kisi kumngayira ba ki døkete dann nya'gi ki nje kisi kumngayira ba ki sø un ndu'ne ki taa, ndu'ø bar to ndangindi be ene: «Re!»

² M'gon lo, ningø m'oo sindø kare ki nda. Nje kala uwø kagi kondiro ji'ne'ti, adi'ø jøggi køsikurø. In de ki tøti rø, nan aw to tøti rø ki rangi bay.

³ Loki Ngonn bati uwø nya kuwø makitu ki nja joo ør ningø, m'oo ndu nya ki nje kisi kumngayira ba ki nja joo el ene: «Re!»

⁴ Lo kin'ti, sindø ki rangi, ki kør to por te re. Nje kala aw ki tøggi kadi ør'n lapiya dønangi'ti kø, kadi de'gi toli nan dann'de'ti. Adi'ø kiyøro ki ngal.

⁵ Loki Ngonn bati uwø nya kuwø makitu ki nja mutø ør ningø, m'oo ndu nya ki nje kisi kumngayira ba ki nja mutø el ene: «Re!» Ø m'gon lo ningø, m'oo sindø kare ki ndul. Nje kala uwø nya mbojji nya ji'ne'ti.

⁶ Ningø m'oo ndu ta madi in ki dann nje kisi kumngayira'gi ki sø ene: «Geme ngonn ngo mbojji nya kare be par in lo kulø ki ndø kare, ø ørji ngonn ngo mbojji nya mutø be par in lo kulø ki ndø kare tø; nan ødi hu in ki yiwi kandi nju el.»

⁷ Loki Ngonn bati uwø nya kuwø makitu ki nja sø ør ningø, m'oo ndu nya ki nje kisi kumngayira ba ki nja sø el ene: «Re!»

⁸ Ø m'gon lo ningø, m'oo sindø kare ki bal'a to to mbi kam be. Nje kala tø'a nan «Koy», ø lo ki koo isi njiyø go'ø'ti. Adi'de tøggi dø dow dønangi'ti ki kare me ki sø'ti kadi tuji de'gi ki me'ti ki rø'gi ki bo'gi ki monyi ki njetøko de'gi ki da don'gi ki dønangi'ti ne.

⁹ Go'ti, loki Ngonn bati uwø nya kuwø makitu ki nja mi ør ningø nyi, m'oo ndil de'gi ki ndøki toli'de ø rai ginn ringiri kadikare'ti lø Luwø. In de'gi ki toli'de tado ta lø Luwø ki rai dø'ti ngan, manyinaj'a.

* 5:10 5.10 Pa'gi 33.3, 98.1; Ejay 42.10 † 5:11 5.11 Daniyel 7.10

¹⁰ De'gi kakin uni ndu'de ki taa, elita ki tɔgi'de eyina: «Burøbe, in ki in nje k'Ar njay, in ki in de ki rɔta'ti, a nginø biti dɔkagilo'ti ki ra taa a gangi ta dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti, ɔji'n dɔ mosi'je ki buki kɔ kin wa?»

¹¹ Ningø lo kin'ti non, adi de ki ra ku ngal ki nda, ningø dæji'de kadi orei me'de nden bay, biti kadi to ndøgi ngannkon'de'gi, ki madi kulø'de'gi, ki nanyinan non, kadi to a tɔli'de to ingi be kin, kør'de re dɔ mad'a'ti, tɔlta'a bay taa.

¹² Ningø m'oo Ngonn bati uwø nya kuwø makitu ki nja mehen ɔr, ø dɔnangi yøki yøki ki øti bol ngayn. Kadi tøl ndul kururu to ku soro be, ø nanyi ba pu tøl to to mosi be tɔ.

¹³ Mee'gi in dɔran'ti tosi ki nanga to kandi mbaykote ki gæsirø el bay, ø nøl gang'a ki nanga kin be.

¹⁴ Dɔran a goto kɔ to tuwø ki de a koo gidi nan'ti kin be; ningø mbal'gi, ki dɔ dor'gi a ndui rɔ'de kɔ.

¹⁵ Ngar'gi ki dɔnangi'ti ne, ki nje tɔbar'gi, kibo'gi læ njero'gi, ki njenyakingø'gi, ki nje tɔgi'gi, ki ndøgi de'gi pøti, bær'gi ki de'gi ki kare, a anyinan kadi iyøi rɔ'de bolo lo'gi'ti ki gidi mbal'gi'ti ki tøti.

¹⁶ A eli mbalbo'gi ki mbal'gi ki tøti eyina: «Tosi dɔ'je'ti, iyøi'je sanyi takum nje kisi dɔ kumbør ngar'ti, ki ta wongi'ti læ Ngonn bati*».

¹⁷ Tado ndɔ wongi ki bo re nga, de ki asi kadi ene m'in ø m'ra am goto†.»

7

De'gi ki 144.000 ki Luwø indø ndunø læ'ne non'de'ti

¹ Go nya'gi'ti kin, m'oo malayka'gi sɔ rai taa dɔ kum dɔnangi'ti ki sɔ. *Malayka'gi kakin uwøi nøl'gi ki sɔ ki dɔnangi'ti ne kadi to uløi dɔnangi'ti el num, dɔ ba'ti el num, taa dɔ kagi'gi'ti el num tɔ.

² M'tøl m'oo malayka madi ki rangi bay in ki lo kuwø kadi'ti be, uwø nya kɔsidɔnya læ Luwø ki nje kisi kumngayira ba ji'ne'ti. Ningø un ndu'ne ki taa el malayka'gi ki sɔ ki ingøi tɔgi kadi rai nya ki low'ø'ti el ki nyakindø'gi ki dɔnangi'ti ne ki me ba'ti ene:

³ «Ononyi'se kadi rai nya ki low'ø'ti el ki nyakindø'gi ki dɔnangi'ti, eke me ba'ti, eke dɔ kagi'gi'ti, biti kadi j'indø nya kɔsidɔnya to ndunø non njekulø'gi'ti læ Luwø bay taa.»

⁴ Adi m'in kør de'gi ki in ki k'indø ndunø læ Luwø non'de'ti in de'gi dør bu ki dɔ sɔ gidø in sɔ dɔ'ti, ginn koji'gi'ti læ ngann Isirayel'gi pøti.

⁵ Adi in: ginn koji'ti læ Juda, de'gi dør dɔgi gidø in joo; ginn koji'ti læ Ruben, de'gi dør dɔgi gidø in joo; ginn koji'ti læ Gadi, de'gi dør dɔgi gidø in joo;

⁶ ginn koji'ti læ Aser, de'gi dør dɔgi gidø in joo; ginn koji'ti læ Nepitali, de'gi dør dɔgi gidø in joo; ginn koji'ti læ Manasa, de'gi dør dɔgi gidø in joo;

⁷ ginn koji'ti læ Simeyon, de'gi dør dɔgi gidø in joo; ginn koji'ti læ *Lebi, de'gi dør dɔgi gidø in joo; ginn koji'ti læ Isakar, de'gi dør dɔgi gidø in joo;

⁸ ginn koji'ti læ Jabulon, de'gi dør dɔgi gidø in joo; ginn koji'ti læ Jisepi, de'gi dør dɔgi gidø in joo; ginn koji'ti læ Benjamen, de'gi dør dɔgi gidø in joo.

Ginn de'gi ki dangi dangi

⁹ Go'ti, m'gon lo ø, m'oo bulø de'gi ki øti bol ngayn ki de asi kadi tudø kør'de el. In de'gi ki ginn be'gi'ti ki dangi dangi, ginn kaw'gi'ti ki dangi dangi, ginn de'gi ki dangi dangi, ki ndonnta'gi ki dangi dangi. De'gi kin rai

* 6:16 6.16 Oje 10.8; Luk 23.30 † 6:17 6.17 Juwøl 2.11; Soponi 2.2-3

non kumbør ngar'ti, ki non Ngonn bati'ti, rai ki ku ngal ki nda rø'de'ti, taa uwøi baji tann'gi ji'de'ti tø.

¹⁰ Ningø uni ndu'de ki taa eli eyina: «Kaji in rø Luwø'ti lø'je ki in nje kisi dø kumbør ngar'ti in ki Ngonn bati.»

¹¹ Malayka'gi pøti iløi nan gugi gidi kumbør ngar, ki ngatøgi'gi ki nya'gi ki nje kisi kum ba'gi, osi ki takum'de nanga non kumbør ngar'ti, øsikurø Luwø,

¹² eli eyina: «Amen! Kulø toji, ki tøbar, ki gosi, ki oyo ki ra, ki køsikurø, ki togi, ki nganggi in lø Luwø lø'je ki døkagilo ki døkagilo! Amen!»

¹³ Lo kin'ti non, ki kare dann ngatøgi'gi'ti un ta el'm ene: «De'gi ki øyi ku ngal'gi ki nda kin in nan'gi wa? Ø in ra be ø rei wa?»

¹⁴ Ø m'ilø'ti m'ene: «Burøbe, in ø gør maji!» Ningø el'm ene: «In de'gi ki tei me kindøkumndoo'ti kibo. Ingi togi ku ngal'gi lø'de, rai adi nda me mosi Ngonn bati'ti.

¹⁵ In tado kin ø, uwøi rø'de rai non kumbør'ti lø Luwø, gosi'ø kondø'ti ge kada ge me Køy'ti li'ø. Ningø nje kisi dø kumbør ngar'ti a dow bagi'ne dø'de'ti ginn køy kisi'ne'ti.

¹⁶ Bø a ra'de el ratata, kundø mann a ra'de el ratata, taa por kadi eke kunji nya madi a ndaw'de el ratata tø,

¹⁷ tado Ngonn bati ki nje ra ngawdann lo'ti non kumbør ngar'ti a in nje k'ul'de, kadi a aw se'de lo mann kumngayira'ti kadi anyinan. Luwø a bør mann non kum de'ti mbonyi mbonyi*.»

8

Nya kuwø makitu ki nja siri

¹ Loki Ngonn bati ør nya kuwø makitu ki nja siri, loki dørøan'ti tøl to ndingi asi ngann kadi dø mutø.

² Ningø m'oo malayka'gi ki siri rai takum Luwø'ti, adi adi'de tow'gi siri.

³ Malayka madi kare re ulø rø'ne ra kadi ringiri'ti, uwø bay por ki nduji kagi ki øti maji in me'ti ji'ne'ti. In bay ki rai'ø ki ør, ningø adi'ø nduji kagi'gi ngayn ki øti maji, kadi awi'n ki ta'gi ki de'gi lø Luwø isi eli ki Luwø. Awi'n dø ringiri ør'ti ki ra non kumbør ngar'ti.

⁴ Ningø sa nduji kagi ki øti maji su ji malayka'ti takum Luwø'ti aw ki taa ki ta'gi ki de'gi lø Luwø isi eli ki Luwø.

⁵ Ningø go'ti, malayka un bay por ki nduji kagi ki øti maji in me'ti kakin, buki kørpor'gi ringiri'ti rosø, ø ugø ilø nanga, par ø tanan'ti non, ndangindi'gi ki ndu de'gi, ki tølndi'gi tei, taa dønangi yøki tø.

Tow'gi ki sø ki døkete

⁶ Malayka'gi ki siri ki uwøi tow'gi ki siri ji'de'ti indøi dø rø'de dana kadi køli'de.

⁷ Malayka ki døkete køl tow lø'ne ø, køsi ndi, ki por ki pole nan ki mosi ødi ki dønangi'ti. Ningø lo kin'ti non be, dow dønangi ki kare me ki mutø'ti on por, kagi kare me ki mutø'ti on por, taa mbi kam kare me ki mutø'ti on por tø.

⁸ Malayka ki nja joo køl tow lø'ne, nya madi ki boi to mbal ki ra taa be, on por, øingø osi me ba'ti, adi dow ba ki kare me ki mutø'ti tøl mosi.

⁹ Nyakindø'gi kare me ki mutø'ti me ba'ti oy, taa tokibo'gi kare me ki mutø'ti tuji tø.

* 7:17 7.17 Ejay 25.8, 49.10; Pa'gi 23.1-2; Ejøkel 34.23

¹⁰ Malayka ki nja mutə kəl tow lə'ne ə, kəkirə mee kare ki on to por be, in dōran'ti osi nanga dō ki kare me ki mutə'ti lə mbo'gi ki wol mann'gi.

¹¹ Tō mee kakin nan «nya ki ati.» Ki kare me ki mutə'ti lə mann'gi tēli ati kangī, ningə de'gi ngayn ki anyinan mann'gi kin oyi tō, tadō təl ki tēli ati kangī.

¹² Malayka ki nja sō kəl tow lə'ne, dow kadi ki kare me ki mutə num, dow nanyi ki kare me ki mutə'ti num, taa mee'gi kare me ki mutə'ti ingəi kində adi lo kadi dann'de'ti ki kare me ki mutə'ti unji goto. Dow lo ki kada kare me ki mutə'ti num, dow lo ki kondō kare me ki mutə'ti num, kunji goto dō'de'ti*.

¹³ M'təl m'gon lo bay ningə, m'oo yəl kore kare ki nal taa sanyi dann nəl'ti un ndu'ne ki taa ki tōgi'ne ene: «Kumtondoo! Kumtondoo! Kumtondoo a in dō de'gi'ti ki dōnangi'ti ne, loki ndəgi malayka'gi ki nanyinan mutə kin a kōli tow lə'de.»

9

Tow ki nja mi bar

¹ Malayka ki nja mi kəl tow lə'ne ə, m'oo mee kare in dōran'ti osi nanga. Adi mee kakin lakele ta bolobe ki dōboy'o goto.

² Te ta bolobe ki dōboy'o goto ningə, sa por su'ti te ki taga to sa por ki me pur'ti ki boi be. Sa kakin uti kum kadi ki dōran.

³ Bəti'gi tei me sa por'ti kakin, sananyinan dōnangi'ti. In bəti'gi ki adi'de tōgi ki to to yan nii be.

⁴ Ōgi'de kadi rai nya ki low'ə'ti el ki mu ge ki kam ge kagi'gi ge, nan kadi rai nya ki low'ə'ti el ki de'gi ki awi ki nyakōsidōnya to ndunə lə Luwə nati non'de'ti el kin par.

⁵ Adi'de tarow kadi tōli de'gi kin el, nan kadi adi'de kon ngayn to kadi yo par asi nanyi mi.

⁶ Dōkagilo'ə'ti kin, de'gi a sangi koy, nan a ingəi koy el. A ndigi kadi n'oyi, nan koy a anyi sanyi kō kadi'de'ti.

⁷ Bəti'gi kin, toi to sində'gi ki de dō nya rō rō'de'ti, adi in ndəkba lo k'aw rō'ti kin be. Nya'gi ki dō'de'ti toi to jōgi kōsikurə ki rai ki ōr be, ningə takum'de to to takum de'gi be tō.

⁸ Bisi dō'de to to bisi dō dene'gi be, ə ngangī'de to to ngangī bōl be tō.

⁹ Ningə toi to nya ki de ulə nya rō ki ra ki gindi non gu'de'ti be, ə kah bagi'de bar to kah pusi rō'gi ki sində'gi banyi banyi ndōri'de ki ngodi go'de'ti sōw lo rō kin be*.

¹⁰ Ta bōngi'de ati to ta bōngi nii be, ningə in bōngi'de'ti kin ə awi ki tōgi ki kadi rai nya ki to ki de'gi nanyi mi.

¹¹ Awī ki malayka to ngar dō'de'ti bolobe'ti ki dōboy'o goto. Tō ngar lə'de kakin nan «Abadon» ki ta Ebirə, ə «Apoliyon» ki ta Gireki tō. Kōr me tō kin nan «Nje tuji lo».

¹² Kon ki dōkete dər nga, ningə nanyi kon'gi ki rangi joo kadi rei go'ti bay.

¹³ Malayka ki nja mehen kəl tow lə'ne, ningə m'oo ndu de madi in ringiri'ti ki rai ki ōr ki isi non Luwə'ti, in dō kum'ə'gi'ti ki sō re.

¹⁴ Ningə ndu kakin el malayka ki nja mehen ki uwə tow ji'ne'ti ene: «Inyə malayka'gi ki sō ki dōi'de ki kulə gindi dō ba Epirati'ti kin taa.»

* 8:12 8.12 10-12; Ejay 14.12; Jeremi 9.14; Tekitaga 10.21-23 * 9:9 9.9 Juwəl 2.4-5, 1.6

15 Ningə inyə malayka'gi ki sɔ kakin taa. In malayka'gi ki sii dɔ nja'de'ti tado dɔ kadi inbe kin, me ndo'ti inbe kin, me nanyi'ti inbe kin, ki me bal'ti inbe kin tɔ, kadi to tuji de'gi ki kare me ki mutə'ti kɔ, dɔnangi'ti ba pəti.

16 Adi m'in kɔr njerɔ'gi lə'de ki ai ki sində in dər dɔgi bigum bu joo.

17 Nga ningə nyi, m'oo sində'gi ki nje kal de'gi me ndil'ti: awi ki nya rɔ ki dɔɔ non gu'de ki kər to por be, to to bal dɔran be, taa to to bal kədi mann sində be tɔ. Dɔ sində'gi kakin to to dɔ bɔl be, ningə por'gi ki sa'gi ki nya'gi ki nje taa por ki tɔgi'de'gi.

18 In ki nya tuji lo'gi ki mutə, ki in por'gi ki sa'gi ki nya'gi ki nje taa por ki tɔgi'de'gi, ki tei ta'de'ti kin ə ko de'gi ki kare me ki mutə'ti dɔnangi'ti ne ba pəti a tɔ'n.

19 Tado tɔgi sində'gi in ta'de'ti num bɔngi'de'ti num tɔ. Bɔngi'de to to lii ki rai ki ningə kasi be, ningə ta bɔngi'de to to dɔ be kadi rai nya ki low'ə'ti el ki de'gi.

20 Nga ningə, ki ojido ndəgi de'gi pəti ki tei ta koy'ti lə nya'gi ki nje tuji lo kin ə, mbeti kadi inyəi kulə ra'gi ki majel. Nanyinan ki lo k'osi məkəsi'de nanga non ndil'gi'ti ki majel, ki non kagi yo'gi'ti ki rai'de ki ɔr ge, ki nar ge, ki ningə kasi ge ki gaji mbal ge eke ki kagi ge ki asi k'oo lo el num, asi k'oo dɔ ta el num, taa asi njiyè el num tɔ kin.

21 Taa inyəi ta tol de'gi el num, ta ra kumə el num, ta kuwə marum el num, ta bɔgi el num tɔ.

10

Malayka in ki ngonn makitu

1 Go'ti, m'oo malayka ki rangi kare ki nje tɔgi in dɔran'ti risi ki nanga. Kilndi tu dɔ'a, taa ngabirəndi isi dɔ'a'ti to jɔgi ngar be, ə takum'ə ɔsi to kadi be, ningə nja'a'gi toi to bar por be.

2 Uwə ngonn makitu ji'ne'ti, ində nja kol'ne dɔ ba'ti, ə ində nja gəl'ne dɔnangi'ti tɔ.

3 Un ndu'ne ki taa ki tɔgi'ne, non to bɔl be, ningə go ndu'ə'ti, ndangindi siri bar.

4 Ə loki m'aw kadi m'ndangi ndu'de me makitu'ti ə, m'oo ndu ta madi ki in dɔran'ti el'm ene: «Ngəm ndu ta lə ndangindi'gi kin me'i'ti, um m'ndangi me makitu'ti el.»

5 Lo kin'ti, malayka ki m'oo'ə, nja'a kare in dɔ ba'ti, ə nja'a kare in dɔnangi'ti kakin, un ji kol'ne ulə ki dɔran'ti,

6 ningə un mindi'ne ki tɔ Luwə ki nje kisi ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi, ki nje kində dɔran, ki dɔnangi, ki babo, ki nya'gi ki me'de'ti ene: «Dɔkagilo ki rangi kadi de a inyə adi dər goto nga.

7 Ndo ki malayka ki nja siri a ulə ngirə kadi kol tow lə'ne kin ə, Luwə a tolta ndigi ra lə'ne ki to lo kiyə'ti, toki el'n taa njekuləbər'gi lə'ne ki in njekeltakita'a'ti*.»

8 Ndu de ki kete m'oo in ki dɔran'ti kakin təl el'm ta ki rangi bay ene: «Aw taa ngonn makitu ki te me'ə kin ji malayka'ti ki ində nja'ne kare dɔ ba'ti ə ində ki kare dɔnangi'ti kin.»

9 M'aw ndəkba ki rɔ malayka'ti kakin, m'dəj'ə kadi adi'm ngonn makitu ningə, ilə'm'ti ene: «Taa sɔ, a ati kangi kanda'i'ti, nan a nəl ta'i'ti to tɔji be.»

10 M'taa ngonn makitu kakin ji malayka'ti m'njɔ, ningə nəl ta'm'ti to tɔji be, nan loki m'tur me'm'ti ə, ati kanda'm'ti kangi.

* 10:7 10.7 Tekitaga 20.11; Ndukun 32.40; Daniyel 12.7; Amosi 3.7

11 Ningø go'ti eli m'in eyina: «Maji kadi eltakita Luwø'ti ki el oji'n do nya'gi ki a ra ginn de'gi ki dangi dangi, ki ginn be'gi'ti ki dangi dangi, ki ndonnta'gi'ti ki dangi dangi, ki ngar'gi, ngayn kin bay.»

11

Nje mannaji'gi ki joo

1 De ta gakira ki tanan ki kagi mboji nya be, ningø el'm ene: «Indø taa mboji *Køy læ Luwø num, ringiri num, taa in tudø de'gi ki nje k'osi mækøsi'de nanga non Luwø'ti me køy'ti kin tø.

2 Nan tado lo ki taga ne læ Køy læ Luwø ø, kadi inyø dow kare, mboji el, tado in lo ki in ki kadi de'gi ki gøri Luwø el, ki a tuji ki bebo ki ar njay læ Luwø asi nanyi dōso gidø in joo.

3 Ningø m'in m'a m'ulø ki nje mannaji'gi løm ki joo ki ku kuwø ndoo rø'de'ti kadi eli de'gi ta ki ta Luwø'ti ndø dør ki bu joo ki do mehen (1260).»

4 Nje mannaji'gi ki joo in kagi buni'gi ki joo, ki lambi'gi ki joo ki rai takum Be nje dønangi'ti.

5 Kin ø re de madi ge kadi n'ra se'de nya ki low'ø'ti el ø, por a te ta'de'ti kadi tuji njeban'gi læ'de kō. In be ø, de ki ge kadi n'ra se'de nya ki low'ø'ti el ø a ingø'n koy oyi.

6 Nje mannaji'gi kin awi ki tōgi kadi uti ta dōran kadi ndi ødi el, dōkagilo ki a eli de'gi ta ki ta Luwø'ti kin. Awi ki tōgi kadi teli mann ki ndul mosi'ti, taa kadi adi kon'gi ki dangi dangi de'gi ki dønangi'ti ne, dōkagilo ki ra ki me'de ndigi tō.

7 Nan loki a manyinaji læ'de ningø, da ki a te boløbe'ti ki dōboy'o goto a ilø'de rō, a tøti'de rō, a tøl'de.

8 Ninn'de a ra tambalo'ti me bebo'ti ki a bari'ø ki tō ki elita'a ki ta ki ta Luwø'ti dō'a'ti eyina Sødøm ki Ejipiti. In bebo ki ndøki børi Burøbe kagidøsi'ti gidi be'ti.

9 De'gi ki dangi dangi, ki ginn kaw ki dangi dangi, ki ndonnta'gi ki dangi dangi, ki ginn be'gi ki dangi dangi a rei kadi gonyi ninn'de ndø mutø ki nusi, ningø a ogi kadi de duw'de.

10 Rø de'gi ki dønangi'ti ne a nøl'de ngayn tado koy ki oyi kin. A rai rønøl ngayn, a mbøli nan kadikare'gi, tado de'gi ki njekeltakita Luwø'ti ki joo kin adi'de kon ki aldø maji.

11 Nan go ndø'gi'ti ki mutø ki nusi kin ø, kon ki in rø Luwø'ti re ur me'de'ti, adi indøi sii taa. Lo kin'ti, de'gi ki kete ra gonyi'de kakin, bøl tøl'de.

12 Ningø oyi ndu de madi ki bar ki tōgi'ne ngayn in dōran'ti ene: «In rei taa ne!» Ningø indøi, awi ki dōran'ti me kilndi'ti, takum njeban'gi'ti læ'de ki isi gonyi go'de.

13 Tanan'ti non, dønangi yøki yøki ki øti bøl, adi dow bebo ki kare me ki dōgi'ti budi nanga mur mur. Ko de'gi tō dør siri me'ti. In de'gi ki sii ki dō'de taa, me'de gangi mann adi uløi tōji dō Luwø'ti ki nje kisi dōran'ti.

14 Tuji ki nja joo dør, ningø in ki nja mutø a re non ndøkba.

Tow ki nja siri

15 Malayka ki nja siri køl tow læ'ne ningø, ndu de'gi bar ki tōgi ngayn dōran'ti ene: «Konbe ki dō dønangi'ti in yan Burøbe læ'je, in ki Kirisiti ki in *De ki Luwø mbøt'ø kin nga. A onbe ki dōkagilo'gi ki dōkagilo'gi.

16 Ningø ngatōgi'gi ki dōjoo gidø in sō ki sii dō kumbør'ti non Luwø'ti, øsi ki ta kum'de nanga non Luwø'ti, uløi tōji dō'a'ti

17 eyina:

“Burøbe Luwø ki nje tōgi pøti,
In ki isi non bone, in ki isi non mayinu,
j'ulø tōji dō'i'ti tado un kulø k'øti bol læ'i ki ji'i'ti,
Indø'n ginn konbe læ'i.

18 Ginn be'gi ki dangi dangi indøi ki wongi,
Nan ki ngosine kin, in wongi læ'i nga ø isi tōji rō'ne.
Dokagilo gangi ta dō njekoy'gi'ti re nga,
Dokagilo ki kadi ugø'n dō nja njekuløbø'r'gi læ'i
Ki in njekeltakita'i'ti re nga,
Dokagilo k'ugø dō nja de'gi læ'i,
Ki nje k'aw ki boli me'de'ti,
Ki du'gi ki ki tōgi'gi, re nga.
In dokagilo ki kadi tuji'n de'gi ki nje tuji dōnangi.”»

19 Go'ti, me dōran'ti, ta Køy læ Luwø te, adi sanduki kunmindi isi ki taga.
Lo kin'ti, ndi tøl ge, ndangi nya ge, ndu de'gi bar ki taa, dōnangi yøki, taa
ndi kōsi ki øti bol ødi tō.

12

Dene in ki da ki bari'ø diragon

1 Nyakoji madi ki øti bol te dōran'ti. Ningø in dene ki kadi uti dō rō'a to
ku, ø nanyi isi ginn nja'a'ti. Mee'gi dōgi gidø in joo ø indøi rō'de nan'ti to
jōgi kōsikurø sii dō'a'ti.

2 Dene kakin nanyi'a ngayn el kadi oji ngonn, ø loki to ndo ra'a ø, un
ndu'ne ki taa non.

3 Nyakoji madi ki rangi bay te dōran'ti. Ningø in kækirø da madi ki bari'ø
diragon, kør to por be ø te ra. Dō'a in siri, ø gaj'a in dōgi tō, ningø jōgi'gi
kōsikurø sii dō'a'gi'ti kakin kare kare.

4 Un bōngi'ne ø, utø'n gaji ki kare me ki mutø'ti læ mee'gi dōran'ti buki'de
ki nanga. Re ra ta dene'ti ki aw to oji ngonn kakin kadi to oji ngonn taa ø,
n'ruwø ngonn kin n'uso'a.

5 Dene oji ngonn ki dingøm ki kadi to a isi dō ginn be'gi'ti pøti ki
dōnangi'ti ne, a on'de be konbe li'ø a ngan to gindi be. In tado kin ø, loki
oji ngonn taa par ø, uni ngonn kakin awi si'ø kadi Luwø'ti, kadi kumbø
ngar'ti li'ø.

6 Nga ningø dene taa anyi yan'ne aw dilølo'ti ki in lo ki Luwø indø dō lo
madi dana søm'ti kadi to isi'ti adi to ngømi'ø ki nyakuso asi ndø dør ki bu
joo ki dō mehen (1260).

7 Lo kin'ti, rō in dōran'ti. Misel in ki malayka'gi læ'ne røi ki da ki bari'ø
diragon kakin. Diragon kaa in ki malayka'gi læ'ne indøi se'de ki rō tō,

8 nan rō tèt'ø. Lo læ'de in ki malayka'gi læ'ne goto dōran'ti nga.

9 Jsi kækirø diragon iløi'ø nanga. In ki in bugø lii ki bari'ø Su ge Satan
ge, in ki in nje kødi de'gi pøti ki dōnangi'ti ne. Jsi'ø iløi'ø nanga, nan'ti ki
malayka'gi ki go'ø'ti.

10 Lo kin'ti, m'oo ndu'de madi bar ki tōgi'ne ene: «Dokagilo kaji re
nga, dokagilo kadi Luwø oji tōgi'ne re nga, dokagilo Konbe li'ø re nga.
In dokagilo ki tōgi in ji Kirisiti'ti ki in De ki Luwø mbøt'ø nga. Tado de
ki njekindø ta dō ngannkon'je'gi'ti kaa øsi'ø dōran iløi'ø nanga. In ki nje
kindø ta dō'de'ti kondø'ti ge kada ge non Luwø'ti læ'je.

11 Nan ingi tøti'ø rō kitakul mosi Ngonn bati num, kitakul ta læ Luwø ki
manyinaj'a num. Boli rō'de el, in ndøkba ngayn kadi ndigi kaji rō'de el.

12 In tado kin ø,
maji kadi in dōran ra rønel,

ə ingi ki sii me dōran'ti kaa rai rōnel tō!
 Nga ningə in dōnangi, in ki babo, tuji in lə'se,
 tado Su ur nanga ki rō'se'ti non,
 wongi tōl'ō,
 tado gər kadi dōkagilo lə'ne nanyi ngayn el nga.»

¹³ Loki diragon oo kadi ɔsi'ne iləi'ne nanga ə, ɔr ngodi kigo dene'ti ki nje k'oji ngonn ki dingəm.

¹⁴ Nan adi dene uwə bagi'ne joo to bagi kəkirə kore be, kadi ində aw ɔsi lo'ti ki Luwə ində dō'a dana ad'a diləlo'ti, kadi to ngəmi'ə ki nyakusə ɔsi bal mutə ki nusi, sanyi, kadi lii ki rai ki ningə kasi ndəti kad'a el.

¹⁵ Lo kin'ti, lii ki rai ki ningə kasi ulə mannta'ne to mann ba be kigo dene'ti non kadi to tōgi mann kakin ində aw si'ə.

¹⁶ Nan dōnangi re rō lə dene, te ta'ne tur'n mann ba ki diragon tōmon kakin yiki.

¹⁷ Lo kin'ti, wongi tōl diragon dō dene'ti, adi aw rō dō ginn koji'ti li'ə, ki in nje təl rō'de go mbərkikində'gi'ti lə Luwə, nje ki ra dana dō nya ki rōta'ti ki Jeju te ki dō'a ki taga.

¹⁸ Go'ti, aw ulə rō'ne ra ta babo'ti.

13

Da'gi ki joo

¹ M'oo da madi kare ki gaj'a in dōgi, ə dō'a in siri te me babo'ti. Jōgi kōsikurə isi ta gaj'a'gi'ti kare kare, ningə tō kelta ki mal dō Luwə'ti ə isi jam dō'a'gi'ti tō.

² Da ki m'oo'ə kakin tanan ki kaga be, ningə nja'a'gi toi to nja da ki bari'ə ursi kin be, ə ta'a to to ta bōl be tō. Diragon təl ki tōgi'ne, ki kumbər ngar lə'ne, ki tōgi konbē ki əti bōl ad'a.

³ Jam dō'a kare to to nya ki ingə do ki ɔsi koy be, nan ngəsi'ne do kakin idi nga. Lo kin'ti, de'gi ki dōnangi'ti ne pəti, kuləra da kin əti'de bōl, adi uni go'ə.

⁴ ɔsi məkəsi'de nanga non diragon'ti, tado təl ki tōgi adi da kakin. Ningə ɔsi məkəsi'de nanga non da'ti tō eyina: «Nan ə ɔsi koji rō'ne kadi da'ti kin wa? Nan ə ɔsi kadi rō si'ə wa?»

⁵ Adi tarow da kadi te ta'ne el'n ta'gi ki ngan ngan ki ta'gi ki mal dō to Luwə'ti. Ningə ingə tarow kadi ra'n ndigi lə'ne nanyi dōsə gidə in joo (42).

⁶ Ulə rō'ne el ta'gi ki mal dō Luwə'ti, taj'a taji, taji lo kis'ə ge, taa taji de'gi pəti ki sii dōran'ti tō.

⁷ Adi'ə tarow kadi rō'n ki de'gi lə Luwə kadi təti'de rō, taa adi'ə tōgi dō ginn kaw'gi'ti ki dangi dangi, ki ginn de'gi'ti ki dangi dangi, ki ginn ndonnta'gi'ti ki dangi dangi, ki ginn be'gi'ti ki dangi dangi*.

⁸ De'gi pəti ki dōnangi'ti ne ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti. Adi in de'gi ki lo kulə ngirə dōran'ti ki dōnangi'ti nu, ə tō'de in ki ndangi me makitu kaji'ti el. De ndangi tō'de me makitu kaji'ti lə Ngonn bati ki de'gi tōli'ə kin el.

⁹ «De ki aw ki mbi'ne ə, kadi oo'n dō ta ki m'aw to m'el kin maji:

¹⁰ De ki sōwdō dangay ə, a aw dangay'ti; de ki sōwdō tuji ki kiyəro ə, a tuji ki kiyəro tō. Ningə in dō kadi ki kadi de'gi lə Luwə uwəi tōgi'de ba, ə kadi awi ki kunme tō.»

¹¹ Go'ti, m'oo da madi ki rangi te nanga. Gaj'a in joo to gaji ngonn bati be, ningə elta to diragon be tō.

* 13:7 13.7 5-7; Daniyel 7.8, 25, 11.36, 7.21

¹² Da kakin ra kulø ki tøgì da ki ðokete pøti takum'ø'ti. Ningø indø tøgì ðo de'gi'ti adi øsi mækøsi'de nanga non da'ti ki ðokete ki ingø do ki asi koy, nan do kakin tøl idi kin.

¹³ Da ki nja joo kin ra nyakøji'gi ki øti bol. Aw biti ra adi por in ðoran'ti, ur ðonangi'ti, takum de'gi'ti pøti.

¹⁴ Ødi de'gi ki ðonangi'ti ne buki'de mu'ti ki nyakøji'gi ki adi'ø kadi ra takum da'ti ki ðokete. Øsi'de kadi to tølì kagi yo madi øsikurø da ki ingø do kiyøø ø tøl aji gogi kin.

¹⁵ Da ki nja joo ingø tøgì kadi ra adi kagi yo øsikurø da ki ðokete kin tøl nya ki isi kumngayira, kadi to elta, ø adi tølì de'gi pøti ki a mbeti køsi mækøsi'de nanga non kagi yo øsikurø da ki ðokete'ti.

¹⁶ Da ki nja joo indø tøgì ðo de'gi'ti pøti, ngann'gi ki de'gi ki tøgì, njenyakingø'gi ki njendoo'gi, de'gi ki kare ki bær'gi, kadi taai ndaja ji kol'de'ti el ø ji gøl'de'ti.

¹⁷ Kin ø re de aw ki ndaja to da kin eke kør nya'gi ki toji to'a el ø, a asi kadi ndogi nya el num, gati'n el num to.

¹⁸ In ðokagilo kumkødi. De ki aw ki nyagøø, a asi kadi gøø me kør nya ki øjido da kin, tado in kør nya ki toji de madi. Kør nya kakin in kør nya ki bu mehen ki do mehen gidø in mehen (666).

14

Ngonn bati in ki de'gi ki ugøi do'de

¹ M'gon lo bay, ø m'oo Ngonn bati ra taa do mbal Siyon'ti, ningø de'gi ðør bu ki ðøø gidø in ø (144.000) ki awi ki to'a num, to Baw'a Luwø num, ki ndangi nati non'de'ti in si'ø.

² M'oo kah nya madi ø in ki ðoran'ti to kah mann ba ki isi lo kam be, ø to kah ndi ki ndangi nya ki tøgì'ne ngayn kam be. Kah nya ki bar ø m'oo kin, bar to kah kundu'gi ø de'gi ra indøi be.

³ Ningø bulø de'gi kin pøti øsi pa ki sigi non kumbøø ngar'ti, ki non nya'gi'ti ki nje kisi kum ki ø, ki non ngatøgi'gi'ti. De ki asi kadi ndo pa kin goto. De'ø, in de'gi ki ðør bu ki ðøø gidø in ø (144.000), ki in de'gi ki in ki kugø do'de ðonangi'ti kin par.

⁴ In de'gi ki njenyi ki rø'de ki majel el, sangi dene'gi el, tado gøø dene el. Uni go Ngonn bati lo'gi pøti ki aw'ti. In de'gi ki in ki kugø do'de dann de'gi'ti ki ðonangi'ti ne to kandi nya ki ðokete ki kun kadi Luwø num kadi Ngonn bati num.

⁵ In de'gi ki de øø ta ki ngom ta'de'ti el. Taa ki kanji ta madi do'ti.

Malayka'gi iløimbøø ta ki gangi ki a re

⁶ Go'ti, m'oo malayka kare ki nal dann nøl'ti taa sanyi ngayn. Poyta ki maji ki biti ki non'ti in ji'ø'ti kadi ilø mbi de'gi'ti ki sii ðonangi'ti ne, adi in ginn be'gi ki dangi dangi, ki ginn kaw'gi ki dangi dangi, ki ndonnta'gi ki dangi dangi, ki ginn de'gi ki dangi dangi.

⁷ Malayka kakin un ndu'ne ki taa ene: «Uløi do'se ginn tøgì'ti lø Luwø, ø uløi toji do'a'ti, tado ðokagilo takigangi li'ø re nga. Øsi mækøsi'se nanga non njera ðoran ki ðonangi'ti, njera babo ki lo'gi ki dangi dangi ki mann isi uwø'ti.»

⁸ Malayka ki rangi bay un go in ki kete kakin ningø el ene: «Øsi nga, øsi nga, *Babilon ki in be ki boi. In ki adi ginn be'gi pøti yiwi kandi nju kaya ki ra lø'ne ki øti bol adi'de anyinan.»

⁹ Malayka ki rangi bay ki nja mutə un go'de ningə el ene: «De ki ɔsi məkəsi'ne nanga non da'ti, ki non kagi yo'ti li'ə, ə taa ndaja non'ne'ti, eke ji'ne'ti ə,

¹⁰ in kaa a anyi yiwi kandi nju wongi lə Luwə ki kilə mann'ti el ki Luwə a buki me kəpi wongi'ti lə'ne kin tɔ. Ko de'gi ki be kin a ingəi kon takum malayka'gi'ti ki kar njay ki takum Ngonn bati'ti. A ingəi kon kin me por'ti ki me nya'ti ki on por rigi rigi.

¹¹ Sa por ki nje kadi'de kon kin a su taa ki dəkagilo'gi ki dəkagilo'gi. Ningə kondɔ ki kada, lo kadi de'gi ki nje kəsi məkəsi'de nanga non da'ti ki non kagi yo'ti li'ə, ə taai ndaja nati non'de'ti eke ji'de'ti kin a ɔri kon el.

¹² In dəkagilo ki kadi de'gi ki in yan Luwə, ki njengəm mbərkikində'gi lə Luwə, ki nje kunme'de kadi Kirisiti, uwəi tɔgi'de ba.»

¹³ Go'ti m'oo dɔ ndu madi in dɔran'ti el'm ene: «Ndangi ta kin ene: Nje majikur'gi ə in de'gi ki isi oyi me ndɔ'ti ki bone me kulə'ti lə Burəbe. Ndil Luwə el ene: in nje majikur'gi tado uwəi kər rɔ'de dɔ kon'gi'ti lə'de, ningə kulə ra'de'gi ki maji ki rai a ndolo go'de.»

Takigangi ki dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne

¹⁴ M'gon lo ə m'oo kilndi ki nda, ningə de ki tanan ki Ngonn de isi dɔ'ti. Jɔgi ngar ki ra ki ɔr isi dɔ'a'ti, ningə uwə ngorongi ki ta'a ati ji'ne'ti.

¹⁵ Malayka madi ki rangi te me Kəy'ti lə Luwə, ningə un ndu'ne ki taa ki tɔgi'ne el nje kisi dɔ kilndi'ti ene: «Ulə ngorongi lə'i ujə'n ko, tado ko ki dɔnangi'ti gəsirə asi kujə nga.»

¹⁶ Ningə lo kin'ti, nje kisi dɔ kilndi'ti ulə ngorongi lə'ne ujə'n ko'gi ki dɔnangi'ti ne.

¹⁷ Go'ti, malayka ki rangi bay te me Kəy'ti lə Luwə, dɔran'ti ki ngorongi ki ati ngayn ji'ne'ti tɔ.

¹⁸ Go'ti, malayka ki rangi bay ki aw ki tɔgi dɔ por'ti, te ki dɔ ringiri'ti, ə un ndu'ne ki taa ki tɔgi'ne ngayn el nje kuwə ngorongi ji'ne'ti ene: «Ulə ngorongi lə'i ujə'n dɔ nju'gi ki dɔnangi'ti kin, tado kanda'gi gəsirəi nga.»

¹⁹ Ə malayka ulə ngorongi lə'ne dɔnangi'ti ujə'n dɔ nju'gi ki dɔnangi'ti, ningə bi ilə me be mbore kandi nju'ti, ki in be ki boi ki wongi lə Luwə in me'ti.

²⁰ Mbisəi kandi nju kakin me be mbore kandi nju'ti, gidi bebo'ti gogi, ningə mosi lo te me be mbore kandi nju'ti kakin ki taga, in biti ɔdi ta sində'gi taa, ə ngal'a asi kilometər bu mutə kare.

15

Malayka'gi ki siri ki nya tuji lo'gi ki dɔboy'ti ji'de'ti

¹ M'oo nyakɔji madi ki rangi kibo, to əti bol dɔran'ti. Malayka'gi siri uwəi nya tuji lo'gi siri ji'de'ti tɔ. In dɔboy nya tuji lo'gi, tado in ingi ə wongi lə Luwə a tol'n ta'ne.

² Go'ti, m'oo mann ba ki to to nya ki bari'ə kirisital be, pole nan ki por. Ningə dɔ mann'ti kakin, nje tətɔ rɔ da, ki kagi yo li'ə, ki kər nya ki tɔji tɔ'a, uwəi kende lə Luwə ji'de'ti.

³ Osi pa lə *Moji ki njekuləbər lə Luwə, ki pa lə Ngonn bati eyina:

«Burəbe Luwə ki nje tɔgi pəti,
Kulə ra'a'gi bo ngayn, əti bol ki dum!

In Ngar dɔ ginn be'gi'ti pəti,
Nyara'gi lə'i in nyara ki dana, ki ki rɔta'ti*.

⁴ In Burəbe, nan ə asi kadi bol ndil'i el wa?

* 15:3 15.3 Tekitaga 15.1

Nan ə a mbəti kulə tɔji dɔ'i'ti wa?
 Tado in ki kar'i ba ə in de ki ar njay,
 Ginn be'gi pəti a rei kadi ɔsi məkəsi'de nanga non'i'ti.
 Tado kulə ra'i'gi ki dana toi ki taga takum'de'ti†.»

⁵ Go'ti, m'oo ta Kəy lə Luwə ki *kəyku kulə noji lə Luwə in me'ti, te ta'ne dɔran'ti.

⁶ Malayka'gi ki siri ki uwəi nya tuji lo'gi ki siri ji'de'ti tei, me Kəy'ti lə Luwə ki taga. ɔyi ku len ki nda ki sigi ba, nda ki əti ɓol, ningə dɔi rɔ'de ki ndar ɔr.

⁷ Ki kare dann nya'gi'ti ki nje kisi kumngayira ki sɔ adi malayka'gi ki siri kɔpi'gi ki rai'de ki ɔr siri, to kɔpi'gi ki wongi lə Luwə ki nje kisi dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi, rosi.

⁸ Sa rosi Kəy lə Luwə to nya ki tɔji tofar ki tɔgi lə Luwə. De asi kadi ur me Kəy'ti lə Luwə el biti kadi nya tuji lo'gi ki siri ki malayka'gi ki siri uwəi ji'de'ti kin tɔlita kulə lə'de ɓay taa.

16

Kɔpi wongi'gi lə Luwə ki siri

¹ M'oo ndu ta madi ki te ki tɔgi'ne me Kəy'ti lə Luwə, el malayka'gi ki siri ene: «Ai mbəli kɔpi wongi lə Luwə ki siri dɔnangi'ti.»

² Malayka ki dɔkete aw mbəl kɔpi lə'ne dɔnangi'ti. Lo kin'ti non, dobay ki əti ɓol, ki to ngayn ɔsi dɔ de'gi'ti ki nje kaw ki ndaja lə da num, kɔsi məkəsi'de nanga non kagi yo'ti li'ə num.

³ Malayka ki nja joo mbəl kɔpi lə'ne dɔ ba'ti, adi mann təl to to mosi de ki oy be. Lo kin'ti, nya'gi pəti ki ɔdi rɔ'de ki sii me ba'ti oyi.

⁴ Malayka ki nja mutə mbəl kɔpi lə'ne dɔ mann mbo'gi'ti, ki lo'gi ki dangi dangi ki mann isi uwə'ti, adi təli mosi.

⁵ Ningə m'oo ndu malayka ki aw ki tɔgi dɔ mann'gi'ti el ene: «In Nje kar njay, in ki isi ɓone, in ki isi mayinu. In tɔji be toki in njegangita ki dana.

⁶ Tado ingi ɓuki mosi de'gi lə'i ki mosi de'gi lə'i ki njekeltakita'i'ti kɔ, ə adi'de mosi inbe kaa tɔ kadi anyinan. Asi ta kadi nya kin ra'de be inbe.»

⁷ Ningə go'ti, m'oo ndu ta madi in ki dɔ ringiri'ti el ene: «Oyo, Burəbe Luwə ki nje tɔgi pəti, takigangi lə'i in ta ki gangi ki rɔta'ti num, in ta ki gangi ki dana num.»

⁸ Malayka ki nja sɔ mbəl kɔpi lə'ne dɔ kadi'ti, ad'a tɔgi kadi ɓuki'n por'ne dɔ de'gi'ti kadi on'de.

⁹ Ningə lo kin'ti, kunji kadi ki dum kelta'a on de'gi. De'gi kin elita ki mal dɔ Luwə'ti ki aw ki tɔgi dɔ nya tuji lo'gi'ti kin, ə mbeti kinyə panjiyø'de'gi ki majel kɔ ə kulə tɔji dɔ Luwə'ti.

¹⁰ Malayka ki nja mi mbəl kɔpi lə'ne dɔ kumbər ngar'ti lə da, adi konɓe li'ə təl loki ndul kururu. De'gi ingəi kon ki ngori ngangide mur mur.

¹¹ Nan be kaa, mbeti kinyə row kulə ra'de'gi ki majel kɔ, elita ki mal dɔ Luwə'ti ki dɔran'ti, par par, tado kon ki isi ingəi, tado lə dobay ki rɔ'de'ti.

¹² Malayka ki nja mehen mbəl kɔpi lə'ne dɔ ba'ti ki ɓari'ə Epirati. Ba kakin ə inyə lo kadi ngar ki nje k'in lo kuwə kadi'ti dər'ti.

¹³ Go'ti, m'oo ndil'gi ki majel mutə ki toi to kann'gi be, tei ta diragon'ti num, ta da'ti num, ta nje ɓar rɔ'ne njekeltakita Luwə'ti num tɔ.

¹⁴ In ndil'gi ki majel ki njera nyakɔji'gi. Ningə awi rɔ ngar'gi'ti ki dɔnangi'ti ne pəti, kawi'de tado rɔ ki a re ndɔ ki bo'ti lə Luwə ki nje tɔgi pəti.

† 15:4 15.4 Jeremi 10.7; Pa'gi 86.9

¹⁵ Ningø Burøbe el ene: «Oyi, m'a m're to njobogi be. Nje rønel ø in de ki isi kum, taa ngøem ku'gi læ'ne maji tø, kadi to de oo'ø ki rø'a kare ø rø'a a sol'ø'n'ø el.»

¹⁶ Ndil'gi ki majel kawi ngar'gi kakin lo'ti madi ki bari'ø ki ta Ebirø nan Armagedon*.

¹⁷ Malayka ki nja siri mbøl køpi læ'ne dann nøl'ti, ningø ndu'de ðar me Køy'ti læ Luwø, in ki lo kisi kumbør ngar'ti, el ene: «Ginn nya'gi gangi nga!»

¹⁸ Lo kin'ti, nya'gi ødi rø'de, adi in tølndi'gi, ki ndu de'gi, ki ndangindi'gi, taa ðonangi yøki yøki ki øti ðol ngayn tø. Lo kulø ngirø kisikidøtaa'ti læ de'gi nu kin, de oo ko ðonangi ki yøki be kin nja kare el ðay.

¹⁹ Køkirø bebo gangi rø'ne dana mutø, ningø bebo'gi ki me ðe'gi'ti ki dangi dangi ki ðonangi'ti ne budi ki nanga. Me Luwø oyi ðø bebo Babilon'ti el, Luwø ad'a anyi køpi, ki yiwi kandi nju wongi li'ø ki ngan ngayn isi olo wunyø wunyø me'ti.

²⁰ Dø dor'gi pøti anyinan, adi de oo mbal'gi el.

²¹ Køkirø kosi'gi ki øyi to mbalbo be indøi taa tosi ðø de'gi'ti. De'gi elita ki mal ðø Luwø'ti øji'n ðø køkirø kosi'gi ki nje tuji lo, tado tuji lo tuji ki øti ðol ngayn.

17

Takigangi ki ðø dene'ti ki nje ra kaya ki dum

¹ Malayka kare dann malayka'gi'ti ki siri ki uwøi køpi'gi ki siri ji'de'ti re el'm ene: «Re, m'a m'tøji ta ki gangi ki a re ðø dene'ti ki nje ra kaya ki dum, ki isi kadi mann ba'gi'ti kin, m'adi oo.

² Ngar'gi ki ðonangi'ti ne ðuki rø'de ta sanga lo kaya'ti, ningø bulø de'gi ki ðonangi'ti anyinan yiwi kandi nju kaya li'ø adi ra'de tø*.»

³ Be ø, Ndil Luwø un'm aw sø'm dilølo'ti. Ningø m'oo dene kare isi ðø da'ti ki kør njir njir, ki tøgi kelta ki mal ðø Luwø'ti rosi rø'a. Da kakin ðø'a in siri ø gaja'gi in ðøgi tø.

⁴ Dene øø ku'gi ki ndolo, ki kør njir njir, ningø, ningø ør'gi, ki ningø ki gat'a in ngayn, ki mødikøsi'gi, rosi rø'a. Uwø køpi ki rai ki ør, ki nya'gi ki maji koo el, ki nyara kaya'gi li'ø ki to njen rosi me'ø.

⁵ Nya ki isi nati non'a'ti, in nya ki ndangi eyina: «Babilon ki boi, kon kaya dene'gi, ki be nya ra'gi ki maji koo el ki ðonangi'ti ne.»

⁶ M'oo kadi dene kakin mosi de'gi læ Luwø ra'a yiwi'ti. Adi in mosi de'gi ki tøl'de tado k'in'de nje mannaji læ Kirisiti. Loki m'oo'ø, in nya madi ki øti'm ðol.

⁷ Ø malayka el'm ene: «Ra bann ø øti ðol wa? M'a m'øri ginn nya ki to lo kiyø'ti øjido dene in ki da ki ðø'a in siri ø gaj'a'gi in ðøgi, ki øti dene gidi'ne'ti kin.

⁸ Da ki oo'ø kin kete in non, nan ngø sine goto nga. A te koo kadi aw tuji'ti. Nga ningø, de'gi ki ðonangi'ti ne ki lo kulø ngirø ðøran ki ðonangi'ti nu, tø'de in ki ndangi me makitu kaji'ti el kin, loki oyi da kin ø, a øti'de ðol, tado kete in non, nan ngø sine goto, ningø a tøl to re gøgi.

⁹ «In ðøkagilo kumte ki ðøkagilo kaw ki gøsi. Dø da ki siri in mbal'gi ki siri ki dene isi ðø'ti. Taa in ngar'gi ki siri tø.

* **16:16 16.16** Njegangita'gi 5.19; Ngar'gi 23.29 * **17:2 17.2** 1-2; Jeremi 51.7, 13; Ejay 23.17

¹⁰ Nje ki mi osi, in ki nja mehen isi do kumbør ngar'ti dokagilo'ti ki ji ra'n ne kin, ningø in ki nja siri re el bay. Ndo ki a re ø, a isi do kumbør ngar'ti dokagilo ki nden be par.

¹¹ Da ki kete in non, ø ngøsine goto kin, inbe ø in ngar ki nja jijoo. In ki kare dann ngar'gi'ti ki siri, ningø isi aw ki tuji'ti.

¹² Gaji da ki døgì ki oo, in ngar'gi ki døgì ki sii do kumbør ngar'ti el bay, nan a ingøi tøgì kadi onyibe kadi kare be ki da.

¹³ Mørtà læ'de ingi ki døgì kin pøti in kareba, adi in ta kadi uni tøgì'de ki konbe læ'de rai kulø adi da.

¹⁴ A roi ki Ngonn bati, nan Ngonn bati a tøti'de rø, tado in Burøbe læ burøbe'gi, in Ngar læ ngar'gi. Nga ningø nje ki bari'de, nje ki mbeti'de, ki nje ra nya ki lowø'ti, a tøti rø si'ø tø.»

¹⁵ Malayka tøl el'm bay ene: «Mann'gi ki oo'de loki kaya dene isi'ti kin, in ginn de'gi ki dangi dangi, in bulø de'gi ki dangi dangi, in ginn be'gi ki dangi dangi, ki ndonnta'gi ki dangi dangi.

¹⁶ Gaji da'gi ki døgì ki oo'de, ki darø da inbe, a øsi ta kaya dene, a tøri ku'gi ki rø'a'ti kadi ra ki rø'ne kare. A søi da'a taa a adi por on'a tø.

¹⁷ Tado Luwø indø ndigira læ'ne me'de'ti kadi rai go'ti. Ta'de a in nan'ti kareba kadi adi tøgì konbe læ'de rai kulø adi da, biti kadi ta'gi ki ta Luwø'ti tølita'de.

¹⁸ «Nga ningø, dene ki oo'ø, in bebo ki boi ki isi do ngar'gi'ti ki donangi'ti ne.»

18

Babilon osi

¹ Go'ti, m'oo malayka madi ki rangi in dørøan'ti isi ur ki nanga. Aw ki tøgì kibo, ningø kunjø unji, taa donangi pøti.

² Malayka kakin un ndu'ne ki taa el ene: «Babilon osi, Babilon osi, Babilon ki boi osi; ningø ki ngøsine kin, tøl lo kisi ndil'gi læ Su, ki lo kiyøro læ ndil'gi ki majel pøti. In in ø yøl'gi pøti ki toi njen, ki da'gi ki njera nya ki maji koo el, rai to lo be læ'de.

³ Tado ginn be'gi pøti anyinan yiwi kaya ki ra li'ø ki dum kin. Ngar'gi ki donangi'ti ne sangi'ø kaya'ti, ningø njera gati'gi ki donangi'ti ne, ndui ki mandì ki ra li'ø ki dum kelta'a kin.»

⁴ Go'ti, m'oo ndu ta madi ki in dørøan'ti el ene: «Tei kø me bebo'ti kin in de'gi læ'm, nan to in indøi rø'se nan'ti si'ø do majel ra'a'gi'ti, kadi to tuji ki a re do'a'ti kin ingø'se si'ø.

⁵ Tado majel'gi li'ø oji nan, awi biti tei rø Luwø'ti, adi me Luwø olo do radanael'gi'ti li'ø.

⁶ Rai si'ø nya ki ndø ki in ra ki de'gi kin tø. Rai si'ø be nja joo. Me køpi ki mbøli yiwi'gi'ti adi de'gi anyinan kin ø, buki'ti nja joo adi'ø anyi tø.

⁷ Kah'a'ti inbe ki rø'a næl'ø'n'ø me rø ki toji'ti num, oo'n maji rø'ne num kakin ø, maji kadi adi'ø ingø kon ge, ndingø ndoo ge tø. Tado in el me'ne'ti ene: "M'nji do kumbør ngar'ti to ngar, ningø m'in njengawkoy el, tado m'a m'uwø ndoo koy el ratata."

⁸ In tado kin ø, nya tuji lo'gi ki toi isi nginøi'ø kin a buki nan do'a'ti pøti ndø kareba. Adi in koy, ki kuwø ndoo yo, ki bo bo, ningø por a on'a tø. Tado Burøbe Luwø ki gangi ta do'a'ti in Nje tøgì*.»

⁹ Lo kin'ti, ngar'gi ki nje sang'a kaya'ti, ki nje koo maji rø'de si'ø, a nonyi ge, a uwøi ndoo yo'ø, loki a oyi sa por ki on'a su ki taa.

* **18:8 18.8** 4-8; Ejay 48.20; Jeremi 50.8, 51.6, 45; 5; Lotum 18.20-21; 6; Pa'gi 137.8; Jeremi 50.7-8, 29; Ejay 47.7-9

¹⁰ A rai sanyi, tado boli kon ki isi ingə kin, ningə a eli eyina:

«Kon ri ə to be ə! kon ri ə to be ə!
in Babilon, bebo ki boi, ki nje tōgi!

Kadi kadi kareba be par ə ta ki gangi osi do'i'ti be wa?»

¹¹ Nje njiyə ra gati donangi'ti ne, nonyi tado li'ə num, uwəi ndoo yo'ə num to, tado de kare kaa ndogi se'de nya gati'gi lə'de el.

¹² Nya gati'gi, ki ɔr'gi, ki nar'gi, ki mbal ki gata in ngayn, ki mədikosi'gi, ki len'gi, ki ku ki kər njir njir'gi, ki ku'gi ki ndoləi, ki kagi'gi ki banyi'de əti maji'gi ki nya'gi ki rai'de ki ngangı kədi'gi, ki kagi'gi ki gati'de in ngayn, ki ningə kasi'gi, ki gindi'gi, ki nya'gi təli mbal'gi ki ndolo,

¹³ ki kadi kagi ndir tanyi'gi, ki hu kagi'gi ki əti maji, ki nəm kagi'gi ki əti maji, ki nduji kagi'gi ki əti maji, ki yiwi, ki hu, ki nduji, ki geme'gi, ki mangi'gi, ki batı'gi, ki sində'gi, ki pusi rə'gi, ki bər'gi, ki dangay'gi.

¹⁴ Kandi kagi ki ndil'i ndigi kuso kaa anyi sanyi kadi'ti. Nyakingə'gi lə'i ki nya koo maji rə'gi lə'i təli nya ki tuji kə, ningə de a ingə'de gogi el ratata.

¹⁵ Njera gati'gi ki rai gati kete me be'ti kin ingəi nya, ɔsi rə'de ngərəngi, tado boli kon'gi ki isi ingə kin. Nonyi, uwəi ndoo yo'ə,

¹⁶ ningə eli eyina: «Kon ri ə to be ə! kon ri ə to do bebo'ti kin be ə! In ki kete ɔɔ ku len, ki ku ki kər njir njir, ki kər pir pir, ki ɔr ge, ki ningə ki gat'a in ngayn ge, ki mədikosi ge, rosi rə'a.

¹⁷ Nan me kadi ki kare inbe par ə nyakingə'gi kin pəti gotoi kə!»

Njekuwəngaw tokibo'gi, ki de'gi ki me to'ti, ki njerakulə do tokibo'ti, ki njera gati do ba'ti, ɔsi rə'de ngərəngi,

¹⁸ ningə loki oyi sa por ki isi su ə, eli eyina: «De oo bebo ki əti bol to bebo kin be el bay!»

¹⁹ ɔyi bu ki do'de'ti, ningə nonyi, uwəi ndoo yo'ə, uni ndu'de ki taa eli eyina: «Kon ri ə to be ə! kon ri ə to do bebo'ti kin be ə! In nyakingə'gi li'ə anyi de'gi pəti ki awi ki tokibo'gi do ba'ti isi ingəi. Nan me kadi ki kare inbe par ə nyakingə'gi kin pəti gotoi kə!»

²⁰ In dɔran, ra rənel do tuji'ti ki ingə kin! In de'gi lə Luwə, ki njekawkulə'gi, ki njekeltakita Luwə'ti, rai rənel, tado ta ki Luwə gangi do'a'ti kin, in ingi ə Luwə gangi ta adı'se.

²¹ Lo kin'ti non, malayka ki nje tōgi kare un mbal ki to to kəkirə mbal kusi ko be, ugə ilə ba, ningə el ene: «In ki tōgi kakin to ə, a ugəi Babilon, bebo ki boi kin kadi iləi'ə kə, kadi de a oo'ə gogi el ratata.

²² De a oo ndu kende'gi, ki de'gi ki nje kosi pa'gi, ki nje kol nal'gi, ki nje kol tow'gi, be lə'i gogi el ratata. De a ingə kədi ra nya madi, eke a oo ndu mbal kusi ko el ratata.

²³ De a oo por lambi onbe lə'i el, taa de a oo ndu nje taa nan sigi el to, tado njera gati'gi lə'i ə in nje tobar'gi ki əti bol donangi'ti ne, taa mboli ki ra lə'i ə, buki'n ginn de'gi ki dangi dangi ki donangi'ti ne kə.»

²⁴ In Babilon'ti ə mosi njekeltakita Luwə'ti, ki mosi de'gi lə Luwə, ki mosi de'gi pəti ki tujəi mindi'de donangi'ti ne, anyi'ti.

19

Pa təti rə ki bar me dɔran'ti

¹ Go nya'gi'ti kin ə, m'oo do ndu ki bar to ndu bulə de'gi ki ngayn be dɔran'ti ene: «Aleluya! Kaji, ki tobar, ki tōgi in yan Luwə lə'je.

² Takigangi li'ə in ta ki gangi ki rəta'ti, in takigangi ki dana, tado gangi ta do kaya dene'ti ki tuji loki donangi'ti ne ki kaya ki ra lə'ne. Luwə ad'a ugə bangi təl ki təl njekulə'gi li'ə.»

³ Ningø tæli eli ðay eyina: «Aleluya! Tøji ki dø Burøbe'ti! Sa por ðebo su ki døkagilo'gi ki døkagilo'gi!»

⁴ *Ngatøgi'gi ki dø joo gidø in so, ki nya'gi ki nje kisi kumngayira ki so, øsi mækøsi'de nanga non Luwø'ti ki Nje kisi dø kumbør ngar'ti, øsikurø, ningø eli eyina: «Amen! Aleluya! Tøji ki dø Burøbe'ti!»

Lo taa nan læ Ngønn bati

⁵ Go'ti, m'oo ndu ta madi in ki dø kumbør ngar'ti be el ene: «Uløi tøji dø Luwø'ti læ'je, ingi pøti ki in njekulø'gi li'ø, ingi ki in nje ðolo'gi, in ngann'gi ki de'gi ki tøgi.»

⁶ Ningø m'oo dø ndu ki ðar to ndu bulø de'gi ki ngayn be. Ndu kakin ðar to kah mann ba ki isi lo be, taa ðar to kah ndangindi ki ðar ki tøgi'ne ngayn kam be tø, ene: «Aleluya! Uløi tøji dø Burøbe'ti, tado Luwø læ'je ki nje tøgi pøti indø ngirø konbe læ'ne.

⁷ Adi ji rai rønæl, ji turi jagira ø j'uløi tøji dø'a'ti, tado døkagilo taa nan læ Ngønn bati re nga, ningø dene li'ø kaa isi dø nja'ne'ti tø.

⁸ Adi'ø ku ki ndolo ngayn ki rai ki kulø len.» Ku len ki nda ki sigi ba ki elita'a, tøji kulø ra'gi ki dana læ de'gi læ Luwø.

⁹ Malayka kare el'm ene: «Ndangi ta ene: Nje'gi ki ðari'de lo taa nan'ti læ Ngønn bati in nje rønæl'gi.» Ningø ilø'ti ðay ene: «In kin ø in ta'gi ki røta'ti læ Luwø.»

¹⁰ M'osi nanga nja'a'ti kadi m'øsi kurø, nan el'm ene: «Ononyi kadi in ra nya kin! M'in njekulø madi to ngannkon'i'gi ki rai dø nja'de'ti me nya ki røta'ti ki Jeju te ki dø'a, kin be tø. In Luwø ø maji kadi øsikurø!» Tado nya ki røta'ti ki Jeju te ki dø'a kin ø, adi bulø de'gi elita ki ta Luwø'ti.

Rø ki tæti læ Kirisiti ki in de ki Luwø mbøt'ø

¹¹ Go'ti, m'oo døran te ta'ne, ningø sindø ki nda ø te ra. De ki nje kala, tø'a nan Njeranya ki lowø'ti num, De ki røta'ti num. In Nje gangi ta, ki Nje rø rø ki dana.

¹² Kandi kum'ø'gi tei por bilim bilim, ningø nya'gi ki ndolo ndolo sii dø'a'ti ngayn to jøgi køsikurø, taa tø ki ndangi dø'a'ti in tø ki in ki kar'ne ba par ø gøer tø.

¹³ Ku ngal ki uløi mosi'ti, ningø tø'a nan «Ta læ Luwø.»

¹⁴ Njerø'gi ki døran'ti uni go'ø, sii dø sindø'gi'ti ki nda, ningø øyi ku len ki nda ki sigi ba, ki nya ki majel ød'ø el.

¹⁵ Kiyøro ki ta'a ati kol kol, ki maji tugø'n ginn ðe'gi ki dangi dangi te ta'a'ti. Onbe dø de'gi'ti ki dønangi'ti ne ki tøgi ki ngan to gindi be. Njiyø dø nju'ti, tala mbasi mbasi me ðe mbore kandi nju'ti, ki yiwi wongi læ Luwø ki nje tøgi pøti in me'ti.

¹⁶ Ndangi tø kare ku'ti li'ø num, nja'a'ti num eyina: «Ngar læ ngar'gi, Burøbe læ burøbe'gi.»

¹⁷ Go'ti, m'oo malayka kare ra taa me kadi'ti. Un ndu'ne ki taa ki tøgi'ne, el yøl'gi pøti ki isi nali dann nøl'ti sanyi ene: «Rei, kawinan tado nyakuso kibo læ Luwø!

¹⁸ Rei øøi da ngar'gi, ki da kibo'gi læ njerø'gi, ki da njerø'gi inbe, ki da sindø'gi ki njekal'de'gi, da de'gi pøti, de'gi ki kare'gi, ki ðør'gi, ngann'gi, ki de'gi ki tøgi'gi.»

¹⁹ Go'ti, m'oo da ki m'elta li'ø kete, ki ngar'gi ki dønangi'ti ne, ki njerø'gi læ'de, kawinan kadi røi ki nje kisi dø sindø'ti in ki njerø'gi læ'ne.

²⁰ Lo kin'ti, uwøi da kakin dangay'ti, nan'ti ki nje ngom ki nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwø'ti. Nje ðar rø'ne njekeltakita Luwø'ti ki ra nyakøji'gi læ'ne takum da'ti, ðuki'n de'gi ki nje kaw ki ndaja læ da rø'de num, øsi

məkəsi'de nanga non kagi yo'ti li'ə num, mu'ti. Uwəi'de, buki'de joo pəti kum ba me dilə por'ti, ki in por ki nje kon rigi rigi.

²¹ Kiyəro ki te ta nje kisi dɔ sində'ti tɔl njerɔ'gi lə'de pəti, adi yəl'gi pəti sɔi da'de ndanni.

20

Bal ki dər kare

¹ Go'ti, m'oo malayka kare ki in dɔran'ti isi ur ki nanga, uwə lakele ta bolobe ki dɔboyo goto num, kulə gindi ki boi ngayn num ji'ne'ti.

² Uwə diragon, bugə lii, ki in Su ki bari'ə Satan, dɔ'a ki kulə gindi kakin kadi to bal dər kare.

³ Malayka un'ə ilə bolobe'ti ki dɔboyo goto, uti ta'a ki lakele, ɔri nya ta'a'ti nalangi, kadi to ingə row buki'n de'gi mu'ti el, biti kadi ginn bal ki dər kare gangi. Go'ti ə, maji kadi inyəi'ə taa ngonn dɔkagilo ki nden be.

⁴ Go'ti, m'oo kumbər ngar'gi sii, ə adi nje kisidoti tɔgi kadi gangi ta. Ningə m'oo ndil de'gi ki ndaki gangi dɔ'de ki kiyə tadɔ mannaji lə Kirisiti, ki mannaji ta lə Luwə kin tɔ, taa nje ki mbeti kɔsi məkəsi'de nanga non da'ti num, non kagi yo'ti li'ə el num, adi in de'gi ki taai ndaja lə da nati non'de'ti el num, ji'de'ti el num kin. De'gi kin tɔli sii ki dɔ'de taa gogi, ningə a onyibe ki Kirisiti bal dər kare.

⁵ In njekoy'gi ə, a tɔli sii ki dɔ'de taa gogi el, biti kadi bal ki dər kare kin ginn'ə gangi bay taa. Lo kin'ti, in kində taa ki dɔkete lə njekoy'gi lo koy'ti.

⁶ Nje ki me kində taa ki dɔkete lo koy'ti kin in nje majikur, in de'gi lə Luwə. Koy ki nja joo aw ki tɔgi dɔ'de'ti el, a in njekujənyamosi kadikare'gi lə Luwə in ki Kirisiti, ningə a onyibe nan'ti ki Kirisiti bal dər kare.

Rɔ tətɔ Satan

⁷ Lokɔ bal ki dər kare a asi ə, a ɔri Satan kəy dangay'ti li'ə,

⁸ ningə a aw kadi ədi ginn be'gi ki dangi dangi ki dɔkum dɔnangi'ti ki sɔ, adi in Gogi ki Magogi*. A ɔsi nja'de nan'ti kadi aw rɔ'n. Banyinan to nangira ki ta babo'ti be.

⁹ Uni lo ki dɔnangi'ti ki ta tata, iləi nan gugɔ gidi lo kisi de'gi lə Luwə ki bebo ki Luwə ndigə, nan por a in dɔran'ti kadi ɔsi dɔ'de'ti on'de.

¹⁰ Nga ningə, Su ki in nje kədi'de, a uni'ə kadi iləi'ə dilə por'ti, me nya'ti ki nje kon por rigi rigi, go da'ti in ki nje bar rɔ'ne njekeltakita Luwə'ti. Lo kin'ti, a ingəi kon ki dum kelta'a, kondɔ'ti ge ki kada ge, ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi.

Takigangi ki dɔboy'ti

¹¹ Go'ti, m'oo kumbər ngar kibo, nda, ki de ki nje kisi dɔ'ti. Dɔran in ki dɔnangi anyinan kɔ takumə'ti, ki kadi de a oo'de gogi el ratata.

¹² Ningə m'oo njekoy'gi, de'gi ki tɔgi ki ngann'gi ki du, rai taa non kumbər ngar'ti kakin. Lo kin'ti, makitu'gi in ki te. Makitu madi ki rangi kare in ki te, ningə in makitu kaji. Njekoy'gi ingəi takigangi kigo lo kulə ra'de'gi'ti ki rai. In takigangi kigo lo ta'ti ki ndangi me makitu'ti.

¹³ Babo tɔl ki nje koy'gi ki oyi me'ə'ti adi gogi. Koy ki lo ki koo tɔli ki njekoy'gi ki ngəmi'de adi gogi. Ningə de'gi pəti ingəi takigangi kigo lo kulə ra'de'gi'ti ki rai.

¹⁴ ɔyi koy ki lo ki koo buki'de dilə por'ti. Dilə por kin ə in koy ki nje nja joo.

¹⁵ Nga ningə de ki tɔ'a in ki ndangi me makitu kaji'ti el, a iləi'ə dilə por'ti kin tɔ.

* 20:8 20.8 Ejəkel 38-39

21

Doran ki sigi ki donangi ki sigi

¹ M'oo doran ki sigi ki donangi ki sigi, tado doran ki koko ki donangi ki koko gotoi ko, taa babo kaa de oo'ø el to.

² Ningø m'oo bebo ki ar njay, adi in Jerujalem ki sigi ø in doran'ti ro Luwø'ti, to dene ki ra mandi maji isi'n do nja'ne'ti isi nginø ngaw'ne kam be.

³ Ningø m'oo ndu ta madi in ki do kumbør ngar'ti, elta ki togi'ne ene: «Oyi lo kisi Luwø ø re isi dann de'gi'ti kin. Luwø a isi dann'de'ti, ningø ingi a in de'gi li'ø. A isi dann'de'ti to Luwø læ'de.

⁴ A bør mann non mbonyi mbonyi kum'de'ti. Koy a goto, ndingø ndoo a goto, kuwø ndoo a goto, kon a goto, tado doran ki donangi ki koko ki nya'gi ki me'ti gotoi ko.»

⁵ Lo kin'ti non be, nje kisi do kumbør ngar'ti el ene: «Ki ngosine kin, m'ra nya'gi pøti toki sigi nga.» Ningø tøl el'm ene: «Ndangi nya'gi kin, tado ta'gi læ'm in ta'gi ki røta'ti, in kankum ta.»

⁶ Ningø ilø do'ti bay ene: «Ginn ta gangi nga! M'in Alpa ki Omega, lo kulø ngirø nya ki lo tolta nya. De ki kundø ra'a ø, m'a m'ad'a mann ki ngirø in do kaji'ti kada anyi kare.

⁷ Ningø de ki nje tøti ro, m'a m'ada kadikare kin: m'in m'a m'in Luwø li'ø, ø in a in ngonn'm to.

⁸ Nga ningø, nje bol'gi, njekunme'gi el, ki nje ra nya ki low'ø'ti el, ki nje tøl de'gi, ki njera kaya'gi ki njera mboli'gi, ki nje kaw non kagi yo'gi'ti, ki nje ngom'gi, pøti, lo læ'de in me dilø por'ti, ki in por ki on rigi rigi. Lo kin ø, in koy ki nja joo.»

Jerujalem ki sigi

⁹ Malayka kare dann malayka'gi'ti ki siri ki uwøi kopi'gi ki siri ki rosi ki nya tuji lo'gi ki siri ki doboy'ti ji'de'ti, re el'm ta ene: «Re, m'a m'toj'i njenduwø læ Ngonn bati, adi in ne'ø m'adi oo'ø».

¹⁰ Ndil Luwø tøti'm uwø'm, ø malayka aw søm taa do mbal'ti ki boi, ngal, ningø toji'm bebo ki ar njay, adi in Jerujalem ki in doran'ti ro Luwø'ti, ur nanga.

¹¹ Tøbar læ Luwø unji do'a'ti. Kunjø to to kunji mbal ki gata in ngayn kin be, ndoloi to kunji mbal ki bari'ø jasipi kin be, taa de oo lo me'ti to bør be to.

¹² Ndogi bør ki gugi gidø ndër num, ngal num. Takøy kur me'ti in dogi gidø in joo. Ningø malayka'gi dogi gidø in joo ngømi takøy'gi ki dogi gidø in joo kakin. Ningø ndangi to ginn koji læ ngann Isirayel'gi ki dogi gidø in joo, kare kare, takøy'gi'ti ki dogi gidø in joo kakin.

¹³ Kaw ki lo kuwø kadi'ti takøy in mutø, lo kurkadi'ti takøy in mutø, manga takøy in mutø, holo takøy in mutø to.

¹⁴ Ndogi bør ki gugi gidi køy, ngirø in ki kindø do ki mbal'gi'ti dogi gidø in joo, ki to njekawkulø'gi ki dogi gidø in joo læ Ngonn bati in ki ndangi søm'ti, kare kare.

¹⁵ Malayka ki nje kel'm ta kakin uwø nya mbøji nya ji'ne'ti, adi in gakira ki rai'ø ki ør tado mbøji'n bebo, ki takøy'ø'gi, ki ndogi bør ki gugi gidø.

¹⁶ Bebo kin dowø'gi ki so asi nan, adi ngala asi nan ki tata. Malayka mbøji bebo kakin ki gakira læ'ne, asi kun nja de dør dogi gidø in joo (12.000). Mbøji ngala num, tata num, kawa ki taa num, asi nan.

¹⁷ Mbøji ndogi bør ki gugi gidi bebo kakin ø, øji ngal ji de te kikil'ø'ti fu ki do so gidø in so, ki go nya mbøji nya'ti ki malayka isi mbøji kete kete.

18 Nya'gi ki indøi ndogi bør kakin in mbal ki bari'ø jasipi, ningø bebo inbe in ki kindø ki ør dørø'a, adi ndolo to bør be.

19 Ginn ndogi bør ki gugì gidi bebo kakin in ki ra rø'a ki mbal'gi ki dangi dangi ki gati'de in ngayn, kadi ndoloi. Ginnø ki døkete in ki ra ki mbal ki bari'ø jasipi, ki nja joo in ki ra ki mbal ki bari'ø sapir, ki nja mutø in ki ra ki mbal ki ndolo, ki bari'ø agati, ki nja sø in ki ra ki mbal ki bari'ø emerodi,

20 ki nja mi in ki ra ki mbal ki bari'ø onisi, ki nja mehen ki mbal sarduwann, ki nja siri ki mbal kirisoliti, ki nja jijoo ki mbal beril, ki nja jikara ki mbal topaji, ki nja døgi ki mbal kirijopiraji, ki nja døgi gidø kare in ki mbal yasenti, ki nja døgi gidø in joo ki mbal ametisiti.

21 Takøy'gi ki døgi gidø in joo læ ndogi bør, in mædikøsi'gi døgi gidø in joo tø. Ningø ta ndogi ki ra in ki ra ki mædikøsi kare par ki dø'ne. Tambalo ki bebo'ti in ki ra ki ør ki dørø'a, adi de oo lo me'ti to bør be.

22 De oo Køy læ Luwø me bebo'ti kin el. Køy ø, in Burøbe Luwø inbe ki nje tøgi pøti tø, Ngonn bati tø.

23 Bebo kakin aw ndoo kadi eke nanyi ki kadi oo'n lo el jagi, tado kunji Luwø unji dø'a'ti, ningø Ngonn bati in lambi ki kadi oo'n lo.

24 Ginn be'gi ki dangi dangi njiyøi kunjø'ti, ø ngar'gi ki dønangi'ti ne rei ki nyakingø'gi læ'de me'ti tø.

25 Takøy'gi ki kur me bebo'ti kin a rai tagira ba ki ndø'gi pøti, de a uti'de el, tado lo a ndul me be'ti kin el.

26 Nga ningø, de'gi a rei ki nyakingø'gi ki nya tøbar'gi læ ginn be'gi ki dangi dangi me'ti.

27 Nya madi kare ki to njen a ur me'ti el, taa de ki njera nya'gi ki maji koo el, ki nje ngom a ur me'ti el tø. In de'gi ki tø'de in ki ndangi me makitu kaji'ti læ Ngonn bati par ø a uri me'ti*.

22

1 Malayka tøjim mann ba kaji, ki ndolo to bør be ki isi uwø ki tøgi'ne lo kisi Luwø'ti in ki Ngonn bati.

2 Nga ningø, dana ngawdann bebo'ti, ki dann baji mann'ti ki tø joo, kagi kaji ki te ki kandi'ne nja døgi gidø in joo me bal'ti ki kare ra non. Nanyi kare ø te ki kandi'ne, nanyi kare ø te ki kandi'ne, ø mbi'ø in kin kaji ginn be'gi ki dangi dangi tø.

3 Nya madi ki kadi to Luwø a mann'n'ø goto.

Kumbør ngar kisi Luwø in ki Ngonn bati a in me bebo'ti, ningø njekulø'gi læ Luwø a awi non'a'ti kadi to gosi'ø.

4 A oyi takumø, ningø tø'a a in ki ndangi nati non'de'ti.

5 Lo ki ndul a goto, de a aw ki ndoo kunji lambi el num, kunji kadi el num, tado Burøbe Luwø a buki kunjine dø'de'ti, ningø a onyibe ki døkagilo'gi ki døkagilo'gi.

Re Jeju Kirisiti

6 Go'ti, malayka el'm ene: «Ta'gi kin in ta'gi ki røta'ti, in kankum ta. Ningø Burøbe Luwø ki nje kadi gosi'de'gi ki njekeltakita'a'ti, ulø ki malayka læ'ne kadi tøjim njekuløbør'gi læ'ne nya'gi ki a rai nya ndøkba adi'de gøri.»

7 Lo kin'ti, Jeju el ene: «Oyi, m'a m're ngøsine, ningø de ki njengøm go ta'gi ki te ta Luwø'ti ki to me makitu'ti kin in nje rønøel.»

* 21:27 21.27 23-27; Ejay 60.19-20, 60.3-5, 60.11, 52.1; Ejøkel 44.9

⁸ M'in Jan, m'oo nya'gi kin ki kum num, ki mbi'm num. Ningø go koo'ø'ti ki m'oo ki kum ge, ki mbi'm ge, m'osi nanga nja malayka'ti ki toji'm nya'gi kakin kadi m'osi kurø.

⁹ Nan in el'm ene: «Ononyi kadi ra nya kin. M'in njekulø to in be, to ngannkon'i'gi ki in de'gi ki njekeltakita Luwø'ti, ki de'gi pøti ki njengøm go ta'gi ki me makitu'ti kin maji, be tø. In Luwø ø maji kadi øsikurø.»

¹⁰ Ningø ilø'ti bay ene: «Ta'gi ki te ta Luwø'ti ki to me makitu'ti kin, ononyi kadi iyø adi to, tado dokagilo ki kadi nya'gi kin a rai nya in ndøkba nga.»

¹¹ Nga ningø kadi de ki njera nya ki lowø'ti el, kadi nanyi ki lo ra nya ki lowø'ti el'ti lø'ne, ø de ki nje ra nya'gi ki to njen nanyi ki lo ra'a'ti tø. Ningø de ki nje ra nya ki dana kadi nanyi ki lo ra nya ki dana'ti tø. De ki nje kar njay nanyi ki lo kar njay'ti tø.

¹² Lo kin'ti, Jeju el ene: «Oyi, m'a m're ngøesine! M'a m're ki nyakugø goji kadi m'adi de ki ra kigo kulø'ti ki ra.

¹³ M'in Alpa ki Omega, m'in ki Dokete ki ki Døboy'ti, m'in Lo kulø ngirø nya ki Lo tolta nya*.»

¹⁴ Nje rønø'gi ø in de'gi ki nje togi ku'gi lø'de kadi to ingøi tarow kuso kandi kagi koy el, ø kadi uri ki takøy me bebo'ti.

¹⁵ Ningø kadi de'gi ki nje ra kulø lø busi'gi, ai gidi bebo'ti, nan'ti ki de'gi ki nje mboli, ki de'gi ki nje sangi nan kaya'ti, ki de'gi ki njetolde'gi, ki de'gi ki nje kaw non kagi yo'gi'ti, ki de'gi ki ndigi ngom in njekelta ki ngom tø.

¹⁶ «M'in Jeju, m'ulø ki malayka løm kadi mannaji nya'gi ki røta'ti kin ki rø Njekawnan'gi'ti. M'in de ki ginn koji'ti lø Dabidi, m'in Ngawnden ki njekuwø taginnlo'ti.»

¹⁷ Ndil Luwø in ki dene ki nje ngaw eli eyina: «Re!»

Ø kadi de ki oo dø ndu ta'gi kin ene: «Re!»

Kadi de ki kundø mann ra'a, re, ø kadi de ki ge kanyi mann kaji, ingø kare um ndogi el tø.

Tolta ta

¹⁸ M'in Jan m'ilø ndu'm dø ta'gi'ti ki te ta Luwø'ti ki to me makitu'ti kin be: De ki ilø nya madi dø'ti, Luwø a buki tuji'gi ki in ki kelta'a me makitu'ti kin dø kon'ti li'ø.

¹⁹ A re de ør nya madi me ta'gi'ti ki te ta Luwø'ti ki to me makitu'ti kin tø ø, Luwø a ør nya maji ki søw dø'a kø me kagi koy el'ti num, me bebo'ti ki ar njay num. Adi in kagi koy el in ki bebo ki ar njay ki in ki kelta lø'de me makitu'ti kin†.

²⁰ Ningø de ki nje kaw ki ndu dø ta'gi'ti kin toki in ta'gi ki røta'ti el ene: «Oyo, m'a m're ngøesine.»

Amen! Re, Burøbe Jeju!

²¹ Kadi memaji lø Burøbe Jeju in nan'ti sese pøti.

* **22:13 22.13** 12-13; Ejay 40.10, 62.11; Pa'gi 28.4; Jeremi 17.10 † **22:19 22.19** Ndukun ki nja joo 4.2, 13.1